Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

20665

891.99(02)
A-77

Y-4- W3

2003

ՀԱՏԸՆՏԻՐ

ԸՆԹԵՐՑՈՒԱԾՔ

891.99(082)
Բ-77

ՀԱՏԼՈՆՏԻՐ

ԸՆԹԵՐՑՈՒԱԾՔ

Ի ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆՑ ՆԱԽՆԵԱՑ

ՀԱՆՊԵՐՔ ԱՆՆՕԹՈՒԹԵԱՄԲ

Ի Հ. ԹԱԴԷՈՍԷ Վ. ԹՈՒՆԵԱՆ

Ի ՄԽԻԹ. ՈՒԽՏԻՆ

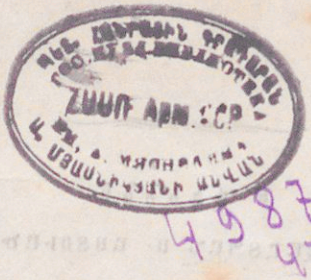
ՀԱՏՎԱԾ Ա.

Ի ՎԻԵՆՆԱ

Ի ՎԱՆՍ ՊԱՇՏՕՊԱՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆՆԻ

1866. ՌՑԾԹ.

11736

4987
47

ՅԱՓԱՂԱՐՄԱՆ

Ընթերցո՛ղ, իրաց յաջողութիւն զընտրութե-
նէ դիպողագոյն միջնորդաց կախեալ կայ, որպէս
զի որ բարւոք գնոյն ընտրութիւն ի գլուխ հանեալ
իցէ, մարթի այնուհետեւ անկասկած լինել՝ եթէ
անվրէպ եւ հեշտեաւ իցէ նմա հասանել ի կէտ
նպատակի զոր առաջին եդեալ էր: Ա՛յլ եթէ այսմ
ոք միտ չդնիցէ, ընդերկար ժամանակաւ վաստա-
կիցի, եւ ապա ուրեմն եւ ի յուսոյն իւրմէ վրիպեալ
գտանիցի: Ապաքէն մի իմն ի գլխաւոր միջնորդաց
անտի յուսմունս լեզուաց՝ են մատենագիրք, որոց
յաճախ ընթերցուածով եւեթ մարթ է սեպհակա-
նել անձին զոգի լեզուին, զոր կամք իցեն ուսեք ու-
սանել: Նմին իրի իսկ ամենայն ազգք բաղում հո-
գաբարձութեամբ փոյթ յանձին ունին զպետիսկ
մատեանս միայն տալ անդէն ի սկզբանն ի ձեռս ու-
սանելեացն յընթերցուել, որք վասն կանոնաւորն
ընթացից խօսիցն եւ վայելչին ոճոյ ազնուագոյնք
իցեն, եւ ոչ խառնիխուռն զբնաւ մատեանս: Եւ այս
յայն սակս՝ զի նորամուտ եւ անվարժ աշակերտք
որ չեն բաւական ինքնին առնել ընտրութիւն, եթէ՝
զի այսպէս իմն ասացից, թողցին զառաջինն առանց

առաջնորդի յանգիւտ ի մանուածապատ բաւիղ պէսպէս եւ ազգի ազգի մատենագրութեանց, որ բազում ուրեք հակառակ են միմեանց, չկարիցեն իմանալ հնարս ելանելոյ ի ծանծաղ: Եւ որ չար եւս է, թերեւս եւ ամենայն իսկ գրոցն միանգամայն ղհետ մտեալ լինել նմանող, չհասանիցեն ի կէտ նպատակին՝ որում պարտի ուշ ունել ամենայն ոք. այս է՝ շահել ոճ եւ կարգ կանոնաւոր, պարզ, լուսաւոր եւ վայելուչ:

Աստուստին զայս մի ինչ առանց իրիք երկմտութեան ընծայեցուցանիցեմք, եթէ կարեւոր յոյժ է ի սկզբանն պարապել յընթերցուածս ընտիր մատենագրաց եւեթ: Նմին իրի իսկ եւ յամենայն լեզուս, եւ առաւել եւս յայնոսիկ որք ընդ ազգի ազգի փոփոխմամբք անկեալ իցեն, գտանին ժողովածոյք քաղեալք յերեւելի երեւելի մատենագրաց, որովք անդստին ի մատաղ տիոցն հրահանգեալ կրթեսցին մանկտին, թողեալ զայլսն որ օտարոտի տարերքք խառնեալ եւ պղտորեալ իցեն եւ յառաջին ի պարզական ի բնածին գեղոյ վայելչութեանն անկեալ:

Վասն սորին իսկ այսորիկ, զոր օրինակ յառաջ քան զայս տուեալ էր մեր զծիաղիկ Մ. Գրոց ի պէտս նորոգ աշակերտելոցն, նոյնպէս եւ այժմ փոյթ յանձին կալաք ժողովել յամենայն մատենագրաց ոսկի դարուն մերոյ հատածս գեղեցիկս եթէ ըստ մտաց բանիցն եւ եթէ ըստ լեզուին հանգամանաց, զի որ ընթեռնուն՝ ուսանիցի ինչ եւ դիւրաւ եւ անջան ընդելոյի ի հրահանգս հայրենի լեզուին իւրոյ:

Այլ զի ի մտոյ իսկ օգնական ուսանելեացն

լինիցիմք, պատշաճ համարեցաք պարզել կամ թարգմանել զասացուածսն մեծին եւ դժուարիմացս, առնել մտադիրս ընտիր ընտիր դարձուածոցն եւ կանոնաց հայերէն լեզուին, համեմատեալ բազում ուրեք եւ ընդ յոյն բնագրին, առ ի զառանձինն պատշաճս մերոյ լեզուին ցուցանելոյ. եւ զնմանսն միմեանց՝ որ յայլեւայլ գիրս ցիր աստանդ կային, ի մի վայր ժողովեալ եդաք առընթեր իրերաց, նոյնպէս եւ զորս ի մի ինչ կանոն բովանդակէին այլեւայլ ասացուածք, զի ի բազմաց ընդ միմեանս կշռեալ համեմատութենէ՝ կանոնացն միութիւն ընծայեսցի. եւ այլ բազում ինչ նոյնպիսի:

Ջիւրաքանչիւր ի գրոցն զատաք ի միմեանց նշանագրօք եւ զհատածսն թուովք. նա եւ ծանօթութիւնք եւս իւրաքանչիւր հատածիցն ունին մէն մի թիւս: Առ ի դիւրագոյն գիւտ առաքմանցն ի ծանօթութիւնս անդ՝ զայս ինչ արժան է ի միտ առնուլ. եթէ առաքումն իցէ ի նմին հատածի՝ նշանակեմք միայն զթիւս ծանօթութեանց. եթէ ի նմին գիրսն, այլ յայլում հատածի՝ դնեմք զթիւս հատածիցն եւ զծանօթութեանց. ապա թէ ի միջ յայլ անցանել իցէ, որպէս յԵւսեբիոսէ ի Սեբերիանոս, կարգեմք նախ զնշանագիրսն եւ ապա զթիւս հատածիցն եւ զծանօթութեանց: Ա.յսպիսի ինչ. ե. 9, ծան. 10. այսինքն՝ ՏԵս ի Սեբերիանոս՝ ճառն՝ զիններորդի հատածին զծանօթութիւնն տասներորդ:

Ցընթերցուածս անդ չարտաք եւ ոչ դոյզն ինչ փոփոխումն ըստ հաճոյս, այլ զինդրականսն

ընդ այլ ձեռագիրս համեմատեալ, եթէ գոյր ինչ արժանի փոփոխելոյ՝ փոփոխեցաք։ Զսոսա եւ զայլս զորս ուրեք ուրեք ըստ յունին կամ ըստ պահանջելոյ մտացն բանից հարկ էր այլազգ ինչ կարգել, զամենայնն ճշդրտիւ ի ծանօթութիւնս անդ նշանակեցաք[1]. եւ զորս ի մէնջն յաւելաք, թէպէտ եւ գոյն ինչ էին, ուրոյն եդաք ի փակագիծս։

Իսկ գլխոյն ապականութիւնս ձեռագրացն եւ զկարի մթինս կամ զվայրապար ղաւելորդս՝ ոչ ինչ խղճեցաք ուրեք ուրեք ամենեւին խափ ի բաց յապաւել, որպէս ինչ հասարակաց սովորութեան է ի սղնօրինակ ընթերցուածս քաղուածոյս՝ որ առ ի պէտս դպրոցաց կարգեալ իցեն։

Արժան համարիմք ծանուցանել յայսմ վայրի, զի թէպէտ եւ յամենայն մատեանս էին բազում ուրեք աղաւաղեալ տեղիք, սակայն ի գիրս Ց. Ոսկեբերանի ի մեկնութեանն Եսայեայ, եւ ի Կիւրղի Աղեքսանդրացւոյ մեկնութիւնն եւ ի ծամանակական կանոնն Եւսեբեայ գտանէին կարի յաճախութեամբ խառնակութիւնք բանից եւ մթարութիւնք մտաց, յորոց զբազումն առանց իրիք երկմտութեան՝ ձեռագրացն համարել պարտ է, զայլս՝ նոցին իսկ թարգմանչացն՝ վասն յունա-

[1] Որպիսի ինչ՝ զմայրս գտանեմք ջրջեալս ի մրբի, (երես 359.) եւ զբեռպոռս՝ լեալ բեռպոռս ամենայն ուրեք, (361.) եւ ի նիղոսի ածականէ՝ նիղոլ բայ, (350.) սրիկն փոխանակ անիկն, (519.) ծաղկի եւ ոչ ֆրիկ, (317.) գֆրիկն առեալ փոխանակ ֆրեկոյ. գարձեալ լացեք գ՛ ալեաբեսէ. (325.) սրաբ ի՝ նաղիցէ, փոխանակ՝ սրաբար նաղիցէ, (368.) եւ այլք բազումք։

կան օրինակացն այլակերպութեան զոր առաջին ուղղէին, կամ վասն այլ ինչ ազգ զգոյն բանսն ընթեռնլոյ, եւ կամ ոչ ամենայն ուրեք զզօրութիւն բանից յունարէն լեզուին քաջ իմանալոյ[1]։

Մատեանք նախնեացն յորոց զընթերցուածս քաղեալ առաք՝ մեծաւ մասամբ դրոշմեալք են, զորս համեմատեալ միւսանգամ ընդ այլ ձեռագիրս՝ մարթացաք բազում ուրեք զուղիղ ընթերցուածն ճշդրտել։ Այլ վասն երկուց գրոցն Մեկնութեանց Ոսկեբերանին Յեսայի եւ Կիւրղի Աղեքսանդրացւոյ՝ շնորհ յոյժ ունիմք մեծապատիւ Հարցն Մխիթարեանց Սրբոյն Ղազարու, որք բազում յօժարութեամբ փութացան մատուցանել մեզ զհաւաստի օրինակս նոցին՝ յորժամ խնդրեցաքն։

[1] Օրինակ իմն՝ զՁնմաոս զանուն թագաւորին չրջեալ ի պոռոտախոս, վասն մերձաւորական նմանութեան երկոցունց յն. անուանցն՝ Τίμαος եւ τίμιος. (երես. 453.) նոյնպէս զՓառաոն բան դարձուցեալ յբրէն, (454.) եւ զՆափտուխին (զդնայուն) աստեղն՝ յաստեղս պոռոտս, (430.) խորձանել փոխանակ ֆրէյս արկեալ, (531.) եւ այլ բազում ինչ նոյնպիսի։

Որ միանգամ զգրովք պատմութեան առաջնոց աղգացն գայցէ, զՅունացն ասեմ եւ զՀռոմայեցւոց, որ առաւելագոյն ծանօթ են մեզ, գժուարին իսկ է թէ չնշմարիցէ զժամանակն, յորս ըստ բարգաւաճել կամ ըստ նուազել պետութեանն, ըստ նմին համեմատութեան եւ հայրենի բարքառ նոցա՝ մերթ ի բարձրաբերձ բարձունս իւրոյ մեծութեանն գտանի ամբարձեալ, եւ մերթ յառաջին վայելչութենէ անտի եւ ի շքեղութենէ անկեալ փոքր մի եւ կամ ամենեւին իսկ մերկացեալ:

Զայս՝ եւ որ վարկպարագն եւեթ նայիցի ընդ իրն՝ առնուցու ի միտ հաւաստեաւ, եւ կամակար մտաք խոստովան լինիցի, թէպէտ եւ հայրենասէր ոք իցէ եւ հնորհակալու միտս առ նախնիսն ունիցի. զի գիտէ թէ ոչ նախատինս ինչ այնուիկ դնէ նոցա, յորժամ զբուն յանբուն մանէ անտի եւ զհարազատան յանհարազատն ընտրել յօժարիցի: Օրինակ իմն. մեծաց դրուատեաց արժանի են Ցերատղեանոս, Կիպրիանոս, Աւգոստինոս եւ այլ եւս սոյնպիսիք վասն քրանալից վաստակոցն եւ խորին հմտութեանն՝ որ ի նոցա գիրսն կայ. սակայն եւ այնպէս չկարէ որ հմուտ ոք լատինական

բարբառոյն իցէ, չառնել ինչ խոիր ընդ գեղեցիկ եւ հարազատն բարբառ Կիկերոնեայ եւ Վերգիլեայ, եւ ընդ խոնարհագոյն եւ անպաճոյճ ոճ ժամանակացն յորս կացին արքն նշանաւորք զոր յիշատակեցաք:

Թէ նոյնպիսի ինչ անցք եւ ընդ հայ լեզու մեր անցին, այն յայտ իսկ է. քանզի եթէ ոք ուշի ուշով զհայ մատենագրութիւն ողջոյն՝ ի հինգերորդ դարէ հետէ մինչեւ ցիններեւտասներորդն յակն արկանիցէ, տեսանիցէ յայտնապէս այլակերպութիւն մեծ, եւ զայն՝ ոչ եթէ ի մատեանս եւեթ որ կարդ ըստ կարգի յայլեւայլ դարս յօրինեալ էին, այլ եւ ի նոսին իսկ որ ի միում եւ ի նմին դարու մատենագրեցան:

Ի դէպ է չորս գլխաւոր ժամանակս կամ դարս լեզուի որոշել ի հայ մատենագրութեան աստ, եւ զատանել յոսկի, յարծաթի, ի պղնձի եւ յերկաթի. զորոց ի յաջորդս համառօտիւ:

Մատենագրութեան Ոսկի դարուն սկիզբն լինէր յառաջին ամ անդ դարուն հինգերորդի՝ իսկ եւ իսկ ընդ գիւտի հայերէն նշանագրաց. — կամ թէ՝ նոյն լեզու ասկեղէն, որ ի բաղում աղգաց կարգեալ դպր ի Հայաստան աշխարհին, յայնժամ ուրեմն արկաւ ընդ գրով. քանզի անհնարին իսկ է թէ որ տայն վայր չէրն լեզու գեղեցիկ եւ զարդարուն եւ կատարեալ, յորժամ առին մատենագրել՝ յայնժամ յանկարծ լեալ իցէ նոյնպիսի: Սմին վկայ հաւատարիմ կան տայժմ երդք ժամանակաց հեթանոսութեանն, յօրինեալք յառաջ քան զսկիզբն մատենագրութեան, զորոց զլեզու դատնեմք ամենայնիւ իսկ միաբան եւ նման լեզուի Ոսկի

դարուն: Դարձեալ եւ մեծ իմն եւ յայտնական ընծայութիւն է ասացելոցս՝ եւ այն նմանութիւն լեզուի առ հասարակ յամենայն ի գիրս առաջնոց նախնեացն, թէպէտ բուն իսկ հայ գրչաց արգասիք իցեն, որպէս եղիկեան, թէպէտ թարգմանութիւնք ի յունէն կամ յասորւոյն, որպիսի ինչ՝ մեծ կէս մասն յայնժամու գրոց մերոց. — յորս կանոնք եւ դարձուածք յունականք՝ գտանին ի սեպհական հայ կանոնս եւ ի դարձուածս հայերէնս շրջեալ:

Զայս օրինակ ծաղկեալ բարգաւաճեր հայերէն դպրութիւն եւ տակաւ զցանկալի դեղ վայելչութեան եւ զզօրութիւն իւր ծաւալեցուցանէր օր ըստ օրէ՝ իբրեւ յիսնամեայ ժամանակաւ՝ ձգեալ մինչեւ ի կատարած ուրեմն Արշակունւոց պետութեանն: Այլ ապա փոփոխումն իմն մեծ զհասարակածաւ հինգերորդ դարու եկեալ մտանէր ի լեզու անդր հայ մատենագրութեան. որոյ առաջնորդ կացին Եղիկորդ Թարգմանիչք մեր, որք հարեալք ի սէր յոյն դպրութեանն՝ ձեռն ի գործ արարին նմանեցուցանել զհայերէն բարբառ՝ յունին, որ արդարեւ բռնաբռնութիւն իմն էր, ասիացի լեզուին՝ գալ ի նոյն օտարոտի կերպարանս. մինչեւ այնուհետեւ բիւրուց նորոց հայերէն անուանց ստեղծանել ըստ նոցա յունականիզ օրէնսգրութեանն, եւ որոց չէինն ընտելականք յընտիր մատենագրական լեզուի անդ, լինել ընտելականս, եւ խափանել բազում գեղեցիկ գեղեցիկ բանից եւ ասացուածոց, նա եւ ըստ մտացն եւս կրել փոփոխումն, եւ կորնչել բնականն զարդուց եւ հարազատ շրջուածոց հայերէն լեզուի: Այսպէս մատնեցաւ յօտարութիւն ցանկալի աւ-

անդ նախնեացն՝ անդէն յառաջնում դարու անդ մա-
տենագրութեան. եւ ի միում եւ ի նմին դարու կան-
գնեցան կացին երկու մատենագրութիւնք օտարք ի
միմեանց: Սակայն եւ այնպէս բազում ինչ դպ եւ ի
սոցա գրենոյն ուսանել, իբրեւ արանց աշակերտելոց
առ ոտս Մեծին Մեսրոպայ եւ ծաղկելոց անդէն իսկ
յոսկեղէն դարու հայերէն լեզուին. որք ուրեք ուրեք
դիտացին բուն իսկ եւ անխառն յատակութեամբ եւ
վայելչութեամբ եւս զհին հայրենական բարբառն ի
կիր արկանել:

Պղտորել պղտորեցաւ առաջնով փոփոխմամբս
այսուիկ նախասուրն բնածին պարզութիւն հայերէն
լեզուի. սակայն այնու ղի եւ բուն անխառն բարբառ
տակաւին ի միտս կենդանի էր եւ ի բերանս հանա-
պաղորդեր, առաջին յաջորդք երկրորդ թարգմա-
չացն եւ ոմանք ի հասակակիցս նոցա մատենագրեցին
այնչափ յատակութեամբ, ղի յիրաւի է կոչել զժա-
մանակ մատենագրութեան նոցա՝ Դար արծաթի:
Ա.յսպէս ելանէր դարն հինգերորդ:

Յետ միոյ եւ կիսոյ դարու գոգցես առանց մա-
տենագրութեան ի վերայ անցանելոյ, նշանաւոր է
դպրոցն Սիւնեաց յերկրորդ կիսոյ եւթներորդ դարուն
մինչեւ ցառաջին կէս ութերորդին, որ արծարծեաց
միւսանգամ սակաւիկ մի զոգի մատենագրութեան՝
յանկածութեան անդ լեզուին. եւ այսպէս սկսանէր
Դարն պղնձի, որ տեւեաց բաւեաց մինչեւ ի դարն
երկոտասաներորդ:

Ի չորեքտասաներորդ դարու անդ միւսանգամ
ապականեալ եղծաւ հայերէն բարբառ, նա եւ զյետին
իսկ աւերն կրեաց Երկրորդ փոփոխմամբն ընդ որով ան-
կանէր ի ձեռն վանականաց ոմանց որ Միաբանիչքն կո-
չէին: Սոցա փոյթ եղեւ կերպարանել զհայերէն լեզու
ըստ նմանութեան ձեւոց լատինական բարբառոյն. եւ
այնպէս ի կրկին նորոգութենէ անտի ելանէր բարբառ
նորանշան խուժադուժ, եւ բազում մատեանք մատե-
նագրեցան նուաւ ընդ դարս քանի մի: Ա.յլ այն եր-
կրորդ փոփոխումն ոչինչ կարի վնասեաց լեզուին ի-
բրեւ զառաջին փոփոխումնն, այնու ղի եւ կարաց իսկ
ոչ հաճել զմիտս բովանդակ ազգին, եւ ի բազում մա-
տենագրաց ժամանակին խոտեալ ի բաց մերժեցաւ:

Ջժամանակ մատենագրութեանս յիրաւի է մեզ
կոչել Դար երկաթի, որ ձգեցաւ մինչեւ ի դարն ութ-
եւտասաներորդ, յորում ժամանակի հակառակ յե-
տին փոփոխմանս այսմիկ ելանէր դպրոցն Մեծին Մխի-
թարայ, սրբել ի բաց զեղծագործ ապականութիւնն
որ ապաքէն զօրացեալ էր առ բազում, առեալ
դործի ի ձեռն զՆոցին մատենագրութիւնս՝ ի հինգե-
րորդ դարէ մինչեւ յերեքտասաներորդն: Իբրեւ այն
դործ նորոգութեան յաջողեալ ի գլուխ ելանէր ի
սակաւ ժամանակի, ապա ի տակաւ երեւել ընտիր ըն-
տիր մատենից եւ թարգմանութեանց առաջնոց նախ-
նեացն՝ ընդ նմին եւ մեծամեծ խոհիր այլակերպու-
թեանն որ ընդ սոսա եւ ընդ միջին դարն ի միջի կայ,
յայտ եկեալ երեւէր՝ հանդերձ ազգի ազգի առանձինն
կերպարանօքն եւ պատշաճիւքն լեզուին, որ ցայնվայր
ի ծածուկ իմն ի մատենագրութեան անդ մերթ երեալ
կային: Մանրախոյզ քննութիւնք հանապազորդեալք

չելանելին ի դերեւ, մինչեւ ի սակաւ ամն՝ զկիսով ուրեմն իննեւտասաներորդ դարու՝ յայղողէր ընտրել Հաւատեաւ զՀարազատ Հայերէն լեզու ի միւսմէն որ ի բազում ժամանակաց հետէ անկեալ էր ի բուն վայելչութենէ անտի եւ օտարոտի տարերքք խառնեալ եւ պղտորեալ։ — Այսպէս եղ եկաց յետ Հաղարատասեայ ժամանակաց միւսանգամ անխառն եւ Հարազատ բարբառ Հնոց Հայաստանեայցն՝ լինել կանոն եւ օրինակ այժմու դպրոցաց։

Զմտաւնագրութիւն կամ զթարգմանութիւնս ոսկեղէն դարուն մարթ է ի չորս իմն գլուխս որոշել, վասն իրիք իրիք առանձինն պատշաճիցն իւրաքանչիւր, այլ ոչ մի քան զմի խոնարհագոյն Համարեալ աստիճանաւ պատուոյ կամ աղնուութեան։ Զառաջինն գլուխ ի դէպ է մեզ յԵղիշէ անուն կոչել, զերկրորդն՝ ի Պիւզանդ, զերրորդն Ագաթանգեղեայ յորջորջել եւ զչորրորդն՝ Եփբեմի։

Համառօտ առանձինն նկարագիր միոյ միոյ ի չորից գլուխցն այս ինչ է։

Առաջին գլուխ՝ կանոնաւոր քան զայլսն ամենեսին եւ պարզագոյն քան զերկրորդն եւ քան զերրորդ, այլ զարդարուն եւ ճարտար յոյժ ի շինուածս։

Երկրորդն քան զառաջինն յաճախագոյն է ի զարդս եւ յաւելադրութիւնս, այլ ցանկ մեղմական իմն վայելչութիւն եւ ամքաքաւուն քաղցրութիւն նկարագիր է նորա։

Երրորդն նշանաւոր է կրկնաւորքն եւ աւելադրութեամբք եւ պերճ իմն զարդուց յաճախութեամբ, այլ ոչ ինչ կարի կանոնաւոր. մինչեւ բազում

ուրեք թուել այնպէս՝ թէ ընթերցանելեացն թուղցուս յանձնէ իսկ զմիոս բանիցն խմանալ։

Չորրորդն պարզագոյն քան զայլսն ամենեսին, բազում անգամ եւ անպաճոյճ իսկ, եւ այլ երբեք զարդասէր յոյժ. սա եւ ի բնական ասացուածս անդ դասանի յայլոցն յամենեցունց բազում իւիք ընդհատ եւ պլակերպ։

Ասատաին իսկ տեսանի յայտնապէս եթէ ի չորեցունց դասուց ասի պատշաճագոյն եւ դիպողագոյն քան զայլսն՝ առաջին դասն ընծայեցուցանէ ոճ եւ օրէնս մատենագրութեան, որ եւ զամենայն իսկ ազգս մարդկեղէնն խօսից եւ խորհրդոց կարող է լուսաւոր եւ հղօր եւ վայելուչ օրինակաւ յանդիման կացուցանել, որպէս եւ ոգի մատենագրութեան այժմու ժամանակիս ընդոյն պահանջէ յայնցանէ որ կամիցին մատենագրել։ Եւ այս իսկ են պատճառք՝ որ վասն յառաջին դասուէ ասի առնեմք սկիզբն Ընթերցուածոցս, զայլսն յետոյ քան զսա յուրոյն հատոր բովանդակեալ։

Զառաջին գայս մասն զՀանդամանաց եւ զբաժանմանց Հայերէն լեզուի եւ առանձինն զՈսկի դարուն գայս վայր առ տեղեկագոյնս ուղղեալ, յետ այսորիկ յառաջ մատուցեալ զմանր մանր ինչ սեպհականութիւնս իւրաքանչիւր դասու յանձինս գլուխս պատշաճեալ առանդեսցուք աշակերտելոցն յընտանի բարբառ նոցին։

4987
47

ԱՒԱՋԻՆ ԳԱՍ

ՀԱՅԸՆԾԻՐ ԸՆԹԵՐՑՈՒԱԾՔ

Ի ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵՒՆՆ ՆԱԽՆԵՑԻՆ

ԱՌԱՋԻՆ ԴԱՍ

ԿԻՐԱՒԱՐ հայերէն լեզուի բուն ընտիր եւ գե-
ղեցիկ գրուածները կամ ոսկի դարու մատենագրու-
թիւնը՝ խօսքի կազմուածեան եղանակին կողմանէ
Ձորս դաս կը բաժնենք։ Հոս խօսելիքնիս՝ միայն ա-
ռաջին դասին վրայ է։

Ա առաջին դասին տակ կ'երթան Ս. Գրոց
թարգմանութեան մեծ մասը, Եզնիկ, Ոսկեբերանի
Մատթէի աւետարանին եւ Պօղոսի թղթերէն շատե-
րուն եւ Եսայեայ մեկնութիւնները, Սեբերիանոսի
ճառերը, Կիւրղի Աղեքսանդրացւոյ մեկնութիւնները,
Եւսեբիոսի ժամանակագրութիւնը եւ ուրիշ գրուած-
ներ։ Ասոնց ամենուն շարադրութիւնն իրարու հետ
նոյն ըլլալով եւ ուրիշներէն զանազան նկատմամբ
տարբեր, մի եւ նոյն դասին մէջ կը բովանդակենք։ Թայց
աս նոյնութիւնը չի կրնար ան աստիճանի հասնիլ,
որ իրարմէ՝ աւելի կամ պակաս տարբերութիւններ
ալ չունենան, ինչպէս իրաք ալ ունին, մանաւանդ
անով՝ որ ոմանք աւելի պարզ ու բնական են, եւ ո-
մանք՝ աւելի զարդարուն ու արուեստաւոր։ Իրենց նոյ-
նութիւնն անկէ կ'առնուի, որ իրարու հետ կը միա-
բանին գլխաւոր նկարագիրներու մէջ, որ են՝ կանո-
նաւորութիւն, պարզութիւն, պէսպիսութիւն, գեղե-

ցիկ Դասաւորութիւն եւ այլն: Ա՛ս նկարագիրներուն վրայ հոս համառօտիւ կը խօսինք, որով միանգամայն գրքիս ծանօթութեանցը մէջ դրուած մեկնութիւններն ու բացատրութիւնները դիւրաւ կը հասկըցուին:

Ա. Կանոնաւորութիւն ըսելով կ'իմանանք խօսքին ամէն կերպով քերականական կանոնաց համաձայն ըլլալը, թէ ընդհանուր քերականութեան՝ որ գրեթէ կը նոյնանայ տրամաբանութեան հետ, եւ թէ մասնական քերականութեան՝ որն որ կարելի է ըսել ազգին չափ միօրինակութիւն կը պահանջէ: Արդ նոյն կանոնաւորութիւնը սովորաբար ան աստիճանի պահուած է աս դասի մատենագիրներուն մէջ, որ իրենց գրուածքներէն հայերէն լեզուին վրայ դատաստան ընել ուզողը՝ պէտք է որ չէ թէ միայն հին կանոնաւոր (յոյն եւ լատին) լեզուներուն, հապա ըստ իմիք նոյն իսկ ճիշդ քերականական կանոններու վրայ ձեւուած նոր լեզուներուն կարգը դասէ, եւ ոչ թէ ասիական անկանոն ու ճապաղ լեզուներու: Եւ թէպէտ աս բաածնիս դիւրաւորաբար ամենէն պարզ գրուածոց կը պատշաճի ամենայն ճշդութեամբ. բայց քիչ մը չափաւորութեամբ կրնանք նոյնը հաստատել զարդարուն եւ վայելուչ կերպով կամ ազատօրէն գրուածներուն համար ալ: Իսկ երբ որ մեկալ դասերուն եւ առանձինն երրորդին (Ագաթանգեղոս, Բուզանդ, Մակաբայեցիք եւայլն) հետ համեմատուին, իրօք բոլորովին կանոնաւոր պէտք են համարուիլ՝ աս վերջիններուն վրայ յաճախ տեսնուած անկանոնութեանց քով:

Սոյգ է՝ առաջիններուն մէջ ալ ասդին անդին անկանոնութիւնք, որով եւ խրթնութիւնք դիմացնիս կ'ելլեն, բայց թէ որ ասոնց մեկ մասը՝ ձեռագիր-

ներու աղաւաղութեան, մեկ մասն ալ թարգմանուած գրքերուն յոյն սկզբնագիրներուն տարբերութեան տալու ըլլանք, խիստ քիչ բան կը մնայ մէջտեղը: Իսկ աս մնացած անկանոնութիւններուն մեկ պատճառը թերեւս կրնայ համարուիլ բառերու նշանակութեանց այնչափ ճիշդ չըլլալը, եւ ուրիշ պատճառ մ'ալ կրնանք դնել ժամանակին գաղափարներուն՝ մեր գաղափարներէն տարբեր ըլլալը:

Բ. Պարզութիւն կամ խօսելու բնական կերպ: Ինչ որ կանոնաւորութեան վրայ ըսինք, նոյնը կրնանք պարզութեան վրայ ալ զրուցել, որն որ կանոնաւորութեան հետ կը զուգընթանայ եւ ըստ իմիք կը նոյնանայ: Արդ աս Հանգամանքն առաջին դասուն տակ ինկած գրուածներուն գլխաւոր նկարագիրներէն մեկն է, որ եթէ ամենայն ճշդութեամբ եւ բառին բուն դակ ընդարձակութեամբն առնուելու ըլլայ, միայն Ս. Գրոց թարգմանութեան մեկ մասին կրնայ պատշաճիլ. վասն զի մատենագրութեանց ուրիշ մեծագոյն մասը՝ վայելուչ պարզութեան ու բնականութեան հետ՝ ունի նաեւ ընտիր առատութիւն եւ գեղեցիկ գեղեցիկ զարդեր. ուստի եւ աս եղբիններուն պարզութիւնը՝ միայն համեմատական կը մնայ, այս ինքն՝ մեկալ դասերուն հետ բաղդատուելով՝ իրենք պարզ կը համարուին:

Իրօք ալ՝ առատութեան կամ ճոխութեան վրայ խօսելով, (որն որ Ա.ելլադրութեան տակ կ'երթայ եւ որուն շատ տեղ մտադիր ըլած ենք ծանօթութիւններով,) մեծ տարբերութիւն կայ աս եւ մեկալ երեք դասերուն մէջ: Բայց անկէ՝ որ առաջին դասիններըր չեն գործածեր մեկալներուն սովորական եղող շատ մը

կերպերը, կամ անոնց շատ սահուն դործածածը՝ իրենք հազիւ երբեք կը բանեցընեն. բայց անկէ, կ'ըսենք, ոչ երբեք անոնց պէս վրայէ վրայ կը դիմեն ու կը խճողեն, յանցաւոր այնպիսի աւելորդութիւններ կը բանեցընեն որ ամենեւին խմաստ մը չաւելցընէ, դէթ խօսքը սահուն եւ ազդու ընելու չծառայէ, միանգամայն ալ դործածածին կերպով մը կը մեղմեն կը բարեխառնեն: Աւելի ճապաղ ընդարձակութենէ, խրթնութենէ, խառնակութենէ հասարակօրէն ազատ կը մնան:

Գ. Բայց կրնայ ըսուիլ թէ ասոնցմէ աւելի զատիչ նկարագիր մըն է, ան որ ծանօթութեանց մէջ խիստ սահմանած ենք Պիւսիխուոհիմիան կամ զանազանոհիմիան եւ երբեմն նաեւ նոյնաձիգան անուամբ, որն որ ասոնց մտաենադիրը շատ յաճախ կը դործածեն: Նոյն ձեւն անոր վրայ կը կայանայ՝ որ խօսքին մէջ մի եւ նոյն բառն երկու երեք անդամ բանեցընելու տեղ, այլեւայլ նոյնանշան կամ նմանանշան բառերով կը փոխանակեն: Ասիկա կ'ընեն չէ թէ միայն ան տեղերը՝ ուր հարկ կայ մի եւ նոյն բառը երկու երեք անդամ ալ դնելու. հապա նաեւ այնպիսի առիթներու մէջ՝ երբ բառը միայն մէկ անդամ դնելով ալ բանը կրնար լմընալ, երկրորդ ու երրորդ անդամնէն՝ բառն ըստ ինքեան բնական կերպով զօրութեամբ կրնալով իմացուիլ: Այն աստիճանի մտադրութեան նիւթ է իրենց՝ առ պէսպիսութիւնը, որ անիկայ բանեցընել կարենալու համար՝ շատ անդամ այնպիսի բառեր կը դործածեն, որոնց դործածութիւնն ուրիշ դէպքերու մէջ իրենց այնչափ սովորական չէ. մինչեւ կան քանի մը բառեր, զորոնք առ դէպքէն ուրիշ կամ երբեք չենք դաներ իրենց մէջ, կամ հազիւ մէկ երկու տեղ: Ա-

ձեւն ստոյգ է՝ այնպէս առաջին դասին սեպհական չէ, որ մէկալներուն մէջ ալ չդանուի. բայց անոնց մէջ այնչափ յաճախ չէ:

Նոյն պէսպիսութիւնը բազմաթիւ կերպեր ունի, եւ միայն նոյնանշան բառերու փոփոխութեան վրայ սեղմուած չէ, հապա նաեւ բայերու ժամանակներուն (ինչպէս՝ մէյ մը սահմանական, մէյ մը սաորադասական, երբեմն կատարեալ եւ երբեմն անկատար եւ այլն դործածելով), հոլովիներուն (զորօրինակ մի եւ նոյն բայի խնդիրները՝ մէյ մը հայցական, մէյ մը պարառական կամ բացառական հոլովով դնելով. ընդդով տրականի տեղ՝ պատմական կամ ի վերայով եւ կամ վառնով սեռական դործածելով), խօսքի շարքին կամ դասաւորութեան վրայ, եւ այլն: Եւ թէպէտ երբեմն յունարէն սկզբնադիրներուն մէջ ալ առ պէսպիսութիւնը կը դանուի. սակայն անհամեմատ աւելի են այն դէպքերը՝ ուր թարգմանիչն ինք իրմէ կ'ընէ, որով եւ սկզբնադրին մէջ սովորական կերպով բառաձը՝ հայ թարգմանութեան մէջ վայելուչ ու ձեւաւոր խօսք մը կը դառնայ:

Գ. Գլխաւոր նկարագիրներէն մէկն է դարձեալ առ դասի դրուածոց խօսքի շարքը կամ դասաւորութիւնը, որուն յայտնի կ'երեւայ թէ նոյն իսկ մտաենադիրներն ալ մեծապէս փոյթ տարած են: Երկու կարգ կընանք բաժնել դասաւորութեան դեղեցկութիւնը՝ որով դրաբարին սովորական կերպէն դուրս կ'ելլէ. այն կերպէն, կ'ըսենք, որն որ սովորաբար հասատատուն պահուած է Ս. Գրոց թարգմանութեան պարզ մտածութեան մէջ, եւ որն որ հասարակօրէն ճիշդ յունին համաձայն կ'ընթանայ: Առ երկու կերպերէն

մէկն է՝ բնական կամ ընտանեկան շարքը, մէկալը՝ շրջուն ու արուեստականը։ Ուր որ խօսքի մասերը բնական կերպով դասաւորուած են, շատ քաղցր ու ախորժական կու գայ մեր ականջներուն, որովհետեւ գրեթէ կը նոյնանայ մեր սովորական ընտանի խօսակցութեան կարգին հետ։ Այսպէս են օրինակի համար, առարկան ածականներէն՝ իրենց գոյականին եւ յատկացուցիչը յատկացեալին նախադաս ընել. բայերը եւ նոյն իսկ բացառական բայը պարբերութեան վերջը ձգել. հաստատական բաղադրեալ ժամանակներուն էական բայերն ընդունելութիւն անցեալէն յառաջ դնել, եւ այլն։ Նոյն իսկ աս բնական շարքն ալ տարակոյս չկայ որ մանաւանդ մտադրութեամբ գործածուած է, որն որ անշուշտ գրողներուն ալ այնպէս ախորժելի պէտք էր ըլլալ՝ ինչպէս մեղի, վասն զի իրենց ալ խօսակցութեան սովորական կերպն էր, զոր օրինակ կրնայ իմացուիլ նոյն ժամանակուան գրոց մէջ գտնուած ընտանեկան խօսակցութիւններէն։

Իսկ երբ որ կու գանք շրջուն եւ արուեստական դասաւորութեան, առջեւնիս այնպէս ընդարձակ դաշտ մը կը բացուի, որ զանազան տեսակները մէկիկ մէկիկ բացատրելու համար երկայն պէտք կ՚ըլլար գրել։ Գոհ ըլլանք միայն յիշատակելով մէկ քանի գլխաւորները. մանր մանր բառերու դիրքը (ինչպէս են ինչ, ոչ, ոչքեր, որ ինչ, որ ոչ, ոչ ոչ, ոչ ինչ եւ ասոնց նմանները.) այլեւայլ խնդիրներու շարքը՝ թէ իրարու համեմատութեամբ եւ թէ անուն բայիին եւ բային համեմատութեամբ. բազադրեալ բայերու մասանցն՝ ուրիշ բառերու միջամտութեամբ իրարմէ բաժնուիլը. նախդիրնե-

րու եւ իրենց անդերեզմի խնդրոյն, իրարմէ հեռու դասուիլը. յարաբերելոյն եւ իրեն հետ կապակցութիւն ունեցող բային՝ յարաբերականին ու անոր զուգընթաց բառերուն միջամտութեամբ մէկը մէկալէն զատուիլը։

Աս գեղեցիկ ճարտար դասաւորութիւնը, որուն շատ անգամ ծանօթութեանց ընթացքին մէջ միտ դնել տուած ենք, առաջին դասուն տակ գացող գրուածոց մէկ գլխաւոր վայելչութիւնը կը կազմուցանէ եւ մեր լսելիքները կը գմայլեցնէ։ Նոյնէն զուրկ չեն մէկալ դասերն ալ, մանաւանդ երկրորդն ու երրորդը. բայց աս նկատմամբ իրենց մտադրութիւնը խիստ նուազ է, եւ հասարակօրէն գրաբարի սովորական շարքէն չեն հեռանար, բայց եթէ ընտանի խօսակցութեանց մէջ։

Ե. Վերջապէս բայ ի անթիւ անհամար զարդերէն ու ոճերէն, — որոնց գլխաւոր մէկ մասը կը կազմուցանեն բազադրեալ բայերը եւ զորոնք չորս դասերն ալ առ հասարակ կը բանեցընեն, թէեւ ոմն աւելի ոմն պակաս, — աս դասն ունի իր յատուկ մանր մանր զարդերը, ոճերն ու բառերը, որոնք մէկալ դասերն այնչափ շատ չեն բանեցըներ. ինչպէս նաեւ ունին ասոնք ալ այնպիսի բաներ՝ որոնք աս դասին ընտանի չեն։

Դարձեալ ասոնք խիստ սակաւ կը գործածեն առօրեայ խօսակցական եղանակը, հասարակօրէն հարցական ու թէական խօսքերու մէջ, եւ երբեմն նաեւ զուտ սահմանականի կամ ապառնւոյ տեղ։

Ասկէ զատ՝ բայի քով իրենց բացառական մասնիկն աւելի չ՚է՝ քան թէ ոչ. այնպէս որ երկրորդը սովորաբար կը գործածեն կամ կրկնուած առներ,

կամ խօսքին երկրորդ մասին սկիզբը՝ Է՜էն եղբը, կամ բայէն բաժնելով, եւ կամ ուրիշ մէկ մանր բառի հետ, ինչպէս ո՛ւ, ինչ, ո՜րե՛ւ, եւ այլն: Միայն Ս. Գրոց պարզ կառոյներուն մէջ աւելի սովորական է ու՛ր:

Խօսքերնիս կնքենք ըսելով որ կան ուրիշ բազմաթիւ յատկութիւններ ալ, որոնք վերացեալ կերպով իրրեւ կանոն աւանդելը դժուարին է, եւ միայն շատ ու մտադիր կարդալով կրնայ մարդ տեսնել:

—

Ա յսչափ առհասարակ խօսելէն եղբը՝ անցնինք հիմայ համառօտիւ մը դիտենք ան գրուածները, ո՛ր ընդմէ քաղած ենք Հատորիս հատուածները:

Իզմիկայ կողպացոյց ղևդիմ Ղազանդոց գրած դիրքը, որն որ չէ թէ միայն աս դասին, հապա նաեւ կրնանք առանց չափազանցութեան ըսել՝ բոլոր Ոսկի դարու գրքերուն մէջ առաջին տեղն ունի, վասն զի Հայերէն լեզուի բովանդակ գեղեցկութեանցն ու յատկութեանց գանձն է, եւ ամենայն նկատմամբ Հայկաբանութեան կիրճ ճաշակի օրինակ: Թէպէտ եւ պղտիկ հատոր մըն է բոլոր գրուածքը, բայց ընդարձակ գրքերէ, մանաւանդ թէ բազմահատոր մատեաններէ աւելի արդիւնք ունի Հայկական դրագիտութեան մէջ, որովհետեւ կարծես թէ Մատենագիրն ալ ուրիշ ամէն իր ժամանակակիցներէն աւելի փոյթ տարած է իր դրութիւնն ամէն կերպով կատարեալ ընելու: — Հաւանական է որ աս առաջին դասուն վերաբերեալ թարգմանութեանց մէկ մեծ մասն Եզնկայ ճարտար ու բազմադիւն գրչէն ելած ըլլայ. ինչու որ Ս. Մեսրոպայ եւ Սահակայ գործակից աշակերտներէն, որով եւ գլխաւոր թարգմանիչներէն մէկն է, որուն կը վկայեն թէ ժամանակակից եւ իբր ժամանակակից պատմագիրներ, եւ թէ ոճին նոյնութիւնը:

Յովհաննու Որոտնեցւոյ Մատթէի աւետարանին, Պօղոսի առաքելոյ *Թղթոց* շատերուն եւ *Յայտնութեան* մարգարէութեան մեկնութեանն ձառերը: Աստոնց թարգմանութիւնն ամենայն հանգամանօք կատարեալ եւ ընտիր է, ըստ ամենայնի նման Եզնկայ ոճոյն, միայն տեղ տեղ աւելի զարդարուն. եւ որովհետեւ նոյն ճառերուն մէջ ամէն տեսակ նիւթ առատութեամբ կը գտնուի, եւ մատենագրին ոսկի դրչին մեծ պերճութեամբ ու վայելչութեամբ գրածը՝ թարգմանիչն ալ նոյնպիսի ոսկեղէն դրչով ու ճարտարութեամբ մեզի փոխադրած է, անոր համար մեր դրագիտութեան գանձին ամենէն պատուական մարգարիտներուն կարգն են: Միանգամայն աստոնց յատնարէն սկզբնագիրն ալ առջեւնիս ունենալով, անոր համեմատութեամբը դիւրաւ կրնանք խմանալ ու սորվիլ թէ յատնական (եւ միջնորդաբար ուրիշ լեզուներու ալ) առանձին յատկութիւններն ու քերականական կազմութիւնները հայերէնի ինչպէս պէտք է դարձընել: Դարձեալ հայերէնի յատկութիւններուն խել մը դաղտնիքներն ասով առջեւնիս կը բացուին, բառերու նշանակութիւնը կը ճշդուի, եւ թէ աս նկատմամբ թէ ուրիշ կողմանէ բազմադարեան միջոցի մէջ ներս մտած սխալները դէթ ըստ մասին կրնան ուղղուիլ:

Մեկնիսիանոսի Իմաստասէրի ձառերն ալ ըստ ամենայնի նոյն կերպով թարգմանուած են եւ նոյն վայելչութիւնն ունին, ինչ որ Ոսկեբերանի մեկնութեանց վրայ ըսինք, մանաւանդ թէ երբեմն երբեմն անոնցմէ ալ աւելի զարդարուն են, գլխաւորաբար նոյնանշան-

ներու պէսպիսութեան կողմանէ, եւ եթէ կրնայ այսպէս բսուիլ՝ աւելի խնամով ճարտարութեան ցոյց տրուած է: Միայն թէ որովհետեւ յունարէն սկզբնագիրները մեծաւ մասամբ կորսուած են, դժուար է երբեմն իմանալ եւ ուղղել այն թերթեւ աղաւաղութիւններն ու սխալները՝ որոնք ադին անդին սպրդած կը համարուին:

Կիրւոլի Աղեքսանդրացոյ մեկնութիւն Մովսիսի գրոց, Ցեսուայ, Դատաւորաց, Թագաւորութեանց եւ այլն: Ասոր եւս եղնկայ գրոց մէջ՝ եթէ իմաստից եւ եթէ մանաւանդ բառերու եւ դարձուածներու նկատմամբ այնչափ մեծ է նմանութիւնը, որ կարծես թէ երկուքը մի եւ նոյն գրչէ ելած են: Բայց ով որ ալ բլլայ թարգմանիչը, այսչափս յայտնի կը տեսնուի որ առաջին անգամ յունարէն բնագիր մը առջեւն ունեցող հայկաբանի մը երախայրիքն է. վասն զի անպատկաս են սկզբնագրին միտքը չմոռանալ, յունարէն լեզուի անվարժութիւն, խօսքի թելը կորսնցընել, եւ այլն: Մեր քաղած կտորները մեծաւ մասամբ առ թերութիւններէն ազատ են. բայց այնպէսով ալ տեղ տեղ շփոթ խօսուածքներ ու մթութիւն կը մնայ:

Իսահակայ Կեսարացոյ ժամանակական կանոնք: Ա՛ս ալ շարքի, առացուածներու եւ բառերու ընտրութեան կողմանէ ընդհանրապէս շատ դեղեցիկ ու վայելուչ է, եւ արժանի՝ մինչեւ հիմայ յառաջ բերուած գրքերուն քովը դասուելու, առանձինն առաւելութիւնն ալ ունենալով որ Ս. Գրքէն դուրս միակ պատմական մատեանն է՝ առաջին դասու լեզուաւ թարգմանուած: Սակայն ասոր մէջն ալ յունարէնի թարգմանութեան նկատմամբ քիչ մը անմշադրութեան հետքեր կը տեսնուին, որմէ յառաջ կու գայ նաեւ նիւթական թարգմանութիւն: Զօրօրինակ մի եւ նոյն խօսքին մէջ՝ յունական համաձայնութեան թափանցելէն ու առաջին մասը քաջ հայկաբանութեամբ դարձընելէն ետքը, յաջորդ մասին մէջ՝ յունարէնն անփոփոխ պահելով՝ այնպիսի հոլով կամ ժամանակ մը կը դնէ, որ նախընթաց հայացուցած մասին չի պատշաճիր: Այսպէս ալ նախընթացին վրայ յիշուած թերութիւններն անպակաս են, այս ինքն՝ այն արտաքին թերութիւնն որ խորունկ միտ դնողն ու քաջ կշռողը կ'իմանայ թէ ոչ երբեք հայերէնի պակասութիւն կամ անվարժութիւն է:

Աստուածաշնչի մէջէն՝ միայն մէկ քանի կտոր առինք. *իմաստոսիմեան* ու *իզեկիելի* գրքերէն, որոնք նոյն Ս. Գրոց թարգմանութեան՝ աս դասին վերաբերեալ մասերուն ամենէն զարդարուններն են: Ս. Գրոց մէջէն աւելի հատուած չգործածելնուս պատճառն ան է՝ որ ընդհանրապէս պարզ են, եւ արդէն թէ իրենց ամբողջութեան մէջ եւ թէ ծաղկաքաղ եղած՝ ամենուն ծանօթ են:

Թոմոդիմի կորնելիացոյ առ Պօղոս առաքեալ եւ անոր պատասխանը՝ ընտիր թարգմանութիւն է, թէեւ Ս. Գրոց մաս չի համարուիր:

Վկայաբանիկ Թիմոթէոսի եւ Վկայից Արձակից՝ հաւանական է որ Ասորի գրչի մը հեղինակութիւնն բլլայ, որն որ խօսքի ձեւերէն ալ կը տեսնուի. բայց հայերէն թարգմանութիւնը խիստ ընտիր եւ զարդարուն է, ըստ ամենայնի աս դասուն վերաբերեալ գրուածոց ամէն հանգամանքն ունենալով, եւ բոլորովին ազատ բլլալով ասորերէն լեզուի քանի մը յատ-

կութիւններէն, որ չորրորդ դասուն թարգմանութեանց մէջ բաւական յաճախ են։

Յովհաննու Ոսկեբերանի ձառերը շատ խանգարուած էին, ինչպէս ճառընտրաց մէջ գտնուող սոյնպիսի գրուածները սովորաբար կ'ըլլան, որովհետեւ իբրեւ հասարակաց ինչք համարուած են, եւ ամէն մարդ ուզածին պէս կը գործածէ՝ փոխելով, աւելցնելով, պակսեցընելով, պարզելով։ Բայց մեր առած հատածներուն մէջ՝ այլեւայլ ճառընտիրներու օրինակներն իրարու եւ յոյն սկզբնագրին հետ համեմատելով, իւրաքանչիւր օրինակին աւելի ընտիր երեւցածն եւ յունարէնին աւելի համաձայնն ընտրեցինք։

Ասոնք են աս հատորիս մէջ գործածուած գրքերը։ Կան նաեւ ուրիշ մանր մունր գրուածներ ալ աս դասին վերաբերող, որոնք այլեւայլ պատճառներու համար չկրցանք գործածել։ Կը գտնուին նաեւ այնպիսիներ ալ՝ որոնք միայն բան մասին աս դասուն տակ կ'ըլլան եւ ոչ բոլորովին. զանոնք իբրեւ միջին ոճ մը՝ աս ու երկրորդ դասուն մէջ, նոյն երկրորդ դասու գրուածներուն սկիզբը կը դնենք։

Ա· ԵՋՆԻԿ ԿՈՂԲԱՑԻ

ԸՆԴԴԷՄ ՂԸԱՆԴՈՑ

1.

Նկատողիմ ինձ ատտուածեղիկ բնութիւնս։

ՅՈՐԾԱՄ զանազանութիւնէն եւ գնորին զշարունջ[1] զենուսոր զօրութիւնենէն ճառիցէ[2] աք[3], քանզի մարմնաւոր լեալ է, պարտի զմիտս յստակել եւ զխորհուրդս սրբել, զայդս[4] շարժմանց պարզել[5], զի յայն՝ զոր առաջի եդ[6], հասանել կարասցէ։ Նա եւ որ ընդ ճառագայթս արեգականն հայել կամիցի, պարտի

[1] Սովորութիւն է գլխաւորաբար աս կարգի մատենագրաց, դիմաւոր բաները նախադասութեան վերջը դնել. բայց անհրեւոյթ բայի մը հետ հանդիպած առներնին՝ կրնան անհրեւութեն թէ յառաջ, թէ վերջը դրուիլ։

[2] Որ մանական անունը փոխանակ պարբերութեան սկիզբը դրուելու, սովորաբար խրնդրէն եղբը, խօսքին մէջն ու վերջը կը դրուի։ Այսպէս է վերի խօսքը, փոխանակ ըսելու՝ Ցորժամ որ զանազանութեն . . . :

— Ցորչա՞ղպատիս արարչէն ոչ նոցա հաղորդանիցէ. փոխանակ ըսելու՝ Ցորժամ որ զպատիւ արարչին։ — Նա ինք եւ հայերէն ոչ մանր դիր դնենք. փոխանակ ըսելու՝ Նա թէ որ եւ հայերէն . . . :

[3] Ցայդ, շարժուն, խռովութիւն։

[4] Ոակի գարու եւ առանձինն աս կարգի մատենագրաց իրրեւ նկարագիր մը կրնանք նկատել բառերու զանազանութիւնը, այս ինքն որ շարադրութեան վայելչութեան համար՝ խօսքին մէջ փոխանակ մի եւ նոյն բառը կրկնելու, անոր տեղ ուրիշ նոյնանշան բառեր կը դնեն։ Շատ անգամ ալ փոխանակ խօսքը մէկ բառով լմընցընելու, այլեւայլ նոյնիմաստ բառերով կը զարդարեն. որն որ ըստ իմիք աւելագրութիւն է։ Ըսուածն խմնալու է թէ բայրին, թէ գոյականին, թէ ածականին, թէ շաղկապին, թէ մակբային համար, եւ այլն։ Ինչպէս հոս՝ չարաչէլ, աբիւլ, պարզիլ, ի բաց պարզիլ՝ նոյնանշան բայեր են, մաքրել. — ընդ, ընդհարձրա՝ նոյնանշան գոյականներ. — հակառակ, ընդդիմակաց՝ նոյնիմաստ ածականներ։ Ասոր շատ գեղեցիկ օրինակ կրնայ ըլլալ քիչ մը վերջը գալու աս հետեւեալ խօսքը. Իբրեւ նոյ, ոեպհոանեալ պիներ ոնոնբիխն... Անչին խոխի խոբէցիք ղերբոխիխն... Խնբեան խոխի պահեցիք զիերբոխիխն. ասոր մէջ խոխին դիմացը դրուած է անչին, բնբեան. հիւանչին՝ խոխի. ոեպհոանեալին՝ խոբել, պահել։

[5] Առաջի դնել, միտքը դնել, յառաջագրել։

զղջմունք[6] աչացն՝ զաղան եւ զբիժն[6] ի բաց պարզել, զի մի[7] մի՛ աչքն՝[8] որ զբաջն շղայցեն[9], արգել[10] հայելոյ ի յատակութիւն լուսոյն լիցին:

Եւ արդ քանզի մի էութիւնն անքննին է եւ անհաս բնութեամբ, առ նորա անքննութիւնն ընծայութիւն[11] անգիտութեան մատուցանելի է, եւ առ էութիւն նորին դատանութիւն գիտութեան եւ ոչ քննութեան: Զի որ էն՝ պարտի գի[12] մշտնջենաւոր իցէ եւ անսկիզբն, որպ ոչ սկիզբն յումեքէ առեալ լինելոյ[13], եւ ոչ ունի զոք ի վեր քան զինքն, զոր պարտ իցէ նմա պատճառ կարծել կամ իմանալ՝ եթէ[14] ի նմանէ իցէ առեալ սկիզբն էանալոյ: Զի ոչ որ է առաջին քան զնա, եւ ոչ որ է յետոյ նման նմա, եւ ոչ ընկերք հաւասար նորին, եւ ոչ էութիւն հակառակ նմա, եւ ոչ գոյութիւն ընդդիմակաց, եւ ոչ բնութիւն հիւթաբեր[15] ի պէտս նորա, եւ ոչ նիւթ ինչ՝ յորմէ առնիցէ զոր առնելոյ իցէ· այլ ինքն է պատ-

[6] Բիծ, աչքի ագա, ճաղատ:

[7] Շատ վախլուչ է մ՛արգելական մակդայն իր բայէն բաժնել· այսպէս է վերի խօսքը, փոխանակ ըսելու՝ Զի մի արգել լիցին մի՛ աչքն որ զբջոքն շղայցեն:

[8] Մրճաթ, մուխ, ագա:

[9] Շաղամ, հոս՝ երեւան գալ, գտնուիլ, ըլլալ:

[10] Խիստ սովորական ու վախլուչ է՝ արգիլելինել, չայտ լինել, բառառ հաբյունել, պղտառնել, խորտակուածք տրտնել, ձառնապարհ հարթել, չալենք համարել, եւ ուրիշ ասոնց նման երկու բառէ կազմուած բայերը բաժնել, եւ երկոնց հետ կապակցութիւն ունեցող՝ յառաջ կամ վերջը դրուելու՝ բառերը մէջը խոթել:

[11] Ընծայութիւն, ցուցում, ապացոյց, խօսքով բան մը ցուցընելը, խոստովանութիւն, դատանութիւն: — Հոս ընծայութիւն (անգիտութեան) դրուած է իբրեւ նոյնանշան դատառնութեան (գիտութեան) բառին, ըստ 4 ծանօթ:

[12] Պարտի զի հնդկերէնաւոր է՝ ե՛ առնելիքն· փոխանակ ըսելու՝ Պարտի լինել մշտնջենաւոր: Այս խօսքին մէջ անոր ալ միս դնելու է, որ երբեմն բայը վախլուչութեան համար երկու ածականի կամ գոյականի մէջ կը մնայ:

[13] Լինել, եղանալ, գոյանալ, նոյնիմաստ բայեր են. առեղծուիլ, ենթակայանալ:

[14] Եթէ երբեմն պի տեղ կը գործածուի. ինչպէս· Եթէ է նմանէ իցէ առեալ լինելոյ· փոխանակ ըսելու՝ Զի է նմանէ իցէ առեալ···: — Եթէ վասն այնորիկ խնայեցէ· — Եթէ խորհեցէ զքոյոմնեան· — Թէ ա՛ յոգա զչքեանցէ· փոխանակ ըսելու՝ Զի առ յոգա զչքեանցէ:

[15] Հիւթաբեր, նիւթ առուղ, մատակարարող:

ճառ ամենայնի, որ ի լինելն եւ ի գոյանալ եկիւն[16] ի չգոյէ եւ ի գոյէ· որպէս երկինք վերինք եւ որ ինչ յերկինս, եւ երկինք երեւելիք[17] որ ի ջուրց, եւ երկիր, եւ ամենայն ի նմանէ եւ ի նմա· յորմէ ամենայն, եւ ինքն ոչ յումեքէ: Որոյ ըստ իւրաքանչիւր կարգաց առեալ է սկիզբն լինելոյ աներեւութիցն անմարմնոց եւ երեւելացն մարմնաւորաց· որ բաւականն է՝ որպէս ի տալն գկենդանութիւն, նոյնպէս եւ ի գիտութիւն իւրոց անարատ էութեանն ժամանեցուցանել, եւ յիւրոց արարածոցն ի հաստուածն[18] ըստ իւրաքանչիւր բնութեանց ածել: Որ ոչ այնու միայն զարմանալի է, զի ածն ի չգոյէ ի գոյ գչգոյսն, եւ եղոյց յոչընչէ զինչ գչէսն[19], այլ զի եւ անարատ եւ անխախտ պահէ գլեալսն· որոց եւ յառաջնութիւն իսկ աննախանձ[20] եւ գկենդանութիւնն, առ ի յայտնելոյ գիւրոց զարթրաբութեանն հանդէս[21]:

Քանզի ոչ եթէ[22] կարօտ ինչ ոք իւիք էր, եթէ ոչ ոք ի վանն այնորիկ խնայիցէ՝ իւր միայնոյ սեպհականեալ գկենդանութիւնն· եւ անզօր եւ տիւր, եթէ անձին եւ ևս խորիցէ զզօրութիւն· եւ ոչ նիւթ[23] ի գիտութենէ, եթէ ինքեան եւ ևս պահիցէ զգիտութիւնն· եւ ոչ կարօտ ցիմաստութենէ՝ եթէ յորժամ այլոց բաշխիցէ զիմաստութիւնն իւր, կարծիք ինչ կարօտու-

[16] Գալ է լինել ե՛ է գոյանալ, առեղծուիլ:

[17] Երեւելի, հոս՝ երեւցող, աչքի տակ ինկող:

[18] Ի հաստատուածն···աչքէ, առեղծել, եւ վախլուչութեան համար բաժնուած՝ Ցեւ Ծան. 10:

[19] Զի աչն է լինիլ է գոյ ընդոյն· Եղոյց յոչընչէ զինչ գլեալն· բառերու զանազանութիւնն ասոնց մէջ յայտնի կ՛երեւայ· երկուքն ալ կը նշանակին՝ ոչնչէն գոյութիւն տալ, ոչնչէ բան մը առեղծել:

[20] Աննախանձ, առանց խնայելու, նախանձու:

[21] Հանդէս, հոս՝ ցոյց:

[22] Քանզի ոչ եթէ··· ան խօսքիս մէջ ուշն եաքը դրուած երեսն աւելորդութիւն է, փոխանակ՝ Քանզի ոչ կարօտ···: Նա ալ ամէն կարգի ընծաներնուն մէջ խիստ յաճախ գործածուած բան մըն է. որուն քովը երբեմն երբ մ՛ալ կը դրուի՝ իբրեւ կրկին աւելորդութիւն:

[23] Նիւթ (է գիւթոսիրեն), իւրօտ (չիմատոսիրեն), նոյնանշան են. պակասութիւն ունեցող կարօտ: — Գիտելու է որ իւրօտ լինիլ բայը յորս խնդիր կրնայ առնուլ՝ որական, բացառական, գործիական, ներգոյական:

թեան ի ներքս մտանիցեն: Այլ կենդանի է եւ աղբիւր կենդանութեան. տայ ամենայնի կենդանութիւն, եւ ինքն կայ լի եւ յանսպառ կենդանութեան. եւ զօրացուցանէ զանզօրս մեծաւոր զօրութեամբ, եւ ինքն ոչ թերանայ[24] ի զօրացուցիչ զօրութենէն. եւ պարգեւէ գիտութիւն ամենայն անգիտաց, եւ ինքն բաւանդակ ունի յինքեան զամենագէտ[25] գիտութիւնն. եւ բղխէ յամենեսին զանպակաս իմաստութիւնն, եւ ինքն միայ անխախուտ յամենահնար իմաստութեանն:

Եթէ աղբերք մշտաբուղխք, որք ի նորա հրամանէ կարգեցան[26], հանապազ բղխեն եւ ոչ պակասեն, որոց բղխմունքն զայլոց կարօտութիւնս ընուն, եւ ինքեանք ի նմին յորդութեան[27] կան մշտնջենաւորք, որչափ եւս առաւել այն՝[28] որ նոցա զյորդութիւն բղխմանցն յօրինեաց, որ աղբիւրն է բարութեան, որ զամենայն զոր արար՝ գեղեցիկս արար. այս ինքն՝ զանառաւորս եւ զանբանառորս, զմտաւորս եւ զանմտաւորս, զնիւթսն եւ զանիւթսն, զանսն եւ զանանսն[29]: Եւ բանաւորաց եւ մտաւորաց յիւրաքանչիւր առաքինութեանց կարգեաց առանձին զբարութիւն, եւ ոչ զգեղեցկութիւն. զի գեղեցկութեանն տուիչ ինքն է, եւ բարութեանն՝ զանձնիշխանութիւնն արար պատճառ:

[24] Թերանամ, պակսիլ, զուրկ գտնուիլ:

[25] Անճառելի բառ դերադրական իմաստ չունի, իբրեւ ամենեին գիտուն, հապա ամէն բան գիտցող. այսպէս ալ անճառելապէս, ամէն հնարք հնարող, գտնող:

[26] Կարգիմ, սահմանուիլ, որոշուիլ, դրուիլ:

[27] Ցորդութիւն, առատութիւն:

[28] Այն փոխանակ նա. շատ անգամ եւ գլխաւորաբար որ յարաբերականէն յառաջ այս, այդ, այն յուցականները կը դրուին անձի համար ալ. այսպէս է վերի խօսքը, փոխանակ ըսելու՝ Նա որ նոցա . . .:

[29] Բանաւոր՝ անբանաւոր, մտաւոր՝ անմտաւոր, խօսուն՝ անխօսուն, առատ՝ անառատ, նոյնիմաստ բառեր են. մէկը բանաւոր՝ միւսն անբան կը նշանակէ:

2.

Թէ չիք ինչ որ հակառակ չար իցէ:

Ապա եթէ ինչ յարարածոց՝ որ գեղեցիկ է, այն[1] ի բարւոյ արարչէ կարծիցի ոմանց, որպէս Ցուննայն հեթանոսաց եւ արանցն մոգուց եւ հերձուածողաց, որ չար իմն էութիւն հակառակ բարւոյ դնեն, զոր հիւղն կոչեն, որ թարգմանի նիւթ. մեր առաջին եւ նախաբարբառ[2] պատասխանի այն է՝ եթէ ի բարերար արարչէն չար ինչ չիք լեալ, եւ չիք ինչ չար՝ որ բնութեամբ չար իցէ, եւ ոչ է արարիչ չարաց իրաց, այլ բարեաց:

Եւ արդ զի՞ ինչ յարարածոցն բարի կարծիցեն, կամ զի՞ չար. զի բազում անգամ զոր բարին[3] կարծիցեն, միայն առանձինն՝ առանց ընկերին խառնութեան՝[4] վնասակար լինի, յամենեցունց առ հասարակ վկայեալ: Արեգակն թէ բարի է. եւ առանց օդոյ խառնուածոյ՝ այրիչ եւ ցամաքեցուցիչ է. նոյնպէս եւ լուսին խառնական բնութիւն, առանց խառնուածոյ չերմութեան արեգական, վնասակար եւ ապականիչ է: Եւ օդ, առանց ցօղոյ խոնաւութեան եւ չերմութեան, վնասակար եւ ապականիչ է: Եւ ջուրք զՀող երկրի ողողանեն եւ ապականեն. եւ երկիր առանց ջուրց պատառի եւ խորխոչի[5]: Եւ այսպէս չորեքին

[1] Ընթեր մտաենագրաց սովորութիւնն է՝ այս, այդ, այն դերանունները վայելչութեան ու սաստկութեան համար գործածել, ուր որ կըրնային մէկդի ալ ձգուիլ: Այսպէս է վերի խօսքը, փոխ. ըսելու՝ Ապա եթէ ինչ յարարածոց՝ որ գեղեցիկ է, ի բարւոյ արարչէ կարծիցի: — Եթէ էջ Ե- ԻՒԻ չէջ՝ ըսյն ալ էիցէ՝ փոխ. ըսելու՝ . . . եւ եթէ չիցէ՝ ոչ գիտէ:

[2] Նախաբարբառ, նախ եւ յառաջ ըսելու (պատասխան):

[3] Զոր Բարին Կոչեն, փոխ. ըսելու՝ Այն զոր բարի կարծիցեն: Ընդհանրապէս գիտնալու է որ յարաբերականէն անմիջապէս ետքն եկած բառին վրայ շատ անգամ գիտողը յօդ կը դրուի, կամ զօրութեամբ իմացուած յարաբերելոյն տեղ, եւ կամ աւելադրութեամբ՝ նոյն յարաբերելը կրկնելու տեղ: Ցես եւ 14, Դան. 14:

[4] Խառնուիլ եւ քիչ մը վարը խառնուած, նոյնանշան են. միաւորութիւն:

[5] Խորխոչիմ, ճեղքուիլ, չորութենէ բացուիլ:

բնութիւնքն՝ ուստի աշխարհս կազմեալ եւ[6] կայ, առանձինն՝ ապականիչք են միմեանց, եւ խառնեալ ընդ ընկերին՝ օգտակարք եւ շահաւորք: Եւ զի այս այսպէս է, ամենեցուն յայտնի է որ կամին ուսանել:

Ապա ուրեմն է ինչ զօրութիւն ծածուկ, որ զապականիչսն միմեանց խառնուածովքարար օգտակարս իրերաց[7]: Եւ որ առողջ[8] միտս ունին՝ ոչ զշարժունսն, այլ զշարժիչն պարտին փառաւորել. եւ ոչ ընդ արբանեականն, այլ ընդ վարիչն[9] պարտին զարմանալ. եւ ոչ ընդ գնայունսն[10], այլ ընդ գնացուցիչն. քանզի եւ նոքին իսկ իւրաքանչիւր փոփոխմանքն յայտ առնեն, եթէ է ումն՝ որ փոփոխէ զնոսա: Արեգակն ծագէ լոյն եւ վերանալով եւ ի մուտս գառնալով. եւ լուսին աճմամբ՝ ընկոյզ[11] եւ նուազելով[12]. եւ այլք եւս յարարածոցն ըստ իւրաքանչիւր բնութեանց շարժելովն եւ գադարելովն: Եւ արդ չէ առողջ մտաց՝ զշարժիչն եւ զփոփոխիչն թողուլ, եւ շարժնոցն եւ փոփոխելեաց պաշտօն տանել եւ երկրպագութիւն մատուցանել. զի որ շարժին[13] եւ փոփոխի՝ չէ էական[14]. այլ կամ լեալ յումեքէ եւ յիմեքէ, եւ կամ հասանելոյ[15] ի չգոյէ: Եւ որ էն եւ շարժէ զամենայն, ինքն ոչ շարժի եւ ոչ փոփոխի, քանզի էական է եւ անշարժական է:

[6] Այս ինքն՝ կազմեալ է եւ կայ:

[7] Իրերաց մանանական անուանը սովորաբար կը գործածուի, գիմաց մանանականը պարբերութեան մէջ երկու հեղ չկրկնելու համար:

[8] Առողջ, ուղիղ, անմոլար:

[9] Վարիչ, կառավար, ուղղիչ:

[10] Գնայուն, շարժուն: — Գնացուցիչ, շարժող:

[11] Լնուլ (լնուի), լրանալ, ամբողջանալ:

[12] Նուազիլ (լնուի), պակսիլ, պզտիկնալ:

[13] Ընտիր մատենագրաց մէջ, ուր ընդունելութեան գործածութիւնը խիստ չափաւորուած է. հասարակօրէն խօսքը ոք յարաբերականով եւ գիմաց բայով կը կազմեն: Ինչպէս՝ Որ շարժի. Որ դիմի. փակ. ըսելու՝ Շարժողն, միտողն: Նոյնը կրնանք ըսել, բայց ոչ այնչափ ընդարձակ կերպով, եւ ընդունելութեան համար ալ. ինչպէս հոս՝ Որ շարժեն եւ փոփոխեալ:

[14] Էական, ինքնակաց, անեզ: — Ձէական, ինքնակաց չեզող:

[15] Հասանել, առեզծել:

3.

Արեգակն եւ լուսին:

Յարիոք է արեգակն եւ դեղեցիկ բնութեամբ, եւ մեզ եւ ամենայն արարածոց որ ի ներքոյ երկնից՝ յօգուտ եւ ի դարման, իբրեւ ճրագ մի ի մեծի տան ի մէջ ձեղուան[1] եւ յատակի լուցեալ[2] առ ի[3] զնաւարն եւ զառուեցն զերկուց մեծացն անօթոց ի բաց ի միջոց փարատելոյ. բայց ինքն եթէ իցէ եւ եթէ չիցէ[4] գոյն ոչ գիտեմ, զի չէ ի բանաւորաց եւ ի մտաւորաց[5]. նոյնպէս եւ այլքն յանշնչոցն արարածոց: Եւ թէ ջուր թէ հուր թէ երկիր թէ օդ, թէ իցեն եւ թէ չիցեն՝ գոյն ոչ գիտեն, եւ զպատասխանութիւնն յոր կարգեցան, անդադար մատուցանեն, վարելով[6] այնր՝ որ կազմեացն զնոսա: Եւ մեք ոչ անարդեմք զնոսա, եւ ոչ պաշտօն մատուցանեմք նոցա. այլ Հայեցեալ ընդ նոսա՝ փառաւորեմք զկարդիչն նոցա[7] եւ զյօրինիչ. զի մեզ ի պէտս[8] են, եւ կարգչին իւրեանց ի փառս:

Զհանդիպ պաշտիցեմք զարեգակն, որ մերթ կոչի իբրեւ զծառայ առ ի սպասն՝ յոր կարգեցաւ, Հասանելոյ[9], եւ մերթ երթայ ղօղէ իբրեւ զարհուրեալ, եւ

[1] Ձեղուն, առաստաղ:

[2] Լուցանել, վառել:

[3] Ո՞ր է, առ ինդրառու նախադրութեանը շատ հեղ վայելէ չուելոյն համար իրենց անեթութեան ինդրէն կը ցածնուին. այսպէս է վերի խօսքը. փակ. ըսելու՝ Առ (ի) ի բաց փարատելոյ ի միջոց . . . : Նոյնն իմացիր վասն, ըստ, չէր եւ ուրիշ նախադրութեանց վրայ ալ:

[4] Այս ինքն՝ բայց ինքն ոչ գիտեմ եթէ իցէ եւ եթէ չիցէ:

[5] Փակ. ըսելու՝ Զի չէ բանաւոր եւ մտաւոր:

[6] Վարիմ, առաջնորդել, կառավարել:

[7] Փոխանակ դնելու՝ Զկարգիչն եւ զյօրինիչ նոցա:

[8] Պէտ, կարօտութիւն. հոս՝ գործածութիւն, կիրառութիւն:

[9] Փակ. դնելու՝ Առ ի հասանել ի սպասն յոր կարգեցաւ: Տես վերը՝ Դան. 2: — Գլխաւորաբար ասկարգի մասնակցաց կերպն է, այսպէս յարաբերականն ու անոր յարակից բառերը՝ բուն բային եւ իրեն հետ կապակցութիւն ունեցող բառերուն մէջ խոհեմելով՝ զանոնք իրարմէ բաժնել: Ինչպէս. Ի հնոցէդն՝ որ եւ անձին չկարէ օգնել, ապաւինեցաւ: — Ընտա զջուայ զոր միշտ ծծեմք, յայտ առնէ: — Հրեշտակն՝ որ յերկնից իջեալ իցէ, նմանեցաւ: — Ինչն ի-

տայ տեղի խաւարին ընդ լինել զմիջոց[10] ի մեծի տանս. եւ ընդ ժամանակս ժամանակս[11] ի խաւար դառնայ՝[12] առ ի յանդիմանութիւն եւ յամօթ իւրոցն պաշտօնէից. յայտ արարեալ եթէ չեմ ես[13] արժանի պաշտաման, այլ այն՝ որ զիս եւ զամենայն տիս լուսաւոր պահէ, եւ զկայպ զօդեցուցանէ, եւ երբեք երբեք խաւարեցուցանէ. եւ իբրեւ խօսուն բերանով անշշունչն[14] բողոքէ՝ եթէ չեմ արժանի պաշտօն առնելոյ[15], այլ պաշտօն հարկանելոյ: Կամ զլուսին՝ որ ամսոյ ամսոյ[16] հիւծանի[17] գրեթէ եւ մեռանի, եւ ապա սկիզբն առնու կենդանանալոյ, զի քեզ գյարութեան օրինակն նկարիցէ: Կամ զօդ՝ որ մերթ դոչիցէ վարագայեալ՝[18] հրամանաւ, եւ մերթ սարսէ ի դոչելոյն՝[19] սաստիւ: Եւ կամ զՀուր՝ որում եւ զքեզ իսկ երկրորդ արարիչ կազմեաց[20] յօրինիչն, զի յորժամ կամիցիս՝ վառիցես, եւ յորժամ կամիցես՝ խափուցանիցես[21]: Կամ զերկիր՝ որ[22] հանապազ բրւեմք եւ ցանկ կոխեմք, եւ զաղբ զմեր եւ զանասնոց մերոց ի նա հեղումք: Կամ զՀուրս՝ զոր հանապազն բմպեմք, եւ զանուշանալութիւն նոցա ի ժամատահոտութիւն ի փորի մերում դարձուցանեմք, եւ

10 Միջոց, անջրպետութիւն, տեղ:

11 Ընդ ժամանակս ժամանակս, քիչ մի վարը՝ երբեմ երբեմ, նոյնիմաստ են. երբեմն երբեմն, ժամանակ ժամանակ:

12 Ի խաւար դառնալ, խաւարիլ:

13 Ցայտ արտերել երիս վկայ ես. ինչպես աս օրինակին կը տեսնուի, երբեմն վայելչութեան համար բայն առածին դէմք կը դրուի, ուր որ խօսքը երրորդ դէմք կը պահանջէր:

14 Անչշունչ, անձայն:

15 Պաշտօն առնուլ, պաշտուիլ, երկրպագութիւն ընդունիլ: — Պաշտօն հարկանել, պաշտել:

16 Ամսոյ ամսոյ, ինչպէս նաեւ՝ ամ ամ, տարի տարի, ամէն ամիս, տարի, օր:

17 Հիւծանիմ, հոս՝ նուազիլ, պակսիլ, պզտիկնալ:

18 Վարագանամ, գազանանալ:

19 Սարսիլ (ի ծովէն), հոս՝ վախնալով դագրիլ:

20 Կազմիմ, հոս՝ ընել:

21 Խափուցանիմ, մարել:

22 Փակ. ըսելու՝ Զոր հանապազ . . ., որն որ ամէն կարգի ընծիր նախնեաց մէջ երբեմն երբեմն անանուղ անկանոնութիւն մըն է:

զնեերքին եւ զարտաքին աղտեղութիւնս մեր նոքօք սրբեմք:

Եւ այսու ամենայնիւ յայտ է՝ թէ զոր առ աստուածն[23] ունին, անարգեն շատք[24] եւ անպատուեն: Նա եւ գողութիւն եւ սոսկութիւն[25] ունի զարարածսն, յորժամ զպատիւ արարչին ոչ նոցա մատուցանիցէ. եւ յայտ առնէ երկիր շարժելովն, եւ լուսաւորքն խաւարելովն, եւ օդքն գժգոմելովն[26] եւ քամիներովք[27], եւ ծով սաստկութեամբ[28] ալեացն սպառնալեօք: Զի թէ ոչ սաստ արարչին նահանջէր[29] զնոսա, մի մի ի նոցանէն բաւական էր զամենեսեան սատակել՝ առ ի խնդրելոյ զվրէժ անարգանաց հասարակաց արարչին: Կամ ծով ծածկելով, որ տակաւ առաղումն պաշարեալ՝ չհիշեմք[30] անցանել ըստ հրամանն: Կամ երկիր կլանելով, որ ի վերայ ոչընչի կայ հաստատեալ, եւ յոչինչ դառնալ եւ դարձուցանել՝ չէ պատշաճ զիւր զբնաւկիչսն: Կամ հողմ պարտաւորեցուցանելով[31], որ կենդանութիւն է ամենայն ընչաւորաց, եւ չիշխեմք արգելուլ զկենդանութիւնն՝ առանց հրամանի կենդանապահին[32]: Կամ օդք երբեմն զսաստանմանիսն[33] ընդելով, եւ երբեմն զհորշակն բերելով. եւ լինեալ ամենայն ինչ ոչինչ:

23 Թէ զոր առ աստուածն առնեն. փակ. ըսելու՝ թէ զնոսա՝ զոր առ աստուածս ունին: Միտս դնելու է որ Ո՚նէ՚ բայը Ո՚նախադրութեամբ յոգնակի նախդրիս տրական առնելով, կը նշանակէ՝ համարիլ, (բանի մը) տեղ դնել. ինչպէս՝ առ աստուածն, առ խմոգսան, առ աղբիւր, առ իբրաւքեա, առ աստուած, առ ինձ առնեն, որպէս յոգնակի կը դրուին, թէեւ եզակի բառի վրայ զրցուին: Ցես 8, Ծան· 21:

24 Նախադասութեան մը մէջ եթէ երկու բայ մէկ անուն բայի ունենան, կրնայ անուն բային երկու բայերուն մէջ դրուիլ. այսպէս է վերի խօսքը, փակ. ըսելու՝ Շատք անարգեն եւ անպատուեն:

25 Դողալ եւ սոսկալ, ահ ու դող:

26 Գիգոմիմ կամ գիգոմիմ, առնուիլ, նեղըտիլ, բարկանալ:

27 Քամիներ, փուշ փուշ ըլլալ, շատ վախնալ:

28 Սաստկութեամբ ալեացն սպառնալեօք, այս ինքն՝ սպառնալով սաստկութեամբ ալեացն:

29 Նահանջիմ, եա կեցընել, քաշել:

30 Իշխիմ, համարձակիլ:

31 Պարտաւորեցուցանիլ, յանձնելընել:

32 Կենդանապահ, կենդանութիւնը պահող (Աստուած):

33 Սաստմանիս ընդիլ, ցուրտ հով փչել: — Խորշակ, տաք հով:

4.

Թէ ոտամբ աշխարհս կազմեալ կայ:

Ընասիկ իբրեւ զկառս իմն լծեալ ի չորից երիվարաց զաշխարհս տեսանեմք, ի ջերմութենէ, ի ցրտութենէ, ի ցամաքութենէ եւ ի խոնաւութենէ. եւ զօրութիւն իմն ծածուկ կառավար, որ զչորս կապեցոյցն[1] ընդ միմեանս ի հաշտութեան եւ ի հաւանութեան պահեալ նուաճէր: Ամենայն կառք ի համազգեաց[2] երիվարաց լծին, բայց միայն յայսց կառաց՝ որ ի չհամազգեաց լծեալ են. եւ որ ի համազգեացն լծեալ են՝ երբեմն սայթաքին[3], երբեմն օձաձեն[4], եւ ի տապտապի[5] զկառավարն եւ զանձինս կացուցանեն, եւ երբեմն խորտակումն[6] իսկ կառացն գործեն. եւ յորժամ ողջ կառքն իցեն, եւ ողջ կառավարն, եւ վարժ երիվարքն, ուշ եղեալ[7] ի հանդէպ[8] երեսացն եւեթ արշաւին: Եւ այս կառք զարմանալիք ի հակառակ եւ յաննման երիվարաց լծեալ եւ ծածուկ ձեռամբ ուղղեալք, ոչ ի մի միայն կողմն ի հանդէպ երեսացն եւեթ արշաւին[9], այլ յամենայն կողմանս[10] վարժին, եւ ընդ հանուր արշաւին, եւ ընդ բնաւս սպանան, եւ ամենայնի բաւական են: Ցորժամ ընդ արեւելս ընթանան, չէ ինչ արգել՝ թէ ընդ աթեւմուտս ոչ արշաւիցին, եւ յորժամ ընդ հիւսիսի

[1] Կապէցող, կառուղ:

[2] Համագլխի, նոյն սեռէ: — Հակառակի, նոյն սեռէ չեզոք:

[3] Սայլաթափ, սահիլ, սկըծիլ, սասանիլ:

[4] Օձաբ, ցրուել, բաժնել:

[5] Ի տապտապի . . . կացուցանել, վտանգի մէջ ձգել: — Միտ դնելու է՝ որ խօսքին շարքը թխաս գեղեցիկ եղած է, խըմդիր սեռհներուն՝ բայեն յառաջ դրուելովը, որով իրը բացատրեալ բայ եղող ի տապտապի կացուցանել, բաժնուած է: Ցես 1, Ծան. 10:

[6] Խորտակումն . . . փըրձիլ, կտորել, ջարդել. եւ վայելչութեան համար բաժնուած է: Ցես 1, Ծան. 10:

[7] Ուշ դնել, միտ դնել, եաեւէ ըլլալ, ջանալ:

[8] Ի հանդիպել, դիմացը, դիմացի կողմը:

[9] Արշաւիլ, վրիպիլ, ալանտ, ատրամ, նպատակի բայեր են. վազել, տեղ մը դիմել:

[10] Ցամաքային կողմանս, ընդ հանուր, ընդ բնաւս. նպատիմաստ մակբայներ են. առին կողմ:

վարդին, չէ ինչ արգել՝ թէ ընդ հարաւ ոչ սուրայցեն. զի ձեռն կառավարին բաւական է յամենայն կողմանս դիմեցուցանել[11], եւ ընդ չորս անկիւնս տիեզերաց արշաւեցուցանել:

5.

Անձնիշխանութիւն մարդոյ:

Արդ՝ առեալ զանձնիշխանութիւն, ուժ կամի ծառայանայ[1]. ոչ ի հարկէ բնութեան բռնադատեալ, ոչ ի զօրութենէն՝ որ նմա վասն լաւութեանց շնորհեցաւ՝ կասեալ[2], այլ ի հնազանդութենէ միայն շահի զօգուտն, եւ յանհնազանդութենէ՝ զվնաս. եւ պայն ոչ եթէ առ եղեռանէ[3] ինչ լեալ ասելիք մարդոյն, այլ վասն լաւութեանց: Զի եթէ իբրեւ զմի ինչ յայլոցն բնութեանց լեալ էր՝ զոր[4] ի հարկէն ծառայեն Աստուծոյ, ապա եւ վարձս ընդ կամակարութեանն[5] առնոյր չէր արժանի, այլ իբրեւ գործի մի էր արարչին, զոր թէպէտ[6] ի չար վարէր[7] եւ թէպէտ ի բարի, ոչ պարտաւանք ինչ էին նմա եւ ոչ գովութիւնք, այլ պատճառ այն էր՝ որ գնա այնպէսն վարէր. նա եւ ոչ զլաւ ինչ գիտէր այնուհետեւ մարդն, քանզի չէր հմուտ այլ իմիք, բայց այնմ եւեթ՝ յոր պատշաճեալն էր[8]: Այլ Աստուած այնպէս պատուել զմարդն կամեցաւ, զի առ լաւութեանցն խելամուտ

[11] Դիւրացուցանել, արտուցուցանել, վազցընել:

---

[1] Ծառայանալ, ծառայ ըլլալ, ծառայել:

[2] Կասիլ, եա կենալ, քաշուիլ, արգելուիլ:

[3] Առ նախադրութիւնը բացատական խնդրով ալ կը նշանակէ համար. ինչպէս՝ Առ ի՞նչ նաեւ, ինչուս համար: — Առ ոչնոնէ, ակնածութեան համար: — Առ օրինակ. Առ ընդդէմ. Առ յիշատակ:

[4] Հակիրճի կամ կարդա՛ ը:

[5] Կամակարութիւն, յօժարութիւն, կամք:

[6] Թէպէտ . . . ՔԷպէտ, այսպէս կրկնուած՝ կը նշանակէ, թէ . . . թէ, ալ . . . ալ: Նոյն է ԽՈ . . . ԽՈ ալ:

[7] Վարեմ (է ընր, է բարի), գործածել:

[8] Պատշաճիլն էր, յարմարցուած էր:

լինելոյ՝ զանձնիշխանութիւնն պարգեւեաց նմա, որով կարող իցէ առնել զինչ եւ կամեցի, եւ զանձնիշխանութիւնն նորա ի լաւն խրատէ դարձուցանել:

Որպէս Հայր ոք յորժամ զորդի իւր խրատիցէ՝ որ կարող իցէ ուսուցանել ինչ ուսանել, չծուլալ[9] յուսմանէն, այլ յառաջադէմ լինել ի լաւն ստիպէ. վասն զի դիտէ եթէ կարող է յառաջադէմ լինել, պահանջէ զուսումնն՝ յոր ասանդեցաւ[10]: Նոյնպէս եւ Աստուածդ պարտ է իմանալ՝ եթէ յօժարեցուցանէ զմարդն անսալ հրամանաց նորա. բայց դիմամարդ[11] իշխանութիւնն ոչ հանէ[12] ի նմանէ, որով կարողն է անսալ եւ չանսալ հրամանացն. այլ խրատէ եւ յօժարեցուցանէ զմարդն, զի լաւութեանցն ցանկացող լիցի, որովք արժանաւոր[13] մեծաց պարգեւաց լինիցի, եթէ անսայցէ Աստուածդ. այլ զի եւ չանսալոյն իշխանութիւն ունիցի: Քանզի ոչ եթէ վայրապար ինչ կամեր Աստուած զայնպիսի պարգեւս տալ՝ որ յաւիտենական անեղծութիւնն[14] է. զի վայրապար իսկ էր այնպիսւոյն տալ՝ որ ոչ ունէր իշխանութիւն երկրոյցունց, անսալոյ այնմ՝ զոր Աստուածն կամէր, եւ չանսալոյ այնմ՝ զոր նայն չախորժէր: Բայց իրաւամբք այն է[15], յորժամ արժանի ըստ որոց գործեացն ոք[16] ինչ առնուցու:

Եւ արդ զիաւրդ երեւելի ընտրութիւն[17] գործոյն, եթէ ոչ ունէր մարդն իշխանութիւն երկրոյցունց, եւ անսալոյն եւ չանսալոյն: Եւ արդ յայտ է թէ անձն-

[9] Ծառալ (յառաջանէն), ուսման մէջ ծուլութիւն ընել:

[10] Ասանդել (տնել), տալ. արուիլ:

[11] Կամակար, յօժարակամ:

[12] Հանել (ինչ յոգեէ), առնուլ, յափշտակել:

[13] Փակ. ըսելու՝ Արժանաւոր լինիցի մեծաց պարգեւաց:

[14] Անեղծութիւն, ապականացու չըլլալը, անապականութիւն:

[15] Բայց իրաւամբ այն է, բայց իրաւացին ան է:

[16] Փակ. ըսելու՝ Ցորժամ ոք առնուցու ինչ (արժանի) ըստ այնց՝ զոր գործեաց: — Ըսբեն կամ յառաջ կամ վերջը տրեան, նոյնպէս, (նոյնպէս) բառերը պարզապէս իրրեւ զարդ կը դրուին. այսպէս է վերի խօսքին մէջ. զարձեալ՝ Ըստ գործոցն իւ վճռաւորութեան նոյնպէս առնուցու. փակ. ըսելու՝ Ըստ գործոցն եւ վճռաւորութեան առնուցու:

[17] Ընդրութիւն, զանազանութիւն, տարբերութիւն:

իշխան եղեւ մարդն՝ առնել զբարի եւ ժտել[18] ի չարիւք ոչ եթէ չար ինչ առաջի կայր՝ յոր ժտիցի, այլ այն եւեթ առաջի կայր՝ կամ անսալ Աստուծոյ կամ չանսալ, եւ զնոյն եւեթ պատճառ չարին իմանալ[19]: Քանզի լեալ մարդն առաջինն՝ առնոյր պատուէր Աստուծոյ, եւ չհնազանդեալ աստուածական հրամանին՝ մտաբերէր[20] ի չարիս, եւ անտի լինէր սկիզբն չարեացն:

Ուստի ոչ ոք կարէ անարար ինչ եւ անձնաւոր զչարն ցուցանել. եւ զարձեալ ոչ յարարչէն, այլ յանսաստութենէ դիպեալ աստուգանողին, եւ յուրոք վարդապետութենէ զրդեալ. զի ոչ եթէ այնպիսի ինչ հաստատեալ բնութեամբ զմարդն ցուցանել կարէ ոք[21]: Եթէ այնպիսի ինչ բնութիւն մարդոյն առեալ էր, ապա ոչ ի բնութենէ արարածոյ եւ յաստուածեղէն գրոց նմա վարդապետութիւն ընծայանայր[22]. որպէս ասէ ուրեք աստուածական բարբառն, եթէ ի մանկութենէ մարդիկ ի խնամս չարին միաեալ են. զի ցուցցէ թէ որ միանի՝ կամօք միանի, եւ ոչ ուրուք բռնութեամբ:

Արդ անսաստութիւնն եւեթ որ արտաքոյ Աստուծոյ կամացն գործիցի՝ պատճառ չարեաց իմանալի է. եւ նմին զայլ ոք վարդապետ ծածուկ հաշուել[23], դրդիչ եւ ոչ բռնադատիչ, որ զմարդն ի լաւութեանցն մերկանալ կամեցաւ: Ապա եթէ զպատճառն եւս կամիցին խնդրել, զնախանձն՝ որ առ մարդն եղեւ, իմասցին զպատճառն[24]: Եւ եթէ զնախանձումն եւս ճշդիւք քննիցեն՝ թէ ուստի եղեւ, սասցուք եթէ յառաւելութենէ զմարդն պատուելոյ. քանզի միայն

[18] Ժտիլ (չինչ), յանդգնիլ, համարձակիլ:

[19] Այս ինքն՝ իմանալ (պարտ) է, կամ իմանամք:

[20] Մտաբերել բայն աւելի չար բանի մը միտքն ու յօժարելը ցուցընելու կը գործածուի. ինչպէս՝ մտաբերել է ընդ., ի տգիտութիւն, ի ծոյլութիւն, ի խեղդ, եւ այլն:

[21] Փակ. ըսելու՝ Զի ոչ ոք կարէ ցուցանել զմարդն բնութեամբ այնպիսի ինչ հաստատեալ:

[22] Ընծայանալ, մատուցուիլ առջեւը դրուիլ:

[23] Այս ինքն՝ Հաշուելի է, համարելու է:

[24] Փակ. ըսելու՝ Իմասցին զպատճառն՝ զնախանձն որ առ մարդն եղեւ:

մարդ ըստ պատկերի եւ ըստ նմանութեան Աստուծոյ եղեւ: Իսկ եթէ այնու զԱստուած պատճառ չարեաց կամիցին ասել, անկանին յիմաստնարար [25] խորհրդոյ: Եթէ զնորա ինչ հանեալ էր եւ մարդոյն շնորհեալ, թերեւս յիրաւի պատճառ չարեաց կարծէր տուիչն. ապա եթէ զնա նոյնպէս որպէս եղեւն պահեաց, եւ զմարդն այսպէս կամեցաւ առնել, պատճառ չարեաց՝ նախանձորդն է: Քանզի ոչ եթէ յորժամ իցեն ուրուք երկու ծառայք, եւ զմինն ի ծառայութեան ուներցի, եւ զմիւսն յորդեգրիս ղրկեցէ, եւ միոյն յարուցեալ ի վերայ զմիւսն սպանանիցէ, միթէ պատճառ չարեաց զաչքն պարտ իցէ խմնալ, որ ոչ եհան ինչ ի ծառայէն եւ շնորհեաց միւսոյն:

6.

Մկիզբն չարեաց:

Սատանայ չար զաւուն եղանելին [1] մարդոյն Աստուծոյ իմացաւ, վասն որոյ զմարդն յայն յօժարեցոյց: Որպէս յորժամ իցէ ոք ուրուք թշնամի, եւ թաքուցեալ զթշնամութիւնն՝ գաղտ կամիցի վնասել, եւ չգիտիցէ զհանդամանս [2] վնասակարութեանն, եւ շուրջ եկեալ յածիցի հնարս խնդրել. ապա գտեալ ժամանակ՝ յորժամ ոք ի բժշկայ թշնամւոյն նորա պատուէր տացէ յայս ինչ չնպել, եւ յայս նիշ [3] կերակրոց չճաշակել, որով առողջութեանն կարիցէ հասանել. եւ նորա լուեալ, վաղվաղակի ի կեղծիս բարեկամութեան կեղծաւորեալ՝ զբժիշկն պարսաւիցէ, եւ զօգտակարսն նմա վնասակարս թերեւս կարծեցուցանիցէ, եւ հակառակ պատուէրս [4] հրամանաց

[25] Իմաստնաբար (խորհուրդ), իմաստուն ընդ:

[1] Պատանդանիմ, չհնազանդիմ, ականջ չդնեմ:

[2] Հանդամանք, կերպ, եղանակ, արուեստ: Այս բառք յաճախ գործածած կը գտնենք Եզեկիէլի մէջ, ինչպէս՝ հանդամանք ձուոց, թրթռչաց, չրթաց, ոտքից, հնարագործութեան, եւ այլն:

[3] Այս նիշ, այն նիշ, աս տեսակ, այն տեսակ:

[4] Փխկ. ըսելու՝ եւ տայցէ պատուէրս հակառակ հրամանաց բժշկին:

բժշկին տայցէ, եւ այնու առնիցէ նմա վնաս. որ ոչ եթէ յառաջադոյն գիտէր զհանդամանս վնասակարութեանն, այլ ի պատուիրելոյ բժշկին գտեալ հնարս՝ եղեւ վնասակար: Նոյնպէս կարծի եւ զաւուանայէ՝ նախանձելն նմա ընդ նախաստեղծ մարդոյն, եւ չգիտել զհանդամանս վնասակարութեանն. քանզի ոչ եթէ չար ինչ առաջի կայր՝ ուստի զհանդամանսն մարթի էր առնուլ, ուսեալ զԱստուծոյ պատուիրանէն՝ որ մարդոյն տուաւ, արգելուլ զնա ի ճաշակելոյ ի անկոյ իմէքէ ի մահաբերէ, զայն յառաջադրեաց [5] մարդոյն. որ ոչ եթէ [6] անպիտան ինչ ի կերակուրս մարդոյ էր, եւ ոչ բնութեամբ տունկն մահաբեր, եւ վասն այնորիկ ինչ արգելուլ մարդն ի ճաշակելոյ ի նմանէ, այլ անսաստութիւն [7] եղեւ պատճառ մահուան մարդոյն, իբրեւ յանցաւորի՝ որ անցանիցէ զհրամանաւ հրամանատուի՝ որ նմա կարգեալ իցէ:

Արդ ժառանգոյց թշնամին զմարդն անցանել զհրամանաւն Աստուծոյ, որպէս զի ոչ եթէ տուգեալ դիտէր՝ եթէ այնու նմա վնաս ինչ գործել [8] կարիցէ, այլ կարծեաք ի թերեւս [9] մատուցեալ, եթէ լիցի եւ թէ չլինիցի. եւ յետոյ Աստուծոյ պատուհասէն [10] որ առ մարդն եղեւ վասն պատուիրանազանցութեանն, իմացաւ եթէ պատուիրանք նորա մահ գործեցին, եւ յիրաւի պատժեցան եւ նա եւ մարդն՝ զոր յօժարեցոյց յանսաստութիւնն, ճաշակել ի փայտէն՝ որ ոչ բնութեամբ մահաբեր էր, այլ Աստուծոյ սպառնալեացն եղեւ այնպիսի իրաց պատճառ:

Եւ որպէս բժշկի ոչ կարելի մեղադիր լինել՝ վասն յառաջադոյնն զզուշացուցանելոյ որմէ օրինա-

[5] Ցառաջադրեմ՝ (ինչ առթ), առջեւը դնել:

[6] Փխկ. ըսելու՝ Որ չէր անպիտան ինչ ի կերակուրս մարդոյ:

[7] Անսաստութիւն, անհնազանդութիւն. քիչ մը վարը՝ Անսաստել, միսիկ չընել, չհնազանդիլ:

[8] Գործել, հոս՝ ընել:

[9] Ի թերեւս մատչիմ, (անկայտ բառ.) կ'երեւայ որ իմաստն ըլլայ, տարակուսանօք մօտիկնալ:

[10] Պատուհաս, յանդիմանութիւն. պատիժ:

կաւ կարիցէ մարդն առողջանալ, եւ նորա թողեալ զպատուէրս բժշկին՝ անսայցէ թշնամոյն՝ որ զինաասարար խրատան տայցէ նմա, որով ոչ զպատճառս վնասուն ի բժշկէն՝ որ յառաջագոյնն գուշակեաց նմա, խմնալի է, այլ ի թշնամոյն որ ի պատուիրանէ բժշկին նմա զվնասն հնարեցաւ. նոյնպէս եւ զառաքինացէ ասելիք լեալ թշնամի մարդկան, որ չեւ եւս գիտէր զհանգամանս չարեաց, այլ ի պատուիրանէն Աստուծոյ ուսեալ՝ կամեցաւ վնասել մարդոյն. որպէս զի եթէ առանց Աստուծոյ կամաց ի ծառոյն ճաշակիցէ՝ առնուցու պատիժ զմահ: Քանզի եթէ յառաջագոյն չէր գուշակեալ Աստուծոյ մարդոյն չուտել ի կերակրոյ ծառոյն, եւ նորա յանդգնաս կերեալ, չլինէր նմա պատիժ մահ. կամ որպէս թէ առ ի չգիտանս[11] եկեր, կամ թէ առ չժուժալոյ[12], ի կերակրոյ ծառոյն, չէր ինչ պատժի պարտական: Քանզի եւ մանուկ կամ նեղամիտ՝ որ յայլ ինչ կերակուր մտաբերիցէ, ոչ պատժելի է, այլ արդահատելի, որպէս թէ առ ի չդոյէ[13] կամ ի յօժարեաց: Նա եւ օձն, որ է սատանայ, յիրաւի պատժեցաւ՝ վասն ընդ անագորն թշնամութեան ընդ մարդոյն ունելոյ[14]:

Եւ արդ սկիզբն չարեաց զնախանձն ասեմք, եւ զնախանձն յառաւել զմարդն պատուելոյ, եւ զչարիսն յանհնազանդութենէն: Զի Աստուած այնպէս առաւել զմարդն պատուեաց, եւ նորա անսաստեալ՝ զընկէց[15] զպատուիրանն: Ուստի զամենայն ինչ որ լինի չար, ոչ բնութեամբ չար գիտեմք, այլ զի առանց կամացն Աստուծոյ գործին իրք ինչ՝ լինին չար:

Նա եւ ընդ լինելն իսկ սատանայի յԱստուծոյ, գիտաց՝ եթէ անսաստել ումեք Աստուծոյ՝ չար է եւ ոչ բարի. Քանզի ոչ եթէ[16] անմիտ ինչ ոք եղեւ նա

[11] Ա՛ր է չգիտացաւ, չանգիտացաւ նոյնիմաստ են. չգիտանալով:

[12] Ժուժամ, դիմանալ, համբերել:

[13] Ա՛ր է չդոյէ, չըլլալուն, չգտնուելուն:

[14] Փակ. Վասն ունելոյ ընդ մարդոյն անագորն թշնամութիւն: Տես 17, Ծան. 11:

[15] Զընկէնուլ (ղպտ. ⲉⲛⲕⲱ), մեկնի ձգել, մերժել, չհնազանդիլ:

[16] Փակ. ըսելու՝ քանզի չեղեւ (չստեղծաւ) նա յԱստուծոյ անմիտ ինչ ոք:

յԱստուծոյ՝ եթէ չգիտէր, եթէ որ ինչ ըստ Աստուծոյ կամացն լինի՝ բարի է, եւ որ ինչ արտաքոյ քան զնորա կամն՝ այն[17] չար է. եւ վասն այնորիկ յիրաւի առնչի զնա Աստուած, զի գիտէ նա զբարին, եւ ոչ առնէ, եւ հմուտ է չարին, եւ ոչ խորշի: Եւ ոչ չար եւ չարչարիչ հաստատեաց զնա Աստուած. եւ ոչ փորձիչ՝ եթէ նովաւ փորձեալ զարդարս զտեսցէ. եւ ոչ ինքն յանձնէ չար գտեալ, եւ ոչ անարար եւ հակառակ Աստուծոյ. այլ մտաւոր եղեալ յԱստուծոյ, եւ հմուտ գիտութեան՝ թէ չար է հակառակ կալ Աստուծոյ հրամանին, եւ յայն զոր գիտէրն թէ չար է՝ յանդգնեցաւ, զանսաստութենէն ասեմք[18]. եւ անսաստութիւնն ոչ եթէ անձնաւոր ինչ յառաջագիւտ[19] եհաս ի գիտութիւնն սատանայի, այլ իբրեւ զմի ինչ եղեալ ի դիպաց կամեցելոյն:

Նա եւ զմարդոյ յիրաւի ասեմք կրել պատուհաս ընդ որոց գործիցէ. քանզի կամաւ երթայ յօսումն այնպիսի իրաց, յորոց յորժամ եւ կամիցի՝ եւ մեկնել կարող է. քանզի եւ կամելոյն եւ չկամելոյն ունի իշխանութիւն, զորոյ գնեաւ երթայ[20] եւ կարելն զոր ինչ կամիցի առնել:

7.

Ընդէր ոչ եբարձ Աստուած զսատանայ ի միջոյ:

Յետ թիւրելոյն սատանայի եւ խաբելոյ զմարդն՝ ընդէր իսկ ոչ եբարձ ի միջոյ, զի մի զբազումս սպանանիցէ:

Ոչ եթէ չէր կարող Աստուած բառնալ զսատանայ ի միջոյ, քանզի չէր ամենեւեին տկարութիւն

[17] Փակ. ըսելու՝ Եւ որ ինչ արտաքոյ քան զնորա կամն՝ չար է: Տես 2, Ծան. 1:

[18] Զանսաստութենէն ասէմք, անհնազանդութեան կ'ուզեմ ըսել (յանդգնեցաւ), անհնազանդութեան համար խօսիմ:

[19] Յառաջագիւտ, յառաջագոյն եղող, գոնուող:— Փակ. ըսելու՝ Եւ անսաստութիւնն ոչ եհաս ի գիտութիւնն սատանայի իբրեւ անձնաւոր ինչ յառաջագիւտ:

[20] Որմէ կը հեռանի:

զԱստուածով[1]· այլ զի չէր ինչ մեծ գործ Աստուծոյ զաստանայ ինքնին անձամբ սպանանել, եւ զարարած մի զեւր փորը յոչինչ դարձուցանել, զի մի կարծիցի՝ թէ վասն չժուժալոյ չարութեանն նորա սպան զնա: Երկրորդ անգամ՝[2] զանձանձօթ եւս լինէր առ յապայ[3] մարդկան Աստուծոյ բարերարութիւնն, թէ յառաջագոյն սպանանէր զաստանայ· զի ոչ որ ունէր նշանակ ինչ յայտնի բարերար կոչելոյ զԱստուած: Այլ թէ՝ բերա եւ կարծիք ինչ ի մէջ մտանէին՝[4] թէ հաւասար ինչ ոք էր նա Աստուծոյ, եւ աճապարեաց ի միջոյ եբարձ· վասն որոյ պահեաց զնա, եւ ոչ կորոյս ի միջոյ, զի մարդիկ յորժամ լաւութեանցն հմուտ լինէին, յաղթեսցեն նմա՝ փոխանակ այնոցիկ՝ որք յառաջնումն[5] յաղթեցան ի նմանէ:

Այն իսկ մեծ եւ զարմանալի է, զի մարդն Աստուծոյ՝ վառեալ[6] Աստուծոյ օգնականութեամբն, պատերազմեալ յաղթիչ սատանայի: Որպէս մարտուսոյց ոք ամենայն հնարիւք հնարեալ[7] զեւր աշակերտան թեքել[8], առ ի ցուցանելոյ զհանգամանս մարտիցն, որով մարթիցեն յաղթել ախոյանից, եւ առաքիցէ զնոսա ի հրահանգս[9] մրցել ընդ ախոյանսն, եւ յաղթութեանցն ուշ առնել[10] խրատիւք, մինչեւ զկեանս անգամ[11] արհամարհել· զի լաւ համարի թէ վասն անուան բարիոք մեռանիցին, քան թէ կենդանի կայցեն եւ վատանուն լինիցին: Եւ նոցա զԹեզլադրու-

[1] Զեւ ամենեւին պատրաստեն զԱստուածով, այս ինքն՝ Աստուծոյ քովը տկարութիւն չկայ:

[2] Երկրորդ անգամ, փակ. ըսելու՝ երկրորդ· այսպէս ալ կ'ըսուի՝ երրորդ, չորրորդ անգամ, եւ այլն, փակ. ըսելու՝ երրորդ, չորրորդ եւ այլն:

[3] Ա՛ յապայ, (ած.) եաթի, եաթէն եկող:

[4] Ի մէջ հրամանել՝ սպրդիլ:

[5] Ցառաջնոսն, իսկզբան. սովորաբար՝ զառաջինն:

[6] Վառեալ, հոս՝ սպառազինուել, զէնքով զարդարուել:

[7] Ամենայն հնարեւ հնարեալ, կամ Ջամենայն հնարս հնարեալ. ամենայն ինչ ընելով, կարելին ընելով:

[8] Թեքել, կրճել, վարժեցնել:

[9] Հրահանգք, կրճութիւն. հոս՝ մրցուելեան ասպարէզ, վարժոց:

[10] Ուշ առնել (ի՞ւ), միտ դնել, եաւէ իմել:

[11] Անգամ, այլ, նոյն իսկ:

թիւնս վարդապետին ի մտի եդեալ, եւ զպարգեւս ընդ յաղթութեանն, գեր ի վերոյ[12] լինիցին ախոյանին, եւ պատկեալ առ վարդապետին հաւանիցեն, եւ նշանակ ճշմարտութեան[13] ընդ ախոյանին՝ առնա զպատկերիցեն: Ապա եթէ զմարտուսոյցն զմտաւ ոչ ածիցեն, եւ յաղթութեան եւ պատկի ոչ ցանկանայցեն, կործանին վատանուն յախոյանէ անտի. յիրաւի այնուհետեւ թշնամանին եւ տանջին, եւ մահու պատիժ փոխանակ ընդ[14] վատութեանն կրեն:

Նոյնպէս եւ զԱստուծոյ իմանալի է, թէ իւրովք պատուիրանօք վառէ զեղեցիկ[15] զմարդիկ՝ առ ի պատկելոյ զյաղթողն եւ յամօթ առնելոյ զվատացեալն. իսկ եթէ ոք յոչինչ[16] զԱստուծոյ զպատուիրանն հանարիցի, յորժամ մրցել[17] ընդ բանսարկուին մարտընչիցի՝ վաղվաղակի կործանի, քանզի չունի զնշանակս յաղթութեանն. եւ յիրաւի կրէ պատիժ պատուհասից[18] այնպիսին, զի ոչ նմանեաց ընկերին՝ որ կռուեցաւ եւ յաղթեաց:

Արդ վասն այնորիկ թողեալ է Աստուծոյ զսատանայ իբրեւ ի հրահանգս կռուանոցայ չաշխարհի, զի յորժամ իւր նահատակեալքն կռուիցին եւ յաղթիցեն նմա՝ պարծանք առաջնոյ յաղթութեանն նոր քակեսցին յայժմուն յայնպիսեացն մարդկանէ,

[12] Գեր ի վերոյ լինել (ած.), գերազանցել, յաղթել, մէկն անցնիլ:

[13] Ճշմարտութիւն, աշխատութիւն. հոս՝ կռուիլը, կռիւ:

[14] Փոխանակ ընդ, (նխ.) տեղը. աւելադրութեամբ կրկին նոյնանշան բառեր:

[15] Գեղեցիկ, (գ.) ազէկ մը, ազէկ եղանակաւ:

[16] Փակ. ըսելու՝ իսկ եթէ ոք զպատուիրանս Աստուծոյ յոչինչ համարիցի. բանի տեղ չդնէ:

[17] Փակ. ըսելու՝ ցորժամ ընդ բանսարկուին մրցեալ մարտնչիցի:

[18] Պատիժ պատուհասիչ, պատիժ: — Գիտնալու է որ ամէն կարգի ընտիր մտաւնագրաց սովորութիւնն է՝ քովէ քով երկու նոյնանշան կամ իրր նոյնանշան, գոյականներ դործածել, սովորաբար երկրորդն յատկացուցիչ ընելով առաջնոյն. այն որ հասարակօրէն նշանակութեան վրայ բան մը չաւելցնեն: Այսպէս է, օրինակի համար. Մարտ պատերազմ. Առակ օրինակի. Շատ գանձանակ. Շատ օգուտ կամ օգտառնիւթեան. Զօրաւորին կամ ինչուան օգնականառնիւթեան. Աղտառնիւթեան տալարնիւթեան. Սրտմտառնիւթեան բարկառնիւթեան. Նեղիլ նեղառնիւթեան. եւայլն:

որ լաւութեանցն ցանկութեամբ պարտիցեն զնա եւ նշան յաղթութեան զնահատակութեանն կանգնիցեն[19]: Քանզի կոխան արկեալ ընդ ոտիւք մերովք՝ անկեալ դնի մեռեալ, եւ կործանի՝ առ ի լաւութեանցն ցանկութեան մերոյ ի պարտութիւն մատնեալ[20]:

8.

Թէ կամածինք են չարիք եւ ոչ բնականք:

Կնութեամբ են, ասեն, չարիք, եւ ոչ կամածինք[1]: Առեմք. Եթէ բնութեամբ իցեն, ընդէ՞ր օրէնք ի թագաւորաց դնիցին, եւ սաստք ի յիշեանաց, եւ պատիժք ի դատաւորաց. ո՛չ ապաքէն վասն կարճելոյ[2] չարեացն: Եւս, թէ բնութեամբ իցեն չարիքն, ոչ պարտի օրէնսդիրն օրէնս դնել, եւ ոչ իշեանն պատիժս[3] ի վերայ չարագործին ածել: Ընդէ՞ր պատժիցեն զայն՝ որ ոչ կամօքն չար իցէ, որում արգահատելն պարտ էր, եւ ոչ պատիժս ի վերայ հասուցանել:

Եթէ որդւոյ իւրոյ (այնպիսւոյն) սուր առեալ՝ ի վերայ խաղայրկ[4], մի լեցի նմա մեղադիր. զի ոչ իւր կամաւ երթայ, այլ չարն տանի զնա յայն: Եւ եթէ ի դրացւոյ եւ ի բարեկամէ թշնամանեսցի՝ մի փոխարէն թշնամանեսցէ, այլ առաւել արգահատեսցէ եւս. զի ոչ եթէ նա ինչ թշնամանէ, այլ չարն՝ որ բռնաբար վարէ զնա: Նոյնպէս յորժամ դաւսոր զմայր անարգիցէ, եւ նոյ զկեսուր[5] իւր, եւ կինն զայր, եւ ծառայ զտէր, եւ եղբայր զեղբայր, մի ինչ տարցին ընդ միա՝[6] որք անարգեցանն, այլ արգահատեսցեն[7] նոցա՝ որպէս ի չարէն բռնադատելոց:

Իսկ եթէ տեսանեմք՝ թէ թագաւորն զևրթոց օրինաց վրէժս պահանջէ, եւ պահանջմամբ վրիժուցն զղխան կարճէ, եւ դատաւորն զգողն եւ զաւազակն պրկէ[8] եւ քերէ՝ վասն[9] զղխասակարութիւնն ի միջոյ բառնալոյ, եւ հայր զորդի դժնեայ[10] մահապարտեալ՝ դատաւորաց մատնէ, եւ այլքն ամենեքեան զևրթոքանչիւր զանցնիւր[11] զանարդանաց վրէժս պահանջեն՝ կամ անձամբ կամ իշխանօք, յայտ է թէ չարիքն որ գործին՝ կամածինք են եւ ոչ բնականք: Բայց ազէ՝ դու զկարին իսկ զզոք շոայլեալ ցանկութեամբ՝ պրկեա եւ մարակեա[12], տես թէ բնաւ ամենեւին դատիցի ի նմա յիշատակ ցանկութեանն: Եւ արդարեւ ոչինչ ընդ վայր ասացեալ է բան իմաստնոյն, թէ ծառայ՝ որ ընդ ունկն ոչ լսէ, ընդ մկանունս[13] տան լսել նմա:

Նա եւ յայլուստ եւս[14] մարթեմք իմանալ, զի մարդոյ բնութիւն բարեաց ցանկացող է, եւ ոչ չարեաց: Զի զողն եւ աւազակն եւ այլ եւս չարագործքն, թէպէտ եւ զգործ չարագործութեան գործեն, զանուն չարագործութեանն յանձն ոչ կամին առնուլ: Նա եւ կեղծաւորն կեղծաւորեալ, որ մեղմեխանօք ընկերին կամիցի վնաս առնել, թաքուցանէ զկեղծաւորութիւնն, եւ որպէս թէ բարւոյ ինչ խրատ

---

[19] Փակ. ըսելու՝ Եւ զնշան յաղթութեան նահատակութեանն կանգնիցեն:

[20] Ի պարտութիւն մատնել, յաղթուիլ. յաղթել:

---

[1] Կամաւին, կամքէն յառաջ եկող, կամաւոր:

[2] Կարճել, հոս՝ արգելուիլ, խափանուիլ:

[3] Պատիժ (է վերջ. որ-ոց) ածել, հասուցանել, պատժել:

[4] Խաղար (է վերջ.), վրան յարձակիլ, վազել:

[5] Զկեսուր. բուն բառն է սկեսուր. մէկու մը երկանը մայրը:

[6] Ընդ միա՝ միասին, առնուիլ, սրդողիլ:

[7] Արգահատիլ, գթալ:

[8] Պրկել, սաստիկ կապել:

[9] Փակ. ըսելու՝ վասն բառնալոյ ի միջոյ զղխասակարութիւնն: Տես 3, Դան. 3:

[10] Դժնեայ, գեշ, անպիտան:

[11] Իւրաքանչիւր, անոնք որ նոյնանման են. ամէն մէկը. եւ վերջինը՝ գրեթէ միշտ առաջնոյն հետ կը գործածուի: Ինչպէս. Այլ իւրաքանչիւր օրեաց ընդոնիւր մարդին գիւղիւլ:

[12] Փակ. ըսելու՝ Բայց ազէ՝ մորակեա դու զզոք զկարի իսկ շոայլեալն ցանկութեամբ: — Շոայլիլ, ինչ զինքն անկարգութեան, անառակութեան տալ:

[13] Մկանունս, թիկունք, կռնակ:

[14] Ընտիր մատենագիրներն ա կերպով գործածուած կուգեն յառաջ սովորաբար. կամ կը դնեն. ինչպէս՝ Եւ յայլսոյ եւս: — Եւ այն եւս ասաց ես: — Եւ զնոսին եւս: — Այլ եւ յայն եւս հայել պարտիմ. եւ այլն:

տայցէ՝ հրապուրեալ արկանէ ընդ վնասիւք[15] զանմեղն. եւ եթէ ոչ զբարւոյ զդէմս[16] զգեցեալ մեղմեղիցէ[17], չկարէ առերիւրել[18] յիրաւանց զնրաւագէսն[19]:

Նա եւ յորժամ զնխատ ոք իշխան կամիցի ի քաղցրութիւն ածել, չկարէ յայտ երթալ ասել՝ թէ դու խոտ ես. այլ քաղցրախառն բանիւք մատուցեալ սղոքէ՝ թէ դու, տէր, քաղցր ես եւ բարեբար ամենեցուն, ամենեքին գոհ են գքեն, բոլորք[20] առ իրաւագէսս[21] ունին. եւ այնպէս կարէ մեղմով քաղցրացուցանել զնաստութիւն իշխանին, եւ խոնարհեցուցանել ածել յիրաւն եւ յարժան: Նոյնպէս եւ առ ցասուցեալն եւ որամեծն եւ առ նախանձոտն քաղցրութեամբ ոք մատչի եւ ցածուցանէ. եւ անտի յայտ է՝ թէ բարեաց ցանկացող է բնութիւն մարդկան, եւ ոչ չարեաց:

9.

Ընդդէմ այնոցիկ՝ որ զաստու եւ զբնաւ թշդռտութիւնս ի չարէ սպարչէ դնեին:

Եթէ զնաստ եւ զհիւանդութիւնս եւ զմահս տարաժամս[1] եւ զբնաւ զմահ իսկ ի չարէ ինչ արարչէ իմանայցեն[2], եթէ աստուածական օրինաց հատատային՝ անդստին[3] յօրինացն առնէաք պատասխանի: Բայց որովհետեւ ի չարէ արարչէ դնեն զայսպիսի անօրէնութիւնս[4], հարցցուք եւ մեք ցնոսա. բարեացն արարիչ եւ չարեաց՝ ո՞քան զո հարուստ[5] իցեն: Եթէ ասիցեն՝ եթէ բարեացն արարիչ հարուստ է, ասեմք. զի եթէ հարուստ ոք էր նա քան զչարեացն արարիչ, ոչ տայր[6] նմա զիշատակարութիւնն յիւր ի բարի ածել. նա եւ տեղի եւս չէր պարտ տալ նմա յիւրումն[7] վայրն: Զի եթէ կարող ոք ինչ[8] էր, նախ իւր տեղիս զատ[9] ի նմանէ առնէր, եւ ապա զբարածս՝ զինչ եւ կարող էր առնել:

Արդ զայն ասացեն. կարո՞ղ էր զնա մերժել բարին յիւրոց ի բարիսն արարածոյն, եթէ չէր կարող: Եթէ ասիցեն՝ եթէ կարող էր, լուիցեն. եթէ կարող էր մերժել զչարն եւ ոչ մերժեաց, ինքն է պատճառ զնասուն. եւ եթէ ոչ էր կարող մերժելոյ զչարն, գասանի՝[10] զի հարստադոյն քան զնա էր չարն, որ բռնաբար նեղէ եւ ապականէ զբարիսն արարածս նորա: Գարձեալ եւ այն եւս սուտ է՝ զոր ասեն, թէ ի վախճանի յաղթէ նմա բարին. զի որ յառաջնումն չկարաց յաղթել, յայտ է՝ թէ եւ ի վախճանին չկարէ յաղթել:

Ա՛յլ մեք զցաւոց եւ զմահուան բազում ինչ պատճառս ունիմք ճշմարիտ բանիւ ի մէջ բերել: Նախ այն իսկ՝ զի յորժամ մարդն զԱստուածոյ պատուիրանն անց, ապա եղեւ ընդ ցաւովք եւ ընդ մահուամբ. քանզի ցկինն ասաց՝ թէ ցաւովք եւ տրտմութեամբ որդիս ծնիցիր. եւ ցայրն՝ թէ աշխատութեամբ եւ քրտամբք երեսաց քոց կերիցես զհաց քո, մինչեւ լիցի քեզ դարձ անդրէն յերկիր՝ ուստի առար. զի հող էիր, եւ ի հող դարձջիր: Որով յայտ է, զի

---

[15] Ցանցանքի տակ կը ձգէ, յանցանք ընել կու տայ:

[16] Ջգիներով ղբխմ (բարւոյ), (բարի) կերպարանիլ, ձեւանալ:

[17] Մեղմեղիմ, կեղծաւորութիւն, խաբեութիւն ընել:

[18] Սպիրիւրիմ, մոլորեցընել, ուղիղ ճամբէ հանել:

[19] Իրաւաւթիւ, իրաւունք գնացող կամ ճանչցող, արդարասէր:

[20] Բալորք, ամենեքին, նոյնանշան են. ամենքը:

[21] Տես 3, ծան. 23:

---

[1] Տարաժամ (մահ), ժամանակէն դուրս կամ յառաջ եղող, անակնկալ:

[2] Իմանալ, քիչ մը վարը՝ գնել, նոյնիմաստ են. կարծել, համարել:

[3] Անդաւթին յօրինացն, օրէնքէն, նոյն իսկ օրէնքէն:

[4] Անհարթութիւն, անկանոնութիւն, անհաւասարութիւն:

[5] Գնդեցիկ դարձուած մընէ, փակ. ըսելու՝ Ո՞ քան զո հարուստ (հզօր, զօրաւոր) իցէ. բարեացն արարիչ թէ չարեաց:

[6] Տար, հոս՝ թողուլ, թող տալ:

[7] Ցիւրումն վայրն, փակ. ըսելու՝ Ցիւր վայրն:

[8] Ինչ, ինչ չատ հեղ պարզապէս վայելչութեան համար կը դրուին. այսպէս է վերի խօսքը, փակ. Եթէ կարող ոք էր:

[9] Զատ (տեղի), զատուած, առանձին:

[10] Գասանի՝, երեւնալ:

թէպէտ եւ բնութիւն մարդոյ՝ քանզի մարմնապատ է, բնդ ցաւովք եւ բնդ մահուամբ կարծեր, այլ թէ կացեալ էր ի պատուիրանին՝ պահէր զնա կենդանա-
բարն[11] կենդանի. որ յոչընչէն կարող եղեւ զչունչ մարդոյն առնել, եւ պահէ միշտ կենդանի եւ անմահ, նոյն եւ զմարմինն՝ զոր յերկրէ ստեղծ, կարող էր պա-
հել կենդանի:

10.

Բնութիւն հրեշտակաց:

Հրեշտակք եւ դեւք եւ ոգիք մարդկան անմար-
միք են. զի զհրեշտակս իւր Հոգիս, եւ զպաշտօնեայս իւր բոց հրոյ: Հոգիս կոչէ զնոսա վասն արագութեանն, որպէս զի[1] ասիցէ՝ թէ քան զՀոգիս թեթեւք են. քանզի ոգւոյ եւ Հոգւոյ անուն երբայեցերէն եւ յունարէն եւ ասորերէն նոյն է. նա թէ եւ Հայերէնն զբ[2] մանր[3] միա զնոյնն պէս գտանի. յորժամ տագնապեալ զբ[4] յումեքէ իցէ, ասէ, չետ ոգի կլանել, չետ ոգի առնուլ[5]. եւ այնու զոգոյս՝ զոր միշտ ծծելմբ, յայտ առնէ: Եւ բոցեղէնս կոչէ զնոսա վասն սաստկութեանն[6]. որպէս այլոր ասէ, Տղօրբք են զօրութեամբ առնել զկամս նորա: Այլ ոչ եթէ ի բնութենէ[7] Հոգմոյ եւ հրոյ են. զի եթէ ի բնութենէ Հոգմոյ եւ հրոյ էին, ապա եւ նոքա յիրաւի մարմնաւորք կոչէին, եւ ոչ անմարմինք. քանզի որ մարմնաւոր է՝ ի չորից հիւթից յօգեալ[8] է, որպէս մարմինք մարդկան եւ բնաւ անասնոց. եւ որ ինչ անմար-

[11] կենդանաբար, կեանք առեալ, կենդանացընող. Հոս գոյականաբար առնուած է՝ Աստուած ըսելու տեղ:

[1] Որպէս զի առեալ, իբրեւ թէ ըսել ուզէ:
[2] Տես 1, Յովան. 2:
[3] Մանր, աղէկ մը, ճշդիւ:
[4] Փակ. ըսելու՝ Յորժամ որ տագնապեալ իցէ յումեքէ:
[5] Ոչխ առնուլ, օդի ներշնչել, շունչ առնուլ, Հանգչիլ:
[6] Տաղտկութեան, զօրութեան:
[7] Բնութենէն (հրոյ), գոյացութիւն, տարր:
[8] Յօդիմ, միացընել, բաղադրել:

մին է՝ նա պարզ բնութիւն[9] է, որպէս հրեշտակաց եւ դիւաց եւ ոգւոց մարդկան:

Այս ամենայն ասացաւ, զի ցուցցի թէ որ ինչ երեւի՝ մարմնաւոր է, եւ որ ինչ ոչ երեւի՝ անմարմին. եւ ի մարմնաւորացն են որ թանձրամարմինք[10] են, եւ են որ անօսր[11] մարմինք. որպէս Առաքեալ ասէ, թէ այլ մարմինք երկնաւորացն, եւ այլ մարմինք երկրաւորացս: Երկրաւորաց՝ մարդկան եւ անասնոց, թռչնոց եւ սողնոց. եւ երկնաւորաց՝ արեգական եւ լուսնոյ եւ աստեղաց: Եւ զի զնոցանէ ասէ, եւ ոչ զհրեշտակաց, անդէն զնովիմբ ածեալ[12] ասէ՝ թէ այլ փառք արեգական են, եւ այլ փառք լուսնի:

Եւ միանգամայն իսկ ասացեալ՝ թէ որ ինչ ի զգայնոցս չշօշափի կամ զնոնի կամ ազդի՝ այն մարմնաւոր է, եւ որ զգայնոց ոչ ազդի՝ անմարմին: Նուրբ է տարր լուսոյ, այլ զի ակամբ զնոնի՝ մարմնաւոր է. նուրբ է տարր օդոյ, այլ զի ցրտութեամբն ազդի մարմնոյ՝ մարմնաւոր է. նուրբ է տարր հրոյ, այլ զի ջերմութեամբն ազդի մարմնոյ՝ մարմնաւոր է. նոյնպէս եւ ջրոյ՝ որ քան զծանուձնն նրբագոյն է, եւ քան զհեթեանն թանձրագոյն է:

Այլ մեք ըստ գրոց սրբոց՝ զհրեշտակս սրբա-
նեալս[13] զիտեմք յօգնականութիւն մարդկան, ազգաց եւ թագաւորութեանց. ըստ այնմ զոր ասէն՝ թէ կացցուք սահմանս ազգաց ըստ թուոյ հրեշտակացն Աստուծոյ: Եւ գարձեալ այնու՝ զոր ասէ յաւետարանի, թէ մի արհամարհէք զմի ի փոքրկանց, զի հրեշտակք նոցա հանապազ տեսանեն զերեսս Հօր իմոյ՝ որ յերկինս, այսպէս իմն երեւի՝ թէ իւրաքանչիւր մարդոյ հրեշտակ առանձինն պահապան կայցէ. թէպէտ եւ այլք զաղօթից կարծեցին ասացեալ ի Տեառնէն,

[9] Գիտեցիկ բառածք մըն է, փակ. ըսելու՝ Անմարմինն պարզ բնութիւն է:

[10] Թանձրամարմին, թանձր (հաստ) մարմին (նիւթ) ունեցող:

[11] Անօսր, քիչ մը վարն ալ՝ Նոքա՛ նոյնանշան են. բառակ:

[12] Զնովիմբ ածել, վրան առելցընել:

[13] Աբեաձեալ, ծառայ, սպասաւոր:

որպէս թէ աղօթք նոցա որ հանապազ մնանեն առաջի Աստուծոյ՝ կոչին հրեշտակք: Այլ եւ Առաքեալն ասէ, թէ ամենեքեան հոգիք հարկաւորք[14] են առաքելացուք[15] ի սպասաւորութիւն վասն այնոցիկ՝ որք ժառանգելոց են զփրկութիւն, որ ի հարկի[16] նմա կան, եւ փրկութեան սատարք[17] մեզ լինին:

11.

Քէշ Պարսից կամ երկրապահաւեան վարդապետութիւն:

Ի՞նչ չէ բնաւ էր ինչ, ասեն, ոչ երկինք եւ ոչ երկիր եւ ոչ այլ ինչ արարածք՝ որ յերկինս կամ յերկրի, Զրուան անուն անուն էր[1], որ թարգմանի բախտ կամ փառք: Զհազար ամ յաշտ[2] արար՝ զի թերեւս որդի մի լինիցի նմա, որում անուն Որմիզդ, որ զերկինս եւ զերկիր եւ զամենայն որ ի նոսա՝ առնիցէ. եւ յետ հազար ամի յաշտ առնելոյ՝[3] սկսաւ ածել զմտաւ, ասէ. օգո՛ւտ ինչ իցէ յաշտս զոր առնեմ, եւ լինիցի՞ ինձ որդի Որմիզդ, եթէ ի զուր ինչ ջանայցեմ: Եւ մինչ դեռ նա զայս խորհէր, Որմիզդ եւ Արհմին յղացան յարգանդի մօր իւրեանց. Որմիզդն ի յաշտն առնելոյ, եւ Արհմին ի յերկուանալոյ[4] անտի: Ապա իմացեալ Զրուանայ՝ ասէ, երկու որդիք են յորովայնի անդ. որ աք ի նոցանէ վաղ առ ինս հասցէ, զնա թագաւոր արարից. Եւ ծանուցեալ Որմիզդի զնորհուրդս հօրն՝ յայտնեաց Արհմինին. ասէ, Զրուան հայր մեր խորհեցաւ՝ թէ աք ի մէնջ վաղ առ նա երթիցէ՝ զնա

[14] Հաբխոտ, սպասաւոր, ծառայող:

[15] Առաքելացու, խրկուելու:

[16] Ի հարկէ նալ (ասէ), ծառայել. եւ խնդիրը վայելչութեան համար մէջը խոթուած:

[17] Սատար լինել (ասէ), օգնել. հոս ալ խնդիրը մէջը մնած է:

[1] Այս ինքն՝ Զրուան առնուամբ մէկը կար:

[2] Ցաղտ, զոհ:

[3] Փակ. Ցետ զհազար ամ յաշտ առնելոյ. հազար տարի զոհ ընելէն ետքը: Ցետ 17, Ծան. 11:

[4] Ցերկուանամ, տարակուսիլ, երկմտիլ կասկածիլ:

թագաւորեցուսցէ: Եւ զայն լուեալ Արհմինին՝ ծածկեաց զորովայնն, եւ էլ եկաց առաջի հօրն: Եւ տեսեալ զնա Զրուանայ, ոչ գիտաց եթէ ո՞ւր իցէ. եւ հարցանէր, եթէ ո՞վ ես դու: Եւ նա ասէ. ես եմ որդին քո: Ասէ ցնա Զրուան. իմ որդին անուշահոտ եւ լուսաւոր է, եւ դու խաւարին եւ ժանդահոտ ես: Եւ մինչ դեռ նորա զայս ընդ միմեանս խօսէին, ծնեալ Որմիզդի ի ժամու իւրում լուսաւոր եւ անուշահոտ, եկն եկաց առաջի Զրուանայ: Եւ տեսեալ զնա Զրուանայ, գիտաց՝ եթէ Որմիզդ որդի նորա է, վասն որոյ զյաշտն առնէր. եւ առեալ զբարսմունսն[5] զոր ի ձեռին իւրում ունէր, որովք զյաշտն առնէր, եւ ցՈրմիզդ եւ ասէ. ցայժմ ես վասն քո յաշտ առնէի, յայսմ հետէ դու վասն իմ առնիցես: Եւ ի տալ Զրուանայ զբարսմունսն ցՈրմիզդ եւ օրհնել զնա, մատուցեալ Արհմինի առաջի Զրուանայ՝ ասէ ցնա. ո՞չ այնպէս ուխտեցեր՝ թէ ո՞ւր յերկուց որդւոցն իմոց յառաջ առ իս հասցէ, զնա թագաւոր արարից: Եւ Զրուանն առ ի չջրելոյ[6] զուխան՝ ասէ ցԱրհմին. այ սուտ եւ չարագործ, տուեալ լեցի քեզ թագաւորութիւնն հինգ հազար ամի, եւ զՈրմիզդ ի վերայ քո արքայ կացուցեալ. եւ յետ հինգ հազար ամի Որմիզդ թագաւորեսցէ, եւ զինչ կամիցի առնել՝ արասցէ: Ցայնժամ սկսան Որմիզդ եւ Արհմին առնել արաբածս. եւ ամենայն ինչ զոր Որմիզդն առնէր՝ բարի էր եւ ուղիղ, եւ զոր ինչ Արհմին գործէր՝ չար էր եւ թիւր:

Ադյապիսի անհաւատ[7] եւ դանդաչանաց[8] բանից սխմարաց մնաց կարկառելոց՝ չէր պարտ ամենեւին բնաւ առնել պատասխանի. զի բաւական էր իւրեանց իսկ անմտութիւնն յանդիմանել զնոսա անդստին ի նոցին բանից՝ որ ընդ միմեանս կուտին[9] եւ միմեանց

[5] Բարսմանի, գաւազանիկ, զոր որ Պարսից քրմերը զոհ ըրած ատեն ձեռնուն կը բռնեն:

[6] Զջրիմ (ըսխտ), ջնջել, ապրիլ:

[7] Անհաւատ (բառ.), անհաւատալի, չհաւատացուելու:

[8] Դանդաչանի, անմիտ խօսք, շաղփաղփութիւն: — Դանդաչանաց բառ., անմիտ խօսքեր:

[9] Ընդ միմեանս խօսին, ի-

Հակառակ են: Բայց քանզի այսու իմն մեծարոյ եբեւին առաքնորդք քեշնին[10] իւրեանց հնազանդեցելոցն, եւ խեղդ ընդ անձն արկեալ՝[11] ձգեն զնոսա ի խորխորատ, հարկ է տալ պատասխանի:

Զբուանն, զոր յառաջ քան զամենայն ինչ ասեն, կատարեա՛լ ոք էր, թէ անկատար: Եթէ ասիցեն՝ եթէ կատարեալ էր, լուիցեն՝ եթէ կատարեալն յումէ՞ կարօտանայր խնդրել որդի, որ գայցէ եւ զերկինս եւ զերկիր առնիցէ· զի եթէ կատարեալ էր, ինքն իսկ կարող էր առնել զերկինս եւ զերկիր: Ապա եթէ անկատար էր, յայտ է՝ թէ էր ումն ի վեր քան զնա, որ զնորա թերակատարութիւնն լնուլ կարէր· եւ եթէ էր ոք ի վեր քան զնա, նմա պարտ էր առնել զերկինս եւ զերկիր եւ զամենայն որ ի նոսա՝ առ ի յուցանելոյ զիւր զարերարութիւնն եւ զօրութիւն· եւ ոչ Զբուանայ որդի շնորհել, որ զերկինս եւ զերկիր եւ զամենայն որ ի նոսա՝ առնիցէ:

Ա՛յլ, ասեն, փառաց առնէր զյաշան: — Հարցցուք· փառքն յումէ՞ աղողեալ էին նմա, թէ վասն զի մշտնջենաւորն էր՝ փառաւորէր: Եթէ յումէ՞ պարզեւեալ էին նմա փառքն, հարկ է կարծել՝ եթէ էր ումն ի վեր քան զնա զօրագոյն եւ փառաւորագոյն, ուստի՞ն նա փառքն հասին: Ապա եթէ չէր ոք ի վեր քան զնա, ի զուր էր զյաշան հաղարամեան առնել զի փառքն ոչ եթէ անձնաւոր ինչ են, այլ ի յաղողութենէ ուրուք անուանին փառք, որպէս ի չաղողութենէ ուրուք անուանի թշուառութիւն· եւ երկոքեան ի դիպաց արդասիք[12] են, եւ ոչ անձանց հաստատութիւնք[13]:

Եւ այլ եւս· զի եթէ արեգակն եւ լուսին չեւ եւս էին լեալ, որով ժամքն եւ աւուրք եւ ամիսք եւ տարիք կարդին, հազար ամն ուստի՞ երեւէր· զի չէին ի միջի լուսաւորքն՝ որք զթիւ աւուրց եւ ամանց եւ

բարու կը հակառակին, հակառակ կ՚ելլեն:

[10] Քեշ, ծուռ, մոլար կրօն:

[11] Խեղդ ընդ անձն արկեալ, վիզը (խղդելու) չուան անցընել:

[12] Արքեպէ, գործք, արդիւնք:

[13] Հաստատութիւնք, գոյացութիւն, անձնաւորութիւն, հաստատուն բան:

տարեաց կարգէին. այլ յայտ է՝ թէ անմտութեամբ լի են բաղաձանքն[14]:

Դարձեալ թէ երկինք եւ երկիր եւ որ ի նոսայն՝ չէին, ո՞ւր առնէր զյաշան կամ ի՞ւր: Ցորժամ երկիր չէր եւ ոչ տունկ ինչ որ ի նմանէ, զբարմունան ուստի՞ գտանէր ունել ի ձեռին. կամ բնաւ զի՞նչ իսկ յագէր[15], զի անասունք չեւ եւս էին արարեալ: Եւ որ քան զամենայն անմտագոյն է, զհազար ամ, ասեն, յաշտ արար, եւ յետ հազար ամին յերկուացաւ. ասէ՝ թէ լինիցի՛ ինձ որդի որմիզդ, եւ եթէ չլինիցի, եւ ի զուր ինչ վաստակիցիմ: Եւ այնու ցուցանէ՝ թէ ակար էր Զբուանն եւ կարօտ եւ առանց[16] գիտութեան, եւ պատճառք չարեացն նոյն է, եւ ոչ Արհմին: Զի եթէ նորա չէր յերկուացեալ, որպէս ասեն, Արհմին ոչ լինէր՝ զոր չարեացն արարիչ համբաւեն[17]. այլ ինքն երկմտեաց, որ անհաւատն է եւ լի անկարգութեամբ:

Զի ոչ երբեք ի միջի աղբերէ երկու բղխմունք ելանեն, միոյն քաղցր եւ միւսն դառն. եւ ոչ ի միոյէ ծառոյ երկու պտուղք՝ մին անոյշ եւ մին դաժան[18]: Արդ եթէ քաղցր գիտեն զԶբուանն, ոչ պարտին զդառն պտուղն զԱրհմին ի նմանէ համարել. եւ եթէ դառն հաշուին, չէ պատճառ[19] զքաղցր պտուղն զՈրմիզդ ի նմանէ դնել: Եւ ի դէպ ելանէ նոցա աստուածական բարբառն, որ ասէ· կամ արարէք զծառն քաղցր, եւ զպտուղ նորա քաղցր, եւ կամ արարէք

[14] Բաղաձան, անօգուտ խօսք, շաղփաղփութիւն:

[15] Ցագէ՛, զոհել, մատուցանել:

[16] Առանց գնդաւթեան, անգէտ: Միտ դնելու է որ երբեմն առանց նախադրութիւնը ինդրովը մկնեզ՝ան մանկով կազմուած ածականի զօրութիւնն ունի. ինչպէս՝ Առանց հասունելոյ, անհաս. — Առանց յիւրոցդնէ, անձեռագործ. — Առանց չկնաւելոյ, անշէջ. — Առանց պարտականի պատճառի, անպատասխանի:

[17] Համբաւեմ, հռչակել, զրոյց, լուր հանել:

[18] Դափան (պտուղ), լեղի: Բառերու զանազանութեան առ ալ գեղեցիկ օրինակ մըն է. Մինն դաղցր եւ միւսն դառն, մին անոյշ եւ մին դժուան: Նոյնպէս մյսելուս է, գիտել, համարել, հաշուել, դնել բայերուն զանազանութիւնը:

[19] Հակիրճիր կամ կարդա՝ պատճառ:

զծառն դառն, եւ զպտուղ նորա դառն, զի ի ծառոյ անտի պտուղն իւր ճանաչի:

Եւ թէ արարածք յիւրաքանչիւր յօրինուածս[20] կան, եւ երբեք զաստմանօքն եդելոք նոցա ոչ անցանեն, որչափ եւս առաւել Զբուանն՝ եթէ հնարքն խնդրեր՝ եթէ անձամբ եւ թէ այլով եւ թէ որդովն՝ որպէս ասենն, պարտ էր կարդ ինչ ցուցանել եւ ոչ անկարգութիւն:

12.

վասն գազանացն վնասակարութեան:

Եթէ գազանք վասն վնասակարութեանն ի չարէ ումեքէ արարչէ կարծիցին, զմարդիկ առաւել արժան է ի չարէ արարչէ խմանալ, եւ ոչ զնոսա: Զի սոքա աւելի վնասակար են գազանացն՝ քան թէ գազանքն սոցա. զի սոքա ելեալ ի քաղաքաց եւ ի գիւղից՝ հեռամուտք[1] լինին կոտորելոյ զդազանսն, եւ նոքա սրացեալք[2] ի լերինս եւ յափափայս[3] ճեպեն[4] անկանել փախստականք[5]. յորոց կիսոցն եւ մորիքն[6] արտաքոյ բնութեանց[7] մարդկան են:

Նոյնպէս եւ սողնոցն զնօշիւն[8] միայն զմարդոյն առեալ, է որ[9] ի ծակս, է որ ի սորս[10], է որ ընդ փապարս երկրի մտեալ զօղնն, եւ եթէ ի կարի նեղելոյ գնոսա մարդկան՝ վերանչիցեն[11], այն մարդկան վնաս է եւ ոչ նոցա: Եւ այնու ոչ ի չարէ ումեքէ պարտ է զդազանսն եւ զճճիս իմանալ. այլ ի միոջէ բարւոյ արարչէ, զկէսն ի պէտս, եւ զկէսն ի զարդ, եւ զկէսն զարհուրեցուցիչ՝ վասն զտարապարս[12] հպարտութեան մարդոյն ցածուցանելոյ[13]: Զարձեալ ի նոցա վնասակարութիւնն հայեցեալ՝ միմեանց չվերաբերել. զի թէ գնոցայն վնասակարութիւնն՝ որ ոչ խորհրդով[14] լինի, առեալ պարտ իցէ, որչափ եւս առաւել զմարդկան վերաբերականութիւնն՝ որ խորհրդով եւ նենգութեամբ լինիցի:

Նա եւ չքոտեօքն[15] զկծեցուցանէ[16] զմեզ. որպէս լուտիւն եւ ճանճիւ եւ մժիւով եւ գոռեխով, միով[17] եւ միամբ, եւ այլովք նոյնպիսեօք, որք չնչին են, եւ զմեզ աշխատ կարեն առնել: Զի է ի նոցանէ՝ որ զմեզ աշխատ առնէ, եւ է ինչ՝ որ մերումն վնասակար լինի. որպէս եւ մուկն եւ ցեց եւ որդն, եւ որ ինչ նոցա նմանող իցէ: Եւ նոքօք ցածուցեալ զնոստուցանէ[18] զմիտս մեր. զի յորժամ դիտիցեմք՝ թէ եւ փոքրունքն կարող են մեզ վնասակար լինել, իջցուք ի տարապարս հպարտութենէն՝ չունել զանձինս առ մեծարգիս[19]:

Զարձեալ եւ զնմանին եւս Աստուծոյ զմտաւ ածել՝ թէ ուր փոքրունքն կարեն մեղանչել մեզ, զի՞ արդ կարէաք ապրել՝ թէ ընդ սողունս եւ ընդ գազանս բնակակիցս արարեալ էր զմեզ: Այլ եւ յայն եւս հայել պարտիմք՝ թէ որչափ անասունս վասն մեծոց պիտոյից ընդ մեզ հնազանդեաց, զձիս եւ զուղտս եւ զեզինս եւ զարջառս եւ զոչխար, եւ ի լերանց եւ ի դաշտաց՝ զայծեմունս[20] եւ զեղջերուս եւ զառիւս[21]

---

[20] Ցօրինուած, կազմուած, վայելչութիւն, կարգաւորութիւն:

[1] Հեռամուտ լինել (եփ), հեռուէ իմնալ կամ ըլլալ:

[2] Սրանալ, փախչիլ, վազել, երթալ:

[3] Ափափայ, քարուտ, ապառաժուտ տեղութիւն:

[4] Ճեպել, փութալ, աճապարել:

[5] Փախստական անձնաւել, փախչիլ, փախչելով տեղ մը ապաւինիլ:

[6] Մորթ, որչ, անասնոց բնակարան:

[7] Բնութեամբ, բնականութիւն. հոմ՝ ծանօթութիւն, տեղեկութիւն:

[8] Խօշիւն, ձայն, ոռնաձայն, հնչիւն:

[9] Է որ . . . է որ, կայ՝ որ . . . կայ՝ որ . ոմանք . . . ոմանք:

[10] Սորմ, փապարմ, նոյնիմաստ են. խոռոչ, ծակ (անասնոց), այլ:

[11] Վերանչիլ, վնասել. քիչ մը վարը, Վերանչութիւն, վնասակարութիւն:

[12] Ցարտապարտ, քիչ մը վարը՝ ընդ (հպարտութիւն), փուճ, ընդունայն:

[13] Ցածուցանել, խոնարհեցնել:

[14] Խորհրդով, մտածութիւն:

[15] Չոռոմ, քիչ մը վարը՝ ընչին, անարգ, ընչին:

[16] Զկծեցուցանել, սիրտը ծակել, նեղացընել:

[17] Միմիկ, հատ, մի զուտկ, (սեվբեռնէ+) Գոռեխ, իշամեղու:

[18] Զնուազուցանել, խլեցընել, խանարհեցընել:

[19] Վերաբերի, պատուաւոր, յարգելի:

[20] Այծեամն, վայրենի այծ:

[21] Առն, առին, առին+, տեսակ մը ոչխար:

եւ զվարագս, որոց կէսքն կրեալք[22] են եւ կէսք ուռեալք:

Եւ զայն եւս գիտել եաս մեզ, թէ որոց նա կամի՝ յաղթականք[23] կարեմք լինել. եւ որոց ոչ կամի՝ չկարեմք յաղթել, ոչ միայն արգաւորացն[24], այլ եւ չընչենոցն: Զինչ վատթարագոյն քան զլուն եւ զմուկն կայցէ, եւ զայն ոչ սպառել կարեմք եւ ոչ յաշխարհէ մերժել: Եւ այլն եւս ինչ մի ի ջուրս է, եւ զմեր պէտս ոչ հարկանիցէ[25], բայց միայն զի զկնեցուցանիցէ. յորժամ տեսանիցեմք՝ թէ չեմք բաւական զնոսա սպառել, ծանիցուք զանձանց ակարութիւն, եւ զիջցուք ի զուր հպարտութենէ, եւ նմա միայն տացուք զյաղթութիւնն, որ չնչենովքն զմեզ աշխատ առնէ, եւ զմեծամեծան հնազանդէ մեզ. զոր օրինակ զփիղս եւ զուղտս եւ զառիւծս եւ զվիշս եւ զյովազս. զորոց զկէսսն ի կրեցիս, եւ զկէսսն ի զօսանս ընտելացուցեալ համբուրեցուցանէ[26]:

[22] Կրեալ, (բեռ) վերցընող, կրող:

[23] Յաղթական լինել (ոմէ), յաղթել:

[24] Արգաւոր, նշանաւոր, մեծակակ, չնչին չեղող:

[25] Հարկանել զղեցս, կարօտութիւնը լեցընել. կ'ըսուի նաեւ՝ հարկանել զշղջ, զձուրա, անօթութիւնը, ծարաւն անցընել:

[26] Ընդելացուցանել, համբուրեցուցանել, նոյնանշան են. ընտանեցընել: — Ընտիր նախնեաց մէջ խիստ գործածական է այս կերպով երկու (ընդունելութիւն անցեալ եւ դիմաւոր) նոյնանշան բայեր քովէ քով գործածել. զօրօրինակ. կլլուտքեալ յանդիմանել. Անհանդիստ լուծել. Ցաբդեալեցեալ. Հաճեալ հաւանել. Պանծացեալ պատրաստել.... Ցայտ արտրեալ յուսացանել. Մարտ եդեալ կռուել. Մէջ եդեալ նայել. Ո՜ւ եդեալ հայել. Զարհուրեալ հարեալ լալ. եւայլն:

13.

Թէ ի մէր բան զանաստուածս ի մարդ:

Ասացաք մեք հայեցեալ տեսցուք ո՞ի մէր իցէ, մնդրն՝ որ անասնոյն տիրէ, թէ անասունն՝ որ մարդոյն ի հարկի կայ, եւ ոչ միայն ի հարկի կայ, այլ եւ կերակուր նորա է: Եւ գազանացն զկէսսն[1] փախուցեալ եղեալս տեսանեմք, եւ զկէսսն յանտառս խիտ մայրիս[2] ամրացեալս՝ յորժամ զբարբառ միայն մարդոյն լսիցեն: Քանզի զահ եւ զերկիւղ մարդոյն արկեալ է արարչին ի վերայ գազանացն եւ սողնոցն եւ անասնոցն եւ թռչնոց, վասն առաւել զնա պատուելոյն. զորոյ եւ զարարածն[3] նորանշան իմն ընծայեցուցանել[4], թէ տեղդ որպէս ձեռաք, եւ վիշեաց շունչ կենդանի որպէս թէ բերանով. եւ այնու՝ զի առաւել պատուական ցուցանիցէ զնա, յայտ առնէ:

Այլ զի Աստուած ի յօդապատ[5] մարմնոյ ի վեր է, այն յայտնի է ճշմարտից: Եւ եթէ վասն նորա եղեն գազանքն եւ անասունքն, որպէս փորձ իրացն իսկ ցուցանէ, զիա՞րդ էր՝[6] զի յերկինս ելանէին եւ մարդկան ծննդեան պատճառք լինէին. որք այնչափ հեռի են ի կենդանութենէ, որչափ ճրագ մի՝ որ ի մարդկանէ կազմեալ իցէ լուսաւոր լինել ասն ի գիշերի: Եւ չկենդանիքն զիա՞րդ կարիցեն կենդանեացն պատճառ ծննդեան լինել:

Այլ թէ չէին կենդանիք, ասեն, եւ ոչ գնայուքն էին. բայց զի գնան, յայտ է՝ թէ կենդանիք են: Արդ լուիցեն. եթէ ամենայն ինչ որ գնայուն է՝ կենդանի իցէ, ապա եւ ջուրքն որ գնան՝ կենդանի համարեսցին. եւ կրակ վասն շարժելոյն՝ կենդանի կարծեսցի. եւ օդք եւ հողմք վասն շնչելոյն՝ կենդանի հաշուեսցին[7]. եւ առնուք եւ խոտոց բոյսք, որ թէպէտ յամրաղնացք են, սակայն աճելովն երեւին՝ թէ գնայուքն են: Եւ արդ որպէս ոչ ամենայն գնայուն՝ կենդանութիւն մտաւոր եւ բանաւոր ունի, նոյնպէս եւ ոչ արեգակն, եւ ոչ լուսին եւ աստեղք, եւ ոչ երկինք իսկ՝ ընդ ո-

[1] Փախ. ըսելու՝ Եւ զկէսսն ի գազանացն . . .:

[2] Մայրի, մայր ծառի (սերկի) կամ ուրիշ ծառի անուան:

[3] Արարած, հոս ստեղծուածն, արարչութիւն:

[4] Ընծայեցուցանէ՛, ցուցընել, երեւցընել:

[5] Ցօդապատ (մարմին), մարմնաւոր, բաղադրեալ:

[6] Շատ անգամ՝ է որ կամ է ալ կը գործածուի՝ իբրեւ աւելադրութեամբ, խօսքին աւելի զօրութիւն տալու համար. խիստ սովորական է զերբերդին հետ ասկէ գործածութիւնը:

[7] Հաշուիլ, համարիլ, յաբնէ, նոյնմնասուն են. համարիլ: Տես 1, ծան. 4:

րով նոքա շրջին, կենդանութիւն ինչ մնասուր եւ բա-
նաւոր ունին: Այլ երկինք եւ երկիր անօթք եւ տեղա-
կալք[8] են հաստատեալք յարարչէն, ունել ամենից
ընդ ինքեամբ զամենայն՝ որ ի միջի նոցա է. եւ լու-
սաւորքն իբրեւ ճրագունք լուցեալք, վասն զնասարն
ի միջոց մեծի տանս փարատելոյ: Եւ են հարկաւորք
բնակաւորք[9], հրամանաւ արարչին իւրեանց, ի վայելս
ամենայն կենդանեաց. եւ իւրեանց ինքեանք չեն,
քանզի ոչ գիտեն՝ թէ իցեն եւ թէ չիցեն: Որպէս եւ
երկինք եւ երկիր եւ ջուրք եւ փայտք եւ քարինք են
վասն որոց եղեն, եւ իւրեանց ինքեանք չեն, քանզի
ոչ գիտեն՝ եթէ իցեն եւ թէ չիցեն. այնու զի չեն
մնասուրք եւ բանաւորք:

14.

Աղաչական եւ յոռւսին:

Լուսին, ասեն, քան[1] զարեգակն երեսուն օր
անցեալ ընդ ամենայն աստեղատունսն, այս ինքն ընդ
ամենայն երկինս, հասանէ ի նոյն տեղի, եւ արեգակն
ի տարւոջ: Եւ երկինք զմի ոմն եւ գիշեր առաջեալ[2]
զինքեամբք՝ շրջին ի նոյն տեղի: Եւ եւթն աստղ միայն
է գնայուն, եւ այլն ամենայն բեւեռեալ[3] են յերկինս.
եւ որ գնայուն աստեղքն[4] են՝ արեգակն եւ լուսին
եւ այլ եւս հինգ աստեղք, ոչ եթէ յարեւելից յա-
րեւմուտս գնան, այլ յարեւմտից յարեւելս:

Եւ ասեն օրինակ ինչ՝ որ ոչ նման է. եթէ յոր-
ժամ անիւ շրջանակիցի[5], եւ մրջիւն մի ի խեցին
գնայցէ յարեւմտից կողմանէ ընդ արեւելս. վասն ա-

[8] Եռեալոլ, անշարժ:

[9] Բնակաւոր, հոմ՝ բնական: Հարկաւորք բնակաւորք, բնու-
թեամբ կամ ի բնէ ծառայող, հնազանդ:

---

[1] Քան զարեգակն, արեգակէն յառաջ:

[2] Առաջել զինքեամբ, իր վրայ դառնալ, պտըտիլ:

[3] Բեւեռեալ, հոմ՝ հաստատուած, անշարժ:

[4] Գնայուն աստղ, մոլորակ:

[5] Շրջանակիցի, դառնալ, պտըտիլ:

նմին արագագոյն ընդ արեւմտից կողմն շրջելոյ[6], թուի՝
թէ մրջիւնն յարեւելից յարեւմուտս կայս ընթանայ-
ցէ, որ ոչ յարեւելից յարեւմուտս կողմն գնայցէ՝ այլ
յարեւմտից յարեւելս, եւ անիւն առեալ շրջելովն այն-
պէս երեւեցուցանէ:

Եւ երկինք, ասեն, որչափ ի վեր[7] են՝ դոյնչափ
ի խոնարհ[8] են, եւ դոյնչափ յամենայն կողմանց շուրջ
զերկրաւ, եւ զերկիրս շուրջ ջուր պատէ, եւ զջուրն եւ
զերկիր՝ օդ, եւ զօդն եւ զջուր եւ զերկիր՝ հուր: Եւ
լուսնի չիք իւր լոյս առանձինն, այլ յարեգակնէ գայ
ի նա լոյսն. եւ յայտ անտի է, ասեն, զի յորմէ կուսէ
արեգակն իցէ, յայնմ թեւրէ[9] սկսանի ի նմա լոյս
ծնանել. եւ ըստ հեռաւորութեան արեգականն՝ սա-
կաւ գայ ի նա լոյսն. եւ ըստ[10] տակաւ տակաւ[11] մեր-
ձենալոյն՝ յաճախէ ի նա լոյսն. եւ յորժամ մնա հա-
սանէ ի նա՝ լնու. եւ յորժամ անցանէ[12] զարեգակամբ՝
սկսանի տակաւ նուազել[13]. եւ որչափ ի բացն[14] հե-

[6] Փակ. ըսելու՝ վասն ա-
րագագոյն շրջելոյ անուին ընդ
կողմն արեւմտից:

[7] Ի վեր, բարձր:

[8] Ի խոնարհ, ցած, վար:

[9] Թէր, լոյս, լոյս, նոյնա-
նշան են, փայլեչութեան հա-
մար փոփոխուած: Տես 1,
Ծան. 4:

[10] Ըստ նախադրութիւնը
ինդգրէն բաժնուած է. փակ.
ըսելու՝ Ըստ մերձենալոյն տա-
կաւ տակաւ: Տես 3, Ծան. 3:

[11] Տակաւ տակաւ, քիչ մը
վարը՝ տակաւ, առ առեաւ տա-
կաւ, նոյնիմաստ են. կամաց
կամաց, քիչ քիչ:

[12] Անցանել (ընթ֊ֆութ),
հոմ՝ յառաջել, յառաջ անց-
նել:

[13] Նուազել, լոյսը պակսիլ,
մթնցնալ:

[14] Պատգրութեան արժանի
է որ շատ անգամ, որչափ, չի,
որքան, որպէս, որ, ուսոր,
յորժամ, ջնորդ, գիշեր, զինչ բա-
ռերէն (Հասարակօրէն անմի-
ջապես) եկող բառին
վրայ ս, պ, ն դիմորոշներէն
մէկը կը դրուի, ցուցընելու
համար որ նոյն բառերէն յա-
ռաջ զօրութեամբ ուրիշ բառ
մը կ'իմացուի: Ինչպես. Որչափ
է բացն հեռանայ, փակ. ըսե-
լու՝ Այնչափ՝ որչափ ի բաց
հեռանայ: — Ջի է հասցն ա-
բարաս. փակ. ըսելու՝ Վասն
այնր՝ զի ի կաւոյ արարաս: —
Ջի աջն է չիցյէ ի գոյ ղէպսյան.
փակ. ըսելու՝ Այնա՝ զի աջ է
չգոյէ ի գոյ ղէպսյան: — Որ-
պէս սպանէրն. փակ. ըսելու՝
Այնպէս՝ որպէս սպաներ: —
Մինչ աս տեղ գտպտրեալ կայք. փակ. ըսելու. Այժմ՝ մինչ աս
մեզ գադարեալ կայք: — Գի-
պէ զինչ արարէր յնէր. փակ.
ըսելու. Ջինչ է այդ՝ զոր ա-
րարի ձեզ: Տես նաեւ 2,
Ծան. 3:

ռանայ՝ այնչափ պակասէ ի նմանէ լոյսն, մինչեւ ա-
մենեւին նուազէ. եւ յորժամ միւսանգամ հան-
դիպի, ծագէ ի նմա սակաւիկ ինչ ի լուսոյն վասն հե-
ռաւորութեան. եւ որչափ մերձենայ, այնչափ առ սա-
կաւ սակաւ աճէ ի նա լոյսն:

Եւ լուսինն, ասեն, ի ներքոյ է քան զարեգակն
եւ քան զամենայն աստեղս. եւ քանզի ի ներքոյ է,
յորժամ կշիռ դէպ[15] արեգական պատահիցէ՝ յայն-
ժամ խաւարի արեգակն: Եւ պատճառս փոփոխմանց
տարերայց չորից բնութեանցն զասեղս՝ իբրեւ զկեն-
դանիս ինչ՝ դնեն: Զայս ամենայն ասեն հայթայթա-
նօք[16], զի զերկինս եւ զլուսաւորսն կենդանիս եւ աս-
տուածս կարծեցուցանեն:

15.

Հնթանոսութեան սկիզբն:

Հնթանոսութեան սկիզբն ի Սերուքայ ժամա-
նակաց անտի եղեւ. զի որ[1] լաւ ոք եկեալ յաշխարհ
մեռանէր, վասն յիշատակի քաջութեանն զպատկերն
երանդօք[2] ի նկարու հանէին[3], եւ անտի ուսեալ սրբա-
մարաց՝ տակաւ ի պաշտօն առնոյին[4]: Եւ կռոց եւ դրօ-

[15] Կէս-, (կ.) շիտակ: Դէպ (նախ. վերջահոտով արտասանով), դիմացը, դէպ ի:

[16] Հայհոյանօք, հնարք, պատճառանք:

---

[1] Երբեմն վայելչութեան համար որ ոք, որ ինչ, նոյնպէս ոք, ի ոմն, ոչ ոք, ոչ ինչ միասնականները կը բաժանուին եւ մէջերնին ուրիշ մասն բանի մը կը մտնէ: Ինչպէս. Չի որ լաւ ոք. փակ. ըսելու՝ Չի որ ոք լաւ: — Որ ըստիպով ոք եղէ. փակ. ըսելու՝ Որ ոք բաներով իցէ: — Զոր առնէիր ոք ինչ՝ հրամայէ ընկերոջ. փակ. ըսելու՝ Հրամայէ ընկերոջ զոր ինչ ոք ունիցի: — Ուրուք անձինք որպէս եւ յօթանասնից ոք որոնք. փակ. ըսելու՝ Ուրուքանչիւր ոք...: — Մի ինչ ոմն արբար գործել. փակ. ըսելու՝ Մի ոմն միայն...: — Ոչ եղիցեր ոք յայնմ օրի հարցանել զնա ես ոչ ինչ. փակ. ըսելու՝ Ոչ ոք իշխեր...: — Ոչ այլ ոչ ինչ նմանողս առնէ Աստուծոյ. փակ. ըսելու՝ Ոչ ինչ այլ ոչ նմանողս...:

[2] Երանգ, գոյն, ներկ:

[3] Ի նկարս հանել (կր.), նկարել, պատկերը քաշել:

[4] Ի պաշտօն առնուլ (կր.), պաշտել, երկրպագութիւն ընել:

[5] Դրօշել, քանդակուած՝ տաշուած կուռք. քիչ մը վարը Դրօշիլ, քանդակելով՝ տաշելով կուռք շինել:

[6] Բրուտ, հողէ աման շինող:

[7] Կարծեալ հաստատել, կարգաւ, հետզհետէ հաստիլ:

[8] Գործ դրօշակերտութիւն. աս ալ կերպ մը աւելադրութիւն է, որով բարդ բառին մէկ մասը բոլը զատ ալ կը դրուի: Այսպէս է նաեւ Գործ ոչրոջքանութիւն կամ ձաւագործութիւն. Աստուածաշունչ ապրուստ ապրուստաբանութիւն. Ալայր ինքնավայրաց կամ ինքնավայր վայրաց. Դիմերեքսուտ գինեաց: — Սերմանահան սերմանեաց. Իրաքեռտ երգոյ այսօրիկ. Օրինակիբր օրինաց. եւայլն. որուն ուրիշ կերպերն իւրաքանչիւր տեղը կը դնենք:

[9] Ի պէտ ելանել, յարմար, պատշաճ գալ:

[10] Մէնեմ, հոս՝ բաժնել, զատել:

[11] Քարոզիմ (կր., զոմբ.), հռչակել, անունը տարածել, պատմել:

[12] Բանդագուշանայն, ցնորք, երեւակայութիւն, աւելորդ խօսքեր:

շելոց[5] Հանդամանք առ Թարայիւ՝ Հարբ Աբրահամու,
եւ անտի իւրաքանչիւր ոք իւրով արուեստիւ զնոյն
դրօշէր. դարբինն՝ դարբնութեամբ, հիւսնն հիւսնու-
թեամբ, արծաթագործն եւ պղնձագործ եւ քարա-
կոփ եւ բրուա[6] իւրաքանչիւր արուեստիւ: Եւ անտի
կարգեալ[7] հաստանէր յԵգիպտացիս եւ ի Բաբելոնա-
ցիս եւ ի Փռիւգացիս եւ ի Փիւնիկեցիս դործ դրօշա-
գործութեան[8] եւ խորհուրդք նորին. եւ ապա ի Հել-
լէնս, որ են Յոյնք, առ Կեկրոպեաւ:

Արդ ի խնդրելն փիլիսոփայից զԱստուած ի բնա-
կան օրինաց՝ որ ի միասն անկեալ է, որպէս յառաջա-
գոյնն ասացաք, գովութեան արժանի է. բայց ի բա-
զում աստուածս անկանել, եւ զաշխարհս նմա մշտըն-
ջենաւորակից դնել, անհնարին ամպարշտութիւն է:
Եւ ի դէպ ելանէ[9] նոցա առաքելական բանն՝ եթէ
Յանեան զԱստուած, եւ ոչ իբրեւ զԱստուած փա-
ռաւորեցին:

Զի Աստուծոյ փառաւորութիւնն այն էր, թէ
յարարածոյն մեկնեալ[10] էր զպատիւ արարչին. որով
եւ արարածքն իսկ իւրաքանչիւր շարժմամբք եւ փո-
փոխմամբք զարարչէն քարոզեն[11]: Արդ եթէ աս-
տեղքն ըստ նոցա բանդագուշանայն[12] աստուածք ի-

[5] Դրօշիլ, քանդակուած՝ տաշուած կուռք. քիչ մը վարը Դրօշիլ, քանդակելով՝ տաշելով կուռք շինել:

[6] Բրուտ, հողէ աման շինող:

[7] Կարծեալ հաստատել, կարգաւ, հետզհետէ հաստիլ:

[8] Գործ դրօշակերտութիւն. աս ալ կերպ մը աւելադրութիւն է, որով բարդ բառին մէկ մասը բոլը զատ ալ կը դրուի: Այսպէս է նաեւ Գործ ոչրոջքանութիւն կամ ձաւագործութիւն. Աստուածաշունչ ապրուստ ապրուստաբանութիւն. Ալայր ինքնավայրաց կամ ինքնավայր վայրաց. Դիմերեքսուտ գինեաց: — Սերմանահան սերմանեաց. Իրաքեռտ երգոյ այսօրիկ. Օրինակիբր օրինաց. եւայլն. որուն ուրիշ կերպերն իւրաքանչիւր տեղը կը դնենք:

[9] Ի պէտ ելանել, յարմար, պատշաճ գալ:

[10] Մէնեմ, հոս՝ բաժնել, զատել:

[11] Քարոզիմ (կր., զոմբ.), հռչակել, անունը տարածել, պատմել:

[12] Բանդագուշանայն, ցնորք, երեւակայութիւն, աւելորդ խօսքեր:

ցեն, եւ երկինք եւ արեգակն եւ լուսին՝ որք անխոցքն եւ անմեռունչ են, զինչ աւելի իցէ պատճառն քան զպատճառաւորսն: Եւ մանաւանդ յորժամ զնորին իսկ զվիճան եւ զշունչ, թէ մարթիցի Աստուածոյ շունչ առնել, ամենայն արարածոց շնչաւորաց եւ անշնչից բնութեամբ ի նորա էութենէն գնեն. որ անհնարին ամպարշտութեանն է, զԱստուածոյ զիւրոյ էութեանն կենդանութիւն՝ հոգեւորաց եւ շնչաւորաց եւ անշունչից առ հասարակ համարել. եւ ոչ առաւել արարած[13] կենդանութիւն ի հրեշտակս եւ ի դեւս եւ ի մարդկան, որ բանաւորքն եւ մտաւորքն են. եւ յայլ շունչաւորսն՝ բնական կենդանութիւն ի չորից հիւմոց խառնեալ եւ յօդեալ[14], որք յորժամ քակտիցին, եւ կենդանութիւնն ի նոյն չորեսին հիւմն լուծանի:

16.

Պատճառք յամելոյ գալստեանն Քրիստոսի:

Ինդ՚ը (ասեն) յամեաց գալուստն Քրիստոսի, եւ կորեան այնչափ ազգք՝ առանց աստուածպաշտութեան:

Եթէ չէր աստուածաբարոյս[1] աստուածպաշտութիւնն յամենայն դարս առաքեալ, թերեւս դոյր մուտ այնպիսի բանից. բայց զի ոչ երբէք դադարեաց ի վկայութիւն տալոյ, անձանց մեղ դիցեն չհաւանողքն[2], եւ մի Աստուածոյ:

Զնոյն Քրիստոս ի տալոյութեան աշխարհի, զի տղայոցն կամն պիտոյ էր, եւ ոչ հաստատուն[3] կերակուր. եւ ոչ յետանդան[4] երիտասարդութեանն,

[13] Արարած (ՀԵՆԴԱՆՈՒԹԻՒՆ), առեղծեալ, եղեալ:

[14] Խառնիլ, յօդիլ, հոմ՝ նոյնանշան են. միացընել, բազդրել:

---

[1] Աբարոյ-փոքրոյ, զԱստուած քարոզող (մարդ):

[2] Հաւանող, մտիկ չընող, չանսացող:— Անյանդ ինքն իրենց ընդունողն, չանսացողներն իրենք իրենց մեղադիր ըլլան:

[3] Հաստատուն (ՀԷՐԱՒՈՐ), զոյացական, հեղուկ չեղող (կերակուր):

[4] Երանդն, վատվատնութիւն, կրից բորբոքում, աստկութիւն:

յորժամ եկեալ զեղոյր մոլորութիւն դիւապաշտութեանն: Այլ նախ կրթեաց քարոզվքն[5] եւ մարգարէիւք՝ իբրեւ կամեցաւ, եւ ապա եկն տալ զկատարեալ վարդապետութիւնն, իբրեւ հաստատուն կերակուր: Քանզի եւ ոչ տղայոյ ոք[6] հաստատուն կերակուր տայ, եւ ոչ մեծամեծ խորհուրդս յայտնէ, եւ ոչ աւադ[7] բանս խօսի, մինչեւ ի կատարեալ չափ հասակին հասանիցէ:

Որպէս Առաքելոյ՝ առեալ զինքեամբ զերեսս[8] ամենայն մարդկութեան, ասէ. Մինչ տղայն[9] էի, իբրեւ զտղայ խորհէի. այլ իբրեւ եղէ այր, զտղայութեանն խափանեցի[10]: Զի ցուցանիցէ՝ թէ ի հասուն հասակի[11] եկն աշխարհ ի կատարեալ դիտութիւնն, որպէս յայսմ աշխարհի մարթի հասանել դիտութեան: Այլ ի վայելումն կատարելոյ դիտութեանն, եւ զանձն եւ զայլս անդր հրաւիրեաց ասելովն՝ թէ Այժմ փոքր ի շատէ[12] դիտեմք, այլ յորժամ եկեսցէ կատարումն՝ դէմ յանդիման տեսանեմք:

Ուստի յայտ է՝ թէ առ ամենայն կարող է Աստուած, եւ յամենայնի բաւական[13]: Կարող էր եւս վաղ յառաջին յաւիտեանն առնել զաշխարհ. այլ այնպէս կամեցաւ՝ զի ոչ կարի վաղ առնիցէ, եւ ոչ յոյժ անագան, այլ յորժամ դէպ եւ պատշաճ իցէ: Զի մի վաղն[14] առնելով՝ լեալքն ձեռասիցին, կարծեալ

[5] Քարոզ, քարոզիչ, քարոզութիւն ընդ:

[6] Փակ. ըսելու՝ Քանզի եւ ոչ ոք տայ տղայոյ հաստատուն կերակուր:

[7] Աւադ (Բառ), երեւելի, բարձր, իմաստուն (խօսք):

[8] Առնուլ զինքեամբ վերեսս (ՍՐԲՈՒԹ), մէկու մը դէմքն առնուլ, մէկուն կողմանէ խօսիլ:

[9] Փակ. ըսելու՝ Յայնժամ մինչ տղայ էի: Ցես 14, Ծան. 14:

[10] Զորեայս-ՐԻԱՆԽափեցի, տղայութեան բաները դադրեցուցի:

[11] Հասուն հասակ, մեծ տարիք, չափահասութիւն:

[12] Փոքր ի ջոռէ, (Ա·) քիչ շատ, քիչ մը:

[13] Առ ամենայն կարող, յամենայնի բաւական, նոյնիմաստ են. աւելադրութիւն:

[14] Փակ. ըսելու՝ Զի մի վնասիցին լեալքն առնելովն վաղ: Շատ անգամ անհերետութիւն յօդն իրմէ յառաջ եղող բառին վրայ կը դրուի, մանաւանդ երբ որ նոյնին հետ մէկ կը համարուի իբրեւ բա-

թէ միանձնակից ք նորա իցեն. եւ մի զարձեալ անապանն առնելով՝ կարծիք տկարութեան լինիցին եւ առաջին եւ միջին եւ վերջին խորհրդոցն:

Նա եւ զմարդն, զոր ժառանգ ամենայնի կացեալ առնել, ոչ նախ քան զժառանգութիւնն արար. այլ նախ զերկինս եւ զերկիր, զծով եւ զոդ եւ զջուր եւ զտունկ, զդազանս եւ զանասունս եւ զձկունս: Նախ զտունն, եւ ապա զանասկաւն[15]. նախ զտապուռածն, եւ ապա զտապուռողն. նախ զծառայն, եւ ապա զտէրն. զնմ[16], յորժամ յետոյ լինիցին՝ որոց իշխանն եղեւ, կարծիս միասուռ առնուցու՝ թէ իւր արարածք իցեն: Ա՛յլ յորժամ նախ զնոսա արարեալ տեսանիցէ, ծանուցեալ առնուցու ի միտ՝ թէ է իմն զօրութիւն, որ արար եւ ետ զնոսա ընդ ձեռամբ նորա. եւ զպատիւ փառաւորութեանն մի անձին առնել[17] խորհիցէ, այլ իւրում տիրարարին՝[18] որ ձրի նման զայն շնորհեաց:

Նոյնպէս եւ զգալոսա Որդւոյն իւրոյ յայնմ ժամանակի պատշաճեաց, յորում դիտէր թէ յօդուտ լինելոց է: Եւ եթէ բժիշկ[19] ըստ պէսպէս հիւանդութեանց՝ ազգի ազգի[20] դեղս ախտացելոցն մատուցանել[21], զի որ սկզբան ցաւոյն դէպ իցէ՝ զայն ի սկզբանն մատուցանեն, եւ որ յընդմիջումն՝[22] զայն ի միջոցի, եւ

զաղբեալ բայ: Ինչպէս՝ Անաֆանն առնելով. փակ. ըսելու՝ Առնելովն անագան (ուշ): Դարձեալ՝ ի բաղադ առ պատաֆան անկանել. փակ. ըսելու՝ Ճանկանելն ի բազում ասուսուածս: — Ցոփասոյն հանել. փակ. ըսելու՝ Հանելն յոգւոց. — Քան զերեքտին լինել. փակ. ըսելու՝ Քան զլինելն հրեշտակ: — Որմիզդն ի յաշխ առաջնէլոյ. փակ. ըսելու՝ Որմիզդն ի յաշխ առնելոյն:

[15] Ցնահալ, տունն ունեցող, տանուտէր:

[16] Փակ. ըսելու՝ Չի մի կարծիս միասուռ առնուցու (տէրն), յորժամ յետոյ լինիցին այնորիկ որոց իշխան եղեւ:

[17] Անչին առնել, բուն ի մասան է՝ ինք զինքը մեծցընել. հմմ՝ սեպհականել:

[18] Տէրարար, տէր ընդ:

[19] Իմացիր՝ բժիկ. բառ մը է, բ, + գրերով յանգած աւտեն, յոգնակիի + վերջաւորութիւնը զանց կ՚առնեն երբեմն ձեռագիրները:

[20] Պէսպէս, ոչքն ոչքի նմանիմաստ են. տեսակ տեսակ:

[21] Կարդա կամ հակիրճիր՝ մատուցանին:

[22] Ընդմիջիմ, կես ըլլալ կեսը հասնիլ:

որ ի պատասխանել[23] ցաւոյն՝ զայն հուսկ յետոյ, որչափ եւս առաւել ամենահնարն՝ յորմէ ամենայն հանդամանք հնարաւորութեան բաշխեալ են, ի դէպ ժամանակի առնէ զոր առնէ. ոչ առաջին եւ երկրորդ եւ վերջին խորհրդով, այլ միանգամայն ըստ կամելոյն՝ զգործն արդեւնայն[24] կատարէ: Եւ ոչ յետոյ ծնանի ի նմա կամելն. այլ իբրեւ կանխագէտ գիտէ զամենայն, մինչ չեւ ինչ լեալ իցէ, թէ որպէս պարտ իցէ առնել, եւ յոր ժամանակի եւ յոր պատս: Եւ ոչ խառն ի խառն[25] ինչ առնէ, թէ[26] առ ապա զղջանայցէ եւ եղծանիցէ զտեղծուածն իւր: Եւ ոչ իմիք կարօտանայ, թէ[27] առնէցի ինչ յումեքէ կամ յիմեքէ ակն ունիցի. այլ բաւանդակ յինքեան ունի զամենայն կարողութիւն առնելոյ եւ հաստատելոյ զամենայն, եւ անխաբեբար[28] պահելոյ: Եւ չունի զոր ընդ իւր զովղակից[29] իբրեւ զեղբայր, կամ իբրեւ զընկեր, կամ իբրեւ զօտար զգործակից. այլ միայն զիւր զօրութիւնն եւ զիմաստութիւնն, որ իւրոյ էութեանն ծնունդ է եւ միանձնաւորակից. եւ զիւրոյ զբնութեանն հոգին, որ ի նմանէ է եւ միշտ առ նմա անբաժակ եւ առանց[30] բաժանելոյ:

17

Պատճառք արարչութեան:

Խաղտում պատճառք էին Աստուծոյ, որովք ակն զարարածսն առնել: Նախ զճարտարութեանն խելամտութիւն[1] չէր պարտ դատարկ թողուլ. զի մի իբրեւ

[23] Պատասխ, հիմնաւ:

[24] Գործ արդիւնոց, գործք, իրօք եղած բան:

[25] Խառնիխառն, չիմոմ եւ զանակաւ, խառնամիդոր, անորոշ:

[26] Փակ. ըսելու՝ Չի զղջանայցէ առ յապա: Ցես 1, Ծան. 14:

[27] Փակ. ըսելու՝ Չի ունիցի ակն առնելոյ ինչ յումեքէ կամ յիմեքէ. (մեկէն կամ բանէ մը)

[28] Անխաբեբար, հաստատուն, ամուր:

[29] Զովղակից, ընկերակից:

[30] Անբաժ եւ առանց բառից նշանակեն. անբաժին: Ցես նաեւ 11, Ծան. 16:

---

[1] Խելամտութիւն, գիտուա-

զակար ոք պարտեալ ինչ գտանիցի՝ առ ի չկարելոյ առնել զայնս, զորոց խնդրատուքինն յինքեան ունել[2] կանխակալ[3] դիտուքեամբ: Երկրորդ անգամ, քանզի բարերար է բնուքեամբ, չէին իրաւունք զբաղուքինն անօգտակար պահել: Եւ այլ ինչ բազում նման սոցին էր զԱստուածով[4], վասն որոց կազմածոյ[5] աշխարհի արար սկիզբն:

Որպէս ոք եթէ ճարտարուքին իւրոց ինչ գիտիցէ, եթէ գնուագածուքեան[6] եւ եթէ զբաղուքեան, եթէ վհիւնուքեան, եւ արդեամբք զճարտարուքինն չցուցանիցէ, ի զուր ունի զհանգամանս ճարտարուքեանն, ուստի ոչ ինքն վայելեսցէ, եւ ոչ այլոց զդիտուքիւն արուեստին ցուցանիցէ: Նոյնպէս եւ որ բարերար ոք իցէ, եթէ բարերարուքեանն վայելելիք[7] չիցեն, ոմն շահ իցէ բարերարուքինն: Զի բարերարուքեանն առաքինուքիւնն այն է՝ յորժամ պիտոյքն ի նմանէ վայելեսցեն. եթէ չիցեն՝ որք վայելիցեն ի բարերարուքեանն, զինչ շահ իցէ ի բարերարուքենէ անտի:

Նոյնպէս եւ Աստուծոյ որ զամենայն ճարտարուքիւն արուեստագիտուքեան ունէր յինքեան, եթէ չէր արարածս արարեալ՝ ի զուր կարծէր ունել զճարտարուքինն, յորժամ չէին՝ որք ի ճարտարուքենէ անտի երեւէին[8]: Նա եւ ոչ բարերարուքինն բարերարուքիւն ցուցանէր, եթէ արարածս չէր արարեալ՝ որք ի բարերարուքեանն վայելէին: Այլ նա այնպէս բարերար է, զի ոչ միայն զառնելն հնարհեաց նոցա, այլ եւ յուրախուքինս լաւուքեանցն վայելել[9]:

[2] Ո՞նել, յինչեան, լուանդակել, պարունակել:

[3] Կանխակալ (կ՚ըսուի), յառաջուքեամբ ունեցած:

[4] Էր զԱստուածով, Աստուծոյ վրայ կար:

[5] Կազմած, շինուքիւն, կազմուքիւն:

[6] Նուագածուքիւն, երաժըշտուքիւն:

[7] Վայելիլիք, վայելողներ կամ վայելուղներ այսպէս ալ՝ Ուռնիլիք, ընդողներ կամ ընդուղ, եւ այլն:

[8] Երեւիլ, հոս՝ ըլլալ, առեղծուիլ:

[9] Վայելիլ բային խնդիրը չորս տեսակ կրնայ դրուիլ. Ներքոյական, բացառական, դորձիական եւ հայցական. եաքինը շատ քիչ:

[10] Փակ. ըսելու՝ Եւ ոչ ոք իսկ դիտէր:

[11] Փակ. ըսելու՝ Ցօժարեաց (առնել) արարածս առ ի զիւր դիտուքիւն ընծայեցուցանելոյ: Վասն զի չատ հեղ հոլովուած անորեւուքիւն խնդիր սեռին՝ հայցական դրուելու տեղ՝ նոյն անորեւուքիւն հետ կը համաձայնի: Ջորօրինակ. Ուրիշ աւուրեան ախրուքիւնն ինձ պատիժ տալոյ. փակ. Ինձ տալոյ: — Ձեր եր ֆամանուին պէտ պալոյ: — Ճանապարհի քնալոյ նշանակ է: — Վասն տալին է ձեօթ տարուայ. այսինքն՝ Ապտակ ի ձեօթ առնելոյ: — Վասն քարտոյ հանփարտ խաղալոյ եկիաւ գարտարեալ եմ: — Աստանդ նշանաց առնելոյ. փակ. Նշանս առնելոյ: — Ընչեյ ալտփաս քաղվիլոյ գայլես. փակ. ըսելու՝ Ինչս ժողովելոյ ազատաւ: — Գուցէ ընդ սրտոյն գալոյ, պնա քաֆ առնոյս: Ցես նաեւ 6, Ծան. 14. եւ 11, Ծան. 3:

[12] Ցայտ ածիլ (արարածոյ), ցուցընել, ընել, առեղծել: Ի նախդիրը զեղչուած է. բուն պիտի ըլլար՝ Ի յայտ ածիլ:

[13] Ընթերցուոյ (նէրն), մատաւոր, ներկայ:

Դարձեալ՝ թէ չէր Աստուածոյ արարածս արարեալ, եւ դիտէր իսկ ոք ոչ՝[10] եթէ բնաւ իցէ Աստուած, յորժամ չէին ի միջի՝ որք զկարողուքիւն դիտուքեանն առանցին: Ուստի քանզի յիւր դիտուքինն ածել կամեցաւ, եւ թէ է ինքն՝ ցուցանել, յօժարեաց արարածս առ իւրոյ դիտուքեանն ընծայեցուցանելոյ[11], զի վայելիցեն ի բարերարուքեանն նորա: Եւ զպէտս աշխարհիս վասն մարդոյ արար ի սպասաւորուքիւն ամենայն իրաց կարեւորաց. եւ զմարդն յիւր փառս, զի փառաւորեսցէ զՑէրն եւ ծանիցէ զբարերարուքինն:

Եւ այսպէս ոչ երբէք էր Աստուած դատարկ յարարչուքենէ. քանզի միշտ ի մտի նկարեալ ունէր զորս առնելոյն էր: Եւ զի չէր ի դէպ կամքն եւ դիտուքեան խորհրդոք ունել զկարողուքիւնն, վասն այնորիկ առ յայտնելոյ զկամն եւ զխորհուրդս՝ ածէ յայտ[12] զարարածս, զի իւր կարողուքիւնն երեւեսցի եւ արարածքն ի նորա բարերարուքեանն վայելեսցեն:

Այլ մի ոք ինքնակաց զաշխարհս իշխեսցէ հաստատել, եւ մի ընդ երկաց[13] ինչ Աստուածոյ, զի մի զմեծուքիւն զօրուքեան նորա խախտիցէ. այլ ամենեցունց նա հնարհեաց զլինելն, որք ոչն էին յառաջա-

գոյն: Ընդէր զզօրութիւնն նորա ի միջոյ բառնալ կամիցին, եւ արուեստագէտ միայն նիւթոյ իմիք զնա համարիցին, եւ ոչ ի չգոյէ ի գոյ ածել զհասակ ա-մենայնի: Զգոյր ինչ ժամանակակից Աստուծոյ, եւ ոչ նիւթ ինչ՝ ուստի առեալ զարարածս կազմիցէ. այլ ինքն է ամենայն բնութեանց արարիչ[14]. եւ ոչ մի-այն կերպարանաց[15] կազմիչ, եւ ոչ էութեան էակա-նաց իրիք խառնիչ[16], այլ գոյանալոյ գոյացելոցն գոյարար[17]:

Զայսպիսիս պարտին ասել մարդիկ զԱստուածոյ, եւ այսպիսի պատմութեանց լինել պատմիչք. որով Աստուած փառաւորի, եւ մարդիկ ոչ վնասին:

18.

Աղանդ Մարկիոնի:

Մարկիոն մոլորեալ մուծանէ օտարութիւն[1] ընդ-դէմ աստուածոյն օրինաց, եդեալ ընդ նմա եւ զՀիւդն էութեամբ, եւ երիս երկինս: Ի միջն, ասէն, բնա-կեալ է օտարն. եւ յերկրորդումն օրինացն աստուած. եւ յերրորդումն զօրք նորա. եւ յերկրի Հիւդն, եւ կո-չեն զնա զօրութիւն երկրի:

Եւ այնպէս կարդէ[2] զաշխարհն եւ զարարածոց, որպէս օրէնքն ասեն: Այլ եւ յաւելու՝ թէ հաղոր-դութեամբ ընդ Հիւդեայն արար զամենայն զոր արար: Եւ յետ առնելոյ զաշխարհս եւ զինքն զօրօքն հան-դերձ յերկինս. եւ Հիւդն եւ որդիք նորա մնացին

[14] Արարիչ, ստիպիչ, խառնիչ, արարող, կազմող, բաղադրող. ընդհ մասնաւորիքը են ընդ-հանրիս մասնաւորիքը՝ որոնց առեալի կ'ախորժեն:

[15] Կերպարանաց, արտաքին կերպ կամ ձեւ:

[16] Եւ ոչ խառնիչ եակա-նաց իրից խառնիչ, ոչ ալ ար-դեն գոյող բանի մը բաղա-դրող:

[17] Գոյանալոյ գոյացելոցն գոյա-րար, գոյող բաներուն գոյու-թիւնը տուող (աստեղծող):

---

[1] Պատճառ օտարութեան, օտարութիւն կը խոհէ, օ-տար կը դնէ:

[2] Կարգիմ (պաշխարհէ), հոմ՝ պատմել, ճառել, գրել:

յերկրի, եւ կալան զնաքանչիւր իշխանութիւն, Հիւդն յերկրի, եւ օրինացն աստուած յերկինս:

Եւ տեսեալ օրինացն աստուածոյ՝ թէ գեղեցիկ է աշխարհս, խորհեցաւ առնել ի սմա մարդ: Եւ ի-ջեալ առ Հիւդն յերկիր, ասէ. Տուր ինձ ի կաւոյդ քումմէ, եւ յինէն տամ ոգի, եւ արասցուք մարդ ըստ նմանութեան մերում: Ցուեալ նմա Հիւդեայն յերկրէ իւրմէ, ստեղծ զնա եւ փչեաց ի նա ոգի, եւ եղեւ Ա-դամ ի շունչ կենդանի. եւ վասն այնորիկ անուանե-ցաւ Ադամ, զի[3] ի կաւոյն արարաւ: Եւ ստեղծեալ զնա եւ զամենայնն նորա, եւ եդեալ ի դրախտին՝ որ-պէս եւ օրէնքն ասեն, գային Հանապազ պատուիրէին նմա, եւ ուրախ լինէին ի նմա իբրեւ յորդւոջ Հասա-րակաց:

Եւ տեսեալ, ասէ, աստուածոյն օրինաց, որ տէրն էր աշխարհի, թէ ազնուական է Ադամ եւ արժանի սպասաւորութեան, Հնարեցաւ[4] եթէ զնիւթդ կարասցէ զողանալ զնա ի Հիւդեայն, եւ յիւր կողմն միաբանել: Առեալ զնա ի մի կողմն, ասէ. Ադամ, ես եմ աս-տուած եւ չկաք այլ ոք. եւ բայց յինէն այլ աստուած քեզ մի լիցի. ապա թէ ունիցիս զոք այլ աստուած[5] բայց յինէն, դիտասջիր զի մահու մեռանիցիս: Եւ իբրեւ ասաց զայս ցնա, եւ յիշատակեաց նմա զանուն մահու, զահի Հարեալ Ադամայ՝ սկսաւ տակաւ զանձն մեկնել[6] ի Հիւդեայն:

Եւ եկեալ Հիւդեայն՝ պատուիրել նմա ըստ սո-վորութեանն, տեսանէր՝ զի ոչ անասոյր նմա Ադամ, այլ խորհեալ ի բաց մերժէր, եւ չմերձենայր առ նա: Ցայնժամ Հիացեալ ի միտս իւր Հիւդեայն, իմացաւ՝ թէ տէրն արարածոց նենդեաց[7] նմա: Ասէ. Ցանանկ

[3] Տես 14, Ծան. 14:

[4] Հնարեցաւ, հնարքով զբ-ռաւ:

[5] Ապա ինչ առնիցիս զոք այլ աստուածս, իսկ թէ որ ուրիշ աստուածներ ունենաս. կամ՝ իսկ թէ որ ուրիշ մէկն աս-տուածոյ տեղ դնես:

[6] Մեկնիմ, հոմ՝ բաժնել, հե-ռացընել: Մեկնիլ ընկնի, չե-զոք իմաստ ունի, որն որ քիչ մը վարը գրուած է՝ ի քաց ձեռնիմ, բաժնուիլ, հեռանալ:

[7] Նենգիմ (ստիպ), նենգու-թիւն, խարեութիւն ընել:

աղբերն պղտորեալ է ջուր նորա. զի՞նչ է այս. չեւ եւս բազմացեալ Ադամայ ծննդովք, եւ[8] դողացաւ ղնա անուամբ աստուածութեանն իւրոյ յինէն: Որովհետեւ առեալ զնս եւ ոչ պահեալ ընդ իս զդաշնն, ես արարիչ աստուածս բազում, եւ լցից նոքօք զաշխարհ դպիս իւրով[9], զի ինդրիցէ՝ թէ ո՛վ իցէ աստուած, եւ ոչ գտանիցի:

Եւ արար, ասեն, կուռս բազում եւ անուանեաց զնոսա աստուածս, եւ ելից նոքօք զաշխարհ: Եւ ընկղմեցաւ անուն աստուծոյ, տեառնն արարածոց, ի մէջ անուանց բազում աստուածոց, եւ ոչ ուրեք գտանէր: Եւ մոլորեցաւ ծնունդ նորա նոքօք, եւ ոչ պաշտէր զնա, զի ձգեաց զամենեսին առ ինքն հիւղն, եւ ոչ էտ թոյլ եւ ոչ միւսմ ի նոցանէ պաշտել զնա: Ցայնժամ, ասեն, բարկացաւ տէրն արարածոց, զի թողնն զնա եւ անսացին հիւղեայն. եւ մի ըստ միոջէ, որ[10] ելանէին ի մարմնոց իւրեանց, արիանէր զնոսա առ ցասման ի դեհենն. եւ զԱդամ արկ ի դեհենն վասն ծառոյն. եւ այնպէս արկանէր դայր[11] ի դեհենն զամենեսին, մինչեւ ցքսան եւ ինն դար:

Եւ տեսեալ, ասեն, աստուածոյն բարւոյ եւ օտարի, որ նստէր յերրորդ երկինս, թէ այնչափ աղք կորեան եւ տանջեցան ի մէջ երկուց նենդաւորաց՝ տեառնն արարածոց եւ հիւղեայ, ցաւեաց նմա վասն անկելոցն[12] ի հուր եւ տանջելոց: Առաքեաց զորդի

[8] Փակ. ըսելու՝ Չեւ եւս բազմացեալ Ադամայ ծննդովք, դողացաւ ղնա:

[9] Գոյնս Է-բուվ. (Ա·) բոլոբովին, ամբողջ:

[10] Փակ. ըսելու՝ Եւ ղնոսա՝ որ ելանէին ի մարմնոց իւրեանց, արկանէր առ ցասման (բարկութենէն) մի ըստ միոջէ (մէկը մէկալին տեւէն, տեւէ տեւու,) ի դեհենն:

[11] Արկանէր դայր, չարունակ կը ձգէր, կը նետէր:

[12] Փակ. ըսելու՝ Վասն անկելոցն եւ տանջելոց ի հուր: Հոս ասոր ալ մոգպիր ըլլալը է որ խօսքին մէջ երկու զոյական կամ ածական եզած տեղն, յորդ շատ անգամ միայն առաջինին վրայ կը դրուի. ինչպէս. Դարբնոցն Է՝ փոքրիկ-ոց-ոց. փակ. ըսելու՝ Դարբնոցն եւ փարիսեցւոցն: Արքեպիսկոպոսն է՝ պղնձափոր է՝ փոքրիկ է՝ բրոնզ: — Ի ձեռին է՝ փոխոխ խոխոյոյանին ղնոսա: — Այս է ձեռն է՝ առաջին պատուիրան: — Եղոյզ ղբրիփոխանն զջուրիքեանն՝ պինդ տարեալ եզակի երրորդ դէմք· պատուէր:

[13] Դիւրհանեան, զոյականաբար առնուած է. ինչպէս՝ Աստուածականն = Աստուած:

[14] Թափոր տառել, պարպել:

[15] Նշել, ցիւրել բայէն կառնել, բանալ:

[16] Թառխ ղբէցոյանել, սեւեր հագցընել, ոդոյ մէջ խոմիել:

[17] Դառ գնէմ (ընդ առիթ), (մէկու մը դէմ) դատաստան ընել, բանալ:

իւր երթալ փրկել զնոսա, եւ առնուլ զնմանութիւն ծառայի, եւ լինել ի կերպարանս մարդոյ ի մէջ որդւոց աստուծոյ օրինացն: Բժշկեացջիր, ասէ, զբորոտս նոցա, եւ կեցուսջիր զմեռեալս նոցա, եւ բացջիր զկոյրս նոցա, եւ արասջիր ի նոսա բժշկութիւնս մեծամեծս ձրի. մինչ զի տեսանիցէ զքեզ տէրն արարածոց, եւ նահանձիցի, եւ հանիցէ զքեզ ի խաչ: Եւ ապա ի մեռանելն քում իջցես ի դժոխս, եւ հանցես զնոսա անտի. զի չեն սովոր դժոխք՝ ընդունել ի միջի իւրեանց զկենդանս: Եւ վասն այնորիկ ելանես ի խաչ, զի նմանեսցիս մեռելոց. եւ բացցէ դժոխականն[13] զբերանն իւր՝ ընդունել զքեզ. եւ մնացես ի մէջ նորա, եւ թափուր[14] արասցես զնա:

Եւ իբրեւ եհան զնա ի խաչ, ասեն, էջ ի դժոխսն, եւ թափուր արար զնա: Եւ հանեալ զդիւսն ի մէջոյ նորա, տարաւ յերրորդ երկինսն առ Հայրն իւր: Եւ տէրն արարածոց զայրացեալ, առ ցասմանն էցել[15] զպատմուճանն իւր եւ զվարագոյր տաճարին իւրոյ. եւ խաւարեցոյց զարեգակն իւր, եւ զդեղոյց թուխս[16] աշխարհին իւրում, եւ նստաւ ի սուգ առ տրտմութեանն:

Ապա երկրորդ անգամ իջեալ Յեսու կերպարանօք աստուածութեան իւրոյ առ տէրն արարածոց, դնէր դատ[17] ընդ նմա վասն մահուն իւրոյ: Եւ տեսեալ տեառն աշխարհի զաստուածութիւնն Յեսուայ, գիտաց՝ թէ դոյ այլ աստուած արտաքոյ քան զնա: Եւ ասէ ցնա Յեսու. Պատաստան կայ իմ ընդ քեզ, եւ մի ոք լիցի դատաւոր ի միջի մերում, այլ քո իսկ օրէնքն՝ զոր դրեցեր: Եւ իբրեւ եդին զօրէնսն ի միջի, ասէ ցնա Յեսու. Ո՞չ դու գրեցեր յօրէնսդ քում թէ որ սպանանիցէ՝ մեռցի. եւ որ հեղու զարիւն արդա-

րոյ՝ Հեղցեն զարիւն նորա: Եւ ասէ. Այո, ես գրեցի: Եւ ասէ ցնա Ցեսու. Արդ տուր զքեզ ի ձեռս իմ՝ զի սպանից եւ հեղից զարիւն քո, որպէս սպաներ դու զիս եւ հեղեր զարիւն իմ. զի արդար եմ իրաւամբք քան զքեզ, եւ երախտիս մեծամեծս արարի յարատ բածսն քումմ: Եւ սկսաւ Համարել[18] զերախտիսն, զոր արար յարարածս նորա:

Եւ իբրեւ եհաս ետքն արարածոց՝ թէ յաղթեաց նմա, եւ ոչ դիտեր զինչ խօսիցի, քանզի յիւրոց օրինացն պարտաւորեցաւ[19], եւ չդտանէր տալ պատասխանի, զի եղեւ մահապարտ փոխանակ մահուանն նոր բա, ապա յողբս անկեալ[20] ազաչէր զնա՝ թէ փոխանակ զի մեզայ եւ սպանի զքեզ յանպէտս, քանզի ոչ դիտացի՝ թէ աստուած իցես, այլ մարդ համարէի զքեզ, տուեալ[21] քեզ ընդ այնր վրիժուց՝[22] զամենեսեան որ կամիցին հաւատալ ի քեզ՝ տանել յո եւ կամիցիս: Ապա թողեալ զնա Ցեսուայն՝ յաիշտակեաց առ զՊաւղոս, եւ յայնմանեց նմա զգինան, եւ առաքեաց զնա քարոզել՝ թէ գնոց գնեալ եմք մեք. եւ ամենայն որ հաւատայ ի Ցեսու՝ վաճառեցաւ յարդարոյ անտի բարւոյն:

Այս սկիզբն է աղանդոյն Մարկիոնայ. թողզայլ բաղում թարմատարան[23]. եւ զայս ոչ ամենեքին դիտեն, այլ սակաւք ի նոցանէ. եւ աւանդեն զուսումնն միմեանց ի բերանոյ. ասեն՝ Օտարին՝ գնովք գնեալ է զմեզ ի տեառնէն արարածոց, եւ թէ որպէս կամ իւ գնեալ իցէ, զայն ոչ ամենեքին դիտեն:

18 Համարել, հոմ՝ թուել, համրել:

19 Պարտաւորիմ, դատապարտիլ:

20 Ցողս անկանիլ, ազաչել, պաղատիլ:

21 Տուեալ ետղ, արուի քեզ, կու տամ. որն որ աւելի առենական գրութեանց մէջ կը գտնուի:

22 Ընդ այնր վրիժուց, ան վրէժին տեղը, կամ՝ իբր վրէժ:

23 Թարմաթար, անպիտան, չնչին (իր, խօսք):

19.

Քանդիմանութիւն աղանդոյն Մարկիոնայ:

Արդարեւ որպէս երանելին Առաքեալ ասէ, թէ իմաստութիւն աշխարհիս այսորիկ յիմարութիւն է առաջի Աստուծոյ: Զինչ առեալ կամ զինչ կցկցեալ[1] կամ որ բանիւ խօսին: Թէ ճշմարիտ է նմա օրինացն աստուած՝ յորմէ զարարածս ամենայն գնէ, ապա օտարին՝ զոր նմա պղծող[2] մուծանէ, չէր պարտ նորա արարածոյն ցանկանալ, թէպէտ եւ ի տանջանս էին կամ ի հանգստեան: Զի թէ աստուած էր, եւ իւր[3] իսկ արժան էր արարածս առնել, եւ ոչ այլոց արարածոյ ցանկանալ: Այլ զի ոչ ինչ արար, յայտ է՝ թէ բնաւ եւ էր իսկ ոչ[4]: Զի թէ էր իբրեւ զԱստուած, պարտ էր նմա զամենայն կարողութիւն յանձին ունել. եւ թէ ինքն յանձնէ իմաստութիւն ինչ այնպիսի ոչ ունէր, գէթ յարարիչն աշխարհի նայեցեալ իցիս[5] ուսանել ի նմանէ զարուեստն: Բայց եթէ նմա նմանող չկարէր լինել, գոնեայ հիւղեայն լճոյ[6] նմանող, որ ընդ գետինն քարշէր[7], եւ եղեւ հաղորդ ապրչութեան արարչին: Այլ յայտ է թէ մտաց բարբաջանք[8] են աղանդն, եւ ոչ ճշմարտութիւն:

1 Կցկցեմ, քովէ քով բերել, միացընել. (խօսք մը) շինել, շիակել:

2 Պղծող, (անկայտ բառ.) կ'երեւայ թէ ըլլայ՝ մանանահց, բաժանորդ, ընկեր:

3 Եւ իւր իսկ արժան եր, իրեն ալ պատշաճ եր, ինքն ալ պէտք եր:

4 Բնաւ եւ եր իսկ ոչ: Ոչ, ի մակբայները նախադասութեան վերջը կրնան դրուիլ. եւ շատ անգամ այսպէս վերջը ձգուած ալ՝ եւ երբեմն դէն անմիջապէս յաջորդ իսկ մ'ալ կը գտնուի: Այսպէս է վերի խօսքը. փակ. ըսելու՝ բնաւ եւ ոչ իսկ էր: — Գիտեմ իսկ ու՞ր ես, թէ ե՞ր: — Ես արքեպիսկոպոս իսկ ու՞ր: — Ձի՞նչ ես ուզելին իսկ ու՞ր է քրոջ տոփ: — Որ չիսպասայցեն, հարկ ե՞ր ես ես երդնուս իսկ ու՞ր: — Ե՞ր այնպէս ոտ ըսոյնչ, ես գոյնչ իսկ փ: — Անկին բնաւ գոյնչ իսկ փ:

5 Իյնալ, թողլ, երանիի թէ:

6 Փակ. Լիներ:

7 Ընդ ջրին թորելու, գետինը, երկիրը քաշկռտուիլ. գետինները պղտորիլ:

8 Բարբաջանք, ցնորք, շատախօսութիւն, ցնդաբան խօսք: — Մտաց բարբաջանք են աղանդն. ինչպէս աս օրինակին կը տեսնուի, խօսքին մէջ յոգ-

Արդ նախ զաստուածն օրինաց եւ զՀիւրն նմա հաւասար դնել՝ ի փիլիսոփայից դողացեալ դնէ· որք տկարութիւն արկանեն զԱստուածով[9] թէ չկարաց յոչընչէ ինչ առնել, այլ ի նիւթոյ ընթերակացէ: Եւ թէպէտ բիւրապատիկ[10] յանուն օտարին եւ որ-դւոյն նորա Յեսուայ՝ զոր բարերարն կոչէն, ապաւինի-ցին[11], չէն ինչ ընդհատ[12] ի հեթանոսաց: Քանզի որպէս նորա աստուածս բազումս ասեն, նմանապէս եւ սորա աստուածս զնոյնան քարոզեն· եւ բազմապատիկ[10] մահապարտք են, զի արարեալք յօրինացն աստուծոյ՝ յօտարի անուն խրախուսեն[13] իբրեւ զտի-բադրուժս[14], որ եւ ի մարդկան միջի[15] ոչ պաշտի[16]: Զի ոչ իշխէ արքայից արքայի[17] ծառայ՝ ի կայսր

[9] Տիրաբանին արհեստ զԱստուածով, Աստուծոյ վայ տկարութիւն կը գնեն:

[10] Բիւրապատիկ, հազարաւոր անգամ: Քիչ մը եւրը՝ Բազմապատիկ, շատ անգամ, աստիճի:

[11] Տես 3, Յեան. 9:

[12] Ընդհատ (յատ-դէտ), տարբեր, զատ:

[13] Խրախուսիմ, եհ-խրախի (յատ, չինել), նորընծայատ են. ապաւինել, անվախ երթալ, դիմել. գեղեցիկ զանազանութիւն բառից:

[14] Տիբադրուժ, անհաւատարիմ, ապստամբ:

[15] Ի միջի, է միջի, է վերայ, յաղագս, է առն, է յերեսս, ընդեռ, պինդ նախադրութեանց է, յ, ը նախդիրները կընան առնոցմէ բաժնուիլ ու խնդրին վրայ դրուիլ: Զորօրինակ· Ի մարդկան միջի· փիլ· ըսելու՝ ի միջի մարդկան: — Ոչխարք է գայլոց միջ· փիլ· ի միջ գայլոց: — Ո՞ր Աստուած հաշտ եղեալ է ընդ հրոյ միջ ցօղ լինի: — Ցայսր ամենայնի խաղաղութեան վերայ· փիլ· ի վերայ այսր ամենայնի քաղցրութեան: — Ի կորսըն վերայ գնայր: — Ի հոյս հայսրենեան ազգս· փիլ· Ցաղագս հայհոյութեան: — Ի չեր առաւ· փիլ· ի սակս ձեր...: — Ցայր չերոն գայցէ գայրութեանս· փիլ· Ի ձեռն այր: — Զձեր ինչ ոչ չերկեր· փիլ· Զինի մեր ոչ չերկեր: — Զայր հետ երթիցէ ես· փիլ· Զհետայր...: — Ամենայն բանիցն որ ընդրին հետ են, զի գործ են:

[16] Պաշտիմ, հոմ՝ ի գործ դրուիլ, ըլլալ:

[17] Արքայից արքայ, Պարսից թագաւորներուն սեպհական պատուանուն· փիլ· ըսելու՝ Պարսից թագաւոր: Քիչ մը վարը՝ Սառանեանն ալ գոյականաբար առնուած է, եւ նոյն առենուան Պարսից թագաւորը կը նշանակէ:

խրախուսել, եւ ոչ կայսեր ոք ծառայ՝ ի սասանական խիզախել· ապա թէ ոչ՝ զլխապարտ[18] գտանի:

Արդ ցուցցեն, ո՞ր Հոգի եւ նոցա զայն օրէնս. զի ի Հոգւոյն սրբոյ՝ որ ի մարգարէս եւ յառաքեալս խօսեցաւ, ուրացեալ[19] են:

Այլ Պաւղոս, ասեն, յափշտակեցաւ յերրորդ երկինս, եւ լուաւ զայս բանս անճառս՝ զորս մեք քարոզեմք: Նա աւանիկ Պաւղոս ասէ· Զոր ոչ է պարտ մարդկան խօսել: Արդ Մարկիոնն, թէ մարդ ոք իցէ, ապա եւ նմա անճառ էին բանքն: Որ եւ մարդ իսկ է, եւ վատթարագոյն քան զամենայն մարդիկ· որոյ թողեալ զճշմարտութիւն Հոգւոյն, եւ նստի առասպելս կարկատէ[20]: Եւ այնչափ յանդգնեալ սատանայութեան ոգւովն, մինչեւ ի պատգամս Հոգւոյն սրբոյ քաղ Հանել[21]· զկէս աւետարանի ընտրել առնուլ, եւ զկէսս իբրեւ զնուռան ի բաց թողուլ, նոյնպէս եւ զառաքելական թղթոցն[22], եւ զհին կտակարանս ամենեւին ուրանալ, որպէս թէ յանզգամէ տուեալ իցեն եւ ոչ ի բարւոյ:

Եւ Առաքեալ ասէ՝ թէ Աննպատակ են բանքն՝ զոր լուայ· եւ Մարկիոնն ասէ՝ եթէ ես լուայ: Արդ Առաքեալն՝ որ անճառս զբանն Համարի, պարտ է անսալ, թէ Մարկիոնի՝ որ ի քարշ արկեալ[23] ընդ վայրս զբանն ածէ[24]:

Դարձեալ՝ թէ միանգամայն էր օրինացն աստուած, ապաքէն[25] պարտ էր կանխագէտ եւ ամենա-

[18] Գլխապարտ (փոխն), մահապարտ (կ'ըլլայ):

[19] Ուրանալ, թէ հայցական եւ թէ բացառական կ'առնու իր խնդիրը· Ի Հոգւոյն սրբոյ· Չհին կտակարանս:

[20] Կարկատիմ (աստուգաբան), չինել, քովէ քով բերել: — Նոթ, տես վարը՝ Յեան. 29:

[21] Քաղ հանել, հանել առնուլ, քաղել:

[22] Այսինքն՝ Չկէսս առաքելական թղթոց:

[23] Ի տարշ արկանել, քաշկըռտել, բանի քաշել տանիլ:

[24] Ընդ վայրս ածել (զբանան), (անարգ բանի մը պէս) ապերի անդին տանիլ բերել, այլ եւայլ մարերու տանիլ:

[25] Թէ հնչականաւոր եր... ապաքէն... : Թէ չէր կոխան-ջել... ապա ես կոտրեալ էի չէր: Խօսքին առաջին անդամին մէջ էին, իմ եղած ատեն, երկրորդին սկիզբը չատ անգամ ապա, ապաքէն կը

դէտ էանալ[26]. եւ թէ չէր կանխագէտ եւ ամենադէտ, ապա եւ կատարեալ իսկ չէր: Այն աւանիկ[27] կատարեալ երեւի այնու՝ զի զերկինս եւ զերկիր ամենայն արար. եւ ոչ միայն մի երկինս՝ այլ երկուս, եւ զօրս բազումս: Եւ որ այնմ ամենայնի բաւական եղեւ, զայն զի՞ ոչ կարէր գիտել՝ թէ է ոք ի վեր քան զնա, յորմէ կասկած կայր նմա[28]: Եւ եթէ գիտէր, ընդէ՞ր ոչ ամբացոյց զիւր տեղին, զի մի լինէր անդր մնալ Հակառակորդին՝ որ կայր[29] եւ ապստամբեցուցանէր զարարածս նորա ի նմանէ:

Եւ դարձեալ բարին՝ զոր կոչեն, եթէ որպէս ասեն՝ բնութեամբ բարի էր, եւ չարութիւն ի նմա ոչ գոյր, զի այլոյն բարի խորհէր՝ նմա չար ընդէ՞ր խորհեցաւ, առնել զնա սրտառուչ[30] յիւրոյն արարածոց: Զի սա հանապազ առնէ մարդիկ. եւ նորա միշտ հանեալ[31] ի սմանէ, առնէ զսա թախծալից. որ ոչ բարւոյ դործ է, այլ չարի:

Դարձեալ եւ զոր արդարն ասեն՝ թէ արդարեւ արդար էր, յետ բաժանելոյ զնշխանութիւնսն, իւր[32]

դրուի: Թէ զմէր պիտոյն խօսեաք, ապա եւ Աստուծոյ սիրելի էին բանքն: Եթէ այնպիսի ինչ բնութիւն մարդոյն առեալ էր, ապա ոչ...:

[26] Էանալ, Հոմ՝ ըլլալ:

[27] Այն աւանիկ, փակ. ըսելու՝ Նա աւանիկ, մանաւանդ թէ:

[28] Ցորմէ կասկած կայր նմա, որմէ վախ ունէր:

[29] Կայր եւ ապստամբեցուցանէր. կայր բայը պարզապէս զարդ է. այսպէս ալ կ'ըսուի. Կալ պատմել. եւ կայ պատմելոյ. փակ. ըսելու՝ Ապստամբեցուցանէր. պատմել. պատմելոյ: Պարզապէս իբրեւ զարդ կը դործածուին նաեւ սա բայերը. Առնուլ, երթալ, դնալ, պառնալ, ֆալ, անցանել: Զօրս օրինակ. Ո՞ աստղայր գոյր: — Թագաւորք աստղայր գոյր: — Եթէ աստղէն է մոյ էթէ, երթայ աստղ

գաղն: — Երթայ, ասէ, էտինեան ընդ էարէն: — Նորա աստղաբեր էրթաքե: — Այլեւ պարիքս գալոց եմ, եւ նորին ձեռնադիր: — Զերքեարդն գերոյ նորին ընծայեն ընտիրքն գանդնա: — Դարձեալ հայեցուած է մարդնեաց, որ եղծանելոյ են է ծորոյ: — Դառնամ եմ յաստեղսդ երեք անդնալ է: — Դուս էի լսուր եմ Ցվճոյ: — Եւ երթիցուք մեր է կարգս գերոյ օրենացն: — Ելից, ասէ, զանձնայն գանձն աստ անցանել նորին: — Զնեա եմ ղբար եղեալ եմ անցաներ է գան նորին:

[30] Սրտառուչ առնել, քիչ մը վարը՝ թախծալից առնել, նոյնանշան են. տրամեցընել, աստիկ խոցել, սիրտը կտրել:

[31] Ցես 5. Ծան. 12:

[32] (Ցեա) էր... առնելոյ, իրեն առնելէն ետեւ:

զերկինն երկոսին առնելոյ, հիւղեայ եւ որդւոյն նորա զերկիր միայն թողլոյ, զի՞ընդ էր[33] զի միւսանգամ նորա աշխարհին ցանկացեալ, ասէր՝ թէ Տուր ինձ ի կաւոյդ քումմէ, եւ յինէն տաց ոգի, եւ արասցուք մարդ ըստ նմանութեան մերում. որ ոչ արդարոյ դործ է՝ այլոյ[34] աշխարհի ցանկանալ, այլ անիրաւի:

Կամ հիւղեայն զի՞ընդ միտս էարեալ[35] էր, ընդ[36] մի անդամ բաժանելոյն ի նմանէ՝ դարձեալ հաղորդութիւնս առնել, եւ անձամբ անձին նենդել եւ մանմուռ[37] առնել օտարի յիւր աշխարհն, զի առնիցէ անդ զԱդամն եւ զամուսինն նորա, որ մերթ ի սա տայր ձեռն[38] եւ մերթ ի նա:

Բայց եւ տէր արարածոց զարդարն միայն զի՞ընդ կոչեցեալն. զի եւ յաստաչնութիւն, որպէս ասեն, ոչ միայն ինչ արար, այլ հասարակ[39] արարին զինչ եւ արարին. եւ յերկրորդութիւն ի հաասարակաց նեղեցոյ արարին զմարդն, եւ երկոքեան զոյգ ուրախ լինելին ի նմա: Զի թէ՝ որպէս ասենն՝ արդար միայն էր օրինացն աստուած, չայտ է՝ եթէ զարդարութեան եւ պատուիրանաց[40] տայր նմա. եւ եթէ չար միայն[41] էր հիւղն, հարկ էր՝ եթէ չարեաց եւ եղէք խրատ տայր նմա:

Եւ ո՞ւր էր զի երկոքեան ուրախ լինելին ի նմա՝ որ հակառակ միմեանց տային զպատուէրս. մինն զբարեաց իբրեւ զբարի, եւ մինն զչարեաց իբրեւ զչար: Զի ոչ արդարոյ որ բնութեամբ արդար իցէ, մարդի զչար

[33] Զի՞ընդ էր, Ցես 13, Ծան. 6:

[34] Այլոյ աշխարհի, ուրիշ մեկու մը աշխարհքին:

[35] Ընդ փոս հարկանիմ, ապշութեամբ լեցուիլ, մոքով կորնչիլ:

[36] Փակ. ըսելու՝ Դարձեալ հաղորդութիւնս առնել ընդ բաժանելոյն ի նմանէ մի անդամ:

[37] Մանմուռ առնել, թողուլ որ մնանէ, մնանակից ընել:

[38] Ձեռն տալ (յոյ), մեկուն կողմն անցնիլ. օրն որ սովորաբար կ'ըսուի՝ Ձեռս տալ յոյ:

[39] Հասարակ, (Գ.) քիչ մը եաբը՝ Ջոյն, սա հասարակ, է գտանին, նոյնանշան են. մեկտեղ, միասին, հաւասարապէս:

[40] Փակ. ըսելու՝ Ցայտ է՝ եթէ եւ զարդարութեան պատուիրանս տայր նմա:

[41] Միայն, էտին, նոյնիմաստ են. միայն. խիստ գործածական զանազանութիւն բառից:

ինչ պատուէր տալ· եւ ոչ չարի՝ որ՝ բնութեամբ չար իցէ, զբարւոյ խրատ տալ:

Այլ եւ ուրախ լինել չարին ուստի՞ էր, որ միշտ խաւարին եւ գժդմագոյն[42] էր· կամ արդարոյ նեղել, որ ի բնէ արդարակորով[43] եւ իրաւախորհ էր, որումհ չէր մարթի իւր միայն խորել[44] զմարդն հասարակաց ստեղծուած: Այլ իբրեւ արդարոյ պարտ էր խորհել թէ որպէս ի միասինն արարաք զնա, առ հասարակ արժան է մեզ եւ վայելել ի նմա: Բայց ոչ իբրեւ զարդարակորով, այլ իբրեւ զնենգաւոր եւ զկամակածոտ՝ առեալ մեկուսի զմարդն զեղծուցանէր՝[45] թէ ես եմ աստուած, եւ չկայ այլ ոք բայ յինէն: Եւ ի դէպ էր Ադամայ ասել՝ թէ մինչ առնեին[46] կամեցար զնա, դուր այլ աստուած, յորժամ գՀողն խընդրեցեր· եւ արդ զի՞ խորելդ[47] զնա քեզ կամիս միայն, որ[48] դու միայն իցես աստուած, եւ այլ ոք ոչ:

Այլ թերեւս ի համբաւէ մահուանն զարհուրեցաւ, զոր՝ թէ կամէր թէ չկամէր՝[49] սակայն կրեաց: Եւ զայն ոչ գիտէր՝ թէ առ նենգելն[50] նենգէ նմա հիւղն, եւ ընկղմէ զմի անուն նորա ի մէջ բազում աստուածոց՝ զոր առնէր գայթակղութիւն մարդոյն: Եւ այնպիսի վնասու ոչ յեանամէղն[51] եղեւ պատճառ,

[42] Գէթդմաթոյն, նեղասիրտ, բարկացոտ, խոժոռ:

[43] Աբդաբաղորով, արդարութեան ագէկ մտադիր եղող, խիստ արդար: — Իրաւախորհ կամ իրաւախոհ, իրաւունքը ճանչցող, իրաւաբէր:

[44] (Ի—ը) Խորել, (իրեն) սեպհականել, դրաւել: Ցես 1, Ծան· 4:

[45] Զէղծուցանէր՝, ապականել, գլխէ հանել, խաբել:

[46] Մինչ առնեին կոթոցաբ, փակ· ըսելու՝ Ցայնժամ մինչ առնել կամեցար:

[47] Գեղեցիկ ըսուածք է· փակ· բլլալու՝ Զի՞ (ընդէ՞ր) է այդ զի կամիս զնա քեզ միայն խորել: Ցես 14, Ծան· 14:

[48] Այս ինքն՝ իբր թէ, այնպէս որ:

[49] Թէ կամեր ինք չկամեր, սակայն կրեաց, ուզեց չուզեց՝ գլուխն եկաւ: Գեղեցիկ է ասկոյն շաղկապին աւելադրութիւնն ալ, որուն նման է նաեւ հետեւեալը· Թէ կամիք եւ թէ ոչ կամիք, բայց ինք մնանեմ: Բ· Մկ· Ա· 9:

[50] Ա՛ս նենգելն նենգէ նմա, նենգութիւն ընելուն դիմացը՝ ան ալ իրեն նենգութիւն կ՚ընէ:

[51] Ցիւռնամէղ, եսքէն մեղանչողը կամ մեղաւորը:

այլ որ նախն[52] նենգեաց: Զի թէ նորա զայնպիսի առուեստ[53] չէր ցուցեալ, հիւղն ոչ իմանայր· այլ ինքն եղեւ վարդապետ եւ իւրոյ նենգութեանն եւ հիւղեայ խորամանկութեանն:

Եւ իբրեւ տեսանէն՝[54] թէ ոչ ոք պաշտէ զնա, բարկացեալ արար զնոսա մահկանացուս, եւ որոց ոգիքն ի մարմնոցն ելանէին՝ արկանէր զնոսա[55] ի ըստ միոջէ ի գեհենն:

Արդ քան[56] զնոսա արկանէր ի գեհենն, զնա՝ որ պատրեացն զնոսա, ընդէ՞ր ոչ արկանէր ի գեհենն· միթէ վասն զի ո՞չ կարէր յաղթել նմա: Ապա եթէ բռնագոյն[57] քան զնա էր հիւղն, զի՞ ետ ի ձեռս զիւր պատրեալն նմա չարչարել:

Բայց եւ արդարն թէ արդարեւ արդար էր, չէր պարտ այնուհետեւ զմարդիկ առնել· զի գիտէր եթէ խաբելոց է զնոսա հիւղն: Այլ իբրեւ արդարոյ արժան էր խորհել՝ թէ զի՞նչ օգուտ է զի ես առնեմ, եւ այլ[58] հանէ զնոսա յինէն: Նա եւ տանջել իսկ չէր օրէն զնոսա, զի գիտէր՝ թէ այլոց բանիւ մեղանչեն:

20.

Քառաջ մտադիր ևոյն յանդիմանութիւն:

Այլ միւսն եւս՝ զոր ասեն, ամպարշտագոյն է քան զամենայն· Թէ իբրեւ եռեւս բարին՝ որ յերրորդ երկինս նստեր, զայնչափ գքսան եւ զինն աղաչս զոդիս տանջեալս ի գեհենի, գթացեալ ի նոսա՝ առա-

[52] Այլ որ նախն նենգեաց, փակ· ըսելու՝ Այլ նա որ նախ նենգեաց:

[53] Աբուխոտ, հոս՝ հնարք, հնարագիտութիւն:

[54] Իբրեւ տեսանէն, փակ· ըսելու՝ իբրեւ եռեւս:

[55] Փակ· ըսելու՝ Եւ զնոսա՝ որոց ոգիքն ի մարմնոցն ելանէին, արկանէր ի գեհենն:

[56] Արդ քան զնոսա արկանէր ի գեհենն, փոխանակ զնոնք դժոխք նեռելու:

[57] Բռնագոյն, աւելի զօրաւոր:

[58] Այլ, փակ· Այլ ոք· ուրիշ մէկը:

քեաց զՅեսու զորդի Իւր, երթալ առնուլ զնմանութիւն ծառային, եւ ի կերպարանս մարդկան լինել:

Եթէ այնչափ գթած էր, ետ ընդ ետ[1] իսկ ընդէր ոչ յղեաց[2] զորդին Իւր՝ երթալ փրկել զնոսա, այլ յետ քսան եւ ինն ազգաց այնչափ ոգւոց ի գեհենի տանջելոց[3]:

Այլ նախ՝ երրորդ երկինս ասել ուսար իցէ նմա, զի Մովսէս երկուս երկինս ասէ: Այլ որպէս յաճենային մոլորեցան հերձուածողք, նոյնպէս եւ յայմ. զի ոմն տասն երկինս ասէ, ոմն եւթն, եւ Մարկիոն երիս: Եւ ի գրոց սրբոց կամին հաստատել զմոլորութիւնն իւրեանց՝ թէ երկինս եւ երկնից երկինս բազմաբար[4] ասեն գիրք:

Ցորժամ[5] ոչ յուսէքէ սանձահարին[6] հարցուա- ծովք, արտաքոյ գրոց սրբոց բարբառջին[7]. եւ իբրեւ վտանգին[8], ապա ի գիրս ապաւինին: Բայց երկինս եւ երկնից երկինս յայն սակս գտանեմք ի գիրս, զի յԵբրայեցւոց լեզու երկին չմարթի ասել, որպէս եւ ոչ յասորի լեզու՝ ջուր կամ երկին, այլ միւս բազմաբար ասի:

Եւ յայտ անտի է[9]. զի Եւթանաւանիցն թարգմանեալ ի յայն լեզու, ասեն. Ի սկզբանէ արար Աստուած զերկինն եւ զերկիր. իբրեւ զմիոյ երկնէ յայտ արարեալ: Եւ յասորի լեզու քանզի չմարթի երկինն

[1] Եթ ընդ եթ, (Ֆ.) անմիջապէս, մեկէն:

[2] Ցղէլ, առաքել, նոյնա- նշան են. խաւրել:

[3] Փրկ. Տանջելոյ:

[4] Բազմաբար, յոգնակի, յոգնականօրէն: Քիչ մը եւրը՝ Միաբար, եզակի, եզականօրէն:

[5] Ցորժամ, էբրէա, նոյնա- նշան են. երբ որ. եւ վայելչութեան համար փոխուած:

[6] Սանձահարիլ, սանձաւիլ, նուաճիլ, խոնարհիլ:

[7] Բարբառիլ, իւր ցնորիցը համեմատ խօսիլ, շաղփաղաքիլ, ցնդաբանի խօսքեր զրուցել:

[8] Վտանգիլ, նեղ հիմակ, նեղուիլ:

[9] Խիստ սովորական է Ցայտ ե դիմազուրկ բայը՝ ինչն ուրիշ բառեր խոհելով՝ գործածել: Ջօրօրինակ· Ցայտ անոր է, (ասիկայ խիստ յաճախ կը գտնուի) փրկ. ըսելու՝ Անոր յայտ է: — Ջի առաքեալքն էր, յայտ է ի բերանէն էր: — Ցայտ է քաղաք էրզց է: — Ցայտ է քանէն առաջելոց է: — Ցայտ չէրացն բերելոցն է: — Ցայտ յոճոցն էայէայտացն է: — Ցայտ է բարբառն պատգամ է: — Ցայտ է ընկերացն՝ որով ընկերն, է: — Ցայտ յայնոցանէ է, զոր . . . :

ասել, ասէ. Ի սկզբանէ արար Աստուած զյաթին[10] երկինս եւ զյաթն երկիր. թէպէտ եւ միաբար չմարթի ասել նոցա զմիոջէ երկնէն, սակայն յաթն ասելով[11] որ է սաբբ, իբրեւ զմիոջէ սաբերէ միոյ երկնի յայտ առնէ թարգմանութիւնն:

Եթէ նմանութեամբ միայն եղեւ մարդ, եւ կերպարանօք եւեթ էր խաչն եւ չարչարանք եւ մահն, ապա եւ փրկութիւն ինչ ոչ գործեցաւ: Այլ եւ փրկեր իսկ ընդէր[12] զայլոյ արարածս, զոր իւր չէր արարեալ. որ ոչ բարւոյ գործ է՝ այլ ապիրատի, սպրդել գաղտ մտանել յայլոյ տուն եւ նենդել նմա:

Բայց զայն եւս հարցցուք. մարմնաւո՞ր ոք էր Յեսուն, եթէ անմարմին: Եթէ ասիցեն՝ թէ անմարմին էր, լուիցեն. զի եթէ անմարմինն եկն, եւ ասա՝ որպէս ասենն՝ մարմին ոչ զգեցաւ, յայտ է՝ եթէ ոչ եւս ինչ եւ ոչ առ. ոչ մեռաւ եւ ոչ փրկեաց. եւ ի զուր է ասելն Մարկիոնի, եթէ արեանն Յեսուայ եմք գինք: Ջի ոչ հեղաւ արիւնն նորա, եւ ոչ նորա գնեցան, այնու զի կերպարանօքն ասեն զնաչն եւ զմահն, եւ ոչ ճշմարտութեամբ: Եւ յանդիմանեն զնոսա Հրեայք, որ ցայսօր պնդեալ[13] են՝ թէ Հարքն մեր հաճեին զՅեսուա ի խաչ: Ուստի յայտ յանդիմանն ցուցանի, եթէ ոչ կեղծեաք եւ Քրիստոս ի խաչ, այլ ճշմարտութեամբ: Քանզի եւ ճշմարտի յարութեանն մերոյ՝ կացոյց զնուրոյ անձինն զյարութիւն օրինակ:

Եւ եթէ, որպէս ասենն, զօրէնս արդարոյն դա-

[10] Ցաֆ, սասրերէն է եւ կը նշանակէ սարը (էակ), ինչպէս քիչ մը վերը ինքն եզնիկ կը մեկնէ:

[11] Ցաֆն առլով, փրկ. Անելովն յաթ:

[12] Փրկ. ըսելու՝ Այլ եւ ընդէր իսկ փրկեր զայլոյ արարածս: — Ընդէր, վասո՞ր մակբայներն երբեմն խօսքին մէջ բնական տեղերնին կը փոխեն: Այսպէս է վերի խօսքը. դարձեալ. Բնաւ ե- ոնոհան իսկ չէ ընդէր փրկ. ըսելու՝ Եւ ընդէր իսկ բնաւ անուանի ի ձեզ: — Ուրիշ բնական բայց նոյնչափ գեղեցիկ են հետեւեալներն ալ. Ե- բնաւ իսկ ոտո ընդէր է- չէիջէ: — Նմա չար ընդէր խորհեցաս: — Բայց ե- գեր արարածոց ըզդարձն գիտն զնո՞ր իչէնչէն: — Ջօրինակն զնո՞ր էշնեբ գտաւար խնդրել: — Այլ ե- ոբան լինել ըրին ոտո՞ր եր:

[13] Պնդիլ, բանի մը վրայ պնդել կենալ, յամառիլ:

տաւոր եւ միջնորդ խնդրեաց Յեսուն, անդստին իսկ յօրինացն բազմապատիկ մահապարտ գտանի, զի նախ քան զնաչելութիւնն իւր զազգսն յափշտակեաց: Եւ ոչ միայն ինքն, այլ եւ զայլս բազումս ընտրեաց ի նոցանէն[14], եւ առաքեաց՝ զի աշակերտիցեն եւ ձգիցեն առ նա:

Եւ ոչ միայն այնչափ, այլ եւ զօրութիւն զգեցոյց նոցա՝ կոխել զգօրս տեառնն իւրեանց, եւ արկ սուր եւ բաժինս ի տան նորա, եւ վառեաց հուր յաբարածս նորա. մինչեւ կարճել եւ խափանել[15] զօրէնս նորա յաւուրսն Յովհաննու միրուշի, աւետարանել զիւր արքայութիւնն, արձակեալ քարոզս բազումս՝ քարոզել, եւ հնձողս բազումս՝ հնձել զոր ոչ ինքն սերմանեաց: Եւ այն մինչ չեւ մեզուցեալ ինչ ուրուք էր նմա[16], ոչ ի խաչ հանեալ եւ ոչ զարիւն նորա հեղեալ, առ աւար զտուն նորա, եւ խախտեաց[17] զհաղագաւորութիւն նորա. եւ նա լռեալ կայր եւ ոչ ինչ մեղանչէր նմա:

Եւ զի՞նչ ասիցեն, թէ խաչելութեամբն գնեաց զԱրարչիսն. զի ահաւանիկ զայն ամենայն ժողովս բազմաց, մինչ չեւ ելեալ էր ի խաչ, կորզեաց յինքն:

Այլ, ասեն, զնոսա բժշկութեանց գինս տաբաւ[18]. զհիւանդս բժշկեաց եւ զբորոտս սրբեաց, զմեռեալս յարոյց, զանդամալոյծս հաստատեաց եւ զդեւս հալածականս արար: Եւ իցէ՞ ոք բժիշկ, յոր-

[14] Դերանունները հասարակօրէն յօդ չեն առնուր. բայց ի նոցանէ, ի նմանէ չատ անգամ կ'առնուն:

[15] կարճել, խափանել, նոյնիսկ ասա են. արգելել:

[16] Մինչ չէ՞ մեղաշեալ ինչ ուրուք էր նմա. փխ. ըսելու՝ Մինչ չեւ ինչ մեղուցեալ էր ուրուք նմա: Խայերու բաղադրեալ ժամանակները վայելչութեան համար երբեմն կը բաժնուին ու մէկերնին ուրիշ բառեր կը խոհուին: Յորժամ պատճառէիր ոք զյումեքէ՞ն: — Թէ գրկեալ ոք յումեքէ՞ն: — Ասա պարգեւ պոռնիկ ի մկրտութենէն էր: — Գրեալ այսպէս է: — Ես ձնեալ իսկ ի դմին եմ: — Անդ էր նաեւ ինքն ըմբռնելոց զբեռնին: — Աչնաւական վարս էր մինչեան ներողբռնեալ:

[17] խախտիմ, շարժել, քանկել, տանկուվլայ ընել:

[18] Զնոսա բժշկութեանց գինս պատասխան, տարաբ զանոնք իբրեւ բոյժ բժշկութեանցը վարձք:

[19] Ե՞ր էղե՞ ոտ բժչկի, յորժամ ըզբո՞ր ոտքո՞ւդ բժչկեցե՞ք, վարձս ոչ առնու, փխ. ըսելու՝ . . . բժիշկ՝ որ յորժամ . . . բժշկիցէ, վարձս ոչ առնուցու:

[20] Ի գլխովին, նոյն իսկ: — Զբժչկիցես ի գլխովին, նոյն իսկ բժշկուածը:

[21] Գրել, ենթադրել, համարիլ:

[22] Ընդ լինել (ոտքո), վերաբերիլ, պատշաճիլ, հնչակ:

[23] Իսկ զըր ոչ բժչկեաց, փխ. ըսելու՝ իսկ զնոսա զոր ոչ բժշկեաց: Ցես 2, Ծան. 3:

[24] Պարտաւորիմ, դատապարտել:

[25] Ե՞ր ի՞ր չայլոց ազգացն է ի՞երպարանս էին ա՞ր նոսա. փխ. ըսելու՝ ի կերպարանս այլոց ազգացն:

[26] Այս ինքն՝ Զի եթէ . . . :

[27] Կրճատ, հոս՝ վարդապետութիւն, սովորութիւն:

[28] Համայն եւ այնպէս, այսպէսով ալ, այսու ամենայնիւ:

[29] Զերգիմ, ապականել, վնասել, խարել:

[30] Ի բառն անկանիմ, ձեռք հնալ, բռնուիլ:

ժամ զորդի ուրուք բժշկիցէ, վարձս ոչ առնու[19], այլ զբժշկեալն ի գլխովին[20] դինս բժշկութեանն խնդրիցէ: Եւ զրեսցուք[21] եթէ բժշկեալքն էին ինչ նմա անկ[22] վասն երախտեացն. իսկ զորս ոչն[23] բժշկեաց, ընդէ՞ր հրապուրեաց եհան ի տեառնէ իւրեանց. որ ոչ բարւոյ գործ էր, այլ նենգաւորի:

Եւ զօրէնսն զնո՞ր իշխեր գտաւաւոր խնդրել՝ որոյ այնչափ վնաս յառաջագոյն քան զմահն իւր առբերեալ էր ի տան նորա. մանաւանդ զի եւ գիտէր իսկ՝ թէ պարտաւորէն[24] գնա օրէնքն, եւ ոչ արդարացուցանեն: Արդ եթէ յիսրայէլացւոց կերպարանս եկն ի տուն նորա, սակայն պարտաւորելոյ էր: Զի գրեալ էր յօրէնսն թէ ամենայն Հրեայ՝ որ լուծցէ զօրէնս, սպանցի. եւ որ ոչ թլփատացի եւ ոչ զշաբաթս պահեսցէ, մեռցի. եւ նա ելոյծ զօրէնսն եւ խախտեաց զկրօնսն, մանաւանդ էր յօրինացն: Եւ թէ յայլոց ազգացն ի կերպարանս[25] եկն առ նոսա, նախ՝ զօտարազգիսն իսկ կոտորել հրամայեալ էր նոցա, եւ ոչ խնայել. եւ ապա՝ ի վերայ եկայցն եւ պանդխտաց հրաման կայր, եթէ[26] ոչ պահիցեն զկրօնս[27] օրինացն, մահուամբ մեռցին. համայն[28] եւ այնպէս յօրինացն մահապարտ էր:

Իցէ՞ ոք որ մտանիցէ գաղտ ի տուն ընկերի իւրոյ զեղծել[29] ինչ, եւ ի բուռն անկեալ՝[30] չլինիցի մա-

Հապարա: Եւ կամ իցէ՞ ոք, որ իբրեւ զդէտ[31] մտեալ՝ զայլոց զթագաւորութիւն դաղտ լրտեսիցէ, եւ ծանուցեալ զբառեան ոչ սատակիցեն վաղվաղակի:

Նոյնպէս եւ Ցեսուն յառաջ քան զնաւելութիւնն բազում ինչ այսպիսի ՚ի սան արդարոյն. եւ ըստ օրինացն՝ զոր դատաւորն[32] խրնդրեաց, բազում մնհուց պարտական դանիւ: Զի օտարոտի մի եկեալ յայլոց տուն, զայնչափ մեծամեծ աղէտս գործեաց ի նմա. զօրէնան եւ զմարգարէն նոքա արգել, եւ զնւր թագաւորութիւն աւերտարանեաց:

Արդ ո՞վ էր նա՝ որ այնչափ մեծամեծս կարաց գործել, եթէ ոչ Տէրն ամենայնի, որ ասաց՝ թէ Ամենայն ինչ տուաւ ինձ ի Հօրէ իմմէ: Ուստի[33] յայտ է՝ թէ ոչ իբրեւ զօտար ոք առ յափշտակութեամբ, այլ ի Հօրէ տուաւ ի ձեռս նորա, եւ իբրեւ զՏէր օրինացն գադարեցոյց զօրէնան. եւ յառաջ քան ի խաչ ելանել[34] եցոյց զթագաւորութիւնն իւր:

Ո՛ անմիտք. զի՞ ոչ իմացաք, եթէ Հայր Ցիսուսի է Տէրն ամենայնի, այնու զի ամենայն ետ ի ձեռս նորա. եւ նա է Տէր աշխարհի, եւ ոչ զորմէ դուքն կարծեցէք՝ որ չէր իսկ: Զի ամենայն որ արտաքոյ քան զնա աստուած անուանի, չէ նա ի բնէ աստուած: Եւ բազում ինչ եւ այլ է, որով ցուցանի՝ թէ Տէր մեր յիւրն եկն եւ ոչ յօտարոտիս. եւ ինքն եւ Հայրն իւր են մի Տէր աշխարհի: Եւ առաւել ի վերաւորէն՝ որ մինչ դեռ յԵրուսաղեմ յերիքով իջանէր, վերաւորեցաւ յաւազակաց, ցուցանի՝ թէ ոչ օտարոտի ոք էր վերաւորին Քրիստոս, այլ մերձաւոր եւ դարմանիչ նորա: Որպէս եւ ինքն իսկ ասաց ցփարիսեցին, թէ Ուղիղ դատեցար:

[31] Դէտ, լրտես, նոյնանշան են. գիտող:

[32] Ե՞ր ըստ օրինացն՝ զոր դատաւորն խնդրեաց, այն օրինաց համաձայն՝ զոր դատաւոր խնդրեց, զոր ուզեց որ դատաւոր դրուի:

[33] Ո՞ստի, որմէ:

[34] Ե՞ս յառաջ քան ի խաչ ելանել, փոխ. ըսելու՝ Եւ յառաջ քան զելանել ի խաչ: Ինչպէս կը տեսնուի, զ նախադիրն ի նախդրին վրայ եկած ըլլալով՝ զեղչուած է, որն որ շատ յաճախ գործածուած կերպ մըն է:

21.

Քարոզութիւն մարմնոյ:

Ի սերմանեացն առակէ յայտնի ցուցանի յարութիւն մարմնոյ, թէ որպէս զսերմն՝ զոր սերմանես, ոչ այլ ընդ այլոյ[1] դայ[2], թէպէտ եւ բազմապատիկ վայելչութիւն զգենու. այլ ոչ երբէք սերմանեցեր զգարի եւ հնձեցեր ցորեան. եւ ոչ սերմանեցեր կորեակ, եւ հնձեցեր հաճար[3]. այլ զոր սերմանեցեր՝ զնոյն հնձեցեր. ըստ նմին օրինակի, ասէ, եւ մարմինն որ անկաւ՝ նոյն եւ յառնելոց է:

Դարձեալ եւ մարմին եւ արիւնն ասել Առաքելոյն՝ թէ զարքայութիւնն Աստուծոյ ոչ ժառանգէ[4], եւ ոչ ապականութիւն զանապականութիւն ժառանգէ, ոչ յայն միտս իմանալի է, յոր Մարկիոնն առնու՝ թէ վասն զի ի հիւղեայն են մարմինքն, ոչ յառնեն. այլ յայլ երկուս օրինակս[5]:

Մի յայն՝ թէ մինչ դեռ ի մարմնոյ խորհուրդս եւ ի գործս իցէ մարդն, հնչաւոր է եւ մարմին եւ արիւն. եւ զի ըստ մարմնոյն եւ ևէթ խորհի եւ գործէ, չէ արժանի մտանելոյ յարքայութիւն երկնից: Որպէս եւ ի միւսում թղթին դրէ Առաքեալ առ աշակերտեալն՝ թէ Որ մարմնովն են, զմարմնոյ խորհուրդս խորհին. բայց դուք ոչ էք մարմնով, այլ Հոգւով: Մինչ էր յորժամ զայս գրեաց առ աշակերտեալն, կէաք էին ի մարմնի, եւ կէաքն չէին: Ուստի յայտ է թէ ի մարմնի ամենեքեան էին, այլ ի գործս մարմնոյ եւ Հոգւոյ ոչ բոլորեքեան[6]:

[1] Այլ ընդ այլոյ, տարբեր, ուրիշ, խառն:

[2] Գալ, հոս՝ յառաջ գալ, բուսանիլ:

[3] Հաճար, տեսակ մը ցորեն. (ղեվսոր:)

[4] Այս ինքն՝ Առաքեալն թէ մարմին եւ արիւն զարքայութիւնն Աստուծոյ ոչ ժառանգէ:

[5] Ցայլ երկուս օրինակս, ուրիշ երկու եղանակաւ:

[6] Ամենեքեան՝ բոլորեքեան, նոյնիմաստ են. ամենքը. եւ երկրորդը՝ միայն զանապանութեան համար գործածուած է:

Դարձեալ ի միւս եւս միտս իմանալի է, եթէ ոչ շաղղով[7] եւ արեամբ ուռուցեալ յառնեն մարմինքն. այլ նորոգեալք յարութեամբն, ապականացուք զանապականութիւն ժառանգեն: Որպէս եւ ածէ իսկ զնովիմբ՝ թէ փող հարկանի, եւ մեռեալք որ ի գրեստոս՝ յառնեն անապականացուք, եւ մեք նորոգիմք:

Որով ցուցանի՝ թէ մարմինք նորոգեալք յարութեամբն, ազատացեալ[8] յամենայն կարեաց՝[9] յառնեն: Եւ ընկղմի մահ ի պարտութիւն, յորժամ ապականեալքն զանապականութիւն զգենուցուն, եւ մահկանացուքս զանմահութիւն, եւ սերմանեալք տկարութեամբ՝ զզօրութիւն, եւ վարեալք[10] անարգութեամբ՝ զփառաւորութիւն: Եւ չիք մարմին՝ որ ի հող մնայցէ. այլ իւրաքանչիւր ոգւոց զանցնիւր[11] մարմին զգեցեալ, յաման քթթել՝[12] կայցեն առաջի աՀեղ առեներն, ոմանք ի կեանսն յաւիտենականս, եւ ոմանք ի պատիժս դատաստանի:

[7] Շաղիլ, լողալ, հում մսի, մեռած մարմին, դի:

[8] Ազատեալ, ազատիլ:

[9] Կարէք, մարդկային տկարութիւն, կիրք, մոլութիւն, ցաւ, վիշտ:

[10] Վարել, սերմանիլ՝ նոյնանշան են, եւ զանազանութեան համար փոխուած. ցանել:

[11] Տես 8, Ծան. 11:

[12] Փակ. ըսելու՝ ի էրնիլ ափան, ակնթարթի մը մէջ, աչքը բանալու գոցելու ժամանակ:

Բ· ՅՈՎՀ· ՈՍԿԵԲԵՐԱՆ

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՄԱՏԹԷԻ

1.

Թէ ընդհատուցանել պարտ է զանձն ընդ հոգևոր բանս:

Ի ԹՂՆԱՄԱՆԱՑ եւ ի բամբասանսդ եւ ի խառնախօսութենէ[1] սրբին բերանք, յորժամ ընդ Հոգեւոր բանս ընդհատուցուք[2]. եւ դիւաց ահագինք երեւեսցուք, եթէ վառիցեմք զլեզուս մեր այսպիսի բանիւք, եւ զԱստուծոյ շնորհն ի մեզ կորզեսցուք[3], եւ քաջատես եւ սուրակն[4] լինիցիմք: Քանզի եւ աչս եւ բերան եւ լսելիս վասն այնորիկ ետ մեզ Աստուած, զի բնաւին ամենայն[5] անդամքն նմա ծառայեսցեն, զի զնորայն[6] խօսեսցուք եւ զնորինսն[7] արասցուք. զի Հանապազորդ օրհնութիւնս երգեսցուք նմա, զի գոհութիւնս առաքեսցուք, եւ այնու ամենայնիւ պարգեսցուք զխիղճն ի մտաց[8]: Զոր օրինակ մարմնոյ ի սուրբ օդ վայելեալ՝ առողջադոյն լինի, նոյնպէս եւ ոգին՝

[1] Խառնախօսութիւն, ամբիծալի եւ պիղծ խօսք:

[2] Ընդհատուած (ընդ հոգեւոր բան), վարժիլ, կրթուիլ:

[3] Կորզիլ (յանկն), (իրեն) ձգել, քաշել:

[4] Քաջատես է սուրբն, աղէկ տեսնող, սուր աչք ունեցող. աւելագրութիւն եւ նոյնանշան:

[5] Բնաւին ամենայն, ամէն:

[6] Զնորայն, անոր բաները, անոր վերաբերածները:

[7] Երբեմն վայելչութեան եւ բառերու զանազանուելեան համար՝ փխկ. նա դերանունը կրկնելու՝ երկրորդը նայն կը դառնայ: Այսպէս է վերի խօսքը. Զի զնորայն խօսեսցուք, եւ զնորինսն արասցուք: — Ոչ որ է յեսոյ նման նմա, եւ ոչ ընկեր հաւասար նորին: — Եթէ նա եւս, եւ նայն պահեցէ զնոսա: — Ի մարմնոյ նորա եւ յոսկերաց նորին եղեւ: — Ընդ նմա գնան եւ ընդ նայն դառնան. եւ ի մէջ նորա շրջին եւ ի նմին դասանին: — Նոյնն իմանալու է նաեւ այս, այդ, այն, եւ սոյն, դոյն, նոյն բառերուն վրայ: Զայս Հանապազ խորհիցիմք եւ ի սոյն հոգացուք: — Ճայդ խորհեա եւ ի դոյն յամենայնի: — Այն իսկ է պարկեշտութիւն, նոյն եւ խորհուրդ:

[8] Պարբերացոյ գիրքն է ծոց, (յն.) խղճմտանքներս աղէկ մը մաքրենք:

զդաստագդին[9], յորժամ այսպիսի զբօսանօք[10] բուծա-
նիցի[11]:

Զտեսանեմ եւ զմարմնոյ իսկ[12] զաչս. յորժամ
հանապազ ընդ ծուխ գայցեն[13], արտօսր[14] բերեն. եւ
յորժամ ի խաղաղ օդս եւ ի մարգս եւ յաղբիւրս
եւ ի դրախտս զբօսանուցուն, առողջագդինք եւ քա-
ջառեսք: Նոյնպէս եւ մտացն ակն եթէ յեղուերս[15]
հոգեւոր բանիցն ճարակիցի[16], սուրբ՝ յատակ[17] եւ
քաջառես լինի. իսկ եթէ ընդ ծուխ ինչ աշխարհի
իրացս գայցէ, բժարբեր արտօսրալից լինիցի[18], եւ զազգի
ազգի լալիւնս լայցէ[19] եւ աստ եւ անդ: Քանզի ծխոյ
իսկ նման են ամենայն իրք մարդկօրէնք. վասն որոյ եւ
ասէ ուրեմն[20] ասէր. Պակասեցին իբրեւ զծուխ աւուրք

[9] Զգաստագդին, իմաստնա-
գդին, աւելի խոհեմ:

[10] Զբօսանօք, զբաղում, պա-
տաղում: — Զբօսանօք, (զբօ-
արձալի բանի մը) զբաղիլ:

[11] Բուծանիլ, մնանիլ, դար-
մանուիլ:

[12] Ինչ որ Եւային համար ը-
սինք, գրեթէ նոյնը կրնանք ը-
սել նաեւ՝ ալի նշանակութեամբ
գործածուած խիղն համար,
թէ ընտիր մտաւոգիրքը հա-
սարակօրէն խիղն յառաջ կ՚ե-
կ՚ալ կը դնեն: Այսպէս է
վերի խօսքը. գարձեալ՝ վասն
որոյ ես ասէ իսկ ես ցարմա-
նայդ: — ես այնու իսկ ոչ զարմա-
նայդ: — նա ես զնովքն իսկ:
— ես զնովքս իսկ ելխովին:

[13] Գամ ընդ ծուխ, ծխոյ
մէջ կենալ, անանալ, ժամա-
նակ անցընել. (յն. διατρίβω.)
Այսպէս ալ կ՚ըսուի. Գալ
ընդ փուչ, ընդ խաղ ես ընդ փո-
չի, ընդ ցեխ, ընդ ագի, ընդ չա-
րքս, փուշոյ, ցեխի... մէջ կե-
նալ, թաթխուիլ:

[14] Արտօսր, արցունք: — Ար-
տօսր բերբել, արցունքով լե-
ցուիլ: [տին, մարգ:

[15] Եղէրբ, ջրոտ մարդագե-

[16] Ճարակիլ, արածել, արա-
ծուիլ:

[17] Յատակ, պայծառ, փայ-
լուն:

[18] Բժարբեր արտօսրալից լինել,
աչքի աղտով ու արցունքով
լեցուիլ. (յն. միայն δακρύζω,
արցունք թափել:)

[19] Լամ չէզոք բայը՝ իր (լա-
լիւն) արմատը խնդիր սեռի
առած է. Լալեցոնալ լայցէ. (յն.
κλαύσεται, լայցէ:) — Հայերէն
լեզուի յատկութիւն մըն է՝ որ
շատ հեղ բայերն այսպէս ի-
րենց արմատը (ածականով
կամ յատկացուցչով մը) խըն-
դիր սեռի առնելով՝ խօսքին
սաստկութիւն ու վայելչու-
թիւն կու տան: Հնչպէս. Շար-
ւարեաս շարչարել. Լալեաս լալել.
Ցանցառս յանցառել. Շահս շա-
հել. Կարձիս կարձել: — Զգոտ-
ւոյ խրտան խրտուիլ. Ծռանիլ
ցծռմբէր ծռուռիլ. Զնոյն ախ
ախտանալ: — Ընդնայս յանդգնա-
նութեան ընթանալ. Զհաւատոյն
ընդնայս հաւատալ. Զքաղցրոն
էշոյ խոպել (խոպշոյն):

[20] Ոն ուրեմն, (յն. միայն
οὖν.) ուրեմն (յառաջ՝ երբեմն):

[21] Անէծ (ձահանաչ), անհաս-
տատ, անկայուն:

[22] Ի խոտորութիւն ինչ էրս,
աղմկալից իրերու համար,
նկատմամբ:

[23] Փակ. ըսելու՝ Որ այնպէս
արտասրուցանէ եւ պղտորէ
զաչն ոգւոյն:

[24] Խռովութիւն, յաճախա-
բերութիւն, նոյնանշան են. շատու-
թիւն, բազմութիւն:

[25] Գիրք, խոնաւ. քիչ մը
վարը՝ գէշ, անպիտան:

[26] Ցալուիմ (ծուխ), շատցը-
նել. (յն. ἀναπτω, վառել,
դրգռել:)

[27] Մրբկիմ, փոթորկի պէս
սաստկանալ:

[28] Լայն, թոյլ, մեղկ:

[29] Սրբեղ, շարունակ, յա-
ճախ: Ան բառը երբեմն խօս-
քին սաստկութիւն մը տալու
համար կը դրուի: Այսպէս է
վերի խօսքը. գարձեալ՝ Փոխըր-
պոխանի ի նմանէ զնեւ ոչեղ
գալ սաստիկ է:

[30] Թռչուն, (աֆ.) թռչուղ,
արագաշարժ: — Թռչուն...
գրբենել (ընել), վայելչութեան
համար բաժնուած: Տես Ա.
1, Ծան. 10:

[31] Պարտ ես պարտաճ է.
Պարտ ես արժան է. Ըմբռան ե-
ի ջեղ է, պէտք է: Ասոնք,
մանաւանդ առաջինը, ամէն
ընտիր մտանագրաց մէջ խիստ
շատ գործածական են:

[32] Պնդիլ զնեւ, ամրանալ, քա-
ջալերեալ պատրաստուիլ,
զօրանալ:

[33] Ժրռնալ, կորիճ ըլլալ,
սիրտ ընել:

[34] Հաւանիլ անդանիլ, կորել
անդնիլ. (յն. միայն τέλμων,
կորել:)

իմ: Նա զկարճն եւ զանկայ[21] ժամանակն ողբայր.
բայց ես ոչ միայն առ այն ասեմ, այլ եւ ի խոտո-
թեան ինչ իրս[22] պատշաճ համարիմ առնուլ զասա-
ցեալսն:

Զիք ինչ որ այնպէս տրամեցուցանէ զակն ոգւոյն
եւ պղտորէ[23], որպէս աշխարհական հոգոյ բազմա-
թիւնք եւ չարեաց ցանկութեանցն յաճախութիւնք[24]:
Քանզի այնպիսի փայտ է ծուխն. որպէս եւ Տէր՝
յորժամ զդէմ[25] եւ զդալար անտառօք վառիցի, ծուխ
յոլովիւ[26]. Նոյնպէս եւ ցանկութիւնն յայնժամ առա-
տիկ մրբկի[27], յորժամ ի դէմ եւ ի լայն[28] ոգիսն բոր-
բոքիցի, քանզի եւ նա յաճախ ծնանի զծուխն: Վասն
այսորիկ առէպ[29] պէտք են հոգեւոր ցօղոյն եւ խաղաղ
օդոյ, զի զխուրն շիջուցանիցէ, եւ զծուխն պարզիցէ,
եւ թռչուն[30] զմիտսն գործիցէ: Քանզի չէ եւ չիք
իսկ հնար՝ այնչափ չարեօք ծանրանալ, եւ ընդ երկինս
թռչիլ. այլ պարտ եւ պատշաճ[31] է զմիջս պնդել[32],
ժրանալ[33], հաւանիլ անցանել[34] զայն ճանապարհս.
մանաւանդ եթէ եւ այնպէս չէ հնար՝ թէ ոչ զհոգւոյն

թեւս սառնայցեմք: Իսկ եթէ մտաց երազութեան եւ հոգեւոր շնորհաց պէտք իցեն լնանելոց յայնպիսի բարձունս[35]. յորժամ ոչ այնպիսի ինչ իցէ, այլ ա- մենայն հակառակ, եւ սառնայական ծանրութիւն, ո՞չ ապաքէն ի խնարհ[36] սողեցիմք· զիա՞րդ կարիցեմք ի վեր թռռանել՝ ուր այնչափ ծանրութիւն ի վայր ձգիցէ: Եթէ ոք յարդար կշիռս առնոյր զմեր բանս կշռել, ի բեւռ տալանդս աշխարհական բանից՝ հազիւ թէ գտանէր հարիւր դահեկան գհոգեւոր բանիցն[37]. մանաւանդ թէ ոչ տասն դանդ:

Եւ արդ չեմք ամէն եւ յեռին[38] ծաղք՝ ծա- ռայ սառնալ եւ բազում պէտս կարեւորս վճարել նոքա. եւ բերան ունել եւ ոչ իբրեւ ծառայիւն վճարել նոքա պէտս ինչ, որ եւ հաստատեալ իսկ կայ ի մերում անդամս[39], այլ յեռս ընդդէմ[40]. զի յանօգուտս եւ յանպատշաճ իրս վարեմք: Եւ երանի թէ յանօգուտս միայն. նա աւանիկ զնորին հակառակն, եւ ի վնասակարս եւս՝ որ բնաւ չեմք մեզ պիտոյ. եւ թէ զմեր պիտոյն խօսէաք, ապա[41] եւ Աստուծոյ սիրե- լի էին բանքն: Նա աւանիկ[42] զոր ինչ սառնայ դրդէ՝ զայն խօսիմք. մերթ ծիծաղիմք, մերթ խեղկատա- կեմք[43], մերթ անիծանեմք եւ թշնամանեմք, մերթ երդնումք եւ ստեմք, մերթ հայհոյեմք, մերթ շաղ- փաղիմք[44], եւ եւս չար քան զպառաւսունն՝ զառան- ցելոցն[45] բանս խօսիմք· որ ինչ չէ մեզ հարի՝ զայն-

[35] Բարձունս, բարձր տեղ:

[36] Ի խոնարհ, վարը, գետինը:

[37] Հազիւ թէ ինդրեր հա- րիւր դահեկան վճռեալոյ բա- նէնդ, (հազար ու մէկ խօսքե- րուն մէջ) հազիւ թէ հարիւր դահեկանոց հոգեւոր խօսք կը դտնէր:

[38] Ցեռին, վերջին աս- տիճանի:

[39] Ի մերում անդամս, փակ. ըսելու՝ ի մեր անդամս: Քիչ մը ետքը. Ցայսմ արժանեաց· Այնմ աղէտից· Այնր մրէց· փակ. ըսելու՝ Ցայսց արքունեաց... Այնց մտից: Տես եւ Ա· 9, Ծան· 7:

[40] Ցեռս ընդդէմ, (գ.) հա- կառակ:

[41] Տես Ա· 19· Ծան· 25:

[42] Նա աւանիկ, դա աւանիկ, աւ աւանիկ, բայց, մանաւանդ թէ· ահա, սակայն· բայց հիմա:

[43] Խեղկատակիմ, անվայել, անպատշաճ կատակ ընել:

[44] Շաղփաղիմ, չատխօսու- թիւն ընել:

[45] Զառանցելոյ, ցնդած, խելքը թռուցած (մարդ):

պիսի ճառս[46] ի մէջ բերեմք: Ադէ ասա, ո՞ր ի ձէնջ՝ որ այժմ ասա իցէք, պահանջիցի[47] առմմս մի ասել, եւ կարիցէ ասել, եւ կամ սակաւ ինչ բանս յաստուա- ծեղէն դրոց: Զիք ոք՝ չիք ուրեք[48]. եւ ոչ այն միայն չարիք են, այլ զի եւ առ հոգեւորան ծուլացեալք, եւ առ սառնայականն իբրեւ զհուր սաստկագոյնք:

2.

Ընդդէմ արծաթսիրութեան:

Մի պատուհասեսցէ մի յաղնուականութիւն եւ մի ի մեծութիւն՝ որ այնպիսի ինչ իցէն, Տպարտասցուք· եւ մի աղքատութեամբ ի կոր կործանիցիմք[1]. այլ դայն մեծութիւն խնդրեսցուք, որ գործովքն բարու- թեանց է· եւ յայնպիսի աղքատութենէն փախիցուք՝ որ ի չարիսն հատուտ զմեզ· որով այն մեծատուն աղքատ եղեւ, վասն որոյ եւ կաթի միոջ ջրոյ չէր իշ- խան[2]. եւ այն՝ զի այնչափ պաղատանս մատուցանէր. որովհետեւ աղքատութեան[3] առ մեզ չէ հնար լինել: Զի որ կարի սովամահն իցէն[4] ի կաթ մի ջուր կարող են վայելել, եւ ոչ ի կաթ մի միայն, այլ եւ ի բազում իսկ միսիթարութեան: Իսկ նա բնաւին[5] ոչ ինչ[6] այն-

[46] Ճառ, հոս՝ խօսք:

[47] Պահանջիմ պայս, փակ. ըսելու՝ պահանջեն յիրենց զայս:

[48] Չիք ոք՝ չիք ուրեք, չկայ մէկը, ոչ ոք:

---

[1] Ի նոր նորձանիմ, գետինն իյնալ, վհատիլ:

[2] Կաթի միոջ ջրոյ չէր իշխան, կաթիլ մը ջրոյ տէր չէր, իշ- խանութիւն չունէր:

[3] Որոհետ աղքատութիւնն առ մեզ չէ հնար լինել, որ աղքա- տութիւնն որ...:

[4] Որ նոր սովահարն իցէն, սաստիկ սովէ մահամերձներն ալ:

[5] Բնաւին, բոլորովին, ա- մենեւին:

[6] Ինչպէս որ յառաջ (Ա· 15, Ծան· 1·) ըսինք թէ ոչ... ինչ կը բաժնուի, այս- պէս ալ ընդհակառակն երբեմն խօսքին մէջ թէ ոչ եւ թէ ինչ եղած առնն, ինչ՝ ոչին հետ կը միանայ: Այսպէս է վերի խօսքը· փակ· ըսելու՝ Իսկ նա բնաւին ոչ այնպէս ինչ: Դար- ձեալ՝ Ոչ ինչ յաբելեանոյնէն համաբոյս... որն որ ուրիշ տեղ մը բնական կերպով թարգմանուած է· Ոչ յաբելե- ականութիւն ինչ համարեցաւ: Ո՛վ· Ց՛:

պէս, այլ այնչափ յաղքատութեան էր եւ յանհնարին դժնդակութեան[7], մինչեւ ամենեւին ուստեք չկարէր գտանել միսիթարութիւն: Եւ արդ զի՞ հարեալ[8] եմք յինչս, յորժամ յերկինս զմեզ ոչ տանիցին:

Եւ արդ աղէ ասա, եթէ թագաւոր ոք երկրաւոր ասէ զմեծատանէն, չէ հնար՝ թէ յարքունիս պայծառանայցէ կամ ի պատիւ ինչ վայելիցէ, ո՛չ ապաքէն ամենեքեան անարգեսցեմք եւ ի բաց մերժեսցեմք (զմեծութիւնս): Իսկ եթէ յայսմ աշխարհի պատուոյ անկանել[9] չէ մեզ արհամարհելի, ուր երկնից թագաւորն հանապազօր բողոքէ՝ թէ դժուարին է նորա հանդերձ եւ զարտաքին հրապարակս սուրբ դրանցն կոխել, զիա՞րդ ոչ մտադիւր[10] մեկնիցիմք յամենայնէ, զի համարձակութեամբ մատուցք յարքայութիւն: Ո՛րպիսի՞ ներելոյ թողութեան[11] լինիցիմք արժանի, զի զպատանէշ եւ զպաշարիչ այնր մտից բազում փութով պատեմք զմեզ. եւ ոչ միայն յարկեղս, այլ եւ յերկրի թաղեմք, զոր պատշաճն էր յերկինից պահեստան[12] առնդել: Դու աւադիկ այնպիսի իմն առնես, եթէ մշակի ուրուք առեալ զգործեան՝ սերմանել յերկիր պարարտ, թողեալ զվարն[13] եւ տարեալ ի դուր սմանայցէ[14], զի մի վայելիցէ, եւ գործեանն ապականեալ կորնչիցի:

Ի սովոյ հարկէ չգիտեմ վայրապար զոք վախճանեալս[15]. քանզի մարթի բազում ինչ յամենայն կողմանց հնարել այնմ աղետից միսիթարութիւն: Իսկ վասն ընչից եւ մեծութեան եւ այնպիսի շահաւորութեանց զբաղումն իսկ ցուցանեմ քեզ կոտորեալս, զոմանս գաղտ եւ զոմանս ի հրապարակի. եւ բազում այնպիսի նշանակօք լի են ճանապարհք եւ առեանք եւ հրապարակք. նա եւ զծովն իսկ լցեալ արեամբք տեսանիցես: Զի ոչ զերկիրը միայն կալաւ այն բռնութիւն, այլ եւ զհամատարած անդունդսն[16] աղետաղեաց[17] եղիցի բազում անօրէնութեամբ. ումն նաւարկեալ շղջի վասն ոսկւոյ, եւ ումն սպասանի վասն նորին. դարձեալ նոյն բռնութիւն զոմն ընչաւէտ առաքս, եւ զոմն սպանող:

Եւ արդ զի՞նչ չյուսալի[18] քան զմամոնային կայցէ, յորժամ վասն նորին եւ տաք աշխարհս հարկանիցես[19], եւ ճգնութիւն յանձին[20] առնուցուս, եւ սպանանիցիս: Այլ ո՛, ասէ, ողորմիցի թողի[21] օձահաբի[22]: Պարտ էր զիտակացդ անագորոյն բռնութեանն՝ փախչել ի ծառայութենէն, եւ այրել զդժնդակ ցանկութիւնն: Եւ զիա՞րդ, ասէ, իցէ այնմ հնար: Եթէ այլ սէր ընդ սիրոյն մուծանիցես, զերկինսն[23]: Որ արքայութեան ցանկայ՝ արհամարհեսցէ զաղահութիւն: Որ եղեւ ծառայ Քրիստոսի՝ մի լիցի ծառայ մամոնային, այլ եւ սէր եւս: Քանզի փախստականին ի նմանէ զհետ սատկ գալ սովոր է, եւ որ զնմանէ կամ[24] զերկինսն՝ փախչել: Ոչ այնպէս զոք պատուէ՝ որպէս զարհամարհիչս իւր, եւ ոչ զոք այնպէս այպանէ՝ որպէս զնորին ցանկացողն. ոչ միայն ծաղր կացուցա-

[7] Դժնդակութիւն, դառնութիւն, դժուարութիւն, նեղութիւն:

[8] Հարկանիմ (չնչփ+), բանի մը զարնուիլ, սերով կապուիլ:

[9] Ընկնանիլ (ի պապասոյ, ի կնոջ, յարբեր·) — Ընկնիլ (զր+ ի փառաց, յընչից, ի կնոջ, յարբեր·) առջինը՝ բանէ մը զրկուիլ, երկրորդը՝ զմկը բանի մը զրկիլ կը նշանակէ:

[10] Մտադիւր, յօժարութեամբ, սիրով:

[11] Ներբիլ բողոքեան, ներբողական բողոքիւն, ներում, թողութիւն: Տես Ա· 7, Ծան 18·

[12] Պահեստ, պահպանութիւն:

[13] Վար, երկիր ցանելը, վարուցան:

[14] Ընդառաջ, լեցընել:

[15] Ձգիտեմ վայրապար զոք վախճանեալս, (ին· οὐκ οἶδα τινας τετελευτηκότας ταχέως· չգիտեմ զոմանս վախճանեալս վաղվաղակի:) Ո+ երբեմն յոքնակիի տեղ կը գործածուի:

[16] Համապարփ, ամէն կողմ տարածուած: — Համապարփ անդունդ+, ծով:

[17] Աղէտաղեաց, բեռնաւորել, հաս լեցընել, դիզել:

[18] Ձյոյսալի, անհաւատալի, անապահով:

[19] Հարկանել (տար աշխարհս), երթալ, պարտիլ, ճամբայ ընել:

[20] Ճանչն առնուլ, սովորական է յանչն առնուլ կամ յանչն առնել, ընդունիլ, յանձն առնուլ:

[21] Թովիչ, օձ խաղցնող:

[22] Օյահաբ, օձէ խածուած:

[23] Զերկինսն, այս ինքն Զաբեր երկինից:

[24] Կամ (զերկինսն լինել (չնչփ+), (բանի մը) սաստիկ սէր ունենալ, կարօտով՝ փափաքով լեցուիլ:

նէ[25], այլ եւ ընդ բազում կապանօք Հարստէ[26]: Լուծ-
ցուք այսուհետեւ գոնէ անագան երբէք զանհնարին
շղթայն: Ընդէր առնիցես ծառայ զհօսուն[27] ոդիդ՝
անթօս նիւթոյն, մօրն ամենայն չարեաց: Ալլ ո՛հ այ-
պանալից[28] ծաղումն. զի մեք ընդ նմա բանիւք մարան-
չիցիմք, եւ նա ընդ մեզ արդեամբք. եւ տանի ածէ
իբրեւ զարծաթագիսս[29], եւ գանալից արարեալ[30]
թշնամանէ. քան զոր զի՞նչ ինչ այլ կայցէ յոռու-
թիւն եւ անարդութիւն: Եթէ անզգայսն նիւթոյն
չառնիմք գեր ի վերոյ[31], անմարմին զօրութեանցն
զիաւրդ գամագիս[32] լինիցիմք: Եթէ զդայդն[33] հողն
չարհամարհեմք եւ զքաջարինսն ընկեցեալս[34], զիաւրդ
զիշխանութիւնս եւ զպետութիւնս հնազանդեսցուք.
կամ սրպէս[35] ցածութեամբն վառեսցուք, եթէ ար-
ծաթ պաղպաջուն[36] քայքայէ[37] զմեզ: Զայս ամենայն
իմացեալ՝ փախիցուք յանհնարին ախտէն, եւ բժշկես-
ցուք զհարուածսն ի նմանէ, եւ ի բաց մերժեսցուք
յայնպիսի ժանտէ. զի եւ աստ զգուշաւոր եւ առանց
խռովութեան[38] կեանս կեցցուք եւ հանդերձելոյ
դանաւուցն հաստցուք:

[25] Ծառը կապանել (զբ), Այպանել, նոյնիսկ առն. Ծաղը՝ խաղը ընել:

[26] Հարստէ, գետինը խո-թել. հոս՝ կապել. (յն. περι-βάλλω), պատել, պաշարել:)

[27] Խօսուն, Տես Ա· 1, Ծան. 29:

[28] Այպանալից (ձաղը), արհամարհելի (ծիծաղ, խայտառակութիւն):

[29] Ընձեռնաքին, սարկով գնուած ծառայ, գերի:

[30] Գանալից առնել, խիստ ծեծել, տանջել:

[31] Գեր է վերոյ առնէ, լինէ, գերազանցել, յաղթել:

[32] Գամաքիս լինել (առած), հնարք մը՝ առնկախ գանել, վնասել. (յն. περίεργα τινός, գերազանցել, յաղթել:)

[33] Դիւչե, անարգ, ընչին:

[34] Փակ. ըսելու՝ եթէ զդայդն հողն եւ զքաջարինն ընկեցեալս չարհամարհեմք. հոս բան իր երկու խնդիր սեռհներուն մէջ մնած է:

[35] Ձեռքդ, սրպէս, նոյնանչան են. ինչպէս. գեղեցիկ եւ շատ սովորական զանազանութիւն բառից:

[36] Պաղպաջուն, փայլուն:

[37] Քայքայել, խախտել, կործանել:

[38] Ձգեալսաւոր եւ առանց խռովութեան: Տես Ա· 11, Ծան· 16:

3.

Թէ չէ եւ չէ իսկ հնար կալ ի միասին խոստովանութեան եւ փափկութեան:

Ցմին (Յովհաննու) նախանձաւոր լինիցք[1] եւ մեք. զփափկութիւն եւ զարբեցութիւն թողեալ՝ ի պարկեշտութիւնն փոխեսցուք: Մերժեսցուք[2] ի խնամս եւ ի լոյծ[3] կենաց. քանզի չէ եւ չէ իսկ հնար միանգամ խոստովան լինել եւ փափկանալ: Եւ զայս ուսուցեալ ձեզ Յովհաննէս ի հանդերձէն, ի բնակութենէ, ի կերակրոց:

Եւ մեք զայս լսեմք եւ տեսանեմք, եւ ի քուն կամք եւ երազ տեսանեմք՝ իբրեւ ի խոր գիշերի թմբրեալք[4] եւ ծանրացեալք. եւ չեն ընդհատ յերազոց[5] իրք ժամանակացս, եթէ հեշտակաւք[6] իցեն եւ եթէ տրտմակաւք: Վասն որոյ աղաչեմ զարթնուլ այսուհետեւ, եւ յարեգակնն արդարութեան հայել. զի ոչ ոք ի քուն կայ եւ զարեգակնն տեսանել կարէ, եւ ոչ ուրախ առնել զերեսս դեղեցկութեամբ ճառագայթիցն. այլ զոր տեսանէ՝ զամենայն իրրեւ յաղուրջ[7] տեսանի: Վասն այսորիկ բազում խոստովանութեան պէտք են եւ յաճախ արտասուաց. զի մեզ զործեմք, եւ յանհոգութեան եմք. եւ զի մեծամեծ են մեղքն եւ անցանեն ըստ թողութիւն[8]: Եւ զի չասեմ սուտ, բազումք իսկ ի լսողացդ վկայեն: Բայց սակայն թէպէտ եւ մեծամեծ քան զթողութիւն մեղքն իցեն, ապաշխարեսցուք, զի եւ ի պատկան վայելեսցուք: Ապաշխարութիւն ասեմ, ոչ միայն յառա-

[1] Նախանձաւոր լինել (առած), նմանիլ:

[2] Մերժել (յետ), հեռանալ: — Մերժել զանձն, հեռանալ, մեկդի կենալ:

[3] Խառնա ի լոյծ (յետ), մեղկ եւ թմլլ:

[4] Թմբրիլ, անզգայ ըլլալ, թմրիլ:

[5] Ձեռն ընդհատ չերազոց, երազին տարբեր չեն:

[6] Հեշտական, հաճոյական, ախորժելի:

[7] Աղաւրջ, երազ:

[8] Անցանին ըստ թողութիւն (գեղ), թողութեան չափը կ'անցնին:

ջին մեղացն հեռանալ, այլ եւ մեծամեծ բարութիւնս ցուցանել:

Արարէք, ասէ, պտուղ արժանի ապաշխարութեան: Զհամրդ առնիցեմք: Եթէ զնոցին հակառակն գործիցեմք: Ա՛յսպիսի ինչ ասեմ[9]. յափշտակեցէք զայլոց, տուր եւ զքոյ յաճախագոյն: Թշնամանեցէք եւ տանջեցէք զյանցաւորն. յայսմհետէ օրհնեա զթշնամանիչն եւ բարի արա չարարարաց· զի չէ բաւական յառողջութիւն՝ դնեան միայն հանել, այլ եւ վերին դեղ դնել: Փափկացաւ եւ արբեցաւ զառաջին ժամանակն. պահեա եւ ջրով եւ եփ վճարեա զպէտսն[10], զի զժանան[11] որ անտի եմուտ՝ հանիցես ի բաց:

Պարուրեացուք[12] այսուհետեւ շուրջ զմեղն, եւ զկենարարն[13] չափով[14] դեղ արբցուք. կացցուք մնասցուք[15] ի պատշաճ միախառնութեանն[16]. եւ զգուշասցուք[17] հաւաստեաւ աղօթից: Թէպէտ եւ չառնուցուք, յամեսցուք[18] զի առնուցուք. եւ եթէ առնուցուք, վասն զի առաքն[19]: Ոչ ինքն ինչ կամի յապաղել զառութն, այլ զի յերկարութեամբն զատեպ

[9] Այսպէս ինչ ասէ, բառաձա ասէ:

[10] Վճարէմ (ղեկտս), (կարօտութիւնը) լեցընել, լմնցընել:

[11] ժանգ, անպիտան, գէշ· Հոմ՝ ժանտախտ:

[12] Պարուրեմ (ըմբլ ղեղը), (տրս կողմանէ) կարել, կարել նեռել· (յն· περιχόπτω, տրս կողմանէ կարել:)

[13] կենարար, առողջարար, փրկող:

[14] Չափ, չափաւորութիւն· (յն· συμμετρία, համաչափութիւն, չափակցութիւն:)

[15] Ա՛ս ալ խիստ սովորական աւետագրութիւն մըն է՝ երկու նոյնանշան դիմաւոր բայեր քովէ քովէ գործածել (կամ եւով մը կապելով, կամ առանց եւի): Զոր օրինակ· Կալ ճաշել· Տէրել բառել· Հաշէլ ճաշէլ· Հալէլ հառաչել· Ճօճիլ ցնծալ· Խաղալ գնալ· Երթալ գնալ· Գալ հառաչել· Ջանալ հնարել· Թողլալ լմնդել, եւայլն: Տես երկու (ընդունելութիւն անցեալ եւ դիմաւոր) նոյնանշան բայերու համար ըսածնիս ալ· Ա· 12, Ծան· 26:

[16] Միախառնութիւն, բարեխառնութիւն, չափաւորութիւն:

[17] Զգուշանալ (խիտ), միտ դնել, հոգ տանիլ:

[18] Յամիմ, ուշանալ· Հոմ՝ յապաւեւել, մնալ:

[19] Փակ· ըսելու՝ Վասն այնր զի առաք: Տես Ա· 14, Ծան· 14:

Հանապազորդութիւն հնարիցի· վասն այնորիկ իսկ յերկարէ զՀայցուածսն, եւ բազում անգամ եւ փորձութեանց թողացուցանէ գալ ի վերայ, զի սակաւ առ նա փախստական անկանիցիմք[20]. եւ իբրեւ ապաւինիմք, յամեսցուք: Որպէս Հարք զԹածք առնեն[21] եւ մարք որդեսէրք· յորժամ տեսանիցին զորդիսն յիւրեանց համբուրիչ մերժեալ, եւ ընդ Հասակակիցսն խաղայցեն[22], բազում ինչ կեղծիս[23] զարհուրանաց ծառայիցն հրամայեն կազմել, զի տագնապելք յերկիւղէն՝ ի մայրենի գոգն ընթանայցեն: Նոյնպէս եւ Աստուած յաճախէ բազում սպառնալիս, ոչ զի ածցէ իսկ ի վերայ, այլ զի այնու առ ինքն ձգեսցէ. եւ յորժամ դառնայցեմք, փարատէ վաղվաղակի զերկիւղն: Զի թէ նոյնպիսիք էաք ի փորձութիւնս եւ ի հանդիպս, ապա եւ պէտք իսկ չէին փորձութեանց:

Եւ արդ իմացեալ զամենայն, ըստ իմաստնոյն բանի՝ Մի տագնապեսցուք ի ժամանակի վշտաց[24] ի վերայ հասանելոյ· այլ զմին եւ եթէ խրատս յանձին կալցուք՝ տանել ամենայնի ժուժկալութեամբ[25]. եւ մի ինչ խուզել եւ ի հարց եւ ի փորձ[26] զգործսն արկանել: Եւ գիտել թէ երբ վախճան նեղութեանցն լինիցի, զայն[27] նմա որ տայն ի վերայ գալ, թողցուք· եւ եկեղեցին ամենայնի գոհութեամբ ժուժկալել՝ մերոյ բարեբարութեան գործ լինիցի· որ թէ եւ լինիցին, բազում բարութիւնք զնոցին ընդ հետ գայցեն: Ա՛յսու-

[20] Փախստական անկանիլ, Տես Ա· 12, Ծան· 5:

[21] Այս ինքն՝ Որպէս Հարք զԹածք եւ մարք որդեսէրք առնեն: Տես Ա· 1, Ծան· 12.

[22] Փակ· ըսելու՝ Եւ ընդ Հասակակիցսն խաղացեալ:

[23] Կեղծիք, ձեւացքնելը, լինծու բաներ, խաբեութիւն: — Կեղծիս ընդհարանոց լալիլ, վախնալու բաներ պատրաստել:

[24] Փակ· ըսելու՝ Մի տագնապեսցուք ի ժամանակի հասանելոյ վշտաց ի վերայ:

[25] Ժուժկալութիւն, համբերութիւն: Քիչ մը վարը՝ ժուժկալիմ, համբերեմ:

[26] Խուզիլ, ի հարց եւ ի փորձ արկանել, փնտռտել, քննել, հարց ու փորձ ընել: — Հոս վայելչութեան համար՝ ի հարց եւ ի փորձ... արկանել բայը բաժնուած է:

[27] Զայն՝ նմա որ տայն ի վերայ գալ, խոդ·ո·: Տես Ա· 3, Ծան· 9:

Հետեւ զի գայցեն բարութիւնք ի վերայ, եւ ընտիրք՝ ասա, եւ պայծառագոյնք՝ անդ լինիցիմք, զամենայն զինչ եւ ի վերայ գայցէ՝ ընկալցուք շնորհակալ լինելով ընդ ամենայնի նմա՝ որ առաւել քան զմեզ գիտէ զմեր օգուտն, եւ քան զծնողն աստիկ սիրէ զմեզ: Եւ զայս զերկոսեան խորհուրդս յամենայն վիշտս յանձինս մտընկենալ՝[28] ցածուացուք զարտմութիւնն. եւ վառաւորեսցուք ընդ ամենայնի՝ զոր առնէ եւ արկանէ մեզ ի կիր զշահն՝ Աստուած[29]:

4.

Պարտ եւ պատշաճ է ըստ պատուոյն միտուիթեան՝ որ տուաւ մեզ, արժանի վարս ցուցանել:

Ըստ սիրոյ այնորիկ որ կոչեացն եւ ըստ անտի[1] քաղաքավարութեանն[2] եւ ըստ պատուոյն որ տուաւ՝ արժանի վարս ցուցանել[3], ի խաչ ելեալ աշխարհի, եւ խաչեալ զաշխարհ անձին. զերկնից առաքինութիւնն առաքինեալ[4] ամենայն հաստատութեամբ:

---

[1] Ըստ մակբայներ իբրեւ ածական կը գործածուին. զորօրինակ. Անդէ, հոնտեղուան. Առէ, առէքն (էր+), հաստեղուան. Բարւոյ+, բարի. Մարդւոյէրքն (էր+). Մարդոյեբոր (քաբեռ). Սակս (հանապազորդութիւն). Հրէաբէրն (քաղքենացիութիւն). Ցաւագնացքն (ապրանքներ). Մեծագոյնն (մեծ). Մեծագոյնս (տէր). Արտաքոյ (տէր). որոնցմէ առաջինները շատ գործածական են:

[2] Քաղաքավարութիւն, կենցաղավարութիւն:

[3] Անհրեւոյթն ու ընդունելութիւն անցեալը դիմաւորի տեղ կը գործածուին. անհրեւութեին գործածութիւնն աւելի յաճախ կը գտնենք մի արդեական մակբայով՝ հրամայականի տեղ: Այսպէս է վերի խօսքը, փակ. ըսելու՝ Արժանի վարս ցուցջիր: — Ես յանդիման ինձ հրեշտակ ղրկեցիր, յաջիմ. փակ. ըսելու՝ . . . հրեւեացուք գեղեցիկ: — Մի քաղաք վերջապէս լինել, հերեաբ+ ի. փակ. ըսելու՝ Մի բազում վարդապետ լինիք: — Ես ցօրինականն որ հարց ինձ ինչ ընել, արձակեցից զինքն ինձ ընել ինչ կամիցի. յանդիմանեցից զինքն ինձ. փակ. ըսելու՝ . . . թէ զինչ ինձ ասացած:

[4] Առաքինի ընտրելութիւն՝ որպէս առաքինութիւն ընել: Տես 1, Ցան. 19:

[28] Արձակի, փսփսալ, կամացուկ մը հնչել, զրուցել:

[29] Փակ. ըսելու՝ Եւ վառաւորեսցուք ընդ ամենայնի զԱստուած, որ առնէ եւ արկանէ մեզ ի կիր զշահն:

Մի[5]*, զի մարմինդ յերկինս ոչ փոխեցաւ, համարիցիս առնել հաղորդութիւն ընդ երկրի: Քանզի գլուխն քո անդ ի վեր նստի. եւ ուր այնորիկ նախ այսր եկն տէրն՝ ածեալ ընդ իւր հրեշտակս, եւ ապա առեալ զքեզ չոգաւ անդր, զի յառաջ քան զնդրը քեզ եւ լանելոյ՝*[6] *ուսանիցիս, թէ մարթի յերկրի իբրեւ յերկինս բնակել:*

Այսուհետեւ կացցուք հաստատուն՝ պահել զաղնուականութիւնն զոր ընկալաք ի սկզբանէ, եւ զայն արքունիս խնդրեսցուք զօրհնապատիւ, եւ զամենայն որ ինչ ասա է՝ առաւեր եւ երապտ համարեսցուք: Զի թէ թագաւոր ոք երկրաւոր զքեզ անանկ մի եւ զմուրազ առեալ՝ յորդեգիրս առնէր[7]*, զմտաւ*[8] *ինչ երբեք զնուէն եւ զնուազութիւնն*[9] *քո ածէիր. թէպէտ եւ չկայ բազում ինչ անդ ի միջի*[10]*: Մի այսուհետեւ. եւ մի ասա զառաջնոյն ինչ համարիցիս*[11]*. քանզի ի բազում մեծամեծս կոչեցար. եւ որ կոչեացն՝ հրեշտակայ տէրն է. եւ պարգեւեալ բարութիւնքն քան զբանս եւ զամենայն միտս անցանէ*[12]*: Զի ո՛չ յերկրէ յերկիր փոխէ զքեզ իբրեւ զաստի թագաւոր*

[5] Փակ. ըսելու՝ Մի համարիցիս առնել հաղորդութիւն ընդ երկրի, զի մարմինդ . . . : Տես Ա. 1, Ցան. 7:

[6] Փակ. ըսելու՝ Զի յառաջ քան զլանալդ քեզ անդր: Ա՛ս խօսքին մէջ ֆանէին անհրեւոյթի հայցական խնդիրն անսովոր եղանակաւ մը իր սրական հոլով անուն բային հետ համաձայնած է, միանգամայն ալ նախդիրն ալ ձնալով. որ ուրիշ քանի մը տեղ ալ կը գտնուի: Ինչպէս. Ցառաջ ֆան զնիցուսցին յերանութիւն տրիտնէլոյ: — Նախ ֆան զնիցէ՞ն ոգոնանէլոյ: — Նախ ֆան զնոյն զինէլոյ:

[7] Ցորդեգիրս առնել կամ Ցորդեգիրս առնուլ, որպէս զիր ընել, հոդեզաւակ առնուլ:

[8] Զմտաւ . . . ածէիր, վայելչութեան համար բաժնուած է:

[9] Նուազութիւն, ցածութիւն, անարգութիւն:

[10] Կալ, լինել (քաղաքի նման) է գալ, (մեծ) տարբերութիւն, զանազանութիւն գանուիլ:

[11] Մի ասա զառաջնոյն ինչ համարիցիս, հոս առաջինները չընկայ թէ հաշուես. (յն. μηδὲ λογίζου):

[12] Անցանել (ման գնաց՝ գնիցս, կամ ըսա գնաս, ըսա երթիս), խօսքով չբացատրուիլ, խօսքէ մարքէ վեր ըլլալ: — Անցանէ, փակ. անցանեն: Տես 11, Ցան. 19:

որ, այլ յերկրէ յերկինս, եւ ի մահկանացու բնու-
թենէ յանմահն, եւ ի փառս անճառս. եւ յայնժամ
միայն երեւել[13] զեղեցիկս, յորժամ յայն վայե-
լեցեմք:

Եւ արդ այնպիսի բարութիւնս վայելելոց ես,
եւ զընչիդ ճառս ի մէջ բերես ինձ, եւ զաստի պաճու-
ճանաց կաթոգին ես, եւ չհամարիս զամենայն ե-
րեւելիսս քան զդրգռելիս[14] մարդոյն վաղահարադոյնս.
եւ զի արժանաւոր այնմ պատուի գտանիցիս. զոր
պատահանատուութիւն[15] ունիցիս, մնանաւանդ թէ
զոր վրէժս չտայցես[16] վասն[17] յետ այնչափ պարգեւաց
յառաջին փախածն գառնալոյ: Ջի ոչ եւս վայրապար[18]
իբրեւ զմարդ, այլ իբրեւ զորդի Աստուծոյ յանցու-
ցեալ պատժիցիս, եւ լինիցի քեզ առաւելութիւն
պատուոյն յաճախութիւն տանջանաց: Քանզի եւ մէք
ոչ նոյնպէս զծառայս յանցուցեալս եւ զորդիս զնոյն
յանցանս յանցուցեալ՝[19] պատժեմք. մնանաւանդ յոր-
ժամ մեծամեծ եւս բարութիւնս ի մէնջ գտանիցին:
Ջի եթէ որ զդրախտն ի վիճակի էառ[20], վասն միոյ
սատնդանութեան յետ այնչափ պատուոյ կրեաց պա-
տիժս. իսկ մէք որ զերկինս ընկալաք եւ ժառանգա-
կից Միածնին եղեալք, զոր ներել թողութեան ու-
նիցիք Միածնին եղեալք, զոր ներել թողութեան ու-
նիցիք նիւթիք, եթէ առ օձն փոխանակ ազատուոյ ընթա-
նայցեմք: Ջի ոչ եւս հող ես եւ ի հող երթայցես,
եւ մշակ երկրի լինիցիս, եւ զառաջինն պատուհասն
լսիցես, այլ եւս անհնարինս քան զնոյնս տանջանս
կրիցես. զևաւարն արտաքին, զկապանս անլոյծս,
զորդնն թունաւոր, զկրճել առատանց. եւ կարի իսկ

[13] Երեւել ֆիզիկիս, Տես վերը Ծան. 3:

[14] Գրգռելի, պատուած, հին զգեստներ:

[15] Պատահանատուութիւն, ջատագովութիւն:

[16] Վրէժս տալ, լուծանել, պատիժ կրել:

[17] Փակ. ըսելու՝ վասն գառնալոյ յառաջին փախածն յետ այնչափ պարգեւաց: Տես Ա. 3, Ծան. 3:

[18] Վայրապար, հոս՝ պարզապէս, միայն:

[19] Փակ. ըսելու՝ եւ զորդիս որ զնոյն յանցանս յանցանիցեն:

[20] Ի վիճակի առնուլ, բաժին առնուլ:

յիրաւի: Ջի որ այնչափ բարերարութեամբ չեղեւ պի-
տանի, յարժանի[21] զանհնարին վրէժս տայցէ:

Եթող եւ փակեաց զերկինս եղիա, այլ անձրեւ
ածել եւ արգելուլ. իսկ քեզ ոչ այնպէս բանան[22]
երկինք, այլ անդր ելանել. եւ որ մեծն եւս իցէ ինչ,
ոչ միայն քեզ ելանել, այլ եւ զայլս հանել՝ եթէ
կամիցիս. զի այնչափ համարձակութիւն յամենայն
յիւրան[23] եւ իշխանութիւն եւս քեզ: Եւ արդ քանզի
անդ է մեր տուն, զամենայն անդր համբարեսցուք, զի
մի կորուսանիցեմք. զի աստ թէպէտ եւ դրունս դնի-
ցես, եւ փակս եւ նիգս արկանիցես[24], եւ բազում
ծառայս պահապանս կացուցանիցես, եւ թէ ամենայն
չարագործս յաղթիցես, եւ յամենայն չար ակնոց
փախչիցիս, եւ ի ցեցոյ եւ ի բաղում ժամանակաց
կորստենէ, որում չէ հնար լինել, սակայն ի մահուա-
նէ երբեք ոչ ապրիցիս. բառնայցէ ի քէն ամենայն ի
միում վայրկեան ժամանակի. ոչ միայն բառնայցէ, այլ
թերեւս ի թշնամեաց ձեռս առաքեսցի: Իսկ եթէ
յայն տուն համբարես, քան զամենայն ի վերոյ լինի-
ցիս[25]. ոչ դրունս, ոչ փակս, ոչ նիգս հասանիցէ[26] դնել:
Քանզի այնպիսի է զօրութիւն այնր քաղաքի. այնպէս
առանց գող ական հատանելոյ[27] է բնակութիւնն, եւ
յատականալ եւ յամենայն չարեաց անկոխ[28]:

Եւ արդ զիաւրդ չիցէ յետին անմտութեան,

[21] Ցիբաւ, յարժանի, նոյնա-
նշան են. իրաւամբ:

[22] Ցեզ տեղ ներգործական բային քանի մը ժամանակները կրաւորականի տեղ ալ գործածուած կը գտնուին: Ինչ-պէս. Իսկ քեզ ոչ այնպէս բա-նան. այս ինքն՝ Բանէն, որն որ այնչափ չի գործածուիր: — Բառնայցէ է ինն ամենայն: — Հանել՝ Հատանել, կտրել:

[23] Փակ. ըսելու՝ Ջի այն-չափ համարձակութիւն եւ իշխանութիւն եւս քեզ յա-մենայն իւրան:

[24] Արկանել, գնել, կղպակ դնել:

[25] Ի վերոյ լինել (տան զօ-նաց), ազատ ըլլալ:

[26] Հասանել, հոս՝ պատա-հել, հարկ, պէտք ըլլալ:

[27] Առանց գող ական հատանե-լոյ (քանահրեան), ամբողջ խօսքն ածականաբար առնուած է. գողերուն ծակ բանալու վտան-գէն ազատ. (յն. ἀσυλος, ա-պահով, վտանգէ ազատ)

[28] Անխոց, չկոխուած (տեղ), հոս՝ չծռտնելու, անմատչելի:

ուր կորնչին եւ ապականին համբարքն՝ համբարել[29]. եւ ուր անվթարն[30] մնան եւ յաճախութեամբ բազմանան, եւ ոչ սակաւ ինչ մնան համբարել. եւ այն զի ցանգ անդ հասանիցէ կեալ: Ալան այնորիկ եւ հեթանոսք չհաւատան բանիցս մերոց. զի եւ ի գործոց, եւ ոչ ի բանիցս մերոց կամին առնուլ հաստատութիւն[31]. եւ յորժամ տեսանիցեն զի առնս երեւելիս շինեմք, եւ բուրաստանս կազմեմք, եւ բաղանիս եւ գեղս դնեմք, չհաւանին[32] հաւատալ եթէ յայլ քաղաք կազմիցիմք երթալ: Եթէ այնպես ինչ էր, ասեն, զամենայն պարտ էր աստէն դնոյ տալ[33], եւ անդր յառաջագոյն համբարել. եւ զայն յաստէն ինչ գործոց կարծեն. քանզի եւ տեսանեմք զկարի ընչաւէտն՝ յայն[34] քաղաքս եւ ի տունս եւ ի գեղս զամենայն համբարեն, յորս ցանգն բնակելոց իցեն. իսկ մեք զնորին հակառակն առնեմք. զերկիր՝ որ[35] յետ սակաւ միոց թողուլ հասանիցէ, բազում փութով ստանամք. ոչ միայն ինչս ծախելով[36], այլ եւ զաբիւն եւս անձանց տամք փոխանակ արտավարաց եւ սակաւ ինչ շինուածոց, իսկ ընդ երկնից դնելոյ՝[37] եւ ոչ զաւելորդս պիտոյիցն անսամբ ծախել. եւ այն զի սակաւ եւս գնոյ դնելոյ իցեմք, եւ ցանգ ուշնել[38], թէ միայն գնիցեմք:

Ալան այնորիկ զանհնարին վրէժս տայցեմք, յորժամ մերկք եւ աղքատք երթայցեմք անդր. մնաւանդ եթէ ոչ վասն մերոյ աղքատութեանն, այլ

[29] Գերեզիկ դարձուած մէն է, փակ· ըսելու՝ Համբարել անդր՝ ուր համբարքն կորնչին եւ ապականին:

[30] Անվթար, անվնաս: — Ո՞ր անվթարն ճառ, փակ· ըսելու՝ Ընդ ուր անվթար մնան:

[31] Հաստատութիւն, հոս՝ յուցցոյց, ապացոյց:

[32] Հաւանիմ քիչ մը վարը՝ Անսամ, նոյնիմաստ են. յանձն առնուլ:

[33] Գնոյ գալ, ծախել:

[34] Փակ· ըսելու՝ Զի յայն քաղաքս ... Համբարեն:

[35] Փակ· ըսելու՝ Զերկիր ըր... Տես Ա· 3, Ծան· 22:

[36] Ծախիմ, ծախք ընել, ըռայլել:

[37] Փակ· ըսելու՝ Իսկ ընդ դնելոյ զերկինս: Տես Ա· 17, Ծան· 11:

[38] Ցանգ ուշնել, փոխանակ՝ Ո՛նել ըլլ:

եւ յաղագս[39] զայլս այսպիսիս առնելոյ՝ անհանգիստս[40] տանջանս կրեցեմք: Զի յորժամ տեսանիցեն զմեզ հեթանոսք յայնպիսի իրս փութացեալ՝ որ յայնչափ խորհուրդս վայելեցաք, եւս առաւել եւ նոքա զաստէն իրացս վակժոյժ լինին[41]. եւ բաղում հուր կուտեմք աստ ի մեր գլուխս: Զի յորժամ որք ուսուցանեմք պարտեաք զնոսա՝ արհամարհել զամենայն երեւելիսս, մեք առաւել քան զամենեսին ածիցեմք զնոսա յայնպիսեացն ցանկութիւն, երբ կարիցեմք ապրել՝ որ այլոց կորստեան պատճառք լինիցիմք: Զպիտոյս քրիստոսի, զի փոխանակ աղի եւ լուսաւորաց երթոց զմեզ յաշխարհի· զի զմեզկեալսն[42] ի փափկութեանց՝ պնդեացուք, եւ զնաւարեալսն ի հոգոց ընչից՝ լուսաւորեսցուք: Յորժամ եւս աւելի ի խաւար արկանիցեմք զնոսա, եւ մեզկագոյնս քան որչափ էին[43] առնիցեմք, որ յոյս փրկութեան կայցէ մեզ: Զիք եւ ոչ մի ինչ· այլ հեծիցեմք, եւ զատամունս կրճիցեմք, եւ կապեալ ոտիւք եւ կապեալ ձեռօք երթայցեմք ի հուր գեհենին՝ յետ բարւոք մնոր խորտակելոյ[44] ի հոգոց մեծութենէն[45]:

Ա՛յսուհետեւ զայս ամենայն զմտաւ ածեալ՝ լուծցուք զկապանս այնպիսի պատրանաց[46], զի մի յայնց ձեռս անկանիցիմք՝ որ անշէջ հրոյն մատնիցեն զմեզ: Զի որ ընչից ծառայէ, եւ աստէն շղթայիցի եւ անդր մշանջենաւորացն պատրաստական գտանի. եւ որ յայնպիսի ցանկութենէ ազատ է, այլոյմ ցանկութեան հասանէ:

[39] Վասն, յաղագս, նոյնանշան են. համար: Տես Ա· 1, Ծան· 4:

[40] Անհանգիստ (գանձանէ), չդադրող, շարունակ, անդադար:

[41] Վակժոյժ լինել (կիմիւէ), սաստիկ եղանակաւ բռնել, կապուիլ. (յն. ἀναδεσμεύω, բանի մը կապել, կապուիլ)

[42] Մեզկիմ, թոյլնալ, լքանել, վհատիլ:

[43] Փակ· ըսելու՝ Եւ մեզկագոյնս առնիցեմք քան զոր որչափ էին: Տես Ա· 14, Ծան· 14:

[44] Խորտակիմ, կոտըրտուիլ, ջարդուիլ:

[45] Ի հոգոյ մեծութենէն, փակ· ըսելու՝ Ի հոգոյ մեծութեանն, հարատութեան հոգերէն:

[46] Պատրանք, խաբէութիւն:

5.

Թէ չէ պարտ երկնչիլ յորժամ բռնաւսահիցիմք սուտ:

ԹՒԷպէտ եւ վշտանայցէք, ասէ, յորժամ բամբասիցիք, այլ եւս բաղումք իցեն որ փառաւորիցեն վասն ձեր զԱստուած. եւ յերկոցունց կողմանց գանձիցէք ձեզ գանձս, եւ Աստուծոյ փառաւորելովն վասն ձեր, եւ ձերով բամբասելովն վասն Աստուծոյ: Չի մի կարծիցեն եթէ ի վայրապար բամբասելոյն վարձք ինչ չիցեն, երկուս խարոյս[1] եդ ի միջի. մի զայն, եթէ Յորժամ ասիցեն բան չար զձէնջ սուտ. եւ միւս եւս զայն, եթէ վասն Աստուծոյ: Եւ յայտ առնէ, թէ ոչ այն միայն, այլ եւ բարի բանս լսել բազում շահս գործէ առ ի փառս Աստուծոյ, եւ հաստատէ զբարւոք յուսոյն զաւետիս: Չի ոչ այնչափ ինչ կարող են բամբասանք չարաց եւ զայլս եւս խաւարեցուցանել առ ի չտեսանել զձեր լոյսն. զի յորժամ անհամիցիք, յայնժամ միայն կոխեն զձեզ. եւ ոչ՝ յորժամ ուղղութիւնս[2] ինչ գործիցէք, աղարտել[3] կարիցեն. այլ յայնժամ բազումք իսկ զարմանայցեն՝ ոչ միայն ընդ ձեզ, այլ եւ ձեւք զՀայրն ձեր փառաւորիցեն: Եւ ոչ ասաց՝ թէ զԱստուած, այլ թէ զՀայրն. զի զՀանդերձեալ ամենաւականութեանն նոցա անդէն վաղվաղակի սերմանիցէ սերմն[4]. եւ միանգամայն զիւր Հանդիտապատիւ զուգականութիւն[5] ընդ Հօր ցուցանիցէ:

[1] Խթոց, տարբերութիւն, զանազանութիւն:

[2] Ուղղութիւն, բարեգործութիւն, ուղիղ կամ արդար գործք, առաքինութիւն:

[3] Աղարտիմ, վար զարնել, դէշ խօսիլ, անարգել, քամահել:

[4] Փիլ. ըսելու՝ Չի զՀանդերձեալ ամենաւականութեան նոցա սերմն անդէն վաղվաղակի սերմանիցէ: Հայսէս յատկացուցիչն ու յատկացեալը՝ միջերնին ուրիշ բառեր խոհելով բաժնելը՝ բաւական յաճախ գործածուած բան մըն է:

[5] Հանդիպապատիւ, նոյն, հաւասար պատուով: — Հանդիպապատիւ զուգականութիւն, պատուոյ հաւասարութիւն:

Ա՛յսուհետեւ խմացեալ զշահ փութոյս այսորիկ, եւ ի ծուլութենէն զվնաս կոբսեան մերոյ զաստիճին եւ զանհնարին[6], զի մի ցէրն մեր Հայհոյիցի վասն մեր, եւ մի գայթակղութիւն Հրէից եւ Հեթանոսաց եւ եկեղեցւոյն Աստուծոյ լինիցի՝ քան զարեգակն ցուցցուք: Եթէ կամիցի ոք զմեզ բամբասել, մի ընդ չար բանսն զչարեացուք[7], այլ թէ գուցէ յիրաւի Հասանիցէ զբամբասանն լսել: Եթէ ի չարիս կեցեմք, թէպէտ եւ չբամբասիցէ ոք զմեզ, քան զամենեսեան թշնամեալ ենք: Եւ եթէ զառաքինութեամբն գայցեմք[8], թէպէտ եւ ամենայն աշխարհ զմեզ չար խօսիցի, յայնժամ քան զամենեսեան նախանձելի լինիմք, եւ զամենեսեան ինքնակամ ձգիցեմք ի փրկութիւն: Քանզի ոչ եթէ ընդ բամբասանս չարացն, այլ ընդ առաքինութիւն վարուցն Հային. եւ քան զամենայն վող առաւել յայտնի Հնչէ գործոցն օրինակ, եւ քան զլոյս լուսաւորագոյն՝ վարք պարկեշտութեանն[9]:

Ապա թէպէտ եւ կարի իսկ բազումք իցեն՝ ոք բիծ դնիցեն[10], եթէ զառաջինսն զոր ասացաք՝ յանձին ցուցանիցեմք, Հեզս լինել եւ խոնարհս եւ ողորմածս եւ սուրբս սրտիւք եւ խաղաղարարս, եւ բամբասիցիմք եւ փոխարէն չհնշամանիցեմք, այլ եւ ուրախ եւս լինիցիմք, ոչինչ նուազագոյն քան զնշանսն ածիցեմք զմեզ[11] զաեսողն. եւ ախորժելով իսկ ամենեքին յարիցին ի մեզ, թէ եւ զազան ոք իցէ կամ գեւ կամ զինչ եւ իցէ: Եւ եթէ իցեն որ զղուիցին[12]

[6] Չառաքինն իւ զնշանարին, Տես Ա. 18, Գծան. 12:

[7] Չչարիմ (ընդ բանս), դժուարիլ, բարկանալ, սըրդողիլ:

[8] Գալ (զառաքինութեամբ), (առաքինութեան) զբաղիլ, եաեւէ ըլլալ, (առաքինութիւն) ընել: — Նոյն բային աս տեսակ գործածութիւնը շատ յաճախ է. ուստի եւ կ'ըսուի. Գալ գերբէտ, գնմառաքինութեամբ, գերբատա, գհոգեւորս, եւ այլն:

[9] Վարք պարկեշտութիւն, (յն. βίος καθαρός) մաքուր վարք:

[10] Բիծ դնել (ա՛նէ), (մէկու մը վրայ) յանցանք, պակասութիւն գնել, ձգել:

[11] Չքերթ ածել, իրեն քաշել, իրեն հետ սիրով կապել:

[12] Չզարհիմ (զա՛ռ), արհամարհել, զզպարտել, չարախօսել:

զքեզ, եւ չկռուիցիս ինչ ընդ այն, մի ընդ այն նայիցիս՝ թէ եւ հրապարակաւ իսկ թշնամանիցեն զքեզ, այլ զմիտս նոցա քննեա, եւ տեսանիցես զի գովչն եւ զարմանան ընդ քեզ, ազգի ազգի դրուատիս[13] տայցեն: Տես զնոյրդ Նաբուքոդոնոսոր գովէր զմանկունսն՝ որ ի հնոցին էին. թէպէտ եւ թշնամի եւ պատերազմող էր, այլ քանզի եռեաս թէ պինդ կացին, յարգէ եւ պահէ, ոչ վասն այլ իրիք, այլ զի նմանին[14] չլուան, եւ զԱստուծոյ պատուիրանն պատուեցին: Նա եւ սատանայ իսկ յորժամ տեսանիցէ թէ չվճարեաց ինչ՝ ի բաց կայ[15] այնուհետեւ, կասկածեալ թէ դուցէ բազում պակաց լինիցին[16] մեզ պատճառք: Եւ յորժամ նա ի բաց մեկնեացի, թէպէտ եւ կարի որ[17] ժանտ եւ եղծեալ[18] իցէ՝ ճանաչէ զառաքինութիւնն, ի փառատել միդգն որ մածեալ կայր ի վերայ. եւ եթէ ի մարդկանէ խաբիցիս, սակայն յԱստուծոյ գտանես դրուատիս, եւ մեծամեծ զարմանս գործիցես[19]: Մի այսուհետեւ զչարիցիս ինչ եւ մի ի կոր կործանիցիս: Քանզի եւ առաքեալքն ոմանց հոտ ի մահուանէ ի մահ էին, եւ ոմանց հոտ ի կենաց ի կեանս: Եթէ

[13] Դրուատիւ, գովութիւն:

[14] Փակ. ըսելու՝ Այլ վասն այնը՝ զի նմա չլուան:

[15] Ի բաց կայ, է բաց դնէիր, նդմանչան են. հեռանալ, մեկնի կենալ:

[16] Լինիցին ձեզ պատճառք. տես Ա. 19, Ծան. 8:

[17] Փակ. ըսելու՝ թէպէտ եւ որ կարի ժանտ . . . :

[18] Եղծանէլ, ապականել. ապականիլ:

[19] Հայերէնի մէջ սովորական բան մըն է՝ խօսքին մէջ եռեւէ եռեւ եկող բայերուն ժամանակները տարբեր դնել. այս ինքն՝ Սահմանական ներկայ եւ Սաորադասական, Հրամայականն եւ վերի խօսքը. փակ. ըսելու՝ Գտանես դրուատիս, եւ զարմանս գործես: — Անդրէն Աստուած ֆառասուբի եւ քարոզութիւն ոչ հայհոյիցէ: — Որ ոչ առնու զխաչն իւր եւ ֆայցէ զկնի իմ, չէ ինձ արժանի: — Արժանաւորութիւն, ասէ, Պաւղոս, արմատ ամենայն չարեաց է. մանաւանդ եթէ քրիստոս իսկ ասիցէ: — Իցեն որք ի տան անգամ կարդալոյ ղէնյցէն, եւ յետոյ միով կարդալովն իսկ սխափին: — Որ զնաւթեամբն եւ պարկեշտութեամբ կէցցէ: — Եթէ սէրէտ զայնոսիկ ոչք սէրէցէն զձեզ, զինչ վարձք են. ոչ ապաքէն եւ մաքսաւորք զնոյն առնէցեն. Ոչ: Նոյն խօսքն աւետարանին մէջ ասանկ է. Եթէ սէրէցէտ . . . որ սիրէն, զինչ վարձք էցեն . . . զնոյն առնէն:

դու չտայցես ինչ պատճառս, յամենայն բամբասանաց զերծանիցիս. մանաւանդ թէ երանելի եւս լինիցիս: Պայծառացիր պարգեւօքն եւ վարուք, եւ չդրիցես ինչ ամենեւին զբամբասանսն: Քանզի չէ եւ չէ իսկ մարթ այնմ՝ որ զառաքինութեամբն գայցէ, չըսնել բազում թշնամիս. այլ չէ ինչ միւս այն առաքինւոյն, քանզի այնպիսեաքն առաւել պայծառանայ:

Զայս ամենայն զմտաւ ածեալ, միւսմն միայն դէտակն կալցուք[20], հաստատութեամբ կարգել զդնացս եւ զկեանս[21] անձանց մերոց. եւ այնպէս լինիցիմք առաքնորդք խաւարելոյն ի կեանսն յաւիտենից: Քանզի այնպիսի է զօրութիւն լուսոյն՝ ոչ սոսկ միայն լուսաւորել, այլ եւ անդր առաքնորդել այնոցիկ՝ որ զկնէս նորա երթայցեն: Յորժամ տեսանիցեն թէ զամենայն ինչ արհամարհեցաք եւ ի հանդերձեալսն միայն պատրաստեցաք զանձինս, յառաջ քան յամենայն բանիդ՝ ի գործոցն մերոց հաւանիցին:

Ո՞ր իցէ այնչափ անմիտ, որ տեսանիցէ զայն՝ որ յերկինս եւ յերանդն[22] ի փափկութեան եւ ի մեծութեան էր, զամենայն ի բաց մերկացեալ, եւ զքաղցի եւ աղքատութեան եւ վշտամբերութեան[23] միտ եդեալ, եւ ընդ վիշտս եւ ընդ արեան եւ ընդ մահու եւ ընդ ամենայնի որ ինչ ստղնապութեան[24] իրք կարծիցին՝ պատրաստեալ ի մարտ պատերազմի, եւ չարնուցու այնու ամենայնիւ զՀանդերձելոյն օրինակ: Ապ՝ եթէ զաշխարհիս կենօք զղածնուցմբ[25], եւ եւս ի ներքս արկանիցեմք զանձինս, զիա՞րդ կարիցեն հասանել եթէ յայլ տարաշխարհական[26] ճանապարհ փութայցեմք երթալ: Եւ այնուհետեւ ո՞ր պատաս-

[20] Դիտոն սահել (խփէ), նայիլ, միտ դնել, հոգ տանիլ:

[21] Կարծել զնացս ի կեանս, կեանքը, վարքը կարգաւորել:

[22] Երանդ, երեկ չէ մեկալ օր:

[23] Վշտամբերութիւն, խրատամբերութիւն, վշտակրութիւն:

[24] Ստղնապութիւն, նեղութիւն, անձկութիւն: Ստղնապութիւն էր+, (յն. τὰ ὀδυνά,) ահագին խոտ բաներ:

[25] Զղածնոմ (վերէ+), փաթթուիլ. (յն. ἑαυτοῖς ἐμπλέκωμεν, զմեզ կը փաթթենք:)

[26] Տարաշխարհական (ճանապարհ), հեռաւոր, երկայն:

խանաւսութիւն կայցէ մեզ, յորժամ որչափ վճա-
րեցին մարդկեղէն կարծիք [27] հեթանոսացն խնա-
մովք, չվճարիցէ ի մեզ երկիւղն Աստուծոյ. քանզի
եւ ի նոցանէ ոմանք յընչից մերկացան, եւ զմահ առ-
ին համարեցան, զի մարդկան քաջութեան օրինակ
լինիցին. վասն որոյ եւ ընդունայն իսկ եղեւ յոյս նո-
ցա: Եւ արդ զմեզ ո՞ր բան զերծուցանել կարէ. զի
այսչափ ինչ առաջի կայ, եւ այսպիսի զգաստութեան
բացեալ դուռն, եւ այնչափ ինչ չվճարիցեմք՝ որչափ
ինչ նոքա վճարեցին. այլ եւ զանձինս եւ զայլս ընդ
մեզ կորուսանեմք: Քանզի ոչ այնչափ վնաս առնէ հե-
թանոսն՝ որ զանօրէնս [28] գործիցէ, որպէս քրիստո-
նեայն՝ որ զնոյն առնիցէ: Եւ յիրաւի իսկ. զի նոցա ա-
պականեալ կարծիք են, եւ մերքս հնորհօքն Աստու-
ծոյ՝ եւ ամպարշտացն եւս պարկեշտ եւ երեւելի
թուին: Քանզի եւ յորժամ նախատել կամին զմեզ եւ
մեծացուցանել զիշխանսն, զոյս իմն յառաջ բե-
րեն, թէ եւ քրիստոնեայ եւս է: Նա եւ ասէին իսկ
ոչ [29] զայն, եթէ ոչ մեծարանաց [30] զկրօնսս համարէին:

Ո՞չ լսեալ՝ որչափ ինչ եւ որպիսիս պատուի-
բեաց զքրիստոս: Եւ արդ ե՞րբ կարիցես վճարել ինչ ի
պատուիրանացն, յորժամ զամենայն թողեալ եւ [31]
շուրջ գայցես տոկոսիս [32] ժողովել, զիոխոյն զվաշխս

[27] Ցունարէն ծόξα բառը թէ՛ կարծիք եւ թէ փառք կը նշանակէ: Հոս նոյն բառը փոխանակ երկրորդ նշանակութեամբ ֆառֆ թարգմանուած է՝ որպէս զի լսելու, ինչպէս որ լատիներէնն է (gloria, փառք,) առաջին նշանակութեամբ կրնայ դրուած է: Նոյն ծόξα բառն է, որ քիչ մը վարը կու գայ, Զի նոցա ապականել կրնայ ին. որուն լատիներէնն ալ վարդապետութիւն, կարծիք (doctrina, opinio,) թարգմանուած է:

[28] Ջանօրէնս, հոս՝ գոյականաբար առնուած է, այս ինքն՝ անօրէն, անպիտան գործքեր:

[29] Նա (մանաւանդ) ի՛ս ա-
ւելն իսկ ոչ զայն. փխկ. բ-
սելոյ՝ Նա եւ ոչ իսկ ասէին
զայն: Տես Ա· 19, Գան. 4:

[30] Եթէ ոչ մեծարանաց զկրօնս հաճարէին, թէ որ հաւատքը մեծարոյ չհամարէին:

[31] Ե՛ս շաղկապն երբեմն պարզապէս վայելչութեան համար կը դրուի: Այսպէս է վերի խօսքը· փխկ· ըսելու՝ Զամենայն թողեալ՝ շուրջ գայ: — Թողուցեալ ի՛ս ձեզ-
նէցան ա՛ս ի՛ս. փխկ· ըսելու՝ Թողուցեալ մերձենցան:

[32] Տոկոսիւ, վաշխ, (փոխ տրուած տոքիին) շահը:

զետեղել, վաճառացն նիւթս յաճախել, գերդաս-
տանաց [33] դասակս [34] գնել, յարծաթոյ սպաս [35] կաղ-
մել, գեղս եւ ապարանս եւ անդաստանս առնուլ:
Եւ երանի թէ զայս միայն: Յորժամ յանօգուտ յայն-
պիսի ժրութիւնս [36] եւ ապիրատութիւնս եւս յաւե-
լուցուս, զահմանս պլոյց հատանել, զոտնս յափրշ-
տակել, զաղքատութիւնն կեղել [37], զքաղցն սաստ-
կացուցանել, երբ ժամանեսցես գէթ զարտաքին ան-
դաստակս [38] պատուիրանացն կոխել: Աւլ իսկ ժա-
մանակ՝ զի եւ աղքատացն ողորմիցիս. դիտեմ եւ ես:
Նա եւ անդ բազում վնաս կայցէ, եթէ առ պար-
ծանս ինչ եւ առ մեսպարծութեան [39] զայն առնիս-
ցես. զի բարի գործովքն չշահիս ինչ: Եւ զի՞նչ քան
զայն թշուառութեան կայցէ, յորժամ եւ ի նաւա-
հանգստեանն նաւաբեկ լինիցիս [40]:

6.

Թէ խաղաղ են կեանք աշխարհիս եւ հանդերձեալքն ոչ խաղաղ:

Զեն ինչ խաղաղ կեանք աշխարհիս [1]. մանաւանդ թէ սա խաղաղ իցէ եւ հանդերձեալքն ոչ խաղաղ: Բայց թերեւս ոչ միայն խաղաղ, այլ եւս չար քան զխաղաղ. զի ոչ միայն ծաղուն [2] վճարին, այլ եւ բազում վնաս գործէ այնոցիկ՝ որ ոչ մեծաւ քննութեամբ [3] կամիցին

[33] Գերդաստան, ծառաներ, ընդհանիք: Նոր նշանակութիւն է՝ ընտանիք:

[34] Դասակ, գունդ, խումբ, դաս:

[35] Սպաս, (սեղանի) առանձնեղ:

[36] Ժրութիւն, փոյթ ջանք:

[37] Կեղեմ (պղտիտութիւն), աստիճ նեղել, կեղեքել:

[38] Անդաստակ, դաւիթ, դրսի սրահ:

[39] Մեսպարծանութիւն, անփառութիւն, ընդունայն փառաւորութիւն:

[40] Նաւաբեկ լինել, նաւը կտրիլ, խորտակիլ, նաւաբեկութիւն կրել:

---

[1] Զեն ինչ խաղաղ կեանք աշխարհիս, աշխարհքիս կեանքը խաղաղիք չէ:

[2] Ծաղուն, ծաղուս, ծիծաղ: — Ծաղուն վճարին, ծիծաղով կը լմընցնան:

[3] Մեծաւ քննութեամբ, (յն·

զևրեանց կեանս կարգել[4]: Եւ արդ աղէ իսկ եկ ասա դու ցիս. զի՞նչ ընդհատ ի մանկուէ իցեմք[5], որ ընդ խաղ[6] տունս շինիցեն, մեք որ գեղեցիկ ապարանս շինիցեմք, կամ ընդ խաղ նոցա ճաշն առնելոյ[7], մեք որ ի բարեկեցութեան զամենայն աւուրս հանիցեմք[8]. եւ ոչինչ. բայց այնչափ միայն, զի մեք տանջանս մեծ-բեմք: Եւ թէ չեւ եւս երեւի մեզ ապաժամանումն[9] գործոյն, չեն ինչ զարմանք. քանզի չեւ հասաք ի չափ արութեան[10]: Յորժամ ի չափ հասանիցեմք՝ յայնժամ ընթերցանիմք[11] թէ այն ամենայն մանկուէ գործ էր: Նա եւ զայն իսկ յորժամ արք լինիցիմք, ծաղր առնեմք, զոր մինչդեռ մանկունն էաք՝ կարեւոր համարէաք, խեցի եւ կաւ ժողովելով եւ անկունս[12] շինելով. եւ քան զնոցայն՝ որ մեծամեծ տունս շինիցեն եւ աղդի աղդի փողոց յօրինիցեն[13], չհամարէաք ի վայր: Այլ վաղվաղակի փլանին[14] անկանին, եւ չառնին[15] իմիք պիտանացու. որպէս եւ ոչ գեղեցիկ ապարանքն՝ զոր մեծամեծքն շինիցեն: Քանզի զերկնից բնակիչն չհանդարտեն[16] ընդունել. նա եւ ոչ յանձն

μετὰ ἀκριβείας,) սաստիկ փութով, ճշդութեամբ:

4 Կարծէ՞ս (պէսա), ուղղել, կարգաւորել:

5 Ցես 3, Ծան. 5: — Զինչ ընդհատ է ֆրատոյց (յն. νεκρῶν οὐδὲν διαφέρουσιν,) մեռեալ-ներքն չեն զանազանուիր:

6 Ընդ խաղ, խաղալոյ՝ խաղոյ՝ կատակի համար:

7 Փակ. ըսելու՝ կամ յառնելոյն նոցա ճաշ ընդ խաղ: Հոս ալ է կամ յ նախդիրը զեղչուած է՝ երկու (ընդ եւ է) նախդիրները վրայէ վրայ չդնելու համար: Ցես Ա. 20, Ծան. 34:

8 Հանել զաւուրս (է բառ-կեցուածքն), (բարօրութեամբ, հանգստութեամբ ու զուարճութեամբ) օրերն անցընել:

9 Ապաժամանումն՝ անպիտանութիւն, գեշութիւն:

10 Չափ արութեան, կատարեալ մարդու տարիք, չափահասութիւն:

11 Ընթերցանիմ, (յն. ἐζοεμαι,) միտքը դալ, յիշել, իմանալ:

12 Տնկոնէ, պզտիկ տներ:

13 Ցօրինել, շինել, նոյնիմաստ են. շինել. գեղեցիկ զանազանութիւն բառից:

14 Փլանիմ, կործանիլ, փլիլ:

15 Առնիմ, ֆրանիմ, ֆորձիմ, իմ բայերը եական բայի տեղ կը գործածուին: Զօրօրինակ. Զառնէն խփ պիտանացու. փակ. ըսելու՝ Զլինին..: — Բաղատ ֆուսթ ֆորձին մեզ անոր. փակ. ըսելու՝ Բաղատ ֆուսթ մեզ անոր. փակ. ըսելու՝ Բաղատ վնասք լինին..: — Թեպէտ Ես բաղատ ինչ էրթ կարծած է վերայ կայցին. փակ. ըսելու՝... իրք կարեւորք իցեն:

16 Հանդարտիմ, կարող լինել:

իսկ առնու բնակել ի նոսա՝ որ զվերին աշխարհն ունիցի: Այլ որպէս եւ մեք զնոսա ոտիւք փլուզանեմք[17], նոյնպէս եւ նոքա մուրք. եւ որպէս մեք զմանկտին՝ որ ընդ փլուզանել տանցն լայցեն, ծաղր առնեմք, նոյնպէս եւ նոքա՝ յորժամ տեսանիցեն թէ աշխարեմք[18], ծաղր առնեն. եւ ոչ միայն ծաղր առնեն, այլ եւ լան. քանզի վտահիլ լինին մեզ ազեացն գթովք[19]. եւ այսպէս բազում վնասք գործին մեզ անտի:

7.

Թէ չեն ինչ ընդհատ ի մեռելոց՝ որ ի չարիսն կայցեն:

Թէպէտ եւ բազում ինչ իրք կարեւորք ի վերայ կայցեն, այլ քան զամենայն եւ յոյժ կարեւորն զՀոգեւորսն լաւ համարել[2], եւ ճանաչել՝ թէ զինչ կեանք են եւ կամ զինչ մահ իցէ[3]: Քանզի բազումք թուին[4] անձանց խրեանց՝ թէ կենդանիք իցեն, եւ չեն ինչ ընդհատ ի մեռելոց՝ յորժամ ի չարիսն իցեն. մանաւանդ զի առաւել վատթարագոյն քան զմեռեալսն են: Ձի որ մեռանին, ասէ, արդարացեալ է ի մեղաց. բայց որ կենդանի է մեղաւք՝ նա ծառայ է մեղաց:

Եւ զայն ինչ մի ասիցես ցիս, թէ յորդանցն չծախիցի[5], եւ ոչ ի տապանի կայ[6], եւ ոչ զաչսն եւխից[7], եւ ոչ պատանաւք պատեցաւ: Ձի եւս շար քան

17 Փլոյանիմ, կործանել, փլցընել:

18 Ալեաբոխիմ, լալ, ողբալ:

19 Աղէտացն գթովք, սիրով, գորովով:

---

1 Ի վերայ, հոս՝ աւելադրութիւն է, փակ. ըսելու՝... իրք կարեւորք կայցեն (վերահաս իցեն):

2 Զհոգեւորսն լաւ համարել, այս ինքն՝ պարտ է զհոգեւորսն լաւ համարել, կամ՝ լաւ համարելի է:

3 Թէ զինչ կեանք են, եւ կամ զինչ մահ իցէ: Ցես 5, Ծան. 19:

4 Թուիլ անձին, ինք իրեն երեւնալ:

5 Ծախիմ, սպառիլ, կեղտուիլ:

6 Թէ յորդանցն չծախիցի, եւ ոչ ի տապանի կայ: Ցես 5, Ծան. 19:

7 Խնամ, քիչ մը վարը՝ կաքիմ, խափանիմ, նոյնանշան են. գոցել:

զվախճանեալն է ի տագնապի. ոչ յորդանոյն ծա-
խեալ, այլ ի սաստիկ զազանաց՝ ոգւոյն կարեաց զեշ
զեշ պատառեալ[8] եւ թաթախով[9] լցեալ: Թէպէտ եւ
ի բաց[10] իցեն աչքն, եւս չար կարկեալ են քան զայ-
նոցիկ՝ որոց կարկեալ եւ կափուցեալ իցեն: Մեռե-
լոյն[11] չտեսանեն ինչ զարեւ, եւ սորա բազում ցաւս
կուտեալ անձինն աչօք բացօք: Մեռեալն ի տապանի
կայ անշարժ ամենեւին, եւ սա մեղօք ի գերեզմանի
պէսպէս ցաւօք թաղեալ: Ա՛յլ նորա մարմինն հա-
րեալ[12] իցէ. եւ զորոյս չտեսանես, զի յառաջ քան
զմարմինն ոգիքն հարեալ են եւ կորուսեալ, եւ բա-
զում տխրութիւն կրէ ի սրտին:

Մեռեալն զտան օր միայն հոտեցաւ, եւ սա
մեղօք զամենայն աւուրս կենաց բուրէ ժանտահոտու-
թիւն: Որպէս զի եւ այնչափ ընդհատ է սա ի նմանէ[13],
զի նա ըստ բնութեանն միայն ապականութիւն կրէ,
եւ սա հանդերձ այնու եւ զղելութիւնն եւ սրտմտու-
թիւն ի նմին յարէ. եւ օր ըստ օրէ ազգի ազգի հնարս
ապականութեան իմանայ[14]: Ա՛յլ ի ձի՞ հեծեալ յօ-
րանայցէ[15]. եւ այն զինչ աւելի իցէ, քանզի եւ նա
մահճօք բարձեալ յուշարկի: Եւ այս եւս նմա անհնա-
բին ազէտք են. զի գնա ի հարկանելն ոչ ոք տեսանէ,
քանզի ի տապանի իբրեւ ընդ վարագուրաւ ծածկեալ
կայ. եւ սա նեխեալ, եւ յածեալ գայ զվայրօք[16]. ի-
բրեւ զմարմին բարձեալ կրէ զոգին մեռեալ: Եւ եթէ
հնար ինչ էր տեսանել զոգի առն՝ որ ի փափկութեան
եւ ի չարիս կայցէ, տեսանէիր իսկ՝ զի կարի լաւ էր ի
գերեզմանի կապեալ կալ, եւ ոչ պարտաւանդօք[17] մե-

[8] Գիշ գիշ պատառել, բզկիկ բզկիկ, պատառ պատառ ընել:

[9] Թաթախ, չարաչ. (իբրեւ:)

[10] Ի բաց, բաց:

[11] Մեռելոյն, փխկ. ըսելու՝ Անձ մեռելոյ:

[12] Հարեալներ, հոս՝ փտտիլ:

[13] Որպէս զի եւ այնչափ ընդհատ է սա ի նմանէ, այնպէս որ ասիկայ այնչափ միայն իրմէ կը զանազանուի:

[14] Հնարս իմանալ, հնարք գտնել:

[15] Ցօրանամ, պարծիլ:

[16] Ցածին, վէպերու փամ, նոյնանչան են. պարտիլ, ապին անկին երթալ գալ:

[17] Պարտաւանդ, կապ = Պատաւանդել, կապել:

ղաց ծածկեալ: Եւ վէմ կափարիչ[18] ի վերայ յարկել[19], եւ ոչ[20] անզգայութեամբ արբեցութեանն ծանրացեալ:

8.

Նկարագիր առն արծաթասիրի:

Գրեալքիր[1], եթէ իցէ ոք մարդ՝ որոյ հուր յաչացն արձակիցի, թռուխ, չարաւեւ[2]. եւ փոխանակ երկուց ձեռացն՝ երիւս վիշապք յուսոցն արձակեալ կախիցին. եւ ի բերանն փոխանակ առամանց սուսերք կանգնիցին[3]. եւ փոխանակ լեզուին՝ թունիցէ եւ սպանող դեղոց աղբիւրս բղխիցէ. եւ որովայն՝ քան զամենայն հնոց, որ ինչ ի ներքս արկանիցի՝ արագագոյն ծախիցէ[4]. եւ ոտքն թեւաւորք, եւ քան զամենայն բոց բորբոքեալ սաստկագոյն. եւ դէմքն շան եւ գայլոյ. եւ մարդկաբար[5] ինչ բարբառ ընդ բերանն չհանիցէ, այլ ահագինս ինչ եւ չարաձայն[6] եւ չախորժելի. եւ ի ձեռաց անտի հուր եւ բոց հատանիցի[7]; թերեւս ահագին ինչ ձեզ բանքս թուիցի. այլ ոչ եւս արժանի կերպարանեցաք[8]. ի սոյնս եւ այլ ինչ

[18] Վէմ՝ հափարիչ, գերեզմանաքար:

[19] Ցարկիմ, վերնայարկը, ծածկը գոցել. հոս՝ ծածկել, վրան դնել:

[20] Ցաճախ բազդատական խօսքի մէջ երկրորդ պարբերութեան սկիզբը փոխի տեղ՝ ե՛ս կը գործածուի: Այսպես է վերի խօսքը, փխկ. ըսելու՝... քան անզգայութեամբ: — Լա՛ եր է ֆերեզմանի կապեալ ե՛ս, ե՛ս ու (յն. ή, քան թէ) պարտաւանդօք ելլոյ ծածկեալ. փխկ. ըսելու՝... քան պարտաւանդօք մեղաց ծածկեալ:

---

[1] Գրեալ կամ գրնել գրել, ենթադրել, համարիլ:

[2] Չաբաթաս, զեշ տեսք ունեցող, չարագէմ:

[3] Կանգնիմ, կենալ, անկուիլ:

[4] Փխկ. ըսելու՝ եւ որովայն՝ որ արագագոյն ծախիցէ քան զամենայն հնոց որ ինչ ի ներքս անկանիցի:

[5] Մարդկաբար, մարդուն պէս: Տես 4, Ծան. 1:

[6] Չարաձայն, անախորժ (ձայն):

[7] Հատանիլ (իլ) (ծառ ափայլի, հուր, բոց), ցոլանալ, (լոյս) արձակուիլ:

[8] Կերպարանիմ, նմանցընել, նոյն կերպարանքը տալ, նկարագրել:

պարտ է յաւելուլ· զի զամենեցունց իսկ զկիսոց զմարմինս ուտիցէ, եւ զկէսս գէշ գէշ պատառեալ ցրուիցէ: Ամէն քան զայնպիսին չար դժոգակատոյն է արծաթասէրն. զամենեքումբք յածեալ շրջի[9], իբրեւ զդժոխս՝ զբոլորս կլանել, հասարակաց թշնամի է, սահեալ յոլայ[10] զամենայն ազգաս մարդկաս: Չկամի թէ մարդ ուրեք գտանիցի. քանզի զամենայն ախորժ ունել: Կա եւ յայնմ եւս[11] չկայ, այլ յորժամ զամենայն եղծանէ[12] ցանկութեամբն, ապա եւ զերկրիս եւս զընութիւնս ապականել տենչայ[13]: Քանզի ոսկի փափաքէ տեսանել զսա. եւ ոչ միայն զերկիրս, այլ եւ զերկինս եւ զխոհս[14] եւ զաղբերս եւ զառհասարակ զամենայն իսկ երեւելիս: Եւ զի ուսանիցիք՝ թէ չեւ եւս զմբոլորութիւն այնպիսւոյն յանդիման կացուցաք[15]. — բայց մի ոք մեղադիր լինիցի, եւ մի տագնապեալ՝ զանձնէ եւ եւթէ կարծիցէ. — ի բաց առառ ժամանակ մի զահ օրինաց, եւ տեսանիցես զայնպիսին սուբ առեալ եւ ընդ ամենեսեան ընդխառնեալ[16], եւ ոչ ումեք խնայեալ. ոչ բարեկամի եւ ոչ ազգականի, ոչ եղբօր եւ ոչ հօրն իսկ որ ծնեալ զնա: Մանաւանդ զի եւ ոչ առակի պէտք են ասա. այլ ինքնա իսկ հարցցուք, թէ ո՞ւ ցանդ այնպիսի հոգւդ գայցեն զմառա՝ գործել շուրջ զամենեքումբք, կոտորել մոզք եւ զազգականս եւ զբարեկամս եւ զծնողս իսկ գլխովին: Եւ ոչ առակաց ինչ պէտք իցեն. քանզի ամենեքեան իսկ գիտեն, որ յայնպիսի ցաւս ծնդիցին[17].

[9] Ցածեալ շրջէ, պղտրիլ: Տես Ա· 12, Ծան· 26:

[10] Սահեալ յոլայ զամենայն ազգս մարդկա, (իմացիր կամ կարգա՝ մարդկան,) բոլոր մարդկային ազգին չորս կողմը կը պղտրի:

[11] Կա եւ յայնմ եւս չկայ, բայց հնձ ալ չհկենար, բայց անով ալ գոհ չըլլար:

[12] Եղծանել, ապականել, նոյնանշան են:

[13] Տենչամ, ախորժիմ, փափաքիմ, նոյնիմաստ են. բաղձալ:

[14] Խոհ, անտառուտ, ծառերով լի ձոր:

[15] Ցանդիման կացուցանել, ցուցընել, առջեւը դնել:

[16] Ընդխառնիմ (ընդ ոմէ+), կռիւ հանել, սկսիլ. (յն· ἀναχράομαι, կործանել, կորսընցընել, մեռցընել:)

[17] Ծնդիմ (ի ցաւս), (ցաւերով) հիւծիլ, մաշիլ. (յն· κατέχομαι, բռնուիլ:)

եւ ընդ հօր ծերութիւնն տաղտկան[18]. եւ որ ամենեցուն ցանկալի եւ քաղցր է՝ եւ ընդ որդւոյն եւս թախծին[19], եւ բեռն համարին զնոսա: Մի այսուհետեւ զարմանայցէք ինչ ընդ այն, եթէ զարծաթասէրն այնպէս կերպարանեցի, զի եւս չար՝ քան զոր ասացաք, է:

9.

Չի արժան թշնամանիլ զաղքատս:

Յորժամ պահայոյզքն[1] շրջիցին, եւ փողովք եւ քնարօք ի ժամանակս ձմերայնւոյ ի քնոյ զարթուցանեն, եւ զսբ եւ ընդ վայր[2] թախանձիցեն[3], պարզեւս բազումս առնուն եւ դնան: Եւ եթէ աղքատ ոք կարօտեալ՝ առ վշտին մատուցեալ աղաչիցէ վասն պատառոյ միոյ հացի, անդ տեսանես ազգի ազգի չարախօսութիւն, բամբասանս, վատութեանց[4] պարսաւանս[5]: Եւ զայն չածիցես զմտաս, թէ եւ դու վատանաս[6], եւ սակայն Աստուած զնւրն տայ քեզ:

Եւ զայն մի ինչ ասիցես, թէ ես գործ գործեմ, այլ զայն ցոյց՝ եթէ վասն Աստուծոյ գործիցես: Ոչ եթէ վաճառացն տուրեւառիկք[7] կամ այլոց շահից ինչ հայթայթանք[8] իցեն[9] գործն, այլ ողորմութիւն եւ աղօթք, եւ նեղելոց վերակացու լինել, եւ

[18] Ցաղխիմ (ընդ ծերութիւն), ձանձրանալ, նեղուիլ, դժուարիլ:

[19] Թախծիմ, արտմիլ, տխրիլ:

---

[1] Պահայոյզ, գիշերուան պահապաններ, գիշերապահներ:

[2] Ջսբ եւ ընդ վայր, պարապ տեղ:

[3] Յորժամ պահայոյզքն շրջիցեն.. ի քնոյ զարթուցանեն, եւ զսբ խնդանիցեն: Տես 5, Ծան· 19:

[4] Վատութիւն, ծուլութիւն, դատարկութիւն, անգործութիւն:

[5] Պարսաւանք, անարգանք, նախատինք:

[6] Վատանամ, անգործ՝ ծոյլ ըլլալ, ծոյլնալ:

[7] Տուրեւառիկ, (փ·) առուտուր:

[8] Հայթայթանք, հնարք, ճար:

[9] Ոչ երեք վաճառացն տուրեւառիկք եւ հայթայթանք իցեն փոքին: Տես Ա· 19, Ծան· 8:

որ այլ ինչ նոյնպիսիք, յորոց այսչափ ի վատութիւն հատեալ[10] եմք: Սակայն չասէ Աստուած, եթէ վասն զի ի վատութիւն հատեալ էք, չծագեմ զարեգակին, շնջուցանեմ զլուսին, կապեմ զաղբիւրս[11] երկրի, խնամ զակունս[12] աղբերաց, ցամաքեցուցանեմ զգետս, արգելում զօդս, կարճեմ զտարեւոր անձրեւս: Այլ զամենայն ինչ առատութեամբ պարգեւէ, եւ ոչ միայն վատաց, այլ եւ չարագործաց եւս շնորհէ վայելել: Իսկ եթէ տեսանիցես զաղքատն, եւ ասիցես թէ հեղձնում եւ մղձկիմ[13], զի մանուկ մարդ[14] է եւ ողջ, եւ չունի ինչ ցաւս յանձին, եւ մուրով[15] կամի կեալ, ի վատութիւն հատեալ, ծառայ ուրեմն[16] ի տերանց փախուցեալ: Եւ զայս ամենայն՝ զոր ասացի, դու զքումդ անձնէ առ. մանաւանդ թէ նմա իսկ տայցես համարձակութեամբ ասել: Եւ յիրաւի իսկ ասիցէ, թէ հեղձնում եւ մղձկիմ, զի ողջ ես եւ ի դասատրութեան հատեալ, եւ չառնես ինչ ի պատուիրանացն Աստուծոյ, այլ փախստական ես ի հրամանացն Ցեսուեան, յածեալ շրջիս, եւ զայլոց տունս ձանձրացուցանես. արբենաս, գողանաս, յափշտակես զայլոց[17], կործանես զտունս: Եւ դու վատութեան մեղադիր լինիս, եւ նա չարութեան գործոց քոց, յորժամ խաբիցես եւ սուտ երդնուցուս եւ յափշտակես եւ այլ ինչ նոյնպիսի գործս գործիցես:

[10] Հապանիմ (ի վատութիւն), (ծուլութեան) զարնել, ինք զինքը տալ: Ա՛ս բայն ինք զինքը շար բանի տալը ցուցընելու կը գործածուի. զորօրինակ. հապանել է ծաղր ես է խաղ, յանպիտանութիւն, ի պէրբեռնութիւն, ի պարբերանս եւ այլն:

[11] Նմանութեամբ ըսուած է, փակ. ըսելու՝ երկրին պատաղբերութիւնը կը խափանեմ:

[12] Ակն, ակոնի, աղբերակն, ուստի որ ջուրը կը բխէ:

[13] Հեղձնում, հղձիմ՝ նոյնանշանակեն. խղդուիլ, ճմռթիլ, նեղսրբտիլ, դառնութեամբ լեցուիլ:

[14] Մանուկ մարդ, երիտասարդ, պատանի: — Աշտպես կ'ըսուի նաեւ. Կին մարդ, այր մարդ. փեր այր, ծառայ այր, վարպետ այր. այր ընտրի, այր ձեր, այր երիտասարդ, այր մարդ, եւ այլն: Սակից կը տեսնուի որ այր, մարդ բառերն այսպիսի խօսքերու մէջ պարզապես աւելորդութիւն են:

[15] Մուր, մարդ, մուրալը, ողորմութիւն խնդրելը:

[16] Ըմն, սեռ. ոոբոոն կամ ոոբընս:

[17] Յափշտակես զայլոց, այս ինքն՝ յափշտակես զինչս այլոց:

Զայս ասեմ, ոչ զի ի վատութիւն ինչ հատեալ[18] դրդեմ. քաւ լիցի, այլ կարի իսկ կամիմ զամենեսեան[19] ի գործս վաստակել. քանզի զամենայն չարիս դատարկութիւնն ուսոյց: Բայց աղաչեմ, մի անողորմ եւ անագորոյն լինել. զի Պաւղոս յաճախս մեզադիր լինի եւ ասէ, թէ Որ ոչ կամի գործել, եւ կերիցէ մի. եւ չեկաց յայնմ եւեթ, այլ յաւել՝ թէ Պատք մի ձանձրանայք զբարիս գործել:

10.

վասն չարեաց՝ որ ի չարակեցութենէն ի լինիցին:

Մի՛ ինչ զարմանայցես, զի զփափկութիւնն փուշ կոչեաց: Դու չառնուս ի միտ, քանզի արբեալ[1] ես ախտիւն. բայց առաղքն դիտէն՝ եթէ քան զփուշ եւս կտուէ[2] փափկութիւնն, եւ մաշեն հոգք զհոգիս, եւ անհնարին ցաւս ածեն[3] մարմնոյ եւ հոգւոյ: Բայց ոչ այնչափ ի հոգւոյն խոցին, որչափ յագեցութենէն[4]:

[18] Փակ. ըսելու՝ ոչ ի վատութիւն հատանել դրդեմ: Ցեղ տեղ ընդունելութիւն անցեալն անկատարութիւն տեղ կը գործածուի:

[19] Փակ. ըսելու՝ Այլ կարի իսկ կամիմ զի ամենեքեան ի գործս վաստակեսցին:

---

[1] Ընբենուիլ, դիւրոտիլ. Հոս՝ կիրքով ինք իրմէն ելլել, անզգայանալ:

[2] Կտրիլ, սասոիկ չարչարել, տանջել: — Կտրտիլ, խիստ տանջանք:

[3] Ցաւս ածել, ցաւ պատճառել, հասցընել: — Անել բայն անորոշ հպյցականով պլեւալ ձեր կը կազմէ, որոնց մէջ իր բնական իմաստը քիչ կամ շատ փոփոխութիւն կը կրէ: Զորօրինակ. Ընթերցել, ծերութիւն բերել՝ պատճառել, մազերը ճերմկցընել: — Ձայն ածել, ձայն հանել, հնչեցընել: — Նշոպտս ածել, երդել, երդ տրմնել: — Ընթել ածել, ուրկել: — Ակն ածել, անհամել, քաշուիլ: — Խնամածել, խնամ տանիլ, հոգալ: — Գոթս, ի՛մաթ ածել, գոսի կապել: — Սոթ, սոսոթէ ածել, սուր կապել: — Պաթնել, պաթոտոր ածել, պատնեշով, պատուարով պատել: — Փոս ածել, փոս փորել, բանալ: — Եղկնոր ածել, եղկիւրով զարնել, խեթկել: Թոզ ուրիշ հոլովներով ձեւացուցած ոճերը՝ որոնց վրայ իւրաքանչիւր տեղերը:

[4] Ցաթեցոտիւնեն, կշտանալը: — Ցաթեցոտիւնեն, փակ. ըսելու՝ ի յագեցութենէն. վասն զի յիրմէ սկսած բառերուն վրայէն շատ անգամ է նախդերը կը զեղչուի:

Յորժամ քունն յաչացն հատանիցի[5], եւ իրանունքն[6] ընդոստ ընդոստ[7] խաղայցեն, եւ գլխոյն թմբրութիւն եւ աղեաց ցաւք ստիպեն զայնպիսին, քան զբերսափ փուշս չիցեն գժնդակագոյնք: Որպէս՝ զփուշն[8] ուստի եւ ունիցի ոք, յարեան առնեն[9] զձեռս ունելեացն, նոյնպէս եւ բարեկեցութիւնն զոտս եւ զգլուխս եւ զաչս եւ զամենայն անդամն առ հասարակ ապականէ, եւ գօս[10] եւ անպտուղ առնէ, եւ եւս չար քան զփուշս կոտէ, եւ ի կարեւոր[11] իրս տրամեցուցանէ, եւ տարաժամ ալիս ածէ[12], եւ խնու զպայտնան[13], եւ խաւարեցուցանէ զխորհուրդն, եւ կուրացուցանէ զաչս մտաց քաջատեսիկս[14], եւ զմարմինն բոյն վնասուց առնէ, եւ տուռն տուռն[15] բլուրս առ բլուրս զանդամս մարմնոյն քերթուեցուցանէ[16], եւ մեծ եւ անչափ ծանրութիւնս ոսկերաց կուտէ, ուստի բազում եւ ստէպ ստէպ ոտնատրութիւնք[17], եւ յաճախ նուաստութիւնք լինին:

Զի չիք ինչ վնասակար եւ թշնամի մարդկան՝ իբրեւ զբարեկեցութիւն. եւ չիք ինչ՝ որ այնպէս երգիծեցուցանէ[18] եւ հեղձուցանէ եւ ապականէ զնա, իբրեւ զղեղութիւն: Վասն որոյ եւ այնու իսկ ոք

[5] Հատանիլ (փնոյ յայտ), պակսիլ, կորիլ:

[6] Իրան, իրանաձ, մարմնոյ զլեառւոր մասերը, ուս, կուրծք, կռնակ եւ այլն:

[7] Ընդոստ ընդոստ խաղալ, վեր վեր ցատքել, շարժիլ, նետուիլ:

[8] Զփուշն սոսափ է սանձ՝ ոչ ոք, մարդ՝ փշերն որ կոզմանէ ալ բռնելու ըլլայ:

[9] Յարեան առնեն զչխտա սանելեացն, բռնողին ձեռքը կ՚ապրիշտուեն: Տես Ա·17, Ծան·7:

[10] Գօս, չար: — Գօսանալ, գօսացոյցանել, չարնալ, չորցընել:

[11] Կարեւոր (եբէ), էական, ծանրակշիռ:

[12] Ալիք, ճերմակ մազ, ծերութիւն: — Ալիս ածել· Տես վերը՝ Ծան· 3:

[13] Զխնայանաձ, զդայութիւնք, զդայարանք: Երբեմն ալ նախադիրը՝ նոյն կամ նման գրով սկսած բառերուն վրայէն մէկդի ձգուած կը դանուի· ինչպես հոս՝ խնա պչոյտնան, փխկ· ըսելու՝ խնու զդպայտնան:

[14] Փխկ· ըսելու Եւ կուրացուցանէ զքաջատեսիկ աչս մտաց:

[15] Տուռն տուռն, բլբրս առ բլբրս, նոյնանչան են· կոյտ կոյտ, դէզ դէզ:

[16] Քրթերեցոյցանել, դիզել, կուտել:

[17] Ոտնատրութիւն, ուրիշ տաքհիլը, կործանում, անկում:

[18] Երթիքեցոյցանել, պայթեցընել, ճաթեցընել, պատռել:

զարմանալոյն ընդ անմտութիւնն նոցա, զի որպէս այլք ընդ տկաց կասկածեն՝[19] նոքա յիւրեանց անձինս չկասին զընդալ[20]. զի զնոսա դիւոյն չտան[21] ուռուցանել, եւ ոչ ատելի քան զչափն արկանել[22], զի մի հերձնուցուն. եւ սոքա զորովային տառապեալ՝ ոչ այնչափ խնամոց առնեն արժանի, յորժամ ընուցուն եւ խծկիցեն՝[23] մինչեւ յականջան եւ յունչսն եւ ցկոկորդան ամպռեալ, եւ ոչ յագին. եւ այն ոգւոյն եւ զարմանիչ զօրութեան կենդանւոյն՝[24] կազմին անձկութիւն:

Մխիթ վան այնորիկ տուաւ քեզ կոկորդ, զի մինչեւ ցբերան ընուցուս հանիցես զդինին, եւ այլ խիխաւրաս[25] ամանայցես ի ներքս: Ոչ վասն այնորիկ, ով մարդ· այլ զի նախ Աստուծոյ երգիցես օրհնութիւնս եւ զնուիրական աղօթսն առաքիցես, եւ զաստուածեղէն օրէնսն ընթեռնուցուս, եւ ընկերին օգտակար խրատս տայցես: Քո աւագիկ զոգցես վասն այնորիկ առեալ իցէ, եւ ոչ սակաւ մի ժամանակ պատրաստել[26] տաս պաշտամանն. այլ զամենայն կեանս ի չար ծառայութեան հարկանես[27]: Եւ զոր օրինակ քնար ուրուք ոսկի առեալ իցէ՝ գեղեցիկ կազմուածով յօրինեալ, եւ փոխանակ զամենայն խառն նուագսն[28] ածելոյ՝[29] յաղը թաղիցէ, եւ ընդ կաւ ածիցէ[30]. նոյնպէս եւ սոքա առնեն: Իսկ աղը ոչ զկե-

[19] Կասկածիլ, տարակոյս ունենալ, վախնալ· Հոս՝ խնայութիւն ընել, խնայել:

[20] Զընդալ (յանյն), խնայել:

[21] Փխկ· ըսելու՝ Չի չտան (թող չեն ի տար) գինւոյն ուռուցանել զնոսա:

[22] Արխնիլ, հոս՝ լեցընել:

[23] Խծկիլ, սաստիկ լեցընել, խճողել:

[24] Կենդանի, հոս՝ զդայական· կենդանի եղող, ապրող էակ· (յն· τὸ ζῶον·)

[25] Խիխաւրաս, ապականած նիւթ, հիւթ:

[26] Պաբաթել (եբէ), զբաղիլ, պատրաստիլ:

[27] Հարկանիլ (պէտ է ծառայութեան), (մէկը ծառայութեան) տալ, մատնել:

[28] Խառն նուագ, գեղգեղանք· (յն· παναρμόνια μελῳδία, խիստ ներդաշնակաւոր երգ·)

[29] Ածիլ (նուագ), հոս՝ (երգ) զարնել, հնչեցընել: Տես վերը՝ Ծան· 3:

[30] Ածել ընդ կաւ, կաւի մէջ խոթել:

բակուրն կոչիցէ, այլ զբարեկեցութիւնն, եւ զանչափ շռայլութիւնն[31]. զի աւելին քան զպէտսն՝ ոչ կեբակուր է, այլ միայն ապականութիւն:

Որովհետեւ վասն կերակրոյն միայն ընդունելութեան եղեւ. բայց բերանն եւ կոկորդն եւ լեզուն՝ եւ վասն բազում ինչ այլոց քան զայնս կարեւորաց: Մանաւանդ թէ եւ որովհետեւ իսկ ոչ վայրապար զկերակուրն ընդունելոյ[32], այլ յաղագս չափովն ընդունելոյ, եւ զայն ինքն իսկ յայտ առնէ պաղատելովն եւ յաճախ զմինչ բողոք հարկանելով[33], յորժամ կարի նեղիցեմք: Եւ ոչ միայն վասն ագահութեան բողոք բառնայ, այլ եւ անհնարին եւս վրէժս ընդ զրկանացն պահանջէ ի մէնջ: Եւ նախ զոտն պատժէ՝ որ տանին եւ ածեն ի չար հանգամանսն[34], եւ ապա զձեռսն որ պաշտեն զնա՝ կապէ, փոխանակ զի այնչափ եւ այնպիսի խորտիկս[35] մատուցին: Զքաղցից եւ զերեսան իսկ ծռէ, եւ զաչս եւ զդէմս ապականէ: Իբրեւ զծառայ՝ որ յորժամ հրաման առնուցու, յանդգնի թշնամանել զհրամանատարն բազում անգամ. նոյնպէս եւ նա՝ հանդերձ այլովք անդամովքն, յորժամ նեղիցի, եւ զուղիւղն[36] իսկ խանգարէ: Եւ զայն բարւոքն իսկ մատակարարեաց Աստուած՝ յանչափութենէ անչափ վնասուցն լինել. զի յորժամ կամաւ չցածնուցուս, գոնէ ակամայ վասն այնչափ երկիւղի ապականութեան ուսանիցիս իջանել ի չափ:

[31] Շռայլութիւն, չափազանց կերուխում:

[32] Այս ինքն՝ եւ որովհետեւ իսկ ոչ վասն վայրապար ընդունելոյ զկերակուրն: — Վայրապար, տես 4, Ծան. 18:

[33] Բողոք հարկանել, Բողոք բառնալ, Նոյնանշան են. մեկուն դէմ ձայնը բարձրացընել, գանգատիլ:

[34] Հանգամանք, սեզան, կուչուն:

[35] Խորտիկ, կերակուր, ուտելիք:

[36] Ողջոյն կամ սողջոյն, բերդ:

11.

Թէ հայեցի պարտ է յաստաբիւռոթեան սպասկերն՝ որ գլուխ եւ սանդարմն ունի:

Լուիցուք, որ զդրոյն ընծերցուածոյ փոխանձին չկամիցիմք ունել, որչափ միւսս անձանց կուտիցեմք, որպիսի ինչ աղքատութիւն: Քանզի երբ պարապիցեմք ի նահատակութիւնս[1] առաքինութեանց ձեռն ի դործ արկանել[2], որք եւ օրինին պատերազմաց չիցեմք տեղեկացեալ, թէ որպէս ինչ պարտ է առաքինանալ: Մեծատունքն որ ի կարաւորին[3] հարեալ են[4], ստէպ թօթափեն զհանդերձսն, զի մի ցեցակերք մեցամէս[5] լինիցին: Եւ դու եւս չար քան զցեցն տեսանես զմոլորութիւնն՝ զապականիչ ոգւոցդ, եւ չկամիցիս ի դիրս հայել, չքերես ի բաց[6] զապականութիւնն, չզարդարես զոգիդ, չլինիս այցելու[7] եւ դարմանիչ ստէպ առաքինութեան պատկերի, եւ որոնես[8] (չես փնտռեր:) — Հայերէնի առանձին յատկութիւն մին է որ պարբերութեան մէջ երկու բացատական բայ եղած տեսն, շատ անգամ ալ, թ բացատականն մակբայները միայն առաջինն բային վրայ կը դրուին: Զօրօրինակ· Ու գիշերանին հանդիսեն ես վրանն ի գլուխն տա-նդաղտան: — Եթէ ալ ի գայցեն ես յէնդոտա լինիցին: — Ու բաղ+ եթարչ ես մեղաբեր ինչ եղե-ղես: — Զնէ, տան, անհնարին անպէտանութիւնն չերթալն ես խաղալ զհայրն: — Զերմիւթս յԱստուածոյ ես հաքա տան գոյց յանդանաց: — Մի ինչ ինրե զբհատրիչն ես երմիւչեցի ի խաքատրաց: — Մի ներե+ նաց ես խաղացուցանե+: — Մի լինիր յանդնապատան ես տաբ-նի բաղա+ են ինչ+ իմ: — Եթ-նի +տբաղատրիանն կուչեցե, զի հրաքաբեցու+ ես զանգիսես-ցու+:

[1] Նահատակութիւն, մրցութիւն, կռիւ, կրճումբիւն:

[2] Ձեռն ի գործ արկանել, (բանի մը) ձեռք զարնել, սկսիլ: — Երբ պարապիցեմք . . . ձեռն ի գործ արկանիլ, երբ ստեն պիտի դանենք . . . ձեռք զարնելու:

[3] Կարաւոր, հոս՝ ինչք, ստացուած:

[4] Հարեալ (լինի+), (բանի մը) զարնուիլ, սիրտը յափըշտակուիլ:

[5] Ցեցակեր մեցամէս լինել, ցեցէ ուտուիլ, ապականիլ:

[6] Ի բաց +երե+, մոռնալ, հեռացընել, վրայեն նետել:

[7] Այցելու լինել, հոգալ, խնամել:

[8] Ձլինիս այցելու ես որոնես, այս ինքն՝ Եւ ոչ որոնես . . .

զանդաման նորա եւ զգլուխն, քանզի գլուխ եւ անդաման ունի:

Զինչ իցէ գլուխ առաքինութեանն: Խոնարհութիւն. քանզի եւ Քրիստոս անտի առնէ սկիզբն. Երանի, ասէ, աղքատացս հոգւով: Այնր գլխոյ ոչ վարսք[9] են եւ ոչ դիակք[10]. այլ այնպիսի ինչ գեղ՝ որ զԱստուած պատրէ[11]: Յո՛, ասէ, Հայեցայց, թէ ոչ ի հեզս եւ ի խոնարհս, եւ որ դողան ի բանից իմոց: Այն գլուխ փոխանակ հերոյ եւ վարսից՝ զենումն մատուցանէ, որ զԱստուած ուրախ առնէ. բազին ոսկեզէն[12] եւ սեղան հոգեւոր: Զենումն Աստուծոյ, ասէ, հոգի բեկեալ: Նա է մայր իմաստութեան. եթէ զնա ոք ունի, եւ զայլսն եւս ունիցի: Տեսէը որպիսի ինչ է գլուխն, եթէ իցէ երբեք տեսեալ:

Կամիս եւ զերեսան տեսանել, թէ որպէս իցէ. միտ դիր, զհնդգ դոյնն կարմիր՝ ծաղկեալ, եւ բազում շնորհք զեղեալ զերեսօք[13]: Եւ տես, ուստի՞ դումբեալ իցեն վայելչութիւնքն. յահնածութենէ ամօթոյ: Վասն որոյ եւ ասէ իսկ ումն ուրեմն[14], թէ Ցառաջ քան զամօթ զածն՝ նախ շնորհքն եկեսցեն: Այլ եւ զայլոց անդամոցն եւս հաստատ ունի զգեղեցկութիւնն. թէպէտ եւ բիւր երանգս խառնիցես, չկարես այնպիսի ինչ գեղեցկութիւն գործել:

Ապա եթէ զաչսն եւս կամիցիս տեսանել, միտ դիր, զի ցածութեամբ եւ զգաստութեամբ շուրջ առնէն ուրեք[15] զարդարեալս եւ պսակեալս[16]: Զի այնպէս գեղեցիկք եւ քաջատեսք գործին, մինչեւ զՑերն իսկ գլխովին տեսանել: Երանի, ասէ, այնոցիկ որ սուրբ են սրտիւք, զի նորա զԱստուած տեսցեն:

[9] Վարսք, երկայն մազ:

[10] Գիակ, հիւսուած մազ, ծամ:

[11] Պատրել, խաբել. Տես՝ իբրեն քաշել, յանկուցանել:

[12] Այս ինքն՝ բազին ոսկեզէն է . . . :

[13] Բազում՝ շնորհք զերեսի զերեսոց, երեսին վրայ առատ շնորհք, վայելչութիւն տարածուած:

[14] Եւ ասէ իսկ ումն առաքեալ. Տես 1, Ծան. 20:

[15] Շուրջ ամենայն առքի, չորս կողմանէ:

[16] Այս ինքն՝ . . . զարդարեալ են եւ պսակեալ:

Բերան նորա իմաստութիւն եւ հանճար է, եւ զկնի գերեզման օրհնութիւնս գիտել. եւ սիրտ՝ դրոյ տեղեկութիւն, եւ ճշմարիտ կրօնից զգուշութիւն[17], մարդասիրութեան եւ քաղցրութեան կրթութիւն: Եւ զոր օրինակ առանց այսր չէ հնար կեալ, նոյնպէս եւ ոչ առանց այսր երբեք ապրել[18], քանզի անտի ծնանի[19] ամենայն զգեղեցկութիւնք: Զերեզ եւ ոտք նորա՝ զգործոց բարութեանց զհանդէս ցուցանեն. շունչ՝[20] աստուածպաշտութիւն. լանջք ոսկիք, եւ կարծրագոյն քան զանդամանդ՝ արութիւնն, ամենայն ախտից մերկացումն. ամենայնի մարթի դիւրաւ խախտել, եւ ոչ[21] այսմ լանջից վատթարութիւն[22] ինչ լինել, ոգի՝ յուղէղն, եւ ի սրտի՝ սէր է:

12.

Թէ քան զամենայն արուեստս ազնուագոյն է ողորմածութիւնն եւ պիտանացու:

Ոչ արուեստին սեպհական իցէ ի պէտս ինչ կատարել, ապա յայտ է թէ քան զողորմածութիւնն չէք ինչ պիտանացու: Զի եւ արուեստ է, եւ քան զամենայն արուեստս ազնուագոյն: Զի ոչ օդ[1] ոտից

[17] Զգուշութիւն, հոս՝ պահելը, պահպանութիւն:

[18] Առքիմ, փրկուիլ:

[19] Փակ. ըսելու՝ Ծնանին: Ա՛ս անկանոնութիւնը՝ որ տեղ տեղ կը գտնուի, կրնայ անով մեկնուիլ՝ որ յուսարձնի մէջ անուն բային չեզոք յոդնակի բառ մ՚եղած առնն՝ բայը եզակի կը դնուի: (Առանկ է վերի խօսքին յուսարձնը . καὶ γὰρ ἐκεῖθεν πάντα τίκτεται καλά.) — Նոյնպէս առ հետեւեալ խօսքը. Թէրթուղիանոսին ինչ յիշ բառից խոսիչի, փակ. ըսելու՝ Թուխիկին. (յն. ταχα φοβερὰ δοκεῖ εἶναι ὑμῖν τὰ εἰρημένα.) Դարձեալ՝ Պարթէնիոյ բառերնէն փառ վերջն է՝ պատճառ փոս անցանէ:

[20] Այս ինքն՝ Շունչ է աստուածպաշտութիւն:

[21] Ե՛ ոչ, փակ. քան թէ. տես 7, Ծան. 20:

[22] Վատթարութիւն, անպիտանութիւն, տկարութիւն, անարգութիւն:

---

[1] Օդ, օդի, օդիոյ, հոդածափ: Օդ ծորթել, հոդածափ շինել:

գործէ մեզ, եւ ոչ հանդերձս անկանէ[2], եւ ոչ տունս կաւեղէնս շինէ, այլ զկեանսն յատիաւենից առնէ[3], եւ ի մահու ձեռաց յափշտակէ, եւ այլ կեանս պայծառագոյնս ցուցանէ, եւ շինէ օթեվանս յերկինս, եւ զյատիաւենից յարկսն հաստատէ, եւ լապտերաց մերոց չտայ շիջանել, եւ ոչ աղտեղի հանդերձիւք երեւել ի հարսանիսն, այլ լուսանայ եւ քան զձիւն սպիտակագոյնս գործիցէ: Եթէ իցէն, ասէ, մեզք ձեր կարմիր իբրեւ զորդան[4], իբրեւ զձիւն սպիտակ արարից: Եւ չտայ մեզ անդր անկանել՝ ուր մեծատունն էր, եւ ոչ զնոյն ահագին բանս լսել, այլ ի դուռն Աբրահամու առաջնորդել:

Նա եւ յիւրաքանչիւր իսկ երկրաւոր արուեստսն՝ ուղղութիւնք ինչ պիտոյից[5] կան: Ի մշակութեանն՝ կերակրելն, եւ յոստայնանկութեան՝ զգեցուցանելն: Մանաւանդ թէ եւ այն իսկ ոչ, քանզի չէ մեզ բաւական այն՝ զոր յիւրմէ միայն նպաստ լինիցի[6]: Եթէ կամիս, նախ զմշակութեանն քննեացոյք: Եթէ ոչ ի դարբնութենէն ունիցի զգահն եւ զերկմանին[7], զխոփն[8], զդերանդի[9] եւ զմանգաղ, եւ զդակու[10] եւ զօրագ, եւ զայլ ինչ բազում փոխ առեալ ի նմանէ. եւ ի հիւսնութենէ՝ արօր կազմել[11], եւ լուծս յօրինել, եւ սայլս եւ կամընս[12], զօրանն[13] կրել եւ կառուլ[14]. եւ ի փոկահանութենէ[15] կարս[16] հարկանել

[2] Անկանիմ, հիւսել:

[3] Առնիմ (զկեանս), պատճառ ըլլալ, հայթայթել:

[4] Որդան, որդան կարմիր, (ֆըրմըզ.) եւ անով ներկուած նիւթ:

[5] Ո՞ղղութիւն պիտոյից, (յն. χατόρθωμα,) աղէկ, երեւելի գործք, վաստան:

[6] Նպաստ լինել (ինչ չէ՞մբ), տալ, (բանով մը) օգնել:

[7] Երկմանի, երկժանի բրիչ:

[8] Խոփ, արօրին վարի կողմի հողը պատռելու երկաթը:

[9] Դերբանդի, մեծ մանգաղ:

[10] Դակու, սուրճ, կացին, տապար:

[11] Կազմել, յօրինել, նոյնանշան են. շինել:

[12] Կառ, ցորենը կասելու սայլ:

[13] Օրան, որայ, ցորենի կապոց, խուրձն:

[14] Կառուլ, խոփ, ցորենը մանրել, կամնել:

[15] Փոխահանութիւն կամ փոխարարութիւն, կաշեգործութիւն:

[16] Կար, չէ՞մ, նոյնիմաստ են. չուան, կաշեէ չուան, փոկ, (չէ՞մըլ:) կարս հարկանել, (յն. ἱμάντα ἐργάζομαι,) փոկ, կաշեէ չուան շինել:

[17] Շինողութիւն, (տուն) շինելու արուեստ, ճարտարապետութիւն: — Եւ ի շինողութենէ . . . շինել, ճարտարապետութենէն (չունենալով) հերկող հերկրուն եղնւանոց շինել:

[18] Հանդերձ սերմանս, սերմանահանի, մշակութեան գործ գործել:

[19] Մշրէութիւն, ծառ կարել, փայտահատութեան արուեստ:

[20] Հացագործութիւն, հացագործութիւն, (ֆէյճըլ:) կարս հարկանել, (յն. ἱμάντα ἐργάζομαι,) փոկ, կաշեէ չուան շինել:

[21] Փակ. ըսկսել՝ եթէ ոչ յամենայնի առնուցու. տես 4, Ծան. 3:

[22] Նպաստ լինել (ֆէյտ, չէ՞նէ), յեռնդոտ լինել (ուժէ), նոյնանշան են. օգնել: Նպաստ լինել. փակ. ի լինել նպաստ. օգնելու (համար):

[23] Բնիկն, մանր, պզտիկ ստակ:

[24] Ձայլ (ֆ.) թափծու, ձուլուած բան, ոսկոյ ձոյլ:

[25] Ցուցմունքն, առաւելութիւն, առանձնաշնորհութիւն, արտօնութիւն:

եւ ձիգս հիւսուլ· եւ ի շինողութենէ՝[17] եղանոյն որ վարիցէն, եզնանոցս շինել, եւ մշակացն՝ որ զսերմանսն հանիցեն[18], տուն· եւ ի մայրեւորութենէ[19] փայտս հատանել· եւ ի հացարարութենէ[20]· եթէ ոչ յամենայնի առեալ[21], առանձինն ոչ կազմի: Նոյնպէս եւ ոստայնանկութիւնն յորժամ գործէ, բազում այլ առուեստս կոչէ ընդ իւր նպաստ լինելոյ[22] ի գործն՝ որ առաջի կայ· եւ եթէ ոչ գայցեն եւ ձեռնտու լինիցին, եւ նա ըստ միւսումն կայ ի վարանս եւ ի տարակոյս: Եւ իւրաքանչիւր յարուեստիցն՝ այլոցն կարօտ է: Իսկ յորժամ ողորմել պարտ է, եւ ոչ իւիք կարօտի, բայց միայն կամաց:

Ապա թէ ասիցես՝ ընչից պէտք են, եւ տանդ եւ օգոց եւ ձորձոց· ընթերցիր զքրիստոսի բանն՝ զորս զպրէզին խօսեցաւ, եւ դադարեսցես յայդպիսի հոգոց· եւ թէպէտ եւ կարի աղքատ իցես եւ ի մուրացս, երկուս ընիւնս[23] լումայիդ արկանիցես, եւ զամենայն կատարեցեր· եւ եթէ ձայլ[24] ոսկւոյ չունիցիս, եթէ զայն ունիցիս՝ ի գլուխ իսկ արուեստին հասեր: Ա՛յսպիսի հանճար կալցուք եւ գործեացուք ուղղութիւնս· զի լաւ է զայն արուեստ դիտել, քան արքայ լինել եւ թափ ի գլուխ առնուլ: Եւ ոչ այն ինչ է նորա յոլովութիւն՝[25] զի այլովքն չէ կարօտ, այլ զի

պէսպէս իրաց վճարիչ[26] է, եւ բազմաց եւ ազգի ազգի։ Քանզի եւ տունս յաւիտենականս շինէ, եւ ուսուցանէ զնոսա ուղղադործն՝[27] թէ զնարդ փախչիցին յանմահ մահուանէն. եւ զանձս անծախս[28] պարգեւէ, եւ յաւիտենական վնասակարութենէ փախչել, եւ ի դողոց եւ ի յորդանց եւ ի ցեցոյ եւ ի ժամանակեայ եղծուածոյ[29]։

Եթէ աք առ ի յարդեանցն[30] պահպանութիւն հնարս ինչ այնպիսի ուսուցանէր քեզ, զինչ ոչ տայիր, թէ մարթ էր ի բազում ամս[31] առանց վնասու պահել զցորեան։ Իսկ նա առանիկ զքեզ ոչ միայն ցորենոյն, այլ եւ ամենայնի խնամուս առնէ[32]. թէ զնարդ եւ ինչքն եւ ոդիդ եւ մարմինդ առանց վնասու ունիցիս՝ ցուցանէ։ Եւ զի՞ պիտոյ իցէ մանր զամենայն ուղղութիւնն ասել զարուեստին[33]։ Զի նա իսկ ուսուցանէ, թէ որպէս լինիցիս նմանող Աստուծոյ, որ ամենայն բարութեանց գլուխ է։

Ցեսանե՞ս, զի ոչ մի միայն գործ է նորա, այլ բազում. եւ չէ կարօտ այլում օգնականի։ Ցունս շինէ[34], հանդերձս անկանէ, զանձս անծախս կազմէ, մանու զերս ի վերոյ առնէ, սատանայի տիրէ, Աստուծոյ նմանողս գործէ։ Զինչ ինչ այլ քան զայն արուեստս շահաւոր կայցէ. զի այլ արուեստքն՝ հանդերձս ասա ցելովքն՝ ընդ անցաւոր կենացս վախճանին. եւ ի խաթուխեան արուեստադործացն՝ եւ ուրեք չերեւին,

[26] Փխկ. ըսելու՝ Այլ զի պէսպէս եւ բազում եւ ազգի ազգի իրաց վճարիչ է. տեսակ տեսակ եւ շատ բաներ գլուխ կը հանէ։

[27] Ողղափոթձ, բարեգործ, առաքինութիւն ընող։

[28] Ընձեռ (ծանչ), փխկ. անծախելի. անապառ, չհատնելու։

[29] Եղծուածք, ապականութիւն։ — Ժամանակեայ եղծուածոյ, ժամանակով ապականելը։

[30] Փխկ. ըսելու՝ Առ ի պահպանութիւն արդեանցն, (բերքերու)։

[31] Ի բազում ամս, փխկ. Ջամբազումս, շատ տարիներ։

[32] Խնամուս առնել (ղբ՛ խ՛ի) սորվեցընել, տեղեկացընել։

[33] Զարհեստն ուղղութիւնս (աղեկ, մեծ գործք. յն. κατόρθωμα, տես վերը Ծան. 5.) ասել ըզբուեստին, տես 5, Ծան 4։

[34] Գեղեցիկ զանազանութիւն բառից, լինել, կացնել, տունս, փոթձ։ Տես Ա. 1. Ծան. 4։

[35] Վտադրութեան արժանի է որ վայելչութեան համար միեւնոյն նախադասութեան մէջ երբեք բային ինդիրը տրական ու գործական դրուած է. եւ բազում, յաճախ, նոյնանշան ածականները զանազանութեան համար փոփոխուած։

[36] Բռնկիլ, Ճարտասան։

[37] Զարթուիւ զբնկըղն լինին. Խօսքը խիստ վայելուչ եղած է, ինդրոյն՝ ածականէ եւ էական բայէ կազմուած բազադրեալ բային մէջտեղը գրուելովը, որն որ մանաւանդ ասկարգի մասեհնադիրները խիստ յաճախ կը բանեցընեն։ Ինչպես. Բթլիլ պեսպես ցաւոց լինին։ — Ցանկալի ամենեցուն լինին։ — Զիւր ինչ որ ծամ-

փէիլ այնմ վնհանի լինիլ։ — Եւ դու նմանող քում տեառնն եղիր։ — Ընդել հայելոյ ի յատակութիւն լուսոյն լինին։ — Նպատ ի յաղթութիւնն լինիլ։ — Զինչ օգուտ նմա լընչիցի լինիլ։ — Ցնետ պատրաստ ի դրամատէն լինելոյ։ — Սատակ ամբաստան զվարդապետացն լինիլոմբ։ — Ծովածանփ ալեկոծ ի մէջ ծովուն լինելու։ — Դժխոհել ընդ հաւատացեալսն լինի։ — Ընդհակառակ առ բարեբարն լինիլ։ — Նմանութեամբ քան զայլ որդին լինիլ։ — Գեղչիկ ճշմարտութեանն յաւիտենականի որ գալոցն էր, լինին։

[38] Հանել (յոթ՛ զբաւանս), գարձընել, վերաբերել տալ, ձգել։

եւ զգործս իւրեանց չկարեն ունել հաստատուն, եւ աշխատութեան կարօտ են, եւ բազում ժամանակօք եւ յաճախ այլովք իրօք[35]։ Իսկ նա՝ յորժամ աշխարհս անցանէ, յայնժամ առաւել երեւի. եւ յորժամ մեռանիցիմբ, յայնժամ սաստիկ ծագէ, եւ զգործեալ գործոն իւր միայն ցուցանէ։ Ոչ ժամանակաւ եւ ոչ աշխատութեամբ, եւ ոչ այլ իւիք այնպիսիօք կարօտ է. այլ միով խօթ իցես՝ գործէ, եւ ի ծերութեանն չդադարէ, եւ ի հանդերձեալ կեանան ընդ քեզ ուղեկից լինի, եւ չթողու ուրեք զքեզ։

Նա եւ քան զնմանատունսն եւ քան զբանիբունսն[36] զօրագոյն կազմէ զքեզ։ Զի որ յայլ արուեստս ընտրիցին, բազում նախանձաւորս ունիցին. եւ որք յայս պայծառանայցեն, սաստիկ աղօթակիցս։ Նոքա ի մարդկան ատեանս կան, եւ ջատագով զրկեցոյն լինին[37], բազում անգամ իակ եւ զրկելեացն. եւ սա առաջի ատենին Քրիստոսի ոչ միայն ջատագով լինի, այլ եւ զդատաւորն եւս ի հաւան ածէ լինելոյ ջատագով այնմ՝ որ դատիցին, եւ զերաւունս ի նա հանել[38], թէպէտ եւ բազում մեղս մեղուցեալ իցէ,

եւ պահել եւ քարող կարդալ եւ յարգել: Արարէք, ասէ, ողորմութիւն, եւ ամենայն ինչ ձեր սուրբ եղիցի:

Եւ ընչ[ի] ասիցեմ ի հանդերձեալ աշխարհին: Թէ ասասէն հարցանիցեմք զմարդիկ, թէ զինչ կամիցիք, իմաստունս բազում լինել եւ բանիբուն, թէ ողորմածս եւ մարդասէրս, զերկրորդն լսեմք ամենեցուն ախորժել. եւ կարի իսկ յիրաւի: Ճարտարախօսութիւն թէ բառնայցէ[39], չլինասի ինչ աշխարհս. զի եւ յառաջ քան զայն կայր հաստատուն բազում ժամանակս: Իսկ եթէ ողորմելն բառնայցես, ամենայն վաստակքն կորնչին: Եւ զոր օրինակ ի ծովու չէ հնար նաւարկել, թէ նաւահանգիստքն եւ մուտ եւ ելքն[40] խնուցուն, նոյնպէս եւ ոչ կենաց աշխարհիս կալ, թէ ողորմութիւն եւ զարգահատել եւ զմարդասիրութիւն բառնայցես: Քանզի ունիմք բնութեամբ միաւորութիւն ինչ յողորմութիւն. յոր սակս եւ վասն զրկելոյ ցասնումք. եւ կոտորեալս տեսանեմք, եւ վշտանամք. եւ ագաւորս, եւ արտասուեմք: Քանզի յոժ կամի քրիստոս գործել զայն ուղղութիւն, վասն այնորիկ բազում ինչ եւ բնութեան հրամայեաց ի նոյն նպաստ լինել, յայտ արարեալ՝ թէ կարի փոյթ է նմա զնմանէ: Զայս ամենայն իմացեալ, եւ զանձինս եւ զորդիս ածցուք յողորմածութեան վարդապետանոցն. եւ նախ քան զամենայն՝ զայն ուսանիցիմք:

13.

Աստուած ոչ հնշտակականաց միայն եւ ոչ տրտմականաց առաւնիւն թողլ տայ լինել:

Մի ողբիցեմք[1] ամենայն ուրեք զայնոսիկ՝ որ ընդ ձեռամբ մերով իցեն. եւ մի մեք յիշեսանաց ողբք եւ ելեւ[2] փութայցեմք: Քանզի երկոցունց դեղոյն

[39] Ճարտարախօսասիրեան ինչ բառնայցէ, ճարտասանութիւնը եթէ վերնայ: Տես 4, Ծան. 22:

[40] Մատ. ԽԵ, իբրեւ մեկ բառ առնուած է:

[1] Ողբալ, ղողբորթել:

[2] Եւ զ' ելեւ... փութայցեմ, մենք ալ իշխանութեան ղողբորթուելու եւ ելիանք. որպէս կը տեսնուի որ Խ-ին բրեւ զարդ խօսքին սաստկութիւն տալու համար դրուած է, ինչպէս ուրիշ շատ տեղեր ալ կը հանդիպի:

[3] Մոտալաբաթիլ, անտեսել, կարդադրել:

[4] Հէլպանէ, հոմ՝ դադակաւնարար առնուած է, համձոյական բաներ: — Ա յայսպէս ալ՝ Տրտմահոգի, տխուր, տրտմալի բաներ:

[5] Մէյան, սասանչին, նոյնանշան եւ զանազանութիւն բառից:

[6] Պարտ է, է պէտ է, նոյնանշան են. պէտք է:

[7] Ա՛ խէ, քու օրերդ, կենդանութեանդ առնիը:

[8] Ի տրտմութեան միջի, փիկր. Ի միջի տրտմութեան, ի տրտմութեան: Տես Ա. 19. Ծան. 15:

[9] Ալախտաւոր, անընդհատ, նոյնանշան եւ աւելի դրութիւն. ապերասան:

[10] Այնոյ չէ բառական, անոր կարող չէ, զանիկայ կրնայ չի կրնար:

[11] Ա՛ս խօսքին մէջ՝ Մէջը, ցանգ, եւ լինել, նոյնանշան են եւ փոխառած: Նոյնպես քիչ մը եաքը՝ հառաղալ, փչալ, ցանգ:

կարօտ են ոգիք մարդկան, վասն այնորիկ ընդ ամենայն տիեզերս այսպէս մատակարարէ[3] Աստուած: Երբեմն զայս եւ երբեմն զայն առնէ. ոչ հեշտականացն[4] միայն, եւ ոչ տրտմականացն առանձինն[5] թոյլ տայ լինել: Զոր օրինակ երբեմն գիշեր եւ երբեմն տիւ, երբեմն ամառն եւ երբեմն ձմեռն. նոյնպէս եւ ի մեզ՝ երբեմն տրտմութիւն եւ երբեմն ուրախութիւն, երբեմն հիւանդութիւն եւ երբեմն առողջութիւն: Եւ արդ մի ինչ զարմանայցէք, յորժամ խօթանամք. քանզի յորժամ ողջանայցեմք՝ զարմանալ պարտ է: Եւ մի խառնիճաղուք յորժամ տրտմիցեմք. քանզի եւ յորժամ ուրախ լինիցիմք՝ խառնիճ ի դէպ է[6], զի ըստ կարգի եւ բան բնութեան լինի ամենայն:

Եւ զի[6] զարմանայցես՝ թէ առ քեզ[7] լինի այս ամենայն. քանզի եւ առ սրբովքն զնոյն դիպեալ ոք տեսանիցէ: Եւ առ առաքեալսն նոյնպիսի ինչ դիպեր: Եւ ինձ զինչ օգուտ իցէ, ասէ, որ ցանգ ի տրտմութեան միջի[8] եմ: Մի ապաքաւաւոր եւ մի անընդհատակալ[9]. քանզի անհնարին իսկ է ցանգ ի տրքատմութեան լինել, զի եւ բնութիւնն իսկ այնու չէ բառական[10]. այլ քանզի միշտ[11] յուրախութեան կամիմք լինել, վասն այնորիկ թոյլ մեզ թէ ցանգ ի տրտմութեան կայցեմք: Եւ ոչ վասն այնորիկ միայն, այլ քանզի զդիւրութիւնն եւ զբարիսն վաղվաղակի

[7] Ա՛ խէ, քու օրերդ, կենդանութեանդ առնիը:

[8] Ի տրտմութեան միջի, փիկր. Ի միջի տրտմութեան, ի տրտմութեան: Տես Ա. 19. Ծան. 15:

[9] Ալախտաւոր, անընդհատակալ, նոյնանշան եւ աւելի դրութիւն. ապերասան:

[10] Այնոյ չէ բառական, անոր կարող չէ, զանիկայ կրնայ չի կրնար:

[11] Ա՛ս խօսքին մէջ՝ Մէջը, ցանգ, եւ լինել, նոյնանշան են եւ փոխառած: Նոյնպես քիչ մը եաքը՝ հառաղալ, փչալ, ցանգ:

մոռանամք, եւ զտրտմութիւնն հանապազ յիշելիք· վասն այնորիկ միշտ ի տրտմութեան համարիմք լինել· զի չէ հնար մարդոյ ցանգ ի տրտմութեան կալ:

Կամիք զի եւ զբարեկեցութեան կեանն[12] քննեսցուք, զփափկութեան եւ զմեզկութեան, զծանր եւ զառաջակալեցն[13], եւ զխորութիւնն ցուցցուք· զի եւ ի յայն բազում տրտմութիւնք կան, եւ յայսմ տրտմութիւնք: Ա՛յլ մի ինչ խոստովանիջիք· եկեալ կայցէ ի միջն կալանաւոր ոք կապեալ, եւ միւս եւս թաղաւոր մանուկ եւ որք միասեալ, եւ բազում մեծութիւն զՀայրենի[14] ժառանգեալ: Եկեսցէ կայցէ ի միջն եւ վարձկան ոք, որ ցանգ աշխատութեամբ խոնջեալ[15] իցէ, եւ միւս բարեկեցիկ՝ որ հանապազ փափկանայցէ: Կամիս զի զբարեկեցին զտրտմութիւնն նախ ասացուք: Տես, որչափ մրրիկ ի միտան յառնիցեն, յորժամ փառաց ինչ այնպիսեաց ցանկանայցէ՝ որոց չիցէ ձեռնհաս[16] հասանել· յորժամ ի ծառայիցն արհամարհիցի, յորժամ ի վաստիարաց թշնամանիցի, յորժամ բազում չարախօսս եւ ամբաստանս ունիցի իւրոց պէսպէս բարութեանցն. եւ զայլսն եւս ամենայն՝ որ ի մեծութեան այսպիսի ի դէպ[17] պատահեն, զոր եւ ասել չեմ բաւական. զհշնամութիւնն եւ զչարախօսութիւնն եւ զվնասն եւ զնախանձաւորացն զնեղութիւնն: Յորժամ զմեծութիւն նորա չինքեանս հանել չկարիցեն, ձգձգեն[18], փեռեն[19] յամենայն կողմանց զմանուկն, ազգի ազգի ձմերուկս[20] ի վերայ ածեն:

[12] Բարեկեցութիւն կեանք, աւելագրութիւն, փակ. ըստ լու՝ բարեկեցութիւն: Տես Ա· 15, Ծան. 8:

[13] Ցառաջակալեց, ձանձրալի, ծանր:

[14] Փակ. ըստ լու՝ փառասիրեալ զազգէ Հայրենի մեծութեան:

[15] Խոնջիմ, յոգնիմ:

[16] Ձեռնհաս լինիլ, բառաւոն լինիլ, նոյնանշան են. կրնալ:

[17] Ի դէպ, (Գ.) իրաւամբ, ի հարկէ:

[18] Ձգձգիմ, քաշկռտել:

[19] Փեռիմ, փետռել, (մազը) փրցընել. հոս՝ քաշել քաշկռտել:

[20] Ձմերուկ, մրրիկ. ըստ յն. հոս՝ վշտեր, նեղութիւններ: — Ազգի ազգի ձմերուկս ի վերայ ածեն, զւսլսը զանազան փորձանքներ կը բերեն:

Կամիս զի եւ զվարձկանին զհեշտութիւնն[21] ասացից· յամենայնէ յայնմանէ[22] աղատ է. եթէ թշնամանիցէ ոք, չտրամի, զի չհամարի զանձն քան զոք ի վեր· եւ ոչ վասն ընչից կասկածէ[23], հեշտութեամբ ուտէ զկոտորն, ուրախութեամբ ի քուն լինի: Ոչ այնպէս ոք զարքայնի դիմին ըմպէն[24] ուրախ լինին, որպէս նա յորժամ յաղթութիւն երթայցէ եւ յաջանցն ըմպիցէ· այլ միւսոյն չէն այսպիսիք: Եւ եթէ չիցեն բաւական օր ասացանս, եւս առաւել ցուցից զյաղթութիւնն:

Օն առ, զթագաւորն իսկ եւ զկալանաւորն ընդ միմեանս հարցուք[25]. եւ տեսանիցես զսա բազում անդամ ի բանտին ուրախ, խաղալ եւ խնդալ, եւ նմա ի թագն եւ ի ծիրանիսն տրտմել, եւ ազգի ազգի հոգւով մաշեալ եւ մեռանել ի կասկածոյ: Զի չիք եւ չիք իսկ[26] զուրուք զկեանս առանց տրտմութեան զտաւնել· այլ եւ ոչ յուրախութենէ անմասն: Նա եւ բաւական իսկ չլինէր մեր բնութիւնս, որպէս վերագոյնն իսկ ասացի: Ապա թէ ումն յոյժ ուրախ է, եւ ումն կաւրի[27] տրտում, այն[28] անդատին իսկ ի տրտմելոյն դիպի՝ յորժամ նեղասրտիցի, եւ ոչ յերգոյն բնութենէ: Եւ եթէ կամիցիմք ցանգ ուրախ լինել, ունիմք պատճառս. եթէ զառաքինութենէ բուռն հարկանիցեմք, չհասանիցէ ինչ այնուհետեւ մեզ տրտմութիւնք[29]: Քանզի զոյգն հեշտականացն դնէ առաջի իւրոց ստացողացն եւ Աստուծոյ համօյս առնէ, եւ ի մարդկանէ[30]

[21] Հեշտութիւն, զուարճութիւն, ախորժ:

[22] Ցամենայնէ յայնմանէ, փակ. Ցայնմ ամենայնէ:

[23] Կասկածիմ (վասն երէից), վախնալ: Քիչ մը եաքը՝ Կասկածէ, վախ:

[24] Ուր զարթուածի գինին ըմպեն, յն. ըմպողք գինւոյն թասոսի, զգինի թասոսի:

[25] Հարցանիմ (ընդ դիմաւոն), համեմատել, բաղդատել:

[26] Զի՛ե՛ ե՛ս չի՛ե՛ իսկ, սասակութեան համար կրկնուած է:

[27] Ցայ՛, ւրէ, նոյնանշան եւ վայելչութեան համար փոփոխուած:

[28] Ապա ինչ ումն յոյժ սոբաթ է, ... այն ... Տես Ա· 2, Ծան. 1:

[29] Փակ· ըստ լու՝ Չհասանիցեն ինչ ... տրտմութիւնք: Տես 11, Ծան. 19:

[30] Ե՛ ի մարգիսեբուն բաբեդպա, յն. մարգիսեբուն առջեւը պատուաւոր:

բարեմիտս, եւ բազում ուրախութեամբ[31] ընու: Զի թէ ջան ինչ եւ աշխատութիւն կայցէ յառաքինութիւնն, սակայն զմիտսն բազում խնդութեամբ լի առնէ. եւ այնչափ բերկրութիւն ծնանի ի նեղքս, որ չափ եւ յայտնել բանիւ չէ հնար:

14.

Ընդդէմ արբեցութեան:

Ո՛չ միայն յորում աւուր արբենանն՝ կրկս զլինաս արբեցութեանն, այլ յետ այնր աւուր. եւ որպէս ի սարսուռ[1] ի ջերմանէն մնացեալ տենդն ապականիչ է, նոյնպէս եւ յարբեցութենէն մնացեալ թմբիր[2] արբեցութեանն ուտէ զոգիս եւ զմարմինս. եւ հէք եւ թշուառական մարմինն անկեալ դնի լուծեալ իբրեւ զնաւակիկ ինչ յալեաց ծփանաց[3]. իսկ որ եւ քան զնա հիքագոյն հոգին[4], ի նորա լուծանելն անկանելն[5] զմբրիկն գրգռէ, եւ զցանկութիւնն բորբոքէ. եւ յորժամ համարի զգաստանալ, յայնժամ առաւել մոլի եւ կողի[6], դինի եւ կարաս եւ թակոյս[7] ըղձանայ: Եւ զորօրինակ ի ցածնալ մրրկացն՝ մնայ վնաս մրրկին, նոյնպէս եւ աստ. եւ զորօրինակ անդ ընկեցիկ զբեռինն առնեն[8], նոյնպէս եւ աստ զբեռիծ ամենայն

[31] Բազում՝ առաքինութեամբ ընու... բազում խնդութեամբ լի առնէ... բերկրութիւն ծնանի. առ որ մէկ երեք գոյականներն ալ նոյնանշան են, ընու՝ լի առնէ բայերն ալ նոյնիմաստ եւ վայելչութեան համար փոխուած:

---

[1] Սարսուռ, ցրտէ կամ տենդէ դողդողալը:

[2] Թմբիր, թմբիրը, թմրութիւն:

[3] Ալեաց ծփանի, ալիքներու յուզմունքը. (յն. Նաւարեկութիւն)

[4] Իսկ որ եւ «ան վնաս հիքագոյն հոգին, փիլ. ըսելու՝ իսկ հոգին որ եւ քան զնա հիքագոյն (է):

[5] Ի նորա լուծանելն անկանելն, փիլ. ըսելու՝ ի լուծանելն եւ յանկանելն նորա:

[6] Մոլի, կղկի, նոյնանշան են. կատղել:

[7] Թակոյս, անառվոր զարուսղութիւն մըն է. վասն զի բուն բառը խոխոյ ըլլալով, յդ. հյց. խոխոյս պիտի ըլլար:

[8] Ընկեցիկ... առնել, ընկեցիկ առնել. եւ վայելչութեան համար բաժնուած է: Ա.յապէս են նաեւ հետեւեալ օրինակներն ալ. Ցայտ իմն այնպէս առնէր: — Զինչ յայտ դիտասրութիւն մնաց բանին առնէք: — Պատճառ մեծաց տանջանաց առնէ: — Ընդդէմ յամենայն պատճառանաց առնէքս զնա: Մի զանձն ինքնքի քան զայլն առնէիցէ: — Դու կանուխ տղաները որոմանն ի ցորենդն արտէր: Տես եւ 12, Ծան. 37:

[9] Վատաբնութիւն, սպառիլը, ցրուիլը, վնաս, կորուստ:

[10] Ցածութիւն, համեստութիւն, սրբութիւն, ողջախոհութիւն:

[11] Խոհեմութիւն, հոս՝ խոհեմութիւն:

[12] Վարժարի, քշել, ցրուել. ցիրուցան ընել:

[13] Փիլ. ըսելու՝ ցեղ ընկերցիկ առնելոյ զբեռինն. Տես Ա· 3, Ծան· 3:

[14] Սիլ, տիղմ, նստած մրուր:

[15] Ախնայնին բայը երբեմն յոգնակի կը գրուի: Ինչպէս. Եւ ես Աստուած պահնայն զոր արար, եւ ահա բարի են յոյժ: — Ախնայն ի ժամանակի իւրեանց խնդրեսցեն: — Ախնայն առհասարակ խրընչեին: — Ախնայն ինչ ծառայ քո են: — Կորուսանիցէ պահնայն ինչ որ բարւոք կալեցեան: — Այս ախնայն անտի ձնանին: — Այս ախնայն հակառակ են միմեանց: — Այն ախնայն ընկղմեն զոգիսն: — Ախնայն ոչ ի չափ հասեալ են: — Ախնայն ոչ խնդութեամբ բերդին պոյին ի դուրս:

[16] Ոչ բացառական մակբայը բայէն հետու եղած ատեն, երբեմն պարզապէս վայելչութեան համար բայէն անմիջապէս յառաջ ուրիշ ոչ մ՚ալ կը գրուի աւելորդութեամբ: Զորօրինակ. Ոչ արբեցաւք եւ ոչ բամբասաւք զարքայութիւն Աստուծոյ ոչ ժառանգեսցեն, եւ այլն: Ոչ արբեցաւք եւ ոչ բամբասաւք զարքայութիւն Աստուծոյ ոչ ժառանգեսցեն: Փակ.

բարութեանցն վատնութիւն[9] լինիցի. եթէ ցածութիւն[10] իցէ եւ եթէ խմաստութիւն[11], եւ եթէ հեզութիւն եւ եթէ խոնարհութիւն, զամենայն վաբասէ[12] ընկենու յանօրէնութեան ծովն արբեցութիւնն: Այլ որ ինչ առ յապայն լինելոց իցէ, չէ ինչ այսմ նման. զի անդ յետ[13] ընկեցիկ զբեռինն առնելոյ թեթեւանայ նաւն. եւ աստ եւս քան զեւս ծանրանայ. զի փոխանակ մեծութեանն ընդունի զաւազ եւ զջուր աղի, եւ բնաւ իսկ զսիկ[14] արբեցութեանն. միանգամայն ընկղմէ զամենայն որ ի նաւին իցեն[15], եւ զնաւորդսն եւ զնաւապետն եւ զնաւն:

Եւ արդ զի մի եւ մեք զնոյնն կրիցեմք, զերծուցուք եւ մեք զանձինս ի մրրկէ ձմերայնոյն. քանզի չէ հնար արբեցութեամբ հանդերձ զարքայութիւնն երկնից տեսանել. Ա՛ի խարիք, ասէ, ոչ արբեցսղք եւ ոչ բամբասողք զարքայութիւնն Աստուծոյ ոչ[16] ժառանգեսցեն, նեւսել. եւ վայելչութեան համար բաժնուած է: Ա.յապէս են նաեւ հետեւեալ օրինակներն ալ. Ցայտ իմն այնպէս առնէր: — Զինչ յայտ դիտասրութիւն մնաց բանին առնէք: — Պատճառ մեծաց տանջանաց առնէ: — Ընդդէմ յամենայն պատճառանաց առնէքս զնա: Մի զանձն ինքնքի քան զայլն առնէիցէ: — Դու կանուխ տղաները որոմանն ի ցորենդն արտէր: Տես եւ 12, Ծան. 37:

[9] Վատաբնութիւն, սպառիլը, ցրուիլը, վնաս, կորուստ:

[10] Ցածութիւն, համեստութիւն, սրբութիւն, ողջախոհութիւն:

[11] Խոհեմութիւն, հոս՝ խոհեմութիւն:

[12] Վարժարի, քշել, ցրուել. ցիրուցան ընել:

[13] Փիլ. ըսելու՝ ցեղ ընկերցիկ առնելոյ զբեռինն. Տես Ա· 3, Ծան· 3:

[14] Սիլ, տիղմ, նստած մրուր:

[15] Ախնայնին բայը երբեմն յոգնակի կը գրուի: Ինչպէս. Եւ ես Աստուած պահնայն զոր արար, եւ ահա բարի են յոյժ: — Ախնայն ի ժամանակի իւրեանց խնդրեսցեն: — Ախնայն առհասարակ խրընչեին: — Ախնայն ինչ ծառայ քո են: — Կորուսանիցէ պահնայն ինչ որ բարւոք կալեցեան: — Այս ախնայն անտի ձնանին: — Այս ախնայն հակառակ են միմեանց: — Այն ախնայն ընկղմեն զոգիսն: — Ախնայն ոչ ի չափ հասեալ են: — Ախնայն ոչ խնդութեամբ բերդին պոյին ի դուրս:

[16] Ոչ բացառական մակբայը բայէն հետու եղած ատեն, երբեմն պարզապէս վայելչութեան համար բայէն անմիջապէս յառաջ ուրիշ ոչ մ՚ալ կը գրուի աւելորդութեամբ: Զորօրինակ. Ոչ արբեցաւք եւ ոչ բամբասաւք զարքայութիւն Աստուծոյ ոչ ժառանգեսցեն: Փակ.

գեն: Եւ զինչ ասեմ զարքայութիւնն. նա եւ զասէնն[17] իսկ չտեսանեն. քանզի զհիւն գիշերս գործէ արբեցութիւնն, եւ զլոյս՝ խաւար, եւ աչօք բացօք անդէն առ ոտն[18] չտեսանեն արբեցողքն: Եւ ոչ այնչափ միայն չարիք են, այլ եւ այլ եւս գժոդակադոյն ամենայնս կրեն, տրամաբանութիւնս անհանճարս, մոլորութիւն[19], ծաղր կալ[20], նախատ լինել: Եւ արդ որո՞ւմ ներելոյ[21] արժանի լինիցին՝ որ ընդ այնպիսի չարեօք արկանեն զանձինս. չիք եւ ոչ մի ինչ:

15.

Թէ այլոցն փրկուիցեան փոյթ յանձին ունել պարտ է:

Ամին նմանողք լինցուք եւ մեք, եւ մի դանդաղեսցուք[1] ի իրաց ինչ՝ որ խոնարհագոյն եւ աշխատութիւն կարծիցին, որ[2] վասն եղբարց հասանիցէ կրել յանձին. այլ թէպէտ եւ[3] սպասաւոր հասանիցէ լինել, եւ կամ փոքր եւ կրտսեր եւ[4] վասն որոյ իրքն լինիցին, թէպէտ եւ աշխատութիւն ինչ իցէ, եւ ընդ լերինս եւ ընդ սարս հասանիցէ[5] անցանել,

ըսելու՝ Ոչ արբեցողք... զարքայութիւն Աստուծոյ ժառանգեն: — Եւ ալ է փոխ ալ վայելեցեք: փիլ. Եւ ոչ ի միում վայելեցեք: — Ոչ ասէ եւ երեւին:

[17] Նա եւ զասպէն իսկ չտեսանեն, եւ ոչ ներկայ բաներըզ կը տեսնեն:

[18] Առ ոտս, (Ա.) քովը, մօտ:

[19] Մոլորութիւն կամ մոլութիւն, կատաղութիւն, մոլեգնութիւն, խենթութիւն:

[20] Ծաղր կալ, ծաղրելի ըլլալ, ամչնալ: Ներուժ:

[21] Ներելոյ, թողութիւն,

---

[1] Դանդաղիմ (չերթայ ինչ, չէրթ ինչ), ծանր, կամաց շարժիլ, տնտղնալ:

[2] Փոխ. ըսելու՝ Զոր վասն ...: Տես Ա· 3, Ծան. 22:

[3] Թէպէտ եւ. ինչպես որ մինչեւ հիմայ խիստ շատ տեղերէն կը տեսնուի, ընտիր նախնիք Թէպէտ չաղկապէն եւրը՝ սովորաբար է մ'ալ կ'ուզըընեն:

[4] Կ'երեւայ որ հոս սխալ մտմէ մտած է եւ. իմնասն է ըստ յն. Կամ փոքր եւ կրտսեր իցէ (նա), վասն որոյ իրքն լինիցին:

[5] Ընդ սարս (դադաթ, լերան գլուխ.) հասանիցէ անցանել, դադաթներէն անցնիլ հարկ ըլլայ: — Հարկ է, հարկ ի՛ըլլայ, հարկ պիտի ըլլայ գիմազուրկներըզ՝ գրաբարի մէջ սովորաբար ու վայելուչ կերպով

[8] Ճանապարհ ծրջիլ (ընդ ծով), ճամբայ ընել, երթալ:

[9] Շէ՜տ ալ, արուեստաւոր:

[10] Զինուորն՝ որ անձին եւրէ ուշ ունիցի ապրեցուցանելոյ. փիլ. Զինուորն՝ որ ուշ ունիցի զանձն եւրէ ապրեցուցանելոյ: Տես Ա· 17, Ծան· 11:

[11] Ո՜չ էրէ՜ալ հայել, նայիլ: Տես Ա· 12, Ծան· 26:

[12] Խրախոյս տալ (տա՜ր),

զամենայն ինչ դիւրին համարեսցուք վասն եղբարց փրկութեան. զի այնպես կարեւոր[6] են ոգիք Աստուծոյ, մինչ եւ յիւր որդին ոչ խնայեաց:

Վասն այնորիկ աղաչեմ, ի բանալ դրացն առաւօտու, յորժամ ի տանէ արտաքս ելանիցեմք, զայն եւեթ դիցուք ի մտի, եւ ամենեցուն դալ եւ պատուէր[7] լիցի, զնեղեալս ապրեցուցանել ի նեղութենէ: Եւ ոչ զյայտնի վշտացն միայն ասեմ, զի եւ այն չեն իսկ վիշտք, այլ զայնմանէ՝ որ ոգւովքն ի սատանայէ եւ ի մարդկանէ վշտացեալ է: Կա եւ վաճառականն, զի յաճախիցէ զմեծութիւնն, ընդ ծով ճանապարհ գործէ[8]. եւ ձեռագէտն[9], զի յինչսն յաւելցուցու, ազգի ազգի հնարս հնարի: Եւ մեք այսուհետեւ մի զմեր փրկութիւնն միայն բաւական համարեսցուք. ապա եթէ ոչ՝ եւ զայն եւս ապականեմք. քանզի ի ճակատն եւ ի պատերազմունսն զինուորն՝ որ անձինն[10] եւեթ ուշ ունիցի ապրեցուցանելոյ, եւ զայլսն ընդ իւր կորուսանիցէ. իսկ առաքինին, յորժամ ի վերայ այլոցն զանձն եւս դնիցէ, հանդերձ այլովքն եւ ինքն ապրի:

Եւ քանզի մեծ պատերազմ առաջի կայ, եւ եւս սաստիկ քան զամենայն պատերազմունս եւ ճակատս եւ կռիւս, որպէս եւ թադաւորն մեր ետ հրաման՝ այնպէս ճակատեսցուք ի պատերազմի. կոտորածս եւ սպանութիւնս եւ արիւնս գործեսցուք. ուշ եդեալ հայեսցուք[11] յամենեցունց փրկութիւն. որք կայցեն՝ նոցա խրախոյս[12] տալ, եւ անկելոցն՝ ձեռնտու լինցուք

հասանէ, հասանէիցէ բայով կը բացատրուին: Ինչպես. Զոր հասանէ կրել յանձին: — Թէպէտ եւ սպասաւոր հասանէիցէ լինել: — Հասանէ՝ պարզապէս պատահի չնչելու համար ալ կը գործածուի:

[6] Կարեւոր, հոս՝ սիրելի:

[7] Դուռ է՜ պատուէր, (յն. σπουδή) ջանք, փոյթ, յորդոր: — Դուռ է՜ պատուէր տալ, պատուիրել:

եւ յարուսցուք: Ցայն սակս իսկ ակարացաք եւ մատնեցաք ի պարտութիւն եւ ի մարդկանէ եւ ի սատանայէ, զի զօրին հակառակն խնդրեմք· չպաշտպանեմք միմեանց, եւ չամրացաք սիրովն· այլ զայլ իմն սիրոյ պատճառս խնդրեմք անձանց· ոմանք զազգականութեանն, եւ ոմանք զընդելութեանն[13], եւ այլք զովղութեանն[14], եւ ոմանք զդրացեացն· մինչ զի ամենայն ուստեք եմք միմեանց բարեկամք, եւ ոչ յաստուածպաշտութենէն՝ ուստի պարտ էր խառնել զբարեկամութիւնն[15]. եւ արդ աւասիկ նորին հակառակն լինի· ընդ Հրեայս եւ ընդ հեթանոսս խառնեմք զբարեկամութիւնն, եւ ոչ ընդ եկեղեցւոյ մանկունս:

Այո՛, ասէ· զի մին ժանդ է, եւ միւսն պիտանի եւ հեզ: Ընդ[16] ոչ խորհիցիմք եւ ասիցեմք, թէ եւ ընդ մեզ խօսի Աստուած, եւ չկայ ի բաց ի դարմանելոյ, թէպէտ եւ մեք աստուդանիցեմք: Նմին իրի իսկ ասիցէ, եթէ Սակաւ իցեն՝ որ ապրիցեն: Չի թէ չէր բաւական մեր միայն փրկութիւն, թէ ոչ եւ զայլս ունիցիմք ընդ մեզ՝ յորժամ անդր երթիցեմք, յորժամ ոչ զանձինս եւ ոչ զայլս ապրեցուցանիցեմք, զինչ կրեսցուք, զո՞ր յոյս փրկութեան ունիցիմք: Այլ զայս իսկ[16] ասիցեմ. յորժամ զընտանեացդ անգամ չառնիցեմք փոյթ[17], զկնոջէ եւ զորդւոց եւ զծառայից, այլ այլ իմն ընդ այլոյ հոգայեցմք[18] իբրեւ զարբեալս, զի բազում ծառ-

սերս տալ, քաջալերել: — Որ֊ հայցէն՝ նոցա խրախոյս տալ, փակ֊ցանելու՝ խրախոյս տացուք նոցա որք կայցեն: Տես 4, Ծան. 3:

[13] Ընդելութիւն, ընտանութիւն, մանրմտութիւն:

[14] Ձովղութիւն, ընկերութիւն, փակ. ըսելու՝ Ձգովղութեանն: Տես 10, Ծան. 13:

[15] Բարեկամութիւն խառնել. բարեկամութիւն, ձանձրութիւն ընել:

[16] Այլ զայս իսկ ասիցեմ. յն. Այլ զայն զի ամբաստանեմ:

[17] Փոյթ առնել, (պնդ֊եք, խնդ֊), հոգալ, խնամ դնել կամ առնել, դարման դնել, փոյթ յանձին առնել (խնդ֊), ամենն ալ գրեթէ նոյնանշան են. փոյթ ունենալ, հոգ տանիլ, ջանալ, հոգալ:

[18] Հոգալ բային խնդիրն այլ եւայլ կրնայ դրուիլ. ինչպէս. Հոգալ ինձ, ուսիդ, ի բաւս, ընդ նոցա, վասն սիրոյ, զոմանէ, զնիդեք, այլ ինձ ընդայլոյ. եւ աս վերջին խօսքը՝ նմն մնանկան տեղափոխութեամբն առանձին վայելչութիւն մ՚առած է:

ոպք լինիցին, եւ կայցեն մեզ ի սպաս[19]. եւ որդիքն սատար[20] ժառանգութիւնս առնուցուն ի մէնջ. եւ կինն ոսկի զարդս ունիցի եւ հանդերձս ազդի ազդիս. եւ չհոգայեցեք ինչ ընդ նոցա, այլ ընդ նոցայնոցն[21]. չառնիցիմք խնամ կնոջն եւ ոչ որդւոցն, այլ ժառանգութեան որդւոցն:

Այսպիսի ինչ առնեմք, որպէս զի թէ զտուն ոք[22] տեսանիցէ խախտեալ եւ զօրն թիւրեալս[23] եւ թիղուցու շինել զտունն, եւ շուրջ գնովաւ արտաքոյ փուշ՝ մեծամեծս կապեսցէ. եւ կամ թէ մարմնոյ ախտացելոյ դարման ոչ առնիցի, եւ հանդերձս ոսկեհուռս[24] կազմիցէ նմա. կամ թէ յորժամ առնահիկին յախտի կայցէ, եւ նա խնամ ոչ առնիցի, եւ նաժիշտս եւ ոստայնի գործի եւ այլ ինչ կահ ի տունն առնիցէ, եւ գնա անտես արարեալ[25] յախտին ծիւրեալ. նոյնպէս իմն եւ այժմ լինիցի. ոդիք յախտի կան՝ թշուառացեալ, հարեալ յամօքն եւ բամբասանօք եւ անպատեհ ցանկութեամբք եւ մնապարծութեամբք, աղմկեալ եւ ընդ գետին քարշեալ[26], եւ յայնչափ գազատնաց գէշ գէշ պատառեալ, գնա թողեալ զերծուցանել ի չարացն, եւ մեք տանց եւ ծառայից հոգամք:

Եւ եթէ գաղան ի գառագղացն[27] զերծանիցի, զանց դրունս փակեմք, եւ ընդ անխուլ[28] տեղիս ի նեղըս աճապարեմք, զի մի ի բուռն գազանին անկա-

[19] Կալ է սպաս, (սովորաբար՝ ի սպասս,) ծառայել:

[20] Սատար (ժառանգաւորին), հասս, հասատաուն. հոմ՝ առատ, մեծ:

[21] Նոցայնոցն, անոնց բանեբուն, անոնց վերաբերեալ:

[22] Որպես զի թէ զտուն ոք տեսանիցէ խախտեալ. գեղեցիկ է ոչին դիրքը: Տես Ա. 1, Ծան. 2:

[23] Զօրն թիւրեալս, (յն. Զօրսն թիւրեալս,) պատերը ծռած:

[24] Ոսկեհուռս (հանդերձ), ոսկեթել, ոսկեղէն:

[25] Անտես առնել, չհոգալ, փոյթ չառնել: — Անտես առբարեալ յախտին ձիւրեալ, փակ. Անտես առնիցէ. եւ անոր հիւանդութեան մէջ ծիւրեալուն փոյթ չառնի: Տես 4, Ծան. 3:

[26] Ընդ ֆերին տրելիլ. տես Ա. 19, Ծան. 7:

[27] Գառագղիկ, գըլէ, գըլայ երկաթէ վանդակ:

[28] Անխուլ կամ ականխուլ(տեղի), ծածուկ, անյայտ, գաղանի: — Ընդ անխուլ տեղիս, ծածուկ տեղերէն:

նիցիմք. եւ արդ ահաւադիկ ոչ միայն գաղան, այլ բազում խորհուրդք այնպիսիք զոդիան դէշ դէշ պատառեն, եւ չզգամք: Եւ քաղաքի այնչափ զդուշութիւն գործեմք, ի թափուր տեղւոջ եւ ի գառագիղ արդելուլ[29] զգաղանսն, ոչ ի խորհրդականաց քաղաքին տունս մտանել[30], եւ ոչ յատենից տեղիս հոպ, եւ ոչ յարքունիսն մերձ, այլ ի բացէ ուրեք եւ ի հեռի[31] կապեալս պահեմք: Ցես զի եւ յարքունիսն եւ յատենից տեղիսն արձակեմք զչար դազանսն, ի միտն իսկ եւ շուրջ զարքունական ամբոխումն գոչել եւ աղմկել: Վասն այնորիկ ամենայն ինչ վեր ի վայր հաբեալ[32] կործանեցաւ, եւ ամենեւեին լի խռովութեամբ ի նեղջոյ եւ արտաքոյ. չէ ընդհատ իւրաքանչիւր ոք ի մէնջ ի քաղաքէ՝ որ յարշաւանաց հինի խռովիցի. եւ այնպիսի ինչ լինիցի, զոր օրինակ օձ ի բոյն հաւուց[33] ձագուց դիմեսցէ, եւ ճնճղուկքն կաքաւոջ զբունիւք ճիչ առեալ[34] խռովեալ յատիցին, եւ չգտանիցեն ինչ՝ որով զտագնապն փարատիցեն:

Այլ զամենայնն՝ ընչիցն ցանկութիւնն կործանեաց ընկէց, եւ զԱստուծոյ ճշմարիտ երկիւղն ի բաց մերժեաց. իբրեւ զբնաւոր ոք՝ որ զամուր քաղաք առնուցու, այնպէս[35] զոգիս մարդկան դրաւեաց. վասն որոյ եւ զորդւոց եւ զմերմէ փրկութենէ անտես առնեմք. եւ այնմ եւեթ ուշ ունիմք, թէ զիարդ ընչաւէտք լիցուք, եւ այլոց թողուցումք զմեծութիւնն. եւ նոքա դարձեալ՝ այլոց, եւ նոցա յետինք՝ իւրեանց յետնոց. իբրեւ յուզարկիչք[36] ընչիցն մերոց եւ սատուածոյն մերոց եմք, եւ ոչ տէրք. եւ անտի քան զծառայն եւս անարգադոյնք են ազատքն. քանզի ծառայիցն՝ թէպէտ եւ ոչ վասն նոցա, այլ վասն մեր սատեմք. իսկ ազատքն եւս յայնմ եւս խնամակալութեան[37] չվայելեն, այլ քան զնոսա եւս վատթարագոյնք են: Եւ զինչ ասեմ՝ թէ քան զծառայն, նա եւ քան զձարակատուրսն[38] անարգագոյնք են որդիքն: Իշոյ եւ ձիոյ առաւել խնամ ունիմք՝ քան որդւոցն. եւ եթէ ջորի ուրեք իցէ, այնմ աւելի դարման տանիմք. որպէս զնշավարն պիտանացու խնդրեմք գտանել, եւ ոչ զսատակ որ եւ գող եւ սրբեցող եւ տխմար արուեստին. թէ ի մանկան յոգւոց աղագս[39] ոստիկան պարտ է կացուցանել, զդոյզն որ եւ զվայրապար[40] հաճիքն գտատիարակ կացուցանել, թէպէտ եւ քան զայն արուեստս մեծ չկայցէ:

Քանզի չէ ինչ այնմ համեմատ[41], թէ որ զոգի մարդկան վարժիցէ եւ զիմաստն վերստին ստեղծանիցէ: Քան զամենայն նկարիչ եւ քան զնաւ[42] անդրիանտագործ[43] պատկերակուռ, որ զայն արուեստս ունիցի՝ զայնպիսին պարտ է հաստատութեամբ ընտրել: Այլ մեք չառնեմք ինչ զայնմանէ փոյթ. այլ ի մին եւեթ հայիմք, զի լեզուն սրբիցի, բերանն յղկիցի[44]. եւ զայն

[29] Արգելուլ (ի նախդիր պահ. ղ-ով), (զարգ՝ անապատ, անայի տեղւոյ մէջ) փակել, բանտ դնել:

[30] Փակ. ըսելու՝ Ոչ մտնել ի տունս խորհրդականաց քաղաքին, եւ ոչ հանդ ի տեղիս առնենից, եւ ոչ մերձ յարքունեան: — Հոպ՝ Պօպ, հոպալ, վերջ, նոյնանշանակնախադրութիւններ են եւ վայելչութեան համար փոխոխած. ուր որ չի. եւ բեր տեղ՝ ալ միեւնոյն πρός նախադրութիւնը դրուած է:

[31] Ի բացէ, ի հեռի, նոյնանշան են. Հեռու:

[32] Վէր ի վայր հաբլանել, տակնուվրայ ընել, բերել:

[33] Հաւ, թռչուն:

[34] Ճիչ առնուլ, կ'ըսուի նաեւ ճիչ բառնալ, պէտի հարկանել, կանչուրցանել, պոռալ: — Ճնճղուկքն կոտորած... յոգիցն. յն. Ճնճղուկքն յամենայն կողմանս ճռռիչն ճիչ առեալ. իսկ կոտորած բառը չկայ:

[35] Իբրեւ զբնաւոր ոք... պնդիկ զոգիս մարդկան գրաւեաց. Հոս իբրեւ-էն եղբը դրուած պնդիկն աւելորդութիւն է: — Դարձեալ. Իբրեւ զանպատուղ փուշ, պնդիկ այրեսցին: — Իբրեւ յերկինս, պնդիկ չզջէր յերկրի: — Իբրեւ իւրոց անդամոց, պնդիկ ունէր իւրոց կալեսցուս որացն: — Իբրեւ զմրջիւն, պնդիկ պատեր ծուխն:

[36] Ցուզարկիչ, ճամբայ դնող, ճամբող:

[37] Խնամախալութիւն, հոգացողութիւն, հոգ:

[38] Ճարակատուր, (ա. փ.) խոտ կերող, դաշտն արածուղ անասուններ, պախրէ:

[39] Ի մանկան յոգւոց աղագս, փոխ. ըսելու՝ Ցաղագս ոգւոց մանկան: Ցես Ա. 19, Ծան. 15:

[40] Դիպուկ, վայրապար (տ.) նոյնանշան են. հնչին, անարդ՝ անունչ (մէկը):

[41] Համեմատ, հաւասարնմանն:

[42] Անփոյթ, քնաւ, գեղեցիկ ու սովորական գանազանութիւն բառից:

[43] Անդրիանտագործ պատկերաքանդակող, պատկերը քանդակող՝ փորող, արձանագործ:

[44] Լեզուն սրբիցի, բերանն յղկիցի, յն. լեզուն կրծուի:

դարձեալ վասն ընչից. ոչ զի խօսել կարիցէ, այլ զի ինչա մարթիցէ[45] ժողովել. եւ եթէ առանց այնր մարթէր մեծանալ, եւ այնմ եւս ոչ ինչ ունիցիմք փոյթ յանձին: Ցեսանեմ՝ որչափ ինչ է ընչից բռնաւորութիւն, զիարդ զամենայն ինչ գրաւեաց. եւ իբրեւ զդերդաստան[46] եւ զհաշինս շաղեաց[47], եւ ձգէ տանի յո՛ եւ կամի:

Այլ զի՞նչ շահ յայսչափ մեղադրութեանց մեղ դործիցի. զի մեք զնա բանիւք ընկենումք, եւ նա զմեզ արդեամբք ունի: Բայց սակայն եւ ոչ այնպէս դադարեսցուք, այլ բանիւք բերանոյ կործանեսցուք զնա: Եթէ լինիցի ինչ լաւութիւն, շահեսցուք եւ մեք եւ դուք. եւ եթէ տակաւին ի նոյնս կայցէք, ի մէնջ կուսէ[48] ամենայն ինչ ի գլուխ ել[49]:

16.

Վասն մեծամեծ երախտեացն Աստուծոյ, եւ մերոյ առնել ապաշխատասորոյմեան:

Ասացից եւ եդից զմեղն առ միմեանս, զոր առ Աստուած մեղանչեցեմք եւ զոր առ մարդիկ. ոչ զառանձինն ինչ ուրուք, այլ զհասարակացն. զի զառանձինն իւրաքանչիւր ոք մատուցանիցէ յիւրոյն խղճէն մտաց. եւ եդից նախ առաջի զերախտիսն[1] Աստուծոյ: Եւ զի՞նչ իցեն երախտիքն: Արար զմեզ յոչընչէ Աստուած, եւ զամենայն զերեւելիսս վասն մեր հաստատեաց, զերկինս, զծով, զցամաք, զօդս, եւ զամենայն ինչ որ ի նոսա իցեն, զանասունս, զսուսկս եւ

[45] Մարթել՝ կարել, կրնալ. խիստ սովորական զանազանելիութեան բառից:

[46] Գերդաստան, Ցես 5, Ծան. 33:

[47] Շաղիմ, կապել, փաթթել:

[48] Ի մէնջ կոսէ, փխ. ըսելու՝ ի մերմէ կուսէ:

[49] Ի ֆլօխ ելանել, լմընալ, կատարուիլ: — Ի ֆլօխ հանել, լմընցնել, կատարել:

[1] Երախտիք, բարերարութիւն, աղէկութիւն: Քիչ մը ետքը՝ երախտաւոր, բարիք ընող:

զերկրանիս: Պարտ է կարճառօտիւք ասել՝ վասն անբաւ ծովուցն արարածոց: Շունչ կենդանի այսպիսի փչեաց ի մեզ միայն՝ որ եմք յերկրի. զդրախտն անկեաց, զօգնականն եւս, ի վերայ ամենայն անասնոց տէր կացոյց, փառօք եւ պատուով պսակեաց. եւ յետ այսր ամենայնի թէպէտ ապախատաւորք դտաք առ երախտաւորն, դարձեալ եւ մեծամեծ պարգեւաց արժանի արար:

Մի՛ ընդ այն եւեթ հայիցիս՝ զի ի դրախտէն եհան, այլ եւ շահիցին՝ որ անտի եղեն, միա դնիցիր[2]. զի յետ ելանելոյն ի դրախտէն, եւ բազում երախտիս ցուցանելոյ, եւ այնչափ խնամս եւ դարմանս[3] կատարելոյ, ապա[4] եւ զորդին իւր առաքեաց վասն այնպիսեացն որք յերախտիսն վայելէին եւ զնա առեին. եւ զերկինս եբաց, եւ ի դրախտն ճանապարհ հորդեաց[5], եւ որդիս եւս արար զիմնամիսն եւ զապաշխատաւորսն: Վասն որոյ եւ ի դէպ ժամանակի է ասել, թէ Ո՛վ խորք մեծութեան եւ իմաստութեան եւ գիտութեան Աստուծոյ: Շնորհեաց մեզ եւ մկրտութիւն ի թողութիւն մեղացն եւ ի պատժոյ ազատութիւն, եւ զարքայութիւն ի ժառանգութիւն. եւ բազմապատիկ բարութիւնս խոստացաւ, ձեռն կարկառ եւ յարոյց. ղՊետին հեղ սփռեաց ի սիրտս մեր:

Եւ արդ զի՞նչ ինչ յետ այնչափ եւ այնպիսի բարութեանցն պարտ էր մեզ լինել. եթէ հանապազ եւս մեռանէաք վասն նորա, որ այնչափ սիրեացն զմեզ, միթէ չէր պարտ, նա եւ չէր իսկ այնմ արժանի. թող թէ եւ ոչ սակաւ ինչ մասն հատուցանեմք սիրոյն, մանաւանդ թէ բնաւ իսկ ոչ: Եւ արդ զիարդ իցեմք ընդ նմա, որոյ այնպէս պարտ էր լինել, ցանկ ընդ օրէնս նորա բեւեռել[6]. եւ մեք աւասիկ հանապազ

[2] Այլ ես չահիցին՝ որ անտի եղեն, փո դրէիքիր: Ցես Ա. 3, Ծան. 9:

[3] Խնամ, դարման, նոյնանշան են. Հոգ:

[4] Ցէտ ելանելոյն ի դրախտէն . . . ապա . . ., աս ապա բառը՝ պարզապես աւելադրութիւն է:

[5] Հորդիլ, ճանապարհ, ճամբայ բանալ:

[6] Բեւեռել (ընդ օրէնս, ընդ երկիր), (օրինաց, երկրի հետ) կապուիլ:

թշնամանեմք զօրէնան: Ա՛յլ մի՛ ինչ զայրանայք՝ թէ արձակիցեմ զլեզու առ մեզն. քանզի ոչ ձեզ միայն մեզադիր լինիմ, այլ եւ անձին: Եւ արդ ուստի՞ կամիջիք, զի արարիչ սկիզբն. ի ծառայից, թէ յազատաց. ի զինուորաց, թէ յոամկաց[7]. յիշխանաց, թէ յիշխանաւորաց[8]. յարքունց, թէ ի կանանց. ի ծերոց, թէ յերիտասարդաց. յօրից սիոց, յօրմէ՞ ազգէ, յօրմէ՞ պատուոյ, յօրմէ՞ արուեստէ:

Կամիք զի ի զինուորականացն արարիչ սկիզբն: Եւ արդ զինչ ոչ յանցանիցեն նոքա. ո՞չ հանապազ թշնամանեն եւ բամբասեն եւ մոլին. զպլոյց վիշտս պլոյց շահավաճառ առնեն, գպլոյց նմանեալք, որք եւ ոչ երբեք սուրբ են յանցանաց[9]: Մարթի ծովս առանց ալեաց լինել, եւ ոչ[10] նոցա առանց մեղաց: Ո՞ր ախտք չնեխիցէ[11] զնոսա, ո՞ր ցաւք չպաշարիցեն զոգիս նոցա. ընդ իւրեանց ընկերս ցանկ նախանձ բեբեն[12], եւ մնապարծին, սրանան[13] միմեանց. առ կրտսերս ագահագոյնք. եւ որք ի դատ երթեալ՝ իբրեւ ի նաւահանգիստ ի նոսա դիմեացեն, նոցա թշնամիք եւ պատերազմողք[14]: Ո՛րչափ յափշտակութիւնք ի միջի նոցա, քանի ագահութիւնք եւ զրպարտութիւնք եւ սպառնալիք եւ սուտակասպասութիւնք[15], ծառայից եւ սարկաց բարք:

[7] Ցառիպց, փխկ. ըլլալու՝ ի ռամկաց: — Ան բառերուն վրայ՝ որոնք բնականապէս հնչման մէջ առաջին բաղաձայնէն յառաջ ը մը կ՛առնուն, կրնայ ի նախդրին տեղ յ ալ դրուիլ: Զօրօրինակ. Ռիչէր, յ(ը)ռիչէր· Շարմպոն, յ(ը)շարմպոն· Սոյէ, յ(ը)սոյէ· Սկիզբն, յ(ը)սկիզբն· Սկիհ, յ(ը)սկիհ, յ(ը)սոյ, եւայլն:

[8] Իշխանաւոր, հպատակ, իշխան ունեցող· (եւ ոչ՝ իշխանութիւն ունեցող, իշխան)

[9] Եթ ոչ երբէք սուրբ են յանցանաց, փխկ. ըսելու՝ ... են ի յանցանաց: Տես 10, Ծան. 4:

[10] Եթ ոչ նոցա առանց մեղաց, փխկ. ըսելու՝ Քան թէ նոցա ...: Տես 7, Ծան. 20:

[11] Ո՞ր ախտք ընդնեցէ զնոսա, փխկ. ըսելու՝ ... չնեխիցեն: Տես 11, Ծան. 19:

[12] Նախանձ բերել (ընդ առ քն), նախանձիլ:

[13] Սրանալ (գործածուի), յն. (φθονέω) նախանձիլ:

[14] Փխկ. ըսելու՝ Թշնամիք եւ պատերազմողք են նոցա՝ որք ի դատ երթեալ...:

[15] Սուտասպասութիւն, չզոքանչութիւն, կեղծաւորութիւն, մարգահաճութիւն:

Ա՛յլ թէ կամիք, զնոսա ի բաց թողուք, եւ յայլսն՝ որ քան զնոսա հեզագոյնքն իցեն, եկեսցուք: Օն առ[16] եւ զիշակայն եւս դասս[17] եւ ձեռագիտացն ջոկս քննեսցուք. զի նոքա իմն առնել թուին՝ թէ յարդարութեան վաստակոյն եւ յիւրեանց քրտանցն կեցեն[18]: Ա՛յլ եւ նոքա յորժամ ոչ սպասաւորեսցեն[19] ինքեանց, բազում ինչ անտի չարիս կուտիցեն անձանց. զոր եւ ի վաճառելոյն եւ ի գնելոյն՝ անիրաւութիւն ընդ արդարութեան վաստակական խառնեն[20], եւ երդմունս եւ սուտ խօսել եւ սուտ վկայել յաւելուն յագահութիւնն, եւ աշխարհի իրաց են[21], եւ ընդ երկիր բեւեռեալք. եւ եթէ զիարդ ինչս ժողովեսցեն՝ զայն[22] եւ եթէ հնարիւն, եւ կարօտելոց տալոյ չունին ինչ փոյթ յանձին. քանզի ցանկ զոր ունին՝ աճեցուցանել կամին: Իսկ զբամբասանացն զինչ ոք ասել կարիցէ, որ վասն այնպիսի իրաց լինիցի[23], զի շնամանացն, զիսոխոյն, եւ զոսկոսեացն, եւ զսուրբեւսուտ փսխոցն՝ որ բազում ժամգին[24] վաճառականութեանն կրպակաց[25] նմանիլ, եւ շահքն անիրաւութեան հանդոյն աշխարհաւանդից:

Ա՛յլ կամիք՝ զի եւ զնոսա թողուք, եւ առ այլս՝ որ թուին արդարադոյնք քան զնոսա, եկեսցուք, որ զգեօղան ունիցին եւ յանդիցին մեծութենէ շահիցին: Եւ զինչ քան զայն անիրաւագոյն կայցէ, եթէ քննեսցի

[16] Օն առ, հնոտ, աղէ:

[17] Դաս, ըսկ, նդնանչան են. խումբ, գունդ:

[18] Կեցեն, սաղորդասական նեբկայ է եւ սովորաբար այսպէս կը գործածուի, փխկ. Կեսցեն:

[19] Յորժամ ոչ սպասաւորեսցեն ինքեանց. (յն.) երբ իրենք իրենց միա չեն դներ: — Ինքեանց, անձանց՝ վայելչութեան համար փոխոխուած են:

[20] Փխկ. ըսելու՝ Եւ զանիրաւութիւն՝ որ ի վաճառելոյն եւ ի գնելոյն, ընդ արդարութեան վաստակական խառնեն:

[21] Եւ աշխարհի իրաց են, (յունարէնի ճիշդ թարգմանութիւնն է.) աշխարհքիս բանեբուն անձնասուրը եղած են, զբաղած են:

[22] Եթէ զիարդ ինչս ժողովեսցեն՝ զայն եւ եթէ հնարիւն. տես Ա. 2, Ծան. 1:

[23] Որ վասն այնպիսի իրաց լինիցի, փխկ. ըսելու՝ ... լինիցին:

[24] Ժամգին, ընդհն գին ունեցող, ցած, անարգ: — Ժամգին՝ ազահութեամբ գինը նուազցընել, իջեցընել:

[25] Կրպակ, աշխարհաբանք, դիւնեաուն, պանդոկ:

ոք՝ զինչ անցս[26] ընդ Թշուառականս եւ հէք մշակս անցուցանեն, եւ քան զՀէքսն եւս անարդագոյնս տեսանէ, զորս ի սովոյն սպանանեն, եւ ցանկ զամենայն աւուրս կենաց ի վաստակս մտշեն, եւ ծանր հարկս եւ անհնարին սակս[27] ի վերայ դնեն, եւ աշխատութիւնս եւ պահկութիւնս[28] պահանջին, եւ իբրեւ զէշս եւ զջորիս վարեն, մանաւանդ թէ իբրեւ ի քարինս իսկ չնայեն ի մարմինս, եւ սակաւ մի հոգի[29] առնուլ եւ հանգչել չտան: Եւ եթէ տայցեն անդր առմնակաս եւ եթէ չտայցեն, նոքա զնոյն սակս պահանջին, եւ չառնեն եւ ոչ զմի ինչ թողութիւն: Եւ զինչ քան զայն ողորմելի կայցէ. յորժամ զամենայն ձմեռն եւ ամառն տառապիցեն, եւ ցօղահար եւ ցրտաբեկ եւ խորշակառ[30] լինիցին, եւ

[26] Զինչ անցս ... անցաւ, (անոնց) ինչեր կ'ընեն. դեղեցիկ է հոս ալ դասաւորութիւնը՝ միջանկեալներուն պատճառաւ:

[27] Հաբէ, սակ, նդնանշան են. տուրք. (յն. միայն τέλεσμα, տուրք:) Քիչ մը եաքը՝ Հաւ, եւթ, մուտք, եկամուտ:

[28] Պահկութիւն, պահպանութիւն ընելը, բանի ծառայեցընելը. (անկաթիս:)

[29] Հոգի (սովորաբար՝ ոգի) առնուլ, հանդչիլ, շունչ առնուլ:

[30] Ցօղահար, ցրտաբեկ, խոբշակառ լինել, ցօղ, ցրտե, տաքութենէն զգունուիլ, վնասուիլ: — Հայերէն լեզուին նդնանշան պէսպէս բառեր գործածելու յատկութիւնը՝ բարդերու մէջ ալ յայտնի կ'երեւայ. այսպէս են վերի բառերուն վերջաւորութիւնները, ուր որ միեւնոյն վերջաւորութեամբ կրնար գրուիլ, ցօղահար, ցրտահար, խորշակահար: — Նդնպէս. Եղեայրապատիկ եւ մանկաւարտիկ եւ հայրաեղոգ լինելոց էին. (յն. ἀδελφοκτόνοι, παιδοκτόνοι, πατροκτόνοι, եղբայրասպան, մանկասպան, հայրասպան:) Դարձեալ. Մինէ անդր միայն ոչ եհաս ասոյն սպիտակաբար, եւ ոչ յայլ աշխարհս ասոյն սեւաթոբէ: — Մարգարէաբեխ եւ առաքելաբեխ ... լինէին: — Հեռեւեալներուն ուելի կամ նուազ ուելագրութիւն են: Ամենեքեան օժտաբեր ընծայագործ լինցին մեծի հարսանեաց: — Մի վաղաչիզ երագանգոյն համարիցիս զՀրդէն: — Հայաբոբառ հայերէնաբօս գտաւ: — Դիւրագործ արագաշխատ լինիցին: — Ցնորաբեր երգաչէն լինել: — Ձեր ինչ արդել ամենայնի եւ բնաւի հրայրեաց արեգականիկ լինել: — Մեհաշուրթի հմայեզուք էին: — Չի մի ամենայն ուրեք օգտաբեր՝ այլ այլաբոբառ կարծիցի: — Նաւախոց ծովախոտ լինել: — Արարչանդրէք աստուածանայուել են: — Եթէ զերկիր ծօծափեր, ոչ ապաքէն քնաքոյթ համայնապնդ լինէին: — Առնոյիս իսկ տեսանելն զսկիզբն քնապնդ համայնոցս աստուածանն:

աչքն ի սքնութենէն[31] բրտանան[32], եւ ունայն ձեռօք մեկնիցին: Եւ ի քաղց եւ ի տառապանս եւ ի գաւառապատում ոստիկանութիւնս յաւելուն եւ զՀասն եւ զկաշառս եւ զաւելորդ զեկն, եւ զանհնարին սպասս ոստիկանացն, յորոց ցանկ յաճի եւ ի դողութեան կան, եւ ի հոգս մտշեն: Ո՞ կարիցէ պատմել զՀասն՝ որ ի նոցանէն շահիցին, եւ զդիժգ[33] վաճառականութիւնն՝ զոր նոքօք ածէն յաճախութեամբ. ի նոցա վաստակոց եւ ի քրտանց զՀնծանս եւ զդուբս ընծն, եւ նոցա ի տունս եւ ոչ մի չափանաւ[34] հրամայեն տանել, այլ զամենայն[35] պտուղս զերկրանց զանօրէնութեանն ընծն զկարասս. եւ սակաւիկ ինչ ընդ այոր արծաթի ընկենլով առնեն ի նոսա[36]: Նոր իմն շահ յանդս եւ ի մտաս արդեանցն իմանան[37], զոր եւ ոչ հեթանոսաց օրէնք յիշեացեն. եւ փոխոց մտրհակս կինքեն՝ որ ամենեւին լի են անիծիւք. ոչ ի տառնէ մի, այլ զկէս իսկ ամենայնի ի հարկէ պահանջին: Եւ յորմէ պահանջինն, թերեւս եւ կին եւս ունիցի եւ որդեակս անուցանիցէ. զամենայն արարան[38] առեալ ի կալոց եւ հնծանէ, զերկրանդ շտեմարանս ընծն, եւ զայլ ինչ չածեն զմտաս: Վասն որոյ ի դէպ ժամանակի է ասել մարգարէին, եթէ Հիացարուք երկինք, եւ զարհուրեացի երկիր. յորպիսի գազանամտութիւն զրդուեցաւ ազգ մարդկան:

Զայս ասելով՝ ոչ զարուեստն ինչ եւ զմշակութիւնն, եւ ոչ զինուորութիւնս[39], եւ ոչ զդեւղս եւ

[31] Ցքնութենէն, արթուն կենալը, արթնութիւն, հսկում:

[32] Բրտանալ, կարծրանալ, առիլ, չորնալ, փայտ կտրիլ:

[33] Ոխդ (վաճառականաբնէն), կծծի, ագահ:

[34] Չափան, չափ:

[35] Զամենայն պտուղս վերբերանց զանօրէնութեանն ընծն ածեալս, փխ. ըսելու՝ Այլ ամենայն պտղովք ընծն զկապրասս իւրեանց անօրէնութեանն:

[36] Աբծաթի ընկենլով առնեն ի նոսա, (յն. ընկենլով առնոսա արծաթի.) դուցե փխ. ըսելու՝ Արծաթի ընկենլով առնեն ի նոսա զդարձ փոխարինին:

[37] Խմանալ, հնարել, մտածել, դանել:

[38] Արարք, առացուածք, ինչք. հոմ՝ բերք:

[39] Եւ ոչ զինուորութիւնս, փխ. Եւ ոչ զինուորութիւնս:

զադարակս խոտեմ[40], այլ զմեզ: Նա եւ կուռնելիոս հարիւրապետ էր, եւ Պաւղոս խորանակար[41], եւ ընդ քարոզութեանն զայն գործէր. եւ Թաւիթա թագաւոր, եւ Ցովը ի գիւղից հարկս առնոյր. եւ չեղեւ ինչ նոցա այն արգել յառաքինութեան ճանապարհէն: Եւ արդ զայս ամենայն իմացեալ, եւ զերեք տաղանդսն զմուտ ածեալ, թողութիւնս ինչ առնել[42] ընկերացն. եւ բանքս վասն այնր պատուիրանաց են, զոր հաւատացան[43] մեզ:

17.

Թէ զինոգոյ մանաւանդ իրացն առնել պարտ է՝ քան զմարմնոյ:

Ոչ ոսկեհուռ հանդերձիցն պէտք են մեզ, այլ ներքինն պատմուճանաց. մինչ զայս ունիցիմք, այնու զարդարել դժուարին է. չէ հնար միանդամայն զոդիս եւ զմարմինս զարդարել. չէ հնար միանդամայն մանմանի ծառայել, եւ Քրիստոսի հնազանդել՝ որպէս պարտ է. ընկերացուք ի բաց զդժնդակ բռնութիւնն: Նա եւ ոչ՝ թէ եւ զառն ոք[1] զարդարէր, եւ ոսկեհուռ սրահակ[2] ձգէր, եւ քեզ կարկառուն կապերտօք տայր մերկ եւ ծանակ[3] ի ներքս նստել, ախորժելով յանձն առնոյիր. եւ ահաւասիկ դու քեզէն իսկ անձամբ՝ ընդ քո ոդիսդ զնոյն գործ գործես. զմարմինդ իբրեւ զառն բազում սրահակօք զարդարես, եւ ոգւոյդ կարիսաւն կապերտօք տաս ի ներքս նստել խայտառակ:

[40] Խոտել, անարգել, արհամարհել: [շինող:

[41] Խորանակար, վրան կարող,

[42] Թողութիւնս ինչ առնել, փոխ. ըստ. . . . արասցուք: Տես 4, Ծան. 3:

[43] Հաւատալ (ինչ ումէ), յանձնել: — Զոր հաւատացան ինձ, իմացիր, Որք հաւատացան մեզ:

[1] Նա եւ ալ՝ ինչ եւ զառն ոք ընդունիցիս. . . . ախորժելով յանձն առնոյիր, փոխ. ըստ. նա եւ ոչ ախորժելով յանձն առնոյիր, եթէ ոք զառն զարդարէր:

[2] Սրահակ, վարագոյր:

[3] Ծանակ, խոյատառակ, նոյնանշան են. ամթաղթոց, խոյատառակ:

Զառնոյս ի միտ, զի ի հարսանիս կոչեցար, եւ ԱՀաւուծոյ հարսանիս. չածիցես[4] զմուսս, թէ զհարդ յայնպիսի առագաստ[5] պարտ իցէ ոգւոյն մտանել. Ցսկեհուռս, ասէ, քղանցսդորս[6] զարդարեալ եւ պաճուճեալ:

Կամիս զի ցուցից քեզ զայնոսիկ՝ որ այնու զարդու զարդարեալ իցեն, որ զՏարսանեայց զՀանդերձսն ունիցին. յիշեա զսուրբսն զոր[7] յառաջադոյն խօսէի, որ զայծեաց զՀանդերձսն ունիցին, եւ յանապատսն բնակեալ իցեն, նոքա առաւել ունիցին[8] զՀանդերձս հարսանեացն: Եւ յայս անտի է, զի որչափ ծիրանիս տայցեն նոցա՝ չունին յանձին առնուլ[9]. այլ զոր օրինակ եթէ թագաւորի՝ զաղքատի ոք ցնցոտիս[10] հրամայիցէ ոք ագանել, եւ նա յայնմանէ գարշելի, նոյնպէս եւ նոքա ի նորին ծիրանեացն: Եւ ոչ այլ ուստեք չախորժէին զայն[11] այլ զի զիւրեանց պատմուճանսն դեղեցիկ քան զայն համարին. վասն այնորիկ զծիրանի քղամիդն անգոնէին, եւ իբրեւ սարդիոսասայն կնաստաձորձ[12] հաշուին, եւ զայն նոցա քուրձն ուսոյց. քան զթագաւոր իսկ երկրաւոր՝ բարձրագոյնք են եւ առաւել պայծառագոյնք: Եթէ կարասցես զդրուն տաճարին բանալ, եւ ընդ ոգիսն նոցա տաճարին կարկառած զգեստ: Փոխ. ըստ. եթէ հրամայիցէ ոք թագաւորի ագանել զնոցոտիս աղքատի: — Ա երի խօսքին մէջ մեկ տող աւելցրուելի է:

[4] Զառնոյս ի միտ. . . . չածիցես զմուսս. Տես 5, Ծան. 19:

[5] Առագաստ, հոս՝ հարսի եւ փեսայի սենեակ, հարսնարան:

[6] Քղանցսդորս, վերջաւորք, շուրջք:

[7] Զոր յառաջագոյն խօսէի, փոխ. Զորոց յառաջագոյն խօսէի: — Զայնեաց զՀանդերձսն, այծի մազէ զգեստ:

[8] Նոքա առաւել առնիցին զՀանդերձսն հարսանեացս, փոխ. ըստ. Նոքա առաւել ունին. . . :

[9] Զառնին յանձին՝ առնուլ, ընդունիլ, յանձն չեն առնուր, չեն ուզեր առնուլ:

[10] Ցնցոտիս, դեռ, գեռ, հին,

[11] Եւ ոչ այլ ուստեք չախորժէին զայն, այլ զի. . . եւ չուզենին ուրիշ կողմանէ յառաջ չէր ի գար, բայց եթէ. . . :

[12] Կնաստաձորձ, (ած.) բարակ, ակար, չդիմացող (գգեստ):

[13] Ոճով հանր հայել, զգուշութեամբ, մտադրութեամբ նայել. (յն. καταβλέπω, ծըղդիւ դիտել, զննել:) — Փոխ. ըստ. ընդ ոգիսն նոցա եւ ընդ ներքինն զարդն ամենայն ոճով մանր հայել:

ընդ ներքին զարդն ամենայն, թէպէտ եւ բերանս հարկանիցես[14], չկարիցես ճառադայթիլ գեղեցկութեանցն նոցա ժուժալ, եւ ոչ հանդերձիլ մեծապայծառ լուսաւորութեանց, եւ ոչ ճառադայթիլ սրբոցն ի խղճէ մտացն նոցա[15]:

Ունէաք եւ զհին արանց աւագաց եւ զարմանալեաց ասել, այլ քանզի զԹագաւորութիւն երեւելի ինչ օրինակք առաւել յորդորեն, վասն այնորիկ զձեզ ի խորանս սրբոցն առաքեմ, ուր ոչն դոյ ամենեւին արտմական ինչ. այլ քանզի յերկինս հաստատեցին զտաղաւարս, ի բացէ աստի յաշխատութեան կենացս հարին զխորանս[16], եւ զօրաժողով գումարեալ են ընդդէմ սատանայի, եւ բակ առեալ[17] ճակատեալ մնարանչին ընդ նմա. վասն այնորիկ զխուղն շինեցին, զի ի քաղաքաց եւ ի տանց եւ ի հրապարակաց փախչիցին:

Ո՞ւր ի բանակս զօրականացն՝ անդս երկրի գնես՞ցէ, կամ նիւթս վաճառականաց ազնաղնիցէ· չէք ուրեք: Եւ կարի իսկ յիրաւի եւ նմանադոյնս[18]: Ի պատերազմ եկիր, ասէ, եւ ոչ վաճառս ինչ վաճառել[19]. զի՞ այդչափ ոգորիցիս[20] վասն տեղւոյդ, զոր յետ սակաւ մի ժամանակի թողուլ հասանիցէ· յորժամ յաշխարհ երթայցեմք, զայդ անդ արասջիր: Զնոյն եւ այժմ ասեմ ցքեզ· եթէ յորժամ ի մեր քաղաքն հասանիցէ երթալ, յայնժամ զայդ անդ կազմեսջիր. մանաւանդ թէ չհասանիցէ ինչ քեզ այնուհետեւ աշխատ լինել, զի թագաւոր ինքնին զամենայն կազմիցէ: Քեզ աստ փոս ինչ սակաւ շուրջ հատանել[21]

[14] Բերան, ի բերան հարկանիմ, (յն. καταπίπτω,) զեւրինն ինչալ, երեսի վրայ ինչալ:

[15] Եւ ոչ ճառագայթիցէ սրբոցն ի խղճէ մտացն նոցա, այս ինքն՝ Եւ ոչ ճառագայթից սրբոցն՝ որ հատանին կամ հատելոց ի խղճէ մտացն նոցա:

[16] Խորան, պալատաւոր հարթանել, վրան չինել, կանգնել:

[17] Բակ առնուլ, պատել:

[18] Ցիւրաքանչիւրն, նմանեցեալն, նոյնանման են. իրաւամբ, պատշաճաւորէն:

[19] Վաճառս վաճառել, Ցես 1, Ծամ. 19:

[20] Ոգորիմ (վառնէրիմ), կառուիլ:

[21] Հապանել փոս, փոս փորել, բանալ:

բաւական է, եւ ձողիս[22] կանգնել, ի վերայ դլխոյդ սակաւ մի գՀովանոցային[23] գործել· այլ շինուածոց եւ ոչ մի ինչ պէտք են: Ցես, զնարդ վաչխուքն[24] եւ սայլիւք Սկիւթացւոց աշխարհին կեանքն վճարին. զնարդ բան ճարակացն եւ ելեւթ փոփոխեն. այսպիսի կեանս պարտ է կեալ քրիստոնէիդ. ընդ աշխարհս շրջել եւ ընդ սատանայի պատերազմ տալ. զգերեալսն ի նմանէ արձակել, զվտարանդիսն[25] ի դիւրաբիւն հասուցանել, եւ յամենայն երկրաւորացս ազատել: Զի՞ շնեսցես ապարանս, ով այր դու, զի առաւել զանձն կապիցես: Ընդէր փորես գերկիր, եւ դնես զանձս, զի հակառակ անձինդ պատերազմ կոչիցես: Ընդէր ածիցես պարիսպ[26], եւ կազմիցես անձամբ անձին բանդ:

Եւ եթէ դժուարին ինչ թուիցի քեզ այս, եկ երթիցուք յայն տաղաւարս. զի եւ արդեամբք իսկ ուսանիցես զդիւրաբիւնն: Խուղս եւ ելեւթ շինեցին. եւ եթէ չուել[27] հասանիցէ, այնպէս թողուն եւ չուեն, որպէս զօրականքն ի խաղաղութեան զբանակն թողուցուն եւ գնայցեն. քանզի այնպէս բանակեալ են. մանաւանդ թէ եւս աւելի ցանկալի տեսիլ տեսանել իցէ[28]. քանզի եւ ցանկալի իսկ տեսիլ է տեսանել զանապատն լի վանականօք, վարկպարազի[29] խորանօք խիտ առ խիտ[30] թեւս ի թեւս հարեալ ճիդն ի ճիդն զապարմանցն[31] թեւակս[32] խառնեալ, քան զզօրա-

[22] Ձողիւ, ցից, գերան. (յն. χάραξ, ցցապատնէշ:)

[23] Հովանոցաւ, պզտիկ վրան, վերնատուն. (ἐλοχή:)

[24] Վաչխ, վրան գոց սայլ:

[25] Վտարանդի, աքսորուած, թափառական, գերի, ծառայ:

[26] Ածիլ պարիսպ, պարսպով, պատով շրջապատել, պարիսպ շինել: Ցես եւ 10, Ծամ. 3:

[27] Չուիլ, երթալ:

[28] Եւս առնուն ցանկալի պիտիլ տեսանել նշէ, աւելի գեղեցիկ տեսարան կայ տեսնելու, կը տեսնուի:

[29] Վարկպարազի (խորան), պարզ, անպարզ (վրան):

[30] Խիտ առ խիտ, ընդ ընդ, ճիպն ի ճիպն, նոյնանշան են. քովէ քով, սաստիկ մօտ, կարգաւ կարգաւ: — Թէս ի թէս հարեալ, (թէս թեւի զարկած,) քովէ քով, կարգաւ դրուած, շինուած:

[31] Ապարանք կամ բնակութ, (վրանի) կախուած ծայրերը, ճոթերը, կամ չուան:

[32] Թեւակ, պզտիկ փեղկ:

կանայն բանակի[33], ուր սրահակը ձգիցին, եւ զտեղս եւ զգեղարդունս կանդնեացեն, եւ զընիցն[34] դեղարդեանցն զաղեղնակապարճս[35] կախիցեն, պղնձապատ ղղլուխան առնիցեն, եւ մեծապայծառ իմն կմբեայ[36] վահանացն փայլեցեն, եւ կողնաւորք[37] եւ զրահապատք շողայցեն. թաղաւորին սպաս առնիցեն[38] ի դաշտի ուրեք, ի Տարթ եւ յողորկ[39] վայրի, եւ ճաշք ղճաշս մղիցեն[40], եւ ընթրիք զընթրեօք անցանիցեն, դուսանք երգիցեն, փողարք[41] զձայն փողոյն նուագիցեն: Սակայն եւ այնպէս չիցէ դեղեցիկ տեսիլն քան զայն՝ զորմ այժմ ես պատմեմ:

Եթէ երթիցուք յանապատն, եւ տեսանեմք զքրիստոսի զօրականացն զհոտառանն, ոչ սրահակս ձգեալս տեսանեմք անդ, եւ ոչ շողիլունս[42] դեղարդանցդ, եւ ոչ խորանս ոսկեզօծս արքունիս. այլ այնպիսի ինչ, եթէ ոք յերկրի եւ առաւել եւ այնչափ երիայնադոյն այլ երկիր դործեր[43], եւ ի վերայ բաղում երկինս ձգեր, ոչ ապաքէն նոր իմն եւ չքնաղ տեսիլ ցուցանէր. նոյնպէս եւ անդ է տեսանել: Չէ ինչ ընդհատ յերկնից բնակութիւնն նոցա. քանզի եւ առ նոսա հրեշտակք իջանեն, հրեշտակապետացն Տէրն. զի թէ առ Աբրահամ եկն, որ կին ունէր եւ որդիս անուցանէր, քանզի եւտես եթէ հիւրասէր է. յորժամ եւս առաւել առաքինութիւն ուրեք գտանիցէ, զմարդն

[33] Քան՝ զօրավոնացն բառակի, այս ինքն՝ քան զթեւեակս բառնակի զօրականաց:

[34] Բառն, բնի, բնիկ (փեղարդան), (նիզակի) կոթ:

[35] Աղեղնապարագ, աղեղը մէջը դնելու աման:

[36] Կմբեայ, վահանին փորը, դուրս ելած տեղը:

[37] Կողնաւոր, կողը զահով պատած, զրահաւոր:

[38] Սպաս առնել (առնի), պահպանել, հոգ ունենալ:

[39] Հարթ, ողորկ (վայր), նոյնանշան են. շիտակ:

[40] Ճաշ՝ ընծա. ղճաշս մղիցեն, եւ ընթրիք՝ ընթրեօք անցանիցեն, կէսօրուան, իրիկուան կերակուրներն իրար կը յաջորդեն, եւտեւէ եւտես կ'ըլլան. (յն. ἀριστοποιουμένους, ճաշկամ ընթրիք ուտելով:)

[41] Փողար, փող զարնող:

[42] Շողիւնակամ շողացած, զէնքին շողալը, փայլիլը:

[43] Եւ առաւել եւ այնչափ երիայնադոյն այլ երկիր գործեր, աւելի կամ նոյնչափ երկայնութեամբ ուրիշ երկիր մը շիներ:

ազատեալ յերկրէ, եւ ի մարմնի զմարմինն արհամարհեալ, ոչ շափ եւս առաւել եւ անդ բնակեացէ. եւ պար առեալ շրջեցին ի միջի նոցա գունդք հրեշտակաց. քանզի եւ նոքա այնպէս կազմեցին զանձինս՝ որպէս եւ նմա հաճոյ է:

18.

Թէ զիարդ Գոհոհմենան խորհրդոյն արժան իցէ հաղորդել:

Ընտասցուք այսուհետեւ ամենայն ուրեք Աստուծոյ, եւ մի լեցուք բանբնդեմ[1], թէպէտ եւ հակառակ ինչ մերոց մտացս բանն կարծիցի[2]. եղիցի քան զմիտս մեր եւ զերեւս բան նորա հաստատուն: Այնպէս եւ ի խորհուրդն առնեմք, զի ոչ յայն որ առաջի կայ՝ միայն նայիմք, այլ զբան նորա ունիմք ի մտի. զի նորա բանն առանց խաբէութեան է, եւ մեր տեսիլս[3] դիւրապատիր[4]. նա ոչ երբեք վրիպէ[5], եւ սա բազում ինչ սխալէ: Եւ քանզի բանն ասէ. Այս է մարմին իմ, հաւանիմք եւ հաստատեմք, զի իմանալի[6] աչօք տեսանեմք զայն: Քանզի ոչ ինչ տեսանելի ուանդեաց մեզ Քրիստոս, այլ տեսանելի իրօք զիմանալիսս ամենայն: Նոյնպէս եւ ի մկրտութեանն՝ ի տեսանելի ջուրն դործի պարգեւն. եւ իմանալիք են՝ որ կատարին, ծնունդն եւ նորոգութիւնն. զի թէ անմարմին էիր, թերեւս եւ մերկ իսկ զիմանալիսն պարգեւեալ էր. բայց քանզի մարմնով պատեալ են ոգիքն, տեսանելեօք զիմանալիսն ուանդեաց քեզ:

[1] Բանընդդեմ լինել, դէմ խօսիլ:

[2] Կարծիցի կամ խոհիցի, եւ բերնայ:

[3] Տեսիլ, գաղափար, մտաւորութիւն:

[4] Դիւրապատիր, դիւրախաբուող:

[5] Վրիպիլ, սխալիլ, նոյնանշան են եւ վայելչութեան համար փոխոխուած. սխալիլ, մոլորիլ:

[6] Իմանալի (ած), մտաւոր, հոգեւոր: — Իմանալի՛ւթ, գոյականաբար առնուած՝ մտաւորութիւն, հոգեւորք, մտաց տեսութեան տալն ինկող իրեր:

Քանիք իցեն, որ ասիցեն այժմ՝ թէ կամիմ զնա տեսանել, զկերպարանն, զհանդերձն, զոտիցն օդ. ահաւասիկ զնա իսկ տեսանես, ի նա մերձենաս եւ ուտես եւս. դու զհանդերձն ցանկաս տեսանել, եւ նա զանձն իսկ տայ քեզ՝ ոչ միայն տեսանել, այլ եւ շօշափել եւ ուտել եւ ի նեղբս առնուլ: Եւ արդ մի զբ նոզկասցիս[7] մերձենալոյ, մի զբ մեղկութեամբ. ամենեքեան հրով վառեալք, ամենեքեան եռացեալք, արթունք եւ յարուցեալք: Զի եթէ Հրեայքն յոտն կային զկոչիկ զդեցեալ, եւ զցուպ ի ձեռս ունէին, եւ փութանակի ուտէին, որչափ եւս առաւել մեզ պարտ իցէ արթուն լինել: Նոքա ի Պաղեստինացւոց աշխարհն[8] ելանելոյ էին, վասն որոյ եւ զհանապազհորդայ կերպարանս ունէին. եւ դու յերկինս երթալոց ես:

Վասն որոյ ամենեւին արթուն պարտ լինել. քանզի եւ ոչ սակաւ տանջանք պահիցին այնոցիկ՝ որք անարժանութեամբն հաղորդիցին: Զմեռաւ ած՝ որպիսի ցասումն մատնչին եւ խաչահանուացն եղեւ. զդայր լեր այժմ, գուցէ եւ դու պարտական մարմնոյ եւ արեանն գտանիցիս: Նոքա զմարմինն սպանին, եւ դու յաղտեղեալ հոգիդ ընդունիս յետ այնչափ երախտեացն:

Քանզի չշատացաւ մարդ լինել եւ ապտակել եւ մեռանել, այլ եւ տակաւին զանձն իւր խառնէ[9] ընդ մեզ. ոչ միայն հաւատովք, այլ եւ արդեամբք իսկ մարմին իւր յօրինէ զմեզ. քան զի՞նչ չէ պարտ սրբ-

[7] Նոզկիմ կամ նազկամ, զզուիլ, դանդաղիլ:

[8] Պաղեստինացւոց աշխարհ. (յն. Παλαιστίνη, Պաղեստինէ) Հայերէնին առանձին յատկութիւն կամ հայկարանութիւն է (եւ ասիկայ ամէն բնաւիր գրութեանց մէջ յայտնի կ'երեւայ,) երկիրներու, քաղաքներու անունները փոխանակ առանձին գործածելու, վրան նին ցոյց մանկին աւելցնելով՝ քոլերնին ալեսարհ, Հոլոզ բառերը դնել: Զօրօրինակ· Փիւնիկեացւոց աշխարհ, Հայոց աշխարհ, Յունաց աշխարհ, եւ այլն. փխկ. ըսելու՝ Հայաստան, Յունաստան: Հռոմայեցւոց հոգի, Եբռաստաղեմացւոց հոգի, եւ այլն. փխկ. ըսելու՝ Հռոմ, Երուսաղէմ:

[9] Խառնել (ընդ), միացնել, միաւորել:

բագոյն լինել այնմ, որ յայնմ զենման վայելչիցէ. քան զորպիսի՞ ճառագայթս պայծառագոյն՝ ձեռինն որ զայն մարմին հատանիցէ, եւ բերանոյն՝ որ հոգեւոր հրովն ընուցու, եւ լեզուին՝ որ համակ[10] ի կարմիրս յահագին յարներակն ներկանիցի[11]: Զմեռաւ ած, որպիսի պատուով պատուեցար կամ յորմէ սեղանոյ վայելես. զոր հրեշտակք տեսանեն եւ զարհուրին, եւ չիշխեն համարձակ ընդդէմ հայել ի փայլատականացն որ անտի հատանիցին, եւ մեք նովաւ կերակրիմք, եւ նովաւ զանկանիմք[12], եւ լինիմք մի մարմին եւ մի հոգի: Ո՞ պատմեսցէ զզօրութիւնս Ցեսուեն, լսելի արասցէ զամենայն զօրհնութիւնս նորա: Ո՞ր հովիւ յիւր անդամսցն կերակրէ զիւր ոչխարան. եւ զի՞նչ եւս ասացից հովիւ. այլ եւ մարը եւս իցեն բազում անգամ, որ յետ երկանց եւ ծնունդոց՝ դայեկաց տան զորդիս: Իսկ սա ոչ ժուժեաց զայս առնել, այլ ինքնին կերակրէ զմեզ իւրով արեամբն, եւ ամենայնիւ ընդ իւր զերկանաւն[13] առնէ զմեզ:

Եւ միտ դիր, ծնաւ ի մերմէ բնութենէ: Ամէն այն չէ ինչ, ասեն, առ ամենեսեան. մանաւանդ թէ առ ամենեսեան իսկ իցէ[14]. զի թէ ի բնութիւնս մեր ելին, յայտ է թէ առ ամենեսեան ելին. եւ եթէ առ ամենեսեան, ապա[15] եւ առ իւրաքանչիւր ոք: Եւ ընդէ՞ր, ասեն, ամենեքեան չշահեցան անտի շահս: Ախ ոչ եթէ ի նմանէ է՝ որ ընդ ամենեցուն կամեցաւ[16], այլ ի նոցանէ՝ որք չհաւատացեալոց խառնէ զանձն

[10] Համակ, քիչ մը եաքը՝ ամենայնիւ, նոյնանշան են. բոլորովին:

[11] Ի ներկիր ... ներկանիլ, կարմիր ներկել, ներկուիլ:

[12] Զանգնիլ, շատցնել. հոմ միաւորուիլ, մկ ըլլալ:

[13] Գրչախառն առնել (զոք), սերտիւ միացընել, զրկել:

[14] Ամէն այն չէ ինչ, ասեն, առ ամենեսեան. մանաւանդ թէ առ ամենեսեան իսկ իցէ, տես 5, Ծան. 19:

[15] Եթէ առ ամենեսեան, ապա, տես Ա. 19, Ծան. 25:

[16] Որ ընդ ամենեցուն կամեցաւ, որն որ (զօրութիւնը) ամենուն համար ուզեց:

[17] Մատուցութեան արժանի է որ ընծիր մատենագիրը իւրաքանչիւր բառը ոչ երբեք կը, հոլովէին, հապա կամ ուղղա-

խորհրդին. եւ զոր ծնանիս՝ իբրովի անուանիցես, եւ չտայ յայլ ոք, զի այնու եւս հաւանեցուսցէ զքեզ՝ եթէ զքո մարմինդ առ:

Եւ արդ մի ծուլանայցեմք՝ որ այսչափ արժանի եղեալք սիրոյ եւ պատուոյ. չտեսանիցեմք զմանկունս մատաղս՝ որպիսի յօժարութեամբ բուռն[18] զտեառնջն մարդն հարկանիցեն, որպիսի յօժարութեամբ մանծուցանեն[19] զշրթունսն ընդ մարդն շրթունս. այնպիսի յօժարութեամբ մատիցուք յայն սեղան եւ ի մայրենի հոգեւոր բաժակն, մանաւանդ թէ եւս յոլովագոյն քան զմանկանցն ձգեսցուք մեք զշնորհս Հոգւոյն: Եւ զմին միայն տրտմութիւն համարեսցուք, չվայելելն[20] յայնպիսի կերակուր. քանզի չէ մարդկէղէն զօրութեան գործն՝ որ առաջի կայ. զոր յայնժամ յընթերցացն ժամն արար, եւ այժմ զնոյն գործէ. մեք զսպասաւորացս աշխճան ունիմք, եւ սրբէ[21] եւ վերստին կազմէ[22] նա:

Մի՛ ոք այսուհետեւ Ցուդաս եկեալ կայցէ, մի ոք աբծամածասէր. թէ չիցէ աշակերտ՝ ի բաց մեկնեսցի, քանզի չընդունի զայնպիսին սեղանս: Աշակերտաբար հանդերձ, ասէ, առնեմ զզաւակիս: Նոյն սեղան է, եւ չունի ինչ նուազագոյն քան զայն. ոչ եթէ զայն՝ Քրիստոս, եւ զայս՝ մարդ գործիցէ. այլ եւ զայն եւ զայս՝ նոյն. եւ այս նոյն վերնատունն է, յորում յայնմ

կանը մեկալ հոլովներուն (տալորաբար արականին) տեղ կը գործածեն, եւ կամ քովն ուրիշ բառ մը դնելով՝ ան կը հոլովեն: Զոր օրինակ. Դու Հաւուցանես էաբաժանչիբ. փակ. ըսելու՝ Իւրաքանչիւրում: — Էաբաժանչիբ ի նոցանէ ժամանակ զաւաս: — Մատեաւ ի վերայ էաբաժանչիբ աթոռ ի նոցանէ պատարագ: — Էաբաժանչիբ սմփ ի նոցանէ դներ ձեռս: — Զվրէժ իմ չէաբաժանչիբ սմփէ ի ձէնջ խնդրեցից: — Հաւուցանել էաբաժանչիբ մարդոյ ըստ գործս իւր: — Եղէցի բաշխեալ էաբաժանչիբ մարդոյ ի պէտս իւր:

[18] Բառն . . . հարկանել (դէֆէք), բռնել: — Խիստ վայելուչ եղած է խօսքը բաղադրեալ բային մատանցն իրարմէ բաժնուելովը:

[19] Մանծացանել, կպցընել, իրարու քով բերել:

[20] Ձվայելելն չայնպիսի կերակուր, իմացիր՝ Չվայելելն . . . :

[21] Սրբէ, սրբագործել:

[22] Վերստին կազմել, (գն. κατασκευάζω, պատրաստել.) դարձեալ պատրաստել:

ժամ էին, եւ անտի ի լեառն ձիթենեաց ելին: Ելցուք եւ մեք ի ձեռն աղքատաց, քանզի այն տեղի իսկ է լեառն ձիթենեաց. եւ ձիթենիք անկեալք ի տան Աստուծոյ՝ աղքատացն դունդք. եւ եւղ՝ որ անդ պիտոյ է մեզ, զոր հինդ կուսանքն ունէին. եւ այլքն՝ քանզի չունէին՝ անդատին կորեան. զայն առեալ երթայցեմք, զի լուսաւոր լապտերօք հանդիպեսցուք փեսային, զայն առեալ ելցուք ասէ. մի ոք տմարդի[23] մերձեսցի, մի ոք անագորոյն, մի ոք անողորմ, մի ոք ամենեւին պիղծ:

Զայս առ ձեզ ասեմ՝ որք հաղորդիք խորհրդոյն, եւ առ ձեզ՝ որք մատակարարք[24] նորին իցէք. զի կարեւոր իսկ եւ հարկ է եւ առ ձեզ խօսել, զի բազում դգուշութեամբ բաշխիցէք զպարգեւն. քանզի չիցեն սակաւ պատիժք եւ ձեզ, եթէ դիտիցէք զչարիս ուրուք, եւ համարձակիցէք[25] վայելել յայսմ սեղանոյ. արիւն նորա ի ձեռաց ձեր[26] խնդրեսցի: Եթէ սպարապետ ումն իցէ, եթէ հազարապետ, եթէ զինադն իսկ ի զլուխ ունիցի՝ եւ անարժանութեամբ մատչիցի, արդել՝ զի մեծ քան զնորայն դու ունիս իշխանութիւն[27]: Դու եթէ աղբեւր յատակ ջուրց յանձն առնուիր պահել խաշանց, եւ տեսանիցէր զոչխարի միոյ շաղախեալ[28] աղբով զբերան, չտայիր թոյլ խոնարհել եւ պղտորել զյատակ աղբեւրն: Իսկ դու աւադիկ ոչ զկնոյ, այլ զարեան աղբեւրն յանձն առեալ, եւ տեսանես չարաչար տրմով շաղախեալ, եւ գալ մերձենալ կամի, եւ չատատես եւ չարգելուս, եւ զնո՞ր ներել թողութեան ունիցիս: Վասն այսորիկ այսպիսի պատուով պատուեաց

[23] Տմարդի, անգութ, ապերախտ:

[24] Մատակարար, ծառայ, անտես, (սուրբ խորհուրդ) տուող: — Մատակարարել, բաժնել, անտեսել. (սուրբ խորհուրդ) տալ:

[25] Համարձակիլ (սմփ, ղ), թոյլ տալ, հրաման տալ, ազատութիւն տալ:

[26] Ի ձեռաց ձեր խնդրեսցի, փակ. ըսելու՝ Ի ձեռաց ձերոց:

[27] Փակ. ըսելու՝ Զի դու ունիս իշխանութիւն մեծ քան զնորայս իշխանութիւն նորա:

[28] Շաղախիլ, ցեխոտիլ, աղտոտիլ: — Ես պետրոսիկէ ղնեն խարն հայ շաղախեալ զբերան, տես 5, Ցան. 4:

զձեզ Աստուած, զի զայնպիսին քննիցէք. այն է ձեր պատիւ, եւ նոյն զդուշութիւն, նոյն եւ պատկ Համօրէն. եւ ոչ սպիտակ պարեգօտակունքդ[29], զոր կոկեալ տղոյ-կեալ[30] ընդ անձն արկեալ[31] փերեւեւթեալ[32] շրջիք:

19.

Պաւլոսնցն արհամարհութիւն ի մեծամեծան ոտ ոտևառել:

Ըզգաչեմ, ամենայն հնարիւք հնարել[1] պարբս-պել[2] զանձինս, եւ չտալ մուտ (մանուանց). եւ մի այնպիսի ինչ սուտ մխիթարութիւնս անձանց մատու-ցանելով՝ ամենեւին զշարիսն ի ներքս ամիսոփեացուք, ասել[3] թէ զի՞ այս առնէ կամ զի՞ այն: Քանզի բեւր չարիք անտի անկանին[4]. զի պիղծն սատանայ խորամանգ է, եւ բազում չանալով վառի[5] առ կորուստ մարդկան. քանզի եւ փոքրումքըն գրգռէ:

Եւ միտ դիր. երբ կամէցաւ զՔաւուղ ի մատա-նակ[6] որովայնակուչին[7] արկանել, չէրդեաց յառա-ջնումն, զի չէր ինչ անսալոց նմա, որ ինքն իսկ հալա-ծեաց զնոսա: Ալան այնորիկ առ սակաւ սակաւ մեղմով[8] մուծանէ հնարիւք. քանզի անսասանեաց Սա-

[29] Պարեգօտիկ, երկրնկեկ զգեստ, կապայ:

[30] Կոկիմ, ոզոկիմ (զգիճոտ), հոս նոյնանշան են. շինակել, փայլեցընել, լիւծ շինակ ընել:

[31] Ընդ անձն կամ զանձամբ արկանել, հագնիլ, վրան առնել:

[32] Փերեւեւթեմ կամ փերեւեւթեմ, զարդարուիլ, հագուիլ շքեղիլ:

---

[1] Անգնդին հնարիւթ հնարել, տես Ա· 7, Ծան· 7:

[2] Պարապիմ (պանիմ), (ինչ զինքն) ամրացընել, զօրացընել:

[3] Առնել, այս ինքն՝ Առնելով:

[4] Անգնդին, այսինքն՝ ի ներս, (ըստ յն·) ծնանին:

[5] Վառիլ առ խորատ մարդ-կան, մարդուն կորսնցնելը հա-մար կը գինաւորուի:

[6] Պատանոյ կամ պատնէշ, մատ, ձեռք: — Ի պատանեաց արկանել, ձեռք տալ, մատնել: Գարձեալ՝ Զքաջագործս ե-կեղեցոյս ոչ եղիս չնեղեսցես ի պատնէշ արկանել, ... ձեռք բերել, բռնել: Սեբեր:

[7] Որովայնակուչ, փորէն խօ-սող կամ ձայն հանող վհուկ:

[8] Առ առիս առիս գեղմով կամ գեղմով առ առիս առիս, կամաց կամաց, քիչ քիչ:

[9] Պատահասիլ, յանդիման-նել, կշտամբել:

[10] Ուրիշ տեղ տեսած ենք ի-նչ բային պարագականով (5, Ծան· 8·) եւ ընդ նախդրիս տրական խնդրով (1, Ծան· 13·) ձեւացուցած ուերը· նոյն-չափ գեղեցիկ են՝ ի նախդրիս տրականովներն ալ: Ա յսպէս է վերի խօսքը, նոյնպէս քիչ մը վարը՝ ի տանուտերինն իսկ ծառայ: Նոյնպէս կ'ըսուի· Գալ է ինձ առաջ, չանաշտ, ծնաս-նել, ածիլ, մեծնալ. — է ինձ առաջ, բարկանալ. — է ինձ, խելքը գլուխը գալ· — է վրէս, յանդգնիլ, եւ այլն:

[11] Որնարել կամ Որն տա-նալ, տահիլ, տալհարիլ:

[12] Ցախտանալ իւր, հատտա-ւուն, պինդ կենալ: — Կ'ը-սուի նաեւ Ցախտանին յոյսս-ցանել, առնել (աբ·), հատտա-ւուն, ամուր բռնել, պահել:

[13] Թէ ոչ՝ ի՞ հատանելոյս-ցանէր իսկ ոչ, չէ նէ՝ եւ ոչ ալ կը համզեր: Ցես Ա· 19, Ծան· 4:

[14] Ցօրի, անպիտան, դէշ: Ալարք՝ Ցաւորինին, անպիտա-նութիւն, գէշութիւն:

[15] Խանգիսարանութիւն, հեա-թինամնութիւն, աւրութիւն (յն, ճaoxaνία, առակութիւն, չար նախանձ:)

[16] Կապեմ, աման, արմուկաց չափ մը:

մուէլի, եւ կազմեաց՝ մինչ չեւ նորա եկեալ էր՝ մատու-ցանել զողջակէզսն. եւ իբրեւ պատուհասեցաւ[9], ասէր թէ պատերազմողացն Հարկ արար զայն. որում պարտ էր աշխարել, իբրեւ թէ չարար ինչ յանցանս՝ յան-հոգս էր: Դարձեալ Հրամայեաց Աստուած վասն Ամա-ղեկացւոցն, նա եւ անդ անց զՀրամանսդքն, եւ ան-տի ի Դաւթի կռիւս եկն[10]. եւ այնպէս մեղմով առ սակաւ սակաւ ոտնառեալ՝[11] չհաց յակառաւանի[12], մին-չեւ ի կորառեան իսկ խորխորատ մղեաց ընկէց զանձն:

Նոյնպէս եւ զկային ոչ եւ իսկ յանդգնեցոյց սպանանել զերդեայրն. թէ ոչ՝ եւ հաւանեցուցանէր իսկ ոչ[13]: Ալ նախ կազմեաց՝ զյոռիսն[14] մատուցանել. եւ ասէ, չէն ինչ այդ մեղք. ապա զնախանձն եւ զնանդարութիւնն[15] բորբոքեաց, եւ անտի չէ ինչ զնաս, ասէ. ապա եւ ի սպանանելն իսկ յօժարեցոյց եւ ուրանալ զպղծալից սպանութիւնն. եւ ոչ հեռացաւ, եթէ ոչ զկապիճն[16] չարեաց ելից: Վասն որոյ պարտ էր զառաջինն իսկ ի բաց մերժել. մանաւանդ՝ թէ եւ առաջին մեղքն ի նմին չափու կային, եւ ոչ այնպէս

պարտ էր զառաջինն յանցանօքն արհամարհել[17]. նա առանիկ եւ յաճախեն՝ եթէ անփոյթ միտքն առնիցեն[18]: Վասն այնորիկ զամենայն ինչ պարտ էր առնել, մինչ զսիկղեն նոցա իսկ ի միջոյ բառնալ:

Մի ինչ ի բնութիւն մեղացն նայիցիս՝ թէ փոքր իցէ, այլ յայն՝ զի արմատն Հաստատեայ[19] յանփոյթ առնելոյ: Թէ պարտ իցէ եւ զարմանալի ինչ ասել, ոչ զնոյն փոյթ[20] որ առ մեծամեծ մեղն իցէ, պիտոյ է եւ առ փոքրունսն: Ցայնմ մեղացդ՝ բնութիւն իսկ մեղացն յորդորէ խորշել. եւ սակաւն ի ծուլութիւն ածէ[21]. զի չտայ թոյլ սաստիկս ընդոստանուլ[22], այլ ի միտկ[23] բառնալ զնոսա. վասն որոյ վաղվաղակի եւ մանուկքն լինին մեծամեծք՝ առ մերում քննածութեան[24]. զնոյն եւ ի մարմինս դիպեալ տեսանիցէ ոք: Նոյնպէս եւ Յուդայի ի փոքունն[25] մեծամեծ չարիք ծնան. զի թէ զդոզանալ ընչիցն[26] աղքատաց չէր փոքր համարեալ, ապա եւ ոչ ի մանուկսն իսկ գայր[27]: Թէ չէր փոքր Հրէիցն զանկանելն ի մնապարծութիւն համարեալ,

[17] Ընհամարհել, ծէծաղել, բայերը հաստարակօրէն պարտական խնդիր կ'առնուն, նոյնպէս երբեմն այդպանել, կատանել, ծաղր առնել, ժամհել:

[18] Եթէ անփոյն փոքն առնիցեն, տես Ա. 1, ծան. 10:

[19] Հաստատեալ, հաստատուել, զօրանալ:

[20] Ոչ զնոյն փոյթ ... պիտոյ է, այս ինքն՝ առնել:

[21] Ինչ որ Գաւ բային վայ ըսինք (Ծան. 10), նոյնը պէտք է զուսցել Աձել բային վայ ալ, որն որ ըստ ամենայնի մի եւ նոյն ոճերը կը ձեւացընէ: Ինչպէս. Աձել յաճառն, է յաստուն, է ֆիլիստինեան, յաղաղաստինեան, է լաստինեան, է հառան, է հաստանեան, է հայպոնեան, է համբայր, է պղնձեղ, է հպարտանեան, է հայհոյանեան, է գառն, յաղբեր, է պապիր, է էսյն, է երբ, է երբեմն, յերեմիա, է ինն, է համբ, եւ այլն: Ասոնք ներգործական բայի իմաստ ունին. ինչպէս. Աձել յաճառն, աճեցընել, մեծցընել. — է յաստուն, բարկացընել. — է համբայր, ընտանեցընել, եւ այլն:

[22] Ընդոստանալ, վեր ցատքել, նետուիլ:

[23] Ընդոստանալ, այլ է գնել բառնալ ընտա. (յն. ընդոստանալ առ ի բարձումն նոցին.) յայտնի է թէ առ է գնոյ բառերը՝ այլ է գնել կարգացուեր է:

[24] Քնաճանեան, քնասիրութիւն, թմրութիւն:

[25] Ի փոքուն քիչ տեղ կը գտնուի՝ փոկ. ի փոքունէն:

[26] Փոկ. ըսելու՝ Զի թէ չէր փոքր համարեալ զդողանալ զինչսն աղքատաց:

[27] Գալ է հանդանեան, մատնել. տես վերը, Ծան. 10:

[28] Մտանել յերկրպագութիւն, պաշտուիլ, երկրպագութիւն ընդունիլ:

[29] Քարի, խօսք խառնել, քաւութիւն ընել:

[30] Ընչաստանեան, յուսահատութիւն:

[31] Փոկ. ըսելու՝ Զի ոչ այնպէս կորուսանել մեղսն չէլն, որպէս պղինձն անպոյ, ինչպէս յուսահատիլը:

[32] Ողբանեան առնել (էպ+), շիտակել, ուղղել:

չտանաւէին արդեւք լինել տիրասպանութ: Եւ զամենայն անտի իսկ է տեսանել. զի եւ ոչ ոք վաղվաղակի եւ յանկարծակի ի չարիսն դիմէ:

Սոյնպէս եւ կռապաշտութիւնն եմուտ ի մարդիկ վասն անչափ պատուոյն՝ եւ առ կենդանի ոք եւ յորժամ մեռան նախնիքն. եւ այնպէս մտին[28] իսկ յերկրպագութիւն պատկերքն: Միա դիր. ծիծաղեցաւ ոք վայրապար. սաստեաց ընկերն. միւսն եկն եւ փարատեաց զերկիւղն. չէ ինչ այդ, ասէ. զինչ միասն ծիծաղելն իցէ, եւ կամ զինչ ինչ անտի գործիցի: Եւ յայսմանէ ծնանի խեղկատակութիւնն, եւ անտի խառնիճաղութիւնք եւ գործք յոռութեանց: Գարձեալ սաստիցէ ոք ումեք, թէ ընդէր չարախօսես զընկերն եւ բամբասես եւ քաես[29], եւ միւսն արհամարհեաց զայն, թէ զինչ միասն իցէ ի բամբասանացն. եւ անտի ծնանի ատելութիւն, եւ յատելութենէն՝ անհաշտ թշնամութիւն, եւ ի թշնամութենէն՝ կռիւ, եւ ի կռուոյն՝ սպանութիւն:

Եւ ի փոքունցն մեծամեծս մուծանէ չար դեւն, եւ ի մեծամեծացն՝ զանչուսութիւն[30]. եւ այլ իմն հնարս չարութեանն գտանէ, որ եւս չար քան զառաջինն իցէ. զի ոչ այնպէս մեղանչէլն՝ որպէս զանչոյսն լինել[31] կորուսանէ. զի որ զղջանայ՝ վաղվաղակի սթափի եւ առնէ ուղղութիւն[32] գործոյն: Իսկ որ անչոյսն լինիցի եւ չապաշխարիցէ, վասն այնորիկ վերապէ յուղղութենէն, զի չդնէ ի վերայ վերինն զդեղն ապաշխարութեան:

Գ· ՅՈՎՀ· ՈՍԿԵԲԵՐԱՆ

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԹԼԹԱՑՆ ՊԱՒԼՈՍԻ

1.

Թէ հաճատալ արժան է առանց երկմտութեան:

Ա՛ռ ինչ հայիցիմք ի խնդիրս· քանզի վասն այնորիկ կոչիմք հաւատացեալք, զի առանց երկմտութեան հաւատայցեմք բանիցն: Զի թէ մարդիկեղէն ինչ բանք էին, պարտ էր ի հարց եւ ի փորձ արկանել[1]· իսկ եթէ Աստուծոյ են, պատուել միայն պարտ է եւ հաւատալ: Ապա եթէ չհաւատամք, եւ ոչ եթէ Աստուծոյ իցեն՝ ճանաչեմք: Զի՞արդ ճանաչիցեմք թէ Աստուած է, յորժամ համարս պահանջիցեմք ի նմանէ: Զի առաջին նշանակ ճանաչելոյ զԱստուած՝ հաւատալն է ամենայնի զինչ եւ ասիցէ առանց նշանաց եւ օրինակաց: Զայս եւ Հեթանոսքն ճարտար[2] դիտեն· պարտ է, ասեն, հաւատալ դիցն, թէպէտ եւ առանց նշանաց ինչ խօսիցին, զի ծնունդք աստուածոց են: Ցեսանե՞ս զի եւ կռապարիշքն դիտէին զայս:

Զհեթանոսացն[3] յիրաւի պարտ է ի խոյղ եւ ի խնդիր արկանել[4], զի այնպէս իսկ կռուոյ եւ հակառակութեան եւ երկմտութեան իրք են[5]· իսկ մերքս զատեալք մեկնեալք[6] յայնմ ամենայնէ: Զնոցայն՝ մարդկան խնամատուութիւն եդիա, եւ զմերս՝ Հոգւոյն շնորհք ուսուցին· նոցայն խնամատուութիւն՝ անմտութիւն է, եւ մերքս ճշմարիտ խնամատուութեան կրօնք: Զի անդ

[1] Ի հարց ես ի փորձ արկանել, հարցընել, քննել:

[2] Ճարտար, (Ած.) ազեկ, քաջ:

[3] Զհեթանոսացն, այս ինքն՝ Զքանս՝ զերս հեթանոսաց:

[4] Ի խոյզ ես ի խնդիր արկանել, ազեկ քննել, փնտռտել, հետազօտել:

[5] Կռուոյ ես հակառակութեան ես երկմտութեան իրք են, վէճի՝ ներհակութեան ու տարակուսանաց տակ ինկող բաներ են:

[6] Զատեալք, հրինալ, նոյնանշան են· բաժնուիլ, հեռանալ:

չէք աշակերտ եւ վարդապետ, այլ ամենեքեան ի խնդիրս ծնեալ՝[7] եթէ վարդապետ իցէ եւ եթէ աշակերտ· իսկ աստ ընդունել պարտ է եւ ոչ խնդրել, հաւանել եւ ոչ երկմտել, հաւատալ եւ ոչ ընդ վայր զմիտս ածել[8]: Քանզի հաւատովքն ընտրեցան ամենայն առաքինքն, եւ առանց հաւատոյ ամենայն ինչ եղծեալ ապականեալ է: Եւ զի՞նչ ասիցեմք զերկրաւորացն· այլ թէ եւ զերկրաւորս քննիցեմք՝ սովին դառնեմք կատարեալս, զի ոչ վաճառաց տաբեւտաւիկ փոփոխմունքն[9], եւ ոչ արուեստիցն արդասիք, եւ ոչ այլ ինչ նոյնպիսի յայլոյն առանց հաւատոյ: Զի թէ աստէն յանցաւոր ինչ իրս[10] հաւատոյ պէտք են, որչափ եւս առաւել յանտիսն[11]:

Արդ զնասլաւ եկեալ[12] եւ նմին հաղորդ լինցուք, եւ այնպէս կարիցեմք զապականիչ կրօնն պարզել[13] ի մտացն, զծնունդսն[14] ասեմ եւ զիմաստիչսն, զոր Հայերէն ճակատագիր եւ բախտն ասեն: Զի եթէ հաւատայցես եթէ դոյ յարութիւն եւ դատաստան, զամենայն ինչ զայն կարես պարզել ի մտացդ: Հաւատա[15] եթէ դոյ Աստուած արդար, եւ չհաւատաս եթէ կարիցէ ինչ վնասակար լինել քեզ ի ծնունդն[14] անուանել: Հաւատա[15] եթէ դոյ Աստուած որ զամենայն

[7] Ծնեալ՝ (ի խնդիրս), (խնդիրներով) հիւծել մաշել· (յն· միայն συζητέω, ազեկ քննել, վիճել)

[8] Ընդ վայր զմիտս ածել, միաբն ասային անդին պատացնել· (յն· συλλογίζομαι, ձեռնարկութեամբ հետեւցընել, հաւաքաբանութիւն ընել:) Տես Ա· 19, Ծան· 24:

[9] Տաբեւտաւիկ փոփոխումն, առուտուր, վաճառականութիւն:

[10] Զի ինչ ասիցէ յանցաւոր ինչ իրս հաւատոյ պէտք են, որովհետեւ եթէ հաս անցաւոր բաներու համար հաւատքի կը կարօտինք:

[11] Անտիս, (գոյականաբար առնուած է,) անդիի աշխարհքի, երկնաւոր բաներ:

[12] Գալ գնել, բանի մը զբաղիլ: Տես Բ· 5, Ծան· 8: Զնասլաւ եկեալ ես նմին հաղորդ լինցուք· տես Բ· 5, Ծան· 31:

[13] Պարզել (ինչ ի հոգւոյ), մաքրել, հանել:

[14] Ծնունդ, ճակատագիր:— Ի ձեռնարկն անուանել, այս ինքն՝ Ցանուանեն ծնունդ· ասի խօսքին յունարէնն է՝ Զհաւատաս եթէ ծնունդն իցէ անիրաւ:

[15] Հաս եւ հետեւեալ երկու տեղերը՝ օրինակին մէջ Հաւատա է· յունարէնին համեմատ փոխեցինք:

վճարէ, եւ չհաւատաս եթէ դոյ Ծնունդ որ զամենայն
խառնակէ[16]: Հաւատա[15] եթէ դոյ տանջանք եւ ար-
քայութիւն, եւ չհաւատաս եթէ դոյ բնաւ[17] Ծնունդ
ինչ այնպիսի որ զմեզն խափանել կարիցէ, եւ ընդ
բռնութեամբ եւ ընդ հարկաւ արկանել զօրիցէ[18]: Եւ
եթէ այսպէս ինչ իցէ, մի սերմանիցես եւ մի անկիցես
եւ մի զհնուաւորիցես եւ մի այլ ինչ բնաւ գործ գործի-
ցես. քանզի կամաւ եւ ակամայ զայն ամենայն աշխ
Ծնունդն բերիցէ: Եւ զի՞ պիտոյ իցեն այնուհետեւ ա-
ղօթք, եւ ընդէր իսկ կամիցիս լինել քրիստոնեայ. ե-
թէ Ծնունդն այնպիսի ինչ բերիցէ, ապա եւ ընդ մե-
ղադրութեամբ[19] իսկ չիցես: Եւ արուեստքն ուստի՞ ի-
ցեն. ո՞չ ապաքէն ի դիտութենէ: Այո, ասեն. քանզի
այնպէս հրամանք էին՝ նմա առանց չանալոյ լինել ի-
մաստուն: Եւ արդ ապէ ցոյց առանց աշխատութեան
ուսանել արուեստ ինչ. եւ յայտ է թէ ոչ բան հրա-
մանաց Ծննդեանն ինչ է, այլ բան աշխատութեան:

Եւ զիա՞րդ, ասեն, այս անուն մեծաւոն իցէ,
որ այնչափ ազատեղի իցէ, այլ թերեւս ի հօրէ բնակա-
լեալ իցէ զժառանգութիւն. եւ միւսն թէպէտ եւ
չիցէ այնպիսի, յանհնարին տառապանս ազգատու-
թեան մտցէ: Զայսպիսի իմն բանս առէպ կիրճ ունի-
ցին[20], եւ միշտ վասն ազգատութեան եւ մեծու-
թեան յուզեն զոյցս[21], եւ ոչ երբեք վասն չարեաց
եւ բարեաց գործոց: Ասյլ մի ինչ զայս ասիցես. բայց
ցոյց եթէ ոք ի բարիս փութայր եւ չար եղեւ, եւ

[16] Ծննդոյդ զամենայն խառնակէ, ին. πάντα συνέχουσα, Ծնունդ որ զամենայն բռնադակէ: Մեր թարգմանիչը՝ συγχοῦσα (խառնակիչ) կարգացած կ'երեւայ:

[17] Երբեմն բնաւ խօսքին մէջ պարզապես իբրեւ ուեւ լաւրութիւն կը դնուի. այսպէս է վերի խօսքը, փակ. ըսելու՝ Չհաւատաս եթէ դոյ Ծնունդ ինչ: — Եւ բնաւ ինչ նախադրէ նայ նոյ: — Այլ դուն ընդէ՞ր բնաւ պարտի ըսդրտոբուիւն իմ:

[18] Կարել, զօրել, նոյնանշան են եւ վայելչութեան համար փոփոխուած:

[19] Ասդ ես ընդ ախղարդուբիւն նմա դնեցես, եւ ոչ մեղադրելի կ'ըլլաս:

[20] Սոքա իբրեւ առնել, միշտ նոյնը կրկնել:

[21] Ցուզել զբոյցս, խօսք նետել, հանել, զրգռել:

կամ թէ ոք զծուլութեան զհետ էր եւ բարի եղեւ:
Զի եթէ զօրութիւն ինչ ունիցի ճակատագիրն՝ ի մե-
ծամեծան ցուցցէ զզօրութիւն, յառաքինութեան եւ
ի չարիս, եւ ոչ ի մեծութեան եւ յաղքատութեան:
Ընդէ՞ր, ասեն, ումն ի ցաւս եւ ումն յառողջութեան,
ումն բնաւիր եւ ումն անպիտան. ուստի՞ իցէ զի ումեմն ա-
մենայն ինչ ըստ միտս[22] յառաջ գայ[23], եւ միւսումն[24]
թէ բիւր[25] հնարս հնարիցի՝ չյաջողի ինչ: Ի բաց լեր ի
Ծննդենէ եւ ի ճակատագրէ եւ ի հրամանաց, եւ ապա
առնուցուս ի միտ հաւատառեալ զամենայն: Հաւատա
եթէ դոյ Աստուած որ վճարէ զամենայն, եւ ապա
ծանիցես զամենայն յայտնապէս:

2.

Թէ զինչ իցէ ծրմսրիտն փառատորութիւն:

Ամէն, ասէ, զի ուր եմ եմ, եւ սոքա անդ
իցեն, զի տեսանիցեն զփառս իմ զոր ետուր ինձ: Ո՞վ
իցեն նոքա, երանելոցուք նոցա որք յայնպիսի բարու-
թիւնս վայելիցեն, որք յայնչափ փառս եւ ի լուսաւո-
րութիւն եւ յերանութեան զաւարճանայցեն: Զի
այսր աշխարհի փառք ոչ ինչ են եւ ոչ կան ուրեք[1].
Թէպէտ եւ թուին ինչ, սակաւ մի յամիցէ եւ վաղ-
վաղակի շիջանի. Ոչ, ասէ, իջցեն փառք նորա ընդ
նմա: Քանզի բազմայ ոչ միւնչեւ ի վախճան կացին
միացին փառքն աշխարհիս. իսկ գայեալ փառաց չէ[2]
այսպիսի ինչ կարծել, այլ միշտ հանապազ կան մնան.

[22] Ըստ միտս, ուզածին, հաճոյիցը, քմացը համեմատ:

[23] Ցառաջիցէ, յաջողէ, նոյնանշան են. (յն. միայն մէկ բայ՝ προχωρέω, յաջողիլ)

[24] Ո՞վքեր, փառատոն մանաւանդ կանոնները վայելչութեան համար փոփոխուած են:

[25] Թէ բիւր հնարս հնարիցի, որչափ որ ալ կարենայ:

---

[1] Եւ ուր կան արեւ, յն. ἀστατος, անհաստատ:

[2] Զէ այսպէսի ինչ իրծիլ, այս ինքն՝ Չէ պատ... : — Չայնոյ փառաց, փակ. Չայնց փառաց:

չէք վախճան, չէք կատարած[3]: Քանզի այսպիսի իսկ են աստուածդքն[4], յաւէժ[5] կենդանականք եւ ի վեր քան զամենայն փոփոխմունս եւ զվախճան: Քանզի չլինին փառքն արտաքոյ, այլ ի ներքոյ[6]· որպիսի ինչ իցէ զոր ասէն. զի ոչ եթէ ի պէսպէս Հանդերձիւ կամ ի բազում սպասաւորացն լինելոյն փառքն, այլ առանց այնր ամենայնի՝ ինքն իսկ մարդն զգեցեալ լինի փառօք: Իսկ ասա եթէ առանց այնր լինելոյն, մերկ գտանի ի փառացդ. բայց անդ Հանապազ ընդ իւր ամենայն ուրեք ունիցի զփառան· որպէս եւ հրեշտակք՝ ուր երեւեացին՝ ընդ իւրեանս ունին զփառան, նոյնպէս եւ սուրբք. մանաւանդ թէ իրրեւ զարեգակն իսկ՝ որ չէն կարօտ Հանդերձիւ եւ ոչ այլ իմիք, այլ միանգամայն[7] իրրեւ երեւի, եւ զփառան ընդ իւր ծագէ. նոյնպէս եւ յայնժամ լինելոյն:

Եւ արդ երթիցուք զհետ այնպիսի փառացդ՝ քան զոր ոչ գտանիցի այլ ինչ հեշտական, եւ թողցուք զայս՝ քան զոր չէք ինչ վաստիարպդին: Ագանելեօք, ասէ, Հանդերձիւ մի պարծեսցիս. եւ այս պատուիրան անդուստ իսկ ի վերուստ[8] պատուիրէը տղայոց: Քանզի կաքաւիչն եւ գազանամարտն եւս առաւել դեղեցիկ եւ պաճուճանաց քան զքոյդ՝ Հանդերձ[9] զգենուն, եւ առանց այնր իսկ՝ այնպիսի՞ ինչ իրօք պարծիցիս, զոր ցեղն Հարկանէ[10], եւ զկիցիս իսկ ի վայելելոյ: Ցեսա՛ նե՞ս զի չէն Հաստատուն իրք եւ փառք աշխարհիս. այնպիսի՞ ինչ իրօք պարծիցիս զոր որդունքն ծնանին,

[3] Վախճան, կատարած, նոյնանշան են. վերջ, ծայր:

[4] Աստուածդոյք, Աստուծոյ վերաբերած, աստուածային բաներ:

[5] Յաւէժ, միշտ:

[6] Ի ներքոյ, հոմ՝ ներքին:

[7] Միանգամայն, մէկտեղ, մէկ անգամով:

[8] Անդուստ է վերուստ, սկզբանէ վեր, ան առնէ վեր. (յն. ἄνωθεν, սկզբանէ) — քիչ մը վերջը. Այլ անդուստ է վերուստ յերկնից եկեալ, յն. ἐξ αὐτου τοῦ οὐρανοῦ, նոյն իսկ երկինքէն:

[9] Փակ· ըսելու՝ Եւս առաւել զեղեցիկ եւ պաճուճանաց (կամ՝ պաճուճեալ) Հանդերձ զգենուն քան զքոյդ:

[10] Հարկանել (ցեղոյ վճռաբերն), վճռասել, ապականել, ուտել:

եւ կորնչիցին եւ ապականիցին. քանզի ասէն եթէ ի Հնդիկս որդունք ծնանին զմեռաքս կերպասոյն:

Եթէ կամիս Հանդերձս ստանալ, զայն ստացիր որ ի վեր ի բարձունս անկանի[11], զաքանչելի եւ զլուսաւոր արկանելին[12], զսկիզբն պատմուճան: Եւ արդարեւ այն իսկ է ոսկի, որ ոչ ի Հողոյ ելանիցէ, զոր անիրաւացն ձեռք փորեցին, այլ զոր առաքինութիւնն ծնանիցի: Զգեցցուք զայնպիսի պատմուճան, զոր ոչ մարդք աղքատք եւ ծառայք անկանեն, այլ ինքնին տէրն:

Եւ թերեւս ասիցես թէ ոսկեհուռ Հանդերձս ագանիմք: Եւ այն զի՞նչ առնիցէ. քանզի ընդ սա տայնանկն զարմանան ամենեքեան, եւ ոչ ընդ այն որ զգենուցուն. ընդ նա իսկ է զարմանալ[13]: Որպէս ի լոկ Հանդերձն ոչ ընդ փայան իցէ զարմանալ ուր պարզիչն[14], այլ ընդ թափիչն[15] որ այնպէս յօրինեացէ, թէ պէտ եւ փայան զգեցեալ իցէ. զոր օրինակ եւ փայան ոչ վասն պիտոյից ինչ զգենուցուս, նոյնպէս եւ ոչ որ զսկիզբնհուռն զգենուցուս՝ պիտոյից է վասն[16]. այլ Հանդերձքն ի պէտս, բայց այլն ամենայն՝ պաճուճանք եւ աւելորդք են: Արդ զի՞նչ չիցէ վերջին անմահութեան՝ վասն ոչընչին այնպէս փոյթ յանձին ունել, եւ անձանց փրկութեան մասն թէշտամեայն լինել[17]. զգեհեանն արհամարհել, եւ զԱստուած թէշտամանել. զբիծաստս քաղցեալ տեսանել եւ զանց առնել:

Եւ ո՞վ ոք կարիցէ բաւական լինել Համարել զնաւենական խառնուածդս[18], զՀնդիկն, զարաբացին,

[11] Անկանիմ, հոմ՝ կը· հիւսուիլ, գործուիլ:

[12] Արկանելի, վերարկու, գրսի Հագուստ:

[13] Ընդ նա իսկ է զարմանալ, անոր վրայ զարմանալու է:

[14] Պարզիչ, հոմ՝ սարածել, փռել: — Ուր պարզիչն, այսինքն՝ Ընդ՝ ուր պարզիցէ:

[15] Թափիչ, լաի լուացող, ճերմկցընող: — Ընդ թափիչն որ այնպէս յօրինեացէ, յն. Ընդ գործողն:

[16] Պիտոյիչ է վասն, փոխ· ըսելու՝ Վասն պիտոյից է:

[17] Մաքն . . . լինել (ուշք), մնասնել, ձեռք տալ. եւ վայելչութեան Համար բաժնուած:

[18] Խառնուածդոյ (խառնի), այլեւայլ բաներով բազադրուած, խառնուած:

զպարսիկն, զցամաքն, զնաւուն, զերեսն անուշունս, զնաւնկան աղացիկս[19], վասն որոյ ընդ վայր եւ անօգուտս[20] ծախս ծախիցին[21]: Զի՞ խնկիցես զմարմինդ, ոմ կինդուս, որ ի ներքոյ լի է պղծութեամբ: Եթէ կամիցիս՝ դոյ եւ այլ ինչ կարի անոյշ, որով կարես զոգիսդ անուշացուցանել, ոչ ՅԱրաբացւոց եւ Յեթովպացւոց եւ ի Հնդկաց եւ ի Պարսից, այլ անդուստ ի վերուստ յերկնից եկեալ, որ ոչ ընդ ոսկւոյ վաճառի[22], այլ ընդ կամացն հաճոյից եւ ընդ անկեղծիկ հաւատոյ: Զայնպիսի խունկ գնեսջիր, որոյ հոտն բաւական է ընդ զտիեզերս, որ յառաքելոցն բուրէր: Հոտ անոյշ եմք ի Քրիստոս, ասէ. իցեն որոց ի մահ եւ իցեն որոց ի կեանս[23]: Իսկ այն զի՞ առնէ. զի եւ զնովք ասեն՝ եթէ հեղձնու յանոյշ հոտոյ: Բայց յառաքելոցն ոչ միայն ի մարմնոյն, այլ եւ ի հանդերձիցն բուրէր հոգեւոր անուշահոտութիւն. այնպես զեղեցիկ բուրէր հոտ անուշութեան ի հանդերձիցն Պաւղոսի, մինչեւ զդեւս հալածել: Ո՞ր աերեւ, ո՞ր կասի[24], ո՞ր ստաշեան, ո՞ր զմուռ. չէ ուրեք, չիք ուրեք այնպիսի հոտոյ անուշութիւն աղնիւ եւ օգտակար. զի եթէ զդեւս հալածէր, եւ զի՞նչ եւս այլ ոչ գործէր:

Զայն իւղ կազմեսցուք՝ առաւել յարդի քան զամենայն խնկազացայ[25], որ յողբմութենէն եւ ի հոգեւոր շնորհացն կազմի. զի եւ յորժամ անդր երթիցեմք, բուրեսցէ ի մէնջ: Զոր օրինակ ասա է ինչ որ փախչիցի յանոյշ հոտոյ. եւ բազումք ուրեքա առնին[26]

[19] Աղացեալ (խոտ), աղացուած, մանրած, փշրուած:

[20] Ընդ վայր, անօգուտ, (ածական) նոյնանշան են. ընչին, փուճ:

[21] Ծախս ծախել, տես եր. 1, Ծան. 19:

[22] Վաճառել բայն իր բնութեան խնդիրը կ՚առնու նաեւ ընդոստ սեռական. ինչպես. Վաճառել խունկ ընդ ոսկւոյ:

[23] Իցեն որոց ի մահ եւ իցեն որոց ի կեանս. նոյն խօսքը եր. Կորնթ. Թղթին մէջ այսպես է. Որոնց ի մահ, եւ որոնց ի կեանս:

[24] Կասի կամ կասիա, դարչնճենիկ. (Խոշկ:)

[25] Խնկազաց, խունկ աղացող, ծախող: Փիկ. Առաւել յարդի (գին՝ արժէք ունեցող) քան զամենայն խունկս խնկազացաց:

[26] Ո՞րեքա առնի՞, փիկ. լինի՞, ուրեքանա՞լ: — Առնել, լինել, իւլ եւ ուրիշ բայերով կազմուած բաղադրեալ բայերուն գործածութիւնն արտաքոյ կարգի յաճախ է: Զօրօրինակ. Ո՞րեքա առնել, լինել. Ազջիկ առնել, հագուցանել, յազջիկ իւլ. Ոգիդն գալ. Պատուխանի առնել, գալ. Խոշ, այո, ծաղր առնել, ծաղր լինել, իւլ. Ցաւդի առնել, լինել. Ցանկ առնել, լինել. Անթիւ առնել. Աշխոյժ առնել. Աւանկ առնել. Գոռ առնել. Գաւազան առնել. Բարձր առնել. Լաւ լինել, իւլ. Ի բաց լինել, իւլ. Ոգի լինել. Ի խնդիր լինել. Ցահի, յերկնէղէն լինել եւ այլն: Առնցամէ առաջինները պարզ բայերը՝ Որբահանալ, աւրբահացուցանել, Ազջիկ, Ոգիանալ, Պատուխանել ընծիր մասեռնագիրը այնպէս ցանցառ գործածած են, որ կրնանք ըսել թէ խորհի կը համարին:

[27] Եւ աւր բազմութիւն աւրէ+ մարդկան իցէ, հոս՝ Ո՞րաւրէ+ մակրայը վայելչութեան համար բաժնուած է:

[28] Անուշանամ, անուշնալ. հոս՝ զուարճանալ, հաճիլ, հեշտանալ:

[29] Փիկ. ըսելու՝ Ցորոց բուրիցե:

[30] Կեաւ+ խաչէն ի+ տէղ պայեն, տես եր. 5. Ծան. 19:

[31] Զչացուցանել, իմացընել, իմաց տալ. (յն. περιτίθημι, զդեցուցանել. պատել, բոլորակը գնել:)

[32] Թաբլանել, խարխել, նոյնանշան են. թառամիլ:

[33] Ցոխեամ մկրտեցայն, փիկ. ըսելու՝ Ցոխեամ յորժամ մկրտեցաք:

[34] Ես+ իսս յաւուրն, յն. ասկէ եւս աւր, ասկէ եւս աւր

եթէ ի բաղանիս իցեն եւ եթէ յեկեղեցւոջ, եւ ուր բազմութիւն ուրեք[27] մարդկան իցէ եւ բուրիցէ հոտ ինչ այնպիսի, ամենեքին անուշանան[28], ամենեքին անդր դառնան. նոյնպէս եւ յայնմ աշխարհի, յորում յաւուրս[29] բուրիցէ հոգեւոր անուշութիւնն՝ կէսք փախչին եւ տեղի տայցեն[30], եւ այլք մերձենայցին եւ ուրախ լինիցին: Եւ ասա դեւք հալածին եւ ամենայն չարիք չիշխեն մերձենալ եւ չկարեն հանդարտել, քանզի հեղձնուն: Ա՛յնու իւղով անուշանայցեմք եւ ղնոյն կրիցեմք յանձին. զի այս դասաւորութեան կարծիս զգացուցանի[31] մեզ, եւ այն՝ քաջութեան եւ զարմանալեաց, եւ բազում համարձակութիւն տայ: Զի զայնպիսի խունկս ոչ երկիր բուսուցանէ, այլ առաքինութիւնն ծնանի. չիմարշամի չհամրի[32], այլ միշտ ծաղկի եւ պատուականս առնէ զայնոսիկ որք ունիցինն: Ա՛յնու օծանիցիմք. յորժամ մկրտեցաքն[33], զեղեցիկ իմն բուրէր հոտ հոգեւոր անուշութեանն, եւ եւս յառաջ[34] բուրեցուցանել՝ մերոյ փութոյն գործ լինիցի:

3.

վասն չնչին եւ անարգ գիւղիս համարելոյ:

Վա՛յ ընչիցն բռնաւորութեան, մանաւանդ թէ այնոցիկ՝ որ կամօք ընչիցն ծառայիցեն. ոչ եթէ կա- րասին սաստիկ ինչ զօրութիւն ունիցի, այլ մեք թոյլ եւ մեղկք, տաղտապեալք[1] եւ երկրաւորք, մարմնասէրք եւ անմիաք[2]. չիք ինչ անդ զօրութիւն, քանզի Համր եւ անհանճար են ինչքն: Զի եթէ սա- տանայ ոչ ինչ է, եւ աղտեղի եւ դեւ չար, եւ թէ- պէտ զամենայն կամի խաղեցուցանել՝[3] յառաքինիսն չկա- րէ գամաքիւտ լինել. իսկ յինչսն զօրութիւն ինչ կայցէ: Եթէ տեսանիցես զարծաթ, համարեաւքիր թէ անագ իցէ: Ա՛յլ չկարիցես այնպէս համարել. համա- րեսքիր որպէս են իսկ, քանզի հող է եւ ի հողոյ:

Եւ եթէ այնպիսի միտս ոչ կարիցես ունել, զմտաւ ածքիր թէ եւ մեք կորնչելոց եմք. եւ բազումք ի սատացողացն զրեթէ բնաւին չօգտեցան, եւ որ կարի պարծելին ի նոսա՝ յանկարծակի հող եւ մխիր եւ- ղեն, եւ յայնչափ վաստակութիւն հասին՝ զի յոսկե- ղէն եւ յարծաթեղէն յանօթոցն ի խեցեղէն եւ ի փայտեղէնս իջին, եւ քան զընտա աղքատս աղքա- տագոյնք գտան, եւ քակտան[4] նոսան յաղբոյն վերայ որ ի փլուսկրեայ գահոյս փերեւեւտին[5]:

Ա՛յլ թերեւս աչացն դիւր թուիցի[6] ոսկին եւ արծաթն, եւ այլ ինչ բազում կայ որ քան զայն եւս բարի թուի աչաց. օդք սուրբք, երկինք եւ արեգակն եւ լուսին եւ աստեղք: Զի ոսկին եւ արծաթն ժանգ

[1] Տաղտապիմ, նեղուիլ, դըժուարիլ:

[2] Անմիտ թույլ է... քան զօրութեամբ կ'իմացուի, խմ:

[3] Խաղեցուիմ, որոգայթի մէջ ձգել, բռնել:

[4] Քակտան նոսան յաղբոյն վէրայ, փճանալով կամ կործանելով աղբի վրայ նետըւցան:

[5] Փերեւեւտիմ, անձնացոյց ըլլալ. տես եւ Բ. 18, Ծան. 32:

[6] Թերթեւս աչացն թիւր թուիցի, գուցէ աչուըներուն հաճոյական՝ քաղցր երեւայ:

եւս ունին, եւ բազում անգամ եւ թխանան[7], եւ յայտ[8] ի ջնջոցացն որով ջնջիցեն՝[9] է. իսկ յարեգակն եւ յերկինս եւ յաստեղս ոչ այնպիսի ինչ թխու- թիւն. եւ կարի իսկ քան յայն՝ ի ծաղկս է վայելել աչաց[10]: Եւ արդ ոչ եթէ ընդ ոսկւոյն եւ ընդ արծա- թոյ վայելչութիւն խառնիցին[11] աչքն, այլ ագահու- թիւն եւ անիրաւութիւն զուարճացուցանէ զմիտս: Հան զագահութիւն ի մտաց, եւ քան զդիս պատուա- կանն եւս անարգագոյն թուի[12]. հան զախտն ի մտաց, եւ այն ամենայն յոչինչ համարի: Քանզի եւ ջերմնոյնն թէպէտ եւ զմօր[13] ինչ տեսանիցեն, իբրեւ յաղբիւր փափաքեն. իսկ առողջքն որ ստոյգ առողջքն իցեն, եւ ոչ ջոյց վայրապար ցանկան. հան զցաւն ի մտաց, եւ տեսանես որպէս զիարդ իցեն իրքն՝ երեւին[14]: Եւ զի ուսանիցիս թէ ոչ ատեմ, զազատումն իսկ ցուցանեմ՝ զոր զայն այնպէս արարին: Շինիր զհնութն, եւ տեսանի- ցես զի քան զծաղկս եւս վատթարագոյն են:

Բարւոք է ոսկի, այլ յողորմութիւնն առնել, ի տուրս տալ[15], ձեռնկալու անանկին լինել[16], եւ ոչ յանօգուտ պէտս ծախել՝ եթէ ի տան կայցէ եւ կամ յերկրի թաղեսցի, եւ ի ձեռս եւ յոտս եւ ի դլուխս: Վասն այսորիկ գտաւ ոսկին, ոչ զի զպատկերն Ա-

[7] Թխանալ, սեւնալ: — Թխութիւն, սեւութիւն:

[8] Ցայտ ի ջնջոցացն՝ որով ջնջիցեն, Ը. Տես Ա. 3, Ծան. 9:

[9] Ջնջիլ, մաքրել, սրբել: — Ջնջոց, սրբելու, մաքրելու լաթ:

[10] Ի՞նչ իսկ է՞ն յայն՝ է ծաղկին է վայելել ուշաց, փիլ. Կարի իսկ ի ծաղիկս՝ քան յայն վայելին աչք. աչքը ծա- ղիկներով աւելի վայելք կը գտնէ՝ քան թէ անով:

[11] Խառնել կամ խառնիլ (ըստ, ընդ ինչ) խառնել, (ըստ ըն- չոյ.) ցանկութեան դրդռել, սիրան առնուլ:

[12] Փիլ. ըսելու՝ եւ պա- տուականն քան զդիս եւս ան- արգագոյն թուի:

[13] Մօր, ճահիճ, ջրային ու ցեխոտ տեղ:

[14] Այսինքն՝ եւ տեսանես զի երեւին իրքն որպէս դիտէ իցեն: Ան խօսքին մէջ որպէս դիտէ աւելադրութեամբ կը- կին մակայ գրուած է:

[15] Փիլ. ըսելու՝ Այլ յառ- նել ողորմութիւնս, ի տալ տուրս, ողորմութիւն տալու համար: Տես Ա. 16, Ծան. 14:

[16] Ձեռնկալ ... լինել (ա- ռած), օգնել, ձեռք բռնել. եւ վայելչութեան համար բաժ- նուած:

տուծոյ նովաւ կապիցեմք, այլ զի զկապեալսն՝ նովաւ արձակիցեմք: Յայնպիսի ինչ ի գործ՝ արկ ի կիր զոս-կին, զի զկապեալսն արձակիցես: Եւ արդ աղէ ասա, ընդէր զպիտանի Հողն քան զամենայն պատուական Համարիցիս, միթէ զի ոսկին է՝[17] չէիցէն կապանք· միթէ քրէականն[18] գործիցէ զկապանսն: Ո՞չ ապաքէն եթէ ոսկի իցէ եւ եթէ արծաթ, զնոյն կապանս կապիցէ[19]. ո՞չ ապաքէն ոսկին եւս ծանր քան զերկաթն իցէ· այլ զնոյն գործէ, քանզի այնպէս իմն եւեթ է անապարծութիւնն: Ի զի[20] եւ տեսանելովն միայն կապի, ընդ որ կարի իսկ պարտ է ամաչել: Չի եւ այս ճշմարիտ է, կապեա զագահն ոսկւով եւ ընկեա յանապատի ուրեք ուր ոչ զք տեսանիցէ, եւ տես զնմարդ տաղտկայ[21] ընդ կապանսն եւ ծանր Համարի: Երկիւղք, սիրելիք, գուցէ եւ մեք լսիցեմք զահագին բանն, թէ Կապեցէք զդորա զձեռս եւ զոտս:

Չի այդչափ ճեպիցիս անձամբ[22] զանձն կապել· չիք կալանաւոր որ կամիցի զոտս եւ զձեռս կապել: Ընդէր զդլուխս եւս կապիցես· չէիցէն շատ ոտիդ եւ ձեռաց կապանք, ընդէր եւ ընդ պարանոց ազդի ազդի խեղդ արկանիցես[23]: Այլ զՀոգւն բնաւ ի բաց իսկ թողից, զկասածն, զկռիւն որ ընդ այր եւ ընդ կին լինիցի· եթէ վըիպիցի ինչ ի զարդուէն, որպիսի մահ[24] կ'ըսուի նաեւ Անչամբ անչին, անչամբ զանձնէ, փակ. ըսելու՝ Անձին, զանձնէ: — Նորին իմաստիր ի վերովին, ի վերովին բառերուն համար ալ, երբ որ ինչինն մակբային հետ կը հանդիպին: Զորօրինակ. Առ Թագաւորն ինչինն վերովին: — Զձերն ինչինն վերովին տեսար: — ԶԹագաւորն Տիրան ինչինն վերովին: — Զձուկս ինչինն ի վերովին զբռամբ արկանել:

[17] Մէթէ զի ոսկի է, փակ. ըսելու՝ Մէթէ այնու զի ոսկի է: Տես Ա· 14, Ծան· 14:

[18] Քրէական, հանքային, մետաղային. Հոս՝ գոյականաբար դրուած է. մետաղ, մետաղային բան:

[19] Կապանս կապէլ, կապել. տես Բ· 1, Ծան· 19:

[20] Ի զի, երբեմն:

[21] Տաղտկայ (ընդ կապանս), ծանր Համարիլ, ձեղուիլ· (իրեն) ծանր կու գայ:

[22] Անչամբ զանչին կապել, փակ. ըսելու՝ Զանձն կապել: Ասկէ կը տեսնուի որ անչամբ ասանկ տեղեր աւելորդութիւն է:

[23] Խեղդ ընդ պարանոյ արկանել, վիզը խեղդելու չափ անցընել:

[24] Փակ. ըսելու՝ Որպիսի մահ ոչ կրիցեն:

ոչ մեռանիցին· եւ արդ այն ցանկութիւնն ինչ իցէ: Վասն զայլոց աչս խաղտելոյ այնչափ կապանս ընդ անձն արկանել[25], եւ ի հոգս եւ ի տառապանս զմիտս մաշիցեն, եւ չիցէ այն բաղում պարսաւանաց եւ ծաղանաց[26] արժանի: Մի, ազաչեմ, մի զայն առնիցէ ոք· այլ լուծցուք զկապանս անիրաւութեան, եւ բրդեսցուք[27] հաց կարօտելոց, եւ զամենայն ինչ զայն արասցուք՝ որ Համարձակութեան առ Աստուած կարիցէ լինել մեզ առիթ[28]:

4.

Ընդ՛ր գնհնգնիւ երկիւղիւ չնկանիցի Աստուած զմիտս:

Երկիւղիւ սիրեսցուք զԱստուած, զի արդարոյն օրէնք ինչ ոչ կան· քանզի բազումք թէպէտ եւ ի հարկէ եւ ոչ կամօք առնուն յանձն զառաքինութիւնն, մեծամեծ շահս յերկիւղէ շահիցեն, բազում անգամ եւ զցանկութիւնս անձանց հատանեն ընկենուն ի բաց: Վասն այնորիկ ախորժելով լսիցուք զճառս գեհենին, զի բազում պտուղ ի սպառնալեացն եւ յերկիւղէն շահիցեմք: Չի թէ տանելոյ էր ի գեհենն զմեղաւորս, եւ յառաջագոյն չէր սպառնացեալ, բազմաւք իսկ երթային ի գեհենն: Չի թէ այժմ զի երկիւղին եւս բնականէ զմիտս, բազմաւք են որ այնպէս դիւրաւ մեզանչեն՝ որպէս թէ բնաւ չիցէ իսկ գեհենն, եթէ չէր յառաջագոյն սպառնացեալ՝ որպիսի՞ ինչ եւ այլ եւս չարիս ոչ գործէաք: Որպէս ցանգն ասէի՝ եւ այժմ ասեմ, զի ոչ սակաւ քան զարքայութիւնն ցու-

[25] Կապանս ընդ անչն արկանել, ինք զինքը կապել: — Կապանս ընդ անձն արկանել, եւ ի հոգս զմիտս մտչեցնել, այս ինքն՝ . . . արկանիցեն:

[26] Պարսաւանաք, սպեքտակ, անարգանք, յանդիմանութիւն, մեղադրութիւն, պախարակելը:

[27] Բրդել (հաց), (հաց) կտրել, ջարդել:

[28] Առիթ, հոս՝ միջնորդ, պատճառ:

ցանէ գԵհենն զԱստուծոյ տեսչութիւնն[1]. քանզի գԵհենն արքայութեանն գործակից է, զի ահիւն սաիպեցէ զմարդիկ երթալ յարքայութիւնն:

Եւ արդ մի անագորոյն ինչ մտաց[2] եւ մի խըստութեան զերան համարիցեմք, այլ ողորմութեան եւ բազում մարդասիրութեան եւ խնամոց եւ սիրոյն զոր ունի առ մեզ: Եթէ չէր կործանումն սպառնացեալ առ Ցովնանու, թերեւս եւ չարգելոյր իսկ կործանումն. Թէ չէր ասացեալ կործանեսցի Նինուէ, թերեւս եւ չհաստատէր իսկ. եթէ չէր գԵհենն սպառնացեալ, թերեւս ամենեքին իսկ ի գԵհենն երթայաք. եթէ չէր սպառնացեալ հուր, թերեւս չապրէր ոք ի հրոյն: Հակառակ ինչ այնմ զոր կամի առնել՝ ասէ, զի ապրեցուսցէ զնա ի մահուանէն. չասէ բանիւք միայն, այլեւ զգործսն ցուցանէ, զի փախիցուք, զի մի սպառնալիս եւեթ ոք լսկ[3] համարիցի. այլ Թէ եւ ճշմարիտ իսկ է՝ յորոց ասէն ինչ գործիցին, յայտ լինի: Թէ չԹուիցի՛ քեզ նշանակ գԵհենն ի համաչունչ[4] ամենասպառ ջրհեղեղէն, կամ շանթանկեաց[5] հրոյեան անձրեւ կայծականց:

[1] Ցեւալ-ռիկան, նախախնամութիւն:

[2] Մի անագորոյն ինչ հրաց ես ի խաւսութիւնն, այս ինքն՝ Մի անագորոնութեան . . . : — Երբեմն ածականը քովը փուտ, համ, վրտ, քարտ բառերն ուենեռալով՝ վերացեալ գոյականի տեղ կը բանի. այսպէս է վերի օրինակին մէջ, Անագորոյն հրաց, փխ. Անագորոնութեան, ինչպես որ յունարէնն ալ է:

[3] Փխ. ըսելու՝ Չի մի ոք սպառնալիս եւեթ լսկ համարիցի: — Եւ-ի՛ւ լչ, միայն. աւելագրութեամբ կրկին մակբայ գրուած է: — Ցոբոյ ասպին ինչ ֆորթիչին, յայտ լինի, այս ինքն՝ Ցայտ լինի յիրաց ինչ որ աստէն գործեն:

[4] Համաչունչ, ամենասպառ (կըհեղեղ), նոյնանշան են. զամենքը կ՚ընդոդ, սպառող, ջարդող: — Կ՚երեւայ որ հոս գրչագրի սխալ կայ. ուսած նախադասութեան առաջին մասն ըստ յունի ասանկ պէտք է խմնալ կամ կարդալ. Թէ չԹուիչի ինձ նշանակ գԵհենին համաչունչ ամենասպառ կրհեղեղն, ինչպես որ երկրորդ մասին բառերուն մի եւ նոյն շարքէն ալ կ՚իմացուի:

[5] Շանթանկեաց կամ շանթընկէց, շանթ արձակող, ձգող: — Հրոյեան (անձրեւ), կրակ արձակող, սփռող (անձրեւ):

Եւ չէք ոք որ ի միտ ունիցի[6], այլ ամենեքին իբրեւ առասպելս համարին, ամենեքեան ծաղր առնեն. եւ չէք ոք յումմ[7] երկիւղ կայցէ, չէք ոք որ արտասուէ, չէք որ զկուրծսն բախիցէ: Գեա հրեղէն բնեալոց է եւ բոց բորբոքեալ, եւ մեք ծաղր առնեմք, դրդիմք եւ փափկանամք[8] եւ մեղանչեմք աներկիւղ: Չէք ոք որ զօրն երբեք զմտաւ ածիցէ, եւ ոչ որ խորհիցի Թէ ամենայն ինչ անցաւոր է եւ ժամանակաւոր, Թէպետ եւ արդիւնքն իսկ ցանգ ազազակեն եւ ձայնատուր լինին[9]. մանաւանդ տարաժամ, իրացն փոփոխմունք՝ որ աստէն իսկ ի կենդանութեան մերում լինին, չևրաստեն զմեզ ցաւք եւ պէսպէս հիւանդութիւնք: Եւ Թող զայլ փոփոխմունս որ ի մեր ի մարմինս[10] լինին, եւ զարարածոց եւս փոփոխմունս է տեսանել, եւ ի մեր յանձինս եւ յամենայնի ցանգ մահ նկարի, եւ Թէ չէք ինչ որ կալոց իցէ, ամենայն ուրեք արդեամբք իսկ դրոշմի[11]: Քանզի ոչ երբեք ցանգ ձմեռն կայ եւ ոչ միշտ ամառն, ոչ հանապազ[12] գարուն եւ ոչ բնաւ աշունն. այլ ամենայն ինչ ընթացեալ սրանայ[13], եւ իբրեւ զշուր սահէ անցանէ[14]:

Այլ զծաղկանցն զինչ ասացիցց, կամ զպատուոյ եւ զիշխանութեանց եւ զմեծատաւորացն իսկ զլեռվին, որք այսօր են եւ վաղիւն կորնչին. կամ զմեծատանց, կամ զտանց գեղեցկաց, զցայգուքենէ[15] եւ զցերեկ-

[6] Ի՛ւ-նէլ, սովորաբար կ՚ըսուի ի՛ւ-նէ առնալ, միտք առնուլ, իմանալ, հասկընալ:

[7] Ձէ-ո՛ւ յում՛ երէյ-ւլ էայցէ, այս ինքն՝ Չէք ոք յորում՛ . . . :

[8] Փրէնէ՛, ֆափխանամ, նոյնանշան են. փափուկ մեծնալ, փափկութեամբ ապրիլ:

[9] Ձայնատուր լինել (ռէ՛ֆէ), կանչել, ձայն տալ, հրաւիրել:

[10] Ի մեր է մարմինս, է մեր յանձինս, փխ. ըսելու՝ ի մեր մարմինս, ի մեր անձինս:

[11] Նիշրէլ, գրուիլ, յն. χαράσσω, գաչդրիչա, տպաւորել, ծիւղ նկարագրել:

[12] Ցանգ, փլար, հանապազ, բնաւ. առջի երեքը նոյնանշան են, բնաւն ալ նոյն իմաստով դրուած է, եւ վայելչութեան համար խօսքին ամէն մէկ մասին մէջ փոխուած:

[13] Ընթացեալ սրանալ, վազել, թռչիլ երթալ. տես Ա. 12, Ծան. 26:

[14] Սահիլ անցանիլ (կրոց), վազել, անցնիլ. տես Բ. 3. Ծան. 15:

[15] Ցայգուքենէ, գիշեր, գիշերային ժամանակ:

կութենէ[16], կամ զարեգակնէ եւ զլուսնոյ. չհաւաներիցէ լուսին, չնուաղեցէ արեգակն, բազում անգամ չհաւարիցի՛, չծածկիցի՛ ամպովք: Միթէ յերեւելեացս իցէ՞ ինչ նոր որ միշտ նոյնպէս մնասցէ. չկը ինչ, չէ ինչ ուրեք. բայց միայն ոգիքն որ ի մեզ են, եւ այսչափ անփոյթ առնեմք. զփոփոխականացն իբրեւ զմնացականացն հոգ յանձն առնումք[17], եւ զմնացականէն իբրեւ զանցաւորէ անփոյթ առնեմք:

Լաւ Սողոմոնի ինչ ասէ, որպ արգեամբք իսկ զիւրոք ամենայն իրաց աշխարհիս առեալ էր[18]. Շինեցի, ասէ, տունս եւ անկեցի, ասէ, բուրաստանս եւ դրախտս եւ այգիս, աւազանս ջուրց, արծաթ եւ ոսկի յաճախեցի, արարի ինձ երգեցիկս արս եւ կանայս[19], խաչինս եւ անդեայս: Քանզի չեղեւ ոք այնպէս բարեկեցիկ, ոչ բնաւ այնպէս ոք փառաւոր, ոչ իմաստուն ոք[20] նոյնպէս, եւ ոչ որ զիշխանութիւն ճոխութեամբ ունիցի, եւ ոչ որ զամենայն հնարս զմտաւ ածիցէ: Ապա զի՞նչ, չօգտեաց[21] ինչ նմա յայնմ ամենայնէ, քանզի ասէր յետոյ, եթէ Սնոտի է ամենայն, եւ սնոտիք սնոտեաց, ամենայն ինչ սնոտի է. ոչ դոյզն ինչ սնոտի, այլ կարի առաւելութեամբ: Հաւանեսցուք զէթ նմա, աղաչեմ, որ եւ զփորձ իսկ զամենայն իրաց գիտէր. հաւանեսցուք

[16] Յերթևընթեան, ցօրեկ, ցօրեկուան ժամանակ:

[17] Հոգ յանձն առնուլ (զիբէ), հոգալ, փոյթ առնել:

[18] Զփորձ առնուլ, քիչ մը եաքը՝ Զբոսն ընդունիլ (էրէփ, զիբէ), անձամբ փորձել, փորձն առնուլ, ճանչնալ:

[19] Երգեցողս արս եւ կանայս, փակ. գնելու ըստ յունին երգեցուղս, երգեցուհիս. (ᾄδοντας ᾀδούσας.) Ընտիր նախնիք առհի իգական մասնիկն տեղ՝ հաւարակօրէն բառին քով այլ, կին գնելով արական կամ իգական ըլլալը կը բացատրեն: Նոյնպէս է ասս խօսքը. Ձեր Ձեր զօրութեանց բարձրե... ըսյր հզոր ես զինն զբռաւոր. (յն. զբռաւորն ես զբռաւորին. ἰσχύοντα καὶ ἰσχύοσαν.) Երբեմն ալ իմաստէն կ'իմացուի. ինչպէս. Կին եթէ կոյրուանիցէ զդամ մի, կոչէ զբաթիլիմա ես զբռացիս. այս ինքն ըստ յունին, զբաթիլիմահին ես զբռացուհիս: Դարձեալ կ'ըսուի իշխանականին, ասոր պէլինն թեկուզ, եւ այլն. փակ. իշխանուհի, սրբուհի:

[20] Խօսքը շատ գեղեցիկ եւ դաժ է ոչերուն տեղափոխութեամբը:

[21] Չօգտեաց ինչ նմա յայնմ ամենայնէ, ան ամէն բանէն օգուտ մը չտեսնեցաւ, չբաղեց:

նմա եւ բուռն Հարցուք զայնպիսի ինչ իբրայ՝ ուր չիցէն սնոտիք, ուր ճշմարտութիւնն եւ հաստատութիւնն եւ սերտութիւնն[22] է, ուր ամենայն ինչ ի վերայ վիմի շինիցի, ուր չիք ծերութիւն եւ ոչ անցաւորութիւն, ուր ամենայն ինչ ծաղկի եւ ամենայն ինչ նոր կայ, ուր չիք հին ինչ եւ ծերացեալ եւ մերձ յապականութիւն:

Ցանկասցուք, աղաչեմ, սերտիւ Աստուծոյ, մի վան գեհենին երկիւղի, այլ վան արքայութեանն ցանկութեան: Զի՞նչ այնմ կշռի[23] կայցէ, աղէ ասա, յորժամ զքրիստոս ոք տեսանիցէ եւ ընդ նմին ուրախ լինիցի, չիք ինչ: Յորժամ յամենայն բարութիւնն վայելիցէ, զի՞նչ կայցէ այնմ զուգական. չիք, չէ ինչ ուրեք: Զոր ակն ոչ տեաս եւ ունկն ոչ լուաս եւ ոչ ի սիրտ մարդոյ անկաւ զոր պատրաստեաց Աստուած սիրելեաց իւրոց: Այնմ փութացուք հասանել. արհամարհեացուք զաստիսս: Ո՞չ բազում անգամ մեղէն իսկ բամբասեմք եթէ չեն ինչ կեանք աշխարհիս: Իսկ ընդէ՞ր ճեպիցիս[24] վան ոչընչիդ. ընդէ՞ր այդչափ աշխատիցիս յաղագս ոչընչիդ: Այլ շինուածս գեղեցիկս տեսանիցես եւ այնի[25] զբօմնուցուս: Հայեաց յերկինս քան ի քարինսդ եւ ի սիւնս մարմարեայս, յայն գեղ յայն վայելչութիւն, եւ տեսանիցես զիարդ ամենայն մրջեան եւ մժեղ գործ է: Իմաստուն մտոք հայիցէր, առ նա իսկ ելանիցէր որ ի յերկինսն բնակեալ է. եւ անսի հայեացէր ի գեղեցիկ շինուածսդ, եւ ապա տեսանիցես թէ ոչ ինչ են, այլ մանր[26] մանկտուց խաղ: Ցես զիարդ անօսր եւ թեթեւ, պարզ եւ յատակ են օդք. եւս քան զեւս վերանաս ելանես ի բարձունս: Անդ են ողորմածացն բնակութիւնք եւ տունք եւ հանգիստք եւ յարկք:

[22] Հաստատուն (բերդատեղի, նոյնանշան են. ամրութիւն, զգուշութիւն: Քիչ մը եաքը՝ Սերտիլ, (Ֆ.) հաստատութեամբ, սաստիկ:

[23] Կշիռ, ղաբիան (էրէփ), նոյնանշան են. Հաւասար:

[24] Ճեպիլ (վան էրէփ), հոգ ընել, սիրտ մաշեցընել: — Ճեպիցիս վան ոչընչիդ... ալ խոտիցիս յաղագս ոչընչիդ:

[25] Այնի, անսովոր գործական, փակ. Այնոս:

[26] Մանր (Հանիրէ), պզտիկ (ողաք):

5·

Այնպէս գոնէ ծառայել սպարտ է մեզ Աստուծոյ, որպէս մեզ ծառայքն կան ի հարկի:

Ամաչեցուք, սիրելիք, երկիցուք, ակնածեցուք: Փարթամ[1] որպէս ծառայքն մեզ ծառայիցեն՝ ծառայեցուք մեք ցեառնն, մանաւանդ թէ եւ ոչ սակաւ ինչ մասն զպնդիսի ծառայութեան ցուցանեմք: Նոքա վասն հարկին որ ի վերայ կայ՝ խմաստնանան ցածնուն[2] ընդ յարկօքն միայն ծածկել, եւ զիարեւոր կերակուրսն բաւական համարել. եւ մեք փափկութեամբն թշնամանեմք. եթէ ոչ այլ ուսուեք, գոնէ անտի ցուցանիցեմք զիմաստութեան կանոնս: Գիտեն գիրքք ոչ միայն առ ծառայն, այլ եւ առ անասունս առաքել զմարդիկ, որպէս յորժամ մեղուի եւ մրջեան հրամայիցէ նմանել. այլ ես ազաչեմ ծառայից նմանել:

Որչափ ինչ նոքա վասն մեր[3] երկիւղի առնեն, գոնէ այնչափ եւ մեք վասն Աստուծոյ երկիւղն առնիցեմք: Բայց չգիտեմք թէ այնպիսի ինչ երբեք գործ գործեցաք: Նոքա թշնամանին, եւ առ մերում աչի[4] քան զամենայն փիլիսոփայս զգօնացեալք՝ չիշխեն ճիկ[5] հանել: Ցիրաւի եւ անիրաւ թշնամանին, եւ ոչ կարեն[6] ընդդէմ դառնալ, այլ ազաչեն մաղթեն[7]. թերեւս զրկիցին, եւ չիշխեն աւելի ինչ քան զպէտսն առնուլ, բազում անգամ թերեւս եւ սակաւ քան զչափն, եւ ժուժկալք լինին եւ ի խաւեայ խշտիսն[8] վախին համար, մեզմէ վախնալով:

[1] Փոքիւր, (չբ.) գոնէ, գէթ, եթէ չէ նէ:

[2] Խմաստնանալ, ցածնուլ, քիչ մը եաբը՝ զիշանալ, զիտապոհալ, նոյնանչան են. խելք առվիլ, խելօքնալ, խելացի ըլլալ:

[3] Վասն մեր երկիւղի: փխկ. վասն մերոյ երկիւղի:

[4] Առ մերում աչի, մեր վախնալով:

[5] Ճիկ հանել, թեթեւ ձայն հանել:

[6] Իչխել, կարել, նոյնանչան են. կրնալ:

[7] Աղաչել, մաղթել, նոյնանչան են. ազաչել:

[8] Խշտիս, անպիտան անկողին:

ննջեն, եւ հայիւ չյագին, եւ այլով բազում իրօք անտես լինին[9], եւ չորանջեն նոքա առ մերում աչի. յորժամ յանձն առնուցուն պահել ինչ, ողջ բովանդակ[10] հատուցանեն եւ չիշխեն հատանել[11]: Բայց մի ինչ զչարագործս ծառայիցն ասիցես, այլ զայնցանէ որք չիցեն կարի դժնդակք: Եթէ սպառնայցեմք՝ խորշին վաղվաղակի: Եւ արդ չիցէ՞ն այս ամենայն խմաստութեան բարք[12]:

Եւ զայն մի ինչ ասիցես եթէ նոցա հարկ ի վերայ կայ. եւ ի քո վերայ՝ հարկ գեհենին, եւ ոչ այսպէս զգաստանաս, եւ չառնես[13] ինչ պատիւ Աստուծոյ, որչափ դու ի ծառայիցն վայելես: Մի տուն զոր հրամայեցեր՝ ունի, եւ չերթայ ի վերայ ընկերին եւ չեղծանի ինչ ակն դնելով զընկերին[14]: Եւ զայս եթէ կամիցի ոք՝ ի տունս աւազայն գտանել կարգեալ[15]. եւ յանկարծ ուրեք[16] տեսանես եթէ ծառայ զծառային յափշտակիցէ: Իսկ ի մէջ ազատորեցդ[17] ամէն հակառակ անուղղայք[18] գործին. զմիմեանս խածանեմք, զմիմեանս ուտեմք. չերկնչիմք ի Ցեառնէ, յափշտակեմք զծառայակցացն, գողանամք, հարկանեմք նորին իսկ առաջի: Եւ զայս չէ հնար եթէ ծառայն առաջի տեառնն կարիցէ առնել. այլ թէպէտ եւ հարկանիցէ՝

[9] Անթէս լինել, երեսէ ձգուիլ, չհոգացուիլ:

[10] Ողջ բովանդակ, ամբողջ:

[11] Հատանել (ի գրոմաց), սորվիլն կարել, ճիշդ չհատուցանել:

[12] Այս խօսքը որն որ կ'ելնեւայ թէ սխալմամբ գրուած էր... խմաստութեամբ արէ, փոխեցինք ըստ յունին. (արդ այս ամենայն խմաստութեան է.) եւ ըսինք խմաստութեան բարէ:

[13] Չառնես ինչ պատիւ, այս ինքն՝ Չառնես նոյնչափ ինչ պատիւ:

[14] Ընդ գնել (խնդ), աչք անկել: — Ընդ գնելով զընկերին, հայցական կ'երեւայ, այս ինքն՝ Ակն դնելով զինչ ընկերին:

[15] Զայս... գտանէ կարելի, ըստ յունին,... տեսանէ պահալ:

[16] Ցանկարծ սրբէ, սովորաբար՝ Դառն սրբէ, քիչ անդամ, ցանցառ. (յն. σπανίως, քիչ անգամ)

[17] Ազատորեալ, սրբոյ, (արմատն է Ոչխար, մարդիկներ.) ազնուականներ, մեծամեծներ:

[18] Անօգուտք, հոս՝ գոյականաբար առնուած է. չար անպատշաճ գործքեր:

գաղտ ի տեառնէն, եւ եթէ թիշնամանիցէ՝ զանխոտ[19] ուրեք: Իսկ մեք առաջի Աստուծոյ գործեմք զամենայն շարիս յորժամ տեսանիցէ եւ լսիցէ, եւ յանդգնիմք: Երկիւղ տերանց առաջի աչաց ծառայիցն կայ հանապազ. եւ մեր առաջի՝ եւ ոչ երբեք: Վասն այսորիկ ամենայն ինչ վեր ի վայր կործանեցաւ[20], եւ ամենայն ինչ եղծաւ փչեցաւ[21]. եւ բնաւ զմուտս չածելիք զմեզն. ի ծառայիցն որ յանցանիցեն[22] մեզ, զամենայն յանցանսն ճշդով[23] պահանջեմք զմեծամեծս եւ զմանուսն:

Զայս ասեմ ոչ թէ զծառայն ի ծուլութիւն ինչ կամիցիմ յորդորել, այլ զի զմեր ծուլութիւնն ի փոյթ դարձուցից[24]. զի փարթամ այնպէս ծառայեսցուք Աստուծոյ, որպէս մեզ ծառայքն կան ի հարկի. այնպէս պաշտիցեմք զարարիչն, որպէս զմեզ մեր բնակիցքն[25] պաշտիցեն, որք ոչ այնպէս ինչ ունին առ ի մէնջ՝ որպէս մեք յարարչէն[26]: Աղաւթք են եւ նոքա իբրեւ զմեզ բնութեամբ. Իլեսուցեն, ասէ, ձկանց ծովու եւ թռչնոց երկնից, եւ զմէնջ եւ զնոցանէ առ Հասարակ է ասացեալ: Չիք բնութեամբ ծառայութիւն, այլ յիշխանութենէ եւ ի բռնութենէ. սակայն բազում պատիւս առնումք ի նոցանէն: Մեք բազում ապաստաւորութիւն հաւաստեաւ պահանջեմք ի նոցանէ, եւ Աստուծոյ ոչ սակաւ ինչ մասն հատուցանեմք առ ի մէնջ, որ եւ այս իսկ մեծաւ շահիւ դառնալոց է առ մեզ. որչափ մեք փութով ծառայիցեմք Աստուծոյ, եւս քան զեւս առաւել շահիմք զանձինս: Եւ արդ մի յայնպիսի

[19] Գաղտ, ընդհատ, նոյնանշան են. գաղտնի. եւ վայելուչ կերպով փոխաւած:

[20] Վեր է վայր կործանել, կործանիլ, ամենովին ըլլալ:

[21] Փչիլ, անպիտանանալ, ապականիլ. (յն. διαφθείρω, ապականիլ:)—Նոյն արմատէն է նաեւ Փթոռն, անպիտան:

[22] Ցանցանել (ոմբէ), (մէկուն դէմ) մեղանչել, յանցանք ընել:

[23] Ճշդով, (Ագ.) սովորաբար ճիշդ:

[24] Զձեռնադրութիւն ի փոյթ դարձուցանել, ծուլութիւնը փութանալութիւն ընել, փութով փոխել:

[25] Բնակիչ, նոյն բնութիւնն ունեցող, բնութենակից:

[26] Որ՛ ոչ այնպէս ինչ ոնէն առ ի մէնջ՝ որպէս մե՛ք յարարչէն, որոնց մեզմէ առածը՝ մեր Աստուծմէ առածին համեմատութեամբ՝ չնչին է:

շահէ զրկեալ գտանիցիմք. զի Աստուած բաւական[27] է եւ անկարօտական, եւ հատուցումն եւ շահ այսրէն ի մեզ դառնայ: Եւ արդ ոչ եթէ Աստուծոյ ինչ վաստակիմք, այլ անձանց. այնպէս խնամով[28] եւ ահիւ եւ երկիւղիւ ծառայեսցուք նմա, զի հաճանիցեմք պարգեւացն խոստացելոյ:

6.

Թէ հնար չէ պարտ զվարս առաջնորդացն քննել եւ խօսել զնոցանէն չար:

Թէ զվարս առաջնորդացն պարտեաք ինչ քննել, ապա[1] եւ զձեռնադրութիւնն մեք պարտեաք տալ վարդապետացն, եւ ամենայն ինչ վեր ի վայր կործանէր. ոտք ի վեր եւ գլուխ ի վայր: Լուր Պաւղոսի որ ասէր. Ինձ եւ այս անարգանք են՝ եթէ ի ձէնջ դատեցայց, եւ կամ բնաւ ամենեւին ի մարդկանէ. եւ դարձեալ. Դու զի՞ դատես զեղբայր քո. եթէ զեղբայրն չիցէ պարտ դատել, որչափ եւս առաւել զվարդապետն. եթէ Աստուծոյ այնպէս չէր հրամայեալ, բարիսք առնէիր, նա եւ մեզանչէիր եւս՝ թէ չառնէիր. իսկ եթէ զնորին հակառակն հրամայեաց Աստուած, մի իշխեր յանդգնել, եւ մի զդործեալն կրկին գործեր: Մի՛ քննեսցուք զմիմեանս, այլ իւրաքանչիւր զան ձինն. զքո վարսն քննեսջիր, զքո կարգսն[2] խուզկջիր[3]:

Այլ նմա, ասէ, պարտ է քան զնս լաւ լինել: Ընդէ՞ր. վասն զի քահանայ է: Եւ զինչ աւելի ունիցի

[27] Բաւական, հոմ՝ կատարեալ, ինքն իրեն բաւող:

[28] Խնամով, (Ագ.) յօժարութեամբ, սիրով:

---

[1] Թէ . . . ապա. տես Ա. 19, Դան. 25:

[2] Կարգ, վարք, հոմ՝ կենաց ընթացք, վարմունք: — Զքո վարսն ՀՆԹ. զքո կարգսն խուզկջիր. քիչ մը եւրոպ՝ Զանոնք ո՛ՀՆԹ, զքոյին վարսն սրոնէ. յն. երկու տեղ ալ միայն՝ Զքո վարսն քննեսջիր. որմէ կը տեսնուի թէ խօսքը նոյնիմաստ բառերով երկրցուած է. տես Ա. 1, Դան. 4:

[3] Քննել, խուզել, քիչ մը եւրոպ՝ սրսնել, նոյնանշան են. քննել:

քան զքեզ, ոչ ապաքէն զաշխատութիւնն, ոչ ապա-
քէն զճգնութիւնն, ոչ ապաքէն զկասկածն եւ զտառա-
պանն. չպարտի ինչ լուսաղոյն լինել քան զքեզ: Եւ
արդ զի չիցէ քան զքեզ լաւ, յայն սակս ինչ պար-
տիցիս զքո անձնդ կորուսանել. ամբարտաւանս խօսիս.
ուստի՞ դիտիցես, ոմ մարդ, թէ չիցէ քան զքեզ լաւ:
Եթէ գողանայցէ, ասէ, եւ տաճարակողոպուտ[4] իցէ:
Ուստի՞ դիտիցես դու. ընդէր քարավէժ դարահոս[5]
անձամբ զանձն առնիցես: Եթէ ասիցէ ոք՝ առ այսմ
անուան[6] ծիրանիք եւ թագ արքունի կայ, թէպէտ եւ
դիտիցես՝ չիշխես զբանն ի վեր հանել[7], եւ եթէ
յանդիմանել եւս կարող իցես, փախչիս. փոխելա-
պատճառ[8] լինիս թէ բնաւ չդիտիցես իսկ, եւ չկամի-
ցիս աւելի վտանգս յանձն առնուլ. իսկ անդ զնդրդ
իցէ զի աւելի վտանգս ախորժելով յանձն առնուցուս.
չվճարին առանց պատժոց այնպիսի բանք: Լաւ եւ
Քրիստոսի իսկ. Ասեմ ձեզ, ասէ, թէ ընդ ամենայն
դատարկ բանից զոր խօսիցին մարդիկ՝ դատ տայցեն[9]
յաւուրն դատաստանի:

Բնաւ ամենեւին իշխեսս զմտաւ ածել եթէ քան
զոք լաւ իցես. եւ չհեծիցես եւ չհանիցես յոդւոց,
չկոծիցես զկուրծսդ, չհայիցես ի վայր եւ նմանիցես[10]
մաքսաւորին. ապա ուրեմն կորուսեր զանձն: Եթէ
այնչափ առ լաւս իշխեացես ունել զքեզ, լաւ լեր,
հանդարտ կաց, զի կայցես մնայցես լաւագոյն. ապա

[4] Ցաճարակողոպտութ, սեղա-
նակապաւթիւն ընող, սրբա-
պղծիչ:

[5] Քարավէժ դարահոս, կամ
դարահոս փահավէժ առնել,
բարձր տեղէ վար ձգել, զըլ-
տորել: Հոս խիստ դեղեցիկ
է բառերուն զանազանու-
թիւնը, աւելագրութիւնն ու
շարքը:

[6] Ա՛ս այսմ անուան, աս ա-
նուամբ մկնուն, այս ինչ մար-
դու քովը:

[7] Ի վեր հանել (զբան), յայ-
տնել, երեւան հանել:

[8] Փոխելապատճառ լինել,
ընչին պատճառներ բերել, ար-
տաքուստ ցուցընել, ձեւացը-
նել. (յն. προσποιεῖσθαι, կեղծել,
ձեւացընել որ բան մ՛ունիմ
կամ ընել կ՛ուզեմ:)

[9] Դատ տալ (ընդ բանից),
ըրածին համարը տալ, կամ
պատիժը դանել:

[10] Զհայիցիցո ի վայր եւ նմա-
նիցես, փխ. եւ ոչ նմանիցես.
տես Ե. 11, Ծան. 8:

եթէ շաղփաղփիցես, զընաւ իսկ ի բաց թօթափեցեր.
եթէ պանծանայցես յանձն՝ ոչինչ ունիցիս. եւ եթէ
չպանծանայցես՝ բաղում ինչ յաւելուս: Զի թէ որ էրն
իսկ մեղաւոր եւ յանձին կալաւ[11] զմեղն՝ էջ արդարա-
ցեալ ի տաճարէն, եւ որ էրն կարի մեղաւոր՝ էջ դատա-
պարտեալ, դու զինչ շահելոց իցես յայսիրատան[12]
քննելոյ: Զանձն քո քննեա, զբոյին վարսն որոնեա:

Զդողանայցես, այլ յափշտակես. չդողանայցես,
այլ բռնաբարես. եւ բաղում ինչ եւ այլ նոյնպիսի
ապիրատութիւնս ցուցանիցես: Զայս ասեմ, ոչ եթէ
զդողութիւնն ինչ դովիցեմ, ոչն անդր, այլ կարի իսկ
պարսաւեմ եւ արտաստս արկանեմ, եւ չհաւատամ
թէ բնաւ եւ իցէ ոք իսկ այնպիսի: Ո՛րչափ ինչ չարիք
տաճարակողոպուտն լինել իցէ, զայն եւ ասել իսկ
ոք չէ բաւական. այլ ի ձեզ խնայեմ. չկամիմ թէ ձեր
վաստակքն ընդունայն լինիցին, այնու զի զընկերացն
ամբաստան լինիցիք:

Եւ արդ աղէ ասա, ոմ ոք քան զմաքսաւորն
վնասակար կայր. արդարեւ իսկ մաքսաւոր եւ մեղաւոր
էր, եւ բաղում չարեաց պարտական. եւ միայն զի ա-
սաց փարիսեցին՝ թէ Չեմ իբրեւ զմաքսաւորս զայս,
զամենայն եւ զընաւ[13] կորոյս: Եւ դու զքահանային
իսկ ասես թէ չեմ իբրեւ զսա տաճարակողոպուտ,
եւ չելանիցես սին[14] ի բնաւէ:

Զայս ամենայն ասեմ ի հարկէ, եւ դամ ատեպ
զբանիւքս[15], ոչ եթէ նոյա ինչ ջատագով լինիցիմ,
այլ վասն ձեր կասկածեմ, թէ դուցէ ընդունայն առ-
նիցէք զձեր վաստակն եւ զառաքինութիւն այդպիսի
ինչ պարծանօք եւ դատապարտութեամբ: Լաւ սմին
իսկ Պաւղոսի. Զգործ անձին իւրոյ, ասէ, քննեսցէ

[11] Ցանձն առնել (զբեզն),
ըրած բլլալն ընդունիլ, խոս-
տովանիլ:

[12] Ցայսիրատան ածելոյ, փխ.
ի քննելոյն ապիրատաս, յանի-
րաւի, անիրաւութեամբ:

[13] Զամենայն եւ զընաւ [illegible]
բոյս, ամենայն ինչ կորսըն-
ցուց. աւելագրութեամբ եր-
կու նոյնանշան ածական:

[14] Ելանել սին (չնչին), պա-
րապ, ձեռնունայն ելլել:

[15] Գալ զբանիւք, նոյն խօս-
քը կրկնել, դարձեալ զուցել:

իւրաքանչիւր աք, եւ յանձին միայն կալցի զպարծանս, եւ մի առ ընկերաւն [16]:

Եւ արդ աղէ ասա, եթէ, ի բժշկանոց երթայիր, եւ վէրս ինչ կամ ցաւս ունէիր, թողուիր դեղ խնդրել եւ ի վերայ վիրին դնել, եւ մատուցեալ զբժիշկն որոնէիր, եթէ սա ունիցի վէրս եթէ չունիցի. եթէ ունէր վէրս, կարէիր արդեւք դարման տանել ինչ. եւ կամ զի նա զվէրսն ունէր, դու զքո անձնդ ոչ բժշկէիր. եւ ասէիր, պարտ էր սմա նախ զանձն բժշկել. որովհետեւ բժիշկս չէ ողջ, թողից եւ ես զիմ վէրսս եւ չբժշկեցայց. միթէ քահանային մեղքն քոյոց մեղացն մխիթարութիւն ինչ իցէ. եւ ոչ երբէք: Այլ եւ նա կրեսցէ պատիժս՝ որպէս ինչ նմա պարտ իցէ, եւ դու տայցես վճիռս՝ որպէս եւ քեզ վայել իցէ [17]. քանզի վարդապետն զկարդ վարդապետութեանն միայն ընու, եւ չպարտի ինչ քան զքեզ աւելի արդարութիւն, բայց եթէ անձամբ փոյթ լինիցի վասն իւրոյ օգտի: Եղիցին, ասէ, ամենեքեան ուսեալք Աստուծոյ, եւ մի աք ասիցէ ցընկերն՝ եթէ ծանիր զՏէր, զի ամենեքեան ծանիցեն զնս՝ ի փոքրկանց մինչեւ ցմեծամեծս, ասէ Տէր: Եւ ոչ եթէ ի քահանային վերայ [18] միայն հարկ ինչ կայցէ: Եւ ընդէր, ասեն, կայցէ դրլխաւոր եւ նստիցի ի վեր: Զի զկարգն կատարիցէ, եւ ընդ քեզ եւ ընդ Աստուած [19] միջնորդ լինիցի:

Մի խօսեսցուք չար զվարդապետսդ, զի մի զանձանց իսկ չար խօսիցիմք. եթէ զանձինս քննիցեմք, չխօսիցիմք երբեք զուանքէ չար. ակնածեսցուք յերեկորոյն [20] յորում լուսաւորեսցի զմեզ քահանայն: Հայր ուրուք իցէ, եթէ կարի ինչ անօրէն գործս գործիցէ, չանայ որդին զընտւ ծածկել. Մի փառաւորիր, ասէ,

[16] Աւ- ընդերաւն, ընկերին հետ բաղդատելով:

[17] Վ ևերի խօսքին մէջ կրնայ պատիժս՝ պատուհաս վրէժս՝ նոյնանշան են. նոյնպէս պարտ իցէ՝ վայել իցէ, նոյնիմաստ, եւ վայելչութեան համար փոխուած:

[18] Փակ. բաելոյ՝ ի վերայ քահանային. տես Ա. 19, Ծան. 15:

[19] Ընդ տէր եւ ընդ Աստուածի միջնորդ լինիցի, քան եւ Աստուծոյ միջնորդ ըլլայ:

[20] Երեկորեն, ասյ, իրիկուն:

ընդ անարգանս հօր քո, զի չէն քեզ փառք նախատինք նորա: Թէպէտ եւ ամենեւին իսկ անկեալ իցէ ի հանճարոյ [21], ներեա անսա. եւ մանաւանդ զհոգեւոր հարցն եւս առաւել պատշաճագոյն է ասել այսպիսի ինչ: Ակնածեա, պատկառեա, զի հանապազ ի քում ապաստուորութեան կայ. վասն քո ցանդ զտաճարն զարդարէ, զիրս հրամայէ ընթեռնուլ, վասն քո հսկէ, վասն քո խնդրուածս մատուցանէ, վասն քո մատուցեալ զԱստուած աղաչէ, վասն քո է ամենայն ջան եւ վաստակք նորա. ակնածեա պատկառեա զոնէ յայնմ ամենայնէ: Զայս ամենայն ածիցես զմտաւ, եւ մատուցեալ երկիւղիւ մեծարիցես եւ առնուցուս օրհնութիւն: Եւ արդ աղէ ասա, ընդէր խրաչիցիս. յոռի ինչ իցէ եւ վասն այնորիկ խորշիցիս. քեզ զի՞ փոյթ է. որ չէն յոռի՝ քեզ նա պարգեւէ զամենայն բարութիւնս. չէ ինչ քեզ ինաս ի նորա յոռութենէն. զի ըստ քո հաւատոյն վճարի քեզ ամենայնն Աստուծոյ. նա՝ ոչ յարդարոյն օգուտ ինչ է քեզ առանց քոյ հաւատոյդ: Երբեմն երկայնմտութիւն գործեաց գործ Աստուած յորժամ զտապանակն բարձեալ բերէին յայլազգեացն, քանզի այնպէս կամեցաւ փրկել զժողովուրդն:

Մի թէ վարք ինչ կամ առաքինութիւն քահանայիցն այնպիսի ինչ մեծամեծս կատարիցէ. Աստուած է որ շնորհէ զամենայն, ոչ այնչափ ինչ քահանայութեամբն՝ որչափ վասն առաքինութեանն վճարէ զամենայն. Հոգւոյն շնորհայ գործ է. քահանային զբանն եւեթ բանալ է [22], եւ զամենայն ինչ Աստուած գործէ. նա նշանակ եւեթ կայ ի միջի, եւ զկարգն կատարէ: Զմտաւ ած որչափ ինչ էր ընդ մէջ [23] Յովհաննու եւ Քրիստոսի. եւ լուաւ եւս ի Յովհաննէ, եթէ Ես կարօտ եմ ի քէն մկրտել, եւ Դուն արժանի

[21] Անհանել է հանճարոյ, է դաշ, խելքը, միտքը կորսնցընել:

[22] Քահանային զբերան եւթէ բանալ է, քահանան բերանը միայն պէտք է բանայ, քահանային՝ բերանը բանալը միայն կ'ինայ:

[23] Էր ընդ մէջ (Յովհաննու եւ Քրիստոսի,) բիչ մը եղբը՝ ի մէջ էր, տարբերութիւն, զանազանութիւն կար:

լուծանել զնորայ մի կօշկայդ: Բայց սակայն՝ թէպէտ եւ այնչափ ինչ ի միջի էր, եւ Հոգին էջ եւ հանդեաւ՝ զոր ոչ ունէր Յովհաննէս, քանզի ասէ թէ ի Լրութենէ անտի նորա մէք ամենեքեան ընկալաք. սակայն մինչեւ մկրտեալ էր՝ չէջ Հոգին իբրեւ ի մկրտութիւն: Այլ եւ ոչ Յովհաննու ինչ բանիւ էջ. այլ օրինակ ինչ կատարէր, զի ուսանիցիս եթէ այնր նշանակ է քահանային եւ զնոյն խորհուրդ կատարէ. չէք ոք ի մարդկանէ որ այնչափ ընդհատ իցէ ի մարդոյ, որչափ Յովհաննէս ի Քրիստոսէ. քանզի նա Ցէր էր եւ նա ծառայ. բայց սակայն էջ Հոգին, զի ուսանիցիս թէ զամենայնն Աստուած գործէ եւ զենաւ նոյն կատարէ:

Կամիմ եւ նոր ինչ ասել, այլ մի ինչ կարի զարմանայցէք կամ խռովիցիք: Եւ զի՞նչ իցէ: Պատարագն նոյն է, եթէ չափ[24] եւ դոյզն ոք մատուցանիցէ, եթէ Պաւղոս եւ Պետրոս ի դէմովին, սակայն նոյն է. զոր Քրիստոս ետ աշակերտացն, զնոյն քահանայքս այժմ կատարեն, եւ չէ ինչ ընդհատ այս յայնմանէ: Եւ էր վասն արդեւք: Քանզի ոչ եթէ մարդիկ սրբեն, այլ նոյն որ զայն սրբեաց. զոր օրինակ եւ բանքն նոյն են զոր յայնժամ Քրիստոս խօսեցաւ եւ այժմ քահանայն խօսի. նոյնպէս եւ պատարագն նոյն է եւ մկրտութիւն նոյն զոր ետն. նոյնպէս եւ ամենայն ինչ հաւատովք կատարի: Դիմեաց վաղվաղակի ի վերայ կոչնելզի Հոգին, քանզի յառաջագոյն զևւր փոքրն եղոյց եւ զհաւատսն մատոյց ընծայ: Արդ այս մարմին է եւ այն. որ համարիցի զայս փոքր քան զայն, չգիտէ թէ այժմ Քրիստոս մծտ է, եւ այժմ ազդէ եւ կատարէ:

Եւ արդ զայս ամենայն ի միտ առեալ. քանզի ոչ եթէ վայրապար ինչ ասացաւ, այլ զի ուղղիցեմք զձեր միտս եւ զդուշագոյն եւս յառաջ առնիցեմք, բայց զի եւ զբանիցս պահպանութիւն ցուցանիցեմք: Ապա եթէ ցանդ լսիցեմք եւ ոչ երբեք առնիցեմք՝ ոչինչ օգուտ մեզ ի բանիցն գործիցի: Միտ դիցուք

[24] Չափ, (ած.) միջին աստիճանի (մէկը):

հաւատասցաւ, փոյթ յանձին ունիցիմք գրել ի միտս եւ ի սիրտս. մարթիցուք ընդ խիղճ մտացն, զի քերեսցուք ի բաց[25]:

7.

Համեմատին ընդ միմեանս Ներսովն եւ Պատդոս սո ի զձշմարիտ փառսն ցոյցացնելոյ:

Ճգամբք են աստիքս[1], այլ մինչդեռ յերկրիս եմք. արտաքինք են մծտաւորքս, այլ ժամանակաւորք են. վշտաք եւ ցաւք լի, այլ մինչեւ ցայսօր եւ ցվաղիւ միայն: Իսկ հեշտասիրութիւնք ոչ այնպիսի ինչ, այլ յաւիտենականք են եւ յերկինս. եւ արդարեւ այն իսկ են փառք, եւ այս անարդանք: Եւ դու միտ դիր, սիրելի. չէք փառք յերկրի, այլ ճշմարիտ փառք յերկինս են. եթէ ոք փառաւորել կամիցի՝ անարգեսցի, եթէ հանգստեան հաւատալ՝ նեղեսցի. եթէ ոք զյարդեալն եւ զդրդուեալն ժամանակաւոր արհամարհիցէ, յաւիտենից դրդեսցի: Եւ զի անարգութիւն փառք են եւ փառքն անարգութիւն, ծն առեալ ըստ մերում կարի յանդիման կացուսցուք, զի զճշմարիտ փառսն տեսանիցեմք: Չիք փառաւորեալ յերկրի. եւ եթէ փառաւորել կամիցիս, դիտասջիր զի յանարգութեանն են փառք:

Եւ արդ բեր ի մէջ յերկուս երեսս[2] քննեսցուք՝ ի Ներսիսէ եւ ի Պաւղոսէ: Նա զփառս աշխարհիս ուներ, եւ սա զանարգութիւն: Որպիսի՞ ինչ: Նա իշխան էր եւ բուռն, եւ բազում պատերազմունս հարեալ եւ բազում յաղթութիւնս արարեալ, մեծութիւն յամենայն կողմանց եռայր[3], զորք անշափ. զմեծ մասն աշ-

[25] Ի բաց ՝երբել, վասկէն նեռաել, հեռացընել, սրբել, մաքրել:

---

[1] Աստէ, տեղաց, Մծտաւորէ, (յն. երկու հեղն ալ παρόντα,) ներկայ, հոատեղւոյն բաներ:

[2] Երեսս, հոմ՝ անձ:— Ցերեսս երեսս դնելոցուէ, է նեբոքնի եմ է Պաւղոսէ, ասիկայ երկու հոգւոյ վասյ քննելոր՝ Ներսնի ու Պօղոսի անձին վասյ:

[3] Եռալ (Ֆերուիեան), հոմ՝ յամաչելոյ, յորդելոյ, վխտալ:

խարհի հնազանդեալ ունէր ընդ իւրեաւ, զարքունական քաղաքն ընդ իշխանութեամբ, զսինկղիտոսն զամենայն նուաճեալ՝ որք խորհրդականքն կոչին, զամենայն օրէնս թագաւորութեան մեծաւ փառօք: Եւ բազում ապաստաք[4] ելանէր եւ մտանէր, յոսկի եւ յարկանս պատուականս համակէր[5]. եւ եթէ ի խաղաղութեան՝ ծիրանեօք եւ թագաւ պայծառանայր, բազմ ապաստարս, բազում օժանդակս եւ ապահով[6] նժուգաւորս[7] եւ նժոյգս զկնի եւ առաջի յօրինէ. ծովս եւ ցամաքի տէր անուանէր, ինքնակալ, ազգս տոս, կայսր եւ թագաւոր կոչէր, եւ այլ եւս բազմ անուամբք անուանէր, որչափ ինչ ի սուտակապատեալ թեան ողբանաց հնարիցէն անուանս գտանել[8]. եւ չէր ինչ ամենեւին պակաս ի փառաց: Այլ եւ իմաստունք, զօրաւորք եւ թագաւորք դողային եւ սարսէին ի նմանէ: Եւ այնպէս ասեն՝ թէ կարի իմն անօրէն եւ բուռն անագորոյն էր, մինչ զի եւ աստուած եւս կամէր անուանել, եւ զամենայն զդիս եւ զկուռս արհամարհէր, նա եւ զամենեցուն իսկ Աստուած, եւ իբրեւ զաստուած որ պաշտօն խնդրէր: Զինչ քան զայն կայցէ փառս[9], մանաւանդ թէ զինչ քան զայն անարգութիւն՝ վաթսարագոյն: Բայց ոչ դիտեմ զիւրդ ի ճշմարտութենէն յառաջագոյն դրդեալ բերան[10], նախ քան զդաստատանն համարձակեցաւ տալ ջճիռ: Բայց սակայն ըստ բազմայն կարծեաց քննեսցուք զիրս, ըստ անհաւատից եւ ըստ սուտակապատութեան: Զինչ մեծ կայցէ քան զայն ի փառացն համարի բնաւ համա-

[4] Սպասք, յն· զարդ, զգեստ, զարդարանք:

[5] Համակիմ (յնփ), (բանի մէջ) թմբկահարել, ընկղմիլ:

[6] Սպառնի կամ սպառնի, ծառայող, հոգացող, պահապան:

[7] Նժոյգ, առոյգ ձի: — Նժուգաւոր, նժուգի վրայ նստող:

[8] Որչափ ինչ ի սուտակապատութեան ողբանաց հնարիցն անուանս գտանել, որչափ անուն որ մարդեղի չղողբորթութեան ողբանաց հնարելու կանան:

[9] Զինչ փառ քան զայն կայցէ փառս, այս ինքն ըստ յունին. Զինչ լաւ կայցէ քան զայն փառս:

[10] Ի ճշմարտութենէն յառաջագոյն դրդեալ բերան, այս ինքն՝ Յառաջագոյն դրդեալ բերանն ի ճշմարտութենէն:

րել զանձն Աստուած. եւ կարի իսկ մեծ անարգութիւն էր, զի մարդ էր եւ այնպիսի յանդգնութիւնս յանդգնեցաւ: Բայց սակայն ըստ բազմայն կարծեաց քննեսցուք. ոչ ինչ էր նմա պակաս ի մարդկեղէն փառաց, այլ յամենեցունց իբրեւ Աստուծոյ պաշտօն մատուցանէր[11]:

Անծեալ կացուցանք հանդիպ նմա, թէ կամիք, զՊաւղոս, զայր մի կիւլիկեցի ի Կիւլիկեցւոց աշխարհէն. եւ որչափ ինչ ընդ Կիւլիկիա եւ ընդ Հռոմ ի միջի է, զայն ամենեքեան դիտեն: Այր մի կարուակ[12], խրտւանդիչ, կարկատիչ[13], աղքատ անանկ, տխմար տգէտ[14] յարտաքնոցն իմաստութենէ: Այր մի որ բազմ անգամ տովմանէ լինէր, եւ նօթի եւ անտուաղ[15] ադանէր[16]. այր մի մերկ եւ բոկ, եւ ոչ կապերտ անգամ զուսովքն գտանէր արկանել, ի քաղց եւ ի ծարաւ եւ ի մերկութեան մաշեալ. եւ ոչ այնչափ միայն, այլ եւ բանտարկեալ ընդ աւազակս եւ ընդ կախարդս եւ ընդ գերեզմանակրկիտս եւ ընդ մարդասպանս, նորին իսկ Հրամանաւ իբրեւ զչարագործ մի տանջէր՝ որպէս եւ ինքն իսկ ասէր:

Եւ արդ ո՞ փառաւորագոյն եւ պայծառ իցէ: Զի զնորա եւ ոչ զանուն անգամ գիտեն բազումք[17]. զաս Յոյնք եւ բարբարոսք եւ Սկիւթացիք եւ ամենայն իսկ ծագք տիեզերաց ցանգ եւ հանապազ[18] չէմափեն ի բերանոյ[19]: Եւ ոչ ինչ[20] զայժմուս, այլ զյնժամուն

[11] Ցմխնէցոյն էբէր Աստուծոյ պաշտօն մատուցանէր, (այս ինքն՝ մատուցեալ լինէր նմա,) ամենեքեան իբրեւ Աստուծոյ մի պաշտօն կը տրուէր (իրեն):

[12] Կարուակ, կօշկակար:

[13] Խրտւանդիչ, Խրխոփէչ, հին բաներ կարկտող:

[14] Տխմար, փչէտ (նփ, յնփ), նոյնանշան են: Ա՛ս խօսքին մէջ ածականները կրկին դրուած են. իսկ յն. է, կարուակ, աղքատ, տգէտ:

[15] Նօթի, անտուաղ, նոյնանշան են. անօթի:

[16] Ադանիմ, դիւրերն անցընել:

[17] Փակ· ըսելու՝ Զի բազումք ե՛ս ոչ զանուն անձամբ նորա գիտեն, մանաւանդ զի շատերն անոր անունն իսկ չեն գիտեր:

[18] Ցանգ ե՛ս հանապազ, ուեւ լագրութեամբ երկու նոյնանշան մակդրուած է:

[19] Չմոփել ի բերանոյ, բերնէն չձգել, միշտ բերանն ունենալ:

[20] Ե՛ս ոչ ինչ զայժմուս . . .

իսկ քննեսցուք, ո՞ր պայծառագոյն եւ փառաւոր էր· կապեալն որ շղթայիւքն իբրեւ խառանաւ[21] ձգէր ի բանտէն, եթէ որ զծիրանին զգենոյր, եւ թագաւոն եւ սպասաւորքն յարքունեացն խաղայր ելանէր[22]: Ո՞չ ապաքէն կապեալն եւ կալանաւոր: Ո՞վ եւ որպիսի՞ կերպարանօք· զի նա զօրօք հանդերձ եւ պէսպէս վայելչութեամբ նստէր յաւետեան յաթոռ թագաւորութեան, եւ զոր ինչ կամէր՝ չկարէր վճարել· եւ կապեալն կալանաւոր՝ որ իբրեւ զչարագործ մի կայր առաջի տգեղծն[23] կերպարանօք՝ ճոխութեամբ եւ իշխանութեամբ գործէր զինչ կամէր: Ո՞րպէս եւ որո՞վ օրինակաւ: Զի նա ասէր՝ մի սերմաններ զբանն աստուածպաշտութեան· եւ նա ասէր՝ չանսամ, չառնում յանձն, զի ոչ եթէ բանն Աստուծոյ կապեալ կայցէ: Եւ անգոնսէր արհամարհէր կիւլիկեցին խորհակար, կալանաւոր կապեալ եւ սովամահ եւ աղքատ զհռովմայեցին զմեծատունն զթագաւորն՝ որ ամենեցուն իշխէր, որ բիւրոցն բիւրապատիկ պարգեւս բաշխէր, որ այնչափ զօրաց իշխէր· եւ չկարէր ինչ վճարել: Եւ արդ ո՞ պայծառագոյն եւ փառաւոր էր· որ կապանօքն յաղթէր, եթէ որ ծիրանեօքն ի պարտութիւն մատնէր· որ ի խոնարհ կայր եւ ընկճեալ եւ չքէր[24] ինչ զհրամանն, որ միայն էր եւ գլէր[25], եթէ որ բազում զօրօքն

քննեսցուք, փխկ· Եւ ոչ զայժմուս ինչ քննեսցուք, հիմա կուանը չքննենք:

21 Խառան, (չուն կապելու) չուան, վզի կապ:

22 Խաղալ ելանել, ելլել· տես ԲՏ· 3, Ծան· 15:

23 Տգեղ (Աբեթպարան+), տգեղ, անշնորհ: — Տգեղծն կերպարանօք, փխկ· ըսելու՝ Տգեղծ կերպարանօքն: Շատ հեղ կը պատահի որ գոյականին յօդն իրմէ յառաջ եղող ածականին վրայ կը դրուի: Զօր օրինակ· Ի նմա բունեալ է նենդաւորն սատանայ: — Մատուցանել զհոգեւորն պատարագս: — Ցարէ ի նոյն գործատնաւորն հաւատարմութիւնն: — Աղցեն զկերպարանս արտաքինեան աղանդոյ: — Ձիցեն ինչ մեզ պէտք հնոցն պատմութեանց: — Ի մտապարծիկն փառաց ազատ էր: — Ընդ ազգի ազգի եղծատործն ապականութեամբ արկին զանձինս:

24 Ձերբակալել, հրամանը բանի տեղ չդնել, ոչ ինչ համարիլ:

25 Գլխ՛ (ըստ), գերազանցել, յաղթող ըլլալ, մէկն անցնել:

եւ ընկրկէր[26]: Ամաչեցեալ դնայր թագաւորն ի կալանաւորէն՝ որ նշան յաղթութեան հակառակ նմա կանդնէր:

Եւ արդ ազէ ասա, յորմէ կողմանէ կամէիր լինել· մի ինձ զայժմուս ինչ ասիցես, այլ դեռ անդէն իսկ քննեսա· յո՞ր կողմանէ որ կամի լինել, ի Պաւղոսի, թէ ի Կերոնէ: Զասեմ վասն հաւատոյ ինչ, զի այն յայտ իսկ է, այլ բան փառացն եւ պայծառութեան: Եթէ հարթ որ[27] իմանայիցէ, ի Պաւղոսի կողմանէ· եթէ յաղթելն քան զպարտելն[28] լաւագոյն իցէ, ապա նա իսկ փառաւոր է: Եւ չեւ եւս է մեծ զի յաղթեաց, այլ որպիսւմ ումէք[29]: Դարձեալ ասեմ զնոյն եւ չդադարեմ ի նոյն[30] ասելոյ: Ընդ այգն արքունական պատկին յաղթեցին, եւ գձուձ կերպարանքն պայծառագոյն քան զպայծառն գտանէին:

Եւ այս ամենայն զինչ իցէ առ այնու որ յերկինս կայցէ նմա պատրաստեալ: Ցորժամ ընդ թագաւորին երկնից գայցէ բազմապատիկ փառօք, յորմէ՞ ինչ կերպարանս կորացեալ կրկնեալ[31] Կերոնի գտանիցի, տրտում տխուր չարաշուք[32] չարատես: Թէ չհաւատալի ինչ քեզ բանքս թուիցին եւ ծաղր առնիցես, դիտասջիր զի դու ինքնին ծաղր կայցես[33]: Եթէ հանդերձելոյն չհաւատայցես, փարթամ յերկելոյն հաւատա: Զեւ եւս պակաց եւ պարգեւաց ժամանակ՝ եւ յայսպիսի պատիւս վայելեաց նահատակն, յորժամ յօրինիչն մարտիցն[34] իսկ եկեալ հա-

26 Ընկրկիլ, եա գառնալ, եա կենալ, քաշուիլ:

27 Փխկ· ըսելու՝ եթէ որ հարթ իմանայցէ, մէկն ուղիղ իմանալու որ ըլլայ:

28 Ա՛յս ինքն՝ եթէ յաղթելն քան զյաղթիլն:

29 Եւ չէ եւս է մեծ զի յաղթեաց, այլ որպիսւմ ումէք, դեռ անոր համար մեծ չէ՝ որ յաղթեց, այլ անոր համար թէ ինչպիսի մէկու մը յաղթեց:

30 Դարձեալ ասեմ եւ կրկնեմ ի նոյն ասելոյ, փխկ· ըսելու՝ ի զնոյն ասելոյ, Յասելոյ զնոյն: Տես Ա· 20, Ծան· 34:

31 Կրանալ, կրկնել, հոս նոյնանշան են· ձռիլ, կձիլ, ամէնալ, ամօթէն ձռիլ:

32 Չարաչարուիլ, չար, դաժան, անողորմ, չարաշուք:

33 Ծաղր կալ, խաղք ըլլալ, խայտառակուիլ:

34 Յօրինիչ մարտիցն՝ մարտայարդար:

սանիկ, յորպիսի՛ ինչ պատիւ վայելիցէ: Մինչդեռ յօտարաց միջն էր հիւր, պանդուխտ եւ նժդեհ, եւ այնչափ զարմանալի եղեւ եւ հանապազ պատուի, յորժամ յիւր սեփականն հասանիցէ՝ յորպիսի՛ ինչ բարեբախտիս վայելիցէ, որպէս եւ ինքն իսկ ասէր՝ եթէ Այժմ կեանքս մեր ծածկեալ կան ընդ Քրիստոսիս առ Աստուած. սակայն եւ այժմ քան զկենդանիս մեռեալն քաջ ցուցանէ զզօրութիւնս եւ պատուի: Իսկ յորժամ կեանքն իսկ մեր Քրիստոս դայցէ հասանիցէ՝ յորպիսի՛ ինչ վայելիցէ, որո՛մ[35] իմիք երանութեանց չհասանիցէ:

8.

Թէ զի՛ր մնռնալոյ սպաս եւ ընդ ո՛ր կենդանիս ոտիւք լինել պարտ իցէ:

Մի՛ վասն մեռելոյն ինչ սուգ ունիցիմք[1] վայրապար, եւ մի՛ ընդ կենդանեացն ուրախ լինիցիմք յախտուն[2]: Այլ զի՞նչ. սուգ առցուք զմեղաւորաց, ոչ միայն յորժամ մեռանիցին, այլ յորժամ կենդանի իցեն: Ուրախ լինցուք ի վերայ արդարոյն, մի՛ եւեթ յորժամ կենդանի իցէ, այլ իբրեւ վախճանիցին: Զի նոքա կենդանւոյն իսկ մեռեալք են, եւ սուքա թէպէտ եւ մեռեալք՝ կենդանիք են. նոքա՝ մինչ ասա իսկ իցեն, ամենայն ումեք ողբումելիք են, քանզի Աստուծոյ ընդդէմ դարձան. եւ սուքա թէպէտ

[35] Որո՛մ նիգ երանութեանց, փակ. ըստ լու՝ Որոյ երանութեանց չհասանիցէ:

---

[1] Սո՛ւգ առնե՛մ, սուգ պահոմ, սուգ բռնել, սգալ: — Պատգրութեան արժանի է սա եւ հետեւեալ երկու պարբերութիւնքն մէջ եղած բառերու եւ խնդիրներու պեպհսութիւնը: Ինչպէս. Սո՛ւգ առնել վասն մեռելոյն. սուգ առնալ վշեղոտաց: — Ա՛յլապատ յախտուն: — Ո՞րքա՛ն լինել ընդ կենդանեացն. ուրախ լինել ի վերայ արդարոյն: — Ոչ պիտի. պ՛ երեխ: — Յորժա՛մ. երբ:

[2] Ա՛յլապատ, յախտուն, նոյնանշան են. ընդհանրապէս. (յն. երկու տեղ ալ՝ ἀπλῶς, ընդհանրապէս, պարզապէս:)

անդր փոխեցան՝ երանելիք են, քանզի սուգ Քրիստոս չոգան: Մեղաւորք ուր եւ իցեն՝ հեռի են ի թագաւորէն, վասն այնորիկ արտասուաց արժանի են. իսկ արդարքն՝ թէ ասա իցեն եւ եթէ անդ, ընդ թագաւորին իցեն. մանաւանդ անդ իսկ մօտաւորք ոչ կարծեօք եւ ոչ հաւատովք, այլ դէմ յանդիման:

Եւ արդ մի՛ վայրապար զդնացեալսն լայցեմք, այլ զնոսա՝ որ մեղաքն երթեալ իցեն. նոքա են ողբոյ արժանի, եւ նոքին[3] կոծոյ եւ արտասուաց: Զի՞նչ յայս կայցէ, աղէ ասա, այնպիսեացն որ մեղաքն իցեն երթեալ անդր, ուր չիք հնար մերկանալ զմեղն. մինչ ասա էին, թերեւս դպրէ ակնկալութիւն բաղում, թէ երբ եւ է դառնալոց իցեն եւ պիտանիք լինելոց. եթէ երթայցեն ի դժոխս՝ ուր չիք հնար օգտել յապաշխարութենէ, զի՞ դործիցեն. ի դժոխս, ասէ, ո՞ խոստովան առնիցի[4] առ քեզ. զիա՞րդ չիցեն ողբոյ արժանի:

Զայնպիսիսն լայցուք, շարգելում, լայցուք, այլ մի՛ անկարդութեամբ, մի՛ զՀերս փետուլ, մի՛ զծամս[5] խզել[6], մի՛ զթիւդս[7] մերկանալ, մի՛ զայտս ցտել[8], մի՛ թուխս համակել[9]. այլ մեղմով ընդ միտս եւ առ ծունր[10] լալ, ողոդանել, դառն արտասուս արկանել[11]: Պարթի եւ առանց այնպիսի՛ ինչ նշանակութեանց լալ դառնապէս. ողբալ ի ձայն աղի եւ ողբմ[12] աշխարհացս, եւ ոչ խաղ եւ ծաղր[13] առնել:

Արդարեւ չէ ինչ ընդհատ ի խաղուց զոր ոմանք անհեդեդս ասուսա[14] իմն աշխարհն. եւ զի ոչ վշտա-

[3] Նոքա . . . նոքին. տես բ. 1, ծան. 7:

[4] Խոստովան առնիցի... փակ. Լինիցի. տես բ. 6, ծան. 15:

[5] Ծամ, երկայն մազ, զարդարուած մազ:

[6] Խվիլ, փրցընել:

[7] Ցիթ, թեւ, բազուկ:

[8] Ցտել, բզկտրտել, արիւնոտել:

[9] Մի՛ նոքա համակիլ. փակ. ըսելու՝ . . . Մի՛ ի թուխս համակիլ, սեւերը հադնիլ:

[10] Առ ծունր, թերեւս՝ առանձինն, ի տան, իբրեւ նոյնանշան՝ առ գնին բառին, որուն հետ կապակցութիւն ունի նաեւ ծնկաւոր բառը:

[11] Արտասուս արկանել, արցունք թափել:

[12] Ողբ ես՝ ողբմ (աշխարհս), խղճալի, ցաւագին (ողբ, լաց):

[13] Խաղ ես՝ ծաղր առնել, ծաղրել, խաղք ընել:

[14] Անհեդեդս, սովորաբար Անո, հոս:

կցուլթեան[15] են այնպիսի կոծիքն[16], զորս ի հրապարական կոծին, այլ ի ցոյց եւ առ մարդկան ականէ[17] եւ վեր ի վերոյ: Գիտեն եւ բազում կանայք արուեստս՝ կանք այնր արուեստի՝[18] եղաբամանքն[19] եւ ձայնարկուք[20], ուր արուեստին կրթուելիւն է, եւ ոչ ի սրբոտէն եւ ի մտացն վշտակից լինելոյ զայնպիսի ինչ գործ գործեն[21]: Ալլ թէ լաս, լաց դառնապէս, հեծեծ, հառաչէս, ծմրեաց[22], սգացիր առ անին[23], առ ծուխր. մի առ մարդկան ականէ վեր ի վերոյ, զի այն չէ վշտակից լինելոյ: Եւ այս քեզ եւս օգնեացէ, եւ նման չինէ սակաւ միսիթարութիւն. զի որ զայլոց մեղս սգայցէ, եւ ինքն փութայ չանկանել ընդ նոսին յանցանօք. ահագին համարեա զմեղսն, դառն եւ անհնարին:

Եւ արդ լացցես զանհաւատսն, եւ զայնոսիկ՝ որ առանց կնքոյ[24] մեռանիցին. որք չիցեն լուսով աւազանին լուսաւորեալք, այնպիսիքն են սաղդ լալոյ արժանի. որք արտաքոյ քան զաբգունեան գտանիցին, ընդ չարադործսն եւ ընդ պատժապարսն: Ամէն աւեմ ձեզ, ասէ, եթէ ոչ որ[25] ծնցի ի ջրոյ եւ ի Հոգւոյ, ոչ մտանէ յարքայութիւն երկնից: Զայնպիսիսն լացցես՝ որ ի մեծութեան վախճանեալ իցեն, եւ ոչ մի ինչ հնարս իւրեանց ոգւոյն ի մեծութենէն հնարեալ. եւ զայնոսիկ՝ որոց առեալ իշխանութիւն լուսանալ զմեղս իւրեանց, եւ չիցեն կամեցեալ. զայնպիսիսն լացցես՝ որ ի մեծութեան վախճանեալ իցեն, եւ ոչ մի ինչ հնարս իւրեանց ոգւոյն ի մեծութենէն հնարեալ. եւ զայնոսիկ՝ որոց առեալ իշխանութիւն լուսանալ զմեղս իւրեանց, եւ չիցեն կամեցեալ. զայնպիս-

[15] Վշտակցութիւն, ցաւակցութիւն:

[16] Կոծիք, լաց, ողբ, ծեծկուիլը: — Կոծիմ, լալ, ողբալ, ծեծկուիլ:

[17] Ա՛ր մարդկան ականէ, փխկ. ըսելոյ՝ Առ ականէ մարդկան, ցոյցքի համար, զբաանց ցուցընելով:

[18] Արուեստիսն՝ այնր առաքեալսն. տես Ա· 15, Ծան· 8:

[19] Եղաբամանք, լացող, լալկան կանայք:

[20] Ձայնարկու, պոռացող, լալական:

[21] Փխկ. ըսելոյ՝ Եւ ոչ զործեն զայնպիսի ինչ գործ ի լինելոյն վշտակից ի սրտէ եւ ի մտաց:

[22] Ծմրիմ, սիրտը կոտրիլ, վհատիլ, տրտմիլ, տխրիլ:

[23] Առանին կամ Առ տնին, (Գ.) տունը, տան մէջ:

[24] Կնիք, հոմ՝ միքուելիւն:

[25] Եթէ ոչ ոք ծնցի... փխկ. ըսելոյ՝ եթէ ոք ոչ ծնցի:

սիան լացցուք եւ առանձինն եւ հասարակ ամենեքին: Ալլ օրինօք եւ կարգօք եւ պարկեշտութեամբ. մի անառակս եւ անհամս[26]. զայնպիսիսն լացցուք մի մի օր միայն եւ զերկուսի[27], այլ զամենայն աւուրս կենաց մերոց: Չէ անհանճար սգոյ այնպիսի արտօսր, այլ գիտոյ եւ խնամոյ. եւ միւսն անհանճար սգոյ է, վասն այնորիկ վաղվաղակի խափնու[28]. յորժամ վասն Աստուծոյ երկիւղին լինիցի, միշտ հաստատուն կայ:

Ոչ վայրապար ինչ եդան օրէնքս այս յառաքելոցն, յահագին խորհուրդսն յիշել զնացեալսն. գիտէին թէ բազում շահ լինիցի նոցա անտի, յաճախ եւ յոյժ օգուտ: Յորժամ ամենայն ժողովուրդն բովանդակ կայցէ ձեռս ի վեր համբարձեալ, միահամուռ քահանայութիւնն, եւ ահագին զենումինն առաջի կայցէ՝ մարմին եւ արիւնն Քրիստոսի, զի՞րդ ոչ ածիցեմք ի հաւան զԱստուած՝ մատուցանելոյն առօթս վասն նոցա: Ալլ զայն վասն նոցա՝ որք հաւատովքն երթեալ իցեն: Քանզի այսպէս կամի Աստուած, զի միմեանց օգնիցեմք, յիրերայ[29] օգուտ գտանիցեմք:

9.

Որ ընդ փառատորն լինել կամի, փառաց մի ցանկասցի:

Ձմարթի այլ ազդ հասանել փառաց՝ եթէ ոչ փախչելոյն ի փառաց. մինչ մեք զնորա հետ[1] իցեմք, փախչի ի մէնջ. եւ յորժամ թողացեմք, զհետ լինի եւ հասանէ. եւ եթէ կամիցիս փառաւոր լինել, մի

[26] Անառակս, անհամս, (Գ.) անառակ կերպով, չափէ դուրս: Անկէ կը տեսնուի որ երբեմն ածականը վրան ս դիրն առնելով մակբայ կ'ըլլայ:

[27] Երկուս, (իբր երկուք, ինչպէս ուրիշ տեղ ալ կայ.) երկու օր:

[28] Խափնու, անցնիլ, մարիլ, դադրիլ:

[29] Զի գտանիցեմք, չէրերաց օգուտ գտանիցեմք. տես Ա· 2, Ծան· 7:

[1] Փխկ. ըսելոյ՝ Մինչ մեք զհետ նորա իցեմք. տես Ա· 19, Ծան· 15:

ցանկալ փառաց. եւ եթէ կամիս բարձրագոյն լինել, մի ունիր զանձնդ առ աւազս[2]: Եւ այլ ազդ եւս. որ զպատիւ չհնդրիցէ՝ զնա ամենեքին պատուեն. եւ որ հնդրիցէն՝ յամենեցունց արհամարհի. քանզի այնպէս իմն է ազդ մարդկան՝ վէս[3] եւ ընդ հակառակս[4]: Եւ արդ արհամարհեսցուք զփառս, զի այնպէս կարիցեմք լինել խոնարհք, մանաւանդ թէ բարձրագոյնք իսկ:

Մի՛ ունիր զանձն առ լաւս, զի յայլոց մեծարիցիս. որ անձամբ զանձն[5] վերացուցանէ, յայլոց չվերանայ. եւ որ անձամբ զանձն խոնարհեցուցանէ, յայլոց վերանայ: Պճոյ չարութիւն է հպարտութիւն. լաւ է մորուանալ քան հպարտանալ. զի անդ՝ մորուսութիւնն միայն է յանմտութենէ, եւ ասա՝ եւս չար մորուսութիւն եւ մտքութիւն[6]: Անմիտն անձին եւ եթէ չար է. հպարտն՝ եւ ընկերացն ապականութիւն. անմտութիւն յայնմ ախտ ծնանի. չիք հնար առն մեծամտի լինել իմաստուն, այլ հարկ է անմիտ լինել հպարտացելոյն: Եւ զի այս այսպէս[7], յայտ իսկ է. բնաւ[8] կարծէն թէ իցէ ինչ չիցէ անմտութիւն. եւ հպարտին միշտ այնպիսի միտք են[9]: Լուր եւ իմաստնոյն. Ցեսի, ասէ, զայր մի պանծացեալ յանձն թէ իմաստուն իցէ. բայց առաւել յայս գոյր յանմտին՝ քան ի նմա:

Ցեսանեմ, զի ոչ վայրապար ասացի թէ եւս չար քան զմորսութիւնն է այնպիսի չարութիւն: Առաւել յայս գոյ, ասէ, յանմտին քան ի նմա: Վասն այնորիկ եւ Պաւղոս ասէր. Մի՛ լինիք իմաստունք յանձինս ձեր:

[2] Ա՛ռ առաջս, քիչ մի վար՝ առ լաւս առնել, մեծ, բարի համարիլ· Ցես Ա. 3, Ծան. 23:

[3] Վէս, պինդելութիւն, յամառ, փառասէր:

[4] Ընդ հակառակս, (գ.) հակառակ, դէմ· — Վէս եւ ընդ հակառակս, հոս՝ ամպամնարար առնուած են. յն. φιλόνεικος, կռուասէր, վիճաբան:

[5] Ընդ՝մբ զանձն վերացուցանէ. տես բ. 14, Ծան. 19:

[6] Մտքութիւն, կատաղութիւն. տես բ. 14, Ծան. 19:

[7] Փակ. Եւ զի այս այսպէս է, յայտ իսկ է:

[8] Բնաւ՝ երբէք թէ երբէ ինչ, ընդ՝ անդրանիկն. տես 1, Ծան. 17:

[9] Եւ՝ հպարտին փէշ այնպէս փոխ են, եւ հպարտը միշտ առնակ կը կարծէ:

Աղէ ասա, եւ ի մարմինս իսկ զո՛ր ասիցեմք առաղջս. զյո՛ր[10] եւ զուռուցեալն եւ զբրադաղեալն, եթէ զնըբաւարան[11] եւ զկազմն[12] եւ զձողն[13], որոց հարթ եւ ամփոփ իցէ տարբն: Թէ այդպէս իցէ, եւ յոգիս՝ ուռուցեալն եւս չար յախտի է քան զբրդաղեալն, եւ հեղն ազատ յամենայն ախտէ:

Ո՞րչափ ինչ բարութիւնս ծնանիցի մեզ խոնարհութիւն. զինչ կամիցիս. ոխս չունել, անցաւանութիւն[14] լինել, մարդասիրութիւն, արթնութիւն, մտադիւրութիւն. այս ամենայն բարիք ի խոնարհութենէն են, եւ սոցին հակառակք՝ ի հպարտութենէ: Հարկ է այնպիսւոյն թշնամանիչ լինել եւ հարկանող եւ բարկացող եւ դառն եւ անհամբոյր[15], դաժան մանաւանդ եւ ոչ[16] մարդ: Ուժգնին իցես, եւ յոյն սակս մեծամտիցես. թէ այսպէս իցէ, վասն այնորիկ առաւել պարտիս խոնարհել: Զի՛ չնչին իրաքն մեծամտիցես. քանզի եւ առիւծ դազանագոյն քան զբեզ է, եւ վարազ՝ ուժգնագոյն, եւ իբրեւ զմիթիս մի ես առնաքաջ. եւ աւազակք եւ գերեզմանակրկիտք[17] եւ ի վեր եկեալքն[18] եւ ծառայքն իսկ քո, եւ թերեւս որ կարին իսկ անաղաւաջք[19] եւ չարաբարոյքն իցեն՝ զոքագոյն քան զբեզ իցեն. եւ այն գովութեանն ինչ արժանի իցեն, եւ չկայցես ծանակ[20] այնպիսի ինչ իրաք մեծամտել:

[10] Ցո՛ր, գեր:

[11] Նըբաւարք, բարակ ու վայելուչ (կազմուածք ունեցող):

[12] Կազմ, զդեակնաբար առնուած է. կարգաւորեալ, վայելուչ եղոյնները:

[13] Ձող, թերեւս իմաստն ըլլայ՝ ցցի պէս չիփ չիափակ եղոյնները:

[14] Անդ՝մանութիւն լինել, բարկացոտ չըլլալ:

[15] Անհամբոյր, խստաբնի չեղող, տրտում, տխուր:

[16] Գազան մանաւանդ՝ Ե՛ ոչ մարդ. (յն. ὄ, քան թէ.) տես բ. 7, Ծան. 20:

[17] Գերեզմանակրկիտք, գերեզմանները բացողն ու կողոպտողը:

[18] Ի վեր եկեալքն, յն. ἀναβαίνοι, մենամարտողները:

[19] Անաղաւաջ է՝ լրբաբարոյ, յն. ἀγνωμονέστεροι, անարդ եղոյնները, անիրաւները: — Ու՛ր կ՚երթաս եա՛... փոխ. Նո՛ւաստ որ կարի իսկ:

[20] Ծանակ իլլ, ծաղրելի, ծիծաղելի ըլլալ:

Ա՛յլ Թերեւս գեղեցի՛կ իցես եւ բարենշան[21] ոք· եւ այն աղջկանց նաղանք[22] են· բայց սակայն քան զիբրամարդ գեղեցիկ չիցես, եւ ոչ այնպէս ծաղկալից համապայծառ[23] Թեւս ունիցիս իբրեւ զայն Թուչուն, որ վարսիւքն եւ դիտակօքն, որ խրձնացեալ[24] եւ խոզանեալ[25] կարակնեալ[26] բազմաճամուկ[27] տունով[28] յաղթէ քեզ գեղեցկութեամբ: Նա եւ փորն[29] կարի իսկ գեղեցիկ է, եւ այլք եւս բազումք ի Թուչնոց, ընդ որս Թէ կամիցիս անցանել ի Հանդիսի՝[30] ոչ ինչ ամենեւեին տեսանիցես զանձն:

Եւ Թերեւս զի մեծատուն իցես՝ Տպարտանայցես· ուսա՞ի իցէ դոր ունիսն եւ կամ զինչ ունիցիս, ոսկի, արծաթ, ականս պատուականս· այն եւ աւազակաց եւ սպանողաց պարծանք են, եւ ոսկեհանայ[31], եւ որք ի քրէական մեռտան[32] խոնջիցին· եւ այն պարծա՞նք ինչ իցեն: Թերեւս զարդո՞ւք ինչ եւ պաճուճանօք Տպարտանայցես· զայն եւ ի ձիսն է տեսանել· Պարսիկք եւ զառաւտնան[33] եւս նկարեն եւ պաճուճեն: Զամաչե՞ս, չէթ[34] այնպիսի իրօք Տպարտանալ, որով֊ք եւ անասունքն Հանդոյն[35] քեզ լինիցին, եւ ծառայք եւ սպանողք եւ կանացիք[36] եւ աւազակք եւ դերեզմանակրկիտք:

[21] Բարենշան, գեղեցիկ:

[22] Նաղանդ, սիգալը, պարծանք: — Նաղի՛, սիգալ, պարծենալ:

[23] Համապայծառ, սաստիկ պայծառ, շքեղ:

[24] Խրձնացեալ, փունջ փունջ եղած, խրձան պէս դիզուած:

[25] Խոզանեալ, խոզանի (ցորենը հնձելէն ետքը մնացած կոմերու) պէս անկուած, ցըցուած:

[26] Կարակնեալ, կարկնով չափուած, կլոր ձեւով:

[27] Բազմաճամուկ, գոյնզգոյն, խառնուածիկ:

[28] Տունդ, պոչդ, պոչ:

[29] Փոր, կարապ· (Լծ, փոռլուս)

[30] Ի հանդիսի անցանել (ընդ առաջ), (մէկու մը հետ) բազդատուիլ, համեմատուիլ, մէկու մը դիմացն, մրցելու ելլել:

[31] Ոսկեհան, բովերէ ոսկի հանող:

[32] Քրէական մեռտան, հանքի տեղ, բով:

[33] Շատաւան, առանձ, ուղտ:

[34] Ա՛մաչէլ, ԹրքԷրէն, հոս նոյնանչան են, ամչնալ, ամօթով լեցուիլ:

[35] Հանդոյն (առաջ), նման, պէս:

[36] Կանացիք, գոյականաբար առնուած է· Թոյլ՝ մեզի մարդիկ:

Ա՛յլ ի տունս ինչ գեղեցիկս պարծիցիս· բազում Թուչունք եւս ի գեղեցիկ տունս բնակեն· մանաւանդ ճայք[37] եւս առաւել պայծառագոյն քան զքո տունն ունին բնակութիւնս: Ա՛յլ Թերեւս ձայնի՞ւ ինչ Տպարտանայցես· քան զփորն եւ զոսկաձակ եւ զասպուճակ[38] չկարիցես երբեք ձայն ինչ քաղցր եւ հեշտական մրմնջել[39]: Ա՛յլ Թերեւս պէսպէս աբուեստիւք· եւ ո՞վ ոք յայտմ զմեզուօք զճարտարիւք[40] անցանիցէ[41]· ո՞ր դրօշող, ո՞ր նկարիչ, ո՞ր գեռնաչափ[42] գտանիցի քան զնոսա իմաստուն, որ կարիցէ ճարտարութեան մեզուաց նմանիլ: Ա՛յլ Թերեւս բարո՞ւկ ինչ Տանդերձիւք· այնու սարդք իսկ անցանեն զանցանեն զքեզ: Ա՛յլ Թերեւս ոտի՞ց արագութեամբ· եւ այնու եւս անասունք գլեն, մանաւանդ նապաստակքն եւ այծեմունք, եւ այլ եւս ինչ յանասնոց որ արագ իցեն ոտիւք: Ա՛յլ Թերեւս ի տարաշխարհ ինչ երթալով· եւ այնու Թուչունքն անցանեն զքեզ· մանաւանդ խորդք[43] եւ ծիծառունք, որ դիւրաւ Տարկանեն զտարաշխարհական ճանապարհս· ոչ պաշար բառնան, եւ ոչ դրաստու կարօտանան, այլ ընդ ամենայնի բաւական են նոցա Թեւքն· նովին եւ նաւ եւ դրաստ ինչ եւ կառք եւ հողմք եւ ամենայն զինչ եւ իցէ՝ արագագոյնք են քան զքեզ: Ա՛յլ Թերեւս քաջաւետութեամբ[44] ինչ Տպարտանայցես· այլ ոչ ինչ ժամանես այծեմանն եւ արծուոյ: Թերեւս զի սարդ լսիցես· այլ չիցես սուր ականջօք քան զեզ: Եւ Թերեւս հնո՞ւ քաջ առնուցուս· այլ չկարես անցանել զշամբ: Եւ Թերեւս զի գործօն եւ համբերող իցես· այլ չես ձեռնհաս լի-

[37] Ճայ, Թռչուն մը· (Լայլաք, Լեյլաք)

[38] Ասպուճակ, տեսակ մը սոխակ: — Զասխակ ես զասպուճակ, չն· միայն՝ սոխակ:

[39] Մրմնջել, գեղեցիկ, մեղմ ձայնիւ երգել:

[40] Ճարտարիւք, ճարպիկ, հնարագէտ:

[41] Անցանել, անցանել զանցանել (գնալու), քիչ մը տարբ՝ փլել, նոյնանչան են· մեկնցնել, գերազանցել:

[42] Գեռնաչափ, երկրաչափ:

[43] Խորդ, կռունկ· (Խոռնաս:)

[44] Քաջաբեռնիւն, ազնիկ տեսնելը, արատեսութիւն:

նել անդադար իրրեւ զմիջինն: Եւ թերեւս զի ոսկի բազմաւ յանձին ունիցիս. այլ ոչ որպէս զՆոդիկ մըջինն: Իսկ առողջութեամբ եւ երջանկալութեամբ[45] յոյժ իսկ առաւել են քան զմեզ անասունք. եւ անհոգութեամբ ինչ չերկնչին երբեք յաղքատութենէ, չկասկածեն[46] ի կարօտութենէ: Հայեցարուք, ասէ, ընդ թռչունս երկնից, զի ոչ սերմանեն եւ ոչ հնձեն եւ ոչ ժողովեն ի շտեմարանս: Թէ այնպէս իցէ, ասեն, քան զմեզ՝ զանասունս[47] լաւագոյն արար Աստուած: Տեսանեմ որչափ ինչ վնաս իցէ հեթեւել զքննելն. տեսանեմ որչափ ինչ շահ է մեզ իրացն քննութիւն. որ քան զամենայն մարդիկ առաւել մեծամտեր, գաւառ եւ քան զանասունս եւս խոնարհագոյն. այլ խնայեացուք ի նա եւ չնմանեացուք նմա: Մի[48], զի քան զմեր բնութիւնս առաւել մեծամտեաց, իջուցանիցեմք զնա յանասնոց աշխարհն. այլ կանգնեացուք զնա անտի, ուր վայն նորա, այլ վայն հաստարակաց պատուոյ. զի նա արժանի էր այնպիսի ինչ կրելոյ, այլ զի Աստուածոյ մարդասիրութիւնն ի մեզ յուցցէ զպատիւն:

Եւ է ինչ բազում՝ որովք ոչ հաղորդին ընդ մեզ անասունքն: Քինչ իցէ. աստուածպաշտութեամբ եւ վարուք առաքինութեան: Ի՛ւ. զի զԱստուած դիտեմք, եւ զնմանն նորա ի միտ առնումք, եւ վասն անմահութեան ճարտարամտեմք[49]: Ցեղի տացեն մեզ աստ անասունքն, եւ չեմք ինչ երկմիտ յայսցանէ. զգաստանամք, եւ այնմ չենք ինչ նոքա հաղորդք ամենեւին. քան զնոսա անուազ[50] եմք, եւ սիրեմք նոցա. եւ այնու է մեծ իշխանութիւնն, զի չեմք հզօր քան զնոսա եւ սիրեմք նոցա. զի ուսանիցիս թէ ոչ դու ես

[45] Երջանկալութիւն, չուտով մարելը: — Հաւել, մարսել:

[46] Երկնչել, կասկածել, նոյնանշան են. վախնալ:

[47] Փակ. ըսելու՝ ... Արար Աստուած զանասունս լաւագոյն քան զմեզ:

[48] Փակ. ըսելու՝ Մի իջուցանիցեմք զնա ... տես Ա· 1; Ծան. 7:

[49] Ճարտարամտել (վասն իրէի, վ.ինդ.), փիլիսոփայել, խելք բանեցընել, խնամատութեամբ վարուիլ խօսիլ:

[50] Անուազ, տկար, պզտիկ, անզօր:

այնմ պատճառաք, այլ որ արարն զքեզ Աստուած[51], եւ որ զբանն շնորհեաց քեզ: Գործիս եւ թակարդս ձգեմք նոցա, եւ այնու ըմբռնեմք, յանկուցանեմք[52], ի համբոյր ածեմք[53]:

Ցածութիւն առ մեզ, հեզութիւն, հանդարտութիւն, ընչից անտեսութիւն[54]: Այլ դու քանզի ի հպարտացելոյ ումն ես, եւ չունիս ինչ այնպիսի, յիրաւի կամ զմարդկանն[55] մեծ համարիս, եւ կամ զանասնոյն խոնարհագոյն. քանզի այնպէս է անմտութիւն եւ յանդգնութիւն, կամ հպարտանայ աւելի քան զլաւն, եւ կամ խոնարհի դարձեալ նոյնպէս. եւ չպահէ սրբոք զիշիւս չափոյն[56]:

Հրեշտակաց զուգական[57] եմք այնու զի զարքայութիւնն խոստացեալ է մեզ[58], եւ ընդ Քրիստոսի բնակութիւն եւ ցնծութիւն: Մարդ տանջի եւ չգիտէ ինչ. մարդ զմահ արհամարհէ, եւ չերկնչի եւ չդողայ, չցանկանայ աւելի իմիք. որպէս զի որք չիցեն այսպիսի, եւս չար են քան զանասունս. յորժամ ի մարմնաւոր ինչ իրս յոլովիցես[59], եւ հոգեւորսքն ոչ գլիցես, զնաւրդ չիցես ի վայր քան զանասունս: Օ՛ն առեալ

[51] Փակ. ըսելու՝ Այլ Աստուած՝ որ արարն զքեզ:

[52] Ցառնոցանել (չնփ.), իրեն ձգել, քաշել:

[53] Ածել ի համբոյր, ընտանեցընել. տես Բ· 19, Ծան. 21:

[54] Անթեսութիւն (ընչից), հոգ չունենալը, արհամարհութիւն:

[55] Զմարդկանն, այսինքն՝ Զիրս մարդկան: — Զանասնոյն, զիրս անասնոց:

[56] Կշիռ չափոյ, հաւասարակշռութիւն, ճիշդ հաւասարութիւն. (յն. συμμετρία, համաչափութիւն:)

[57] Զուգական (ածական), հաւասար:

[58] Այս ինքն՝ Զի զարքայութիւնն խոստացեալ է մեզ Աստուած: — Ինչպէս որ ասպէս ալ երբեմն ասանկ խօսքերու մէջ անուն բային զօրութեամբ եղած ասեն, այնպէս մը կ'երեւայ թէ բայը կրաւորական իմաստ ունենայ: Զոր օրինակ. Թռուաքեցոցեալ եր ջՀն է փրկչանէն, այս ինքն՝ ... ուրուք: — Մեղ պատրաստել եւ ընդունել է ժառանգութենէն: — Զայս է մեր իրաւ գրեալ է: — Վասն չարքարձոց իւր եր ընծայել զայն տեղին: — Վասն Զարքաքնելի առացեալ է ջՀնն: — Ի հնոցն եւս արթնչեալ եր զայն. եւ այլն:

[59] Ցլըվիլ (չնփ.), առաւելլուլ, դերազանցել. Ելլելին նոյնանշան է:

ածցուք ի մէջ զոք յայնցանէ՝ որք ի չարիսն կեցցեն, եւ յանհանճարից զոք՝ որ միշտ ի փափկութեան իցեն եւ զադահութեան հետ[60]. եւ ցուցանեմք թէ եւս քաջ պատերազմող է ձի քան զնա, եւ վարագ եւս զօրագոյն, եւ նապաստակ առաւել եւս արագագոյն, եւ սիրամարդ կարի եւս գեղագոյն[61], եւ փոր բնաւ իսկ քաջաձայն[62], եւ փիղ յոյժ յաղթանդամ, եւ արծուի քաջատես, եւ ամենայն իսկ թռչնոյն եւս առաւել[63] մեծատունք են քան զնա:

Եւ արդ խնայեալ զի եւ քան զանասունս եւս վատթարագոյնք եմք առանց առաքինութեան, ի նա կրթեսցուք, ի նոյն[64] թեւակոխեսցուք[65], զի լինիցիմք մարդիկ, մանաւանդ թէ հրեշտակք իսկ:

10.

Թէ բնաւ չէ պարտ տրտնջել:

Ծառայից չարաբարոյ[1] եւ դժնդակաց է տրտնջելն: Ո՞վ որ իցէ որդի, աղէ ասա, որ ի հօր վաստակն մանաւանդ թէ յանձինն իսկ տրտնջիցէ[2]: Ի միա առ, ասէ, զի անձին վաստակիս, քեզ ժողովեմ. նոցա սեպհական իսկ է տրտնջելն յոյժ յաւուր

[60] Զաքեհանութիւն հեծ, փիլ. Զհետ ազահութեան. տես Ա. 19, Ծան. 15:

[61] Գեղեցիկ, աւելի ազուր, տեսք ունեցող:

[62] Քաջձայն, զօրաւոր կամ քաղցր ձայն ունեցող:

[63] Առաքերութիւնը խիստ գեղեցիկ է, գլխաւորաբար բաղդատական նախադասութեանց այլեւայլ կերպով ըստած ըլլալուն համար. Եւս ասել պատերազմող. Եւս զօրագոյն. տոտուել Եւս արագագոյն. Թռչել Եւս գեղեցկագոյն. Քնաւ Եւ ոչ ինչ ասել Եւս քաջաձայն. յոյժ յաղթանդամ. Եւս տրտնջել Քեզ ստեպ. իսկ յունարէն ասուք ամէնն ալ պարզ բաղդատական ածականներով բացատրուած են:

[64] Ի նա . . . տես Բ. 1, Ծան. 7:

[65] Թեւակոխել, կրթել (չքնաղ), հոմ՝ նոյնանշան են. Չանք ընել, Չանալ, կրթուիլ:

---

[1] Ձաքաբար, դժնդակ, նոյնանշան են. չար բնութիւն ունեցող, անգթամ:

[2] Տրտնջել բայն խնդիրն այլեւայլ կրնայ դրուիլ. ինչպես. վնջիլ, ի վերայ երէ, վառն երէ, չերբ ինչ, բայց աւելի սովորականն է պատմական:

Չանայցեն[3], այլոց վաստակիցեն: Որ իւր համբարս կուտիցէ, էր վան տրանջիցէ, միթէ ղի մեծութիւնն իւր աճիցէ. այլ չէ մարթ: Որ կամօքն եւ ոչ ի հարկէ գործիցէ, տրանջել վան էր տրանջիցէ[4]. լաւ է բնաւ չգործել, քան եթէ տրանջելով գործիցէ[5], քանզի եւ կորուսանէ իսկ զգործն: Թէ չտեսանիցես զի ի տունս մեր ցանկ զնոյն ասիցեմք՝ թէ լաւ է չգործել քան թէ տրանջելով գործէք. եւ բազում անգամ կամիմք զի եւ սպաս ինչ մեզ մի լեցի, քան զտրտունջ ուրուք յանձն առնուլ:

Չար է եւ կարի իսկ չար տրտունջ, մերձ ի հայհոյութիւն. ապա թէ ոչ՝ ընդէր անչափ իսկ եւտուն նոքա վրէժս. անշնորհակալութիւն[6] են իրքն: Որ տրանջէն, ապաշնորհ լինի[7] զԱստուծոյ. եւ որ չլինի շնորհակալ զԱստուծոյ, ապա ուրեմն հայհոյիչ է: Մանաւանդ յայնժամ իսկ մինչդեռ բազում փորձութիւնք էին եւ ստէպ ստէպ ճգտունք, եւ ոչ մի ինչ ուրեք հանդիստ եւ ոչ մի ինչ միսիթարութիւն, եւ բազում յամենայն կողմանց յորդէին չարչարանքն. իսկ այժմ առաւել խոր խաղաղութիւն է եւ բազում դիւրութիւն:

Էր վան տրանջիցես, զի աղքատանայցես[8]: Չմտաւ ած յորպիսի աղքատութիւն էջ Յոբ: Կամ զի թէ խօթանայցես ստէպ. եւ որպիսի՞ ինչ լաւութիւնս դիտիցես զանձին, զոր ուղղութիւնս օրչափ

[3] Վաստպէլ, ջանալ (անչքն, ահ+), նոյնանշան են. (մէկուն համար) աշխատիլ: — Անչքն վաստակիս, ինձ ժողովես. դերանունները վերլուծութեան համար փոփոխուած են:

[4] Գեղեցիկ եղանակաւ ըստած է, փիլ. պարզապէս ըսելու վան էր տրանջիցէ, ինչպէս որ յունարէնն է:

[5] Լաւ է բնաւ չգործել, քան երբէք տրանջելով գործիցէ, քան ինչ տրանջելով գործէք. փիլ. դնելու՝ լաւ է նմա, ձեզ չգործել, քան եթէ տրանջելով գործել:

[6] Անշնորհակալութիւն, ապերախտութիւն: — Սովորաբար՝ Անշնորհակալութիւն ին երբն:

[7] Ապաշնորհ լինել, չլինել շնորհակալ (զԱստուծոյ) նոյնանշան են. (Աստուծոյ) ապերախտ ըլլալ, դանուիլ:

[8] Չի ապրուստայցիս, զի ինչ ծօխանայցիս ապրել, աղքատանալոյդ համար, ստէպ հիւանդանալոյդ համար:

սուրբն Յոբ, եւ այնչափ ցաւոց համբեր· որ յաղբիւն[9] նստեր բազում ժամանակս, եւ որդունք եռային եւ լանէին ի մարմնոյն, եւ ցանկ զթարախն քերեր ի բաց: Իբրեւ բազում ժամանակք անցին, ասէ, ի վերայ, եկին առ նա կինն եւ ասէ· Մինչեւ ցերբ հանդարտեալ կայցես եւ ասիցես եթէ տակաւին ժամանակ անսպասից· աճ[10] սաս բան ինչ ի Տէր եւ վախճանեաց: Այլ թերեւս որդիքն մեռանիցին: Մինչեւ զամենեսեան միանգամայն թաղեցեր չարաչար ինչ մահուամբ որպէս եւ նայն: Գիտէք իսկ զիտէք, զի բազում մխիթարութիւն է նստելն առ հիւանդի, զերեսանն ի միւսանս ածել, զաչսն ունել[11], զծնօտսն պնդել[12], զյետին բանսն լսել· այլ ոչ ինչ[13] այնպիսեաց եղեւ արժանի արդարն, քանզի ամենեքին միանգամայն թաղեցան: Եւ զինչ եւս այլ ինչ ասիցեմ, եթէ հրաման առնուիր սպանանել զորդիս, մատուցանել պատարագ, այրել[14] տեսանել որպէս երանելի նահապետն· ո՛ արդեւք շինէր զսեղանն, ո՛ զփայտն դիզանէր, ո՛ զոտս եւ զձեռս մանկանն կապէր· ո՛չ ապաքէն ինքնին անձամբ[15]:

Այլ նախատիցէ՛ ոք· ո՛ ոք առանիցի այնչափ նահատանաց բարեկամացս ոք ի մխիթարութիւն եկեալ իցեն: Թերեւս լուեալ իցէ զոր ասեմս: Մեք թէպէտ եւ նախատիցիմք, յիրաւի նախատիմք, քանզի մեղաք լի եմք· իսկ յայնժամ ճշմարիտն եւ արդար մեկնեալ յամենայն իրաց չարաց զսոցին հակառակսն լսէր ի բարեկամացն: Ազէ ասա, եթէ ի կնոջէ նահատանս եւ թախանձանս[16] լսէիր, եթէ ես մոլորեալ եւ տա-

[9] Աղբիւ+կամ+ազբիւ+, աղբի կոյտ, աղբանոց:

[10] Աչ, (ՄԼ·) աղէ· Հապա, (հայոց է) Նոյն խօսքը Ս· Գրոց մէջ սահակ է· Աղէ սաս բան ինչ· · ·:

[11] Ունել զաչ, (ն. μύω, աչուքները գոցել:

[12] Պնդել (զծնօտս), (այտերը) ճգմել:

[13] Փակ· Այլ արդարն ոչ այնպիսեաց ինչ եղեւ արժանի· տես Բ· 2, Ծան· 6:

[14] Այս ինքն՝ Տեսանել զայրել նոցա որպէս երանելի նահապետն:

[15] Ինքնին անձամբ, փակ· ինքնին· տես եւ 3, Ծան· 22:

[16] Թախանձանք, ձանձրացընելու չափ աղաչանք:

ռապետ ընդիմ տուն ի տանէ[17] եւ տեղի ի տեղւոջէ, կարօտիմ տեսանել զմտանան արեգական զի հանդեսյց եւ դադարեցից ի վշտաց որ շուրջ են զինեւս: Ընդդէմ խօսիցիս այդպիսի բանս, ով կին դու այլանդակ. միթէ այրդ ինչ իցէ քեզ վշտացդ պատճառք· ո՛չ ապաքէն բանսարկուն սատանայ: Աճ սաս, ասէ, բան մի ի Տէր քո եւ վախճանեաց: Եթէ նա ասիցէ եւ վախճանիցի, դու յապահովի ինչ լինիցիս: Զիք ինչ դժնդակ քան զայսպիսի բանս եւ զցաւս, թէպէտ եւ բիւր ինչ ասիցես:

Եւ ոչ այսչափ միայն այլ եւ ի բազմացն կարծիք[18]. քանզի բազում չարեաց պատժապարտ կարծէին զնա չարչարանացն զոր կրեաց: Այնպէս բարեկամքն զսիրան հանէին[19] եթէ ոչ ինչ արժանի ըստ մեղացն տանջեցար· վասն որոյ եւ ինքն իսկ ասէր՝ եթէ խրատեն զիս յետինքն զորս եւ շանցն հօտից իմոց չհամարէի արժանիս: Քան զօրչափ մահս էին առաւել աղէտք· այլ յամենայն կողմանց ի շնչել[20] մրրկին, ի փչել ձմերայնոյն, ի կուտել ամպոյն ձիւնաբերաց, ի շառաչել շանթիցն բարկութեան ի մէջ այնչափ ահ բամբից[21] եւ ի շուրջ պատել փոթորկաց՝ կայր անշարժ իբրեւ յապահով ինչ եւ յանբջիթ վայրի· ի շնչել սառնամանեացն, ի գոչել դառնաշուշնջ օդոյն չկրքեաց[22] չկասեաց, ոչ ի միտս չարութիւն ծնաւ եւ

[17] Ցառն է փառն, պէղի է պէղովէ կամ Ցառն է փառն, պէղովէ է պէղի· փխ· բռնելոյ ի տանէ ի տուն, ի տեղւոջէ ի տեղի· գարձեալ՝ Դրանէ է դռան· քաղաքէ է +աղա+· Կնոջ է կնոյ· Զարեաց է ըզբիւ· Սրտէ է սիրտ· Ագնէ յադէ· Աղխոյ ինչէ յագնո· Տարօղէ է դարբ· ժամէ է ջամ· Օրէ յօր: Կամ քաղաքէ է +աղաքէ· Խոտան է խոտանէ· Շաբաթէ է շաբաթէ· Օր յօրէ· Ամէ յամոյ· Ամ յամէ եւայլն: Օրինակներէն յայտնի կ'երեւայ որ մի եւ նոյն բառը՝ մէկը բացառական, միւսը տրական եղած առեն, հասարակօրէն առաջինը նախդիր չառնուար:

[18] Այս ինքն՝ Այլ եւ չար կարծիքն առ ի բազմաց, կամ զոր բազումք զնմանէ ունէին:

[19] Հանել զբերան, (սովորաբար՝ բերան) հոգին հանել, խիստ աշխատցընել, նեղել:

[20] Շնչել, փչել, նոյնանչան են: — Սառնամանէն շնչել· տես Ա· 3· Ծան· 33:

[21] Աբոմաբ կամ յաբոմաբ, մռնչել, մռչել:

[22] Կրքեմ, ծռիլ, խոնարհիլ, վհատիլ, լքանիլ:

ոչ ի լեզուէն որոտունջ բխեաց: Եւ այս յառաջ քան զընորհս, մինչ չեւ զյարութենէ ինչ ճառեալ, մինչ չեւ զդեհենէն եւ զպատիժս եւ զանյգնոյն սպառնացեալ: Իսկ մեք ի մարգարէից եւ յառաքելոց եւ յաւետարանչացն ցանկ լսեմք եւ պէսպէս օրինակս ուսնիմք եւ վասն յարութեանն միշտ խրատիմք, եւ տակաւին երկմտեմք. թէպէտ եւ չիք ոք որ ասիցէ թէ միանգամայն այնչափ վիշտք ի վերայ եկին:

Եթէ ինչ ոք կորոյս, այլ ոչ այնչափ ուստերք եւ դաստերք միանգամայն[23]. եւ թերեւս կորոյս ոք վասն մեղաց, այլ ոչ այնպէս յանկարծակի մինչդեռ պատարագս եւ հաճութիւնս մատուցանէր Աստուծոյ: Եւ եթէ ինչ ոք կորոյս, այլ ոչ եթէ միանգամայն եւ զինչս եւ զծառայս եւ զաղախնեայս, որում չէն[24] մարթ լինել: Այլ եւ ոչ կեղտվք ոք վառեցաւ այնպէս, եւ ոչ թարախ ոք քերեաց իբրեւ զնա, եւ ոչ նախատորդք[25] եւ ոտնհարք[26] զտաս տրտփէին[27] յոյսք վերայ, որ կարի քան զամենայն վիշտս կսկծելի է: Ի վիշտս ինչ յորժամ մխիթարիչք ելեն եւ սփոփութիւնս մատուցանեն[28], քաջալերս տայցեն[29], եւ յոյս ինչ բարի առաջի դնիցեն, այնչափ ինչ տրտմիմք կղձկիմք[30]. ի միտ առ որչափ ինչ աղէտք էին զի նախատորդք եւս շուրջ նստէին:

Եթէ զայս հանապազ յեղյեղէք[31], ցանկ զմտաւ ածէք, ոչ ինչ էր ի մնատորացս որ տրտմեցուցանէր զմեզ, յորժամ ընդ այնպիսի նահատակն

[23] Այլ ոչ այնչափ ոտաբերք եւ դաստերք միանգամայն, իմացիր՝ նրբեան:

[24] Փակ· ըսելոյ՝ Որում նմին չէ մարթ լինել:

[25] Նախատորդ, արհամարհող, նախատող:

[26] Ոտնհար, նախատող, ուրիշին չարեացը վրայ ուրախացող:

[27] Տրտփել (ղոփ ի վերայ ոտբոտ), ոտքի տակ առնուլ, կոխել, արհամարհել, ծաղրընել:

[28] Ցորժամ մխիթարիչք ելեն եւ սփոփութիւնս (մխիթարութիւն) մատուցանեն. տես բ. 5, Ծան. 19:

[29] Քաջալերս տալ, մատուցանել, քաջալերութիւն, խրատ խոյս տալ, քաջալերել:

[30] Կղձկիմ, տրտմիլ, չփոթիլ, սիրտը կոտրիլ. (յն. ἀλγῶ, չփոթիլ, տխրիլ:)

[31] Ցեղյեղել (պեռն), շատ հեղ՝ տեղ ըսել, կրկնել:

նայեաք, յայնպիսի ադամանդեայ ոգի, ի պղնձի յանարատ միտսն. որպէս թէ պղնձի կամ քարեղէն մարմին ունէր՝ այնպէս ամենայնի ժուժկալէր առաքինութեամբ, բնաւի տանէր[32] համբերութեամբ: Եւ արդ զմտաւ ածեալ զայնպիսի նահատակութիւն՝ զամենայն ինչ առնիցէք առանց տրտնջելոյ եւ երկմտութեանց:

11.

Թէ քանի՛ ողոց արժանի գործ իցէ՝ ի բաց փախչել յԱստուծոյ:

Փախուստ[1] մեղաւոր (ասէ Գիր) առանց ուրուք հալածելոյ: Զիցէ՞ այս ողոց արժանի, չիցէ՞ արատաւոյ գործ: Ցո՞ փախչիցիս հէգդ եւ թշուառականդ, յո՞ փախչիցիս ի կենաց եւ ի քոյմէ փրկութենէ. եթէ յԱստուծոյ փախչիցիս, զո՞ ապաստան[2] առնիցես. եթէ ի լուսոյ փախչիցիս, ի՞ տեսանիցես. եթէ ի կենաց սրանայցես, ի՞ լինիցիս կենդանի: Փախիցուք ի թշնամւոյ փրկութեանն մերոյ:

Ցորժամ մեղանչեմք, փախչիմք յԱստուծոյ, յօտար երկիր հատուած[3] գնամք՝ իբրեւ զորդին, որ վատնեաց զինչսն հայրենիս եւ գնաց յօտար երկիր, որ ծախեաց զամենայն արարսն[4] հայրենիսն եւ սովամահ լինէր: Ունիմք եւ մեք ինչս հայրենիս. զոր. զերծայց զմեզ ի մեղաց, շնորհեաց ոյժ եւ զօրութիւն ի գործ առաքինութեանն. պարգեւեաց մեզ զյօժարութիւնն, զհամբերութիւնն. եւ[5] մեզ յաւազանին զՀոգին սուրբ.

[32] Ածիւնդէ ֆաթիլէը . . . բնաւ գոնէր, զեղեցիկ զանազանութիւն բառից:

---

[1] Փախուստ, փախչել, սրբանալ, նղոնանչան են եւ զանազանութեան համար փոխխուած:

[2] Ապաստան, ամրանալու տեղ, ապաւէն: — Ապաստան առնել (ղոփ), մէկն իրեն ապաւէն ընել, մէկու մը ապաւինիլ:

[3] Հատուած ֆնալ, ուրիշ տեղ բնակութիւնը հաստատել, գաղթել:

[4] Աբարտ, ինչ, նղոնանչան են. ստացուածք:

[5] Շնորհել, պարգեւել, տալ, նղոնանչան են եւ խիստ գեղե-

եթէ զայն ամենայն ծախիցեմք, սովամահ լինիմք: Զոր օրինակ ախտացեալքն մինչ դեռ ջերմանէն եւ մաղձիւք լկիցին, ոչ յառնել կարեն եւ ոչ գործ ինչ գործել զօրեն[6]. իսկ եթէ փարատիցէ զք ի նոցանէն[7] զայն եւ յառողջութիւն ածիցէ, եւ չհարկանիցեն բուռն զգործոց, յանձանց ծուլութենէ լինիցի նոցա կարօտութիւն: Նոյնպէս եւ առ մեզ. քանզի չարաչար ախտիւ եւ սաստիկ ջերմամբ անկեալ դնիմք[8], ոչ ի մահիճս, այլ ի մեղս, եւ իբրեւ յայրեաս ընկեցեալ կամք ի չարութեանն ի կեղս[9] վառեալք, նեխեալք[10], հոտեալք, երիմացեալք[11], խառուեալք[12], ծնկեալք, ծիւրեալք[13], պատկերի նմանեալք եւ ոչ մարդոյ. շուրջ զմեզ պաշարեալք այսոց չարաց. եւ իշխան աշխարհիս եկեալ հասեալ ծաղր առնէ եւ զոտս ի վերայ արուիէ:

Եկն Աստուծոյ Միածինն, արձակեաց զճառագայթս իւրոյ գալստեանն, եւ զմութիւն մանեալ[14] արար յանկարծ հալածական: Եկն առ մեզ թագաւորն որ յաթոռն հայրենի նստէր, եթող զաթոռն հայրենի: Յորժամ ասեմ եթէ եթող զաթոռն հայրենի, մի փոփոխումն ինչ նմա կարծիցես, որ վերկինս եւ վերինիր առ հասարակ լնու. այլ ըստ տեսչութեանն[15] ասեմ: Եկն՝ զի աստ մարմնով պատեալ էր, եւ անդ առ Հօր նստէր. լիով ի խոնարհն, լիով ի վեր, լիով ի մարմնի, լիով յամենայնի. քանզի չէք ասել զԱստուծոյ՝ եթէ մասամբ ուրեք լինիցի[16]: Եկն առ իս առ թշնամիս, որ

[6] Ցիկ զանազանութիւն, ուր որ ին. երեք տեղ ալ մի եւ նոյն (χαρίζομαι, շնորհել) բայը կրկնած է:

[7] Կաբէլ, զբէլ, նոյնանշան են. կրնալ:

[8] Ի նոցանէն. տես Ա. 20, Ծան. 14:

[9] Անկեալ դնել կամ կալ, պառկիլ:

[10] Կեղ, վերք, ուռեցք:

[11] Նեխեմ, փտուիլ, հոտիլ, ապականիլ:

[12] Երիմացեալ, չորցած, վախացած:

[13] Խառուեալ, ազտոտ, պիղծ:

[14] Ծնկիլ, ձիւրիլ, նոյնանշան են. հիւծիլ, հալիլ մաշիլ:

[15] Մթագնեմ, կպչիլ, փակիլ, թանձրանալ: Մթագնել մռայլ, թանձր խաւար:

[16] Տեսչութիւն, հոս՝ անօրենութիւն, մարմնաւորութիւն, մարդեղութեան խորհուրդ:

[17] Մասին տեղ մը գանուի:

առէի զնա եւ փախչէի, որ եւ տեսանել անգամ չկամէի, որ ցանգ հայհոյէի, միշտ թշնամանէի. եւ տես զի յաղբիս ընկեցեալ կայի՝ որդնալից որորեալ[17], ախտաբեկ[18], սովամահ, ամենայն ցաւօք վարակեալ[19]: Ոչ եթէ ջերմամբ ինչ լկեալ, այլ շար ցանկութեամբքն. նա եւ պատուցեալ տորմեալ[20] էի, այսինքն հպարտութեամբն:

Եւ տես զիս յայնչափ չարիս, եւ չգարշեցայ եւ չխորշեցայ, չսոսկացայ եւ չատեցայ. քանզի Տէր էր, եւ զիւր ստեղծուածն չմերժեաց. այլ գործէ իբրեւ բժիշկ ինչ հնարագէտ. կազմեաց դեղ բազմագին, եւ նախ ինքն ճաշակեաց. քանզի ընդ առաքինութիւնն նախ ինքն անց, եւ ապա մեզ եառ: Նախ իբրեւ զանդեղեայ[21] եառ զաւազանն, եւ ապա փախեցաք զամենայն ցժանդս, եւ ամենայն ինչ փախստական եղեւ յանկարծակի. եւ պատումն զիջաւ, եւ ջերմին ցածեաւ, եւ փուան խարեցաւ[22]. ամենայն ինչ՝[23] որ ինչ յաղտոտութենէ եւ ի ցասմանէ եւ յայլոց չարեացն էին ախտքն, թափեցան հոգւոյն. լուսաւորեցան աչք, բացան ականջք, խօսեցաւ լեզու զօրհնութեան բարբառս, առ զօրութիւն ոտիւ, դեղեցկացաւ մարմին այսպիսի ինչ գեղեցկութեամբ, զի եւ որդի Աստուծոյ արժանի եղեւ կոչել. գեղեցկացեալ հոգւոյն շնորհօք, իբրեւ զնորածին ինչ որդի թագաւորի ի ծիրանիս եւ ի փափկութեան մնալ:

Վա՜յ ինձ, վա՜յ ինձ. որչափ ինչ աղնուականութիւն շնորհեաց մեզ: Ծնաք, մնաք, զարգացաք. արդ ընդէ՞ր փախչիմք ի բարերարէն. որ զայն ամենայն արար, զօրութիւն նոյն ասպ: Զեր հնար այնչափ ցաւօք

[17] Ցբրնիմ, փտիլ: Քիչ մը եաբը՝ Հաբեաւ որբեաւ, փըտած:

[18] Ախտաբեկ, հիւանդոտ:

[19] Վարակիմ (γνοσόω), (ցաւերէ, հիւանդութենէ) բռնուիլ, կապուիլ, պառկիլ:

[20] Ընդունած, պարծիմ, նոյնան են. ուռիլ: — Քիչ մը եաբը՝ Ընդունած, ուռեցք:

[21] Անդեղեայ, դեղեցիկ, թոյնին զօրութիւնը կորոշ դեղ:

[22] Խաբէլ (ψεύδω), (փուութիւնը, վերքը) սրբել:

[23] Փակ. ըսելու՝ Ամենայն ախտն՝ որ յաղտոտութենէն... էին, թափեցան հոգւոյն:

ծնկել եւ ժոյժ ունել, եթէ նորա չէր տուեալ մեզ զօրութիւն եւ մեզայ թողութիւն: Կերաք ծախեցաք զամենայն զոր ինչ էտ մեզ. վատնեցաք զզօրութիւնն, զոր պարգեւեաց, շինչուցաք զշնորհն: Զիարդ ծախեցաք զի ոչ ի լաւութիւն ինչ արկաք ի կիր, եւ ոչ ի պէտս, ինչ բարիս վարեցաք[24]. եւ այն իսկ եղեւ մեզ կորուստ. եւ որ քան զամենայն դժնդակագոյն է՝ յօտարութեան եմք եւ յեղջիւրն կերակուր[25] եղեաք ապաստան[26]. եւ չյօժարիմք դառնալ առ Հայրն, եւ ասել թէ Մեղաք յերկինս եւ առաջի քո, ուր այնպիսի Հայր խնամակալ կայ, եւ յոյժ ցանկացեալ է դարձին մերոյ. միայն դարձցուք, եւ չունի ի դիպահոլ[27] վասն առաջին յանցանացն: Հաւանի, ազաչէ, միայն թէ ի չարեացն հեռանայցեմք. բաւական աղերս[28] է դառնալոյն եւեթ. ոչ ինքն միայն չպատուհասէ, այլ թէ եւ այլ ոք պատուհասիցէ, ըմբերանէ, թէպէտ եւ կարի ոք յառաքինեաց իցէ:

Դարձցուք անդրէն եւ խմացուք զանարգանս յորում էաք. մինչեւ ցերբ հեռանայցեմք եւ չառնուցումք ի միտ զնուազութիւնն. խաղս առնեն զմեզ չարիքն, սովամահ ապանանեն զոգիսն: Արծարծեցուք[29], նորոգեսցուք զանձինս, սթափեսցուք, դարձցուք յառաջին աղնուականութիւնն, զի եւ Հանդերձելոց բարութեանցն հասանիցեմք ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր:

[24] Ի չէր աբխանէլ, վարել (չինչ), նոյնանշան են. գործածել:— Ի պէտս բարիս վարել, աղէկի գործածել:

[25] Եղջեր ինբախօր, յն. κεράτιον, եղջիւր պուղը. (+եղէգ պաչնաղօր:)

[26] Ապաստան լինել (յոտ, չինչ), ապաւինիլ, դիմել:

[27] Ի դէպահոլ առնել, բանտի մէջ պահել, բանտարկել:

[28] Աղէրս, աղաչանք. կապ, յարաբերութիւն, ընտանութիւն. հոմ· յն. ἀπολογία, ջատագովութիւն, արդարացուցում:

[29] Աբծաբծել, բորբոքել, վառել, զարթուցանել:

12.

Թէ զաւր ի չեռոյան մոռացեալ եւ յառաջադիման ձկրտել պարտ է:

Չիք այնպիսի ինչ որ թափուր[1] առնիցէ յուղղութեանց եւ փչիցէ[2] արտաքս՝ իբրեւ զիշատաւին բաբեաց ինչ գործոց մերոց. քանզի երկաւ ինչս[3] ծնանի, եւ ծուլագոյնս գործէ եւ ի հպարտութիւն գրգռէ: Միւսմն եւեթ ուշ ունիմ, ասէ (Պաւղոս), զի որ ինչ զկնին է՝ զայն մոռացեալ, եւ որ ինչ առաջին կայ՝ յայն ձգտեալ[4] ստիպիմ[5] ի վերին պակն կոչմանն Աստուծոյ ի Քրիստոս Յիսուս. եւ այն իսկ է որ յորդորէր զնա ի յառաջ ձգտել[6]: Որ համարին թէ իսկ եւ իսկ կատարեալ իցէ եւ չիցէ ինչ պակաս յառաքինութենէն, կասէ[7] յընթացից, որպէս թէ ամենայնի իսկ հասեալ իցէ. եւ որ չեւ եւս համարի զանձն հասեալ ի կատարումն, չդադարէ երբեք յընթացից:

Զայն եւեթ պարտիմք ցանկ ածել զմտաւ, թէպէտ եւ բիւր բարութիւնս գործեալ իցէ. զի թէ Պաւղոս յետ բազում մահուանց՝ զկնի[8] այնչափ վշտաց այնպէս համարէր, որչափ եւս առաւել մեք: Բայց եւ ոչ կասեցի ինչ, ասէ, ընդ այն[9]. զի այնչափ ընթացայ եւ չվճարեցի ինչ, եւ ոչ զանգիտեցի եւ վհատեցի.

[1] Թափուր առնել, զրկել:

[2] Աբտաքս փչել, ըստ յուներն փքացընել:

[3] Երկաւ ինչս ձնանի, երկու բան յառաջ կը բերէ:

[4] Ձգտիմ, նոր կատարանին մէջ նոյն վկայութիւնն առ բայն տեղ ունի ներքին, ուրոնք նոյնանշան են. յառաջ ձգտիլ, երկրընալ, սաստիկ բերուիլ, ջանալ, հասնելու ջանք ընել:

[5] Ստիպիմ, քիչ մը եաբը՝ ձեպիմ, նոյնանշան են. փութով բանի մը եառեւ ըլլալ, փութալ, հոգ ընել, արտաբալ:

[6] Ի յառաջ չդիտել, յառաջանալ, յառաջադիմել, յառաջանալ:

[7] Կասիմ, գաբգաբիմ (յընթացից), (վազելէն, ձամբէն) եւ կենալ, դադրիլ, կանգ առնուլ:

[8] Ձեւ բազում մահուանց, զկնի այնչափ վշտաց. նախադրութիւնները փոփոխուած են. յն. երկու տեղ ալ մի եւ նոյն բառը:

[9] Բայց եւ ոչ կասեցի ինձ, ասէ, ընդ այն, բայց անոր համար՝ անոր պատճառաւը չդադրեցայ, կ'ըսէ:

այլ տակաւին դեռ[10] ընթանամ, դեռ ճեպիմ. քանզի զայն եւեթ դիտեմ եթէ զիարդ օր ըստ օրէ յառաջադէմ գտայց: Նոյնպէս եւ մեզ պարտ է մռնանալ զուղղութիւնն եւ ի թիկանց[11] թողուլ: Քանզի եւ սուրհանդակն ոչ սրչափ սուրհացաւն[12] զայն ինչ ածէ զմտաւ, այլ թէ սրչափ եւս կէաք եւ ապաբէղք առաջի կայցեն: Նոյնպէս եւ մեք մի սրչափ ինչ վճռեցեալ զառաքինութեանն զմտաւ ածիցեմք, այլ որ ինչ թերին իցէ: Զինչ օգուտ իցէ մեզ վճարելն յորժամ թերին ի նմին ոչ յաւելուցու: Զաւասց թէ չահեմ զմտաւ, այլ թէ բնաւ եւ չտիշեմ[13] իսկ ոչ: Զի այնպէս յոլովագոյնք[14] լինիմք յորժամ զբնաւ չօժարութիւնն զթերեաւն ածիցեմք[15], յորժամ զառաջինն մռացօնս առնիցեմք[16]: Զգաեւցուք, ասէ, մինչ չեւ ախոյանին յաղթեալ իցէ, փութասցուք առնուլ. զի որ ընդ ոլորս[17] իմն մռեալ իցէ, այնպէս իմն՝ թէպէտ եւ ամենեւին ընթացեալ երթայցէ, զոտն զամենայն մարմնովն անցուցանել[18] չանայ, զգլուխն յառաջադէմ ոլորէ[19], զձեռն անդր պարզէ[20], զի այնու աւելի ինչ յընթացսն յոլովիցէ[21]. եւ այն ի բազում չօժարութենէ լինի եւ յաճախ ջերմնու-

[10] Յառաջն դէպ, դեռ. աւելագրութեամբ կրկին մակդայ:

[11] Ի ետիւանց, (գ.) հետեւը, կռնակի կողմը, կռնակը:

[12] Սուրհամ կամ սուրհամ: շուտ վազել: — Փիլ. Սուրհանդակն ոչ ածէ զմտաւ որչափ սուրհացաւ. տես Ա. 2, Ծան. 1:

[13] Կարդա կամ հակըցիր. բնաւ եւ չէլեմ իսկ ոչ. ցն. միայն Եւ ոչ յիշեմ:

[14] Ցալվաթոյն, հոմ սատակագին, զօրագին:

[15] Ածել (չօժարութիւնն զինքեան), (բաղձանքը պակասին վրայ) դարձընել:

[16] Մոռացօնս առնել (չէն, անենայնէ, անենայնէս), մոռնալ: — Կ'ըսուի նաեւ. ի մոռացօնս դրկոյանել (չէն), մոռնալ: Մոռացօնք լինել, մոռացուիլ. Մոռացօնք են ինձ այդ՝ ասիկայ մոռցեր եմ:

[17] Ընդ ոլորս, թերեւս՝ ընդ ոլորս հարանիմ, ցն. ἐπεκτείνω, ձգտել, նկրտել, ջանալ:

[18] Անցոյանալ (զոտն զմարմինն), յառաջ անցընել: Տես նաեւ Ա. 14, Ծան. 12:

[19] Ցոռալոքիմ ոլորիլ ընթալաւ, յառաջ շարժել. ցն. յառաջ ձկտիլ:

[20] Պարզիլ (չէնս), տարածել, երկընցընել:

[21] Ցոլովիլ (չընթոյան), առաւելուլ, յառաջադէմ ըլլալ:

թենէ[22]: Ա յապէս պարտի որ ընթանայցէն՝ ընթանալ այնչափ փութով, այնպիսի յօժարութեամբ. մի ծոյլ, մի մեղկս[23], մի ի գեր[24] մտայ: Որպէս ինչ ի մէջ այնպիսի սուրհանդակաց իցէ եւ յուլին եւ պղերդին[25], նոյնչափ ընդ մեզ եւ ընդ Պաւղոս: Նա հանապազ մեռանէր, ցանկ առաքինանայր. չէր ժամանակ, չդպոյր[26] ժամ յորում ոչ յաւելոյր զամ քան զդամ[27] յընթացսն. ոչ առնուլ կամէր, այլ յափշտակել զպտակն. քանզի այնպէս իսկ է առնուլ զերբաբիոն[28]: Ի վեր կայ որ զերբաբիոնն տայ, այսինքն զպատգին յաղթութեան: Տես սրչափ ինչ անջրպետութիւն[29] կայ ի միջի, այնչափ վայրս հատանել անցանել հասանէ, յորպիսի բարձրութիւնս վերանալ ելանել թեւօք հոգւոյն. այլ իւիք չմոռթի սլանալ ելանել[30] ի բարձունս: Մարմնով իսկ հասանէ երթալ անդր, իշխանութիւն եւ համարձակութիւն կայ առաջի. Մեր, ասէ, առաքինութիւնն յերկինս է: Անդ է պահն, անդ պահիչն:

Տեսանեմ զսուրհանդակսն զիարդ ընդ օրինօքն կան, սրպէս զկատեցուցիչսն[31] զօրութեանն չառնեն հուպ[32] յանձինս, զիարդ ճգնին, զօր հանապազ մրցին ի կռիւս, կրթին ի մարձիկսն[33] եւ ըստ օրինացն յարդարին: Սրչափ եւս առաւել մեզ պարտ իցէ ցուցա-

[22] Ջերմռանիմ, եռանդ: — Ի բաղդատ յօժարութենէ լինի եւ յաճախ (փիլ. ի յաճախ) ջերմնուիմենէ. ցն. երկու տեղ ալ միեւնոյն բառը:

[23] Ծոյլ, ծուլ, (գ.) ծուլութեամբ, թուլութեամբ. տես 8, Ծան. 26:

[24] Ի գեր մտայ, թերեւս՝ յողջացող մտայ:

[25] Ցոյլ, պղերդ, նոյնանշան են. ծոյլ: — Ինչ տարբերութիւն որ այնպիսի սուրհանդակի մը եւ ծոյլին ու պղերդին մէջ կայ:

[26] Չէր ժամանակ, չդպոյր ժամ ցն. երկու տեղ ալ միեւնոյն բառը:

[27] Գամ գան գիմ, եւս քան զեւս, երթալով:

[28] Քանզի այնպէս իսկ է առնուլ զերբաբիոնն, վասն զի յաղթութեան պատին առ եւ զանակաւ կ'առնուին:

[29] Անջրպետութիւն, հեռատութիւն, միջոց, բաժանում:

[30] Վերանալ ելանել, Սլանալ ելանել, թռչիլ ելլել:

[31] Կատեցուցիչ, արգելք եւ զող, արգելող: — Կատեցուցանել, արգելել, կեցընել:

[32] Հասպ առնել, մօտեցընել:

[33] Մարձիկ, ըմբշամարտուեան ասպարէզ:

նել յօժարութիւն, քանզի չէ հասարակ պարգեւքն[34], եւ բազում արգելք կան առաջի. օրինօք կեաց, քանզի բազում ինչ է որ կասեցուցանէ զղօրութիւնն: Այլ դու ամենայնի արկանիցես կարի եւ հարկանիցես ոտամբ[35] մտացդ· քանզի ոչ եթէ բնութեամբ ինչ իցէ կռիւն, այլ կամաց: Թէեթեւ գործեացուք զկամն, զի մի ծանրութիւն հակիցէ[36] եւ հատանիցէ զոյժ ոտիցն: Կրթեա զոտս լինել զգուշագոյնս, քանզի բազում են ոտնառութիւնք. եթէ բազում անգամ գլորիցիս, կորուանես զընթացսն. բայց թէ եւ գլորիցիս՝ յառնել չնանաչիր, քանզի դոյ հնար միւսանգամ յառնել եւ յաղթել: Մի ընդ ոտնառուսն[37] եւեթ ընթանայցես, զի մի առէպ գլորիցիս. ընդ հաստատունն եւեթ ընթանայցես, ի վեր ունիցիս զգլուխ, ի բարձունս[38] ամբառնայցես զաչս: Ակռսպիսի ինչ եւ մարգիկք[39] սուրհանդակացն պատուիրեն, եւ այնպէս ի տեւ[40] տոկայ զօրութիւնն: Ապա եթէ ի վայր նայիցիս, զգետին նշմարիցես, վհատիցիս մեզկիցիս գլորիս[41]: Ի վեր նայեաց ուր պակիչն կայցէ եւ զպակն ունիցի, եւ պակիչն տեսիլ առաւել յորդորիցէ զկամն եւ չտայցէ զգալ պարգեւացն[42], յոյս պարգեւին վերկայն ասպարէզն կարճ երեւեցուցանէ: Զի՞նչ իցէ բրաբիոնն. ոչ ոսկ պսակ ձիթենւոյ

[34] Փակ. ըսելու՝ Չեն հասարակ (հասասար) պարգեւքն:

[35] Հաթանիցիս ոտամբ մտացդ, այլաբանութեամբ ըսուած է. այս ինքն՝ մոքովդ արհամարհէ, անգոնէ:

[36] Հակիչ (ղոյժ), մէկ կողմը ծռել, տանիլ:

[37] Ոտնառուսփ, հոս՝ դոյա-կանաբար առնուած է. սահող, լղրծուն տեղ, իր. (յն. ընդ լղրծուն իրս:)

[38] Ի վեր առնիցիս զգլուխ, է բարձառնս ամբառնայցես զաչս, յն. ի վեր զգլուխ, ի վեր զաչս:

[39] Մարդիկ, հոս՝ յն. παιδοτρίβης, ըմբշամարտութեան մէջ տղաքը կրթող, վարժեցնող:

[40] Ի տէս (Ա·) փակ, երկայն առնն դիմնալ. (յն. διαβατάζω, երկայն դիմնալ:)

[41] Վհատիցիս գդլիցիս՝ գլորիս, փակ· ըսելու՝ . . . գլորիցիս:

[42] Պարգեւացն, յն. τῶν πόνων, ցաւոց. ինչպէս որ խօսքին իմաստն ալ կը բերէ: — Զգալ բայն իր խնդիրը կամ Հայկական կամ արական կ՚առնու. ինչպէս՝ զգալ զցաւս, ցաւոց, արականին գործածութիւնը խիստ վայելուչ է:

եւ ոչ պսակ ոսկի: Այլ զի՞նչ. արքայութիւնն երկնից, Հանդիսան յաւիտենական, փառքն Քրիստոսի, ժառանգութիւն, եղբայրութիւն, բիւրապատիկ բարութիւնք: Զիք ասել, չէք հնար պատմել զգեղ այնր պակչին. որ ունիցի զնա՝ նա միայն դիտէ. որ Հանգերձեալն է առնուլ՝ նա միայն է տեղեակ[43]. ոչ յոսկւոյ եւ ոչ յականց պատուականաց, այլ անչափ պատուականն: Ոսկի ցիխ է առ այնու պսակաւ, եւ ականք պսակականք իբրեւ զկաւ առ այնու գեղեցկութեամբ: Եթէ զայն ունիցիս, բազում փութով երթայցես յերկինս, անդ ՀեմՀոցիս[44], անդ յօրանայցես[45]. նա եւ Հրեշտակքն եւս մեծարիցեն զքեզ՝ յորժամ տեսանիցեն զայն պսակ ի գլուխ, եւ առ ամենեսին համարձակ մատչիս:

13.

Թէ քանի՛ անհնարին ադէտք են անկանիլ յարքայութեանն Քրիստոսի:

Ամենայն ինչ մեր, ասէ, յերկինս է, եւ փրկիչն եւ քաղաք եւ զինչ եւ ասիցէ ոք. ուստի եւ փրկչին անն ունիմք Յեսուն Յիսուսի Քրիստոսի: Եւ այն նորին մարդասիրութեանն է, զի ինքնին դարձեալ դայ առ մեզ· ոչ զմեզ նախ անդր ձգէ, այլ ինքն նախ այսր դայ եւ ապա զմեզ անդր տանի, եւ այն իսկ է բազում պատուոյ նշանակ: Զի մինչ Թշնամիքն էաք՝ եկն, որչափ եւս առաւել յորժամ բարեկամքս եղեալք: Չհրամայէ դալ Հրեշտակաց եւ ոչ Ծառայից, այլ ինքնին դայ կոչել զմեզ յարքայութիւնն իւր, եւ ապա յաւիտենական մեզ յաղթայութիւնն: Ո՞ր դառնիցի Հաւատարիմ Ծառայ եւ իմաստուն, ո՞վ իցէն որ արժանի լինիցին այնպիսի բարութեանցն,

[43] Նա պայն գիտէ . . . , նա պայն է տեղեակ, յն. միայն դիտէ:

[44] ՀեՀմ, պաբաիլ:

[45] Յօրանայ, պանծալ, պարծիլ, պերճանալ, սիգալ, ցոյց ընել:

զնա՞րդ չէիցեն ողբալիքը որ անտի անկանիցին: Եթէ զամենայն ժամանակս լայաք, կարէա՞ք արժանի ինչ առնել: Եթէ բիւր զեհեն ասիցես, չասես զոյզ այնմ ցաւոց զոր կրիցեն[1] այնպիսի ոգիք, յորժամ ամենայն աշխարհս յառաջ կոչիցի, եւ բարբառք փողոյն հընչիցեն, եւ առաջին նորա գունդք հրեշտակացն այսր եւ անդր ընթանայցեն, ապա երկրորդն, ապա երրորդն, յետոյ բիւրուց բիւրք դասուց յերկիր ծառալեցին[2], ապա քրօբէքն՝ քանզի բազում եւ անչափ իսկ են կարգք վերին զօրութեանցն, ապա սրովբէքն առ նովաւ ի նորա երեւելն անճառ փառաւքն: Իբրեւ եկեալ հասանիցեն ամենէքեան նորա, ածիցեն կացուցանիցեն զընտրեալսն ի միջի՝ զպաղատեանս եւ զամենեսին որ նոյնպէս հաճոյ եղեն, ի նորին իսկ ձեռացն առնուցուն զպսակն. քարոզքն առաջի կարդայցեն, պատիւս ի թագաւորէն առնուցուն առաջի ամենեցուն, առաջի ամենայն երկնից զօրականացն: Զի թէ բնաւ[3] չէր իսկ զեհեն, յորժամ զնոսա այնպէս ի պատիւ տեսանէին եւ զանձինս յանարգանս, որչափ ինչ անհնարին տանջանք էին: Խոստովանիմ զեհեն եւ ես, եւ կարի իսկ անհնարին. բայց եւս անհնարին քան զայն՝ յարքայութենէն անկանելն է:

Միա դիր, եթէ որդի առն թագաւորի[4] երթեալ պատերազմ ուրեք Հարկանիցէ[5], անուանի եւ առաքինի ի ճակատն գառնայցէ, զօրօք բազմօք, մեծաւ յաղթութեամբ, կառօք եւ երիվարօք, ազգի ազգի զգեստ զօրականաց, ոսկեզօծ վահանօք, գունդ գունդ ասպարակօրք՝[6] որ շուրջ զնովաւ աստի եւ անտի յօրի-

[1] Օրինակին մէջն էր, ցաւոց զոր իցեն այնպիսի ոգիք. փոխեցինք ըստ յունին:

[2] Ծառալիմ, տարածուիլ:

[3] Զի թէ բնաւ չէր խէ զեհեն. (յն. Զի թէ չէր զեհեն.) տես 1. Ծան. 17:

[4] Եթէ արբէ առն թագաւորէ. յն. Եթէ թագաւոր կամ որդի թագաւորի. հոս՝ մեռած դրուածն արժանի է այր բառին աւելցդրութիւնը. տես Բ. 9, Ծան. 14:

[5] Պատերազմ հարկանել, պատերազմ ընել: Կ'ըսուի նաեւ Ցօղ պատերազմ:

[6] Ասպարակք, վահանակիր վահան կրող, (զինուոր):

[7] Ցօրինել մտանիցեն, կարգի դրուած, շարուած մտնեն:

[8] Ցաղս եւ ի բերան համբուրէցեք, աղաչութիւնն ու բերնին համբոյր ասց:

[9] Ճառագործ հարկանել, ճամբայ ընել: — Հարկանել բայը քովի անորոշ հայցական խնդրովը խել մը ձեւեր կը ձեւացընէ, որոնք ամէնն ալ խիստ գործածական են: Այսպէս են. Ասաբ հարկանել (գետաղթ). Բռնաւթ հարկանել (գետեղ). Բռաւն հարկանել (պետք). Գան հարկանել (գոտ). Գոփ հարկանել. Հալչի հարկանել. Հաւր հարկանել (գրանք). Որդ հարկանել (ոտ). Ցառայսրնիւն, ոգիս կամ պատառաւորութիւն հարկանել. Փող հարկանել: Տես եւ Ծան. 5:

[10] Ի վ վայր հասեալ գտանել: Ալ, ժողոված կենալ:

[11] Գլխարկել, խորհուրդ, գիր-գրին նշմարել, նոյնանշան են. (ամենքին) գլուխը կախել, ամչնալ, առջեւ նայիլ:

նեալ[7] մտանիցեն, եւ ամենեւին քաղաքն պսակեալ պայծառացեալ նմա ընդ առաջ ելանիցեն, իշխանքն ամենայն խառնիճաղանճ ոամկաւն հանդերձ, այլազգք եւ օտարալեզուք, կալանաւորքն եւ կապելովք. ապա հազարապետքն հանդերձ այլովք իշխանօքն բազմապայծառ զարդուքն, գունակ գունակ հանդերձիւքն յառաջ մատչիցին, եւ նա գիրկս արկանիցէ, յաչս եւ ի բերան[8] համբուրիցէ, զձեռանէ ուներիցի եւ մօտ առ իւր տանիցի, եւ բազում համարձակութիւն տայցէ, եւ առաջին ամենեցուն իբրեւ ընդ բարեկամն խօսիցի, եւ պատմեսցէ՝ թէ զամենայն ճանապարհս վասն ձեր Հարի[9], եւ յարքունիսն տանիցի, եւ ընդ նմին վայելեսցեն յարքունիսն. եւ այլքն թէպետ եւ չպատժիցին, այլ զի չեն արժանի այնպիսի պատուոյ, քան զորպիսի տանջանս չիցէ այն նոցա անհնարին: Զի թէ ի մարդկան միջի դառն իցէ յայնպիսի փառաց անկանել, որչափ եւս առաւել առաջի Աստուծոյ, յորժամ ամենայն զօրութիւնքն ի մի վայր հասեալ դատարկեալ կայցեն[10] հանդերձ թագաւորաւն. յորժամ դէպ կապիցին, եւ գլխարկեալ կորացեալ զգետին նշմարիցեն[11], եւ զզօրագլուխն նոցա զատանայ կապեալ տանիցին, եւ ամենայն գունդքն դիմակաց հակառակորդին ընդ նմին ի տանջանս ձգիցին. յորժամ զօրութիւնք երկնից զղջիցին, եւ ինքն ամպօք երեւեսցի: Հաւատացէք, առ ահի

միտքս ընդ բանսս[12] յիմարեցան, եւ չկարեմ զճառս ի գլուխ հանել[13]:

Ի միտ առէք, յորպիսի փառաց վըճպիցիմք, ուստի մարթի էր չվըճպել. եւ անհնարին աղէտք այն են՝ զի իշխան եմք չանկանել յայնպիսի աղէտան, եւ անկանիցիմք[14]: Ցորժամ զոմանս ընդունիցի եւ առ Հայր տանիցի յերկինս, եւ զոմանս թողուցու, եւ առնուցուն հրեշտակք ինչ եւ ձգիցեն ականջս, թէ պէտ եւ կարի յոյժ զարտասուս Հարկանիցեն, դլխիվայր կորացեալ տանիցին ի հուր գեհենին, եւ նախ առակ եւ նշաւակ[15] առաջի ամենայն աշխարհաց առնիցեն, որպիսի ինչ Համարիցիս զայնպիսի յաւս: Փութասցուք մինչ դեռ ժամանակս ի ձեռս իցէ, եւ բազում Հոգս զմերոյ փրկութեանն կալցուք յանձինս: Քանի ինչ ունիմք այնպիսի ասել՝ զոր մեծատունն ասէր. եթէ թողցեր ոք այժմ զմեզ՝ դառնայաք եւ մեք Հնարս անձանց. այլ չթողու ոք: Եւ զի ասելոց եմք, ի նմանէ իսկ յայտ է, նա եւ յայլոց բազմաց: Եւ զի ուսանիցիս, թէ քանի են[16] յորոց վերայ ջերմ ինչ սաստիկ եհաս, եւ ասէին՝ եթէ աստ զերծանել կարասցուք, ոչ եւս արկցուք զանձինս յայսպիսի վտանգս:

Բազում ինչ եւ մեք ասասցուք այնպիսի, այլ լսիցեմք՝ զոր մեծատունն լուաւ, եթէ վիհ մեծ է ընդ մեզ եւ ընդ ձեզ· զի աստէն ընկալաք զբարիսն: Հեթողութիւն:

[12] Կան շատ բայեր՝ ընդհանրապէս ներքին այնեալ կիրքեր կամ զգաժմունք ցուցընող, որոնք ընդ նախդրով տրական խնդիր կ'առնուն. ասզանազանութեամբ՝ որ նոյն խնդրառութիւնը ոմանց խիստ սովորական ու հասատատուն է. այսպէս են գնելու բայերնուս առաջինները, ուր որ միւսները սովորաբար ուրիշ կերպ խընդիր կ'առնուն եւ երբեմն ընդ ով: Զոր օրինակ. խնդալ. սոքան լինել. հաճել. զարմանալ. նախանձել, նախանձ բերել. զբաղել. ջրփոյտակ լինել. ընդծիծաղել. ցասնալ. ջախջախել. պաղատալ. ասոչ առնուլ գան-գրավել եւայլն, որոնք կարգալով ու մտադրութեամբ կը սորվուին:

[13] Ի գլուխ հանել, լմընցընել:

[14] Անկանիցիմք, փխկ. ըսելու՝ անկանիմք:

[15] Ածաւ է նշաւակ... տալ, (սովորաբար՝ ածաւ նշանակի.) խաղք խայտառակ ընել. եւ վայելչութեան համարքաշնուած:

[16] Թէ տան՝ են, թէ որչափներ կան:

ծեսցուք դառնապէս, ազաչեմ. մի՛ միայն հեծեծցուք, այլ եւ յառաքինութիւն մեծցուք[17]. սուգ առցուք այժմ վասն փրկութեան, զի մի՛ յայնժամ առնուցուն սուգ զոր: Լացցուք այժմ, զի մի՛ յայնժամ լացեմք ի չարիսն. այս լալումն առաքինութեան է, եւ այն՝ անօգուտ մնաց: Ղեղեսցուք զանձինս այժմ, զի մի՛ նեղիցիմք յայնժամ. չէ ընդ մի համար[18] այս նեղութիւն եւ այն. աստ սակաւ ժամանակ նեղիս, մնասանդ թէ չզգաս իսկ զնեղութիւնն, քանզի դիտես՝ եթէ վասն բարեաց նեղիս. անդ է դառն նեղութիւնն, քանզի չկայ ակն յուսոյ՝ եթէ զբաս[19] լինիցի նեղութեանն, այլ ցանկ եւ Հանապազորդ. յորմէ լիցի ամենեցուն մեզ զերծանել եւ Հասանել Հանդստեան:

14.

Զի իրրեւ ընդ մանկտուց, այնպէս իմն գնացեր ընդ Հրեայսն Աստուած:

Աստուած ոչ յանկարծակի զամենայն առնէ, այլ մեղմով ըստ զիջանելոյ վասն իւրոյ բազում մարդասիրութեանն. եւ Քրիստոսի գալստեանն նոյն պատճառք են՝ այժմ[1] եւ ոչ վաղագոյն գալ: Եւ յայտ յաւետարանին առնէ՝ զի նախ զծառայն առաքեաց, զի մի ի սպանումն որդւոյն գայցեն. զի եթէ յետ ծառայիցն եկն եւ չակնածեցին յորդւոյն, որչափ եւս առաւել թէ եւս յառաջագոյն եկեալ էր. եթէ նուազագոյն Հրամանացն ոչ լուան, զիա՞րդ մեծամեծացն լսէին:

Համարեաց զամենայն բնութիւն մարդկան իրրեւ զմի հասակ, եւ զառաջին ժամանակսն զմանկտւոյ կարգ

[17] Մխիթ (յառաջնութիւն), (առաքինութեան) ձեռք զարնել:

[18] Ընդ ոչ հասար, կամ ընդ ոչ, հաւասար, նոյն կարդի:

[19] Զբաս լինել (խփ.), լմընցնալ, վերջանալ:

[1] Օրինակին մէջն էր· Եւ Քրիստոսի գալստեանն նոյն պատճառք է նա եւ ոչ... քան յոսնին փոխելով բրինք, նոյն պատճառք են՝ այժմ եւ ոչ վաղագոյն գալ:

ունել ազգիս մերոյ, եւ յետ նոցա զերիտասարդի, եւ մնաւսորացս զծերութեանն: Ցորժամ ոգիքն հասին ի չափ, ի վառել[2] մարմնոյն անգամոյն եւ ի ցածնուլ պատերազմին, յայնժամ եկաք ի զգաստութիւն: Ա՛յլ զնորին հակառակն, ասեն, ասես: Մանկտուց է ուսումն եւ ոչ ծերոց. այլ ոչ եթէ զմեծամեծ ինչ կրօնսն մանկտուց է ուսանել, այլ զՀոռետորականն եւ զբանիցն դժնդակ մրցութիւնս[3]. բայց ի կատարեալ կրօնսն՝ յորժամ հասուն իցէ, գայ[4]: Տես զի եւ Աստուած զնոյն առնէր առ Հրէիւքն. որոց դպրապետս[5] ի վերայ զՄովսէս կացոյց, եւ իբրեւ մանկտուց այնպէս[6] տայր նոցա հրաման. դեղանմանս աստուերադիրս[7] դրէր, որպէս եւ մեք զալփաբետան զառաջինն. քանզի զաստուերսն ունէին օրէնքն զՀանդերձելոցդ սրբութեանցն, եւ ոչ զնոյն իսկ զպատկերագիրս[8] իրացն: Եւ զոր օրինակ մեք մանկտուց պզակունդս եւ պախաճըճամ[9] գնեմք եւ արծաթով պատրեմք, եւ զմին միայն պահանջեմք՝ զի ի դպրոցն երթայցեն. նոյնպէս եւ Աստուած յայնժամ եւ մեծութիւն ետ նոցա եւ փափկութիւն, եւ զմին միայն պահանջէր ի նոցանէն՝[10] զի բազում մտադրութեամբ Մովսեսի ունկնդիր լինէին: Վասն այնորիկ ետ զնոսա վարդապետաց, զի մի՛ զնա արհամարհիցեն. իբրեւ Հօր զթածի արար զնոսա յանձն: Եւ արդ տես զինչ ի նմանէ միայն երկնչէին. չասային թէ ո՞ւր է Աստուած, այլ թէ

[2] Վառել, ակարանալ:

[3] Զբանիցն դժնդակ մրցու-ՆԻՆ, յն. (δεινότητα λόγων), բառերու գժուարութիւնը:

[4] Բայց ի կատարեալ կրօնսն (վարդապետութիւն) գայ, յորժամ...:

[5] Դպրապետ, հոս՝ առաջին ակզբունքը սորվեցընող վարպետ:

[6] Եւ իբրեւ մանկտուց՝ այնպէս տայր նոցա հրաման. տես Բ. 15, Ծան. 35:

[7] Դիեղանմանս աստուերագիրս դրէր, յն. (σκιαγραφῶν) աստուերագրելով, ծրագրելով: — Աստուերագիրք, (տ. ք.) չքի պես քաշուած, ծրագրութիւն:

[8] Պատկերագիրք, յն. (εἰκόνα,) պատկեր, օրինակ, նմանութիւն:

[9] Պզակունդս, պախաճճամ, յն. միայն (πλακοῦντας,) կարկանդակ:

[10] Եւ զմին միայն պահանջէր ի նոցանէն. տես Ա. 20, Ծան. 14:

ոչ է Մովսէս. մինչեւ[11] մնան էր, ահագին էր ամենեցունն: Եւ յորժամ զյօդս գիրն գրեցին[12], տես զիարդ տանջեաց զնոսա:

Աստուած կամէր տարագիր[13] առնել զնոսա, եւ նա չէտ թոյլ. մանաւանդ թէ ամենայն իսկ Աստուծոյ էր: Զոր օրինակ յորժամ հայր սպառնայցէ, եւ վարդապետն զանձամբ առնուգու[14] թէ յիս թողլ, յայսմ հետէ ես եմ երաշխաւոր: Եւ այսպէս լինէր անապատն դպրոց. եւ իբրեւ մանկտի՝ յորժամ յամէն ի դպրոցի, փախչել կամին, նոյնպէս եւ նոքա յայնժամ զնդիպատոս խնդրէին, զարտասուս հարեալ լային[15] թէ կորեաք ծախեցաք սպառեցաք. եւ զպնակիսա[16] նոցա խորտակեաց Մովսէս, յորում գրեացն նոցա իբրեւ անուանս ինչ: Որպէս եւ վարդապետք առնիցեն, յորժամ տեսանիցէ եթէ չարաչար գրեալ է, զպնակիսան եւս ի բաց ընկենուցու՝ յորժամ զբազում ցաստումն կամի ցուցանել. եւ եթէ բեկանիցէ զպնակիսան, հայրն չցասնու: Նա ստէպ գրէր, եւ նոքա չհայէին ի գիրսն, այլ այլուր դարձեալ լկտենային[17]. եւ որպէս ի դպրոցի զմիմեանս հարկանեն, նոյնպէս եւ նոցա հրաման ետ ընդ միմեանս խառնել[18] եւ կռտորել: Դարձեալ ետ զուսումն եւ խնդրէր զհամարս[19]. չետուն[20], եւ գան եհար: Եւ այլ ազգ եւս, համարեաց թէ այնպէս որպէս թէ խոստանայցէ զբ գիտել զդիրն, եւ յորժամ ցան աստ անդ հարցանիցի[21] եւ չասիցէ՝ գան

[11] Մինչեւ, հոս՝ քանի որ, որչափ ատեն որ:

[12] Ցորժամ զյօդս գիրն գրեցին, յն. (κακῶς ἔπραξαν,) չար գործեցին: Գուցէ թարգմանչին օրինակն էր՝ ἔγραψαν.

[13] Տարագիր առնել (ըստ), աքսորել:

[14] Զանձամբ առնուլ, վրան առնուլ, յանձն առնուլ:

[15] Զարտասուս հարեալ լային, յն. միայն (ἔκλαιον,) լային:

[16] Պնակիսա, (յն. πινακίδιον) պզտիկ տախտակ:

[17] Լկտենային, սովորաբար՝ լկտիմ, անամօթութիւն ընել: — Այլ այլուր դարձեալ, հապա ուրիշ տեղ դառնալով:

[18] Խառնել ընդ միմեանս, իրարու հետ կռուիլ, զարնուիլ:

[19] Խնդրէր զհամարս, դասը համարը հարցընել, պահանջել:

[20] Չետուն, այս ինքն՝ զհամարս: — Տալ զհամարս, դասը տալ, զրուցել:

[21] Ցան աստ անդ, ապիեն անդիեն, խառն: — Ցան աստ անդ հարցանիլ, պահանջիլ,

ըմպէ [22], նոյնպէս եւ նոքա ասէին դիտել զԱստուածոյ զօրութիւնն, եւ յորժամ ցան ասա անդ պահանջէին ման գիտութեանն՝ չտային համարս, ման այնորիկ եւ դան իսկ ըմպէին: Ցետոյ ջուր· պարտէիր յիշել զջուրն որ յերկրին Եգիպտացւոց էր· զի որ ի ջրոյն արիւնն [23] արար, կարող է եւ զդառն ջուրն ի քաղցրութիւն դարձուցանել [24]: Զոր օրինակ եւ մեք ասեմք ցմանկտի բազում անգամ, յորժամ տեսանիցես ի դիրս զալին, յիշեա զի եւ ի պնակիսան նոյն կայր: Ցետոյ սուվ, յիշեա զի նոյն էր որ զարդիւնան եգիպտացւոյն կորոյս. տեսեր պատերազմունս, յիշեա զնոսա զմել զօրացն Փարաւոնի. տեսեր զի անարիք [25] բնա կեալ էին յերկրին քանանացւոց, այլ ոչ ինչ մեծամեծք քան զեգիպտացիսն էին: Որ ի նոցա միջոյ [26] զերծոյց զքեզ, ո՞չ ապաքէն միևնոյն արտաքոյդ [27] ես պահեսցէ: Ամլ ոչ ծանեան զդիրն յորժամ ցան ասա անդն հարցան, նմին իրի իսկ եւ դան արբին. կերան արբին եւ կիցս ընկեցին [28]: Չէ պարտ առ մանանայիսն [29] այլ փափկութիւն ինդրել, այլ ի միտ առնուլ զչարիսն որ անտի ծնան: Եւ այնպէս ինչ գործ գործէին որպէս ագատ մանկտի ի գպրոցս սոխպիցի երթալ, եւ նա ընդ ծառայս ի սպաս կամիցի մնանել [30]. նոյնպէս եւ նոքա զեգիպտասս ինդրէին, եւ ոչ ագատութեամբ առ սեղան Տօրն նստել եւ ի նոյն խորհիկս [31] վայելել,

(դասը) ագիսէն անդիսէն, խառն հարցընել:

[22] Գոն ըմպել, ծեծ ուտել: — Գոն հարկանել, ծեծել:

[23] Զի որ է ջրոյ արիւնն արար, փիսկ· ըսելու՝ Զի նա որ ի ջրոյ արիւն արար:

[24] Ի չաղրոսկիսն գործոցանել, քաղցրացընել: — Կ'ըսուի նաեւ՝ ի փախատ, է խնդրոսկիսն, է կեանս, է ծառայութիւն, է գործոցանել եւ այլն, փախցընել, ուրախացընել, կենդանացընել, հանելընել:

[25] Անարիք, հակայ:

[26] Ի նոցա միջոյ, փիսկ· ըսելու՝ ի միջոյ նոցա: Տես Ա· 19, Ծան· 15:

[27] Ո՞չ ապաքէն միևնոյն արտաքոյդ ես պահեսցէ, փիսկ· ըսելու՝ ... ցորքան արտաքոյ ես պահեսցէ զքեզ:

[28] Կէտ ընկենուլ, աքացել զարնել, աքացել:

[29] Առ մանանայիսն, (ἐν τῷ μάννᾳ, մանանային մէջ,) մանանային զատ:

[30] Ի սպաս հրամանել, ծառայել:

[31] Խորհիկ, ուտելիք, կերակուր:

այլ ընդ շարաւ [32] խոհակերացն կամիին գալ, ամբոխեալք ի վաեր եկեալք [33]: Եւ ցՄովսէս ասէին. այո տէր· զամենայն ինչ զոր եւ ասիցես՝ արասցուք եւ լուիցուք: Եւ որ ինչ առանձակ մանկտւոյն պատահիցէ յորժամ Հայրն ապանանել կամիցի զնոսա, եւ վարդապետն առեալ դանդաղելոյի, այսպիսի ինչ եւ առ նոքօք պատահէր: Զայս ասացի զի ցուցից թէ չէին ընդհատ ի մանկտւոյ:

Կամիս եւ զկրօնիցն լսել զի չէին ինչ աւելի քան զմանկտւոյ: Ակն, ասէ, ընդ ական եւ ատամն ընդ ատամսն: Չէ ինչ մեզ ի վրէժխնդրութիւն իրրեւ զմանկտւոյ միտս, եւ քան զանհանգարտութիւն եւ բազմ ունայնութիւն խորհրդոց [34]. ի մատաղ հասակին յիրաւի իսկ բռնաբարի ի ցասումն մանուկն. եւ այնչափ ինչ բռնութիւն է, որպէս զի յորժամ բազում անգամ դլորիցին եւ յատնիցեն, թէ եւ այլ ինչ ոչ՝ կամ բաթրոնս [35] կործանեմք կամ զգեստիսն տանջեմք, եւ ապա ցածնու ցասումն նոցա: Նոյնպէս եւ Աստուած հրամայեաց նոցա ակն ընդ ական հանել եւ ատամն ընդ ատամսն թափել [36], եւ զեգիպտացիսն եւ զԱմաղեկացիսն սրոմեցուցիչս նոցա կոտորել: Եւ այնպէս ինչ քնքշեցոյց [37], որպէս եւ մանուկն ասիցէ ցՀայր իւր երթ այս անուն եհար զիս. եւ Հայրն ասիցէ երթ չարահաւ [38] է այս անուն այր, եւ մեք առեսցուք զնա: Նոյնպէս եւ Աստուած ասէ՝ երթ թշնամեաց քոց թշնամի եղէց եւ զառելիս քո առեցից: Եւ դարձեալ յորժամ Բաղաամ գայր, մանկաբար իմն զիջանել լինէր ըստ նոցա [39]: Որպէս եւ մանկտի յորժամ եր-

[32] Շաբաս, գարշահոտութիւն: — Գալ ընդ շաբաս· տես Բ· 1, Ծան· 13:

[33] Ի վեր գալ, յանդգնիլ, կռանալ, դեմ կենալ:

[34] Զօրութեամբ իմանալոյ է Զի՞ ինչ պէտ է վրէժխնդրութիւն առաւել քան զանհանգարտութիւն եւ զբազում ունայնութիւն խորհրդոց:

[35] Բաթրան, (յն· βάθρον,) նստարան, բազմոց:

[36] Հանել, խփել, հոս նոյնանշան են:

[37] Քնքշեցուցանել, փայփայել, գդուել:

[38] Զարահաս, յն· (κακός,) չար, գէշ:

[39] Մանկաբար իմն զիջանել լինէր ըստ նոցա, (Աստուած) զի-

կընչիցին ի չահագին[40] ինչ իրաց, կամ յառուկ[41] կամ ի չուանէ կամ յայլ իմիքէ[42], այնպէս յանկարծակի իմն պակչին[43], մինչեւ թալանալ[44] եւ անմունչ լինել յերկիւղէն. եւ հարկ լինի բերել յօրմէ երկընչին, եւ ի ձեռին իսկ դնել նոցա եւ ընդելուցանել: Նոյնպէս եւ Աստուած արար. քանզի ահագին թուէր նոցա դիւթն, դարձոյց նոցա զայն ի խրախոյս նոցա. եւ զոր օրինակ յորժամ ի ստենէ հատուցանիցին[45] մանկտի՝ ի սապատակս[46] ինչ մխերեմք եւ պահեմք զկերակուրս նոցա, նոյնպէս եւ նոցա զամենայն ինչ ետ եւ բազում փափկութիւնս: Այլ մանուկն զմայրն խնդրէ, նոյնպէս եւ նոքա զԵդիպտոս եւ զմիսն: Որպէս զի չխաւսէ ոք՝ վարդապետ եւ դպրեակ եւ դաստիարակ կոչել զՄովսէս եւ զարմանալ ընդ բազում խմաստութիւն առնն. քանզի չէ ընդ մի[47] արանց կատարելոց եւ փիլիսոփայից վարդապետ լինել, եւ խակ մանկտւոյ իշխան կալ[48]:

Աղէ ասա արդ, յայնմ ժամանակի ինչ պարտ էր յայտնել Քրիստոսի. զայնպիսի վարդապետութիւն զդաստութեան յայնժամ տալ, մինչդեռ ի մոլորութեանն էին առ անզգայ ցանկութեանն, եւ ընչից եւ

[40] Ձահաբին (էբէ), սոսկալի չեզող (բան): — Բացասական ձ մակբայը ան մանկին դժն ունի: Զոր օրինակ. Ձխաբան. չախոբխաճան. չանչաստուր. չէնալի. չէճաբ. չէխոտ (ուժէտ). չէնաչաստուր կամ չէնաստուր (անբնական). չղջրդ (սուտ զարդ). չեռաղչ (որն որ խաղալիք չէ). չէյ, չէ (չէակ). չէսղջվորդ (ցած ժողովուրդ, ժողովուրդ չեզող). չէպէխոտա, չէրէց (սուտ կամ անարժան եպիսկոպոս, քահանայ). չսչնոստուրիւն (ազնուական չբլլալը). չաջաչուրիւն. չյարուրիւն (սուտ յարութիւն) եւ այլն:

[41] Աստ, բրդէ լաթ:

[42] Այլ մանականն անունը դպրականի մը հետ հանդիպած առեն հասարակօրէն մէկտեղ կը հոլովի, իսկ մանկականի մը քով սովորաբար անհոլով կը մնայ: Ինչպէս վերը՝ ՃՅԼ ԽՓԷՔ, փխկ. ՃՅԼՔՆ ԽՔԷՔ:

[43] Պաւչէմ, զարհուրիլ, սասաիկ վանալ, վախէն ինք իրմէն ելլել:

[44] Թալանալ, մարիլ, թմրիլ:

[45] Հատուցանել է ոխերն, (տղան) կամէ կորել:

[46] Սապատակ, կողով, արկղիկ:

[47] Ընդ մի, այս ինքն՝ ընդ մի հոմար, հաւասար, նման. տես 13, Ծան. 18:

[48] Լինել, կալ, նոյնանչան են եւ վայելչութեան համար փոփոխուած:

որովայնի ծառայք: Զընդունէին զդաստութեանն[49] վարդապետութիւն առ բազում անմտութեանն. զայս չուսանէին, եւ յայնմանէ եւս անկանէին: Զոր օրինակ որ յառաջ քան զդիրն ընթեռնուլ ուսուցանիցէ, եւ զդիրն իսկ երբեք չուսուցանէ, նոյնպէս եւ յայնժամ: Բայց ոչ այժմ, քանզի ընդ հնոցն Աստուծոյ բազում հանդարտութիւն է եւ յաճախ[50] առաքինութիւն ընդ համօրէն աշխարհ տնկեալ:

15.

Թէ մանուկք եւ պատկառելիք իրրեւ զփոշի անկայ է եւ անկուն:

Մինչդեռ զայն կշռէի թէ որչափ ինչ ընդ կաւեղէնն եւ ընդ ոսկեղէնն իցէ[1], այլ իմն մեծ առաւելութիւն դաի ղերկնաւորին քան ղերկրաւորիս: Զէ այնչափ ընդ կաւեղէնն եւ ընդ ոսկեղէնն ի միջի, որչափ ընդ երկնաւոր եւ ընդ երկրաւոր: Մոմեղէնք իսկ եւ կաւեղէնք էաք. քանզի ցանկութեանն բոց հալէր զմեզ առաւել քան Հուր զմոմ. եւ դպրոն ինչ փորձութիւն խորտակէր եւս առաւել քան քար զկաւեղէն ինչ: Եւ եթէ կամիք, նկարեսցուք իսկ զառաջին վարս, եթէ չէին ամենեւին Հող եւ Ջուր, եւ այսր անդր Հարկանել[2] իրրեւ զփոշի անկայ եւ անկուն[3]: Եթէ կամիցիք՝ ոչ զառաջինն, այլ զայժմուս քննեսցուք, եթէ ոչ փոշի եւ Ջուր դատնիցեմք զայմենայն:

[49] Ընդդատնէին զդաստութեանն վարդապետութիւն, փխկ. ընելու՝ . . . զդաստութեանն վարդապետութիւն: Տես Ի. 10, Ծան. 13:

[50] Բազում. . . , յաճախ . . . , նոյնանչան են. չատ:

---

[1] Այս ինքն՝ կաւէ եւ ոսկիէ բաներու մէջ եղած տարբերութիւնն ազէկ մը մտածած առենս:

[2] Այսր անդր հաբէնել, (գնաբնւստօς), փոփոխամիտ, թեթեւամիտ ըլլալ, թեթեւամտիլ: — Այսր անդր հաբէնել իբրեւ . . . , այսինքն՝ հաբեալ կամ հարկանելին:

[3] Անկայ է անկութ (փչէն), չկեցող, անհաստատ, կենալու տեղ մը չունեցող:

Զո՞վ կամիցիս ասել. կամիս զի զեշմանուԹիւնն իսկ եւ զՀարստուԹիւնն[4] ասիցեմք. զի չԹուի ինչ քան զայն նախանձելի եւ երանելի յաշխարհիս: Այլ զփոշին Թերեւս գտանիցէ ոք զկայ ի վերայ օդոյն առաւել քան զայնր: Որ երեկ յատենի յաթոռն ի բարձունս նստեր, եւ քարոզքն առաջի գեղգեղիին[5] իմն զբարբառան, եւ բազումք աստի անտի ընԹանային եւ զառաքին ի հրապարակացն խոլէին[6], այսօր ի ԹշուառուԹիւն իջեալ ծրարեալ նստի[7] քան զամենեսեան գձուձ եւ մերկ, իբրեւ զփոշի մաղեալ այսր անդր հաբեալ, իբրեւ զվտակս գետոց սահեալ անցեալ: Եւ զոր օրինակ փոշին յոտից մերոց յառնէ, նոյնպէս եւ իշխանուԹիւնքն ի նոցանէ որ զընչիւք գայցեն՝ ծնանին, եւ զոտիցն տեղի ունին յամենայնի ի կեանս[8] աշխարհիս. եւ որպէս փոշին յորժամ յառնիցէ՝ զբազում մասն օդոյն ունի, Թէպէտ եւ ինքն սակաւ ինչ է, նոյնպէս եւ իշխանուԹիւնն. եւ որպէս փոշին կուբացուցանէ զաչսն, նոյնպէս եւ իշխանուԹեանն ՀպարտուԹիւնն կացուցանէ[9] զաչս մտաց:

Այլ զինչ, կամիցիք եԹէ քննեացուք զբազմաւեղիկ իրսն, զմեծուԹենէն[10] ասեմ: Առ ի մէջ[11] առ սակաւ սակաւ զայն եւս քննեացուք, յորում փափկուԹիւնքն եւ պատիւք եւ կարողուԹիւն իրաց զինչ եւ կամիցի[12]: Եւ նախ եԹէ կամիս, զփափ-

[4] Հարստութիւն, պերուԹիւն:

[5] Գեղգեղել (պերբեռա), (ձայնը) խաղցընելով երգել:

[6] Խոլել, յորել:

[7] Այսօր է ՆշանաւոՒնէն ՅՔեալ Ծրարեալ (փաԹԹուած) Նոպէ... ՓՅոյ եա Ծբլ. ին. այսօր անարդ գձուձ եւ մերկ:

[8] Ցախեայնի է կեանս, այս ինքն՝ յամենայն կեանս:

[9] Կացուցանել (պաչս), ին. (ՊՂՔՕՈ), ապականել, վնասել: — Ս· Գրոց մէջ կայ նաեւ՝ Պալ (ալաց), կայրնալ, վնասիլ:

[10] Կամիցիք եԹէ քննեացուք զԲաշխատիւնէ (խնամ բաղձալի) էրան, զԸնդհանրնէնէ ասեմ: — Հաւասարակօրէն այսպիսի խօսքերու մէջ ասիմն քանի եղած բացայայտիչը պատմական հոլով կը գրուի, թէեւ բացայտեալն ուրիշ հոլով ըլլայ: Զոր օրինակ. Լերինէն յորս գադարեաց առաւանն վկայեն, զՀայոց Լերանցն ասեմ: — Ոոր վան վարդանացն, պատանդն որոց ասեմ եա զերծուիցի... (պատուիրին):

[11] Ա՛ռ է ձեզ, եկուր, հապա:

[12] Ցորում փափկուԹիւնքն եւ պատիւք... (զօրուԹեամբ պէտք է իմանալ) էրեն կամ Փոռնէրէն:

[13] Այս ինքն՝ Որ քան այլն ամենայն ինչ՝ ինքն անարդ առնէ զայն որ մեծանալն (Հարստանալ) կամիցի:

[14] Զոր ասին Փորձե, ին. զոր օրինակ է ասին:

կուԹիւնն իսկ զննեացուք: Ո՞չ ապաքէն փոշի իսկ է, եւ եւս երագագոյն քան զփոշն անցանէ. մինչեւ ցկէզուն է քաղցրուԹիւն փափկուԹեանն, եւ յորժամ յորովայն ընուցու՝ եւ մինչեւ ցկէզուն իսկ չէ: Իսկ պատիւքն իցեն ինչ. այո, ասեն, քաղցը իսկ իրքն են: Եւ զինչ քան զայն գառնագոյն կայցէ՝ յորժամ բաղում ընչից պէտք լինիցին. յորժամ ոչ կամօք եւ մտացն յօժարուԹեամբ ծախել Հասանիցէ, զի՞նչ շահ յայնպիսի պատուոյ լինիցի: Իսկ մեծուԹիւն իցէ՞ ինչ, որ քան զամենայն ինչ նա անարգ առնէ[13] զայն որ մեծանալն կամիցի: Անյպիսի ինչ է, եԹէ զքո բարեկամ ամենեքեան պատուէին եւ զքեզ չՀամարէին ինչ, բայց վասն նորա իմն Հարկ Համարէին պատուել, ո՞չ ապաքէն զնարդ եւ էր՝ անարգէին զքեզ: Ապա ուրեմն անարգուԹեանն պատճառք մեծուԹիւն է, զի քան զառացողն պատուականագոյն Թուի, եւ տիարուԹեանն՝ ՀարստուԹիւնն նշանակիչ:

Եւ զինարդ չլոգն անպատեհ իրք, եւս վատԹարք քան զՀող եւ զմխիր՝ զոր ոսկին գործէ[14], չՀամարել զմեզ արժանիս պատուոյ, այլ վասն նորա պատուել: Եւ յիրաւի իսկ. քանզի այնպէս յարգեցաք զոսկին քան զանձինս. այլ ոչ եԹէ որ զմեծուԹիւնն արՀամարՀիցէ, այնպէս ոք իցէ: Լաւ իցէ չպատուել քան այնպէս պատուել: Բայց աղէ ասա, եԹէ ոք զքեզ եւ ոչ միւսմ պատուոյ արժանի Համարէր, եւ վասն ծառայիցն քոց ասէր պատուել զքեզ, զի՞նչ ինչ քան զայն անարգուԹիւն վատԹարագոյն կայր: Զի ԹԹ վասն ծառայից պատուել յեռին անարգանք իցեն՝ ոգք սորին ոգւոց եւ սորին բնուԹեան են Հաղորդակիցք, որչափ եւս առաւել ոգք վասն վատԹարացն քան զնոյն, զտանջն որմոյ ասեմ եւ զսրահիցն եւ զսակի սպասուց եւ զՀանդերձից: Արդարեւ ծաղւ եւ ամօԹոյ

իսկ է այն. լաւ իցէ մեռանել քան այնպէս պատուել: Բայց աղէ եկ ասա դու ցիս, եթէ վիշտք ինչ ի վերայ հասանէին, եւ անարժան ոք եւ քամահեալ՝[15] կամէր զքեզ ի վշտացն հանել, չհամարէիր զայն վաստակաւորութիւն: Զոր ինչ զքաղաքէս առ միմեանս զոյց տայք[16], զնոյն կամիմ եւ առ ձեզ ասել: Դիմադարձ եղեւ երբեմն քաղաքս մեր իշխանի, եւ զամենայն միանգամայն հրաման ետ ապականել հանդերձ առքամբք եւ կանամբք եւ մանկտով եւ շինուածովք: Քանզի այնպէս են թուադաւորաց ցասմունք. զի որպէս զպարգեւսն ձեռնհաս են տալ իշխանութեամբ, նոյնպէս եւ զչարիսն ի վերայ ածել: Եւ յորժամ կարի ի տագնապի կայր քաղաքս, եւ սորին դրացի քաղաքն՝ որ ի ծովեզերն կայ, աղաչեաց վասն այսր քաղաքի զթադաւորն, եւ բնակիչք քաղաքիս մերոյ ասէին՝ թէ լաւ իցէ ի հիմանց իսկ բրել[17] զքաղաքիս, քան թէ նոցա բարեխօսութեամբ ապրիցէ[18]: Եւ այսպէս քան զանարգելն՝ այնպէս ինչ պատուել չար է[19]: Ցես ուստի է արմատ պատուոյն: Խոհակերացն ձեռք առնէին զմեզ պատուական. ապա ուրեմն նոցա պարտիմք շնորհակալ լինել[20], եւ սպասաւորացն որ զսեղանոն կազմեն, եւ ստայնանկացն եւ ատրագործացն[21] եւ որ զքրէական գործսն գործիցեն, եւ զծաղարարացն եւ որ զիմոխքն դեայսն[22] գործիցեն եւ որ զսեղանոն յօրինեսցեն: Եւ արդ քան այնպիսեացն շնորհ ունել[23], ո՞չ լաւ իցէ

[15] Քամահել, անարգել, բանի տեղ չդնել, քամահրել:

[16] Զբոյց պալ (պայս ինչ պատասխան), պատմել:

[17] Բրել է հիմանց, հիմնայատակ ըլլալ. հիմն կործանիլ:

[18] Քան թէ ... ապրէցէ, փրկ. քան թէ նոցա բարեխօսութեամբ ապրել:

[19] Օրինակին մէջն էր՝ պատուել վարք. ըստ յունին (χείρον ἔστε, չար է.) գրինք. Անարգուելնն աւելի դէշ է այնպէս պատուելէ:

[20] Շնորհակալ լինել բայը միւնոյն պարբերութեան մէջ որական եւ պատմական խընդիր առած է, «պատասխանոյ... զշնորհաբարոց, կարհանդակ շինող: Նոյնպէս խիստ դէղեցիկ է կազմն, փորձողն, յօրինողն, նոյնանշան բայերուն եւ ժամանակներու տարբերութիւնը:

[21] Ատրաշորթ, բրդէ բան շինող:

[22] Փոխանորայ, ալեւրեզէն կերակուր:

[23] Շնորհ ունել (սովոր), շնորհակալ ըլլալ:

բնաւ չպատուել իսկ: Եւ առանց այսր՝ զի եւ անարգութեամբ իսկ լի է մեծանալն, ես իսկ չանացայց ցուցանել քեզ յայտնագոյնս. եւ զոգիսն ոգեղագոյն գործէ:

Ադէ ասա, զի՞նչ ինչ քան զայն անագորոյն կայցէ: Եթէ մարմին ուրուք գեղեցիկ էր եւ զամենեքումբք անցանէր գեղեցկութեամբ, եւ մատուցեալ մեծութեանն սպառնայր առնել դնա ոգեղագոյն, եւ ընդ առողջութեանն՝ ցաւս փոխանակել[24], եւ ընդ նրբութեան՝[25] պտոյտն, եւ զամենայն մարմինն ջղոդղեալ տորմեցուցեալ[26], եւ գերեսս եւ զամենայն իսկ ըմիւորեալ[27], եւ զոտս եւս մեծամեծ քան զգեներս առնացուցանել, եւ զընդերսն փչեցուցանել՝ եւս մեծ քան զկարաս փչեցուցանել, եւ յետ այնորիկ սպառնայ եւս բժշկաց որ բժշկել կամէին, մինչեւ ի պատիժս ածել[28] զայն որ ի վնասակարացն ապրեցուցանել խոստանայր. եւ արդ մեծութիւն ինչ իցէ այն որ զոգիսն այնպէս գործէ, եւ կամ զիա՞րդ իցէ բարի: Իսկ իշխանութիւնն եւս գժնդակագոյն քան զգաւն է. զի քան զեօթանաւն՝ բժշկացն չանսալ՝ եւս վատթարագոյն է: Զոր եւ մեծութիւնս ունի, եւ յամենայն կողմանց պտուցանէ եւ տորմէ զոգիսն, եւ արգելու եւ չտայ բժշկաց հնուղ երթալ. զնոյն եւ իշխանութիւնն: Ապա ուրեմն վասն իշխանութեանն չպարտիմք երանի տալ այնպիսեացն, այլ ողբալ եւս: Նա եւ ոչ՝ յորժամ զկրգողեալսն տեսանիցեմք վտակս ջուրց ի ներքս յորովայնն արգելեալ, եւ աւելի շաղիղ[29] ինաստակար ածեցեալ, երանի ինչ տայցեմք

[24] Փոխանայիլ (ինչ ընդ իրէն), հատուցանել, փոխարինել:

[25] Նրբութիւն, բարակութիւն:

[26] Տորմեցուցանել, քիչ մը եռալ՝ պտուցանել, տորմել, նոյնանշան են. ուռեցընել՝ փակ. բանալու՝ Զամենայն մարմինն ջրծաղկել տորմեցուցանել եւ զերեսս... ըմիւորել. տես նաեւ Բ. 4, Ծան. 3:

[27] Ըմիւորել (զերեսս), սոխնուցանել (զտոտ), փչեցուցանել (զընդերս), երեսն ալ նոյնանշան են. ուռեցընել. ուր որ յունարէնին մէջ մի եւ նոյն (ἐξογκόω), ուռեցընել բայը երեք հեղ կրկնուած է:

[28] Ի պատիժս ածել (զոք), պատժել:

[29] Օրինակին մէջն էր՝ շաւիղ, զորն որ ըստ յունին

նոցա. նոյնպէս եւ ոչ վասն իշխանութեանն ումեք ինչ պարտիմք տալ երանի: Քանզի ոչ եթէ ամենայն ուրեք իշխանութիւնն բարի իցէ, զոր օրինակ եւ ոչ պատիւքն. քանզի եւ նոքա բազում հպարտութեամբ լի են: Զի եթէ զմարմնոյ հանդերձ մեծութեամբն՝ չախորժես զցաւսն [30], զիա՞րդ է զի [31] զոգիսն անտես առնիցես. ոչ զայս միայն, այլ զի եւ այլ եւս պատիժս կրիցես: Քանզի իբրեւ ի չերմանել այսմանէք այսուցեալ յամենայն կողմանց, եւ զչերմին զայն չիք ոք որ շիջուցանել կարիցէ, զի ոչ տայ Թագուցիչն մեծութիւնն. եւ որ ինչ թերութիւնքն՝ [32] զայն յոլովութիւնս [33] հաւանեցոյց համարել. զո՞ր. զանսաւն ումեք եւ իշխանութեամբն զամենայն ինչ գործելն [34]: Նա եւ գտանել իսկ ոք ոչ այլ հոգի այնչափ ցանկութեամբք լցեալ եւ ոչ այնչափ յոռութեամբք, որպէս եւ նոցայն որ մեծանալն կամիցին:

16.

Թէ չեն եւ չեն իսկ մեղք որ ի հարկէ ինչ եւ ի հոգևոր գործիցին:

Եթէ բռնութիւն ինչ եւ հարկ ի վերայ կայր, գոյր ներել Թագուցութեան. իսկ եթէ առ յուլութեան [1] ծուլանայցես, ոչ եւս այնուհետեւ [2]: Եւ արդ օն առ ի մէջ զայն քննեսցուք, ի հարկէ՞ ինչ եւ ի բռնութենէ մեղք գործիցին, եթէ ի յուլութենէ եւ ի ծուլութենէ: Մի սպանանիցես, ասէ. եւ արդ զինչ

[30] Փակ. ըսելու՝ Զի եթէ զմարմնոյ զցաւսն մեծութեամբն հանդերձ չախորժես:

[31] Զիա՞րդ է զի. տես Ա. 13, Ծան. 6:

[32] Այս ինքն՝ եւ որ ինչ թերութիւնքն են... կամ՝ Եւ զթերութիւնսն՝ յոլովութիւնս հաւանեցոյց համարել:

[33] Յոլովութիւն, առանձնաչնորհութիւն, առաւելութիւն. տես Բ. 12, Ծան. 25:

[34] Փակ. ըսելու՝ Զչնոյսն ումեք եւ զգործելն զամենայն ինչ իշխանութեամբ:

---

[1] Յուլութիւն, ծուլութիւն: — Յուլանամ, ծուլնամ:

[2] Ոչ եւս այնուհետեւ, (զօրութեամբ խմանալու է) գոյ ներել Խաղութիւն:

հարկ ի վերայ կայցէ սպանանել. հարկ այն իսկ էր՝ չսպանանելն, եւ ոչ սպանանելն: Քանզի՞ ոք ի ձէնջ կամիցի թանալ զսուր իւր ի պարանոց ընկերին, եւ շաղախել զձեռս արեամբ. եւ ոչ ոք: Ցեսանե՞ս զի նորին հակառակն է հարկ, եւ մեղանչելն է բռնութիւն: Ցնկեաց Աստուած ի բնութեանս մերում խնամ առ ի զմիմեանս սիրելոյ. եւ Ամենայն, ասէ, կենդանի սիրեսցէ զնմանի իւր, եւ մարդ զընկեր իւր: Ցեսանե՞ս զի յատաքինութիւն ունիմք ի բնութենէ սերմն. եւ չարութիւնն արտաքոյ քան զբնութիւնն է. եւ եթէ որ ինչ արտաքոյ քան զբնութիւնն է՝ այն կարի ունայի [3], բազում ծուլութեան մերոյ նշանակ է:

Գիտեն եւ արտաքինս օրէնքն ներել յանցանաց ինչ որ ի հարկէ լինիցի. մանաւանդ զի չէ ինչ յանցանք որ ի հարկէ լինիցի, այլ ամենայն ինչ ի թշնամանաց. քանզի ոչ այնպիսի արար Աստուած զբնութիւն, եթէ [4] ի հարկէ մեղանչիցէ. նա թէ այնպէս ինչ էր, ապա եւ տանջանք չդոյին. զի ի հարկէ եւ ի բռնութեան [5] յանցանացն եւ ոչ մեք պահանջիմք համարս, թող թէ Աստուած՝ որ այնպէս բարերար եւ մարդասէր է:

Իսկ գողանալն ինչ ի հարկէ՞ իցէ: Այո, ասէ, քանզի աղքատութիւնն առնէ զայն: Աղքատութիւնն մանաւանդ ի գործ ստիպէ եւ ոչ ի գողանալ. աղքատութիւն զնորին հակառակն գործէ. քանզի գողանալն ի գաւառկութենէ է, եւ աղքատութիւն ոչ զգաւառկութիւն, այլ զանձնչութիւն [6] սովոր է ծնանել. որպէսզի յայսմ լինիցի եթէ եւ գողութիւնն ծուլութեան գործ է: Եւ զի այլ եւս ինչ ուսանիցիս, աղէ ասա. զինչ գժուարին իցէ, որ գժնդակագոյն, զդիշերն ամենայն յածել շրջել, եւ զանկիւնս փոթել, եւ ընդ խաւար խարխափել [7], եւ զոգիսն ի բռնի

[3] Այն ինչ ուռնչէ, (յն. κρατέω, զօրանալ, իշխել.) անհնակ իշխելոյ ըլլայ:

[4] Եթէ է հարկէ ինչ ի ձեզանէջիք, փակ. ըսելու՝ Զի ի հարկէ...:

[5] Փակ. ըսելու՝ ի յանցանացն որ ի հարկէ եւ ի բռնութենէ լինիցին:

[6] Խանձնչութիւն, յոռնութիւն, հոս՝ աշխատութիւն:

[7] Խարխափել (ընդ խաւար),

ունել[8], եւ ի սպանումն մտաբերել[9], դողալ, սրտաբախ սրտաթունդ[10] լինել, եթէ հանապազորդ վաստակոյն միտ դնել, եւ յանհոգս վայելել, եւ անկասկած կալ զղուշութեամբ[11]. յայտ է թէ այս դիւրադոյն է. եւ զի այս դիւրագոյն է՝ անտի երեւի, զի բազումք զայս առնեն եւ ոչ զայն: Ցեսանեմ զի ըստ բնութեանն է առաքինութիւն, եւ արտաքոյ քան զբնութիւնն չարութիւն. զոր օրինակ ցաւքն եւ առողջութիւն:

Իսկ արդ սաեղն եւ սուտ երդնուլն ի հարկէ՞ ինչ իցէ: Եւ ոչ մի ինչ հարկ կամ բռնութիւն ի վերայ կայ անդ. այլ կամաւ եւ ոչ ակամայ գամք յայն: Պահանջիմք, ասեն, եւ զի՞ գործիցեմք: Վասն զի կամաք պահանջիմք. մարթ էր մեզ ի բարոյիցն հաւատարիմ[12] գտանել առաւել քան յերդմանէ: Եւ արդ աղէ ասա, ընդէր կիսոց թէպէտ եւ երդնուն՝ չհաւատամք. եւ զայլս թէպէտ եւ չերդնուն՝ հաւատարիմ համարիմք: Ցեսանե՞ս զի չեն ինչ պէտք երդման. այս անուն, ասէ, թէպէտ եւ բանիւք ասիցէ առանց երդման՝ հաւատամք. եւ դու թէպէտ եւ երդնուցուս՝ ոչ հաւատամ. ապա ուրեմն աւելորդ է երդումն, եւ անհաւատութեան[13] առաւել քան հաւատոյ[14] նշանակ: Թէթեւն լինել առ երդումն՝ չտայ թոյլ կարծիս լաւութեան ունել. որպէս զի որ յերդումն յաճախիցէ[15], այնպիսին է՝ որ ոչ երբեք համարի կարեւոր զպէտս երդմանն. եւ որ ոչն երբեք երդնուցուս, նա է որ ի նորուն[16] պէտսն վայելիցէ: Երդման պէտք հաւ-

(մուծի մէջ) չօշափելով պատմել:

[8] Զոխչեան է բնաւին առնել, մանր աչքն առնուլ, կեանքը վտանգի մէջ դնել:

[9] Մտաբերել է տպանութիւն, սպանութեան բաղձալ, յանդգնիլ. տես Ա· 5, Ծան· 20:

[10] Սրտաբախ սրտաթունդ լինել, վախեն սիրտը զարնել, նեռել:

[11] Զգուշանալ, զգաստով՝ ուշադիր: Քիչ մը եռքը՝ զգուշալն, զգաստով, հաւատաւոն:

[12] Հաւատարիմ, հոմ՝ հաւատալի, ճշմարտախօս:

[13] Անհաւատութիւն, հոմ՝ անհաւատալիութիւն:

[14] Հաւատ, հոմ՝ հաւատալիութիւն:

[15] Ճոխանալ յերդումն, շատ հեղ երդնուլ:

[16] Նորուն, սովորաբար կ՚ըլլայ Նմին:

աւաւելոյ վասն են. եւ արդ տեսանեմ զի որ չերդնուն՝ նոքա առաւել հաւատարիմք են:

Իսկ թ՞ղնամանողն ինչ լինել ի հարկէ՞ իցէ: Այո, ասէ, քանզի յորդէ ցաւումն եւ բորբոքի, եւ չտայ թոյլ մեղմանալ ոգւոյն: Ոչ ի ցաւմանէ ինչ է թ՞ղնամանել, ով մարդ, այլ ի կարճմտութենէ[17]. զի եթէ ի ցաւմանէն ինչ էր, ապա ամենեքեան իսկ որ ցաւնուին՝ չդադարեին ի թ՞ղնամանելոյ: Ցաւումն ունիմք ոչ զի զընկերս թ՞ղնամանեացուք, այլ զի զցաւոցս զարճուացուք, զի յորդորիցիմք, ոչ զի ի պղերգութիւն[18] հատանիցիմք. իբրեւ զնմին ինչ ի ներքս կայ ի մեզ ցաւումն, զի ատտանայի ընդդէմ[19] ատամնոց կրճտիցեմք, զի նմա գազանիցեմք[20], եւ ոչ զի միմեանց եղջիւր ածիցեմք[21]: Ջէն ունիմք՝ ոչ զի ընդ անձինս մարանչիցիմք[22], այլ զի ընդ թ՞ղնամանոյն կռուիցեմք սպառազինութեամբն: Ցառիմա իցես. մեղայն գազանեացիր, զմիտոզ հարկանեացիր[23], զևսիշճ խորհրդոդ տանջիցես, ատտիկ դատաւոր եւ դառն դահիճ լինիցիս քոյ մեղացն. այն է շահ ցաւմանն. նմին իրի իսկ տնկեաց գնա ի մեզ Աստուած:

Իսկ յափշտակութիւն ի հարկէ՞ ինչ իցէ. եւ ոչ

[17] Կարճմտութիւն, նեղսրտութիւն, անհամբերութիւն:

[18] Պղերգութիւն, ծուլութիւն: — Հատանել է պղերգութիւն, ինք զինքը ծուլութեան տալ. տես բ. 9, Ծան. 10:

[19] Սպառնալ ընդդէմ կամ ընդդեմ ոտքանչ: Կան նաեւ հատկութիւններ եւ խընդրառու բառեր՝ որոնք իրենց ինդրեն թէ յատկ թէ եռքը կը դրուին. ինչպես. Վասն, ընդդեմ, հանդերձ, եւ այլն. կան ալ որ սովորաբար միայ եռքը կը դրուին. ինչպես. Ձոխ, հեթե, պես, նոյն, նոյս: Զօրօրինակ. Վասն հատուցոյ. հատուցոյ վասն. յանցանաց վասն: — Ընդդեմ թանձրանային, ընդդեմ նորա: — Հանդերձ մարբն. եղբարբ՛ն հանդերձ: — Ոխակ չոխ, մահապատիժ. ոխակ չոխ: — Ի հնոց ժամանակաց հետէ. յայսմհետէ եւ հետէ: — Ճայեց պես պատրաստութեամբ. սպառազէն պես. ձիով պես: — Ի չէր նոցին. է տեր նոցին: — Ի ինիւոնս նոյս. է ատրս նոյս. է նորս նոյս: Ուրիշ նախադրութեանց վասն՝ տես Ա· 19, Ծան· 15:

[20] Գազանել (—ախ), կատղել, սաստիկ բարկանալ:

[21] Եղջիւր ածել, եղջիւրով զարնել, խեթիկել:

[22] Մարդանչել, իրարանչել (ընդ —ախ), նոյնանշան են. կռուիլ:

[23] Հարկանեացիր, փխկ. ըլլալու՝ հարկիր կամ հարկանիցիր:

երբեք. զի՞նչ ինչ Հարկ իցէ յափշտակելն, աղէ ա-
սա, որ բռնութիւն ի վերայ կայցէ: Աղքատութիւնն,
ասէ, առնէ զայն, եւ կասկած կարեւոր պիտոյիցն: Եւ
վասն այնորիկ իսկ չէ պարտ յափշտակել, քանզի չէ
զգուշալի այնպիսի մեծութիւն. դու դրեա թէ այն-
պիսի ինչ առնես՝ որպէս յորժամ ոք ցոր Հարցանիցէ՝
թէ ընդէր ի վերայ աւազոյ դնես զհիմունս տանդ, եւ
նա ասիցէ՝ եթէ վասն հեղեղի եւ անձրեւի: Նա յայն
սակս իսկ չէր պարտ ի վերայ աւազոյ դնել զհիմունն,
քանզի վազվազակի յանձրեւէ եւ ի հեղեղէ եւ ի
հողմոյ կործանի: Որպէսզի թէ մեծութիւն կամիցիս,
մի ազահիցես. եւ եթէ որդւոց կամիցիս առանալ
զմեծութիւնն, արդարութեամբ առաջիր. եթէ իցէ
ոք այնպիսի, նա է որ Հաստատուն կացցէ. եւ որ չիցէ
այնպիսի, վազվազակի կործանի եւ ապականի:

Աղէ ասա, մեծանալ կամիցիս եւ զայլոց յափըշ-
տակել. նա եւ այն իսկ չէ մեծութիւն, այլ զիւրն
ունել. որ զայլոց ինչ ունիցի՝ չէ նա մեծատուն: Ապա
եթէ այդպէս ինչ իցէ, եւ որք զկերպաս Հանդերձին
յայլոց առնուցուն եւ վաճառիցեն, մեծատունք եւ
ընչաւէտք կոչիցին. թէպէտ եւ առ ժամանակն նոցա
իցեն Հանդերձքն, այլ չկոչեմք զնոսա մեծատունս.
ընդէր, քանզի զայլոց ունին. զի թէպէտ եւ Հան-
դերձքն նոցա իցեն, սակայն դինքն չեն նոցա. թէ-
պէտ եւ դինքն եւս նոցա իցեն. այլ այն չէ մեծու-
թիւն: Եւ եթէ տուրեւառիկ փոխոխմունքն չգործե-
ցեն մեծութիւն՝ վասն վազվազակի նոցա ի մէնջ ի
բաց մեկնելոյ, իսկ յափշտակութեա՞ն ինչ՞ մեծա-
տունս առնիցեն: Եւ եթէ մեծանալ եւս ցանկանայ-
ցես, որ չէ ինչ Հարկ մեծանալ, ի[24] կամիցիս վայելել,
երկայն ինչ կենօք, բազմաժամանակօք: Նա եւ այն-
պիսքն սակաւակեացք լինիցին, վազվազակի անցա-
նեն, եւ բազում անգամ վրէժս իսկ ասն զյափշտա-
կութեանն եւ զագահութեանն՝ մնհս տարաժամս[25],

[24] Օրինակին մէջն եր Ե-, ըստ յունին գրինք Ի՞:

[25] Վրէժս գոլ զյափշտակո-
ղութիւն՝ հանս տարաժամս, յա-

եւ չվայելեն յարարան. սակաւ ինչ կեան, եւ զգեհենն
առնուն ի ժառանգութիւն: Բազում անգամ եւ ի
փափկութենէ եւ ի վաստակոյ եւ ի հոգոյ ցաւք
ծնանին եւ սատակին:

Կամէի ի վերայ հասանել[26] թէ էր վասն այնչափ
ճեպիցին մեծանալ մարդիկ, թէպէտ եւ Աստուած
վասն այնորիկ եղ չափ եւ սահման բնութեանն, զի
մի եւ մի ինչ Հարկ ունիցիմք խնդրել զմեծութիւն:
Հանդերձ[27] ինչ պէտք իցեն, մի եւ երկու զգեստք
բաւական են մարմնոյն, եւ աւելորդացն չեն ինչ
պէտք. էր վասն բազում Հանդերձս ժողովել եւ ցո-
ցակեր եւ մեցամէջս[28] առնել: Չափ սահմանեալ է
որովայնի. եւ որ ինչ աւելի քան զայն իցէ, ապակա-
նիչ է ամենայն կենդանւոյ. էր վասն այնչափ ան-
դեայք եւ խաշինք եւ այնքան շաղիղ պատառել, ուր
սակաւ ինչ պէտք են որովայնի: Եւ մի յարկ բաւական
էր ի բնակութիւն, ընդէր այնչափ փողոցք եւ սրահք
եւ պէսպէս սենեակք. զի բուք եւ ագռաւք բնակի-
ցեն. զաղքատս մերկացուցանես եւ պէսպէս սենեակս
զարդարես. որպիսո՞ւմ գեհենի չիցէ այն արժանի:
Նա եւ ի տեղիս ինչ՝ զորս բնաւ երբեք ոչ տեսին,
սիւնս կճեպս եւ քարինս ծանրագինս առաքեն, եւ
շինուածս զարդարունս կազմեն. եւ զինչ այլ ինչ
հնարս ոչ հնարին. յորում ոչ ինքեանք վայելեն եւ
ոչ այլք. քանզի չտայ նոցա թոյլ անդր երթալ ան-
ապատն. սակայն եւ այնպէս ոչ դադարեն ի զուր աշ-
խատութենէն:

Ցեսանե՞ս զի ոչ վասն շահի ինչ կարաւղ այն-
պէս լինի, այլ ամենայնի այնորիկ[29] անմտութիւն եւ
անհանճարութիւն եւ մնապարծութիւնն է պատ-

փըշտակութեան պատիժն ան-
ակնկալ մահուամբ կրել:

[26] Ի վէրայ հասանել, խմա-
նալ, հասկընալ:

[27] Հանդերձ, զգեստ, նոյնա-
նշան են եւ զանազանութեան
համար փոխոխուած: — Հան-
դերձ ինչ պէտք էին. փակ-

ըսելու՝ Հանդերձից ինչ պէտք
իցեն:

[28] Ցեցալիր է՝ ցեցոտեցս ա-
նէլ, ցեցին ուտել, ապակա-
նել տալ:

[29] Ամենայնի այնորիկ, սովո-
րաբար՝ Այնր ամենայնի:

ճառք[30]: Աղաչեմ փախչել յայնպիսի զուր աշխատու-
թենէ. զի եւ յայլոց չարեացն փախչել կարիցեմք,
եւ հասանել խոստացելոց բարութեանցն որ ի Քրիս-
տոս Յիսուս ի Տէր մեր:

17.

*Զոր օրինակ հրդեհ զառնս ի հիմանց ջրհ, սոյնպէս
փառասիրութիւն ի տագնապի կացուցանէ զնկեղեցի:*

Մի մարմին եւ մի հոգի, որպէս եւ կոչեցարուք ի
մի յոյս կոչման ձերոյ: Մի ինչ այնու մեծամտիցեն[1], ասէ,
գլուխն եւ աչքն առ ոտս, եւ մի ոտքն նախանձիցեն
ընդ նոսա. ապա թէ ոչ՝ իւրաքանչիւր վայելչութիւնն
ի միջոյ բառնայ, եւ պէտքն ինքնակատարք[2] խափանին:
Եւ որ ընկերին նենդէ, նախ անձինն նենդէ: Եւ եթէ
ոտքն չկամիցին տանել զգլուխն ի կարեւոր ճանա-
պարհն, նախ անձինն վնաս առնէ ի հեղգալոյն[3] եւ ի
չշարժելոյն. եւ եթէ գլուխն չկամիցի դարման տանել
ոտիցն, նախ իւր[4] վնաս առնէ: Այլ անդ նմանագոյն[5]
չհակառակին ընդ միմեանս, քանզի բնութեամբ այն-
պէս կարգեալ են: Իսկ մարդոյն զիմբդ չմարթիցի յառ-
նել ի վերայ մարդոյն. նա եւ ոչ հրեշտակաց է իշխանու-
թիւն յառնել ի միմեանց վերայ, քանզի եւ ոչ նոցա՝[6]
հրեշտակապետաց: Եւ ոչ քան զիս դարձեալ անա-
սունքն մեծամտել կարիցեն. քանզի ուր մի պատիւ է,

[30] Պաշտաւոր բառը՝ առ մա-
տենագրաց մեջ աւելի յո-
գնակի կը գործածուի:

[1] Մեծամտիլ (չենց, խոփ, ի
վերայ երթիմ), (բանով մը) հպար-
տանալ, պարծիլ. հոմ՝ — առ
ոտս, ոտուընկերուն դէմ՝ նկատ-
մամբ պարծիլ:

[2] Ինքնակատար, ինքը իրմէն
կատարեալ, ինքը զինքը կատա-
րելագործող:

[3] Հեղգամ, ծուլութիւն ը-
նել: — Ի հեղգալոյն ես է
պարծելոյն, ծուլութեամբն ու
չշարժելովը:

[4] Նախ անձինն վնաս առ-
նէ . . . , նախ իւր վնաս առնէ,
դեմնուանքը զանազանու-
թեան համար փոխոխուած են:

[5] Նմանագոյն, առուգիւս, ի-
բաւամբ. տես Բ. 17, Ծան. 18:

[6] Քանզի եւ ոչ նոցա՝ (զօ-
րութեամբ կ'իմացուի) նէխո-
նոսինեան է յառնել ի վերայ
հրեշտակապետաց:

[7] Զթէլ զօդ, օդ ծծել, առ-
նուլ, ընչել:

[8] Վէր է վայր օգոել, տակն
ուվայ ընել՝ բերել, (յն. ἄνω
καὶ κάτω ποιέω·)

[9] Ընդդիմամայ (հոմ), հա-
կառակ (հոմ.)

[10] Վխմաւոր, բարուտ՝ ա-
պառաժուտ տեղուանք:

[11] Մանրախոհ, պզտիկ նաւ,
նաւակիկ:

[12] Իջէ պեռնալ, փակ. Իջէ
ի տեսեալ, տեսած ունի:

[13] Հարքանել (հրդեհէ պոռնց,
ղամբենեցոնց), բռընկիլ, վա-
ռուիլ:

[14] Ձեռնմ (ընդ անձին), ինք
զինքը հոգալու փութալ:

անդ հասարակ է պարգեւն եւ չունի ինչ մին քան
զմիւսն աւելի:

Եւ զիա՞րդ, ասէ, չհպարտանայցեմ թէ աւելի
քան զընկերն իցեմ: Նա այնու իսկ չպարտիս հպար-
տանալ ի վերայ ընկերին, ով մարդ. զի եթէ ամենայն
ինչ որ կարեւորն է՝ հասարակաց է, եւ չունի ինչ ոք
աւելի քան զընկերն, ուստի՞ իցէ հպարտութիւնն:
Ջնոյն բնութիւն ունիմք, զնոյն շունչ, զնոյն մարմին.
զմի օդ ձգեմք[7] ամենեքեան, նոյնի կերակրով կեր-
կրիմք. ուստի՞ իցէ ամբարհաւաճութիւնն: Նա աւանիկ
որով կարողն էք անմարմնական զօրութեանցն յաղ-
թել, զառաքինութենէն ասեմ, այն զմեզ ի հպար-
տութիւն տանի. մանաւանդ թէ չիցէ իսկ հպարտու-
թիւն, այլ անմտութիւն:

Այլ տեսանեմ, ասէ, ի մեծի պատուի վայելել,
եւ ի նախանձ դրդիմ: Եւ այն իսկ է որ զամենայն ինչ
վեր է վայր օգտեաց[8]. ոչ միայն զաշխարհս, այլ եւ
զեկեղեցի ելից բազում խռովութեամբ: Զոր օրինակ
ի նաւահանգիստ ինչ խաղաղ հողմ դառնաշունչ
ընդդիմակաց[9] մանիցէ՝ քան զամենայն վիմուտս[10]
եւ զդժուարին տեղիս առաւել վնասակար գնաւա-
հանգիստն առնիցէ, եւ զմեծամեծ նաւսն իբրեւ զման-
րակուբս[11] ինչ ի տագնապի կացուցանիցէ, նոյնպէս
եւ փառասիրութիւնն եմուտ եւ զամենայն կործանեաց:

Իցէ՞ տեսեալ[12] յորժամ հրդեհ զմեծամեծ
տանց հարկանիցի[13] զիմբդ ցոլանայ բոցն եւ ծուխն եւ
անդր յերկինս կցի, եւ չիք որ ժոի մնալ եւ զարն
շիջուցանել. այլ ամենայն ոք ընդ անձին ճեպի[14] եւ
զիւրն միայն դիտէ. եւ հրդեհն ոչ մեղմով, այլ սաս-

տիկ զամենայն ճարակեացի[15]. եւ բազում անգամ ամենայն քաղաքն շուրջ կայցէ եւ տեսցէ զեւեթ չարեացն լինելոցն, եւ ոչ զօրավիգն եւ օգնականք[16]: Եւ անդ իցէ տեսանել զի ոչ ինչ օգուտն լինելոցին որ շուրջն կայցեն. այլ իւրաքանչիւր զբ զձեռս ձգիցեն, եւ նոցա որ առ ժամայն[17] իցեն եկեալ՝ զտեղի իմն ցուցանիցեն, կամ ընդ պատուհանս զբօղն ցոլացեալ, կամ զդերանն որ Հապ[18] կիսայրեաց[19] անկանիցին, կամ ողջոյն իսկ զփողոցսն[20] որ միանգամայն ի տեսանէն եւ ի մուխից զերծանիցին[21] եւ յերկիրն կործանիցին: Իցեն թերեւս եւ բազումք յանդգնութիւնք եւ ի վաեր եկեալք՝[22] որ եւ մօտ իսկ ժամուցին ի հրդեհ շինուածոյն հասանել. ոչ զի ձեռն տայցեն եւ զլարն շիջուցանիցեն, այլ զի ցանկալի իմն զտեսիլն համարիցին յորժամ ի մօտոյն առցի[23] կարիցեն նշմարել, որոց մինչ ի բացեայն կային չերեւեր այնպէս: Եւ անտի զինչ օգուտ գտանիցեն, բայց թէ միայն[24] վնաս: Եւ եթէ գեղեցիկ եւս եւ մեծամեծ շինուածքն իցեն, զոյն համարին եղուկ եւ ողորմ[25], բազում արտասուաց արժանի: Նա եւ է իսկ ողորմ տեսիլ. քանզի սիւնքն հանդերձ ախաւեղագէս[26] խոյակօքն մանրիցին եւ ի

[15] Ճարակեալ (հրդեհի ջամբնոյն), ուտել, սոչորել, սպառել, այրել:

[16] Զօրավիգն, օգնական, նոյնանշան են. օգնական:

[17] Առ ժամայն, (գ.) հոմ՝ գեռ նոր:

[18] Հապ, յուսով, մեկեն:

[19] Կիսայրեաց, քիչ մը եաքը՝ ինքնայրեաց, նոյնանշան են. կէս այրած:

[20] Փողոց, հոմ՝ տան բոլորտիքն եղող պատնէշ, կամ թերեւս պատշգամ:

[21] Զերծանիլ (ի մահէ, ի ցաւիցներէն) ազատիլ, բաժնուիլ, զատուիլ:

[22] Ճանդիպանօք եւ ի վեր եւ կիսալ, նոյնանշան են. վտանգի մէջ նետուողներ, յանդուգներ:

[23] Առցի, հոմ՝ (գ.) ճշդիւ, աղէկ մը: — Ցարժամ ի մօտայն ... գինչ է քեզնիցն. տես Ա. 14, Ծան. 14:

[24] Բայց ինչ գոյն, փոխ. բայց միայն:

[25] Եղուկ եւ ողորմ, նոյնանշան են. դժբախտ, ցաւալի, ողորմելի:

[26] Անաւեղագէս, խոյակ, նոյնանշան են. սեան գլուխ: — Իսկ հոս երկու տեղ անաւեղագործական առնուած կ'երեւայ. Սեանէն հանդերձ անաւեղագէս խոյակօք. Սեանս անաւեղագէս խոյակօք. այսինքն՝ վրայէ վրայ, շատ ծանր ունեցող. (յն. κιόνων κεφαλάς, սեանց գլուխս):

յատակն կործանիցին. եւ իցէ ինչ բազում զոր ինքեանք բեկտիցեն[27], կէսն ի հրոյն այրեսցի եւ զկէսն շինողացն ձեռքն մղիցեն ընկենուցանել, զի մի եւս քան զեւս սաստիկ ջամբ[28] հրոյն լինիցի: Անդ իցէ տեսանել եւ զբազում պատկերս զոր ազգի ազգի նկարուք քանդակեալ դրօշեալ[29], յորժամ ձեղունքն բանայցեն եւ մերկ յարկացն[30] լինիցին, բազում անշքութեամբ[31] մերկացեալ խանձատեալ[32] նշուլակ կացցեն. եւ զազգի ազգի զհանդերձս, եւ զոսկեղէն եւ զարծաթեղէն անօթսն, զոր յանկարծ ուրեք[33] տանուտէրն հանդերձ իւրով միայն ամուսնովն տեսանէր, սաստիկ[34] հանդերձիցին եւ խնկոյն կաւշարայք[35] ի մարմարակուռ[36] սենեակն յերփներվն[37] հճէիցին դրուագացն[38] ամենայն միանգամայն ի միոյ հրոյն գեռհիկ կաճառանոյ[39] լինիցի: Եւ հասանէ տեսանել այնուհետեւ աղբատկիրս[40], որթատորս[41], թիւատորս[42], զամենեսեան խառն եւ անհարց ի ներքս մտեալ: Եւ այլ ինչ ոչ իցէ անդ տեսանել, բայց միայն ջուր եւ հուր եւ կաւ եւ մախիր եւ զփայտան թերապեացս:

Եւ ընդէր արդեաք զայսպիսի ինչ օրինակ այսպիսի ինչ բանիւք երկայնեալ ձգեցի: Ոչ վայրապար

[27] Բեկտիլ, կոտրտել:

[28] Ջամբ, կերակուր, ճարակ: — Սաստիկ ջամբ հրոյն լինէր. քիչ մը եաքը՝ Մերկ յարկացն լինիցին. տես Բ. 12, Ծան. 37:

[29] Այս ինքն՝ Զոր ազգի ազգի նկարուք քանդակեալ դրօշեալ էր:

[30] Փակ. ըսելու՝ Եւ մերկ ի յարկացն լինիցին:

[31] Անշքութիւն, նուաստութիւն, զարդ չունենալը: — Անշքի, դեղեցկութենէ զրկուիլ, դեղեցկութիւն չունենալ:

[32] Խանձոտիլ, խանձիլ, այրիլ:

[33] Ցանկարծ ասբէ, տես 5, Ծան. 16:

[34] Սաստիկ (հանդերձիցէ), արկղ, կողով:

[35] Կաւշարայ (խնկոց), (ազնիւ խունկ դնելու) աման, շիշ:

[36] Մարմարակուռ (սենեակ), մարմրով շինուած, պատած:

[37] Երփն երփն, գոյնզգոյն, գոյնագոյն:

[38] Դրօսագ, (սեանց գլուխը) անցընելու, ազուցանելու զարդ:

[39] Կաճառանոց (փեռհիկ), (ռամկական) ժողովելու տեղ, հանդիսատեղի:

[40] Աղբատկիր, աղբ կրող. (ἐκφορέας):

[41] Որթատոր, կողով տանող:

[42] Թիւատոր, թիով, բահով աշխատող:

ինչ. միթէ զտանոյ այրեցածս[43] դրոշմել[44] կամիմ. եւ ինձ ինչ փոյթ էր զայնմանէ. այլ ջանամ առաջի աչաց իսկ յանդիման կացուցանել զեկեղեցւոյ չարիս որչափ ինչ մարթի իցէ: Արդարեւ իբրեւ զհրդեհ իմն եւ կամ իբրեւ զաւարկութիւն ինչ ի վերուստ եկեալ եմուտ ի յարկս եկեղեցւոյ. եւ չիք ոք որ ընդոստչի[45]: Այլ տունն հայրենի այրի, եւ մեք անցեալ դայեմք[46] խորաթիւն[47] քնով յանզգայս յանհոգս յապահովս[48]: Եւ յո՛վ ոչ տոչորեցաւ հուրն այն, յոր մարդապատկերս[49] եկեղեցւոյ չմերձեցաւ: Եկեղեցի այլ ինչ ոչ է, այլ մերոց ոգւոցս շինուած. եւ շինուածն չէ հանդիտապատիւ ամենայն, այլ ըստ իւրաքանչիւր քաջանալոյ յոր ինչ պէտս պատշաճիցին. զի իցեն որք վաստկաւչք եւ պայծառադոյնք իցեն, եւ իցեն որ քան զնոսա նուազագոյնք եւ մթագոյնք[50] իցեն: Եւ զբազումս քան ի շինուածսն՝ ասա ապուազոյնս[51] է տեսանել, որք եւ զոսկւոյ իսկ պայմանս ունիցին եւ զոսկեզարդ ձեղուանոց, եւ զայլս եւս առաւել զարդարունս քան զպատկերան դրօշեալս եւ քանդակեալս, եւ զոմանս իբրեւ զսիւնս հաստատունս: Քանզի գիտէ եւ զմարդիկ սիւնս կոչել ոչ միայն զօրութեամբ, այլ եւ դեղեցկութեամբ բազում զարդ յուսանել եւ բազում խոյակս ոսկեզօծս, ի միմեանց անջրպետեալս եւ յօրինեալս եւ փողոցաց շրջանակս: Եւ բազմամբոխ ոամիկ զկարդ քարանց որմոյն ունին:

Մանաւանդ թէ ի պայծառադոյն օրինակին պարտ

[43] Այրեցածք, այրելը, այրում. այրած բանին մնացորդը:

[44] Դրոշմել, յն. առորագրել, նկարագրել:

[45] Ընդոստչի՛ կամ ընդոստնամ, վեր ցատքել, արթընանալ:

[46] Գայեմք, պառկիլ:— Անցեալ գայեմք. տես Ա. 19, Ծան. 29:

[47] Խորաթիւն (ւ=ո), նոյնանշան է Ծանրաթիւն բառին, թանձր, խորին (քուն), գժուար արթննալու:

[48] Ցանկծոյս յանհոգս յապահովս, (յն. πάναισθητος անզգայ) անհոգութեամբ:

[49] Մարդապատկերք կամ մարդապատիկք, (յն. ἄγαλμα, արձան) մարդու պատկեր, արձան:

[50] Մթնագոյնք, աւելի մթին, անարդ:

[51] Օրինակին մէջն էր՝ նոսապէիցս, փոխեցինք ըստ յաւելին:

[52] Բազում բառն իբրեւ ածական կամ մակբայ շատ հեղ գտնականէն հետու կը դրուի: Այսպէս է վերի խօսքը. բազում... սուխ: Բազում լցաք արհամարհանօք. եւ այլն:

[53] Անճառախ (ւ=ց), ամէն բան սպառող:

[54] Իբրեւ յանճեան կայծակ ծագեալ, այս ինքն՝ իբրեւ զկայծակ (փոքրիկ կայծ) որ յանճեան (մխոյն մէջ) ծագեալ իցէ:

[55] Վչեաց, վնաս, չարիք:

[56] Հրայրեացս, հրդեհ, կրակ:

[57] Ճարակիմ, հոմ՝ ուտելով տարածուիլ, յառաջ երթալ:

[58] Տաճ (ւ=ց ի շինուածն), (բոցը շէնքին) զարնել, դիմել:

[59] Այս ինքն՝ Ալ անկէ եռքը մեկալ մնացերն աղեկ մը պրելը գժուար չըլլար:

[60] Խառնաղաւխոն խորովմամբ,

իսկ իցէ գալ: Զի եկեղեցի ոչ է քարանց շինեալ է, այլ յոսկւոյ եւ յարծաթոյ եւ յականց պատուականաց· եւ բազում[52] ընդ ամենայն տեղիս սերմանեալ ցանեալ է ոսկի: Այլ ո՛ դառն արտասուք. զի զայն ամենայն բորբոքեաց եւ պրեաց մնապարծութեանն բռնութիւն՝ ամենածախ[53] բոցն, եւ չկարաց ոք դէր ի վերոյ լինել իւրացն: Այլ կամք ամենեքեան ընդ բոցն պշուցեալք, եւ չիք ոք որ զարիսն շիջուցանել կարիցէ. թէպէտ եւ շիջուցանեմք առ սակաւ մի ժամանակ, այլ դարձեալ յետ երկուց եւ երից աւուրց, իբրեւ յաճեան կայծակ ծագեալ[54], դարձեալ բորբոքի եւ զառաջինն վրէպան[55] գործէ: Նոյնպիսի ինչ եւ ասա լինի՝ որ եւ ի շինուածոցն հրայրեացս[56] սովորութիւն է լինել: Եւ պատճառք ամենայնի, զի նախ սիւնքն անկան ի հաստատութենէ, եւ անտի ճարակեցաւ[57] եկն յամենայն շինուածն, նախ զնոքօք որ զշինուածն ունէին ի վեր՝ վառեցաւ հուրն, եւ ի նոցանէն յայլ եւս շինուածն եառ[58] բոցն: Նա եւ ի շինուածսն յորժամ զպայտիցն հարկանիցի հուրն, յայնժամ առաւել վառի եւ տայ ի քարինսն: Ցորժամ զսիւնսն պրիցէ եւ ի խոնարհ ընկենուցու, այնուհետեւ չիցէ ինչ զան զայլն ամենայն մնոր պրել[59]: Ցորժամ մոխիրն որ զշինուածն ի վեր ունիցին՝ անկանիցին, ապա բազում իսկ դիւրութեամբ ամենայնն յերկիր կործանեսցի: Նոյնպէս եւ այժմ եղեւ յեկեղեցւոյ. զամենեցունց հուր հարաւ, հրդեհ վառեցաւ. զպատիւս եւ զերեմ ի մարդկանէ խնդրեմք, եւ զփառաւքն եւ զերեմ խանդաղակամբ խորովմամբ[60], եւ

չլսեմք Ցովբայ որ ասէրն. Եթէ մեղանչէի կամակար, չպատկառէի ի բազմամբոխ ժողովրդենէն: Ցետը զաւաքինի ոգին. չհամարէի, ասէ, ամօթ առաջի ամենայնեան խոստովանել զկամայ եւ զակամայ զմեղսն: Եւ եթէ նա չհամարէր ամօթ, որչափ եւս առաւել մեզ պարտ է առնել զայն: Ասա, ասէ, դու նախ զմեղս քո զի արդարասցիս: Բազում սաստկութիւն եղեւ չարեացս այսոցիկ. ամենայն ինչ եղծաւ ապականեցաւ. Թողաք զԱստուած եւ պատուոյ ծառայ եղաք: Եւ ոչ եւս կարեմք սաստել որոց իշխիցեմքն, զի եւ մեք ի նմին ջերմանն ծնկիմք. քանզի եւ մեք կարօտ բժշկութեան եմք, որք կարդեցաք յԱստուծոյ զպլս ողջացուցանել:

18.

Ընդդէմ հերձուածոցն անմտութեան, որք հրոյ հարկիր պատգամին:

Կերիցուք, ասեն, արբցուք, զի վաղիւ մեռանիմք. եւ այնր[1] զինչ վախճան իցէ: Զգեցցուք եւ ագցուք. եւ այնր զինչ վախճան կայցէ. եւ ոչ ինչ: Այնպիսի ինչ ճարտարամտեցին հերձանոսացն խմաստունքն, այլ ի զուր ցուցին զայնպիսի խիստ վարս եւ ընդ վայր[2]. քանզի ոչ ի բարւոք ինչ վախճանն հայեին, այլ ի անպարծութիւն եւ առ ի բազմացն պատիւ[3]: Զինչ իցէ առ ի բազմացն պատիւ. եւ ոչ ինչ: Զի եթէ նոքա որ զպատիւն առնեն՝ կորնչիցին, որչափ եւս առաւել պատիւն: Որ այլում պատիւ տայցէ, նախ անձինն պարտի տալ. եւ եթէ իւր չտայցէ[4], այլում զինարդ

(յն. ἐκκαύμεθα, կ'այրինք·) սիրովն այրիլ տուղորիլ:

---

[1] Օրինակին մէջն էր այն, եւ պէ՛ց պարտ՝ դրինք ըստ յունին:

[2] Այլ է ընդ ցուցին զայնպիսի խիստ վարս եւ ընդ վայր, փխ· Այլ է ընդ ի՛ն ընդ վայր (պարապ տեղ) ցուցին..: Հոս՝ ի ընդ ի՛ն ընդ վայր աւելացուցինք կրկին մակբայը՝ վայելչութեան համար բաժանուած է:

[3] Փխ· ըսելու՝ եւ ի պատիւ առ ի բազմից:

[4] Նախ անձինն պարտի տալ, եւ եթէ իւր չտայցէ· տես 17, Ծան. 4:

[5] Փխ· ըսելու՝ Զարեգակն յետեղ ճրագի: — Ցետեղ, (ուղղ· ետ, տեղ·) յն· (ἀντί,) փոխանակ, տեղը:

[6] Ընդքո՛ը, զի՛ն, քի՛չ մը եւ քի՛չ, ի՛ր վրան, ի՛ր բան, նդնանչան են. ինչո՛ւ, ինչո՛ւ համար:

[7] Պոյտն, պոռտան, պոռն+, պուտուկ· (չ՛ծո՛ւխ+)

[8] Ծո՛ւղ, ճեղք, բացուածք:

[9] Մէնախառն, մէկտեղ, բազմաւորեալ, խմբուին (վաղել)·

[10] Փխ· ըսելու՝ Աշխարհս եւ հեծես իբրեւ ընդ չար ինչ գազանի (չար գազանի համար) որ ի ներքս մտեալ իցէ:

[11] Զաստուածոյն փո՛ւ ի՛ն ներփոխանակել, փխ· ըսելու՝ Զմուռնեն աստուածոյ քո ի ներքս:

[12] Ցաղթ ի՛ն ի բերան համբառնել· տես 13, Ծան. 8:

տացէ: Իսկ այժմ աւասիկ եւ յանարգաց պատիւս ինդրեմք, ի վատթարաց եւ յարհամարհելոց մարդոց, արդարեւ ի յանարգաց իսկ եւ ի նախատաց. եւ այն զի՞նչ պատիւ իցէ, զի՞նչ մեծարանք: Ցետանո՛ս զի մնոտիք մնոտեաց են, ամենայն ինչ մնոտի է: Վասն այնորիկ ասէ. Ցունայնութի՛ւն մնոց իւրեանց:

Իսկ պաշտօն նոցա չիցէ՞ այնպիսի ինչ, ո՛չ ապաքէն փայտք եւ քարինք են: Զարեգակն ի ճրագի եառեղ[5] արար մեզ. ո՛վ իցէ որ իւրում ճրագին երկիր պագանիցէ: Արեգակն լոյս տայ. այլ յորժամ նա չկարիցէ տալ լոյս, ճրագն զնոյն գործ գործէ. իսկ արդ ճրագին ընդդէմ չպագանիցես երկիր: Այո, ասէ, պագանեմ երկիր հրոյ: Ո՛ ծաղր եւ կատականք, որպիսի՛ թշնամանք: Նա եւ այլ իմն անմտութի՛ւն. որում երկիրն պագանես, ընդդէմ շնջուցանես, ընդդէմ կորսուանիցես, զմէ[6] սպանանիցես զաստուածն քո, ընդդէմ չտայցես զառն քո ընալ: Եթէ աստուած իցէ՝ ճարակեսցէ զնմանմէնդ, եւ մի ընդ պուտամբ[7] եւ ընդ կատասոյիւ վառիցես, այլ ի սենեակն տանիջիր եւ ի կերպասեղէն հանդերձան հանդուսջիր: Դու աւադիկ ոչ միայն չտանիս անդր, այլ թէպէտ ուրեք ընդ ծերպս[8] անդր մտանիցէ, յամենայն կողմանց ի բաց հալածես, զամենեսեան միախառն[9] կոչես, իբրեւ ընդ չար ինչ գազանի[10] մտեալ ի ներքս՝ աշխարհս եւ հեծես, եւ անհնարին ազէտս զերան համարիս՝ զաստուածոյն[11] քո ի ներքս մտանել: Ես զնմ աստուածն՝ թէ հնար ինչ էր, ի գերկս առնուի, յաչս եւ ի բերանս համբուրելի[12],

եւ երանի տալի անձին եթէ այնմ արժանի լինիցի, ոչ զի ի տունն միայն մտանիցէ, այլ զի եւ ի սրտիս բնակիցէ: Զգեաց եւ զգ. զՀուբն ի սիրտ քո: Ո՞չ ապաքէն ծաղռ գործք են, եւ անոտիք անոտեաց: Խարւեք է Հուբ ի պէտս եւ ոչ յերկրպագութիւն, ի սպասաւորութիւն եւ ոչ ի պաշտօն առնուլ, ի ծառայութիւն եւ ոչ զի ինձ տիրեսցէ. Նա վասն իմ եղեւ, եւ ոչ ես վասն նորա: Եթէ երկիր պադանես Հրոյ, ընդէր զգ. ի գա- Հոյն բազմեացիս եւ առ աստուածդն զքո զնոսհակերան կացուցանես, զգ. քեզէն իսկ լինիցիր եւ նոսհակեր եւ հայցարար, թէ կամիցիս եւ զարբին. քանզի չիք ինչ այլ արուեստ քան զնոսա պատուական, զի զայնու արուեստիւք առեպ զայ աստուածն քո: Դու ընդէր թ[13]շնամանես զարուեստն Համարիցիս, զորով առեպ զայցէ աստուածն քո. ընդէր ծառայիցն Հրամայիցես եւ ոչ զգ. քեզէն կայցես ի սպասու: Խարւեք է Հուբ, քանզի բարւեք արարչին է արարած. բայց չէ աս- տուած, այլ գործ աստուծոյ. ոչ եթէ աստուած կոչե- ցաւ, այլ սպասաւոր: Զգեսանիցէս եւ զյանդգնու- թիւն նորա. զի յորժամ զառնց վառիցի, չզադարէ չՀանգարտէ[14], այլ զոր ինչ մծա գտանէ՝ առ Հասարակ սրբէ. եթէ ոչ Հիւսանց ձեռք եւ կամ այլոց արուես- տականաց շինուցանիցեն զմոլորութիւն[15] նորա, ոչ զբարեկամս ճանաչէ եւ ոչ զերշնամիս ընտրէ, այլ առ Հասարակ զամենեսեան դերծու: Եւ արդ այն աս-

[13] Գու ընդէր խնամանս պա- րտաւոնի Համարիցիս: — Ինչ- պէս որ աս օրինակէն կը տես- նուի շարագրութեան դասաւ- որութիւնը խիստ վայելուչ ու դեղեցիկ կ'ըլլայ, երբ որ խօս- քին անորոշ հոլովեան խնդիրը բայէն Հեռու եւ խնդիրը ներսն բային մծա կը դրուի: Զոր օ- րինակ. Ընդէր չէմարելիան պատրաստութիւնոն Համարիս: — Ո՞րտիսութիւնոն պէրան կուգեն: — Անոնք պայծ դիտեին: — Պըղ- ղնձագործ պէլտիոն առնիցեն: — Ինձնօրէն ապիկոփ պատրաս-

[14] Դադարել Հանդարտիլ, նոյնանշան են. կենալ, դա- դրիլ: Ծտ. 19:

[15] Մոլորութիւն, տես բ. 14, թղոզոյր: — Չի տեսրթելի եւ հասանելիացուել պէտն չարդա- րիցէ: — Չի մի յայտնի դըբ- ղտրանն կացուցանիցէ: — Հասարատուն չէիր կըտոնեն եւ պընդարատութեան պահիցէք: — Մի այսուհետեւ արձակիբատուն պատարար թղոզուցուք: — Կա- նոն եւ օրինակ պէտրեանց անոնց արհասս եղեալ: — Եկեալ, նոտով թեռնես պատիւն բերելին:

[16] Ամալէկ, նորանալ, նոյնա- նշան են. յն. միայն՝ ամնաալ:

[17] Չի լոյսն բաղամ ձոքէ, փակ. Ալնոտ՝ զի լոյս . . . :

[18] Հարկ, պիտոյք, կարօտու- թիւն:

[19] Ոտնել տրիւլօլ, յն. տի- բել, իյնալ. տես 16, Ծտ. 3:

[20] Ամենաբաս, ամենուն բաս- ական, ամէն բանի Հանդող:

[21] Նոյեան (լատ), խոնաւ:

[22] Ամենայնի եւ բնաւ, ամե- նադրութիւն է. յն. մէկ բան:

[23] Հրայրեացս տրէնամենելիս- նել, արեւէն այրիլ, տոչորիլ. (յն. միայն էκπυρόω, բոլորա- վին այրիլ:) Տես բ. 16, Ծտ. 30:

[24] Որովհ պետքն, որովհ օ- գուտն գոյքին, վնասուլու մէջ, օգուտ բնելու մէջ: — Չի խոհ կոտօր. բաշխոյ կոտօր է. կոտօր կընէլին խնդիրը վայելչութեան Համար երկու նախադասու- թեանց մէջ կերպ կերպ դրուած է:

տուած իցէ. եւ չամաչիցէք եւ չկորանայցէք[16]: Եւ արդարեւ բարւոք ասաց թէ Յունայնութիւն մտաց իւրեանց:

Իսկ արեգակն աստուած իցէ. ուստի՞ եւ էր վասն: Չի լոյսն[17] բաղում, ասեն, ծագէ: Այլ չտեսանիցես զի յաղթի յամպոյն եւ ի ծառայութեան կայ Հարկի[18] բնութեանն, եւ երբեմն եւ խաւարի եւ ընդ լուսնով ծածկի. թէպէտ եւ ամայն ակարագոյն քան զարեգակն իցէ, սակայն բազում անգամ ունի եւ արգելու[19]. եւ այն աստուծոյ իմաստութեանն գործ է: Աստուծոյ ամենաբաւ[20] պարտ է լինել, եւ սա բազում իւիք կարօտ է. եւ այն չէ աստուծոյ: Քանզի եւ օդով եւ անօսր օդով կարօտ է, զի այնպէս լուսաւորագոյն երեւեսցի. որպէս յորժամ օդն թանձրանայցէ, չտայ թոյլ ճառագայթիցն յատակ տարա- ծանել: Կարօտ է եւ ջրոյ եւ այլ իւիք զօրաւորի՝ որ կարող իցէ արգելուլ, զի մի զվայրս այրիցէ. զի եթէ ոչ աղբերք եւ ճահիճք եւ գետք եւ ծովք եւ ամենայն խոնաւութիւն նպաստիցեն[21] շոգովն ի դիմի Հարեալ ջերմութեանն զովացուցանէին, չէր ինչ արգել ամե- նայնի եւ բնաւի[22] Հրայրեաց արեգակնակէզ[23] լինել: Ցեսանես, ասեն, զի աստուած է: Ո՛ մոլորութիւն, ո՛ ծաղր եւ կատականք. զի միսաեղն կարէ, աստուած իցէ: Նա չայն սակս իսկ չէ աստուած. զի որով- ք միսաեն՝ չէ իւիք կարօտ, եւ որովք օգուտն գործէ՝ բազմից կարօտ է[24]. եւ յԱստուծոյ՝ միսաեակարութիւն

քաջ ի բաց հեռի է, եւ օգուտ գործել՝ ընտանի եւ սեփական: Իսկ նա որ զնորին հակառակն գործէ, վնասիչ իցէ ասասցուած: Զտեսանիցես զի վնասակար դեղքն չեն իմիք կարօտ, եւ օգտակարքն բազում եւ այլոց ինչ իրաց: Եւ արդ վասն քո է այնպիսի, բարւոք եւ տկար· բարւոք՝ զի զքո տէրն ճանաչիցես, եւ տկար՝ զի մի զնա տէր կոչիցես:

Աւրէ անուցանէ, ասէն, զտունկս եւ զսերմանիս: Եթէ այն ինչ յարգոյ իցէ, ապա եւ աղքն ասասցուած իցէ· քանզի եւ նա յոքն[25] եւ յոլով անուցանէ· եթէ այնպէս ինչ իցէ, ապա եւ մանգաղն եւ մշակին ձեռքն: Բայց աղէ ցոյց զարեգականն միայն անուցանել առանց իրիք կարօտութեան, առանց երկրի եւ առանց ջրոյ եւ առանց հողագործութեան: Սերմանեա զսերմանիս, եւ ծագեսցէ արեգակն զճառագայթս, երեւեցուսցէ զհասակ եւ հասուսցէ զպտուղ՝ թէ քաջ իցէ[26]: Իսկ եթէ ոչ միայն նորա է անուցանելն, այլ եւ անձրեւաց, հիմ եւ ջուրն չիցէ ասասցուած· այլ չեւ եւս է վասն այնր խնդրի: Է՞րդմ եւ երկիրն չիցէ ասասցուած· եւ եթէ երկիրն ասասցուած իցէ, զմ՞ եւ աղքն չիցէ ասասցուած, եւ բահն եւ խոփն եւ փայտատն[27]: Եւ արդ աղէ ասա, ամենեցուն ինչ պարտ իցէ երկիր պագանել· ո՞ առանց մտացդ[28] բարբանջանաց: Թէպէտ եւ առանց արեւու մարթ իցէ հասկոց եւ անկոց եւ այլ իմիք երեւել, եւ ոչ առանց երկրի եւ ջրոյ[29]: Եթէ երկիր չիցէ, ոչ ինչ երբեք երեւի անդ: Բայց թէ զք յամանն ինչ՝ յոր մանկտի կամ կանապք հող արկանիցեն[30], եւ ընդ յարկաւ ինչ դնիցեն եւ աղբալից[31] առնիցեն, թէպէտ եւ տկարագոյն իցէ, սակայն կուռք[32] տունկ ինչ եւ բուսանին սերմանիք, որպէս զի յայտ իսկ է թէ մեծ մասն յաղթոյն եւ յերկրէն է առ ի կատարումն տնկոց եւ սերմանեացդ· եւ այնմ առաւել քան զմիւսոյն[33] պարտ է երկիր պագանել, որ երկնից կարօտ իցէ եւ օդոյ եւ ջրոյ զի մի վնասեսցին, որ իբրեւ սանձօք նահանջեն զգալանաբար զօրութիւն նորա եւ չտան մեղանչել, քանզի արձակէ զճառագայթսն ընդ ամենայն տիեզերս իբրեւ զձի ամենի տրմուղ[34]: Աղէ ասա, ո՞ւր թաքչիցի ի մէնջ զցայդ, յորպիսի տեղիս դեմ եդեալ տարադէմ[35] զնայցէ ասասցուածն: Չէ ասասցուած փակեալն եւ սահմանեալն եւ յեզը ելեալ[36], մարմնոյ միայն է այն եւ ոչ անմարմնաւորաց: Աւրէ զօրութիւն իմն կայ, ասէն, ի նմա եւ շարժի: Եւ արդ այն զօրութիւն ասասցուածո՞յ իցէ· եւ ընդէ՞ր իմիք կարօտ իցէ եւ չկարիցէ արդելուլ զհուրն: Դարձեալ նոյն բանք են· զինչ իցէ զօրութիւնն այն, լուսեղէնն ինչ իցէ եւ յայն սակս տացէ զլոյսն, եւ ընդէ՞ր նմա միայն հաղորդիցի եւ այլ իմիք չիցէ կարօտ: Եթէ այդպէս իցէ, մեծ իմն է արեգականն[37]: Մինչեւ ցե՞րբ բաւիցս[38] եւ բաւզակս շինիցեմք: Իսկ ջուրն, ասէն, չիցէ՞ ասասցուած: Եւ այն իսկ ծագուլ արժանի է, որով կարի իմն հա-

[25] Ցոքն ե՛ս յոլով, նոյնա-նչան եւ աւելորդութիւն չատ:

[26] Թէ՛ տալ իցէ, եթէ կրնայ:

[27] Փայտատ, տապար, կացին:

[28] Աւրանդ մտաց (բառբանջանէ), փակ. ըստ՝ Անհիա, անմըտաման. տես Ա. 11, Դան. 16:

[29] Խմացիր ըստ յոլովն. իսկ արդ՝ մանաւանդ առանց արեւու մարթ էր հասկոց եւ բերել, քան առանց հողոյ եւ ջրոյ· նոյնպէս եւ անկոց եւ ամենայն իմիք:

[30] Խմացիր ըստ յոլովն. Բայց թէ զք յամանն ինչ, զոր օրինակ մանկտի եւ կանապք առնեն, հող արկանիցէ եւ ընդ յարկաւ ինչ դնիցէ . . . :

[31] Աղբալից առնել, աղբդնել, լեցընել:

[32] Կուռել (գնոյ), բռնել, արմատ ձգել, հաստատուիլ:

[33] Առաւել ըստ զինուոյն . . . փակ. ըստ՝ Առաւել քան միւսոյն պարտ է երկիր պագանել· Հոս նախադրութիւնն իւր խնդիրը երկիր պահանջելէ բայն պահանջածին համեմատ արական առած, բայց միանգամայն իր բնական հայցական խնդրոյն ալ նախերին ալ անկորուստ պահած է: Ինչպէս. Երբեմն առելի էառ ըստ զինուոյ քան հարիւր եղարց: — Այս զինուոյ յերկոյ է առելի ըստ զինուոյ երբեմն երբեմն երբեմ, փակ. աւելի քան չորեքհարիւր. . . : — Քեզ արժան է առնուլ ըստ զմինայն մարդոյ,

[34] Տրմուղ (յն), անվարժ:

[35] Դեմ եդեալ պարպիմ քնալ (է պէտք ինձ), (հեռու տեղ մը) երթալ, ելլել երթալ, գլուխն առած երթալ:

[36] Ես յեզը ելեալ, առ մասը յունաբերէնին մէջ չկայ:

[37] Ցն. այսպէս ունի· Զինչ իցէ զօրութիւնն այն. լուսեղէն ինչ իցէ, թէ՝ սովաւ տայցէ զլոյսն եւ չունիցի ինչ ընդ իմիք ի սոցանէ կցորդութիւն: Եթէ այդպէս իցէ՝ մեծ իմն քան զնա է արեգականն:

[38] Բաւել, Բաւզակ. յն. միայն՝ լաբիւրինթոս:

կառակին: Եւ չիցէ, ասեն, աստուած՝ որով զայնչափ պէտս վճարեմք: Եւ զերկրէ դարձեալ նոյնպէս ասեն: Արդարեւ յունայնութիւն մտաց իւրեանց խաւարեալ սրտիւք:

Այլ մերքս ոչ այնպիսի ինչ, քանզի զամենայն ինչ արհամարհեցաք եւ ծաղր[39] համարեցաք. ի լոյս կամք եւ յերկինս առաքինանամք եւ յերկրիս չունիմք ինչ հաղորդութիւն:

19.

Թէ ի որոց դառնալ սպարտ է զամենայն դառնութիւն եւ զինուտ չարութիւն:

Ամենայն դառնութիւն, սրտմտութիւն եւ բարկութիւն եւ աղաղակ եւ հայհոյութիւն բարձցի ի ձէնջ ամենայն չարութեամբն հանդերձ: Զոր օրինակ յաման ինչ աղտեղի կամ ի հանդերձ անսուբբ ոչ երբեք իքնանէ ազգ մեղուաց, վասն այնորիկ եւ խունկս ծխեն եւ այլ ինչ որոյ հոտ անոյշ իցէ՝ զվայրօքն ցանեն. որ այնպիսի իրաց խելամուտ իցեն՝ զինի սրակեն[1] մեղուանոցացն[2], զի պարան[3] որ ելանիցէ՝ վաղվաղակի անդ իքնանիցէ, զի եւ մի ինչ յոտի հոտ խրտուցանիցէ եւ ի բաց հալածիցէ. նոյնպէս եւ Հոգւոյն սրբոյ ամանէ մեր ոգիքս եւ մեղուանոց, որ զպարս չնորհային հոգեւորացն ընդունիցին: Իսկ եթէ իցէ ի ներքս մաղձ կամ դառնութիւն կամ սրտմտութիւն, խրտչէ պարանն, սրանայ եւ չհպի: Վասն այնորիկ երանելիս իմաստուն Հոդւածոյ սրբէ մաքրէ զամանս մեր. ոչ մանգաղ ի ձեռս ունի եւ ոչ այլ ինչ անօթ[4] երկաթի, եւ կոչէ առ մեզ զՀոգեւոր պարան, ժողովէ միախուռն գու-

[39] Ծաղր, հոս՝ ծաղրական, ծիծաղելի բան:

[1] Սրսիկել, ցանել (ի վերայ երբէք, վերէք), նոյնանշան են. ցանել, ցօղել. հոս՝ սրսիկել ներքսանոյց, վերջակոյղ սրական խնդիր առած է:

[2] Մեղրաանոց, փեթակ:

[3] Պարս, մեղուներու խումբ:

[4] Անօթ, հոս՝ գործիք:

մարէ[5], եւ զմեզ սրբէ աղօթիւք եւ վաստակովք եւ պլղովք եւս ամենայն կարգօք: Ցեւս զնուրդ սրբէ զմիտս մեր: Հալածեաց զստութիւնն, խաճապական[6] արար զբարկութիւնն. ցուցանէ դարձեալ թէ զնուրդ արմատաքի խլեցին չարիքն: Եթէ չունիցիմք, ասէ, դառնութիւն ի միտս: Զոր օրինակ եւ մաղձն՝ թէպէտ եւ սակաւ իցէ, յորժամ փոքր մի շարժիցի ելանել յբերանէն[7] դառնանայ, զի այնպէս իսկ է սաստիկ հիւթն այն եւ խայթող, չկարէ այնուհետեւ հանդարտել ամանն որ յառաջն զնա ունէր. զոր օրինակ հուր յորժամ բորբոքիցի՝ չիցէ ինչ որ զնա արգելուցու, նոյնպէս եւ մաղձն՝ չիցէ ինչ որ ունիցի եւ պահիցէ զնա յիւր սահմանն, այլ անսաստեալ յայնչափ դաժանութենէն դիմէ ելանել[8] յամանոյն եւ լինի ապականիչ ամենայն մարմնոյն: Որպէս զդազան ինչ ահագին եւ անհնարին՝ մինչ դեռ ի դառագղին արգելեալ կայցէ, թէպէտ եւ դոչիցէ եւ մռնչիցէ, չկարէ ումեք վնաս առնել. յորժամ կարի զայրասնայցէ եւ կարիցէ զբարամբուռնս[9] դառագղին խորտակել՝ արտաքս դիմիցէ եւ բազում խռովութեամբ զքաղաքն ընուցու, զամենեսեան խռովեցուցանէ, զընտանի ի տագնապի կացուցանէ: Նոյնպէս եւ մաղձոյն հիւթ՝ մինչ դեռ յիւր սահմանն կայցէ, չառնէ ինչ մեզ մեծ վնաս. իսկ յորժամ փամփուշտն որ զնա ունիցի՝ պատառիցի, չէ ինչ այնուհետեւ որ զնա արգելուլ կարիցէ ի տարածելոյ ընդ բնաւ բնութիւնն. թէպէտ եւ սակաւ ինչ իցէ չափով, այլ վասն առաւել սաստկութեանն իւրոյ հիւթոյն զօրութեան ի նոյն դարձուցանել կարէ զամենայն մարմինն: Զա-

[5] Ծաղկի պախարան ֆառաքէ, ամենը մեկտեղ կը ժողովէ. յն. միայն՝ ժողովել:

[6] Հալածեաց, խաճապական արար... նոյնանշան են. հալածել, փախցընել. հեռացընել. յն. երկու տեղ ալ ἀπαλέξω, հեռացընել, վռնտել:

[7] Ցբերանէն, փիսկ. ի չտեմարանէն. տես Բ. 16, Ծան. 7:

[8] Դիմել ելանել, ելլել. տես Բ. 3. Ծան. 15:

[9] Բարամբռնած յն. (κανόνες), վանդակի դաւազաններ, ձողեր:

բիւն եւս գտեալ անդէն մերձաւոր տեղեաքն եւ ընտա-
նի եւ յանկաւոր[10] իւրոյ հիւթովն որպէսութեամբ[11],
եւ զնորա եւս ջերմութիւնն դաժանագոյնս գործէ, եւ
զամենայն ինչ զնմանաւութիւնն զոր մերձաւոր գտանի-
ցէ՝ անցեալ զանցեալ զամենեքումբք առաւել դաժա-
նութեամբն[12] զամենայն մաղձ գործէ, եւ հանդերձ
այնու եւ այլոց եւս անդամոյն յաղթեալ՝ զամենե-
սեան յիւր դաժանութիւն դարձուցանէ. եւ այնու-
հետեւ անշշունչ եւ անմռունչ[13] զմարդն առնիցէ, եւ
զոգիսն ի գրկացն արտաքս քաղիցէ[14]:

Եւ էր վասն զայս ամենայն այսպիսի մտաց քըն-
նութեամբ ասացաք: Զի ի զննելի[15] գառնութենէս
զնմանալի[16] գառնութեանն զանհնարին չարիսն առ-
նուցումք ի միտ, եթէ զիարդ ամենեցուն նախ զոգիսն
որ զնա ծնանի՝ ապականէ, եւ ապա զամենայն վեր ի
վայր եղծանէ[17]: Փախիցուք յայնպիսի փորձոյ. զի
որպէս այս հիւթ զամենայն անդամս ապականէ, նոյն-
պէս եւ այն զնորհուրդսն վառէ եւ ի գեհենին յա-
տակս հասուցանէ զմբռնեալսն: Եւ արդ զի զամենայն
հաւատեալս քննիցեմք եւ փախչիցիմք, եւ ցոկակաղ[18]
ի բերան չար գազանին դնիցեմք, մանաւանդ թէ
արմատաքի իսկ խլիցեմք, Պաւղոսի հաւանեսցուք որ

[10] Ընտանի եւ յանկաւոր, նոյնանշան են. յարմար, պատշաճ, ընտանի:

[11] Որովհետեւ, ինչպէս ըս-
ացաք: — Ցանկաւոր իւրոյ հիւ-
թովն որովհետեւ, իւր հիւ-
թին որպիսութեան կողմանէ
իրեն յարմար:

[12] Անգիտել զանգիտել զամ-
նեքումբք որովհետեւ պատճառ-
ընկալ, սաստիկ գառնու-
թեամբն ամենայն ինչ գերա-
զանցելով:

[13] Անշշունչ եւ անմռունչ,
նոյնանշան են. անձայն: —
Այնուհետեւ անշշունչ եւ
անմռունչ զմարդն առնիցէ.
տես 18, ծան. 13:

[14] Քաղել (զոքին որպես ի
բերան), հանել, քաշել:

[15] Զննելի (գառնութիւն),
զգալի, նկատական:

[16] Նմանալի (գառնութիւն),
մուսուր, աչքի տակ չինկող:

[17] Վնէր ի վայր եղծանել, յն.
ἄνω καὶ κάτω ποιέω, տակն
ու վրայ ընել. — յն. մի եւ
նոյն բառերուն բացատրու-
թիւնը հետեւեալ եզանակաւ
թարգմանուած կը գըտ-
նենք. Վնէր ի վայր տռնել, —
խորտնել, — օդոել, — հարթանել:

[18] Ցոկակող, (ք.) բերնի
կապ, սանձ: — Ցոկակող . . .
դնիցեմք, վայելչութեան հա-
մար բաժնուած է:

ասէն՝ թէ Ամենայն գառնութիւն, ոչ եթէ սրբեսցի,
այլ թէ բարձցի ի ձէնջ: Զի՛ կայցէ իմ եւ այսպիսի
իրաց եւ կալուկապ լինելոյ[19]. զի՞նչ օգուտ իցէ զար
գաղանն ի ներքս պահել, զոր մարթի հանել հալածել
յոդուոցս, եւ արտաքոյ քան զիմ սահմանսն հալածել,
եւ սահմանել զի մի այսրէն գառնայցէ: Հաւանեսցուք
այսուհետեւ Պաւղոսի որ ասէն՝ եթէ Ամենայն գառ-
նութիւն բարձցի ի ձէնջ:

Ա՛յլ վայ ինձ, վայ ինձ, զի այսպիսի ցնորք[20]
ունին զմեզ: Պարտ էր ամենայն հնարիւք հնարել զի
այն ի բաց մերժէր ի մէնջ. եւ արդ այնպէս անմիտք
են, զի եւ անձանց եւս այնու երանի տան, եւ պարծին
իմն չարեաքն եւ յօրանան[21] իմն, եւ միմեանց նախան-
ձուկս արհանեն[22] թէ այս անուն այր գառն է, կարիճ,
օձ, իժ. եւ ահագին իմն համարին զայնպիսին: Եւ
արդ ընդէր երկնչիցիս ի գառն մարդոյ, ով այր դու:
Գուցէ, ասէ, ինաս ինչ առնիցէ, գուցէ մեղանչիցէ,
քանզի չեմ տեղեակ չարութեանցն նորա. երկնչիմ
կասկածեմ թէ գուցէ զայր մի տգէտ տխմար որ ոչ ի
վեր իմանամ եւ ոչ ի վայր[23], առեալ չիւր որոգայթան
արկանիցէ եւ կորուսանիցէ մեքենայիւք ինչ՝ զոր մեզ
պատրաստեալ իցէ: Ծաղը գայ ընդ այսպիսւոյն[24], զի
մանկտւոյ են այնպիսի խօսք որ ի չհասարացն[25] երկն-
չիցին: Չէ պարտ զոք այնպէս արհամարհել եւ ոչ
ծաղը առնել որպէս զմարդ գառն եւ չար. չէք այնպէս
ինչ տկար. նա եւ մորուս եւս եւ անմիտս առնէ գառ-
նութիւնն: Չտեսանիցէք զի կուրացուցանէ չարու-
թիւնն. չտեսանիցէք թէ որ փորէ խորխորատ ընկերին՝

[19] Կալուկապ լինել, պինդ
կապուիլ. (յն. κατοχή, արգե-
լել, գրաւել, թող չտալը:)

[20] Ցնորք, երեւակայութիւն:

[21] Գոչիմ, յօրանամ, նոյնա-
նշան են. պարծիլ:

[22] Նախանձոյս արհանել (օձ-
իժ), (մեկը) նախանձու չար-
ժել, գրգռել:

[23] Իմանալ ի վեր եւ ի վայր,
յն. προορᾶσθαι, նախատես ըլ-
լալ, յառաջաբնեւ տեսնել:

[24] Այս ինքն՝ ծաղը գայ ինչ
ընդ այնպիսւոյն, այնպիսւոյն
վրայ ծիծաղիլը կու գայ. յն.
ծիծաղիմ արդ:

[25] Չհասարաք, ահաւոր չեղող
բան, չվախնալու բան:

անձինն փորէ: Եւ արդ ընդէր պարտ իցէ երկնչել յայնպիսի անձնէ որ ինքն լի իցէ խառնուխճեամբ: Եթէ ի դիւաց ինչ պարտ իցէ երկնչել եւ ի մոլեկանաց եւ ի մորսագ, ապա եւ ի դառանցն[26] եւ ի չարաց. քանզի եւ նոքա զամենայն ինչ ընդվայր գործեն. եթէ յայն սակս ինչ զի իրաց իմիք խելամուտ իցեն, նա եւ այն չէ ինչ: Զի չիք այնպէս իրացն տեսչութեան պիտանացու՝ իբրեւ զիմաստութիւն. եւ չիք ինչ այնպէս իմաստութեան խափան՝ իբրեւ զդառնութիւնն եւ զչարութիւն եւ զխորամանկութիւն: Ջտեսանիցէք զմարմինս ցասկոտացն, զիարդ դեղինք եւ ոտդինք են, եւ քան զամենայն ծաղիկ խամրեալք առաւել խարուրեալք[27], անտոկք անզօրք[28] մաշեալք եւ ծնկեալք եւ յամենայն պետս անպիտանք: Նոյնպէս եւ ոգիքն այնպիսիք. քանզի դալուկն[29] ոգւոյն այլ ինչ չէ, բայց միայն չարութիւնն: Չէ այսուհետեւ չարութիւնն ղօրաւոր, եւ չէ իսկ:

Ունկնդիր լեցուք նմա, եւ զամենայն դառնութիւն եւ զընաս չարութիւն բարձցուք ի միջոյ, զի մի տրտմեցուցանիցեմք զՀոգին սուրբ: Ըմմատաքի խլեսցուք զդառնութիւնն, տակակոտոր ծայրակոտոր[30] արասցուք. զի չիք ինչ բարութիւն որ ի դառնութենէ ոգւոյն գործիցին, եւ ոչ առողջութիւն եւ բժշկութիւն, այլ ամենայն վիշտք, բնաւ արտասուք, համակ[31] ողբք, ամենեւին հաչիւն եւ հառաչիւն[32]: Ջտեսանիցէք եւ զդազանացն իսկ. զի որ սաստիկն գոչէն, ի նոցանէ զարհուրեալ ի բաց փախչիմք, յառիւծէ, յարջոյ,

[26] Ի գոռոզն, դառն մարդկներէն:

[27] Խարտիրեալ, յն. ἀεισθής, տգեղ, գարշատեսիլ, տես նաեւ 11, Ծան. 12:

[28] Անոթի, անզօր, նոյնանշան են. յն. միայն՝ տկար:

[29] Դալկութիւն, դեղնացաւութիւն. (տարբերէ:)

[30] Ցածայրատոր ծայրատոր առնել, (Ցած, կը նշանակէ՝ արմատ.) յն. միայն ἐκτέμνω, արմատէն կտրել, կտրել հատնել:

[31] Ամենայն վիշտք, բնաւ արտասուք, համակ ողբք, վայելուչ եղանակաւ ածականները փոփոխուած են, ուր որ յն. երեք տեղ ալ (πάντα) ամենայն դրուած է:

[32] Հաչիւն, հառաչիւն, հաւաչանք, հեծութիւն, ողբ:

յընծէ եւ յայլոց նոյնպիսեաց. իսկ յոչխարէ ոչ ինչ այնպիսի, քանզի չէ դոչիւն, այլ քաղցր եւ հեշտական բարբառ: Եւ նուագաց արուեստականացն խաստաց-նիցն դժկամակութեամբ լսեմք՝ թմբկի, պատերազմացն վողոց. եւ որ չիցեն նոյնպիսիք՝ զայն ախորժելով լսեմք, զփողոյ, զչնարի եւ զքնարի, զփանդռան[33], զվնի[34], զսրնդի: Նոյնպէս եւ մեք յօրինեսցուք զոգիս. մի ինչ աղաղակ եւ մի աղմկել երբեք, զի այնպէս կարիցեմք եւ մեք բարկութեանն գեր ի վերոյ լինել. զի յորժամ զայն ի բաց պարուրիցեմք, նախ մեք իսկ լինիցիմք ի խաղաղութեան, եւ նաւարկեալ հասանիցեմք ի խաղաղ եւ յանքոյթ նաւահանդիստն:

20.

Ընդդէմ խեղկատակութեան եւ վասն չարեացն որ աստի ծնանիցին:

Մեք, ասէ (Պաւղոս), որ եմք ընդ յարկաւ՝ հեծեմք զօրհնանապաղ. որպէս զի ասիցէ, ելանել յանկամք յաշխարհէս. եւ դու ծիծաղիս եւ խաղաս: Ժամանակ պատերազմի է, եւ դու զգեղաւորայն[1] արուեստ առնուս ի ձեռն: Ջտեսանիցես զերեսս պատերազմողացն, զիարդ տրտմագին ի խոնարհ կախին, յօնքն ահագինք եւ դէմք խոժոռք, աչք արիւնախառն, եւ սիրտք ի թնդոյզ[2] ի վեր վազն[3] եւ զկուրծս բաբախեն, ժողովեալք դումարեալք համօրէն, զահի հարեալք, ի մի վայր խռնեալք եւ ճակատեալք բազում կարգօք, առաւել յօրինուածովք[4]: Ջսեմ

[33] Փանդռան կամ փանդուռա, յն. πανδοῦρα, երեքաղեան քնար:

[34] Վնի, տեսակ մը քնար:— Ջձայն փողոյ, քնարի:

---

[1] Գեղեցուր, պարզող, կատարող:

[2] Ի բնդոյզ, թնդալով, շարժման մէջ:

[3] Ի վեր վազել, ցատքել:

[4] Յօրինուածով, վայելուչ կարգաւորութիւն, համեմատութիւն:— Բազում կարգօք, առատիւ յօրինուածովք. յն. երկու տեղ ալ՝ πολλήν.— Քիչ մը ետքը նոյնպէս՝

չհաւսել եւ եթէ բանս ինչ աղտեղիս, այլ եւ մի վայրապար ինչ բարբառել, բազում լռութիւն յանձին ունել քան զղօրականացն։

Եթէ որ յերեւելի պատերազմունս պատրաստին եւ ոչ ինչ վնասին ի բանիցն՝ այնչափ վառին լռութեամբ, դու որ բանիւք իսկ ունիս պատերազմ եւ զմեծ մասն պատերազմին, եւ զայնչափ մասն մերկանաս[5]. եւ թէ չիցես տեղեակ զի առաւել ի բանից նենգիմք. եւ դու խաղաս եւ առաւել կայտառես[6] եւ կատակես եւ զծաղր գրգռես, եւ չհամարիս ինչ վնասակար զերան։ Ո՛րչափ ի խեղկատակութենէ սուտ երդմունք լինին, քանի՛ վնասք, որչափ բանք զաղջութեան[7]։ Զի՞ ինչ, ասեն, այնպէս վնաս խեղկատակութիւն։ Ա՛յլ լուր զիմաստնոյն խեղկատակութիւն ի բաց մերժէ։ Պատերազմի ժամանակ է, կռուոյ եւ քրանութեան[8], պահպանութեան եւ վառելոյ եւ ճակատելոյ, եւ չիք ինչ անդ անպատեհ քան զծաղր. քանզի աշխարհիս է ծաղրն. եւ լուր Քրիստոսի իսկ. Աշխարհ, ասէ, խնդասցէ եւ դուք տրտմեսջիք։ Քրիստոս ի խաչ ել վասն քո չարեաց[9], եւ դու ի ծաղր եւ ի ծաղ Հատեալ[10] ես. նա ապատակեցաւ եւ այնչափ չարչարանս կրեաց վասն քո վշտաց եւ վասն ձմերայնոյն՝[11] որ եկեալ հասեալ կայր ի վերայ, եւ դու գրգիռ եւ փափկանաս. եւ զիարդ ոչ այնու առաւել զպարագուցանիցես զնա։

Եւ քանզի բազում անխոհեր[12] իմն զերան հա-

Ցոյժ մեղկութիւն, տրտում լուծութիւն. յն. երկու գոյականի մէկ ածական։

[5] Եւ զայնչափ մասն մերկանա՞ս, եւ ան կողմը բաց կը թողուս։

[6] Կայտռե՛ս, ուրախաս։ Թեամբ ցատքել։

[7] Բան+ զաղջութիւն, փխ. Զաղջ բանք, ամէթալի, պիղծ խօսքեր։

[8] Քրանութիւն, քրանիլը, քրտինք թափելը։

[9] Վասն +ո չարեաց, քիչ մը վարը՝ Վասն +ո վշտաց, փխ. ըսելու՝ Վասն չարեաց քոց. վասն վշտաց քոց։

[10] Ի ծաղր եւ ի խաղ հատանել, ծիծաղելու, խաղալու անձնատուր ըլլալ։

[11] Ձմերայնոյն, հոմ՝ վշտաց, նեղութենէն. տես նաեւ բ. 13, Ծան. 20։

[12] Անխորհր (էրէ), անտաքրներ (բան)։ Քիչ մը վարը՝ խորհրդ+, զանազանելու բաներ, անտաքրներ չեղող բաներ։

մարին, վասն որոյ եւ դժուարապահ[13] իմն թուի նոցա, ծն առեալ եւ վասն այնորիկ խօսեացուք սակաւ ինչ, եւ ուսուսցուք եթէ որչափ ինչ չարիք են. քանզի եւ այն սատանի[14] գործ է, յորժամ իբրեւ զանխոհիր ինչ իրս զնատրոյն արհամարհել փութացուցանիցէ։ Նախ թէ եւ անխոհիր իսկ իրք էին, չէր պարտ զայնու արհամարհել, այլ դիտել եթէ մեծամեծ չարիք անտի ծնանին եւ ածեն։ Եւ զի ոչ անխոհիր ինչ իրք են, անտի իսկ յայտ է։

Բայց տեսցուք եթէ ուստի ծնանիցին. մանաւանդ զի տեսցուք իսկ եթէ որպիսի ինչ պարտ իցէ լինել սրբոյն. ցած, հեզ, սգաւոր, նեղեալ, յողբս անցուցանել զժամանակս կենացս իւրոց։ Ապա ուրեմն որ զխեղկատակութիւնն խօսիցի՝ չէ սուրբ, նա եւ հեթանոս իսկ է, եւ ծաղր եւ ծանակ[15] այնպիսին. քանզի գուսանացդ միայն համարձակ[16] է այն, ուր զաղբութիւն միայն է եւ խեղկատակութիւն եւ ծաղր անաժամ[17]։ Իսկ եթէ զինչ ասա վայել իցէ, լուր մարգարէին. Ծառայեցէք Տեառն երկիւղիւ, եւ ցնծացէք առաջի նորա դողութեամբ։ Իսկ խեղկատակութիւնն թուլացուցանէ զոգիսն եւ ի ծուլութիւն մեղկէ[18]. բազում անդամ եւ թշնամանս իսկ ծնանի եւ կռիւս։ Ո՞չ ապաքէն ի չափ կատարեալ արութեան հասեր, խափանեա զմանկութեանն[19]։ Ա՛յլ ծառային քում ի հրապարակս չտաս ինչ խօսել զանօգուտս. եւ դու, զանձն՝ որ առ Աստուած ծառայ ունիս[20], կատակես[21], շրջիս ի հրապարակս։ Պատշաճ այն էր արթուն ոգւոյ՝

[13] Դիտաբարապահ (էրէ), դժուարաւ պահուելու (բան)։

[14] Սատան, դեւ, սատանայ։

[15] Ծաղր եւ ծանակ (է պէնէ), յն. ծաղրելի։

[16] Համարձակ է (+եվ), ներելի է, թոյլ տուեալ է։

[17] Անժամ (ծաղր), ժամանակէ դուրս, տարաժամ (ծիծաղ)։

[18] Ի ծուլութիւն մեղմիլ, ծոյլ եւ մեղկ ընել. յն. թոյլ առնել զոգին եւ ծոյլ։

[19] Խափանեա զմանկութենէն, այս ինքն՝ խափանեա (դադրեցուր) զնրս մանկութեան։

[20] Դու զանձն որ առ Աստուած ծառայ ունիս, յն. Դուն որ ասես թէ ծառայ եմ Աստուծոյ. գուցէ՝ Դուն որ զանձն առ Աստուծոյ ծառայս ունիս։

[21] Կատակե՛ս, ծաղր ընել։

թէ չլինիցին գողացեալ յիմեքէ. իսկ զալէկոծն զսահեալն եւ գծփեալն ոմ իցէ որ ոչ խախտիցէ: Եւ եթէ այլ ոք [22], անձամբ յանձնէ քայքայի, եւ չլինիցի կարօտ սատանայի նենգութեանն եւ ինասակարութեան:

Եւ զի ուսանիցիս՝ միտ դիր. եւ անուն իսկ խեղկատակութեանն՝ յանդիմանիչ է կատականացն. զի խեղն յայտ է թէ չէ առողջ, եւ կատակն՝ նախ ինքն իսկ յանձնէ կատակի. զի հարկ լինի եւ զերեսս ծռել, եւ զբերան եւ զաչս պլպլել. եւ այն հեռի է յայնցանէ որք ի վերայ վիմին հաստատեալ կայցեն եւ անշարժք իցեն. քանզի արագ արագ կործանի այնպիսին, եւ վաղափոխուկ լինի [23]. զի հարկ է նմա այնուհետեւ եւ զկերպարանս եւ զծաղը եւ զդնացս փոփոխել, եւ հպտել [24] եւ ամենեցուն նմանել, եւ ազգի ազգի պարսաւանս հնարել իմանալ [25]. եւ հեռի են ի քրիստոնէից գուսանական բանք: Հարկ լինի նմա այնուհետեւ թշնամութիւն բազում ստանալ յայնցանէ՝ զորս ի զուրն պարսաւիցէ, եթէ ի մօտ իցեն եւ թէ ի բացուստ լսիցեն: Եթէ բարւոք ինչ իցեն իրքն, ընդէր գուսանացն միայն արուեստ իցէ: Ընդէր աղաւ [26] կանանցն ոչ հրամայէ ոք այնպիսի հպտանս հպատել. ոչ ապաքէն այլանդակաց բարս համարին, եւ ոչ ցածնոց: Մեծամեծ չարիք բնակեն ի սիրտ հակառակին, յոյժ մեղկութիւն, առւսել լուծութիւն [27], եւ ոչ հաստատութիւն. խախտ չլինուածն, ի բաց մերժի երկիւղն, հեռանայ ցածութիւնն: Լեզու ունիս, ոչ զի զայլս յերգ արկանիցես [28], այլ զԱստուծոյ գո-

[22] Փակ. ըսելու՝ Եւ եթէ այլ ոք ոչ *ապտակէ*, անձամբ յանձնէ քայքայի:

[23] Վաղափոխուկ լինել, շուտով փոխուիլ:

[24] Հպտիլ, աւելորդ զարգերով զարդարուիլ: — Հպտանք, աւելորդ զարդ: — Հպտանս հպտիլ, տես բ. 1, Ծան. 19:

[25] Հնարել իմանալ, նոյնանշան են. դանել, հնարել, յն. միայն՝ հնարել:

[26] Աղաւ, հոս՝ ազնուական:

[27] Մեղկութիւն, լուծանութիւն, նոյնանշան են. թուլութիւն:

[28] Ցերդ արկանել (ըստ), յն. κωμῳδέω, (մէկու մը վրայ) կատակերգութեամբ ծիծաղել, երգի առնուլ:

հացող լինիցիս: Զառեանիցիս զանուանեալ [29] ծաղրածուն, զոր եւ շաղակրատան [30] կոչեն. նոքին իսկ են խեղկատակքն եւ հացկատակք [31]:

Ի բաց մերժեցէք հանէք ի մտաց ձերոց, աղաչեմ, զանշնորհաւոր [32] շնորհսն, զանպատեհ պաշտօնսկան [33]. երկապաշտեիցին է այն արուեստ, գուսանացն եւ կաքաւացն, հեռի է յազատ ոգւոց, մեկուսի յաղնուականաց, քաջ ի բաց [34] եւ ի ծառայից անդամ. անարդ ոք եւ աղտեղի ի խեղկատակութիւնս հատանի: Խաղմոց եւ քաջութիւն իմն իրքն [35] թուին, եւ այն իսկ է սգոյ արժանի. որպէս գուսանութիւնս առ սակաւ սակաւ ի չարիս ձգէ մեղմով, նոյնպէս եւ խեղկատակութիւնն թուի թէ ուրախութիւն ինչ իցէ, եւ չէք ինչ քան զայն անմտութիւն. եւ լաւ իսկ Գրոյն զինչ ասէն. Ցառաջ քան զորոտումն փութան փայլատակունք, եւ նախ քան զամբարձածն [36] կանխեսցեն շնորհքն: Չիք ոք անամօթ քան զխեղկատակն. քանզի ոչ եթէ շնորհօք լի է բերանն, այլ ցաւօք: Մերժեցուք հանցուք զշար սովորութիւնն ի սէղանոյ: Ոմանք եւ անանկայ զայն արուեստ ուսուցանեն. ո՛ անկարգութիւն եւ անպատեհ լիութիւն. ոք ի նեղութեան

[29] Անուանիել ծաղրածուին, ծաղրածու ըսուածները:

[30] Շաղկրատ, շատախօս, շաղփաղփ:

[31] Հացկատակ, քիչ մը եղբը՝ երկպառակ, նոյնանշան են. սեղանի վրայ ծաղրածութիւն ընող, ուրիշին հացովը կերակրուող ծաղրածու:

[32] Անշնորհաւոր (ընտիր), անշնորհ, անհաճոյ:

[33] Պաշտօնական, շողոքորթութեամբ, մարդահաճութիւն:

[34] Հեռի է յազատ ոգւոց, ի ներսոյ յազնուականաց, քաջ է քաց եւ ի ծառայից անդամ. հոս ածականներուն զանազանութիւնը խիստ վայելուչ է. ուր յն. երեք տեղ ալ՝ հեռի դրուած է:

[35] Քաջերին ինչ իրքն թուին: — Խօսքին մէջ անուն բայիէն զատ ուղղական ինդիր մ՝ եղած ատեն՝ խիստ վայելուչ է ասոր դնել ինդիրը բայէն հեռու եւ անոնց բային բային մօտ դնել: Ինչպէս. Մեծամեծին՝ փոքրիկներն լինին: Ցաղանիք ատոնք խրատանքիս ներ է: — Շահամոլաց մեծ ատոմանդոյ պատրիարքն է: — Աղբերի խոտիկի՝ թռչնոց կտմներն են: — Քաղաքապետական հանգիստ ինչ ներ: — Ձի մի ներքին ինչ երթ համարիցին: — Ձի մի պատճառ՝ երթ թուիցին: — Մի ձանձր՝ ընդունելութեան: — Ինձքան՝ ուստի ինձիս ալեւորն կոչեր:

[36] Ամբարձած կամ Ամբարձած, ամբիտուս:

մաշեալ են՝ նոցա[37] խեղկատակութիւն ուսուցանեն. եւ ո՞ւր իցէ զի չիցէ ախան այն[38]. արդ եւ յեկեղեցիս իսկ եմուտ, եւ ի գիրս եւս մեսեցաւ[39]:

21.

Վասն անձնդիկ եւ հաստատակ ձանձապարհիկն:

Ընդհակառակ զամենայն հնարս հնարեսցուք առ մի ինչ երբեք նիրհելոյ: Զտեսանիցեք զպահապանսն, յորժամ սակաւիկ ինչ զանձինս քնոյ տայցեն, չօգտին ինչ ի բազում պահպանութենէն. քանզի ի սակաւ ժամուն զամենայնն կորուսին. զի բազում համաբաձա-կութիւն եռուն դողոցն: Զոր օրինակ որպէս մեք զդողոցն չտեսանիցեմք եւ նոքա զմեզ տեսանեն, նոյնպէս եւ սատանայ առաւել քան զամենեսին ի վերայ յարուցեալ դարանակալ լինի եւ կրճէ զատամունս:

Մի այսուհետեւ ննջեսցուք, եւ մի ասասցուք՝ եթէ այս ինչ բանք են եւ այն ինչ. զի ուստի ակն չկայ[1] գող բազում անդամ ակառ հատանէ. նոյնպէս եւ ի չարիսն, որում ակն չկայցէ՝ այնու կորնչիմք: Ամենայնի հաւատասեաւ դէտ ակն կալցուք[2]. մի արբեսցուք՝ չնիրհեմք[3], մի փափկասցուք՝ եւ չննջեմք, մի մոլորեսցուք արտաքնոյն իրաւք՝ եւ արթնութեամբ կատարիմք[4]. յարդարեսցուք զանձինս ամենայն ուս-

[37] Փակ· բանալոյ՝ խեղկատակութիւն ուսուցանեն նոցա՝ որք . . . :

[38] Ո՞ր իցէ զի չիցէ ախան այն, ո՞ւր չի գանուիր ան մոլութիւնը:

[39] Մեսեմ, յն· (ἅπτομαι,) դպչիլ, կպչիլ, յարել:

---

[1] Այո՛ ինչ բանի են ե՛ս այն ինչ, սակ կամ անկէ բան մը չ՛ելլեր· սահիակ կամ անիկայ՝ միայն խօսք է: — Զի սատիկ ոչն չկայ, վասն զի չյուսացուած կողմն է:

[2] Դիւրաւի ունել, մտագրութեամբ դիտել, չորս կողմը նայիլ:

[3] Նիրհել, ննջել, հոմ՝ նոյնանշան են. քնանալ:

[4] Ե՛ս արթնութեամբ ի գործս իմ, իմացիր ըստ յոյնին· Եւ յարթնութեան հանապազորդեմք: — Διατελέω բայը կը նշանակէ թէ ըրնդհատել եւ թէ յարատեւել. հոմ՝ հայերէն ա-ռածին իմաստովն առնուած է. բայց ըստ լտ· թարգմ. է perseverabimus, յարատեւենք:

[5] Շուալիլ, յն· (ὀμαθυμέω,) ծոյլնալ, անհոգ կենալ: Քիչ մը եղբը՝ հեղեղալ, ծուլանալ, նոյնանշան են. ուր որ յն· նոյն բայը կրկնուած է:

[6] Քարավէժ լինել, դարուվար տեղէ վար իյնալ, նետուիլ: — քանզի ընդ անձուկ... Ցն· Ընդ անձուկ ճանապարհն դնամք, որ յերկոցունց կողմանց դահաւանդօք (դարուփոս տեղերով) պատեալ է:

[7] Հաստատիլ, ճշդութիւն, սատկի զգուշութիւն:

[8] Կալ ի հասպ, ամուր, պինդ կենալ:

[9] Ցնորիլ (ալլոց), (աչքը) պլպլիլ, դառնալ:

[10] Զարհուրիլ անհանիլ, հեռանալ, գահավիժիլ· տես Ա· 12, Ծան. 26:

[11] Զգուշանալ (ἐφ.), միտ դնել: Տես Բ· 3, Ծան. 17:

[12] Քարանձաւ, քարայր: — Անձաւ, այր:

[13] Ու՛ր ոտ՛ յայն ճանապարհ անկեալ ե՛ս ձեզի... դարձեալ՝ Ու՛ր ոտ յառի անկեալ ե՛ս բառնայ ինչ... (յն· երկուքին մէջ ալ ե՛ս չկայ.) փակ· բանալու՝... անկեալ՝ մեզի անհանի ի ծաղուկ: Ցուղի անկեալ՝ բառնայ ինչ: Տես Բ· 5, Ծան. 31:

[14] Անօթի, սովորաբար՝ նօթի:

տէք. որպէս որք ի ձգելոց չուանացն վերայ գնայցեն՝ չէ հնար սակաւիկ մի շուշալ[5], եւ եթէ փոքր մի հեղգայցեն՝ մեծամեծ չարիք գործին, վրիպեալ վաղվաղակի անկանիցի ի խոնարհ եւ սատակիցի. նոյնպէս եւ մեզ չէ հնար ծուլանալ· քանզի ընդ անձուկ ճանապարհն գնամք, քարավէժ լինիցիմք[6] յերկոցունց կողմանց սպառնալեաց, որ զերիսին ոտս միանդամայն չընդունի:

Ցես որչափ հաւատեաց[7] պէտք են մեզ· չտեսանիցես որք ընդ այնպիսի ճանապարհ գնայցեն՝ ոչ միայն ոտիւքն զգուշանան, այլ եւ աչօք. եւ եթէ կամիցի այլ ուրեք նայել, թէպէտ եւ ոտքն ի հաստի կայցեն[8], ցնորեալ[9] աչքն ի խորոցն՝ ամենեւին ի վայր զառածեալ անկանիցի[10]. այլ այնպէս պարտի զգուշանալ[11] գնացիցին. քանզի ասէ իսկ· Մի յաչ, մի յահեակ: Բազում անդունդք են չարեացն, մեծամեծ քարանձաւք[12], բազում խաւար ի ներքոյ անձուկ ճանապարհին. զգուշասցուք, ահիւ գնասցուք եւ զգոյշ թեամբ. ոչ ոք՝ յայն ճանապարհ անկեալ՝ եւ[13] մեղիւ անկանի ի ծաղուկ, եւ ոչ ծանրանայ արբեցութեամբ. զուարթութեամբ եւ անօթի[14] գնայ ընդ այն ճանապարհն:

Ոչ ոք յուղի անկեալ[15] եւ բառնայ ինչ ընդ իւր յաւելորդայն. պարտ եւ պատշաճ է պնդակազմն[16] լինել, զի կարող լինիցին[17] ընթանալ անցանել: Ոչ ոք պարաւանդէ զիւր ոտս, այլ արձակս թողուլ ի գնալ[18]. եւ բաղում հոգւովք կապելոք զանձինս, եւ բիւրապատիկ բեռինս երկրաւոր բարձեալ կրելոք, մեղկեալք լքեալք, եւ զիարդ ակն ունիցիմք ընդ անձուկ ճանապարհ գնալ: Ոչ վայրապար ինչ ասաց՝ թէ Անձուկ է, այլ զարմանալով. քանի՛ անձուկ է, ասէ, ճանապարհն. այսինքն եթէ յոյժ անձուկ. զի եւ մեք ընդ կարի ինչ զարմանալիս զնոյն ասեմք: Նեղ է, ասէ, ճանապարհն որ տանի ի կեանն. եւ բարիւք ասաց. յորժամ ընդ բանից եւ ընդ խորհրդոց եւ ընդ գործոց եւ ընդ ամենայնի պարտիցիմք պատիժս կրել[19], արդարեւ անձուկ է. եւ առաւել անձկագոյն զնա մեզ գործեմք[20], յորժամ լայնիցեմք զանձինս եւ ընդարձակիցեմք, եւ զոտս աստ անդ մեծամեծս ընկենուցուսք[21]: Անձուկն ամենայնի[22] դժուարին է, բայց առաւել զիրացելոյն եւ սնեալացելոյն[23]. որպէս զի որ զանձն մաշիցէ՝ ոչ ինչ զդայ զանձկութիւնն, եւ որ սովորն իցէ նեղութեան՝ չտաղկայ ինչ ընդ ճնշելն:

Մի՛ ոք այսուհետեւ հանդստեսմբ ակն ունիցի զերկինս տեսանել, քանզի չէ հնար. մի ոք հանդերձ փափկութեամբ վաստակ լինիցի ընդ անձուկ ճանապարհն գնալ, քանզի չէ մարթի[24]. մի ոք ընդարձա-

[15] Ցոտղէ, ի ճանապարհ անկանիլ, ճամբայ ելլել:

[16] Պնդախառն, քաջասիրտ, կորով:

[17] Պնդախառնն լինել, զի կարող լինիցին..., այս ինքն՝ Պընդակազմ լինել, զի կարող լինիցի...:

[18] Օրինակին մէջ սխալմամբ գրած կ'երեւայ՝ ծաղկի դնալ. փոխեցինք ըստ յունին:

[19] Պատիժս կրել, միտ դնելու է առած խնդրոյն, ընդ բանից, ընդ խորհրդոց, ընդ գործոց, փոխ. ուան բանից...:

[20] Առաւել անկիմեսն զնա մեծ գործեմք, փոխ. Առնեմք. տես Բ. 6, Ցան. 15:

[21] Զոտս ասդ անդ ընդենուցուսք, յն. ποιοῦμεν ἐκεῖ τὰς ἐπιδημίας:

[22] Անձնային գրաւորին է. այս ինքն՝ Ամենեցուն: Անձնայն ազգականքն զդրակականաբար ալ կը բանի անձի վրայ եւ կը նշանակէ՝ ամէնք:

[23] Գիրքանամ, անփոյթ, նոյնանշան են. գիրնալ:

[24] Չէ հնար, չէ մարթի, կա-

կասուն[25] ունիցի ակն կենաց. յորժամ տեսանիցես բաղանիս, սեղան ամենալից[26], սպասաւորս, եւ յայլ եւս բազմապատիկ փափկութեան զոք, մի եղուկ զանձն համարիցիս՝ թէ չվայելեցես յայնպիսի ինչ, այլ յոգւոց հանջիր[27] ընդ նորա, զի ընդ կորստական ճանապարհն գնաս: Զինչ շահ յայնմ ճանապարհէ իցէ, յորժամ ի նեղութիւնն վախճանիցէ. որ վնաս յանձկոյն, յորժամ ի հանդիսան տանիցին[28]:

Բայց աղէ եկ ասա դու ցիս, թէ յարքունիս ոք կոչեցեալ եր ընդ նեղ եւ ընդ խորաձորս[29] երթալ, եւ միւսն ի մահ ձգեալ ընդ մէջ[30] հրապարակաց, ո՞ւմ երանի տայաք կամ վասն ո՞ր յոգւոց հանեաք. ո՞չ ապաքէն վասն այնորիկ որ ընդ արձակն գնայր. նոյնպէս եւ այժմ մի բարեկեցցին երանի տացուք, այլ վշտահանացն[31]. զի սոքա յերկինս փութան, եւ նոքա ի գեհեն: Թերեւս բազումք ի նոցանէ եւս առնիցեն զբանն. եւ ես վասն այնորիկ առաւել եւս աշխարեմ եւ ողբամ զնոսա, զի չդիտեն ընդ որ ծիծաղել պարտ իցէ, եւ վասն որոյ[32] սուդ առնուլ. այլ զամենայն ընդ միմեանս խառնեալ խառնվեն եւ աղմկին. վասն այնորիկ իսկ աշխարեմ զնոսա:

Զինչ խօսիս, այր դու. յառնելոյ ես եւ հասարս տալոց ընդ ամենայն գործոց զոր գործեցեր, եւ անհնարին վրէժս հատուցանիցես. ընդ այնր չունիս ինչ փոյթ յանձին, այլ շուայտեալ[33] եւ եւթ՝ եւ զարբելի չէ. նոյնանշան եւ վայելչութեան համար փոխառած:

[25] Ընդարձակատան, ազատ, փափուկ մեծցած:

[26] Ամենալից (սեղան), ամէն տեսակ բանով լեցուն:

[27] Ցոխոց հանել (ընդ նորա, քիչ մը վարը՝ վասն այր), հաւանել:

[28] Փխ. ըսելու՝ Ցորժամ այն ի հանդիսան տանիցի:

[29] Խորաձոր, խորունկ ձոր, ծործոր:

[30] Ընդ մէջ, (նխ.) սեռ. խնդրով, մէջէն. — Ընդ մէջ հրապարակաց, հրապարակներու մէջէն:

[31] Վշտահան, վիշտ կրող:

[32] Ընդ որ ծիծաղել, վասն որոյ սուդ առնուլ. քիչ մը ետքը՝ Սուդ առ հանդիպիլ ինեւ, աշխարեա ընդ նոս. վայելուչ է խնդիրներուն պէսպիսութիւնը:

[33] Շուայտեալ, կերուխումի, անառակութեան անձնատուր ըլլալ:

բեռնալ ածես զմուռս, եւ առ այն[34] մեծաձայն ծիծաղիս։ Ալ ես զքեզ ողջամ. զի զշարիսն որ պահիցինն զքեզ՝ դիտեմ, եւ զպատիժսն որ[35] ընդունիցիսն. եւ վասն այդորիկ առաւել աշխարեմ։ Ձի՛ ծիծաղիս, սուտ առ հանդերձ ինեւ, եւ աշխարես ընդ իս զքո չարիսն։

Բայց աղէ եկ ասա, թէ յընտանեաց զք[36] քոց կորնչէր, ոչ ապաքէն զայնսոսիկ որ ծիծաղէինն ի վշտին՝ աւետիր եւ թշնամի համարէիր, եւ որք արտասուէինն եւ վշտակից լինէին՝ բարեկամս։ Դարձեալ թէ եւ կին մեռեալ առաջի կայր, զայն որ ծիծաղէրն՝ նախատէիր. ոդիդ մեռեալ կայ առաջի, եւ դիս որ արտասուեմ՝ թշնամի համարիս, եւ զիս ծիծաղիս։ Ցեսանե՞ս զիարդ արար զմեզ միմեանց թշնամիս եւ պատերազմողս առ առանայ։

Սիթափեսցուք դեթ երբեք[37], շուրջ զանձամբ հայեսցուք, արթունք եղիցուք եւ բուռն հարցուք զկենացն յաւիտենից. զմանձրամած քունն ի բաց թօթափեսցուք. զոն դատաստանք, կան տանջանք, եւ առնի[38] յարուեթիւն եւ խնդիրք[39] ամենայն գործոց։ Ցերն գալոց է ամպօք. հուր առաջի նորա բորբոքեսցի եւ շուրջ զնովաւ մրրիկ յոյժ. գետ հրեղէն գնասցէ առաջի նորա, որդն անվախճան, հուրն անշէջ, խաւար արտաքին, կրճումն ատամանց։ Թէպէտ եւ բազում անգամ զչարիսիք ընդ այս, ես առ ի զսոյն ասելոյ[40] երբեք ոչ դադարեցից։

Թէ մարդարէքն քարկոծէին եւ չլուէին, որչափ եւս առաւել լաւ իցէ մեզ թշնամութիւնք[41], եւ մի ի ձերս ինչ եւ ի շնորհս խօսել[42]. զի մի յորժամ զձեզ

[34] Ա՛ա այն, այս ինքն՝ Վասն այնր։

[35] Զպատրիցան որ ընդառնէշնս, այս ինքն՝ ... զոր ընդունիցիս։ Տես Ա· 3, Դան. 22։

[36] Փակ. ըսելու՝ Թէ զք յընտանեաց քոց կորնչէր։

[37] Գեթ երբեք, գոնե մէյ մըն, վերջապէս մէյ մըն։

[38] Գոն դատաստանք, կան տանջանք. առնի յարուեթիւն. յն. երեք հեղն ալ ἐστί, գոյ։

[39] Խնդիրք (ὑποβολαί), հոս՝ հարցուփորձ, քննութիւն։

[40] Ես սա է զսոյն առնել... փակ. ըսելու՝ Ես յասելոյ զսոյն։

[41] Լաւ էրթ ինձ ի՞նչ ինձ, կարդա՝ Լաւ էրթէ ինձ։

[42] Ի ձերս ինչ ես ի շնորհս խօսել, մարդահաճութեամբ խօսիլ։

[43] Վերացուցս լինիցի, հոս՝ պաշտպանել, հոգալ։

[44] Ընդահասցէ երբեք կարիցես այնպիսւոյն. ես ... ըե։ (յն. σὺ δ' ἀμώς, ամենեւին, ուղիղ կերպով) — Ո՛վ իցէ որ մեզ արդահատիցէ. ես ... ոչ։ (յն. οὐδείς, ոչ ոք։) Հարցական խօսքէ մը ետեւ՝ ուզէն յառաջ կ՚ըսէ մ՚ալ կ՚ուզեցուի, որ յն. մէջ չկայ։

[45] Նա ի մեզ շնորհեաց զսոյն, այս ինքն՝ նա մեզ։ ...։

[46] Ո՛րչափ, փակ. քանիք. քանիներըը, որչափներըը։

[47] Զարհուրանս առնիլ (պղպջակաձեւ), չլսելու զարնել, չլսելէն դալ։

[48] Անդիմեալ, հոս՝ (մ.) առնակով, այսպէսով։

22.

Հրաւառութիւն արբայութեան երկնից:

Արդարեւ այն իսկ է հանդիսա, ուր մերժեսցին ցաւք եւ տրտմութիւնք եւ հեծութիւնք: Ուր ոչ հոգք ինչ իցեն եւ ոչ աշխատութիւնք եւ ոչ կասկած, եւ ոչ երկիւղ խախտիցէ եւ քայքայիցէ զմիտս, բայց միայն երկիւղն ՅԱստուծոյ՝ որ լինի է խնդութեամբ: Չիք անդ քրտամբ երեսաց ուտել զհաց, եւ փուշ եւ տատասկ. չիք անդ ցաւովք եւ տրտմութեամբ որդիս ծնանել եւ դարձեալ առ այր իւր դառնալ, եթէ[1] նա միւսանգամ տիրեսցէ նմա. այլ ամենեւեին խնդութիւն է, խաղաղութիւն եւ բերկրութիւն եւ բարութիւն եւ հեզութիւն: Չիք անդ նախանձ եւ ոչ չարակնութիւն[2], եւ ոչ ցաւք, եւ ոչ մահ. եւ ոչ մահ մարմնոյ, եւ ոչ մահ հոգւոյ. չիք անդ խաւար եւ ոչ դիշեր, այլ ամենեւեին տիւ, ամենեւեին լոյս: Չիք անդ վաստակել, եւ ոչ յագել եւ զմայլանալ[3], այլ հանապազ ի ցանկութիւնս բարութեան հարեալք, միշտ վայելեցեմք, եւ ցանկ պիտիցի:

Կամիք զի օրինակ եւս ինչ տայց զանտի կենացն, թէպէտ եւ չէ հնար, սակայն որչափ ինչ հնար է՝ զանացայց տալ օրինակ ինչ: Նայեցարուք[4] ընդ երկինս, յորժամ սուրբ յամբոյ իցէ, եւ ցուցանիցէ զմեծապայծառ պսակն եւ զվայելուչ երեսացն գեղեցկութիւն. եւ յորժամ բաղում ժամս պշնուցուք, նայեցարուք[4] դարձեալ եւ յատականն՝ որ ոչ այնպիսի ինչ իցեն, այլ եւս աւելի գեղեցիկ, որչափ քան զկաւեղէնն՝ յարկք ոսկեղէն[5]. եւ դարձեալ յետ նո-

[1] Եթէ նա տիրեսցէ, այսինքն՝ Չի նա . . .:

[2] Չարաչնութիւն, նախանձ, նախանձով աչք անկելը:

[3] Զմայլանալ, յափրանալ, սաստիկ կշտանալէն գանել՝ զզուիլ:

[4] Ցուն նարէն երկու տեղ ալ նայեցուք է:

[5] Որչափ փոն պիտի՝ յարկ ոսկիէն՝ յարկի ոսկիէն, այս ինքն՝ գեղեցիկ են: — Փիկ. Որչափ քան զկաւեղէնն՝ յարկք ոսկեղէնք գեղեցիկ իցեն:

րա ի վերին ձեղունն. ապա ի հրեշտակս եւ ի հրեշտակապետս, եւ յանչափ գունդս անմարմնական զօրութեանցն. ապա եւ ՅԱստուծոյ իսկ աթոռն, ի հայրենի աթոռս: Ա՛յլ չկարեմ, որպէս ասացին[6], բան յանդիման կացուցանել: Փորձի պէտք են, եւ փորձիւն[7] դիտութեան: Որպիսի՞ ինչ համարեիք զԱդամ ի դրախտին. կարի քան զայն առաւել է այն բնակութիւնն, որչափ լաւ են երկինք քան զերկիր:

Բայց եւ այլեւս խնդրեսցուք օրինակ ինչ: Եթէ այնպէս ինչ ի դէպ լինէր[8] թագաւորիս՝ որ այժմ ունիս[9] զամենայն ինչ, զաշխարհս ունել եւ ի պատերազմս եւ ի հոգոց ազատ լինել, բաղում հարկս առնուլ եւ յամենայն կողմանց ոսկի յաճախել, եւ հոյակապ եւ անուանի լինել, զեմբրդ թուէր ձեզ, որպիսի՞ ինչ միտք լինէին[10], որպիսի՞ զուարճութեամբ զուարճանայր. յորժամ պատերազմունք ի միջի չկային, եւ աշխարհս ամենայն ի խաղաղութեան եւ ի ծառայութեան կային նմա. այնպիսի է հանդիսան այն: Մանաւանդ թէ չեղեւ[11] իսկ բաւական օրինակ ինչ այնմ ի մէջ բերել, այլ պարտ է եւ այլ ինչ օրինակ խնդրել:

Միա դիր, յորժամ մանուկ ոք արքայորդի մինչ դեռ յորովայնի մօրն իցէ, չէ ինչ հմուտ թագաւորութեանն պատուոյ. իսկ յորժամ դէպ լինիցի արտաքս ելանել, եւ անդէն յաթոռս արքունական հաստանել, ոչ մեղմով ինչ, այլ վաղվաղակի միանգամայն առ ինքն առնուլ. այնպիսի ինչ է հանդիսան այն. եւ ոչ միայն այնպիսի, այլ եւս բիւրապատիկ առաւել: Կամ թէ ոք կալանաւոր, որոյ բաղում վիշտս

[6] Որպէս ասացին, փիկ. Այնպէս՝ որպէս ասացի:

[7] Փորձիւն՝ փորձով սորվուած, փորձառական դիտութիւն, փորձառութիւն:

[8] Ի դէպ լինել կամ դէպ լինել (—ութ), հանդիպիլ, պատահիլ:

[9] Որ այժմ ասէս, այս ինքն՝ Որ այժմն ունի. փիկ. Այժմ որ այժմ ունի:

[10] Որպիսի՞ ինչ փոփ լինէին, այս ինքն՝ նմա. ինչ կը մտածեր, ինչ կը զգար:

[11] Չեղեւ՝ իսկ բաւական, բան յումեն՝ Չեղէ: — Նոյնպէս քիչ մը եւրը, Նա եւս ոչ կրէցէ, բան յին. Կարացի:

ի բանտի կրեալ իցէ, եւ յաթոռ թագաւորութեան հասանիցէ. նա եւ ոչ կարիցէ հաւաստեաւ ինչ օրինակ այնմ հանդուսեան նմանեցուցանել: Զի ասա ո՞րում ինչ ոք եւ հասանիցէ բարեաց[12], զառաջին օրն՝ թէպէտ եւ զթագաւորութենէն իսկ ասիցես, մի օր միայն կարի պայծառացեալ ունի զցանկութիւնն, կամ զերկուս կամ զերիս. եւ յորժամ բազում ժամանակս յառաջ խաղայցէ, կալ կայ[13] յուրախութեանն, այլ ոչ այնչափ ինչ ի հանդուսեանն. քանզի զնջանէ օր ըստ օրէ[14] ի սովորութենէն որպիսի ինչ եւ իցէ. իսկ անդ ոչ միայն չկասէ, այլ եւս քան զեւս աճէ:

Եւ արդ ի միտ առ՝ որպիսի ինչ իցեն ոգիքն որ անդր երթեալ իցեն, եւ չունիցին ակն բարութեանցն վախճանի, եւ եղծումն եւ այլայլումն[15]. այլ միշտ գալ յառաւելութիւն[16] եւ ունել կեանս անվախճանս, կեանս ազատս յամենայն հոգոց եւ յամենայն արամութեանց, լի ուրախութեամբ, բաղմապատիկ բարութեամբք: Զի եթէ ասա յորժամ ի դաշտ ուրեք ելանիցեմք, ուր զօրք արքունի բանակեալ իցեն, խորանս հարեալ տեսանիցեմք, սրահակս[17] ձգեալ, նիզակս կանգնեալ, զեղարդունս շողացեալ, կմբեթեայս[18] վահանացն շրջանակեալս[19], նշանս արձակեալ, դրօշս գործեալ, կարի իմն զարմանալի եւ աքանչանալի. եւ եթէ զթագաւորն եւս ի միջի տեսանիցեմք, կամ թէ հետի ընթանայցէ ոսկեհուռ վահանօք, եւ կամ թէ ձիավարիցէ ոսկեզօք զինուք եւ ականակալ աճառօք[20] երիվարօք, թուի մեզ՝ թէ քան զայն բարութիւնն այլ ինչ չկայցէ տեսանել. այլ թէ դամենեսին[21] տեսաք:

Զինչ համարիցիս, յորժամ զխորանս սրբոցն կանգնեալս տեսանիցես եւ զյարկսն յաւիտենից: Ընկալցին, ասէ, զձեզ յարկսն իւրեանց[22] յաւիտենից. յորժամ զիւրաքանչիւր ոք ի նոցանէն առաւել քան զարեգական ճառագայթսն տեսանիցես պայծառացեալս. ոչ ի պղնձոյ եւ յերկաթոյ, այլ ի փառաց, զորոց զպայծառութիւնն ակն մարդկեղէն չկարիցէ տեսանել, եւ այն զմարդկան[23]: Իսկ զհաղարաց հազարաց հրեշտակապետաց եւ զբիւրուց բիւրուց[24] հրեշտակաց եւ զքրովբէից եւ զերովբէից, զմեծութեանց եւ զէութեանց եւ զպետութեանց եւ զիշխանութեանց, որոց գեղն անհնարին է եւ բան ամենայն միտս անցանէ, զինո՞ր կարիցեմք ճառել:

Ամէն ցերր ոչ դադարեմք յընթանալոյ գհետ անհասին: Ըստ այնմ. Զոր ակն ոչ ետես եւ ունկն ոչ լուաւ եւ ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ, զոր ինչ պատրաստեաց Աստուած սիրելեաց իւրոց: Եւ եթէ այս այսպէս իցէ, ապա չիք ոք կարի ողբմելի քան զայնոսիկ՝ որք անտի վրիպեցին. եւ ոչ առաւել երանի քան զայնոսիկ՝ որք այնմ հասանիցեն: Եւ արդ եղիցուք եւ մեք յերանելեացն, զի հասանիցեմք յաւիտենից բարութեանցն ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր:

[12] Որո՞մ ինչ ոք ես հասանիցէ բարեաց, փակ. ըստ. Որոց ինչ բարեաց եւ հասանիցէ ոք:

[13] Կալ կայ, այլ..., թէպէտ եւ կալ ինայ, ստոյգ է կալ ինայ, բայց...: — Ընդհանրապէս առ իմաստն ունին՝ միեւնոյն բային անհետևողին ու դիմացուր մէկ ժամանակին իրարու քով եղած առներ, որոնցմէ եւրը այլ, սակայն շաղկապներէն մէկը կու դայ: Ինչպէս. Կառնէ՞ ոմանք, այլ...: Տալ գայ, սակայն...:

[14] Օրինակին մէջն էր, Զի՞ զնջանէ օր ի սովորութենէ. ըստ իմաստի յունին (ἀεί, միշտ.) դրինք օր ըստ օրէ:

[15] Եւ եղծումն եւ այլայլումն: Ոչ ի պղնձոյ եւ յերկաթոյ, այլ ի փառաց, զորոց զպայծառութիւն ակն մարդկեղէն չկարիցէ տեսանել, եւ այն զմարդկան: Իսկ զհաղարաց հազարաց հրեշտակապետաց եւ զբիւրուց բիւրուց հրեշտակաց եւ զքրովբէից եւ զերովբէից, զմեծութեանց եւ զէութեանց եւ զպետութեանց եւ զիշխանութեանց, որոց գեղն անհնարին է եւ բան ամենայն միտս անցանէ, զինո՞ր կարիցեմք ճառել:

[16] Գալ յառաւելութիւն, շատնալ, աւելնալ:

[17] Սրահակ, վարագոյր:

[18] Կմբեթեայ կամ կմբեայ, (փ.) վահանին փորը:

[19] Շրջանակել, բոլորաձեւ:

[20] Ականակալ, ձիու զարդարանք:

[21] Զամենեսին, սովորաբար՝ զամենայն:

[22] Ընկալցին զձեզ յարկսն, փակ. ըսելու՝ Ընկալցին զձեզ է յարկսն. տես Բ.10, Յան.4:

[23] Եւ այն զմարդկան, այս ինքն՝ Եւ այն զպայծառութիւն մարդկան:

[24] Հազարաց հազարաց (հրեշտակաց), բիւրուց բիւրուց (հրեշտակաց), փակ. պարզապէս ըսելու՝ հազարաւորաց, բիւրաւորաց:

23.

Վասն ողորմութիւնս աղքատացն առնելոյ:

Աղօթք քո, ասէ, եւ ողորմութիւնք ելին յիշատակաւ առաջի Աստուծոյ: Տեսանես զգեղեցիկ հաւանութիւնս[1], զաղօթս եւ զողորմութիւնս. յայնժամ լսելի լինիմք, յորժամ մեք լսիցեմք աղքատացն մատուցելոյ: Որ ինձ զականջս իւր չլսել աղքատին, եւ նորա խնդրուածոյն ոչ լսե Աստուած: Երանի որ խորհի զաղքատն եւ զտնանկն, յաւուր չարի փրկէ զնա Տէր: Եւ մի իցէ օրն չար: Այլ օրն դատաստանի առնի[2] չար՝ մեզաւորաց: Զինչ իցէ, երանի որ խորհի: Որ իմանայցէ զաղքատն եւ զտնանկն, որ գնեղութիւն տանտկին ի միտ առնուցու եւ զվիշտն ուսանիցի, ապա եւ ողորմել փութասցէ:

Յորժամ տեսանիցես զաղքատն, մի զանց առնիցես, այլ վաղվաղակի զմտաւ ածցես, զի եթէ դու էիր՝ զի դործէիր, զինչ կամէիր. ոչ ապաքէն զի ամենեքին քեզ ողորմէին: Որ ի միտ առնուցուն, ասէ: Ի միտ առնա՛ւս եւ դու, եթէ իրրեւ զքեզ ազատ է, նորին ազդականութեան հաղորդ եւ ամենեւեին քեզ հաւասար. եւ դու թերեւս եւ շանդ ընկեր չառնիցես. զի նորա յագին, եւ նա թերեւս բազում անգամ քաղցեալ ննջիցէ. քան զծառայսն քո եւս յանարդուածն աղատ[3]: Այլ նորա զքո պետան վճարիցեն[4]: Զորպիսի՞ինչ պետս. զի ծառայիցե՞ն քեզ: Բարիոք է. եթէ ցուցից[5] քեզ եւ զնա, զի եւս աւելի վճարիցէ քան զնոսա զքո պետան. զի հասանէ ի թիկունս քո

[1] Հաւանըն՝ կրկերա- կիցք· (յն· συζυγία, լծակցու- թիւն, կապակցութիւն)

[2] Առնէ չար, այս ինքն՝ Լինի չար· տես բ· 6, Ծան· 15:

[3] Այս ինքն՝ Ազատն քան զծառայսն քո անարդագոյն եւս եղեւ:

[4] Այլ նորա զքո պետան վճա- րիցեն· Հոս՝ վճարիցեն առաքա- դասական եղանակն աշխար- հաբարին եղէր իմաստը կու տայ· Քու պիտոյքդ կը լեցը- նեն եղեր:

[5] Օրինակին մէջն էր· Եթէ ցուցից քեզ··· իմացիր ըստ յն· Զի՞նչ ասես, եթէ ցուցից քեզ··· :

յաւուրն դատաստանի եւ զերծուցանիցէ զքեզ ի հրոյն. եւ զինչ ինչ այսպիսի առնիցեն բնաւ ծառայքն քո: Տաբիթա յորժամ վախճանեցաւ՝ ո՞ յարոյց զնա, միթէ ծառա՞յքն որ շուրջն կային. ո՞չ ապաքէն աղաքատքն. եւ դու ծառայիցն անգամ չառնես հաւասար զաղքատն:

Յորժամ կարի ցուրտն տիրիցէ, եւ անկեալ կապերտաւքն տառապեալն կիսամահ դնիցի[6], եւ զատամունսն կափկափիցէ[7]. եւ երեսքն եւ կերպարանքն բաւական են ածել զքեզ ի դութ. եւ դու ի ջերմոյ եղեալ եւ արբեալ, տեսանես եւ զանց առնես. եւ զնաթրդ աղաչես զԱստուած՝ յորժամ զքեզ վիշտք ինչ ի վերայ հասանիցեն, փրկել զքեզ ի վշտացն: Եւ թերեւս բազում անգամ ասիցես, զի թէ ես իշխան էի, եւ յանցանէր ոք ինչ, վաղվաղակի թողութիւն առնէի, եւ Աստուած ո՞չ թողուցու: Մի ասեր զայդ. որոյ չիքն[8] ինչ զքեզ մեղուցեալ, եւ կարող ես ապրեցուցանել՝ անտես առնիցես, եւ զքեզ զնաթրդ թողուցու՝ որ ի նոյն իսկ մեղանչիցես: Եւ արդ չիցէ այն գեհենին արժանի. եւ ընդ այն զինչ զարմանք իցեն. զմարմին մեռեալ անզգայ՝ որ ոչ այնուհետեւ զգայցէ ինչ պատուոյ, բազում անգամ պէսպէս ոսկեհուռ հանդերձիւք զարդարես. եւ զողջն որ պաղատիցէ եւ կոծիցի եւ տանջիցի եւ հալիցի եւ մաշիցի ի սովոյ եւ ի ցրտոյ, անտես առնիցես: Եւ բազում ինչ մնապարծութեան շնորհես[9], եւ ոչ երկիւղին: Եւ երանի թէ այսչափ միայն. այլ վաղվաղակի չարախօսութիւնք եւ բամբասանք յառաջ մատչին զմտրողէն. ընդէր չգործիցես, ասեն, եւ ընդէր դատարկ[10] հայ ուտիցես:

Աղէ ասա, դու ի գործո՞ց ունիս զինչ ունիսդ.

[6] Փակ· լսելու՝ Անկեալ դնիցի կիսամահ··· : Անկեալ դնել, պառկիլ՝ բառգրեալ բայը վայելչութեան համար բաժնուած է:

[7] Կափկափել զատամունս, ակռաներն իրարու զարնել, ցրտեն ակռաները կրճտել:

[8] Այս ինքն՝ Չէ՞ որոյ չէք ինչ զքեզ մեղուցեալ, անտես առնես:

[9] Օրինակին մէջն էր՝ ընօրհ· ըստ յունին փոխելով ըրինք ընօրհես:

[10] Դատարկ, (մ·) անգործու- թեամբ, դատարկութեամբ:

ոչ ապաքէն զՀայրենի ժառանգութիւնն առեր. իսկ եթէ զի գործեաւն՝[11] վասն այնորիկ զայլս նախատիցես, չլսիցես Պաւղոսի՝ որ ասէրն, զի չետ ասելոյն՝ Եթէ որ ոչն գործիցէ, եւ կերիցէ մի, ասէ. Բայց դուք զբարիս գործել մի ձանձրանայք: Ա՛յլ խաբեբայ է, ասեն: Զի՞նչ խօսիս, այր դու. վասն պատառի միոջ Հացի եւ կապերտի միոջ ձորձոյ խաբեբայ կոչես: Ա՛յլ տանի, ասէ, եւ իսկ եւ իսկ վաճառէ: Եւ դու զամենայն ինչս քո ի բարի պէտս ծախեա. եւ կամ թէ ամենեքեան ի վատութենէ աղքատանայցեն. ոչ ի նաւաբեկութենէ ոք[12], եւ ոչ ի դատափետ լինելոյ[13], եւ ոչ ի գողութենէ, եւ ոչ ի զուր դատաստանաց, եւ ոչ ի ցաւոց, եւ ոչ յայլ ինչ վշտաց: Իսկ եթէ լսիցեմք զկառաչ[14] ուրուք՝ յորժամ զողոքը բառնայցէ, եւ դաչս ընդ երկինս ամբառնայցէ, եւ ի բերդդեղ[15] շրջեսցի, եւ ցնցոտիս պատեալ, անդէն վաղվաղակի խաբեբայ եւ դրժիչ[16] եւ կեղծաւոր կոչեցես: Զամա՞չեն, զո՞ կեղծաւոր կոչեցես. մի՛ տար ինչ ումեք, եւ մի՛ չար զումեքէ խօսիր: Ա՛յլ գոյաւոր[17] է, ասեն, եւ կեղծաւոր է: Եւ այն՝ քո չարախօսութեան մեղ է, եւ ոչ նորա ինչ. զիտէ՝ եթէ ի գազանաց գեմն[18] Հասանիցէ երթալ, եւ ոչ ի մարդոյ. եթէ կարի ողորմ խօսեսցի, եւ յեղուկս անկանիցի[19], եւ չգտանիցէ ինչ խնամն[20]. վասն այնորիկ Հարկ լինի զողորմ

[11] Իսկ երբէք զի գործեաւն, այս ինքն՝ իսկ եթէ վասն այնր զի գործեաւ: Տես Ա. 14, Ծան. 14:

[12] Ո՞ոչ ի նաւաբեկութենէ ոք. փխ. Ո՞ոչ որ (οὐδείς) ի նաւաբեկութենէ: Տես Ա. 15, Ծան. 1:

[13] Դատափետ լինել, յանիրաւի դատուիլ, դատաստանի կոչուիլ, ձգուիլ:

[14] Կառաչ, գոչում, ողբոց՝ հեծեծանաց ձայն:

[15] Ի բերդդեղ, (գ.) հերքաձակ, մազերը երկայն ձգած:

[16] Գրկինչ, խաբող, խաբեբայ:

[17] Գոյաւոր, ունեւոր, հարուստ:

[18] Ի գազանաց գեմն հասանէցէ երթալ, եւ ոչ է մարդոյ, փխ. Ի գեմն գազանաց... եւ ոչ ի գեմն մարդոյ. գազաններու առջեւ պիտ՚որ երթայ, չէ թէ մարդու:

[19] Ողբմ խօսել, յեղյեղա անհանել, նոյնանշան են. խղճալի, արտաշարժ կերպով խօսիլ, խեղճ թափել. (յն. μῦθος προπετὴς λέγειν)

[20] Խնամն գտանել, հոգացողութիւն, դարման գտնել:

կերպարանս փոխել, զի դէթ այնու փոքր մի զքս սիրտդ ճմլեցուցանիցէ[21]: Եթէ տեսանիցէ զք զոք աղատի կերպարանօք ի մուրացանս[22], խաբեբայ է, ասէ, զի կարծեցուցանիցէ զանձնէ՝ եթէ աղնուական ինչ ոք իցէ, եւ այնու պատճառանօք յաճախս առնուցու զմոյն[23]. եւ եթէ ի գաւազ կերպարանս, եւ զայն եւս ի բիծ տանիցին[24]. եւ այնուհետեւ զի՞նչ գործիցեն տառապեալք: Ո՛ անադորոյն միտք, եւ անդուլթ եւ անխնամ աղիք[25]:

Ա՛յլ բաղում անդամ, ասէ, եւտու: Եւ նա չուտիցէ Հանապազ. եւ զորդիսն զքո, յորժամ յաճախ խնդրիցեն, միթէ ի բաց մերժեացես. ո՛ անհնարին անամօթութիւն: Զաղքատն անամօթ կոչես, եւ դու յորժամ զայլոց յափշտակիցես՝ չիցես անամօթ. նա յորժամ վասն պատառի միոջ Հացի ժամիցի, անամօթ է: Զգիտիցես որչափ Հարկք որովայնին են, ոչ զամենայն ինչ վասն նորին Հնարիցիս. ոչ ապաքէն զՀոգեւորացն վասն նոցին անփոյթ առնես. ոչ ապաքէն երկինք առաջի կայցեն եւ երկնից արքայութիւնն, եւ դու յորովայնիդ բռնութենէ երկուչեալ, զամենայն իսկ անուղղայս ախորժելով գործես, եւ զաբքայութիւնն եւս անգամ արհամարհես. այն իսկ է անամօթութիւն:

Ընդէր յորժամ զԱստուած աղաչիցեմք, ասես՝ Մի յիշեր զմեզս մեր: Թէպէտ եւ կարի ոք իցէ աղքատն մեղաւոր[26], նոյնպէս եւ զնմանէ ածչիր զմտաւ, եւ մի յիշեսցես զյանցանս նորա. քանզի մարդասիրութեան ժամանակ է ժամանակս, եւ ոչ Հաւատաի քննութեան. ողորմութեան եւ ոչ պէսպէս խորհրդոց: Փարաւաղել[27] դարմանել կամի. եթէ կամիս՝ տուր.

[21] Ճմլեցուցանել (ղէբր), (սիրտը) ճմլել, չարժել:

[22] Մուրացանօք, (աֆ. ֆ.) մուրացկանութիւն. մուրացողութիւն:

[23] Մոյր, Հոս՝ ողորմութիւն:

[24] Ի բիծ տանել (զՆ), չար մեկնել, մեղադրել (յն. κακίζω, պարսաւել, պախարակել:)

[25] Անոփսոյն փոք, յն. (ὠμότης,) անգթութիւն:— Անոփսոխ եա անխնամ ապիր, յն. (ἀπήνεια,) անզգայութիւն, անկարեկցութիւն, անգթութիւն: Տես 4, Ծան. 2:

[26] Փխկ. Թէպէտ եւ կարի մեղաւոր ոք իցէ աղքատն:

[27] Փարաւաղել (միխիթա-

եւ եթէ ոչ կամիս՝ բարեաւ յուզարկէ[28], եւ մի յայլոց յաչաց Հանիցես: Ընդէր այնչափ հեգ եւ թշուառական իցես, զի ոչ գուռ ողորմիս, եւ զայլս եւս որ կամիցէն ողորմել՝ խրատուցանես: Ցօրժամ լսիցէ ոք ի քէն՝ թէ սա խաբեբայ է, եւ նա կեղծաւոր, եւ միւսն պլշոց եւս փոխ տայ, ապա այնուհետեւ ոչ նոցա տայցէն եւ ոչ սոցա, եւ զամենեսեան իսկ նոյնպիսիս Հատմարիցին: Գիտեաք իսկ, զի զչար ինչ կարծիս դիւրաւ առնուումք, եւ զբարւոյն ոչ նոյնպէս վաղվաղակի:

Եղեցուք ողորմածք, ոչ վայրապար, այլ իբրեւ զՀայրն երկնաւոր: Մինչեւ վասն վարձուց այնոցիկ՝ որ առնուցուն, տայցէ քեզ Աստուած զվարձսն, այլ վասն բարի կամացն եւ բազում առատաձեռնութեանն եւ մարդասիրութեան եւ բարեմտութեան: Զայս այսպէս առնիջիք, եւ ամենայն իսկ բարութեանցն Հաւանիջիք:

բուիլ, սփոփուիլ) պարմանել կամ (այս ինքն՝ աղքատն). յուշնարէն, միայն՝ դարմանուիլ կ'ուզէ:

[28] Բարեաւ յուզարկէ, փխկ. Բարեաւ յուզարկեա: Քիչ տեղ Հրամայականն այսպէս կը գտնուի:

Գ· ՅՈՎՀ· ՈՍԿԵԲԵՐԱՆ

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԵՍԱՅԵՑԻ

1.

Հաշածական լինի եկեղեցի ևս տանջի, այլ սակայն յաղթի ևս ամի:

ԼԱՌՆ զեկեղեցի կոչէ (Եսայի) եւ զկրօնիցն ամրութիւնս. զի զոր օրինակ յորժամ[1] զամուր լերամբք թէպէտ եւ բիւրք բիւրուց զօրաց պատիցեն, ապէղունս լարիցեն, ի կռիւս մատչիցին, սէգս արձակիցեն, դեղարդունս շողացուցանիցեն, մեքենայս կազմիցեն, Հնարս Հնարիցին. սակայն ամուր եւ անառիկ[2] լերանցն՝ ինչ ոչ վնասիցեն, զիւրեանց զոյժ եւ զօրութիւն թափիցեն[3] եւ նմա ինչ ոչ ազդիցեն. այնպէս եւ որ ընդ եկեղեցւոյ մարտան Հանապազ, զնա ինչ ոչ կարացին շարժել եւ ինքեանք անկան յիւրեանց զօրութենէ: Ի տանջելն ամաչեցին, ի Հարկանելն Հիւանդացան, եւ ի չարչարելոյն յաղթահարեցան. քանզի նոր իսկ եւ էքնաղ են յաղթութեանս կերպարանք, որ ոչ մարդկան վայել է, այլ միայն մեծազօրն Աստուծոյ: Եւ այս իսկ զարմանալի է եկեղեցւոյ, ոչ զի յաղթեաց, այլ զի այսպէս յաղթեաց. Հալածեալ, մերժեալ, պէսպէս նեղութեամբք կռփեալ[4], եւ ոչ միայն ոչ նուազի, այլ եւս քան զեւս աճէ եւ բազմանայ, եւ առ այնչափ Հնարս[5] զոր մեծաւ վուխտով Հնարէին, չարչարանօքն միայն խափանէր զամենայն: Որպէս եւ անդամանդ ցուցանէ զՀանդէս, զի Հար-

[1] Հոս՝ յորժամ մակբայն առելադրութիւն կ'երեւայ. փխկ. Զոր օրինակ զամուր լերամբք թէպէտ եւ . . . :

[2] Ամուր եւ անառիկ (լեառն), քիչ մը եւսքը՝ Ամրոյն անառիկ (ժող.), նոյնանշան են. Հաստատուն, անշարժ:

[3] Թափէ՛ (պղծրոխրեն), կորսընցընել:

[4] Կռփէ՛, բռնցքի զարնել. Հոս՝ չարչարել, նեղել:

[5] Եւ այնչափ հնարս այնչափ հնարքներուն դիմացը:

կանելովն միայն լուծանել զղօրութիւն Հարցողին, եւ խթան՝ աքացելեաց, որ ինքն ոչ վնասի, եւ զոտս աքացողացն ծակոտէ. վասն այսր ամենայնի յիրաւի կոչեաց լեառն զեկեղեցի: Ապա եթէ ոչ առնուցու յանձն հաւանել Հրեայն ի միւս պլաշջիկ պլակերպ յորջորջանս[6], անդստին[7] անձամբ անձին[8] առցէ զյանդիմանութիւնն[9], քանզի այն իսկ մարգարէ ասէ զգայլս եւ զգառինս արօտակիցս[10] միմեանց լինել: Եւ ճանճոց եւ մեղուաց ասէ շնել[11] զԱստուծոյ, եւ զետ յորդ եւ սաստիկ ասէ զալ Հասանել ի վերայ Հրէից վասն չկամելոյ զլսաղալ Յուրն Սիղովմայ: Եւ եթէ յախուռն[12] ի բանն ոք եւեթ Հայիցին[13], յոյժ եւ անհնարին գժուարին են առ իմանալ. պլ վասն որոյ իրիք՝ որ ինչ ի սոցանէ նշանակելոյ էր, առան բանքս ի վերայ նոցա[14], եւ այսպէս մնայն կարգի միտ դնեմք եւ ոչ բանիցն ասացելոյ: Եւ արդ զինչ ինչ արդեւք նշանակեցաւ ի սոցանէ. ի գայլոցն եւ ի գառանցն՝ իւրաքանչիւր բարք մարդկան. զի կէսն վայրենամիտք եւ կէսն չգազանաբարոյք[15]. իսկ ի ճանճոցն՝ անամօթական Եգիպտացւոցն լպիրտութիւն[16], եւ յորդախաղաց[17] գետոցն՝ բազմութիւն զօրացն Ասորեստանեայց, քանզի ոչ կամեցան զՅուրն Շիղովմայ, այս ինքն զՀեզ եւ զՀանդարտ գյուղայական ազգին զիմաստասիրութիւն. եւ այսմ որ եւ կարի ոք յոյժ անս-

[6] Այլազգիկ այլասիրտ յորջորջոտ, յն. միայն (μεταφορα,) այլաբանութիւն:

[7] Անդստին, անկէ, նոյն իսկ անկէ:

[8] Անձամբ անձին, փխկ. Անձին. տես Գ. 3, Ծան. 22:

[9] Ցանդիմանութիւն, մերժուիլն, հերքուիլն, եղծ:

[10] Արօտակից լինել, միեւեղ արածուիլ, մէկ հօտ ըլլալ:

[11] Շնել (գոմիթէ, ի վերայ ոռոտ), սուրլել:

[12] Յախուռն, վեր ի վերոյ, հարեւանցի: Տես Գ. 8, Ծան. 2:

[13] Հայիցին, փխկ. հայիցի:

[14] Այլ վասն որոյ իրիք՝ որ ինչ ի սոցանէ նշանակելոյ էր, առան բանս ի վերայ նոցա, այսինքն՝ իւրաքանչիւր բարք մարդկան, զի կէսն վայրենամիտք եւ կէսն չգազանաբարոյք. իսկ ի ճանճոցն՝ անամօթական Եգիպտացւոցն լպրծութիւն, եւ յորդախաղաց գետոցն՝ բազմութիւն զօրացն Ասորեստանեայց, քանզի ոչ կամեցան զՅուրն Շիղովմայ, այս ինքն զՀեզ եւ զՀանդարտ գյուղայական ազգին զիմաստասիրութիւն. եւ այսմ որ եւ կարի ոք յոյժ անմիտ իցէ՝ չկարէ լինել բանընդդէմ. — ասա խօսքին մէջ ոչին մէկն աւելագրութիւն է:

[15] Զգազանաբեռոյ, գազանի բնութիւն չունեցող, հեզ, քաղցր: Տես Գ. 14, Ծան. 40:

[16] Լպրշութիւն, անամօթութիւն, յանդգնութիւն:

[17] Յորդախաղաց, առատութեամբ վազող: Փխկ. Ի յորդախաղաց գետոցն. տես Բ. 10, Ծան. 4:

միտ իցէ՝ չկարէ ոք[18] բանընդդէմ լինել, թէ չիցէ այսպէս: Արդ զոր օրինակ այս ամենայն պլ իմն առնուամբք նշանակեցան եւ յայլ իրս կատարեցան. այսպէս եւ զՀաստատութիւնն եկեղեցւոյ, զանշարժութիւնն, զանմեղկութիւնն[19], զբարձրութիւնն եւ զամրութիւնն, յորջորջմամբ լերինն նշանակեաց: Միւս եւս մարգարէ զյուսացեալսն ի Տէր լերին նմանեցուցանէ, զի զամրական զանառիկ միտն յայտ առնիցէ. եւ ասա այժմ եւ ոչ բանից ինչ մեկնութեան պէտք են, քանզի ինքնին իրքն իրրեւ զփող հնչեն եւ լուսաւոր առնեն զկարգ եկեղեցւոյ, քանզի ոչ այնպէս պայծառագոյն է արեգակն, որպէս եւ իրք եկեղեցւոյ լուսաւորագոյնք:

Եւ տուն Աստուծոյ ի վերայ գլխոյ լերանց: Եւ զայս զնաւրդ կամիցի մեկնել Հրեայն, քանզի ոչ եթէ ի վերայ գլխոյ լերանց շինեցաւ տաճարն. իսկ եկեղեցւոյ զօրութիւնն եւ արդ իսկ ի բարձունս երկնից եհաս: Եւ որպէս տաճար որ ի գլուխս լերանց շինեալ իցէ եւ ամենեցուն յայտնի իցէ, սոյնպէս եւ այս յայտնի եղեւ ամենայնի[20]: Եւ բարձրացի ի վերայ բլրոց: Զնոյն մեկնէ, որ ի վերայ տաճարին ոչ երբեք կատարեցաւ եւ ոչ միոչ կարծեին թէ զբարիս ինչ գործեցին. քանզի եւ ի նոցան իսկ ի Հրէիցն բազում անգամ թշնամաներ տաճարն[21], եւ ի ձեռաց պլաղ-

[18] Փխկ. ըսելու՝ Եւ այսմ եւ որ ոք կարի յոյժ անմիտ իցէ՝ չկարէ լինել բանընդդէմ. — ասա խօսքին մէջ ոչին մէկն աւելագրութիւն է:

[19] Անդիւռնիւն, չշարժիլը, չլքանիլը:

[20] Ցայտնի եղեւ ամենայնի, յն. ամենայն մարդկան. տես Գ. 21, Ծան. 22: — Ամենայնան, ամենայնի, մայելչութեան համար փոփոխուած:

[21] Ընուն բայն այսպէս նահապատութեան ամենէն վերջը թողուլ՝ խիստ սովորական ու վայելուչ է: Ինչպէս նաեւ քիչ մը վարը՝ Որոց առակել քան զերկաթի հատատուն ընտրեին պէնն: — Գարձեալ՝ Ապա թէ ոչ առնուցու յանձն հաւանել Հրեայն: — Զի անծանօթ եւս լիներ առյապայ մարդկան Աստուծոյ ճարէրտութեան: — Վասն այսորիկ բազում անգամ քան զայս գտանին առաքինի կանայք: — Քանզի եւ անկաւ իսկ ոչ յաղագս համարն կայսն: — Քանզի եւ մարգարէին վասն այսպիսի ամենայն իրաց ցուցանէ զնւր իրաւունն առ Հրեայն Աստուած:

դեաց աւերեցաւ: Իսկ եկեղեցւոյ զօրութիւն կրեաց պատերազմ, եւս աւելի եւ դժնդակ քան զնորայն, այլ ոչ երբէք ետ ձեռս[22] պատերազմողացն, այլ բարձրագոյն եւ առաւել յայտնագոյն գոաւ քան զքահանայիսն՝ մարտիրոսացն գնդօք, գաւանելոցն[23] բանակօքն, որոց առաւել քան զերիւթ հաստատուն ընտրեին ոգիքն, եւ լուսաւորագոյն քան զաստեղս երկնից· զի թէպէտ եւ մարմինքն ծայրակատուր կոտորեին[24], սակայն միտքն ի պարտութիւն ոչ մատնեին, այլ հանդուրժէին եւ ժուժկալէին[25], եւ անթառամ մեան պսակօքն պսակէին: Ո՛ տեսս, ո՛ լուաւ, թէ սպանութիւնք պակաս բազմութեան, եւ խաղխաղումն յաղթութեանն գործիցէ:

Եւ եկեսցեն հասցեն ի վերայ նորա ամենայն հեթանոսք: Ցառաջ մատուցեալ մարգարէիս՝ եւս յայտնագոյն առնէ զբանն, եւ լուսաւորագոյն՝ զմարգարէութիւնն. եւ յայս յանդիման կարկէ զերանս Հրէիցն: Զի որչափ եւ լրբիցին՝ սակայն ոչ կարեն զայս ի տաճարն կատարել[26]. քանզի վճարեալ իսկ էր եւ սահմանեալ՝ զի ոք ի հեթանոսաց ի տաճարն մի իշխեսցէ մտանել: Եւ զինչ ասացից թէ ի տաճարն. ուր եւ նոցա իսկ ստէպ ստէպ սպառնային օրէնքն, զի մի իշխեսցեն խառնակել ընդ հեթանոսս, նա եւ պատիժ եւս պատուհասի կրէին վասն այսպիսի իրաց: Քանզի Մաղաքիա[27] զամենայն իսկ զմարգարէութիւնն յայս ծախէ, առ ի պատուհասել, առ ի սպառնալ, առ ի պատիժս պահանջել, եթէ մի ոք իշխեսցէ ընդ օտարազգիս ամուսնանալ: Իսկ առ մեզ ոչ այսպիսի ինչ, այլ ամենայն համարձակութեամբ, ընդարձակեալ դդռնս եկեղեցւոյ[28], տարածեալ զդիրկս, զամենայն

[22] Ձեռս գալ (սպառ, յոգ), յանձնուիլ, անձնատուր ըլլալ, կողմն անցնիլ, յաղթիլ:

[23] Դաւանիչ, փիլ. դաւանողաց, խոստովանողաց:

[24] Ծայրակատուր խորհիլ, ծայրերը կարել, կտրատել. յն. միայն՝ կարել:

[25] Հանդուրժել, ժուժկալել, նոյնանշան են. դիմանալ, համբերել:

[26] Կատարել (պիտանի է գործածել), հոմ՝ յարմարցնել, պատշաճել:

[27] Ցն. ունի Ընդեսս:

[28] Ընդարձակել զդռոն եկեղեցւոյ, — եկեղեցին իր դռան ընդարձակելով:

ազգս տիեզերաց ընդունի օր ըստ օրէ: Եւ արդ միա դիր զի ոչ միայն զկոչումն հեթանոսաց ակնարկէ մարգարէս, այլ եւ զյօժարութիւն հնազանդութեանն. քանզի ոչ սակ եթէ ածցեն ազգս բազումս, այլ թէ եկեսցեն. զոր եւ միւս եւս մարգարէն յայտնագոյն ասէ, թէ Մի եւս ուսուցանիցեն իւրաքանչիւր զբաւ զաքայի իւր եւ իւրաքանչիւր զեղբայր իւր, թէ ծանիր զՏէր, այլ ամենեքեան իսկ ծանիցեն զնա ի փոքրկանց մինչեւ ցմեծամեծս: Իսկ առ Հրեիւքն եւ արարածք իսկ դղրդեին, եւ սպառնալիք յաճախ, եւ տանջանք հանապազորդ, եւ նշանք յոլովագոյնք, եւ մարգարէիցն ընծայք, եւ օրէնսգրին երկիւղ, եւ պատերազմ սպառնալիք, եւ հինից արշաւանք, եւ բարկութիւնք աստուածապատիժք, եւ արհաւիրք յերկնից· եւ նոքա կային մնային խստապարանոցք եւ անթըփատք: Իսկ հեթանոսաց բաւական են բանք միայն եւ լոք լսկ[29]. եւ ամենեքին վաղվաղակի ընծայանան: Զոր եւ Դաւիթ ասէ ակնարկելով, եթէ Ծողովուրդ զոր ոչ գիտէի՝ ծառայեաց ինձ. եւ զպայման հնազանդութեանն յաւելու զարմանալով, եւ ի լուր ականջաց, ասէ, լսան ինձ:

2.

Ընդդէմ կողցն երկրպագութեան:

Լցաւ երկիր նոցա գարշելեօք գործոց ձեռաց իւրեանց, եւ երկիր պագին այնոցիկ զորս արարին մատունք իւրեանց: Զոր օրինակ բժիշկ մի իմաստուն, նոյնպէս եւ մարգարէս նախ քան զլուսն՝ զպատճառսն ուսոտի ախտն բխելոց իցէ՝ ասէ. քանզի պատուհասելոց էր զամպարշտութիւն նոցա, յառաջագոյն զպատճառս ախտին յայտ առնէ, զարծաթասիրութիւնն, զամբարտաւանութիւնն, եթէ յայսպիսի իրաց առ

[29] Մխայն, լէ, նոյնանշան են, եւ վայելչութեան համար փոփոխուած:

սակաւ սակաւ կործանեցան անկան ի խորխորատ կո-
րըստեան, զի եւ կուռց երկիր պագին: Եւ արդ զի
հեդնիցէ[1] յերդ արկեալ զպաշտօն նոցա, ածէ զնոսա
ի՛մբ, թէ Գործոց ձեռաց իւրեանց: Զի՞նչ ինչ քան
զայն ծաղր կայցէ, յորժամ մարդ արարիչ աստուա-
ծոց լինիցի· իսկ դարշելիս Գիրք սովոր են զկուռան
կոչել[2], ուստի եւ պղծութիւն աւերածոյ կոչի պատ-
կերն որ կանգնեցաւ ի տաճարին Աստուծոյ· Յորժամ
տեսանիցէք, ասէ, զպղծութիւն աւերածոյն զի կայ-
ցէ ի սուրբ տեղւոջն, որ ընթեռնուն ի միտ առցէ:
Վասն որոյ եւ հրաման ետ՝ վճիռ արար[3] յանապա-
տին եթէ ամենայն պատկերի երկիր մի պագանիցէք,
զորս պիղծս եւ դարշելիս իսկ կոչեաց, զի հեռացեալ[4]
կարճեցուսցէ զնոսա յամպարշտութենէն, զի դարշելի
այն ինչ կոչի որ կարի աղտեղին իցէ, պիղծ ինչ, նողկ[5],
անսուրբ: Եւ արդ դարշելի զայն ինչ՝ որ առեալ իցէ
եւ զերեսս դարձուցանելի[6], կոչեն Գիրք[7]. ամենայն
կուռք այսպիսի ինչ են:

Եւ երկիր պագին այնոցիկ, զոր արարին մա-
տունք իւրեանց. եւ խոնարհեցաւ մարդ եւ յերկիր
կործանեցաւ այր: Զի զոր օրինակ Աստուծոյ երկրպա-
գութիւնն ի բարձունս հանէ, նոյնպէս եւ կուռցն[8]
խոնարհեցուցանէ եւ յերկիր կործանէ: Ո՞ զոր թշուա-
ռական քան զայն մարդ կայցէ, որ ի փրկութենէն վթի-
պիցի, եւ զամենեցունն Աստուած թշնամի անձինն
առնայցէ, անշնչականացն անկեալ երկիր պագա-
նիցէ, եւ զանմռունչ քարինս թաւալեալ[9] աղաչիցէ.

[1] Հեգնէ՛, ծաղր ընել:

[2] Փխկ. Իսկ դարշելիս (զզուելի բան) զկուռան սովոր են Գիրք կոչել:

[3] Վճիռ առնէ, վճիռ տալ:

[4] Հեռացեալ Խրճիթաւոյն, այս ինքն՝ Հեռացուցեալ կարճեցուսցէ:

[5] Նողկ, գարշելի, զզուելի, զզուելի:

[6] Որ տեսիլն էջէ ի վերուստ

քարձնոցանելի, յն. որ առեալ իցէ եւ գարշելոց (զզուելու) արժանի:

[7] Գարշելի ինչ՝ որ առեալ իցէ եւ զերեսս դարձուցանելի, Լուկն Գիրք. առս Ա. 3, Ծան. 9:

[8] Նոյնպէս եւ կուռցն, այս ինքն՝ նոյնպէս եւ երկրպագութիւնն կուռց:

[9] Թաւալեալ, գլորիլ. Հոմ՝ տարածուիլ, փռուիլ:

զի Աստուած յայնպիսի ինչ պատիւ երկան զմեզ, զի
եւ քան զերկինս բարձրագոյնս արասցէ: Իսկ աստանայ
այնպէս փութացաւ ի՛մբ ընդունել ի վաստարութիւն
զնւր հաւանեալսն, զի եւ քան զանհանճարսն ան-
հանճարագոյնս արասցէ· վասն որոյ եւ մարգարէս իսկ
ասէ, եթէ խոնարհեցաւ մարդ եւ յերկիր կործանեցաւ
այր: Եւ թէպէտ եւ այսպիսի ամբաստանութիւն բաւ-
ական էր զմտացիս ազատել յայնպիսի ախտէ, այլ
քանզի բազումք ի մարդկանէ ոչ այնպէս ի մեղացն
որպէս ի պատժոյն երկնչին, ածէ յարէ[10] ի նոյն եւ
զտանջանսն: Եւ արդ ոչ, ասէ, ներեցից նոցա, չան-
սացից, չխոցից, այլ պահանջեցից վրէժս եւ ածից
պատիժս յանցուցելոցն:

Եւ արդ երթայք մտէք ի քարածերպս, եւ
թաքերուք յերկրի յերեսաց ահի Տեառն: Յորժամ
յերդ արկեալ հեդնեաց զերկրպագութիւն կռապաշ-
տիցն, ապա եւ ի կերպարանաց[11] գործոցն եղոյց զնո-
ցա անհանճարութիւն եւ զկռոցն տկարութիւնս.
Քանայ բանիւ միւսանգամ զՀանդէս իրացն յայտ առ-
նել. բաւական էին այսմ, ասէ, եւ ինքեանք մարդիկ՝
անգոնանել զիւրեանց անմտութիւնն. բայց քանզի
առաւել իմն արբեցութեամբ, ամպարշտութեամբն
թմբրեալ էին, եւ զայսոսիկ եւ զերեւելի իրս չտեսա-
նէին կուրութեամբն. սոյնպիսի ինչ չարիք գայցէն
հասանիցեն ի վերայ քաղաքին, զի եւ որ կարի ոք[12]
անմտագոյնք իցեն՝ կարիցեն վարդապետք լինել, թէ
սրշափ Աստուծոյ զօրութիւն է, եւ սրշափ կռոցն
տկարութիւն: Եւ վասն այնորիկ յառաջ քան զՀէնն՝
ճառէ զայն ինչ որ ի հինէն անցք անցանելոց իցեն[13].
Հրամայէ ի քարածերպս մտանել, եւ ի փապարս եր-
կրի թաքչել· ոչ զի զայս այսպէս առնիցեն, այլ զի
յայնմանէ ուսանիցին զԱստուծոյ զանհանդուրժա-

[10] Ածել յարէլ (յերս ինչ), վրան աւելցընել:

[11] Կերպարանաց (ձեւքձոց), հոմ՝ տեսակ:

[12] Զի է՞ր որ ոք ան-

գոգնայք էջէն: Տես Բ. 2, Ծան. 15:

[13] Այս ինքն՝ Յառաջ քան զՀէնն ճառել՝ ճառէ զանցս որ ի հինէն անցանելոց իցեն:

կան[14] արձակեալ բարկութիւնն. Թաքերուք, ասէ, յերեսաց ահի Տեառն, եւ ի փառաց զօրութեան նորա, ի ժամանակի իբրեւ յարիցէ վանել զերկիր: Եւ ոչ ասէ լոկ ի զօրութենէ, այլ ի փառաց զօրութեան նորա. քանզի այսպիսի ուղղութիւնք[15] են նորա, այսպիսի նշանք յաղթութեանց, երեւելիք եւ յայտնիք. եւ ինձ այսպէս թուի թէ զյաղթութիւնն՝ որ առ Եզեկիայիս արքայիս եղեւ, նշանակէ ասել: Երկիր զբաղմութիւն զօրացն կոչէ, եւ վանել՝ զկործանումն, եւ յարութիւն՝ զվերակացութիւնն. քանզի եւ Դաւիթ այսպէս ասէ. Թէ Յարիցէ Աստուած եւ ցրուեսցին ամենայն թշնամիք նորա. եւ զարձեալ, Թէ Արի Աստուած եւ դատեաց զերկիր: Ի մարդկէզէն կերպարանացն[16] զԱստուածոյ զազգեցիկ[17] զօրութիւնն նշանակէ դրօշմիւ[18]: Զի աչք տեառն բարձունք են, եւ մարդ՝ խոնարհեալ եւ տառապեալ: Իսկ զի մի ոք յայնցանէ որ ի ժամանակին լսիցեն, չաւասայցէ ասացելոցն, քանզի անյոյս եւ անկարծ[19] իմն լինելոց էին իրքն առ յապա, վախճանական անկանի ի զօրութիւնն այնորիկ որ զայնն կատարելոց էր. եւ զի զտկարութիւն այնոցիկ՝ որ ընդունելոց էին զպատիժն, յայտ արասցէ, ասէ. Ոչ քան զԱստուած ոք բարձրագոյն է եւ ոչ քան զմարդ ոք[20] խոնարհագոյն: Եւ արդ մի ինչ երկմտիցին, ասէ, թէ այնպիսի մեծն եւ հզօրն զտապատեալսն այնպէս խոնարհեցուցանել կարէ: Եւ

[14] Ականատեսութեան (բառ-ից-ութիւն), հնարող, հղիմացող, տանիլ հերցող:

[15] Ուղղութիւն, տես բ. 12, Ծան. 5 եւ 33:

[16] Ի մարդկէզէն կերպարանացս, յն. ἐν ὁμοιώσει, ադդեցութիւն, ազդու՝ զօրաւոր գործողութիւն: Ա՛ս բառն եաբէն յունարէնին վրայէն՝ ներքոգրութիւն թարգմանած են, եւ բայը (ազդել) ներքոգրել:

[17] Ազդեցիկ զօրութիւն, (յն. ἐνέργειαι) ազդեցութիւն, ազդու՝ զօրաւոր գործողութիւն: Ա՛ս բառն եաբէն յունարէնին վրայէն՝ ներքոգրութիւն թարգմանած են, եւ բայը (ազդել) ներքոգրել:

[18] Նշանաւել զբոյրել, (յն. միայն χαράκτηρίζω,) ճշդիւ նկարագրել, առջեւը դնել:

[19] Անյոյս եւ անխոհ (իբր), նոյնանշան են. անակնկալ:

[20] Ոչ քան զԱստուած ոք բարձրագոյն եւ ոչ քան զմարդ ոք խոնարհագոյն. քիչ մը եաբը՝ Եւ ոչ եւս ոք իցէ. փխ. ըսելու՝ Ոչ ոք քան զԱստուած բարձրագոյն եւ ոչ ոք ... Եւ ոչ ոք եւս իցէ: Տես Ա· 15, Ծան. 1:

բարւոք ասաց եթէ Աչք Տեառն բարձունք, եւ ոչ զօրութիւն Տեառն, զի ցուցցէ եթէ երեսացն միայն երեւելն բաւական է զամենայն հակառակորդսն կործանել, զոր եւ Դաւիթ այլազգ իմն ասէ, Թէ Ո՛հայի յերկիր եւ տայ դաղալ նմա. Եւ այլուր, Թէ Նայեցայց առ նա եւ յաղթեցից նմա: Եւ խոնարհեցոյի բարձրութիւն մարդկան, եւ բարձրացոյի Տէր միայն յաւուր յայնմիկ. զի յորժամ զարմանալի յաղթութիւնն լինէր, եւ լուսաւոր եւ չքնաղ նշանք յաղթութեանցն կանդնէին, ապա եւ դեւք յանդիմանէին, եւ կուռք անարգէին, եւ սուտ մարգարէքն կարկէին[21], եւ բռնութիւն հինին ի պարտութիւն մատնէր, եւ ամենայն բերան բացեալ ընդդէմ Աստուծոյ պապանձէր: Վասն այնորիկ ասէ Թէ բարձրացոյի Տէր միայն. եւ ոչ եւս ոք իցէ որ ընդդէմ դառնայցէ, եւ ոչ այն որ երկմիտ լինիցի յԱստուծոյ զօրութենէն՝ որ այնպէս եւ զՀանդէս իրացն կատարելոյն[22] յայտնագոյն ցուցանէ: Քանզի բնութեամբ ունի միանչիւնաւոր զբնութիւնն, եւ ոչ եթէ սկզբամբ ինչ սկսանի բարձրանալ, այլ է իսկ միշտ բարձրեալ ի բարձունս: Եւ բարձրանալ յայն սակս ասի, յորժամ միաք հակառակորդաց եւ ընդդիմակեցոյց[23] առնուցուն Հանդէս իրաց ինչ՝ որ գայցեն ի վերայ նոցա յԱստուծոյ բարձրութենէնն, առ ի խոնարհել եւ զպատշաճ փառաւորութիւնն տալ միայն Բարձրելոյն:

[21] Կռփիլ, քիչ մը եաբը պապանձիլ, նոյնանշան են. բերանը խօսք չընալ, պապանձիլ:

[22] Իրացն կատարելոյն, փխ. Իրացն կատարելոց: Երբեմն յօդը թէ գոյականին եւ թէ ածականին վրայ կը գրուի: Զօրօրինակ. Ակտվքն խոնարհագունիքն նմա պաշտօն մատուցանեմք: — Ոչ երկինք ճանաչէն զանպատուութիւն զբնութեանն: — Ոչ փոքր նշանակ միաձայնաբեր բարբառիցն: — Վկայքն նորա սիրելիքն կենդանի են, եւ ձեզ բարեխօս:

[23] Հակառակորդ, ընդդիմակից, նոյնանշան են. թշնամի, հակառակորդ:

3.

Մպասնաւորիք Աստուծոյ՝ անվներակացու յառաջնորդաց զհրեայսն Թեոդիոյ:

Ահաւասիկ Ցեր Ցեր զօրութեանց բարձեալ ի հրեաստանէ եւ յերուսաղեմէ զայր հզօր եւ զկին զօրաւոր[1]: Զոր օրինակ բժիշկ ճարտար մերթ խարիսխ, մերթ հատանիցէ, մերթ դառն ինչ դեղս ըմպել տացէ, առ ի հնարել զցաւածին[2] առողջութիւն. սոյնպէս եւ մարդասէրն Աստուած պէսպէս սպառնալեօք առ ի պնդել զլուծութիւնն[3] եւ զմեղկութիւնն հրեից, մերթ հինից ասպատակօք երկեցուցանէ զանհաւատսն. իսկ արդ ահաւասիկ յառաջ քան զհինին արշաւանն պլոյ իմն սաստիկ սպառնալեօք երկուցանէ[4] եւ պէսպէս սպառնալեօք յաստուղ պահէ[5] ի նոսա զերկիւղն: Զի մերթ հիւանդութեամբ սպառնայ եւ սովով եւ երաշտութեամբ[6], ոչ միայն կարեւորօք, այլ այնպիսեօք որ ոչ ինչ նուազագոյն քան զպիտոյսն ունիցին հաստատուն զկեանս մեր, զի ոչ սոյն միայն դառնագոյն է, այլ եւ անվերակացու[7] յառաջնորդաց կալ, որ եւ զլեւթիւնն դժոգակագոյն քան զսովն սովոր է ցուցանել: Զինչ օգուտ իցէ թէ իբրեւ զաղբիւրս արտաքուստ բարութիւնքն բխեսցեն[8], եւ ի ներքս յընտանեացն կոտորածք գործիցին, եւ կամ յորժամ ծով յուզիցի եւ զալիսն վերս ի վայր կուտա-

[1] Բարձեալ զայր հզօր եւ զկին զօրաւոր. տես Գ. Դ, Ծան. 19:

[2] Ցաւած, ցաւագար, հիւանդ:

[3] Օրինակին մէջն էր՝ Ձոլոխեցինք ըստ յուներն:

[4] Երկոցանէ (կը վախցընէ), սովորաբար՝ Երկեցոցանէ:

[5] Ցառաջ կամ Ի հառաջ պահել, քիչ մը եաքը՝ Հառաջառան առնել, նոյնանշան են. Հաստատուն պահել, պինդ բռնել:

[6] Երաչտութիւն, չորութիւն, ցամաքութիւն:

[7] Անվերակացու, առանց առաջնորդի, անտէրունչ: — Անվերակացու յառաջնորդաց, հոմ՝ յառաջնորդաց աւելադրութիւն է, փակ. պարզապէս ըսելու՝ անվերակացու:

[8] Օրինակին մէջն էր՝ բաղխեսցեն. փոխեցինք ըստ յուներն:

կիցէ[9], եւ ոչ ուղղիչ նաւին ի թիկանց, եւ ոչ յառաջապահ դիտաւորք՝[10] որ ընդ ալիսն կառուիցին, գտանիցին, առ զերծուցանել[11] զնաւն ի նաւահանգիստ: Իսկ յորժամ ոչ առաջնորդք իցեն, եւ սոքա աստակացեալ, անհնարին ազէտք եւ կորուստ[12]:

Զայս ամենայն սպառնացեալ Աստուած, եւ նախ որ քան զամենայնն ահագին է, Ահաւասիկ, ասէ Ցեր զօրութեանց: Զահաւասիկն[13] իմն առաջի դնեն առէպ մարգարէքն՝ յորժամ հաւանել[14] զլսողսն կամիցին վասն իրաց ինչ զոր ճառիցեն. (զահաւասիկն յաճախագոյն դնեն[15]:) Ոչ աստ միայն, այլ անդուստ ի վերուստ խոկզբանէ[16] եւ ի բնէ է իմանալ՝ զի մարմնաւոր հիւանդութիւնք բազում անգամ վասն մեղացդ ի վերայ, որպէս Պայենին[17], քանզի ոչ բարւոք վարեցաւ զօրութեամբն[18], յիրաւի եղեւ անդամալոյծ: Նոյնպէս եւ յայնմ որ յաւազանին Բեթհեզդա անկեալ գնէր, մեղք էին պատճառք անդամալուծութեանն, քանզի եւ ասէր իսկ Քրիստոս, թէ Ահաւադիկ ողջացար, այլ մի եւս մեղանչիցես: Եւ Պաւղոս ասէ. Վասն այնորիկ են ի ձեզ բազում հիւանդք եւ ախտաժէտք. քանզի մեղանչէին եւ անսուրբ մտօք ի սուրբ խորհրդոյն հաղորդէին[19]:

Բայց ոչ եթէ ամենայն ուրեք պատճառք հիւանդութեան մեղք իցեն, այլ է ուրեք զի եւ պատկաց եւս բարութիւք[20] լինի, որպէս Ղազարոս եւ Ցովբայ:

[9] Կոպաւիլ, դիզել:

[10] Դիտաւոր, դիտող, դէտ: — Ուր յառաջապահ դիտաւորք՝ որ ընդ ալիսն կառուիցին, գտանիցին: Տես Ա· 3, Ծան. 9:

[11] Զերծուցանել (զնաւն յաչէաց ի նաւահանգիստ), ազատելով տեղ մը հասցընել: — Օրինակին մէջն էր, գտանիցին՝ առ զերծուցանէն:

[12] Ակն ինքն՝ Անհնարին ազէտք են եւ կորուստ:

[13] Զահաւասիկն, Ահաւասիկ բառը:

[14] Հաւանիլ կամ հաւանիլ ցոցացանիլ (ընծ), համոզել:

[15] Ան կարդը չկայ:

[16] Ընդսաստ է վերսաստ է այլբանէ, սկզբանէ վեր:

[17] Որպէս կայենին, այս ինքն՝ Որպէս է վերայ կայենին, սբ··:

[18] Վարիմ(զբօսնիմ բ) զօրաձաձել, բանեցընել:

[19] Հաղորդիլ բայն իր խնդիրն երեք կերպ կրնայ առնուլ· խորհրդոյն, ի խորհրդոյն, ի խորհրդոյն:

[20] Բարբառ, փուճ պատճառ

Եւ ոչ միայն հիւանդութիւն, այլ եւ ուրկութիւնք[21] եւս ի մեղացն լինին, որպէս եւ Ողեայ վասն յանդգնութեանն բորոտութիւնն, եւ Յերոբովամու արքայի դօսութիւն ձեռինն՝ վասն ամբարտաւանութեանն եւ հպարտութեանն, եւ Զաքարիայի լեզուն այլ ուսանէք ոչ խրատեցաւ[22], բայց յիւրոց մեղացն[23]: Եւ քանզի Հրեից առողջութիւն եւ ողջանդամութիւնն[24] եղեն պատճառք գալոյ յամբարտաւանութիւնն[25], կարէ զարմանալ հպարտութեանն, զի յանպիտանեացն[26] արասցէ պիտանիս, եւ մեծ իմն՝ քան զոր առնուն[27], շնորհէ: Քանզի զինչ ինաս իցէ, թէ ի մարմնոյն[28] հիւանդանալ՝ ոդիքն խրատիցին: Իսկ զի մի կարծիցեն եթէ մարմնոյ ինչ բերք իցեն ցաւք՝ որ ի վերայ հաւանիցեն, յառաջագոյն զուշակէ[29] մարգարէն, զի ոչ միայն արանց յաճախէ զպատառնալիս, այլ եւ առ կանանց եւս ազդ[30] ձգէ զպատիժս. քանզի յերկուց իսկ կողմանց եղծեալ էին կարգք, եւ մատուցեալ յառաջագոյն[31] վասն առաւելութեան չարեացն առ կանայսն իսկ առանձինն արձակէ[32] զպատուհասն, որով ամենեւին իսկ զքաղաքն ի հիմանց կործանէ: Վասն այնորիկ եւ զկանայսն ընդ նովին համաատարած[33]

ռանք, սուտ պատճառ. հոս՝ առնի, պատճառ. ուստի եւ Բաբառով, պատճառ վայելչութեան համար փոխուած են:

[21] Ուրկութիւն, բորոտութիւն:

[22] Խրատել, հոս՝ պատժել:

[23] Բայց յիւրոց մեղացն ծեղոյ, փխկ. Բայց ի մեղայ իւրոյ մոացն. (յն. սրտին:)

[24] Ողջանդամութիւն, մարմնոյ զօրութիւն, կորովութիւն:

[25] Գալ յամբարտաւանութիւն, հպարտանալ:

[26] Անպիտանէ, սովորաբար՝ Անպիտանի:

[27] Փխկ. ըսելու՝ Եւ եւս մեծ իմն շնորհէ քան զայն զոր առնու:

[28] Փխկ. ըսելու՝ ի հիւանդանալն մարմնոյ. տես Ա. 16, Ծան. 14:

[29] Գառաչիլ, խմացընել, իմաց տալ, ազդարարութիւն ընել:

[30] Այլ եւ առ կանայս եւս ազդ, փխկ. Այլ եւ առ ազդ կանանց եւս, Հայտ կանանց սեռին ալ:

[31] Ցառաջագոյն մատչիլ, շարունակել, յառաջ երթալ:

[32] Զձեզ զպատիժս, արդիւնք զպատուհասն, նղինանշան են. յանդիմանութիւնը, սպառնալիքը (անոնց) կը դարձընէ:

[33] Համատարած (հատուած), ընդհանուր:

Հարուածովքն փակէ. քանզի ինձ այպէս թուի թէ զհամատարած հարուածն նշանակէ այնու, եթէ Բաթէից զայր հզօր եւ զկին զօրաւոր, եւ կամ այլ ինչ մարմնաւոր հիւանդութիւնս հասարակաց, որում եւ ոչ բժիշկ ամենեւին կարիցեն հնարս գտանել, քանզի այսպիսի են Աստուծոյ պատիժքն:

Զզօրութիւն հայի եւ զզօրութիւն ջրոյ: Դառն պատիժք՝ յորժամ ոչ զկերակուրն ի միջոյ բառնայցէ, այլ զզօրութիւնն՝ որ ի նմա է, առնուցու. զի թէպէտ եւ տեսանել աւօք տեսանիցեն, սակայն առ սրան[34] ոչ երբեք յադեացին, եւ անտի առնուցուն ի միտ եթէ աստուածապատիժ է բարկութիւնն:

Չայր հսկայ, զայր հզօր: Հսկայ՝ Գիրք զՀարուստս ոք սովոր են կոչել, եւ կամ որ անդամոք ոք[35] յաղթի իցէ. յարարածս[36] յորժամ ասէ թէ Նոքա են սկայք արք անուանիք, ոչ եթէ այլ ազգ ինչ զսկայիցն պատմելով զայս ասէր, այլ զի Հարուստք էին եւ առողջ եւ պինդք: Եւ զայր պատերազմող եւ զայր դաստուր[37]: Ծանր են պատիժքն եւ վերջին կորստեան նշանակ, զի թէպէտ եւ պարիսպքն եւս կայցեն եւ աշտարակքն կանգունք, բայց քանզի անմարդիքն են, վաղվաղակի մտանի քաղաքն ի պարտութիւն: Չի զգուշութիւն[38] քաղաքացն ոչ ի քարանցն եւ ի փայտիցն կամ ի պարսպացն եւ ի պատուարացն իցէ, այլ յիմաստութենէ բնակչաց քաղաքին. զի եթէ իմաստութիւնք ոք[39] ի ներքս իցեն, թէպէտ եւ պատերազմունք շուրջ փակիցեն, առաւել քան զպարիսպն լինիցին իմաստութեամբն ամրութիւն. ապա եթէ այնպիսիք ոք ի ներքս ոչ գտանիցին, թէպէտ եւ ոչ ոք պաշարիցէ՝ ինքնին իսկ

[34] Սրտել, սաստիկ բաղձալ, քանի մը կարօտովը նեղուիլ: — Աւ սրտի, յն. τῇ ὀψει κολάζεσθαι, տեսութեամբ՝ տեսնելով չարչարուիլ:

[35] Փխկ. Որ ոք անդամոք ... Տես Ա. 15, Ծան. 1:

[36] Արարածս, կը նշանակէ նաեւ Ծննդոց դիրքը. հոս՝ Ճարտարք, յն. ἐν τῇ κτίσει, յարարչութեան, ի ստեղծման: Տես Ը. 13, Ծան. 3:

[37] Այր պատերազմ. տես Ի. 9, Ծան. 14:

[38] Չգուշութիւն, հոս՝ պահպանութիւն, ամրութիւն:

[39] Իմաստութիւնք ոք, այնպիսի ոք. տես Ի. 2, Ծան. 15:

կործանեալ յաւեր բերէ մէտ[40]: Եւ արդ զնոսա եւ զայլս իսկ զամենեսեան որք լսիցեն, ոչ սակաւ այսպիսի բանիւք խրատեաց մարգարէս, զի մի երբեք ի բարձրաբերձ շինուածս ապաստան լինել[41], եւ մի ի մեքենայս եւ ի հնարս, այլ յարանց[42] հեզոյ ի կատարեալն առաքինութիւնս: Եւ արդ երկեցուցանէ թէ ոչ յայն սակս միայն աւերի քաղաքն՝ զի զարս պատերազմողս միայն բառնայ ի միջոյ, այլ զի եւ զդատաւորս իմաստունս, որք ոչ նուազագոյն քան զպատերազմողսն լինիցին օգնական խաղաղութեան քաղաքաց, զի հնազբագէտ իւրեանց[43] իմաստութեամբն եւ զպատերազմունսն ցածուցանիցեն, եւ քաղաքաց խաղաղութեամբ տիրեսցեն: Եւ քանզի ճակատամարտքն իսկ յաճախ ի մեղաց արմատոյ բուսանին, պարտ եւ պատշաճ է այնոցիկ որ զօրէնսն ի ձեռին ունիցին, իրաւանցն ճշմարտիւ սպասել[44], զի զբազումս մեղս կարճիցեն, որ պատերազմացն պատճառք են: Եւ արդ ընդէր բառնայցէ զնոսա Աստուած, այլ զի մինչ կային ի գլուխ առաջնորդութեանն՝ ոչ օրինօք վարեին զկարգս իրաւանցն. զի զոր օրինակ ուղղոյ հրամանաք նոցա բազում շահս դանձեն աշխարհի, նոյնպէս եւ թիւր դատաստան՝ կորուստ բազմաց. քանզի առ Հրեից ժողովն խօսէր, անյայտութեամբ իմն ծածկէ զասացեալսն, քանզի ոչ ունէին ուշ ճառելոյն. նոյնպէս եւ զայսպիսի պարգեւս զմեծամեծս, ուր զբազում փրկութիւնն յորդէր[45], բազում անգամ ի միջոյ բառնայր, քանզի որք ընդունէին՝ ոչ ինչ կամէին շահել պարգեւօքն:

[40] Յաւէր բերէ մէտ, կործանման կը մխէ, կը հակի:

[41] Փակ. Զի մի երբեք ... ապաստան լինիցին:

[42] Փակ. ըսելու՝ Ալ ի կատարեալն առաքինութիւնս արանց հեզոց:

[43] Փակ. Իւրեանց հնարաբգէտ իմաստութեամբն: Սակայն ասոնք գոյականին եւ ածականին միջտեղը դնել՝ շատ ցանցառ է ընութիւր հեղինակաց քովը, եւ վերջիններուն սովորական:

[44] Սպասել, հոմ՝ միտ դնել:

[45] Ո՞ր գէապատ փրկութիւնն յորդէր, իմացիր ըստ յառնին, որք զբազում փրկութիւնն ածեն:

4·

Թէ զանզգամն ի սառնեն ցատուիր արդարոց ոտդողութիւնք, եւ չարիք անձամբ յանձնէ ոտնիկն զպատիժս:

Վայ անձանց նոցա զի խորհեցան խորհուրդ չար առանձինն եւ ասեն, եկայք կապեսցուք զարդարն զի գժպհի[1] եղեւ մեզ: Ցաճախութիւն չարեաց է եւ այս. յորժամ ոչ միայն զի[2] մեզանչեն, եւ ոչ միայն զի յայտնի համարձակ մեզանչեն, այլ զի եւ զայնոսիկ որ յուղղութիւնս ինչ իցեն՝ հալածիցեն: Զոր օրինակ որ ի մուաց անկեալ իցեն՝ բազում անգամ զբժիշկսն կոչկոճիցեն[3], այնպէս եւ նոքա՝ որ զանբժշկական ախտն ծնկէին[4], զայրանային առ ցաւն[5] արկանել[6] զարդարն յարդարութենէ: Զի այնպէս իմն է առաքինութիւն, եւ յայտնելովն միայն կարէ տրտմեցուցանել զայնոսիկ՝ որ ի չարիսն կեցեն. եւ այնպիսի իմն են չարիքն, եւ ոչ յորժամ յանդիմանիցի[7], բազում անգամ եւ ի գալստենէն[8] տաղտկալ այնոցիկ որ

[1] Դժպհի, անհաճոյ, անառանելի:

[2] Ցորժամ ոչ միայն զի ... մեզանչեն, փակ. ըսելու՝ Ցորժամ ոչ միայն մեզանչեն: — Զէ, ըե, եթէ, առայն, քայց եթէ չարկամութիւն պարզ աւելորդութիւն են. (տես նաեւ Ա· 19, Ծան· 49:) Ինչպես· Էր ժամանակ յորժամ զի հիւղն չէր· փակ· ըսելու՝... յորժամ հիւղն չէր: — Ոչ միայն զի աստուած չէ, այլ եւ կենդանի չէ: — Ոչ միայն զի ոչ անարգեցաւ նա, այլ առաւել եւս հաւատարիմ եղեւ: — Թէ չէ ակնառու Աստուած, որպէս զի եւ չէ իսկ: — Զէ ինչ ի ծածուկ որ ըե ոչ յայտնեսցի: — Խորհէին ընդ միմեանս, ըե զի հացս ոչ ունիմք: — Ոչ ապրեցուսցեն զուստերս եւ զդըստերս, քայց եթէ ինքեանք ապրեսցին: — Թէ ասացից ձեզ, ոչխան ոչ հաւատայք: — Զոր ոչ վճարեաց բարեկամութիւնն, ոչխան վճարեաց ժըուտութիւնն: — Ցաճախ կը գտնուի նաեւ ըե, փակ· նմ:

[3] Կոչկոճել, չարաչար ծեծել, չարչարել:

[4] Ծանբիմ (ընբիժկական, անբժշկելի, ախտ, ախտիմ), հիւծիչ: տես Բ· 8, Ծան· 17:

[5] Ջայրանալ (առ յառան), ցաւին սաստկութենէն կատաղել:

[6] Արկանել յարդարութենէ, արդարութենէն ձգել, արդարութիւնը կորնչցնել տալ· տես Բ· 2, Ծան· 9:

[7] Եթ զի յորժամ յանբիմանիցէ, չյանդիմանուած աստենն ալ, թեեւ չյանդիմանուի:

[8] Ի գալստենէն տաղտկալ,

արդարութեամբն կամին կեալ: Եւ արդ կրկին իմն է ամբաստանութիւնն. նախ զի կապեն զարդարն, եւ ապա իբրեւ զդժպհի զոմն կապեն: Ցորժամ ոչ միայն ոք[9] զօգտակարսն չընդունիցի, այլ եւ վնասակարս եւս զօգտակարսն համարիցի, զինչ ինչ այնուհետեւ ուղղութեան պատճառք ի միջի գտանիցին: Վասն որոյ իբրեւ եռես մարդարէն թէ յայնպիսի վերջին կորուստ կործանեցան, ձայն առնոյր[10], ողբս յօրինէր. ոչ ամբաստանութեամբ ինչ մեղադիր լինելով, այլ աշխարելով եւ ողբալով: Վայ, ասէ, անձանց նոցա, եւ զայլսն մի ըստ միոջէ խմաստութեամբ[11], զի խորհեցան, ասէ, զնորհուրդս չարս դանձանց: Թէպէտ եւ իրքն կարծիցին թէ արդարոյն ինչ ստանանիցեն[12], այլ թէ ոք հաւաստեաւ քննիցէ, վնասն անդէն ի չարաչարելին[13] դառնայ: Եւ անտի ուսանիմք զի արդարն՝ թէպէտ եւ բաղում անգամ վիշտս կրիցէ, ոչ ինչ վնասի. իսկ որք դժրեն[14] նոքա անձամբ անձին սրեն սուսերս. զոր օրինակ եւ ոքա՝ արդարոյն վնաս ինչ ոչ արարին ի կապելն, եւ դանձինս ի խաւարի եւ յաւերակի նստուցին, վասն զի մերժեցին զճշմարն յաչացն:

Արդ այսուհետեւ ըստ գործոց ձեռաց իւրեանց կերիցեն. զի այնպիսի ինչ են չարիքն, զի ինքն անձամբ յանձնէ ունի զպատիժս, որպէս եւ ասա ասէ. Ի պտղոյ գործոց իւրեանց վայելեսցեն. զի ինքեանք հաստատեցին ի վերայ իւրեանց զաւերածն, եւ անձամբ զանձինս արարին քարաւէժ: Վայ անօրինին չարիք անցցեն ընդ նա ըստ գործոց ձեռաց իւրոց: Տեսանե՞ս զի միշտ ի մէնջ է չափ պատժոյն եւ ի մէնջ

ըստ յունին՝ ի մօտաւորաբերութենէն, ներկայութենէն:

[9] Ցորժամ ոչ դնայն ոք . . . , փխ. Ցորժամ ոք ոչ միայն զօգտակարսն չընդունիցի:

[10] Ձայն առնուլ, ձայն հանել, պոռալ, կանչել:

[11] Այս ինքն՝ Եւ զայլսն մի ըստ միոջէ խմաստութեամբ յօրինէ:

[12] Պարանոյլ, վնասել:

[13] Ի չարչարողն:

[14] Դժբէլ, նենգութիւն, խարէութիւն ընել: — Իսկ որք թշնամին՝ նոքա անձամբ անձին . . . , այն ինքն՝ անձնաց:

[15] Ի գեղ ուիքէն լինելոյ, ըստ լատին սկզբնաւորութիւնը մեզմէ է: Սկիզբն անուն բայի է:

սկիզբն[15] լինելոյ. վասն այսորիկ մարդարէս դարձեալ աշխարէ եւ ողբայ, զի ինքեանք զանձինս նենգեցին Հրեայք, եւ առաւել քան զամենայն զդժնդակ պատերազմն՝ անձամբ եղծին զանձանց փրկութիւն, քան զոր ոչ այլ ինչ մեծ լինիցի թշնաւորութիւն:

Ժողովուրդ իմ, Տարկահանք ձեր ճառաքաղ առնեն[16] զձեզ: Այս խմաստն վարդապետի է, յորժամ բանին բաղում դէմս[17] դնիցէ, զի ոչ միայն զնիսան եւ ոչ միայն զկակուղն, այլ մերթ զայն մերթ զայս, զի բազմադիմի[18] բանիւն յամախիցէ շահ օգտի[19]: Վասն այսորիկ մարդարէս ոչ միայն պատուհասէ, այլ եւ ողբայ՝ որ ծանրագոյն է քան զպատուհասն, եւ սակաւ ինչ ազդէ[20] զցաւն. եւ զարմանք այս են, զի վերին հատած[21] ի խոր է, եւ ցաւքն մեզմագոյնք: Եւ ոչ միայն ողբայ, այլ եւ բժշկէ. եւ այլ իմն զվարդապետութեանն զարմանալի ցուցանէ օրինակ[22]: Եւ զինչ իցէ. զի ոչ ամենեցուն միանգամայն սաստէ, այլ քակէ[23] զժողովուրդն յիշխանացն, եւ ի նոցա գլուխն թափէ զպատուհասն, եւ այսպէս իմն շահաւոր ցուցանէ զօրինակս, իբրեւ զՄովսէսն բազում յաճախութեամբ առնել[24] զնոցնս: Զի սա՝ թէպէտ եւ ամենեքեան ընդ պատժովք էին, զիշխանսն եւեթ պատուհասէ. եւ Մովսէս՝ թէպէտ եւ զժողովուրդն եդիտ գործեալ զդործ անօրէնութեան, զԱհարոնն պատուհասէր, որ չէր ինչ այնպիսի պատուհասից արժանի. թողեալ զայնոսիկ՝ որ բուն պատժապարարքն էին, եւ

[16] Ճառաքաղ առնել (զոմ, ինչ), մեացորդն ալ քաղել, բոլորովին կթել: Ցես Հատուած վերջին պարբերութիւնը:

[17] Բազմաբեմ դնել բառնէն, (յն. ποικίλλω τὸν λόγον) խօսքն այլեւայլ կերպով առջեւը դնել, խօսքը զանազան դիմներով զարդարել:

[18] Բազմաբեմ (բան), զանազան տեսակ, պէսպէս:

[19] Շահ օգտի, շահ. տես Ա. 7, Ծան. 18:

[20] Ազդել (զոմ), ազդեցընել, ներգործել, զգալի ընել:

[21] Հատած (վերէ), (վերբէն) կտրուածքը:

[22] Փխ. ըսելու՝ Եւ այլ իմն զարմանալի օրինակ ցուցանէ զվարդապետութեանն. տես Բ. 5, Ծան. 4:

[23] Քակել (զոմ յոմեէ), բաժնել:

[24] Իբրեւ զՄովսէսն առնել զնոցնս, փոխանակ՝ առնելոմ կամ առնէ:

յայն՝ որ ոչ այնպէս վկասակար[25] էր, ածէր զմեղադրու-
թիւնն[26]. եւ պատուհասիւքն՝ որով զիրագետ[27]
չարեացն նոցա պատուհասէր, մեծամեծ պատիժս ի
վերայ ամպարշտելոցն ածէր, որ եւ եղեւ իսկ: Զի առ
նոսա եւ ոչ բանս ծախեաց[28] որպէս առ Ահարոնն,
այլ զարդիւնս եղոյց, զի այնչափ հազարս իբրեւ զմի
մարդ տապաստ արկանէր[29]. եւ ահ եւ երկիւղ[30] նոքօք
ամենայն բանակին արկանէր: Զի յառաջագոյն տե-
սեալ Մովսեսի, մինչ դեռ իջանէր ի լեռնէն, զտախ-
տակսն վաղվաղակի ի բաց ընկենոյր, եւ զԱհարոնն
պատուհասել մտաւէր, եթէ Զի՞ արար քեզ ժողո-
վուրդն, զի արարեր ոտնհար[31] թշնամեացն: Այնպէս
եւ մարգարէս նմանէր սրբոյն երկուքօրինակօք. ոչ
միայն պատուհասէր յայնժամ Մովսէս, այլ եւ վշտա-
կից լինէր, եւ ապա զպատուհասն ի մէջ բերէր. նոյն-
պէս եւ սա երկոքումբք նմանող լինի Մովսեսի. Ժողո-
վուրդ իմ, հարկահանք ձեր ճռաքաղ առնեն զձեզ:
Եւ զինչպէս պատուհասակ եւ ժողովրդեանն վշտակից
լինի. իսկ հարկահանս ասա՝ թուի ինձ՝ թէ ոչ միայն
զհարկահանսն կոչէ, այլ եւ զյափշտակողսն, որք
անիրաւութեամբ մերկանային[32] զժողովուրդն: Իսկ
եթէ եւ զհարկահանացն իսկ ճառիցէ, սակայն եւ
ասա տես զինմաստութիւն մարգարէին, զի ոչ զարդար

[25] Վնասակար, յանցաւոր: — Վնաս, յանցանք:

[26] Զմեղադրութիւնն ածել (յոխ), (մէկու մը վրայ) յանցանք, բիծ դնել:

[27] Իրաքեր, բանի մը տեղեակ, բան մը գիտցող: — Իրաքեր լինել (լինի), բան մը գիտնալ: Իրաքեր լաբեաց, փիկ. ըսելու՝ Գիտակ չարեաց, Ես ալ (Ա· 15, Ծան· 8, ըսուածին նման) աւելադրութիւն մըն է, որով յայտնացուցչին մէջ բան իմաստին բովանդակուած բառը դատ ալ կը դրուի: Այսպէս են նաեւ. Պարտապարտ պանդխտաց· Աղտոտեաց· Ամօթոյ ընթեաց, պղծոյ· Սպանման արժանաւորք մահապարտին· Ամենաթերի բնութեանց· Քարանձրպտի վիճաց· Նշանախորհրդութեանց տեսանելեաց:

[28] Ծախել բան (առ ած) խօսիլ, խօսք մը զրուցել:

[29] Տապստապ արկանել (պոխ), գետինը կորճանել, փռել:

[30] Ահ եւ երկիւղ արկանել (առ ած), խիստ վախցընել:

[31] Ոտնհար առնել (պոխ առ ած), մկրտն ոտից կոխան ընել, ճաղեցնել, անարգելի ընել:

[32] Մերկանալ (պոխ), կողոպտել:

հարկն խոտէ, այլ զաւելորդն եւ զանչափն: Քանզի ոչ
ասէ եթէ հարկս հանեն[33], այլ զի ճռաքաղ առնեն,
այս ինքն է՝ մերկանան, ընչաթափ առնեն[34] ի դէմս
հարկահանութեան[35]: Զի ճռաքաղն եւ հասկաքաղն
առնել[36] այն է, զի եւ զմնացեալն եւս պտուղ եւ
զհասկն ի կիթոց եւ ի հնձոց՝ որոնիցեն[37], եւ մի ինչ
ամենեւին թողուցուն յանդին. զոր եւ նոքայն իսկ
առնէին, զբարին զամենայն յափշտակէին, եւ մեր-
կանային զնոսա:

5.

Թէ Աստուած առաւելագոյն ըստ խրատաբանիւտ գործոցն հատուցանէ:

Լուր Քրիստոսի որ ասէրն, թէ Դիւրագոյն լինի-
ցի երկրին Սոդոմայեցւոց եւ Գոմորացւոցն յաւուրն
դատաստանի քան քաղաքին այնմիկ: Որպէս զի թէ
եւ ոչ ինչ պատիժս կրեցին լիակեղարդ[1] ընդվայրապա-
ճոյճ[2] կանայքն, որպէս եւ Հրէից զարդասէր կանայքն,
յայն ինչ ապաստան մի լինիցին[3]. զի երկայնմտու-
թիւնն եւս առաւել բորբոքէ զՏնօղն Հրոյն գեհենին:
Այսպիսի ինչ Անանիայ եւ կնոջ իւրում Սաֆիրայ
դիպեցաւ. զի խակղեան քարոզութեանն գողացան
յընչից, եւ մեռան սատակամահ. եւ բազումք յետ
նոցա զնոյն յանդգնութիւնս յանդգնին[4], եւ ոչ ինչ

[33] Հանել հարկ, հարկ առնել, պահանջել: — Հարկահան, հարկ առնող: Հարկահանութիւն, հարկ առնուլը:

[34] Ընչաթափ առնել, ինչքը կողոպտել:

[35] Ի դէմս հարկահանութեան, հարկ առնելու անուամբ, պատրուակաւ, պատճառանօք:

[36] Ճռաքաղն է հասկաքաղն առնել, փիկ. Առնելն ճռաքաղ եւ հասկաքաղ:

[37] Զի եւ զպտուղն եւ զհասկն եւս զմնացեալն ի կիթոց եւ ի հնձոց որոնիցեն:

---

[1] Լիակեղարդ, անվախել, անպատշաճ զարդ ունեցող:

[2] Ընդվայրապաճոյճ, աւելորդ զարդերով զարդարուող: — Լիակեղարդ ընդվայրապաճոյճ. տես Բ· 16, Ծան· 30:

[3] Ցայն ինչ ապաստան զի լինիցին, փիկ· Մի լինիցին ապաստան յայն ինչ:

[4] Զնոյն յանդգնութիւնս

պատժին: Զիա՞րդ պատշաճ իցէ արդար դատաւորին՝ որ ամենեցուն հաստարակաց ըստ իւրաքանչիւր պատշաճին[5] հատուցանէ, եթէ զակաւամեղն[6] տանջեաց՝ եւ մեծամեղացն ներիցէ: Եւ մ՚չ ապաքէն յայտ է, թէ որոշեաց օր մի՝ յորում դատելոց է զտիեզերս միանգամայն. վասն այնորիկ յապաղէ զպատիժս, զի երկայնմտութեամբն լինիցին պիտանիք. ապա եթէ ի նմին յանցանս կայցեն մնայցեն, եւս մեծամեծ պատիժս կրեսցեն: Արդ յորժամ զնոյն մեղս՝ զոր այլոց վաղուց գործեալ իցէ, գործիցեմք, մի ինչ յայն ապաստան լեալ խնդասցուք, այլ առաւել եւս զահի հարկանիցիմք[7]: Քանզի իբրեւ զօրէնս ինչ զնոցա պատիժս հաստատեաց ամենեցունն[8] Աստուած, որ եւ խրատէ եւ ուսուցանէ, թէ վասն այնորիկ զայն որ յառաջ ինչ գործեաց մեղս՝ տանջեցի, զի դու այնպիսի ինչ մի գործիցես. եւ եթէ գործիցես եւս՝ վաղվաղակի դառնայցես. ապա թէ ոչ՝ գիտասջիր զի որք զայնպիսի ինչ մեղս գործիցեն՝ որով՛ք պատժեցան առաջինքն, եւ որք յետ նոցա զնոյն գործիցեն՝ նոցին պատժոց արժանի են, թէպէտ եւ առժամայն վաղվաղակի ոչ գայցեն ի վերայ:

Եւ յայսպիսի բանս ոչ վայրապար յամեցի. այլ զի չար ցաւք մոռին ի տունս արանց՝ առ ի կանանց հոպիտ պերճանաց[9] եւ զարդասիրիկ ցանկութեանց[10],

[5] Պատշա՛ճ, (ած.) յարմարութիւն, պատշաճութիւն: — Ըստ պատշա՛ճի, արժանաւորութեան հաւմնատ, ըստ արժանւոյն:

[6] Սակաւամե՛ղ, քիչ մեղք ունեցող: — Մեծամե՛ղ, շատ մեղք ունեցող: — Փակ. բառելոյ՝ Զիարդ պատշաճ իցէ արդար դատաւորին, եթէ զակաւամեղն տանջեաց՝ մեծամեղացն ներել:

[7] Մի խնդասցուք, այլ զահի հարկանիցիմք, փակ. Հարցուք. տես բ. 5, Ծան. 19:

[8] Ամենեցուն Աստուած. վայելուչ կերպով՝ յօգը յատկացուցչին վրայ դրուած է. փակ. բառելոյ՝ Ամենեցուն Աստուածն:

[9] Հոպի՛ր (պերճանի), ընդունային, մեղմ (զարդասիրութիւն): — Ա՛ր է յոմանց հընչիւն պերճանաց, այս ինքն՝ վատն հոպիտ պերճանաց կանանց:

[10] Զարդասիրի՛կ ցանկութիւն, զարդասիրութիւն:

որ եւ զընչասիրութեանն բռնաւորութիւն պարարէ[11], ուր եւ արանց վաստակք ընդ վայր ծախեալ կորնչին, եւ հանապազորդ կադոյ եւ կռուոյ եւ չարահաւանութեան[12] են պատճառք: Քանզի յորժամ կին մարդ[13] զամենայն ինչ զառնն առեալ՝ զանդամանքն վառիցէ[14], տառապանք են առնն, եւ ընչեցեալ ծախք, եւ թշնամանք կնոջն՝ անուղղայ[15] զարդարանքն. զի յորժամ զսակին ի դլուխ եւ յականջս եւ ի բազուկս վառիցէ, կարճին պնուհետեւ ձեռք առնն յաղորմութիւնս առնելոյ եւ ի տանուկացն խնամածութենէ[16]. եւ բազում եւ այլ մեղք ծնանին յայսպիսի իրաց: Այլ զայս թողեալ զի նոքա զդայցեն վիրացն՝ որք այսպիսի ախտիւ ջերանիցին, մեք զկարդ ընթերցուածոց՝ յոբում էաքն, յառաջ վարեսցուք[17]:

Ցետ յայտ առնելոյ զնշանս գերութեանն, եւ ասելոյ եթէ Այդ քեզ փոխանակ զարդուն պաճուճանաց է, ապա եւ զանհնարին վիշտն ասէ: Եւ որդին քո, ասէ, գեղեցիկ զոր սիրես, սրով մեռցի, եւ հղօրքն ձեր ի սուր անկանիցին: Այս եւ քան զգերութիւնն եւս դժնդակագոյն[18]. զի են կեանք՝ որ քան զմահ եւս դառնագոյն են, յորժամ հանդերձ ծառայութեամբ եւ զաստաժամ սուգն եւս սպայցեն[19]: Միտ դիր սրբոյ եւս յաճախագոյն վիշտք իցեն եւ առանձինն դառնութիւն, զի մի ի միոյ վերայ[20] հասանէին: Եթէ

[11] Զաբաթիմ, դիրքընել. հոմ՝ տածել, դատմանել:

[12] Զաբահաւանութիւն, յն. φιλονεικία, վիճում, վէճ, կռիւ:

[13] Կին մարդ, յն. միայն՝ կին. տես բ. 9, Ծան. 14:

[14] Վառիմ (զարդ զանգոյծ, ի բաղարիս), դնել, հագցընել:

[15] Անուղղայ, (զարդաբանի), անպիտան, անտեղի:

[16] Խնամածութիւն, հոգ ունելը, կարեկցութիւն: — Ցաղորմութիւնս առնելոյ, եւ ի գանելոցն խնամածութենէ, փակ. Ցառնելոյ ողորմութիւնս եւ ի խնամածութենէ անանկաց:

[17] Ցառաջ վարել, շարունակել, յառաջ տանիլ:

[18] Իմացիր՝ քան զգերութիւնն եւս դժնդակագոյն է:

[19] Զաբաթիմ առաք ածել, ժամանակէ յառաջ սուգ բռնել, տես բ. 1, Ծան. 19:

[20] Մի ի միոյ վերայ հասանէին, փակ. Մի ի վերայ միոյ հասանէին, վասն վասն կ՚ըլլային, կը պատահէին:

ի գերութեան լինիցի, եւ այն անհնարին ազէտք են, եւ եթէ անդէն ի քաղաքին այնպիսի սուգ, սակայն եւս քան զմահ դառնագոյն են կեանքն. այլ այժմ, ասէ, երկոքեան մօտ առ միմեանս լինիցին, եւ մանաւանդ ոչ միայն երկուս, այլ եւ երիս եւ չորս աղէտս պարտ է անուանել զայնպիսի եղեռն[21], զի եւ որդին մեռանի, եւ գեղեցիկն եւ սիրելին, եւ այն՝ սրով ի ձեռաց այլազգեաց, եւ ոչ ըստ Հասարակաց բնութեան վախճանիցի ի կենաց. եւ Հանդերձ նոքիմբք եւ աՄեներքեան որ ի կատարեալ Հասակի իցեն՝ չունիցին ինչ Յոյս բարութեան[22], որ մարդկեղէն բնութեանն զօրավիգն օգնականութիւնն իցէ:

Եւ խոնարհեսցին եւ սուգ զգեցցին սապատք զարդուց ձերոց, եւ մնասջիր միայն եւ յերկիր կործանեսջիր[23]: Ամենեւին բազմացուցանէ զսուգն, յաճախեցուցանէ զերկիւղն, ահեցուցանէ զահն, յոլովէ[24] զկասկածն, երկայնէ զվշտացն պատմութիւն. յաՄենայն կողմանց ընթացեալ ժողովէ զտրտմականսն վասն անմտութեան լսողացն. զի պարտ էր նոցա այսպիսի սաստիկ սպառնալեօք ստանալ զՀանճար, եւ առնուլ ի միտ զվախճան բանիցն ասացելոց: Այլ քանզի ոչ իմաստնացան առաջնովքն, ած եւ զայս ի մէջ իբրեւ զաղօրմագին իմն, թէ եւ զասպատս զսակւոյ եւ զարդուց տեսանիցէք ունայնացեալք[25]. զի յուշ առնիցէ, թէ յորժամ տեսանիցէք ի գերութիւնն փոխանակ զարդուցն պաճուճանացն՝ փոշոտեալ երիթասցեալ[26] զերեսս, զսիրտս եւ զմիտս ուտիճէք թէ յորպիսի փառաց յոր թշուառութիւն Հասաք: Զի յայնժամ կարի կսկծին ի նեղութիւն, յորժամ

[21] Աղէտ, եղեռն, նոյնանշան են. մնաս, չարիք:

[22] Ցոյս բարութեան, փիլ. Ցոյս բարի. յն, ἐλπίδα χρηστήν:

[23] Խոնարհեսցին եւ սաստ պեսցին եւ մնասջիր միայն եւ յերկիր կործանեսջիր, փիլ.... մնասցես, կործանեսցիս:

[24] Բազմացուցանել, յաճախեցուցանել, աճեցուցանել, յոլովել, նոյնանշան են. շատցընել, մեծցընել: Տես Ա· 1, Ծան. 4:

[25] Զսուտսոտս տեսանիցէք սառնայոյսեալս, փիլ. ... ուս նայնացեալս:

[26] Երիթացեալ, վախտացած. տես Գ· 11, Ծան. 11:

առաջին ինչ բարութիւնք ի միտ անկանիցին, զոր եւ Յովք յայտ առնէ ողբալովն, թէ Ո՛տայր ինձ ամիսս ըստ ամսոյ աւուրցն առաջնոյն: Եւ Համարի[27] կարգաւ զմեծութիւնն, եւ որ իբրեւ յաղբերաց բխեին բարութիւնք[28], զպատիւն, զսպասն, զՀարկսն որ գայինն նման. զի յորպիսի փառաց յոր տառապանս իջեալ նստէր[29]. վասն որոյ եւ մարգարէս յուշ առնէ զսպասսն զարդուցն. նա եւ զայգեացն եւ զբուրաստանացն՝ զոր լքեալ էին, յիշեցուցանէ: Մնասջիր, ասէ, միայն. զի ոչ զր է զօրավիգն, ոչ յԱստուծոյ զարմանք, ոչ ի մարդկանէ բանից ընկերութիւնք[30]. յամենայնէ մերկ եւ կողոպուտ մնասցես. շարչարանակի հինիւ եւ պատերազմովք պաշարիցիս. եւ զի զյաճախութիւն թշուառութեանցն ցուցանիցէ, ասէ. Ձերկիր կործանեսջիր. ոչ միայն զի անկանիցիս, այլ զի յատեան[31] Հասանիցես:

6.

Ատտռած հնշտակաւնացն առաքեօք զչրնայուն մխիթարսն:

Յաւուր յայնմիկ ծագեսցէ Աստուած խորհրդով՝ Հանդերձ փառաւք յերկիր, բարձրացուցանել եւ փառաւոր առնել զմնացորդս Իսրայէլի: Քանզի յոյժ որոմեցոյց զնոսա որոմականացն սպառնալեօք, շրջի մխիթարէ Հեշտականացն աւետեօք. զի այս իսկ է իմաստուն բժշկի նշանակ իմաստութեան, զի ոչ Հատանէ եւեթ եւ խարէ[1], այլ եւ զցաւս վիրացն Հեշտական դեղովքն կակղացուցանէ. նոյնպէս եւ մար-

[27] Համարի (կրկին ընծայեալ բառն), կը Համրէ. յն. պատմէ:

[28] Եւ որ իբրեւ յաղբերաց բխեին բառնիցէ, փիլ. Եւ զբարութիւնս որ իբրեւ....:

[29] Իջեալ նստէր, աւելացրուեցաւ, փիլ. էջ: Տես Ա· 19, Ծան. 29:

[30] Բանից ընկերութիւն, խօսակցութիւն:

[31] Փիլ. ըսելու՝ Այլ զի ի յատեան Հասանիցես:

---

[1] Խարել, (վէրքը) այրել:

դարէս առնէ, ոչ միայն զոհերեցուիչն ասէ, այլ եւ յետ չար պատգամացն՝ զբարիսն ընծայեցուցանէ, ոչ միայն զառ ի վշտացն[2] ապատանալ, այլ եւ զիաւաւաւրելն եւ զերեւելին լինել: Ծագումն Աստուծոյ կոչէ, որ զհաւար արտմութեանն մերժէ, եւ տիւ ծագէ եւ լուսաւորէ իսկ խորհրդովքն՝ հանդերձ փառօք, զի իմաստութեամբ՝ որպէս Աստուծոյ վայել էին, գործք գործէին:

Եւ եղեւին մնացորդքն Իսրայէլի ի Սիոնէ, եւ մնացեալքն Սիոնէի սուրբ կոչեսցին, որ գրեալ իցեն Երուսաղէմ ի կեանս: Զի ուսանիցիս, զի ոչ յանկարծադէպ[3] ինչ իրաք եղեւ փրկութիւն զերծելոցն ի վշտացն[4], այլ յերկնից կարգեալ հրամանաքն. զի իբրեւ ընդ վարմաւ[5] փակեալ էին եւ ոչ ըմբռնեցան, վասն այնորիկ ասէ թէ սուրբ կոչեցան որ գրեալ են Երուսաղէմ ի կեանս, զառեալքն, ընտրեալքն, նկատեալքն[6] չմոռանել ի պատիժս[7]: Նմանագոյնս իսկ սուրբս կոչեաց զնոսա, զի յայտ արասցէ թէ ոչ վայրապար փրկեցան, այլ Աստուծոյ հրամանօվն: Այլ եւ այլ իմն լաւութիւնք գործէին, զի թէպէտ եւ էին պիտանիք եւ հեզք, սակայն յետ վշտացն եւս հաստատունք եւ առաքինիք լինէին: Զոր օրինակ ոսկի ի հուր մտեալ՝ զամենայն աղտն մերկանայ, նոյնպէս եւ պիտանիքն եւս պիտանագոյնք լինին ի փորձութիւնս, զի զամենայն իսկ ծուլութիւնն ի բաց մերժեն:

Լուասցէ Տէր զաղաւ ուսուերաց եւ գաւերաց Սիոնէի, եւ զարիւնն Երուսաղէմի սրբեսցէ ի միջոյ նորա, հոգւով դատաստանի եւ հոգւով կիզման:

[2] Ոչ ինչ պարտ է վշտացն ապատանալ եթէ զերեւելին լինել, փակ. ըստ. ... զազատանան ի վշտաց եւ զլինելն երեւելի:

[3] Ցանկարծակիս (էր+), ըստ պատահման, դիպուածական, պատահական:

[4] Եղէ- փրկութիւն զերծելոցն է վշտացն, այս ինքն ըստ որում. Եղեւ փրկութիւն այնոցիկ որ ի վտանգացն փախչէին: — Վիշտք բառիս՝ նախնեաց լեզուաւ շատ անգամ վշտի կը նշանակէ:

[5] Վարմ, որոգայթ:

[6] Ընտրեալքն, նշանակուածները:

[7] Պատնէշ է պատիժս, պատժուիլ:

Թուի ինձ թէ ասա կրկին իմն սրբեսցէ ասէ, եւ պատիժս ընդ մեղացն զոր գործեցին՝ կրել, եւ փութադոյնս առ Հանդերձեալ իրս լինել. եւ արիւն Երուսաղեմի՝ զտարապարտ Հպարտութիւնն ասէ, զի ոչ գաղտ ինչ կամ ծածուկ կատարէին զմարդիկն, որպէս աւազակք կամ գողք, զի նոքա՝ ի ծածուկ, եւ սոքա՝ յայտնի առաջի արեգական[8] ի հրապարակս եւ յատեանս: Այլ եւ որ անտի աղտն լինիցի, եկեալ պատերազմ ի բաց սրբեսցէ: Քանզի եւ ի ժամանակի հեշտութեանցն[9] զառաջինն արտմութեանցն պատմէ ճառս[10]. եւ իբր վշտադինք յայն սակս անցանէին ընդ նոսա, զի լուանայցեն, սրբիցին, ընդ եռանդն անցանիցեն[11], եւ զամենայն աղտն ի բաց ընկենուցուն, եւ ի մեղացն եւ ի սպանութեան[12] նախատատնացն սրբիցեն զանձինս: Եւ վասն այսորիկ իսկ շրջէ զաձնն յայլատացիկ յորջորջումն յիրաց ինչ[13] որ մտեալ ի բովս սրբիցին: Հոգւով, ասէ, դատաստանի եւ հոգւով, ասէ, կիզման. զի զոր օրինակ անդ հոգին մտեալ ի փուքսն՝ զեռանդնն յորդիցէ, եւ զամենայն աղտ իրաց ինչ որ ի բովսն իցեն՝ սրբեսցէ. նոյնպէս եւ սոսա աստուածապատիժ բարկութիւնն՝ որով հէնն եկեալ հաստիցէ, մտեալ իբրեւ գհուր ի քաղաքն՝ սրբեսցէ զամենայն, ոչ առ ուտել եւ ծախել[14], այլ առ ի զտել եւ սրբել: Հոգւով դատաստանի զվճիժան կոչէ, զպատիժսն:

Եւ եկեսցէ հասցէ Տէր: Գալուստ՝ զաղդեցիկ նորա զօրութիւնն[15] կոչէ: Եղիցի ամենայն տեղի լերին

[8] Ցայտնի առաջի արեգական, այս ինքն՝ ցայտնապէս:

[9] Հեշտութիւն, փափկութիւն, բարեկեցութիւն:

[10] Փակ. ըստ ելոյ՝ Զառաջինն արտմութեանցն ճառս պատմէ. տես Բ. 5, Ցան. 4:

[11] Եռանդն, եռալը, բորբոքումն: — Ընդ եռանդն անցանել, յն. (πυροῦμαι,) կրակով զտուիլ, մաքրուիլ:

[12] Ի սպանութիւն նախատատնացն սրբիցեն զանձինս, փակ. ի նախատատնացն սպանութեան սրբեսցին:

[13] Այս ինքն՝ Իրաց ինչ:

[14] Առ ուտել եւ ծախել, ուտելու եւ սպառելու համար:

[15] Աղբիւրի զբօսութիւն, ներգործութիւն. (յն. ἐνέργεια.) Տես 2, Ցան. 17:

Սիմէնի եւ ամենայնի որ շուրջ դնովաւ իցեն, Հովանի յամպղ ի տուէ եւ իբրեւ զծուխ եւ զղոյս հրոյ բորբոքելոյ ի դիշերի: Եւ ամենայն կողմանքն փառաւք ծածկեացին, եւ եղեցի Հովանի ի տունջեան առ ի տօթոյ, եւ ի ծածկումբ թաքստեան ի խստութենէ եւ յանձրեւոյ: Ամպս ասա՝ յետ չարչարանացն որ անդորրութիւնն լինելոց էր՝ կոչէ[16], եւ հուր բորբոքեալ՝ զմխիթարութիւնն, որ յետոյ լուսաւորելոց էր դնոսա. զի որպէս ամպն ի տօթոյն զովացուցանէ, նոյնպէս եւ մեծին դիշերի լոյս խարուկի[17] սթափիչք[18] են. զի մին ի խորշակէ ապրեցուցանէ, եւ միւսն ի խաւարի լոյս առնէ: Զփառաւորութիւնն որ յետ վշտացն՝ հրոյ բորբոքելոյ նմանեցուցանէ, եւ զդիւրութիւնն՝ ամպոյ. եւ զի յայտ արասցէ, եթէ ոչ առ սակաւ սակաւ ի փարատել վշտացն լինիցի դիւրութիւն, այլ վաղվաղակի մինչ դեռ վիշտքն աստակացեալ իցեն՝ փարատեացի տրտմութիւնն. զի այնու եւս ուսանիցին, զի ոչ յանկարծագէպ ինչ եղեւ նոցա վշտացն փարատումն, այլ ի վերին զօրութենէն: Եւ եղեցի Հովանի տուընջեան առ ի տօթոյ, Աստուծոյ օգնականութիւնքն եւ զօրավիգն լինելոյ. զի զոր օրինակ Հովանի ինչ ի տօթոյ, կամ յարկ կամ քարայր ի սաստիկ անձրեւի լինիցի անքոյթ[19] այնմ որ անդր մտանիցէ, նոյնպէս եւ Աստուծոյ զօրավիգն օգնականութիւն չտայցէ ինչ վշտանալ. թէպէտ եւ քան զանձրեւն եւս սաստիկ զօրքն գայցեն, սակայն կարող է փրկել եւ ապրեցուցանել:

[16] Փիկ· բանլու՝ Ամպս ասա զանդորրութիւնն (Հանդստութիւն) կոչէ, որ յետ չարչարանացն լինելոց էր:

[17] Խաբոյն, կրակ:

[18] Սթափիչ, զուարթուցիչ, միխիթարութիւն:

[19] Անփոյթ, ապահով, հանդարտ· հոս (յն. ἀσφάλεια,) ապահովութիւն, ամրութիւն:

7.

Ընդ՞ր օրինուռթիւն պատուհասն կոչիցի:

Օրհնեցից զսիրելեացն յօրհնութիւն այգոյ սիրելւոյ: Երկեցոյց տրտմականաւքն, ուրախ արար հեշտականաւքն, ազդի ազդի իմն հնարս բժշկութեան կազմեաց· զարձեալ անդրէն ի սկիզբն հանէ[1] զբանն, նմանեցուցեալ զվեղ մարգարէութեանս: Զի որպէս ի սկզբանն զերախտիսն Աստուծոյ որ առ նոսա գործէ՝ պատմէ. Որդիս, ասէ, ծնայ եւ բազմացուցի. եւ զանօրէնութիւնն որ առ ի նոցանէ գործեցան յանդգնութեամբ՝ թուէ[2], ապա ածէ յարէ ի նոյն, թէ եւ նոքա զիս անարգեցին, եւ խորակէլ զիս ոչ ծանեաւ, եւ ժողովուրդ իմ զիս ի միտ ոչ առ. նոյնպէս եւ աստ, թէպէտ եւ պլուգոյնս[3] իմն բանս ճառէ, սակայն միտս[4] զնոյն, զի յայտ արասցէ թէ այն բանք եւ իսկզբանն[5] միմեանց նման են: Եւ արդ ընդէր արդեաք՝ զի պատուհասելոյ էր, զպատուհասն օրհնութիւնս կոչէ: Թէպէտ եւ ի պատուհաս մատչելոյ էր, ուր սաստիկ բանից պէտք էին, եւ սրտի քաջի եւ մտաց զայրացելոց, օրհնութիւն իմն պատմէ, եւ զպատուհասն օրհնութիւն կոչէ. եւ ոչ սա միայն, այլ եւ մեծն Մովսէս՝ յորժամ զդաղթութեան երգն երգէր, զպատուհասն Հրէից օրհնութիւն անուանէր[6]. քանզի այսպէս ասէր. Զայս ցեղս առնես հատուցանէք. Եւ այս ժողովրդ յիմար եւ ոչ իմաստուն. եւ բազում անգամ զպատուհասն նոցա օրհնութիւնս կոչէ յօրէնսն:

Եւ արդ ընդէր զպատուհասն յօրհնութիւնս

[1] Հանել (զբանն է ասկզբն, քիչ մը եռաբը՝ պատմատհան յօրհնութիւն), տանիլ, վերածել, դարձընել:

[2] Զանօրէնութիւնսն, որ առ ի նոցանէ գործեցան յանդգնութեամբ, Խոռ. տես Ա. 3, Ծան. 9:

[3] Պլուգոյնս (տարբեր) բանս, ըստ սովորական կերպին՝ առանց ս դրի պիտի ըլլար:

[4] Մէտ, հոս՝ (խօսքի) իմաստ: — Մէտս ընդն, փիկ· Զնոյն միտս:

[5] Իմացիր· թէ այն բանք եւ բանք որ իսկզբանն:

[6] Կոչել, անուանել, պէտսիսութեան համար փոխուած:

Հանիցեն. այլ Հոգւովն սրբով իմացեալ, թէ բազում շահ է այնոցիկ ոք ախորժելով կամիցին լսել: Զի չէք այնպիսի ինչ օգտակար, յորժամ միշտ յանցանացն յիշատակք ի մտի կացցեն, եւ չտայցեն յապաղել եւ դանդաղել առ ի դառնալ յապաշխարութիւն եւ աղերս. զի յորժամ յիշատակք յանցանացդ միշտ ի մտի կացցեն, հանապազ զայն մրմնջէ, ընդ այն զբօսնու, եւ դուք զեղգեղանացս[7] օրհնութեան իբրեւ վարդապետ իմն լինի ածել յուղղութիւնս: Եւ դուք ձեղէն իսկ գիտէք թէ այլ գիրք այնպէս ընտանի ումք ոչ են[8], որպէս սաղմոսքն, զորս յամենայն ժամ ընդ բերան ածեն[9], եւ անդադրին իսկ յիրացն յայտ է թէ սրչափ օգուտ մտացդ լինի, յորժամ բանք սաղմոսին յօրինեալ ձայնիւք միշտ ընդ բերանն գայցեն[10]: Վասն այնորիկ եւ մարգարէս ասէ, թէ Երդեցից սիրեցելոյն զերգս այգւոյ իմոյ սիրելւոյ. զնորին երգս սիրելոյն, ասէ, նմա երգեցից. քանզի եւ պատճառք օրհնութեանն վասն նորա են, եւ վասն նորին ինչ իրաց: Իսկ եթէ ի ժամանակի պատուհասիցն սիրելի եւ սիրեցեալ կոչէ, ընդ այն ինչ մի զարմանար. զի եւ սիրեցեալք եւս՝ եւ այնչափ վայելելոք յԱստուծոյ խնամոյն, սակայն ոչ ինչ եղեն պիտանիք: Զայս եւ միւս եւս մարգարէ ակնարկէ. Իբրեւ զնաղող, ասէ, յանապատի զտի զնաւթայել, եւ իբրեւ զդիտակ[11] վաղահասուկ[12] ի թզենեաւոջ տեսի զհայրս նոցա. եւ զդուխն եւ զնմանն զոր ունէր ընդ նոսա՝ այսպիսի պտղոց նմանեցոյց. ոչ վասն գործոց ինչ նոցա ունէր զնա թէ ընդ նոսա, այլ վասն իւրոյ բարերարութեանն Աստուած[13]: Եւ զոր ասէն՝ այսպիսի ինչ է. Այսպէս, ասէ, սիրելի զնոսա, որպէս զբ

[7] Գեղգեղանաց, ներդաշնակութիւնն, մեղեդի:

[8] Փիլ. ըսէլու՝ Այլ գիրք չեն այնպէս ընտանի ումք, որպէս սաղմոսքն:

[9] Ընդ բերան ածել, միօրինակ գլուցել: Ասոր չեզքն է՝

[10] Գալ ընդ բերան, բերանը պատրաստել, ըլլալ:

[11] Դիտակ, ըստ սուրբ Գրոց՝ վաղահաս թուզ՝ թզենւոյն վրայ կախուած:

[12] Վաղահասուկ, շատ կանուխ հասած. (Ռ՝ւֆէնտէ:)

[13] Փիլ. Ոչ վասն գործոց ուներ դուխ ընդ նոսա Աստուած. այլ... : Տես 1, Յովն. 21:

զի գտանիցէ խաղող յանապատի, կամ իբրեւ զդիտակ վաղահասուկ ի թզենեաւոջ: Զի թէպէտ եւ չէցեն ինչ արժանի Աստուծոյ օրինակքս, այլ նոցա որկորաստութեանն ի դէպ են. զի նոքա, ասէ, որ յայսպիսի սիրոյ վայելէին, օտարացան եւ մոռին ի բեղփեզումբ: Նոյնպէս եւ աստ սիրեցեալ եւ սիրելի կոչէ զնոսա, զի Աստուած, ասէ, զիւր զամենայն ներբախտիւն եցոյց, եւ ոչ վասն նոցա նախ սկիզբն առնելոյ[14], այլ Աստուծոյ նախ զսէրն ցուցանելոյ[15]. քանզի եւ նոքա եւ ոչ յետ երախտեացն ցուցին զանձինս արժանի երախտեացն, այլ յամենայնի յետս ընդդէմ խոտորակի[16] գտան:

8.

Ընդդէմ արհեցուհեաւն:

Վա՛յ այնոցիկ որ յառնեն ընդ առաւօտս, եւ զհետ լինին գքո՛ին[1], որ երեկանան[2] ի նմին, զի գինին անդէն զնոսին այրէ. փողովք եւ քնարաւ, երգով զգինին ըմպեն, եւ ի գործս Ցեառն ոչ հային եւ զգործս ձեռաց նորա ոչ առնուն ի միտս: Պատուհասեաց զբազում ագահութիւն նոցա, եւ արմատս չարեաց ցուցանէ զարբեցութիւնն, որ է պատճառք ամենայն չարեաց, եւ մանաւանդ յորժամ այնպէս[3] յանդգնութիւն իցէ: Եւ տես զիարդ հենդնէ: Զօրն իսկ ցերեկ[4], ասէ, յայն ծախէք: Ոչ յորժամ ճաշս մեծաբանաց ումք առնիցեն, այլ զամենայն ժամանակս, ասէ, արբեցութեանն ժամանակ առնեն, եւ յայգուէ

[14] Փիլ. Ոչ վասն առնելոյ նոցա նախ սկիզբն, չէ թէ վասն զի նախ անոնք սկսած էին:

[15] Փիլ. Այլ վասն ցուցանելոյ Աստուծոյ նախ զսէրն, հապա վասն զի Աստուած նախ իւր սէրը ցուցցած էր:

[16] Ցեղս ընդդէմ խոտորակի, հակառակ:

[1] Ցէէ, ցէ՛սյ, ցէ՛սյ, օղի:

[2] Երեկանամ, մինչեւ իրիկուն մնալ, իրիկուն ընել:

[3] Իմացիր կամ կարգա. Այնպէսէ չանգրենութիւն եւ կամ Այնպէս չանգրենութիւնէ:

[4] Զօրն ցերեկ, զքո՛ ցերեկ, (Հ՛.) բոլոր օրը, առաւօտնէ մինչեւ իրիկուն:

իսկ հետէ՝ յորում նոցա անձանց[5] պարտեր զգուշանալ, անապակին[6], ասէ, տան զանձինս, եւ մինչեւ ցերեկոյ յայն ծախեն զօրն: Զի յորժամ ընկղմիցին յանխառնութեանն[7] խորս, եւ ի մտաց անկանին եւ զգիան ի գերութիւն չարաչար արբեցութեանն մատնեսցեն. իբրեւ զնաւ առանց առագաստի եւ առանց ուղղչի եւ առանց նաւորդացն, որ այսր անդր կոծիցի յալեացն ասատկութենէ, եւ նոքա նոյնպէս ծփիցին[8]: Վասն որոյ ասէ, թէ յարուցեալք յառաւօտ մինչեւ ցերեկոյ, զգքոյն գհետ[9] ընթանան, ոչ եթէ զպէտսն եւեթ վճարեն, այլ գործ իմն զայն արարեալ՝ հանապազ արբենայցեն[10]: Իսկ գքի որ յամբրաւոյն[11] առնէին եւ ի պէտս գինւոյ փոխէին, զայն կոչէ[12]. քանզի թմբեցուցիչ իմն եւ արբեցուցիչ է, սակայն նոքա ոչ խորշէին. այլ միշտ զայնը գհետ երթային: Որ ի նմին, ասէ, երեկանան. զի գինին, ասէ, անդէն գնասին այրէ: Քանզի այնպէս է արբեցութիւն. որչափ ըմպէ զք՝ առաւել պառաքեցուցանէ[13]:

Դարձեալ եւ այլ իմն պատուհաս ի մէջ բերէ. Փողովք, ասէ, եւ թմբկաւ եւ քնարաւ զգինին ըմպէն: Զայս եւ միւս մարգարէ բամբասէ. Որք ըմպէին, ասէ, պարզեալ[14] գինի, եւ անոյշ անոյշ իւղովք օծանէին, որք ուրախ էին ի ձայնս փողոց իբրեւ ի հաստատունոց ինչ եւ աննշանակ ուրախ մեղկացելոց[15]: Որք լկտե-

[5] Օրինակին մէջ էր՝ յանցանոյ (պիտոլանալ, միտ դնել·) դրինք ըստ յուշին:

[6] Անոպակ, (ածական·) առանց ջրոյ· կամ՝ անխառն գինի:

[7] Անխառնութիւն, անբաժանութիւն, անժուժկալութիւն:

[8] Կոծիմ, ծփիմ, նոյնանշան են. ալեկոծիլ:

[9] Զգքոյն զնեբ, փխկ· Զհետ գքոյն:

[10] Ոչ եթէ զպէտսն եւեթ վճարեն, այլ հանապազ արբենացեն. փխկ· ըստ լու՝ ... արբենան. տես Բ· 5, Ծան· 19:

[11] Ամբրաւ, արմաւ:

[12] Փխկ· ըստ լու՝ Իսկ գքի զայն կոչէ զոր յամբրաւոյն...:

[13] Պառաքեցուցանել, ասասիկ ծարաւեցընել:

[14] Պարզեալ (գինի), զուտ, անջուր, անապակ:

[15] Ա՛ս խօսքը (որն որ մեծին է) Ամենայն մարգարէութեան մէջ այսպէս է· Որ՛ կայնե՛ս հարւանի՛ք ընդդէմ սրընթաց, զբո՛ երբեմ հաւատացեա՛ք համարեցայ՛, եա՛ ոչ անցաւորա՛:

[16] Լիթեցոցանին զանձինս, չեզոք իմաստ ունի, փխկ· ըստ լու՝ Լիտին. տես եւ Ա· 18, Ծան· 6:

[17] Զեղխիմ, ինք զինքն անկարգաբար տալ (կերակրոյ, երգի):

[18] Հաբիանել (գինւոյ), կորսել, փրցընել:

[19] Ցերեկոյան ժամանակի, իրիկուան ժամանակ:

[20] Թմբիկ, թմբուկ, թմբուկ. հոս ածականաբար առնուած է· Ի նմբիկ արբեցոնութենէն, թմբուկ ընող, թմբեցուցիչ գինովութենէն:

[1] Չափ ինչ, չափաւոր, քիչ, ընդին:

[2] Հաւիքս, համաձոյ, նոյնանշան են. կարճ, համառօտ (խօսք):

ցուցանեն զանձինս[16] յայսպիսի ինչ երգս զեղխեալք[17]. զի որպէս արբեցութիւնն ցնորեցուցանէ, նոյնպէս եւ երգք մեղկեն զմտացն հաստատութիւն, զջիլս ոգւոյն հարկանեն[18] եւ յանպայման անառակութիւնս կործանեն: Եւ ի գործս Աստուծոյ ոչ հայեն, եւ զգործս ձեռաց նորա ոչ առնուն ի միտ: Զաքանչելիս նորա, ասէ, եւ զարարածոցս տեսիլ· քանզի զիմաղդ կարէին լինել տեսողք որք զսիւն գիշեր առնէին, եւ զգիշերս՝ եւս ծանրագոյն քան զմահ: Չիմաղդ կարէին տեսանել զարեգական ծագեալ, կամ զերկինս զարդուք պայծառացեալ, կամ զաստեղս լուսաւորեալս յերեկուն[19] եւ յառաւօտին ժամանակի, կամ զայլ եւս վայելչութիւն զարարածոց եւ զսպասաւորութիւն, որոց ներքոյ եւ արտաքոյ փակեալ են աչք հանապազ ի թմբիր[20] արբեցութենէ:

9.

Թէ չէ պարտ ի բազմութիւն լինել ապաստան:

Պարձոյին մեացեալքն Յակովբայ՝ յԱստուած զօրացեալ: Եւ ընդէր նոքա միայն եւ ոչ ամենեքեան. զի եւ ամենեցուն իսկ պարտ էր դառնալ ի բարութիւնս: Ցեսանեմ, զի սքանչելիքն առ ամենեսեան եղեն, եւ զշահն նոքա եւեթ շահեցան: Եւ եթէ եղիցի ժողովուրդն Իսրայէլի իբրեւ զաւազ առ ափն ծովու, չափ ինչ[1] մնացորդք մնայցեն ի նոցանէ, զի բան մի հակիրճ[2] եւ համառօտ յարդարութիւն արասցէ Տէր ի վերայ երկրի:

ցէ[3] Աստուած ընդ ամենայն տիեզերս: Եւ ահաւասիկ ի մարգարէութիւն իմն Հանէ զձայնն, քանզի միշտ ի բազմութիւնն ապաստանէին, եթէ ոչ կորուսանէ Աստուած զայսչափ բազմութիւն: Բառնայ ի միջոյ զայսն. Ոչինչ, ասէ, առից ակն[4] բազմութեանն. եւ միւս եւս մարգարէ ասէ. Եւ էր թիւ որդւոցն Իսրայէլի իբրեւ զաւազ առ ափն ծովուն: Զինչ օգուտ գործէ բազմութիւնն, ուր գործք անպիտանք գործիցին. քանզի ոչ ամենեքին էին անհաւատք գտանելոց, սակաւք հաւատացին՝ վասն այնորիկ սակաւք ապրէին: Բան հակիրճ եւ համառօտ յարդարութիւն, զի ոչ եւս երկայնմտութիւն եւ անսալ եւ թողութիւն լինիցի: Այլ ինձ այսպէս թուի եթէ զհանդերձեալ աշխարհին զդաստատանացն իսկ ակնարկիցէ, ասելովն եթէ բան մի հակիրճ եւ համառօտ արասցէ Տէր ամենայն տիեզերաց: Եւ տես զիմաստ ընդ աքանչելիսն խառն են եւ կանխատեսութիւնքն[5], եւ իբրեւ թէ լեալք եւ կատարեալք իմն իցեն. եւ քանզի ասաց եթէ մնացեալքն սակաւք ապրիցին, մի ասեր, ասէ, եթէ զիա՞րդ յայնչափ բազմութենէն՝ այնչափ սակաւք ապրեսցին. այո՛, ասէ, ոչ եւս խնայեցից ի ձեզ, այլ զամենեսեան կորուսից, նա եւ զապրեալսն եւս ոչ թողից:

Տեսանե՞ս թէ զիա՞րդ եւս առիպէ յԱստուած յուսալ, եւ ոչ ի բազմութիւն ապաստան լինել[6]. եւ քանզի պլուր ասէ, եթէ ես ո՛չ խնայիցեմ ի քաղաքն՝ յորում բնակեալ իցեն աւելի քան զերկուտասան բիւր: Եւ զայս ասելով՝ զմարգարէն իմն միսիթարէր, այլ առանց այսր՝ վասն ազնիւ ապաշխարութեանն խնայեաց. զի թէ բազմութեան ինչ ակն առնոյր, ապա եւ յառաջ քան զապաշխարութիւնն պարտ էր աչառել[7]. իսկ եթէ ոչ աչառեաց բազմութեանն յառաջ քան զապաշխարութիւնն, յայտ է թէ եւ ոչ յետ ապաշխարութեանն ինչ բազմութեանն ակն առ[8]: Վասն որոյ եւ ասէ իսկ. Եւ տես Աստուած զի դարձան իւրաքանչիւր ի ճանապարհէ իւրեանց չարաց. եւ այլուր ասէ եթէ Ըստ բազմութեանն իւրեանց, նոյնպէս[9] եւ մեղան ինձ: Տեսանե՞ս զի ոչ ինչ հաճէ, այլ առաւել բարկացուցանէ բազմութիւնն, զի որչափ բազումք իցեն՝ նոյնպէս եւ չարիքն մեծամեծք. զի մի ոք չար՝ կարէ ապրել բազում անգամ, իսկ բազումք՝ եւ ոչ երբեք ուրեք[10], քանզի առհասարակ ի միում ախտին ջերանին: Եւ այժմ ի մերում ժամանակիս ասեն, եթէ զայսչափ բազմութիւնս սատակիցէ Աստուած. այո՛, սատակիցէ, քանզի խոտ զբազմութիւնն: Ո՞չ տեսանես զի ի ջրհեղեղին[11] մին միայն ընտանիք ապրեցաւ. ի կրակատեղւոյ բարկութեանն[12] Սոդոմայեցւոցն երիք միայն ապրեցան. եւ յանապատն՝ երկուս[13] միայն: Լաւ է, ասէ, մի՝ որ առնէ զկամս Տեառն, քան զբիւր անօրէնս. եւ յիրաւի իսկ: Եւ դու զիա՞րդ կամիցիս, բիւր բնիսն փայտեայ կամ կապարեա՞յ գտանել, եթէ մի մարգարիտ պատուական. եւ ոչ ասես թէ մի է, այլ դիտես եթէ քան զայն զամենայն՝ միոն պատուական է. զի ոչ եթէ ի բազմութեանն իցէ պատուականութիւնն, այլ ի պատուականին բազմութիւնն. քանզի եւ ասէ իսկ զսակաւուց պիտանեաց, Զորս եւ աշխարհ իսկ ոչ արժէ:

[3] Բան մի հակիրճ է՝ համառօտ յարդարութիւն տրասցէ, այս ինքն՝ . . . արդարութեամբ. (ինչպես է նայեցէք մէջ։)

[4] Ակն առնել (ոմի), ակնածութիւն ընել, կողմը բռնել։

[5] Կանխատեսութիւն, յառաջ գուշակուած, ըսուած. հմմտ՝ մարգարէութիւններ։

[6] Ցառաջ, ապաստան լինել, նոյնանշան են։

[7] Աչառել (ոմի), ակն առնել բային հետ նոյնանշան։

[8] Օրինակն էր՝ Եթէ ոչ ա-չառեցաւ . . . յայտ է եւ էրէկ ոչ յետ ապաշխարութեանն ակն առ։

[9] Ըստ բազմութեանն իւրեանց, նոյնպէս եւ մեզան ինձ. տես Ա. 5, Ծան. 16։

[10] Եւ ոչ երբէք ուրեք, փխկ. Ոչ երբեք։

[11] Օրինակին մէջն էր, Ո՞չ տեսանես զԵրհեղեղին։

[12] Կրակատեղի (բառիս-ին), կրակ թափող, սփռող։

[13] Փխկ. Երկու միայն. քիչ տեղ կը գտնուի ուղղական երկուս։

10.

Թէ քրիստոնեութեան միայն է շրջել զվայրենաւորս ազգս մարդկան ի զգօնութիւն:

Յայնմ ժամանակի, ասէ, գայլք եւ գառինք ի միասին ճարակեսցին: Զգազանամիտ բարս մարդկան կոչէ գայլս, եւ զգօնամիտս[1] կոչէ գառինս: Ապա եթէ հակառակիցէ ոք ցուցանել թէ ոչ այդպէս, այլ զգազանացս իսկ ասացեալ է, ցուցցէ եթէ որպիսի գազանք բնակեալ է յարմատոյն Յեսսեայ: Եւ այլազգ եւս. զի վասն վայրենամիտ մարդկան եւ զգօնաբարոյից[2] ասէ, այլ թարգմանքն Եւս յայտնագոյն ասեն. զի մին ասէ եթէ նժդեհեսցի[3], եւ միւսն թէ պանդխտեսցի. զոր չէ հնար ի գազանս հանել, եթէ ոչ ի մարդիկ: Ցեսսեանցն զգալատեանն շահս: Գայլք ընդ գառինսն[4], եւ միմեանց ինչ ոչ մեղանչիցեն. զզօրանս իմս զգազանամիտս, զվայրագս[5], զհարբեցս պետս, զապարապետս:

Եւ ինձ առ ուրս մնակաղեսցին[6]. եւ զգոյն Աստուծոյ դիւրին է առնել, եւ զայս թէ կամիմք եւ մեք առնեմք: Որթք եւ առիւծք եւ ցուլք ի միասին ճարակեսցին, եւ մանուկ տղայ ժողովեսցէ զնոսա. եզն եւ արջ ի միասին ճարակեսցին, եւ որդեակք նոցա խառն շրջեսցին. առիւծ իբրեւ զեզն չարդ կերիցէ: Եւ ոչ վայրապար ասէ, եթէ ի միասին շրջեսցին, այլ ի ժամանակի կերակրոյն, յորժամ սեղանն կազմեսցի. ոչ զի զբնութիւնն փոխիցէ, այլ զի զբարսն

[1] Զգիօնամիտս, քիչ մը վարը՝ պիօնաբարոյս, նոյնանշան են. հեզ, հանդարտ բնութիւն ունեցող: — Գազանամիտս, վայրենամիտս, նոյնիմաստ են. անգաւթի, անողորմ բնութեամբ:

[2] Այս ինքն՝ եւ վասն զգօնաբարոյից:

[3] Նժդեհիմ, պանդխտիմ, նոյնանշան են. պանդխտիլ, օտար երկիր բնակիլ:

[4] Գայլք ընդ գառինսն, զօրութեամբ կ՚իմացուի, բնաւկեսցեն կամ ճարակեսցեն:

[5] Վայրաք, վայրենի, անողորմ, անգութ:

[6] Մոխաղէլ, պառկիլ, հանգչիլ (անասնոց):

շրջեսցէ[7]. քանզի ոչ ասաց եթէ գայլն գառն լինիցի, այլ թէպէտ եւ ի գազանութեանն իցէ, իշխել իշխեսցէ, այլ[8] ոչ ինչ վնասիցէ շինականին[9]. զի եւ այլուր զնշխանս խոտս՝ գայլս Արաբացւոց կոչեն Գիլբ: Եւ ինձ առ ուրս մակաղեսցին, եւ որթք եւ առիւծք եւ ցուլք ի միասին ճարակեսցին. իւրաքանչիւր գազան զնոր բարսն թողուցու, այն իսկ է զոր վերագոյնն ասաց, եթէ յանդիմանեսցէ զազգս բազումս: Եւ ոչ ընդ այն է զարմանալ եթէ ինքն առնիցէ իրաւունս եւ յանդիմանեսցէ զվտառաւորս երկրի, այլ զի եւ ի մարդիկ անկիցէ այնպիսի առաքինութիւնս, եւ զի զերկրաւորս երկնաւորաց նմանեցուսցէ, եւ զմեծամեծս եւ զփոքունս ընդ միով օրինաւք հաւանեցուսցէ[10], զի մի ոք հարստութեամբ[11] զսկեսցէ զանաւագն. եւ այս Աստուծոյ արարչութեան գործ է: Եւ մանուկ մատաղ ժողովեսցէ զնոսա: Այնպէս յօժարք եւ հաւանք լինիցին, զի մի իշխանայ ինչ կարօտանայցեն եւ մի օրինաց եւ մի այլ իմիք ինչ այսպիսեաց, այլ իւրաքանչիւր զանձինս[12] յարդարիցէ, որպէս եւ ասէ իսկ, եթէ ի վերայ արդարոյ օրէնք ինչ ոչ կան: Զի յորժամ ոք ի քաղաք քրիստոնէից հասանիցէ, ուր սուղ քրիստոնեայք ոք[13] իցեն, թէպէտ եւ կարի ոք անմիտ իցէ, եւ բնաւ մատաղ մանուկ, եւ զկարգս ինչ քրիստոնէութեան խոստանայցէ ցուցանել, դիւրաւ վաղվաղակի ժողովէ զամենեսեան, եւ ոչ ինչ աշխատ առնիցեն զայն որ վերակացուն ոք[14] լինելոց իցէ նոցա:

Ցեսս զկարդ մինչեւ ցմատաղ մանկտի խոնարհեցուցանէ զբանն, զոր եւ այժմ իսկ առնեմք եւ ի

[7] Փոխիցէ, շրջէնոցէ բայերը՝ վայելչութեամբ փոփոխուած են:

[8] Իւրեւ էլէնոցէ, այլ... թէպէտ եւ պիտի ասիէ, բայց՝ առ Գ. 22, Ծան. 13:

[9] Շինական, գեղացի, գեղջուկ:

[10] Հաւանեցուցանել, հոմ՝ հնազանդեցընել, նուաճել, հպատակել:

[11] Հարստութեան, բռնութիւն, բռնակալութիւն:

[12] Իւրաքանչիւր զանձին իյարքարբէջ, փիկ. Իւրաքանչիւր զանձն...:

[13] Փիկ. Քրիստոնեայք ոմն կամ ոմանք. տես Բ. 2, Ծան. 15:

[14] Փիկ. Եւ ոչ աշխատ ինչ առնիցեն զայն որ որ վերակացու լինելոց իցէ նոցա:

տհաս[15] հասակս մանկաւոյ զառաքինութիւն աստուածպաշտութեան: Եւ առիւծ իբրեւ զերդն յարդ կերիցէ: Յորժամ տեսանիցես զայր մի զօրաւոր ի բազում յափշտակութեանցդ լի առնէր զսեղան իւր, եւ յարբեցութիւն եւ ի շաղղակերութիւն[16] հարեալ հասանէր[17] իբրեւ զառիւծ մի, եւ զայլոց զմարմինս քանդեր[18] եւ զոսկերս խորտակէր, եւ զիւր սեղանն լնոյր արեամբ եւ շաղղով. եւ յետոյ տեսանիցես զի վասն աստուածպաշտութեան երբեմն պահիցէ եւ երբեմն զմիջին[19] կերակուրսն ուտիցէ. յիշեսջիր զբան մարգարէիս որ ասէ, եթէ Առիւծ իբրեւ զերդն յարդ կերիցէ, զի զվայրենութիւն եւ զգազանութիւնն փոխեաց, ոչ ի խառն ժողովելոյն[20] միայն, այլ եւ յայսպիսի սեղանոյ. զի ոչ ինչ գազանական կամ գրժդժութիւն[21] երեւեսցի ի սմա: Եւ մանուկ տղայ ի բոյն իժից եւ զկորեամբք իժից արկցէ[22] զձեռն իւր, եւ նոքա մի վնասեսցեն նմա, եւ մի կարասցեն հարկանել[23] զոք ի լերինն սրբութեան իմոյ. այս ինքն, տիարք՝ թէպէտ եւ ի մէջ չարաց բնակեալ իցեն, սակայն մի ինչ վնասեսցին ի չարութենէ նոցա, զի այնպիսի զօրութիւն եւս մեզ Աստուած, որում ոչ ինչ կարէ գամ[24] գտանել չարութիւնն նոցա. զի եթէ թողութիւնք[25] ինչ առաքանք՝ յորժամ թողիցին, կարեն անազդա-

[15] Տհաս (հասակ), չհասած, խակ: — Ան մանկին իմաստն ունի ա պիրն ալ. ինչպէս. Տիար (այս ինքն՝ անկար), տիրել, տիգին, տիմար, տիմարդի, տիբեր, տիբեպատնիւն, տիտասնիւն, եւ այլն:

[16] Շաղղակերութիւն, մսակերութիւն:

[17] Հաքնալ հասանիմ (չինել), (բանի մը) վարնուիլ, ինք զինքը տալ. տես եւ Ա. 12, Դան. 26:

[18] Քանդել, պատառ պատառ ընել, կտրտրել:

[19] Միջակ (ներակոր) միջակ, չափաւոր:

[20] Ոչ ի խառն ժողովելոյն պիտի, այլ ի յայսպիսի (օրինակին մէջն էր՝ այսպէսի:) սեղանոյ, չէ թէ միայն խառն՝ անխտիր ժողովուելուն համար, հապա այսպիսի սեղանին համար ալ:

[21] Գիշդճնութիւն, խժժոտութիւն, առնուիլը, բարկութիւն:

[22] Արկանել չէտն (ձգել), մտնել:

[23] Հարկանել, հոս՝ վիրաւորել, խածնել, խայթել:

[24] Գամ, (ք.) ոտնկռիւ, տեղի:

[25] Թողվել, խովտնիմաս խովել, թողութիւն ընել. տես Բ. 1, Դան. 19:

կան[26] առնել զմարմինս ի թունաց չար գազանաց, որչափ եւս առաւել օձութիւն Հոգւոյն եւ Հոգեւոր թովչութիւնն, որով թովեցան միտք մեր, կարիցէ առնել զմեզ անվնասականս[27] եթէ կամիցիմք: Վասն որոյ ոչ միայն զմեր չարութիւնն ի մէնջ հանիցեմք, այլ այնպէս զօրագոյն լինիմք՝ զի եւ այլոց եւս չարութիւն մեզ ինչ ոչ ազդիցէ: Եւ ուստի՞ լինիցի այս. Զի լցաւ երկիր ամենայն գիտութեամբ Տեառն որպէս զջուրս բազմս որ ծածկեն զծովս: Գիտութիւն Աստուծոյ առնէ զայս ամենայն, որով նորոգիմքն, որով յայլակերպն փոփոխիմք[28]. ոչ մեք միայն, այլ ամենայն երկիր առ հասարակ: Եւ զինչ, ասէ. գործք բարիք կամ աստուածպաշտութիւն ինչ այնպիսի արդեւք գտանի՞ առ քրիստոնեայս. ո՛չ կագք եւ կռիւք ի մէջ քրիստոնէից են. զի ընդ միմեանս նախանձին, զմիմեամբք կամին ելանել[29], փառասէրք, աշխարհասէր, դատիւք եւ գաւառասանութք լի են, եւ զծով եւ ցցամաք ի շահ եւ ի վաճառ արկեալ[30]: Ո՞չ տեսանես զի կենդանւոյն կլանեն զմարդիկ իշխանք եւ զօրավարք քրիստոնէից: Եւ արդ ո՞ւր այսպիսի բանք կատարեցան առ քրիստոնեայս, կամ լցաւ ամենայն երկիր գիտութեամբ Տեառն. եւ ազգք եւս բազումք որ լուան զքրիստոնէից կրօնս, եւ ի վայրենի մնաց ինչ ոչ շրջեցան:

Եւ արդ ցոյց, ասեն, ո՛ւր առ հասարակ օրէնք ինչ բարւոք կայցեն. կարծեմ թէ բազում ինչ բանք եւ թերեւս[31] մնաք, եւ խռովին եւ խռովեցուցանեն եւ չանան սուտ առնել զբանս եւ զմարգարէութիւնս, եւ այնպէս համարին թէ չկարիցեմք յայտ առնել: Այլ մի՛ ինչ զանգիտէք, զի շնորհօքն Աստուծոյ յորժամ ի ճառս մտանիցեմք, որչափ ինչ պար-

[26] Անազդական առնել (ընդ չիմիտ), (մէկը բանի մը) անզգայուն, չզգացող ընել:

[27] Անվնասական, անվնասելի:

[28] Ցայլակերպս փոփոխել կամ լինել, կերպարանափոխ ըլլալ, բոլորովին փոխուիլ:

[29] Զիմիմարք ելնել, մէկը զմէկ անցնելու ջանալ:

[30] Ի ցամ եւ ի վաճառ տրտնջել, չհամաձառութեան գործածել:

[31] Բալանիլ, խորհիլ, (մտածել), ցնորիլ, բանդագուշել:

գեւեսցեն շնորհք սուրբ Հոգւոյն, ասասցուք, զի վասն նորա իսկ փառացն ճգնիմք եւ վասն նորին[32] պատերազմիմք: Ո՛րչափ պատերազմունս ցուցից քեզ զի քակեցան. ո՞չ ինքնին իսկ բնութիւնն անձամբ անձին թշնամի էր. ո՞չ փայտից եւ քարանց երկիր պատանէին, եւ զբազինս ամենայն արեամբ ներկանէին: Զինչ եւս ընդհատ էին ի գայլոց, նա վատթարագոյն եւս էին քան զգայլս, եւ մանաւանդ ոչ միայն քան զգայլս վատթարագոյնք, զի նոքա ի կորիւնս իւրեանց զթան եւ խնայեն, եւ մարդիկ առ բնութեանն գութ անագորոյնք գտանէին: Եւ զի՞ քանայցեմք զայս յարատաքնոյն յայտ առնել, այլ լուր իսկ մարգարէին որ ասէ, թէ Զկնոյին զուստերս եւ զդստերս իւրեանց դիւաց. կամ որպէս ի թագաւորութեանն գրեալ է, թէ Ամմինադացոց արքայն, յորժամ պատերազմ ստիպեաց, զորդի իւր եհան առաջի ամենեցուն խոզխոզեաց[33]. եւ արդ այս սակաւ ինչ գազանամոլութեան նշանակ իցէ: Ընդ էր ոչ այժմ այնպիսի ոք[34] գործ գործէ եւ ոչ բուն հեթանոսն անգամ, այլ համարձակ որդիք ընդ հարս եւ ընդ մարս բնակեն եւ գութ եւ խնամ[35] ընդ ծնողսն ունին. զի յայնժամ ոչինչ ընդհատ ի գահճայ էին հարք որդւոց, իսկ այժմ խնամ ունին աննդեան, հոգան ի կենանս եւ ի պատիւ հասուցանել: Կամիցիս եւ զայն եւս ի միտ առնուլ, թէ զնւարդ ի բոյն իժից մանուկ մատաղ արկանիցէ զճեռն, եւ ոչինչ մեղանչիցին: Եւ այս եւս ապ. քրիստոնեայս գտանի, զի.ի մարտիրոսութեան, թէպէտ եւ զթոյնս գազանաց ունիցին, սակայն դաժանութիւն թիւնին ոչինչ վնասիցէ նոցա. եւ բազում անգամ մանկտի եւս պակեցան յայնպիսի պատերազմունս:

[32] Վասն նորա, վասն նորին. տես Բ. 1, Ծան. 7:

[33] Խոշխոշել, փողոտել, մորթել, սպաննել:

[34] Փոկ. Ընդէր այժմ որ այնպիսի գործ ոչ գործէ:

[35] Գառն է խնամ, նոյնա-նշան են. սէր:

11.

Թէ օր Ցեսուն անբժշկական է:

Ընհաւասիկ օր Ցեսուն անբժշկական[1]: Բարւոք առնուն ի վերայ հանդերձելոցն. զի եթէ ասա ի յառաքինութեանս ճգնիցիմք, դուն հնարք դեղոյ բժշկութեան. ապա եթէ ոչ՝ յորժամ անդր երթայցեմք, այնուհետեւ տանջանացն բռնութիւն հասանիցէ ի վերայ, եւ ոչ երբեք տանջանացն լինիցի վախճան: Վասն այնորիկ անբժշկական զօրն կոչէ, զի մի ոք ասա[2] առանց բժշկութեան գտանիցի, նա եւ տեառքը յորժամ կամիցին զծառայս գան հարկանել, եւ ի մոխ այն կապէ[3] զի թողուցուն զվնաս յանցաւորացն, բազում անգամ երդնուն իսկ առաջի բարեկամաց, զի եթէ ըմբռնեմ[4], ասէ, չտամ ապրել:

Եւ եթէ կամիցիս ուսանել եթէ վնարդ իցէ օրն անբժշկական, եկ երթիցուք ի միասին առ մեծաւոունն՝ որ բազում սպասս, տաշտս եւ սկտեղս ունէր աստ, եւ անդ ինչ ոչ փչեաց[5] ի նմա, այլ այնչափ ի տագնապի էր, (զի) եւ զվազար եւս խնդրէր, զի երթիցէ զովացուսցէ զծարաւեալ զայրեցեալ շրթունսն: Զխմորդ ոչ ամաչիցես, զխմրդ ոչ ակնածիցես՝ զնա խնդրել քեզ բժիշկ վիրացդ յոր հաշիսդ, զոր հանապազ տեսանէիր եւ անողորմ զանց առնէիր, եւ ոչ երբեք խլբաւէիր[6] ի գութ՝ եթէ գորին մարմնոյ սակի[7] իցէ եւ նա: Այլ վիշտք սաստիկք զամենի մոռացուցանեն. եւ ո՞ք ոչ սղորմէր այնպիսի անհնարին ցաւոց, թէպէտ

[1] Անբժշկական, անբժշկելի: Քիչ մը եաբը՝ Առանց բժշկութեան (օր). տես Ա. 11, Ծան. 16:

[2] Օրինակին մէջն էր ասպէ:

[3] Եւ է դարձ այն խոյսդ, եւ միաբան ան ըլլայ, որ . . . :

[4] Եթէ ըմբռնեմ, ասէ, չտամ ապրել. բայերը եզակի գրուած են՝ իբր թէ իւրաքանչիւրին առանձին առանձին խօսքը տալով:

[5] Անդ ինչ ոչ փչեաց է նմա, թերեւս իմաստն ըլլայ՝ Հոն գինքը բան մը չզովացուց:

[6] Խլբաւել (է բառն), (սիրոյ) շարժիլ:

[7] Սակ, վճռակ, տեսակ, մաս, բաժին: — Եթէ գոբին մարմնոյ սակի էջք է նա, որ ինքն ալ ադ մնրմնոյն տեսակէն է:

եւ այն ոք իցէ, առ որ մեղանչականն գտեալ իցէ[8]: Եւ տես զիմարդ եւ ոչ մեծ ինչ իշխեր խնդրել, ոչ ապրել ի բորբոքեալ բոցոյն, եւ ոչ ելանել ի գեհենէն, այլ սակաւ մասին մարմնոյն սակաւ ինչ զովանալ. նա եւ ոչ զայն ոք տայր նմա: Վերկ[9] մեծ է, ասէ, ընդ մեզ եւ ընդ ձեզ. զի մի կարծիցէ թէ վասն զի առ Ղազարն անողորմ դատաւ, վասն այնորիկ արդեւզուցու զնա Աբրահամ երթեալ զովացուցանել զպապաքեալ[10] զտապացեալ շրթունսն, եւ լինիցին իրքն այլոց ծուլութեան պատճառք, եւ այնպէս համարիցին եթէ Ղազար յիրաւի ոչ հատոյց նմա բարի ինչ, զի չար[11] գնաց ընդ նա ի կեանս իւրում: Այլ իմ հայր կամ եղբայր կարեն բարեխօս լինել, քանզի ոչ կարէ հայր յայնպիսի տանջանս տեսանել եւ չողորմել[12], քանզի արդարեւ զթած եւ հանէ ի տանջանաց: Վասն այսորիկ զի զայսպիսի զամենայն ցուրտ մխիթարութիւնս բարձեալ Քրիստոս, եւ հաւանեցուցեալ յիւրոյ անձին յառաքինութիւնն յուսալ եւ մի յայլոց ուրուք[13] ապաստան լինել, ածէ զԱբրահամ ի մէջ եւ ասէ, եթէ Վերկ մեծ է ընդ մեզ եւ ընդ ձեզ. զի եթէ կամիցի ոք այտի այսր գալ՝ չէ հնար, եւ ոչ աստի ոք այդր: Առաջնումն՝ զարդար իրաւունն եղոյց. Դու, ասէ, ընկալար զբարութիւնս եւ Ղազար զկարիս. այո՛, ասէ, եւ ես խոստովանիմ եւ չլինիմ յուրասա, զի ոչ այնչափ անամօթ ինչ իցեմ թէ եւ ի տանջանս ապիրատ գտանիցիմ[14]. ոչ արդա-

[8] Ա՛ր ոք մեղանչականն գտեալ իցէ, որուն դէմ յանցաւոր եղած ըլլայ:

[9] Վերկ, սովորաբար՝ Վէհ: Քանի մը տեղ հ. ժ, ղ գրութեան յառաջ երբեմն ը գիրը կ՚աւելցուի կամ կը զեղչուի. ինչպես. Մահ, մարդ. Պահել, պարհել. Բաժանել, բարժանել. Աշալուրջք, արշալուրջք, եւ այլն:

[10] Պապակեալ, սաստիկ ծարաւել:

[11] Չար, հոմ՝ (Ա·) չարաչար, դէշ եղանակաւ: — Չար գնաց ընդ նա, իրեն հետ չարաչար վարուեցաւ:

[12] Օրինակին մէջն էր՝ Զողորմել. ձեռագիրներու մէջ երբեմն այսպէս կը գտնուի. գրինք ըստ սովորական գործածութեան:

[13] Այս ինքն՝ Ցառաքինութիւն այլոց ամանց:

[14] Թէ՛ եւ ի պանդխտութեան ապիրատ գտանիցիմ, որ տանջանաց մէջ ալ անզգամ ըլլամ:

րութեան ինչ բանիւ կամիմ ապրել, այլ զի ողորմութիւն գտից: Այլ Վերկ մեծ է, ասէ, ընդ մեզ եւ ընդ ձեզ. զի առանց բժշկութեան է օրս՝ լի սրբոմութեամբ եւ բարկութեամբ:

Բարւոք ասաց եթէ լի է, քանզի չիք տեղի ապաշխարութեան, այլ զամենայն բարկութիւնն ունի[15], չիք տեղի ողորմութեան եւ ոչ մարդասիրութեան, զի յայս ժամանակս պատրաստեաց Աստուած զդեղն ապաշխարութեան, եւ զայն օր առանց բժշկութեան արար: Այլ թերեւս ասիցեն եթէ ոչ ապաքէն զմարդկեղէն բնութիւն խրատէ. միթէ չիցեմք ի կաւոյ, միթէ չիցեմք հող եւ մխիթ: Ոչ է, ասէ, ժամանակս այսպիսի բանից, այլ յորժամ մեղանչիքն, հպարտանայիք եւ ամբարտաւանիքէք, փափկանայիք եւ արբեցութեամբ թմբրէիք, յայնժամ պարտ էր զայդպիսի բանս ճարտարս յիշել: Խօսէր Նահապետն Աբրահամ ի ժամանակի ճգանցն, յորժամ աստուածատաստ[16] բարկութիւնն եկեալ կայր ի վերայ, մինչդեռ առեանն էր, եւ չէր եւս էր վճիռ դատաստանին տուեալ, յառաջ քան զդահճացն մատանել[17]. միթէ կարիցէն յետ վճռին տալոյ[18], այլազգ ինչ գործն դատաստանին շրջել: Եւ ո՛չ լսիցես նմին իսկ Աբրահամու, զի մինչդեռ դատաւորն կայր[19] եւ խօսէր՝ նա ժառ եւ պաղատանս մատուցանէր, իսկ յետ իջուցանելոյ զվիճն արդարոցն մինչեւ ցատան. Միթէ կորուսանիցեմ, ասէ, զարդարն ընդ ամպարիշտն. զայն միայն ասաց եւ լռեաց. նոյնպէս եւ անդ է ասել եթէ յետ վճիռն տալոյ եւ դնալոյ՝ լռել պարտ է: Զուր այնուհետեւ ջանայ ոք. մինչ փութամբն էր՝[20] չփութայիր, եւ

[15] Աշխատանքն բարկութիւնն առնէ, հապա բարկութիւնն ամենայն ինչ բռնած, դրաւած է: Բարկութիւնն անուն բայի է:

[16] Աստուածատաստ կամ աստուածատատաւ, Աստուածմէ տրուած (պատիժ):

[17] Փակ. Ցառաջ քան զմատանելն դահճաց. տես Ա· 16, Ծան. 14: Դահճաց տրական է:

[18] Ցետ վճռին տալոյ, վճիռը տրուելէն ետքը:

[19] Կայր եւ խօսէր. տես Ա· 19, Ծան. 29:

[20] Մինչ փութամբն էր, այս ինքն՝ Ցայնժամ մինչ փութալ պարտ էր:

արդ զինչ օգուտ է փութալդ· ինքնին Քրիստոս աղաչէ, եւ չանսաս· եւ զի աղաչէ Քրիստոս, եկեսցէ Պաւղոս եւ ասասցէ եթէ Վասն Քրիստոսի բարեխօսեմք, իբրեւ թէ Աստուած իսկ աղաչիցէ մեզ: Աղաչեմք, վասն Քրիստոսի հաշտեցարուք ընդ Աստուծոյ· զՈրդին իմ, ասէ, հաշտեցոյ ընդ քեզ որ ոչն ինչ մեզաւումք, այլ եւ զմեզս եւս բազմաց ջնջեաց: Եթէ զնա հաշտեցուցանես, եւ ես հաշտիմ· եթէ նորա աղաչանացն ոչ լսես, զես ի զոր է աղաչելդ· եւ թէպէտ եւ ոչ հաշտեցուցեր զփրկիչն եւ զազատիչն, ասկայն կամ մնամ տեւեմ եւ բաւեմ[21] եւ աղաչեմ, եւ ոչ կամիմ դառնալ, եւ ոչ յանձին ունել[22] զաղաչանսն· եւ ապա զերծդ կարիցես կարդալ առ իս յորժամ պատժիցեմն եւ տանջիցեմն[23]· քան այժմդ յաղերս անկեալ աղաչես[24], յայնժամ արժան էր քեզ՝ մինչ կոչէին[25] լսել եւ անսալ· եւ արդ ներելի քեզ եւ ողորմի եւ հաշտի եւ դառնայի առ քեզ· եւ անձամբ անձին արարեր քեզ զհաշտութիւնն դառնախազ:

Ահա առասիկ օր Տեառն գալոց է անբժշկական, լի բարկութեամբ սրտմտութեամբ, առնել զոհիւզերս յանապատ: Օր Տեառն կոչէ զօրն, զի ամենայն բերանք անամօթք կարկեղոց են, յայնժամ իմանան ամենեքեան որ այժմ ապստամբք են, եթէ ամենայն ինչ յԱստուծոյ է, յորժամ զպատիժս պահանջիցին, յորժամ առաջին կացցեն եւ դողացեն, յորժամ որ աստ արհամարհեալքն էին, քան զճառագայթս աթեղականն եւս աւելի պայծառագոյն զգենուցուն զլուսաւորութիւնն, եւ ամբարտաւանք որ աստ յայտնիք

[21] Կամ նման պեխիմ բառիմ, նմանանան են. սպասել, յապասել:

[22] Այս ինքն՝ եւ ոչ կամիմ յանձին ունել (յանձն առնուլ) զաղաչանսն:

[23] Փակ. Ցայնժամ յորժամ պատժիցեմ եւ տանջիցեմ:

[24] Ցաղերս անկեալ աղաչել, պաղատիլ· տես եւ Ա· 18, Ծան. 20: — Քան այժմդ յաղերս անկեալ աղաչես, փոխանակ հիմա աղաչելու:

[25] Այս ինքն՝ Ցայնժամ՝ մինչ կոչէին: — Նոյնպես քիչ մը եւեր՝ Ցորժամ աստղին կայցէ, փակ. Ցայնժամ՝ յորժամ առաջի կայցէ: Տես Ա· 14, Ծան. 14:

եւ երեւելիք էին, զլսիվայր զլսարկեալ տագնապեալ ձգիցին ի տանջանսն: Օր Տեառն յայնժամ, յորժամ ամենեքեան ըստ իւրաքանչիւր գործոցն ընդունիցին զհատուցումն: Եւ զի ոչ միայն սրտմտութեան բարկութեան է, այլ եւ պարգեւաց եւ պատուոց, ընդեր, ասեն, ի չար անառանէն կոչն եւ ոչ ի բարւոյ· վասն զո եւ վասն զոյց ծուլութեան, զի գտնեայ այնպէս զարթուսցէ: Եւ այլազգ եւս, զի թէ պարգեւաց է՝ ամենեքին դիտեն[26], եւ թէ պատժոյ եւս իցէ՝ այնմ չեն տեղեակ· եւ այնմ հաւատան, եւ այսմ ոչ հաւատան:

12.

Քրիստոս ամենայնիւ իսկ զոր արար, ոտանոյց մեզ զխոնարհութիւն:

Աստեղք երկնից հայկիւն[1] հանդերձ եւ ամենայն զարդուն երկնից լոյս մի տայցեն: Քանզի ոմն առնիցեն լոյս, յորժամ արեգակն արդարութեան յայտնիցի, զի որպէս յերեւել արեգականն՝ ամենայն լուսաւորք ի խաւար դառնան, այնպէս եւ յերեւել արեգականն արդարութեան, այլ ինչ այնուհետեւ լուսաւոր ոչ երեւի:

Հրաման տայ ամենայն տիեզերաց ի չարիս: Ցես զվճիռն որպիսի չարիս ամենայն տիեզերաց բարբառի: Եւ ամբարշտաց զմեղս իւրեանց, կորուսից զվշտանսն անօրինաց, եւ զարթուսցէ ամբարտաւանից խոնարհեցուցից: Եւ վասն էր արդեւք զամենայն կերպարանս[2] չարեաց թօղեալ, եւ զայս միայն ի ձեռն առեալ[3]. զի զառաւելութիւնն ցուցցէ[4] զարմանն

[26] Զի ինչ պարբերաց՝ ամենեքին գիտեն, վասն զի պարգեւներու (օր) ըլլալն ամենքը գիտեն:

---

[1] Հայկ, աստեղատուն մը:

[2] Զամենայն կերպարանս չարեաց, չարիքներու ամէն տեսակները:

[3] Ի չեռն առեալ, փակ. Ի ձեռն առնուցու· տես Բ· 4, Ծան. 3:

[4] Այս ինքն՝ Զի զարմարտաւանութիւնն ցուցցէ ար-

չարեաց՝ զաղբիւրն ամենայն յոռւմէութեանց, որով սկիզբնն եւ կատարած կորստեանն աշխարհի եղեւ, որ եւ սկիզբն չարեաց, որ զդեւն ընկէց ի վայր եւ զայլս ընդ նմին պառակտեաց:

Վասն այսորիկ զի[5] զայսպիսի անհնարին ցաւս բժշկեսցէ Աստուած, ամենեւիմբ զամենայն իրս խոնարհութեամբ մատակարարեաց, եւ զծնունդն, եւ զընտրհան, եւ զաշխարհի շրջելն[6], եւ զկոչումն առաքելոցն, եւ զկոյս յորմէ ծնաւ, եւ զընկալուչն՝[7] որում զկոյս էր խօսեալ, զի հիւանդական արուեստին էր արուեստագէտ[8], եւ տեղի եւս չունէին իշխանի, եւ այնպէս եւս չքաւորք՝ զի եւ յորրոցս անգամ ոչ եղաւ, այլ իբրեւ զմի ոք յաղքատաց որդւոց ի մսուրն՝ յանասնականն սեղան. նա եւ յորժամ ի չափս իսկ եկեալ հասեալ էր ըստ մարմնաւորութեան, Այլ կանաչք, ասէ, կերակրեին զնա յընչից իւրեանց: Ինքն իսկ ասէր, եթէ Որդի մարդոյ ոչ ունի տեղի ուր դիցէ զգլուխ իւր: Առաքեալս նոյնպիսիս կոչեաց, կրօնս խոնարհագոյնս եղ՝ յամենայն կողմանց ամրացուցանել զխոնարհութիւնն, եւ զամբարտաւանութիւնն իբրեւ զդազան մի չար հալածէր: Եւ այսպէս եւ ի սեղանոյն, եւ ի մահճացս, եւ ի դնացից, եւ ի հանդերձից, եւ ի խրատ տալոյ, եւ ի խաչէն չարչարանացն եւ յայլ եւս բազում իրաց՝ ոչ այլ ինչ ուսուցանէ մեզ Աստուծոյ տեսչութիւնն[9], բայց միայն զխոնարհութիւն. լուաց զոտս մատնչին, եւ այն իսկ քան զամենայն ինչ զարմանալի էր: Տեսանէս որպիսի հեզութիւն եղեալ. ահա ապառակ ի ծնօտս ի սորկէն եւ համբերը առաքինութեամբ. անարգի անգոսնի յամենեցունց ի բնէ[10] մինչեւ ցայժմ, եւ զամենայն ինչ ասէր եւ արդեամբք կատարէր[11] ի

մատ չարեաց, աղբիւր ամենայն յոռւմէութեանց:

[5] Օրինակին մէջն էր, Ե:

[6] Փիլ. Զաշխարհի շրջելն. այս ինքն՝ Զչրջելն յաւիտեան. տես Ա· 20, Ծան· 34:

[7] Ընդ՝ալուչ, խօսնայր, փեսայացու:

[8] Հիւանդական արուեստին աբուժարուժքեր. տես Ա· 15, Ծան· 8:

[9] Օրինակը՝ պետութիւն:

[10] Ի բնէ, սկզբանէ վեր:

[11] Օրինակին մէջն էր, ասէ եւ արդեամբք կատարէր:

փրկութիւն այնոցիկ որ անդանենն եւ արհամարհեն:

Եւ եղիցի որ մնացեալն իցեն՝ իբրեւ զայծեամն փախուցեալ եւ իբրեւ զոչխար մոլորեալ, եւ ոչ ոք իցէ որ ժողովիցէ. իբրեւ զմարդ մի ի ժողովուրդն իւր դառնալ, եւ յերկիրն՝ ուստի եկեալ իցէ, փախստեայ անկանել: Ոչ միայն զյոռւմէութեանցն եւեթ բարբառի, այլ ցուցանէ եթէ եւ առաքինութեանցն որչափ ինչ նահատակութիւնք են: Եւ եղելոյն մնացեալքն պատուականք առաւել քան զոսկի անհուր[12], եւ մարդն առաւել պատուական եղիցի քան զանասնս պատուականս սոփորեայ[13]: Ցեսանէս զգեղ առաքինութեանցն, տեսանէս զպայծառութիւնն: Զի երկինք շարժեսցին, եւ երկիր սասանեսցի ի հիմանէ իւրմէ վասն բարկութեան սրտմտութեան Տեառն: Դարձեալ ի սրտմտութեան շրջէ զբանսն, եւ անդ իմն յաճախագոյն յամէ, քանզի այն իմն աւելի զդատաստանեսցանէ եւ առնէ պիտանիս: Երկինք, ասէ, շարժեսցին. զի եթէ զօրութիւնք երկնից շարժեսցին, որչափ եւս առաւել երկինք. զի եւ ի նմանէ[14] որ այնչափ ժամանակս դարմանեցան, լինելոցն պատճառք յաւիտենից տանջանացն՝ առաւելութիւն բարութեանց երկնից, որ հանապազ կերակրէր զնոսա: Մի այնպէս կարծիցես զդալուսան որպէս զառաջինն, զի առանց ոսոխաձայն իմն առնելոյ եկն. զի յայնժամ զմեզս եկն բառնալ, եւ այժմ զարդարութեան վրէժ խնդրել. յայնժամ ի բժշկաց կարգի, եւ այժմ ի դատաւորի կերպարանս[15]. յայնժամ զոբթն անկեաց, եւ այժմ զպատուէն պահանջէ: Վասն այնորիկ զամենայն դայ դղրդել, զի ուսանիցես զնորին առաւելութիւնն, եւ ի միտ առցես թէ եւ յայնժամ այնպէս կարեր դալ. զի եթէ ի ձեռին նորա

[12] Անհուր (ասէ), կրակէ չանցած, պարզ:

[13] Սոփորեայ, (յն· σάπφειρος), սափիրայ, սաղորդաբար՝ շափիղայ:

[14] Ի մարդիս զօրութեամբ՝ նոյնս որ:

[15] Ի բժշկի: — կաբէ, Հիպոկրատէս, պէսպիսութեան համար փոխուած են:

են ամենայն ծագք երկրի, եւ Հայի յերկիր եւ տայ դողալ նմա, ընդ այն ազի զարմանաս եթէ ի գալստեան նորա դղրդէ զամենայն։

13.

Թէ ոչ ի մարդիկ, այլ յԱստուած՝ յորմէ ամենայն փոփոխմունք իրաց են, պարտ է ապաստան լինել։

Ազ ըստ մարդկան այլ ըստ Աստուծոյ կամացն (են փոփոխմունք իրաց), զի որ փոխէն զժամս եւ զժամանակս, նոյն է[1] որ կացուցանէն եւ փոխոխ զԼաւորս։ Ցորժամ տեսանիցես իշխան յանդուգն եւ անողորմ մարդաչախորժ[2] թագաւորել, մի այնպէս աղօթս առնիցես զի նա ի միջոյ բարձցի, այլ զԱստուած ընդ քեզ հաշտ առնիջիր, որ եւ զխաստութիւնն նորա կարէ կանխացուցանել։ Եւ եթէ զԱստուած ընդ քեզ հաշտ ոչ առնիցես, կարող է եւ այլ խիստ իշխանս յարուցանել։ Եւ արդ մի՛ ի մարդիկ ապաստան լինիցիմք, այլ ի վերին իշխանութիւնն, ուստի եւ իշխանացն իշխանութիւնք կարգին. իբրեւ զՅոսանս ջրոյ՝ այնպէս[3] են սիրտք թագաւորաց ի ձեռս Տեառն, եւ յոր կողմն եւ կամի՝ դարձուցանէ զնոսա։ Եւ արդ մի ի սրտին երկչոտիցիս, այլ ի ձեռանէն որ զսիրտն ունի. զի ուր Աստուած հաշտ իցէ, եւ ի հրոյ մէջ[4] ցօղ լինի. իսկ եթէ Աստուած կագիցէ, եւ ի փափկութիւնս մարտ եւ պատերազմ։ Ո՞չ ապաքէն Բաբելացիքն արտաքոյ հնոցին էին, այլ պրեցան կիզան, քանզի զԱստուած թշնամի ունէին. ո՞չ ապաքէն երեք մանկունքն ի մէջ հնոցին բորբոքելոյ ընկեցան, եւ ոչ ինչ վնասեցան, քանզի Աստուած հաշտ էր ընդ նոսա։ Որպէս զի[5] թէ

[1] Օրինակին մէջն էր, նոյն են։

[2] Մարդատեաց-խորժ (օրինակին մէջ՝ մարդատեաց), մարդատեաց. — եթէ գրչի սխալ չէ։

[3] Ի՝բրեւ զՅոսանս ջրոյ, այնպէս են սիրտք թագաւորաց ի ձեռս Տեառն. տես Բ. 15, Ծան. 35։

[4] Ե՛ւ ի հրոյ մէջ, փոխ. Եւ ի մէջ հրոյ։

[5] Որպէս զի, այնպէս որ։

Աստուած դժկամակ ընդ ումեք իցէ, բարի ինչ երբեք նմա ոչ լինի. եւ յորժամ հաշտ իցէ, չար ինչ երբեք նմա ոչ պատահէ։

Եւ արդ զի՞ պատասխիցես[6] զերկայն ճանապարհաւ, եւ առ իմ բեւր հնարս հնարիցիս, պարտ անդր ընթանալ, զսա աղաչել, նմա կաշառս խոստանալ, զպյլս բարեխօս առնել. ուր պարտ եւ պատշաճ է ի մի եւ ի կարճոյ[7] ճանապարհն ելանել, զի գՑեր ընդ քեզ հաշտ առնիցես։ Իսկ եթէ նա չիցէ հաշտ, այլն ամենայն ի զուր վաստակք են. եւ եթէ նա ողորմութեամբ[8] ակամբ նայիցի, եւ թշնամիքն բարեկամք լինիցին. եւ զազանք անապատի, ասէ, հաշտ իցեն ընդ քեզ։ Սոյնպէս եւ գԴանիէլի զլնաան կարէր Աստուած խափանել, որ զանյագ բերանս առիւծուցն սանձեաց, եւ զարիւնարբու զլեզուս կարճեաց, կարող էր խնուլ եւ զբերանս չարախօսացն, եւ զարձուցանել զչար միտսն ի բարի խորհուրդս, զի բնաւ եւ ի միտս մի անկանիցի նենդել նոցա զսուրբն։ Այլ ոչ նախանձեցաւ ընդ պակս նորա։ Զի ոչ այնպէս լինէր լուսաւոր եւ երեւելի, եւ ոչ այնպէս նորա գութն՝ որ[9] ունէր ընդ Աստուած՝ երեւէր, եւ ոչ Աստուծոյ սէրն առ նա[10], եթէ չէր թոյլ տուեալ ի ճգնունս եւ ի փորձանս մտանել։ Սիրէ Ցեր զարդարս եւ կամի յայտ առնել զնոսա ամենեցուն. զի այնպիսի իսկ սովորութիւն է սիրելեաց առ սիրելիս, զի ոչ ունին ժոյժ թաքուցանել զսէրն, այլ զի զբաղումն առնիցեն վկայս սուրբ եւ սերս սիրոյն։ Որպէս եւ ոք զարդու իւիք[11], այնպէս Աստուած զարդարի, որ անկարօտականն է, սիրով սրբոյն. եւ զի սիրի եւ զի սիրէ զնոսա, ամենեցուն յայտ կամի առնել։

[6] Պատասխ՛ (պէ՛տ), (բանի մը) փոխ-թուիլ, պլլուիլ։

[7] Կարճ, (աշ.) կարճ։

[8] Եթէ նա ողորմութեամբ ոչ-ինչ հայեցէ, փոխ. ըսելու՝... ողորմութեան ակամբ հայեցի։

[9] Փոխ. Գութն՝ զոր ունէր առ Աստուած՝ երեւէր. տես Ա. 3, Ծան. 22։

[10] Գութ, սէր. — ընդ, առ, պէսպիսութեան համար փոփոխուած են։

[11] Ա՛յս ինքն՝ Որպէս եւ ոք զարդու իւիք զարդարիցի, այնպէս...։

Եւ լուր իսկ զնաւրդ սիրէր զՅովը եւ ոչ ոք դիտէր· եւ արդ զինչ առնիցէ. յայտնէ սատանայի զէրն, զի ի սիրոյ անտի յայտնի լինիցի գովութիւն նորա. եւ տես զնաւրդ սակս գովէ. Հայեցաւ, ասէ, մուրք քովք ի ծառայն իմ Յովը, զի չիք նման նմին յերկրի: Սիրոյ են բանք, այլ ոչ այնպիսի ինչ որպէս մեր բանքն իցեն. զի մեք իբրեւ պաշտօն[12] ինչ առնելով գովեմք, իսկ նա ոչ այսպէս: Ոչ միայն ասէ Աստուած թէ վասն զի սիրեմ զնա, կամիմ ցուցանել ձեզ եւ յարգել, այլ ած կացոյց շուրջ ի հանդիսի[13] զաչեարհս ամենայն, եւ արձակեաց զնահատանին, եւ ինքն եթող զնա ի կռուին եւ գնաց: Եւ զի մի ոք ասիցէ եթէ նորա է յաղթութիւնն ամենայն, ի բացեայ կայր եւ ուշ ունէր մրցելոյն եւ գուպարելոյն[14]: Թէպէտ եւ մարդիկ նահատակաց մծտ կացցեն ի կռուին եւ ոչ ոք արգելուցուս զնա[15]. այլ զի եւս պայծառադոյն յաղթութիւնն երեւեսցի, ոչ մծտ կայր եւ ոչ հրամայէր թէ այսպէս կամ այնպէս պարտ իցէ կռուել, այլ մերկ կողոպուտս[16] արձակեաց զնա ի մարտն: Դու, ասէ, տարապարտուղ կարծեցեր կորուսանել զինչս նորա, այլ ես զնմարմինն եւս տաց ի ձեռս, եւ ոչ կարասցես դամնդիտ լինել: Կամի Աստուած ցուցանել ամենեցուն թէ ոչպէս սիրէր զնա. յայտնէ Աստուած զսէրն վասն մեր, զի ինքն հեռի է յամենայն վնասակար կարեաց: Քանզի մեք ի բազմաց խնդրեմք զիարս, վասն այնորիկ կամիմք զքաջութիւնս ինչ յայտ առնել, զի մեզ ի պարծանս լինիցին. իսկ նա եւ ոչ երբեք[17], այլ զի զմեզ հեղս եւ պիտանիս առնիցէ:

Որպէս եւ ոք սիրելի զի կամի[18] զսէր սիրելոյդ ցուցանել, զպատակեր մարմնոյ նկարիցէ, զաչս եւ զունչս

[12] Պաշտօն առնել, հաճոյական, շողոքորթական բան ընել:

[13] Ի հանդիսի ածել, խօսոյանել հանդիսատես ընել:

[14] Մրցել, գուպարել, նմանական են. ոգորիլ, կռուիլ:

[15] Այս ինքն՝ թէեւ մարզիչը (կրթողը) քովը կը կենայ եւ ոչ ոք զինքը կ՚արգելու:

[16] Մերկ մարմին, մերկ, մինակ:

[17] Ե՛ ոչ երբէք, փակ. Ոչ երբեք. տես Գ. 21, Դան. 44:

[18] Օրինակին մէջն էր, Որպէս եւ ոք զսիրելի իւր . . .

եւ զձեռսս, նոյնպէս եւ Աստուած կամի ցուցանել եթէ բարւոք սիրէ եւ յիրաւի՝ զպատակեր ոգւոյն: Վասն այնորիկ դրէ նկարէ ամենեւին զդէղեցիկն, եւ վկայէ եթէ չիք ոք նման նմա դէղեցիկ. եւ նախ այն իսկ զի նա միայն վկայեցաւ ի ժամանակին Հաճոյ Աստուծոյ: Ապա եւ զառաքինութիւնն համարի կարգ ըստ կարգի[19]: Այր մի արդար, ճշմարիտ, աստուածապաշտ, զատեալ եւ մեկնեալ յամենայն գործոց չարութենէ[20]: Եւ այդ ուստի՞ յայտ իցէ, ասիցէ թէ ինձնամին. բարւոք է, ես տաց առնուլ քեզ զիարձ եւ զհանդէս նորա: Որպէս թէ ասիցէ ոք թէ դէղեցիկ ի սպիտակին եւ անգուրցին[21] եւ ի ծարրէն[22] երեւի. թող մուր թող առիլ զպաճուճանն[23] ի բաց, եւ տեսանես ոչխարի տգէղ են երեսքն որոց ցանկանաս. եւ նա յուսացեալ ասիցէ համարձակ, եթէ մատիր որպէս կամիս, լուա ի բաց, եւ ես առուել դէղեցիկ երեւի: Նոյնպէս եւ Աստուած ասէ, մատիր եւ արկ ի փորձութիւն, եւ տեսջիր զի եւս պայծառադոյն դառնի. խօսի աղերսիւ եւ ընդ սիրելւոյն. մի կարծիցես, ասէ, եթէ թողի ինչ ղքեզ ի ձեռաց, ոչ լուծի զսէրն, ոչ քակեցի զնամանն[24]. այլ առ սէր արարի զպդ, զի յայտ արարից եթէ յիրաւի սիրեմ:

Տես եւ Յովը զինչ ասէրն, եթէ Տէր եառ եւ Տէր առ, եւ եթէ զբարիսն ընկալաք ի ձեռանէ Տեառն, կարեացս ոչ ժուժայցեմք. քանզի ոչ կամէր եթէ բամբասիցի ինչ սիրելին իւր: Որպէս թէ ասիցէ ոք, եթէ զայս ինչ եւ զայն ինչ անցս անցոյց ընդ քեզ. եւ նա առ սէրն չառնուցուս յանձն զբամբա-

[19] Կարդ բուռ իրիցէ, կարգաւ:

[20] Յամենայն գործս չարութենէ, փակ. Յամենայն գործոց չարութեան:

[21] Անգուրց, տեսակ մը կարմիր ներկ. (Գաղղիք:) — Սէնգուրբր, անգուրով ներկել, օձել: — Փակ. ըսելու՝ թէ գեղեցիկ երեւի ի սպիտակին եւ ի անգուրցն:

[22] Ծարիր, տեսակ մը սեւ ներկ. (սխորմ, բոմբէ:) — Ծարրել, ծարրով ներկել, օձել:

[23] Պաճուճանք, սովորաբար պաճուճանք, զարդարանք:

[24] Ոչ լուծի զնէրն, ոչ փակիցի զնինամն, խօսքը նոյնանշան բառերով զարդարուած է:

ամանն. Եղիցի, ասէ, անուն Ցեառն օրհնեալ: Սիրեմ՝ ասէ, եւ չկարեմ զնմանէ չար խօսել. Թէպէտ եւ ասէ ուրեք՝ եթէ թշնամանք զսէր ջրեն. իսկ անդ ոչ այսպիսի ինչ իրք կարեն առնանել, զի ոչ միայն թշնամանք էին, այլ եւ առնջանք անհնարինք, եւ նման դադմադիտ ինչ ոչ լինէին[25]: Թէպէտ եւ ծանրագոյնս ինչ խօսեցաւ՝ առ աղերս[26] եւ ոչ ինչ թշնամութեան առ զայրուցս սաստիկ հարուածոցն. եւ այս են ծանրագոյնք զոր խօսեցաւ, եթէ Մի ուսուցաներ զնա ամբարշտել, եւ ընդէր եդիր զնա նպատակ քեզ: Զի այս ինչ իրք կարի որոմեցուցանէին զնա, զի մօտակացքն կարծէին եթէ ոչ նա սիրէր զԱստուած, եւ ոչ Աստուած զնա. ես ասէ զիտեմ եւ դու Տէր գիտես, այլ զսուտ ոճ հաւանեցուսցէ. այնպէս կարծէին եթէ յԱստուծոյ խնամոյն անկեալ մերժեալ ինչ իցէ:

14.

Մենեքերիմայ եւ Իզեկիայ պատմութիւն:

Եւ եղեւ ի չորեքտասաներորդ ամի թագաւորութեանն Եզեկիայ եկն Սենեքերիմ արքայ Ասորեստանեայց ի վերայ ամուր քաղաքացն Հրէաստանի, եւ առ զնոսա: Աքանչելի էր այս, աքանչելի եւ մեծ. եւ արդ միտ դիր. յորժամ հանդերձեալ իցէ Աստուած զարմանալիս ինչ առնել՝ յառաջագոյն հնարի իրս ինչ: Եւ, ասէ, ի վերայ ամուր քաղաքացն Հրէաստանի եւ առ զնոսա. զի մի կարծիցես եթէ Երուսաղէմ իւրովին[1] ամրութեամբ կարաց ապրել: Ցես որչափ ինչ արդարութիւն էր առն, զի վերակացու եղեւ

[25] Սպանանէլ, փոաթիւթ լինել, ընկասել. նոյնանշան են եւ վայելչութեան համար փոխոխուած:

[26] Աղէբա, արդարացուցում. տես Գ. 11, ծան. 28: — Թէպէտ եւ ձանրագոյնս ինչ խօսեցաւ առ աղէբա..., թէեւ քան մի ձանր խօսք խօսեցաւ, իւր անձին ջատագովութեան համար էր, բայց թշնամանական բան մի չըսաւ սաստիկ հարուածներուն վրայ դառնանալով:

[1] Իւրովին, (ած.) անձնական, իւր սեպհական:

քաղաքին, այնպէս զի զայլսն առ եւ զնա ոչ կարաց առնուլ. եւ ոչ ժամանակս ինչ բազում ծախեաց, այլ որպէս զբ յորժամ վաղվաղակի ընդ ձորս ինչ անցանիցէ, այնպէս ասպատակի[2] առ զքաղաքան ամենայն:

Եւ առաքեաց արքայն Ասորեստանեայց զՌափսակ ի Լաքիսայ յԵրուսաղէմ, առ Եզեկիա արքայ զօրօք բազմօք. վանել զքաղաքս ամենայն կամէր, եւ զնա եւս առնուլ: Եւ ընդէր զօրօք բազմօք, այլ զի երեւեսցի զօրութիւնն Աստուծոյ. զի նա յանպատրաստից[3] եկեալ հասեալ ի վերայ՝ երկեցուցանէր բանիւք եւ սրտապաղ առնէր[4] զընակիչս քաղաքին տեսլեամբ զօրացն բազմաց. եւ զայն ոչ դիտէր եթէ ինքն սրտառուչ սրտաբեկ[5] դառնալոց է: Եւ ելին առ նա Եղիակիմ քեղկեայց հանդերձապահն եւ Սոմնիսա դպիր, եւ Յովաք Ասափեանց՝ յիշատակաց դպիր: Եւ զնմանդ ոչ երկեան, զի ոչ իրրեւ զմարտիկ ոք, այլ իրրեւ զթագաւոր ոք բռնաւոր, այնպէս[6] եկեալ համարձակ կամէր զամենայն կործանել: Եւ ասէ Ռափսակ. Ասացէք ցեզեկիա, այսպէս ասէ արքայն մեծ. եւ սարանայր[7] կոչել զեզեկիա՝ արքայ: Ցո՞յս ասացեալ ես. մի[8] բանիւք կամ խորհրդովք շրթանց պատերազմ վճարիցի: Բարիւք ասացեր՝ եթէ ոչ խորհրդովք կամ իմաստութեամբ վճարեսցի պատերազմ, այլ Աստուծոյ զօրութեամբ: Եթէ զմարդարէսդ ունիցիս քեզ խորհրդակից, ուշինչ է այդ պիտոյ, այլ զկնի եւ կազմած[9] եւ արս ընտիրս, ըստ բարբարիկ[10] վայրենական մտաց[11]:

[2] Ասպատակի առնել, արշաւելով, յարձակմամբ առնուլ:

[3] Ցանպատրաստից, (գ.) յանկարծակի, չկարծած առեն:

[4] Սրտապաղ առնել, խիստ վախցընել, զարհուրեցընել:

[5] Սրտառուչ սրտաբեկ, սիրտը կտրած, լքած, տխրած, տրտմած:

[6] Իբրեւ զթագաւոր ոք բռնաւոր, այնպէս եկեալ. տես Բ. 15, ծան. 35:

[7] Սարանալ, դժուարիլ, դժկամակիլ:

[8] Մի՛, արդեօք. սովորաբար գրեթէ, ինչպէս է Եսայ. Լ. 5:

[9] Զկն եւ կազմած, զենք, սպառազինութիւն:

[10] Բարբարիկ, բարբարոսական:

[11] Վայրենամտութիւն, անհանճարութիւն. տես Գ. 4, ծան. 2:

Ո՛ անօգուտ, ո՛վ մեծաբան բարբառ· ո՛վ անհանճար միտք· քանզի խորհրդով իսկ եւ բանիւ շրթանց վճարի պատերազմ· զի եթէ խմաստութեամբ ոչ յարդարեսցէ զճակատն, այլ աչխատութիւն ի զուր եւ ընդ վայր լինի։

Եւ արդ յո՞ յուսացեալ իցես, ասէ, զի ոչ հնազանդիս ինձ· ո՞ւր երբեք ետ քեզ խրախոյս· մինթէ եգիպտացիքն· եւ ասէ զնոցա տկարութիւնն, եթէ ոչ միայն չօգնեն այլ եւ վնասակար եւս լինին։ Եւ զայս արդար[12] ասէր· բայց զայլսն եւս ոչ արդար։ Ահա աւադիկ յուսացեալ իցես ի ցուպ եղէգնեայ Ջախջախեալ, որպէս եւ Եղեկիէլ եղէգնեայ իմն անուանէ զԵգիպտացիսն· անզօր է, ասէ, նոցա օգնականուԹիւնն, ոչ միայն չօգնէ, այլ եւ վնասակար եւս լինի· Ցոր Թէ յենուցու ոք՝ ինքն բեկանի, եւ ընդ նորա ձեռն ելանէ[13]· այսպէս եւ Փարաւոնի արքային Եգիպտացւոց, եւ ամենեքին որ յուսացեալ իցեն ի նա։ Ապա Թէ ասիցէք, եթէ ի Տէր Աստուած մեր յուսացեալ եմք· ո՞չ այս այն Աստուած իցէ՝ որ քակիցէ զբարձունս եւ զսեղանս, եւ արդ չէք ինչ օգտելոց յայդպիսի մոլորութենէ։ Եւ ապա զի՞նչ արար· հրամայեաց ետ զօրացն պատել յաւաջ։ Եւ ասէն Եղիակիմ եւ Սոմնիաս եւ Յովաք· խօսեաց ընդ ծառայս քո ասորերէն, քանզի եւ լսեմք իսկ, եւ մի խօսիր հրէարէն յականջս մարդկանդ որ անկեալ կան զպարսպօքդ։ Տես զնա՛րդ դրդռեցին զնա· պարտ էր յԱստուծոյ զօրութիւնս ապաստան լինել· մի, ասէ, զանդիտացուցանիցեր զմիտս զօրացդ· բաղում անմտութեամբ լի են բանքն, եւ նա եւս Հպարտացեալ՝ մեղկէր զմիտս զօրացն մերթ բարեացն խոստմամբք, եւ մերթ ահագին սպառնալեօք։ Մի՛, ասէ, խաբեսցէ զձեզ Եղեկիա, եթէ Աստուած փրկէ զմեզ։

Եւ պատմէին Եղեկիայի զբանս· իսկ նորա ուշ

[12] Արդար, հոմ՝ (Ա·) արդարութեամբ, իրաւամբ, ճշմարիտ։

[13] Ելանել ընդ ձեռն, ընդ ձեռաւ, ձեռքին մէկ կողմանէ մէկալ կողմն ելլել։

սեալ ի Պաւղեայ եթէ Ես ի նեղել նոցա քուրձ զգենոյի, զնոյն օրինակ յանձին ունէր[14]։ Քուրձ զգեցաւ եւ ել ի տաճարն Աստուծոյ։ Ցես զպատերազմ, տես զմարտն եւ զկռիւս· ոչ զէն կազմէր, եւ ոչ մենքենայս յարդարէր, ոչ զպարսպօքն շուրջ գայր, եւ ոչ զամուրսն պնդէր, եւ ոչ առ աղգս ուրեք[15] հրեշտակս արձակէր· այլ յերկինս արձակէր զաղօթսն հրեշտակս, այնպիսի կերպարանօք՝ որով զբարձանցն Թագաւոր յուսայր հաշտեցուցանել, եւ պատարագս զարտասուսն մատուցանէր[16] եւ զսիրտն փղձկեալ[17] եւ սփածումն խորդոց այրն Թագաւոր[18]։ Ցա եւ վայել էր իսկ նմա՝ որ քան զայլսն պատուական էր, զի եւ հոգւոցն ամենեցուն լինիցի երաշխաւոր, եւ այնպէս ի կոր կործանեալ կայր յաղօթս եւ աղերսէր· ոչ պատուոյ ինչ փոյթ առնէր եւ ոչ զԹագաւորութիւնն ինչ ածէր զմտաւ, այլ զայն եւևԹ ի մտի եդեալ[19], Թէ քան ի զօրացն օգնականուԹենէ՝ ի նորա խորհուրդս առաւել կայ փրկուԹիւն[20]։ Եւ այն իսկ է Թագաւորի եւ իշխանի, ոչ միայն զի առաւել պատուիցի քան զայնոսիկ որոց իշխիցէն, այլ զի առաւել քան զնոսա ունիցի Հոգ յանձին վասն նոցա։ Եւ ասէն ցեսայի մարգարէ· այսպէս ասէ Եզեկիա, եթէ օր նեղուԹեան եւ նախատանաց։ Եւ ընդէր ոչ ինքնին չօգաւ առ մարգարէն· զի եւս լաւագոյն եւ մեծ արար՝ զի առ Աստուածն[21] դիմեաց։ Այսպէս ասէ Եզեկիա· որպէս ի հիւանդուԹեանն ասէր, Ցիշեա որպէս գնացի

[14] Քնոյն օրինակ յանձին առնէր, նոյն օրինակն իր վրայ ցուցուց։

[15] Առ ազգս որեւէ ազգի մը։ — Որեւէ, որեւիցէ՝ գոյականի մը քով ի՛ն, ինչ· ի՛վ որեւէ մանականաւներուն տեղը բանին։ Ինչպէս· Ի տիեզերս որեւէ։ Ցանկաւն որեւէ։ Ի տղայ որեւէ։ — Ի ֆէղ որեւիցե. Ընդ ֆազդնէ գոռոն որեւիցե։

[16] Պատարագս պարտասուան մատուցանէր, ս. Գ. 18, Ծան. 13։

[17] Փղձկիլ, սիրտը ճմլիլ, սիրտն ելլել, լեցուիլ։

[18] Այրն Թաթաւոր· տես Ե· 9, Ծան. 14։

[19] Այս ինքն՝ Այլ զայն եւևԹ եթէ ի մտի եդեալ էր։

[20] Գեղեցիկ բսուածք է, փխկ. Թէ առաւել կայ փրկուԹիւն ի նորա խորհուրդս քան յօգնականուԹեան զօրացն։

[21] Փխկ· Զայն՝ զի առ Աստուած դիմեաց։

առաջի քո ճշմարտութեամբ, ոչ նոյնպէս ինչ եւ աստ. ոչ զվարուց ինչ սրբութիւն, եւ ոչ զուղղութեանց ինչ յաճախութիւն առաջի դնէր, այլ զվշտացն եւ զթէ սաստկութիւն: Օր, ասէ, նեղութեան. ոչ վասն քո՛ զաքիս առնէցի, ասէ, յաւէ ինձ, այլ զի զՏառապարա-
կացն Տէր[22] ի դիւաց նուաղութիւնն[23] իմոյ բարբա-
րոսն, եւ ոչինչ աւելի զօրաւոր Համարեցաւ դնա:

Տես զի զնոյն ընթանալին ընդ բազմութեան վշտացն՝ աղօթքն Եզեկիայի: Եւ մեք սոյնպէս առ այնոսիկ որք ունէին Համարձակութիւն առ Աստուած՝ ապաւինեցարք. զի ամուր աշտարակք են ի պահ-
պանութիւն. բայց մի միայն ի նոսայն ապաստան լինել, քանզի եւ ոչ նա ի քոյն էր եւ զմարդարէն զարթոյց. այլ յառաջ քան զնա եւ ընդ նմա պատկառ կայր[24] խնդրուածոցն, որպէս զի եւ ոչ անփոյթ պարտ էր լինել յաղօթիցն եւ ոչ ի նոսա միայն ապաստան լինել: Քրձազգեաց լինէր թագաւորն որ յայնժամ ի պատուի էր, վասն միայն խափանելոյ[25] պատերազմին: Իսկ դու ռամիկդ որ ոչ վարս ինչ պարկեշտականս[26] ունիցիս, եւ ոչ վասն քո մատուցեալ աղաչիցես զԱ-
ստուած, այլ ի մեծամեծ պատմուճանն զարդարիս, եւ իւղովք անուշիւք օծանիս, եւ հեղգաս հաշտեցուցա-
նել ընդ քեզ զբարկացեալն: Ոչ պղպեջ ոք[27] կարէ հաշտեցուցանել զարքայն արքայից, եթէ ի ծուլու-
թեան ոք իցէ, եւ ի քաղցրութիւն չանասցէ ածել զցասուցեալն. Համարեաց զմեծութիւն այնորիկ զոր աղաչեան եւ զյաճախութիւն քոց մեղացդ եւ զնուա-
զութիւն քոյոյ բնութեանդ: Ժամանակ արտասուաց եւ լալոյ է, եւ ոչ ծաղուց եւ ուրախութեան. բաղում

[22] Փակ· Ալ զի զՀասարա-
կաց Տէրն· տես 5, Դան· 8:

[23] Դուռաղութիւն, Հոմ՝ ան-
արգութիւն, նուաստութիւն, ցածութիւն:

[24] Պատիւս կալ (ընդ+), միա-
գնել, փոյթ տանիլ, Հոգ առ-
նեալ:

[25] Այս ինքն՝ Միայն վասն
խափանելոյ (դադրելոյ) պա-
տերազմին:

[26] Պարկեշտական (վրթ+),
սուրբ, մաքուր (կենաց):

[27] Ոչ այդպէս ոտ ի՛րեք հաշ-
տեցուցանէլ, փխ· Ոչ ոք այդ-
պէս . . . :

ինչ վնաս առնեմք Հանապազ եւ բարկացուցանեմք զԱստուած. եւ չեմք պարտ գէթ ի մի ժամու սուրբ լինել ի մեզաց: Եւ ասէ ցնոսա Եսայի· Այսպէս ասէ Տէր· մի երկնչիցիս ի բանիցն զորս լսեար, որովք նա-
խատեցին զիս հրեշտակք արքային Ասորեստանեայց: Տես զիմարդ զարթուցանէ զնա եւ քաջալերէ· Զիս, ասէ, նախատեաց· ապա թէ այդ այդպէս իցէ, դու մի երկնչիցիս· յորժամ Աստուած յիւր գէմն[28] առնուցու զշնամանսն, վստահ լինիցիմք եթէ լինելոց է Հատու-
ցումն: Ընդ իս գրգռի[29], ասէ, եւ ընդ իս կռուի· ահա աւազիկ ես արկանեմ ի նա Հոգի, այս ինքն՝ խռովու-
թիւն, եւ լսիցէ գոյժ եւ դարձցի յաշխարհ իւր եւ անկցի ի սուր յերկրի իւրում:

15.

Քառաջ մատչի նոյն պատմութիւնն:

Առաքեցաւ Եսայի (առ Եզեկիա) եւ ասէ ցնա. լուայ ես զաղօթս զոր աղաչեցեր: Ոչ ասէ թէ վասն թագաւորիդ լուայ, այլ վասն աղօթիցն զոր աղաչեցեր. եւ ամենայն ուրեք տեսանեմք յետ աղօթից պարգեւս ընդ աղօթիցն[1]:

Եւ ել Հրեշտակ Տեառն եւ կոտորեաց ի բանա-
կէն Ասորեստանեայց Հարիւր եւ ութսուն եւ Հինգ Հազար. եւ յարեան տեսին ընդ առաւօտն զմարմինս մեռեալս: Վասն այնորիկ դիշերի եղեւ զի մի ամբո-
խեացին[2] ինչ, եւ մի իւրեանց ինչ Համարիցին զյաղ-
թութիւնն. զի թէ եւ անամօթիցն ինչ՝ յանդի-
մանեսցէ զնոսա ժամանակն. զի մինչ դեռ դուք ի քուն իսկ կայիք՝ վճարեցաւ գործն: Եւ դարձաւ եւ գնաց. եւ մինչ դեռ երկիր պագանէր կռոց իւրոց,

[28] Ցիւր գէմն առնուլ, իր
վրայ, անձին վրայ առնուլ:

[29] Գրգռուիլ (ընդ սմբ+),
(մէկու մը դէմ) պատերազմի,
կռուոց շարժիլ:

[1] Ընդ աղօթիցն, աղօթքին
փոխարէն, դիմացը:

[2] Ամբոխիլ, խռովիլ, տակն-
ուվրայ ընել:

Հասին սպանին զնա որդիք իւր: Տես զանհաւանու-
թիւն, զի յետ այնչափ զիտից առնլոյ զԱստուածոյ
զօրութեանն, երթեալ դիւի երկիր պագանէր, իբրեւ
անտի իմն համարեր զիւրկութիւնն. վասն այնորիկ ան-
դէն առ ժամայն առնայր զիտից Աստուածոյ զօրու-
թեանն: Յորժամ կարծեաց յիւր յերկիրն հասանել,
յայնժամ չար եւս անգք քան զանցանելոցն ի հրեշ-
տակէն՝ անցանէին ընդ նա[3], զի ի ձեռաց ծննդոց
իւրոց անկեալ մեռանէր, եւ ոչ ինչ օգնեցին նմա
կուռքն: Եւ յայտ է եթէ վասն տկարութեանն, եւ
չէք ասել եթէ վասն զի ոչ ողբեցաց զկուռն. զի
մինչ դեռ երկիր պագանէր՝ անդէն առաջի կուռն
սպանաւ: Եւ ընդէր արդեւք, ո մարդս դեւդ, ոչ օգնե-
ցեր նմա, զի յայնչափ թշուառութիւնն մատնեցաւ.
զօրաժողով եղեւ ի վերայ օտարոտի ազգաց, եւ նմա
ինչ ոչ օգնեցեր ուրեք, այլ թոյլ ետուր բազում
զօրաց հարկանել մեռանել յօտար երկրի. եւ ի վերայ
այնր ամենայնի ոչ ինչ արտունջ եղեւ[4] զքէն, եւ ոչ
բողոք եբարձ եւ մեղադիր ինչ եղեւ[5]. այլ մոեալ
երկիր պագանէր քեզ. ընդէր ետուր թոյլ քո առաջի
հարկանել մեռանել. ո՞ւ յայտ է զի ամենեւին լի ես
տկարութեամբ:

Եւ եղեւ, ասէ, ի ժամանակին յայնմիկ. եւ ոչ
վայրապար յաւել մարգարէն, եթէ ի ժամանակին
յայնմիկ, այլ զի ուսուցանիցէ զմեզ զպատճառս[6]
ախտին. քանզի բազմոց բարիք ինչ չարեաց պատ-
ճառք լինին, եւ զայս Մնացորդք[7] յայտ առնեն եթէ
զիջաւ Եզեկիա ի հպարտութենէ սրտի իւրոյ: Տես ոմ
մարդ, զի յիրաւի գան ի վերայ մեր նեղութիւնք. եւ

[3] Ա յս ինքն՝ Հրեշտակին ձեռքովն եկած չարիքէն ա-
ելի մեծ չարիք եկաւ գլուխը:

[4] Տրտունջ լինել, տրտնջել, քրթմնջել:

[5] Ոչ բողոք եբարձ, ի՞ պէ-
ղծութիւ ինչ եղեւ, փիսկ. ըսե-
լու՝ . . . եւ ոչ մեղադիր ինչ
եղեւ. տես բ. 11, Ծան. 8:

[6] Ո՞ւսուցանել, բայն իր
խնդիր բնութեանը թէ որա-
կան եւ թէ հայցական կ'առ-
նու. ուսում կ'ըսուի, Ո՞ւսու-
ցանել ձեզ, զձեզ զպատճառս:
(Երկու հայցական մկատեզ
դնել՝ յունական ոճ է:)

[7] Մնացորդք, Մնացորդաց
գիրքը:

արդ զինչ ինչ բաւական էր հպարտացուցանել զքեզ.
միթէ դու քեզէն ինչ ուղղեցեր, եւ կամ անձամբ
ինչ կատարեցեր զյաղթութիւնն, միթէ դո՞ւ հալա-
ծեցեր զպատերազմողս, ո՞չ միոյ ի քոյն իսկ կայր
քաղաքդ ամենայն, վճարեցան իրքն. այլ այն իսկ
եղեն նմա հպարտութեան պատճառք, զի Աստուածն[8]
վերակացու եղեւ քաղաքին. եւ զայն ո՞չ լուար ար-
դեւք, եթէ վասն իմ եւ վասն Դաւթի ծառայի: Եւ
եկն առ նա Եսայի, եւ ասէ. Հրամայեաց տուր վասն տան
քո: Եւ տես երբ եկն առ նա. յորժամ յոգիսն ապաս-
տան էր[9], զի եւ ի հիւանդութենէ անտի հաւատասցին
իրքն. եւ այլ ազգ եւս պարտ էր հաւատալ նմա իբրեւ
անտի՝ որ վաղուց իսկ անցեալ էին ընդ նոսա եւ ընդ
թշնամիսն: Հրամայեաց տուր վասն տան քո, քանզի
մեռանելոց ես եւ չես կենդանի[10]:

Անհաւասիկ յաւելում ի ժամանակս քո ամ
հնգետասան: Եւ մի եւս ասիցեն թէ այսպիսի իսկ
հրամանք[11] էին. եւ զայս ոչ իմանան, եթէ ել հրամայ
եւ տուաւ վճիռ, եւ նա դարձոյց անդրէն արտասուօք:
Եւ այս Աստուածոյ մարդասիրութեանն նշանակ է. զի
ի մարդկանէ որ զվճիռ մահու առնուցու՝ չկարէ ապրել,
բայց թէ իցէ ոք որ համարձակութիւն ունիցի առ
դառաւօրն, եւ կարիցէ ապրեցուցանել ի մահուանէն
զմահապարտն: Իսկ առ Աստուած ոչ այնպէս. այլ
ինքնին որոյ զվճիռ առեալ էր՝ աղաչեաց միայն եւ
արտասուեաց եւ դարձոյց զպատիժս մահուն: Եւ ի
ձեռաց արքային Ասորեստանեայց փրկեցից զքեզ:
Տես զնմարդ զիջուցանէ զՀպարտութիւն նորա. եւ
ասէ, փրկեցից զքեզ եւ ոչ դու անձամբ, եւ այս ինչ
նշան լինի քեզ ի Տեառնէ: Ի պատերազմին տայ նշան
զյաղթութեան պայման. այս, ասէ, նշան լինի քեզ.
կերիցես այս ամ զաւերմանեալդ, զայնպիսի ինչ նշան
որ յիշեցուցանէ զանցեալ ինչ իրս. զի ոչ միայն յոր-

[8] Փիսկ. Այնո՝ զի Աստուած:

[9] Ցոփել ապաստան լինել, հո-
գին տալու՝ հանելու վրայ ըլլալ:

[10] Կենդանի, (ած.) ապրելու:

[11] Հրաման, ձակատագիր,
պատգամ:

ժամ զՀանդերձեալսն ինչ իրս կամիցի Հաւատալի առնել Աստուած՝ տայ նշան, այլ զի եւ զանցեալսն մի[12] մոռանայցեն, որպէս եւ օձիւն պղնձեաւ, զի այն յիշեցուցիչ իմն էր ձեռաց տարածելոյ:

Գրեա զայդ, ասէ, առ յիշատակ, զի յայտնի լինիցի այլոց ազգացն եւ որ գալոցն է առ յապա[13]. զի յորժամ մնա ինչ իցեն իրքն, չեն ինչ պէտք նշանաց. այլ յորժամ Հեռի իցեն, յայնժամ պիտոյ են: Եւ արդ տես զզարմանալիսն եւ զկանխասացութիւնսն. զարմանալիք էին՝ վճարել պատերազմին, զի յերեւեալ միոյ Հրեշտակին սատակեցան զօրք Ասորեստանեայց. եւ եւս զարմանալի՝ կանխասացութիւնն. եւ եթէ սերմանեօջիք եւ հնձեսջիք՝ որպէս եւ ի խաղաղ ժամանակս, եւ ոչ որպէս թշնամին տեղատարափ[14] լինի սպառնալեօք: Ցաւելոյր նշան ի նշանս, ոչ վասն արդարոյն, զի նա եւ առանց նշանաց իսկ Հաւատայր, այլ վասն այլոցն ամենեցունց, զի յայտնի զերծն առնիցէ, զի ի կոտորածոյ զօրացն բազմաց ծանիցեն, եթէ նա է աէր մահու եւ յաւելլոյ կենաց[15] ի ժամանակս Եզեկիայ, եթէ նա է իշխան եւ տուիչ կենաց:

Ահա աւադիկ ես դարձուցանեմ զտաւուրդ որ իջեալ է ի շողդ ի տասն աստիճանաց արքայեան ապարանից Հօր քո. եւ դարձաւ շողն անդրէն: Սիմա քոս յայտնագոյնս ասէ. Ահա աւադիկ, ասէ, ես դարձեալ ընծայուցից զտաւուրս զաստիճանացդ՝ ընդ որս իջեալ է, ի ժամացուցիդ[16] Ազքազու, եւ զշողդ անդրէն յետս[17] զտասն աստիճանօք. եւ դարձաւ շողն զտասն ժամին[18] մեղմով իջանելով զաստիճանքն: Մեծ իմն զարմանալի են իրք. զի եթէ վաղվաղակի տուեալ

[12] Օրինակին մէջն էր, զանցեալսն մոռանայցեն:

[13] Ե՛ս որ գալոցն է ասացապա, եւ եաքէն եկողին:

[14] Ցեղապաշտ լինել, սատակումբեամբ տեղալ:

[15] Ցաւելլոյ կենաց, այս ինքն՝ Ցաւելլոյ կեանս:

[16] Ա՛ս խօսքը Գեորգայ Վ. Եսայեայ մեկնութեան մէջ այսպէս է, ընդ որս իջեալ է ի ժամացուցիդ:

[17] Այս ինքն՝ Եւ զշողդ անդրէն յետս ընծայուցից, կամ՝ դարձուցից:

[18] Ե՛ս գրչեա լոյն պատանի, նշոյլը տասը ժամ եւս դարձաւ:

էր նմա անդրէն յետս ընթանալ, ոչ այնպիսի զարմանալի էին իրքն. այլ Հեբեւս նմին[19] իսկ արեգական Համարէին զընթացսն, եւ ոչինչ յայտնի լինէր. իսկ յորժամ անդրէն մեղմով դառնայր յետս, յայտ է՝ եթէ կառավարի ուրուք՝ որոյ բազում իշխանութիւն իցէ, էր գործն[20]: Եւ տես զի ոչ ի Հարթ ինչ վայրի իրքն գործէին, այլ յաստիճանս, ուր յայնմի երեւէր զօրութիւն զարմանագործին[21], եւ այս ընդ ամենայն տիեզերս առ Հասարակ լինէր: Ոչ ոք երբեք եառս եւ ոչ լուաւ այսպիսի նշանս արարեալ: Ասէ Ցեսու որդի Նաւեայ. Կացցէ արեգակն եւ լուսին. եւ զտեղի առին. թէպէտ եւ մեծ նշան էր, այլ ոչ այնպէս յայտնի ցուցանէր, եթէ ոչ ինքնակացք ինչ իցեն, այլ է ոմն որ ունի եւ վարէ զամենայն. զի մի ի յօրինեալ[22] ընթացիցն ինքնակաց ինչ կարծիցեն զարաբածս, եւ կամ թէ արեգական ինչ իմանայցես զնոյն գնացսն[23], վասն այնորիկ մեղմով շարժէ, եւ յորժամ կամի՝ եւ այլակերպէ[24], ոչ զի վնաս ինչ կամիցի առնել տիեզերաց, այլ զի զարմացուսցէ եւ ածցէ ի հաւատս: Կայցուց զնա Ցեսու որդի Նաւեայ, զարձոյց անդրէն յետս Աստուած, արգել զՀանապարհ նորա Քրիստոս. զի յորժամ տեսանիցես զնա նուազեալ՝ ուսանիցիս եթէ ոչ նորա բնութեանն գործ ինչ է, այլ արարչին:

[19] Օրինակին մէջն էր՝ ի Նմին:

[20] Եթէ կառավարի ուրուք՝ որոյ բազում իշխանութիւն իցէ, էր գործն. տես Ա· 3, Ծան. 9:

[21] Զարմանագործ, հրաշագործ:

[22] Ցօրինեալ (ընթացք), կարգաւորեալ: Ցես եւ Ե· 1, Ծան. 7:

[23] Այս ինքն՝ Եւ կամ չկարծես (կամ չկարծեն) թէ արեգակն իւր ընթացքը ինք իրմէն ունի:

[24] Այս ինքն՝ Երբ որ կ'ուզէ՝ կը փոխէ ալ:

16.

Վասն արարչոդիեական երկնից:

Ա° Հաստատեաց զերկինս իբրեւ զկամար: Գարձեալ ասա զարարչութենէն ինչ ասէ, եւ ոչ գնիւթոյն յառաջ բերելոյ[1], եւ ոչ գսորին իսկ մարմնոյն երկնից զարարածոց[2]: Ոչ ասաց եթէ զնմրդ ի չգոյէ զգոյն ած ի մէջ, այլ թէ որպէս՝ զորս ածն, զկէսն ամբողջ[3] պահէ, եւ զկէսն յօրինեալս յարգարէ. եւ այս իսկ ոչ սակաւ արուեստի ճարտարութեան է՝ հաստատել զլեալսն եւ յօրինել եւ պահել անարատ զհաստատեալս: Քանզի եւ ընդ ճարտարապետս ոչ միայն յորժամ բազում սիւնս ճախարակիցն[4], այլ յորժամ կանգնել եւ հաստատել կարիցէն, եւ յայնժամ զարմանանք: Նոյնպէս եւ Աստուծոյ[5] մի միայն ընդ այն զարմանայցես, զի զանչափ մեծութիւն մարմնոյ երկնից ի չգոյէ ի գոյ ած եւ եցոյց, այլ զի յետ երեւեցուցանելոյն հաստատուն եւ անարատ պահէ:

Նախ, ասէ, եթէ հաստատեաց զերկինս իբրեւ զկամար. զի առաջին օրինակաւն ազատեսցէ զքեզ յերկեղէ. զի թէպէտ եւ կասկածիցես եթէ իբրեւ զհորան է՝ գուցէ անկանիցի, քաջալերեսցիս այնու թէ իբրեւ զկամար հաստատուն է: Եւ ընդէր զերկոսին օրինական ի մէջ բերիցէ, այլ զի անուամբ կամարին զհաստատութիւնն յուցանիցէ. եւ անուամբ խորանին զդիւրութիւն արարչին, եթէ այնպէս դիւրաւ կանգնեաց իբրեւ զհորան մի. եւ ոչ իբրեւ զհորան ինչ անօգուտ[6], այլ իբրեւ զկամար հաստատուն. զի մի դիւրաւ առնել արարչին կասկած ինչ ի միտս արկանիցէ արարածոցն[7]: Յառաջագոյն ուղղեաց զայն՝ կամարն[8] կոչելով. ապա եւ զպէտս պատշաճիցն[9] եւս յայտ առնէ, եթէ ոչ վայրապար եւ ոչ ի զուր, եւ ոչ ի ցոյց ինչ կամ ի պարծանս, այլ զի բնակիցեն ի նմա մարդիկ: Իսկ երկինք իբրեւ զէեղուն ինչ գոգեալ գմբեթաձեւ[10] ի վերուստ ձգեցան: Ապա եթէ ասիցէ ոք եթէ ընդէր այնպէս գոգեալ գմբեթաձեւ են երկինք, եւ ոչ իբրեւ զՀարթ ինչ ձեղուն, զայս եւեթ պատասխանի տամ, եթէ այնպիսի ինչ իրաց չկարեմ խելամուտ լինել: Զի այնպիսի կերպարանք են երկնից՝ զայն ուսայ. իսկ եթէ ընդէր այնպիսի իցեն, զայս ոչ եւս[11]:

Եւ ձգելն զայն ինչ յայտ առնէ, եթէ որպէս վաղվաղակի առանց դժուարութեան հանդերձ ոք տարածանիցէ, այնպէս եւս բիւրապատիկ դիւրաւ քան զայն[12] ձգեաց յանկարծակի զերկինս: Եւ այս են զարմանք, զի զայնչափ եւ զայնչափ ժամանակս ոչ խորշ ուրեք եւ ոչ գոգ ինչ[13] գործեցաւ յերկինս: Որպիսի ապաւանդակք[14] կարիցեն պարզ ունել, կամ որպիսի սիւնակք, կամ որպիսի ապարուամբ խառնեալ[15] ընդ երկինս՝ ունիցի զնա ձիգ եւ պարզ[16]: Այլ գիտեմ թէ չկարես ինչ յուցանել, բայց թէ ընթացեալ յԱստուծոյ զօրութիւնս լինիցիս ապաստան. ըստ այնմ եթէ ի ձեռին նորա են ամենայն ծագք երկրի: Եւ բարիք առ զայն՝[17] թէ Ձգեաց: Ի միւսում վայրի ասէ.

[1] Եւ՝ ոչ ընթերցայն յոտոտ բերելոյ, եւ չէ թէ յառաջ բերուած, ստեղծուած նիւթոյն վայ (կը խօսի:)

[2] Փխկ. Եւ ոչ զարարածոց նորին իսկ մարմնոյն երկնից: — Աբուբաքր, ստեղծագործութիւն:

[3] Ամբողջ, սովորարար՝ ազգ. Հմմ՝ անփոփոխ:

[4] Ճախարակիլ (ախոնա), ճախարակել (ըրխէ) անցընել, Հանել, կլոր շինել:

[5] Իմացիր. Նոյնպես եւ Աստուծոյ՝ միայն ան բանին վայ մի զարմանար:

[6] Անօգուտ (խորան), Հմմ՝ շինին, տկար:

[7] Այսինքն՝ Որպէս զի արարչին դիւրաւ ստեղծելը, արարածներուն միտքը վախ չձգէ: — Դէքսրաս առնէլ. անուն բայի է:

[8] Փխկ. կոչելումն կամար:

[9] Պէտք պատշաճիլ, պատշաճութիւն, Հարկաւորութիւն, օգտակարութիւն:

[10] Գոգիլ գմբէթոյէ (չէնգոմա), գմբեթի ձեւ (առաստաղ:)

[11] Չայս ոչ եմ, կ'իմացուի զօրութեամբ՝ ասայ:

[12] Օրինակին մէջն էր, դէքսրաս այն չէնեայ:

[13] Փխկ. Ոչ ուրեք խորշ շինչ եւ գոգ գործեցաւ, (եղաւ:)

[14] Ապառանդակ, քիչ մը եռքը՝ ապարամբ, նոյնանշան են. վրանի լար, չուան:

[15] Խառնել ընդ... Հմմ՝ կապել, անցընել. (խաֆթէ:)

[16] Ձիգ, պարզ, ձկտուած, բացուած:

[17] Եւ բարիք առ զայն (ի գլխ), եւ աղեկ ըմբռնէ, միտ դիր:

Գալարեսցին երկինք իբրեւ զմագաղաթ. եւ պլուր եթէ Իբրեւ զվերարկու կրկնիցես[18] զնոսա եւ փոփոխեսցին: Իբրեւ զկաւատ ինչ բարակ, այնպէս ձգեաց Աստուած զերկինն ի վերայ գլխոց մերոց, եւ մեծութեամբն եւ դեղեցկութեամբ եւ աղդի աղդի զարդուցն պաճուճանօք պարարէ զաչս մեր եւ զուարթացուցանէ. եւ ոչ միայն կարեւոր պիտոյիքն որ ի նմանէ իցեն, այլ եւ առաւելութեամբ դեղեցկութեանն վայելչացուցանէ եւ ուրախ առնէ:

Չինչ իցէ՝ եթէ Որ տայ զիշխանս յոչինչ իշնել. քանզի փոփոխումն թագաւորի ուրուք իրք դժուարինք են, այլ սակայն Աստուծոյ՝ եւ ոչ այն ինչ դժուարին է: Ցեսանեն, զորպիսի իրս որ ամենեցուն ծանօթ են՝ ածէ յօրինակ. քանզի չարաչածին երկնից չէաք մօտ[19], եւ ոչ մինչ ձգէրն զնա խելամուտ ինչ էաք: Ցեսանեն, որչափ ամենայն ուրեք ընդ տիեզերս սերմանեաց Աստուած դիտութեանն պատճառս՝ առ իւրոյ արարչութեան հաւատս[20]: Կամիս լսել բարբառ որ անդուստ ի վերուստ եկեալ ուսուցանիցէ քեզ զՑէրն, այլ ոչ կամիս ուսանել. զերս աշխարհիս կշռեա[21] բնութեանցդ՝ որ չէնոպաղորդ ընթանան, միտ դիր, եւ անտի առնուս ի միտ զՑէրն եւ զԱրարիչն:

17.

Վասն հանդիպանալ դատաստանին:

Ո՛ինչեւ դիցէ յերկրի զդատաստանն, եւ յանուն նորա հեթանոսք յուսացցին: Ցեսանեն զՀանդերձեալ դատաստանին շահ, զի յորժամ ճառք Հանդերձեալ դատաստանին յերկիր ճառեցան[1], ոչ օրէնք

[18] Գրիթել (գվէրբլօ), ծալել:

[19] Ցարթարձին չէաք մօտ, արարչութեան առն ներկայ չէինք:

[20] Այս ինքն՝ Իր արարչութիւնը հաւատալի ընելու համար:

[21] Կշռել (կպֆ), պատշաճեցնել:

---

[1] Ցորժամ ճառք յերկիր ճառեցան, երբ որ ճառերն երկրիս խօսուեցան:

[2] Իմացիր՝ Եւ թէ կամիս, ի բաց առ զբերխտունեաւթիւնն:

[3] Անմարդասիրեան, ամարդութիւն, վայրենութիւն:

[4] Ո՛րչափ աւելի եւ ասաբ եւ ասաւածասիրեան, իմացիր՝ երեւելիներէն:

[5] Փակ. եթէ ոք գող միայն իցէ:

[6] Փարիսեայ, (ֆիլ.) քաւղի, Աստուած պահէ:

[7] Իմացիր՝ զսիրելեաց:

[8] Այսպիսի ինչ համբաւ համբաւեցին, այսպիսի խօսքեր կը տարածուէին:

[9] Այս ինքն՝ Համարձակ կեալք են:

թագաւորաց կարացին յաղթել, եւ ոչ սպառնալիք դատաւորաց. ոչ քերանք եւ ոչ տանջանք, ոչ մահ, ոչ այլ ինչ խորամանկութիւնք, այլ խրատ միայն եւ յօժարութիւն՝ կարգեցին ընդ ամենայն աշխարհ ուղիղ օրէնս: Զի թէպէտ եւ կռապաշտք իցեն եւ վայելչեցեն այսպիսի օրինօք, քրիստոնէից ունիցին շնորհ, թէպէտ ոչ վասն կրօնից որ զԱստուած ծանուցանիցեն, սակայն վասն բարիքն օրինաց. զի զլաւ վարս նոցա ի լաւութիւն դարձուցին, եւ սրբեցին զերկիր յայնպիսի չարեաց: Եւ թէպէտ ի բաց առ զբերխտունեութիւնն[2], եւ անդէն եղծանես զյօրինեալ խաղաղութիւնն: Որ՝ չափ ինչ յոռութիւնք խափանեցան: Եւ զայն մի ասեր, եթէ ընդէր իսկ ոչ բնաբարձ եղեն չարիքն. այլ յայն հայեաց, եթէ ոչ սաստկութիւն եւ ոչ բռնութիւն զիջաւ. յորպիսի անմարդութեան[3] էին յառաջ քան զայն ժամանակ, յորպիսի աղէտս: Եւ զայն ոչ ասեմ եթէ ի գրոց ինչ ուսանիցիս, այլ անդստին ի վիպասանացն որ զառասպելսն գրէին. որչափ սուվ եւ սուրբ եւ սասանութիւնք[4], եւ զգողութիւնս պարծանս հաւմարէին. եւ այն եւեթ խնդրէր եթէ միայն գող որ[5] իցէ, եւ ոչ ինչ էին նախատինք. յորժամ եւ զՀերմեսեայ եւս զանուանցն ի դիս՝ լսիցես եթէ գող էր: Իսկ առ մեզ ոչ այսպիսի ինչ, այլ նմին հակառակ ոչ միայն զԱստուածոյ, փարդասա[6], այլ եւ ոչ սիրելեաց[7] Աստուծոյ այսպիսի ինչ համբաւք համբաւեին[8]:

Եւ այժմ իսկ մտիք, դեւք մտիք համարձակեալք[9] ի մէջ կռապաշտից, ի Տաճիկս եւ ի Պարս: Վասն այնորիկ եթող սակաւ մնացորդս հեթանոսու-

թեան խմորոյն, զի յամօթ պաշտօնէիցն միայն լինիցի: Եւ այժմիկն[10] իսկ ի տօնսն կապերտակս իմն զերեսաց պատեն[11], եւ փաղանս[12] ի բերան առ մոլութեանն. եւ զշան անգամ միս անխառն ուտեն. եւ յորժամ հասանէ դէպն ի մոլին, զդեանի զարկուցանէ, հերաձակ առնէ, զչլուրս եւ զչլեակս[13] տայ խօսել: Այլ առ մեզ ոչ այսպիսի ինչ, քաւ լիցի· քանզի հեթանոսաց են լկտութիւնք· զի՞նչ ինչ կայցէ քան զայն ծանեականս ծանեականագոյն:

Ցես զշար դէպն, թէպէտ եւ ի բնէն անկաւ[14], սակայն զնշմարանս չարեացն չանաց պարհել[15] մինչեւ ցայս օր ժամանակի: Զի այնչափ սաստկացեալ էր[16] յառաջին ժամանակն մոլորութիւնն, զի եւ զմարդիկ ի կերպարանս շանց կարծեցուցանէին դարձուցանել, եւ զբանն եւ զբարբառ շրջէին: Եւ եթէ չհաւատայցես, ասէին, թէ չիցէ շուն՝ ի ձայնէդ, հաւատա ի կերակրոցն[17] զոր ուտէ· զշան ձայն թերեւս չանայցէ ոք ածել[18], այլ զնոյն կերակուր զնա՛րդ ոք ախորժիցէ: Եւ մոլորելոցն այնպէս թուէր, եթէ զնուիրելիսն իսկ դարձուցանիցեն կախարդքն. եւ զայն ոչ առնուին ի միտ, եթէ դեւ իմն այնպիսի նստեալ ի վերայ մարդոյն՝ որ զկերպարանս շան ցուցանէր եւ զնոյն բարբառ ածէր, եւ զնոյն կերակուրս ծախէր կերպարանօք[19], եւ զայն ամենայն համարձակութիւն խափանեաց Աստուածն մեր. եւ յայնժամ կատարեցաւ, եթէ Ցաղնուն նորա հեթանոսք յուսացին. այս ինքն ի Քրիստոսի:

Եւ դատաստանք իմ ի լոյս հեթանոսաց: Այս

[10] Այժմիկն, սովորաբար՝ Այժմի սընդուց, սկզբնականէն զբերկուեցաւ:

[11] Պապերդակս իմն վերնոցին պարիսն, երեսին վրայ լաթի կտորուանք կը փաթթեն:

[12] Փաթանք, կապ, փաթթելու լաթ. (Խոլմոք):

[13] Զլուրս, չլեակս, լսուած, չըլլալու բաներ. տես Գ. 14, Ծան. 40:

[14] Ի բնէն անկաւ, բունը կորսընցուց, սկզբնականէն զբերկուեցաւ:

[15] Պարհել, փակ. Պահել. տես 11, Ծան. 9:

[16] Օրինակին մէջն էր՝ Ե:

[17] Օրինակին մէջն էր՝ հաստատ ի կերակրոցն:

[18] Ձայն ածել, բարբառ ածել, (շան) ձայնը հանել:

[19] Կերպարանօք, առ այլոք:

իսկ լուսաւորեցոյց զնոսա, զդատաստանն գիտել եւ զերաւունսն ի միտ առնուլ: Ցեսանե՞ս զշէս դատաստանին, զի խաւար փախեաւ, երկիւղն մերժեցաւ, ցանկութեանն կարիք փախստական եղեն[20]: Զոր օրինակ յորժամ այր դատաւոր երեւեսցի, զդողս եւ զաւազակս եւ զդերեզմանակրկիտս եւ զամենայն ազգս չարագործաց առնէ հալածական. նոյնպէս եւ մեռցն ընտրութիւն, յորժամ միւսանգամ անդրէն զիւր զօրութիւնն առնուցու եւ ելեալ նստիցի յաթոռն աստեղի, զամենայն վնասակարսն հալածական առնէ, եւ զամենայն զօգտակարս՝ համբոյրս եւ ընտանիս[21]: Կամ թէ չիցէ՞ տեսեալ քաղաքս, յորժամ դատաւորն յատենի նստիցի, որչափ ինչ ահ ի քաղաքին լինիցի, ոչ միայն վնասակարացն, այլ եւ այնոցիկ որոց չկայցէ ինչ խիղճ ի մտի. նոյնպէս եւ միաբ յորժամ առողջ իցեն եւ ելեալ իբրեւ զդատաւոր նստիցի յաթոռն աստեղի, ապա այնուհետեւ ահ եւ երկիւղ շտապէ[22] զդործն որ յառաջագոյն ինչ ոչ ի դէպ դործեալ իցեն: Եւ ոչ միայն չար խորհուրդքն յանդիմանիցին, այլ եւ այլ եւս բարք մեռցն՝ որ չիցեն ինչ վնասակարք, դողան եւ սարսեն: Զոր օրինակ յորժամ Աստուածդատիցէ՝ եւ ոչ աստեղք սուրբ դատանին առաջի նորա, եւ ոչ Պաւղոս արդարանայ. Ոչինչ գիտեմ, ասէ, զանձին, այլ ոչ եթէ այսու արդարանամ. նոյնպէս եւ միաբն յորժամ ինքեանք դատաւորք լինիցին, եւ զվնասն պահանջիցեն պատշաճական ամբաստանութեամբք, չիք ինչ որ կարիցէ զնա արդարացուցանել:

Եւ յիրաւի կամի այնպէս՝ զի զանձինս դատեսք: Այլ չհամարձակիս եւ չյօժարեմս արկանել զնիզակ մտացն ի խուճապանս[23] եւ քննել զամենայն կեանս քո, զի դատանիցես մեզս բաղումս եւ հալածականս

[20] Փախեաւ, մերժեցաւ, փոխըրջեական եղեւ, նոյնանշան եւ վայելչութեան համար փոփոխուած:

[21] Համբոյր եւ ընտանի, նոյնանշան են:

[22] Շտապէ, տագնապել, խուճապելընել: — Շտապէ զործան, զործան որ փոքրիկ էջեր, կարդա՝ Շտապէ զործան:

[23] Ի խուճապանս տրնկանել, խռովել, վրդովել, դղրդել:

առնիցես: Եւ գիտեմք եթէ բազումք իսկ ախտանան զայսպիսի ախտ. եւ ես իսկ ինձէն եւ յիմմէն[24] իմանամ եւ զայլոց. քանզի եւ ես իսկ բազում անգամ կամեցայ զմտաւ ածել զամենայն գկենացս իմոց զվարս եւ քննել ճշգրտիւ, բայց ոչ իշխեցի համարձակել[25], զի մի ի բազում տրտմութիւնս ընկղմեացին միտքս. զի թէ կարէաք ի հպրց եւ ի փորձ արկանել զմեզն, եւ բնաւին իսկ գյիշատակս մեղացն ի բաց ջնջէաք, եւ յիրաւի եւ նմանագոյնս չանայաք յայն: Իսկ եթէ մերթ խոշտանգեմք[26] զմիտս եւ մերթ ծուլանամք, զինչ ինչ ի գրելոցն շահիցիմք:

Եւ զինչ օգուտ իցէ, ասեն, զմտաւ ածել, բայց զի աւելի եւս տրտմութիւն շահիցիմք, զի աստ գմիտս ուտիցեմք, եւ անդ զպատիժն կրիցեմք: Այլ ես ասեմ եթէ գոյ օգուտ եւ ի տրտմութենէն. զի եթէ զմտաւ ածեալ[27] տատամսիցիս, դանդաղադոյն լինիցիս միւսանգամ առ այնպիսիս մտաբերել: Եւ ոչ այնչափ միայն, այլ եւ զԱստուած եւս աղաչիցես՝ ածել ի հաւան. ըստ այնմ եթէ Աստ դու նախ զանօրէնութիւնս քո, զի արդարասցիս: Զի թէ ասէն արդարացուցանել, որչափ եւս առաւել փառամսէրն: Ոչ այնչափ ինչ[28] օգնէ յանցաւորին, որչափ յորժամ հանապազ առաջի աչաց եւ ի միտս ունիցի զմեղս, եւ առէպ առէպ զըփայցէ եւ զանձն խոշտանգիցէ. ոչ ինչ այնչափ զԱստուած հաշտեցուցանէ վաղվաղակի, ոչ պահք եւ ոչ գեանաստարած անկողինք եւ ոչ հակումն, եւ ոչ այլ ինչ այնպիսիք. եւ սմին հաւանութիւն[29] ի Գրոց կարգեցից քեզ: Ասացի, ասէ, պատմեցից զմեղս իմ, եւ դու թողեր զամենայն ամպարշտութիւնս մեղաց իմոց: Ասացի, այո՛. սեւանոցս զինչ զօրութիւն է այնր՝

[24] Ինչէն եւ յիմմէն, ինքեւրս ինս եւ իմիններս:

[25] Ոչ երեսիցի համարձակեցայ, չհամարձակեցայ:

[26] Խոշտանգիլ, չարչարել, նեղել:

[27] Օրինակին մէջն էր՝ ածիլ:

[28] Ոչ այնչափ ինչ (օգնէ չանցաւորին), փակ. Ոչինչ այնչափ. ինչպես քիչ մը եաքը:

[29] Հաւանաւորիլ՝ համոզիլ, խօսք, ցուցում, ապացոյց: — Սմին հաւանաւորիլն է Գրոց ներբերեցի ինչ, ասոր ցուցում սուրբ Գրքէն առջեւը դնեմ:

եթէ Աստ դու նախ զանօրէնութիւնս քո զի արդարասցիս: Մինթէ յորժամ դու քեզէն չկամիցիս յիշեցուցանել, Աստուած ոչ գիտիցէ, մինթէ չունիցի՞ զամենագէտ գիտութիւնն, որով զամենայն գործս իրրեւ ի գրի գրեալ ունի: Այլ դէթ, ասեն, զաշխարհիս թշնամանս չշահիցիմք, զի մի ծանակ եւ առակ լինիցիմք[30]: Այլ պղպիսի մտօք ոչ գաստի զթշնամանս անցուցանել[31] կարես, եւ ոչ զանտի շահն օգտել[32]:

18.

Վայ այնմ որ իրաւունս իշխիցէ պահանջել յԱրարչէն:

Վայ ոչ այնմ միայն որ ամբաստան լինի զարարչէն իւրմէ, այլ եւ որ պատասխանի տայցէ, որ իրաւունս իշխիցէ պահանջել գլինելոյ[1] ինչ իրաց: Ես գքեզ ստեղծի, եւ դու յինէն օճան[2] խնդրես. զի թէ չէր կամեցեալ[3], եւ ոչ լինէիր իսկ: Մինթէ ասիցէ՞ կաւն ցբրուան, զի՞ կաս, զի՞ չգործես: եւ գործն՝ թէ չինք քո ձեռք: Զայս առ այնոսիկ ասէ որք գերկայնմտութիւն Աստուծոյ բամբասիցեն՝ եթէ այս ինչ պարտ էր Աստուծոյ եւ այս ինչ չէր պարտ. չինք ինչ քան զայն բարբառ ամպարշտագոյն, օրէնս դնել դատաւորին, եւ զամենագործն[4] բնութեանդ մարդկեղէն մտօք բամբասել: Թէպէտ եւ չիցէ ինչ նման օրինակս. զի բրուտն ոչ եթէ նիւթոյ[5] կաւոյն արարիչ իցէ, այլ միայն ստեղծուածոյ. եւ այնպէս որչափ ձեռնհաս ինչ իցէ[6]. իսկ Աստուած ոչ միայն պատկերիդ քոյոյ, այլ եւ նիւ-

[30] Ծանաւ ի՝ առակ լինել, ծաղր ըլլալ:

[31] Անցուցանել (զինեմանս), հոս՝ խափանել:

[32] Զանտի շահն, անդիի աշխարհքին օգուտը:

---

[1] Փակ. Զէղելոց ինչ իրաց:

[2] Օճան, օգնութիւն, բարութիւնք (պահանջել):

[3] Այս ինքն՝ Չի թէ ի՛ չէր կամեցեալ:

[4] Ամենագործն բնութեանց. տես 4, ծան. 27:

[5] Օրինակին մէջն էր՝ ի նիւթոյ:

[6] Այս ինքն՝ կրցածին, կարողութեան համեմատ:

թոյն եւս՝ ուստի եղերն, արարիչ է. կաւն ոչ եթէ
զլինելն, այլ զկերպարանս միայն առնու ի բրտէն. եւ
ոչ հեռի[7] ինչ եւ ոչ ընդդէմ դառնայ. իսկ դու որ
ամենեւին իսկ Աստուածով եղեր, նստեալ[8] համարս
պահանջես ի նմանէ:

Կաւն չդառնայ ընդդէմ, քանզի ոչ բարբառ
իսկ ունի ի բերան. իսկ դու յայն սակս դիմադարձ
լինիցիս՝ զի զբարբառդ առեր. պարգեւատուդ ընդ
պարգեւատուին կռուիս: Ընդէ՞ր ոչ ասիցես զպատ-
ճառսն, վասն որոյ ոչ պարտիս ընդդէմ դառնալ.
արար զքեզ խօսուն իմաստուն, ոչ զի առաւելու-
թեամբն ընդդիմակաց ցեւառն լինիցիս, այլ զի գնա
փառաւորիցես, եւ գնոյն[9] օրհնեսցես, ոչ զի քննիցես
եւ ի հարց եւ ի փորձ անկանիցիս[10]: Առեր լեզու ի
փառաւորութիւն[11], առեր զմիտս ի դոհութիւնս, ի
հաւատս. եւ Սիրաք ասէ. Եաու քեզ լեզու կամակար.
եւ զպատճառսն ասէ. զի օրհնեսցես գնա եւ պատ-
մեսցես զփառսն նորա: Զոնի՞ն բարբառ կաւծ. զի եթէ
ճանաչէիր զարարիչն, գիտէիր թէ[12] ես անարդադոյն եմ եւ անձայնական: Քանզի մերձ
էր ի փրկել գնոսա, եւ գիտէր եթէ բամբասելոց են գնա
վասն անցելոցն ինչ ժամանակացն՝ յորս զվիշտս կրեցին.
ըստ այնմ եթէ՝ Սակաւիկ միւս եւս սասանեալ էին
ոտք իմ: Եւ դարձեալ՝ Ասացի եթէ զնդրդ ծանեաւ
Աստուած, կամ իցէ գիտութիւն առ ի խարձրելոյ[13],
զի ահա աւասիկ սոքա մեղաւորք են եւ չաշխոյեալք
են. եւ դարձեալ եթէ Զհնդրդ իցէ զի այս եւթանա-
սունս՝ամ՝ զի անտես արարեր զմեզ[14]. եւ (զի) բազումք

[7] Հեռի՝ կամ հեռաւ, հեռացեալ, հակառակիչ, դժկամակիչ, դրդռիչ:

[8] Նստեալ համարս պահանջես. տես Ա· 19, Ծնն. 29:

[9] Զնա փառաւորիցես, գնոյն օրհնիցես. տես Բ· 1, Ծնն. 7:

[10] Ի հարց եւ ի փորձ անկանիցես, անձամբ քննել, փորձել՝ թերեւս՝ ... պրկանիլ:

[11] Փառաւորութիւն, փառաւորութիւն:

[12] Անձայնական, անձայն, անմռունչ: — Այս ինքն՝ էին քան զկաւն ...:

[13] Եթէ ի խարձրելոյ, խարձրելոյն քով:

[14] Խնդիր. Այս եւթանասուն ամ է զի ... եւ կամ Այս եւթանասուն ամ անտես արարեր զմեզ:

այսպիսի ինչ բանիւք բամբասելոց էին, ըմբերանէ
զայնպիսին եւ ասէ· Մի եթէ[15] ասիցէ՞ կաւն ցբրուտն:

Եւ տես յորպիսի դէպ ժամանակի, յորժամ
արձակուրդն առնելոց[16] էր. զի մի կարծիցի եթէ
չկարիցէ վճիռ իրացն առնել[17], եւ յայն սակս զայնպիսի
բանս ի մէջ բերիցէ: Զի եթէ անդէն ի վիշտն թո-
ղեալ էր եւ այնպիսի բանս խօսէր, եւ[18] այնպիսի իմն
կարծէր եթէ վասն զի ի վշտացն չկարաց փրկել, այն-
պիսի բանիւք պատրէ: Իսկ նա աւանիկ ի ժամանակի
փրկութեան ըմբերանէ, զի ուսանիցին եթէ ի ձեռացն
Թողուլ՝ անքննին եւ անճառ իմաստութեանն գործ էր,
եւ չէ պարտ բամբասել եւ մեղադիր լինել, եւ կամ ի
խղդ եւ ի քնին ինչ արկանել[19]: Իսկ առ Թշնամիսն
զՏերկն հարկանելոյ[20] ասելովն. Մի եթէ զօրն ամե-
նայն վարիցէ Տերկահարն. իսկ առ նոսա որք անլսյան
լեալ էին ի փրկութենէն, զկաւցն եւ զբրտի[20]. ո՞չ դի-
տիցէք, ասէ, եթէ վասն խրատու եւ ուղղութեան
արարի զայս ամենայն: Ո՞չ յառաջագոյն իսկ գուշակէի
եւ չլսէիք. եւ եթէ չլսուրուք եւ անձամբ անձանց
ածէք զպատիժս, անձանց լերուք մեղադիր եւ մի ինձ:

Եւ ոչ այնչափ միայն որոշումն[21] իցէ ընդ քեզ եւ
ընդ Աստուած, որպէս ընդ կաւն եւ ընդ բրուտն. զի
բրուտն կաւոյն չէ արարիչ, այլ միայն կերպարանաց.
եւ նոքա կարի մօտ են առ միմեանս. զի կաւն արարած
է եւ բրուտն, իսկ քո արարիչն անարար է, եւ դու՝
արարած: Եւ քանզի բազում ինչ որոշումն էր ընդ
քեզ եւ ընդ Աստուած, վասն այնորիկ ասէ. Միթէ
ասիցէ՞ կաւն ցբրուտն, զի՞ կաս, զի՞ չգործես. եւ գործն՝
եթէ չէ՞ք քո ձեռք: Միթէ պատասխանի տայցէ՞

[15] Մի երէ, սովորաբար՝ Մի թէ:

[16] Ընդհատորդ առնել, արձակել, ազատել:

[17] Վճիռ առնել էրացն, գործքը գլուխ հանել, լմընցընել:

[18] Եւ՝ շաղկապն աւելի է:

[19] Ի խոյլ եւ ի գնին արկանել, քննել, հետազոտել:

[20] Զհերկն հարկանելոյ, գլուխն է՝ զբրտի. իմացիր զբրնաին: — Օրինակին մէջ էր, զհերկն հարկանելով:

[21] Որոշումն, տարբերութիւն, խոր:

ստեղծուածն ստեղծչին իւրում. ոչ մինչդեռ կան կայցէ եւ ոչ յորժամ ստեղծանիցի[22]. եթէ այն լաւ էր մինչդեռ կան կայի, ընդէր ստեղծեր զնա. եւ կամ թէ ստեղծանել լաւ էր, ընդէր թողեր զնա կաւ. զոր բազում աղաչուրքդ[23] ի փիլիսոփայիցն ասեն, որ ծաղրն եղեն եւ ծանակական, որ զայնչափ զԱստուածոյ իմաստութիւնն կամին ընդ իւրեանց քննութեամբ արկանել, որ ուրալիքն[24] եւ ստելիքն լինին յիւրեանց շաղփաղփական յոտիւթենէն՝ զոր միշտ վայրապար նորոգեն. զի թէ բարիք ինչ էր, ասեն, ընդէր ոչ ի սկզբանէն. իսկ եթէ չէր բարիք, ընդէր եւ յետ այնորիկ: Եւ առ այն զինչ ասիցեմք՝ եթէ ոչ զայն. Մի՛թէ ասիցէ կաւն ցբրուան, կամ ստեղծուածն ընդ[25] ստեղծիչն. զբանն նա միայն գիտէ եւ եթէ երբ պարտ իցէ առնել՝ ինքն ճարտարէ: Եւ եթէ բարիք իցէ, ասեն, գործելն, ընդէր (ոչ) միշտ գործիցէ. իսկ արդ դու Աստուծոյ օրէնս ինչ դնիցես: Ո՛վ հպարտութիւն եւ թշուառութիւն որդան, հողոյ եւ մոխրոյ, որ յայնպիսի բնութենէ յանճառ եւ յանքննին՝[26] համարս պահանջիցէ, եթ ոչ ակն ածիցէ եւ յայնմանէ եւս՝ զի իբրեւ զմանկտի ընդվայրասուն եւ շատխօսս որ ոչ ունիցին ղնորատ՝ զայր ոք իմաստուն աշխատ առնիցեն:

[22] Այս ինքն՝ Ոչ երբ որ դեռ կաւ է, եւ ոչ չինուելէն եսքը:

[23] Աղաչօ՛ր, պիղծ, ապիրատ:

[24] Ուրալէ՛ր, անյայտ բառ. թերեւս՝ ուրացեալ, կամ մերժելի:

[25] Երբեմն կը դանուի ընդ փոխանակ ց:

[26] Փխ. Որ յայնպիսի յանճառ եւ յանքննին բնութենէ:

19.

Թէ չիք ծշմարիտ խաղաղութիւն եւ ոդորմութիւն ամպարշտաց:

Չիք խաղաղութիւն ամպարշտաց: Եւ յայտ է եթէ ճշմարիտ ուրախութիւնն զանվախճանականն զանթառամականն ոչ ունիցին. զի որպէս Աստուած անվախճան է, նոյնպէս որ վասն նորա ուրախութիւնն է՝ անեղծ է, միշտ բխէ, միշտ ծաղկի եւ փթթի[1]: Ցայնպիսի ուրախութենէ անմասն են ամպարիշտք. եւ ոչ ասաց եթէ չառնին[2] ուրախ, այլ եթէ ոչ դոյ իսկ ուրախութիւն. զոր օրինակ եւ յորժամ զաղքատաց ոք ասիցէ եթէ ոչ է հնար նոցա մեծանալ, քանզի չէ ինչ մարթ: Զի մարդիկ որ հանապազ ի մեղս կացցեն եւ խղճիւ չարեացն միշտ յահ եւ յերկիւղ կացցեն, հանապազ մահուց մահս մեռանին[3]. եւ մանաւանդ զի չէ պարտ իսկ զայն մահ կոչել, այլ եւս դժնդակ քան զմահ: Զի մահ լուծումն է չարեացն՝ որ զմեզ կապեալ ունիցին, եւ զոդիսն լուծանէ ի մարմնոյ շղթայիցդ. զի յորժամ զնա արձակիցէ, եւ զհոգիսն ընդ նմին փարատէ: Իսկ վարք անօրէնք՝ եւս իմն ազէտք[4] գործեն, զի երկայն են, եւ եւս յաճախագոյն բորբոքեն զցաւն, ի կապանս անձին իւրոյ շաղկն իւրաքանչիւր ոք[5], զի շաղէլն ի չար դնացիցին լինի:

Են եւ այլ ինչ կեանք վշտագինք եւ առանց մեղաց իսկ, կերակրոյն հոգք, հիւանդութեանց տրտմութիւնք, վնասք, եղերանք, զրպարտութիւնք, նենդութիւնք[6], տխրութիւնք ժամու եւ տարաժամու,

[1] Օրինակին մէջն էր՝ Եւ ոչ փթթի:

[2] Չառնէն ասրախ, փխ. Չլինին ուրախ. տես Բ. 6, Ծան. 15:

[3] Մահուաց մահս ախտանին, չարաչար կը մեռնին:

[4] Ազէտք, փխ. Ազէտս:

[5] Շաղէն (կը կապուին) ԽՐԱԽԱՆՔՆԵՐ ԻՒՐ: — ԽՐԱԽԱՆՔՆԵՐ ԻՒՐՆ բայը թէ եղակի եւ թէ յոդնակի կրնայ դրուիլ: Բայց հոս յոդնակին անսովոր է:

[6] Այս ինքն՝ Վնաս կրելը, նախատուիլը, զրպարտուիլը, նենդութիւն կրելը:

եւ որ պլ եւս այսպիսիք ինչ իցեն. իսկ յորժամ մեղքն եւս առընթեր կ՚այցեն՝ դժնդակին եւ անհամբոյր գազանն, չիք ինչ այնուհետեւ միխիթարութիւն ի միջի: Տես զիարդ շրջեր կային տատանեալ եւ երերեալ. եւ արդ զանհանճարաձն ճառել ինչ պարտ իցէ, զանյուսիցն որ քան զքարինս՝ թէպէտ եւ մարդիկ իցեն, եւս անզգայագոյնք իցեն, որք զմիտսն ունիցին եւ չվայելչիցեն ի միտս: Քանզի ի խորխորատն չարեաց մղեն ընկենուն միշտ զանձինս, եւ համարին եթէ կանգուն կայցեն գլորեալքն անկեալ[7] ի մոլորութիւնս: Զայնպիսեացն ասէ. Ոչ գոյ ուրախութիւն ամպարշտաց:

Եւ արդարեւ չիք՝ իսկ, պլ ցաւովք եւ ցաւկամքք[8] են կեանք նոցա. եւ եթէ առանձինն ուրեք իցեն, եւ եթէ զպլս ի պատիժս ինչ տեսանիցեն, պլոց պատժովքն զիւրեանց անձանց աղէտսն նկատեալ տեսանեն: Զոր օրինակ որք զուղղութեանցն հետ[9] իցեն, յորժամ լսիցեն զբարի ինչ՝ ուրախ լինին. իսկ նոքա Գրոց ունկն չկարեն դնել, քանզի ոչ կամին լսել զիւրեանց պատուհան. զի թէպէտ եւ յանդիման[10] չտանջիցեն զչարս Գիրքն, պլ յորժամ պլոց վնասակարաց ապառնան, նոքա իբրեւ լսիցեն՝ զմիտս եւ զմարմինս ալտեն. թէպէտ եւ ոչ յականէ[11] զոք, սակայն հասարակաց ապառնալեօք կսկծեցուցանեն: Որպէս եւ Պաւղոս ասէր, եթէ Հաղորդութեան զհետ երթայք եւ զսրբութեան, զի առանց պլոր ոչ ոք կարէ տեսանել զՏէր: Իսկ վնասակարն յորժամ լսիցէ, առնու՝ վերս եւ դնայ, քանզի խոցի ի միտսն ի վճիռն առնլոյ[12], եւ այն մինչ չեւ զգատաւորն տեսեալ, եւ մինչ չեւ ժամանակ առնինն իցէ, ոչ տանջանք ի միջի եւ ոչ պատիժք, եւ խիղճ մտացն զվնասն պահանջէ՝[13]

[7] Օրինակին մէջն էր՝ ընկեալ:

[8] Ցաւն, տառապանք, հեղձուխութիւն:

[9] Զօրակցութիւնցն հետ, փխկ. Հետ զուղղութեանցն:

[10] Ցանկութեան, յայտնապէս, աչքի առջեւ, ուղղակի:

[11] Ցաւանէ, կամ յաւանէ յաւանութեան, անասնութիւն:

[12] Ի չէնէն առնլոյ, փխկ. Ցառնլոյն վճիռ:

[13] Զչէտսն պահանջէ, յանցանքին համարը կը պահանջէ:

յորժամ յարժանն հայեսցի: Եւ դարձեալ՝ եթէ Ահա դին լին է դատաստանացն ընդունելութիւն[14] եւ հրոյն նախանձ որ ուտէ զհակառակորդս: Զի յորժամ ի Գրոց այսպիսի ինչ լսիցեն, ուստի՞ լինիցի նոցա միխիթարութեան եւ սփոփութեան հնարք. յորժամ ցաւոց եւ տրտմութեանց պատճառք անտի իցեն:

Իսկ պլ ուստի՞[15] իցէ ուրախ լինել. յո՞ փախչիցի, յո՞ ապաստան լինիցի. յորժամ անտի տրտմիցի եւ խոցեսցի[16]. ի նաւահանգիստ ամենայն բարութեանց մտեալ՝ ոչ միայն ուրախ չլինիցի, պլ ցաւս եւ վերս եւս առնուցու: Յորժամ Գիրքն ոչ միխիթարեսցեն զայսպիսին, զի՞նչ ինչ կայցէ որ կարող իցէ նմա միխիթար լինել: Կամիս զի եւ ի թատերըն եւս հրապարակատես[17] տանիցիմք զայնպիսին, ուր ուրախութեան եւ ծաղու տեղի է. զի վասն այնր իսկ հնարս իմացեալ է զայն նախնեացն, եւ զայն ոչ ի բարի ինչ, պլ ի ծուլութիւն առաքինութեանց եւ անկարգ վարուց ի պատճառս[18]: Ալ նոքա համարին ասել եթէ ոչ այդպէս, պլ յայն սակս, զի զհանապազորդ տրտմութիւնս՝ որ զմեր միտս հեղձուցանիցեն, այնու սփոփիցեմք: Իսկ կամիցիս, ուր ուրախութիւնքն ինչ իցեն կամ խաղ մարդկան, ուր հարսանիք եւ պայք[19] կաքաւջան կայցեն, անդր ձգեսցուք զայնպիսին. սակայն եւ անդ եւս չար զսփայցէ[20] եւ աշխարիցէ: Իսկ պլո՞ւր կամիցիս տանել. ի դատաւորացն առեանս, ուր բազումք այնպիսիք կառափին[21]. եւ անդ՝ եւս չար ոճիրս եւ սպէտս տեսանիցէ: Զի յորժամ զպլ զբ հնարած են: — Ի ձեռներէն ... այս ինքն՝ Ուռ ի ծուլացուցանել յառաքինութեանց եւ ի պատճառս անկարգ վարուց:

[19] Ուրախ, բազմութիւն, հանդէս:

[20] Զսփամ, ողբալ, հեծել:

[21] Կառափել կամ կառափել, (կառափն, գլուխ.) գլուխը կտրել, գլխատել:

[14] Ընդունելութիւն. առ խօսքը Նոր Կտակարանին մէջ է՝ Ահել ընդունելութիւն:

[15] Պլ ուստի՞, ուրիշ որ կողմանե՞: — Եթէ գրչի սխալ չէ, փխկ. Իսկ ուրդ:

[16] Օրինակը՝ խօսեցի:

[17] Թերեւս իմաստն է. Թատերաց հրապարակական տեսարան:

[18] Հնարս իմացեալ է զայն նախնեացն, հիները զանիկայ

ընդունեալ ի տանջանսն տեսանիցէ, եւ զնւբ անձն ի նոյն չարիս չանդգնեալ եւ ոչ ընդունեալ, եւս առաւել զայրանայցեն ցաւքն· զի մինն ընկեաց զՀոգւոն, քանզի եմուտ այնուհետեւ ի տանջանս· եւ միւսն յերկիւղէ եւ ի կասկածոյ եւս առաւել ուտէ զմիտս: Իսկ յորժամ յեկեղեցի եւ ի թաւտերս եւ ի Հարսանիս եւ յուրախութիւն տանիցիմք զնեղուորն, եւ միխիթարուիցէ ինչ ոչ գտանիցէ, զի գործիցեմք: Զոր օրինակ զհիւանդ ոք չարախտս[22] տհաճս յորժամ առ աղբիւր ջուրց տանիցիմք, կամ ի գետս, կամ ի ճահիճս, յայնժամ եւս աւելի պրեսցին ի փոր, զի ունին զախտն ի փորի· իսկ եթէ ի մնձու եւս ասիցես, յորժամ մեռանիցին, անդ եւս աղէտք եւ անհնարին չարիք:

Ցորժամ ի հարանեացն արտաքս ելանիցեն, ի տանջանս մտանիցին, ի պատիժս հրամայիցին[23]: Իսկ արդ անդ ոչ եւս կարեւոր ցաւք իցեն, եւ անհնարին[24] արհաւիրք եւ երկիւղք: Ոչ գոյ ուրախութիւն առ պարշտաց, ասէ Տէր: Ցորժամ Աստուած ասիցէ, մի ինչ այնուհետեւ թերահաւատ լինիցիս· ետ վճիռ, եթէ Ոչ գոյ ուրախութիւն· եւ մի այլ ինչ աւելի ակն ունիցիս քան զայն: Ցորժամ տեսանիցես զայլ ոք[25] ի տապ Ջերման գոլացեալս[26], եւ կայցեն առաջի տաշտք եւ բաժակք պէսպէս ըմպելեաց, կամ ցուրտ ջրով լի, եւ սեղան ինչ ամենալից յօրինեալ առաջի պէսպէս կերակրովք եւ համադամ խորտկօք, ընդ բարեկեցիկս ինչ համարեսցիս զախտացեալսն: Այլ ես ոչ ինչ համարիմ զծնկացեալսն[27] ի բարեացն. թէպէտ եւ ճաշակիցէ իսկ ի խորտկացն, յայնժամ աւելի

[22] Չարախտ, ցաւագար, հիւանդ: — Զհիւանդ ոք չարախտս պհաճս, փխ· Զհիւանդս ոմանս չարախտս տհաճս:

[23] Փխ· Ի պատիժս հրամայիցին դատիլ, պատժուելու հրամանն պիտի առնուն:

[24] Կաբէնաբ, անհնարքին, հոս նոյնանշան են. սաստիկ:

[25] Զայլ ոմն, փխ· Զայլ ոմանս:

[26] Գոլանամ, տաքնալ, ջերմանալ: — Օրինակին մէջն էր՝ ֆոլացնելալ:

[27] Ծնկացնել, սովորաբար՝ ձնկեալը բան մը չեմ համարիր ան բարութեանց պատճառաւ:

տանջեացին, զի տապոյ Ջերմանն տայ զկերակուրն: Նոյնպէս եւ գու յորժամ տեսանիցես զմեղաւոր ոք երկապաշտեօք[28] մեծարեալ, սպասաւորօք պատուեալ[29] որ աստի անտի անցանիցեն, եւ զողջոյն[30] եւ զխօսեացին. ի սեղանս բազմախորտիկս վայելեալս. ազդի ազդի իւղօք անուշացեալս, պէսպէս պաճուճանօք պաճուճեալս, մի ինչ երանի տայցես. այլ սգաս. Ջեր լացջեր եւ հոգւոց հանիցջեր· զի այն ոչ այլ ինչ է, այլ հրոյն որ ի մեղացն բորբոքեալ իցէ՝ կերակուրն[31]: Ձի եւս քան զեւս գայսն աճեցուցանէ, եւ ծանրութիւն եւ տաղտուկ օր ըստ օրէ ոգւոյն հասուցանէ. քանզի այնմ եւեթ պարար[32] է մեծութիւնն:

Եւ որպէս յաճախութիւն կերակրոյն ոչ միայն զհիւանդաց այլ եւ զողջոց մարմինս ապականէ. նոյնպէս եւ բազում մեծութիւնն ոչ միայն ապականեալ[33] ոգւոյն այլ եւ այնոցիկ որոց կարծիցեն եթէ առողջք իցեն, ցաւոց պատճառք է, եւ յաւելուած հարուածոց: Որպէս յայնժամ իմն աւելի չիք նոցա ուրախութիւն, յորժամ ի մեղան ուրախ լինիցին. զի տրամութիւն ինչ դեղ եւ սպեղանի է այնպիսի ցաւոց, եւ մանաւանդ յորժամ վասն Աստուծոյ իցէ տրամութիւնն. իսկ ուրախութիւնն եւ խնդութիւնն՝ յաւելուած ցաւոցն: Եւ մի ինչ զայն ուրախութիւն համարեսցիս՝ որ արտասուացն պատճառք է, որք ընդ ցաւսն ուրախ լինիցին, եւ ընդ ողջութիւնն ոչ բերկրեսցին[34]: Եւ արդ տես որչափ ինչ դանձիցեն անձանց զՀուրն. որչափ ինչ փոքր բան մարդարէութեանն ունէր զօրութիւն բազում: Եւ եթէ կամիս՝ մի ինչ

[28] Երկապաշտեայ, երց, եօ, հացկատարներ:

[29] Օրինակին մէջն էր՝ պոպոթելլ: Թերեւս գրչի սխալ:

[30] Խօսել զողջոյս, շողոքորթական խօսքեր խօսիլ:

[31] Այս ինքն՝ Այլ կերակուր հրոյն որ ի մեղացն . . .:

[32] Պարար, ճարակ, գիրցնելու կեր:

[33] Օրինակին մէջն էր, է բազում, ապականել. ինչպէս նաեւ քիչ մը ետքը՝ սրոյ խրթնեցին (որ կրնար նաեւ ըլլալ՝ խրթնեցին:)

[34] Ուրախ լինել, բերկրիլ. քիչ մը ետքը՝ զսաթքճանալ, բերկրիլ, պէսպիսութեան համար փոխուած են:

Հարեւանցի անցցուք· յորժամ տեսանիցես զդլխաւորս քաղաքաց մարմնագեղս[35], *անդամայաղթս*[36], *զուարճացեալ ի ծերութիւն պարարտութեան, յորդիս, ի թոռունս բերկրեալս, ի խրախճանս*[37] *ուրախալից, անհոգս առանց արամութեան, երջանիկս երանելիս յամենայնի, յայնժամ աւելի համարեսջիր զնոսա լալոյ եւ արտասուաց արժանի· զի զդիմի ի ներքս մեղայ հրոյն բորբոքեն· քանզի մեղքն բարութեամբն իմն սովոր են ածել, եւ ցաւոյք եւ վշտօք՝ խարհել*[38]: *Իսկ յորժամ մեղաւոր ոք իցէ, եւ ի դիւրութեան եւ ի հեշտական կեանս, յաւելուած եւս ցաւոյն լինի դիւրութիւնն: Եւ գիտեմք զազգսն որ քան զանաստուածս եւս*[39] *անխօսագոյնք իցեն, այսպիսի իմն կենաց ցանկան· եթէ կամիցի զնոյն կեանս կեալ եւ զնոյն ախտ ախտանալ· եւ այն եւս իմն աւելի դժնդակագոյն է՝ զի եւ զդան իսկ ոչ*[40] *ցաւոյն:*

20.

Ի ժամանակի ընդունելոյդ եւան, միւնչ յաշխարհիս իցեմք, չահ մեզ ցիր:

Այսպէս ասէ Տէր, ի ժամանակի ընդունելութեան լուայ քեզ: Ակնարկս եւ Սիմմաքոս՝ ի ժամանակի հաճութեան, ասեն: Զոր օրինակ բժիշկ մի որ ցաւածի օգնել կամիցի, տեւէ բաւէ եւ ժամանակին միայ[1]: Բժիշկն կարօտ է ժամանակին, իսկ Աստուած ոչ եթէ ժամանակի ինչ կարօտ իցէ· զի զառաջինն ինքն մատակարարեաց, եւ շրջիլ զնոյն՝ ինքն կարող է,

[35] Մարմնաձիգ, վայելուչ մարմնով, գեղեցկամարմին: — Գլխաւոր, առաջնորդ:

[36] Անդամայաղթ, սովորաբար՝ յաղթանդամ:

[37] Խրախճանս, խնճոյք, կոչունք, զուարճութիւն: — Օրինակին մէջն էր, Բերբերոլը խրախճանս:

[38] Խարխիր, խախտիլ, նուազիլ:

[39] Օրինակին մէջն էր՝ ևս անխօսագոյնք:

[40] Տես Ա· 19, Ծան. 4:

---

[1] Տե՛ս բաւէ՛ս ի՛ ժամանա՛կն ծայ, յարմար ժամանակի կը սպասէ:

զի կրկին լիցի ուղղութիւն· զի օգնիցէ եւ ի դէպ[2] *ժամու օգնիցէ: Զի եթէ յառաջագոյն օգնեալ էր, ոչինչ աւելի օգուտ գործէր· այլ յորժամ ի դէպ էր օգնել, յայնժամ օգնեաց, զի յայս լիցի եթէ եւ ի ձեռացն թողուլ ըստ նորա տեսչութեանն եղեւ: Եւ ընդ էր այն ժամանակն եւեթ ընդունելի իցեն*[3]*, այլ որպէս եւ Պաւղոս ասէ, թէ Ակնաւսիկ ժամանակ ընդունելի· քանզի է ժամանակ ի դէպ, եւ եթէ կորուսանիցեմք զդէպ ժամանակն, ոչ եւս այլ լինի մեզ ի դէպ*[4] *առաքինութեան: Որպիսի ինչ*[5]· *կուսանք կորուսին զժամանակն, եւ մեծատունն որ զՂազարն անտես առնէր· եւ յետոյ խնդրէին ժամանակ ի դէպ, եւ ոչ գտանէին: Որպէս զի ժամանակ ընդունելութեան յայնժամ է՝ միւնչ յաշխարհիս իցեմք· իսկ յորժամ ելանիցեմք աստի, ոչ եւս կարիցեմք յառաջնոյն ինչ ստանալ, եւ ոչ զպտուղս ապաշխարութեան ժողովել: Քանզի մարտիկ ոք, թէ՝ միւնչդեռ տեսողքն նատիցին, ի պարտութիւն մատնիցի, յորժամ տեսողացն զրաւ լիցի*[6]*, ոչ եւս կարէ զպարտութիւնն ի յաղթութիւն ածել*[7]: *Զի միւնչդեռ տեսողքն նատիցին, եւ յօրինիչ մարտին մօտ իցէ, ամենայն իմիք հնար է, եւ յաղթելոյ եւ պարտութեան· իսկ յորժամ նկատեալ*[8] *ժամանակն ի գլուխ ելանիցէն, այնուհետեւ թէ եւ աշխատիցի եւս՝ ընդ զուր եւ ընդ վայր են ճգնութքն:*

Ի ժամանակի ընդունելութեան լուայ քեզ, եւ յաւուր փրկութեան օգնեցի քեզ· եւ եւս զքեզ յօխտ հեթանոսաց: Տեսանեմ զի ի հեթանոսս միշտ

[2] Դէպ, ի դէպ ժամ, կամ ժամանակ ի դէպ, յարմար ժամանակ:

[3] Այն ժամանակն ընդունելի էին, քանզի մը եւսբ նախատեալ (որոշուած) ժամանակն ի գլուխ եւլանէին, փակ ժամանակն կը ըլ, ի գլուխ եւլանէին:

[4] Այս ինքն Ալ անկէ եւս մեզի առաքինութեան յարմար չըլլար: — Օրինակին մէջ՝ ի դէպս:

[5] Որպէսի ինչ, զարօրինակ:

[6] Ցրտիմ պատուհասն զրաւ լինէցէ, երբ որ ալ տեսնող չմնայ:

[7] Զպարտութիւնն ի յաղթութիւն ածել, յաղթութեան դարձընել, փոխել:

[8] Օրինակը՝ նկարեալ:

կարապետեն մարդարէքն՝ դառնալ Քրիստոսի Հաստատել ղերկիր· քանզի անհնարին չիոթոմէթեամբ ամբոխեալ էր երկիր յառաջ քան զգալոստան· զի ոչ այնպէս տգեղ եւ անվայելուչ էր՝ մինչդեռ սիւն եւ կառ եւ ջրոյն բազմութիւն ունէր զարարն[9] երկրի, որպէս մեղացն եւ անօրէնութեանցն խառնութիւնք եւ ամբոխք[10] չիոթեցին եղծին զյօրինեալ կարգն· քանզի միշտ մարտք, հանապազ պատերազմունք[11], խառնութիւնք, արիւնք հարազատաց, գոյժ եւ աղաղակ, լալիւն ողբումն եւ աշխարանք· Զկայր ի Հաստատութեան երկիր, այլ Աստուածն որ ելն Հաստատեաց զնա, իբրեւ զքաղաքն մի խառնեալ եւ ամբոխեալ ած ի խաղաղութիւն[12]· եւ այն իսկ են զարմանք, զի ոչ զխառնիչն եհան եւ զայլս բնակեցոյց, այլ զնոսին դարձոյց յուղղութիւնս· Զի հաղարապետք յորժամ տեսանիցեն զծառայս տերանց իւրեանց ի ստահակութեան, զնոսա հալածեն, եւ զայլ ի տեղի արկանեն[13]. իսկ Աստուած կամեցաւ զիւր մարդասիրութիւնն ցուցանել· զնոսին իսկ որ ի ծուլութիւնն էին՝ ած յառաքինութիւն. զի ոչ զպիտանի զրաց, այլ զանյոպս՝ որոց ոչ ակն ինչ կայր[14], արար վարդապետս· որպէս զՊաւղոսն որ Հայհոյիչ էր եւ հալածիչ· որ ասէր, Զի նախ յիս ցուցցէ զառաւելութիւն մեծութեան քաղցրութեան իւրոյ· յօրինակ այնոցիկ որ հաւատացին իցեն ի նա ի կեանսն յաւիտենից: Եւ քանզի խրատ վարդապետութեան ոչինչ կարաց օգնել, ոչ երկիւղ գեհենին, ոչ հրոյն ապառնալիք, ոչ տանջանացն հրաւէրք· վասն այնորիկ զայն եւեթ ստէպ ասէր, եթէ Ոչ եկի կոչել զարդարս այլ զմեղաւորս յապաշխարութիւն· եւ Ոչ եկի ղի դատեցից զաշխարհ, այլ զի կեր-

[9] Արար (Էրէրէ)· կազմուածք, զանգուած, մարմին:

[10] Խռովութիւնք, ահբոխք, նոյնանշան են:

[11] Մրկտ՛ , հանապազ պատերազմունք , նոյնանշան աւելադրութեամբ:

[12] Աձել ի խաղաղութիւն, խաղաղցընել· տես Բ· 19, Ծան· 21:

[13] Զայլ (Ձաուայս) է դէպ տրխունին, ուրիշ (ծառաներ) տեղը կը դնէն:

[14] Զանյոպս որոց ոչ ակն ինչ կայր, փխկ· պարզապէս ըսէ՝ Զանցոյսս:

ցուցից: Վասն էր փախչիք· ընդ էր սրանալք[15]· միթէ պատճառ եկի պահանջել· միթէ ծանր ինչ իցէ քարոզութիւնդ, միթէ տաղտկալի՞ ինչ է գալստեաս: Ո՞վ ոք փախիցէ ի բժշկէն[16]· միթէ դէղքն ինչ դաժանք իցեն· ոչ ասացի եթէ լացէք եւ աշխարեցէք եւ կոծեցարուք· (այլ) եթէ միայն եկայք առ իս եւ գոյնիք հանդիստ· եւ զինչ դանդաղանք իցեն գալդ առ իս[17]:

Իսկ իբրեւ տեսս եթէ ոչ կամին գալ, շրջէր ընդ քաղաքս, ընդ գիւղս· քարոզէր եւ ասէ· Ապաշխարեցէք· իսկ նոքա ի հեռ[18], ի նախանձ եւ ի չարագործութիւնս մտաբերէին: Ո՞վ ոք ընդ իւր բարիս ինչ նախանձեսցի: Եւ արդ տեսցուք եթէ ո՞չ յոլովագոյն զարմանս այնպիսի ախտիցն կատարեաց· միթէ չբժշկեաց զբորոտն եւ առաքեաց[19] առ քահանային՝ առ քննիչ բժշկութեանն: Միթէ ձերում իշխանութեանն ինչ ցանկացայ· միթէ չմատուցի պատարագս ըստ օրինացս, միթէ չմոռի ընդ հնազանդութեամբ, որ տէրս եւ տուիչս էի օրինացս: Ո՞ւ իւիք ձաղ[20] ինչ կամ ձունիս արարի զձեզ· միթէ փութացայ երբեք արկանել զձեզ ի փառացն ձերոց եւ ոչ առաւել հատատել ի փառս· ո՞չ ապաքէն վերիպելոցն առ ի ձէնջ պատուիրեցի թէ Զամենայն զոր ինչ ասիցեն ձեզ արարէք, բայց ըստ գործոց նոցա մի գործիցէք· զի եթէ ըստ գործոց գործէին, ապա եւ լսէին իսկ ոչ բանիցն ձերոց: Միթէ Աստուածոյ ինչ վերիպեցայի· ո՞չ զամենայն ինչ Աստուծոյ նուիրեցի· ո՞չ որպա[21] բժշկեցաւն ի լեգէոնէն, ասացի թէ Փառաւորէ[22] զԱստուած, եւ միւսումն՝ եթէ երթ առ քահանային, եւ մատոյց պատարագս փոխանակ փրկութեանց:

[15] Վասն էր, ընդէր· — փախչէ, արձանագրչ, նոյնանշան են եւ վայելուչ կերպով փոխուած:

[16] Օրինակին մէջն եր՛ է բժշկեսէ, քիչ մը եարը՝ լացէք ի աշխարեցէք:

[17] Այսինքն՝ ինծի գալն ինչ դանդաղելու բան է:

[18] Օրինակին մէջն եր, եհ հեռ իս նախանձ:

[19] Փխկ· Զբժշկեաց եւ ո՞չ առաքեաց· տես Բ· 11, Ծան· 8:

[20] Ձաղ առնել, ծաղր, խաղք ընել: — Ձաղ իմ՝ ինծի առնել առնել, թերեւս ըլլայ նոյնանշան:

[21] Ո՞չ որպա՞ բժշկեցաւ, փխկ· Ո՞չ այն՞ որ բժշկեցաւ:

[22] Փառաւորէ, փխկ· Փառաւորեա· տես Գ· 23, Ծան· 28:

21.

Ոչ թէ վայրապար ինչ կեսպն շատ իցէ, այլ բարւոքն կեսպ:

Ի բաց լեր յանիրաւէ անտի եւ մի երկիցես, եւ դողութիւն առ քեզ մի մերձեսցի: Եւ արդ աղէ ասա. ընդէր իսկ երկնչիցես. զի չէք ինչ այնպիսի վշտագին[1] յորժամ ի չարիս ոք կեցցէ, ոչ զեղծս եւ ոչ սկարածդոյն եւ ոչ դիւրածախ. զի այնպիսի կեանք իրրեւ զխոշի Հողմոյ են, եւ իրրեւ զխոտ եւ իրրեւ զեղէգն:

Եւ եթէ կամիս քննեացուք իսկ զերան. զի զշարէն թէպէտ եւ ամբաստան ոք չիցէ, հանապազ յահի եւ յերկիւղի եւ ի կասկածանս է. իսկ արդարոյն թէպէտ եւ բազում սուտ վկայք ի վերայ կուտիցին՝ աներկիւղ եւ անկասկած է. եւ ոչ ոք կարէ ի նմա ինչ դամնագիտ լինել[2]: Եւ թէպէտ եւ զօր ինչ ի՛վերայ դայցէ, եւ ունիցին եւ տանջիցեն, սակայն ոչ ինչ վնաս կարիցեն նմա առնել. եւ եթէ սպանանիցին եւս, սակայն ի վախճանին իւրոյ ունի զվարս առաքինիս, յորժամ ոչ իրրեւ զվնասակար ոք մեռանիցի: Այլ սակայն, ասեն, սպանանեն. եւ եթէ այդպէս չմեռա-նիցի, միթէ այլազգ ինչ չմեռանիցի: Թայց ոչ իսկ մեռանի այնպիսին. կամ զի՞ իսկ դիտիցես զի բա-զում անգամ մնՀ բազում լաւ են քան զնահս այլոց: Որպէս զի ամենայն ուրեք ոչինչ պարտ է խոտել զկեանն, եւ մի յամենայն վայրի փախչել ի վախճանէն[3], այլ ի չար վախճանէն. զի ոչ այն եւ ոչ միւսն առանձինն՝ ոչ յոռիան եւ ոչ յարուեստիւնն[4] պիտանացու ինչ են, այլ ի կարգացն[5] ընտրին թէ որպիսի ինչ են:

[1] Վշտաբեր, վտանգաւոր:

[2] Գամնաբեր լինել է նմա, սուտ վորպարար՝ նմա:

[3] Այս ինքն՝ Ոչ ամենայն ուրեք պարտ ինչ է խոտել զկեանն եւ ոչ յամենայն վայրի . . . :

[4] Այս ինքն՝ Ոչ ի յոռիան եւ ոչ յարուեստիւնն, ոչ չար՝ վատ գործոց եւ ոչ ալ քաջութեանց մէջ:

[5] Կարգ, վարք, վարմունք. տես Գ. 6, Ծան. 2:

Զի՞նչ ինչ քան զմահն Յովհաննու կայր երա-նելի, եւ կամ զինչ թշուառական քան զՀերովդէն. զի վախճանեալն զկենդանին երկեցուցանէր: Լուաւ, ասէ, Հերովդէս զլուրն Յիսուսի. Յովհաննէս, ասէ, ուրեմն յարեաւ ի մեռելոց, զոր եմն սպանի: Եւ արդ զայն քննեացուք. կեանքն լաւ իցէ, եթէ բարւոքն կեալ. յայտ իսկ է թէ բարւոքն կեալ: Գիտեր Յիսուս զայ-նոսիկ ոք ի չարիսն կեցեն[6], եւ զչեզնելոցն իրրեւ զե-զնելոց ճառէ. լաւ էր, ասէ, նմա թէ բնաւ իսկ չէր ծնեալ մարդն այն. զի ցուցցէ թէ չլինելն քան զգա-բաչարն լինել լաւագոյն է. եւ այլուր՝ եթէ Երանի իցէ մեռելոց որ վաղուց իսկ իցեն մեռեալ քան զկենդա-նեացն[7]. որպէս զի ոչ վայրապար[8] ինչ կեալն լաւ իցէ, այլ բարւոքն կեալ. զի յորժամ այսպիսի ինչ չլինիցի, ո՛չ ապաքէն ամենայն մնՀ լաւ է քան զկենանս: Եւ արդ՝ դուք իսկ ձերոց անձանցդ զո՛ր ըղձանայիք ի կեանս ձեր. թուի թէ զմահն Յովհաննու: Օ՛ի մինն բիւրուց բիւր անգամ ամբաստանս ունէր, եւ յառաջ քան զայն ամենայն զիւրոց մտացն խոշճ. քանզի ի յաւս Հարեալ դողայր եւ սարսէր, եւ աստ ի Հարուածս էր, եւ անդ պատժոց եւ տանջանաց ակն ունէր. եւ միւսն Հանգուցեալ գադարեալ[9] ի հոգոց իրրեւ զմար-միկ մի նահատակ որ պսակիցի յաղթութեամբ, եւ ամենայն ուրեք Հնչեալ քարոզիցի[10] առաքինու-թիւնն. եղեալ թագ ի գլուխ, կատարեաց զվաս-տակսն, զարմանալի եղեւ քարոզութեամբն, յարգեալ գովեալ ոչ միայն ի Համահերսն ազգականաց[11], այլ ի վերին զօրութեանցն՝ որք լինէին տեսողք յաղթո-ւթեան նահատակին, ի հրեշտակաց՝ նոցին անուանա-կիցն, զի եւ նա հրեշտակ կոչէր, քանզի զհրեշտակաց Համարձակութիւնն եցոյց յանձին:

[6] Կեցեն, փոխ. կեսպցեն. տես Բ. 16, Ծան. 18:

[7] Փոխ. քան կենդանեացն. տես Գ. 18, Ծան. 33:

[8] Ոչ վայրապար ինչ կեալն, չէ թէ պարզապէս ապրիլը:

[9] Հանգչիլ դադարիլ, դադրիլ. տես Բ. 3, Ծան. 15:

[10] Հնչիլ քարոզիլ, քարոզել. տես Ա. 12, Ծան. 26:

[11] Համայիրք ազգական, նոյնասեռ, նոյնազգի: — Ի Համակերսն ազգականաց. տես Գ. 7, Ծան. 23:

Եւ արդ ընդ ո՞ զարմանայցես, զո՞ գովեսցես. զՆերո՞ն եթէ զՊաւղոս. ո՛չ ապաքէն միւսն[12] յարքունական սպասս էր, եւ միւսն ի բանտի, եւ մինն սպանանէր, եւ միւսն մեռանէր: Արդ իւրաքանչիւր ի ձէնջ իբրեւ զո՞ ըղձանայիք. իբրեւ զՆերո՞ն որ սպան, եթէ իբրեւ զՊաւղոս որ սպանաւն: Եւ զի պիտոյ իցէ զՆին պատմուճիւնս յիշել. իբրեւ զբռնաւո՞րն՝ որք կոտորէին՝ կամիք լինել, թէ իբրեւ զվկայն որ ի նոցանէն կոտորեցան: Եւ արդ զի՞ պիտոյ իցէ հարցանել, որ[13] արդիւնքն իսկ ընդ մեր տան պատասխանի. զի զնոսա բազում անգամ անիծանէք իսկ եւ եղկելիս համարիք, եւ սոցա՝ ամ յամէ[14] գայք խնդուքեամբ առնել յիշատակս: Եւ արդ ոչ միայն զկենացն լինիցիմք կըշռկղմի՝[15] այլ զբարիսքն կենաց, եթէ մեռանել հաւանիցէ եւ եթէ կեալ: Ոչ ասեմ, ասէ, եթէ զնասիցիս ինչ, այլ զի եւ երկնչիցիս իսկ ոչ, բստ այնմ՝ եթէ Արդարն իբրեւ առիւծ յանձնապաստան է. ոչ այնպէս ինչ կարէ առանց նենգուքեան առնել զոգիան[16], որպէս յորժամ միտքն սուրբ իցեն ի խղճէ. եւ ոչ այնպէս ինչ նենգէ զոգիան, որպէս մեղացն խորհուրդք եւ մտացն խիղճ: Ո՞չ տեսանես որպիսի ոք մեծ եւ անուանի եւ Հանճարեղ էր Դաւիթ, այլ յորժամ պատուհասեցաւն եւ յանդիմանեցաւ ի շինական եւ աղքատ[17] առնէն՝ որպիսի խոնարհութիւն կալաւ յանձին. Մեղայ, ասէ, Ցեւառն. վասն այնորիկ իսկ եւ վայ-վաղակի թոռան նմա մեղքն: Զի ահաւադիկ եկէք ի քեզ վասն իմ պանդխտեացին, եւ զքեզ ապաստան արասցեն. զի տայ լինել քեզ նախանձելի վասն ապաւուճ-պաշտուհութեանն, զի բազումք ցանկանայցեն քեզ վասն բարւոք կարդացն: Եւ ոչ այն սակաւ ինչ պարգեւք իցեն՝ եւ յետ այնպիսի գերութեան նախանձելի

[12] Իմացիր կամ կարդա՝ գինն:

[13] Իմացիր կամ կարդա՝ ոբ:

[14] Փխկ. Ցամէ յամ, տարեւէ տարի:

[15] Կշռկղմի լինել (կշռկղ), սիրտ կապել, փափաքիլ:

[16] Ձկայ բան մը՝ որ հոգին այնպէս անենգուելի ընէ: — Տես Ե· 2, Ծան. 3: — Ոգի, ասց, յոգն· կը գործածուի՝ փխկ. եզ· հոգի:

[17] Փխկ· Եւ յաղքատ առնէն:

լինել[18]: Եւ զքեզ ապաստան արասցեն վասն իմ. զի ծանիցեն եթէ ոչ վասն իւրոյ ինչ արդարութեան, այլ վասն Աստուծոյ մարդասիրութեանն:

Ահաւասիկ ես Հաստատեմ զձեզ, ոչ եթէ որպէս դարբինն մի փքովք զկայծակունս[19] եւ յառաջ բերէ անօթ ի գործ: Դարձեալ ի հաւատարիմ իմն միտս ձգէ զնոսա, զի որպէս դարբինն զապականեալ անօթն առնիցէ նոր՝ փքովքն եւ կայծակամբք, նոյնպէս լինիցի, ասէ, քաղաքդ ձեր նորաշէն նորակերտ[20] իբրեւ զանօթ ինչ նոր, որ այն ինչ ելեալ իցէ ի բովոյ եւ փայլիցէ. նոյնպէս եւ քաղաքն պայծառացեալ ծաղկիցէ ի դարձին: Այլ ես Հաստատեցի զձեզ ոչ ի կորուստ. զամենայն անօթ մեքենաւոր[21] ի քեզ ոչ յաջողեցից. իսկ այլքն ասեն, եթէ Ահաւասիկ ես Հաստատեցից զքեզ ոչ ի կորուստ. ապականել զամենայն անօթ հնարական: Վասն այնորիկ իսկ արարի զքեզ ոչ զի կորուսից: Եւ ուստի՞ յայտ է. զի թէ ի կորուստ ինչ Հաստատեցի, բնաւ եւ առնեի ոչ զքեզ: Եւ զի այս այսպէս է, վկայեսցէ այն ղոր Ամենաբուեանն[22], ասէ, եթէ Ոչ զուարճանայ Տէր ընդ կորուստ կենդանեաց: Հաստատեայ Աստուած ի լինել զամենայն, եւ ի փրկութիւն են ծնունդք աշխարհի. եւ ամենայն բարբառ որ յարիցէ ի վերայ քո՝ ի դատաստանս պատրաստեսցես զնոսա. եւ պատժաւորքն քո եղիցին ի նմա:

[18] Օրինակին մէջն էր՝ լիներ:

[19] Այս ինքն՝ (ինչպէս որ Ե· սայեայ մէջ է·) Ոչ եթէ որպէս դարբին մի փքովք զկայծակունս աւթարձանէ (կը բորբոքէ:) Օրինակին մէջ բայը մոռցուած կ'երեւայ:

[20] Նորաշէն նորակերտ (+աղաղ), նոյնանշան են. նոր շինուած: — Նորաշէն, նորակերտ. տես Բ· 16, Ծան. 30:

[21] Մեքենաւոր, քիչ մը եաքը՝ հնարաւոր (անօթ), խարեական, վնասակար. — Եսայեայ մէջ է, Անօթ վնասակար:

[22] Ամենաբուեանք, ամէն բան հնարող, հոմ· գործակատար առնուած է, իմաստութեան գիրքը, եւ անոր հեղինակը, որուն յատկացեալ ածականն է:

22.

Թէ ըստ յառաքինուն[1] եանն յիշատակի, ոչինչ իսկ են այլ յիշատակք:

Տաց, ասէ, նոցա ի տան իմում եւ ի պարսպին իմում տեղի անուանի՝ առաւել քան ուստերաց եւ դստերաց իմոց, եւ անուն յաւիտենից տաց նոցա: Վասն այնորիկ իսկ ցանկալի են գործքն, զի զյիշատակն մեր անմահ պահեն, եւ ոչ տան ժամանակաց ածել ի մոռացմունս[2]: Եւ անուն յաւիտենից առաւել քան ուստերաց եւ դստերաց: Ցիրաւի իսկ. զի այն ըստ բնութեանն է, եւ այս ըստ կամաց, զի այս ի Տարիէ, եւ այն ըստ առաքինութեանց:

Եւ լաւ իսկ է առաքինութեանն անուն քան զուստերաց եւ զդստերաց[3]. այլ զի մի յիշեցիմք եւեթ, այլ զի ի բարիսն յիշեցիմք[3]. զի մի ի սուտ կարծեացն պատիժս մնանիցեմք[4]. զի որ ի չարիս ինչ անուանիցի, յետ չարեացն կորստեան եւ նա կորստական է: Անուանի է Յուդաս ընդ ամենայն երիվիր, այլ ի չար եւ ի սատակումն իւրոյ դլխոյն. անուանի է Պաւղոս, այլ ի բարի եւ յօգուտ յիշելեացն[5]: Եւ զայս ոչ եթէ վայրապար ինչ ասացի, այլ քանզի տեսանեմ զբազումս զի ապարանս գեղեցիկս շինեն, եւ գերեզմանս նկարեալ հաստատեն, ոչ վասն այլ իրիք, այլ յորժամ վախճանիցին[6], անուն եւ յիշատակ շինուածոցն թողուցուն յերկրի: Ցուրտ եւ անօգուտ մխիթարութիւն շահին անձանց յայնպիսի հայթայթանաց. զինչ օգուտ իցէ մեռելոյ եւ անշնչի շինուածոցն պաճուճանք, յորժամ ասիցեն եթէ այսր անուան են

[1] Ի մատուցանս ածել, մոռնալ. տես եւ Գ·12, Ծան·16:

[2] Այս ինքն՝ քան զանուն ուստերաց եւ դստերաց:

[3] Այս ինքն՝ Չէ թէ որ պարզապէս յիշուինք, հապա բարի բաներով յիշուինք:

[4] Այս ինքն՝ Չի մի մնանիցեմք ի պատիժս սուտ կարծեացն (չպատժուինք): — Օրինակին մէջն էր՝ պոռնկեմք:

[5] Ցիշողին. տես Ա·17, Ծան·7:

[6] Ցորժամ վախճանիցին, մեռնելէն եսքը:

ապարանքն, այսր անուան է շիրիմդ. եւ օգուտ ինչ չիք, բայց վնաս մեծ: Չի իբրեւ կարճամտի եւ անքաւի[7] եւ ագահի եւ յափշտակողի անուն բամբասիցի, եթէ զորբոյ յափշտակեաց, եւ զայրիս մերկացոյց, զի գերեզմանս շինեսցէ եւ շիրիմս կանգնեսցէ[8]. եւ այն կանգնեալ կայցէ իբրեւ զարձան մի անօգուտ, ամբաստան չարեացն նորա եւ յիշատակ ապիրատութեանցն. զի եւ որք ողորմել կամիցին՝ չողորմիցին. զի ոչինչ այլ աւելի գործեցին, այլ զի անմահական ամբաստանութիւնս թողուցուն այնու կենդանեաց:

Քան զի անօգուտ շիրիմ իսկ կանգնեալ թողուցուս[9] յանուն եւ ի պարծանս, հնարեաց թողուլ, ո՛վ մարդ, անուն եւ յիշատակ՝ մարդիկ խօսուն[10], որ կարիցեն պատմել միշտ զքո ինչ առաքինութիւնս, եթէ նոպաւ կեցեալ, նոպաւ վերկեցեալ ի վշտաց, նոպաւ մխիթարեցեալ յաղքատութենէ եւ ելեալ ի կարօտից. այն են յիշատակ եւ անուն՝ յորժամ խօսունքն եւ իմաստունք վայելեսցեն. ոչ եթէ քարն եւ բուռն[11] եւ հողն, այլ մարդիկն որ զոհանայցեն զԱստուծոյ վասն քո:

[7] Ընչաք, կարօտեալ, չքաւոր. հոմ՝ կծծի, աչք անկողմ, ծակաչք, սոված:

[8] Գերեզման, լերկմ. — լինել, կանգնել, նոյնանշան եւ գեղեցիկ զանազանութիւն բառից:

[9] Այս ինքն՝ Փոխանակ չընչին շիրիմ կանգնած թողուսլոյս: Ցես եւ Ա·19, Ծան·56:

[10] Այս ինքն՝ Քանա որ քեզի անուն ու յիշատակ՝ բանաւոր մարդիկներ թողուս:

[11] Բդոտ, գամ, կիր· (ասը, էրէքճ, պոպանա:)

Ե· ՍԵՖԵՐԻԱՆՈՍ ԵՄԵՍԱՑԻ

ՃԱՌՔ

1.

Վասն անպատում աստուածեղէն գնոմէ խնամեանն։

Ընճաւն է Աստուած եւ անպատում[1], որում ոչ միաք հասանեն եւ ոչ խորհուրդք բաւեն[2], ոչ լեզուաւ պատմի, եւ ոչ բերանով ճառի[3]։ Ոչ միայն ըստ մարդկան դիտութիւն անցանէ, այլ եւ ոչ երկինք բաւեն, որ լուսով վառեալ՝ եւ զԱստուծոյ դուշակեն[4]. եւ ոչ ամենայն արարածք, որ ի միասին օրհնեն՝ եւ միանգամայն[5] վըրիպեալ գտանին[6]։ Ոչ արեգակն ծաղեալ, եւ ոչ լուսին՝ փոփոխեալ եւ զանփոփոխն քարոզեալ. եւ ոչ պարքն աստեղայն յօրինական կայանիւքն՝[7] դյօրինիչն։ Ոչ տիւ ընդ դիշեր փոխանակեալ[8], եւ ոչ ծով ընդ ցամաք չմարտուցեալ, որ եւ մարտուցեալ՝ նահանջի։ Ոչ երկրաւոր կենդանիքն՝ զկենդանին, եւ ոչ ծովական կայտառք զպարգեւիչն, եւ ոչ թեւականք՝[9] օդոյս կոտորիչք։ Եւ զի՞ եւս յաճախեցից զերեւելեացս ճառել. ուր ոչ հրեշտակք եւ ոչ հրեշտակապետք կարեն տալ զԱստուծոյ զՀան-

[1] Ընճաւ է անպատում, նոյնանշան են, անպատմելի։

[2] Հասանել, բաւել. — փոխ խոհեմութիւն, նոյնանշան եւ վայելուչ կերպով փոփոխուած։

[3] Պատմել (լեզուաւ), ճառել (բերանով), նոյնիմաստ են. պատմութիւն։

[4] Գուշակել (զԱստուծոյ), յուզընկալ, յայտնել, յիշեցընել։ — Փակ. վ առեալ զԱստուծոյ գուշակին. է՞ աւելագրութիւն է. տես Ի. 5, Ծան. 31։

[5] Ի միասին, միանգամայն, նոյնանշան են. միակեաղ։

[6] Վրիպել՝ փախչել, չեն հասներ, չեն բաւեր։

[7] Յօրինական (յայտնի), կարգաւորեալ, բարեկարգ (դիրք)։ — Այս ինքն՝ եւ ոչ ալ աստեղայ բազմութիւնը... ա բարիչը կը քարոզեն։ Ցես եւ Դ. 15, Ծան. 22։

[8] Ուրիշ օրինակ մը՝ Ոչ տիւ ընդ դիշեր փոխանակեալ։

[9] Թռչունք, թեւաւորներ, թռչունները։ — Է՞ ոչ ինքնաիւն՝ օդոյս կոտորիչք, եւ ոչ ալ օդը պատող անցնող թեւաւորները։

գամանս[10]. բայց միայն Հոգին քննէ զկորս Աստուծոյ. ըստ այնմ՝ զոր երանելի Առաքեալն ասէ, թէ Ոչ ոք գիտէ զմարդոյն, որ ինչ ի մարդն է, բայց միայն Հոգի մարդոյն՝ որ ի նմայն է. նոյնպէս եւ ոչ զԱստուծոյն ոք[11] գիտէ, եթէ ոչ Հոգին սուրբ։ Մտադիւրութեամբ սկսանիմ ճառել, ախորժելով[12] եւ դուք արժանի արարէք լսել։

Սկիզբն ամենայնի՝ Աստուած է. եւ ինքն եւ ոչ ի միոչէ սկզբանէ եղեալ։ Մի է սկիզբն ամենեցուն, աղբիւր ամենայնի. աղբիւր՝ ոչ բխեալ յիւրմէ վտակս, այլ ինքն կացեալ մնացեալ որպէս էրն. եւ զայլսն արար կազմեալ արարչութեամբն։ Մին միայն է ճշմարիտ թագաւոր. ոչ ի նմանեաց յառաջադոյն գտեալ, եւ ոչ ի հանդիսատպաստուց աղնուագոյն երեւեալ։ Ոչ կարօտ սպասաւորաց, քանզի ոչ ի նորա պէտս ինչ են պաշտօնեայքն, այլ ամենեցուն օգնէ, եւ ամենեցուն բաւական է. եւ զինա՝ ինչ ոչ տանի[13], քանզի ինքն անբաւ բնութիւն է, անփոփոխական հաստատութիւն[14], անայլայլական[15] պատիւ. ոչ ի խնարհ նուաղեալ գտանի, եւ ոչ ի վեր զարգացեալ եւ աճեցեալ. քանզի կատարելոյ՝ եւ աճելն նուազութիւն է[16]։

Մի է՝ յիւրմէ ինքնակաց, եւ ոչ ինչ յումեքէ ընկալեալ։ Ոչ ընդ ծրով անկանի[17], կամ փակեալ եւ սահմանեալ. ոչ փոխ առեալ յումեքէ՝ թէ հատուցանիցէ. ոչ այլովք եւ այլովք ի մի ինչ կատարեալ[18], եւ ոչ ի բազում իրաց ի մի ինչ բովանդակեալ. քանզի եւ ոչ ինչ յառաջ քան զնա։ Անմարմնական

[10] Հանճարանալ (Աստուծոյ), աստղագիտութիւն, որպիսութիւն, բնութիւն։

[11] Փակ. Նոյնպէս եւ ոչ ոք զաստուածոյն գիտէ։

[12] Մտադիւրաբերութեամբ, ախորժելով, նոյնանշան են. յօժարութեամբ։

[13] Զինա ինչ ոչ տանի, ինչ անպովանդակելի է։ Ինչ անուն բայի է։

[14] Անփոփոխական հաստատութիւն, անփոփոխելի զոյացութիւն, ենթակայութիւն։

[15] Անայլայլական, անայլայլելի։

[16] Այս ինքն՝ վ առն զի կատարեալ եղոյնն՝ նոյն իսկ աճելը նուազութիւն մըն է։

[17] Ընդ ծրով անկանիլ, սահմանի տակ իյնալ, պարագրիլ։

[18] Ոչ այլովք եւ այլովք..., չէ թէ այլեւայլ բաներով ամբողջ մը ձեւացած, լրացած։

եւ պարզական, զառեալ եւ մեկնեալ յամենայն ի մարմնական յօդուածոց[19], որոշեալ եւ զառեալ[20] յամենայն կարծեաց: Այլ մարմին տիարութեամբ վրիպեալ գտանի, եւ ոչ տրամի թէ ընդէր վրիպեցաւ. քանզի փառաւորի ամենազօրն յաղթող:

Եւ քանզի շնորհեաց մեզ բանս եւ խօսս, տաւցուք պատուղ պարգեւատուին՝ յորոց մեզս[21] պարգեւեաց: Օրհնեսցուք որչափ եւ կարող իցեմք, եւ ճառեսցուք չափով զանճառէն. եւ պատմեսցուք կշռով զանպատում[22] զօրութենէն. զի հասանել կարասցուք, թէ անհասական է: Եւ զայս համարեսցուք մեզ հասանել, գիտել զԱստուածոյ՝ թէ անհասական է[23]: Եւ թէ պարտ եւ պատշաճ ինչ իցէ բերել սմա օրինակ յերեւելեացս. յորժամ ոք ընդ զննական[24] արեգականս նայիցի, պշնելով եւ չնչմարելովն, ճանաչէ զպայծառութիւն լուսաւորութեանն. եւ ոչ զի եռեան՝ եռեաս, այլ զի ոչ ստէպ պշեաս՝ իմացաս: Այլ չէ անպատիժս[25], այսպիսի օրինակ ի մէջ բերել վասն Աստուծոյ. քանզի մարմնական արեգակնս՝ թէպէտ եւ լուսաւորագոյն է, մարմին լուսաւոր է եւ ոչ Աստուած անմարմնական: Այլ թէպէտ եւ առնուցուք ի պէտս իբրեւ օրինակ, այլ մի յայսպիսի ինչ իրս իջուցանել[26] զանհասականն. քանզի ի վեր է Աստուած քան զամենայն օրինակս, եւ ոչ ինչ է նման նմա կամ հանդոյն. ոչ համեմատ եւ ոչ հաւասար. ոչ կարծիք եւ ոչ կշիռ:

Եւ արդ՝ զիարդ. լռեսցո՛ւք, եւ ո՛չ ճառեսցուք.

[19] Մարմնական յօդուածք, նիւթական բաղադրութիւն:

[20] Զատեալ, զերծեալ, սրբեալ, բաժնեալ. նոյնանշան եւ զանազանութեան համար փոխադրեալ:

[21] Փակ. ցայսոսիկ զոր մեզ պարգեւեաց:

[22] Ճառեսցո՛ւք, պատմեսցո՛ւք. — չափով, կշռով. — զանճառէն, զանպատում (զբառնին). հոս՝ բառերուն պէտք սուեթիւնը խիստ վայելուչ է:

[23] Այս ինքն՝ Մեզի համար բաւական ըմբռնել մը համարինք դիանալնիս թէ Աստուած անըմբռնելի է:

[24] Զննական (արեգական), տեսանելի, նիւթական:

[25] Այլ չէ անպատիժ, բայց առանց պատժոյ չ'անցնիր:

[26] Փակ. Այլ մի յայսպիսի ինչ իրս իջուցցուք:

եւ ո՛չ երեւեսցի մեր մտերմութիւն: Այլ ի ճառելն նշանակեսցուք, թէ չէմք բաւական ասել· զի յասելոյ անտի՝ աստուածութիւնն յայտնեսցի, եւ յոչ բաւական լինելոյ՝[27] զգաստանալական փառն քարոզեսցուք: Անսկիզբն է Աստուած, անճառ եւ անհասական, անհանդուրժական[28], անպատում, որ ոչ տեղեօք սահմանի, եւ ոչ վայրօք բովանդակի[29]. զատական յամենայնի[30], որ զամենայն ունի, եւ ամենեցուն առաջնորդէ: Ոչ վաղվաղակի յետ իւր զերեւելի եւ զննական եւ զգեւանական[31] հաստատեաց կացոյց. նա եւ ոչ զղօրան երկնաւորս իսկ եւ իսկ. այլ յառաջ քան զամենայն եւ զընտա յաւիտեանս՝ ծնաւ Անծինն զԾնունդն իւր հանդուռնակ[32]:

Եւ զոր օրինակ ոչ գոյ այլ Հայր՝ բայց միայն ի միոյն. նոյնպէս եւ ոչ այլ Որդի՝ բայց ի միոյն. եւ ոչ այլ Հոգի հանդուռնակից՝ բայց յԱստուածոյ Հոգւոյն: Էր Հայր՝ Հայր ճշմարիտ. եւ Որդի՝ Որդի հաւաստեաւ. եւ ամենասուրբ Հոգին՝ ստոյգ[33] Հոգի Աստուածոյ: Ծնաւ Աստուած առանց չարչարանաց, առանց հատուածոյ[34], առանց կարեաց. քանզի չէ հնար հատանել անհատականին, կամ բաժանել անբարժանականին[35]:

[27] Փակ. Եւ ի չլինելոյ բաւական, — յաչ, պարզ, սովորաբար գործածական չէն ընտիր նախնեաց մէջ:

[28] Անհանդուրժական, անտանելի, անըմբռնելի:

[29] Ոչ տեղեօք սահմանի, եւ ոչ վայրօք բովանդակի, ոչ տեղւոյ մէջ կը փակուի, ոչ ալ միջոցի մէջ կը պարունակուի:

[30] Զատական յամենայնի, ամէն բանով, բոլորովին տարբեր:

[31] Այս ինքն՝ Զերեւելի եւ զննական եւ զգեւանական (երկրաւոր) էրս:

[32] Հանդուռնակ, քիչ մը եւրոպ՝ հանդուռնակից, նման, համանման, բոլորովին նման:

[33] Ճշմարիտ, հաւաստեաւ, ապա՛ք, նոյնանշան են եւ վայելչութեան համար փոխադրեալ:

[34] Հատուած, բաժանում:

[35] Անբաժանական, անբաժանելի. տես Դ. 11, Ծան. 9:

2.

Թէ ընդ որմէ մարդկանէն տկարութեամբ եմուտ Քրիստոս եւ ընդ որմէ ոչ:

Փրկիչ(ն) եւ Տէր եւ մարդասէր, եղոյց զերկուս լուսաւորս[1] նկարագիր ճշմարտութեանն. զառաւօտ ծնութեանն նշանօքն, եւ զմարդկութեանն[2] չարչարանօք: Քանզի եմուտ ընդ չարչարանօք անչարչարելին[3] չարչարելեաւն[4], ոչ ընդ այնու կարեօք[5] որ ի մեզս տանիցին, այլ որ զՀաւատարակաց բնութեամբն պատեալ իցեն: Քանզի մարմին եւ ոգի ծառայեն կարեաց՝ որ ի մեզս տանիցին. եւ որ այնց կարեաց արտաքոյ է, արբ-

[1] Այս ինքն՝ Երկու լոյս ցուցուց իբրեւ ճշմարտութիւնը նկարագրող:

[2] Այս ինքն՝ Զառաւօտս աստուածութեանն, զլուսաւորս մարդկութեանն:

[3] Ընթիր մատենագրութեան մէջ ան-ելի աճանցին տեղ՝ զորօրինակ անհասանելի, անզննելի, անքժկելի, եւ այլն. այս ձեւերն են սովորական. Անհաս կամ անհասանի կամ առանց հասանելոյ. — անզնին, անզննական, առանց զննելոյ. — անքժկելի կամ առանց քժկելոյ. — անքննական կամ առանց քննելոյ, եւ այլն: Այսպէս են օրինակներուս մէջ. Անքժկին եւ անփոյ: Զինչ անհասապ (անհասանալի) ծնութ ձեզ՝ եւ թէ Աստուած զմեռեալս յարուցանէ: Անհրաժոյժ Գայիանէ: Աստուած հոգի կենդանի է, անխիտ, անփոխ, փառք անպատում, զօրութիւն անքոս: Ցմմա ճառելիք էին եւ յայլոց ընկերացն անճառ: — Անհոգոպրկական, անհանգիստական, անփոխական եւ այլն. ինչպէս նախընթացս հատածին մէջ ալ տեսանք: — Զխրս չհասապա լիս գործեր: Որ միանգամ ոչ ընթերնալի են, զոյն ու ընդհանուր ցուս: — Արարէք ձեզ քսակս առանց հնանալոյ. (անհնանալիս:) Անփոյ եւ առանց բաժանելոյ: Նկրտին ըմբռնել զանհաս, զառանց ըմբռնելոյ, (զանհասանելին, զանըմբռնելին:) Առանց փոխելոյ (անփնելի) են դատաստանք նորա եւ առանց զննելոյ (անզննելի) են ճանփդ նորա: Առանց պատասխանի տալոյ (անպատասխանելի) ես, ով մարդ: Առանց նեղելոյ (աննեղելի) ունիք զՀայհոյութիւնդ: Առանց անցանելոյ ունի զքահանայութիւնն: Բանասիրուն առանց բժշկութեան ունի զվէրսն: Չար են մեզք, այլ ոչ եթէ առանց բժշկութեան: — Անհնարին է առ ի բժշկութիւն. (անքժկելի է:) Ամէնն անհնարին էր առ պալբել. (անպարտելի էր:) Զձեզ պահեսցէ եւ անհնարինս յաղթութեամբ (անպարտելիս) արասցէ: — Եհար զերկիրն հարուածով անբժկութեան:

[4] Եհատ ընդ չարչարանօք չարչարելիսն, չարչարելի մարմնովը չարչարուելու ենթակայ եղեալ:

[5] Կարիք, կիրք:

տաքոյ է եւ քան զմեղս: Ա՛յսպիսի ինչ է[6]. քաղցնուլ եւ ծարաւել, վաստակել եւ ննջել՝ մարմնոյն կարիք են, այլ ոչ եթէ ի մեղս համարիցին: Դարձեալ եւ ոգին ունի պատեալ զնւրեաւ կարիս յարարչէն, բնութեամբ ընկալեալ զկարեւորսն փրկութեան, զերկիւղն, զաղօթս եւ զզաւսումն. եւ եթէ առանձին քննեսցին, կարիք կոչին. բայց չափով եւ ի ժամանակի, օգնական բնութեանս մերոյ:

Եւ միտ դիր, զոյ ցաւսումն արդար, եւ բարկութիւն արդարութեան անուանեալ. ոչ որ վայրապարն բորբոքեսցի, այլ որ յաստուածային[7] արդարութենէն շարժեսցին ի ցաւսումն, բազում ինչ՝ ի Հոգւոյն սրբոյ ազդեցութենէ, եւ ոչ որ վայրապար որ[8] ցանուցու, այլ յորժամ վասն աստուածպաշտութեան զայրացի: Եւ վկայէ Դիր. Եկն, ասէ, Հոգի Տեառն ի վերայ Շաւղի եւ ցասեաւ: Յորժամ արդար ցաւսումն վասն արդարութեանց ի կիր արկանիցի՝ զոյն գովեաց: Յորժամ ընդդէմ ամբարշտութեանն վառեսցի, յորժամ զՀերձուածողսն կարկեցուցանել իցէ[9], յորժամ վասն փառաց մեծի արքային պատերազմն իցէ, անդ զցաւսումն ցուցանել լաւութիւն է, եւ թաքուցանել՝ նենգութիւն: Միտ դիր երկեղն. մի որ զոյր ինչ իցէ, այլ որ յօգուտ եւ ի շահ. զի ուր երկեղ Աստուծոյ իցէ, պարգեւք բարութեանն են. եւ ուր երկեղ ամբարշտութեան, անդ գործք մնոտիք: Երկիւղ ասեմ, զկարիս մարմնոյ եւ ոգւոյ՝ որ արտաքոյ քան զմեղս իցեն, կալաւ յանձին կենարարն մեր: Քաղցեաւ քան մարմնոյ, ծարաւեցաւ, վաստակեցաւ, ննջեաց. եւ

[6] Այսպիսի ինչ է, զորօրինակ:

[7] Աստուածային, մարթիային, երկնային եւ այլն աճանցինները հին ընթիր մատենագրութեան մէջ խիստ ցանցառ են. անոնց տեղ կ'ըսուի՝ աստուածնէղէն, աստուածական, մարդկնէղէն, մարդկէրեն, երկնաւոր, երկնաւորական, եւ այլն: Այնն մատնին աւելի տեղական աճանց կը շինէ. Լերնային, գաւառային, ցամաքային, ծովային, հարթային, հիւսիսային, եւ այլն:

[8] Փակ. Ոչ յորժամ կամ որով զվայրապար ցանուցու:

[9] Ցորժամ զՀերձուածողսն կործանեցուցանել իցէ, երբ որ Հերձուածողները պատանեցընել պէտք կ'ըլլայ:

այնու ոչ եթէ զաստուածութիւնն ինչ թիւնամանեաց, այլ վասն զմարմնոյն բնութիւնն ճշմարտութեամբ յայտ առնելոյ[10]: Նոյնպէս եւ ըստ ընչոյն[11] երկեաւ, տա- տամնեցաւ, տրտմեցաւ. Ցրտում է, ասէ, շունչ իմ մինչեւ ի մահ. եւ զարձեալ՝ թէ Սկսաւ տրտմել եւ տատամնել. եւ այն չէին կարիք մեղայ, այլ բնու- թեան մարմնոյն ծանուցիչք:

Եւ զի եւս յայտ առաւել[12] առնիցէ կենարարն, եթէ այնպիսի բանք չվայելէին աստուածութեանն, այլ մարմնոյն, մեկնէ աշակերտացն, եթէ զինչ օրինակ կա- րեայն իցէ[13]. Ցրտում է, ասէ, շունչ իմ մինչեւ ի մահ, արթուն կացէք ընդ մի մանիկէք ի փորձութիւն. եւ անդէն վաղվաղակի ասէ. Հոգիս յօժար է, բայց մար- մինս տկար է. եւ այնպէս ամենեւին[14] ցուցանէ ճշմարտութեամբ զաստուածութեանն պատիւն, եւ զմարմնոյն անտեսութիւն[15]: Եկեր իբրեւ զմարդ. կերա- կրեաց իբրեւ զմարդասէր: Եւ առաւել այն զարմանալի է, զի մինչ դեռ խնդրէր ըմպել՝ աղբեւրացանէ զաիեզերս. ցկինն սամարացի ասէ. Ցուր ինձ ըմպել. եւ զաղաղակ բարձեալ ասէ. Եթէ ոք ծարաւի իցէ՝ եկեսցէ առ իս եւ արբցէ: Ընդէ ի ծովուն առ ի ճշմարտելոյ զմարմնոյն բնութիւն, եւ յարուցեալ՝ ի քուն առնէ[16] զալիս ծո- վուն. զի ուսանիցիս թէ եւ ննջէ եւ ի քուն առնէ: Յառաջագոյն տեսանէ իբրեւ զԱստուած զամենայն ինչ՝ որ ընդ ամենայն տեղիս գործէր[17]: Եւ շրջէր ի կողմանս Գալիլեացւոց իբրեւ զմարդ. եւ եկեալ կայ Հանդէպ Բեթանիայ՝ գեղջն Ղազարու: Ընդքակտութեամբ տե- ղեացն կայ ի[18] բացեայ, եւ ի մօտ ցուցանէ զանձն: Եւ

[10] Այլ վասն զմարմնոյն բնու- թիւնն ճշմարտութեամբ յայտ առնելոյ. տես Ա· 3, Ծան· 3:

[11] Շրջանէ, հոգի:

[12] Փակ. Եւ զի եւս առաւել յայտ առնիցէ:

[13] Այս ինքն՝ թէ կիրքն ինչ- պիսի է:

[14] Ամենեւին, բոլորովին, ա- մէն կերպով:

[15] Յանձնառնիւն, հոգ՝ մար- մնաւորութիւն, անօրէնու- թիւն:

[16] Ի քուն առնել, քնացը- նել:

[17] Գործէր, կ'ընար, կը գոր- ծուէր:

[18] Կայ է բացեայ եւ... օ- րինակին մէջն էր, Ցեղեացն վասն բացեայ եւ:

զօրութեամբ աստուածութեանն զամենայն յառաջա- գոյն գիտէ: Պատմէ ի Գալիլեա որ ինչ ի Հրէաստանի գործէք գործէին. Ղազար, ասէ, բարեկամ մեր ննջեաց, եւ որ չէր մօտ[19] ի տեղիսն՝ տեսանէր զամենայն որ ինչ ի տեղիսն գործէր: Եկեալ կայ ի վերայ գեղջն եւ ասէ. Ո՞ւր եդիք զնա: Եւ ով իշխեսցէ ամբաստանութիւն անդիտութեան ղՔրիստոսէ յառաջ բերել վասն հար- ցանելոյն, թէ Ո՞ւր եդիք զնա: Եւ եթէ գայթագղե- ցուցանիցեն զքեզ ինչ բանքն, ած զմտաւ, զի այն- պիսի ինչ բանք եւ զՀօրէն Քրիստոսի ասացեալ են. միթէ անգիտութեամն բարբառ իցէ եւ Հօրն ասելն, թէ Ո՞ւր ես Ադամ. եւ այս բարբառ այն[20] բարբառող ընկերք է: Հարցանէ Քրիստոս, թէ Ո՞ւր եդիք զնա. Հարցանէ եւ Աստուած ի հին կտակարանն, թէ Ո՞ւր է Աբէլ եղբայր քո:

Եւ թէ զինչ միտք Հարցանելոյն իցեն ընդ կային[21], թէ Ո՞ւր է Աբէլ եղբայր քո, ուսիր. զի Հար- ցանելովն Հորդիցէ նմա ճանապարհ պատասխանա- տուութեան. գաւաի իբրեւ զարդար գատաւոր, եւ յապաշխարութիւն կոչէ իբրեւ զմարդասէր. Ո՞ւր է, ասէ, Աբէլ եղբայր քո. յաւեան մեծանէ զնա իբրեւ զգատաւոր: Եւ նորա անգիտութեան կարծիս զՀար- ցուածն Համարեալ՝ թաքուցանել կամէր ի բարերարէն. Զգիտեմ, ասէ, միթէ պահապան ինչ էի ես եղբօրն իմոյ: Եւ զինչ. ասս ի միտ զԱստուածոյ գիտաւորու- թիւնն. մեկնէ նմա որ զամենայն գիտէ, եթէ ես կամօք պատճառեցայ[22] զանգիտութիւն. եւ դու Հա- մարեիր՝ եթէ առանց գիտութեան ինչ Հարցանի- ցեմ: Թէ այնպէս իցէ, ուսիր զգիտութիւն ամենա- գիտին. Գուշիւն արեան եղբօր քո բղոք ունի առ իս յերկրէ:

Ուսիր այսուհետեւ եւ զգիտաւորութիւն բարե- բարին, թէ յոր միտս ասաց ցՀրեայս, թէ Ո՞ւր եդիք

[19] Մօտ, քիչ մը վերը՝ է մօտ, ներկայ: — Մօտաւորութիւն, ներկայութիւն:

[20] Նովորաբար՝ Այդր:

[21] Ընդ կայէն, փակ· ցկային, զկային. տես Գ· 18, Ծան· 35:

[22] Պատճառիմ (պանդխտու- թիւն), ձեւացընել:

զնա. ժողովք թաւտերց ապախտաւորաց[23] էին, ժողովուրդ որ ոչ կարէր ի միտ առնուլ զԱստուծոյ պատուիրելին. մանաւանդ թէ իմանային իսկ, եւ առ ապախտաւորութեանն ծածկել կամէին զպատուիրելին: Ցետսանէր զնոսա խրոխտեալս եւ ընդ հենդն ելեալս[24] պատուիրելացն. հայէր ի նոսա՝ զի տեսանէին զղօրութիւնն եւ ուրանային զարուեստագործն[25], որպէս եւ վկայէ Դաւիթ, թէ ի բազում ղօրութեան քումմոտ ցին քեզ թշնամիք քո: Եւ առ այն զի՞նչ գործիցէ. մարթ էր լուելեայն երթալ. մանաւանդ՝ թէպէտ եւ չերթայր իսկ մարմնով այլ զղօրութիւնն առաքէր, եւ ճառագայթիւք ղօրութեանն կարող էր քակել զդերեզմանն, յարուցանել զմեռեալն, եւ ածել ի լոյս զլուսաւարարդելն[26]. այլ կամի զապախտաւորսն իսկ վկայս պատուիրելացն. եւ կանխէ ձգէ[27] նախ քան զուսցանել զդերեզմանն բազում ապախտաւորացն՝ Ո՞ւր, ասէ, եդիք զնա: Եկ, ասեն, եւ տես զդերեզմանն. եւ ասէ ցնոսա. Ի բաց թաւալեցուցէք զվէմդ: Որ աշակերտացն երաշխաւոր եղեր, եւ զառհաւատչեայ[28] զղօրութիւնն ետուր, եթէ ունիցիք, ասէ, հաւատս իբրեւ[29] զՀատ մանանխոյ, ասասջիք լերինս՝ փոխեաց, եւ փոխեսցի. որ նոցա այնչափ իշխանութիւն պարգեւեցեր, դու զվէմ մի փոքր ի դուռն գերեզմանին՝ չկարիցեա՞ ի բաց թաւալեցուցանել: Այլ որպէս յառաջագոյն ասացի, վասն նորին պատճառանացս, զի անթոյլ կ'երեւայ. խնասոր կը բերէ՝ հարցանէ. — Նոյնպէս՝ ապահով գրութիւն չ'երեւար նախ քան զառհաւատչեայն: — Ընդհանրապէս ասս ճառին մէջ աղաւաղութիւնները շատ յաճախ են:

[23] Այս ինքն՝ Ապերախտ Հանդիսասիւներու ժողովք:

[24] Ընդ հենդն ելանել (եփ+, առֆ+), հակառակ ելլել. (Նոյնպէս եմփ+:)

[25] Արուեստագործ, հրաշք ընող, հրաշագործ:

[26] Լուսաւարարդելն, մեռի տեղ փակուած: Ձեռագրաց մէջ կը գտնուի խաւարարդելն, բանաւարդելն. տես եւ Դ·11, Ծան. 12:

[27] Ձգել բառը սխալմամբ գրած է՝ ձգելոյ:

[28] Առհաւատչեայ, գրաւ, գրաւական:

[29] Իբրեւ, հոս կը նշանակէ նաեւ եւ աս նշանակութեամբ կ'գտնուինառեփան. տես Մատթ. ԺԷ, 19· քան զհատն մանանխոյ, մանանխոյ հատի չափ:

հաւան իրաւընտիրք[30] եւ անհնազանդ տեսողք էին, եւ ասէին՝ խաբէութիւն ինչ եւ առ աչօք գործն իցէ մեռեալսյն. վասն այնորիկ զնոսա իսկ ածէ ի գերեզմանն, զի յորժամ զվէմն թաւալեցուցանիցեն, եւ հոտ ընդ երեսս հարկանիցի[31], լծցի նոցա վկայ հոտ մեռելոյն, թէ արդարեւ մեռեալ է· զի յորժամ մեռելութեան մեռելոյն հաւատասցեն, ապա եւ ի յարութենէն չլինիցին երկմիտ:

3.

Թէ չգոյցէ արդար որ ի միջի, չառնու Աստուած վրէժս ի չարեաց:

Եթէ հաւաստեաւ խնդրիցեմք, գտանիցեմք, զի յամենայն ժամ ուր եւ մարտեաւ ամբարշտութիւնն, ոչ էառ Աստուած վրէժ առանց արդարոյ ուրուք. եթէ չգոյցէ միջնորդ ի միջի այր արդար, չառնու վրէժս ի չարեաց· այլ ի կիր արկանէ զմարդկեղէն գործին լի արդարութեամբ: Ամբարշտեցաւ Սոդոմ եւ Գոմոր, եւ ոչ ընկեցան հինգեքին քաղաքն, մինչ չէր բնակեալ Ղովտայ յերկրին· զի մի ասասցեն բնակիչք երկրին, թէ չէր ընդ ոք նայել[1], չգոյր վարուց ուրուք նախանձաւոր լինել, ածէ բնակեցուցանէ զարդարն ի Սոդոմ, որ ի նոյն տեղիս կեայր, եւ արտաքոյ քան զնոսա էր կարգաք[2]. զի մի գոցեն պատճառս պատասխանւոյ[3], թէ չունէին զոք վարդապետ: Երեւեցաւ Ղովտ[4] ի Սոդոմ, եւ եկն եհաս վրէժխնդրութիւն. քանզի ոչ օրինա-

[30] Իրաւընտիր, իրաւունք ուրոշող, իրաւարար, դատաւոր:

[31] Հոտ հարկանել, հոտ հարատ, (պէմալաթիւ.) հոտ կ'ելլէ, հոտ ելլալ:

---

[1] Այս ինքն՝ նայելու (օրինակ առնելու) մէկը չկար: — Ձեր, ւեղչ, պէտպիտութեան համար փոխուած են:

[2] Կարգ+, վարք+, նոյնանչան են. կեանք, ընթացք. տես Գ· 6, Ծան. 2:

[3] Պատճառ+ պատասխանաւոյ, ջատագովութիւն, արդարացուցում:

[4] Օրինակին մէջն էր՝ Ղովտայ· քիչ մը ետքը՝ ու օրինակին մէջ ասած, դրինք օրինակին:

կին եւ ոչ առն արդարոյ եղեն նախանձաւորք, սա-
տակեցան ի հրացան բարկութենէն:

Նոյնպէս մարանչէր եւ փարաւոն եղիպտացի ընդ
Աստուծոյ՝ անգիտութիւն պատճառեալ. եւ չեկին
նմա հարուածք, մինչեւ յայտնեցաւ Մովսէս՝ Իսրայելի:
Ամբարշտեր եւ Ա.քսյաք Թագաւոր Իսրայելացւոց, որ
յանօրէն ամբարշտութիւնն զառածեաւ. եւ չդոյին
ուրեք սպառնալիք բարկութեան, մինչեւ յայտնեցաւ
Եղիայ նախանձաւոր: Նոյնպէս եւ այժմ կարող է Ա-
տուած առնուլ զիւր վրէժ եւ զկեղեցւոյս՝ որ կայ ի
պատերազմի. այլ յարուցանէ զվասն[5] աստուածպաշ-
տութեան մարտիկս, եւ կամի խնամարկել եկեղեցւոյ
ամենախնիք[6] աստուածպաշտութեանն: Նոյնպէս եւ
երանելին Եղիա ամբաստան լինէր Աստուծոյ դիսպայե-
լէ, յորժամ եմուտ յանապատն Հալածեալ Ցեզաբե-
լայ[7]. ասէ ցնա Աստուած, զի՞ դու Եղիա. Հարցանէ
ցնա Աստուած, թէ զի՞նչ գործես դու աստ: Զոգւոյն
յայն անապատն՝ ուստի Մովսէս զօրէնսն առ, եւ ասէ.
Նախանձեցայ զնախանձ տեառն Աստուծոյ ամենա-
կալի, զի թողին զքեզ որդիքն Իսրայելի. զսեղանս
քո կործանեցին, եւ զմարգարէս քո կոտորեցին, ես
միայն մնացի, եւ խնդրեն զանձն իմ: Զայս ասէ, ոչ
որպէս թէ ուսուցանէ, այլ ամբաստան լինի, ոչ որպէս
զանգէտ ոք գիտակ առնիցէ, այլ իբրեւ դատաւորի
դատախազութիւն մատուցանէ[8]:

Եւ քանզի դրդռէր իբրեւ զդատաւոր, եւ ի գա-
սումն ածէր ամբաստանութեամբն իբրեւ զսատարար[9],
կամեցաւ Աստուած հաւանեցուցանել զմարգարէն,
եթէ երկայնմտութեամբ ներէ ամբարշտելոցն, ոչ թէ
առ տկարութեան չպատժէ: Ասէ ցնա. Ահաւանիկ
ելանիցես դու վաղիւ առաւօտ իմ. եւ ահաւասիկ Հողմ

[5] Փխ. ըսելու՝ Այլ յա-
րուցանէ զմարտիկս վասն աս-
տուածպաշտութեան:

[6] Ամենախ, մեկուեղ մեծ-
ցած, անդադրիկ, ընտանի, ծա-
նօթ:

[7] Փխ. Ի Ցեզաբելայ. տես
Բ. 10, Ծան. 4:

[8] Դատախազութիւն մատու-
ցանել (ա-ից+), բողոքել, ամ-
բաստանութիւն ընել:

[9] Սատարար, յանդիմանող,
կշտամբող:

սաստիկ փշրել զլերինս, եւ մանրեսցէ զբլուրս, եւ
չիցէ ի հողմ Ցէր. եւ ահաւասիկ շարժումն, եւ չիցէ
ի շարժումն Ցէր. եւ ահաւասիկ հուր, եւ չիցէ ի հուրն
Ցէր: Եւ զի՞նչ միտք իցեն այնր ամենայնի. քանզի
համարիս թէ չկարեմ վրէժխնդիր լինել, հաւանեցու-
ցից զքեզ՝ թէ ոչ առ տկարութեան չածեմ պատիժս
մեղաւորին, տես որպիսի գործիս[10] վրիժուց ունիմ: Զոր
ինչ առ ձեր դատաւորն՝ սուրն եւ հուրն եւ ծովքն-
կեցիկն[11] գործեն, զայն մեծի դատաւորիս սոքա վճա-
րեն[12]: Ցես որպիսի անօրէն պատժող[13] ունիմ, հողմ
սաստիկ՝ որ ոչ միայն զմարդիկ փշրել կարիցէ, այլ եւ
զլերինս խորտակել, եւ զբլուրս մանրել, եւ չէ ի հողմն
Ցէր: Փոխանակ ասելոյ, թէ չկամիմ խստութեամբ
ճանաչել[14], այլ Հանդարտութեամբ զարմանալի լինել.
Ահաւասիկ հողմ սաստիկ, ասէ, եւ փշրէ զլերինս, եւ
մանրէ զբլուրս, եւ չէ ի հողմն Ցէր: Ահաւասիկ շար-
ժումն. փոխանակ ասելոյ, թէ կարող եմ եւ շարժ-
մամբ կորուսանել. եւ ահաւասիկ հուր, եւ չէ ի հուրն
Ցէր. ցուցանել ցուցանէ՝ եւ ի կիր չարկանէ:

Եւ այնմ դուք իակ ձեզէն վկայէք, զի եւ շար-
ժումն եցոյց, եւ հուր շղացոյց զբաղաքաւս. երկեցոյց,
եւ չպատժեաց, եցոյց, եւ արդել. շղացոյ հուր զբա-
ղաքաւս, եկին հասին սպառնալիքք, եւ կանխեաց մար-
դասիրութիւնն: Եւ էր, ասէ, տեսանել զժողովուրդս
ամրացեալ եւ պարսպեալ[15] մարդասիրութեամբ. եւ
էր տեսանել զամենեսին ի մեծաց բարեխօսաց օգնա-
կանութիւն գտեալ, եւ վերակացու լեալ[16] բարեխօսու-
թեամբ Թագաւորութեանն եւ քահանայութեան:
Քանզի աստուածպաշտ Թագաւորն ընդ քահանայու-

[10] Գործիք, օրինակին մէջն
էր՝ ֆործիս:

[11] Ծովընկեցիկ, (փ.) ծով նե-
տելը: Փխ. Ծովընկեցութիւն:

[12] Գործին, վճարին, նոյնա-
նշանները պէսպիսութիւն:

[13] Անօր պատիժ, պատժե-
լու գործիք: — Կ'ըսուի նաեւ.
Անօր պատիրաստի, հանուռ, զէնք:

[14] Ճանաչել, (նր.) ճանչցուիլ:

[15] Ամրանալ, պարսպել, նոյ-
նանչան են. զօրանալ:

[16] Վերակացու լինել, փխ.
Վերակացութիւն գտեալ,
պաշտպանուած:

թեանս զուգեալ[17] բարեխօսէր, եւ ածէր յաղերս[18] զԱստուած: Քանզի թագաւոր արդար նոյնպէս կարող է վճարել, որպէս եւ քահանայութիւն՝ որ պաշտէ, եւ թագաւորութիւնն բարեխօսութեամբ ածեալ ի հաւան զԱստուած: Հեզութեամբն յուցաւ փառաւորութիւն եւ ուղիղ կարգք նորա, յայտ է թէ որդի է մեծի թագաւորին. զի նա զնեաս բարբարոսացն խափանեաց, եւ սա՝ զնեաս որ յամպոցն տեղային՝ աղօթիւք փարատեաց:

Եղեւ այսպիսի ինչ եւ առ երանելեաւն Դաւթիւ. քանզի ցասումն ինչ յԱստուծոյ շարժեցաւ ի վերայ Դաւթի. սպառնայ Աստուած եւ մարդասիրութիւն յուցանէ: Ցես զինչ գործէ մարդասէրն. առաքեցաւ (Գադ) առ Դաւիթ. Ակնաւասիկ երիս հարուածս յընտիր առնեմ[19] քեզ, խնդրեա մի ինչ զոր եւ կամիս. կամ զսով զերիս ամս, կամ պատերազմ զերիս ամիս, կամ մահ ժանդութեան[20] զերիս աւուրս: Եթէ իբրեւ զդատաւոր դատիցիս, զի՞ առնես նմա յընտիր. այլ պատժեա իակ. քանզի մեծ արարեր զարդարութիւն: Նովաւ դնէ զվճիռն. զինչ եւ կամիս ասէ՝ զայն արարից. բարկացեալ՝ եւ[21] անսալ խոստացեալ: Իսկ երանելին Դաւիթ ի վարանս ընդ ընտրութիւնն մտեալ[22], Անճարակ է ինձ[23], ասէ, յամենայն կողմանց, եւ չդիտեմ զինչ ընտրիցեմ. սակայն լաւ իցէ, թէ պատերազմին, թէ մահն: Հարկաւ յանձն առնու զմահն ժանդամահ զերից աւուրց. եւ զայն ոչ եթէ վայրապար ինչ, այլ զի յայտ առնուածպաշտութիւն թա-

[17] Զօթփէմ (ընդ փոխանակութեան), միանալ, միաւորիլ:

[18] Ցաղէրս ածէլ, գթութեան շարժել:

[19] Ցընտիր առնել (ինչ սփոփ), ընտրել տալ, ընտրութեան տակ ձգել:— Քիչ մը վարը՝ Զի՞ առնես նմա յընտիր, ինչո՞ւ իրեն ընտրել կու տաս:

[20] Մահ ժանդամահի, քիչ մը վարը՝ մահ ժանդամահ, կամ ժանդամահ, նոյնանշան են. ժանտախտ:

[21] Բարկացեալ՝ եւ անսալ խոստանայ. տես Բ. Յ. Գան. 31:

[22] Ի՛ վարանս մտնել, տարակուսանաց մէջ իյնալ. եւ վայելչութեան համար բաժնուած. տես Բ. 14, Գան. 8:

[23] Անյոյս ի ինէ, (գրմատրսլ.) նեղի մէջ եմ:

գաւորին լինիցի[24]: Եթէ խնդրեցից, ասէ, զսով, ի կարծիս անկանիմ[25], թէ չհամարիցիմ ինչ զզազմայն կորուստ՝ վասն բազում ոռճիկս թագաւորութեանս ունելոյ[26]. եւ եթէ զպատերազմն խնդրեցից՝ մարթի զզօրականսն ի մահ մատնել եւ զանձն ապրեցուցանել. առ ի խնդրեցից[27] զմահն, որ ընդ ամենեսեան առ հասարակ անցանէ. ոչ ի հարստաց աչառէ, եւ ոչ անաւագաց ողորմի. որ ոչ զիշխանս մեծարէ, եւ ոչ զաղքատս ընկերկէ[28]. զի յայտ լիցի, թէ ընդ ամենեսին եւ զանձն եդ առաջի:

4.

Թէ Քրիստոս ի խաչն ելանելով առ ինքն զամենայն մարդկութիւնս ձգեաց:

Ել ի բարձունս, եւ գերեաց զգերութիւն: Որ գերութիւն կայր ի բարձունս. բարձունս աստ զխաչն կոչէ. քանզի ի խաչին ձգեաց առ ինքն զամենայն մարդկութիւնս, զորս վտարանդեալ ունէր[1] սատանայ իբրեւ զգերի. զնոյն գերեալսն գերեաց Քրիստոս: Այլ ազգ սատանայ գերեաց, եւ այլ ազգ Քրիստոս. նա յազատութենէ ի ծառայութիւն, իսկ Քրիստոս ի ծառայութենէ յազատութիւն, յանհաւանութենէ ի հաւանութիւն[2]: Եւ զի կանխակալ[3] էր սովորութիւնն, եւ սոսկալի անուն գերութեանն, կարծէր աշխարհ՝

[24] Այլ զի յայտ առնուածպաշտութիւն թագաւորին լինէի. տես Բ. 14, Գան. 8:

[25] Ի թերթիլ անկանիմ, կասկածանաց տակ իյնալ, ինք զինքը կասկածանաց տակ ձգել:

[26] Վասն բազում ոռճիկս թագաւորութեանս առնելոյ. տես Ա. 3, Գան. 3:

[27] Առէ՞ խնդրեցից զմահն. առիւծ աւերագրութիւն է. տես Ա. 19, Գան. 29:

[28] Ընկերկել (ըստ), եւս կեցընել, ընկճել:— Օրինակին մէջ էր՝ յոչէտս ընկերկէ:

---

[1] Այս ինքն՝ Իրեն առած, գրաւած էր:

[2] Անհաւանութիւն, հաւանութիւն, անհնազանդութիւն, հնազանդութիւն:

[3] Կանխակալ (առընթերութիւն), հին:

եթէ ի բռնութենէ բռնաւորի ուրուք դերեսցի· քանզի չէր գիտակ ճշմարտութեանն, ի կռիւ պատրաստեցաւ ընդ աւետարանին: Իսկ կենարարին ծածկեալ զդիտաւորութիւն մարդասիրութեանն, ճակատու պայմանաւ[4] յառաջ մատուցեալ՝ փայլատակունս արձակէ ի թշնամին. նետս տեղայ ի Հոգւոյն աղեղանէ[5]: Եւ քանզի զդերութիւնն բռնագործեաց[6] մարդասիրութիւնն, եւ կարծեր աշխարհ՝ եթէ բռնութիւն ինչ իցէ բարկութիւնն[7], ապա յիրաւի ասէր մարգարէն, եթէ Եւ ի բարձունս՝ ի խաչն, եւ դերեաց զդերութիւն, եւ ետ պարգեւս մարդկան: Մարդիկ յորժամ դերեսցեն, զինչս յափշտակեն. իսկ մեծի թագաւորի (ի) գերութեան դէտսն մարդասիրութեանն կալեալ՝[8] չէաւ ինչ ի դերեացն, այլ եւ ետ եւս:

Ցես զարմանալիս. զոր օրինակ որ յանդն[9] յաղթիցէ, եւ զապստամբսն կապիցէ, եւ զընծայեալսն յապստամբէն թափիցէ[10]. եւ ապստամբն միշտ զնահն առաջի աչաց նկարէ, եւ վտարանդիքն ուրախ լինին, զի ի բռնաւորութենէն արձակեցան, եւ ի թագաւորութիւն եկին[11]. բայց սակայն եւ ապստամբն որ մեռանելոցն իցէ, եւ նորա որ ապստեղոց իցեն՝ ի ցոյց շրջին վասն յաղթութեան թագաւորին. նոյնպէս եւ կենարարն կալաւ զստանայ ի պատերազմի եւ զդեւս եւ զնոսա որ ի նմանէ ըմբռնեալ էին, եւ ի միասին ի ցոյց շրջեցուցանէ: Որպէս զձողոյ ինչ նշան յաղթութեան կապիցէն, կամ սաղաւարտ կամ զրահս եւ կամ այլ ինչ զնշխար կոտորելոցն եւ շրջեցուցանիցէն. նոյնպէս իբրեւ յաղքատնէն նշանի կապեաց զդէն սատա-

[4] Ճակատա պայմանաւ, պատերազմի ձեւով, կերպով:

[5] Փխ. Ցաղեցանէ Հոգւոյն:

[6] Այս ինքն՝ Եւ որովհետեւ (սատանային ըսած) գերութեան բռնութիւնը խախտեց:

[7] Թերեւս՝ էրկոՒիկան:

[8] Այս ինքն՝ Գերած սատն մարդասիրութիւնն աչքի առջեւ ունենալով:

[9] Ցանդ, (կ'երեւայ թէ ըլլայ) բոլորովին, խապտ.:

[10] Թափել (զոյ յոՒթ), ձեռքէն ազատել: — Փիլ մը ետքը՝ թափեաց ես ազատիմ, աւելորդութեամբ երկու նոյնանշան բայեր:

[11] Գալ ի ներփաոբոՒիան, թագաւորութեան հանիլ. տես բ. 19, Ցան. 10:

նայի. եւ արար խայտառակ զդեւս ի խաչին: Այլ դեւքն ձաղին[12] եւ ի սպանումն պահին. նա եւ յափշտակեալքն նախ ձաղին, եւ ապա յազատութիւն ելանեն: Ձաղի ապստամբն, ձաղիմք եւ մեք որ ընդ ապստամբսն էաք. զի յայնի լեցի թէ ով յաղթեաց, եւ ով ապստամբն էր, եւ ո՞ր ընդ ապստամբսն: Եւ քանզի զմին կալաւ եւ սպանանելոց է, եւ զայլսն թափեաց եւ ապաւեաց. Հարկ է եւ սոցա առ անդամ մի եւ ընդ նմին ձաղել՝ որ մահապարտն իցէ եւ ի մահ երթայցէ: Եւ դատաւորի զձաղելոցն եւ զկալանաւորացն՝ ասէ Եսայի, եթէ Վաստակ եղեւ երկիրն Եգիպտացւոց, եւ վաճառականք Եթովպացւոց եւ Սաբայացիքն՝ արք մեծամեծք առ քեզ եկեսցեն, եւ դինի քո շրջեսցին կապեալք ի ձեռս ակապս, եւ ի քեզ աղօթս արասցեն: Զի ցոյցդ թէ գան ի դերութիւնն, ոչ ի կորուստ, այլ ի դիւրութիւն:

Ձաղին դեւք, ձաղին եւ առաքեալք. նոքա ընդ պարտութիւնն զմնծի Հարեալք, եւ սոքա զյաղթութիւնն թագաւորին հռչակ հարկանել[13]: Ձաղեցան յայնժամ դեւքն, ձաղին եւ այժմ հերձուածողք՝ որք ի դէմս ընտանեաց[14] զիշնամեաց գործս գործեն: Զոր օրինակ քան զամենայն պատերազմ՝ ընտանի պատերազմն չար է, նոյնպէս քան զամենայն մոլորութիւնս՝ հերձուածողացն մոլորութիւն: Հեթանոսն եթէ թշնամանիցէ ինչ զքրիստոս, չհամարիմ ինչ օտարութիւն, քանզի թշնամի է խաչին. զՀրեայն չգրեմ[15] ինչ, քանզի յայնի իսկ թշնամի է: Հերձուածողն՝ որ պատճառ դաւանել զքրիստոս եւ ուրանայ ի քրիստոսէ, որ բարրի[16] քարոզել զՀոգին սուրբ եւ հայհոյէ զսուրբ Հոգին, այն պատերազմ առնոյպէ զիս

[12] Ձաղին, կը խայտառակուին, վասնին յաղթանակի հանդէս կ'ընեյ:

[13] Օրինակին մէջն էր՝ Հրոչակին հարկանել:

[14] Ի գիմս ընդանեաց, ընտանի մարդու կերպարանօք. տես Դ. 4, Ցան. 35:

[15] Համարիլ, էրէլ, նոյնանշան եւ վայելչութեամբ փոխուած:

[16] Պարծանիլ, բարրիմ, նոյնանշան են. կեղծաւորիլ, կերպարանիլ: — Ցես եւ Դ. 3, Ցան. 20:

իբրեւ զընտանի պատերազմ: Որպէս որ ի քաղաքի կռիւ[17] լինիցի, քան զամենայն կռիւս չար է. եւ քան զամենայն կռիւս քաղաքի՝ որ աղմուկ ի տանն լինիցի՝ դառն է. եւ քան զքաղաքին եւ զտան՝ այն չար խռովութիւն է, որ ընդ այր եւ ընդ կին կայցէ, եւ քան զայն եւս դժնդակ՝ ծուխ որ ընդ մէջ մօրուին[18] եւ ըմբռնուացդ[19] ծխիցի. եւ եւս չար աղմուկ այն՝ որ ի մէջ յօրային[20] եւ խորթիցն[21] կայցէ: Ի միտ առ զընտանի թշնամութիւնն: Զմտաւ ած զայր՝ որ ի հրապարակէ ի տուն գայցէ, եւ կարէձմեռն[22] զերեսօք կայցէ. յորժամ սեղանոյն ժամ իցէ եւ ուրախութեան, յայնժամ ի պատերազմի հասանիցէ կալ. Հոգք եւ տրըտմութիւնք յաճախիցեն, եւ Հողմակոծ զնաւահանգիստս առնիցեն[23], եւ իբրեւ ի ծովու՝ կայցէ ի ծփանս ի տանն. զտունն թողուցուն, եւ ի հրապարակն իբրեւ ի նաւահանգիստ դիմեացեն. այնպիսի խռովութեանց տարան վանն քրիստոսի արք աստուածապաշտք: Զոր օրինակ քան զամենայն պատերազմ՝ տան պատերազմ դժնդակ է, նոյնպէս քան զամենայն մոլորութիւն՝ հերձուածողացն մոլորութիւն. որ թուին թէ զնոյն ընտանութիւն ունիցի եւ զնոյն խոստումն աստուածապաշտութեան, զգեցեալ զկերպարանս աստուածապաշտութեան եւ մարանչիցի ընդ ճշմարտութեանն. զորոյ ասէ Պաւղոս, եթէ Զկերպարանս ճշմարտութեանն ունին, եւ ի զօրութենէ ուրացեալ են:

[17] Որ է փոշոտէ կռիւ լինիցէ, փխկ. Կռիւ որ ի քաղաքի լինիցի: — Նոյնպէս. Որ աղմուկ ի տանն լինիցէ: փխկ. Աղմուկ որ ի տանն լինիցի:

[18] Մօրուս, խորթ մայր:

[19] Որբևս, խորթ զաւակ:

[20] Ցօրայ, խորթ հայր:

[21] Խորն, խորթ որդի:

[22] Կարէձմեռն, սաստիկ ձմեռ, մրրիկ, ալէկոծութիւն. Հոմ՝ դառն դաժանութիւն:

[23] Հողմակոծ առնիլ, ալէկոծել՝ վայելչութեան համար բաժնուած:

5.

Ընդդէմ երևելի ինչ իրօք ի խորհուրդսն աներևոյթ պարգևաց Հոգւոյն սրբոյ չաժանիցին:

Ոդին սուրբ անդր երեւի, յորժամ զնորհուրդսն կատարել իցէ[1], յորժամ զճախութիւն[2] վարդապետութեանն պարգեւել իցէ, յորժամ զմիաբանութեան զանճառ խորհուրդն բանադակել[3]: Եւ մի ուրեք զմիաս խարխարիցէ՝ ջրոյն եւ Հոգւոյն զսրբութիւնն ընդունել: Զի եթէ ի լուսաւորութիւն[4] միրղութեանն, ասեն, անարար[5] բնութիւնն գայցէ, ջրոյն՝ որ արարած է, զինչ պէտք իցեն. եւ ընդէր իսկ, ասեն, փրկիչն զանարար բնութիւնն ընդ արարեալ բնութեանն յօդեաց. Եթէ ոչ միրաւօրհնէք, ասէ, ի ջրոյ եւ ի Հոգւոյ, ոչ մտանէք յարքայութիւնն երկնից: Եւ ո՞ ոչ գիտիցէ, թէ ջուրն արարած է. բայց թէ որով բանիւ[6] եւ յոր սակս ջուրն արարած՝ ընդ անարար Հոգւոյն յօդիցի, Հարկ է յանդիմանն կացուցանել: Ազաչեմ, մի ձանձրանայք զլսելն[7], եւ յշտեմարանս մտացդ ամփոփեա զլսմնատս խօսիցս, զի մի վայրապար առ լսելեօքդ[8] Հոսեսցին. որպէս ջուր ընդ վայր ծաւալեալ՝ չմտանէ ընդ երկիր[9] եւ չարբուցանէ զանդս. այլ յորժամ յառու անկանիցի, եւ ընդ կորին[10] դնայցէ՝ չծախի ընդ վայր, այլ զանդն ոռոգանէ. եւ այժմ մի ցրուեսցին բանքս, այլ ոռոգանիցեն զանդս մտաց ձերոց խմնատք բանիցս:

Բազում ինչ եւս Աստուած մարդկան, եւ ինքն

[1] Ցորժամ զնորհուրդսն կատարել իցէ, երբ որ խորհուրդները կատարուելու կ'ըլլան:

[2] Ճախութիւն, հեղինակութիւն, իշխանութիւն:

[3] Բանադակել, Հոմ կատարել, ի գործ դնել:

[4] Տես Ծան. 14:

[5] Անարար, անեղ, անստեղծ:

[6] Որով բանիւ, ինչ անուամբ, ինչ պատճառաւ:

[7] Փխկ. Մի ձանձրանայք լսել:

[8] Առ լսելեօքդ, ականջիդ քովէն:

[9] Չմտանէ ընդ երկիր, Հողին մէջ չի մտներ:

[10] Առու, խրիթ, ջրանցք, (ջրոյ) ճամբայ:

այնու՝ զոր ետուն, չէ կարօտ. այլ քանզի մահկանացու բնութիւնս չէ բաւական ընդունել զանեղեւոյթ պարգեւսն, երեւելի իրօք ընդելացուցանէ ընդ այնպիսի ինչ: Կարէր կենարարն առանց ջրոյ տալ թաղումթիւն մեզայ, եւ բաւական էր Հոգւոյն յայտնութիւնն՝ լուանալ զյանցուցեալն, մաքրել զաղտեղին, սրբել զպիղծն, յորդեգրութիւն ածել[11] զառաքելսն. այլ քանզի բնութիւն մարդկան զերեւելեացս իմն կրէ կղակթ է[12], եւ սակաւաւոր եւ նուազագոյն է՝ մատչն աչօք ընդունել զաստուածականսն, դիւրին ինչ երեսօք[13] վասն սոցա որ չկարեն այնչափ ի վեր ամբառնալ եւ զանեղեւոյթսն տեսանել, տանի հասուցանէ յայն: Եգ առաջի երեւելի ինչ օրինակ, զի յայտնի հաստատութեամբ աչացն՝ առնուցուն հաւանութիւն ոգիքն անեղեւոյթ:

Վասն կարեւոր իմն մարդկեղէն մատչ հաստատութեան տուեալ է ջուրն. քանզի եւ որ լուսաւորելոցն[14] իսկ իցէ, կրկին է՝ ի մարմնոյ եւ ի Հոգւոյ. եւ Հոգւոյն բնութիւն անեղեւոյթ է, եւ մարմնոյն՝ երեւելի կազմած. ետ Աստուած երկոցունց կողմանցն կրկին պարգեւ. զջուրն յայտնի՝ երեւելի մարմնոյն, եւ զՀոգւոյն սրբոյ զանեղեւոյթ պարգեւն՝ ծածուկ ոգւոյն մարդոյն: Եւ որպէս արքունի ինչ պարգեւք՝ եւ կենդանի ձեռօք եւ մեռեալ անօթովք պարգեւին. քանզի եղէգն եւ սեւադեղն մեռեալ գործի են[15], եւ ձեռն թաղաւորին կենդանի է. եւ ոչ՝ վասն զի պէտք ձեռին թաղաւորին են եւ եղեգանն եւ սեւադեղոյ, հանդիսապատիւ ինչ եղէգնն եւ սեւադեղն՝ ձեռին թաղաւորին իցեն[16]: Նոյնպէս թէպէտ եւ պէտք ջրոյ

[11] ՅորդեթբոՒթիւն ածել, որ-դեգիր ընել, որդեգրել:

[12] Կղակտի, կպած, սերտ կապած, խանդակաւոր: — Օրինակին մէջն էր՝ կղկղայ, ինչ եւ սակաւաւոր:

[13] Դիւրին ինչ երեսօք, դիւրին եղանակաւ մը:

[14] Լուսաւորեալ, լուսաւորուած (հին եկեղեցական լեզուաւ) մկրտել, մկրտութիւն:

[15] Գործի, անօթ, նոյնանշան են. գործիք: Տես եւ 3, Ծան. 12:

[16] Ոչ՝ իր իւրեն բայէն բաժնուած է. տես եւ Ա· 1, Ծան. 7: — Մատղութեան արժանի է նաեւ՝ ոչ հանդիսապատիւ ինչ իցեն: Տես Ջ, 11· Ծան. 29:

իցեն՝ իբրեւ դեղոյն թանաքի[17], զի երեւելի ջրովն դրոշմիցի դիւրն աստուածեղէնն՝ հանդիսապատիւ ինչ ջուրն Հոգւոյն իցէ. այլ այնպէս պարտ է իմանալ, եթէ Հոգին սուրբ ջրովն գրէ զբարերարութիւնն: Բազում անգամ դիր պաղատանաց մատուցանէին թագաւորաց. եւ մինչդեռ ի ձեռս մատուցանելեացն իցէ դիրն, պաղատանաց դիր կոչի. եւ յորժամ թագաւորն ձեռն արկանիցէ[18], պարգեւաց մուրհակ առնուանի: Ցառաջ քան զթագաւորին ձեռնադիրն արկանելոյ՝[19] քարտէզ է, թերեւս տան լումայի արժանի. եւ յորժամ թագաւորն ձեռն արկանիցէ եւ հաստատիցէ, բազում կշռոց ոսկւոյ արժանի, եւ մեծագին փոքրագինն լինի[20]. եւ որ սակաւուն վաճառէր, մեծաց գնոց վաճառի. թէպէտ եւ ձրի առ, այլ ընդոհն եղոյց զչափն բարերարութեանն: Զոր օրինակ անդ քարտէզն եւ սեւադեղ եւ եղէգնն, մինչչեւ թագաւորին ձեռն արկեալ իցէ, թերեւս դին են, եւ յորժամ թագաւորն հաստատիցէ, ընդ այնուհետեւ ի քարան եւ յեղէգն, այլ ի պարգեւն ձեռին թագաւորին՝ որ գրեաց. նոյնպէս եւ յորժամ զջուրն առանձինն տեսանիցես, իմա՝ թէ եւ դանդի միով գինք չեն[21]. ապա եթէ զՀոգին իջեալ հանդուցեալ ի վերայ ջուրցն տեսանիցես, ի միտ առնուցես՝ թէ անեղեւոյթ աչն է իշխանական բնութեանն՝ տէրունական հնարհօքն. եւ որ երեւին[22] ջուր է, գործի անեղեւոյթ հնարհացն:

[17] Դիր, նշանագիր, գիր, նոյնանշան են. թանաք:

[18] Ձեռն կամ յեռանգիր աբեկանել, առորագրել, ձեռնադիր դնել:

[19] Փակ· Ցառաջ քան զձեռնադիրն արկանելն թագաւորին· տես Բ· 4, Ծան· 6:

[20] Մեծագին փոքրագինն լինի· տես Գ· 20, Ծան· 35:

[21] Այս ինքն՝ եւ ոչ դանդի մ՚արժէք ունի. եւ ոչ դանդ մը կ՚արժէ:

[22] Փակ· Եւ այն որ երեւի, եւ երեւցածը (ջուր է):

6.

Թէ բանն ուղիղ է քարոզաց:

Բանն քարոզաց՝ ուռկան է: Որպէս ձկնորսն սփռէ զարձոյլ[1], արկանէ զուռկանն. եւ որ արկին՝ գիտէ, եւ թէ զինչ ըմբռնեալ է, այնմ չէ տեղեակ[2]. քանզի ծածուկ ի խորս ջրոյն գործէ գործին: Նոյնպէս եւ յորժամ արձոյլն աստուածեղէն բանին ի ծածուկ ոգիսն ձգիցի. որ խօսին՝ չգիտեն թէ ո՛վ անկաւ ընդ ուռկանաւն. բայց որ քննէ զուռկանն՝ Աստուած, գիտէ թէ ո՛ր ձուկն ըմբռնեցաւ, զո՛ր ի հոգեմարտացն արկ ընդ ուռկանաւ Հոգւոյն աստուածխօսութիւնն[3], զո՛ր ի յԱբրահամոսէ ձգեցին քրիստոսի փառքն: Կայ Աստուած եւ քննէ[4] զմիտս, եւ նայի ընդ գործս արձուլին: Եւ զի այլ եւս օրինակ ի կիր արկից. որպէս որք զուռկանն արկանիցեն, ի միմեանց զատեալք՝ բացարձակք յիրերաց[5] կան, եւ շուրջ փակեալ իբրեւ զպարիսպ ածել[6] զձկամբն, եւ է ինչ միջին ծոց ջրոյն պատեալ յուռկանէն. եւ յորժամ ձգել կամիցին, բացարձակքն տակաւ ի միմեանս մօտին, մինչեւ զայցեն ի մի միաբանութիւն երկոքին կողմանք ուռկանին, եւ ծայր ի ծայր խառնեսցին: Նոյնպէս եւ Աստուած յառաջին բացարձակ[5] ժամանակն՝ կացոյց զմարգարէսն՝ ձգել զուռկանն, եւ յերկրորդ ժամանակ՝ զառաքեալսն. նոքա հնոյին ձգէին զուռկանն, եւ սոքա նորոյս: Ցերկոցունց կողմանց երկու դասք ուռկանաւորացն[7] զմի գոգ ի միջ արգելուն. եւ գոգ որ ի միջի

[1] Արձոյլ, տօրման, ցանց. — սփռել, արձակել, ձգել, հոս նոյնանշանած են. ցանց, ուռկան. — նետել, ձգել:

[2] Գիտէ, տեղեակ է. վայելչութեամբ փոփոխուած:

[3] Աստուածխօսութիւն, աստուածաբանութիւն. հոս՝ աստուածային բանին քարոզութիւն:

[4] Կայ եւ քննէ. աւելացրումեմք. տես Ա· 19, Դան. 29:

[5] Զատեալք, բաժնուած. բացարձակ, բացական, նոյնանշանած են. հեռաւոր: — ի միջոցս, յերէսաց. տես Ա· 2, Դան. 7:

[6] Փակ· Ածել կամ ածել նան:

[7] Ուռկանաւոր, ցանց ձգող:

իցեն[8] արեւելք են եւ հանդէպ նմա արեւմուտք. եւ հարաւ եւ յանդիման նմին հիւսիսի[9]. եւ լուր Տեառնն իսկ. Եկեսցեն, ասէ, յարեւելից եւ յարեւմտից, ի հիւսիսոյ եւ ի ծովէ: Ցայնմ գոգի՝ ի նմին ծոց ձկնորսքն ի կորուստ որսան ձկունս, եւ սոքա ի փրկութիւն. դան երկոքին կողմանքն ի միմեանս, եւ գտանի մի բնութիւն եւ մի արուեստ ուռկանարկացն, եւ բացականքն ի միմեանս յարին: Նոյնպէս եւ ի վախճանի աշխարհիս, յորժամ ձգելոյ ուռկանին զրաւ լինիցի[10], ընթանան եւ ցուցանեն մարգարէքն զիւրեանց վաստակն, թէ որչափ ձգեցին. եւ սոքա զիւրեանց աշխատութիւնս, թէ որչափ արկին ընդ ուռկանաւ:

Նոյն ուռկան արկեալ է եւ այժմ, եւ ոչ մերով ինչ ձեռամբ ձգի[11], այլ առաքելական ալով քարշի[12]. եւ եթէ ի մտայ ինչ ասիցեմ, մի ընդունիր. եթէ չասիցէ զայն Պաւղոս, եթէ չվկայիցէ Եսայի: Մարգարէին ձեռն ձգէ[13], եւ այժմ առաքելոցն աչն պարզէ[14] զգործին: Բայց է եւ այլ ինչ օրինակ տեսանել[15]. յորժամ ուռկան արկանիցի, ձուկն հարթնու[16] եւ ի միջին ծոցն դիմէ. բազում անգամ եւ ոսոխի[17], (եւ) ի բաց իսկ ելանէ, որպէս եւ այժմ հերձուածողացն աշակերտք: Եւ տես զբանչելին, զի զառաջինն սատանայ արկանէր ուռկան աշխարհի, եւ դեւքն ձգէին. եւ արդարքն հարթնուին, եւ արտաքս քան զուռկանն ելանէին. որպէս եւ Դաւիթ ասէ, թէ

[8] Իմն՝ կամ գոք կամ էջք:

[9] Հանդիպեմ, յանդիման. — նմա, նմին. վայելուչ կերպով փոփոխուած են. նոյնպէս քիչ մը եւաքը՝ Ցայնմ գոգի՝ ի նմին ծոց. տես Բ· 1, Դան. 7: — Հիւսիսի ուղղական է:

[10] Այս ինքն՝ երբ որ ուռկան քաշելը լըմընայ:

[11] Օրինակին մէջն էր՝ չգի:

[12] Ձեռամբ, ալով, — չգի, փոխն· վայելչութեամբ փոփոխուած են:

[13] Կ'երեւայ թէ իմաստն այսպէս կ'ամփոփուիայ. Մարգարէին ձեռն ձգէր յայնժամ, եւ այժմ· · ·:

[14] Պարզել (գործել), տարածել, բանալ, սփռել:

[15] Այս ինքն՝ Ուրիշ օրինակ մ'ալ կը տեսնուի, կայ տես նելու:

[16] Հարթնուիմ, (վեր) ցատքել:

[17] Ոսոխիմ, ոգորիլ, դէմ դառնալ:

Աստուծով իմով անցից ընդ պարիսպ: Նա եւ ի բա-
ցելնել ձգեաց գործի[18] սատանայ, զի արկանիցէ ի
հաղը[19] զամենեսեան, եւ երկք սուրբ ձկունքն ցամա-
քամեալ[20] վազեցին զգործեասն[21]. եւ գրեթէ ընդ
մարգարէին ասէին, թէ Անկցին ի ցանցս նորա մե-
ղաւորք: Եւ քանզի չար ուսման արկ սատանայ յաշ-
խարհի, որ ասէրն, թէ Ցածեալ շընչեալ եմ ի ներքոյ
երկնից, եւ աւասիկ կամ. եկն Քրիստոս, եւ մնեցաց
նմա կարս[22]. ձգեաց եւ ըմբռնելոցն ի նմանէն գործիս
առաքելովքն, եւ արկ ընդ ուսկանաւս զաշխարհս ա-
մենայն: Եւ զի՞նչ. սատղծանելիք ինչ ի մտաց. նմին
իսկ Տեառն լուր. Նման է արքայութիւնն երկնից ուս-
կանի որ արկանիցի ի ծով, եւ յամենայն կողմանց
ժողովիցէ. ընդ այն ուսկանաւս լեցի մեզ ամենեցուն
անկանել, ի նմին որս գտանել: Եւ աքանչելիքն այն
են, զի որ այսօր իբրեւ ձուկն անկաւ ընդ ուսկանաւս,
վաղիւ իբրեւ ձկնորս զայլ ձկունս որսայ: Անդ ձկունք
անկեալք ի գործի՝ կենդանի ի մահ[23] երթան. եւ աստ
անկեալք ընդ ուսկանաւս՝ ի մահուանէ ի կեանս ժո-
ղովին: Վասն այնորիկ ցոկտորս ասէ Կենարարն, թէ
Ձաջակողմ արկ զգործիդ. եւ ժողովեաց ձուկն բա-
զում. ուսուցանէ թէ երեւելեաւքն իմանալեացն յի-
մաստս[24] պարտ է երթալ. քանզի եւ առ սմին[25] իթէ
ասէ. Մի երկնչիր Պետրէ, յայսմ հետէ զմարդիկ
որսացես ի կեանս. այն իսկ է, զի ի յաւիտենից կեանսն
գրաւիցես: Եղիցի այսուհետեւ ամենեցուն մեզ ընդ
ուսկանաւս ուղիղ փառաւորութեանն անկանել, ի
սուրբ ծոցն հաւատոց բնակել:

[18] Ձգել գործի, սուխան, ուսկան նետուել. — ձգել գործին, գառնանան, ուսկանը գուրս քաշել:

[19] Ի հաղէ, ի հաղս արկանել, որոգայթի մէջ ձգել, բռնել:

[20] Ցամաքանիլ, (ձկ.) առանց ջրի ելնուլ:

[21] Վազել (գործնեան), (ուսկանէն գուրս) ցատքել, ելլել:

[22] Կարս, լար, լուան:

[23] Փակ. ի կենաց ի մահ. տես եւ Գ. 10, Ծան. 17. որ մէկ նկատմամբ ասոր նման է:

[24] Փակ. Ցիմանալեացն իմաստս: — Այս ինքն՝ Սրտմտցուց որ տեսանելի բաներով՝ անտես բաներն իմանալու է:

[25] Առ սմին, ասոր հետ միանգամայն:

7.

Թէ երկք են աստուածեղէն անձինք, այլ Աստուած մի է:

Ընդէր մեզադիր ասողն լինիցիս[1], որ ամենա-
կալ զՀայր եւ զՈրդի եւ զսուրբ Հոգին ասիցէ. զոր
օրինակ յորժամ ասիցեմ, Աստուած եւ Աստուած եւ
Աստուած, ոչ երիս Աստուածս ասեմ, այլ մի. նոյն-
պէս յորժամ ասիցեմ, ամենակալ եւ ամենակալ
եւ ամենակալ, ոչ երիս ամենակալս ասեմ, այլ մի:
Պատկառեցուցէ զքեզ բարբառ Փրկչին, որ ասէր
ցՀրեայսն. Ձօրէնս ձեր գրեալ է, թէ երկուց մարդ-
կաց[2] վկայութիւն հաւատարիմ է. յորժամ մարդ եւ
մարդ[3] ասէ, հաւատայք. եւ յորժամ Աստուած եւ
Աստուած ասէ, չհաւատայք: Բայց սակայն թէ եւ
ասէ, Ես եւ Հայր, ոչ երկուս Աստուածս ուրոյն ի մի-
ութեանց ասէ, այլ մի աստուածութիւն՝ իւր եւ Հօր. եւ
յայտ միւսումն առնէ, թէ Ես եւ Հայր իմ մի եմք. եւ
քանզի Մի՝ վասն անքակտութեանն ասէ, եւ զնմին՝
զի մի ոք անանձնաւոր զերեսան[4] համարեսցի:

Խնայեսցուք եւ զընդասցուք[5] ի Հոգիս մեր.
թուք ի բաց զմեղայդ, չնչեա զժանդն, ի բաց քերեա[6]
զպղինձն. հնազանդ լեր Աստուծոյ, որում եւ դեւք
հնազանդ եղեն: Պատկառեցուսցէն զքեզ փոփոխ-
մունք իրացն. մի յեկեղեցւոջն հաւատացեալ, եւ ար-
տաքս ելեալ՝ հերետիկոս լինիցիս. մի աստ ակնածող
ի բանէն, եւ արտաքս ելեալ՝ յանառակութիւն[7] զառա-
ծանիցիս: Ոգի թեթեւ՝ ի փոփոխմունս չկայ յակաս-

[1] Ընդէր մեղադիր ասողն լինիցիս. տես Բ. 12, Ծան 37:

[2] Օրինակին մէջն էր, յերկոց մարդոց:

[3] Օրինակը՝ մարդ է, մարդ:

[4] Եր՝ զերեսն, այս ինքն՝ Եր զատառն ալ: Օրինակին մէջ՝ անձնաւոր զերեսն: Երեսք, անձ. տես Գ. 7, Ծան. 2:

[5] Խնայել, զընդասել, նոյնանշան են. խնայել:

[6] Ջնջել, ի բաց փերել, ի բաց ելնել, նոյնանշան են. սրբել, մաքրել: Նոյնպէս պղինձ՝ ժանգի նշանակութեամբ գրուած է:

[7] Թերեւս՝ յանառակութիւն:

տանի[8], չառնի[9] հաստատուն. ոդի երկեղածին անցա-
նէ ընդ փոփոխմունս[10], բայց ինքն ոչ փոփոխի. աս-
տուածապաշտն՝ եւ ի պատերազմի աստուածապաշտ է,
եւ ի սովի նահատակեալ, եւ ի լիութեան չյուլացեալ·
աստուածապաշտն՝ ամենայնի ժուժկալ եւ համբերող,
չփոփոխի ըստ բնութեան փոփոխմանցն: Ոգի արգարոյ
ոչ ի խռովութեանց պատերազմաց շարժի, եւ ոչ ի
յղփութենէ[11] դիւրութեանց ծուլանայ. յորժամ
ուղիղ փառաւորութիւն[12] քարոզեսցի, փոյթ[13] լսող
գտանի. եւ առ կամակորն[14] փոյթ կամակոր. չբա-
ժանի ի միաբանութենէ, չունի միաս երկմիտ:

Մի է տէր Աստուած, եկայք երթիցուք զհետ
նորա. ապա եթէ զմնլորութեան զհետ երթայցես,
մնլորութեան հասանես: Զոր օրինակ դինի ամենիւ
չինասի ի փոփոխմանց, թէպէտ եւ յամանոյ յաման
փոխեսցես՝ նոյն համ է եւ նոյն սեռնութիւն[15]: Իսկ
յոռին վաղվաղակի յանդիմանի[16] ի փոփոխմանցն:
Նոյնպէս եւ ոգի երկեղածին չպարտի ի փոփոխմանցն,
այլ յաղթէ փոփոխմանն. իսկ ծանծաղագոյն՝[17] վաղ-
վաղակ[18] յանդիմանի: Եւ չէ իմ բանս, այլ երանելոյն
Երեմիայ մարգարէի, որ ընդ ազգին Մովաբացւոց
գոռայր[19]. քանզի առ ժամանակ մի ի դիւրութեան
էին, եւ կարծէին թէ ցանկ ի դիւրութեան վայելեա-
ցեն, եւ ոանհար լինէին[20] դերութեանն Եբրուսաղէմի.
նախասէր զնոսա մարգարէն, թէ մի պարծիք ի դիւ-

[8] Ցախապանի խլել, հաստա-
տուն կենալ. տես Բ. 19, Ծան. 12:

[9] Չարանի հաստատուն, փխկ.
Ձլենի . . . տես Բ. 6, Ծան. 15:

[10] Այսինքն՝ Երկիւղած մար-
դուն հոգին չատ փոփոխու-
թեանց կը պատահի:

[11] Ցպնութիւն, առատու-
թիւն, լիութիւն:

[12] Ուղիղ փառաւորութիւն,
ուղղափառութիւն:

[13] Փոյթ, հոս (ածական) արագ,
շուտ, եռանդուն, սաստիկ:

[14] Կամակոր, խոտորնակ:

[15] Սեռնութիւն, յատակու-
թիւն, պարզութիւն:

[16] Ցանդիմանիմ, հոս՝ յայտ-
նուիլ, ճանչցուիլ:

[17] Ծանծաղագոյն, թեթեւա-
միտ, ծանծաղամիտ:

[18] Վաղվաղակ, իբրեւ վաղվա-
ղակի. — եթէ զրկի սնալ չէ:

[19] Գոռալ (ընդ առիթ, ընդ-
դէմ առարած), կատղիլ:

[20] Ոդնհար լինել (առիթ)՝
արհամարհել, մեկու մը կոր-
ծանման վրայ ծիծաղիլ:

թութեանդ, եւ մի ի յաջողութիւն իրացդ հպար-
տանայք. քանզի չես եւս փոփոխեցեալ. փոխեսցի եւ
ձեր փոփոխումն[21]: Չես եւս դործ ի ձեռն արար[22], զի
ընտրեսցին կամքն: Եւ զինչ ասէ. Հանդեաւ Մովաբ
ի մանկութենէ իւրմէ. եւ փոփոխումն չընկալաւ
դժպհութեամբ[23] իւրոց: Հանդեաւ Մովաբ ի մանկու-
թենէ իւրմէ, եւ պանձացաւ ի փառս իւր, չթա-
փեաց[24] երբեք ամանի յամանոյ[25]. փոխանակ ասելոյ,
չչոգաւ երբեք ի դերութիւն. վասն այնորիկ ճաշակ
նորա ի նմա, եւ հոտ նորա ի նմին[26]: Եկեղեցի փոր-
ձեցաւ չարութեամբ, թափեցաւ յամանոյ ամանի. ի
խաղաղութենէ ի պատերազմ, եւ ի պատերազմէ ի
խաղաղութիւն. եւ կայ մնայ ի նմա հոտ անուշից.
Հոտ անոյշ եմք, ասէ, ի Քրիստոս:

Ընդ իմ եւ ընդ ամենայն եկեղեցւոյ արարի
պատասխանի, թէ եկեղեցի՝ մի Տէր ունի, եւ մի Աս-
տուած, մի արարիչ, եւ մի ամենակալ, եւ մի թա-
գաւոր: Բայց յորժամ զմին լսես, զանգակ[27] երկրորդու-
թիւնն ած զմտաւ, զանվախճան եւ զանեղծ թա-
գաւորութիւնն, զիշառս եւ զճշմարտութիւն. որ[28] ոչ
երբեք բաժանի, այլ կայ եւ մնայ մշտնջենաւոր եւ
կենարար. յորմմ լիցի ամենեցուն մեզ վայելել
ճշմարտութեամբ, եւ փառս տալ Հօր եւ Որդւոյ եւ
Հոգւոյն սրբոյ:

[21] Փոխեսցի ես յեր փոփո-
խուն, ձեր փոփոխութիւնն
ալ (պիտի) կատարուի:

[22] Գործ է յերան առնել, սով-
որաբար՝ յերան է գործ առնել,
ակսիլ, գործքի ձեռք զարնել:

[23] Դիպհոնութիւն, անհաճոյ,
անախորժ բլլալը, ձախողու-
թիւն:

[24] Ընթիցայ, իմացիր՝ Ընթա-
փեցաւ, ինչպես քիչ մը վերը.
չպարպուեցաւ. տես Բ. 4,
Ծան. 22:

[25] Ամն յամանոյ, քիչ մը
ետքը՝ Յամանոյ, աման, տես Գ.
10, Ծան. 17:

[26] Ճաշակ նորա է նմա, եւ
հոտ նորա է նմին. տես Բ. 1,
Ծան. 7:

[27] Անփակ, անբաժանելի:

[28] Օրինակին մէջն էր՝ նա:

8.

Թէ կրեաց Քրիստոս աշխատութիւն, զոր եւ չկրէ իսկ կարող էր:

Լ՚կայք առ իս աշխատեալքդ, եւ Հանդուցից զձեզ: Ցեսանէ՞ս արդ, ըստ աստուածութեանն Հանգոյցանէ զաշխատեալ բնութիւնն, եւ ըստ տեսչութեանն[1] ճանաչէ զկարիս մարդկութեանս: Մի՛թէ չէ՞(ր) կարող զաւրբ մարմինն՝ զոր ի մէնջ վասն մերոյ փրկութեան զգեցաւ, ի վերայ օդոյ շրջեցուցանել, զի մի կրեսցէ աշխատութիւն. եւ ո՞չ այնպէս ինչ, որպէս զԱմբակումայ զմարմինն ի Պաղեստինացւոց աշխարհէն ի Բաբելոն ի միում վայրկենի տարաւ. զայր մի մարգարէ հրեշտակական շնորհօք յայլմէ աշխարհէ յայլ աշխարհ փոխեաց. եւ ոչ աշխատութիւն կրեաց, եւ ոչ զվաստակն իմացաւ. եւ որչափ ձեռն հրեշտակին կարող եղեւ, զայն՝ զօրութիւն Բանին Աստուծոյ չկարճէր իւրում մարմնոյն պարգեւել: Եւ յայլ անդ հարկին պէ՞տք[2] զարագութիւնն պահանջէին. քանզի ի Բաբելոն չէր ոք աստուածապաշտ՝ որ զնա կերակրեր. եւտես զմարգարէն, եթէ վասն աստուածապաշտութեան վկայ լինելոյ կայ ի տաղնապի ի մէջ առիւծուցն. ձեռն հրեշտակի զմիւս եւս մարգարէ յափշտակէ, եւ անդր առ այն մարգարէ տանի: Եւ տես զզարմանալին. չասէ՝ թէ տարաւ զնա հրեշտակն, այլ թէ առ եւ անդ եդ: Ցես զզօրութիւն հրեշտակին. զի՞ զարմանաս ընդ արարիչ հրեշտակացն: Բառնայ տանի զմարգարէն, ոչ ոտիցն ներգուռկ մտեալ եւ ի վեր ամբարձեալ. այլ զՀերացն բուռն Հարեալ յափշտակեաց: Եւ գիտեմք եղբարք, որչափ ինչ վշտանայ մարմին՝ յորժամ քարշեսցի[3] զՀերացն. իսկ մարգարէն այնչափ վայրս՝ այն-

[1] Տեսլութիւն, անօրէնութիւն. տես Գ. 11, Ծան. 15:

[2] Պէտք հարկ, հարկաւորութիւն:

[3] Քարշել, առնել, յանել, բառնալ հարկանել, աքաղել, բայերն իրենց խնդիր բնութեանը պատմական կ՚առնուին, ուր որ աշխարհարար բացատրական կը գրուի:

քան[4] ճանապարհս եհատ անց՝ զՀերացն ձգեալ, եւ ոչ ինչ կրեաց. եւ ի միում վայրկենի առ եդ անդ. քանզի զօրութիւն հրեշտակի էր, որ ոչ միայն եբարձ, այլ եւ թեթեւութիւն շնորհեաց մարմնոյն: Մարմին էր՝ որ բարձաւն, այլ ոգի էր՝ որ եբարձն եւ տարաւ. Որ արար զՀրեշտակս իւր, ասէ, յոգիս:

Եւ մի զարմանայցես, եթէ թեթեւ բնութիւնն զմարմինն ծանր եբարձ. նաև աստէն իսկ յայսմ արարածս[5] որ մեզ երեւին, է ինչ որ բնութեամբ ծանր է, եւ է ինչ որ յախտարարակաց[6] թեթեւ է. եւ չէ ինչ ըստ ծանրութեան, եւ ոչ ըստ մեծութեան, այլ ըստ իւրաց բնութեան արարածոց, որպէս զնծրդ եւ իջէ: Ընդէ՞ր ամենայն մայրք[7] մեծամեծք, եւ թէ ամենայն իսկ անտառք կատորեսցին[8] եւ ի ջուր անկանիցին, չընկղմեսցին. եւ զասեղն մի փոքրիկ կամ սակաւ ինչ քծուար[9] յերկաթոյ՝ չկարէ ծով մեծ ի վեր ունել: Եւ այսպէս ոչ ըստ մեծութեան ինչ է եւ ոչ ըստ ծանրութեան, այլ յարարչէն արուեստ. բայց սակայն երկաթոյ ուրոյն առանձին չէ հնար ի վերայ ջրոյ կալ, այլ թեթեւ իւիք կայ ի վերայ ջրոյ, եւ կրի[10] տեղեաց ի տեղիս: Ընդուն զնաւս մեծամեծս երկաթով, եւ տանին յո՛ եւ կամին. եւ քանզի թեթեւ է փայտի բնութիւն, բառնայ թեթեւն զծանրն: Առ միւս եւս այլ օրինակ. մարդ չկարէ բազում ժամս ի վերայ ջրոյ ղօղալ[11]. թէպէտ եւ զարուեստն գիտիցէ, այլ քանզի չկարէ կարի ի տակ ձգել[12] առանց Հանգ-

[4] Անցք վայրս, այնպէս ճանապարհս. — այնպէս բառք՝ որ բնաիր մատենագրոց մէջ շատ սովորական չէ, հոս միայն պէտպիսութեան համար գրուած է:

[5] Ցայսմ արարածս, փխկ. Ցայս արարածս, կամ՝ յարարածս յայսոսիկ:

[6] Ցախտարարեալս, (ժ.) փիզիգապէս: — Բնաւրէնաբար, յախտաբեալս, պէտպիսութեան համար փոխուած են:

[7] Օրինակին մէջ՝ մարք:

[8] Իմացիր՝ եւ ամենայն իսկ անտառք թէ կոտորեսցին:

[9] Քծուար, մեւտաղի կտոր. (էչ-լէ-չէ): — Քծուար յերկաթոյ, երկաթի կտոր:

[10] Կրէ՛, տարուիլ:

[11] Ղօղալ, ղղլի՛, ղողլի՛, ղողալ:

[12] Ի գոյ չգէթել, երկայն տանել շարունակել, երկարել:

չելոյ, աշխատին[13] բազուկքն, եւ Հարկ լինի ընկղմելոյ:

Որպէս եւ ի խորշակէ՝ զի նախ արմատն ՚ի նասի, եւ ապա ընդ նմին եւ ոստքն գոսանան, նոյնպէս եւ յաստուածպաշտութեան՝ եթէ նախ սիրոն կուրանայ, ապա պտուղ բերանոյն ցամաքի. որչափ եւ բամբասիցէ լեզու հերձուածողին, եւս քան զեւս անպտուղ լինի. որպէս եւ մարգարէն ասէ, եթէ Ախտայաւ գլխոյն Եփրեմայ, եւ արմատն գոսացաւ, եւ ոչ բերէ պտուղ: Այլ զոյ տեսանել բազում անգամ եւ ի թշնամիս աստուածպաշտութեան՝ կերպարանս աստուածպաշտութեան. որպէս, բազմութիւն յեկեղեցւոջ, եւ բազմութիւն առ հերձուածողսն. սեղան սատ, սեղան անուանեալ եւ անդ. քահանայք ճշմարիտք սատ, քահանայք սուտք եւ անդ. սատ աւետարան հաւատացեալ, եւ անդ աւետարան անարգեալ. սատ Միածին Որդին Աստուծոյ փառաւորեալ, եւ անդ Միածին Որդին Աստուծոյ թշնամանեալ. սատ Հոգին սուրբ բերկրեալ ընդ հաւատս, եւ անդ Հոգին սուրբ տրտմեալ ընդ անհաւատութիւնն: Քանզի յորժամ տեսանիցէ Հոգին սուրբ ամբարշտութիւն, տրտմի. վասն այնորիկ եւ Պաւղոս ասէ, Թէ Մի տրտմեցուցանէք զՀոգին սուրբ՝ որով կնքեցարուք յաւուր փրկութեան ձերոյ:

9.

Վասն վերջնոյ դատաստանին:

Առաքեսցէ, ասէ, Որդի մարդոյ զՀրեշտակս իւր, եւ ժողովեսցեն զընտրեալս նորա ի չորից հողմոյ ի ծագաց երկնից մինչեւ ի ծագս երկրի: Ճանաչիցես զառնս զայս ի Դաւթի[1]. Ժողովեցէք առ նա զսուրբս նորա. զամենեսեան ժողովեսցեն եւ ի մի վայր դնեմարեսցեն:

[13] Ալեծփէմ, Հոս՝ յոգնիլ:

[1] Այս ինքն՝ ճանաչիցես զառնս զայս ի գիրս Դաւթի կամ առ Դաւթի. Դաւթի գրոց մէջ:

Ցառնեն ամենեքեան, բայց կէսքն իբրեւ զպատաժապարտս առաջի ահեղ առնին կարգեացին, եւ կէսքն իբրեւ զսուրբս առաջի Տեառն յափշտակեացին: Զոր օրինակ ի մտանել Թագաւորի պատժապարտն չիշխէ յակն անկանիլ[2] Թագաւորին, եւ պատուականքն եւ մեծարուքն ընդ առաջ ելանեն. նոյնպէս եւ Որդին Աստուծոյ յորժամ գայցէ յերկինից եւ երեւի[3], սուրբքն յափշտակին ի բարձունս. եւ այնպէս Թուեսցի Թէ ընդ նմա իակ գայցեն: Որպէս որք Թագաւորի ընդառաջ ելանիցեն, եւ ընդ նմին դառնայցեն, Թուի Թէ ընդ նմին իակ էին. նոյնպէս եւ սուրբքն՝ յորժամ ընդ առաջ կենարարին յափշտակեացին, Թուեսցի Թէ յերկինից իակ ընդ նմին իջանիցեն: Եւ ո՞իք այսմ վկայ. Պաւղոս. Զի ինքն Տէրն Հրամանաւ ի բարբառ հրեշտակապետին եւ փողով Աստուծոյ իջանիցէ յերկնից. եւ մեռեալք յարիցեն յառաջագոյն, ապա եւ մեք կենդանիքս յափշտակեացուք ամպոք ընդ առաջ Տեառն յօդս, եւ այնպէս հանապազ ընդ Տեառն իցեմք: Տէս, զի ընդ առաջ ելանեն, եւ ընդ նմին դան:

Եւ միա դիր զարմանալեացն. յաշխարհիս որ ընդ առաջ Թագաւորաց երթայցեն, իբրեանց կառօք եւ իբրեանց երիվարօք երթայցեն[4]. իսկ կենարարն ինքն առաքէ դեսպակս[5] երկնաւորս. ոչ կառս եւ երիվարս, այլ կառս ամպեղէնս՝ զիւրն իակ: Եւ ընդ այն զի՞ զարմանաս, Թէ Եղիա հրեղէն կառօք վերացաւ, եւ առաքեալքն եւ այլք մի ըստ միոջէ ամպեղէն կառօք, եւ մի՞ զՀրեղէնն պատուականագոյն քան զամպեղէնն համարեսցիս: Առաքեցան մարգարէին յայնժամ դեսպակք՝ կառք հրեղէնք, եւ երիւրք հրեղէնք եւ յերկրաւորացս յերկինս վերանայր. եւ իբրեւ զանիւ ի ներքոյ ի վեր ի բարձունս[6] հոլովէր.

[2] Ճարն անվանիլ, աչքին եւ բնական առջեւն ելլել:

[3] Փխկ. Ցորժամ գայցէ եւ երեւիցի. տես Ե. 5, Ծան. 19:

[4] Փխկ. Իւրեանց երիվարօք երթան:

[5] Դեսպակ, պատգամակ, տեսակ մը կառք: — Հոս եւ հետեւեալ երեք տեղերն օրինակին մէջն են՝ պեսպանս:

[6] Ի ներքոյն վէր է բարձունս, վարէն վեր:

այլ յայնժամ յիրաւի հրեղէն կառաւք, եւ ապա ոչ հրեղէն, այլ ամպեղէն: Ընդէր· քանզի յայնժամ երկրաւոր ամենեն ունէր ինչ կարիս երկրաւորս, զի հրեղէն կառաւքն նորոգեսցի, եւ ընկենուցու զերկրաւոր ծանրութիւն, եւ առնուցու զընդհանրական թեթեւութիւնն. քանզի այնուհետեւ ընդ հրեշտակս իսկ բնակելոց էր: Ընդ դեսպակ հրեղէն, եւ ասա դեսպակ ամպեղէն. քանզի առանց ապականութեան յառնեն մարմինք, վասն այնորիկ եւ յամպն թեթեւ ելանեն: Եւ զի մի թուեսցի[7], թէ զայն թիւնամանիցեմք ինչ, եւ զայս յարգիցեմք. զայն ասացի, թէ մարդարէն հրեղէն կառաւք պատուեցաւ, եւ որք Քրիստոսի ընդ առաջ յափշտակին՝ ամպոք վերանան. քանզի[8] ամպք կառք են սրբոյն Աստուծոյ: Ցեսանե՞ս, զի իւրովք կառաւքն հրամայէ պատուել զսուրբս, եւ ելանել ընդ առաջ կենարարին:

Եւ զերիվրդ ելանիցեն: Ինքն իսկ դիւրէ[9]. քանզի չհաւսի երբեք Պաւղոս յանձն, որպէս եւ ասէ. Թէ զիարձ ինչ խնդրեք զՔրիստոսի, որ ինեւս ընդ ձեզ խօսի: Եւ զինչ ասիցէ. Յափշտակիմք ամպոք ընդ առաջ Տեառն յօդս: Եւ այնպէս կէսքն յափշտակին, եւ կէսքն առաջի ահեղ առնէն կարգեսցին. որպէս եւ կենարարն իսկ ասէ. Ամէն ասեմ ձեզ, յորժամ եկեսցէ Որդի մարդոյ, յայնժամ թէ իցեն երկու ի մի մահճի, մին առցի եւ միւսն թողցի. եւ եթէ աղայցեն երկու ի մի երկանս, մին համբարձցի, եւ միւսն թողցի. եւ ասեն ցնա առաքեալքն. յո՞, Տէր. եւ ասէ Տէր. ուր մարմին իցէ՝ անդր եւ արծուիք ժողովեսցին: Ւսան էր արծուիք. քանզի ի բարձունս յափշտակելոց են: Զի՞նչ իցէ, երկուք ի մի մահճի, եւ մին առնուցու եւ միւսն թողուցու. եւ երկու աղայցեն ի մի երկանս, եւ մին ամբառնայցէ[10] եւ միւսն

[7] Օրինակին մէջն էր՝ եւ զի մի խաբեսցին:

[8] Օրինակին մէջն էր՝ +ան ամպ+:

[9] Դիւրել, պարզել, դիւրինցընել, պարզաբանել:

[10] Ամբառնալ, խոզաբուծ, ամբառնայցէ, առնուի, թողուի, վերանայ:

մնասցէ: Զիք ասա այլ ընդ այլոյ ասել ինչ առակաւ, այլ յայտնի իսկ մեկնութիւն է. մահիճս գիրք զհանդիսաւ աշխարհիս կոչեն, եւ երկանս՝ զկարի տառապանս աշխատելոց, որ իբրեւ յերկանի ցնորեալ կայցեն ընդ պէսպէս վիշս, ի հառաչանաց ի հառաչանս, ի յաղքատութենէ յաղքատութիւն: Եւ քանզի մահիճքն հանդիսաւ են, եւ երկանն՝ աշխատութիւն, յայս առնէ կենարարն՝ թէ եւ յաշխատելոցն եւ յայնոցանէ՝ որք ի դիւրանալ իցեն, լինիցին ոմանք արդարք եւ ոմանք մեղաւորք: Երկու իցեն ի մի մահիճս. մին՝ որ արժանի հառաւոցն իցէ, ամբարձցի, եւ միւսն՝ դաշճաց մատնեսցի. մինն՝ հրեշտակաց, եւ միւսն՝ դիւաց: Եւ աղայցեն, ասէ, երկու ի մի երկանս, մին վերասցի, եւ միւսն մնասցէ: Զնոյն միտս հարցին աշակերտքն, եւ ասեն. Տէր, յո՞ ամբառնայցեն. ասէ ցնոսա. Ուր իմ մարմինն իցէ. փոխանակ ասելոյ, թէ ուր իմ գալստեան իցէ:

Եւ բարիոք ասաց, թէ մարմինն. քանզի մարմնոյն յայտնելոց է. թէպէտ եւ ծածկեցաւ մարմինն աստուածութեամբն, եւ ներկաւ անմահ արմատովն, եւ է ամենեւին[11] անմահութիւն. չկորոյս զնկարագիրն, այլ կայ մնայ նկարագիր մարմնոյն, ներկեալ եւ ընկղմեալ ի կենացն: Եւ օրինակ ինչ նմին ի մէջ բերցուք, թէպէտ եւ մեծին եւ ընդ աղօտ[12] իցէ, սակայն եւ ի փոքուն առնու ոք գոնէ սակաւ ինչ զնշմարանս մեծին: Ա՛ռ երկաթ, եւ մեհեա ի բովս հրոյ. եւ տես որպիսի ինչ էր՝ մինչչեւ ի հուր մեհեալ էր. մեծաւ երեսաք, յուրտ առ ի շօշափել[13]. եւ յետ ի հուրն մտանելոյ[14], լուսաւոր տեսլեամբ, ջերմն զննելով. եւ չկորոյս զլինելն երկաթի, այլ զի առաւելութիւն քան զիւր բնութիւնն ընկալաւ: Թէպէտ եւ պայծառացաւ,

[11] Ա՛նմեռնիմ, սովորաբար՝ ա՛նմեռնին, ա՛նմեռնիմք:

[12] Մրին ե՞ն ընդ աղօտ, քիչ մը եռքը՝ մրոտ, նոյնանշան են. անպայտ, պղտոր, մթին:

[13] Ա՛ռ է չլեփէլ, քիչ մը եռքը՝ ընդելուզ, նոյնանշան եւ պէսպիսութեան համար փոխուած:

[14] Ցետ է հուրն դառնալոյ, փակ. Ցետ մտանելոյն ի հուր:

չվերպեաց յիւրոց կերպարանացն[15]. զինչ կերպարանք եւ ի ներքս մխեացես[16], նոյն եւ երեւի. եթէ բոլորակ, եթէ երեքկուսի, եթէ չորեքկուսի, եւ եթէ զիարդ եւ իցէ՝ զկերպարանս չփոխէ. բայց դոյնն զհոյն դոյն առնու: Նոյնպէս եւ սուրբ, արժանի երկրպագութեան տէրունական մարմինն ներկու անմահ արմատով աստուածութեանն[17], եւ ընկղմեցաւ ի կենացն, եւ զգեցեալ ունի զաստուածութիւնն, ոչ վայրապար արտաքոյ, այլ իբրեւ զերկաթ՝ ներքոյ եւ արտաքոյ. բայց կայ եւ մնայ յանեղծ նկարագիրն, ի փառս հաւատացելոց եւ յամօթ արհամարհողացն:

Եւ չիցէ՞ տեսեալ, զիարդ որք ի տար աշխարհէ յետ բաղում ժամանակաց դայցեն, եւ ընտանիքն նշան խնդրեն, ոչ զփառաւորութեան ինչ, թէպէտ եւ փառաւոր դայցեն, այլ զառաջինն կենացն, թէ արդարեւ սա նա՞ իցէ. եւ ոչ այնչափ ինչ ճշդիւրս ի հանդերձսն հային, որպէս յօնացն կերպարանս եւ ի ձեռացն նշմարանս[18], եւ ի ներքն՝ թէ ձաղկահեր[19] կամ դանդրահեր իցէ. եւ մարմնոյն թերութիւնք քարող անձանձութիւն լինին: Վասն այնորիկ չկամի սրբոյն երեւել աստուածութեամբն, այլ մարմնոյն կերպարանօք, զի հայեսցին եւ տեսցեն, թէ արդարեւ այն է՝ որ ի կայիափայէ[20] չհաւատացաւ, եւ ի Պիղատոսէ դատեցաւ եւ ի խաչ ել. զի վիպասցէ տեսիլն՝ աստուածամարտ կռուոյն[21], եւ փառքն յայտնեսցեն զշնորհաւորութիւնն: Զմտաւ ած, զիարդ յայնժամ արդարքն վազս առեալ[22] ցնծացեն: Զմտաւ ած, զիարդ պետրոս խայտասցէ, եւ առաքելոցն պար առեալ

[15] Զվերպեաց յիւրոց կերպարանացն, իւր ձեւը չկորսընցուց:

[16] Կարդա կամ իմացիր՝ կերպարան: Այս ինքն՝ ինչ ձեւ որ կրակի մէջ խոթես, նոյնն ալ կ'երեւայ:

[17] Օրինակին մէջն էր՝ աստուածութեանն:

[18] Փակ· ի կերպարանս յօնացն: — Օրինակին մէջ՝ եօթանն նշմարանս:

[19] Ձաղկահեր, շիտակ մազերով: — Ձաղ, դաւազան:

[20] Օրինակին մէջն էր՝ ի կայիափայէ:

[21] Աստուածամարտուհիւն, աստուածամարտութիւն:

[22] Վազս առնալ, խայտալ, կայտռել:

ճեմեացեն, եւ ասասցեն ցմիմեանս. սա է Աստուածն մեր, սա է որ խաչեցաւն երբեմն առ մեզ, սա է որ երբեմն արհամարհեցաւ վասն մեր. տես զկերպարանս, միա դիր աչացդ:

Զոր օրինակ արդարքն ցնծասցեն, յորժամ զՔրիստոս տեսանիցեն, նոյնպէս եւ որք յանցաւորքն իցեն՝ սրտաբեկ լինին. եւ յառաջ քան զպատիժն ի տեսլենէ սուրբ երեսացն լուծանին եւ անկանին, յորժամ տեսանեն զնշան խաչելոյն, զոր եւ կենարարն իսկ ասաց, թէ Ցայնժամ երեւեսցի նշան Որդւոյ մարդոյ յերկինս: Նախ քան[23] զՔրիստոսի երեւելն՝ խաչն զայ յառաջագոյն մեծապայծառ լուսով, սաստիկ ճառագայթիւք, որ զարեգակն ընկղմէ, եւ զլուսին ծածկէ, եւ զաստեղս շիջուցանէ: Նախ նշանն երեւի, եւ ապա թագաւորն. որպէս եւ աստ, զի նախ նշանքն երեւին, եւ ապա թագաւորն գայ. նոյնպէս եւ անդ՝ նախ խաչն լուսաւորեալ երեւի, եւ ապա Քրիստոս յայտնի. զի յորժամ տեսանիցեն զխաչն, ամաչեսցեն, թէ որ յայնժամ թշնամանացն[24] թուէր, այժմ ի բարձանց պատուով գայ: Եւ նշանակիրքն[25] ոչ առաքեալքն իցեն եւ ոչ մարգարէք, այլ հրեշտակապետք եւ հրեշտակայ դունդք. յառաջ քան զխաչն եւ ընդ խաչին գայցեն:

Եւ արդ՝ զգայ լերուք, քանզի բանալոց են գիրք եւ դպրութիւնք. եւ նստցի թագաւորն. եւ չատագովք ճշմարտութեանն յառաջ մատչիցին, եւ դատաստանադպքն ամաչեսցեն: Կանխեսցուք յառաջ քան զատեանն. յառաջ քան զնստել թագաւորին ի դատել՝ դոյ հնար ածել ի հաւան զդատաւորն. յառաջ քան զատեանն մարթի աղաչել. առաջի ահեղ բեմին չէ հնար պաղատել[26]:

[23] Յառաջ եւ նախ բառերը յատուկ գործածութիւն մ'ունին՝ նախ աւելի մակբայի պէս կը գործածուի. իսկ իրրեւ նախադրութիւն յառաջ ից շատ աւելի սովորական է, քան թէ նախ ից: Ըսածնիս սա է՝ Քրիստոս խաչին վրայ կախուած ատեն կը տեսնուի:

[24] Թշնամանաց, նախատական:

[25] Նշանակիր, դրօշակիր:

[26] Պարսիկ, չէ հնար. — աղաչել, պաղատիլ, ծնկելուչ կերպով փոխոխուած են:

10.

Թէ ամենայն ձիոյք նդաս մեզ չՀաստուծոյ առաջի, այլ ոչ եթէ ևս իրացն հանգամանիւք:

Ո՞ր ի մարդկանէ խօսեսցի զբանն եւ զայլս ուսուցանիցէ, զանձն թափուր առնիցէ[1] ի բանէն. եւ կարծիցէ՝ թէ դուցէ մինչ ընդ այլոց լսելիս արկանիցեմ, զնմ միտս մերկ եւ կողոպուտ առնիցեմ[2]. միթէ չէ՞ բանն արտաքս, եւ մեզ անդէն ի նեքսս. ո՞չ զբազումս լսելիս լի արար, եւ ի ծնողէն ոչ մեկնեցաւ: Եւ արդ եթէ մարդկեղէն բան յորժամ խաղացեալ արտաքս ի մտացն ելանիցէ, չզատանի ի ծնողէն. իսկ Աստուածն բան՝ որ վասն մեր երեւեցաւ աշխարհի, զծոցն Հայրենի թափուր թողոյր. ծն անդր, փարդատ, քաւ լեցի[3]: Զի բիւրք բիւրուց լսեն զբանն, եւ ընդ անչափ լսելիս մտանի՝ չբաժանի, այլ բնաւ ընդ իւրաքանչիւր ումեք է, եւ ամենայն ընդ ամենեսին, եւ ամենեւին ի միտան. եւ եթէ մարդկեղէն բանն ամենեւին ի միտան է, եւ բնաւ իւրաքանչիւր ընդ ումեք[4], եւ ամենայն ընդ ամենեսին, զիարդ ասիցեն զՀօրէ, զի թէ ծնաւ, ապա ծորումն եւ Հատումն դործեցաւ[5], եւ բաժանեցաւ անբաժինն: Աստուդ առ նոսա կենարարն, եթէ քննեցէք զդիրս. քննեցէք, եւ մի վայրապար ընթեռնուք, այլ զնորս մտացն ի խոյզ եւ ի քննին արկեալ Հետազօտեցէք[6]: Քանզի Աստուած զդիրսն եդ առաջի, եւ զմիտս պատգամացն զեղծեաց[7]. զդիրս ետ, եւ զղօզեալ մեկնութեանցն[8]

[1] Թափուր առնել (զանձն), քիչ մը վար՝ Ջրկ ես [ղողոպուտ առնել (զինուս), անմտան թողուլ, պարզել:

[2] Փակ. Եւ կարծիցէ, թէ մինչ... արկանիցէ, զնւր միտս մերկ եւ կողոպուտ առնիցէ. տես Ա· 3, Ծան. 13:

[3] Ծն անդր, փարթատ, (օրինակը՝ փարթ ատ·) փոս լինի, Աստուած պահէ, չըլլայ թէ, ոչ երբեք, (յն. μὴγένοιτο, ոչ երբեք:)

[4] Իւրաքանչիւր ընդ ումեք, փակ. Ընդ իւրաքանչիւր ումեք:

[5] Դորձեցաւ, եղաւ:

[6] Ի խոյզ ես ի ջնին արկեալ հետազօտել, մանրամասն քննել, փնտռտել:

[7] Զձիզնէ, (իմաստը) կարել, ծածկել:

[8] Այս ինքն՝ եւ զմիտս զօ-

չմերկացոյց, այլ եթող ի հրահանգս[9] ասպարիսաց քոյոց արշաւանացդ. զի զքո մտաւարժութիւնն[10] կրթեսցէ. զի տեսանիցէ՝ ծառայիցես զրոյց, եթէ բռնագօսեսցես[11] զդիրս: Զոր օրինակ զընութիւնն եդ առաջի Աստուած, եւ զարուեստն թագոյց. ամենայն նիւթք եւ առաղձք[12] եդան առաջի յԱստուծոյ, եւ արուեստն ի մտաց մարդկան ծնաւ. նոյնպէս եւ ի դիրս:

Եւ զի Եւս յայտնագոյն զբանս արարիչ, եդ առաջի Աստուած զքարանց բնութիւն, եւ ոչ զնուաճն պատրաստական: Եա ցորեան, եւ ոչ եթէ հաց գործեաց եւ եդ առաջի: Եա խաղող, եւ ոչ եթէ գինի ինքնին արար զնաղոզն: Եա ասր, եւ ոչ եթէ զհանդերձն ինքնին գործեաց: Եա զսակին խառն ընդ հողոյ, այլ ոչ եթէ ինքն ընտրեաց[13] ի հողոյն: Ընդ՚ը. քանզի ըստ պատկերի Աստուծոյ արարաւ մարդն, բաժանի զարարչութիւնն. ինքն առնէ, եւ նմա արուեստիւն տայ կազմել[14] զգործն: Զոր օրինակ զմարդն՝ որ ըստ պատկերին Աստուծոյ արարաւ, խառնէր ի բաժին[15] եղելոյն անուանս դնելոյն. ինքն իբրեւ զարարիչ ի չգոյէ ի գոյ ածէր, եւ պատկերին զանուանս հրամայէր դնել. նոյնպէս եւ զնիւթն ինքն եղոյց, եւ զկազմած գործոյն յարուեստն ապաստան արար: Ո՞ նախ կազմեաց արօր՝ փայտիւ եւ երկաթով զերկիր պատառել, եւ ակօս բանալ, եւ լուծ կազմել, եւ ձիգ[16], եւ եղինս սամեռիւք[17] ի գործ լծել: Էր փայտն

[9] Հրահանգ՚ս առաջարկեց, մրցումեան ասպարէզ:

[10] Մտաւարժութիւնն, խելացութիւն, սրամտութիւն:

[11] Բռնագօսել (զքէրս), (գրքին իմաստը) քաշկռտել, ծնքել:

[12] Նիւթ, ապառիկ, նոյնանշան են:

[13] Ընդրէ՛, հոս՝ բաժնել, զատել:

[14] Կազմել, գործել, առնել, քիչ մը եառքը չարչարութիւն, նոյնանշան են եւ վայելուչ կերպով փոխոխած:

[15] Խառնել ի բաժին, մասնակից ընել:

[16] Ձիգ, հոս՝ մաճ, արօրը բռնելու երկայն փայտը. (յն. ὑμαὼν εὐθύνει, կառքի քերձիք ուղղել:)

[17] Սամեռիւք, լուծին կապը:

եւ երկաթէն, այլ արուեստն չէր ուրեք ի միջի[18]: Ո՞ եղոյց քեզ, այր դու, եթէ այդպէս արօր կազմիցի[19], կամ խիստ բնութիւն երկաթոյ հրով կակղացի. ո՞ եղոյց քեզ Հանգամանս՝ յայնչափ թանձրութենէն՝ նստել տուայտել[20] եւ ասեղն մի փոքրիկ դործել. ո՞ արկ քեզ ի միտս՝ դրաց ակն եւ փականս[21] դործել, եւ կամ ձեղունս[22] եւ յարկս տանց յարդարել: Կարի, ասէ, տխմարաբարոս իմն հարցանես. զԱստուած հնարացոյց[23] ի միջի ունիմ, եւ հարցանես՝ թէ ուստի՞ ուսար: Եւ այսպէս, եղբարք, ամենայն ուրեք մարդկեղէն բնութիւնս իւրում Տեառն նմանեալ, զարդարէ արուեստիւ զբնութիւնս. եւ եթէ ի չափու կացցէ, բարւոք է պատկերն. ապա թէ ըստ չափն անցանիցէ, թշնամանի անչափութեամբն:

Անչափ ցանկութիւն մտաբերեալ դործել պատկեր մարդկակերպ. թող նմանեցից, ասէ, Աստուծոյ, որ արար զպատկեր մարդոյ, եւ արարից պատկեր մարմնոյ. եւ բռնադատեալ արուեստիւ զբնութիւնն: Եւ քանզի լուաւ, եթէ Աստուած յերկրէ առ հող, եւ արար զմարդն, ի վարանս մտեալ արուեստն, քանզի չկարէ ճշմարտութեամբ նմանել Տեառն իւրում, այնուհետեւ ի հնարս եւ ի հայթայթանս[24] ապաստան լինի. ժողովէ արմատս եւ ծաղիկս՝ վառն զգոյնս յարմարելոյ. նմանեցուցանէ զաչս աչաց, այլ չտեսանեն. չափէ ականջս, այլ չլսեն. յղկէ զունչս, եւ չհոտոտին. կշռէ[25] զբերանն, այլ չիք բարբառ ի շրթունսն. զձեւ ոտիցն եւ բարձիցն յօրինէ, այլ չիք գնացք եւ քայլք ոտիցն: Զի այնու չայտ առնէ, թէ թղթ եւ պատկերին զինչ եւ կամիցի գործել, եւ չելանել ըստ չափ. զի մի ի հպար-

[18] Ձեր ուրեք է գնէ, փեկ. Ոչ գոյր:

[19] Օրինակին մէջն էր՝ ուրեք ես ի՞ պղպեջք:

[20] Տուայտիլ, նեղիլ, տառապիլ: Տես եւ Ա. 19, Ծան. 29:

[21] Ակն եւ փականք, կղպակ:

[22] Օրինակին մէջ՝ ձաղունս:

[23] Հնարացոյց, կերպիչ ցուցընող, հնարք տալիցընող:

[24] Հնարք, հայթայթանք, նոյնանշան են. ճար, հնարք:

[25] Կշռել, պատշաճել: — Օրինակին մէջն էր՝ կշռեր:

տութիւն գայցէ[26] եւ չճանաչիցէ զբնութիւնն, եւ ոչ զանձին զաղատութիւն եւ զփրկութիւն: Բայց սակայն զի ուսան՝ եթէ յերկրէ ստեղծ Աստուած զմարդն, եւ միւսով արուեստիւ կամին նմանել Տեառն եւ արարչի, բժշկաց արուեստիւն: Յորժամ տեսանիցէ ի մարմնին փուռ, երկաթ ի դործ արկանէ, եւ զփուռն ի զատ հատանէ[27]. եւ յորժամ զվէրս փորել կամեսցի, շինել հաստացանել, եւ ածել ի չափ զկերեակ մարմնին, արարիչ ոչ է՝ թէ վերստին ստեղծանէ[28]. եւ արդ զինչ արուեստ պատկերին դործիցէ՝ նմանել Տեառն իւրում[29]: Ընթանայ նա ի հողն, ուստի մարմինն ստեղծաւ, եւ կազմէ անտի դեղս եւ սպեղանիս. միոյն քակէ զփուռն, եւ միւսոյն շինէ, եւ այնպէս ընու զթերութիւն մարմնոյն:

11.

Թէ Տեառն ի երկիր գրիւ իջոյ:

Զուարճանայ[1] երկինք, յորժամ ատեղք ի մէջ ատեղացս ծագեն, եւ նաւահանգիստք՝ յորժամ նաւքն ի մէջ մեծամեծ նաւացն շողայցեն[2], եւ յորժամ ամպք զամպօք ելեւէջ խաղայցեն[3], եւ զցօղս քաղցրութեան սրսկեալ ցանիցեն[4]: Զուարճանայ եւ եկեղեցի, յորժամ ժողովրդք զժողովուրդս ճեպիցեն, եւ ոտնք զոտնս ատիպիցեն[5] ի սուրբ տեղիսն: Եւ ոչ

[26] Գալ է հպարտութիւն, հպարտանալ. տես Բ. 19, Ծան. 10:

[27] Ի գլուխ հարանէլ, կարել մէկդի հանել:

[28] Թէ վէրսին ստեղծանէ, փեկ. Զի վերստին ստեղծանիցէ:

[29] Այս ինքն՝ պատկերին (մարդուն) արուեստն ինչ ընէ որ իր տիրոջը նմանի:

---

[1] Զուարճանայ երկինք, առատապէս կը գրուի յոգնակի, Զուարճանան երկինք:

[2] Շողալ, հոս՝ երեւնալ, տես եւ Ա. 1, Ծան. 9:

[3] Ելեւէջ խաղալ կամ առնել, իրարու վրայ դիզուիլ, վրայէ վրայ ելլել:

[4] Սրսկիլ ցանել, ցանել. տես Ա. 12, Ծան. 26:

[5] Ճեպել, ատիպել, նոյնանշան են. փութացընել, ճեպով իրար յաջորդել:

ըստ տեղեացն զկարգս փոխեն, այլ ըստ տեղեացն փոփոխմանց զդաւթան նորոգեն. յօրհնութեանց յօրհնութիւնս, յեկեղեցւոյ յեկեղեցի. մանաւանդ թէ առաքելաբար պարտ իցէ ասել, թէ ի հաւատոյ ի հաւատս, եւ ի փառաց ի փառս. եւ կատարի բան մարգարէական, եթէ երթիցեն ի զօրութենէ ի զօրութիւն: Երէկ պայծառացոյց զմեզ արքունական թագն առաքելոցն, եւ այսօր լուսաւորէ զմեզ պսակն մարտիրոսաց. եւ առնու ի գլուխ եկեղեցի զթագն եւ զպսակն, եւ կատարի ի սմա բան մարգարէին, եթէ եկեղեցի Պաակ վայելչութեան ի ձեռին Տեառն, եւ թագ արքայութեան ի ձեռին Աստուծոյ: Այլ զգիս մեր պսակեցին վկայիցս վաստակք, եւ զօրմն տաճարիս՝ կանթեղացս լուսաւորութիւնք, եւ պարիսպ եւ պատուար: Պատուար պատեցաւ զմեզ կրկին յերկրորդութենէն. քանզի չեք ինչ յերկնաւորաց եւ յերկրաւորաց՝ եթէ առանց սրբոյ Երրորդութեանն լուսաւորեսցի [6]:

Արդարեւ՝ Լցաւ երկիր գիտութեամբ Տեառն իբրեւ զջուրս բազումս՝ զի [7] ծածկեն զծովս. եւ այժմ իսկ սուրբ ժողովրդոց կատարի ծածուկ բան մարգարէին, եթէ Տեառն է երկիր լրիւ իւրով: Քարոզէին զայս մարգարէքն, եւ ոչ առ այժմու հաստատութիւնս ճառէին զբանս. ո՞ որ ոչ գիտիցէ՝ եթէ Տեառն է երկիր լրիւ իւրով. եւ կամ՝ ո՞վ երկմտիցէ եթէ այլոց Տեառն բաժին կայ յարարածս. քանզի ամենայն հաւատացեալք եւ անհաւատք յանդիման [8] կանխակալ սովորութեամբ գիտեմք, եթէ Աստուծոյ է ամենայն ինչ. այլ մարգարէքն ոչ եթէ առ այժմու հաստատութիւնս բարբառէին դայս, այլ առ [9] առաջին մնայրութիւնն՝ յորժամ կռապաշտութիւնն ճարակէր

[6] Զէ՛ ինչ... երիք լուսաւոր բեռաջ, փակ· Զէ՛ ինչ... որ լուսաւորիցէ: — երէկին առ գործածութիւնը սովորաբար բացատական բայիւ մը եաքը կը հանդիպի:

[7] Փակ· Որ ծածկեն զծովս:

— Զնն չատ տեղ ու յարաբերականին տեղ ալ կը բանի, մանաւանդ էբէ-էն եաքը:

[8] Ցանդիման, յայտ յանդիման, (Ագ·) յայտնապէս:

[9] Օրինակին մէջ առ չկայ:

[10] Ջէրանիմ (առ պապիբռս), (կառոյ պաշտաման մէջ) ջերմ ըլլալ, մոլիլ:

[11] Այս ինքն՝ Ցորժամ տեսանէին սուրբ մարգարէքն զերկիրը իբրեւ . . . :

[12] Վպռաճնգէ վբեալ, դերի տարուիլ, դերուիլ:

[13] Ըստ դիւանն անուանց՝ նոյնպէս... տես Ա· 5, Ծան· 16:

[14] Վպռբէալ (սովորաբար՝ յէ-բր), (իրեն) ձգել, քաշել, ձեռք բերել· Նոյնպէս քիչ մը եաքը՝ Կորչէալ (յանչն)· Նոյնանշանեներու պէսպիսութիւն:

[15] Կողմ, փակ· Կողմանս:

[16] Իւրաքանչիւր՝ յանդիւրաքանչիւր կողմանս· տես Ա· 8, Ծան· 11:

[17] Ըստ չորիրկնան գիտեն ընծայելոյ տեղեան նկատեն, տեղերը դիտ ընծայուելիութեան անուանը համեմատ կը կոչուէին:

[18] Աբեթ տալտէ (զօրութեամբ իմանալու է) անուան նկատ:

[19] Տալիմ, շարել, դրել:

զերկիր, յորժամ առ պատկերան Ջերանէին [10] մարդիկ, յորժամ Աստուածն չճանաչէր, եւ չաստուածքն երկրպագութիւն առնուին: Ցորժամ, որպէս Առաքեալ ասէ, եթէ Պաշտեցին զարարածս եւ ոչ զարարիչն, տեսանէին [11] սուրբ մարգարէքն զերկիր իբրեւ ի բռնաւորէ ումեքէ վտարանդի վարեալ [12], բողոքեին մնայրելոյն, եթէ Տեառն է երկիր լրիւ իւրով: Ընդ որ մնայրեալ շղջիք, զի՞ պէսպէս աստուածոց համարիցիք զծագս երկրի. քանզի ըստ դիւացն անուանց՝ նոյնպէս [13] եւ տեղիքն կոչէին: Եւ զոր օրինակ ապստամբ մտեալ բռնութեամբ զայլոյ թագաւորութիւն իւր վտարիցէ [14], նոյնպէս եւ դեւք մտեալ յաշխարհ՝ զիւրաքանչիւր կողմն [15] տիեզերաց յանձինս կորզէին. ոմանք Լիկիացիք դիք կոչէին, եւ ոմանք Աստիկեցւոց, եւ այլք Ագուացւոց, եւ այլ(ք) Աբդայեցւոց. եւ իւրաքանչիւր՝ յանցինիւր կողմանս [16] բաժանեալ էին, եւ ըստ յորջորջման դիցն ընծայելոյ տեղիքն կոչէին [17]: Այսպիսի ինչ. Ամենայնիք յանուն այնր դիցն՝ որում երկիր պադանէին. եւ Արեգ քաղաքի [18] ըստ իւրեանց դիցն. եւ իւրաքանչիւր ոք ըստ իւրաքանչիւր դիցն. եւ զի մի տաղեալ [19] երկայնեցից զպատմութիւնս, ըստ անուան դիցն եւ տեղիքն անուանէին:

Եւ զի մի ինչ առաջին պատմութիւնն պատրեսցէ զքեզ, միտ դիր Գրոց՝ որ նմին միաբանին: Այնպէս համարէին առաջինքն, եթէ իւրաքանչիւր ումեք ի դիցն մի մի կողմ երկրի, եւ Աստուած զՀրէից

[10] Ջէրանիմ (առ պապիբռս), (կառոյ պաշտաման մէջ) ջերմ ըլլալ, մոլիլ:

[11] Այս ինքն՝ Ցորժամ տեսանէին սուրբ մարգարէքն զերկիրը իբրեւ . . . :

[12] Վպռաճնգէ վբեալ, դերի տարուիլ, դերուիլ:

[13] Ըստ դիւացն անուանց՝ նոյնպէս... տես Ա· 5, Ծան· 16:

[14] Վպռբէալ (սովորաբար՝ յէ-բր), (իրեն) ձգել, քաշել, ձեռք բերել· Նոյնպէս քիչ մը եաքը՝ Կորչէալ (յանչն)· Նոյնանշանեներու պէսպիսութիւն:

[15] Կողմ, փակ· Կողմանս:

[16] Իւրաքանչիւր՝ յանդիւրաքանչիւր կողմանս· տես Ա· 8, Ծան· 11:

[17] Ըստ չորիրկնան գիտեն ընծայելոյ տեղեան նկատեն, տեղերը դիտ ընծայուելիութեան անուանը համեմատ կը կոչուէին:

[18] Աբեթ տալտէ (զօրութեամբ իմանալու է) անուան նկատ:

[19] Տալիմ, շարել, դրել:

տանի կոչմն ունիցի· քանզի եւ ասէր իսկ Աստուածատեսն, յորժամ եկին ի վերայ երկրին Պաղեստինա-ցւոց, Մխիթ ապրեցուցիչն աստուածքն իւրեանց զիւրաքանչիւր աշխարհ, զի զքեզ ապրեցուցանիցէ Աստուածն Իսրայէլի: Համարէին առաջինքն, թէ մի ոք ի կարծելոցն[20] իցէ ամենեցունց Տէրն. եւ որպէս իւրաքանչիւր ոք ի սուտ անուանելոցն աստուածոց զիւր աշխարհ ընկալաւ, նոյնպէս եւ Աստուած սեպհական ինչ զՊաղեստինացւոց աշխարհն ունի. որպէս եւ միւս խուժդուժն ասէր, եթէ Աստուած Իսրայելի՝ Աստուած լերանց· փոխանակ ասելոյ՝ եթէ Պաղեստինացւոց լերանցն միայն ունի իշխանութիւն: Եւ արդ առ մնըրեալն՝ որ բաժանէին զերկիր ի միջի ազգութենէն եւ ընդ բազում ազգութեամբ համարէին զկոչմանս որ ի ներքոյ երկնից են, աղաղակէին եթէ Տեառն է երկիր լցիւ իւրով:

12.

Վասն առաջին նշանին զոր արար Քրիստոս:

Առաջին նշան ի հարսանիսն եղեւ: Քանզի է առաջին աճումն մարդկան ազգաց յամենատեղութենէ, եւ արմատ մարդկեղէն բուսոյ՝ հարսանիք· օրհնէ զարմանն, զի օրհնեսցէ զշառաւիղսն: Եւ ես ընդ այն զարմանամ, ոչ զի կոչեցաւն միայն եւ յանձն առ երթալ, այլ զի ոչ ի տուն ինչ նշանաւոր, ուր հարսանիք էին, չոգաւ, բայց ի տուն առն միջ աղքատի (ի) հարսանիս: Աղքատ էր այրն, ուր հարսանիքն էին, եւ այնչափ աղքատ, մինչ զի եւ գինեակն եւս հատաւ. աղքատ էր ընչիւք, այլ մեծացաւ գանձիւք ճշմարտութեանն:

Երեւեցաւ Տէրն, եւ փոխեաց զջուրն ի գինի: Ցուշ առնէ մայրն. գինի, ասէ, չունին. որ մայր էր ըստ մարմնոյ, եւ աղաչին ըստ աստուածութեանն.

[20] Այս ինքն՝ (Աստուած) կարծուածներին մեկը:

աղաչին էր ըստ աստուածական բնութեանն, եւ եղեւ մայր ըստ անտեսականութեան[1]:

Ասաց եւ փոխեաց զջուրն ի գինի, որ դարձուցանէ զջուրն յիւղ· քանզի ձիթենեաւ զյօղն յիւղ դարձուցանէ, եւ այլովք բանիւարովք ի դեղախառնիկս[2], եւ ծառովք ի միրգս. եւ յամենայնի զամենայն բոյս յիւրաքանչիւր ճաշակս. մի անձրեւ, եւ ազգի ազգի ճաշակք գործին[3]: Մի ընդ այնորիկ զարմանայցես[4], զի զջուրն ի գինի փոխեաց, այլ ընդ այն յոյժ զարմացիր, զի յամենայն արարածս՝ զմի անձրեւ յազգի ազգի գոյնս եւ ի ճաշակս դարձուցանէ, զարիւն ի կաթն, եւ զայլն եւս ամենայն յիւրաքանչիւր գոյնս եւ ի ճաշակս: Ընդէր ոչ զարմանայցես, թէ զիա՞րդ զարիւնն ի սպիտակ բնութիւն կաթին դարձուցանէ. վասն էր չզբախտանայցես[5], զի զԼծուխ մազ ի սպիտակ փոխէ. զոր ամենեւին նարօտանելոյ[6] ճարտարութիւն չէ ձեռնհաս ներկանել. ի սպիտակէ սեաւ ներկել կարողութիւն է[7]. բայց ի սեւէ սպիտակ առնել՝ կարի անհնարին է. ոչ զարիւնն ներկել մարթի, եւ ոչ զմիանգամ զկարմիր ներկեալ՝ ի սպիտակ դարձուցանել. բայց նա զարիւն Թռուխ՝ ի սպիտակ արիւն դարձուցանէ, եւ զմազ սեաւ՝ ի սպիտակ մազ շրջէ[8]. զի ուսանիցիս, թէ ոչ բնութիւնն ինչ զայն բերէ, այլ նա բնութեանն եղ սահման այնպէս լինել:

Արդ յորժամ սեռանիցես զնա ի հարսանիս երթեալ եւ զջուրն ի գինի արարեալ, զարմացիր· այլ

[1] Տնտեսականութիւն, սովորաբար՝ գործառնութիւն, մարդեղութիւն, անօրենութիւն:

[2] Դեղախառնիկ, խնկեղէնք:

[3] Փակ. Եւ ազգի ազգի ճաշակք լինին. տես Բ. 6, Ծան. 15:

[4] Զարմանալ բային խնդիրն այլեւայլ կերպով կը դրուի· ինչպէս, ընդ այն, ընդ այնր, ընդ այնորիկ, վասն էրէ՞, ի վերայէրէ՞. կայնաեւ՝ զնդ՞ր, ղ՞յս:

[5] Սիրանալ, սաստիկ զարմանալ, ապշիլ: — Մատրութեան արժանի է նոյնանշանութիւն պէսպիսութիւնը. Ընդ՞ր, վասն ի՞ր. — ոչ զարմանայցես, չսիրանայցես. — ի՞նչ, ընդ՞ր. — գործառնէր, խոխ:

[6] Նարօտանէրկ, ներկարար:

[7] Կարողանիլ, կարելի է:

[8] Դարձուցանել, փոխել, առնել, շրջիլ (զնոր ի հինէ, զնախա ի սպիտակ), նոյնանշան եւ վայելչութեամբ փոխաւսած:

դիտացիր եթէ այն ճաշակք ինչ են ի մեծամեծ դրօ-
ծոց նորա: Եւ արդ պարտ եւ պատշաճ է իմանալ, ե-
թէ աքանչելիք կենարարին՝ ըստ նմա[9] կարի մանուանք
էին, եւ որ վայելչինն՝ նոցա[10] յոյժ մեծամեծք: Եւ
զի այսպէս է, վկայէ Մովսէս, յորժամ պատմէր նո-
ցա զաքանչելիսն՝ որ յերկրին Եգիպտացւոց գործեցան.
Ցիշեա զիւրդ եհան զքեզ յերկրէն Եգիպտացւոց
Տէր Աստուած քո մեծամեծ նշանօք եւ հրաշիւք
արուեստիւք: Ցես զիւրդ զարմանայիսդ ընդ աքանչե-
լիսն. տես եւ զնշանագործսն[11], զիւրդ փորձսնս հա-
մարի զգործսն. Զայս ամենայն արարի Եգիպտացւոցն,
զի պատմեսջիք յորդիս որդւոց ձերոց, որշափ խաղ
խաղացի ընդ Եգիպտացիսն: Ցեսանեսո, որ ինչ մեզ
աքանչելիք թուին, Աստուծոյ այն խաղ է:

13.

Թէ որպէս պարտ իցէ կալ յաղօթս:

Յորժամ մեզ, եղբարք, վասն ողորմութեան
քարոզէին օրէնք, յորժամ վասն աղքատասիրութեան
եւ հիւրընկալութեան ի հանդիսի անցանէր բանն[1],
տեսի զփափաք ամենեցուն ձեր, եւ զովեցի զնախանձն,
եւ երանի եւս յօժարութեանն. քանզի հայէի ի ձեզ
իբրեւ յերկիր ծարաւեալ՝ յափշտակել զերկնաւոր
բանն: Եւ զայս հաստատեալ գիտէք, զի որ ինչ ան-
ձրեւ՝ երկրի է, նոյնպէս եւ ոգւոց՝ բանն Աստուծոյ.
եւ զոր օրինակ անձրեւն շարժէ զնա ի բոյս, նոյնպէս
եւ բանն Աստուծոյ յորդորէ զզգիս պաղաբերս լինել
աստուածամուխ[2] զգաստութեանն: Ուստի եւ Համա-
րիմ իսկ զերանելին Մովսէս՝ լինել վկայ զուարճալից

[9] Բարձրմա, իրեն նկատմամբ, իրեն Համար:

[10] Փակ. Եւ նոցա որ վայե-
լէին, (եւ վայելողացն):

[11] Նշանագործք, հրաշագործ:

[1] Վասն հիւրընկալութեան է հանդիպէի անցանէր բառն, հիւր-
ընկալութեան վրայ խօսք կ'ըլլար:

[2] Աստուածամուխ, աստուա-
ծային:

եւ ծննդական զօրութեան աստուածեղէն վարդապե-
տութեանն. որ ի սուրբ եւ ի մեծի եւ ի մեծարանաց
օրհնութեանն բարբառի, եթէ Սպասեացեն որպէս
անձրեւի բարբառոյ իմոյ, եւ իջցեն իբրեւ զցօղ խօսք
իմ: Եւ զի մի ոք կարծիցէ անձին ինչ զճոխութիւն
այնպիսի աստուածխօսութեանն համարել, ածէ յարէ[3]
ի նոյն, Զի զանուն Տեառն կարդացից:

Գովեմ զձեզ, եղբարք, զի ոչ ի բանս եւեթ
լսել հարեալ էք[4], այլ զի զգեղեցկութիւն մտաց
բանիցն համբարէք ի ձեզ. իբրեւ զիմաստուն մեղու՝
մտեալ ի յանմահ եւ ի հոգեւոր ի գրոց սրբոց մարգս,
եւ ի ծաղկոցս[5] վառեալ ծաղկօք աստուածպաշտու-
թեանն, իւրաքանչիւր ոք ի ծածուկ ոգւոյն մեղուա-
բոյնս[6] գործիցէ զմեղր աստուածեղէն պատգամացն:
Զոր օրինակ մեղուն եւ մեղուոց[7] բնութիւն եւ զօրու-
թիւն ի ծաղկանց է, եւ պէտք եւ վայելք[8] ի մեղուոցն
վաստակոց. նոյնպէս եւ աստուածպաշտութեանն ծա-
ղիկ եւ զօրութիւն յաստուածեղէն գրոց է, եւ վայելք
աստուածպաշտութեանն՝ յառաքինեացն աշխատու-
թենէ: Զայսպիսի մեղրախորհուրդ[9] զաստուածեղէն
պատգամացն մտաց դործեաց յանձին եւ երանելին
Դաւիթ. առեալ զձաշակս, թէ որշափ բարութիւն
աստուածպաշտութիւնն է, հնչէր գոչէր ի նուագս
սաղմոսացն, թէ քաղցր են ի քիմս իմ բանք քո քան
զմեղր՝ բերանոյ իմոյ:

Եւ արդ ճառեացուք զբարեբարութենէ Միա-
ծնին յայժմու ընթերցուածոյս: Ճառակս ի կիր արկա-
նէ աղբիւրն իմաստութեան, որ ի բերան Դաւթի ա-
սէր, եթէ Բացից առակօք զբերան իմ. եւ ճառէ օրինակ
ինչ եւ առակ լի զօրութեամբ. որ ըստ բանիցն թուի

[3] Ածէ յարէ (յԱԷ), վասն
աւելցընէ:

[4] Փակ. Զի ոչ ի լսել բանս
եւեթ հարեալ էք (եառեէ էք):

[5] Ծաղկոց, ծաղկանոց:

[6] Մեղուաբոյն, փեթակ:

[7] Մեղուն է՝ մեղուոյ (սո-
վորաբար՝ մեղուոց), մեղրին ու
մեղուներուն:

[8] Պէտք է՝ վայելք, գործա-
ծութիւն եւ վայելում:

[9] Մեղրախորհուրդ, մտմտալուն
մեղր, մեղրի խորհուրդ:

թէ չիցէ ինչ նման նորա բարերարութեանն: Ո՞վ իցէ ի ձէնջ, որոյ իցէ բարեկամ, եւ երթիցէ առնա ի հասարակ դիշերի, եւ ասասցէ, բարեկամ, տուր ինձ երիս նկանակս հաց. քանզի բարեկամ իմ եկն ի ճանապարհէ, եւ չիք ինչ որ առաջի դիցեմ[10]. եւ նա պատասխանի տացէ եւ ասասցէ, թէ դուքդ փակեալ են, եւ մանկունքս ընդ ինեւ կան յանկողնի, մի աշխատ առներ զիս, ոչ կարեմ յառնել եւ տալ: Եւ զի՞նչ յետ այնորիկ. Ամէն ասեմ ձեզ, երթէ եւ վասն բարեկամութեանն ոչ տայցէ, սակայն վասն ժուռթեան նորա յարուցեալ տացէ նմա ուստի քան որչափ կաժէրն. եւ ձեզ ասեմ, խնդրեցէք եւ առնուցուք: Եւ զի՞ր նմանութիւն բերէ առակն՝ նորա բարերարութեանն. զի նա անքուն է բնութեամբ, եւ սա յանկողնի կայ դանդաչեալ[11]. նա չքմբռնի ի դանդաղանալ, եւ սա դանդաղանայ եւ քնոյ ծառայէ: Եւ արդ զի՞նչ այն(մ) հանդոյն նմանութիւն առակին կամի ցուցանել: Եւ յարէ ի նոյն, երթէ եւ դուք խնդրեցէք, որպէս եւ նա ժառայալ խնդրել ի քնէածէն[12]: Մի՛թէ եւ դո՞ւ ննջիցես. ո՛չ ապաքէն անքուն բնութիւն ունիս, ո՛չ զքէն աղաղակին մարգարէքն, երթէ ՈՂ ՆԻՐՀԷ եւ ոչ ՆԻՆՋԻՑԷ պահապանն Իսրայելի: Եւ արդ զի՞նչ յայտ այնմ հանդոյն նմանութիւն առակին քո կամիցի յայտ առնել[13]:

Սովոր իսկ են բանք կենարարին ի նմանեացն զնմանիսն ընծայեցուցանել, եւ ի հակառակացն զնոցին հակառակսն ցուցանել[14]. զայս եւ ի միւսում առակին յայտ առնէ. յորժամ երբեմն կամեցաւ ի հակառակէն զիւր յորդաբուխ բարերարութիւնն, զառատ եւ զեղուն[15] շնորհսն եւ զանծախ երախ-

[10] Փակ. Ձիբ ինչ ի ըր առաջի դնիցեմ:

[11] Դանդաչիլ (ֆնով), տնտղնալ, տատանիլ:

[12] ՔՆԷԱԾ, քնոտ, քուն սիրող:

[13] Աստնախադասութեան մէջ յայտ մը աւելի է:

[14] Ընդայեցուցանել, ցուցանել, քիչ մը վարը՝ յանդիման կացուցանել, նոյնանշան եւ վայելչութեամբ փոխուած:

[15] Փակ. Զառատ եւ զզեղուն շնորհսն:

տասորութիւնն յանդիման կացուցանել, այսպիսի օրինակ ի մէջ բերէր, որպէս այժմ լսեալք: Եւ զի հաստատութեամբ ուսանիցիս, երթէ ի հակառակէն զնորին հակառակն ուսոյց. սակաւիկ մի ի խնդարհ իջեալ՝ զնոյն օրինակ ի կիր արկանէ, զի ի հակառակէն զնորին հակառակն ցուցանիցէ: Ո՞վ իցէ ի ձէնջ, որ խնդրիցէ որդի իւր հաց, միթէ քար տացէ նմա. եւ երթէ ձուկն, միթէ ընդ ձկանն[16] ծձ տացէ նմա. եւ երթէ ձու, միթէ ընդ ձուոյ կարիճ տացէ նմա: Իսկ իբրեւ ի մարդկեղէն հաւմմատութենէ զլաւագոյնսն ճառեաց, ապա ասէ: Զի երթէ դուք՝ որ չարքդ էք, դիտէք պարգեւս բարիս տալ որդւոց ձերոց, որչափ եւս առաւել Հայրն ձեր երկնաւոր տացէ բարութիւնս այնոցիկ որ խնդրեն զնա: Ցեսանե՞ս զիարդ ի համեմատութենէ հակառակին զնորին հակառակն եցոյց:

Այլ յորժամ խնդրեսցես յԱստուծոյ՝ զմեծ, երթէ զինչ պարտ է խնդրել, եւ յորպիսի ուժգնէ. քանզի բազումք ազգի ազգի ինչ կարծիք կարծեն[17] զԱստուծոյ յաղօթս. յորժամ վասն իւրեանց մեղայ աղաչիցեն, քաղցր եւ մարդասէր կամին զԱստուած. եւ յորժամ վրէժխնդրութիւն ի զրկչացն կոչիցեն, խիստ եւ սաստիկ եւ արդար դատաւոր: Յորժամ վասն իւր ոք յաղօթս կացցէ, աղաչանաց եւ աղերսից բարբառս[18] առաջի դնէ, որք կարեն զԱստուած ի հաւանածել. աղաչեմ, ասէ, Տէր, ողորմեաց անարժանիս, քաղցր ես եւ բարերար եւ մարդասէր, որ չՀայիսդ ի մեզս եւ անտես առնես զյանցանս. Եթէ զանօրէնութիւնս խորիցես, ո՞ կարէ ժուժկալ լինել առաջի քո[19]. արա ընդ իս ըստ ողորմութեան քում: Զայս առնայն ասէն, յորժամ ի վերայ անձանց աղօթս մատուցանիցեն: Իսկ յորժամ տրտմեալ ի թշնամոյն՝

[16] Ընդ Յհաննէ, ձկան տեղ: Աստուածաշունչ մէջն է՝ ֆոխա-նակ Յհան:

[17] Խմացիր կամ կարդա՝ Ազգի ազգի ինչ կարծիս կարծեն:

[18] Աղաչանաց եւ աղերսից բարբառս, աղաչանաց խօսքեր:

[19] Ա՛ս խօսքը Սաղմոսին մէջ (ՃԻԹ. 3.) այսպէս է. Թէ զանօրէնութիւնս ՓՆԱԽ, ո՞ կարէ կալ առաջի քո:

դայեկ կալ յաղօթս, զայսպիսի բանս մոռանայ, եւ յայլ միտս շրջէ զպաղատանսն. Ցեր, ասէ, արդար դատաւոր ես, եւ չեն քեզ հաճոյ չարիք. արա վրէժ-խնդրութիւն ի թշնամեայ իմոյ, զի դատաւոր արդարութեան ես. մի լինիր երկայնամիտ նեղչացն, այլ իբրեւ զարդար դատաւոր խնդրեա զարդարութիւն:

Ցորժամ զքեզ դատիցիմ, քաղցր եւ բարերար կամիս զիս. եւ յորժամ զքո թշնամին, արդար եւ անաչառ: Մոռացար զառաջին աղօթսն. ո՞չ իբրեւ առ քաղցր կարդայիր, ո՞չ որպէս[20] զմարդասէր ածէիր ի հաւան, ո՞չ իբրեւ զերկայնամիտ ազաչէիր: Իսկ զիա՞րդ, միթէ ըստ ձերոյդ կամացդ պարտիցիմ զանձն ինչ բաժանել, եւ ընդ ձերոյ հաճոյիդ վաճառել զարդարութիւն. այլ չէ մարթի՝ քեզ ի բարերարութենէն զբարիս եւեթ դառանել, եւ քոց թշնամեացն յարդար դատաւորութենէս զարդարութեան միայն վճիռս. զի բարերարն առ ամենեսեան բարերար է. եւ արդար դատաւորն առ ամենեսեան պարտի պահել զարդարութիւն: Գուցէ մինչ հակառակ թշնամեացն կայցես յաղօթս, ընդ քեզ զայրացուցանես զդատաւորն: Զիա՞րդ: Արդար դատաւորն զքոյն եւ զայլոյն հասարակ քննէ[21], որպէս թէ իբրեւ զարդար հակառակ թշնա-

[20] Որպէս դրուած է էբբե-ը չկրկնելու կամ պէսպիսութեան համար. այսպէս է նաեւ յաջորդ օրինակներուն մէջ: Որպէս կնդրուկ անուշահոտ բուրեցէք հոս, եւ ծաղկեցէք ծաղիկ էբբե- զուշան: — Ա-պրեցիս որպէս զայծեամն ի հաղթից, եւ էբբե- զհաւ ի ծուղակաց: — Գալարեսցին, ասէ, երկինք որպէս զմագաղաթի, եւ ամենայն աստեղք թօթափեսցին էբբե- զաերեւ յայգւոյ: — Շատ քիչ գրոց (ինչպէս Սաղմոսին) մէջ կայ որպէս իբր նախադրութիւն՝ յաճախ գործածուած, որն որ սովորաբար մակբայ է: Ուսաի շատ հեղ ուրիշ դրքերու մէջ Սաղմոսէն վկայութիւն բե-

րուած առեն՝ որպէսը էբբե-ի փոխուած կը գտնենք, կամ երկու որպէսին միայն մէկը պէսպիսութեան համար պահուած: Ինչպէս. Ամենեքեան էբբե- զձորձս մաղեսցին եւ էբբե- զվերարկուս փոխեսցես գնոսա: — Մոլորեցայ եսէբբե- զոչխար կորուսեալ: — Եղէ ես էբբե- զնաւ զի ոչ լսէ, եւ էբբե- զհամր զի ոչ բանայ զբերան իւր. — եւ ուրիշ տեղ մը՝ Ես որպէս խուլ զի ոչ լսէ, եւ էբբե- համր զի ոչ բանայ զբերան իւր:

[21] Զի՞սյն է զայլոյն հաւասարել ինձ, քու եւ ուրիշին բաները հաւասարապէս կը քննէ:

մեացն կոչեսցես, հարկ է զի եւ ընդ քեզ դրդռեսցես զդատաւորն. իսկ եթէ իբրեւ զբարեբար աղաչեսցես վասն քո, ապա[22] առ ամենեսեան բարեբար լինիցի, թէպէտ եւ դու չկամիցիս: Եւ արդ պարտ է այնմիկ՝ որ յաղօթս կայցէ, խնդրել զայն ինչ՝ որ Աստուծոյ հաճոյ իցէ. պատշաճ է աղաչելեացն, յորում իսկ Աստուած հանդչիցի՝ զայն աղաչել[23]. զի թէ կենդանարն յորժամ ասաց՝ Հայր, եթէ հնար ինչ իցէ, անցցէ յինէն բաժակս, յարեաց ի նոյն վաղվաղակի. Բայց ոչ որպէս ես կամիմ, այլ որպէս դու. եւ դու այր մի վայրենեալ[24] զանձինդ կասն ընտրես, եւ ո՞չ ի նորա կամն ապաստան առնես: Որ վասն Աստուծոյ քրտունս[25] կրեսցեն յանձինս, զամենայն դցաս մեղայն փարատեն. զի եթէ որ ի մարմնոյ քիրան ծնանիցի՝ փարատէ դցաս, իսկ այնպիսի քրտունք, որ[26] վասն Աստուծոյ եւ վասն պատգամաց նորա յաղթիւբէ փափաքանաց՝ զոր մատուցեալ էք լսել, վիժիցեն[27], ո՞չ ապաքէն միանգամայն զամենայն մեղն իսկ լուանայցեն:

14.

Թէ զի՞նչ իցէ ասելն, Հայր, եթէ հնար ինչ իցէ, անցցէ բաժակս:

Յաուալադոյն գիտեր կենդանարն, եթէ կարի կարեւոր են չարչարանքն, յաուալադոյն ճանաչէր՝ եթէ ի փրկութիւն աշխարհի հատուածի խաչն. մահ կշտամբի, եւ յարութիւն մատակարարի. եւ այնպէս գիտեր, մինչեւ յաուալադոյն ասէր յաշակերտսն.

[22] Իսկ էթէ ... ապա. տես Ա· 19, Ծան· 25:

[23] Գարդ է, պատշաճ է. — այնմիկ որ յաղօթս կայցէ (աղօթողին), աղաչելեացն (աղաչողին). — խնդրել զայն ինչ, զայն աղաչել. նոյնանշանութիւն պէս-պիսութիւն:

[24] Վայրենեալ, վայրենացած:

[25] Քրտունս, հոս՝ աշխատութիւն, ճիգ:

[26] Որինակին մէջն էր՝ զոր:

[27] Վիժել, հոսել, (քրտինքը) թափել, վազել:

Ահաւասիկ ելանեմք յԵրուսաղէմ, եւ որդի մարդոյ մատնեսցի ի ձեռս մեղաւորաց, եւ ձաղեսցեն զնա եւ խաչեսցեն, եւ յերիր աւուր յարիցէ:

Այս բարբառ Աստուծոյ է, որ յառաջագոյն դիտէ զՀանդերձեալսն. Աստուծոյ՝ որ կանխէ քան զիւրոք իրացն դիտութեամբ[1]. Աստուծոյ՝ որ զմարդկէղէնն իբր մատակարարիչ: Անդրէն ձայնատու լինի[2] նմա առ այս Պետրոս՝ զընդացեալ խնայեալ[3] ի մարմինն. Քաւ լիցի, ասէ, Տէր, մի լիցի քեզ այդ: Եւ առ այն զինչ կենարարն. զայրանայր ընդ տարաժամ դուխն, եպերբէր[4] զանժամ խնամն[5]. Ցետս երթի յինէն, սատանայ, զի ոչ խորհիս դու զԱստուծոյ, այլ զմարդկան: Բարւոք պատահէ բանին[6]. եւ դու քննեա եւ դէտակն ի վերայ դիցես[7]. զի թէ լոկ բանիցն ծառայեցես՝ զգաղում ինչ խախտես զկենարարին:

Ո՛ Տէրդ բարերար, յորժամ Պետրոս ըղձանայր, թէ քաւ լիցի, զի մի ի խաչ ելանիցես, դու նախատեիր. եւ արդ դու զնո՞ին աղաչես[8] որում մեղադիրն լինէիր. որ ոչ Աստուծոյ միայն չվայելէր, այլ եւ ոչ մարդոյ հասատանոյ: Ո՞վ գովէ զգօրաւոր, որ յառաջ քան զպատերազմ բազում ինչ խոստանայ, եւ մեծաւ համարձակութեամբ ընդդէմ թշնամւոյն գոռայցէ, եւ ի խառնուրդս[9] ճակատուցն ի փախուստ դառնայցէ եւ վատութեամբ զգօրութիւնն աղարտիցէ: Մինչ չեւ եկեալ Քրիստոսի ի չարչարանս, զայն որ քաւէրն[10] զնա ի չարչարանացն, ասէր. Երթի յինէն, սատանայ, զի ոչ խորհիս դու զԱստուծոյ, այլ զմարդկան: Եւ որ անարժան (զ)այսպիսի խորհուրդս՝ Աստուծոյ համարէր[11], ինքն իւր արդեւք զնոյն ընտանեցուցանէր եւ աղօթս ման այնորիկ առնէր: Ո՛չ անմտութեանն, մանաւանդ եթէ ամբարհաւաճութեանն այնոցիկ՝ որ լոկ բանիցն ծառայեսցեն, եւ զամենայն յախուռն յանդգնեսցին, եւ զաստուածականսն այլ ընդ այլոց ժպրհիցեն[12] մեկնել. եւ զայն չկամիցին դիտել, եթէ լոկ զբանս ընդունելով՝ ոչ միայն քան զՀայր խոնարհագոյն ցուցանեն զնա, որպէս փութանն, այլ եւ քան զքաղցր խմաստուն եւ արդար՝ նուազագոյն[13], եւ թէ բնաւ իսկ չունի զհաստատութիւն մարդկան:

Ո՞ր խմաստուն կամ արդար, կամ այլ ոք առնելոյն ի մարդկանէ ի քաջութիւնս վկայեալ՝ ուրանայցէ զանձին առաքինութիւն, եւ թշնամանիցէ զնահատացեալ եւ զառաջագոյն[14] խրոխտացեալ զօրութիւնն: Ո՞ այնպէս վատթար եւ ապաժաման[15] կայցէ, մինչեւ զայլ խեղճանալ եւ յանձն ունել[16], եւ զայլ խորհել եւ ի փորձոյ իրացն զանդիտել: Որ մանկ ազատնայր մանկու, եւ զյարութեան աւետիսն տայր, ինքն զնո՞րդ էր՝ զի[17] զանդիտեր ի խաչէն: Զայս ամենայն ասացի առ ի յանդիմանութիւն այնոցիկ՝ որք բանիցն ծառայիցեն եւ զՏէրն թշնամանիցեն եւ զճշմարտութիւնն վաճառիցեն: Եւ արդ՝ զինչ յայտ ընդդէմ հակառակութեան բանիցն կամիցի առնել, յորժամ ճշմարտութիւնն անձին միաբան գտանիցի հանապազ. եւ զինչ բնաւ միաբանութիւն ճշմարտութեանն առ կռիւ բանիցն իմասցի[18]: Բանք արդարեւ կռուին իսկ

[1] Այս ինքն՝ Աստուծոյ, որ իր գիտութեամբը քան զփորձառութիւնը յառաջ է:

[2] Ձայնատու լինել (=ասել), ձայն տալ, գոչել, բողբոջել:

[3] Զընդացեալ խնայել, նոյնաներ նշան են. տես Բ. 3, Ծան. 15:

[4] Եպերբէր, մեղադրել, խոտել, պարսաւել:

[5] Ցարաժամ գոռալ, անժամ խնամ, իրրեւ նոյնանշան փոխուած են:

[6] Այս ինքն՝ Աղեկ եղանակաւ խօսքին դէմ կ'ելլէ:

[7] Դէտակն (ի վերայ) դնել, միտ դնել, հոգ տանիլ, զգուշանալ:

[8] Այս ինքն՝ Զնո՞ին խնդրես:

[9] Օրինակին մէջ՝ ի խառնորդս:

[10] Քաւել, հոմ՝ չքլլայ թէ, քաւ լիցի ըսել, (մեկը) եւս կ'ըսէ, արդելուլ:

[11] Այս ինքն՝ Այսպիսի մտածմունքներն Աստուծոյ անարժան համարողը:

[12] Ցխախուտ, այլ ընդ այլոյ. — յանդգնիլ, ծպրհիլ. նոյնանշանութիւն:

[13] Օրինակին մէջ՝ նուազագոյնս:

[14] Զառաջագոյն, փխկ. Զայսառաջագոյն:

[15] Վատթար, ապաժաման, նոյնանշան են. վատ, անպիտան, անճարակ:

[16] Ցանձն առնել, սովորաբար՝ յանձն առնուլ: — Այս ինքն՝ Զայլ ինչ խեղճանալով յանձին ունել:

[17] Զի՞րդ եր դի, փխկ. Զի՞րդ. տես Ա. 13, Ծան. 6:

[18] Այս ինքն՝ Եւ ինչ կապակցութիւն կրնայ մտածուիլ որ ունենայ ճշմարտութիւնը

ընդ միմեանս, բայց միաբանութիւն աստուածեղէն պատգամացն կայ մեզ Հաստատուն: Եւ արդ զլուծումն խնդրոցս՝ որ առաջի կայ, ինձ աշխատասէր բարուք պարտ է ասել, եւ ձեզ ուսումնասէր մտօք լսել:

Եւ արդ՝ զինչ իցէ ասելն. Հայր, եթէ հնար ինչ իցէ, անցցէ բաժակս: Ո՞չ ապաքէն յայտ է՝ զի զչարչարանացն ասէր. այլ ունիս յառաջագոյն տուեալ զլուծումն խնդրոյդ. զի ասելով՝ Եթէ հնար ինչ իցէ, զմարդկեղէն զանեռութեան զկերպարանս կատարէ. զի որ զայս ասաց ըստ մարդկութեան, նոյն յառաջագոյն ասաց ըստ ամենիշխանութ[19] աստուածութեանն, եթէ իշխանութիւն ունիմ դնել զոգի իմ, եւ իշխանութիւն ունիմ միւսանգամ առնուլ զնա. եւ յայտ առնէ, եթէ ոչ աստուածութիւնն հրաժարէր ի չարչարանացն, այլ մարմնոյն իւրոյ ակարութիւն: Եւ դարձեալ ասէ, եթէ Հոգիս յօժար է, բայց մարմինս ակար է. եւ ոչ զի նմա ինչ վնաս առնէին չարչարանքն, այլ զայլս գայթագղեցուցանէին: Եւ զայն եղոյց աշակերտացն. Յաղօթս կացէք, ասէ, զի մի մտանիցէք ի փորձութիւն: Եւ այլ ազգ եւս. Նա եւ կանոնս իսկ աղօթիցն աւանդէ մեզ՝ մի ամենեւին պահանջել յԱստուծոյ զաղօթիցն պէտս զոր խնդրիցեմք, այլ ի նա ապաստան առնել, որ զամենայն իմաստութեամբ մտածակարար. զի եւ ասէ իսկ, եթէ Ոչ որպէս ես կամիմ, այլ որպէս դու: Որ նմա ինչ ոչ վայել էր, եւ քեզ կարի ի դէպ է[20]. զի յորժամ յաղօթս կայցես՝ մի զայն ինչ խնդրեսցես զոր դու կամիցիս, այլ յԱստուծոյ կամն ապաստան առնիցես:

Գայ բաժակ խրատուց[21] Աստուծոյ՝ մեզաւորաց ի պատիժս. բայց Քրիստոսի ոչ թէ պատիժ ինչ չարչարանքն էին, այլ տեսչութիւն. քանզի զմեզաւորաց մահ կրեաց առանց մեղաց. զի փրկեսցէ զաշխարհ ամենայն, որ ընդ մեղօք դատապարտեալ էր: Ընդէր,

[19] Ամենիշխան, ամենազօր:

[20] Վայել է, է պէտ է, նոյնանչան են:

[21] Թերեւս՝ գոյ: Օրինակին մէջն էր՝ խրատոյ:

ասեն, բնաւ զմահն բաժակ կոչիցէ: Զի բաժակ՝ պատիժքն եւ մահ անուանին, զայն Գրոցն իսկ վկայութիւնք յայտ յանդիման ցուցին: Բայց թէ ընդէր իսկ բաժակ չարչարանքն կոչեցան, քանզի չէ ինչ նման բաժակ մահու: Զի խրատքն որ ի վերայ գայցեն՝ խիստ իմն եւ անհնարին եւ դժուարին լինին, նմանապոյնս աստուածեղէն Գիրքդ զվիշտն բաժակ անուանեն. զի յայտ լիցի, թէ Աստուած ոչ իբրեւ զնիստ դատաւոր տանջէ եւ ոչ յանխնայ կատորէ, այլ իբրեւ զբժիշկ՝ զցաւս բժշկէ, եւ իբրեւ զանդեղեայ[22] աստիկ մաղձոյ՝ տայ ի ներքս զնորատոն: Եւ արդ փրկութեան բաժակ խրատուցն՝ առ ճաշակել դառն է, եւ առ բժշկել օգտակար է. յանդիման կացուցանէ բանն զբարերարն Աստուած, բաժակաւն խրատիչ, եւ բարերար իբրեւ զՀայր, եւ տանջիչ եւ պատժիչ իբրեւ զթագաւոր. ոչ իբրեւ զթշնամի հարկանէ, այլ իբրեւ զբժիշկ կրօնեցուցանէ: Զոր օրինակ յորժամ բժիշկն զերկաթն ի գործ արկանէ եւ խարանս[23] ի մարմինն դնէ, ոչ այնու ընդ մարդոյն կուռի, այլ ընդ ցաւսն մարտնչի[24]. նոյնպէս եւ Աստուած, յորժամ զնորատոն ածէ, ոչ զիւր ստեղծուածն պատժէ, այլ զմեղսն սրբէ: Մինթէ տեսեր երբեք զբժիշկ առ ցաւսման ձեռն ի գործ արկեալ, կամ առ զայրացուս[25] ինչ ի խարանս մատուցեալ, կամ այլ ինչ նոյնպիսի. թէպէտ եւ հիւանդին՝ երեսքն բժշկին ահագին թուեսցին, այլ բժշկին օգուտ գործել[26] կայ ի միտս. եւ ոչ՝ վասն զի ցաւածին ահագին բժշկութիւնն թուիցի[27], եւ ճարտարութեանն խոստումն[28] ահագին ինչ իցէ:

Ապա ուրեմն բարիքք եւ աքանչելապէս երանե-

[22] Անթրէնայ, դեղթափ:

[23] Խարանք, խարելը, (երկաթով) այրելը:

[24] Կռուին, մարտնչի. վայելչութեամբ փոփոխուած են:

[25] Աւ զայրացուս, սովորաբար՝ առ զայրուցս, բարկութիւնն: — Աւ ցաւսման, առ զայրացուս, նոյնանչան են:

[26] Օրինակին մէջ՝ ֆորձել: — Կայ է ֆօս, միաբը դրած է:

[27] Ահագին բժշկութիւնն Խոսէյ. տես Գ.20, Ծան. 35:

[28] Խմասաը կը բերէ՝ ճարտարութեանն տրոխոբ:

լոյն Պաւղոսի եդեալ սահման խրատուն՝ ասէ, եթէ Ամենայն խրատ առ ժամանակ մի ոչ թուի ուրախու-
թեան, այլ տրտմութեան: Վ|իրածն[29] յորժամ տե-
սանիցէ զժիշկն՝ զի կարել զվէրն կամիցի, ահագին
համարի, եւ իբրեւ ի թշնամւոյ խուսափի. իսկ յոր-
ժամ բժշկեացի, զոր երբեմն տեսանէր եւ զերեսս
դարձուցանէր, յետոյ մօտ հայի եւ երկիր պագանէ:
Եթէ չգիտիցի՛մք իսկ, զի առ զայրացուս ցաւոցն՝
թշնամանս դնեն հիւանդքն բժշկացն, եւ բժիշկն ներե
զայրացելոցն. քանզի գիտէ՝ եթէ ոչ ի կամացն են
թշնամանքն, այլ առ ցաւսն[30]: Իսկ յորժամ ապա-
քինին յախտէն, եւ վարձ եւս տան նոցա, զոր անա-
գորոնս համարէին. տան վարձս՝ ոչ իբրեւ պահան-
ջեալք[31], այլ ինքնակամ յօժարութեամբ: Նոյնպէս
եւ մեք այժմ դժկամակ լինիմք ընդ նեղութիւնս. եւ
յորժամ հասանիցէ պտուղ նեղութեանցն, ապա
դովեմք զբարերարն եւ զարմացեալ ասեմք ընդ Պաւ-
թայ, եթէ Անցաք մեք ընդ հուր եւ ընդ ջուր, եւ
հաներ զմեզ ի հանդիստ:

Եւ արդ կոչէ զնեղութիւնս բաժակ, եւ ոչ վայ-
րապար բաժակ, այլ ի ձեռին Տեառն անուպակ գինով
լի խառնեալ: Անուպակ է բաժակն. որպէս եւ բազում
անգամ իսկ ասացի, եթէ չէ խառն անիրաւութիւն
ընդ արդարութեան. եւ խառնեալ, քանզի խառն է
ընդ արդարութեան եւ մարդասիրութիւն: Որպէս զի
ասիցէ, թէ սեռն[32] յարդարութիւն է, եւ խառնեալ՝
ի մարդասիրութիւն. քանզի ի խրատէնն ողորմի, եւ
յողորմէնն խրատէ: Եւ տես այլ իմն նոր սահման
ճշմարտութեանն. նշանակ ինամակալութեան եւ մար-
դասիրութեանն Աստուծոյ, յորժամ խրատէ զմե-
զառորս. նշանակ բարկութեան եւ ցասման, յորժամ
չխրատիցէ զչանցուցեալն: Յայնժամ երկիր յԱստու-
ծոյ, որպէս թէ առիցէ եւ զերեսս դարձուցանէ, յոր-

[29] Վ|իրածն, վիրաւոր:
[30] Ա՛ր ցաւոս, ցաւերուն Հա-
մար, ցաւոց սաստկութենէն:
[31] Ոչ իբրեւ պահանջեալք,
չէ թէ որ մէկն իրենցմէ կը
պահանջէ:
[32] Սեռն, պարզ, վճիտ, ան-
խառն: Տես եւ 7, Ծան. 15:

ժամ չանցանիցես՝ եւ ոչ խրատիցէ· Զոր սիրէ, ասէ,
Տէր, տանջէ· դանալից առնէ զամենայն որդի՝ զոր
չակն առնու[33]. յորմէ վասն չաճախութեան մեղաց
զերեսս իւր դարձուցանէ, եւ[34] առանց խրատու եւ
պատժոց թողու: Տես զհնարդ յորժամ ցասնուցու,
սպառնայ չխրատել. եւ յորժամ սաղդ սիրեացէ,
չհրաժարէ ի խրատելոյ:

Չեւ արդ ցուցաւ, եղբարք, ըստ կարի մերում,
եթէ զինչ օրինակ աղօթիցն էր[35], եւ զինչ կամի ցու-
ցանել ասելովն՝ Հայր, եթէ հնար ինչ իցէ, անցցէ
յինէն բաժակս. զի ոչ աստուածեղէնն ճոխութեանն
են այնպիսի բանք, այլ մարդկեղէնն անտեսութեանն
իւրոյ: Եւ յայտնագոյն Տէրն իսկ արար, եթէ մարմնոյ
տկարութեան համարին խնայարհաղոյն բանքն, երկե-
ղին եւ խռովութեան եւ տրտմութեան. զի ստու-
գեսցի, թէ արդարեւ մարմին չարչարելի առ, Ոգիս,
ասէ, յօժար է, բայց մարմինս տկար է:

[33] Ցոյն առնու, աղէկ աչ-
քով տեսնել, հաճիլ, ընդու-
նիլ: — Ա՛ս խօսքը որ Ադա-
թանգեղոսին մէջ ալ նոյն
կերպով է, Երբայեցւոց Թըղ-
թին մէջ (ԺԲ· 6·) այսպէս
է· Զոր սիրէ Տէր՝ խրատէ,
գոնէ զմեզնայն որդի զոր ըն-
դունի:
[34] Հոս է՛ շաղկապը աւելի
գրուած է:
[35] Այս ինքն՝ Ո՞րչափ էր օրի-
նակ (եղանակ) աղօթիցն:

Ջ. ԿԻՐԵՂ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԱՑԻ

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ Ս. ԳՐՈՑ

1.

Թէ չէ պարտ ի թարգմանուդիւնս առանձինն բանիւք իդրաբանիլոյ շեզոտացն վարել:

ԼԹԷ ոք կամիցի զամենայն լեզուաց նովին բանիւք զԳրուխ թարգմանել, չկացուցանէ յանդիման զանձին ասացելոց զմիտս: Քանզի բազում են ըստ իւրաքանչիւր լեզուաց առանձինն բանք[1], որք թէ անդէն ի տեղւոջ մնայցեն՝ դեղեցիկք եւ լուսաւորք եւ յայտնիք եւ պատշաճողք թուին այնոցիկ որք գնասա ի կիր արկանիցեն. բայց նովին բանիւք յայլ լեզու փոփոխեալք՝ չընծայեցուցանեն զմտացն զօրուԹիւն: Բազում ինչ այնպիսի եւ պէսպէս գտանեմք ի Հեբրայեցւոց լեզուն եւ ի նորին դրացւոյն ԱՍորին. եւ յայնոսիկ որ զՀին կտակարանն թարգմանեցին՝ բազում մՀարուԹիւն է տեսանել, որք ըստ բանիցն թարգմանելոցն՝ զի երեւեսցին սուտագործս ինչ առնել. փուԹացեալք ի բանիցն թարգմանուԹիւնս, ի կարգ մտացն՝ որ ի բանիցն ապականէր, յայն[2] ոչ հայեցան: Զոր մանաւանդ Ակիւղեայ կրեալ[3] ասէն ուսումնասէրքն, որ զբանն եւեթ վիճեաց[4] նոյնդունակ թարգմանել եւ հանել[5], եւ ըստ մտացն ընծայուԹեան[6] վերիպեալ գտաւ յայլոց, առ ի յայտ յանդիման զընծայուԹիւն մտացն կացուցանելոյ: Քանզի այն

[1] Աստանձինն բառ, յատուկ բացատրուԹիւն:

[2] Ի կարգմտացն՝... յայն ոչ հայեցան. տես Ա.2, Ծան. 1:

[3] Այս ինքն՝ Ակիւղաս ալ նոյնն ըրած էր, նոյն պակասուԹեան մէջ ինկած էր:

[4] Վիճիմ, պնդել, միտքը հաստատ դնել: Ուրիշ տեղեր՝ վիճաբանիլ:

[5] Թարգմանիլ, հանիլ, քիչ մը վեր՝ ֆոփոխիլ (յայլ լեզու), նոյնանշան են. թարգմանել:

[6] Մտաց ընծայուԹիւն, քիչ մը հեռը՝ հանդիս, բացատրուԹիւն:

իսկ պատշաճագոյն էր՝ Թողուլ զբանիցն զառանձինն պայման[7] ըստ իւրաքանչիւր լեզուացն, եւ զմիտս Թարգմանել եւ յանդիման կացուցանել, եւ ոչ առանձինն բանիցն պատշաճիւք զղօրուԹիւն մտացն խարխալել[8]:

Եթէ ոք ոչ այսպիսի պայմանաւ ԹարգմանուԹեանն վարիցի՝ բազում աշխատուԹիւն ընԹերցողացն յաճախէ, առ ի չըրբելոյ զմիտսն Հանդիսիւն՝ զոր առաջի դնիցէ[9], եւ բնաւագատիցէ զայն կարգ որ անդ կայցէ՝ յայլ միտս, զոր ոչ եւ բանքն իսկ յանձն առնուցուն: Քանզի եւ Հարկ իսկ է այնոցիկ՝ որք զայն լեզուն ունիցին եւ զնոյն ի կիր արկեալ վարիցեն, տգէտ լինել Հեբրայական առանձին բանիցն: Զի որ յունաւն[10] առանձինն բանիւքն վարիցին, ընԹերցեալ զԹարգմանեալսն ըստ Հեբրայեցւոց բանիցն բարբառոյ, շլմնրեն[11]: Այլ որպէս ասացի իսկ, ջաւրւոք է զլեզուին որ Թարգմանիցի՝ Թողուլ զառանձինն բանսն, եւ զմիտսն Թարգմանել: Իսկ յորժամ առանձինն բանիւքն վարիցին Թարգմանիչք լեզուին յայլ լեզու, որպէս եւ այժմ Հեբրայեցւոցն ի յոյն լեզու, զմտացն ընծայուԹիւն երբեմն կաւեցուցին[12], եւ երբեմն առմինեւին իսկ մՀարուցին. եւ զայս յայնցանէ որք զՀեբրայեցին[13] իսկ գիտէին՝ տեղեկայեալք դրոշմեցաք:

Բայց պարտ է գիտել եԹէ են բանք յՀեբրայեցին՝ զօրս նոյնաբանուԹեամբ Թարգմանել չէ Հնար, վասն առանձին բանիցն խորուԹեան[14], եւ ի Հարկէ Թարգմանիչքն զմիտսն եւեթ զբանիցն ի յայտ

[7] Առանձինն պայման, քիչ մը վարը՝ առանձինն պարագաւ (բառնէ), (բառերու) յատկուԹիւն, սեպհականուԹիւն:

[8] Խարխալել կամ խարխափել, աւրել, խախտել:

[9] Այս ինքն՝ Ցուած բացատրուԹեամբն իմաստը չպարզելուն համար:

[10] Թերեւս ըլլայ՝ Ցունացն կամ յունական:

[11] Շլմնրիմ, շփոԹիլ, տարակուսանաց մէջ ինկալ: — Շլմնրեցուցանել, շփոԹել, տարակուսանաց մէջ ձգել:

[12] Կաւեցուցանել (ընդրս), կեղծցնել. հոս՝ (իմաստը) խափանել, արգելել:

[13] Հեբրայեցի, եբրայերէն:

[14] ՆոյնաբանուԹիւնամբ, մի եւ նոյն բառերով, բառ առ բառ: — Բանիցն խորուԹիւն, ԹեԹրեւս՝ խորհրդեան:

ածել չանացան: Չի զիսկզբանէն արար Աստուած զերկինս եւ զերկիր, ոչ իսկզբանէ ասէ Հեբրայեցին, այլ ի գլխոյ· իսկ արդ գլուխ խնդրիցեմք յորում ա-մենայն ինչ եղեւ, ըստ որում այլայլութեանն ցան-կացողք տեղի գտանիցեն. քանզի նոյնաբանութեամբն կամեցան ըստ նմին բանից թարգմանել: Ակիւղաս եւ զյայտնաւորութիւն[15] մտացոյց· Իգլխոյն, ասէ, արար Աստուած զերկինն եւ զերկիր· զԳլխոյն ցոյնք ոչ զիսկզբանէն գիտեն, այլ կարճ ի կարճոյ[16]: Բայց Եբրայե-ցւոց լեզուն, զերկինն ոչ զերեւելիս[17], այլ զայն որ ի վերոյն է քան զսա, որոյ եւ յառաջագոյն է արարածն երկրիս Հանդերձ· զնոսա՝ որ յառաջ էին քան զերեւելի արարածս՝ գլուխ այլոցն եւս կոչեաց զնոսա, որպէս եւ գլուխ զի առաջինն է մարմնոյ, ոչ դրիւն միայն այլ եւ կենաց եւ զգայնոցն, եւ պետագոյն[18] եւս քան զայլսն:

Ասելովն Զերկինն եւ զերկիր, եւ զամենայն ինչ որ ի նոսա ի ներքս փակեաց: Վասն որոյ եւ զայլսն՝ թէ մի ըստ միոջէ առանձինն յիշեցէ, որպէս զբովանդակ ի ներքս փակելոց յիշէ[19]: Ի սկզբանէ արար Աստուած զերկինն եւ զերկիր· զոր Ցոյնք յանդգնեցան ասել զՄովսիսէ թէ զեգիպտացւոց իմաստութիւնն ու-սեալ, որք ասէին եթէ ի նիւթոյ ինչ որ առաջի կայր՝ արար Աստուած զամենայն. եւ զնմանէ ասէն ի նմին կրօնս կալ ճառ· զի Արարն, ասեն, ոչ ի չգոյէ նշանակէ: Քանզի է եւ ի նիւթոյ ինչ որ առաջի կայցէ՝ առնել[20], որպէս յերկաթոյն զմանկաղն: Բայց արդ մարթի ի Հեբրայական բարբառոյն տեղեկանալ այնմ որ ասէն՝ թէ Արար, զի բաւականութեամբ իսկ յայտ առնէ թէ ի չգոյէ եղեալ է. Հեբրայեցւոց բարբառովն յայտ

[15] Ցայտնաւորութիւն (ծագ), (իմաստի) բացայայտութիւն:

[16] Չգլխոյն, փակ· զի գլխոյն: Այս ինքն՝ ի գլխոյն բառը յառնարէնի մէջ էնդէքնէ չի նշանակեր, այլ կրճ է կրճոյ:

[17] Իմացիր՝ Չերկինն ոչ զե-րեւելիս յայտ առնէ:

[18] Չգլխոյնս, զդայարանք:

— պետական, վերագոյն, գե-րագոյն, գլխաւորագոյն:

[19] Այս ինքն՝ Անոր համար միանգերը զատ զատ յիշելու ալ ըլլայ, ամէնն ալ իրարու արդէն մէջը բովանդակուած կը յիշէ:

[20] Այս ինքն՝ Վասն զի ներ-կայ մտաւոր նիւթէ մը առեղ-ծել ալ կ'ըլլայ:

յանդիման ցուցանէ Արարն, զի եւ զՀաստատեացն նշանակէ եւ զեցոյցն, որ մնաւանդ իսկ յայտ յանդի-ման կացուցանէ զառ ի չգոյէն առնել[21]: Բայց (Մովսէս) քանզի ընդդէմ այնոցիկ կայր որ զՀիւթանիւթն[22] մուծանէին, վասն այնորիկ եւ զարարչութեանն պայ-ման ի մէջ բերէ, եւ անարար զՀիւթանիւթն ոչ տայ թոյլ[23], այլ զնդնեան յանդիման կացուցանէ· զի զեր-կին եւ զերկիր եւ զանդունդս որպէս ամենայնի Համօրէն մուծանէ Հիւթանիւթս[24], նախ անկազմ եղեալ եւ ապա ի նմանէն զզարդն առեալ: Բայց թարգմանացն ի դէպ էր չդիտել[25] ոչ զՄովսիսի զմիտան, որ յայնպիսի իրս յորդորելոյն զնա ածել[26], եւ ոչ զայնոցիկ որք զնոյնս խծբծելոյ[27] էին· զբուն զթարգմանութեանն բան թողեալ՝ զեցոյցն, որ յոչընչէ ի գոյ[28] եկեալ զամենայն յանդիման կացուցանէր, զԱրարն ասացին:

Ի կատարած վասն գաղտնեացն որդւոց: Ցե-բրայեցին՝ վասն մահու ասէ· բայց մարթի եւ այնպէս ընթեռնուլ՝ զի եւ Չգաղտնեացն յայտ առնիցէ, դարձեալ՝ վասն օրիորդի: Եւ այն զինչ իցէ· զի զձայ-նաւոր նշանագիրն որ ընդ անձայնան[29] խառնին՝ ոչ գրիցեն, այլ միայն զանձայնան. եւ ապա յընթեր-ցուածոյն կարդէ՝ որպէս եւ Հասանել կարէ որ ըն-թեռնուն, ածէ ի վերայ իւրաքանչիւր անձայնիցն

[21] Փակ· Չառնելն առ ի չգոյէ: Սովորաբար է չգոյէ:

[22] Հիւթանիւթ, (սկզբնական) նիւթեր, տարրներ, հիւլեներ:

[23] Իմացիր՝ Եւ ոչ տայ թոյլ զՀիւթանիւթն անարարս հա-մարել (այս ինքն՝ անստեղծս):

[24] Փակ· Չերկինն եւ զերկիր ... մուծանէ որպէս Հիւթա-նիւթս ամենայնի Համօրէն:

[25] Ի դէպ էր չդիտել, Հաւա-նական է որ չէին գիտեր, կըր-նային չդիտնալ:

[26] Փակ· Ցորդորելոյն ածին զնա, կամ Ցորդորեալ ածին զնա, եւ կամ Ցորդորելոյն զնա՝ ինձ: — Այսպէս է նաեւ· Մադէն յորժամ փոքր մի չըր-թիչ ելնէիլ յշտեմարանէն՝ դառնանայ· — Մի չդիտեցուսո-ւէ երթալ զՀետ մնոտի փառասի-րութեան: — Թօմֆափեցան գնացին բժիշկքն, ինձ փոշոց հա-նել զոչին մանուկն: — Դինդոց ելնել ի թեքոպիդա:

[27] Խոբնել, պակասութիւն գնառելը, պարտաւելու Համար քննել:

[28] Օրինակին մէջն էր՝ ի չգոյ:

[29] Անձայն, բաղաձայն: — Ուրիշ օրինակ մը՝ Որ ընդ ան-ձայնան խառնիցէ:

զձայնաւորսն[30], եւ մարթի զնոյն այլ եւ այլ ազգ ընթեռնուլ[31]: Այսպիսի ինչ. Համարեաց թէ գրիցէ զկենն միայն եւ զառ եւ զսէ առանց ձայնաւորացն. եւ Հարկ լինիցի ընթերցողին յաւելուլ զձայնաւորսն իւրաքանչիւր ուստիք անձայնիցն, եւ ապա՝ ասել իբրեւ ի կարծեաց՝[32] կեր, կուր, կոր. եւ այսպէս իբրեւ փոխիցէ զձայնաւորսն, այլ եւ այլ բարբառս ցուցանեն: Այսպիսի շատ ինչ առանձինն կայ Հեբրայեցին. պարտ է թէ եւ յամենայն լեզուս[33]: Եւ բազում ինչ է որ Հեբրայեցին արուեստաբար ասի, եւ ի Ցոյնն իգդաբար. լուսինն եւ ծով անդ արուեստաբար ասի, եւ ի Ցոյնն իգդաբար. եւ փոխանակ միաւորին զաղմաւորն[34] դնէ. որպէս յորժամ ասիցէ երկինք, փոխանակ ասելոյ թէ երկին. եւ այս յԱւորին եւ Հեբրայեցին նոյնպէս գտանի: Նա եւ եկն եւ երթն եւ կերն եւ արբն[35], եւ փոխանակ-անուանն որ առ մեզ գտանի, Եբրայեցին եւ Աւորին՝ արուին այլազգ ասեն զերթին եւ զկէ, եւ իգին՝ այլազգ· զի յասելոյ անտի միայն թէ երթ, արուն զնոյն ուրոյն[36] իմանայ, եւ էգն զնոյն: Նա եւ այն զոր ասէն, թէ Ի վերայ լերին բարձու ել աւետարանիչդ Սիոնի, ոչ արուեստաբար այլ իգդաբար ասի. եւ զմիւսն զոր ասէ Եսայի, թէ Ջի եւ ի քեզ Աստուած է եւ մեք ոչ գիտեաք, իգդաբար ասի, եւ ի քեզն միայն ասելով[37], յայտ է եթէ իգդաբար է: Եւ քանզի ի մեր լեզուս չկայ այնպիսի բան որ զոյն նշանակիցէ,

[30] Այս ինքն՝ ընթերցուածին շարքին կարդացողն ինչպէս որ կ՚իմանայ, անգրեի ալ ամէն բաղաձայներուն վրայ ձայնաւորները կ՚աւելցընէ: — Ուրիշ օրինակ մը՝ որ հասանել կարէ . . . գՅայնաւոյն:

[31] Այլ է այլ ազգ, պէսպէս եղանակաւ, կերպով:

[32] Ի կարծեաց, մտկարերելով, ենթագրութեամբ: — Ուրիշ օրինակ մը՝ է՝ ասէ . . . :

[33] Իմացիր՝ Եւ պարտ է թէ եւ յամենայն լեզուս ելնէ, կամ գտանիցէ նոյնպէսի:

[34] Միաւոր, եզակի: — Բազմաւոր, յոգնակի. տես եւ Ա· 20, Ծան. 4: — Ուրիշ օրինակ մը՝ զԲազմաբան:

[35] Ուրիշ օրինակ մը՝ Նա է՝ երթն է՝ էն, է՝ կէր է՝ արբ: — Փոխանակ-անուան, դերանուն, ինչպէս կայ՝ փոխանակբդեցնէ, փոխանակ-արժէք:

[36] Օրինակին մէջ՝ զէրն է՝ բացն, իսկ ուրիշ օրինակ մը՝ զէր դէնն նմանայ: — Իսկ էրաւորքն (որդի), կը նշանակէ՝ իր սեպհական:

[37] Փակ· Աւելորդ միայն ի քեզ

չկարաց յայտ առնել՝ ի փեղն արուեստաբար իգէ թէ իգդաբար: Ամենայն լեզու որ նոյնաբանութեամբ յայլ լեզու թարգմանիցի՝ մի՛ին առնի[38], զի որ առ մեզ երկին ասի, երբայեցերէն բազմաբար ասի թէ երկինք. յորժամ ասէ թէ Երկինք երկնից Տեառն են, փոխանակ ասելոյ թէ երկինն երկնից. որպէս եւ Մովսէս զերկուց երկնից միայն զարարչագործութիւնն մուծանէ: Նոյնպէս յամենայն լեզուս, իւրաքանչիւր ուրուք առանձինն բազում ինչ կայ, որ յայլ լեզուացն ոչ գտանի[39]: Որպէս յորժամ ասիցէ, եթէ Որդի Հարիւր եւ տասն ամաց էր Ցեսու որդի Նաւեայ. փոխանակ ասելոյ, եթէ էր ամաց Հարիւր եւ տասանց: Նոյնպէս եւ զԸնդ արդարն եւ զԸնդ ամբարիշտն, փոխանակ ասելոյ թէ զարդարն եւ զամբարիշտն. քանզի Եբրայեցին զԸնդն յաճախ վարէ[40]: Զոր եւ Ակիւղան արար. գրեթէ զամենայն իսկ զառանձինն Եբրայեցւոցն գրեաց եւ մեծագոյզ զմիտան, եւ այլեւայլ եւս իմանալ:

Սովոր են Գիրք ստուերացուցանել զերս: Համբարձին զձեռս իմ յերկինս, ոչ վայել է Աստուծոյ, այլ ի սպառնալիս պիտանացու էր: Եւ թէ՝ Դուկոխիցես զերկիր, (նա) ոչ եթէ զերկիր կսկիծէ: Եւ ոչ յորժամ սպառնայ ի գերութիւն վարել ժողովրդեանն[41]. եւ ասէր, թէ Խաւարեսցի արեգակն, եւ լուսին ոչ տացէ զլոյս իւր. խաւարեցա՞ւ երբեք արեգակն կամ լուսինն եղե՞ւ ինչ այնպիսի: Այլ յորժամ սպառնալեաց եւ տրտմեցուցանելոյ բանք իցեն, յայնժամ յաճախէ այնպիսի ինչ. եւ յորժամ խնդութեան իրք իցեն, դարձեալ զայն ստուերացուցանէ[42]. Արեգակն, ասէ, եւթնապատիկ եղիցի. եւ ոչ եղեւ երբեք արեգակն եւթնապատիկ: Նոյնպէս եւ ի տրտմութեան ոչ երբեք խաւարի արեգակն, այլ տրտմելոցն խաւար

[38] Առնէ, փակ· Լինի· տես Բ· 6, Ծան· 15: — Ուրիշ օրինակ մը՝ Տիւնէ առնէ:

[39] Իմացիր կամ կարգա՝ Որ յայլ լեզուան (թերեւս՝ յայլ լեզուացն) ոչ գտանի: — Ուրիշ օրինակ մը՝ Ե՞ յայլ· · ·:

[40] Այս ինքն՝ Ընդ բառը յաճախ կը գործածէ:

[41] Այս ինքն՝ Ժողովրդեան գերի երթալ:

[42] Ցաճախել, ոտոտոբոցոցանել· Նոյնանշան են· մեծցընել:

լինի, զի ոչ զարեգակն իբրեւ զարեգակն տեսանեն՝ որ ի մեծի արտաքինն իցեն: Որպէս եւ գրեալ է, թէ Հիք խնդութիւն ամբարշտաց, ասէ Տէր. եւ այլ ուրուքն տրտմեալ ասէր, թէ Ծածկեաց զիս խաւար: Եւ Տէր ասէ. Ջի՞ կայ ձեզ խնդրել զօրն Տեառն, զի խաւար է նա եւ ոչ լոյս, եւ աստուածպաշտացն լոյս մեծ:

2.

վասն սրտարշտութեան երկրի:

Խաւար ի վերայ անդնդոց: Ցիրաւի ոք խընդրեցէ. եւ ընդէ՞ր չասաց թէ խաւարն եղեւ, եւ ընդէ՞ր ասա եւ ոչ ղՋուրցն արարած յիշեցէ: Ջի կէսք ըստ վերագոյնն ասելոյ[1] լուծին զերկրայութիւնն, թէ ի յիշելն զերկին եւ զերկիր, եւ զայնոսիկ որ ի նոսայն արարեալ էին՝ յիշեաց. բայց եթող դիտել ի ջանէ ընթերցողաց[2]: Եւ ասելովն եթէ խոկզբանէ արար Աստուած, եւ զխաւարին արարած հասարակ[3] ընդ այնս եւ խմանալ եւ զանդնդոցն զոր արար. քանզի եւ ոչ զօդ յիշէ, եւ ոչ զՀուր որ յերկրի, եւ ոչ զկղպիս որ ի ծովս, եւ ոչ ամենեւիմբ զվէմն կամ զլերինս՝ որ ունին զտիեզերս եւ ձգին մինչեւ ի ծագս երկրի, ոչ զգետս, ոչ զաղբեւրս, եւ ոչ զոդն որ զարեգակամբդ է, զոր եթերն ասեմք: Նա եւ զաներեւոյթ ամենայն զօրութիւնսն եթող, եւ զՋուր՝ յորոյ վերայ երկիրս հիմնացեալ[4] եւ հաստատեալ է, զորոյ ամենեւին եւ զսկիզբնն ոչ յիշեաց. որպէս ասաց Սաղմոսն, եթէ Ո՞ հաստատեաց զերկիր ի վերայ Ջուրց: Բայց զերկինս միայն եւ զերկիրս յերեւելեացս յիշեաց[5], եւ զորս

[1] Փխկ. Ըստ վերագոյն ասելոյն, վերը զզուածին համեմատ:

[2] Այս ինքն՝ Բայց թող տուաւ որ կարգացողները զանձինք իրենց ջանքովն իմանան:

[3] Հասարակ, խառն, միկտեղ:

[4] Հիմնադիր, հիմնուիլ, հաստատուիլ:

[5] Այս ինքն՝ Տեսանելի բաներու մէջէն երկինքն ու երկիրը միայն յիշեց:

ի մէջն փակեալ էին եթող. որպէս ասացի իսկ թէ ընթերցողացն Ջանիւ զարարածն այնոցիկ՝ որ ի միջին փակեալ են, ետ գիտել:

Բայց այլուր ասէ նոյն իսկ, եթէ Ջվեց օր արար Աստուած զերկինս եւ զերկիր եւ զամենայն որ ի նոսա: Այսպէս Համօրէն զգլխաւորացն ասաց, եւ զայլսն որ ի միջին էին՝ չյիշեաց. բայց միայն զայնոցանէ, որոց յետ լինելոյն անարատքն եւ անկազմք[6] էին (եւ) պարտ էր զի զարդարեսցին. որպէս զերկինս՝ արեգակամբ եւ լուսնով եւ աստեղօք եւ պէսպէս ընթացիւք նոցին որովք զարդարեալն է, եւ զծով՝ որովք զուարճանայն[7]:

Իսկ ընդէր զերեւելիսս եւեթ յիշեաց. քանզի դեռ երեւելեացս եւեթ վրիպեալ[8] էին, եւ այլ ինչ ոչ յառաջ քան զերեւելիսս դիտէին, զոր եւ Աստուածս անուանէին: Վասն որոյ եւ զսոցա առաւել իմն ընծայեցուցանէ զարարած[9], որք ի ժամանակին աստուածք երեւէին: Իսկ դաստիարակելոյ Իսրայէլացւոյն Աստուծոյ դիտութիւնն[10], եւ այն ինչ Յեգիպտացւոյ կռապաշտութենէն զերծուցելոյ, որոց տակաւին եւս ճանաչել ճշմարտիւ զԱստուած եւ հաւատալ ի Տէրն պիտոյ էր ուսանել, չճառեաց զաներեւոյթ զօրութենէն եւ զզաղմագունդ հրեշտակաց. որք եւ յետ այնչափ ճշմարտիւն[11] խրատելոյ, եւ զրելոցն հմուտ լինելոյ՝ թէ եւ յերկինս են զօրութիւնք, չփառաւորեցին զմեծագործն[12] արարածոց, այլ եւ զորբոց հրեշտակաց զգունդս պղծեցին, աստուածս առնելով եւ

[6] Անթարթէ՛ս անկազմ, նոյնանշան են. չշտկուած, անկարգար:

[7] Այս ինքն՝ Ջայնցանէ չէ՛ իսկ՝ որ . . . անկազմք էին. ե՛ պարտ էր զի զարդարեսցին. որպէս երկինք արեգակամբ եւ լուսնով . . . եւ ծով՝ որովք զուարճանայն (գեղեցկանայ):

[8] Երեւելիօթս եւեթ վրիպեալ էին, զգալի տեսանելի բաներով մոլորած էին:

[9] Աստղ աստեղուն առնելի բացայայտ կ'երեւցընէ:

[10] Այս ինքն՝ Իսկ Աստուծոյ դիտութեան մէջ դաստիարակուած Հրեից:

[11] Ճշմարտաբան, ճշմարտութեամբ (Հրաշանգուելէն եւս):

[12] Մրնձաքաբ, մեծամեծ բաներ ստեղծող, արարիչ: — Մրնձաքաբն աբաբածոց. տես Դ. 4, Ծան. 27:

երկիր պագանելով: Իսկ զնաւարէ զհնդիւ ճառեաց, որ չէ անձնաւոր, որպէս եւ կարծեմք, յարարածոց կարգի, այլ յերկրէ եւ յերկնից յետ լուսոյն մեկնելոյ՝ շուք անկեալ եւ տառեբացեալ: Իսկ Մովսէս զայնցանէ առաւել իբրեւ զերկուց ճառէ՝ զորս առ տուածս լինել կարծէին Եգիպտացիքն եւ այլք եւս ընկերք նոցա: Բայց զՔուր եւ զնաւար եւ զօդ եւ զԿուր եւ զայլն ամենայն մեզ երեւոյ գիտել՝ որք հե- թանոսացն քամահելի են:

3.

Թէ զի՛նչ իցէ Հոգւոյ Աստուծոյ շրջել ի վերայ ջուրց:

Հոգի Աստուծոյ[1] շրջէր ի վերայ ջուրց: Զշրջէրն ոչ ի դէպ հաւաստեաւ թարգմանեալ է, զի մի բան է ի հեբրայեցին, եւ միով բանիւն երկուս երեսս[2] շմարթի թարգմանել յայլ լեզու: Որպէս աղէղնաւորն եւ պարսաւորն միապէս ասի ի յոյն լեզու, եւ թարգ- մանել նոյնպէս յասորի լեզու չէ մարթի. նոյնպէս շրջէրն եւ գրգռայն[3] միով բանիւ ասին հեբրայեցերէնն. եւ միով բանիւն թարգմանել[4], թէպէտ եւ բազնագա- տեցայ՝ չկարաց ապրեցուցանել զմիտս[5], զի չէ մարթ միով յերկուս միտս զմի բանն յայլ լեզու թարգ- մանել: Քանզի ոչ երբէք լոկ ինչ շրջէրն[6] նշանակէ հեբրայեցի բարբառն, այլ՝ ողբերք, գրգռայր, շարժեր եւ շրջեր ի վերայ. որպէս հաւ մի որ զճադան ընդ թեւովքն չհուսցանիցէ եւ միանգամայն իսկ զթով

[1] Օրինակին մէջ՝ Աթոռաձ, որ Ս· Գրքէն տարբեր է եւ Մաշտոցին յուզած խըն- դիրներուն ու մեկնութեանցը հետ չի միաբանիր: Տես 11:

[2] Երեսք, հոս՝ իմաստ, առ- մունք, նշանակութիւն:

[3] Գրգռամ, քիչ մը եռալը՝ ջրջրմ, սաստիկ սիրով հոգ- տանիլ, գուրգուրալ (հաւ- ին):

[4] Փոխ· թարգմանելն միով բանիւ:

[5] Այս ինքն՝ թէպէտ եւ տեխուսեցայ, բանութիւն կրեց, բայց չկրցայ նոյն իմաս- տը պահել:

[6] Իմացիր՝ Զլոկ ինչ շրջէրն, այլեր բառը միայն:

եւ գրգալով ի վերայ յափսիթերս խաղացեալ[7] գգուիցէ, այնմ նմանեալ նշանակէ բանն, որ մի է եւ այնչափ երեսս ունի. եւ արդ զիմդ միով բանիւն այնչափ միտք թարգմանէին:

Բայց արդ ինդրեսցուք, զՀոգւոյն սրբոյ ասիցէ թէ զՀոգոյ. զի զՀոգւոյն սրբոյ թուի անվրէպ նշա- նակել. եւ մանաւանդ յորժամ զնորին զհետ զգօրու- թիւն բանին յարիցէ[8], ջեռուցանելով զՔուրս եւ իբրեւ գրգելով ի վերայ շրջել՝ զՀոգւոյն սրբոյ ասէ, տածէր, խնամարկէր, գործէր եւ թէ առաջնորդէր: Այլ շրջել չպատշաճի Հոգւոյն սրբոյ. բայց թէ այնպէս ինչ, որպէս թէ էջն Աստուած եւ ել՝ իցէ շրջելն[9]: Եւ որպէս այնպիսի ինչ առնուցու ոք[10], բայց մարթի եւ զՀոգոյ ասել զշրջելն: Այլ զիմդ անշունչն գգուէր եւ իբրեւ զհաւ ի վերայ ձագուց գրգալով շրջէր. ազ- գական ջուրց է հոգին, եւ ի ջուրց բխէ, եւ իբրեւ զօդ որ ջեռուցանէ, ոչ կամաք այլ բնութեանն ազգա- կանութեամբ եւ ընտանութեանն մերձաւորութեամբ: Իսկ Աստուծոյ[11] զիմդ ասիցի, այլն ամենայն չիցէ Աս- տուծոյ. արդ քանզի անօսրագոյն քան զՁաւեալն է եւ մեծ յանմարմին եւ շարժնագոյն, վասն այնորիկ Աստուծոյ ասացաւ: Բայց կամ եղեւ ոմանց Աստուծոյ Հոգի ասա զազգեցութիւնն ասել՝ թէ ջեռուցանէր զջրոցն բնութիւն եւ խնամարկէր:

[7] Ցափսիթերս խաղալ կամ երթալ, երեսի, պորտի վրայ սողալ, թաւալիլ:

[8] Այս ինքն՝ երբ որ անոր եաեւէն խօսքին իմաստը, մեկ- նութիւնը կը կցէ:

[9] Այս ինքն՝ Բայց եթէ այն- պէս ինչ իցէ շրջելն, որպէս (ասել՝) թէ էջ Աստուած եւ ել Աստուած:

[10] Որպէս այնպէսի ինչ ա- նուցու ոք. խօսքին իմաստը կը պահանջէ՝ Ընդդէմ է այնպիսի ինչ...:

[11] Զօրութեամբ կ'իմացուի՝ Աստուծոյ հոգի:

4.

վասն արարչոյն Յեսուի անուանից:

Ասաց Աստուած. Բխեսցէ երկիր զբանջար վայրի, սերմանել սերմն ըստ ազգի եւ ըստ նմանութեան: Զդալարի եւ զծառս[1] ի դէպ է թէ կատարեալ սերմամբք Հանդերձ ըստ իւրաքանչիւր ազգաց եղեն. քանզի տեսանեմք զի զանասունս ոչ նախ մանուկս, այլ իսկ եւ իսկ կատարեալս արար՝ որ ի յօդս եւ ի յերկրի. եւ զծով եւ զդրախան իսկ անկեաց եւ լի ամենայն պաղպաջք Հաստատեաց: Զի պարտ իսկ էր անասնոցն՝ սերմն յառաջագոյն պատրաստել, որք ի սերմանեացն եւ ի պաղոցն բուծանելոց էին, նմին իրի իսկ եւ անասունքն Հաստատեին[2]: Իբրեւ ոչ եթէ քան զնոսան յոտեգոյնք էին, վասն այնորիկ յետոյ լինէին, այլ զի պատրաստական զնոսան, զսերմն գտանիցեն: Եւ անասունքն ամենայն յառաջ քան զմարդն. նախ նոքա որոց թագաւորելոցն էր, եւ ապա նա որ տիրելոցն էր. նախ տուն Հարսանեացն, եւ ապա փեսայն, նախ արքունիք, եւ ապա արքայն. նախ անդաստան, եւ ապա որ զսահացուածն առնլոց էր: Դարձեալ վասն այնորիկ յետոյ քան զամենայն լինէր մարդն, զի մի՛ իբրեւ յառաջ քան զայնոսիկ որոց թագաւորելոցն էր՝ լինիցի, անգործ Համարեսցի զնորհեալն նմա ի պէտս[3]. այլ նախ նոքա եւ ապա ստացողն, զի ծանիցէ եթէ ոյր է շնորհն:

Եւ ասաց Աստուած, Հանցեն ջուրք զերուսն շնչոց կենդանեաց: Խնդիր է, ըստ իւրաքանչիւր ազգաց թռչնոց, անասնոց եւ գազանաց, բազմութիւն արար արդեւք Աստուած ի միասին, այսինքն՝ եթէ բազում

[1] Փակ. Դալարիք եւ ծառք. Հոս յունարէնի յատուկ Համաձայնութեան պատճառաւ՝ Հայերէն ալ Հայցական ձեւ ունի. — եթէ նախընթաց պարբերութեան մասը չէ:

[2] Իմա՝ Նմին իրի իսկ եւ անասունքն յԵհոյ Հաստատեին:

[3] Զի գ՝... անփոյթ Համարիցի զնորհեալն նմա ի պէտս (կիրառութեան Համար). տես Ա· 1, ծան· 7:

արջառ եւ բազում առիւծս եւ բազում արծուիս եւ բազում ցինս[4] եւ զայլսն մի ըստ միոջէ, եթէ յամենայն ազգաց երկուս երկուս, որպէս զմարդն եւ զկինն իւր: Թերեւս այնպէս իսկ. քանզի ասաց Աստուած, աճեցէք, եւ բազմացարուք, լցէք զջուրսդ որ ի ծովս, եւ թռչնոցդ բազմասցին ի վերայ երկրի. զի այնպէս իսկ յայտ է թէ զսակաւուց ասաց. քանզի եւ առաջի Ադամայ ժողովեաց զնոսա զի անուանս դնիցէ նոցա որոց տիրելոցն իցէ: Բայց մարթի զայն եւ առ ջրհեղեղեան նշանակել, յորժամ երկուս երկուս Հրամայեաց ի տապանն մուծանել, առ ի միւսանգամ զաշխարհարար[5] դիմաբեթանն զսեր եւ զնունդ[6] ապրեցուցանելոյ: Իսկ զսուրբսն բազմագոյնս մուծանել՝ պատճառք կամայ Նոյի էին, յորժամ ելանիցէ ի տապանէ անտի՝ մատուցանել պատարագ Աստուծոյ[7]: Եւ դարձեալ Աստուծոյ իսկ կամք այն էին, թէ որ մարդկանն պիտանացու իցեն՝ բազմագոյն ապրիցին: Եւ երեւի թէ գարնանի[8] առ սկիզբն աշխարհս լինելոյ, քանզի յայնժամ բուսանի ամենայն ինչ եւ ծաղկի: Զի գարնանի իսկ եւ Փրկիչն խաչեցաւ, եւ ի նմին ժամանակի նորոգեաց զաշխարհս. յայնժամ կոչեաց վերստին եւ զմարդիկ՝ յորժամ Ադամն իսկ եղեւ եւ մեղաւ, յայնս ուստի վրիպեցաքն:

5.

վասն յոռնատորաց:

Աղիցին, ասէ, լուսաւորք ի հաստատութեան երկնից: Խնդիր է, ի ներքոյ երկնից զնթացան ունիցին հեռագոյն վայրք քան յերկնից, թէ կից իցեն, այսինքն՝ Հաստատեալք, եթէ որպէս յերկրի ճանա-

[4] Ցին, յափշտակիչ թռչուն մը, ուրուր. (ղայլափ:)

[5] Աշխարհաբար, աշխարհն յառաջ բերող, արարչական:

[6] Սեր ե՛ս անասնոց, սերունդ:

[7] Փակ. Զի յորժամ ելանիցէ ի տապանէ անտի՝ մատուցանիցէ պատարագ Աստուծոյ:

[8] Գաբնանի, (գ.) գարնան տաեն:

պարհորդքս, նոյնպէս եւ յերկինս իցեն լուսաւորքն։ Կամ եղեւ ոմանց ասել, եթէ հաստատեալ են յերկինս, եւ ոչ արեգակն ընթանայ եւ ոչ լուսին։ Եւ արդ եթէ ի Յունաց ոք հեթանոս ոք իցէ, որ պուեթիկոսացն անապացէ, լուիցէ Հոմերոսի որ ասէ՝ եթէ Յովկիանոսի յորձանացն ելանէ եւ յերկինից ի մէջ[1] վերանայ, եւ ապա անտի յարեւմուտս երթեալ մտանէ։ Իսկ եթէ փիլիսոփոս իցէ որ խորհրդոցն մտայ տացէ զիշխանութիւն, եւ յերեւելեացս ածել[2] եւ հաւաստացուցանել փութայցէ, նախասցի ընդ լուսին, որ յերեսուն օրն հասանէ յեզն, եւ ընդ բազմաստեղսն՝ որ զառիւն իսկ ողջոյն[3]։ Զի եթէ նոքա անշարժ կային եւ յերկինքն բնութենէ շարժէին, ապա ոչ մի քան զմիւսն երազագոյն էր։ Բայց առանց այսոցիկ իսկ՝ տեսանեմք այլ աստեղս, որ բնաւ իսկ չՀասանեն յարեւմուտս, եւ են որ յեա բազում ամաց երեւին. զի եթէ երկինք շրջէին եւ նոքա անշարժք էին եւ ի նմա բեւեռեալք, ապա ոչ լինէր այն որ յառաջադոյնն ասացաւ։

Բայց ոմանց թուի թէ խոնարհագոյն քան զերկինս իցեն եւ ընդ օդս գնայցեն. բայց Գրոց միտք այս են, թէ երկինք հաստատեալ եւ անշարժ են, եւ արեգակն եւ լուսին՝ շարժուն եւ գնայուն։ Քանզի յորժամ Յեսու որդի Նաւեայ անցոյց զժողովուրդն ընդ Յորդանան, եւ զերիքով եւ զԳե[4] կործանեաց եւ մարտ պատերազմի ընդ հինգ թագաւորս առնէր եւ վանեաց զերիւնամին, քանզի արեգակն յարեւմուտս փութացեալ՝ զդիշերն ածէր ի վերայ եւ զյաղթութեան կատարումն ոչ տայր յաղթողացն եւ ոչ զհամ օրէն ի պարտութիւն մատնելոցն զապականութիւն[5],

[1] Փակ. Ի մէջ երկնից։

[2] Այս ինքն՝ ի հաստատութիւն ածել։

[3] Բազմաստեղսն, ըստ որում յուլ աստեղասան մտերքն տեսանուղ եօթն աստղերուն խումբն։ — Այս ինքն՝ եւ ընդ բազմաստեղսն նայեսցէ, որ զառիւն իսկ ողջոյն հաստատեն։

[4] Գե, փակ. Գայ. — յն. Γαί, որ Յես Գե կարդացուած է։

[5] Փակ. Եւ ոչ զհամօրէն զապականութիւն ի պարտութիւն մատնելոցն։

ասէ Յեսու. կացցէ արեգակն, եւ ոչ եթէ երկինք որ զնայն շարժիցեն. նոյնպէս եւ զլուսնոյ. եւ եղեւ այնպէս. եւ ասէ Գիր եթէ եկայ։ Բայց երեւի եւ առ Եղկիսաւ թագաւորաւ զարեգական ընթացս դարձուցեալ յետս եւ ոչ զերկինից։ Եւ արդ յայտ է եթէ չեն բեւեռեալ յերկինս, նա եւ ոչ հեւսի են ի նոցանէ։ Այլ զնաւրդ ասիցէ Գիր. Եւ եդ զնոսա Աստուած ի հաստատութեան երկնից. զի եթէ ի բացեայ յերկնից ընթանային[6], քանզի ամենեւին լոյս են արեգակն եւ լուսին եւ այլ աստեղք նոյնպէս, սակայն եւ այն երեւէր. զլուսոյն մասն հինչ ի վեր արձակէին, եւ զայլն ամենայն արձակէին ի խոնարհ, եւ այնուհետեւ ոչ միայն յերկիր ծագէին, այլ եւ յերկինս ի վեր։ Եւ արդ զնաւրդ իցէ, եթէ ոչ՝ առ երկնիւք համբարձեալք, թերեւս մնա առ տարերքն իսկ երկնից, զի զամենայն ճառագայթսն իւրեանց յերկիր ծաւալեցուսցեն։ Եւ զի ի վեր չունին տեղի յարձակելոյ[7] նմին իսկ Գրոյն լուիցուք որ ասէ. Եւ եդ զնոսա Աստուած ի հաստատութեան երկնից. նա եւ այլուր ասէ. Եւ առ Տէր Աստուած զմարդն զոր ստեղծ եւ եդ զնա ի դրախտին. որպէս զի եդն՝ ոչ բեւեռեալ է[8], այլ որպէս Ադամ յերկրի եդաւ՝ նոյնպէս եւ արեգակն յերկինս։

Իսկ եթէ ասիցէ ոք՝ թէ եւ զնոցունց ասէ՝ զի ըստ հաստատութենէն երկնից թռնուցուն[9]. ասելիք թէ ոչ ի նմա ասէ, այլ Ըստ հաստատութենէն երկնից. քանզի ասէ, Եղեցին թռչել ի վերայ երկրի՝ ըստ հաստատութենէն երկնից։ Իսկ զարեգականէ եւ զլուսնոյ այսպէս ասէ, եթէ Եդ զնոսա ի հաստատութեան երկնից՝ ծագել յերկիր։ Եւ արդ՝ թռչելն ի վերայ երկրի ըստ հաստատութենէն երկնից, յայտ առնէ

[6] Ի բացեայս, քիչ մը եաբը՝ է բացէ, (Նխ. բացատրական խնդրով.) հետեւ։ — Օրինակին մէջ՝ ի բացեա երկնից ընթանային։

[7] Այս ինքն՝ եւ զի չունին տեղի՝ ի վեր յարձակելոյ։

[8] Այս ինքն՝ Այնպէս որ եդ բառը բեւեռեաց չի նշանակեր։ — Օրինակին մէջ՝ բեւեռեսցէ։

[9] Ըստ հաստատութենէն երկնից թռնուցուն, երկնքին եւ րեսը թռչին։ — Թռնուել, թռանիլ, սովորաբար՝ թռչիլ։

թէ յօդսդ թռչին, ոչ ի բացէ յերկրէ առ երկրաւ, որպէս բնութիւնն իսկ ցուցանէ. այլ եդն զնոսա ի հաստատութեանն երկնից ծագել յերկիր՝ զայն նշանակէ թէ գնան մօտ առ երկնաւէ եւ զլոյսն յերկիր արձակեն: Ապա թէ զնուազութենէն արեգական պահանջիցէ ոք, (եթէ) կացցէ փոքրիկ մի ի ներքոյ լուսին. (ոչ) եթէ տայցէ նմա ի նուազութեանն թոյլ ի ներքոյ կալ արեգակն՝ որ մօտ յերկինսն է[10], քանզի հրոյ առանձին բաքք են ի վեր եւեթ ընթանալ. բայց ի Գրոց՝ զի յերկինս ունին զընթացսն, յայտնի իսկ է ի միտ առնուլ:

6.

վասն ծառոյն կենաց եւ վասն ծառոյն գիտութեան բարւոյ եւ չարի:

Ծառն կենաց (անկեաց) ի մէջ դրախտին եւ զծառն գիտութեան բարւոյն եւ չարի: Խնդրեսցուք, ի բնութեանն ծառոյն արդեւք կայր, միումն կենդանի առնել եւ միւսումն գիտութիւն բարւոյ եւ չարի տալ, եթէ այլ ազդ ինչ նայել իցէ[1]: Զի ծառոյն կենաց բնութեամբ իսկ կայր ի նմին՝ անմահ զուտս լինն առնել, անդստին ի Գրոյն է ճանաչել[2]: Քանզի յետ յանցանացն Հանէ Աստուած զԱդամ ի դրախտէն, զի մի ուտիցէ ի ծառոյն կենաց եւ կեցցէ յաւիտեան. որպէս զի ուտել ի ծառոյն կենաց՝ անմահութիւն պարգեւէր, զոչն եւս մեռանել[3]. զի ոչ զվայրապար կելոյ[4] ասէ, քանզի կեցին եւ ոչք ոչն կերան. այլ զանմահութենէ: Նա եւ զմիւսմէ եւս ծառոյն դարձեալ անդստին ի Գրոյն է իմանալ, զի ոչ բնութեամբ ունէր զգիտութիւն բարւոյն եւ չարի:

Հարցից եւս. յորժամ զհրամանն առին, զի եթէ ուտիցէք ի դմանէն[5] մեռանիցիք, գիտէին թէ չար է ուտել, եթէ ոչ: Թէ գիտէին թէ պատիժք եւ մահ են յանցանելոյ զպատուիրանսն[6], ընդէր ոչ զգուշացան. եւ եթէ ոչ գիտէին, ապա աւելորդ էր անգիտացն հրամանն պատուիրանին, անիրաւութեամբ եւ պատիժքն ի վերայ գային. զի պատուիրանադանցութիւն զոր ոչ գիտէին՝ սպառնալիք էին յատաջ քան զայն[7]: Թէ այդպէս իցէ՝ ընկալեալ զհրամանն, գիտէին թէ բարւոյք է կալն[8] ի նմին. եւ չար եւ պատճառք մահու՝ անսասանէն: Եւ արդ զիա՞րդ ասիցեմք եթէ ի բնութեան ծառոյն կայր՝ կազմել ուտելեացն[9] գիտել զբարին եւ զչար: Իսկ եթէ ի հրամանէն իմացան զերկոսեան, ապա աւելորդ էր ծառոյն բնութիւն, աւելորդ եւ յաւտելոյն լինէր պատուէր Ադամանց[10], զի մի զգիտութիւն բարւոյ եւ չարի ընդունիցին, զոր եւս յատաջ քան զուտելն ունէին: Իսկ չունէի՞ն արդեւք, եւ զիա՞րդ առնուին պատուէր, ընդէր եւ յետ յանցանելոյն պատժէին, զի՞նչ եւ ի ծառոյ այնպիսի կերակրոյ արգելուին[11]. միթէ զի նախանձո՞ւմ կարծիցի որ յայնդակը, որ երկնքին մօտ է, թզոյ չի տար անոր իր տակը կենալ:

---

[1] Այս ինքն՝ թէ ուրիշ կերպով նայելու, իմանալու է:

[2] Այս ինքն՝ թէ կենաց ծառը բնութեամբ ունէր իր մէջը՝ ուտողները (կամ ուտողը) անմահ ընել, ասիկայ նոյն իսկ սուրբ Գրքէն կրնայ իմացուիլ:

[3] Զոչն եւս պատանել, փակ· Չչմեռանելն այլ եւս, այլ չմեռնիլը. տես Ե. 1, Ծան. 27:

[4] Այս ինքն՝ պարզապէս ապրելուն համար չէրներ:

[5] Ի դմանէն, փակ· Ի դմանէ. տես Ա. 20, Ծան. 14:

[6] Ցանցանէլոյ, փոխանակ ընդ անցանէլոյ զպատուիրանսա: — Այս ինքն՝ եթէ գիտէին որ պատուիրանը չպահելուն պատիժ եւ մահ կայ,

[7] Ա՛ս խօսքը մեզի կը մնայ:

[8] Կալ է պատուէրանէն, պատուիրանը պահել:

[9] Այս ինքն՝ կերողներուն՝ բարին եւ չարը ճանչցընել տալ:

[10] Իմացիր՝ Աւելորդ լինէր Ադամանց եւ պատուէր չտուելոյն: Կամ պատուէր, իմացիր՝ արգել, զգուշութիւն:

[11] Այս ինքն՝ Զմի՞ արգելուին ի ծառոյ որոյ այնպիսի կերակուր էր· կամ Զմի՞ եւ յայնպիսի կերակրոյ (յաւտելոյ, ի ձաշակմանէ) ծառոյն արգելուին:

պիսի գիտուԹիւն ստանալոյ արդեւ զնոսա[12], որ անձնիշխանուԹեանն տայր տեղի: Եւ պաՀրա էր արդեւք Թոյլ տալ ուսեալոյ, եւ յորժամ ուսիցէն, ապա եւ զանձնիշխանուԹեանն խորհուրդ ստանայցէն ի կերա-կրոյն[13], ապա եւ օրէնս դնիցէ եւ վճիռ տայցէ առ ի զարն գործելոյ· առնէ զայս Աստուած, այլ ոչ այսպէս:

Իսկ զերրորդ· չէր եւս էր գիտուԹիւն չարին յԱդամ եւ յԵւա, բայց միտս ունէին ընդունելոյ բարւոյ եւ չարի[14], եւ գիտուԹիւն ոչ ունէին: Արդ իբրեւ կա-տեցաւ Աստուած՝ ետ տեղի անձնիշխանուԹեանն եւ գիտուԹեան բարւոյն եւ չարի· ծառ մի եդոյց՝ ուստի Հրամայեաց չուտել, եւ պատուհաս սահմանեաց Թէ անսաստիցեն, ուստի ունիցին գիտել Եթէ չար է անսաստելն, եւ բարի նորին Հակառակն: Արդ զծառն, որով՝ Թէ բարւոք էր ՀնազանդուԹիւնն եւ չար անսաստելն՝ գիտացին, (գիտացին) Թէ փայտ մի է[15] գիտելոյ զբարի եւ զչար, որ եւ ՀնազանդուԹեան եւ անսաստուԹեան կոչեցաւ: Որպէս տեղւոյ միոյ անուն յիրաց ինչ որ անդ գործին՝ կոչիցի· եւ կամ Թէ որպէս ի Կրոյց իսկ առնուցուածք, Ցակովբ ի դաշինն կուռ[16] ընդ Լաբանայ, նշանակ դաշինն՝ բլուր ի քարանց կան-դնեաց, եւ Բլուր վկայ անուն եդ տեղւոյն, ոչ զի վկայիցէ, քանզի զհարդ անշունչն վկայէ, այլ զի դա-շինքն անդ եղեն: Եւ որպէս օրէնքն տուան Հրեից եւ մահ կոչեցան, ոչ զի բնութեամբ մահ ունէին յանձին[17], այլ զի յորժամ յանցանիցեն՝ մահ սպառնայցէն անա-Հատանիցն· նոյնպէս եւ ծառն ոչ Եթէ ի բնութեան

[12] Փակ· Որ արգել զնոսա ի ստանալոյ այնպիսի գիտուԹիւն:

[13] Ասելքն եսքը իրենց անձնիշխանուԹեան գաղա-փարը ստանան:

[14] Ընդառնելոյ բարւոյ եւ չարի, փակ· Ընդունելոյ զբարի եւ զչար· կամ Ընդունելու-Թեան բարւոյ եւ չարի:

[15] Փակ· Արդ զծառն գի-տացին . . . : Այս ինքն՝ Արդ զծառն, որով գիտացին Թէ բարւոք էր ՀնազանդուԹիւնն եւ չար էր անսաստելն, գիտա-ցին Թէ փայտ մի է . . . :

[16] Դաշինս կոչ (ընդ ստ+), դաշինք դնել: — ի դաշինն կոչ, փակ· ի կռնէն դաշինս:

[17] Ցանձին, եզ· կը դրուի, փակ· յինքեանս:

իբրեւ ունէր զգիտուԹիւն բարւոյն եւ չարի· այլ որ-պէս բլուրն վկայ, նոյնպէս եւ փայտն գիտուԹեան բարւոյն եւ չարի· որով եւ պատուիրանն իսկ տուաւ Ադամայ, եւ գիտուԹիւն պատուիրանագանցուԹեան՝ Թէ ուսիցէ, եւ ՀնազանդուԹեան՝ Թէ չուսիցէ:

7.

Վասն օձին որ խոսեցաւ զԵւա:

Եւ էր օձն իմաստնագոյն քան զամենայն գա-զանս որ ի վերայ երկրի՝ զորս արար Տէր Աստուած: Իմաստուն քան զդազանսն, բայց ոչ Եթէ բանաւոր, այլ իմաստուն: Միթէ դազանաց իմաստուԹիւն իցէ[1], եւ բանի Հաղորդ իցէն· եւ զերրորդ Գիրքս ասիցեն զօձէն գալ եւ խաբել, եւ ընդ խաբէուԹեանն առնուլ պա-տուհաս· եւ ուստի՞ ունիցիմք յուցանել Թէ սատանայ օձիւն խօսեցաւ, բայց Եթէ այնու՝ զոր յաւետարանին ասէ Տէր, Եթէ Նա մարդասպան էր իսկզբանէ: Եւ Երբ արդեւք, միթէ առ Կայենիւ· այլ զՀաբէլ ոչ կարէր սպանանել, Եթէ ոչ նախ ի մահկանացու բնու-Թիւնն ածեալ էր զմարդն· եւ Թէ նորա չէր ածեալ, ապա եւ ոչ մարդասպան կոչէր· քանզի Հասարակաց դաւաճանուԹեան է անունն նշանակիչ: Նա եւ առ Հաբէլիւ՝ ոչ ասէ, Եթէ սատանայ զրդռեաց զկայէն· միթէ եւ ո՞չ սատ արդեւք բանասարկուն· իսկ Եթէ սատ՝ ապա եւ ի սկզբանէն· որպէս եւ ասէ Տէրն, Եթէ Նա մարդասպան էր ի սկզբանէ:

Եւ արդ զերրորդ խօսեցաւ օձիւն, միթէ կարող էր բանալ զբերան օձին· Թոյլ տայր Աստուած ի փորձուԹիւն մտանել մարդոյն[2]: Ընդ-Ը զօձն իմաստ-նագոյն կոչեաց քան զդազանսն· զի ցուցցէ Թէ իբրեւ զբարի եւ զպիտանացու գործի արկ զնա ի կիր, զի նպաստաւոր էր նմա եւ օձին իմաստուԹիւնն· զի առ

[1] Այս ինքն՝ Արդեօք գա-զաններն իմաստուԹիւն ունին:

[2] Ի փորձութիւն մտանել մար-դոյն, որ մարդը փորձուի:

ամենայն ինչ յոր ինչ ոք ձեռն ի գործ արկանիցէ, բարի եւ կարեւոր գործւոյ պէտք են արուեստին: Խոհեմ[3] էր օձն. թէ այդպէս է՝ խօսելն եւեթ պակասէր, զոր յաւել բանասարկուն նենգելովն. իմաստութեամբն զնենգելն, եւ լեզուաւն՝ զնաբէութիւնն հրապուրէր: Իսկ եթէ ոչ իմաստութեամբն, քանզի չէր բանաւոր անձն. իսկ ի շնչոյ ինչ տեղի[4] մտեալ խօսէր արդեւք ի նորա լեզուն:

Խնդիր է. եթէ կարէր բանասարկուն բանալ զբերան օձին եւ մտանել իբրեւ գործւով խօսել նովաւ: Գրեսցուք թէ Աստուած թոյլ տայր. միթէ զբնութիւնն փոխել կարէր, զի անխօսին խօսել կազմիցէ[5]: Աստուծոյ միայն հնարաւոր է զիւրն[6] փոփոխել: Այլ համարեսցուք զԱստուած՝ թէ արար նահատակս, եւ անձնիշխանութեամբն առթէր[7] նոցա պակս. հայեցեալ ի սատանայ թէ կամէր փորձել, եւ[8] թոյլ տայր նմա: Համարեսցուք եւ զսատանայ, թէ զայս ինչ ասել կամէր, զիմաստ խաբեցիդ զնոսա. օձն իմաստութիւն ունի, բայց խօսելն եւեթ պակաս է նմա: Իսկ Աստուծոյ ծանուցեալ զնորա միտն, թողացոյց եւ եառ իւրում արարածին խօսել: Ցեսեալ սատանայի զԱստուծոյ թողացուցանելն, մտաւուցեալ ձեռն ի գործ արկանէր: Նոյնպէս եւ առ Ցովբաւ, չէր կարող զայնչափ ստացուածս սատակել եւ այնքան[9] որդիս, եթէ չէր Աստուծոյ թողացուցեալ: Եւ արդ Աստուած թողացուցանէր եւ բանասարկուն ձեռն ի գործ առնէր: Այնպէս եւ առ Ցերամբն, ասէ բանասարկուն, կամիմ զնա փորձել. իսկ Ցերն ելանէր յանա-

[3] Խահիմ, խորհող, խորամանկ: — Աս բառն ընթեր մատենագրաց մէջ ուրիշ տեղ չէ գտնուած:

[4] Այս ինքն՝ Հապա հոգւոյ տեղ: — Հարցական խօսքին սկիզբը նոյ մ՚ալ կը դրուի հոգւոյ նշանակութեամբ:

[5] Այս ինքն՝ Որպէս զի չխօսողին խօսել տայ:

[6] Թերեւս՝ Ձերն:

[7] Առնէր նոցա պատճառ, պատահներ առնելու միջոց ձեռնարկին կու տար:

[8] Ե— աւելագրութիւն է. տես Բ. 5, Ծան. 31:

[9] Զայնչափ ստացուածս սատակել եւ այնպէս որդիս. պէսպիսութեան համար փոխուած են. տես Ե. 8, Ծան. 4:

պատ ըստ մարմնոյն: Իբրեւ չգտանէր իւիք փորձել փորձիչն[10], թերեւս ասէր ընդ միտս, զնաիրդ փորձեցից զնա. զառաջինն մարդն կերակրով խաբեցի, սա աւասիկ չքաղցնու. թողացոյց ինքեան քաղցնուլ: Պարձեալ հպարտամտեալ[11] ասէր. եթէ հնար ինչ էր զնա հանել յանկիւն տաճարին, հրապուրէի զնա արկանել զանձն իւր ի խոնարհ. եւ եւ անդր Ցէրն: Ասէր դարձեալ. թէ հնար ինչ էր հանել զնա ի լեառն՝ ցուցանէի նմա զթագաւորութիւնն եւ ասէի, թէ իմ է այդ ամենայն, թերեւս երկիր պագանէր ինձ: Նոյնպէս եւ աստ, խորհէր ընդ միտս սատանայ, թէ էր ինչ հնար օձին խօսել առ ի փորձելոյ զմարդն, եթագ Աստուած զբերան օձին՝ որպէս իշոյն Բաղաամու: Իբրեւ եառս բանասարկուն թէ դոյ տեղի մատչելոյ, մտաւեալ արար ձեռն ի գործ: Ցառաջագոյն գիտէր Աստուած՝ եթէ անկանի ցանկութիւն ի միտս Ադամայ լինելոյ իբրեւ զԱստուած, եւ վասն այնորիկ իբրեւ անցանիցէն զպատուիրանսն՝ սպառնացաւ առնել զնոսա մահկանացուս, եւ իբրեւ գործեցին զայն՝ կարճեաց[12], փոխելովն ի մահկանացու բնութիւն. քանզի կանխագէտ էր՝ յառաջագոյն կանխէ մատակարարել զայն ինչ որ պիտոյ էին յետ այնորիկ:

8.

Վասն ծիածանին եւ վասն որթոյ:

Ողաղէդն իմ, ասէ, եղիցի յամպս: Խնդրելի է. բնականն ինչ էիցէ ծիածանն[1] զոր տեսանելիք, եթէ յայնժամ եղեւ՝ յորժամ Աստուած ուխտն եդ Նոյի[2] մի եւս ածել ջրհեղեղ յերկիր: Ոմանց թուեցաւ թէ

[10] Զփոանդեր խոէ փորձել փոբձիչն, փորձիչը բան մը չէր գտներորով կարենար փորձել:

[11] Հպարտամտեալ, հնարք մըտածել մտոք բան մը հպարտ ալ թէ չտուաւ: — Օրինակին մէջ՝ Կրծեաց:

[12] Կարճեաց, արդելից, թող

[1] Ծիածան, աղեղ, ծիրանի գօտի:

[2] Այս ինքն՝ Երբ որ Նոյի խոստում բրաւ:

յայնժամ եղեւ՝ յորժամ Աստուածն զայն ասաց· թէ էր, ասէն, ծիածանն յառաջ քան զկրհեղէնն, ապա ոչ նշան կոչէր, զի Գիրքն նշան զչքնաղ ինչ իրս սովոր են միշտ նշանակել: Այլ մեք զծիածանն գիտեմք զի յանձրեւաց յածնուլ[3] լինի, յորժամ արեգակն զճառագայթս ընդդէմ անձրեւակիր[4] ամպոյն արկանիցէ: Արդ ասէ Աստուած, այս է նշան՝ համօրէն չլինելոյ կրհեղեղն. այսինքն, ընդ ամենայն երկիր. զի ոչ այնչափ ընդ ամենայն տեղիս լինիցի անձրեւ՝[5] մինչ չդառանել տեղի ճառագայթիցն արձակելոյ[6]: Այլ ինչ ասէ. ոչ եղիցի այդու նշան, եթէ վարաւումն անձրեւի ծիածանաւդ լինիցի: Կա եւ ոչ ուխտն այն այնպէս հաստատուն կայցէ. քանզի եւ զքսան օր բազում անգամ չերեւի ծիածանն՝ վասն անձրեւին յաճախութեան: Ապա զայս ինչ յայտ առնէ որ ասէն՝[7] թէ ուր ուրեք երեւեսցի ծիածանն, ի յածնուլ անձրեւաց երեւեսցի: Քանզի այն իսկ է նշան չլինելոյ ընդ հանուր կրհեղեղի: Ապա թէ ուր անձրեւ իցէ եւ ծիածանն պահանջիցես, եւ ոչ զԱստուածոյ իսկ խոստումն այնպէս հաստատուն գտանիցես: Բայց սակայն գտանեմք ի Գիրս, զի անուանեցաւ ինչ նշան որ չէր օտար[8]. որպէս յԵլէն ասէ Աստուած ցՄովսէս. Եւ այս քեզ եղիցի նշան, զի եղէց ընդ քեզ. զի Աստուածոյ լինել ընդ մարդկան եւ ընդ Մովսիսի՝ չէր ինչ օտար:

Խնդիր է. յառաջ քան զկրհեղեղն էր արդեւք որթ, թէ նոյ եգիտ: Ոմանք ասեն թէ տունկն էր, բայց զգինւոյն հանդամանսն եգիտ[9]. քանզի ի խա-

[3] Ցածնիցես ցածնուլ, փխկ. ի ցածնուլ անձրեւաց, անձրեւին դադրելէն եւսքը:

[4] Անձրեւակիր, անձրեւ ուղեցող: — Օրինակին մէջն էր՝ անձրեւաւիր:

[5] Լինիցի անձրեւ, անձրեւ գայ: — Գրաբարի յատուկ է լինել բայով ըսել. Եղիւ անձրեւ: — Ցորժամ անձրեւ լիցի: — Հրաման ապ ձեան թէ լիր ի վերայ երկրի:

[6] Փխկ· Մինչ չդառանել տեղի արձակելոյ ջառագայթիցն. տես Ա· 17, Ծան 11:

[7] Փխկ· Այն պր ասէ· ըսածը, բսած խօսքը:

[8] Այս ինքն՝ Անսովոր չեղած բանն ալ նշան կոչուեցաւ: — Ինչ անուն բայի է:

[9] Հանիւամանս ֆինոյ, գինի չինելու արուեստը, կերպը· տես Ա· 6, Ծան· 2:

մուց[10] արբեալ՝ արբեցաւ. եւ ոմանք ասեն, թէ եւ որթն էր եւ գինին: Եւ ընդէր չէիցէ գրեալ թէ յառաջ քան զկրհեղեղն գինի ոք արբ: Դարձեալ եւ արդարոյն ամբաստանութիւն է[11], թէ գիտէր զգինւոյ բնութիւնն եւ զեղծեցաւ: Իսկ եթէ ասիցէ ոք, եւ Ղովտ գիտէր զզօրութիւն գինւոյն եւ արբեցաւ. լուիցէ, թէ Ղովտ եւս իսկ զանձն գինւոյն, զի ըմբեռլովն՝ յերկեղէն յապահով լինիցի, իսկ Նոյ յետ սրընկելոյն եւ պատուղ տալոյ որթոյն՝ զմիջին ժամանակն յերկեղ յապահով էր: Եւ արդ սա՝ որ ի բուն իսկ երկեղէն չարբ, զինչրդ յետ երկեղէն ըմպէր:

9.

վասն նշանին զոր եդ Աստուած Մովսիսի:

Ասէ Աստուած ցՄովսէս, եթէ Ես եղէց ընդ քեզ, եւ այս է քեզ նշան եթէ ես առաքեմ զքեզ: Խնդիր է. եթէ նշան տայր նմա Աստուած, ընդէր ոչ ետ, այլ ասէ եթէ այն է քեզ նշան, զի եղէց ընդ քեզ. եւ այն չէր նշան. եւ թերեւս նշան իսկ էր՝ եթէ խնդրեալ էր եթէ ուստի՞ գիտացից զի լինիցիս ընդ իս: Ոմանք ասեն թէ նախ Մովսէս ոչ խնդրեաց նշան: Այլ նա աւանիկ Եսայի՝ Աքազու որ ոչ խնդրէր նշան, ասէ. Խնդրեա դու քեզ նշան. եւ իբրեւ պատճառեաց գհրաժարելն[1], յանդիմանեաց զնա Հոգին թէ կամի փորձել եւ պատճառէ թէ չկամիցի փորձել: Վասն որոյ եւ գնովիմբ ածեալ ասէ. Մի՛թէ փո՞քր ինչ թուիցի ձեզ աշխատութիւն հաստացանել մարդկան: Եւ այժմ Մովսէս չերեւի թէ խնդրիցէ, բայց հրաժարէ ի հանելոյ զժողովուրդն. եւ ասելովն՝ թէ Ես ո՛վ եմ, թերեւս խնդրեր ընդ միտս. վասն այնորիկ եւ Աստուած տայր: Զի եթէ եւ խնդրէր իսկ ոչ, այլ ի

[10] Ի խմոյց, (Ա·) անփորձ ըլլալով:

[11] Ամբաստանաւիչն, հոս՝ մեղադրանք, մեղադրելի բան:

[1] Պատճառել զհրաժարելն, հրաժարելու պատճառաբաններ գտաւ, ձեւացուց· տես եւ Ե·4, Ծան· 16:

դէպ ժամանակի Աստուած՝ առ այն զոր ասէրն, թէ Ես ոմն եմ, ասէ. Ցայսնեցայց առաջի փարաւոնի եւ հանից զժողովուրդն. եւ ի նոյն յարեալ ասէ, թէ Այս քեզ նշան, զի եղէց ընդ քեզ, եւ արդ մի երկնչիր թէ չիցես ինչ, քանզի ունիս զիս օգնական: Նշանիդ՝ այլ նշան պիտոյ է. զինչ. զի եղիցես ընդ իս: Տեսանէր զմարենին եւ զղարմանալին, եւ չերկմտեր:

Եւ զի այս նշան տուեալ էր, զառանիմք զՄովսէս բաղում իրօք ընդ փարաւոնի արքային Եգիպտացւոց համարձակ աներկեղ վիճեալ, եւ անարգել[2] առ այնպիսի թագաւոր մտեալ, եւ ոչինչ ի համարձակութենէ անտի վշտացեալ[3], եւ այն զի եւ ոչ յառաջագոյն ինչ էր ընեալ փարաւոնի: Թէ այնպէս իցէ, ապա էր իսկ նշան, քանզի Աստուած էր ընդ նմա: Իբրեւ ասաց Մովսէս, թէ Զի՞նչ ասացից յորժամ մտից առաջի արքային Եգիպտացւոց, Աստուած զայն ասաց՝ եթէ եղէց ընդ քեզ, եւ այդ իսկ եղիցի քեզ նշան: Եւ ընդէր դանդաղէր եւ հրաժարէր բաղում անգամ. նախ վասն փարաւոնի, այլ երարձ զայն երկեղ. երիցորդ անգամ վասն ժողովրդեանն, քանզի խստապարանոց էր ապստամբեալ յԱստուծոյ, եւ կուռս պաշտօն մատուցանէր: Այլ դիտեր Աստուած թէ ախորժելով ընդունին իսրայելացիքն զպատգամն՝ վասն զերծանելոյ յԵգիպտացւոցն եւ ոչ վասն Աստուծոյ որ հանէր զնոսա. զոր եւ յետ այնչափ երախտեաց եւ աքանչելեաց անարգեցին, եւ Եգիպտացւոցն կուռ երկիր պագանէին, որք ոչ կարացին վերակացու լինել[4] Եգիպտացւոցն: Ապա ոչ առ Աստուծոյ ինչ զթոյ, այլ առ զերծանելոյն զթոյ[5]:

Տէր Աստուածն Եբրայեցւոց կոչեաց զմեզ. երթիցուք ճանապարհ՝ գնասց երից աւուրց[6]: Խնդրեցեալ

[2] Ընթրել, առանց արգելքի, համարձակ:

[3] Ոչինչ վշտացեալ, գլուխը փորձանք մը չեկաւ:

[4] Վերակացու լինել, պաշտպանել. տես Գ. 21, Յան. 43:

[5] Փակ· Ոչ առ զթոյ ինչ Աստուծոյ, այլ առ զթոյ զերծանելոյ. չէ թէ Աստուծոյ, հապա փրկութեան սիրոյն համար:

[6] Գնաց, չոլ: — Ճանապարհ գնաց երից աւուրց, կամ երից աւուրց ճանապարհ, երթք օրուան ճամբայ:

[7] Անօթի է զբօսոյ, զարդարանքի սպասներ: Կամ թէ բերա՝ անօթիս զբօսոյ:

[8] Կառափարք, ազնաւարի, կաւագործութեան, աղիւսարկութեան:

[9] Ազնաբնիս ինդանանալը, աշխարհքիս կենդանանալը:

[10] Այս ինքն՝ թէ եւ մեռած ձեռքի պես ըլլայ:

[11] Փակ. Ի դառնալոյն յարիւն. արիւն դառնալովը:

անօթիս ի զարդոյ[7] եւ կողոպտեցէք զԵգիպտացիսդ· զի այն լեզի նոցա ընդ վարձուց կաւագործին եւ աղիւսարկի[8]. եւ զի մի զկարօտութիւն ինչ պատճառեալ չհաւանիցին միագունդ ելանել յերկրէն: Իսկ գաւազանն յօձ խորհրդիւ դառնայր· զի փայտիւ եղեն անէծքն, եւ փայտիւ նշանակ փրկութեանն նոցա, որ էր օրինակ մեծի փրկութեան խաչափայտին· զի ունելով զօձն՝ համարձակեսցի ունել եւ զմիւսս մարդկան: Իսկ ձեռն ընդէր բորոտեր· այլ զի նկարեսցի ի նմա մեռելոյ աշխարհիս կենդանութիւն[9], եւ Իսրայելի ի կռապաշտութենէն ազատութիւն· զի թէպետ իբրեւ զձեռն մեռեալ իցէ[10], կենդանի լինելոյ է: Եւ դարձեալ քանզի ասաց, թէ Ո՞վ եմ ես· եցոյց նմա զի թէ մեռեալ էր, օգնականն եւ զմեռեալն կարող էր կենդանի առնել, եւ մեռելոյն զայլս կեցուցանել· որպէս եւ Քրիստոս մահուամբ մարմնոյն իւրոյ ապրեցոյց յայնպիսի թշնամեաց զաշխարհս: Երրորդ նշան երեւի ջուրցն յարիւն դառնալ· զի քարոզիցէ յարիւնն դառնալոյ[11] զկոտորումն մանկտւոյն:

10.

Թէ ընդէր Մովսէս զբառաստուն օր եղեւ ի լերին:

Ընդէր Մովսէս զբառաստուն օր եղեւ ի լերին անդ առ Աստուծոյ· չկարէր զհինգ օր միայն[1] լինել: Ասեմք թէ Աստուած գիտէր, թէ եւ Իսրայէլ իբրեւ եւ յԵգիպտոսէ՝ թէպետ եւ զինչանն եառես, ի կուռս պաշտելոյ[2] չէր զաւեալ մտօք, բայց արդեամբք զայն

[1] Օրինակին մէջն էր՝ ին:

[2] Փակ· Ի պաշտելոյ կուռս:

երկնչէին առնել ի Մովսիսէ: Արդ զի զծածկեալ կամն նոցա յայտնիցէ, ունի զՄովսէս ի լերին անդ զքառասուն օր, մինչեւ յանդիմանեացին. որպէս եւ յանդիմանեցան իսկ: Եւ զի ոչ յԱստուծոյ պատկառէին՝ այլ ի Մովսիսէ, ասեն. Արասցուք աստուածս որ առաջնորդեսցեն մեզ, զի Մովսէսն այն որ եհան զմեզ յերկրէն Եգիպտացւոց՝ չդիտեմք զի եղեւ: Արդ Ահարոն ոչ կամաւ արար զորթն, այլ ակամայ, եւ Աստուած թողացուցանէր նմա անօսա բռնութեան ժողովրդեանն, զի յանդիմանեացէ զնոսա. ուստի եւ Ահարոնի չլինի մեղադիր. քանզի եւ Սաղմոսն, մանաւանդ Հոգին իսկ սուբբ՝ ասէ. Մովսէս եւ Ահարոն յերիցուսն նորա: Իսկ Մովսէս ընդէր պատուհասեաց զնա. զի մի կարծիցի Իսրայելի թէ եղբօրն ինչ ակն առ[3]. վասն այնորիկ եւ յերկրորդում օրէնսն ասէ, թէ Աղօթս արարի ի ժամանակին յայնմիկ վասն Ահարոնի: Քանզի եւ Դաւթի ի միտ արկ Աստուած անցուցանել ընդ թիւ[4] զժողովուրդն, զի թուոյն պատճառանօք սատակեսցէ զյանցաւորսն: Եւ արդ Ահարոն իբրեւ զԴաւիթ, մանաւանդ գործակից եւ մատակարար կամացն Աստուծոյ եղեւ: Չի եթէ ստուգիւ ոք կամիցի ի Մովսիսի պատուհասն[5] եւ յԱհարոնի պատասխանին հայել, գտանէ ըստ մեծութեան իրացն գործելոյ՝ ոչ Մովսիսի պատուհասեալ եւ ոչ Ահարոնի ընդ այնմ[6] աղէքսիւ պատասխանի արարեալ, այլ ամենեւին ըստ Աստուծոյ երեւելոյ իրքն լինէին: Եւ կրկին քառասուն օրն յայտ առնէ, զի մի դպղն խնդրուածքն վասն նոցա համարիցին՝[7] որոյ զմեծ յանցումն նոցա[8] յանցուցեալ էր:

[3] Ա՛յս ինքն՝ Իսրայելացւոց չերեւայ թէ եղբօրն աչառութիւն ըրաւ:

[4] Անցուցանել ընդ թիւ, համրել:

[5] Ի Մովսիսէ պատուհասն, Մովսիսի առած յանդիմանութեանը:

[6] Իմացիր կամ կարգա՝ ընդ այնը, կամ ըստ այնմ:

[7] Ա՛յս ինքն՝ Չի մի դպղն համարիցին խնդրուածքն:

[8] Նոցա աւելի գրուած է:

11.

Վասն զոհիցն եւ վասն անասնոցն ընտրոյթեան:

Օ՛րհս հրամայէ (Աստուած), որպէս եւ յառաջագոյնն ասացաք: Չի մի զոհեսցեն դիւաց եւ մի լռութեամբն գործակից նոցա մնայորութեանն լինիցի[1], անասց զզոհսն մատուցանելոյ[2]: Իսկ ճշդիւն ընդէր խնդրիցէ, եւ բարւոք ընտրութեամբն զկէս յանասնոցն խոտել եւ զկէսն ընդունել. զի որ խակզգանն ասաց Իսրայելի զոհս մատուցանելոյ[3], եւս առաւել պատուհասել զընտրութիւնն, զի մի ընդ վայր եւ ամպարշտութեամբ՝ որպէս եթէ դիւացն մատուցանիցեն. այլ զի բարւոք ընտրութեամբն եւ ճշդիւ խընդրելոյ՝[4] զառաւելութիւն իւրոց պատարագացն ցուցանիցէ, եւ զդիւացն կարճեսցէ[5]. զի մի զդիւացն զոհս պարկեշտագոյնս համարիցին, եւ միւսանգամ անդրէն դառնայցեն. եւ զոր ինչ վայրապար անսաց[6] զոհիցն գտանիցի: Եւ եթէ որ բնութեամբ գարշելի էր, զայն խնդրեալ էր՝ իւր զոհս մատուցանել, ապա եւ բնութիւնն իսկ սոսկացեալ զերեսս դարձուցանէր: Մանաւանդ զոր հեթանոսք դիւացն մատուցանէին՝ եւ նորա էր խնդրեալ, զնաւրդ անդր ոչ միտէին: Մուտ իմն գտանեն[7] ոմանք ի բանիս, եւ ասեն. եթէ վասն զի մի դիւաց զոհիցեն՝ հրամայէ զոհել, ընդէր յառաջ քան զօրէնսն Աբրահամ զոհէր, եւ նախ քան զնա Նոյ, եւ յառաջագոյն քան[8] զնա Հաբէլ: Այլ լուիցեն, եթէ Աստուած էր, եւ գիտէր յառաջագոյն եթէ օրէնս տալոց էր Իսրայելացւոցն, զի համարեացին ի

[1] Օրինակը՝ լինիցին:

[2] Ա՛յս ինքն՝ Ցանձն առաւ որ զոհէին:

[3] Փխ. Պատուհասել:

[4] Կարգա կամ իմացիր՝ խընդրելով:

[5] Փխ. Եւ զզոհս դիւացն կարճեսցէ (արգելէ):

[6] Անօսալ փոխանակ, փխ. Անսացեալ գտանիցի. (զոհերը) յանձն առած ըլլայ:

[7] Մուտ կ՚ըսե փոխանակ, պատճառ մը, խօսք մը կը գտանեն:

[8] Յառաջ փոխանակ, նախ փոխ, յառաջագոյն փոխ. տես Ե. 9, Ծան. 23:

հարց անտի ընդունել յաջորդութեամբ զղօհն: Եւ զի Աստուած ոչ հրամայեաց զՀարկել հարցն՝ ի Գրոց է ուսանել:

Եւ արդ զատանէ ի միմեանց զլորքոտանիս, եթէ ո՛ր իցեն գազանք, եւ ո՛ր ոչ· եւ զինչ որոշումն[9] թռչնոց իցէ, եւ զինչ լուզակաց: Քանզի եւ բազումք ի ցուցնաց որ զընտրութիւնն այնպիսի ինչ իրաց ուսանել փութային, չքաւորեցան եւ յանքնինս անկան[10], վասն չլինելոյ բաւական զատանել· քանզի ոչ լինէր նոցա Աստուած գործակից զընտրութիւնս զայս բարւոք յօրինելոյ, եթէ Մովսիսի յայս չէր եկեալ: Եւ արդ գեղեցիկ իմն զատանէ՝ պատուիրանի կերպարանօք, որ զկէնն ուտել եւ ի կիսոյն մեկնել հրամայէ: Եւ զլորքոտանիսն որ չեն գազանք՝ յերիս մասունս բաժանէ· զի զկճղակահերձս եւ զորոճողս ուտել հրամայէ, եւ կճղակահերձացն որ ոչ որոճիցեն՝ այլ իմն որոշումն զատանէ, նոյնպէս եւ որոճողացն որ ոչ իցեն կճղակահերձք՝ այլ իմն: Եւ զգազանսն այնու զատանէ, զի առաջինն ոտքն չեն իբրեւ զայլ չորքոտանեաց, այլ մանաւանդ թէ ձեռք իսկ, որպէս շուն եւ ինձ, եւ նոյնպէս այլ եւս նոյնպիսիքն: Իսկ այլ չորքոտանիքն որ ոչ իցեն գազանք, յորժամ ի գուճ հարկանիցին[11] զառաջինն ոտն ընդ պորտիւն ամփոփեն, նոյնպէս եւ զայդերացն[12]. իսկ գազանք զայդերաց ոտն ընդ պորտիւն ամփոփեն իբրեւ զչգազանս[13], եւ զառաջինն թաթմն ոչ նոյնպէս· քանզի արմկունս[14] իբրեւ զմեզ ունին· որպէս ի մօտաւոր գազանս է իմանալ, յարջոյ, ի շանէ, յառիւծուէ եւ որ այլ ինչ նոյնպիսի իցէ: Եւ ոչ այսչափ միայն, այլ եւ բազումք

[9] Որոշումն, տարբերութիւն, զանազանութիւն:

[10] Ցանփնինս անկան, այլանդակ քննութիւններու ենկան, դիմեցին:

[11] Ի գուճ կամ ի գուճս հարկանիմ, կ'ըսուի նաեւ՝ ի գուճս անկանիլ, ծռանիլ, կռնիլ, ծնկի վրայ իյնալ, գալ:

[12] Այս ինքն՝ Զոտս ազդեցաց· (անանունց) եւաւի ոտքերը:

[13] Չգազան, գազան չեղող, ընտանի· տես Գ· 14, Ծան. 40:

[14] Արմունկ, արմունկ· (փչրուկ:)

ի գազանացն զմարդկան կերպարանս ունին· որպէս առիւծ, կապիկ եւ արջ, որ եւ ոտիւք եւս նման են: Եւ արդ զգազանսն եւ զչգազանս այսպէս ճանաչեմք:

Իսկ ի թռչնոց որ յերիս մագիլսն գնան, եւ յեւթին բիւռ[15] ի վերոյ քան զայլ մագիլսն կայցէ, կանխակալ սովորութիւնն օրէնադրեաց զնոսա ուտել, եւ գան ըստ սովորութեանն եւ օրէնքն[16], եւ ոչ ինչ նոր օրէնադրեն, այլ միաբան սովորութեանն· զի մի՝ յորժամ ամենայն ինչ օտար մտանիցէ, խրտուցանիցէ զընդունելիս օրինացն[17]: Եւ յայնցանէ՝ որ ի չորս մագիլսն գնայցեն, եւ բիւռն յեւթին խնաբհադոյն կայցէ, արգելչին օրէնքն ուտել, քանզի եւ սովորութիւնն. նոյնպէս եւ ի ձկանց որ թեւի եւ թեւս ունիցին՝ ուտել հրամայէ, եւ յայլոցն իբրեւ ի գազանացն արգելուլ[18]: Եւ արդ ընտրութիւնն այսպէս զկէնն ուտել եւ զկէնն չուտել զատանէ, ոչ որպէս թէ պիղծ ինչ իցեն, այլ վասն երկուց պատճառանաց[19]: Մին այս իսկ է· որում իմիք Յեգիպտոս երկիր պագանէին՝ զայն ուտել հրամայէ, զի յուտելն արհամարհեսցեն զնոսա եւ մի աստուածս համարեսցին, այս ինքն է զարքայս եւ զչխար· եւ զոր ինչ Յեգիպտոս անաւակութեամբ եւ որկորբութեամբ ուտէին՝ արգելոյ, որպէս՝ զխոզենին զոր եւ խնդրէին իսկ յանապատի անդ: Եւ մեւս եւս պատճառք այս են· զոր ինչ հասարակաց բնութիւնն կանխակալ սովորութեամբն գարշելի համարէր, կամ թէ վասն կարի ինչ յաղթանդամութեան, եւ էր զոր վասն չարահոտութեան, եւ էր զոր վասն զմեռեալ ուտելոյ[20]:

Եւ արդ զոր վասն կանխակալութեանն[21] ա-

[15] Բիւռ, թռչնոց (եռաւի) մագիլը:

[16] Գոլ ըստ (օրինաց, բանի ոքուտ, կարծեաց), համաձայնիլ, հետեւիլ, զիջանիլ:

[17] Զընդունողիս օրինացն, օրէնք ընդունողները:

[18] Արգիլուլ (գանգն չիմքէ), եւս կենալ, հրաժարիլ:

[19] Օրինակին մէջ՝ պատճառանաց: Թերեւս՝ պատճառաց:

[20] Այս ինքն՝ Ոմանք գարշահոտութեան համար եւ ոմանք մեռել ուտելնուն համար:

[21] Կանխակալութիւն, (կարծեաց) հնութիւն:

տեսայր սովորութիւնն, ոչ դարձուցին օրէնքն. բայց զայնս միայն որոց Յեդիպտոս երկիրն պագանէին, տայր ի հարկէ ուտել. եւ զորս անառակութեամբն եւ որ-կորստութեամբն ուտէին՝ արգելոյր. վասն զի յառաջ քան զօրէնսն եւ սովորութիւնն զնոյն ունէր: Նա եւ այլ ազգ իսկ. որ զմեռելոտին ուտեն, նոցա մսոմինքն ծանրանան եւ ընդարմանան եւ կիսամեռք լինին, վասն այնորիկ եւ Գիրքն ի մեռելոտի մերձենալ՝ պղծեն[22]: Սրբութիւն եւ պարկեշտութիւն յայսպիսի իրաց պատուիրեաց[23], զի աւելի ինչ քան զայլ ազգսն ունիցին:

Ապա թէ իցէ ինչ պիղծ համարել[24], թէպէտ եւ մեղ պիղծ իցէ, այլ յայլ իրս պիտոյ է. քանզի եւ երկաթ ի գործ հողագործութեան պիտանացու է[25], այլ ի սպանութիւն կարի իսկ անպիտան. որպէս Հուր ջոյ անպիտան է, եւ ջուր հրոյ հակառակ է: Նա եւ օձք եւ այլ սողունք մեզ հակառակ են, եւ յայլ ինչ ապաստարութիւն պիտոյ են: Նոյնպէս եւ բանջար՝ ոչ ամենեցուն՝ ամենայն ուրեք պիտոյ է: Այլ եւ մարդկան մի մարմին է, եւ ամենայն բանջարք նոյն են, բայց բանջարքն այլ եւ այլ զօրութիւն ունին, զի մին կակղացուցանէ եւ միւսն խստացուցանէ[26], մին բանայ եւ միւսն կնքէ, մին մաս ածէ եւ միւսն եւս հպէ: Եւ ոչ զի մեռանիցին[27] հակառակ են, մեզ չիցեն պիտանացու յորժամ ի դարման մարմնոյ մատուցանիցեմք, զի կէսքն

[22] Պղծէր, Հոս՝ պիղծ համարիլ, պիղծ հրատարակել:

[23] Այս ինքն՝ Զօրութիւն եւ զպարկեշտութիւն յայսպիսի իրաց· պատուիրեց որ այսպիսի բաներէն սրբուին ու հեռու կենան:

[24] Այս ինքն՝ իսկ եթէ պիղծ համարելու բան մը կայ· կամ՝ թերեւս՝ Եթէ իցէ ինչ պիղծ համարիլ:

[25] Գործ հողմիսրթաւոր, տես վերի հողմիսրթաւորեան. Ա· 15, Ծան· 8: — Պիտոյ է, պէտքաւոր է, նոյնանշան են:

[26] Խստացուցանէ, կարծրացնել, պնդացնել:

[27] Չի մեռանցն, փխ· Այնա զի մեռանց:

զփուռն Հարկանեն[28] եւ կէսքն զմիսն ածեն, եւ ոչ միւն զամենայն ցաւս բժշկէ. նոյնպէս եւ Հուր թէպէտ եւ ջոյ հակառակ է, այլ ոչ եթէ մեզ անպիտան ինչ[29]: Եւ սողունք ոչ եթէ վասն զի մեզ ինչ[29] անպիտանք են, եւ յայլ եւս իրս չիցեն պիտանացուք[30]: Այլ իւրաքանչիւր յոր ինչ պատշաճեցաւ՝ այնմ պիտանացու է, եւ այլումն չէ պիտանի. նոյնպէս եւ պիղծքն, որ մեզ պիղծ են, այլոյր սուրբք եւ պիտանացուք են:

12.

Վասն Բաղաամի օրհնութեանն զոր օրհնեաց զԻսրայէլ:

Իբր Բաղաամ հարցուկ յաղգէն[1], որ թուէր թէ արդար ոք իցէ, եւ զորս անիծանէին՝ անիծանիցին, եւ զոր օրհնէ՝ օրհնիցին: Իսկ Բաղակ իբրեւ լուաւ թէ Յեդիպտոս այնչափ նշանս արար Աստուած, եւ զծովն բաժանեաց եւ զգլուխն եւս մի ըստ միոջէ, առ բազում անմտութեան[2] կոչէր զՀարցուկն՝ անիծանել զժողովուրդն, որպէս թէ նորա անէծքն զօրագոյն ինչ իցեն քան զԱստուծոյ օգնութիւնն: Այլ Աստուած որ արար զանչափ աքանչելիս ոչ վասն Իսրայէլի միայն, այլ զի եւ այլազգիքն ճանաչիցին զԱստուած, որպէս զի եւ ինքն իսկ ասաց, թէ Զի ի քեզ ցուցից զզօրութիւն իմ եւ պատմեսցի անուն իմ ընդ ամենայն երկիր: Քանզի Աստուծոյ տեսչութիւնքն՝ թուի թէ միոյ

[28] Հարկանել զխոփ, փուռ թիւնն անցընել: Կ'ըսուի նաեւ՝ Հարկանել զհղ, զնաթա, անօթութիւնը, ծարաւն անցընել:

[29] Ոչ երիթ մեզ անպիտան ինչ. — Ոչ երիթ վասն զի մեզ ինչ անպիտանք են. Հոս ինչ մնայականները պարզապէս զարդ են: — Ինչպէս որ միւնչեւ հիմայ շատ տեղ տեսանք, ինչ իբրեւ զարդ կը դրուի բացասական, հարցական եւ թերեան խօսքէ մը եւրը, եւ մանաւանդ՝ ոչ երիթ, երբ ոչ երիթ չդրկապներէն եւրը: Ցես եւ Ա· 9, Ծան· 8:

[30] Այս ինքն՝ Չէ թէ մեզի անպիտան ըլլալնուն համար, ուրիշ բանի ալ հարկաւոր չենք:

[1] Ցպէն, Հեթանոսաց մէջ:

[2] Աւ բազում անմտութենէն, սաստիկ անմտութենէն:

ինչ իրաց իցեն եւ մի ինչ կամիցին ուղղել, եւ բազում ինչ միոյն վճարեն. որպէս եւ ասա իսկ զԱբրահամ եւ զԱհակ եւ զՅակովբ պատուէր, եւ զաւետիսն որ առ նոսա եղեն՝ կատարէր: Վասն այնորիկ հանէր զժողովուրդն եւ պատժէր զփարաւոն, միանգամայն եւ զնոսա իսկ ապրեցուցանէր ի մեղայ. եւ զբազումս որ ընդ նմա էին, որպէս եւ զազգն որ ի Պաղեստինա-ցւոց աշխարհին էին, միանգամայն եւ զմահն նոցա ի կիր արկեալ[3] ի վրէժխնդրութիւն զրկելոցն: Եւ զհաստատուն հաւատոն որ յԱստուած, եւ որոց յամենայն երկրի էին հեթանոսաց՝ զդիտութիւն իւր ի ձեռն հռչակաւոր սքանչելեացն սերմաներ[4]: Եւ այլ եւս պատճառք էին՝ վասն որոց առնէր զայն Աստուած, եւ ոչ գիտեմք:

Եւ արդ քանզի զԲաղակ նշանքն եղեալ ոչ խոնարհեցուցին, այլ զԲաղաամ կոչէր իբրեւ զհակառակ ինչ պատերազմող Աստուծոյ, եւ իբրեւ ազգին իւրում օգնական. կամեցաւ Աստուած ցուցանել նմա, զի Բաղաամ թէպէտ եւ օգուտ վասն ճանաչելոյն զԱստուած, այլ վասն բարի կամացն զոր յետոյն առա-նայցէն՝[5] ընտանի լինելոց է, քանզի եւ նա արարած Աստուծոյ էր, եւ տայ նմա խօսել զինչ ինքն կամեսցի, եւ լինել ի Թերէ Խորայելի: Ցուցանէր նմա եւ տեսլեամբ իսկ, զի երեւեսցի Բաղակայ խաւսութիւնն եւ Աստուծոյ զօրութիւնն: Ցորժամ եկին առ նա հրեշ-տակքն ի Բաղակայ, Հարցից, ասէ, ցԱստուած, ոչ զճշմարիտն, քանզի հարցուել էր, այլ զհեթանոսացն: Երեւի նմա ճշմարիտն Աստուած, ոչ իբրեւ արդարոյ եւ արժանաւորի, այլ վասն յառաջագոյն ասացելոյ պատճառին. եւ ասէ ցնա. Մի երթայր. հրաժարէ եւ նա յերթալոյն: Դարձեալ առաքէ թագաւորն: Դար-

[3] Եւ զբազումս . . . , այս ինքն՝ Իրեն (Փարաւոնին) հետ եղող շատերը . . . եւ անոնց մահը զկնաղներուն հատու-ցում ընելու գործածեց:

[4] Այս ինքն՝ եւ սերմաներ ի ձեռն հռչակաւոր սքանչե-լեացն զՀաստատուն հաւատոն որ յԱստուած, եւ հեթանո-սաց որ յամենայն երկրի էին՝ զդիտութիւն իւր:

[5] Օրինակը՝ ապառնոյնէն:

ձեալ Բաղաամ հարցանէ զԱստուած, որպ մի անգամն լուեալ էր՝ թէ Մի երթար. կարծէր թէ դեւն իցէ՝ զոր միշտ հարցանէր եւ այս. եւ ոչ անխոհեր՝ ասէր թէ դարձուցանիցէ ինչ զբանս եւ ասիցէ թէ երթ[6]: Բայց Աստուած՝ զի մի կարծեսցէ Բաղակ, թէ եկեալ եւ անիծեալ էր Բաղաամիս՝ կարէր դամպիւտ լինել, թող տայր երթալ[7]. զի ցուցցէ թէ որ հակառակն էր Աստուծոյ, որպէս թէ կարող իցէ գալ եւ վնասել ժողովրդեանն Աստուծոյ, գայ եւ օրհնէ զԻսրայէլ. մանաւանդ թէ ոչ նա իսկ օրհնիցէ[8], այլ վկայէ թէ օրհնեալ է յԱստուծոյ:

Ընկանէր ի ճանապարհ. լինէին եւ զարմանալիքն յԵղն, եւ ահագին աւետիս հրեշտակին. զի մինչդեռ ջեր-մանջերմ օրհնիցէ, մի առցէ ակն թագաւորին, այլ ա-սասցէ նմա զոր դայրն ասել[9]: Գայր եւ օրհնէր զժո-ղովուրդն: Զհարդ անիծից, ասէ, զժողովուրդ զոր Աստուած օրհնեաց. զի գիտասցէ թէ որոց Աստուած պաշտպանէ, չիք ոք որ նոցա առնանել կարիցէ. եւ օրհնեալք են զորս օրհնէ: Եւ այս երիցս անգամ լինէր վասն Իսրայէլի. իբր ոչ երթէ չկարէր դանիծան Բաղաամիս արգելուլ: Զի մի իբրեւ լսիցէ ժողովուրդն թէ անէծ գնա Բաղաամ, զարհուրեսցի եւ ի թերա-հաւատութիւն կործանիցի. յայտնէ նմանապ զծածուկս ինչ կանխատեսութեամբ, զի յորժամ լսիցէ Իսրայէլ թէ օրհնեաց գնա Բաղաամ, ի միտ առնուցու թէ Աստուծոյ տեսչութիւն է, եւ իբրեւ ի մարգարէու-թենէ հաստատեսցի եւ մի յոյղոյզեսցի, եւ ծանիցէ թէ նմա թշնամեաքն տայ խրախոյս, եւ զթշնամիսն միմեամբք սատակէ: Միանգամայն եւ մարգարէու-թեամբ իսկ յայտնէ Բաղակայ. նախ վասն Քրիստոսի ի

[6] Այս ինքն՝ Եւ կ'ըսէր թէ վայրապար չի փոխեր խօսքն ու ըսեր՝ գնա:

[7] Այս ինքն՝ Բայց Աստուած թող տուաւ որ երթայ, որպէս զի Բաղակ չկարծէ, որ եթէ Բաղաամ եկած ու անիծած ըլ-լար, կրնար ինչոս մը հասցը-նել:

[8] Գայ եւ օրհնէ զԻսրայէլ, մանաւանդ թէ ոչ նա իսկ օրհնիցէ. տես Բ. 5, Ծան. 19:

[9] Այս ինքն՝ ինչ որ ըսելու կու գար: — Օրինակին մէջ՝ ցոր բ-ոյչն ասէլ:

ձեռն Բաղաամու զայս ինչ նշանակեալ, թէ չառաւ տեղի անցանելոյ Իսրայելի, եւ կոտորել կամիս զդոսա, յորոց յառնելոց է ոմն որ փրկիցէ զՀեթանոսս, եւ դառնայցեն ի նա որ յոյն է[10] Հեթանոսաց: Եւ սկսեալ ի քրիատոս մարգարէութեանն[11] յուզեալ ընտանութեամբ զնոր երեսս Աստուծոյ ի ձեռն Բաղաամու, եւ ասէ· Ծագեսցէ աստղ ի մէջ Յակովբայ· քանզի (ի)ծնանելն քրիատոսի աստղ ծագեաց եւ մոգք տեսին եւ գնացին, եւ եկեալ հասեալ առ մանուկն երկիր պագանէին: Բարւոք իսկ եւ Բաղաամ, հեթանոսն եւ հարցուկ, յաստեղէ սկիզբն առնէր· եւ նա եղիցի, ասէ, յոյս Հեթանոսաց: Եւ արդ, ընդէր արգելուցուս զԻսրայէլ՝ յորմէ յառնելոց է ակնկալութիւն հեթանոսաց: Եւ զկործանումն ապագայ որ ի Պաղեստինացւոց աշխարհին էին՝ գուշակէր, եւ այսպէս խրախոյս Իսրայելի տայր նովաւ Աստուած, եւ սրտաբեկութիւն՝ Թագաւորին որ լսէր:

13.

Վասն Սաւուղի:

Ընդէր բարկացաւ Աստուած յորժամ Թագաւոր խնդրեցին իւրեանց Իսրայելացիքն, եւ ապա ինքն կացուցանէր նոցա Թագաւոր· եւ ոչ միայն կացուցանէր, այլ եւ օրէնս եւս դնէր Թագաւորին: Թէ յայտ իսկ է Թէ[1] որպէս զզոհս նոցա ոչ կամէր, եւ ապա յանձն առնոյր՝ հրաման տալով զոհելոյ, զի մի մնլորեսցին եւ դիւաց զոհեսցեն. եւ որովհետեւ դամ մի[2] յանձն էառ զզոհսն, յանձին ունէր եւ զօրինակ զոհիցն օրինադրել, զի պարկեշտագոյն զոհս քան զՀեթանոսացն կատարեսցեն· որպէս զի ՅԱստուծոյ երեւեսցին հրամայեալք եւ մի վայրապար ինչ եւ առ-

[10] Օրինակը՝ որ է յոյն է Հեթանոսաց:

[11] Խմացիր՝ ի մարգարէութեանէն որ ի քրիատոս:

[1] Թէ յայտ էոյն է ինքն· առաջի ինքն աւելի է:

[2] Գամ ի, անդամ մի: Ուրիշ օրինակ մի՝ անդամ ի:

համարհեալ[3]. եւ մի վասն պատուական զՀեթանոսացն համարելոյ[4] ամպարշտիցեն: Նոյնպէս եւ այժմ. խնդրեցին թագաւոր եւ ետ, զի մի ամպարշտիցեն. եւ իբրեւ ետ՝ օրէնս դնէ, զի մի եւ յայլազգեացն չդանդաղիցին իւրեանց թագաւոր կացուցանել: Ահաւադիկ, ասէ, վկայութիւն դիր զայդ առաջի քո, եւ ասացուս՝ թէ վկայութիւն է, զի մեծ է մանաւանդ որ կալոցն է իշխան Իսրայելի: Ոչ գոյր, ասէ, լաւագոյն քան զՔաւուղ յԻսրայելի. լաւագոյն ասա ոչ զբարոյից ինչ[5] ասէ, այլ թէ ուժգին էր զօրութեամբ եւ առողջ մարմնով:

Զղջացայ, ասէ, զի թագաւորեցուցի զՍաւուղ. յայլ օրինակս ասէ թէ Աղաչեցայ: Պարկեշտութեամբ[6] ասէ· որպէս ի Յոբն ասէ· Ապա թէ ոչ՝ յերեսս իսկ օրհնէր զքեզ, փոխանակ ասելոյ թէ հայհոյեր: Իսկ երբայեցին չասէ թէ Զղջացայ, այլ թէ Զընկալայ· քանզի զղջացայն եւ չընկալայն մի բան է յերբայեցւոյն[7]: Եւ յայտ է՝ թէ չընկալայ է· քանզի ոչ երբէք զղջանայ Աստուած, որպէս սոյն իսկ Սամուէլ ասէ ոչ յետ բազում ինչ իրիք, թէ Ոչ դարձցի եւ ոչ ապաշաւեսցէ Սուրբն Իսրայելի· զի ոչ իբրեւ զմարդ է՝ թէ[8] զղջանայցէ: Բայց մարթի զղջանալն խմանալ՝ փոխանակ ասելոյ թէ ես ոչ կամիմ զդա թագաւոր, բայց այլ[9]: Քանզի ասէ իսկ զնորին զկնի[10], թէ գործ պար՝ ըստ սրտի իմում: Եւ պատմեցաւ Սամուէլի թէ եկն Սաւուղ ի Կարմէղոս, եւ կանգնեաց իւր ձեռն. այս ինքն է՝ թէ անձամբ առանց Սամուէլի մատոյց

[3] Եւ ի վայրապար եւ արհամարհեալ, ընկէն եւ խոտան (ւերբեան զոհերը)· — Ուրիշ օրինակ մը՝ արհամարհեալ:

[4] Փոխ· Եւ մի ամպարշտիցեն վասն պատուական համարելոյ զզոհս հեթանոսացն:

[5] Ոչ զբարոյից ինչ· տես 11, Ծան· 29:

[6] Պարկեշտութեամբ, մեղմով, ծածկաբար:

[7] Ուրիշ օրինակ մը՝ գոքանէն յերբայեցին:

[8] Ոչ իբրեւ զմարդ է՝ ինք զղջանայցէ:— Բացատական եւ հարցական խօսքին հետեւող նախադասութեան սկիզբը է՝ ինք, ինք կը գրուի դէմ առ դէմ: Տես Ա· 1, Ծան· 14:

[9] Այս ինքն՝ Այլ զայլ ոչ:

[10] Ուրիշ օրինակ մը՝ զնորին ինէ:

պատարագ: Ահաւասիկ ոչ կամի Տէր զողջակէզս եւ զզոհս, որպէս զլսելն բարբառոյ նորա. զի Ահա լաւ բարի[11] առաւել է քան զպատարագ, եւ ունկնդրութիւն՝ քան զճարպ խոյոց: Զի հմայք մեղք են եւ դառնացուցանել՝ անիրաւութիւն. եւ թերափին ցաւս եւ աշխատութիւնս ածէ[12] ի վերայ: Թերափին ոտն է. եւ արդ զիա՞րդ ցաւս եւ աշխատութիւնս ածէ ի վերայ: Քանզի Աստուած չհրամայեաց ապրեցուցանել յԱմաղեկացւոցն[13], եւ նա ապրեցոյց զարջառս եւ զոչխար, եւ զայն պատարագ մատուցեալ Աստուծոյ՝ առնէր ոտն. ասէ. կարծեցեալ ոտնդ ուրախութեան՝[14] զոր թերափին կոչէ, ոչ ուրախութեան այլ ցաւոց պատճառք լինիցին:

Եւ պատմեցաւ Շաւուղայ թէ եկեալ է Դաւիթ եւ նա հրաման ետ ունել զնա, եւ Դաւիթ պատճառեցաւ[15] թէ խօթ իցէ: Ասէ ցնա Մեղքող կին իւր. Եթէ ոչ ապրեցուցանես զանձն քո, վաղիւ մեռանիս: Եւ փախեաւ եւ ապրեցաւ: Եւ առ, ասէ, Մեղքող լեարդ այծից եւ բոլորակ անուայ, եւ եդ ի մնարից[16] նորա: Ասորին ասէ, պատկերեւ կծիկ մազոյ, բայց այլուր ոչ է գրեալ լեարդ այծից, այլ մորթ այծից: Եւ արդ որ զլեարդն գրեաց, զայն կամեցաւ ցուցանել՝ թէ երեսաց կերպարանս արար. եւ որ զմորթն այծեաց ասացին՝ եթէ զղլեայ կերպարանս մազովն նկարեաց. եւ երկոքին զնոյն միտս կամեցան ցուցանել, թէ Մեղքող դուստր Շաւուղի՝ կին Դաւթի, զԴաւիթ փախոյց որ մեռանելոց էր ի հօրէ առաջի նորա, քանզի յայն իսկ խնդիրս՝[17] կերպարանս

[11] Լաւ թարգմ. յն. εὐηκοΐα (բարելսութիւն) բառին նիւթական թարգմանութիւնը կերեւայ, որ հոս կը նշանակէ՝ հլութիւն, հնազանդութիւն:

[12] Ուրիշ օրինակ մը՝ ածէն ի վերայ:

[13] Չհրամայեաց ապրեցուցանել յԱմաղեկացւոցն, հրամայեաց Ամաղեկացւոց եւ ոչ մէկ բանը ողջ պահել:

[14] Այս ինքն՝ Ուրախութեան ոտն համարուածը:

[15] Պատճառեցաւ, ձեւացուց:

[16] Ի անոթէն, գլխոյն կողմը:

[17] Իմացիր կամ կարդա՝ քանզի յայնր իսկ է խնդիր էր. եւ տեւէ էր (որ մեռցընէ:) Կամ դուցէ՝ Ցայն իսկ խնդրէր՝ կերպարանս առնուցու զէրն որ արքայի անկ են (կը պատշաճին):

[18] Պատճառանք, Ա· Թգ· (Թ· 16.) մէջ է՝ պատճառապատանք, տղոց խաղալիք. (Քոռելլ:)

---

[1] Խոչոտիլ, ազատուս — Ցես եւ խոչոտիլ, Գ· 19, Ծան· 27:

[2] Այս ինքն՝ Չի յանձն իւր առնուցու, չէրն որ արքայի անկ են (կը պատշաճին):

[3] Իմացիր՝ Ոչ որ սպանանիցէ զնա:

[4] Համբյակիցս, համաձակութիւն՝ հրաման տուեցաւ:

[5] Այս ինքն՝ Շատ առնէ վեր ժկնկանին կռիւ ըլլալուն համար: Կոխ անուն բայի:

առն նկարեաց ի մահիճն թէ խօթ իցէ: Բոլորային անուանեաւ իբրեւ զղլուխ երեւեր: Եւ ունայն զերեզմանք այնք ասին՝ ուր մեռեալք չկայցեն, արդ քանզի թուեր թէ ի մահիճն կայցէ Դաւիթ եւ չէր անդ, այլ միայն պատճուճանքն[18], վասն այնորիկ ունայն զերեզմանք անուանեցաւ:

14.

Հնարք Յովհաբայ խօսելոյ ընդ Դաւթի ի ձեռն կնոջն Թեկոացւոյ:

Իբրեւ եառես Յովաբ յածուցեալ զԴաւիթ ի ցասմանէն զոր ցասուցեալ էր Աբիսաղոմայ. կոչեաց կին մի Թեկուացի իմաստուն, վասն զի այնպէս հնարս մտրթաց դառնալ խօսելոյ: Կոչէ զնա Գիր՝ իմաստուն: Հանդերձ սգոյ զգենոյր եւ աղաւեղեալ խարուեալ[1] իբրեւ զգաւառ երեւէր. խրատեալ ի Յովաբայ, թէ իբրն որ արքայի անկ են՝ յանձն իւր առնուցու[2]. քանզի Յովաբ չէիշեր աղաչել, այնպիսի մեծքենայիւք հնարէր: Գայր կինն, անկանէր առաջի արքային, բողոք հարկանէր եւ ասէր. Ապրեցո արքայ, ապրեցո: Դատաստանի պատճառանօք կամէր զնա ի հաւանութիւն ածել կնաւն: Եւ ոչ նախ զմենքենային յայտնեաց, մինչեւ ածեալ էր զնա յերդումն՝ թէ ոչ որ սպանանիցէ[3]. եւ իբրեւ համարձակեցաւ[4] նմա խօսել, ասէր. երկու որդիք էին իմ, յորոց կրտսեր որդին՝ վասն վաղուց կռիւ լինելոյ ընդ միմեանս՝[5] սպան զմիւսն, եւ

[18] Պատճառանք, Ա· Թգ· (Թ· 16.) մէջ է՝ պատճառապատանք, տղոց խաղալիք. (Քոռելլ:)

---

[1] Խոչոտիլ, ազատուս — Ցես եւ խոչոտիլ, Գ· 19, Ծան· 27:

[2] Այս ինքն՝ Չի յանձն իւր առնուցու, չէրն որ արքայի անկ են (կը պատշաճին):

[3] Իմացիր՝ Ոչ որ սպանանիցէ զնա:

[4] Համբյակիցս, համաձակութիւն՝ հրաման տուեցաւ:

[5] Այս ինքն՝ Շատ առնէ վեր ժկնկանին կռիւ ըլլալուն համար: Կոխ անուն բայի:

ոչ ոք էր որ ապրեցուցանէր: Եւ արդ յարուցեալ աղդն ամենայն խնդրէ ըստ օրինացն զպանողն սպա- նանել, եւ զնա անօրդի եւ անղաւակ առնել: Խոս- տացաւ վկայ կացուցանել իւրոց նորա. ահաւասիկ ասա վասն կարեաց օրինացն արտաքոյ օրինացն ապրեցու- ցանէր զպանողն: Բայց այս դեռ ի միջի կայ[6]:

Իբրեւ խոստացաւ ապրեցուցանել զորդի նորա, նա քանզի տիրասէր էր, ասէ. ինձ լեցի վնասն այն եւ տան հօր իմոյ, եւ մի արքայի եւ աթոռոյ իւրում: Սակաւիկ մի կարծիք ինչ լինէին արքայի վասն Աբիսա- ղումայ, քանզի չէր հաշտեալ ընդ նմա. եւ զի անիրաւ էր դատաստանն, յինքն ձգէր կինն զվնասն[7]. կարծեաց արքայ թէ այնպէս է: Մինչ ասիցէ կինն՝ թէ վնաս իցէ իմ[8] ի բռնաւորաց անտի, մի ի քո վերայ եկեսցէ վնասն՝ այլ յիմ. ասէ ցնա. երթ ած այսր զոսոխն քո, եւ ես դադարեցուցանեմ[9] զնա ի շար ինչ առնելոյ քեզ: Դարձեալ ասէ կինն, քանզի յաւաջագոյն դրաւեալ էր զնա յերդումն[10], թէ մերձաւորք սպա- նելոյն գուցէ կաշառս բազումս[11] տայցեն մօտակայացող արքային, եւ դոքօք սպանանիցեն զորդեակն իմ: Իսկ իբրեւ Համաձակեցաւ նմա յերդմանէն[12], — կենդանի է, ասէ, Տէր՝ թէ անկցի ի հերոց որդւոյ քո մազ մի ի գետին. — յայտնէր տակաւ թէ նմա դիպող են իրքն. զկէսն յայտ ասէր, եւ զկէսն անդրէն յիւր անձն կրթէր[13], բայց ապա եւ ասաց իսկ յերդմանն[14] թէ

[6] Բայց այս դեռ է գալի նոյ, բայց ասիկայ դեռ մէջտեղը՝ ի կամ կը մնայ:

[7] Այս ինքն՝ Թագաւորն սկսաւ քիչ մը Աբիսողոմայ վրայ կասկածիլ... եւ թէ՝ դատին անիրաւ ըլլալուն հա- մար կնկին իր վրայ կ'առնու յանցանքը (կամ վնասը):

[8] Ի՞մացիր՝ ինձ լեցի վնասն. ինչպէս քիչ մը վերը դրուած է:

[9] Ուրիշ օրինակ մը՝ եւ ես դադարեցուցից:

[10] Գլուխ էր ընդ յերդումն:

[11] Ուրիշ օրինակ մը՝ կաշառս ետուք բազումս:

[12] Իբրեւ համաձայնեցաւ նմա յերդմանէն, երբ որ երդումին համաձակութիւն առաւ: — Իսկ միւս օրինակը՝ յերդմանն:

[13] Կրթել (յանկն), քիչ մը եաքը՝ չթել (չթ-ն), հանել (չեր պէս), նշանակեան են. (իր վրայ) դարձընել:

[14] Ուրիշ օրինակ մը՝ յերդմանէն:

Ընդէր այնպէս, արքայ, խորհեցար խորհուրդ հակառակ ժողովրդեանն, զի զԱբիսաղոմ՝ զայնպիսի այր մի աւազ մերժեցեր ի բաց, եւ պնդեալ ես չհաշտել ընդ որդւոյ քումմ: Որ մեռանելոյն էր՝ մեռաւ մի անգամ, եւ այլ ոչ եւս յաւելու կենդանանալ այսրէն որդին քո՝ որ մեռաւ. եւ արդ՝ ընդէր եդիր ի մտի չմոռեցուցա- նել[15] զհեռացեալն. զի զոր խօսիմ, ժողովրդեանն բանիւ խօսիմ, զի ակն ունիմ այժմ զի արասցես՝ զոր խօսիմ: Առաց յայսմանի վասն որդւոյ նորա, եւ դար- ձեալ յինքն ձգէր[13] զերան՝ որպէս ի սկզբանն[16]. ի մի- ջոցին զարդարն ասաց, եւ ապա անդրէն յիւր դէմսն եհան[13]. ասէ. ապրեցո զանձն իմ եւ զորդեկին իմոյ, զի մի ջնջեսցի ի վիճակէն Աստուծոյ. քանզի բաժին Աստուծոյ էին, որպէս եւ յօրհնութիւնսն ասէ. Եղեւ բաժին Տեառն ժողովուրդ իւր Ցակոբ: Եւ զի անար- դանաց[17] էր բանն, ասէլ թէ հաշտեաց ընդ որդւոյն քումմ Աբիսաղոմայ, զի մի ելանիցէ զաւակ արքայի ի վիճակէն Աստուծոյ, յիւր դիմացն[18] ասաց զբանն, եւ ապա ասէ. Եղկոյի բանն արքայի ի զոհս, այս ինքն առանց փոփոխելոյ եւ ճշմարիտ[19]: Զի որպէս զոր Աստուծոյն ոք ուխտիցէ՝[20] ի հարկէ պարտի տալ, նոյնպէս եւ զոր խոստացարդ ստոյգ արասցես. զի եղկոյի արքայ իբրեւ զհրեշտակ՝ ընտրել զլաւ ի բա- րւոյ, եւ ունիցի զԱստուած պաշտպան: Իբրեւ ի վերայ եհաս Դաւիթ բանիցն, գիտաց թէ այր յորդորեալ էր, եւ իբրեւ քննեաց՝ ուսաւ թէ այնպէս են իրքն:

[15] Ուրիշ օրինակ մը՝ չմոռացանել:

[16] Ուրիշ օրինակ մը՝ ի յա- ռաջագոյնն:

[17] Անարգանաց, անարգական, նախատական:

[18] Ուրիշ օր. մը՝ յեր պէս:

[19] Ուրիշ օրինակ մը՝ Եղկոյի բանն արքայի ի պոռոքն, այս ինքն առանց փոփոխելոյ եւ ի ճիշդ:

[20] Այս ինքն՝ Զոյն զոր ոք Աստուծոյ ուխտիցէ:

Է· ԵՒՍԵԲԻՈՍ ԿԵՍԱՐԱՑԻ

ՔՐՈՆԻԿՈՆ

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿՑԱՆ ԿԱՆՈՆՔ

1.

Վասն ժառանգակագրոյն Եւսեբի:

ԼՆԴ պէսպէս մատեանս առաջնոց պատմեալ Թեանց անցի[1], զոր քաղդէացիք եւ Ասորեստանեայք յիշատակեն, զոր գրեն մի ըստ միոջէ եւ Եգիպտացիք, զոր եւ Ցոյնք վիպեն հաւաստեալ՝ որպէս թէ մարթ իցէ[2]. ընդ որովք փակեալ կային ժամանակք թագաւորաց եւ Ողոմպիադաց, որ թարգմանի ըմբշամարտաց[3]: Եւ զարուեթիւնս ինչ՝ որ ի բարբարոսաց եւ Ցունաց, յԱրեաց եւ յԱնարեաց[4] գործեցան. եւ դիւրաքանչիւր ուրուք զօրս զարմանալիս, զզօրավարս, զիմաստունս, զքաջս, զանաստեղծս, զվիպագիրս, զփիլիսոփայս, կահաւորութիւն համարեցայ[5], մնաւանդ թէ օգուտ իսկ եւ կարեւոր պէտս՝[6] համառօտիւք զամենեսեան ի կիր արկանել, եւ յԵբրայեցւոց զառ ի սուրբ գրոց կրեալ[7] երբայական նախնեացն պատմութիւն եւ ժամանակագրութիւն՝ ընթերակայ հանդէպ ճառելոցս դնել. որպէս զի ի վերայ հասանել կարիցեմք, եթէ որչափ յառաջ քան զկենարար աստուածայայտնութիւնն[8] Մովսէս եւ որ յետ նորա

[1] Ընդ պէսպէս մատեանս անէծ, շատ գրքեր կարդացի, աւէրք անցուցի:

[2] Իմացիր՝ Հաւաստեալ՝ արդեօք ինչ մարթ իցէ:

[3] Որ ի նախնիսն ըմբշամարտս, փխկ. Որ թարգմանի ըմբշամարտք:

[4] Ցոյն+ք= Քաբքաբոռո+, Ցոյնք եւ Անցոյնք. (յոյն չէզոքները)

— Աբէ+ ք= Անաբէ+, Արեք (Պարսիկք եւ այլն) եւ ոչ Արեք:

[5] Կահաւորութիւն համարիմ, պատշաճ համարիմ, յարմար տեսանել:

[6] Կարեւոր պէտ+, հարկաւորութիւն:

[7] Կրեմ, գանուիլ: Օրինակը՝ կրեալ:

[8] Աստուածայայտնութիւն, Քրիստոսի յայտնութիւնը, գալուստը:

[9] Փխկ. Եթէ որչափ յառաջ քան զկենարար աստուածայայտնութիւնն իցեն Մովսէս եւ Եբրայեցւոց մարգարէքն՝ որ յետ նորա կային (եղան): — Օրինակը՝ կային:

[10] Այս ինքն՝ Որպէս զի կարենանք դիւրաւ իմանալ թէ իւրաքանչիւր ազգաց մէջ եղեւեան քաջերը՝ որ Ցունաց կամ որ բարբարոսաց առնէր պատահէցան:

[11] Դուռ է= պատուէր տալ, յորդորել, հրամայն տալ. տես Բ. 15, Դան. 7:

[12] Ոչնչել յանդգնել. սխալ եւ ապերախտութիւն է. տես քիչ մը վերը՝ Լռեալ ժամել, որ նոյնանշան են:

[13] Որչա= ինչ ատուգիս ինչ հասու... տես Ջ. 11, Դան. 29:

[14] Այս ինքն՝ եթէ որ ճշմարիտ վարդապետ հանդարի զայն՝ որ ասաց ցհանօթեան իւր:

[15] Ջէ՝ զորս (զայնոսիկ որք) լրեալ ժամել... յօժարեն, արքեցա=. տես Ա. 3, Դան. 9:

[16] Այս ինքն՝ եւ ոչ ալ նոյն իսկ Եբրայեցւոց մէջէն ուրիշները կարող են ճշդիւ իմանալ:

Եբրայեցւոց մարգարէքն կային՝ իցեն[9]. եւ զոր ինչ աստուածեղէն Հոգւովն յառաջագոյն բարբառէին. զի դիւրաւ ճանաչել մարթիցեմք՝ եթէ որոյ Ցունաց կամ բարբարոսաց՝ որք յիւրաքանչիւր ազգս քաջք երեւեցան, դիպեցան[10]. եւ յոր ժամանակս եղեն անդուստ ի վերուստ հոգւակապքն ի մէջ Եբրայեցւոցն մարգարէքն, եւ ամենեքեան՝ որ մի ըստ միոջէ ի նոցանէ եղեն նոցա առաջնորդք: Եւ դուլ եւ պատուէր տամ[11] ամենայն ումեք ասել ի սկզբանն, մի երբեք ոգորել յանդգնել[12] որպէս թէ աստուգիս ինչ[13] հասու ժամանակացն կարիցէ ոք լինել: Զայս նախ անտի իսկ շահիցիմք, եթէ ճշմարիտ վարդապետ զայն՝ որ ասաց ցիւր ծանօթեան, համարիցի ոք[14], թէ Չէ ձեր ճանաչել զժամն եւ զժամանակս՝ զոր Հայր եդ յիւրում իշխանութեան: Այլ նա աստուածապէս տիրաբար, թուի ինձ, թէ ոչ միայն վասն կատարածի՝ այլ վասն ամենայն ժամանակաց եւ գայն վճիռն առաւ բանիւք. զի զորս լրեալ ժամել[15] յայնպիսի դատարկ քննութիւն յօժարեն, արգելցուս[16]: Նա եւ մեր իսկ բանս՝ ասրսատին ամին վկայեալ, հաւատարիմ առնիցէ զվարդապետին բարբառ, թէ ոչ Ցունաց եւ ոչ բարբարոսաց եւ ոչ այլոց անդստին իսկ յԵբրայեցւոց՝ մարթի[16] հաւաստեաւ ուսանել զամենայն աշխարհի զժամանա-

կագրութիւն. զի մի այլոցն ոք նմանեալ՝ կարծիցէ ճշդիւ գտանել համարոյ ժամանակացն, եւ խաբիցի:

Ընդ Յունաց չէ ինչ զարմանալ՝ արտաքոյ համանել իւրաքանչիւր երկայն ժամանակաց լինելոյ[17], որք ընդ ազգի ազգի եղծադործն ապականութեամբ աւրինն զանձինս[18]. եւ ընդ երկար ժամանակս մինչեւ ցկատմեալ ազգն՝[19] ամենեւին գրով ինչ ոչ վարեին. քանզի կագմս, ասեն, նախ եբեր նոցա գիր ի Փիւնիկեցւոց աշխարհէն: Եւ յիրաւի իսկ ի Պղատոնի գիրն անգոյանէ Եգիպտացին զՍողն. ով Սողն, ասէ, Յոյնք միշտ մանկտի էք. քանզի ծեր յոյն այր[20] երբեք ոչ գտանի, եւ չիք առ ի ձէնջ ուսանել ուսումն ոչինի ժամանակին[21]: Իսկ Եգիպտացւոց բազում ինչ առանցիկ ճառք[22] պատմին. նոյնպէս եւ քաղդեացւոց. զի նոքա ի քառասուն եւ չեւս աւելի բիւրս ամաց համարին զգրեալ իւրեանց ժամանակն. եւ Եգիպտացիք դից իմն եւ այլոց ոմանց դիւցազանց, եւ առ այնու աւրուականաց[23] եւ մահկանացուաց այլոց թագաւորաց բազում ինչ զառանցելոց առասպելս[22] ասղէն: Այլ զայս[24] ընդունայնակարծ[25] հպարտութեան ժամանակագրացն ասացի ի կշտամբութիւն:

Բայց ես վասն իրացն՝ որ առաջի կան, զինոցն գրովք եկեալ, նախ եդից զքաղդեացւոցն ժամանակագրութիւնն, ապա զԱսորեստանեայցն, ապա զՄաբաց թագաւորս, ապա զԼիդացւոց, եւ առ նոսին զՊարսից: Եւ անտի ի միւս տեղի փոխեալ՝ զամենայն

[17] Ան մեծին կարծն այսպէս կրնայ պարզուիլ. Չէ ինչ պարտ զարմանալ ընդ լինել Յունացն արտաքոյ սահմանաց երկայն ժամանակացն այնոցիկ:

[18] Չեղինակին միայն եղած կ'երեւայ Իրենք զիրենք եղծ առասպելաբանութեանց տակ ձգեցին:

[19] Կոպտեալ ազգն, իմացիր՝ կագմսի գարը:

[20] Ծեր յոյն այր· այլ աւելագրութիւն է. (յն. Ծեր յոյն ոչ գոյ·) Տես Բ. 9, Ծան. 14:

[21] Փակ· Զուսումն հին ժամանակին:

[22] Ըստանցիկ ճառք, քիչ մը եւրը՝ զրաստանցիլոց առասպելէ, մնացածին, ստայօդ խօսքեր:

[23] Ո՞րբառնախ, մեռելոց հոգիք:

[24] Օրինակին մէջ սխալմամբ գրած կ'երեւայ այզ.յս:

[25] Ընդունայնախորք, կամ ընդունայնապարք (հպարտաբնին), մնապարծ, ունայն:

զԵբրայեցւոց ժամանակագրութիւնն եդից կարգ ըստ կարգէ[26]:

Եւ նիւթս ի նոցանէ ամենեցունց ժողովեալ անձին՝ ի քրոնիկոն ժամանակական կանոնն[27] փոխեցայց. եւ առեալ անդուստ ի սկզբանէ ի նոցանէ՝ որք իւրաքանչիւր ազգի թագաւորեցին, զժամանական յանցիսիւր[28] ուրոյն ուրոյն բաժինս բաժանեցից, եւ հանդէպ միմեանց կարգեցից զթիւս ամաց իւրաքանչիւր ուրուք ի նոցանէ. զի դիւրաւ եւ պատրաստաղոյնս ի վերայ հասանիցեմք, թէ ո՞ք[29] յոր ժամանակս եղեն. եւ զքաջաւութիւնս իւրաքանչիւր թագաւորութեան՝ որք յամենայն ազգաց՝ պատմին, համառօտիւք ի մէջ թագաւորութեանն կարգեցից: Այլ այնմ երկրորդումն առ յայսպ գործ լիցի[30]:

Բայց առ այժմ ի մծտաւոր ճառիս օն առայսր՝[31] տեսցուք զառ ի քաղդեացւոց[32] զիւրեանց նախնեաց պատմեալ զժամանակագրութիւն:

2.

Վասն քաղդեական անվաւերական պատմութեանն:

Ներոսս բայ ասէ[1] յառաջնում բաբելոնացիք մատենին՝ լինել նմա[2] ի տիս Աղեքսանդրի Փիլիպպեայ[3], եւ գրել զգազմայ մատեանս, որ եւ ի Բաբելոնի բազում զգուշութեամբ պահէին յերկերիւր եւ ի

[26] Կարծ ըստ կարճի, կարգաւ:

[27] Ըսել կ'ուզէ՝ Ի քրոնիկոն, այսինքն՝ ի ժամանակական կանոնն. որովհետեւ χρονικόν կը նշանակէ՝ ժամանակական:

[28] Ցիւրաքանչիւր ազգի յանցինս բաժինս. տես Ա· 8, Ծան. 11:

[29] Փակ· Թէ այդ ամէն յոր ժամանակ եղեն. տես Բ. 2, Ծան. 15:

[30] Այս ինքն՝ Ան երկրորդին վրայ եւրէն կը զրաղինք:

[31] Օն առ այսր, (ինչ.) հմպատ

[32] Տես վերը՝ 2, Ծան. 33:

---

[1] Բայ ասէ, նոյնանշան են. կ'ըսէ:— Բայ, բառ, բայ, պատասխանի բայը հասարակօրէն առանձին չի գործածուիր, հապա ասէ բային հետ:

[2] Նմա, այս ինքն՝ Բազմավէպն Աղեքսանդրի (պատմագրի):

[3] Ի ժամանակս Աղեքսանդրի (որդւոյ) Փիլիպպեայ:

հինգեհատասան բիւրուց ամաց· յորում թիւք ժամանակաց, եւ դիր պատմութեանցդ ղերկնից եւ զերկրէ եւ զծովէ եւ զնախահեղեան արարչութենէն[4], եւ զթագաւորացդ եւ զնոցունն իրաց եւ զգործոց պատմէ: Եւ նախ, ասէ, զԲաբիլացւոց երկիրն հաստատեալ ի վերայ Դկղաթ գետոյ, եւ Արաբածանւոյ[5] ընդ մէջ անցանել· եւ յինքն կայ[6] վայրենի ցորեան եւ գարի եւ ոսպն եւ ոլոռն, եւ կնճիթ[7] երկրին բերել[8]. եւ ի խաղ եւ ի շահս[9] գետոյն արմատոց ինչ ուտելեաց գտանել, որոց անուն կոչիցին գոնգք[10], ունել արմատոցն զօրութիւն՝ գարւոյ հացի: Լինել անդ եւ արմաւ եւ խնձոր, եւ այլոց եւս ազգի ազգի մրգոց, եւ ձկանց եւ հաւուց վայրենեաց եւ մօրականաց[11]: Լինել եւ Արաբացւոց կողմանցն նորա՝ անջրդիս[12] եւ անպտուղս, եւ դէմ յանդիման Արաբացւոց աշխարհին՝ լերանայինս եւ պաղաբերս: Եւ ի Բաբելոնի բազմամբոխ պլաղդեացդ մարդկան բնակեալ ի քաղդէացւոց աշխարհին[13]. եւ կեալ նոցա անառակութեամբ իբրեւ զանասունս եւ զգաղանս:

Եւ յառաջնումն ամին յայտնել ի կարմիր ծովէ՝ անդէն իսկ ի մէջ սահմանացն Բաբելացւոց՝ ահագին ինչ գազանի, որոյ անուն կոչիցի Ոփան. որպէս եւ Ապողոդորոս պատմէ ի մատենին, թէ ամենայն մարդ

[4] Նախահեղեան արարչութիւն, աշխարհքիս առեղծուած. (յն. Նախածնութիւն:)

[5] Դկղաթ, Տիգրիս: — Արաբածանէ, Եփրատ:

[6] Օրինակը՝ յինքն կեայ:

[7] կնճիթ, ածիկ· ասասա՛:

[8] Ասէ՝ զԲաբելացւոցն երկիրն հաստատեալ է ի վերայ Դկղաթ գետոյ: — Թէ, դէ շահկապով դիմաւորքայի տեղ, երբեմն աներեւոյթ կը գրուի հայցական անուն քայի տալով, որ աւելի յունական ոճ է. իսկ հայերէնի յատուկ է արական կամ պատմական հոլով. (տես վարը Ծան. 25:) Ա՛ս գրքին մէջ երբեք կերպն ալ յաճախ կը գտնուի գործածուած:

[9] խոշ (ֆէրաց), ջրոտ տեղ, գետերու ջրեղէք: — Շահել, եղէգ ածող տեղ, եղէգնուտք:

[10] Փխկ· Որոց անուն կոչեցէք գոնգք· տես Ա, 19, Ծան. 8:

[11] Մօրական (հաս), ճախնային, ջրային (Թռչուն):

[12] Անջրդի, անջուր, ցամաք:

[13] Քաղդէացւոց աշխարհ· (յն. Χαλδαία, Քաղդէասան·) տես Բ. 18, Ծան. 8:

մինն ձկան էր, եւ ընդ գլխով ձկանն այլ գլուխ առնին պատշաճեալ· եւ ի տուընն ոտք իբրեւ զմարդոյ· եւ բարբառ ըստ մարդկան բարբառոյ· որոյ պատկերն եւ ցայժմ գրեալ պահի: Եւ գազանին այնմիկ, ասէ, յերեկ ընդ մարդկան շրջել, եւ ի կերակուր ինչ ամենեւին չչհպել· եւ ուսուցանել մարդկան դպրութիւնս եւ զպէսպէս հանգամանս[14] արուեստից· զձեւս քաղաքաց, եւ զմեհենաց պատշաճութիւնս, եւ զօրինաց խելամտութիւնս[15]. եւ սահմանաց եւ բաժնից պայմանս[16] ուսուցանել· եւ զերկմանց եւ զպտղոց ժողովս[17] ցուցանել. եւ ամենեւին իակ՝ որ ինչ ի դէպ ընտանութեան կենաց իցէ աշխարհի, աւանդել մարդկան. եւ յայնմ ժամանակէ հետէ այլ ումեք ինչ աւելի չգտանել[18]: Եւ ի մտանել արեգականն՝ Ոփանն գազանի միւսանգամ անդրէն ի ծով մտել[19], եւ զցայգ ի համատարած ծովուն զտեղել[20]. եւ այնպէս երկեկից[21] իմն կեանս կեալ: Եւ յետոյ եւ այլոց գազանաց նմանեցաց նմին յայտնել. եւ զՅովհաննէս ասէ զարարածոց եւ զառաքինութեանց դրել, եւ տալ խօսս եւ ճարտարութիւն մարդկան:

Եւ զԲէլայն ասեն, որ յունարէն Դիոս թարգմանի, եւ Հայերէն Արամազդ, թէ ընդ մէջ կարեաց զեաւարն, եւ զատանել ի միմեանց զերկինս եւ զերկիր, եւ յարդարել յօրինել[22] զաշխարհ. եւ գազանաց ոչ ժուժել լուսոյ զօրութեան, եւ սատակել: Տեսանել Բէլայ աշխարհ ինչ անապատ եւ պղտաբեր. հրամանն տալ միւսմ ի դիցն՝ յարենէն որ ի հատեալ գրե-

[14] Հանգամանք (արտաքոյքն), շինելու կերպ, դիւութիւն· տես Ա. 6, Ծան. 2:

[15] Խելամտութիւն, տեղեկութիւն:

[16] Պայման, չափ: — Սահմանաց եւ բաժնից պայման, ըստ յն. զերկրաչափութիւն:

[17] Ժողովք, այս ինքն՝ զժողովել, զկուտս:

[18] Այս ինքն՝ եւ ան առենէն ի վեր՝ ուրիշ մէկը բան մը չէ գտած:

[19] Մխիլ (է ծով), ընկղմիլ, սուզիլ:

[20] Զտեղի, զտեղի առնուլ, կենալ:

[21] Երկեկից, (գուցէ՝ երկոքից, երկուքեկ·) երկակենցաղ:

[22] Ցարդարել յօրինել· (յն. πηγὴν διατάσσω,) կարգաւորել

խոյն իբրեւ ի՛ջանիցէ, զանգանել[23] ընդ հող, եւ սատե-
ծանել մարդիկ եւ այլ անասունս եւ զազանս, որ
կարիցեն այսմ օգոյ ժոյժ ունել. Հասատատել Բէլայ
զաստեղս եւ զարեգակն եւ զլուսին, եւ զհինգ աս-
տեղսն պատրանացն[24]: Զայս ըստ Բազմամիսին՝ Բերո-
սոս յառաջնում մատենին պատմէ: Բայց յերկրորդումն զԹագաւորսն մի ըստ միոջէ նոյն գրէ, եւ զժա-
մանակ զտան Թագաւորացն՝ զորմէ յառաջագոյն ա-
սացաք, աւելի քան ի քառասուն բիւրս ամաց ձգէ:

Իսկ արդ եթէ արդար խօսել ինչ ոք զՔաղ-
դէացւոցն կարծիցէ[25], որ զայնչափ Թիւ ամաց գրեցին,
ապա[26] յիրաւի իցէ նոցա եւ այլոց պատիր պատմու-
Թեանցն հաւատալ: Ապա Թէ այս անցանէ զանցանէ
ըստ բնութիւն, եւ[27] ամենեւին իսկ անվաւերական է.
Թէպէտ եւ այլազգ ինչ խմանայցի: Իսկ եթէ զայս
պատէս ոք համարիցի, զսորին հետ գայ[28] եւ զժա-
մանակացն ճառս չառնուլ յանձն առանց քննու-
Թեան: Եւ եթէ այնչափ հազարաց ամաց՝ որ ըստ
նոցա ժամանակագրութեան ժողովին, պայազատս ազ-
գաց հանդոյն բազմութեան ժամանակին յառաջ բե-
րեին, եւ իբր ինչ եւ գործս՝ որ ի միջի գործեցան՝
միաբան ըստ երկայնութեան ժամանակացն, Թերեւս
յիրաւի ոք այսր անդր հարկանէր[29], Թէ գուցէ ար-
դեւք կայցէ ի նոսա ճշմարտութիւն: Իսկ եթէ տան

[23] Զանգանել (ընդ հող), (հո-
ղի հետ) շաղուել:

[24] Աստղ պարբանոց, մոլո-
րակ. — յն· πλανήτης, մոլո-
րիչն քառը հոս իբրեւ մոլո-
րեցուցիչ իմացուեր է:

[25] Այս ինքն՝ եթէ ոք կար-
ծիցէ ինչ՝ եթէ արդար խօ-
սիցին քաղդէացիք: — Ցու-
նարէն հայցական անուն բային
հայկաբանութեան կանոնով
արական կամ պատմական հո-
լով կը դրուի՝ աներեւութի քով, (երբ որ գլխաւոր բայն
է՝ կարծել, ասել, պարծել եւ
այլն:) Ինչպես. Զմարդոյ յի-
բաւի ասեմք լրել պատուհաս՝
ընդ որոց գործիցէ: — Զորմէ
համբաւեն առնէ՝ . . . : —
Միամիտ եւ անփորձ ի չարեաց
նշանակեաց զառնէն լինել: —
Զերկինս կամիմ առնուլ ձեզ
ասկոսիս: — Աղաչէր ելանել
նմա արտաքս:

[26] Եթէ . . . ապա· տես Ա· 19,
Ծան· 25:

[27] Եւ = աւելադրութիւն է:

[28] Զսորին հետ գայ, ասկէ
կը հետեւի:

[29] Այսր անդր հարկանիմ,
երկմտիլ, տարակուսիլ, դե-
գեւիլ:

միայն առն կալուածոց[30] այնչափ բիւրս ամաց համա-
րեցան, ո՞ր ոչ զառանցութիւն զայնպիսի բանսն եւ
առասպել համարիցի[31]: Գուցէ ուրեք անուանեալ
շարքն[32] ոչ զառ ի մէնջ կարծեալ ամս[33] նշանակիցեն,
այլ՝ այլ ինչ սակաւաւոր ժամանակի անջրպետութիւն:
Քանզի եւ առ Եգիպտացւոց[34] նախնեացքն լուանալիս
իմն ասէին. այս ինքն է զամսաւոր աւուրսն՝ երեսուն
աւուրս բովանդակեալ տարիս կոչէին, եւ այլք ամս[34]
ղերեքամեայ ժամանակն անուանէին[35]. զժամա-
նակն[36] ասեմ. եւ ըստ իւրաքանչիւր տարեաց զե-
րեքամեայ փոփոխմունս՝ ի տարի համարէին: Ըմբռն
եւ ի դէպ է[37], Թէ եւ Քաղդէացւոց անուանեալ
շարն՝ կամի նոյնպիսի ինչ յայտ առնել:

Եւ արդ տան միայն ազգս ՅԱղովբայ յառա-
ջին անուանեալ Թագաւորէն նոցա մինչեւ ցՔսխոսա-
Թրան[38] համարին. առ որով ղլենել մեծի ջրհեղեղին
վիպագրեն: Նա եւ Ներբայեցւոց գիրս՝ տան ազգս
ասէ յառաջ քան զՂրհեղեղն Մովսէս. քանզի եւ առ
ի Ներբայեցւոց այնչափ պայազատութիւնք արանց մի
ըստ միոջէ գրին, յառաջինն մարդոյն՝ որ պատմի ի նո-
ցանէն, մինչեւ ցՂրհեղեղն: Ալ Ներբայեցւոց պատ-

[30] Կալուած, հոս՝ իշխանու-
Թիւն գրաւելը, պետութիւն
վարելը, (որ յն· κράτος բա-
ռին տեղ գրած կ'երեւայ·)
այսպէս կ'ըսենք՝ ծովակալ· ա-
Թոռակալ· ամենակալ· որ զիշ-
խանութիւնն առնէին, եւայլն:

[31] Զաբառանգութիւն, ցնորա-
բանութիւն, բանդագուշանք:
— Փխի· Ո՞ր զայնպիսի բանսն
զառանցութիւն եւ առասպել
ոչ համարիցի:

[32] Շար, (քաղդեերէն բառ
է·) շատ տարիներու միջոց,
շրջան:

[33] Վերը (Ա· 20, Ծան· 34·)
բսուեցաւ որ ը, է նախդիրնե-
րը իրարու վրայ չգալու հա-
մար մէկը կը ղեղջուի· իսկ ե-
Թէ ը նախդիրն ուղուի պա-
հել՝ աս մ՚ալ կ՚աւելցուի· Ինչպէս· զառ ի մէնջ կար-
ծեալ ամս, (փխի· ալ մէնջ . . .)
— զառ ի չգոյէն առնել, (փխի·
ալ չգոյէ առնելն·) — զառ ի
Քաղդէացւոց զերեսանց նախ-
նեաց պատմեալ զժամանա-
կագրութիւն· եւ այլն:

[34] Օրինակը՝ ֆամ:

[35] Առել, խլել, անառանել,
նոյնանշանակներու պէսպիսու-
Թիւն:

[36] Ժամանակ, քիչ մը վարը՝
(էբէտմահայ) փոփոխմունք,
տարւոյն (չրջս) եղանակները:

[37] Ըմբռն է՞ր է, հոս՝
հաւանական է:

[38] Քսխոսութրան, յուն· ձեւ
ով Հայցականն է, փխի· Քսխոս-
Թրոս, որ յն· ուղղական է:

մուԹիւնն զառան ազգացն ամն՝ յերկուց հազարաց ուրեմն Թիւ ժողովէ[39]: Իսկ Ասորեստանեացն՝ մանրաՀետեալ մանր[40] զազգն, Հասարակ Թուոց՝[41] Հանդոյն Մովսիսի դրոյն ունի. բայց զժամանակն ոչ նոյնդուռնակ: Քանզի՝ Հարիւր քսան շարս առեն ունել տասն ազգացն. զորմէ Համբաւեն առնել[42] ժամանակս ամաց երկու Հազար քառասուն եւ երից բիւրուց:

Եւ արդ մերձ է[43] եւ քեզ անդստին յայտացանել, որ զՀշմարտութեան բանիւն գայցես[44], յանձնէ իմանալ՝ եԹէ քսխսւԹրոն[45] նոյն է, որ ի յԵբբայեցւոյն Նոյ կոչի. առ որով եղեւ մեծ ջրՀեղեղն. զորմէ եւ Բազմավիպին գիրք տան ծանօԹս[46], քանզի գրէ զնմանէ այսպիսի ինչ:

3.

Աղեքսանդրի Բազմավիպի վասն ջրհեղեղին:

Ի վախճանել, ասէ, Ոռիարտեայ, նորին որդւոյ ՔսխսւԹրայ Թագաւորել շարս ութեւտասն. եւ առ նովաւ լինել մեծի ջրՀեղեղին: Եւ ի դրի Հարեալ[1] մի բան միոչէ այսպէս պատմէ:

Կրոնէն, ասէ, նմա ի քուն յայտնել[2], զոր Հայրն անուանեն Արամազդայ, եւ այլք՝ ժամանակ, ի Հնգետասաներորդում Դէսիոս ամենեան, որ է Մարերի[3].

[39] Ցերեսուց հազարաց ոսկեծին ԹՀե ժողովէ, իբրեւ երկու Հազարի Թիւ կը գումարէ:

[40] Մանրահիւթել մանր, մանրամասն յիշել, յառաջ բերել:

[41] Հասարակ Թուոց, համրանքին Հաւասար:

[42] Զորմէ Համբաւեն ասՀել. տես վերը՝ ծան. 25:

[43] Մերձ է (ի մանալ), դիւրին է:

[44] Այս ինքն՝ ճշմարտութեան Հետամուտ ըլլալովդ:

[45] Ցուն. Համաձայնութեան Համեմատ՝ (ՁքսխսւԹրոս նոյն լինել.) Հոս Հայցական վերջաւորութիւնը պահուած է:

[46] Ծանօթս գալ, ճանչցընել, տեղեկութիւն տալ:

---

[1] Ի դրի հարկանել, գրել, դրի անցընել:

[2] Առ բային պատճառաւ յաջորդ նախադասութեանց բայերն անդեմ դրուած են. — յայտնել, ասացուիլ, հրաման գալ, փակ· Թէ յայտնեցաւ, եւայլն:

[3] Մարերի, Հայոց տասներորդ ամիսը:

[4] Կազմածք, կամ կարասիք:

[5] Նաւատփոքիոնութիւն, նաւաշինութիւն: — Գործ նաւատփոքիոնութեան. տես փոքր գրոշփոքիոնութեան, Ա· 15, ծան· 8:

[6] Հանգիրչիել խօսիլ, պարարտաւել. աւելագրութեամբ երկու նոյնանշան բայ:

[7] Եւ վազվազուիլ ցածնուլ, փակ· Եւ է ցածնուլ վազվազակի:

[8] Երբեմն գործիականով մը գալ, երթալ ըսելու տեղ, կը դրուի Հայցականով բերել, դառնել: Ինչպես· Կառավ ընթանդմարիչն բերել, փակ· Կառավ Թամամ մաղաքն եկեալ: — Զնաղնեցուր ցդառնան յանդրդնեալ Հոլանեալ Հոդ ի գետս պառնէն: — Զնոր գիւղացիքն քշեցնեալ պատառատուն արաւաքս բերէր, փակ· Քշեցնեալ պատառատուն զգեստին գայր արտաքս:

[9] Ցայգնեալ բացեալ, (յն. ἀναφαίνω, վերբերեալ.) երեւան եղած:

մարդկան ի ջրՀեղեղէն սատակել. Հրաման տալ՝ զամենայն զառաջինս եւ զիջինս եւ զվերջինս մատենից փորել եւ դնել յԱրեգ քաղաքին Սիպարացւոց: Նաւ գործել եւ ի ներքս մտանել՝ Հանդերձ ազգականօք եւ կարեւոր բարեկամօք. Համբարել ի ներքս ոռճիկս եւ ըմպելիս. մուծանել եւ գազանս եւ Թռչունս եւ չորքոտանիս. եւ ամենայն կազմածովք[4] պատրաստ լինել ի նաւարկել: Հարցեալ՝ Թէ յո՞ ուրեք արդեօք նաւարկիցէ. պատասխանի արարեալ, Թէ առ դիսն, աղօԹս առնել՝ զի բարիք մարդկան լինիցին: Եւ չառունգանէր գործել զդործ նաւագործութեանն[5]. որոյ երկայնութիւնն էր հինգետասան վտաւան, եւ լայնութիւնն երկու վտաւանք:

Հանդերձեալ կազմեալ[6] ըստ ամենայնի որպէս եւ առ Հրաման, զկին եւ զորդիս եւ զկարեւոր բարեկամս ի ներքս մուծանել: Ի Հասանել ջրՀեղեղին, եւ վազվազակի ցածնուլ[7], Թռչունս ինչ արձակել ՔսխսւԹրայ, եւ չդտանել ուստ ինչ՝ եւ ոչ տեղի եւ դադար իջանելոյ. դարձեալ միւսանգամ առնուլ զնոսա ի նաւն. եւ յետ սակաւ ինչ աւուրց դարձեալ արձակել այլ Հաւս, եւ նոցա եւս միւսանգամ անդրէն ի նաւն գալ՝ կաւով Թաթախ զմնդիլսն բերեալ[8]: Ապա երրորդ անգամ արձակել, եւ անդրէն միւսանգամ չդալ ի նաւն: Ցայնժամ իմանալ ՔսխսւԹրայ՝ եԹէ յայտնեալ բացեալ[9] է երկիր. քակել զկողմ մի

ձեղուան նաւին. եւ տեսանել երթեալ յեցեալ[10] դնաւն ի լեառն ինչ: Ելանել կնաւ եւ դասերք միով հանդերձ, եւ ճարտարապետաւ նաւին, եւ երկիր պատանել յերկրի, բադին կանգնել եւ զոհ դից մատուցանել. եւ այնուհետեւ չկք յաչաց լինել՝[11] նոքօք հանդերձ, որք ընդ նմա ի նաւէն ելանէին: Եւ որք անդէն ի նաւին մնային եւ չելանէին ընդ քսխոսութրեանց, ելեալ յետոյ խնդրէին գնա, եւ յանուանէ շրջէին զոչէին կոչէին[12]: Քսխոսութրայ չերեւեալ այնուհետեւ նոցա. բայց ձայն բարբառոյ յօդոյն եկեալ՝ պատուէր տայր, եթէ պարտ է նոցա դիւցապաշտս լինել, եւ եթէ ինքն վասն դիւցապաշտութեանն երթեալ բնակիչ ի բնակութիւն դիցն. եւ կնոջն նորա եւ դասեր եւ նաւապետին ի նոյն պատիւ վայելել: Եւ գալ եւ պատուէր տալ նոցա՝ երթալ միասնագամ ի Բաբիլոն. եւ թէ այնպէս ինչ հրամանք դիցն իցեն նոցա երթալ ի Սիպարացւոց քաղաքէն փորել հանել զմատեանն՝ որ ծածկեալ կայցեն անդ, եւ տալ մարդկան. եւ եթէ տեղին՝ յորում վայրի ելեալ կային, Հայոց աշխարհն է:

Եւ նոցա լուեալ զայն ամենայն՝ զոհս դից մատուցանեն. եւ ի հետոտս[13] ի Բաբիլոն գնալ: Եւ ի նաւէն որ չոգաւ դադարեաց ի Հայս, եւ ցայժմ սակաւ ինչ մասն ի Կորդուացւոց լերինն ի Հայոց աշխարհին մնալ նշխար ասեն. եւ ոմանց քերել բերել ի ծեփածոյ նաւին նաւթոյ՝[14] ի բժշկութիւն եւ ի ջնջոյ[15] ցաւոց ինչ բժժանաց: Եւ նոցա երթալ հասանել ի Բաբէլոն, փորել ի Սիպարացւոց քաղաքին, եւ զմատեանն առնուլ եւ ընթերցանել. եւ ի նմանէ ուսանել զամենայն գրեանս որ ի Հայս էին թարգմանեալ, եւ զամենայն գործս հնոցն եւ զնորոգութիւնս, եւ զամենայն պատերազմս որ ի մէջ Պարսից եւ Յունաց եղեն, եւ զամենայն որ ի մեզ եղեն մինչեւ ցժամանակս մեր, եւ զամենայն որ ի մեզ գործեցան մինչեւ ցգալուստ մեր ի Հայս:

[10] Երթալ յենուլ.երթալ աւելորդութիւն է. տես Ա. 19, Ծան. 29:

[11] Չէր յաչաց լինել, անհետանալ:

[12] Գոչել կոչել, կանչել. (յն. միայն βοᾶν τε καὶ, գոչելով) — Հայերէնի յատկութիւններէն է նոյնաձայն աւելորդութիւն ընելը. ինչպէս. Հընչել փչել. — Բնել փնել. — Ճղնել մղնել. — Հնչել հառնչել. — Հնչել հնչել. — Որթալ խօրթալ, եւ այլն:

[13] Ի հետոտս, (Ադ.) ուսոք:

[14] Այս ինքն՝ ի ծեփածոյ անտի նաւթոյ նաւին, կամ ի ծեփածոյ նաւթոյ անտի նաւին:

[15] Ջնջոց, հոմ՝ ընջելոյ միջոց, ընջուն:

տեսանն[16] հանել. եւ բազում քաղաքս շինել, եւ մեհեանս դից կանգնել, եւ միւսանգամ զԲաբէլոն նորոգել:

4.

Արիդեանայ վասն ջրհեղեղին եւ վասն աշտարակագործութեանն:

Յետ որոյ այլք տիրեցին, եւ քսխոսեթրոս. որում կանոնս յաւելագոյն գուշակեաց լինել յաճախութիւն անձրեւաց ի հինգերորդումն Դէսիոս ամսոյ, որ է Մարերի: Հրաման տայ՝ զմատեանս ամենայն յԱրեզ քաղաք Սիպարացւոց թաքուցանել: Եւ իբրեւ Սիսիթրոս զայն ի գլուխ հանեալ վճարէր[1], մինչդեռ առագաստ ձգեալ[2] նաւարկէր ի Հայս կամէին, յանկարծակի հասանէին նաւավարքն ՅԱստուծոյ: Յերրորդ աւուր՝ յորժամ անձրեւքն ցածնուին, արձակէր հաւս ինչ ի հաւուց[3], դէտսին կալեալ՝ եթէ կարիցէն զերկիր փարատեալ ի բազմութենէ ջուրցն տեսանել: Եւ նոցա յածեալ ընդ անհուն համատարած ծովն ծփանաց՝[4] չգտանէին ուրեք ոտից դադար. անդրէն առ Սիսիթրոս յետս դարձեալ դիմէին. եւ դադարեալ այլ եւս երիս աւուրս՝ դարձեալ արձակէր. եւ եկեալ՝ կաւով թամբախ զմատիցն բերէին[5]: Եւ անդէն վաղվաղակի դիքն գնա ի մարդկանէ հետակորոյս առնէին[6]. եւ նաւն երթեալ յայլ

[16] Կարդա կամ իմացիր՝ զմտիանան:

---

[1] Ի գլուխ հանեալ վճարել, լմընցընել, գլուխ հանել:

[2] Առագաստ ձգել, առագաստ պարզել, բանալ:

[3] Հաւ՝ ինչ է հաւոյց, թերութիւններ. — է հաւոյց աւելագրութիւն է: Այսպէս է նաեւ, Օր ի յաւուրց, — Ընդամ ի յանգամոյ. — Մարդ ոչ է մարդխնդ. — Ընչաք յաղփառաց. — Ցաւապիղծ է փառապիղծ. — Աչեսաւխոհ յաղնաւախոհ:

[4] Այս ինքն՝ Անեզը համատարած եւ ալեկոծեալ ծովուն մէջէն պարահլով:

[5] Կաւով թամբախ զմտիցն բերբէին, փակ. մագլօքն գային. տես 3, Ծան. 8:

[6] Հեռակորոյս առնել, անհետ ընել:

խարհն Հայոց դադարէր. եւ ի փայտիցն դեղ օգնա-
կանութեան բնակչաց աշխարհին պարգեւէր:

Եւ զի այսիւ[7] եւ Աբիդենոս զնոյն ձեւ բանից
երբայեցւոց պատմութեանն զջրհեղեղն՝ միաբանէ,
թուի ինձ թէ ամենեցուն իսկ յայտ է: Իսկ եթէ զի
Ցոյնք էին պատմագիրքն կամ քաղդէացիք, եւ պլով
անուամբ զնոյ անուանեցին՝ քսիսուԹրոն կոչելով,
ընդ այն չէ ինչ պարտ զարմանալ: Եւ եթէ դիս ըստ
իւրեանց սովորութեանն փոխանակ Ատուծոյ յոր-
ջորջեցին[8], եւ զաղաւնոյն լուեցին՝ եւ հաւս խառն-
իխուսն[9] անուանեցին, եւ ընդ այն չէ ինչ պարտ կարի
զարմանալ: Եւ զայս Աբիդենոս ի քաղդէացւոց պատ-
մութեանն զջրհեղեղն:

Նոյն եւ վասն աշտարակագործութեանն՝ միա-
բան Պոլիսիսի պատմութեանն գրէ զայս ձեւ օրինակի:

Ցորում, ասէն, դիպեալ առաջնոցն՝ զօրու-
թեամբ եւ յաղթանդամութեամբ յուզացեալք[10],
մինչեւ զդիսն եւս անդոնել, եւ յանպիտանութիւն
հատանել: Սկսանէին զբարձրաբերձ զբուրգն կան-
գնել, որ այժմ Բաբելոն կոչի. եւ իբրեւ մօտ յերկինս
հասուցանէին դիւցն, այնուհետեւ հողմոյ դիւց օգնա-
կան լեալ՝ մղէին եւ յերկիր կործանէին զմինչբենաւոր
գործն անարեցան[11]. եւ յատակն կործանեալ՝ Բաբե-
լոն անուանէր: Որ ցայն վայր[12] միաշուրթն համալե-
զուք[13] էին, եւ ի դիւցն բազմամբոխ խառնախօս խր-
ղըրտուն[14] ի միաբանեալսն եկեալ մնանէր: Եւ յետ
այնորիկ Կրոնէն եւ Տիտանն ի մարտ պատերազմի[15]
ընդ միմեանս բախէին:

[7] Այսիս, անսովոր գործիա-
կան, փխկ. Այսոս, այսոսկի.
տես եւ այնիս, Գ·4, Ծան, 25:

[8] Անուանել, յուղել, յորջոր-
ջել, նոյնանշանութիւնք պէսպի-
սութիւն:

[9] Խառնիխուսն, անորոշակի:

[10] Ցառաջանալ, հոմ՝ հպարա-
տանալ, փքանալ:

[11] Անարի, հոմ՝ հսկայ, վիժ-
խարի:

[12] Ցայն վայր, յայնժամ:

[13] Միաշուրթն համալեզուք,
(յն. միայն ὁμόγλωσσοι, հա-
մալեզու.) մի եւ նոյն լեզուն
խօսող· տես եւ Բ. 16, Ծան. 30:

[14] Բազմամբոխ խառնախօս
խըռըրտուն, (յն. πολύφρα
φωνή) աղմկալից ձայն, խառ-
նաձայն բարբառ:

[15] Օրինակը Կրնէն ի Տիտան
հարս պատերազմ . . .:

5.

Ահիդենեայ վասն Մենեքերիմայ:

Յայնմ ժամանակի քաջերօրդ եւ հինգերորդ
եւ Սինեքերիբ ուր ուրեմն ի թագաւորելոյն գտանէր[1].
որ զԲաբելոնն ի ներքոյ ձեռին նուաճեալ հնազան-
դեր[2]. եւ ի ծովեզերին Սիլիկեցւոց աշխարհին զտոր-
միղ նաւամարտիկ նաւայն[3] Ցունաց վանեալ վիան-
դեր[4]. եւ շիներ եւ զմեհեանն Ա֊թենացւոց[5], արձանս
պղնձիս կանգնեալ, եւ գրով, բայ ասէ[6], զքաջու-
թիւնսն դրոշմեր. եւ զՑարսոն՝ զձեւ եւ զօրինակ Բա-
բելոնի շիներ[7]. զի եւ ընդ մէջ Ցարսոնի գետն Կիւդ-
նոս անցանիցէ, որպէս գունակ[8] Արածանւոյ ընդ մէջ
Բաբելոնի:

Ըստ նմանէ եւ յետ նորա[9] Ներգիղոս թա-
գաւորեաց, որ յորդւոյն Ադրամելեայ վախճաներ. եւ
զնա Նորին եղբայր Ա֊քսերդիս՝ միահայր եւ ոչ հա-
մամայր՝[10] սպանաներ, եւ հալածական զզօրականն ի
Բիւզանտացւոց քաղաքն արկաներ[11]: Որ նախ վարձ-
կանութիւնս օգնականութեան[12] ինքեան գումարեր.
յորոց մի ումն էր Պիւթագորաս՝ քաղդէացւոց իմաս-

[1] Եւ Սինեքերիբ ուր ուրեմն
է թագաւորելոյն գտանէր, նոյն
ժամանակը վերջապէս Սինե-
քերիմ ալ թագաւորողներուն
քանուհինգերորդն եղաւ:

[2] Նուաճել հնազանդել,
նուաճել:

[3] Տորմիղ նաւամարտիկ նաւ-
ագ, պատերազմական նաւերու
խումբ. (գումանա:)

[4] Վանել վիանդել, յաղ-
թել, յորուել, խորտակել:

[5] Ա֊թենա՝ վերջահոլով հո-
լովներուն մէջ կ'ըսուի Ա֊թենա-
յոյս: Թերեւս՝ Ջմեհեանն Ա֊
թենասայ:

[6] Բայ ասէ, տես 2, Ծան. 1:

[7] Փխկ. Եւ զՑարսոն շիներ
ըստ ձեւոյ եւ ըստ օրինակի
Բաբելոնի:

[8] Որդեր գունակ (Արածա-
նաց), ըստ օրինակի (Եփրատ
գետոյ): Աւելի ուղիղ կ'երեւայ
գեր գունակ:

[9] Ըստ նմանէ եւ յետ նորա,
նոյնանշան են. իրմէ ետքը:

[10] Միահայր, նոյն հօրմէ. —
Համամայր, նոյն մօրմէ:

[11] Հալածական արկանել, հա-
լածելով ուղղ մը փախցընել.
եւ վայելչութեամբ բաժնուած
է: — Բիւզանդացւոց գաղաւ,
տես Բ. 18, Ծան. 8:

[12] Վարձկանութիւն օգնակա-
նութիւն, վարձուր օգնական-
ներ (զօրք):

տուԹեանն աշակերտ: Այլ Ա.քսերդիան զԵզեկիաստոս եւ զկողմանս խոր Ասորւոց կալեալ շահեր[13]. յորմէ եւ Սարդանապաղդան էր:

Ցետ որոյ Սարակոն Ասորեստանեաց Թագաւորէր: Ի վերայ հասեալ՝[14] Թէ զօր խառնիճաղանճ ի ծովէ ի վերայ խաղաց ելանել[15], զԲուսաղասորոս զօրավար վաղվաղակի ի Բաբելոն առաքէր: Եւ նորա՝ խորհուրդ ապստամբութեան խորհեալ, զԱժդահակայ զՄարաց նահապետի զԱմուհեան դուստր՝ իւրում որդւոյն Նաբուկոդրոսորայ խօսեր կնութեան: Եւ յետ այնորիկ փութանակի չուէր խաղայր հասանել ի վերայ Նինէայ, որ է Նինուէ քաղաք: Ազդ լինէր վասն այնր ամենայնի՝ Սարակայ արքայի[16]. հրձիգ առնէր[17] զարքունին Եւովրիտայ: Իսկ Նաբուկոդրոսորայ առեալ զիշխանութիւն Թագաւորութեանն՝ ամուր պարսպաւ զԲաբելոն պատէր:

Եւ յետ սոցին բանից Աբիդենոս եւ որ ինչ իրք զնաբուքոդոնոսորայ իցեն՝ միաբանս Եբրայեցւոց գրոցն յօրինեալ կարգէ՝ պէս զայս օրինակ:

6.

Արիդենեայ վասն Նաբուկոդրոսորայ:

Նաբուկոդրոսորայ առեալ զիշխանութիւնն՝ զԲաբելոն պարապէր պարսպով եւ երեքկին պատուարաւ, Հանդոյն հնգետասաներից աւուրց ժամանակաւ[1]. եւ զդեան Արմակազէս յԱրաճանւոյ Հանեալ տաներ. եւ զՂըՀոր բարձաւանդակին[2], որ առ Սիպա-

[13] Կալեալ լուծել, կամ լուհել առնել, քանել, տիրել:

[14] Ի վերայ հասեալ, իմանալով:

[15] Այս ինքն՝ Թէ ի ծովէ զօր խառնիճաղանճ խաղաց ելանել ի վերայ (իւր):

[16] Ազդ լինել (առած վասն իրի), իմանալ, լուր առնուլ. (փիլոզոսքի բայ:)

[17] Հրձիգ առնել, այրել:

---

[1] Հանգոյն հնգիսներորդին ասացն ժամանակաւ, գրեթէ տասնուհինգ օրուան միջոցի մէջ:

[2] Բաբիտանդակ բառիս տեղ բացւոց քաղաքին՝ շուրջ փորեաց քառասուն հրաապատ, եւ խորութիւն քան զիրկ[3]: Եւ դրունս կանգնեաց, որ բանայցեն եւ զբնաւ դաշտն ոռոգանիցեն. եւ ասնուն կոչի դրանցն Էքբատանեայս. որպէս Թէ կամ ինչ եւ յօժարութիւն յանձնէ ունիցին: Պարսպեաց եւ զկարմիր ծովու զեզր յալեաց ծփանաց[4]: Եւ զՏերեդոն քաղաք շինեաց ի մուտս աշխարհին Արաբացւոց: Եւ զարքունին՝ մատաղատունկ անկովք[5] ծառոց զարդարեաց. եւ անուն կոչեաց՝ կախաղանաւ բուրաստանս[6]: Եւ ապա մի ըստ միոջէ մեկնութիւն ընծայեցուցանէ անուանելոյ կախաղանաւոր բուրաստանին, զոր ասէ՝ եւ Ցոյնք յանուանելոց յեւթն չքնաղ հրաշակերտին[7] համարին:

Եւ դարձեալ ի միւսում վայրի նոյն այր պատմէ՝ ձեւ զայս օրինակ[8]. Ամենայն ինչ, ասէ, ի սկզբանէ ջուր էր, որ անուանեալ կոչէր ծով, եւ Բէղտան ցաժուցանէր զնոսա. եւ իւրաքանչիւր[9] աշխարհս բաժանէր տայր. եւ զԲաբելոն պարսպեալ պատեալ ամրացուցանէր[10]. եւ իբրեւ բաւական ժամանակք ի վերայ անցեալ յերկարէին[11], եղծանէր. զօրս[12] միւսանգամ Նաբուկոդրոսորոս պարսպէր: Եւ տեւէր

[3] Հրաապ կամ փրապ, պարսկական լաւ: — Գիրկ, գրկաչափ:

[4] Օրինակը՝ աղէաց ծփանաց:

[5] Ցառնի մատաղատունկ, փխ. Ցունկ մատաղ: — Աւելագրութեան տեսակ մըն է՝ պարզ ածականն իր գոյականին հետ բարդել: Այսպէս են նաեւ. Մահ ծանրամահ. — Ձայն լռաբոյն. — Բիւրն ծանրաբիւրն. — Ձոր խորաձոր. — Բան փաղցրաբան. — Շահ ահեղաշահ. — Ցօղ մանրացօղ. եւայլն:

[6] Կախաղանաս բուրաստան, կամ բուրաստան կախաղանաս, (տես 7, Ծան. 47.) քիչ մը վարը՝ կախաղանաւոր բուրաստան, կախուած պարտէզ: Այսպէսալ՝ ծորթ կախաղանաս. (առկ. մատաղէբ:) — Օրինակին մէջ էր՝ կախաղանբուրաստան:

[7] Եօթն հրաշալիքք:

[8] Ձե՛ս ղայս օրինակ, այսպէս, ասանկ: — Կ՚ըսուի նաեւ (ինչպէս աս գրքին մէջ կը տեսնենք), Ձայս օրինակ. — Օրինակ ղայս. — Ձօրինակ ղայս. — Ձայս ձե՛ս օրինակի. — պէս ղայս օրինակ. եւայլն:

[9] Իւրաքանչիւր, հոս տրականն է. տես բ. 18, Ծան. 17:

[10] Պարսպել պարսպել առրասպոսպանել. յն. τείχει περιβαλεῖν, պարիսպս շուրջ արկանել:

[11] Փխ. Իբրեւ բաւական ժամանակք ի վերայ անցանէին:

[12] Օրինակը՝ ղորց, գրինք ըստ յունին:

բաւէր[13] մինչեւ ի ժամանակս Մակեդոնացւոյն իշխանութեան՝ հանդերձ դրօքն պղնձակերտիւք[14]: Զամենայն Աբիդենոս հանգոյն Դանիելի վիպագրէ. յորում ճառեալ պատմի զնաբուքոդոնոսորայ՝ եթէ ամբարհաւաճեալ մեծամտեալ ասէր. Ո՞չ այս է Բաբելոն մեծ, զոր ես շինեցի ի բնակութիւն թագաւորութեան՝ զօրութեամբ բռնութեան իմոյ, եւ ի պատիւ փառաց իմոց: Լուր եւ Աբիդենեայ. քան զՀերակղէս, ասէ, եւս զօրագոյն էր. որ եւ գրէ իսկ՝ պէս զայս օրինակ բանից[15]:

Մեծ աղօրն, ասէ, Նաբուկոդրոսորոս, որ ուժգնագոյն էր քան զՀերակղէս, ի Լիբէացւոց եւ յԻբերացւոց աշխարհն զօրաժողով լեալ հասանէր. եւ վանեալ վկանդեալ ընդ ձեռամբ նուաճէր[16]. եւ զմնացն մի ի նոցանէն յառաջակողմն Պոնտոս ծովու տարեալ բնակեցուցանէր: Եւ ապա յետ այնորիկ պատմի ի քաղդէացւոց, թէ իբրեւ եկն եհաս անդրէն յարքունիսն, դից իրիք[17] մնեալ կալեալ զմիտան, խօսէր ձեւ զայս օրինակ, թէ ես Նաբուկոդրոսորոս, ոմ քաջքդ Բաբելացիք՝ զվիշտս ինչ որ ձեզ հասանելոց իցեն՝ յառաջագոյն պատմեցից. եւ այլ ինչ մի բան միջոցի ի սոյն յարեալ պատմէ: Ցետ որոյ զնոքումբք ածեալ մատենագիրն խօսի, թէ՝ որ Ճոխութեամբն[18] իմն հրամանս տայր, յանկարծակի անհետ յաչաց կորնչէր[19]: Եւ նորին որդի Ամիղմարովդոկոս թագաւորէր. զոր իւրն անդէն փեսայն Նիգղիսարիս սպանանէր: Որոյ մի որդի մնայր ի կենդան՝ Ղաբոսոսորակոս. եւ նմա հասանէր վըիպակ՝[20] բռնութեան օր-

[13] Ցեւթիլ բաւել, տեւել, դիմանալ:

[14] Պղնձակերտ, պղնձի:

[15] Պէս զայս օրինակ բանից, այսպէս. տես վերը Ծան. 8:

[16] Ընդ ձեռամբ նուաճել, իշխանութեան տակ առնուլ:

[17] Դից իրիք, աստուած մը:

[18] Որ Ճոխութեամբն, փխ. Ընդ որ Ճոխութեամբ, (հեղինակութեամբ, իշխանութեամբ:)

[19] Ընդհետ չեզոց իւրելել, անհետանալ, անհետ ըլլալ:

[20] Վըիպակ, հոս՝ ձախողութիւն, արկած:

հասիւ[21] մեռանել· զնաբոնեդոքոս ի բարձ[22] թագաւորութեանն հաստատանել հրամայեր, որ չէր ինչ նմա (անկ) ամենեւին: Որում կիւրոս՝ իբրեւ կալաւ զԲաբելոն, զկրմանից աշխարհին զմարզպանութիւնն շնորհէր: Դարեհ արքայ յաշխարհէն վտարեաց ինչ[23]: Եւ այն ամենայն միարան է եբրայակիր գրոցն[24]:

Ի Դանիելի պատմութենէն զնաբուքոդոնոսորայ պատմի, թէ զիւրդ եւ որդունակ[25] անկաւ ի մտաց: Իսկ եթէ Ցունաց մատենագիրքը կամ քաղդեացիք զախտն բարեբերն[26], եւ յաստուածոյ կալեալ ասեն զնմանէն[27], եւ աստուած անուանեն զմոլութիւնն՝[28] որ եմուտ ի նա կամ զդեւ ինչ՝ որ եկն ի վերայ նորա, չեն ինչ զարմանք: Քանզի այս իսկ եւ բարք են նոցա՝ զայնպիսի ինչ զամենայն յաստուած սահմանել[29], եւ աստուածս զդեւս անուանել: Զայս ամենայն Աբիդենոս:

Ը.

Ի Յովսեպայ յառաջին ևսխենաց պատմութենէն զնաբուքոդոնոսորայ:

Ճառեցից, ասէ, այժմիկ զառ ի քաղդէացւոց[1] մի ըստ միոջէ զմէնջ գրեալսն եւ զպատմեալս. յորս կայ բաղում միաբանութիւն եւ առ այլ եւս մեր գիրս[2]: Եւ վկայ այսոցիկ Բերոսոս է, այր քաղդէացի յազգէ,

[21] Բռնաւրինեան օրհասիւ, (գն. Θεαίῳ μόρῳ,) բռնական մահուամբ:

[22] Բարձ, հոս՝ գահ, պատիւ:

[23] Այս ինքն՝ Դարեհ Թագաւորն երկրէն մաս մի յափշտակեց, իրեն առաւ:

[24] Եբրայեցերէն, եբրայեցերէնն, Եբրայեցւոց քով գտնուած:

[25] Զիւրդ եւ որդնանալ, նոյնանշան եւ աւելագրութիւն: — Անիւ է հոգւոյ, խելքը կորսընցուց:

[26] Բարեբերել, պատրուակել, աղուոր երեւցընել:

[27] Այս ինքն՝ Եւ կ'ըսեն թէ ինքը Աստուածմէ բռնուեցաւ:

[28] Մոլութիւն, կատաղութիւն, մոլեգնութիւն:

[29] Զայնպիսի ինչ զամենայն յաստուած սահմանել, ամէն այնպիսի բաներն աստուածացընել:

---

[1] Զառ ի քաղդէացւոց գրեալսն, տես 2, Ծան. 33:

[2] Մերոց գիրս, մեր

եւ երեւելի յամենեսեան՝ որք զնորատուռ (եւ) զնմաստու-
թեամբ գային[3]. քանզի եւ զաստեղագիտութեանն
մատեանս, եւ որ ինչ ի քաղդէից[4] ճարտարութիւն
իմաստութեան պատմէր, նա եհան ի ցունաց լեզու[5]:

Նոյն իսկ[6] Բերոսոն մտագիւր զհետ երթեալ
առաջնոցն մատենից՝ վասն ջրհեղեղին եւ բնաջինջ
մարդկան ապականութեանն լինելոյ[7] զնոյն ձեւ[8] ըստ
Մովսիսի պատմութեանն վիպագրեաց. եւ վասն ար-
կղակերտ տապանին[9] որով Նովքոս[10] նախնին մերոյ
ազգիս[11] ապրեցաւ, եւ երթեալ դադարէ ի գլուխս
լերանց Հայաստան աշխարհին[12]: Եւ ապա մի ըստ միոջէ ի նովքայ համարեալ, եւ զնոցին ժամանակն յաւ-
ելեալ, ի նաբուպաղոսորս ի Բաբելոնի եւ քաղդէա-
ցւոց թագաւորն եկեալ հասանէ. եւ զնորա զիրս եւ
զարուեստիւնս[13] պատմեալ, ապա ասէ՝ թէ յոր իրս եւ
յինչ միտս առաքեաց յերկիրն եգիպտացւոց, եւ ի
մեր աշխարհս[11] զիւրուրեան[14] որդին Նաբուկոդրոսորոս
յամախագունդ զօրօք՝ բազմատարած բանակօք[15]:
Քանզի ազդ լինէր նմա՝ թէ յապստամբութիւն մտա-

փակ· Միաբանութիւն ընդ դիրս: — Եւ առ այլ էս. տես Ա· 8, Ծան. 14:

[3] Գալ (գնբ. գալ), զգաղիլ· տես Բ· 5, Ծան. 8:

[4] Այս ինքն՝ ի քաղդէացւոց կամ ի քասդեից:

[5] Հանել (ի ցունաց լեզուն), (յունարէն) թարգմանել:

[6] Նոյն իսկ, նոյն, նոյն ինքն:

[7] Այս ինքն ըստ յն· վասն ջրհեղեղին եւ նուաւս մարդկանն բնաջինջ ապականելոյ:

[8] Ձնդն չէ, նոյն կերպով:

[9] Արկղաւիբրդ գոգան· յն· միայն λάρναξ, արկղ:

[10] Նովքոս, Նոյ:

[11] Մերոյ ազգիս, ինչպէս միւս-
չեւ հիմայ անհամար տեղերէն
տեսանիք՝ ս յօգը գոյականին
վրայ կը գրուի եւ ոչ թէ
առացականին. իսկ մերոյս ազ-

գիս, էմոմ սրդէ, էմ սրդէայ, եւայլն, երկրորդական հեղինակներուն սովորական է:

[12] Հայոցաց, Ցառնագան, ընաիր նախնեաց մէջ մինակ չեն գործածուիր, հապա կ'ըսուի, Հայոց, Ցառնոց աշխարհ· Հայոցաց աշխարհ· կամ Հայ, Ցան:

[13] Բազմամանկներուն ի վերջաւորութիւնը — ի կը փոխուի կամ կը կորսուի: Այսպէս է, Աբասնիեան· անթիզանոնիան (տեղ չունենալը)· փերոսիեան· աղասնիեան· այրսնիեան, եւայլն· ըստ յհետնոց՝ արեսնիեան· ազնոսիեան· այրնսիեան:

[14] Իւրուրեան (սրդէ), իւր սեպհական· տես Ջ· 1, Ծան. 36:

[15] Ցամախագունդ զօրօք, բազմագաթանդ բանակօք, նոյնանշանակութեամբ աւելագրութիւն· յն· մեծաւ զօրութեամբ:

բերելոյն բնակիչք աշխարհին, եկեալ հասեալ՝ ամենեցուն շահեալ տիրէր[16]. եւ զամաճարն երուսաղէմի հրձիգ արարեալ եղծանէր, եւ զամենայն զմերազգեայ[17] ժողովուրդն խափտեալ[18] ի Բաբելացւոց երկիրն բնակեցուցանէր: Դէպ եւ պատահարք հասանէին[19] քաղաքին աւերել, տաճարին եղծանել՝ եւ թանատանամեայ ժամանակ[20], մինչեւ ցկիւրոս առաջին Պարսից թագաւոր: Ցիրել, ասէ, Բաբելացւոյն՝ Եգիպտացւոց աշխարհին եւ Ասորւոց եւ Փիւնիկեցւոց եւ Արաբացւոց[21], անցեալ զանցեալ[22] զամենեքումբք արուեստիւնեամբ եւ քաջութեամբ, որ նախ քան զնա քաղդէացւոց եւ Բաբելացւոց թագաւորեցին: Զնոյնս գտակաւ[23] զԲերոսոսի առընթեր կարգեցից՝[24] պէս պայս օրինակ:

Ազդ եղեւ հօրն նորա Նաբուպաղոսորայ, եթէ շահապն նախարարապետ՝ որ կարգեալ կայր ի վերայ աշխարհին Եգիպտացւոց եւ կողմանցն Ասորւոց եւ Փիւնիկասոսն գաւառացն, կապարձս գարձոյց՝ յետս եկայ յապստամբութիւն: Եւ զի չէր ատակ այնուհետեւ ինքն կշտամբել[25], գումարեաց եդ ի ձեռին որդւոյն իւրում Նաբուկոդրոսորայ, որ այնուհետեւ ի չափ իսկ հասակի հասեալ էր[26], մանն ինչ ի

[16] Շահեալ պէրէլ, իշխել, ձեռքի տակ առնուլ:

[17] Մերազգեայ, մերազնեայ:

[18] Խափտիլ (գնդողվուրդ), տեղէն հանել, գաղթական տանիլ:

[19] Դէպ է պատահար՝ հասանէին, պատահեցաւ· (յն· միայն դէպ եղեւ·)

[20] Եօնանասունամեայ ժամանակ, եօթանասուն տարի:

[21] Եգիպտացւոց աշխարհին եւ Ասորւոց··· յն· Եգիպտոսի, Ասորիքի, Փիւնիկէի, Արաբիայի· Տես Բ· 18, Ծան· 8:

[22] Անցանել զանցանել (զանգենէոմբէ), գերազանցել:

[23] Գտակաւ, (գ·) ճշդիւ:

[24] Առընթեր էրբէլ, (յն· παραπλήσιος,) յարել, վրան աւելցընել:

[25] Աս զարդարուն նախադասութեան յունարէնն աս պարզութեամբ է· Եւ լուեալ Հայրն նորա Նաբ· եթէ սատրապն կարգեալ յԵգիպտոս եւ ի տեղիս շուրջ զԱսորւովք եւ զՓիւնիկեաւս, ապստամբ եղեւ յիւրմէ, չկարացեալ ինքն այլ եւս ժոյժ ունել չարեացն··· — վերջին ինչոմբէլ բառը սխալմամբ գրուած է, փակ· ըստ յն· վշտոմբէր լինել:

[26] Ի լոփ հասուիլ հասանիլ, չափահաս ըլլալ:

զօրացն. եւ առաքեաց երթալ ի վերայ: Երթեալ Հասեալ Նաբուկոդրոսորոս՝ խուժք գործեալ[27] տայր պատերազմ ընդ ապստամբին, եւ յաղթէր. եւ զաշխարհն՝ որպէս եւ էր իսկ ի բնէ, անդրէն ընդ իւրեանց թագաւորութեամբ նուաճէր: Իսկ հօրն նորա Նաբուպաղարայ դէպք տային[28] ի նմին ժամու հիւանդանալ ի Բաբելացւոց քաղաքին, եւ վճարել զկեանս[29], թագաւորեալ ամս քսան եւ մի:

Զգաստ լինէր[30] յետ բազում ժամանակաց Նաբուկոդրոսորայ զհօրն վախճանել. կարդէր յարդարէր[31] զերս երկրին Եգիպտացւոց եւ զայլոցն աշխարհաց, եւ զգերին[32] Հրէից եւ զՓիւնիկեցւոց եւ զԱսորւոց եւ զեգիպտացւոց ազգացն, հրաման տայր ոմանց ի բարեկամացն հարստաբուռն[33] զօրօք եւ զայլ եւս զառ եւ զկահ եւ զկազմած[34] խաղացուցանել[35] ի Բաբելոն: Երթեալ հասեալ՝ գտանէր նուաճեալ զերս ամենայն ի քաղդէացւոց, եւ պահեալ նմա զիթագաւորութիւն՝ որումն աղնուականի ի նոցանէ[36]: Ցիրեր բովանդակ հայրենի իշխանութեան. եւ զդերուցն[37] հրամայն տայր՝ յայնմիւ տեղիս Բաբելացւոց աշխարհին բնակեցուցանել: Եւ ինքն յառէ եւ յաւարէ[38] պատերազմին՝ զմեհեանն Բելայ եւ զայլն ամենայն առատութեամբ զարդարէր. եւ ի բուն քաղաքն եւ այլ եւս արտաքուստ ի ներքս յաւել ջուրք[39]. եւ պնդեր զտեղիսն, զի մի եւս լինիցի հնար պաշարողաց՝ զգետն ի քաղաքն դարձուցանել: Եւ յաւելոյր երիս պարիսպս ներքնոյ քաղաքին եւ երիս արտաքնումն. եւ զկէս պարսպացն ի նիւթածուն[40] աղիւսոյ եւ ի նաւթէ շինէր. եւ զկէսն ի լոկ աղիւսոյ. եւ պատեր ամուսաղոյնս զքաղաքն պարսպօք, եւ զդրունսն զարդարեր դիւցազնօրէնս[41]: Եւ այլ արքունիս մեծ ի հայրենի արքունին շինեալ յաւելոյր. զորոց զչափ եւ զդէղ եւ զազգի ազգի յօրուինածս հազիւ ոք ուրեք եթէ պատմել կարասցէ[42]. բայց այնչափ միայն՝ թէ կարի նորակերտ նորանշան[43] մեծապայծառ եւ չնաշխարհիկ գործ էր, եւ կատարեցաւ համօրէն ի հինգետասան աւուր: Եւ յարքունիսն աշտարակաքարկուէթս[44] բարձրաբերձս հանդերձ մանարձանօք[45] շինեալ յօրինէր. եւ զճակատս կողակացն[46] ի նմանուէթիւն լերանց յարդարէր: Եւ մինչեաց ծառս ազգի ազգիս. եւ գործեաց եւ կազմեաց զանուանեալ բուլաստանսն կախաղանաւ[47], վասն մենչանաց կնոջն իւրոյ ի լեռնային հովասուն վայրաց, որ ի Մարաց աշխարհին հովասուն անեալ էր[48]:

Զայս ամենայն այսպէս վիպագրեաց զայժմու ճառեալ թագաւորէն. եւ եւս բազում ի նոյնս յերբորդում քաղդէական մատենին. յորում պարսաւէ զՑուննաց մատենագիրս, թէ զուր կարծեցին ի Շամի-

[27] Խո՛ռմէ ֆոբֆնել պայր պաբերա՛մ, յն. ճակատեցաւ:

[28] Դեպք պայն (յն. դէպ եղեւ,) հանդիպեցաւ:

[29] Վճարիմ զկեանս կամ վճարիմ ի կենաց, մեռնիմ:

[30] Զգաստ լինէր (նմա զիւթե կամ վառն էրէի), իմացաւ, լուր առաւ:

[31] Կարգել յարդարել, կարգաւորել:

[32] Գերբին կամ գերբուինն, կը գործածուի փիկ. գերեալն:

[33] Հարստաբուռն (զօրի), զօրաւոր. (իբր՝ հարստահ եմ նոսա:)

[34] Եմ զալ եմ գար եմ գնահ եմ գաղմած. մնացած աւարը եւ կահ կարասիքը:

[35] Խաղացուցանել, քշել տանել:

[36] Այս ինքն՝ եւ անոնց ազնուականներէն մէկը թագաւորութիւնն անոր պահած էր:

[37] Զգերեացն, փիկ. վասն գերելոյն, վասն գերելոցն:

[38] Աո եմ ասաբ, նոյնանշան են, աւար, կողոպուտ:

[39] Ցն. որ ան ալ հոս խանգարեալ կ'երեւայ՝ ունի, Զբուն հին քաղաքն եւ զմիւսն եւս արտաքուստ նորոգեաց:

[40] Նիւթածուն, յն. ὀπτός, խորոված, թրծուն, եփած: — Աղեսս, տճկ. տերփիճ:

[41] Դիւցազնաբար, (Ագ.) դիւցազնաբար, մեծագործ կերպով:

[42] Հազիւ ոք ոչ եմ գիմ պատմել կարասցե, փիկ. հազիւ կարէ ոք պատմել:

[43] Նորանշան նորանշան, հրաշալի: Տես եւ բ. 16, Դան. 30:

[44] Աշտարակաքարկուէթս, (անատոյգ բառ.) յն. ἀναλήμματα λιθινα, քարէ ամբարտակներ. թերեւս՝ աշտարակս տարմիղոյ:

[45] Մահարձան, արձան, կոթող:

[46] Կողակ, շինուածքը բանող կապ, պահանգ: — Հովասունն անեալ, զով տեղուանք, փափուկ մեծցած:

[47] Բուսաբուսոն կախաղանաս, կախուած պարտէզ. տես եւ 6, Դան. 6:

[48] Այս ինքն՝ իր կնոջը՝ լեռնային հովանաւոր տեղերու սաստիկ սէր ունենալուն համար:

բամայ Աորեաստանւոյ շինեալ զքաքեղն. եւ զչքնաղ զարմանալին սուտ[49] ի նմանէ գործեալ մատենագրեցին: Եւ զայս զքաղդէացւոց մատենագրութիւն արժանի հաւատարմութեան[50] պարտ է համարել:

Նաբուկոդրոսորոս յետ սկիզբն առնելոյ յառաջագոյն ասացելոյ պարսպին շինելոյ՝[51] անկեալ յախտ հիւանդութեան ի կենաց վճարեր, թագաւորեալ ամս քառասուն եւ երիս:

Ը.

վասն Եբրայեցւոց:

Ընդ քաղդէացիս եւ ընդ Աորեաստանեայս ազգականութիւն խառն է Եբրայեցւոց[1]. վասն որոյ ի դէպ իսկ է անդէն առ նոսին[2] առնել սկիզբն Եբրայեցւոց ժամանակագրութեանն:

Եւ արդ սկիզբն ժամանակագրութեանն՝ առաջին զայն պատմէ՝ զառ ի բարութեանցն վերիսկելոյ[3]. առաջին պատմութիւն կարգէ զազգայ մարդկան. որոյ նախն նահապետ[4] զԱդամ քարոզէ, որ էր համանուն հատարակաց ազգի. զի Ադամ առ հատարակ զնուաւ մարդիկ նշանակէ (յ)Եբրայեցւոց բարբառն: Զորոյ ժամանակ կենաց յետ տարազիր ի դրախտէն լինելոյ[5]

[49] Սուտ, հոս՝ սուտութեամբ:

[50] Արժանի հաւատարմութեան, ճշմարիտ, հաւատալի:

[51] Այս ինքն՝ Նաբուկոդրոսորոս յետ սկիզբն առնելոյ շինել զյառաջագոյն ասացեալ պարիսպն:

---

[1] Փոխ· Եբրայեցւոց ազգականութիւն խառն է ընդ քաղդէացոյց հետ ցեղակցութիւն ունին. — խառն աւելցուցիք ուրեմն. — Այո՝ ազգակցութիւն է: Նոյն կերպով կ'ըսուի՝ ազգ ֆրանսացոց, (խնամութիւն·) — ֆրանսիացիք ենք ազգակ Խառնեցոյ· (Ր· Մակ· ԺԹ· 25:)

[2] Անդէն առ նոսին, անմոռաց անդիմադարձ եղբը, կից:

[3] Հոս ազատագրեալ կոտոր մը կար. Զայն պատմէ՝ որ ըսած ինքոյ լլինելոյ գրէց ի, ես զառի· · · : Միտքն եղած կ'երեւայ՝ Կը պատմէ մեր առեղծուածը եւ (սկզբնական) բարիքներէն զերկուքիլը:

[4] Նախն նահապետ, առաջին նահապետն:

[5] Տարտիղը ի դրախտէն լինելոյ· տես Ր· 12, Ծան· 37: — Օրինակին մէջ՝ ընդոյ:

առաւուածեղէն Ոգին ի ձեռն Մովսիսի պատմէ. եւ կարգ ըստ կարգէ ի նոյն յեռեալ յարէ[6] զնորին յետնոց պայազատացն[7] զհամար, եւ ըստ իւրաքանչիւր հասակաց[8] զժամանակն. որպէս զի ի նմանէ եւ մեզ մարթիցի յեռուլ եւ ի շարի հարկանել[9] զերբայեցւոց ժամանակագրութիւնն: Քանզի յանուանեալոյ Աստուծոյ դրախտին բնակութեան չէ ուժգին հնար զժամանակն նշանակել[10]: Թուի ինձ թէ եւ զարմանալին Մովսէս՝ առաւուածեղէն Հոգւոյն զլաւ իմն բնակութենէ քան զմերոյ աշխարհիս՝ զբազմերան կայանաց[11] զաստուածասէր կենաց ակնարկիցէ. քանզի եւ դրախտ անուանէ զառաջին ազգի մարդկան բնակութիւն. զի էր ի դրախտին Ադամ յանուշակ եւ յերանալից կեանն[12] քան զմարդկան[13]. որով ամենեւին իսկ զամենայն ազգաց մարդկանէ յայտ առնելոյ նշանակէ[14]: Սա էր՝ որ ի դրախտէն անկաւ, եւ յանուշից եւ ի բազմերան կենացն տարագիր գտանէր[15]. եւ անուանեալ կոչեցաւ Ադամ. զորոյ զօրհասական եւ զմահկանացուի կենաց զերծիւ ամաց յԵբրայեցւոց գրոց գտմարեալ՝ եւս յառաջ[16] ի յայնդրդան խառնելոյ, ուստի եւ եբրայական ժամանակագրութիւնն սկիզբն առնէ. յորմէ եւ մովսէսեան գիրքն զայս ձեւ օրինակ ի կիր արկեալ պատմէ:

[6] Ի նոյն յեռեալ յարել, աւելցընել, կցել· յեռեալ աւելացրութիւն է:

[7] Պայազատ, յաջորդ: — Պայազատութիւն, յաջորդութիւն:

[8] Հասակ, հոս՝ դար:

[9] Ի լրէն հարկանել, շարել, կարգաւ դնել: — Օրինակը՝ ի մեզ մարթիցի յեռուլ· · · :

[10] Ցառաջանալոյ Աստուածոյ դրախտին բնակութեան, իմացիր՝ (է) բնակութենէն· այս ինքն՝ Աստուծոյ դրախտ անուանեալ տեղւոյն բնակութեան սկիզբն չի կրնար ժամանակները նշանակուիլ:

[11] Բազմերան (լայնէ), խոստ երջանիկ, երանական (տեղ):

[12] Անուշակ է երանելոյն, քաղցր ու երջանիկ: Փիլ մը եւրը՝ Անոյշ, (դրախտ) երջանկութիւն, վայելք:

[13] Քան զմարդկան, փխ· քան զլեռնա մարդկան:

[14] Փխ· Որով ամենեւին իսկ յայտ արարեալ նշանակէ զամենայն ազգաց մարդկան:

[15] Տարտիղը փոանէմ, աքսորուիլ:

[16] Եւս յառաջ, եւրէն· տես Գ· 2, Ծան· 34:

Եւ եհան, ասէ, ինձ, — յայտ է թէ զառաջին մարդն, — Տէր Աստուած ի դրախտէն փափկութեան, գործել զերկիր՝ ուստի առաւ. եւ եհան զԱդամ եւ բնակեցոյց դէմ յանդիման դրախտին փափկութեան:

Քանզի եւ ի մէջ Եբրայեցւոց բազում ինչ չմիաբանութիւն կրի՝[17] անդէն ի նոցունց ըստ նոցին ժամանակացն: Եւ արդ՝ լաւ լինի ի վերայ հասանել փոփոխմանց բանից արանցն ի նոցանէ[18], զի յամենեցունց ընդ միմեանս կշռեալ համեմատութենէն՝ ճշմարիտ գիւտն հասանիցի[19]: Եւ արդ մովսէսեան հինդ դպրութիւնք զաշխարհագործութենէն պատմեն, եւ յառաջ քան զջրհեղեղն կենացս[20], եւ յետ ջրհեղեղին զնախնեացն պատմութիւն, եւ զերբայական պայազատութեանցն եւ զՄովսիսի ի կենացս վախճանելոյ[21]: Այլ ազգ՝ Հրէից յայսօրդիք ունին զիր օրինաց, եւ այլ ազգ Շամրատացւոց՝ որ եկամուտքն էին Հրէից: Նա եւ նշանագիրք իսկ գրոցն Եբրայեցւոց՝ այլ ազգ առ Հրեայս գտանին, եւ այլազունակ[22] առ Շամրատացիս. զոր ճշմարիտ եւ առաջին համարել եւ ոչ Հրէից իսկ պայազատքն ուրանայցեն[23]: Ապա ուրեմն չդոյր ինչ ի միջի նոցա այլակերպութիւն[24] մինչեւ ի նշանագրացն փոփոխումն[25]: Նա եւ ի ժամանակագրութեանն կարի իսկ չմիաբանութիւն գտանի ի մէջ երկոցունց կողմանց, զոր իսկոյն իսկ այժմ՝ առընթերադիր համեմատութիւնս յայտ արարեալ ցուցանիցէ:

[17] Չմիաբանութիւն, անմիաբանութիւն. տես Գ· 14, Ծան· 40: — Նրբ, կայ:

[18] Այս ինքն՝ Լաւ կ՚ըլլայ որ մարգիկներուն կարծեաց տարբերութիւնը՝ նոյն իսկ անոնցմէ իմանանք:

[19] Կշռեալ համեմատութիւն, բազդատութիւն: — Փիլ· Չի ի կշռեալ համեմատութենէն ամենեցունց ընդ միմեանս՝ ճշմարիտ գիւտն հասանիցի, (ձեռք բերուի, հասկցուի:)

[20] Այս ինքն՝ Եւ զկենաց որ յառաջ քան զջրհեղեղն:

[21] Ի ննջեցս վախճանիմ, մեռնիլ:

[22] Այլազգի, այլաճառնակ, տարբեր. նոյնանշանութիւնս պես-պիսութիւն:

[23] Այսինքն՝ Զօրօնք Հրէից յայսօրդիներն ալ յանձն կ՚առնուն ճշմարիտ եւ առաջին համարիլ:

[24] Այլակերպութիւն, տարբերութիւն, զանազանութիւն:

[25] Այս ինքն՝ Մինչեւ գրերնուն փոխուելուն ժամանակը:

Բայց միայն յունարէն թարգմանութեանս տուչութիւն՝[26] ի հրեականէն իւիք իւիք կարի իսկ այլակերպ է. բայց ի Շամրատացւոց յերբայականէն ոչ կարի, այլ մինչեւ ցջրհեղեղն չմիաբանէ. բայց անտի մինչեւ ցԱբրահամու տիս միաբան ունի զաւանդութիւնն, որ առ մեզ ընթերցուած է՝[27] եւ թանանիկ արանց Հեբրայեցւոց թարգմանութիւն, յաշխարհին բարբառոյ ի յունարէն լեզու դարձուցեալ· զոր առ Փիլադելփոն պտղոմիէ միաբան համախաօս[28] առանդեալ յԱղեքսանդրացւոց քաղաքին ի մատենակալս[29] դիւանացն եդեալ պահէին փութով յօժարութեամբ: Եւ արդ եդից մի ըստ միոջէ կարգաւ զիւրաքանչիւր գրոցն դրոշմագործութիւն[30]. զի դիւրաւ հասանիցէ խելամուտ լինել[31] այլակերպութեան իւրաքանչիւր գուշակաւոր[32] պատմութեանցն:

9.

Ի Յովսեպեայ՝ զերդաստանէն Ահարոնի տոհմարհն:

Կամիմ այսուհետեւ յայսցանէ փոխել[1] ի փիւնիկեցւոց մատեանսն, որ վասն մերոյ ազգիս գրեցան. եւ զառ ի նոցանէ վկայութիւնսն[2] ընծայեցուցանել: Քանզի կայ պահի առ Տիւրացիս վաղուց իսկ բազում հնոց ամաց արքունական գրեալ[3], եւ մեծաւ զգուշութեամբ պահեալ, զիրաց ինչ՝ որ ի նոցանէ գոր-

[26] Տուչութիւն, աւանդութիւն:

[27] Այս ինքն՝ Մեր քովի օրինակը:

[28] Միաբան համաձօս, նոյնանշան են. — ի, համ. — բան, նօս. տես Բ· 16, Ծան· 30:

[29] Մատենադարան, գրատուն:

[30] Դրոշմագործութիւն, գրութագործ, դրոշմագործ, նշանակելը:

[31] Զի գիւրաւ հասանիցէ խելամուտ լինել, որպես զի դիւրաւ կարող ըլլայ խմացուիլ:

[32] Գուշակաւոր, յայտնի:

---

[1] Փոխիմ, անցնիլ, փոխադրուիլ:

[2] Զառ ի նոցանէ վկայութիւնսն ընծայեցուցանել. տես 2, Ծան· 33:

[3] Գիրեալ, ըստ յն· (γράμματα,) գիրեան, գրութիւններ, գրուածքներ:

ծեցան, եւ զայլոց արուեստանց՝ որ յիշատակաց արժանի իցեն: Ցորս գրեալ է թէ տաճարն Երուսաղէմի շինեցաւ ի Սողոմոնէ արքայէ կանխագոյն ամօք հարիւր քառասուն եւ երիւք, եւ ամսովք ութիւք՝ քան զշինել Տիւրացւոց զկարքեդոն:

Մատենագրեցաւ առ ի նոցանէն ոչ խառնիխուռն ինչ տաճարին մերոյ շինուած: Քանզի Իրմոս արքայ Տիւրացւոց բարեկամ (էր)[4] մերոյ արքային Սողոմոնի, հայրենի բարեկամութիւն ժառանգեալ: Սա առաւացեալ գործակից[5] շինուածոյն Սողոմոնի ի վայելչութիւն տաճարին լեալ, նպաստ[6] տայր Հարիւր քան տաղանտ ոսկւոյ, հատանել զգեղեցիկ գեղեցիկ առաղձս ի լեռնէն՝ որ Լիբանոս անուանեալ կոչի, ի յարկս շինուածոյն առաքեալ: Եւ պարգեւ ընդ պարգեւի շնորհէր նմա Սողոմոն հանդերձ բաղում իրօք, եւ վայրս ինչ ի Գալիլեացւոց աշխարհին՝ որ[7] քարուղային կոչի. եւ առաւել ի բարեկամութիւնն՝ իմաստութեանն ցանկութիւն ածէր զնոսա[8]: Քանզի առակս միմեանց առաքէին, եւ առեղծուղ[9] հրամայէին. եւ ամենագոյն այնոքիւք Սողոմոն էր, եւ ի բազում այլ իրս իմաստնագոյն: Գտանին եւ այժմ իսկ առ Տիւրացիս բազում թուղթք ի թղթոցն[10] զոր նոքա առ միմեանս գրէին: Եւ զի ոչ իմ ինչ[11] բանք յօդուածոյք են զՏիւրացւոց մատենագրութենէն[12], ի միջի կացուցից վկայ վաւերական՝ զայր մի ի փիւնիկացի պատմութենէն հաւաստեալ լեալ հաւատարիմ՝

[4] Էր աւելցուկնք ըստ յունին:

[5] Առաջնորդ գործակից, (ին. συμφιλοτιμούμενος,) առաւատձեռնութեամբ գործակից եղած:

[6] Նպաստ, օգնութիւն:

[7] Օրինակին մէջն էր՝ ոբ:

[8] Այս ինքն՝ Չիրենք բարեկամացընդունն աւելի իմաստութեան սէրն էր:

[9] Առեղծել, հանելուկը մեկնել, լուծել:

[10] Բազում խօսքիւ ի խղճոյն, ին. (πολλαὶ τῶν ἐπιστολῶν,) բազմօք ի թղթոցն: Տես 4, Ծան. 3:

[11] Եւ զի ոչ իմ ինչ. տես Ջ. 11, Ծան. 29:

[12] Ցօդուածեալ, կցկցեալ, յարմարցուած: — Այս ինքն՝ Եւ թէ Տիւրացւոց մատենագրութեան վրայ ըստ ինքնին իզմէ յարմարցուած խօսքեր չեն:

զՊիռոս: Սա ի Փիւնիկեցւոց պատմութենան գրէ զայս դոյն օրինակ[13]:

Ի վախճանել Աբիբաղու՝ որդի նորուն Իրոմմոս թագաւորեաց: Սա յարեւելից կողմանէ քաղաքին լեր արկեալ[14] մեծագոյգ ղբաղաքն. եւ զողոմպիական դիցն Արամազդայ զմեհեանն՝ որ ուրոյն կայր ի կղզւոյն, լեր արկեալ միջոցի տեղւոյն՝ խառներ ի քաղաքն[15]. եւ ոսկի նուիրական պատկերօք[16] զարդարեաց: Ելեալ ի Լիբանան լեառն մայրեւորօք[17] փայտս կոտորէր ի շինուած մեհենացն: Զբունացելոյն[18] Երուսաղէմացւոց զՍողոմոնէ ասէն առաքեալ առակս առ Իրոմմոս. եւ ի նմանէ առակս առակաց[19] առնուլ արժանի առնել. եւ որ չկարճիցէ առեղծուլ՝ առեղծլեացն[20] ինչս տուժիցէ: Ցանձն առեալ Իրոմմոյ եւ ոչ լեալ բաւական առեղծուլ զառակսն, բազում ինչ յընչից ի պատժոց տուժս ծախեալ: Անդ գպիր ոմն Աբդամոնոս անուն՝ այր կորովի, զարկեալ առասպելսն Սողոմոնի լուծանել, միանդամայն եւ այլ եւս առ նոյն արկանել[21], զորս չառեղծոյր Սողոմոն, եւ բազում ինչ Իրոմմոյ տուժէր:

Դիոս սայապէս զայս օրինակ՝[22] զբանիցս որ ի մէնջ ասացան, վկայեաց: Այլ ի սոյն ածեալ յաջընցից եւ զՄենանդրոս զայր եփեսացի. քանզի եւ նա զիւրաքանչիւր թագաւորութեանցն զերս եւ զարութիւնս գրեաց՝ զՑունայց եւ զՆայոնայց, իւրաքանչիւր աշխարհաց մատենագրութեանց՝ փութացաւ

[13] Ջայս ինչ օրինակ, այսպէս. տես 6, Ծան. 8:

[14] Էր արկանել, (ծովը) լեցընել:

[15] Այս ինքն՝ Մէջտեղն եղած միջոցը լեցընելով մեհեանը քաղքին հետ միացուց:

[16] Նուիրական, սրբազան: — Ոսկի նուիրական պատկերօք, ըստ ին. ոսկիզէն նուիրական պատկերօք:

[17] Մայրեւոր, փայտ կտրող. տես եւ մայրեւորութիւն, Բ. 12, Ծան. 19:

[18] Զբունացելոյն, ին. τοῦ καταγωνίσαντος, կ'ինմացուի՝ իշխող, թագաւորող, տես եւ 14, Ծան. 4:

[19] Առակս առակաց, իմացիր՝ Առակս ընդ առակաց:

[20] Առեղծլեացն, ին. ἑαυτῷ λύσαντι, լուծողին. տես Ա. 17, Ծան. 7:

[21] Առակս արկանել, առակ զըուցել:

[22] Այսպէս զայս օրինակ, ին. μόνα οὕτω, այսպէս:

զանցնիւր[23] վիպասանութիւնս ուսանել: Գրէ եւ սա զՑիւրացւոց թագաւորաց. եկեալ հասեալ Յիրովմոս՝ գրէ զայս ձեւ օրինակի:

Ի վախճանել Աբիբաղոս՝ պայազատեաց զԹագաւորութիւնն՝ Նորուն որդի Իրովմոս, որ եկեաց ամս յիսուն եւ երիս եւ թագաւորեաց ամս երեսուն եւ չորս: Սա արկ լեր անջրպետութիւնն՝ որ ընդ քաղաքն եւ ընդ մեհենին Ուրամազդայ էր, եւ ոսկի սիւն նուիրական ի մեհենին Ուրամազդայ կանգնեաց: Երթեալ ընդ մայրեւորս՝ կատարեաց ի լեռնէն որ կոչի Լիբանոս՝ մայրս[24], ի շինուած մեհենիցն յարկայ: Քակեալ զառաջին մեհենանն՝ շինեաց զառաճարն Հերակղեայ եւ զԱստարտեայ. նախ կանգնեաց զՀերակղին ի Պերիտոս ամենեան, (եւ ապա զԱստարտեայն:) Զօրաժողով լինէր եւ ի վերայ Ցիտոյացւոց, որք յետս կացեալք[25] չկամէին ընդ Հարկաւք մնանել, նուաճեալ միւսանգամ անդրէն յինքն գարձուցանէր: Առ սուրբ էր կրտսեր որդին Աբդեմմոնայ, որ միշտ յաղթէր առակաց՝ զոր դնէր առաջի Սողոմոն արքայ Երուսաղեմացւոց:

10.

Քովհանայ ի Պաւնեթովմի գրոցն:

Սկիզբն արարից նախ գրոյն (յ)Եգիպտացւոց դպրութեանցն: Զնոցայն իսկ չէ պարտ աւանդել. բայց Մանեթովն այր եգիպտացի յազգէ, ի յունական խրատու[1] վարելեալ, որպէս յայտ իսկ է, գրեաց յԵլլադական բարբառ զիւր գաւառական պատմութիւնն, ի մեհենական պատմութեանցն, որպէս ասէ ինքն,

[23] Խոթոթանչիւր մատենագրութեանց պճնանիւր վիպասանութիւնս. տես Ա. 8, Ծան. 11:

[24] Փխկ. Երթեալ ընդ մայրեւորս կատարեաց մայրս իլեռնէն՝ որ կոչի Լիբանոս:

[25] Ցետս իւլ, չհնազանդիլ, ապստամբիլ: Կ'ըսուի նաեւ՝ յետս իւլ յոգւոց մերոց ի հեն:

---

[1] Խրատ, հոս՝ (παιδεία,) կրթութիւն, դաստիարակութիւն:

թարգմանեալ: Եւ բազում իւիք[2] զերոդոտեայ յանդիմանէ առ անգիտութեան զեգիպտականն ստելոյ: Եւ այս իսկ Մանեթովս յառաջնում եգիպտականացն[3] գրէ զայս ձեւ օրինակի զմինչ:

Եգիպ առքնթեր եւ զբանան իսկ նորա. որպէս եւ նորա իսկ զնա ածեալ վկայ: Պատուական անուն[4]. առ նովաւ Աստուած՝ չդիտեմ զիարդ՝ զայրացեալ. եւ նորանշան[5] յարեւելից կողմանց՝ մարդոց վատանշանաց յազգէ[6], առեալ համարձակութիւն՝ յաշխարհն ապատակեցին. եւ դիւրաւ եւ անչան պատերազմաւ[7] առին զնա համօրէն. եւ զիշխանան ձերբակալ առնէին[8]. եւ զմեհենաս դիցն ի վեր կործանէին[9]. եւ ընդ ամենայն բնակիչս աշխարհին առաւել թշնամութեամբ վարէին. եւ զոմանց զորդիս եւ զկանայս ի ծառայութիւն վատարանդէին[10]. եւ զլուխ ամենայնի՝[11] եւ թագաւոր եւս մի յինքեանց կացուցանէին, որում անուն էր Սիղիտիս. եւ նա երթեալ հասեալ ի քաղաքն Մեմփիացւոց՝[12] զվերին եւ զներքին[13] աշխարհն ի միմեանց բաժաներ. եւ առաւել զարեւելակողմնն ամրացուցանէր: Գիմեալ ի վերայ Ասրեասանեաց՝ որ

[2] Օրինակը՝ քաղամ նիւթ: — Այս ինքն՝ Եւ կը ցուցընէ որ Հերոդոտոս եգիպտական բաներու վրայ տգիտութեամբ շատ ատած է:

[3] Ցառաջնում եգիպտականացն, զօրութեամբ կ'իմացուի յառաջնում մարդկին եգիպտականացն (եգիպտական իրաց):

[4] Ցոյնն աս կտորս այսպէս ունի. Եղեւ մեզ թագաւոր Ցիմասա անուն. — իսկ Թարգմանիչը Թէմաօս յատուկ անունը՝ իբրեւ թէմաօս, պատասխան առած է:

[5] Նորանշան, իմացիր՝ յանկարծ: Ցն. παραδόξως (նորանշան՝ անակնկալ կերպով) մակբայն իբրեւ παράδοξοι, ած. առնուած է:

[6] Մարդոց կամ մարդկան վատանշանաց. օրինակին մէջ՝ մարդ վատնշանաց յազգէ: — Վատանշան յազգէ (փխկ. ազգաւ), վատազգի, անտոհմ, աննշան:

[7] Անչան պատերազմ, յն. Առանց պատերազմի:

[8] Ձերբակալ առնել, բռնել:

[9] Ի վեր կործանել, իմացիր՝ հիմն ի վեր կործանել, փլցընել, կործանել:

[10] Վատրանդել ի ծառայութիւն, գերի բռնել, առնուլ տանիլ:

[11] Գլուխ ամենայնի, վերջապէս:

[12] Քաղաք Մեմփիացւոց, յն. Մեմֆիս. տես Բ. 18, Ծան. 8:

[13] Ներքին, հոս՝ տոորին:

յայնժամ Հոյակապքն էին, ի ցանկութիւն մտաբերէր յայսպիսի թագաւորութեանն վերայ ասպատակ արձակել[14]: Գտեալ օրինօք զԵթիոպիսեւ քաղաքն Հոյակապ[15], որ կայ յարեւելից կողմանէ Ռուբաստեան գետոյն՝ որ կոչէր վասն իրիք առաջին դիւցազանութեան՝ Աւարիմ[16], զոյն շիներ եւ պարսպովք ընդարձակագոյն գործեր. եւ բնակեցուցանէր ի նմա բազում ազատազնս քան եւ չորից բիւրուց արանց ի պահպանութիւն. յոր ի ժամանակս ամարայնոյ եւութի գայր. ոռճիկս եւ պարգեւս բազմաց շնորհէր. եւ ազատազէնս զինուք[17] յահ եւ յերկեւղ արտաքնոյն՝ անդ առեալ հանդէս արարեալ կրթէր[18]. ուրեւալ ամս հնգետասան վախճանէր ի կենաց:

Ցետ սորա երկրորդ[19] թագաւորեաց ամն քառասուն եւ երիս, որ անուանեալ կոչէր Բանան: Ցետ որոյ այլ ոմն Ապաքնան՝ ամս երեսուն եւ վեց եւ ամիսս եւեթն. եւ ապա Ափովխ՝ ամս վաթսուն եւ մի. եւ Ասան ամս չիսան եւ ամիս մի: Ցետ որոյ ամենեցունն եւ Ասէթ՝ ամս քառասուն եւ հինն եւ ամիսս երկու: Եւ սոքա վեցեքեան ի նոցանէ են նոցա նախիշխանք[20], որ կապուտ կողպոտ միշտ զաշխարհն առնէին. մնասուանդ զի զղաղմ եւ զզուակ[21] իսկ Եգիպտացւոցն ընդել ջանային. եւ կոչէր համօրէն ազգն նոցա Հիկկուսին[22], այս ինքն թարգմանեալ կոչն թագաւորք Հովիւք: Քանզի Հիւկն յազնիւ լեզուն Եգիպտացւոցն՝ թագաւոր նշանակէ. եւ Ոսսոն Հովիւ է, եւ Հովիւք[23]

[14] Ասպատակ արշաւել, ասպատակաւոր խաւարել:

[15] Ցոյն այսպէս ունի. Գտեալ ի գաւառին Սայիսէ՝ քաղաք մի Հոյակապ: — Ցն. νομός (գաւառ) բառը, հմմ. νόμος (օրէնք) կարգացուեր է:

[16] Այս ինքն ըստ յն. Որ կոչէր ի հին ինչ դիւցազանութեենէ՝ Աւարիմ:

[17] Սպատազէն զէնք. տես 6, Ծան. 5:

[18] Հանդէս արարեալ իրրեւ, կրթել, վարժեցընել. (յն. γυμνάζων, կրթելով:)

[19] Երկրորդ, ըստ յն. (ἔτερος) միւս ոմն, այլ ոք:

[20] Նախիշխան, կամ նախ իշխան, առաջին իշխանք:

[21] Զար է զոռակ, ցեղ, սերունդ:

[22] Գրչի սխալ կ'երեւայ փոխ. Հիւկուսոս:

[23] Օրինակին մէջ՝ եւ Հովիւք է ըստ . . . :

ըստ Հասարակացն խառնաղանճն խօսից. եւ ընդ միմեանս յօդեալ՝ լինի Հիւկուսոս: Բայց ոմանք ասեն զնոցանէ՝ թէ Արաբացիք էին: Իսկ յայլում օրինակի ոչ թագաւորս նշանակէ Հիւկն յորջորջմամբ, այլ՝ նմին հակառակ՝ գերիս եւ Հովիւս յայտ առնէ. քանզի Հիւկն դարձեալ եգիպտացերէնն, եւ Հակն թանձրացեալ այնփիւն[24] հանդերձ՝ գերիս իսկ յայտնի նշանակէ: Եւ այս իսկ առաւել հաւանութեան թուի ինձ, եւ յանկ[25] ի հին պատմութիւնն: Ջսոցանէ, որ մի ըստ միոջէ անուանեցան թագաւորք[26], եւ զհովուացն կոչեցելոց, եւ զայլոց ի նոցանէ՝ ունել[27] ասէ զԵգիպտոս ամս մետասան ընդ հինգ հարիւրով[28]:

Ցետ այնորիկ ի Թեբայեցւոց եւ յայլոց Եգիպտացւոց թագաւորաց՝ յառնել, ասէ, ի վերայ հովուացն սաստիկ պատերազմ եւ բազմաժամանակեայ[29], առ թագաւորով[30] որում անուն էր Միսփրագմուտոսիս, մնանելոյ ի պարտութիւն հովուացն՝ յայլմէ ամենայնէ Եգիպտոսէ անկանել[31], ամրանալ ի տեղի ինչ, որոյ չափ բիւր արտաւարի գետին էր. եւ անուն կոչէր տեղւոյն Աւարիս:

Զամենայն զայս՝ ասէ Մանեթովն[32] մեծաւ եւ սաստիկ պարապաւ պատեալ հովուացն. զի զկնի եւ զկազմած զամենայն յամրի ունիցին[33], եւ զառ եւ

[24] Թռնդրացեալ ոտիք, այս ինքն ըստ յն. ուղղագրութեան (ά) հ եւ ա:

[25] Ցանկ (ի պատմաբնէնն), յարմար, պատշաճ:

[26] Փխ. Զնոսա թագաւորացս կոչեցանէ որ մի ըստ միոջէ անուանեցան (եւ) զհովիս կոչեցելոց:

[27] Զսոցանէ, եւ զհովուացն իշխելոց . . . առնել ասէ զԵգիպտոս. տես 2, Ծան. 25:

[28] Մէթռուան ընդ հինգ հարիւր տասնամեակ:

[29] Փխ. Ցառնել, ասէ, ի վերայ հովուացն պատերազմ սաստիկ եւ բազմաժամանակեայ:

[30] Թագաւորով, անուամբ գործիական՝ փխ. Թագաւորաւ:

[31] Ցայլէ ամենայնէ Եգիպտոսէ անկանել (առ), (կ'ըսէ որ) Եգիպտոսի միւս ամէն կողմերը կսրսընցուցին:

[32] Օրինակին մէջ՝ Զամենայն ցայսմանէվը. ըստ յն. ուղղագինք:

[33] Ցամրի առնել, ապահովցընել:

զաւար անձանց պահիցեն: Միսիթրադատեայ որդին Թամոխոս ձեռն ի գործ արկեալ՝ ի պաշարուն եւ յարդել արկանել[34] զնոսա, եւ նեղել սաստիկ. քաւառատուն եւ ութ բիւր սպառազինեալ շուրջ զպարսպովքն դարանակալ նստեալ[35], իբրեւ չլինէր գամադիտ պաշարմանն[36], պատգամաւորս լինէր[37] դաշինս կռէր՝ թողուլ զերկիրն Եգիպտացւոց, յուպեհ յոլոկամ[38] առանց վնասու[39] գնալ: Եւ նոքա վստահ ի դաշինն՝ խաշամբք եւ տամբք, կահիւ եւ կազմածով խաղային՝ ոչ ինչ սակաւագոյնք քան զքսան եւ չորս բիւրս սպառազինեալ, յերկրէն Եգիպտացւոց ընդ անապատն դէմ եդեալ տարադէմ[40] յԱսորեստան[41] գնային: Զահի հարեալ ի բազմամբոխ զօրացն Ասորեստանեաց՝ վասն յայնժամ նոցա զաշխարհն Ասիացւոց ունելոյ[42], յոր[43] այժմ Հրէաստան կոչի, քաղաք շինեցին՝ որ զայնչափ բիւրս մարդկանն բաւական լինէր տանել. եւ անուն քաղաքին Երուսաղէմ կոչէին:

[34] Ի պաշարումն եւ յարթել արիանել, պաշարել:

[35] Դարանակալ նստիլ, յն. պաշարեալ (զպարիսպն):

[36] Զլինէր գամադիտ պաշարմանն, պաշարումը չկրցաւ յաղթողնել:

[37] Պատգամաւորս լինել, պատգամաւորի ձեռօք խօսակցիլ:

[38] Ցուպեհ յոլոկամ, (ձ.) նոյնանշան են. ուզած տեղը, ախորժած կողմը:

[39] Առանց վնասու, յն. ἀβλαβεῖς, անվնաս. տես Ե. 2, Դան. 3:

[40] Դէմ եդեալ տարադէմ քաշել, դիմել երթալ. տես Գ. 18, Դան. 35:

[41] Ասորեստան, ըստ յն. Ասորիք:

[42] Փակ. Վանունելոյ յայնժամ նոցա զաշխարհն Ասիացւոց (յն. զԱսիա). տես Ա. 3, Դան. 3:

[43] Ցոր, իմացիր՝ անդ սոր:

11.

Մովսէս եւ Աղեքսանդրոս:

Պաղոմէի երկրորդի Եւերգետի՝ լինին ի կղեոպատրայ երկու որդիք, կոչեցեալ Պաղոմեանք[1]. որոց երեցին Սովսէր կոչէր, եւ կրտսերն՝ Աղեքսանդրոս: Թագաւորէ նախ երեցին՝ ի մօրէն մատուցեալ ի թագաւորութիւն[2]. Համարէր թէ նա ինչ հպատակագոյն իցէ. մինչեւ ցժամանակ ինչ սիրեր[3] ի մօրէն: Իսկ զվերջերորդ ամաւ իշխանութեանն՝ զարթեկամն հօր եւ մօրն[4] կոտորեաց. վասն անագորոյն մտաց[5] ընկերացաւ իշխանութենէն՝ մօրն հրամանաւ, եւ ի Կիպրոս փախստական գնաց:

Զկրտսերն կոչեաց մայրն ի Պեղուսիոս քաղաքէ[6], եւ կացոյց թագաւոր՝ խառն ընդ իւր[7]: Թագաւորեաց կրտսերն առ մարբն[8], յերկոսին ելանելով անուն պետութենէն[9], Կղէոպատրայ մեռանելոյն անուանել[10], եւ Պաղոմեայ Աղեքսանդրի՝ ութերորդ: Միանգամայն եւ զեղբօրն ի չորրորդէ ամէ թագաւորութենէն յինքն առ զժամանակս, յորմէ հետէ Կիպրացւոցն թագաւորեաց. եւ այն առ Կղէոպատրայ իսկ կենդանութեամբ էր սովորութիւն: Բայց՝ միայն յԱղեքսանդրոս յետ մահուան նորա առին սկիզբն պատուոյ նշանք ելանել[11]. ութեւտասան ընդ ամենայն

[1] Կոչեցեալ Պաղոմեանք, Պաղոմէոս կոչուածներ:

[2] Մատուցանել ի ներքոյս բռնիւն, թագաւոր դնել:

[3] Օրինակը՝ պէրէր. փոխեցինք ըստ յունին:

[4] Հօր եւ մօրն, հոս իրրեւ մէկ բառ առնուած ըլլալով՝ յոդը վերջը դրուած է. փակ. Հօրն եւ մօր. (յն. Ծնողացն)

[5] Անագորոյն միտ, (յն. ὠμότητα,) անգթութիւն, տես Գ. 23, Դան. 25:

[6] Օրինակը՝ ի Պեղուսիոս քաղաք, դրինք ըստ յն:

[7] Խառն ընդ իւր, իրեն հետ. (յն. ընդ իւր)

[8] Առ մարբն, մօրը հետ, մօրը տեղը:

[9] Ցերկոսին ելանելով անուն պետութենէն, իշխանութեան անունը (տիտղոսը) երկուքին ալ տուելով:

[10] Անուանել. շատ անգամ անփոփոխ աներեւոյթի կը դրուի, փակ. ըստ գործիականի:

[11] Այս ինքն՝ Ընդ մահուր-

կալաւ զնշանաւոթիւնն, յորմէ հետէ էջ յԱղէքսան-
դրիա· զքսան եւ վեց ամ թագաւորել անուաներ[12]:
Ցիննուատաներորդումն՝ ցասումն արարեալ զօրակա-
նացն[13], եւ՝[14] գումարեալ ի վերայ նոցա զօրս յԵգիպ-
տոս· եւ նոքա հալածական առնէին զնա, զօրավարու-
թեամբ Ցիւռոսի՝ որ էր ազգական թագաւորաց:
Նաւամարտիկ լինէին[15] ընդ նմա, եւ փախստական
մնալոցսուր հանէին[16] կնաւն եւ դասերք հանդերձ ան-
կանել[17] ի քաղաք Ալիքիացւոց ի Միրա, ուստի ի
Կիպրոս դէմ եդեալ տարադէմ գնայր· եւ պատերազմ
ի դիմի հարկանէր նմա[18] ի նաւապետէն Քերայ, մե-
ռանէր:

12.

Վասն Ադոնիայ դնելոյ, որ ևս միջոդմեան հրահանգք:

Սակաւ ինչ հարկ է վասն Ադոնին ճառել·
զորոյ ոմանք հետի ժամանակօք զդիր Ադոնին երի-
ցացուցանեն[1]: Նախ քան զՀերակղէս ասէն դնել ի
միոյ յԻդէացւոցն Մատանց[2]. եւ ապա յԱյեթիղեայ
մինչեւ ի հանդէս նորին որդւոց[3]. յորմէ ազոնի-

նէ եւրբ պատուանուններն
ակսան միայն Աղէքսանդրու
որուիլ:

[12] Ա.յս ինքն՝ քսանուվեց
տարի թագաւորածի անուն
առաւ:

[13] Ցասումն արարեալ զօրա-
կանացն, զինուորներուն դէմ
բարկանալով:

[14] Օրինակը՝ Ե՛ա գումարեալ·
դրինք ըստ յն· Եւ· (ἐξῆλθε.)

[15] Նաւամարտիկ լինել (ընդ
ոմե֊), նաւական պատերազմ
ընել:

[16] Փախստական մազապուր հա-
նել (զո֊), տարնապատ փախ-
ցընել:

[17] Անկանել, փակ· եւ անկա-
նէր· որ գրաբարի յատկու-
թիւններէն է:

[18] Պատերազմ է դէմ հարկա-
նէր նմա, իրեն դէմ պատե-
րազմ բացուեցաւ· — իմացիր՝
է դէմ հարեալ:

---

[1] Երէցացուցանել, կանխա-
գոյն դնել, վեր հանել:— Փիլ·
Զորոյ զդիր (գրուիլը) ոմանք
հետի ժամանակօք երիցացու-
ցանեն:

[2] Ցն. Δάκτυλοι, (մատունք)
հոմ՝ յատուկ անուն է: — Ա.յս
ինքն՝ կ՚ըսեն որ Հերակղէսէն
յառաջ Իդէացի Դակտեղեան-
ներէն մէկը հաստատեց:

[3] Ա.յս ինքն՝ Մինչեւ իր որ-

ստայքն Ադրեստայք կոչէին, այսինքն ոխորիմք[4]:
Յետ որոյ՝ որդւոյն Նորա Եպիոնի, եւ ապա Էնդիմիոնի,
եւ ըստ նմանէ Աղէքսիոսի, եւ ապա Ոլիմպիադեայ լի-
նել վերակացու զոհիցն: Յետ որոյ Պեղոպայ ի պատիւ
Հօրն մատուցանել Արամազդայ[5]: Եւ ապա Հերակ-
ղեայ՝ Աղկմենեայ եւ Արամազդայ որդւոյ· յորմէ տասն
ազգ ասէն լեալ:

Բայց ոմանք զբովանդակն՝ երիս ասէն միջեւ
ցԻփիտոս, որ նորոգեաց զԱգոնն: Սա էր Հելլացի, եւ
հանդերձապետ Ելադացւոց աշխարհին, կամեցաւ
ցածուցանել զմարտս քաղաքաց, ի բնաւ իսկ Պեղո-
պոնեսոյ առաքել տեսողս[6], որք ուսանիցին զցածնուլ
զրգռելոցն պատերազմաց[7]: Ի դիմի հրամանք ինչ
այսպիսիք[8] Պեղոպոնէսացւոց· Մտէք ի մեհեանն եւ
զոհս մատուցէք. եւ հնազանդ լերուք ամենայնի՝ զոր
ինչ իղձքն[9] ձեզ հրամայն տացեն: Եւ Հելլացւոցն
այսպիսի ինչ նախիղձիկս բարբառեալ[10], թէ Հելլա-
ցիք, որ զՀարցն նախնեացդ օրէնս հաստատուն պա-
հեալ՝ ապրեցուցէք զաշխարհդ ձեր, զբաւ արարէք
պատերազմաց· զամօրէն բարեկամութիւնն[11] ընդ
Ցոյնս կալայք· մինչ ի ոծնս տարեկանաց եկեսցէ ու-
բախութեանն տարեկան[12]:

Եւ վասն այսորիկ Իփիտոս պատուիրեաց դաշ-
նաւորութեամբ հեռանալ ի պատերազմաց, եւ ուսել
զիւրաքանչիւր խաղաղութեան կատոր[13], հրաման ա-

դացը հրապարակ ելլելը, հան-
դիսանալը:

[4] Ոխորիմ, ըմբիշ:

[5] Ա.յս ինքն՝ Որմէ եւրբ Պե-
ղոպոս՝ հօրը պատուոյն համար
Արամազդին ընծայուեցաւ:

[6] Տեսող, դիտող, քննիչ:
— Ի բնաւ իսկ Պեղոպոնեսոյ,
բոլոր Պեղոպոնէսէն:

[7] Որպէսզի զրգռուած պա-
տերազմներուն երբ դադրելքը
(պատգամ մը) իմանան:

[8] Ի դիցն հրամանք (պատ-
գամ) ինչ այսպիսիք, իմացիր՝
Է՛լանէին:

[9] Իղձ, զուարճութիւն ը-
նող, զուարճ:

[10] Նախիղձիկս բարբառել, նա-
խագուշակել:— Ա.յս ինքն՝ Եւ
Հելլացւոց աս բանը նախա-
գուշակեց:

[11] Համօրէն, հոմ՝ հաստա-
կաց, ընդհանուր (բարեկա-
մութիւն):

[12] Մինչ ի ոծնս տարեկանաց . . . , ըստ յն· Մինչեւ
հնգամեայն (եկեսցէ ցանկալին
տարեկան):

[13] Կոտոր, պատառ:

ուեալ ի Հերակղեայ՝ ձեռնամուխ ի միմեանս ոչ լինել[14]: Եւ զԱգոնն կատարէր Իփիտոս Լիկուրգաւ հանդերձ, որ էր յազգէ Լակեդմոնացւոց· ի Հերակղեայ երկոքեան իսկ էին. եւ յայնժամ ստադիոն[15] միայն մրցութիւն էր. եւ ապա յետոյ եւ այլ եւս գուպարածքն[16] մի ըստ միոջէ յաւելան:

Բայց Արիստիդոմաքեանք Հեղեացիք պատմեն, որպէս թէ ի քսաներորդէ եւ յերեսներորդէ ողոմպիադէն՝ Իփիտոսէն, կարգեցաւ Ագոնն եւ յաղթութիւնն. եւ ուստիք չգրեցաւ[17] առ ծուլութեան առաջնոցն: Բայց ի քսաներորդում ողոմպիադին յաղթեալ ի ստադիոն Կուռիբոս Հեղեացի՝ նախ գրեցաւ. եւ այն առաջին ողոմպիաս[18] կարգեցաւ, յորմէ Ցոյնք համարին ղժամանակն[19]:

Զնոյնս զԱրիստիդոմաքեայն պատմէ եւ Պաւղիբոս: Բայց Կաղղիմաքոս ասէ երեքտասան ողոմպիադս անդրեայ մնացեալս Իփիտեայ, ի չորեքտասաներորդումն յաղթել Կուռիբայ: Բայց բազումք ասեն՝ թէ ի հերակղեայ Ադիմեայ յԱգոնին դնելոյ[20] մինչեւ ցառաջին համարեալ ողոմպիադն՝ լինել սմա չորեքհարիւր յիսուն եւ ինն: Եւ ածէն Հերակղացիք հինգամեայ զԱգոնն՝ չորից ամաց ի միջի կատարելոյ[21]:

[14] Ձեռնամուխ լինել (ի գործոնեայ), (իբարու գալ) ձեռք երկընցընել, վերցընել:

[15] Սդատ, (յն. στάδιον,) վազելու ասպարեզ:

[16] Գուպարածք, կռիւ, մրցութիւն:

[17] Իմացիր ըստ յն. Իբր թէ ԻԷ՞ ողոմպիադէն սկիզբ եղաւ ըմբիշներն արձանագրելոյ, այս ինքն՝ յաղթողները· բայց յառաջներըսոչ ոք արձանագրուեցաւ առաջիններուն անհոգութենէն:

[18] Ողոմպիաս կամ ոլիմպիաս. ոլիմպիադ բառին յն. ուղղականն է: Տես 2, Դան. 38:

[19] Համարին ղժամանակն, ժամանակները կը հաշուէին:

[20] Փակ· ի դնելոյ (ի հաստատութենէն) Ագոնն ի հերակղեայ տղոյ Արիմեայ:

[21] Այս ինքն՝ Հերակղեանք Ագոնը հինգ տարի մէյ մը կը կատարէին, չորս տարի վրայէն անցնելէն ետքը:

13.

վասն Սեղեւկեայ:

Ի մեռանել Գռիպոս Անտիոքայն ըստ ասացեալ ժամանակին՝ Սեղեւկոս Նորին որդի շրջեալ զօրօք՝ բազում քաղաքս նուաճէր: Եւ Անտիոքայ ի վերկենացուց գումարեալ զօրս յԱնտիոք քաղաքէ, եւ տուեալ ճակատս՝ ի պարտութիւն մատնէր. ձիոյ տաբեալ ի մէջ թշնամեացն[1], իբրեւ մօտ յունել առնէին՝[2] զիւր սուր հանեալ զանձն սպանանէր. իսկ թագաւորութիւնն բովանդակ ի Սեղեւկոս հասանէր, եւ ունէր զԱնտիոք:

Եւ ընդ սմա ճակատս տայր որդի Սիզիկենացւոյն Անտիոքոս. իբրեւ խառնուրդք ճակատուցն ի Սիզիկեցւոց աշխարհին լինէր[3], առ քաղաքաւն՝ որ անուանեալ կոչի Մոմիեստիա, յաղթէր Անտիոքոս: Սեղեւկոս փախստական ի քաղաքն անկանէր. եւ հարցանէր ցմարդիկն՝ թէ ճանաչիցեն զնա. իբրեւ լսէր՝ թէ ճանաչեն, թէ գուցէ կենդանւոյն այրիցեն[4], աճապարէր՝ անձամբ զանձն սպանանէր: Իսկ եղբարքն Նորա՝ որ կոչեցան երկուորիք, Անտիոքոս եւ Փիլիպոս, եկեալ հասեալ զօրօք՝ առնուին բռնաբար զքաղաքն. եւ խնդրեին զվրէժ եղբօրն, եւ հիմն ի վեր բրեին[5]: Ի վերայ խաղայր նոցա որդի Սիզիկենացւոյն՝ ի պատերազմ, յաղթէր. եւ ի նոցանէ Անտիոքոս եղբայրն Սեղեւկեայ փախուցեալ ի ճակատուէն՝ յանդուգն ձի ածեալ՝[6] անկանէր խառնիխուռն յԱրոնտէս գետ, եւ ի գրդանս[7] գետոյն սատակէր:

[1] Այս ինքն՝ Ձին զինքը թշնամեաց մէջ տարած ըլլալով:

[2] Իբրեւ մօտ յոնել տանէին, երբ որ զինքը բռնելու վրայ էին: — Ուրիշ տեղ ալ կայ՝ Իբրեւ պաշարեաց զկողմն եւ հնոյ յոնոնալ տրար. (Եփր:)

[3] Խառնուրդք լինէր, փակ· լինէին:

[4] Թէ կենդանի, չըլլայ թէ:

[5] Հիմն ի վեր բրել, հիմնայատակ ընել, քանդել:

[6] Ձի ածել, ձիավարել:

[7] Գրդանի (ἔκφυσις), յորձանք, ջրոց պոռոյք:

Եւ այսուհետեւ այլոցն գուսպարած կայր[8] վասն թագաւորութեանն, Փիլիպպէ եղբօր Սելեւկեայ եւ որդւոյ Գռիւպեայ Անտիոքայ, եւ Անտիոքայ որդւոյ Սիդկինեցւոյն Անտիոքայ: Ցառաջներորդ ամ հաբիւրորդի եւ թ անասներորդի առաջնորդի ոլիմպիադին սկիզբն արարեալ, եւ զօրս ընտիրս գումարեալ, եւ իւրաքանչիւր մի մի կողմն ունէին զԱսորւոց, եւ տային ճակատս ընդ միմեանս վասն Ասորւոց· մինչեւ ի պարտութիւն մատնեալ Անտիոքայ՝ ի Պարթեւս փախուցանեալ գնայր. եւ յետոյ զՊոմպէոս ի բանի առնէր[9], զի նովաւ դառնայցէ յԱսորիս: Եւ նորա առեալ կառաւ[10] յԱնտիոքացւոց՝ գնմանէ ինչ փոյթ չառնէր, ինքնօրէն աղիկամի[11] զքաղաքն թողոյր:

Արձակեին առ նա[12] զՄենեդաւոս եւ զԼամպոն եւ զկաղիմանդրոս Աղէքսանդրացիք, որպէս զի Պաղոմէի որդւոյ Փիլոմետայ՝ յԱղէքսանդրեայ ի բաց մերժելոյ[13], նա երթեալ թագաւորեսցէ Եգիպտոսի՝ հանդերձ դաւերօքն Պաղոմեայ, եւ նա յախտ անկեալ՝ նեղեալ վախճանէր: Լուծանէր եւ Փիլիպոս որդի Գռիւպեայ եւ Տրիփենեայ դաւեր Պաղոմէի ուԹերորդի՝ յաւագադոյն ասացելոյն. երթեալ կամէր Յեգիպտոս, քանզի եւ զնա կոչեցին յայնժամ Աղէքսանդրացիք յիշանութիւնն. եւ Գաբինոս Ասորւոց իշխան Հռովմայեցի՝ հազարապետն Պոմպէի խափանէր զնէրան: Եւ այսպէս արքունական պայազատութիւնն Ասորւոց մինչեւ ցսոսա եհաս, եւ վախճանեցաւ[14]:

[8] Այս ինքն՝ Ուրիշներըպատերազմ ունէին:

[9] Ի բանի առնել (զոք), թեւլադիր ըլլալ, իրեն հետ միաբանիլ, համոզել:

[10] Կոթաբ, սուակ, դրամ:

[11] Ինքնօրէն, ազնիւ, նոյնանշան են. ազատ, ինքնագլուխ, անկախ. (յն. միայն αὐτόνομος, ինքնօրէն)

[12] Օրինակը՝ առնոտա, դրինք ըստ յն:

[13] Իմացիր ըստ յունական համաձայնութեան. Քեռ կամ ֆռանաւ Պաղոմեայ ի բաց մերժելոյ յԱղէքսանդրեայ:

[14] Վախճանիլ (պայազատութիւն) ,(յաջորդութիւնը) վերջանալ, դադրիլ:

14.

Դիոնիսի Աղիկառնացւոյ յառաջին հռոմայական պատմութենէն:

Ծիրեալ քաղաքէն ամենայն երկրի եւ ծովու, յորում այժմ Հռոմայեցիք բնակեն, հինք ի ժամանակագրաց ասեն, թէ բարբարոսք ունէին՝ Սիկկեղացւոց ազգն անդէն ծնեալ: Բայց յառաջ քան զնոսա՝ ոչ թէ ուրպէս այլք ունէին, եւ ոչ թէ աւեր իսկ կայր[1], չկարէ ոք հաստատութեամբ պատմել: Իսկ յետ այնր ժամանակաց[2] Աբորիգինացիքն կալան, որք բազում ժամանակաց պատերազմ տալով ընդ բնակիչսն՝ առնուն. որք նախ ի լերինս բնակէին առանց պարսպաց ի շէնս ուրեք աստ անդ ցան եւ ցիր[3]:

Եւ յետ նոցա զՊելազասգացւոց եւ զոմանց Յունաց ասեն ունել զերկիրն. որոց զառաջինն Աբորիգինացիս անուանեալ. եւ յետոյ ի թագաւորէն Լատինայ Լատինացիք կոչել, որ առ Եղիսկան պատերազմսն բռնացաւ[4]. իսկ յետ վեցհարիւրամեայ անցանելոյ՝ Ռոմիլեայ շինեալ զքաղաքն եւ մեծացուցեալ, եւ զիրս եւ զօրէնս յաւագութիւն ածեալ: Եւ յայսմ վայրէ անդրէն դարձուցեալ զբանն՝ գրէ զայս ձեւ օրինակի զնոյն բանս:

ԶԱբորիգինացիսն՝ յորոց տիրէ[5] ազգն Հռոմայեցւոց, ոմանք անդամոհն ի յաշխարհէն Իտալացւոց ուրոյն ջոկ[6] ասեն լեալ: Իսկ Իտալիա զբնաւ իսկ զծովեզերն կոչեմ՝ զՅունիոս խորշ, եւ զՏուրբենական ծովն, եւ զերրորդ մասն երկրին՝ զոր Լատինացիքն ունէին: Եւ թարգմանին իշխանք ազգապետք կամ նախածինք. իսկ ըստ այլոց մատենագրաց թափառա-

[1] Եթ ոչ ըի տեւէ իսկ էր, եւ ոչ ալ թէ աւերակ էր:

[2] Այնր ժամանակաց, փոխ. Այնց ժամանակաց:

[3] Նոր անդր ցան եւ ցիր, հոս հոն ցրուած:

[4] Բռնացաւ, յն. (ἐσύνασταυσε,) տիրեց, իշխեց: Տես 9, Ծան. 18:

[5] Իմացիր ըստ յն. Սկիզբն առնէ:

[6] Ոչ ոչ ըէ, զատ ազգ:

կանք կոչին, ի բազում աշխարհայ ժողովեալք. եւ ըստ այլոց՝ Թէ Լիբեացւոց անդր եկք երթեալ էին[7]. եւ (տեղեկագոյնք ի) Հռոմայեցւոց մատենագրաց ասեն, Թէ Ցոյնք էին, ի նոցանէ՝ որ երբեմն ՅԱքայիս բնակեալ էին, բազում ազգօք յառաջ քան զՏրովական պատերազմն անդր Հատուածք երթեալ[8]:

Եւ ի նոյնս յարեալ՝ ասէ, Թէ ճշմարտութեամբ որպէս զիարդ եւ իցէ՝ չէ յայտ. բայց ըստ իմում կարծեաց՝ յայն ազգէ, որ այժմ Արկադեանն կոչին[9], լինել նոցա: Նախ նոցա անցանել ընդ Ցունիոս խորշ ծովուն, եւ բնակել յԻտալացւոց աշխարհին. զորս տարեալ Ինովորի լեհոնացւոց՝ որ էր հինգերորդ Ձէի եւ Փորոնեայ, եւթնեւտասան ազգօք յառաջ քան զտրովական պատերազմ: Ոյինովորեայ ի լերինս բնակեալ, եւ Ոյինովորիա զաշխարհն կոչեալ, եւ զբնակիչսն Ոյինովորիացիս: Որոց յետոյ անուանեալ Իտալացիս յԻտալ թագաւորէ. յորմէ եւ ամենայն իսկ երկիրն Իտալիա անուանեալ: Եւ զԻտալոս փոխանակեալ Մորգեայ, յորմէ Մորգեացիք կոչեցան: Եւ Ոյինովորի եղբօր՝ որոյ անուն էր Պեւկետիոս, ընդ նմին Հատուած եկեալ յԱրկադացւոց աշխարհէն, բնակեալ առ Ցունիոս խորշին. եւ ի նմանէ Պեւկետեանս անուն ազգին կոչեալ: Զայս ամենայն ի կարծեաց ասէ:

Եւ յետ այնորիկ ասէ զՊեղասգացւոց Հատուածից Ցունացն[10] երթեալ բնակեալ յԻտալացւոց կողմանն ընդ Աբորիգինացիս: Իսկ Պեղասգացւոցն՝ նոցին եւ Ցիւռենացիս կոչեալ, եւ ամենայն աշխարհին՝ Ցիւռենիա, յանուն միոյ ուրումն իշխանի նոցա՝ որ կոչէր Ցիւռենոս՝ անուանեալ[11]: Այլ Եւանդրի ուրումն

Փակ. Թէ անդր Լիբեացւոց (յն. Լիգուրիացւոց) եկք երթեալ էին:

Հաստատ երթալ, գնալ կամ գալ, գաղթել:

[9] Փակ. Ցայնմ ազգէ՝ որ այժմ Արկադեանն կոչի:

[10] Առ զՊեղասգացւոցն հաստատիչս Ցունաց, այս ինքն՝ Առ զՊեղասգացւոցն որ Հատուածք էին Ցունաց, երթալ...:

[11] Այս ինքն՝ եւ ամենայն աշխարհին Ցիւռենիա անուանեալ, յանուն միոյ ուրումն...:

յԵլլադացւոց աշխարհէն ի Պաղանտիոս քաղաքէ Արկադացւոց՝ նաւատորմիղ նաւօք[12] անցանել, յետոյ բնակեալ յԻտալացւոց ի նոյն տեղիս, առ որով Հռոմ քաղաքի շինել դիպէր[13]: ՁԱրկադացւոց ասէ զգոյն դպրութիւնն տանել յԻտալիա, եւ զարուեստական տաւղայն նուագարանս. եւ օրէնս եւս դնել նոցա: Եւ յետ նոցա՝ եւ Հերակղեայ այլ յունական նաւատորմիղս տանել ընդ իւր, եւ բնակել ի յառաջագոյն ճառեալ տեղիան: Նախ Սատուռնիոս կոչէր. ուստի եւ ամենայն աշխարհին Սատուռնիա անուանել: Իսկ Հերակղէ լինել անդ որդի՝ անուն Լատինոս. որում եւ Աբորիգինացւոց աշխարհին տիրել. յորմէ Լատինացիք կոչեցան: Եւ ի Լատինայ յանորդի վախճանել՝[14] Էնիայ որդւոյ Անքիսեայ առնուլ զիշխանութիւնն:

15.

վասն Լինեայ յԻտալիա երթալոյն:

Իղիոն, ասէ, առաւ իսկ եւ իսկ ի գլուխ ելանելոյ ամարայնոյն՝[1] եւթնեւտասան աւուրբք յառաջ քան զձմերական փոփոխմունսն[2] լինելոյ՝ ի...[3] Ելափեբոլիոն ամսոյ, որպէս Աթենացիք զժամանական վարսն. քանզի աւելի աւուրբք[4] էին՝ որ զտարին զոյն ընուին՝ յետ փոփոխմանն հինգ աւուրբքն: Իսկ յերեսուն եւ եւթն օր անցանելոյ[5] յառնելոյն, թուի ինձ՝

[12] Նաւատորմիղ նաւօք, այս ինքն՝ գունդս նաւաց:

[13] Իմացիր՝ Իտալիային ան տեղւանքը, ուր որ (եաքէն) Հռոմ քաղաքը շինուեցաւ:

[14] Փակ. Եւ ի վախճանել Լատինայ անորդի:

---

[1] Ի գլուխ ելանելոյ ամարայնոյն, ի կատարել ամարայնոյն. — յունական ոճով սեռական դրուած է:

[2] Փոփոխմանէ, հոմ՝ արեւադարձ: — Փակ. Ցառաջ քան զլինել ձմերական փոփոխմանցն:

[3] Հոմ՝ ամսոյն օրուան թիւը պակաս ունացած կ'երեւայ:

[4] Աւելի աւուրբ, աւելեաց օրեր: — Օրինակին մէջ՝ աւելի աւուրբ:

[5] Ցերեսուն ի իրեն օր անդամնելոյ, փակ. Ցետ երեսուն եւ եւթն աւուրց անցանելոյ:

քաղաքին յանձանձիչս[6] Ա.քայեցւոց լինել· եւ հրեշտակազնաց անդր ի մերժելոցն առնել[7], եւ երդմնի եւ դաշնաւոր ընդ նոսա լինել[8]: Եւ ի միւսում եւս ամին յառաջ քան զառնուլն[9] յետ աշունն Հաւասարելոյ աւուրցն[10], չուեալ Տրովացւոց գնացին յերկրէն. եւ պարզեալ[11] անցանէին ընդ Եղէսպոնտոս. իջեալ ի Թրակ՝ անդ անցուցանէին զժամանակս ձմերանցն. զտեղի առեալ մնային եւ պլոյոն եւս՝ որ ընդ նոսա էին փախստականք, եւ կամ եւ պատրաստ կային միւսանգամ նաւարկելոյ: Ի սկզբան գարնանցն ի նաւ մտեալ գնային ի Թրակայ. եւ իբրեւ ի գլուխ հանէին զմիջոցի վայրացն նաւարկութիւն մինչեւ ցՍիկիլեա, անդ հասեալ՝ իսկ եւ իսկ տարին վախճանէր, եւ անցուցանէին անդ ձերկրորդ եւս ձմեռնն. ի քաղաքս խառն ընդ Եղիմացիս[12] ի Սիկիլացւոց աշխարհն բնակէին:

Իբրեւ ժամանակք նաւարկութեանցն հասանէին, չուեալ ի կղզւոյն՝ անցանէին ընդ տիւռէնական ծովն համաստաձգ. եւ իբրեւ զգին ի գլուխ հանէին, հասանէին ի Լորենտոս՝ յԱբօրիգինացւոց ծովեզերն՝ յընդմիջել ամարանոյն. եւ առնուին զաշխարհն եւ բնակէին ի Լաւինիոն, եւ կատարէին ձերկրորդ տարի յառէն Իլիոնի[13]: Եւ վասն սոցա՝ որպէս ինձ թուի, յայտ իսկ արարի:

Եւ յետ սակաւ մի ի նոյն յարեալ՝ ասէ. Պատերազմի ինչ եւ սաստիկ կռուոյ վասն նորին իրաց գոռալոյ[14], Լաւինոս մեռանի եւ Տուռնոս եւ այլք

[6] Ցանձանձիչ, կառավարող, հոգացող:

[7] Հրեշտակացեալ անդրէ ձերձելոցն առնել, մերժուածներէն հոն դեսպան խրկեցին:

[8] Երդմնի, դաշնաւոր լինել, երդում ընել, դաշինք դնել:

[9] Ցառաջ քան զառնուլն, զի. որ առաջին է յետ առնոյն:

[10] Աղտնն, (ակ.) աշնան աւուն: — Այս ինքն՝ Ցետ հաւասարելոյ աւուրցն յաշնանի:

[11] Պարզիլ, հոմ՝ առագաստ բանալ, նաւարկել:

[12] Խառն ընդ Եղիմացիս. խառն աւելագրութիւն է:

[13] Ձերկրորդ ... յառէն Իլիոնի, Իլիոնի առնուելէն երկրորդ (տարին):

[14] Փակ. Ի գոռալ պատերազմի ինչ եւ սաստիկ կռուոյ վասն նորին իրաց. տես 1:

[15] Ո՞նէնէ, այս ինքն (զկնոջ նոր[illegible]) կ՚ուզեն:

[16] Այս ինքն՝ Եւ զիշխանութիւնն որ ի խնամութենէն եկն՝ ի նմանէ առնոյր Էնիաս:

[17] Վճարիլ ի մարդիանէ, մեռնիլ:

[18] Սիրալ, հոմ՝ պակաս: — Մինչեւ յերեսուն ամէ, քսան նուիրը տարի:

[19] Ո՞րիտոյ ժամանակ, ութը տարի:

[20] Աւ֊ֆէռէնէր տուրեան, գետեզերքի մը քով:

[21] ՑԱռուտոյ տալիլ, փխկ. Աստուծոյ տուելի, կամ յԱստուծոյ տուեցեալ:

[22] Կալմիր ֆայլատոպանց նմանութիւնն, փայլակներու նման բաներ կը չնչեր:

[23] Զայնատարած, շառաչիւն, բոմբիւն. (յն. κτύπος, հնչիւն:)

[24] Ահաբեկիլ, վախցընել:

[25] Երթանի տուներ, իմա ըստ յն. Համարեր (կը համարուեր):

բազումք· սակայն ունէին[15] որ ընդ Էնեային էին. եւ ի նմանէ զոր ի խնամութենէն եկին իշխանութիւնն՝ առնոյր Էնիաս[16]. Թագաւորեալ ամն երիս յետ Լատինայ վախճանին, ի չորրորդ ամին մեռանէր ի պատերազմի:

Եւ յետ սակաւ իրիք ասէ. Ցետ Էնեայ ի մարդկանէ վճարելոյ՝[17] յեւթներորդի իսկ ամին յետ զիշխանն առնելոյ, Եւռիւղէոն առ զԼատինացւոց պետութիւնն, որ անուանեցաւ Ասկանիոս ի փախստին:

Ցետ ունելոյ Սիղուեայ միով սակաւ[18] յերեսուն ամ զիշխանութիւնն, Էնիաս որդի նորին յաջորդեաց զՀարաւութիւնն. որ միով պակաս քան զերեսուն ամ Թագաւորեաց: Ըստ նմանէ Տիբերիոս ութամեայ ժամանակ[19] Թագաւորեաց: Սա վախճանեցաւ ի կռուին՝ որ առ գետեղեր ուրեմն[20] ասի եղեալ. ձիոյ տարեալ արկեալ ի յորձանուտ գետոյն, իւր անուանակից Թողոյր զգետն, որ յառաջագոյն Ագբիսա Թագաւորեաց ամն քառասուն եւ մի: Եւ յետ Ագրիպայ՝ Ամուլիոս բռնակալ խստապարանոց եւ յԱստուծոյ տուելի[21] միով պակաս քան զքսան: Որոյ զդիւսն անկոնեալ՝ կազմեր փայլատականց նմանութիւնս[22], եւ ձայնատարս[23] Հանդոյն օրոմանոյ բարբառոյ, ահաբեկեալ[24] զմարդիկ՝ Թէ աստուածք իցէ՝ արժանի առներ[25]: Անձրեւաց եւ փայլատականց ի նորա տունն ճեպելոյ[14], ծովալիճճն՝ որ մօտ

[14] Փակ. Ի գոռալ պատերազմի ինչ եւ սաստիկ կռուոյ վասն նորին իրաց. տես 1:

յապարանս նորա էր, անյոյս սովորութեամբ ի հեթղեղ դարձեալ՝ ողղանէր զտուն. եւ այնպէս կործանեալ համօրէն տամբն հանդերձ սատակէր: Եւ այժմ իսկ ի ծովալճին ի կողմանս միւս[26], յորժամ խաղացք[27] ջուրցն ցածնուցուն, եւ խաղաղեալ խորն հանդարտիցէ[28], առագաստից նշմարանք երեւին, եւ այլ եւս շինուածոց կերպարանք:

16.

վասն շինուածոյ Հռոմ քաղաքի:

Կեփաղեոն Գերգեսացի մատենագիր այր քաջ ի բաց հինն[1] առ երկրորդ ազգաւ յետ Իղնեական պատերազմին ասէ շինեալ քաղաքին ի նոցանէն՝ որ յիղնոնէն ապրեցան, եւ ընդ Էնեայ էին. եւ բնակիչ[2] նմին հաշուի զղօրավար գաղթականութեանն՝ զՌոմոն. եւ զնմանէ ասէ, թէ մի էր յորդւոցն Էնեայ: Քանզի չորս որդիս ասէ լեալ Էնեայ, զԱսկանիոս եւ զԵւռեղէոն եւ զՌոմիղոս եւ զՌոմոս:

Բայց ասացեալ է եւ Դէոդորի եւ Ագաթիմեայ եւ այլոց բազմաց, եթէ ժամանակ մի, եւ գաղթականութեան զօրավար նոյն է[3]: Որ եւ զմեհենիցն Արգիացւոց եւ զայլ եւս ինչ որ իւրաքանչիւր գործք գործեցան՝ ի մի վայր գումարեաց[4], զԷնեայ ասէ՝ եթէ[5] ի Մողոսացւոց Լիտալիա եկեալ Ոդիսեւս հանդերձ՝ լինել բնակեցուցիչ քաղաքին. եւ անուա-

[26] Ի կողմանս պաոմ, փակ· ի կողմն մի, ի կողմն ուրեք:

[27] Խաղացք (ջուրց), ընթացք, բարձրանալը:

[28] Փակ· Եւ խորն խաղաղեալ հանդարտիցէ:

—

[1] Քաղէ քաց հին, շատ հին:

[2] Իմացիր ըստ յն· բնակիչ-ցոյցչէ՝ ինչպէս որ քիչ մը վարը: — Բնակիչցոյցչէ նմին հաշուէ, անոր չընցրնողը կը համարի:

[3] Այս ինքն՝ Ըստ են թէ ժամանակը մէկ է եւ գաղթականութեան զօրավարընոյնն է:

[4] Ըստ յն· (պատմագիրը) որն որ Արգիացւոց քրմուհիներն ու անոնց ամէն մկրտն գործքերը քովէ քով բերաւ ժողվեց:

[5] Հաս երէ աւելի է:

նել զնա ըստ միւմ՝ ուժիք ի Լատինացւոց[6] կանանց՝ Հռոմ: Եւ զնմանէ ասէ՝ թէ այլոց քաղաքաց տրուաց ոյց հրաման տայր նոքօք հանդերձ այրել զնաւսն[7], քանզի ծանրացեալ տաղտկացեալ էր ի մոլորական թափառականութենէն: Նմին հանգոյն ասէ եւ Դամասեաս Սիգէացի[8] եւ այլք ոմանք:

Եւ Արիստոտէլէս փիլիսոփայ զոմանց ՀԱՔայեցւոց պատմէ, որք ի Տրովացւոց խաղացեալ ի Մաղէոն նաւարկէին, եւ սաստիկ ձմերայնով[9] պաշարեալք՝ ի հողմոց այսր անդր խուսափեալք[10] յամենայն կողմանս ծովուն մոլորեալք, ի գլուխ հանեալ գային ի տեղին Ոպիկեայ՝ որ կոչի Լատինոս, որ առ տիւրէնական հատմատրած ծովուն կայ: Ուրախ լինէին ընդ ցամաք երկիրն տեսանել[11]. ձգեալ հանեալ զնաւն, եւ անդ անցուցանել զժամանակ ձմերանոյն, եւ պատրաստել միւսանգամ առ գարունն[12] նաւարկել: Իբրեւ նաւքն գիշերի այրէին, չգտանէին հնար՝ թէ զիարդ չու առնիցեն. ակամայ կամք ի հարկէ զկեանս յաշխարհին՝ յոր հասին, հաստատեալ[13]: Եւ այն այնպէս նոցա դիպէր ի կանանց գերեաց, զոր առեալ ածէին յիղնեայ. նոքա այրէին զնաւսն, երկուցեալք թէ գուցէ ՀԱՔայեցւոց աշխարհն հասանիցէ երթալ բնակութեան[14], որպէս թէ յայտնութիւն լինիցի անկանել:

Իսկ կաղղիաս՝ որ զԱգաթոկղէայ իրսն եւ զգործս գրեաց, Հռոմ անուն զմի կին Տրովացի յերկելոց ընդ այլ Տրովացիս Լիտալիա՝ (ասէ) լինել կին

[6] Ցոյնն ունի՝ յիլիացւոյ, (Ցուվցոյ):

[7] Իմացիր ըստ յն· Եւ զնմանէ (զկնոջէն) ասէ՝ թէ եւ այլոց կանանց տրուացւոց խրատ տուեալ՝ նոքօք հանդերձ այրեր զնաւսն:

[8] Օրինակը՝ ասէ Եփեմոպէս սէպէսոյէ:

[9] Ձմերայնով, ալէկոծութիւններով, մրրկներով:

[10] Խուսափէմ, փախչիլ, խոյս տալ: — Ըստ յն· Ցածեալք, աստանդեալք:

[11] Փակ· Ուրախ լինէին ընդ տեսանել զցամաք երկիրն:

[12] Առ գարնան, գարնան սկիզբը:

[13] Այս ինքն՝ Ակամայ հարկադրեցան հասած տեղերին իրենց կեանքը (բնակութիւնը) հաստատել:

[14] Իմացիր՝ ի բնակութիւն, բնակութեամբ:

Լատինայ արքայի Աբորիգինացւոց, եւ ծնանել զորդիս զՌոմոս եւ զՌոմիղոս. որք զքաղաքն բնակեցուցանէին, եւ ի մօրն անուն կոչէին զանուն քաղաքին:

Իսկ Քսենադորաս մատենագիր՝ Ողիւսեայ եւ Կիրկեայ ասէ որդիս լեալ զՌոմոս եւ զԱնտիաս եւ զԱրդեաս, որք շինեցին երիս քաղաքս, եւ յիւրեանց անուն կոչ[15] եդին զանուանս քաղաքացն: Իսկ Դիոնիսոս Քաղկեդացի՝ բնակեցուցիչ քաղաքին զՌոմոս յայտ առնէ. եւ զնմանէ[16] ասէ ըստ ոմանց՝ թէ Ասկանայ որդի էր, եւ ըստ այլոց՝ թէ Եմաթիոնեայ:

Բայց ոմանք զՀռոմ յՈռոմայ որդւոյ Իտալեայ ասեն շինել[17], եւ մօր Ղեւկեայ դստեր Լատինայ: Ունէի[18] եւ այլ եւս բազումս Յունաց մատենագրաց ածել ի մէջ, որ այլափոխ ասեն զընակեցուցչաց քաղաքին[19]. բայց զի մի շատ խօսել ինչ համարիցիմ"[20] ի Հռոմայեցւոց մատենագիրն եկից:

Հին ոչ վիպասան եւ ոչ պատմագիր կայ Հռոմայեցւոց[21]. բայց ի հնոց ճառից՝ որ ի մեհենական մատեանս ինչ մնացեալ՝ իւրաքանչիւր ոք առեալ գրեաց[22]: Ի նոցանէ ոմանք Էնեայ որդի ասեն լինել զՌոմիղոս եւ զՌեմոն, զընակեցուցիչս Հռոմայ: Իսկ այլք՝ դստերն Էնեայ որդիս. եւ թէ որո՞յ հօր իցեն՝ զայն ինչ ոչ յայտ առնեն: Ցուեալ զնոցանէ ասեն Էնեայ՝ Լատինայ արքայի Աբորիգինացւոց պատանդս[23], յորժամ Հաւատ միմեանց աշխարհին բնակիչք եւ եկքն տային[24]: Առեալ զնոսա Լատինայ՝ այլով գար-

[15] Կէց (էջէն), հոս՝ համեմատ, համանուն (գրին):

[16] Օրինակին մէջն էր՝ ըստ նմանէ. գրինք ըստ յն:

[17] Կամ թերեւս՝ չինեալ, (ἐκτίσθαι.) — Օրինակը՝ լինել:

[18] Օրինակին մէջն էր՝ ուներն:

[19] Իմացիր ըստ յն. Որք այլեւայլս ցուցանեն զընակեցուցիչս քաղաքին:

[20] Փակ. Բայց զի մի ինչ համարիցիմ շատ խօսել:

[21] Այս ինքն՝ Հռոմայեցիք ոչ հին բանաստեղծ եւ ոչ ալ հին պատմագիր ունին:

[22] Փակ. Բայց իւրաքանչիւր ոք առեալ գրեաց ի հնոց ճառից որ . . . : ճառ-ից, խօսք:

[23] Այս ինքն՝ կ'ըսեն թէ Էնեայ զանոնք (Աբորիգինացւոց Լատինոս թագաւորին) պատանդ տուեր է:

[24] Հաւատ գալ, երդում, խոստում ընել, դաշինք դնել:

մանովք քաջ եւ բարի ունել[25]. քանզի յարու մանկանէ անժառանգ վախճաներ[26], պայազատ մնային ինչ իւրում իշխանութեանն թագաւոր զնոսա:

Իսկ այլք ասեն, թէ Էնեայ վախճանել՝ Ասկանեւս զընաւ իսկ իշխանութիւնն Լատինայ առեալ՝ բաժաներ ընդ եղբարսն՝ ընդ Ռոմիղոս եւ ընդ Ռեմոն զաշխարհն եւ զղօրս Լատինացւոց յերիս բաժինս: Նմա զԱղբան շինել եւ այլ քաղաք. եւ Ռեմայ զԿապէնէ՝ ի հաւոյն հօր անուն, եւ զԱլիոս եւ զԱնքիաս՝ ի հաւոյն Անքիայ անուն, եւ զԷնիա՝ որ յետոյ կոչեցաւ Ենիկաւոս՝ ի հաւոյն[27], եւ զՀռոմ Ռոմիղայ՝ յիւր անուն[28]: Ջամանակս ինչ աւերել հասանէր քաղաքին, եւ միւսանգամ գալ զնացականացն[29] զօր Ազբանացիքն արձակեցին, ի պատուհասն Ռոմիղայ եւ Ռեմայ, անդրէն զառաջին շինուածն առնուլ, որպէս կրկին իսկ լինել շինուածոյն Հռոմայ[30]. միւսմն յետ սակաւ ժամանակաց որովհետեւ պաշտերազմեցին, եւ միւսումն հինգերորդն ազգօք յետոյ քան զառաջինն: Եւ եթէ եւս աք ճշդիցիս յառաջին ժամանակսն նպիտոյ, եւ երրորդ եւս՝ առաջին քան զսոյնս գտանի շինուած Հռոմայ, մինչեւ Էնեայ եւ Տրովացւոց եկեալ էր յԻտալիա:

Եւ զայս ոչ եթէ դպղն ոք ի մատենագրաց պատմէ, այլ Ընտիրոքոս Սիւրակուսայ, զորմէ յառաջագոյն յիշատակեցաք. եւ ասէ այսպէս. Ի թագաւորութեան Ամորգեայ ի Լատինացւոց աշխարհին, քանզի էր Իտալիա յայնժամ ի Տարանտայ մինչեւ ցՊասիդոնի ծովեզերն, գալ նմա անդր իբրեւ առն միոյ փախստականի ի Հռոմ[31]: Եւ պատմէ զայս ձեւ օրի-

[25] Այլովք գործանովք եւ բարիք առնել, (կ'ըսեն) որ ուրիշ գործոններով աղեկ կը հոգար, կը պահէր:

[26] Ցարս մանկանէ անժառանգ, առանց արու զաւկի:

[27] Ի հաւոյն, փակ. Ցանուն հաւոյն:

[28] Ցիւր անուն (զօրութեամբ կիմացուի) առն յինել:

[29] Գնացականք, դաղթականներ:

[30] Անդրէն զառաջին . . . , նորէն առաջուան շինուածքին (պայծառութեանը) հասաւ, որով երկու անգամ շինուած կ'ըլլայ:

[31] Գալ նմա . . . , ինքը հոն

նակի: Քանզի Խաալիոս ծերացեալ էր, Մորգէս թա-
գաւորեաց· առ սովաւ այր Հասանէր ի Հռոմայ ուս-
տեմն[32], որում անուն էր Սիկելղոս: Քանզի ըստ Սիւ-
բակուսացւոց մատենագրին՝ հին եւ առաջին գաւանի
Հռոմ քան զՏրովադացւոց ժամանակն, կամ ի նոյն
տեղիս՝ ուր այժմ իսկ քաղաքն բնակեալ է, եւ կամ
այլ գեղ ուրեք էր՝[33] որ ի նորա անուն կոչէր· քանզի
նա անյայտ եղեալ, եւ ոչ ես կարեմ ստուգիւ ասել:

Բայց զհին շինուածոյն թուի ինձ թէ բաւական
իսկ ասացաւ: Իսկ զյետնոյն, զոր թէ բնակութիւն
պարտ իցէ ասել, կամ շինուած կամ այլ ինչ՝ զինչ
եւ իցէ անուանել, Տիմէի Սիկելացւոյ չգիտեմ որ-
պիսի ինչ կանոն ի կիր արկեալ՝ առ Կարքեդոնի շի-
նուածոյն ասէ լեալ՝ երեսուն եւ ութ ամաւ նախ
քան զառաջինն Ողոմպիադն: Իսկ Ղեւկիոս կինկղիացի
այր ի խորհրդականաց աւենակալացն՝ զյորրորդ ամաւ
երկոտասաներորդի ողոմպիադին: Իսկ Երինտոս Փա-
բիացի՝ յառաջնում ամի ութերորդի ողոմպիադին:
Իսկ Կատոն Պորկիացի զյառնական ինչ ժամանակս
չընտրէ· բայց փոյթ յանձին կալեալ՝ թէ եւ այլ ոք
այնպէս գաւանիցի զնախնեաց պատմութիւնն գումա-
րեալ, չորեքհարիւր երեսուն եւ երկու ամաւ ասէ
յետոյ քան զնոցիական պատերազմ: Եւ այս ժամանակ
եթէ համեմատիցի ընդ Երատոսթենեայ ժամանա-
կագրութիւնն, առաջնոյ ամին յեւթներորդի ողոմ-
պիադին պատահէ· եւ զի են առողջ[34] կանոնքս՝ զորս
Երատոսթենէս ի կիր արկանէ, եւ թէ զնմին ոք
կշռիցէ զՀռոմայեցւոց ժամանական ընդ Յունաց, ի
միասին ճառին իսկ յայտ արարեալ է իմ: Նոյնպէս
եւ Դիոնիսոս՝ որ յառաջնում անդ Հռոմայեցւոց
նախնեացն պատմութեան[35], զայն ժամանակս՝ որ յետ

եկեր է իբրեւ Հռոմէն փախ-
չող մարդ մը:

[32] Ի Հռոմայ սոպիճն· սո-
պիճն աւելադրութիւն է:

[33] Այլ դեղ սոբէ+ էր, փխ·
Այլ սոբէ+ գեղ էր:

[34] Առողջ (յոյն), ուղիղ,
ճիշդ (ժամանակագրութիւն):

[35] Օրինակին մէջն էր՝ Որ
յառաջնում ընդ Հռոմայեցւոց
նախնեացն պատմութիւնէ, զայն
ժամանակս:

զիշխան առնլոյ են, համարի կարգաւ· զինեայ փա-
խուստան ի Տրովադայ, եւ զերթեալ Հասանելն յիտա-
լիա, եւ զորս ի նմանէ եւ յետ նորա[36] Լատինացւոց
թագաւորեցին՝ մինչեւ ցՀռոմիղոս եւ ցՀռոմայ շինու-
թիւնն· եւ որ ազգի ազգի ինչ ի հնոցն պատմին
զշինուածոյ Հռոմայեցւոց քաղաքին՝ գրե մի ըստ
միոջէ:

17.

Վասն գերդաստանաւն Հրէից եւ դարձին եւ վասն տաճարին շինուածոյ:

Սաղմանասար արքայ Քաղդէացւոց ի պահպա-
նութիւն աշխարհին Հրէից առաքեաց Ասորեստա-
նեայս պանդխտաս, որք եւ նախանձաւորք իսկ օրի-
նացն Հրէից լինէին, եւ անուանեցան Շամրատացիք[1]·
զի եւ անուն իսկ պահպանես յայտ առնէ:

Առաջին ամ գերութեան ազգին Հրէից[2]· յո-
րում արքայն Քաղդէացւոց պաշարեալ զերուսաղէմ՝
զտաճարն հրձիգ արար: Ցեւեաց տաճարն զամս չո-
րեքհարիւր քառասուն եւ երկու: Միաբանէ մեզ
յայսմ եւ կղէմէս, քանզի եւ նա յառաջնում մատե-
նին ասէ, առ քառասներորդ ութերորդ ողոմպիա-
դան՝ ի Բաբելոն գերութեան ժողովրդեանն Հրէից
լինել, ի թագաւորութենէն Եգիպտացւոց Վափրեայ
եւ յիշխանութենէն Ամէնոցւոց՝ Փիլիպեայ: Առ
Վափրէս արքայ Եգիպտացւոց՝ յառնուլն երուսաղէմի
յԱսորեստանեայց թագաւորէն, դիմեցին ապաստան
լինել[3] մնացորդք Հրէից: Բայց յիշատակէ զՎափրէս
եւ Երեմիա մարգարէ: Զսեդեկիա կուրացոյց Նաբու-

[36] Ի նմանէ եւ յետ նորա, իր-
ւն եւրքը· տես եւ ըստ նմանէ
եւ յետ նորա, 5, Ծան· 9:

---

[1] Շամրոպոլ, Սամարացի:
— Շամրէն, Սամարիա:

[2] Այս (Աբրահամու անիզ)
տարին գերութեան առաջինն է:

[3] Դիմեցին ապաստան լինել,
փոխանակ ըսելու՝ Դիմեցին ա-
պաստան եղեն· գացին ապաս-
նեցան:

քոդոնոսոր եւ տարաւ գերի· իսկ Նաբուզարդան հրձիգ առնէր զտաճարն յետ հինդ ամաց:

Կիւրոս արձակեաց զգերի ազգին Հրէից· առ ո՞րով գարձեալք ի Բաբելոնէ իբրեւ հինգ բիւր Հրէից, զեզանն կանգնեցին եւ հիմունս տաճարին արկին· եւ քանզի ի շուրջ բնակելոց ազգացն արգել լինէր[4], մնաց գործն անկատար՝ մինչեւ ցԴարեհ արքայ, բայց միայն ի սեղանոյն կանգնելոյ[5]: Եւ գումարի ամենայն ժամանակ գերութեանն Հրէից ազգին յամս եւթանասուն, համարեալ ըստ ոմանց յերրորդ ամէ թագաւորութեանն Եղեակիմայ՝ մինչեւ ցիննուաամանեւրորդ ամ Արտաշէսի Պարսից արքայի. իսկ ըստ այլոց՝ ի սկզբանէ մարդարէութեանն Երեմիայ՝ որ եղեւ յեօթներորդ ամին Յովսեայ արքայի Հրէից, քանզի ի հինգերորդէ ամէ Երեմիայի մարգարէութեանն մինչեւ ցառաջին ամն Կիւրոսի լինին ամք եւթանասուն, եւ յաւերածոյ տաճարին եւթանասուն ամ կատարի յերկրորդ ամն Դարեհի Պարսից արքայի:

Յամին երկրորդի Դարեհի՝ տաճարն Երուսաղէմ շինի ի Զօրաբաբէլայ, եւ կատարի ի չորս ամս: Միաբանէ սոցին եւ Կղէմէս՝ յառաջնում մատենին դրեալ զայս ձեւ օրինակի. Եւ ձգեցաւ[6] գերութիւնն մինչեւ յամս եւթանասներորդ[7], ցածուցեալ[8] յերկրորդ ամին Դարեհի ուստեր Վշտասպեայ՝ Պարսից եւ Ասորեստանեաց եւ Եգիպտացւոց իշխանութեանն եւ զելոյ թագաւորի[9]. առ որով Անգէ եւ Զաքարիա, եւ յերկոտասան մարգարէիցն հրեշտակն՝ որ եւ Փաղաքիա, մարգարէանային. եւ էր քահանայապետ Ցեսու ուսար Յովսեդեկեայ: Զայս՝ յիշատակեալ ի մէնջ այրս կղէմէս: Բայց մինչեւ յերկրորդ ամն Դարեհի

[4] Այս ինքն՝ Որովհետեւ շրջապատակ ազգերքն խափանուեցաւ, արգելուեցաւ:

[5] Փակ. Բաց ի կանգնելոյ միայն սեղանոյն: Այսպէս ալ՝ Բայց միայն ի միոյն, փակ. Բաց ի միոյն միայն:

[6] Ձգի՛, հոմ՝ տեւել:

[7] Իմացիր կամ կարդա ըստ յն. յամս եւթանասուն:

[8] Ցածեալ, հոմ՝ դադրիլ:

[9] Պարսից... էչեմանուիենն եչէլ թաքուսրէ, փակ. Որ թագաւորն լեալ էր Պարսից... իշխանութեանն:

ձգելոյ եւթանասներորդ ամի տաճարին աւերածի՝[10] վկայ ի մնոյ երաշխաւոր[11] Զաքարիա մարգարէ է. Տէր, ասէ, ամենակալ, մինչեւ ցե՞րբ ոչ ողորմեսցիս Երուսաղէմի եւ քաղաքացն Հրէաստանի՝ զորս անտես արարեր, այս եւթանասներորդ ամ:

Նէեմի երրայեցի տահառապետ Արտաշէսի արքայի՝ արձակեալ ի նմանէ ի Բաբելոնէ՝ յամին քառներորդի Արտաշէսի, կանգնէ զքաղաքն եւ ածէ զպատրիսն Երուսաղէմի՝ յերեսներորդի եւ յերկրորդի ամի Արտաշէսի, որպէս պատմեն գիրքն Եզրի. եւ կատարի գործն առ Յովդայեաւ քահանայապետիս որդւոյ[12] Յասեբայ, եւ փոխանակ զՅովդայէ Յովհաննէս որդի իւր. եւ Յատդուս լեալ առ Աղեքսանդր մակեդոնացւով: Մինչեւ ցայս վայր ունին Եբրայեցւոց մարգարէական գիրքն: Եւ անտի թէ ոք թուէ զեւթանասունն եւթներորդան՝ որ ի Դանիէլ կան, որ լինին ամք չորեքհարիւր ինսունս, գտանէ առ Ներոնիս ինքնակալաւ ի գլուխ եղեալ եւթներորդացն, առ որով սկիզբն պաշարման քաղաքին լինէր. յետ Ներոնի յերկրորդ ամին Վեսպիանոսի, յորմէ զրեսին իսկ զաւերն կրեր:

18.

Գաղտնատ Օծեղոյն որ կանխեալ կարապետեալ էր, եւ առաջ Իրոդեստղեմացոյց քաղաքին:

Ընտիգոնոս Հրէից թագաւորութեանն ի վերայ յարուցեալ եւ բազում պատերազմունս հասուցեալ՝ սպանանի: Ասա վախճանի եւ թագաւորութիւնն Հրէից: Ասա եւ Օծեալն առաջնորդ, զորմէ Դանիէլ

[10] Այս ինքն ըստ յն. Բայց ձգելոյ եւթանասնամեայ աւերածի տաճարին մինչեւ ցերկրորդ ամն Դարեհի՝ վկայ է... ըստ յն. (μάρτυς ἐγέγγυος,) վկայ արժանահաւատ: — Ցն. ἐγγύς, կը նշ. մօտ, ἔγγυος, երաշխաւոր, իսկ ἐγέγγυος, արժանահաւատ:

[11] Վկայ է մօտոյ երաշխաւոր.

[12] Իմացիր՝ որդւով:

մարգարէանայ, առնու վախճան: Մինչեւ յՀերովդէս՝ օծեալք առաջնորդք քահանայապետքն էին, որք կացին վերակացուք ազգին Հրեից, սկսեալք առ Դաւթեհիւ նորոգութեան տաճարին՝[1] ըստ վախճաներորդի հինգերորդի ոլոմպիադին[2], եւ դադարեալք առ Հիւրկանոսիւ ի հարիւրորդի ութսներորդի վեցերորդի ոլոմպիադին: Եւ որ ի միջի ամենեցուն լինին սոցա՝ են ամք չորեքհարիւր ութսուն եւ երեք, որպէս Դանիէլ ի մարգարէութեանն կանխաւ կարապետեալ ասէ. Եւ ծանիցես եւ ի միտ առցես յելից բանին տալ պատասխանի. եւ չինեալ զերուսաղէմ՝ մինչեւ յօծեալն առաջնորդ՝ եւթներորդք եւթն եւ եւթներորդք վաթսուն եւ երկու: Այս վաթսուն եւ ինն եւթներորդք կատարեն զժամանակս ամաց չորեքհարիւր ութսուն եւ երից, որչափ ինչ են ամք իշխանութեան օծելոյն առաջնորդաց, որոց Հուսկ յեսոյ[3] էր Հիւրկանոս, որ ի Պարթեւացն գերի առաւ: Հերովդէս Անտիպատրեայ՝ որում չէր անկ, զիշխանութիւնն Հրեից՝ յԱզգոսեայ եւ ի սինկղիտոսէն Հռոմայեցւոց առնու, եւ յեօթ սորա՝ սորին որդիք մինչեւ յհուսկ յեսին Երուսաղէմացւոց պաշարումին: Եւ այնուհետեւ ոչ եւս պայազատ ի պայազատէ[4] ի քահանայական ազգէն կային քահանայք Աստուծոյ, եւ ոչ մինչեւ ցկեանս՝ ըստ մնջախսեան օրինացն, այլ աննշանաւորք ոմանք· այլք երբեք երբեք, ոմանք տարեւորք, ոմանք եւս սակաւ՝[5] ի Հռոմայեցւոց զօրավարացն գնեին զքահանայապետութիւնն: Հերովդէս Անտիպատրեայ ասկաղոնացւոյ որդի՝ եւ մօր Կիպրեայ արաբացւոյ, որում չէր անկ թագաւորութիւնն Հրեից, ի Հռոմայեցւոց առնոյր զիշխանութիւնն: Առ որով ի

[1] Ըստ յն· Սկսեալք ի նորոգութենէ տաճարին առ Դաւթեհիւ:

[2] Ըստ վաթսներորդէ հինգերորդի ոլոմպիադին, փխկ· ի վաթսներորդի հինգերորդի ոլոմպիադին:

[3] Ցեռոյ, իմացիր՝ յեռինն:

[4] Պայազատ ի պայազատէ, յաջորդէ յաջորդ, յաջորդաբար, յորդւոյ յորդի:

[5] Ցաբեաց, մէկ տարւան համար: — Օրինակին մէջն էր՝ ե- առ-ո-ւ:

հասանել Քրիստոսի գալստեանն, որ ըստ Հայրենի յաջորդութեան քահանայապետութիւնն եւ իշխանութիւնն ի մէջ Հրէից կարգէր՝ վախճանեցաւ[6], ի կատարել մնջախսական մարգարէութեանն՝ որ ասէ, Թէ մի պակասեսցէ իշխան Ցուդայ, եւ մի պետ յբանանց նորա, մինչեւ եկեսցէ որում կայն ինայ[7]. եւ նա է ակնկալութիւն հեթանոսաց: Նա եւ Դանիէլ յաջորդաբար զսոյն մարգարէացեալ՝ ասէ, Թէ յեօթ (եւթանց եւ) վաթսուն եւ երկուց եւթներորդաց բարձցի օծումն, եւ իրաւունք մի լիցին ի նմա, եւ զտաճարն եւ զսրբութիւնն ապականեսցէ ժողովուրդն ի սկզբան առաջնորդին, եւ դերփեսցին[8] ջրհեղեղաւ պատերազմին. եւ եւս յառաջ մատուցեալ՝ ասէ. Եւ ի տաճարն պղծութիւն աւերածոյ, եւ մինչեւ ցկատարումն ժամանակաց՝ վախճան տացի աւերածոյն:

Ցիսուս Քրիստոս Որդի Աստուծոյ ի Բեթղահէմ Հրէաստանի ծնանի: Ի միասին ժողովին ՅԱբրահամէ մինչեւ ի Քրիստոսի ծնունդն՝ ամք երկու հազար եւ հնգետասան: Ցովհաննէս Զաքարիայ որդի քարոզէր յանապատին Ցորդանան գետոյ, եւ տայ աւետիս ամենեցուն, թէ ի միջի նոցա է Օծեալն Աստուծոյ: Նա եւ ինքն Ցիսուս Օծեալն Աստուծոյ՝ անտի առնէ սկիզբն կենարար եւ աւետաւոր վարդապետութեանն. արդեամբք եւ բանիւք զաստուածեղէն դօրութեանն առաքինութիւն տեսողաց ցուցանէր: Եւ ժողովին մինչեւ յամս[9] հինգետասաներորդ Տիբերի՝ որ առաջիս կայ, ի կրկին նորոգութենէն Երուսաղէմացւոց տաճարին, որ եղեւ յերկրորդում ամին Դարեհի Պարսից թագաւորի, ի վաթսներորդի եւ հինգերորդի ոլոմպիադին, ամք հինգհարիւր քառասուն եւ երկու: Իսկ ի Սողոմոնէ եւ յառաջին կազմածոյ տաճարին,

[6] Փխկ· վախճանեցաւ քահանայապետութիւնն եւ իշխանութիւնն որ ըստ Հայրենի յաջորդութեան ի մէջ Հրէից կարգէր (շարունակութեամբ կու գար):

[7] Որում կայն ինայ, փխկ· Այն որում կայ է- ինայ:

[8] Գերբէլ, աւերել, ապականել, ընկել:

[9] Ցամս, այս ինքն՝ յամս յսոյս:

ամք հազար վաթսուն եւ չորք: Եւ ի Մովսիսէ եւ յե-
լեցն Եգիպտոսէ՝[10] հազար հինգհարիւր եւ քառա-
սուն: Իսկ յԱբրահամ եւ ի Նինեայ եւ ի Շամիրամայ
թագաւորութենէն՝ ամք երկու հազար քառասուն եւ
չորք: Եւ ի ջրհեղեղէն՝ ամք երկու հազար իննհարիւր
ութսուն եւ վեց: Եւ յԱդամայ՝ ամք հինգ հազար
երկերիւր քսան եւ ութ:

Ցիսուս Օծեալն Աստուծոյ՝ Տէր մեր, ըստ մար-
գարէութեանցն՝ որ գնմանէ էին, գայ ի չորրորդ
յինննուտասներորդի ամի Տիբերի թագաւորութեանն:
Ըստ որում ժամանակի[2] եւ յայլ յունական յիշատակս
գտաք՝ ըստ նմին օրինակի բանից պատմեալ, թէ ա-
րեգական նուազեաց, Բիւթանիա շարժեցաւ, Նիկեայ
մեծ մասն կործանեցաւ. որ եւ միաբանք իսկ պատմին
իրացն՝ որ ի չարչարանս կենարարին մերոյ պատահե-
ցան: Գրէ եւ Փլեգոն՝ որ զաղմպիադացն անդաստին
ի նոցանէն, յերեքտասաներորդումն պատմէ զայս ձեւ
օրինակի բանից[11], թէ ի չորրորդում ամին երկե-
րիւրորդի եւ երրորդի ոլոմպիադին՝ եղեւ մեծ նուա-
զութիւն արեգական, քան զոր յառաջագոյն ոչ ոք
գիտեր, եւ գիշեր ի վեցերորդ[12] առնջեանն եղեւ,
մինչեւ աստեղաց յերկինս երեւել. շարժումն մեծ ի
Բիւթանիա, եւ մեծ մասն Նիկեայ կործանեցաւ:
Զայս՝ այժմ յիշատակեալ այրս: Եւ այս մեծ իսկ
նշանակ է ամին՝ յորում կենարարն մեր չարչարեր՝
ըստ վկայութեանն Յովհաննու աւետարանին, որ յետ
հինգհարիւրորդի ամին Տիբերի երեքտասներորդ ժա-
մանակ[13] վարդապետութեանն քրիստոսի լինել վկայէ:
Ըստ սոցին ժամանակաց[2] եւ Յովսէպոս պատմէ, թէ
յաւուրս պենտակոստէից[14] դղոզիւն եւ սօսափիւն

[10] ՑԵլիցն Նեփտոսէ, փակ· Ցելիցն Եգիպտոսի, կամ՝ Ցե-
լիցն յԵգիպտոսէ:

[11] Խմացիր ըստ յն· Գրէ եւ պնոցունց Փլեգոն՝ որ զաղմ-
պիադն գումարեաց, յերեքտասաներորդումն զայս ձեւ օ-
րինակի բանից:

[12] Ա յս ինքն՝ ի վեցերորդ
ժամս:

[13] Երեքտասն ժամանակ, երեք
տարի· տես 7, Ղան· 20:

[14] Պենտակոստէից, ինչպէս
նաեւ՝ զատկաց, նաւասարդաց,
շատ անգամ յհ· կը գործա-

նախ զքահանայիքն պատէր[15], եւ ապա բարբառ
յանկարծակի անտուստ ի նեղբուստ ի տաճարէն[16] լսելի
լինէր զայս ձեւ օրինակի, թէ դնանք աստի գնանք[17]:
Եւ այլ իմն նոյն Յովսէպոս գրէ· որպէս թէ պիղատոս
դատաւոր առ այնու ժամանակաւ զկայսերական պատ-
կերն՝ գիշերի՝ ուր չէր օրէն՝ ի տաճարին եմոյծ կան-
գնեաց, եւ մեծի խռովութեան եւ կռուոյ սկիզբն արկ[18]
ի մէջ հրէից· եւ անտի բազում վիշտք ի վշտաց[19]
հասանէին ազգին հրէից: Փղակոս Աւուղիոս՝ Աղե-
քսանդրեայ եւ եգիպտոսի ոստիկան, առաքի (ի) Տի-
բերեայ· եւ բազում նենգութիւն ազգին հրէից
գործէր:

Վեսպիանոս յերկուս պատերազմունս յաղթեաց
հրէից, եւ պաշարեաց: Վեսպիանոս՝ ինքնակալ ի
հրէաստանի յիւրոյ զօրացն անուանեցաւ. սկիզբն
պատերազմի ընդ հրեայս արար՝ Տիտոսիւ որդւով իւ-
րով: Յաղէքսանդրացւոց քաղաքէն եւ ինքն ի հռո-
մայեցւոց քաղաքն չուեաց:

Տիտոս զհրեայս պաշարեաց, զիերուսաղէմ ի
հինգն բրեաց եւ վեց բիւր արանց կոտորեաց: Պատ-
մէ Յովսէպոս՝ սովով եւ սրով հարիւր եւ քսան բիւ-
րուց կոտորեալ, եւ այլ եւս[20] քառասուն, եւ տասն
բիւրուց դերեաց վաճառակուր լինել[21]: Եւ պատճառս
այնչափ բազմութեան ի քաղաքին գտանել՝[22] զպա-
տիկ պատերքառօնին ասէ լինել· յորում ամենայն
ազգն ի մի վայր գումարեալ էին, եւ միանգամայն[23]

ծաւի, փակ· պէնտեկոստէի,
պարկէ, եւայլն:

[15] Դղրդեաւն եւ սօսափեան
զքահանայապետն պարէր, գեղե-
ցիկ բառաձայք է, փակ· բան յն·
Շարժումն եւ հնչիւն քահա-
նայն զդպչին:

[16] Անդրադարձ է նէրթոսոր է
պաճարքն, տաճարին մէջէն,
ներսերէն· — անդրադարձ աւե-
լադրութիւն է:

[17] Գնամք, փակ· գնացուք:
— Երթեմն վայելուչ կերպով

ապառաժի տեղ սահմանական
ներկայ կը դրուի: Տես եւ
Բ· 5, Ղան· 19:

[18] Սկիզբն արկանել, սկիզբ
տալ:

[19] Բազում վշտ է վշտաց,
շատ վշտեր· տես 4, Ղան· 3:

[20] Եւ այլ եւս, եւ դարձեալ:

[21] Վաճառակուր լինել, (գե-
րի) ծախուիլ:

[22] Խմացիր գտանելոյ:

[23] Միանգամայն, ամէնքը մէկ-
տեղ:

իբրեւ ի բանտի արգելեան: Պարտ իսկ եւ պատշաճ էր նոցա՝ որ զկենարարն մեր յայնմ ժամու նեղեցին, ոչ այլ ուրեք երբեք՝[24] այլ յայնմ ժամանակի զհատուցումն յանդգնութեանն կրել: Եւ ժողովի ամենայն ժամանակն մինչեւ չերկրորդ ամն վեսպիանոսի՝ յորում եղեւ հուսկ յետին աւերն, ի հնգետասաներորդէն Տիբերի կայսեր եւ ի սկզբանէ կենարար քարոզութեանն Քրիստոսի՝ ամք քառասուն եւ երկու. իսկ յԱնտիոքայ պաշարմանէն՝ ամք երկերիւր երեսուն եւ ութ. եւ յերկրորդ ամէն Դարեհի յորում կրկին շինուած[25] տաճարին եղեւ, ամք հինգհարիւր եւ ինն սուն. եւ յառաջին կազմածոյ[26] նորին առ Սողոմոնիւ՝ ամք հազար հարիւր եւ երեք:

[24] Այլ ուրէ՛ երբէ՛, փոխ. Այլ երբէ՛, ուրիշ ժամանակ, ուրիշ անգամ. — ուրէ՛ աւելադրութիւն է:

[25] Կրկին շինուածք, երկրորդ շինութիւն:

[26] Առաջին կազմածոյ, առաջին շինութիւն:

Ը· ԱՅԼԵՒԱՅԼԻՆ

Ի ԳՐՈՑ ԽՄԲՍՏՈՒԹԵՑՆ

1.

Օրինակք ինչ յառաջնոցն ողբ խմաստութեամբն փրկեցան:

Ո՞վ է մարդ՝ որ գիտիցէ զնորհուրդս Աստուծոյ, կամ ո՞վ ածիցէ զմտաւ թէ զինչ կամիցի Տէր: Զի նորհուրդք մանկանացուաց զանգիտողք են, եւ զաղիտաղիտուն՝[1] հնարագիտութիւնք մեր. զի մարմին եղծանելի ծանրացուցանէ զոգի, եւ հակէ հողեղէն յարկս զմիտս բազմահոգս. եւ հազիւ նկատեմք զերկրաւորս, եւ որ ինչ առ ոտս[2] կայցէ՝ աշխատութեամբ դատանեմք. իսկ որ ինչ յերկինս է՝ ո՞վ քննեսցէ: Եւ զնորհուրդս քո ո՞վ դիտաց՝ եթէ ոչ դու տուր իմաստութիւն եւ առաքեցեր զսուրբ Հոգիդ քո ի բարձանց. եւ ապա ուղղեցան շաւիղք երկրաւորացս, եւ զհաճոյս քո ուսան մարդիկ եւ իմաստութեամբ քո փրկեցան:

Նա զնախաստեղծն զՀայրն աշխարհի, զմիայն հաստատեալ[3], պահեաց. եւ փրկեաց զնա ի յանցանաց իւրոց եւ ետ նմա զօրութիւն ունելոյ[4] զամենայն: Մերժեցաւ ի նմանէ անիրաւն իւրով բարկութեամբ, ընդ եղբայրասպան սրամտութիւնս կորեաւ, վասն որոյ եւ զհեղղեալ[5] երկիր միւսանգամ փրկեաց իմաստութիւնն՝ չնչին փայտիւն արդարոյն նաւապետեալ[6]: Նոյն եւ ի միաբանութիւն չարութեան ազգացն շփո-

[1] Զաղիտաղիտուն, անհասատաս, յոդղոդդ:

[2] Ոտ ոտս, (գ.) մեռաւոր, ոտքի տակ, ձեռքի տակ. (յն. ձեռաց մէջ:)

[3] Զհիմն հաստատեալ, այս ինքն՝ Զայն որ միայն հաստատեալ էր (աստեղծուած էր):

[4] Որհնել կ՛իմացուի՝ ընդ չարամբ, իշխել, նուաճել:

[5] Հեղեղեմ կամ հեղեղումբ, հեղեղն պէս կոխել, ջրով ողողել:

[6] Նաւապետեմ, կառավարել, առաջնորդել:

թելոց, ծանեաւ զարդարն, եւ պահեաց զնա անա-
բատ Աստուծոյ եւ ի վերայ որդւոյն զթութեամբք՝[7]
պահեաց զՀզօրն: Նա զարդարն ի կորստական ամ-
պարշտաց փախուցեալ՝ փրկեաց, յիջանել հրոյն զհինգ
քաղաքաւն. որ ի վկայութիւն չարութեանն ծխեալ
կայ խոպանացեալ, եւ անկատար ժամանակօք տունկք
մրգաբերք[8]. անհաւատի ոգւոյն յիշատակ հաստա-
տեալ զարձանն աղի: Զի որոց զհմաստութեամբ զանց
արարեալ[9], ոչ միայն վնասեցան առ ի չճանաչելոյ
զբարիս, այլ եւ զանմտութեան յիշատակ թողին
յաշխարհի. զի որովք յանցեանն մի կարասցեն ծած-
կել: Խնամատուութիւն զողջքիչս իւր փրկեաց ի ցաւոց:
Նա փախուցելոյ ի բարկութենէ եղբօրն՝ առաջնոր-
դեաց արդարոյն[10] ի շաւիղս ուղիղս, եցոյց նմա զար-
քայութիւն Աստուծոյ եւ ետ զդիտութիւն սրբոց·
յաջողեաց նմա շահս ի վաստակոց իւրոց, եւ բազմա-
ցոյց զպտուղ նորա: Ցագահութեան բռնաւորաց
նորա պաշտպանեաց նմա եւ մեծացոյց զնա[11], եւ պա-
հեաց ի թշնամեաց, եւ ի դարանակալաց նորա զդու-
շացաւ[12], եւ ի զօրաւոր պատերազմի արար զնա յաղ-
թող· զի գիտասցէ թէ քան զամենայն ինչ զօրաւոր
է աստուածպաշտութիւն: Նա զարդարն վաճառեալ
ոչ եթող ի ձեռանէ, այլ ի մեղաց փրկեաց զնա· ընդ
նմա էջ ի գուբ, եւ ի կապանս ոչ եթող զնա ի ձեռա-
նէ, մինչեւ երեր նմա գաւազան թագաւորութեան
եւ իշխանութիւն ի վերայ բռնաւորաց նորա· սուտ
եցոյց զբամբասողս նորա, եւ ետ նմա զփառան յաւի-
տենական: Նա զժողովուրդն սուրբ եւ զազգն անա-
բատ փրկեաց յազգէ նեղչաց· եմուտ յոգի ծառայի

[7] Ի վերայ որդւոյն ֆ[ի]լ-
ի[ա]մ֊ֆ, այս ինքն՝ ի վերայ
որդւոյն զթ[ու]թեամբ:

[8] Իմացիր՝ Ցօրդ ի վկայու-
թիւն չարութեանն ծխեալ
կայ երկիր խոպանացեալ, եւ
առնկք մրգաբերք ոչ հա-
ասանեն:

[9] Զանց արարեալ (զօրու-
թեամբ կ՚իմացուի) եր:

[10] Փակ· Նա արդարոյն փա-
խուցելոյ . . . առաջնորդեաց:

[11] Այս ինքն՝ Եւ զինքն իր
ազահ հարստահարողներէն
պաշտպանեց եւ հարստացուց:

[12] Զգ[ու]շացանել (ամբ֊),
պահովցընել:

Տեառն, եւ ընդդէմ դարձաւ թագաւորաց ահաւո-
րաց արուեստիւք եւ նշանօք: Հատոյց սրբոցն զվարձս
վաստակոց նոցա, առաջնորդեաց նոցա ընդ ճանա-
պարհ աքանչելի. եղեւ նոցա հովանի ի տուէ եւ բոց
աստեղայ ի գիշերի: Անցոյց զնոսա ընդ ծովն կարմիր,
եւ տարաւ զնոսա ընդ ջուրս բազումս. զթշնամիս նո-
ցա ընկղմեաց, եւ ի խորոց անդնդոց ածէ զնոսա ի վեր:
Վասն պիղծոյիկ արդարք կողոպտեցին զամպարիշտս, եւ
օրհնեցին Տէր զանուն քո սուրբ. եւ զձեռն քո որ
մարտնչէր ի վերայ նոցա՝ օրհնեցին միանգամայն: Զի
իմաստութիւն երից զբերան համերց, եւ զլեզուս
ողջոյց եղ պարզախօսս[13]:

Ցաջողեաց զդործս նոցա ի ձեռն մարդարէին
սրբոյ: Շրջեցան ընդ անապատ անչէն, եւ յանկոխս
հարին զխորանս[14]. ընդդէմ դարձան պատերազմողաց
եւ վանեցին զթշնամիս: Ծարաւեցան եւ կարդացին
առ քեզ, եւ տուաւ նոցա ջուր յապառաժ վիմէ, եւ
փափաք[15] ծարաւոյ ի խիստ վիմէ. զի որովք տանջե-
ցան թշնամիք նոցա, նոքիմիք սոքա կարօտեալք
գտին բարերարութիւն: Որոց փոխանակ մշանջենաւոր
դեղոյն[16] արեամբ կարմրացելոյ խռովեցելոյ[17], ի
կշտամբութիւն տղայակոտոր հրամանին, ետուր ջուր
առատութեան յանկոյս[18], ցուցեալ վասն յայժամու
ծարաւոյ՝ որպէս[19] տանջեցեր զհակառակորդսն: Ցոր-
ժամ զչափ առին[20], թէպէտ եւ ողորմութեամբ
խրատեցան, ծանեան թէ զնւարդ բարկութեամբ դա-
տեալ ամբարիշտք տանջիցին: Զսոսա իբրեւ հայր

[13] Եւ պարզախօսս, յատակ
խօսող բրաւ: — Ս· Գրոց
մէջ (երբոյեցերէն ոճով) կ՚ը-
սուի գնել կամ պաւ, փակ·
առնել:

[14] Ցանկոխս, անմարդի, ան-
բնակ տեղուանք: — Խոքան
հարխնել, տապալար շինել:

[15] Փափաք (ծարաւոյ), ի-
մացիր՝ յագուրդ· ըստ յն·
դրմեան:

[16] Ըստ յն· Որոց փոխանակ
ազբեր մշանջենաւոր դեղոյն:

[17] Արեամբ խռովեցելոյ . . .,
այս ինքն՝ Որ արեամբ կար-
միացեալ եւ խռովեալ եր:

[18] Ցանկոյսս, (գ·) չյուսաց-
ցած տեղն, յանկարծակի:

[19] Իմացիր ըստ յն· Ցուցեալ
յայնժամու ծարաւոյին թէ որ-
պէս . . .:

[20] Զչափ առնուլ, փորձն
առնուլ:

խրատեալ փորձեցեր, եւ զնոսա իբրեւ զաստիկ թա-
գաւոր դատապարտեալ կշտամբեցեր: Հեռացեալք
եւ մօտեալք՝ զնոյն օրինակ վտանկէին[21]. զի կրկին
կալաւ զնոսա տրտմութիւն եւ հեծութիւն անցելոց
յիշատակաց. զի յորժամ լսէին իւրեանց տանջանաքն
երախտաւորեալք՝[22] առնուին զքո չափ, Տէր:

Փոխանակ անմիտ խորհրդոց անիրաւութեան
իւրեանց, որովք մոլորեալն պաշտէին զանմռունչ
սողունս եւ զճճիս վատթարս, արձակեցեր ի վերայ
նոցա բազմութիւն անխօսուն անասնոց ի վրէժխն-
դրութիւն, զի գիտասցեն թէ որովք մեղանչէ ոք՝ նո-
քիմբք եւ տանջի: Զի ոչ չբաւարեր[23] ամենազօր
ձեռն քո՝ որ հաստատեաց զաշխարհս յանկերպարան
նիւթոյ, արձակել ի վերայ նոցա բազմութիւնս արջոց
կամ առիւծս սաստիկս, կամ նորագործս[24] լի բար-
կութեամբ գազանս անծանօթս, կամ հրաշունչս փո-
բաւորս դոյութեան[25], կամ զհոսիչս ծխոյն շա-
բաւոյ[26], կամ որ սաստիկ կայծակունս յաչաց փայլա-
տակեցուցանիցեն. որոց ոչ միայն վնաս կարող էր
խորտակել զնոսա, այլ եւ տեսիլն ահիւ սատակել:
Եւ առանց այնոցիկ՝ միով իսկ հողմով կարէիր կոր-
ծանել. հալածեալք եւ հոսեալք[27] ի դատաստանաց
ոգւոյ զօրութեան քոյ: Այլ զամենայն չափով եւ
թուով եւ կշռով կարգեցեր:

[21] Վտանկիմ կամ վտանգիմ, տանջուիլ, վշտանալ:

[22] Իմացիր՝ Երախտաւորեալս (զնոսա): — Այս ինքն՝ Որ լսէին թէ իրենց տանջանքովն անոնք բարիք գտած են:

[23] Չբաւարեմ, անկարանալ, չկրնալ:

[24] Նորաստեղծ, նոր:

[25] Հրաշունչս փորձողս փո-
ռոտիւեան, իմացիր ըստ յն. Հրեղէն շունչ փչողներ: — Ուրիշ օրինակ՝ փորձողս փո-
ռոտոտիեան:

[26] Շաբաթ, գարշահոտու-
թիւն: — Այս ինքն՝ կամ ծխոյ գարշահոտութիւն ուիռող:

[27] Իմացիր՝ Հալածիալս եւ հոսեալս:

2.

Թէ անմտութիւն է կուապաշտութիւն:

Ընդունայն էին ամենայն մարդիկ բնութեամբ
յորս էր աստուածանդիտութիւն[1], եւ յերեւելի բա-
րութեանցն ոչ կարացին դիտել զայն որ էրն, եւ ոչ
ի գործս հայեցեալ ծանեան զճարտարապետն. այլ
կամ զհուր, կամ զհողմ, կամ զօդ երագ, կամ զաս-
տեղաց շրջանս, կամ զջրոց բռնութիւնս, կամ զլու-
սաւորս երկնաւորս՝ զաշրքանեակս աշխարհի աստուածս
համարեցան: Ընդ որոց թէ ընդ գեղն զուարճացեալք[2]
զնոսա աստուածս կարծեցին, գիտասցեն թէ որչափ
եւս նոցա Տէրն առաւել լաւ է. զի որ գեղեցկու-
թեան արարչապետն է՝ նա հաստատեաց զնոսա:
Ապա թէ ընդ զօրութիւնս եւ ընդ ազդեցութիւնս
զարմանայցեն, իմասցին ի նոցանէն՝ որչափ եւս որ
կազմեացն զնոսա առաւել զօրաւոր է: Զի ի մեծու-
թենէ եւ ի գեղեցկութենէ արարածոցն՝ ըստ նմին
համեմատութեան եւ արարչագործն նոցա երեւի:
Բայց սակայն սակաւին եւ նոցա գոյ սակաւ ինչ մե-
ղադրութիւն, զի եւ նոքա թերեւս մոլորեալք խնդրեն
զԱստուած եւ կամին գտանել. ընդ գործս նորա
յածեալ՝ քննեն, եւ հաւանին տեսլեամբն[3] թէ
բարւոք են երեւելիքս: Դարձեալ եւ նոքա ոչ են
ներելիք. զի թէ այնչափ կարացին դիտել՝ զի բաւա-
կան լինիցին նկատել զաշխարհս. զոյցա Տէրն գնահրդ
ոչ գտին վաղվաղակի: Թշուառականք են եւ ի մե-
ռեալս յոյս նոցա, որք համարեցան աստուածս զձե-
ռագործս մարդկան, զոսկի եւ զարծաթ՝ զճարտարու-
թեան արուեստս, եւ զնմանութիւն անասնոց, կամ
զքար անպիտան, զձեռագործս նախնեաց: Ապա թէ
ոք աստղաձագործ հիւսն՝ զփայտ ինչ գեղեցիկ սղո-

[1] Ուրիշ օրինակ՝ Աստուծոյ անպիտութիւն, (յն. Θεοῦ ἀγνωσία.)

[2] Փակ. եթէ ընդ գեղն նոցա զուարճացեալք:

[3] Տեսլեամբ, տեսութեամբ:

ցեալ՝ քերեաց ճարտարութեամբ զամենայն կեղեւ նորա, եւ հնարեալ վայելուչ անօթ պիտանի կազմեաց ի սպասաւորութիւն կենաց. եւ զտաշիղ[4] գործոյն ի պատրաստութիւն կերակրոյ ծախեալ յագեցաւ: Եւ որ ինչ ի նոցանէ անպիտան եւ խոտան էր, զփայտն խեղաթիւր[5] եւ ոստովք վարակեալ[6], առեալ դրօշեաց մտադիրութեամբ[7] գործոյն իւրոյ, եւ խելամտութեամբ իմաստութեան տպաւորեաց[8] զնա, եւ նմանեցոյց զնա պատկերի մարդոյ, կամ անասնոյ վատթարի ճչդրտեցոյց[9] զնա: Ծեփեաց բոլով եւ կարմրացոյց մնգուրաւ զգոյն նորա, եւ զամենայն խնդբութիւնդս[10] նորա ծեփեաց հողով. եւ արար նմա տուն ըստ նմին արժանի, եդ զնա առ որմ՝ հաստատեալ երկաթով, եւ զգուշացաւ նմա[11] զի մի կործանեսցի. գիտէ՝ թէ եւ իւրում՝ անձինն օգնել ոչ կարէ, քանզի է պատկեր եւ կարօտ է օգնականութեան: Եւ վասն ամուսնութեան եւ որդւոց եւ սատցուածոց իւրոց՝ մատուցեալ չընչիւ[12] առ անշնչին, աղաչէ եւ ոչ ամաչէ: Եւ վասն առողջութեան՝ զսպիկարն[13] կարդայ, եւ վասն կենաց՝ զմեռեալն աղաչէ. եւ վասն ի թիկունս հասանելոյ՝ տարակուսելոյն մաղթէ: Եւ վասն ճանապարհորդութեան զգայ՝ որ եւ ոտն յոտանէ չկարէ փոխել[14]. եւ վասն ընչաւէտութեան եւ գործոց եւ ձեռաց կորովութեան՝ յանարգասաւորէն ձեռաւք զարդասաւորութիւն խնդրէ:

[4] Տաշիղ կամ փալիղ, տաշլուք. (Խոսրով:)

[5] Խեղաթիւր (փայտ), ծռուռումռուռ:

[6] Վարակեալ ոստովք, ոստերով լի. (պտղաբեր:)

[7] Մտադրութեամբ, խնամով:

[8] Տպաւորեալ, կերպարանք տալ, ձեւացընել:

[9] Նմանեցուցանել, ճշդրտեցուցանել, նոյնանշանութեան պէսպիսութիւն:

[10] Խնդբութիւն կամ խընդբեան, հոսկ՝ երեւոյ՝ անհարթ, խորտուբորտ տեղուանք. ուրոյն. κηλίς, αρεια, κέντρα:

[11] Զգուշացաւ նմա, հոգաց զինքը:

[12] Շընչիլ, փսփսալ, քթին տակէն խօսիլ:— Մտատոյժ լընչիլ. մտատոյժ աւելադրութիւն է. յն. միայն՝ լընչիլ: Ցես եւ Ա· 19, Ծան· 29:

[13] Աղիկար, անկարող, անզօր, տկար:

[14] Ոտն յոտանէ փոխել, քալել մը առնուլ:

Դարձեալ եթէ ի նաւ ելեալ ոք՝ ընդ ամենի ալիս կամիցի ճանապարհորդել, առ փայտն որ քան զնաւափայտն տկարագոյն է՝ աղաղակէ: Զի զայն թէպէտ եւ ցանկութիւն շահից հնարեցաւ, եւ ճարտարապետ իմաստութեամբ կազմեաց, սակայն քո, Հայր, վարէ տեսչութիւնդ[15]. զի եւ առաւ եւ ի ծովու ճանապարհ, եւ ի մէջ ալեաց շաւիղ զգուշաւոր[16], յայտ արարեալ՝ թէ յամենայնի կարող ես փրկել՝ թէպէտ եւ առանց ճարտարութեան ոք ելանիցէ ի վերայ: Բայց կամիս զի մի գատարկասցի[17] գործ իմաստութեանն. վասն այնորիկ շնչին փայտի հաւատան[18] մարդիկ զանձինս իւրեանց, եւ շընչեալ ընդ ալիսն՝ դոյզն լաստիւն ապրեցան: Զի օրհնեալ է փայտն՝ որով լինի արդարութիւն. եւ ձեռագործն անիծեալ, ինքն եւ որ սարսն զնա. զի նա արար, եւ սա եղծանելի[19] աստուած անուանեցաւ:

Զի տարաժամ սգով թախծեալ հայր, վաղամեռիկ լինելոյ որդւոյ իւրոյ արար պատկեր[20]. արդ զայնժամուս զմեռեալ մարդն՝ այժմ իբրեւ զաստուած պատուեաց, եւ աւանդեաց իւրոյ հնազանդելոյն խորհուրդս եւ նուէրս: Ապա ժամանակաւ ձգեալ[21] ամ պարիշտ սովորութիւնն իբրեւ զօրէնս պահեցաւ, եւ բռնաւորաց հրամանաւ կարգելին ի պաշտօն[22] դրօշելոյն: Զորս յանդիման պատուել ոչ կարէին մարդիկ վասն հեռի բնակելոյ, ղբացական տեսիլն զնոյն օրինակ[23] քանդակեցին եւ դրօշեցին, եւ յայտնի պատկեր պատուելոյ[24] թագաւորին արարին, զի իբրեւ

[15] Այս ինքն՝ Սակայն քու նախախնամութիւնդ, Հայր, կը կառավարէ:

[16] Զգուշաւոր (լաւիղ), ապահով:

[17] Դատարկանալ, հոս՝ անգործ կենալ:

[18] Հաւատալ զանձն (ոմեփ), վստահիլ:

[19] Սա եղծանելի, այս ինքն՝ ըստ ին. Սա որ եղծանելի է:

[20] Փակ· Արար պատկեր որդւոյ իւրոյ որ վաղամեռիկ լեալ էր (կանխաս մեռած էր):

[21] Ձգեալ, (սովորութիւնը) տեւելով, շարունակուելով:

[22] Կոչիլ է պաշտօն, պաշտելու որոշել:

[23] Զբնոյնան պէսպէսն ընոյն օրինակ..., հեռաւոր դէմքը նոյն կերպով (Ձեւեցին):

[24] Պատուելոյ (խնդբութիւն),

զմօտաւոր[25] զՀեռաւորն ողջեսցեն փութով: Ի յա-
ճախութիւն պաշտաման զանգէտան յետ այնորիկ
ճարտարին համարձակեաց առաւտութիւն արուեստա-
գիտութեան[26]: Զի նա թերեւս վասն զիշխանին կա-
մեցեալ զմիտան հաճելոյ՝[27] բռնադատեաց արուես-
տիւն ածել զնմանութիւնն ի գեղեցկութիւն: Իսկ
բազմութիւնն պատրեալ վասն պատշաճողութեան
գործոյն, զայն՝ որ յառաջ քան զակաւիկ մի պա-
տուեալ էր մարդն, այժմ պաշտօն համարեցաւ[28]: Եւ
այն եղեւ կենաց ի դարանակալութիւն եւ ի գայ-
թագղութիւն. զի որում յայնժամ առ վշտի բռնու-
թեան[29] ծառայէին մարդիկ, արդ՝ զանհաղորդական
անունն[30] քարանց եւ փայտից եդին: Եւ այն ոչ եղեւ
բաւական նոցա առ ի մոլորեցոյ ՅԱստուածոյ գիտու-
թենէն, այլ մինչ ի մեծի պատերազմի անգիտու-
թեանն կէին, զայնպիսի չարիս՝ խաղաղութիւն ա-
նուանէին. կամ զորդեկոտոր նուէրսն[31], կամ զգաղա-
նի խորհուրդսն, կամ զմսկեգին յայլոց կրօնից անա-
ւակութիւնս բերեալ: Զի անուն կոչեն եւ պաշտօն[32],
ամենայն չարի սկիզբն եւ պատճառք եւ կատարած է:
Կամ թէ ուրախ եղեալ՝ մոլին, կամ թէ մարդարեա-
նան առաքութիւն, կամ թէ կեան անիրաւութեամբ,
կամ թէ ի սուտ երդումն վաղվաղեն[33]: Զի յանշուշ
կոչեսն յոյսացեալք՝ երդնուն սուտ, եւ պատժի ոչ

Հոս կր· պատուրելոյս (թա-
գաւորին)· Փակ· Պատուելոյ·

[25] Մօտաւոր, ներկայ·

[26] Փակ· Ցետ այնորիկ ա-
ռաւտութիւն արուեստագիտու-
թեան ճարտարին՝ համարձա-
կեաց զանգէտան ի յաճախու-
թիւն պաշտաման·

[27] Իմացիր ըստ յն· Զի նա
թերեւս զիշխանին կամեցեալ
զմիտան հաճել·

[28] Իմացիր՝ Իսկ բազմու-
թիւնն· · · զմարդն՝ որ յառաջ
քան զակաւիկ մի պատուեալ
էր, այժմ պատուոյ համարե-

ցաւ· — ՅՆ· σέβασμα, կը նշ·
թէ պաշտելի եւ թէ պաշտօն·

[29] Ցն· Կամ ըստ դիպուց
կամ բռնութեամբ· — Ուրիշ
օրինակ մը՝ ու վշտի է բռ-
նութեանն, թերեւս առ վշտի
ե բռնութեան·

[30] Զանհաղորդական անունն,
այս ինքն՝ Ընտուածոյ անհա-
ղորդական անունը·

[31] Որդեխոտոր նուէրսն, որդիք
զոհելը·

[32] Իմացիր ըստ յն· Զի ան-
օրէնն կոչեն պաշտօն·

[33] Վազվաղիլ, փութալ·

ունին ակն: Արդ երկոքեան յիրաւի եկեսցեն ի վերայ
նոցա, զի չարաչար խորհեցան զԱստուածոյ՝ ունկնդիր
լեալ կոչոյն, եւ սուտ երդուան ի կուռն՝ արհամար-
հեալ զսրբութիւնն: Զի ոչ թէ երդնլեացն զօրու-
թիւն, այլ մեղուցելոյն դատաստան հանէ ընդ
գլուխ[34] զանիրաւացն յանցանս:

Բրտի լմեալ[35] զկակուղ կաւն գնէ ի վերայ
դրգռան[36], եւ ստեղծանէ անօթ առ իւրաքանչիւր
ումեք սպասու մերոյ[37]. սակայն անդստին ի կաւոյ
ստեղծ, կամ թէ սրբութեանդ ինչ սպասաւորու-
թեան անօթս[38] կամ թէ գործոյից, կամ թէ ա-
մենեւին նոցին հակառակ ըստ նմին օրինակի. Եւ
ի նոցանէ ըստ իւրաքանչիւր ումեք են պէտքն,
գաստաւոր կաւագործն է[39]: Եւ վշտահան[40], զի ի զուր
ի նմին կաւոյ աստուած ստեղծանէ. որ յառաջ քան
զփոքր մի[41] յերկրէ ստեղծեալ՝ յետ սակաւ միոյ ի
նոյն երթայ ուստի առաւն, եւ զպարտս ոգւոյ պահան-
ջեալ[42]: Ա՛յլ կայ ի նմա հոգ, ոչ զի աշխատելոյն է,
եւ ոչ զի սակաւավախճան կեանս ունի, այլ զի ընդ
ոսկերիչս եւ ընդ արծաթաձոյլս հակառակի[43], եւ
պղնձագործոյ նմանի, եւ փառս համարի՝ զի զգար-
շելիսն ստեղծանէ: Մոխիր է սիրտ նորա եւ հոգ ար-
համարհեալ յոյս նորա, եւ քան զկաւն անարգագոյն
կեանք նորա, զի ոչ ծանեաւ զստեղծիչն իւր, եւ ոչ
զայն որ շնչեաց ի նա զշունչն ազդեցութեան, եւ որ
փչեացն ի նա հոգի կենդանական: Ա՛յլ խաղ համա-

[34] Հանէ ընդ գլուխ, (ըրած-
նին) գլուխներնէն կը հանէ,
վրէժը կ'առնու·

[35] Լմնալ, ձմլել, կակղացընել·

[36] Դռռքին, բրտի անիւ, ճա-
խարակ·

[37] Փակ· Ստեղծանէ անօթ
իւրաքանչիւր ումեք առ (վասն)
սպասու մերոյ·

[38] Ա՛յս ինքն՝ Մաքուր գոր-
ծողութեան ամաններ· — Կամ
ինչ գործոյից, ասմասը յն· մէջ
կայ·

[39] Ա՛յս ինքն՝ Եւ թէ ա-
նոնցմէ իւրաքանչիւրն ինչ բա-
նի պիտի գործածուի՝ դաստա-
որ կաւագործն (բրուտն) է·

[40] Վշտահան, վշտակիր· —
Հոս ըստ յն· փուճ աշխատող·

[41] Յառաջ քան զքոքր մի,
յառաջ քան զանօթին մի, քիչ
մը յառաջ·

[42] Իմացիր՝ Ցօրժամ պարտք
ոգւոյ ի նմանէ պահանջիցին·

[43] Հակառակիմ, հոս՝ մրցիլ,
յաղթելու ջանալ·

թեցան զկենդանութիւն մեր, եւ զկեանս՝ տօնավաճառ շահից· զի պարտ է, ասեն, ուսոի եւ իցէ՝ թէպէտ եւ ի չարեաց իցէ, շահել ինչ: Զի զամենայն կուռս հեթանոսաց աստուածս համարեցան, որոց ոչ աչաց պիտանութիւն[44] էր ի տեսանել, եւ ոչ ականջք առ ի լսել, եւ ոչ ունչք առ ի ձգելոյ զօդ[45], եւ ոչ մատունք ձեռաց առ ի շօշափելոյ, եւ ոտք նոցա դատարկացեալք ի գնալոյ· քանզի մարդ արար զնոսա, եւ ոգի մարթային ստեղծ զնոսա: Ոչ ոք ի մարդկանէ կարող է ստեղծանել նմանութիւն Աստուծոյ· քանզի մահկանացու է, եւ զմեռեալ գործ գործէ անօրէնն ձեռօք· զի ինքն լաւ է քան զպաշտօմունս իւր[46], յորոց ինքն կենդանի է՝[47] եւ նոքա ոչ երբեք: Նա եւ զգարշելի անասունսն պաշտեն, եւ այն է անհնարին անմտութիւն· զի թէ ընդ այլն կշռեսցին՝ վատթարագոյն գտանին· ոչ որպէս ցանկանան, այնպիսի դեղեցկութիւնք ի կերպարանս անասնոյն իցեն:

3.

վասն Թաւնդրամած խաւարին եւ մահուդ անդրանիկացն Եգիպտացոց:

Մեծամեծ են գաւառաստանք քո (Տէր) եւ գԺուարապատումք, վասն այնորիկ անձինք անխրատք մոլորեցան: Կարծեցին բռնադատել զաղգն սուրբ անօրէնք, կապեալք խաւարի եւ կաշկանդեալք երկայն գիշերոյ[1], արգելեալք ընդ յարիւք փախստականք ի յաւիտենական տեսչութենէն անկեալ դնէին: Զի զօղեալ համարէին[2] ընդ գաղտնեօք մեղաց, ընդ

[44] Պէտառնութիւն, գործառնութիւն:

[45] Ձգիել զօդ, օդ ծծել, շունչ առնուլ:

[46] Քան զպաշտամունս իւր, իր պաշտած բաներէն:

[47] Զորոց ինքն կենդանի է· իմացիր՝ Զի ինքն կենդանի է:

---

[1] Այս ինքն՝ Որք կապեալք էին խաւարաւ եւ կաշկանդեալք երկայն գիշերաւ:

[2] Այս ինքն՝ Զի զօղեալս համարէին զանձինս:

անճառանչ յիմարութեան առաջաստաւ ցրուեցան, անհնարինս յիմարեալք եւ խուճապեալք եւ խռովեալք: Քանզի եւ ոչ որ ունէր զնոսա մուխն, աներկիւղս պահէաց· զի բոմբիւնք[3] շուրջ զնոքօք պաշեալ սրարբեցուցանէին[4], եւ ցնորք անժպիտք[5] խոժոռադիմացն երեւէին: Եւ հրոյ եւ ոչ մի ինչ բրնութիւն կարաց լուսաւորել, եւ ոչ խարուկածին[6] բորբոքեալ բոցք հանդարտէին լըճացուցանել[7] զխաւար գիշերն: Բայց միայն երեւէր նոցա ինքնահաց խարոյկ լի երկիւղիւ· զարհուրեալք յաներեւոյթ տեսլենէն այնորիկ, համարեին շար եւս քան զոր տեսանէին: Էր զի նշանօք ցնորիցն պակչէին, եւ էր զի ոգւոյն մատնութեամբք լքանէին, զի յանկարծօրէն եւ յանկարծուստ մածանէր ահն ի վերայ: Ապա այն զնարդ եւ էր՝ անդ անկանէր[8], եւ պահէր յաներկաճք բանսն արգելեալ: Եթէ հողագործ էր եւ եթէ հովիւ եւ եթէ անապատական աշխատութեանցն գործաւոր՝ ըմբռնեալ յանլոյծ տագնապ հասանէր· քանզի միով խաւարային շղթայիւ[9] ամենեքեան կապեցան, եթէ հողմ շնչէր, եւ եթէ թանձրախիտ ոստոյ քաղցրաձայն հաւուց բարբառ հնչէր· եթէ յորդութիւն ջրոց հոսելոյ բռնութեամբ, եւ եթէ բոմբիւնք սպառնալեաց վիմաց հոլովելոյ[10], եւ եթէ ընթացք անեբեւոյթք անասնոց կայտառելոյ[11], եւ եթէ բարբառ ահագին գազանաց գոչելոյ[12], կամ անդրէն յանձն բեկելոյ[13] ի քարանձաւաց լերանց ձայնից արձագանգաց, լքեալ զնոսա զարհուրեցուցեալ: Զի ամենայն

[3] Բամբիւն, ահաւոր ձայն, թնդիւն:

[4] Սրբրբեցուցանէին, ապշութեան մէջ ձգել:

[5] Ընդվիպ, տխուր:

[6] Խարուկածին, կրակէ ծնած: — Ցն. Առաջագոյ փայլեալ բոցք:

[7] Լըճացուցանել, զուարթացընել:

[8] Ըստ յն. Ապա այնպէս՝ որ ոք անդր անկանէր:

[9] Ըստ յն. (σκότους) խաւարին· Մթին մէկ շղթայովը:

[10] Հոլովիլ (վիմաց), գլորիլ:

[11] Այս ինքն՝ թէ չտեսնուող ցաւրբառուող անասնոց վազքը:

[12] Գոչիլ ըզ, այս ինքն՝ որ գոչին:

[13] Ցանդիբիւնիլ (յայնէ), անդրադառնալ, եւս զարձել: — Ըստ յն. Կամ յոյն արձագանգաց յանձն բեկելոց ի քարանձաւաց լերանց:

աշխարհ պայծառացեալ լուսով լուսաւորէր եւ անխափան գործով կայր պնդակազմ: Բայց միայն ի վերայ նոցա տարածանէր ծանր դիշերը, օրինակ խաւարին որ յաջորդելոց է գնոսա, ինքեանք ինքեանց իսկ ծանրագոյնք էին քան զխաւար:

Բայց սրբոց քոց լոյս մեծ էր, զորոց զբարբառն լսէին[14], եւ զկերպարանսն ոչ տեսանէին, զի եւ նոքա որ զայսպիսի չարչարանս կրեցին՝ երանէին: Քանզի արժանի իսկ էին նոքա վերկրելոյ ի լուսոյ եւ արդելոյ ի խաւարի, որք արդելականս[15] պահէին զորդիս քո, որովք հանդերձեալ էր անեղծ օրինացն լոյս կենաց աշխարհի պարգեւել[16]:

Զի խորհեալ էին նոքա զաղայս սրբոցն կոտորել, եւ ընդ միոյ մանկան ընկեցիկ եղելոյ եւ ապրելոյ, ի յանդիմանութիւն՝ գնոցա զբազմութիւն որդւոցն կոտորեցեր եւ սատակեցեր, եւ առ հասարակ կորուսեր ի ջուրս սաստիկ: Այն դիշեր յաւաջածանօթ[17] եղեւ հարցն մերոց, զի հաստատութեամբ տեսեալ, յերդմունս յոր հաւատացին՝ խրախճիտ լինիցին[18]: Նա աւանիկ հակառակ ձայնատու էր անմիաբան բարբառ թշնամեացն, եւ ձայն ողբոյ ելանէր մանկանցն սգացելոյ, գնոյն օրինակ ծառայք հանդերձ տերամբք տանջեալ, եւ ոմանքն թագաւորաւն գնոյն չարչարեալ: Առ հասարակ ամենեքին միով անուամբ մահու ունէին մեռեալս անհամարս. զի եւ թաղելոյ անդամ չէին բաւական կենդանիքն, քանզի ի միում վայրկենի պատուական ազգն նոցա սատակեր: Զի ամենայնի չհաւատային վասն կախարդութեանցն, բայց ի սատակելոյ անդրանկացն՝ խոստովանեցին ժողովուրդք քո լինել: Մինչ դեռ խաղաղութեանն պատեալ էր զամենայն, եւ այն ինչ դիշերն իւրով երագութեամբն

[14] Զորոց զբարբառն լսէին՝ այս ինքն՝ Եբէպոօպէ:

[15] Արգելական, փակեալ, բանտարկեալ:

[16] Պարգեւուիլ· պարգեւուիլ· — իսկ ինոց բառը չեմ· մէջ չկայ:

[17] Յառաջածանօթ, յառաջուընէն ծանուցուած:

[18] Խրախճիտ լինիլ, խիստ ուրախանալ, խնդամիտ ըլլալ:

ընդմիջէր[19], ամենազօր բան քո յերկնից յաթոռոյ արքունեաց սաստիկ պատերազմող ի մէջ սատակման երկրին հասանէր. սուսեր պողովատիկ զանաչառ հրամանդ քո բերեալ, եւ ի մէջ անցեալ զամենեսեան ընդոյր մահուամբ. անդ առ երկինիւք քերէր[20] եւ այսր յերկիր հասանէր: Ցայնժամ վաղվաղակի ցնորք անհնարին երազոց խառնիճուցանէին գնոսա, եւ արհաւիրք անկարծք[21] ի վերայ հասանէին: Եւ այլ ոք այլ ուր անկեալ կիսամահ, վասն որոյ պատճառանաց մեռանէին՝ յայտ առնէր. զի երազոցն խառնիճուցեալ գնոսա, գնոյն յառաջագոյն գուշակէին, զի մի յանդէս վասն որոյ չարաչարն տանջէին՝ կորնչիցին: Պատեալ եւ յարդարան երբեմն փորձ մահու, եւ սատակումն բազմութեանն եղեւ յանապատին, այլ ոչ ընդ երկար կալաւ[22] բարկութիւն քո. զի փութացեալ այրն անառաքաւ, մատեաւ յառաջ ի կռիւ՝ իւրով պաշտամանն զինուն, աղօթիւք եւ խնկոք ուղերձեալ[23] զքաւութիւնն. եկաց ընդդէմ բարկութեանն եւ արար վախճան հարուածոցն, յայտ արարեալ թէ քո ծառայ է: Ցաղթեաց բազում ամբոխի ոչ զօրութեամբ մարմնոյ եւ ոչ զինուց ազդեցութեամբ, այլ բանիւ զանջինչն հնազանդեաց:

Բայց ամպարշտացն միւնչեւ հսկաս ի վերայ անողորմ սրամտութիւնն, քանզի դիտէր գնոցա եւ զհանդերձեալսն[24]: Զի մինչ դեռ տակաւին ի ձեռս իւրեանց[25] ունէին զառգս իւրեանց եւ ճչէին առ դերեզմանօք մեռելոցն, մեւս եւս անմտութեան խորհուրդ յինքեանս կորչէին. եւ զորս աղաչէին եւ

[19] Այն ինչ փիչէր· · · ընդ-փիչէր, հարձիլ թէ դիշերը կէս եղած էր:

[20] Քերել (առ երինէօ), քովէն անցնիլ, դպչելով անցնիլ:

[21] Անիւթ (արհաւիրք), անակնկալ (զարհուրանք):

[22] Կալաւ, հոս՝ (յն. ἔμεινεν,) տեւեց, մնաց:

[23] Ուղերձել, մատուցանել, նուիրել:

[24] Փակ. քանզի դիտէր եւ զհանդերձեալն նոցա. այս ինքն՝ Որովհետեւ անոնց եաքէն ընելիքն ալ գիտէր:

[25] Ի չեռս էրեանց, (յն. ἐν χερσὶ,) մտաւոր, առջեւնին. — տես եւ առ ոռո, 1, Դան.2:

Հանէին, նոցին որպէս փախստէից հետամուտ լինէին: Եւ զանցելոց անցիցն ընդ նոսա անյիշատակութիւն ի միտս արկանէին[26], զի զմնացելոցն տանջանաց լցցեն զպատիժս, եւ քո ժողովուրդ գնորաքանչ ճանապարհ գնասցէ, եւ նորա նորանշան մահ գտանիցեն: Ի ջոյն ցամաքութենէ որ ի ներքոյ կայր՝ յատակք երկրին երեւէին, եւ ի կարմիր ծովուն ճանապարհ անխափան եւ դաշտ ծաղկաբեր ի պտուտից բռնութեանն[27]: Զոմն որոյ միագունդ անցանէին որ քով ձեռամբդ ծածկեալ էին, տեսեալ զդործս աքանչելիս: Զի իբրեւ զձիս ճարակեցան[28], եւ իբրեւ զգառունս խայտացին, օրհնել զքեզ, Տէր, որ փրկեցեր զնոսա: Քանզի յիշէին տակաւին զերան որ ի պանդխտութեան իւրեանց, թէ զևարդ փոխանակ ծննդեան անասնոց՝ բխեաց երկիր նոցա մուն, եւ փոխանակ ջրականացն՝ բխեաց գետն բազմութիւն գորտոց: Ապա յետոյ տեսին եւ նոր ծնունդ թռչնոց, յորժամ ցանկութեամբ տենչացեալք խնդրէցին խորտիկս կերակրոյ, զի ի միսիթարութիւն եղ նոցա ըղձմարդի ի ծովէ: Եւ պատիժք ի վերայ մեղաւորաց[29] հասին, ոչ առանց յառաջագոյն եղելոց նշանացն՝ բռնութեամբ հրացան բարկութեանցն[30]. քանզի յիրաւի չարչարեցան ըստ իւրեանց չարութեանն:

[26] Փխկ. Եւ արկանէին ի միտս անյիշատակութիւն զանցելոցն անցելոց ընդ նոսա. այս ինքն՝ Եւ իրենց գլխէն անցած գացած դէպքերը մոռցան:

[27] Ջօրութեամբ կ'իմացուի՝ գործեր:

[28] Ուրիշ օրինակ՝ Ճախրեցան: Ցն. Նոյնպէս՝ Ճաբաւիեցան:

[29] Ի վերայ մեղաւորաց, այս ինքն՝ Եգիպտացոց:

[30] Հբծ. Ճաբաւիեցան, փայլատակութիւնք:

Ի ՄԵՐԳՈՒԹԻՒՆԵՆ ԵԶԵԿԻԵԼԻ

4.

Վոսկ արծուենացն, առիւծոտցն եւ որթոյ:

Պատմեա պատմութիւն եւ խօսեաց առակ առ տունդ Իսրայելի եւ առասցես. Արծուին մեծ, մեծաթեւ երկայնատարած՝ լի լիամազիլ[1] որ խորհեցաւ մտանել ի Լիբանան, եւ առ զընտիր ընտիր[2] մայրիցն. եւ եհան զմատաղատունկն եւ տարաւ յերկիրն քաղանաւագոց, եւ տնկեաց զնոսա ի պարսպաւոր քաղաքին: Եւ առ ի սերմանէ երկրին, եւ ցանեաց ընդ երեսս դաշտին՝ տունկ մանրատունկ[3], ընդ առատութեամբ ջրոյ երեւելի առնել կարգեաց զնա[4]: Եւ բուսաւ եւ եղեւ յորթի տակար եւ փոքր տեսութեամբ[5], յերեւել ուռոյ իւրոյ ի նմա. եւ արմատք նորա ի ներքոյ նորա էին. եւ եղեւ յորթի մեծ, եւ եհան անդ ողկոյզս, եւ արձակեաց զբարուկնակս իւր: Եւ երեւեցաւ այլ արծուի մեծ, մեծաթեւ՝ բազմամազիլ, եւ ահա որթն այս պաւեալ է զնովաւ, եւ արմատք սորա ի նմա, եւ ուռք նորա ի ներքոյ նորա. եւ առաքեաց արբուցանել զնա հանդերձ բուսով տնկոյ նորա: Ի դեղեցիկ դաշտին ընդ բազում ջրով պարարեացի, արձակել շառաւիղս եւ բերել պտուղս եւ լինել յորթի մեծ: Ասա այսորիկ ասա. Եթէ իցէ աջողեսցի[6], ոչ ապաքէն արմատք փափկութեան նորա եւ պտուղ նորա նեխեսցին, եւ չորասցին ամենայն շառաւիղք նորա. եւ ոչ բազկաւ

[1] Լիամազիլ, քիչ մը եաքը՝ բազմամազիլ, նոյնանշան են:

[2] Զընտիր ընտիր մայրիցն, մայր ծառերուն ընտիրները: — Ցոդնակի գոյականէն յառաջ կարճ ա ձականունները կըրկնութեամբ կը գրուին:

[3] Մատաղատունկ, քիչ մը վերը՝ մատղատունկ, նոյնանշան են. պզտիկ տունկ: — Տես՝ մանրատունկ. տես Եր. 6, Ծան. 5:

[4] Այս ինքն՝ Եւ որոշեց որ առատ ջրոյ տակ զինքն երեւելի ընէ:

[5] Փոքր տեսութեամբ, պզտիկ տեսքով. յն. միայն՝ փոքր: Ուրիշ օրինակ մը՝ փոքր մեծութեամբ:

[6] Եթէ իցէ՞ աջողեսցի, արդեւք պիտի յաջողի՞. — Իցէ աւելադրութիւն է:

մեծաւ եւ ոչ ազգաւ բազմաւ՝[7] բուռն հարկանել եւ խլել զնա յարմատոց իւրոց[8]: Եւ արդ պարարեսցի՝ Մի[9] յաղողեսցի՞. ոչ ապաքէն ընդ մերձենալ Հողմոյ խորշակի՝ ցամաքեսցի հանդերձ բուսովն եւ շառաւիղօք իւրովք:

Ողբս առ ի վերայ իշխանին Խորայելի. եւ ասացես: Զի՞ է զի եղեւ մայր քո ի մէջ առիւծուց. կորիւնդ ի մէջ առիւծուց բազմացոյց զկորիւնս իւր. եւ զարգացաւ կորիւն մի ի կորեանց[10] նորա, եւ առիւծացաւ եւ ուսաւ յափշտակել զյափշտակութիւն, եւ եղեւ մարդախառնձ[11]: Լուան զնմանէ ազգք, ըմբռնեցին զնա յապականութիւն, եւ տարան զնա դալ ի բերան[12] յերկիրն Եգիպտացւոց: Եւ ետես զի անյաւետեցաւ ի նմանէ եւ կորեաւ յոյս նորա. եւ նա միւս եւս այլ կորիւն ի կորեանց իւրոց առիւծացոյց[13]. եւ շրջեր ի մէջ առիւծուց: Առիւծացաւ եւ ուսաւ յափշտակել յափշտակութիւն, եւ եղեւ մարդախառնձ. որսայր յանդգնութեամբ իւրով, զքաղաքս կործանէր եւ զերկիրն լցեր իւրով ապականեր մռնչելով[14] բարբառոյ իւրոյ: Եւ յարեան ի վերայ նորա ազգք յիւրաքանչիւր աշխարհաց շուրջանակի, եւ պատեցին զնա թակարդօք յապականութիւն: Գայլ ի բերան Հարին, եւ տարան գառաւդղիս[15] առ աքքայն Բաբելացւոց, եւ արկին զնա ի բանտ. զի մի եւս լսելիցի բարբառ նորա ի վերայ լերանցն Իսրայելի:

[7] Զօրութեամբ կ'իմացուի՝ ՚ւթօթաոպ:

[8] Այս ինքն՝ Ոչ հզօր բազկի եւ ոչ բազմաթիւ ազգի պէտք կ'ըլլայ զանկից արմատէն բռնելու եւ հանելու համար:

[9] Մի՛, մի՛թէ:

[10] Կորեան ասի է կորեանց. կոբեան աւելացրութիւն է. (յն. միւն ի կորեանց:)

[11] Մարդախառնձ, մարդակեր:

[12] Գայլն պահուրց, (ֆելֆէլէ:) — Տարան զնա գայլ է բերան, բերանը գայլ զարկած տարին: Գայլ է բերան. է բերան աւելացրութիւն է. յն. միայն (ἐν κημῷ,) գայլէ — Այսպէս են նաեւ՝ Պահակ է գլուխ. — Եղջիւրք է գլուխ. — Նետք է ֆէլէն, եւայլն:

[13] Առիւծացոյցանել, առիւծ ընել:

[14] Մռնչիլով, այս ինքն՝ մռնչմամբ:

[15] Գայլ է բերան հարիանիլ, բերանը գայլ դնել: — Ցն. Եդին ի գայլ եւ ի գառապիղ (երկաթէ վանդակ). տես 12:

Մայր քո իբրեւ զորթ, եւ իբրեւ զծաղիկ նըռենեաց անկեալ ի գնացս ջուրց. բոյս նորա եւ պտուղ նորա եղեւ ի ջուրց բազմաց: Եւ եղեւ նորա գաւազան զօրութեան ի վերայ ազգին իշխանաց, եւ բարձրացաւ մեծութեամբ ի մէջ դարաստանաց[16]: Եւ ետես զմեծութիւն իւր ի բազմութեան ուռոց իւրոց, եւ բեկաւ ի բարկութեան եւ յերկիր կործանեցաւ, եւ հողմ խորշակի ցամաքեցոյց զշառաւիղս նորա: Խնդրեցաւ ի նմանէ վըէժ, եւ ցամաքեցաւ գաւազան զօրութեան նորա, եւ հուր մաշեաց զնա: Եւ անդ անկեցին զնա յանապատի յերկրի յանջրդին[17], եւ ել հուր յընտիր ընտիր գաւազանաց[18] նորա եւ եկեր զնա. եւ ոչ գոյր ի նմա գաւազան զօրութեան:

5.

Ողբ ի վերայ կործանման Ցիդոնի:

Ողբս առ ի վերայ Ցիւրոսի եւ ասասցես ցՑիւրոս. որ բնակեալդ ես ի մտուս ծովուդ, վաճառաւաշահ[1] ազգաց ի կղզեաց բազմաց: Դուս ասէիր՝ Ես զարդարեցի զիս ի զարդ գեղոյ իմոյ, ի սիրա ծովու բէելհամայ սահմանակիցք քո որդիքն քո զարդարեցին զքեզ: Մայրք ի Սանիր լեռնէ շինեցան քեզ պահանգք[2], եւ տախտակք նոճիք ի Լիբանանէ առան՝ առնել քեզ կայմս եղեւնափայտեայս. ի Բասանէ արարին զղեկս նաւուդ քոյ, եւ զմեհենսն քո շինեցին ի փղոսկրէից, սպառանս անտառախիտս[3] ի կղզեաց Քեռիմացւոց: Բեհեզ ընդ դիպակի[4] գործեցաւ քեզ ի պաստառս յե-

[16] Դարաստան, ըստ յն. (στέλεχος,) ծառի բուն, կոճղ:

[17] Ցերկրին յանջրդուղ, փակ. Ցերկրին յանջրդի:

[18] Ցես վերը՝ Ծան. 2:

[1] Վաճառաւաշահ, ըստ յն. վաճառատեղի:

[2] Պահանգ, շինուածքը բըռնող կապ:

[3] Սպառանս, հոս՝ տուն: — Սպառանս անտառախիտս, անտառ, ծառատան ունեցող տներ:

[4] Դիպակ, ոսկեթել կերպաս:

դիպատոսէ՝[5] արկանելիք քեզ ի փառս[6], եւ հանդերձ ծիրանի եւ կապուտակ ի կղզեացն Յեղիմացւոց եղէն ի զարդ պաճուճանաց քոց: Եւ իշխանք քո՝ բնակիչք Սիդոնիացւոց, եւ եղեն Արաւացիք նաւավարք քո· եւ իմաստունք քո, Տիւրոս, որ եղեն ի քեզ, նոքա եղեն քեզ նաւապետք: Եւ ծերքն մատենագէտք[7], եւ իմաստունք նոցա որ էին ի քեզ, նոքա զօրացուցանէին զվաճառս քո· եւ ամենայն նաւք ծովուն եւ նաւավարք նոցա եղեն քեզ երթալ[8] յարեւմտից արեւմտից: Լիդացիք եւ Լիբէացիք թիկունք զօրութեան քոյ, արք ընտիրք պատերազմողք՝ որ կախեցին զվահան եւ սաղաւարտս[9] իւրեանց ի քեզ, եւ նոքա փառաւորեցին զքեզ: Որդիքն Արաւացւոց զօրութեամբք իւրեանց զպարսպօք քովք պատեալ կային եւ պահէին զաշտարակս քո, զկապարճս իւրեանց կախէին շուրջանակի ի պարիսպս քո, եւ նոքա իսկ բովանդակեցին[10] զդեղեցկութիւն քո: Կարքեդոնիացիք վաճառականք քո ի բազմութենէ ամենայն զօրութեան քո, զարծաթ եւ զոսկի եւ զպղինձ եւ զերկաթ եւ զանագ եւ զկապար եւսուն ի վաճառս քո: Ցոյնք եւ ամենայն որ շուրջ զնովաւ էին մարդավաճառք քո, եւ անօթիս պղնձիս եւսուն ի վաճառս քո: Եւ ի տանէ Թորգոմայ ձիովք եւ հեծելովք եւ ջորւովք լցին զվաճառս քո: Որդիք Հռոդացւոց վաճառականք քո յաճախեցին ի կղզեաց զվաճառս քո ժանեօք փղոսկրեայք[11]. եւ երթեւեկեցին՝ մարդիկ տապիր ի դիմս[12], եւ վաճառք քո բազմացեալք յաղետամաղետ[13] քումէ:

[5] Պատոս, օձոց· տապազաման: — Այս ինքն՝ Բեհեզ ընդ դիպակի Յեգիպտոսէ զործեցեալ (հիւսուեցեալ) քեզ ի պատառս:

[6] Արխանելիք փեղ է փառս, ըստ չն· Արխանել է փեղ փառս· այսինքն՝ Ա- ի արկանել զքեզ:

[7] Մատենագէտք, զրագէտս:

[8] Երթալ, չն· մէջ Հայոց:

[9] Եւ սաղաւարտս, փակ· եւ զսաղաւարտս· տես Բ. 10, Դան· 13:

[10] Բովանդակել, ամբողջացընել, կատարեալագործել:

[11] Ժանեօք փղոսկրեօք, (կամ ժանեօք փղոյ·) փղոսկրներով:

[12] Երթեւեկեցան մարդիկ տապիր է դիմս, եկող գացողներուն առջեւ տեղ մարդ կու տային:

[13] Աղետամաղետ, քիչ մը տարբ՝ աղետամաղետից, խառն վաճառք:

Հրէաստան եւ որդիքն Իսրայելի՝ վաճառականք քո ցորենով եւ խնկովք եւ կաստւ եւ ընտիր ընտիր մեղր եւ իւղով եւ ռետամբ լցին զաղխամաղխեայ վաճառս քոյ: Դան եւ Ցաւան ի Մեսովենայ բերէին քեզ դինի ի վաճառս քո· յԱսելայ երկաթ գործեալ, անիւս պատրաստեալս ի վաճառս քո: Դեդանացիք վաճառականք քո ածէին կառս ընտիրս ջորւովք հանդերձ[14]: Արաբացիք եւ ամենայն իշխանք կեդարու եւ նոքա վաճառականք ընդ ձեռամբ քովք՝ ուղտս եւ խոյս եւ որոջս վաճառէին ի քեզ: Սաբա եւ Հառեգմա եւ նոքա վաճառականք քո, եւղս անուշահոտս եւ ականս պատուականս եւ ոսկի եւսուն ի վաճառս քո: Սաբա եւ Ասուր եւ Քաղման վաճառականք քո, որք բերէն քեզ վաճառս ընդ Մաքղիմ եւ ընդ Քաղիմ՝ հիր եւ կարմիր եւ կապուտակ[15] եւ երփն երփն նաթաւուց[16] եւ գանձս ընտիրս վանդակեալս[17] չուան նօք ի նաւս նոճիս[18], որովք էր վաճառն քո· նաւք ի բազմութեան վաճառաց քոց, եւ ի յաճախութենէ աղխամաղխի քո լցար ծանրացար յոյժ: Ի սիրտ ծովու ի ջուրս բազումս վարեցին զքեզ նաւավարք քո· հողմ հարաւոյ խորտակեաց զքեզ ի սիրտ ծովու· եւ զօրութիւն քո եւ վարձք քո եւ խառնաղանջիցն քոց, եւ նաւավարք քո եւ նաւապետք քո եւ խորհրդականք քո եւ խառնաղանջք քո ի խառնաղանջից, եւ ամենայն արք պատերազմողք քո որ ի քեզ, եւ ամենայն ժողովք որ ի միջի քումի՝ անկցին ի սիրտ ծովու յաւուր կործանման քոյ: Ի ձայնէ բարբառոյ քոյ նաւավարք քո երկիւղիւ զարհուրեսցին եւ իջցեն ի նաւաց իւրեանց· ամենայն նաւավարք քո եւ նաւա-

[14] Ածեին (նոտա ջրաւով հանդերձ), քիչ մը վերը՝ բերէին (բէնէ)· — Ածել կը դրուի իր ուրիշին եկողին, իսկ բերել՝ ինքիրմէ դալ չիրցողին:

[15] Հէր, (անկայտ բառ·) — Հէր ե- երփեր ե- երանգաւոր, ըստ այլեւայլ թարգմանութեանց՝ Հառեգմայ, կամ միայն՝ յումենե·

[16] Երփն երփն նաթաւոյս, դունդդուն ներկուածներ:

[17] Վանդակաձեւ կապել· (չն· միայն՝ կապել·)

[18] Նոճի, հոս՝ (ած·) նոճեղէն:

մուտք[19] քո՝ առաջապահք նաւաց յաւին ծովուն կացցեն, եւ աղաղակեսցեն ի վերայ քո եւ փոխեսցեն զձայնս իւրեանց· դուժեսցին դառնապէս, հող ի գլուխ լինին[20], ընդ մոխիր թաւալեսցին· դերծցեն զգլուխս ի կնդումթիւն[21], եւ քրձաղուածք լինին[22], եւ լացցեն ի վերայ քո դառնացեալ սրտիւք: Կոծ դառնութեան առցեն որդիք նոցա ի վերայ քո, ողբս առցեն եւ ողբասցեն. Ո՞վ էր իբրեւ զՑիւրոս որ լռեաց դադարեաց ի մէջ ծովուն. որչափ ինչ գտեր քեզ վաճառս ի ծովէ այսր· լցուցեր զաշդս ի բազմութենէ քումմէ, եւ յարկամոլիսկ վաճառաց քոց մեծացուցեր զամենայն թագաւորս երկրի: Արդ բեկար ի ծովուդ· ի խորս ջուրց վաճառք քո, եւ ամենայն ժողովք քո ի միջի քումմ, անկան ամենայն նաւավարք քո, ամենայն բնակիչք կղզեաց որոմեցան ի վերայ քո, եւ թագաւորք նոցա զարհուրելով զարհուրեցան[23], եւ հեղին զարտասուս զերեսաց իւրեանց ի վերայ քո· վաճառականք աշխարհաց շնչեցին[24] ի վերայ քո· ի կորուստ մատնեցար, եւ այլ ոչ եւս իցես յաւիտեանս:

[19] Նաւահանգիստ, նաւահանգիստ:

[20] Հող ի գլուխ լինել, գլուխը հող ցանել:

[21] Այս ինքն Գլուխին գերծեն կունդ ընեն:

[22] Քրձազգեստ լինել, քուրձ հագնել:

[23] Զարհուրելով զարհուրեցան՝ սարսափեցան, երկայնեցի ոճով աւելադրութիւն, փխկ. Զարհուրեցան յոյժ:

[24] Շնչել, սուլել: Տես Դ· 1, Ծան. 11:

[1] Ընդ նմանէ երկու, փխկ. Ընդ երկու:

անուն եւ կղեոբոս, որք կործանեցին քաջ քաջ[2] զնմանդ հաւատս՝ հրապուրող եւ ապականեալ բանիւք, յորոց բանից վերայ դու ինքնին պարտիս հասանել[3]: Զի մեք ի քէն ոչ երբեք լուաք զայնպիսի բանս եւ ոչ յայլոցն առաքելոց· այլ այսչափ գիտեմք որ ինչ ի քէն լուաք, եւ որ ինչ ի նոցանէն լուաք հաստատուն պահեմք: Բայց յայսմիկ յոյժ ողբմեցաւ մեզ Տէր, զի մինչ դու իսկ մարմնով ընդ մեզ ես, միւսանգամ լուիցուք: Արդ կամ գրեա դու առ մեզ եւ կամ ինքնին դու առ մեզ վաղվաղակի եկեսջիր· մեք հաւատամք ի Տէր՝ թէ որպէս յայտնութեամբ[4] ցուցաւ Թէոփիլեայ, եթէ փրկեաց զքեզ Տէր ի ձեռաց անօրինին: Եւ են բանք մոլորութեան պղծոյն, զոր աւետեն եւ ուսուցանեն, այսպէս. Զէ պարտ, ասեն, զմարդարէսն ընդունել· եւ ոչ զԱստուած ասեն ամենակալ, եւ ոչ ասեն յարութիւն մարմնոյ մեռելոց· եւ ոչ զմարդն ասեն բնաւ ստեղծեալ յԱստուծոյ· եւ ոչ ի կուսէն Մարիամայ ծնեալ ասեն զՅիսուս Քրիստոս մարմնով· եւ ոչ զաշխարհս արարած առնեն Աստուծոյ, այլ հրեշտակի ուրումն: Արդ փոյթ յանձին կալջիր հաստանել առ մեզ· զի առանց զայթագղութեան կայցէ քաղաքս Կորնթացւոց, եւ նոցա յիմարութիւնն յայտ յանդիմանութեամբ ամենեցուն[5] խայտառակեալ մերժեսցի: Ողջ լեր:

Առին տարան զԼուղէն սարկաւագք ի քաղաքն Փիլիպեցւոց, Թերեպտոս եւ Տիքոս· զի իբրեւ առ զայն Թուղէն Պաւղոս, թէպէտ եւ ինքն ի կապանս էր վասն Աստուածհայտ Ապոդոփանի[6] կնոջ, իբրեւ մոռանալ նմա զկապանս[7], եւ սուգ առնուլ նմա վասն բանիցն զոր լուաւ: Եւ ասէր լալով, իբրեւ թէ[8] լաւ էր ինձ

[2] Քաջ ի՞մ, սաստիկ:

[3] Ի վերայ հաստանել (էրէ՞), տեղեկանալ, իմանալ:

[4] Ուրիշ օրինակ՝ որպէս յայտնութիւն . . . :

[5] Ցայտ յանդիմանութեամբ ամենեցուն՝ այս ինքն՝ Ցայտ յանդիման ամենեցուն:

[6] Փխկ. Վասն Աստուածհայտ կնոջն Ապոդոփանի:

[7] Իբրեւ մոռանալ նմա զկապանսն, իբր թէ մոռացաւ ինքն իր կապանքը:

[8] Իբրեւ թէ, (առվօրաբար՝ իբրեւ զի) որչափ, ինչպէս:

եթէ վախճանեալ էի եւ ընդ Ցեառն էի, քան թէ աստէն սովին մարմնով, եւ զայսպիսի բանս եւ զաղէտս լսեմ զսուս վարդապետութեան, զի սրտմտութիւն ի սրտմտութեան վերայ հասանէ աւադիկ. եւ յայդչափ տարակուսանաց[9] վերայ՝ կալ ի կապանս, եւ տեսանել զայդ աղէտ տարակոյս, առ որս ընթացեալ սատա-նայի եւ մենքենայից նորա՝ դործել հնարի չարիս: Եւ այսպէս բազում չարչարանօք առնէր Պաւղոս թղթոյն պատասխանի:

Պաւղոս կալանաւոր Յիսուսի Քրիստոսի առ եղ-բարս Կորնթացիս, ի բազում վրիպակէ[10] աստի ողջոյն: Ես սչինչ կարի զարմացեալ եմ՝ եթէ այդչափ վաղ-վաղակի ընթանան հրապոյրք չարին. այլ զի Տէր Յիսուս վաղվաղակի արասցէ զգալուստն իւր վասն այնոցիկ՝[11] որ փոփոխեն եւ անարդեն զհրամանս նորա: Այլ ես ի սկզբանէ զայն ուսուցի ձեզ, զոր ես ինքնին ընկալայ յառաջնոյ առաքելոյն. որ զամենայն ժամա-նակս ընդ Ցեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի շրջէին: Եւ արդ ասեմ՝ զի Տէր Յիսուս Քրիստոս ի Վարիամայ կուսէ ծնաւ, որ էր ի զաւակէն Դաւթի՝ ըստ աւե-տեաց Հոգւոյն սրբոյ, առ ի Հօրէ ի յերկինից առա-քեալ ի նմա. զի յաշխարհս մեռցի Յիսուս, եւ ազատեսցէ զամենայն մարմին իւրով մարմնովն. զի զմեզ ի մեռելոց յարուսցէ, որպէս եղոյց զանձն օրի-նակ: Եւ զի յայտ լիցի զի մարդն ի Հօրէ ստեղծաւ, վասն այնորիկ մարդն ի կորստեանն իւրում անխնդիր ոչ մնաց[12], այլ խնդրեցաւ, զի ի ձեռն որդեդրութեանն կենդանացցի: Քանզի Աստուած որ ամենայնի[13] Տէրն է, Հայր Ցեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. որ արար զերկինս եւ զերկիր, առաքեաց նախ ի Հրեայսն զմար-դարէսն, զի ի մեզանէ անտի նոցա զնոսա կորզեսցէ եւ

[9] Տարակոսանաց, քիչ մը վարը՝ աչքի պոբոյա, (սովո-րաբար աչքի պոբոխաց,) տառապանք, վիշտ:

[10] Վրիպակ, ձախորդութիւն, արկած. տես Ի. 6, Գան. 20:

[11] Օրինակը՝ վասն այնորիկ որ փոփոխեն:

[12] Անխնդիր ոչ մնաց, առանց փնտռուելու չմնաց:

[13] Ընդիր օրինակ՝ ամենե-ցուն:

հանցէ յարդարութիւն իւր: Զի կամէր նա փրկել զտունն Իսրայելի, բաշխեաց արկ նա յոգւոյ անտի ի վերայ մարդարէիցն. որ զանմոլար ատուածպաշտու-թիւն եւ զծնունդն Քրիստոսի քարոզեսցեն ժամանա-կօք բազմօք: Իսկ որ անօրէն իշխանն էր, իբրեւ ատ-ուածանալ կամեցաւ, ձեռն արկանէր ի նոսա. եւ զամենայն մարդիկ մեղօք կապէր. քանզի եւ դատաս-տանք աշխարհի մերձեալ էին: Ատուած ամենակալ իբրեւ արդարացուցանել կամեցաւ եւ ոչ կամեցաւ խոտել զիւր ստեղծուածն, իբրեւ հաես չարչարեալ՝ ողորմեցաւ, եւ առաքեաց ի վախճան ժամանակաց զՀոգին սուրբ ի կոյսն, յառաջագոյն նկատեալ մար-գարէիւք: Որ իբրեւ սրտի մտօք հաւատաց, եղեւ ար-ժանի յղանալ եւ ծնանել զՏէրն մեր Յիսուս Քրիս-տոս: Զի կորստական մարմնովն, յոր Հպարտացեալ յարդի լինէր[14] չարն, նովին մարմնովն կշտամբեալ յանդիմանեսցի՝ թէ չէր իսկ Ատուած: Զի ի մարմին անդր յիւր Յիսուս Քրիստոս կոչեաց եւ փրկեաց զկորստական մարմինն. եւ ձգեաց զնոսա ի կեանսն յաւիտենից ի ձեռն հաւատոցն: Զի արդարութեան տաճար սուրբ յիւր մարմին անդր լինելոյց ժամանա-կացն պատրաստեսցէ[15]. յոր եւ մեքն իբրեւ հաւա-տացաք, ազատեցաք: Ապա դիտասջիք եթէ ոչ են նոքա որդիք արդարութեան, այլ բարկութեան. որ զողորմութիւնն Ատուծոյ կարճեն յանձանց իւրեանց, եւ ասեն եթէ ոչ են երկինք եւ երկիր եւ ամենայն արարածք՝ ձեռագործք Հօրն ամենայնի: Այլ նոքա անիծեալքն զօձին ուսումն ունին. բայց դուք՝ զօրու-թեամբն Ատուծոյ ի բաց մերժեցարուք[16] ի նոցանէ. եւ զնոսոր վարդապետութիւն նոցա ի ձէնջ ի բաց հալածեցէք: Զի ոչ էք դուք որդիք անհնազանդու-թեան, այլ մանկունք սիրելոյն եկեղեցւոյ. վասն

[14] Ցորչի լինէր, կ'երեւայ թէ նշանակէ՝ պատիւ կ'ընդու-նէր, կը պաշտուէր, կը պարծէր:

[15] Փակ. Զի սուրբ տաճար արդարութեան պատրաստես-ցէ լինելոց (հանդերձելոց) ժամանակացն ի մարմնի իւ-րում:

[16] Ի բաց ցրտիմ, հեռանալ, փախչիլ:

որոյ ժամանակ յարութեան քարոզեցաւ ընդ ամենեսեան: Բայց որ ասենն չիք յարութիւն մարմնոյ, նոքա իսկ չեն յառնելոց ի կեանսն յաւիտենից, այլ ի դատապարտութիւն. զի այնպիսիքն ի յարութենէն ուրացեալք գտանին:

Ի ՎԿԱՅՈՒԹԵՆԷՆ ՀՄԱՒՈՆԻ

Շ.

Վասն սրբոյն Յակովբայ եպիսկոպոսի:

Սկսանիմք ցուցանել զսիրելն Քրիստոսի զհամբաւաւոր ժողովրդեան մերոց, եւ զպատմութիւնն՝ որ եկին ի վերայ եկեղեցւոյ. եթէ յորմէ հետէ եղեւ սկիզբն նեղութեանն, նման է խիստ ժամանակին՝ որ եկն ի վերայ Մակաբայեցւոցն, զոր նշանակեալ էր նոցա մարգարէիցն բարկութեամբ. զորոց եւ Քաղաամ գուշակեաց առակօք յասելն, թէ Եղե՛կ որ դիպեսցի յաւուրսն յայնոսիկ յորում առնիցէ զայս Աստուած. զի ահա լեգէոնք ելցեն ի քեւտացւոցն եւ աւերեսցեն զերկիրն, այս ինքն է Ցոյնք, որ գրգռեցան ընդ նոսա ի պատերազմ: Դանիէլ մարգարէացաւ վասն փոքրիկ եղջերն որ բուսաւ, եւ անկանէին եւս երեք եղջերք յերեսաց նորա, եւ բանս զհարձրելոյն խօսեցաւ, այսինքն է Ընտիոքոս անօրէն, որ յամի Հարիւրորդի քառասներորդի եւ երրորդի թագաւորութեանն Յունաց, այս ինքն է ամն վեցերորդ նորին Ընտիոքոսի, եւ յերուսաղէմ եւ էառ զսեղանն ոսկի եւ զամենայն սպասս տաճարին, պղծեաց զսուճարն եւ շինեաց ի նմա բագինս, եւմոյծ անդ զօտարս, եհան զընծաս նիւս, նեղեաց զքահանայսն, եւ պղծեաց զսրբութիւնն եւ եհեղ զարիւն արդար ի տաճարին. արար գեշ զմարմինս արդարոցն՝ գազանաց երկրի եւ թռչնոց երկնից[1]: Դարձան բազումք հրամանաւ նորա ի ճշմա-

[1] Այս ինքն՝ Արդարներուն մարմինները երկրի գազաններուն եւ երկնքի թռչուններուն կերակուր ըլլաւ:

րիտ օրինացն Աստուծոյ եւ մատուցին զոհս դիւաց, եւ խոստովանեցին սակաւք ի հաւատս ճշմարիտս եւ սպանան, զի մեռան հազար մարդ ի միում աւուր, զի ոչ լուծին զշաբաթսն. եւ ասէին ցխոզխոզիչսն, թէ մեռցուք միամիտ սրտիւ վասն հարցն օրինաց, ունիմք վկայ զերկինս եւ զերկիր, զի առանց յանցանաց եւ դատաստանաց կորուսանէք զմեզ:

Եւ իբրեւ ողորմութիւնն ամփոփեցաւ, եւ ստութիւնն զանձն երեւեցոյց, բարկութիւնն սփռեցաւ եւ ցասումնն հեղաւ, թուրն յագեցաւ, եւ սուրն արբեցաւ, մեղք յայտնեցան եւ չարիքն մերկանդամ եղեն[2], մուրհակն պատառեցաւ եւ գիրն ընթերցաւ: Ցայնժամ սկսաւ ցօղել ցօղ ողորմութեանց եւ յորդել անձրեւն գթութեանց, լուաց եւ ողղեաց զգիր պատուհաց նոցա, սրբեաց եւ սպիտակացոյց զներկուածս չարութեանն, զի մի յերկարեսցի պահանջումն դատաստանին, եւ բազմանայցէ հաւատացումն վերադրութեան: Ցանկարծակի յայտնեցաւ արեգակն գոլախառն[3] եւ արձակեաց զնշոյլս քաղցրահայեաց ճառագայթիցն, հալածեաց[4] զսառնն կռապաշտութեան, եւ ազատեաց[5] զերջեղջն ուրացութեան, ցամաքեցոյց զճահիճս ամպարշտութեան, եւ սարսռատեցոյց[6] զնոնաւսութիւն պղծութեանն. եհար զնոտ ժանտիցն[7] եւ երթալ զշաբաթ ճենճերոցն. սրբեաց զերկիրն իւր եւ ամրացոյց, լուաց զտեղին եւ մաքրեաց: Մունչեաց ի չար դազանսն եւ ցրուեցան՝ կորիւն առիւծու Ցուդա, եւ շքեղացոյց զփառս ազգին իւրոյ, եւ բարձր արար զեղջիւր ժողովրդեանն:

[2] Բարկութիւնն, ցասումն — սփռեցաւ, հեղաւ. — յայտնեցան, ծրկանգամ եղեն. նոյնանշանները պէսպիսութիւն:

[3] Գոլախառն, տաք, ջեռուցիչ:

[4] Ողղագոյն կ'երեւայ՝ հալեաց զսառնն:

[5] Ազատէ, ցամքեցընել, չորցընել: — Զբլեղջէ, ճահիճ, նոյնանշան են:

[6] Ազատէն, ցամաքեցուցանել, սարսռատեցուցանել. նոյնանշանները պէսպիսութիւն:

[7] Եհար զնոտ ժանտիցն, ժանտախտին կամ ապականութեանց հոտը փարատեց: — Եհար զնոտ, եթող զչարս, նոյնանշանները պէսպիսութիւն:

Նոյնպէս ըստ նմին օրինակի[8] եկին եհաս նեղութիւն ի վերայ ազգին քրիստոնէից յերկիրն արեւելից, եւ անկան ի հարկս[9]: Սկսան այնուհետեւ գործակալքն ճեղել[10] զքահանայսն եւ լկել նեղել զնոսանկս. յարձակեցան պիղծքն ի վերայ սրբոցն եւ չարչարեցին թիւրքն զճշմարիտսն. ստիպէին հարկահանքն հնազանդել ընդ անհնարին հարուածովք զաղատութիւն եկեղեցւոյ, եւ այնպէս ջանային զի առ սակաւ սակաւ բարձցեն զաստուածպաշտութիւնն, եւ չարաշուք[11] իշխանութեամբն եւ պէսպէս խորամանկութեամբք հնարէին գայթագղեցուցանել զուղիղս ի ճշմարտութեան ճանապարհս:

(Ձամի Հարիւրորդի) յԵւթնեւտասներորդի թագաւորութեանն Պարսից, որ երեսներորդ առաջնեւրորդ (էր) Շապհոյ արքայից արքայի, արկին ի հարկ[9] զքրիստոնեայս. եւ ի ժամանակին յայնմիկ երանելին Շմաւոն եպիսկոպոս Սղակ քաղաքի եւ Տիղրանի, զոր անուանէին որդի նաթօտանեցիկաց[12]:

Քարիւք անուանեցաւ յայս անուն, զի հարք նորա կերպասս ներկանէին օտար արեամբն ի հանդերձ ամպարիշտ թագաւորութեան. եւ նա զդէպս ոգւոց ներկեաց արեամբ մարմնոյ՝ լինել պատմուճան[13] սուրբ արքայութեանն: Շմաւոնս այս զանձն ի մահ եդ վասն օրինացն Աստուծոյ եւ փրկութեան ժողովրդեանն. իբրեւ եառս թէ ոչ են իրքն արժանաւորք որ գործին յեկեղեցւոջ Աստուծոյ, մանաւանդ զանձն ի մահ, ըստ օրինակի Յուդայ Մակաբէի[14] ի ժամանակի նեղութեան ժողովրդեանն: Ո՛վ քահանայք երկրքեան քաջանուանք. անդ Յուդա առաքինի եւ աստ Շմաւոն նահատակ. մին ի պատերազմի քա-

[8] Նոյնպէս ըստ նմին օրինակի, նոյնանգամ աւելցուրդութիւն:

[9] Ի հարկ (կամ ընդ հարկօք) անկանել, քիչ մը եղբը՝ արկանել, հարկատու ըլլալ, ընել:

[10] Ճեղել, հա՝ նեղել:

[11] Չարաշուք, դաժան, խիստ, անողորմ:

[12] Նաթօտանեցիկ, ներկարար:

[13] Հանդերձ, զգեստ, պատմուճան, նոյնանշան եւ վայելչութեամբ փոխուած: — Փիլոկ. Եւ նա զդէպս ոգւոց ներկեաց:

[14] Օրինակին մէջ՝ Յուդա Մակաբեայեցի:

ջացաւ եւ փրկեաց զժողովուրդն, եւ միւսն ի մահուն նահատակեցաւ եւ փրկեաց զժողովուրդն. մին յաղթեաց եւ փառաւորեցաւ, եւ միւսն պատերազմեցաւ եւ առաքինացաւ: Յուդա զայլս կոտորելով արար դիւրութիւն ժողովրդեանն, եւ Շմաւոն ի ձեռաց այլոց մեռանելով արար զաղատութիւն ժողովրդեանն: Սոքա են քահանայապետք զգեցեալ զկատարեալ հանդերձ քահանայութեան, պաշտօնեայք սեղանոյն սրբութեան, փառաւորիչք պաշտամանն շքեղութեամբ, մկրտիչք ջրով արդարութեամբ[15], զգեցեալք զդէն սպառազինութեան, որ քաջալերապային եւ ի մահ աներկիւղ կոչէին, խրախոյս բառնային եւ ի սպանումն առանց զանգիտելոյ հրաւիրէին[16]. որ ընդ առաջ սրոյ ընթացուցանէին առնաբար, եւ զաչեսն նիզակաց[17] առ ոչինչ համարեալ յօժարեցուցանէին[18]. մկրտել յարիւն յորդորէին եւ ըմպել զաժան սուիպէին. պարգեւս բաշխէին, պատիս ընծրէին, զերս Յեսուն կատարէին դիւրաշրթեամբ, զօրէնս Աստուծոյ պահէին սրբութեամբ: Զի մին ուղիղ օրինակաւ[19] կատարեաց զգործն, զի անձն ընդ անձին սպան[20], եւ ինքն սպանաւ[21] եւ փրկեաց. եւ միւսն խոնարհութեամբ վարեցաւ, զի փոխանակ զծնօդս մատուցանելոյ՝ մատոյց զպարանոցն. մին մինչ զայլսն պահանջէր՝ ինքն պահանջեցաւ, եւ միւսն օրինակ խոնարհութեանն խոնարհեցաւ. մին քահանայութեամբ զվեհեալս իջեալս ի հող՝ քաւեր, եւ միւսն քահանայութեամբ զվեհեալս ի մեղացն կենդանացուցանէր. մին եւ ընդդէմ պատերազմաւ, սպան եւ սպանաւ, եւ միւսն ընդդէմ ծածուկ պատերազմի՝

[15] Ջրով արդարութեամբ, փիլոկ. Ջրով արդարութեան:

[16] Մատադրութեան արժանի են նոյնանշանները. քաջալերապային, խրախոյս բառնային. — ի մահ, ի սպանումն. — աներկիւղ, առանց զանգիտելոյ. — նկնէին, հրաւիրէին:

[17] Ցեխ նիզակի, աէդ:

[18] Փիլոկ. Յօժարեցուցանէին առ ոչինչ համարել:

[19] Ուղիղ օրինակաւ, ուղղութեամբ, ուղղապէս:

[20] Անձն ընդ անձին սպան, մարդու փոխարէն մարդ մեռցուց:

[21] Օրինակին մէջն էր՝ սպան:

սպանաւ: Ո՛վ սպանումն սրբոց, որչափ մեծ իցես. մանաւանդ զի եւ փրկիչն քեզ առ զյայտնի յաղթութիւնն ի ծածուկ անօրէնութենէն: Յուզա զօրացաւ յիսրայէլ եւ յԱստուած ոգւոց, եւ թափեաց զՀարկ ժողովրդեանն ի ձեռաց թագաւորին Յուննայ եւ Աստուծոյ. եւ Շմաւոն առաքինացաւ Յիսուսիս Որդւովն Աստուծոյ, եւ թափեաց զՀարկս ժողովրդեանն ի հրամանէ թագաւորին Աստուծոյ: Սոքա են հովիւք քաջք եւ առաջնորդք իմաստունք, որ ետուն զանձինս ի մահ փոխանակ խաշանցն մեռանելոյ[22]. չարչարեցան նոքա զի ապրեսցին խաշինքն ի չարչարանաց անօրինացն. ոչ ետուն նոցա ճարակել[23] զճարակս կոխեալս եւ ոչ ըմպել զջուրս պղտորս եւ ամբակամաս[24]:

8.

Ածի Շմաւոն առ Յակոբն արքայ:

Առիւծն գազանացեալ (Տապուհ) եւ սպականիչ մարդախառնճ[1] արիւնարբու ծանրագին արեան[2] մարդկան, ցասումն անհնարին նիւթեաց[3] ի սրտին, եւ զգեցաւ իբրեւ զդէն զամենայն մարմնովն. սրել սկսաւ զժանիսն եւ կրճտել զատամունսն, յօժարեալ ի սպանանել եւ յարձակեալ ի բեկանել: Քանզի ցանկացեալ փափաքէր ըմպել զարիւն արդար, եւ ուտել անյագ զմարմինս անարատից. գոչէր մեծաձայն բարբառով եւ զողացուցանէր առ հասարակ զամենայն տիեզերս ահեղ պատգամաքն եւ սաստիկ սպառնալեօքն: Հրաման տայր վանն քահանայից եւ

[1] Մարդախառնճ, մարդու արեան ծարաւի, մարմնոյ սուված: Ցես 12, Ծան. 2:

[2] Աբիւնարբու արեան. տես Ա· 15, Ծան. 8:

[3] Ցառատն անհնարին նիւթոց, սաստիկ ոխ պահեց:

պաշտօնէից, զի վաղվաղակի զմահ սրոյ ընդունիցին. եկեղեցիք աւերեսցին եւ սրբութիւնք պղծեսցին, սպասք պաշտամանն մատնեսցին յաւար, եւ ամենայն կարգ տաճարի Աստուծոյ եղծեալ ապականեսցի[4]: Եւ զՇմաւոն գլուխ կարգայ, ասէ, վաղ առ իս Տասուցէք, զի զմեր թագաւորութիւնս խոտեաց եւ զկայսերն ընտրեաց, զի նորա Աստուծոյն երկիր պագանէ եւ զմեր աստուածս առ ոչինչ համարի:

Եւ Հրեայքն եւս թիշնամիք, որպէս սովոր էին՝ սկսան չարախօսել զՇմաւոնէ եւ զամենայն քրիստոնէից, քանզի սովոր էին յայսպիսւոյ ժամանակի գտանել չարախօսք: Սկսան ամբաստան լինել եւ ասել· Յորժամ դու, արքայ, հրովարտակս եւ պատգամս մեծաւ շքով եւ պատրաստութեամբ առաքես կայսեր, առ ոչինչ համարի. իսկ Շմաւոն եթէ դպղին բանս առնէ ի թղթի[5] եւ առաքէ, յոմն յառնէ եւ երկիր պագանէ, եւ երկու իւրովք ձեռօքն առնու զթուղթն եւ կատարէ զիրսն վաղվաղակի:

Կապեցին զՇմաւոն եպիսկոպոս շղթայիւք եւ առին գնացին ի Սաղակայ տանել ի խուժաստան՝ հանդերձ երկու ծերովք որ էին երիցունք եկեղեցւոյն իւրոյ (յ)երկուտասանիցն. անուն միումն Աբիհէբդա եւ միւսումն Անանիա: Եւ իբրեւ էլին ի քաղաքէն, առին գնացին պահակքն[6] ընդ հրապարակս եկեղեցւոյն՝ զոր մեծաւ զարդուք զարդարեալ էր[7]: Աղաչէլ սկսաւ զպահակսն զի մի տանիցեն[8] ընդ այն. քանզի յառաջ քան զառակաւ ինչ աւուրս աւերեալ էր մոգուցն եւ Հրէիցն. քանզի ածէր զմնաւ թէ մի տեսից զաւեր տաճարին եւ խռովիցի սիրտն եւ բեկանիցի: Առին գնացին զնա տագնապալ զերկայն ճանապարհն՝ սակաւ աւուրս[9]: Ապա չոգաւ մոգ մի եկաց առաջի արքայ եւ ասէ:

[4] Եղծեալ ապականել, տես Ա· 12, Ծան. 16:

[5] Ա՛յս ինքն՝ եթէ նամակի մէջ քանի մը շնչին խօսք գրէ:

[6] Պահակ, պահապան, ոստիկան: — Ա՛յս ինքն՝ Առին զնա պահակքն եւ գնացին...:

[7] Զոր ինքնա պարտաւ պարտաւորեալ էր. տես Գ· 9, Ծան. 58:

[8] Տանիցեն, սովորաբար՝ տանիցին:

[9] Ա՛յս ինքն՝ ճանապարհ կամ ի ճանապարհ աւուրս:

քային եւ ասէ. Ածին զգլուխ կախարդացս: Եւ հրամայեաց ածել առաջի. եւ իբրեւ եմուտ ոչ եպաղերկիր. եւ ընդ այն եւս առաւել ցասեաւ արքայ եւ ասէ. Արդ գիտեմ եթէ ստոյգ է ամենայն ինչ զոր լուայ զքէն. զիա՞րդ եր դու[10] յառաջ իբրեւ գայիր երկիր պագանէիր, եւ այժմ ոչ պագեր: Ասէ Շմաւոն. Յառաջ պագանէի երկիր, քանզի ոչ չղթայիւք մնանէի առաջի, եւ ոչ թողուլ զճշմարիտն Աստուած կուչէիր՝ որպէս եւ այսօր: Սկսան մոգքն ասել եւ անաւ չարաբասել եւ ասել. Եթէ վասն այդորիկ ոչ առ յանձն հարկս տալ, զի ի ձէնջ գիցապաշտից ապստամբել կամի. արդ չէ օրէն եթէ կեցցէ: Ասէ Շմաւոն. Այն չէիցէ շատ, ով պիղծք, զի դուք կորեայք եւ զայսպիսի թագաւորութիւն կորուսէք յԱստուծոյ, այլ եւ զմեզ եւս[11] կամիք ձերում անօրէնն ամպարշտութեանդ հարկատու առնել: Ասէ արքայ. Ա՛ռ այժմ զհարկացն զրոյց ի բաց թող, եւ զոր ինչ ես քեզ խրատ տամ՝ զայն արա վաղվաղակի. երկիր պագ այսօր ընդ իս արեգական աստուածոյ, եւ կեաս դու եւ ամենայն ժողովուրդ քո: Պատասխանի եւս սուրբն Շմաւոն եւ ասէ. Թէ ես քեզ՝ որ մեծ էիր քան զարեգակն եւ աւելիս շնչէ եւ խմաստութիւն՝ ոչ պագի երկիր, արեգական զի՞րդ պագանեմ երկիր[12] որ անշունչ եւ անմտաւունչ է, եւ ոչ գիտէ պատուել զքեզ՝ որ պաշտեն զնա, առաւել քան զնա՝ որ թիշնամանեմն զնա: Եւ զի ասացեր թէ վասն քո կեայ ժողովուրդդ, իմ Տէր եւ ժողովրդեանս՝ Քրիստոս է որ ի խաչ ել, եւ ես ծառայ նորա այր փոքր եւ անարգ. մեռանիմ վասն իմ եւ վասն նորա, եւ վասն ժողովրդեանս ոչ թուլանամ. ոչ իմանել յանարգանս, այլ ելանել ի պատիւ փութացեալ եմ. ոչ պատրիմ իբրեւ զմանուկ, այլ իբրեւ զայր կատարեալ արժանաւոր արդեամբք զդործն յուցանեմ. ոչ անաւամ վնասակար խրատուդ, զի ես

[10] Զի՞րդ եր դու երկիր պագանէիր. այս ինքն՝ Զի՞րդ եր երկիր պագանէիր. տես Ա· 13, Ծան. 6:

[11] Եւ զմեզ խոս. տես Ա· 8, Ծան. 14:

[12] Զի՞րդ պաշտեմ երկիր, փխ. Զի՞րդ պաշէից երկիր:

քաջ իմանամ[13] քան զքեզ: Ասէ արքայ. Եթէ ի կենդանի Աստուած խոստովանէիր՝ դոյ քեզ տալ պատասխանի. թող թէ ի խաչելեալն Աստուած խոստովանիս եւ հաւատաս, որպէս ասեցի. անսա ինձ արդ եւ պագ երկիր արեգական, որոյ կենդանի ճառագայթիւքն կեան ամենայն արարածք, եւ գտանես պատիւս եւ պարգեւս մեծամեծս ի մէնջ, եւ ճոխ եւ իշխանս[14] արարից զքեզ ամենայն թագաւորութեանս իմում: Շմաւոն ասէ. Եթէ Ցիսուս Տէրն արեգական եւ արարիչն ամենայնի իբրեւ չարչարեցաւ ի ձեռաց թշնամեացն, արեգակին՝ քանզի նորա արարած է, եմուտ ի սուգ եւ ի չարչարանս, իբրեւ զծառայ ի վկայ Տեառն իւրոյ[15]. եւ յետ երիր աւուր յարեաւ ի մեռելոց եւ վերացաւ փառօք յերկինս եւ նստաւ ընդ աջմէ Հօր: Եւ վասն պարգեւացն եւ պատուոյ որով կամեցար պատուել զիս, եւ վասն իշխանութեան եւ մեծութեան զոր խոստացար ինձ, ասացից. ահա պատիւ եւ մեծութիւն առաւել քան զքոյդ պատրաստեալ կայ ինձ առաջի եւ պարգեւք, եւ բարի՝ զորոյ եւ ոչ դլուխն անգամ լուեալ է քո, որ հանդերձեալ եւ համբարեալ է ինձ ի ճանապարհին յոր երթամ: Արքայ ասէ. Ոչ է այդ իմաստութիւն կալ ի միտս յամառութեան[16], կատարել զկամդ, եւ կորուսցին բազումք. խնայեա ի քո մահն եւ ի հազարաց անձինս՝ զոր կորուսանելոյց եմ վասն քո. արդեւ զնա արենէդ եւ յարենէ բիւրուցդ՝ զոր եդեալ եմ ի մոի սատակել: Շմաւոն ասէ. Եթէ արիւն արդար եդեալ ես ի մոի հեղուլ որպէս ասացեր, դու դիտես, եւ դու տալոց ես զվրէժ արեանցն, յորժամ տայցես ասկասիս վասն ամենայնի զոր գործելոյ իցես: Եւ զայս դիտեմ զի եթէ նորա մահու թագաւորեն, եւ դու նոցա մահու մեռանիցիս. բայց ես զիմ կեանս որ Քրիստոս է՝ ընդ նոցա մահուն ոչ կարեմ փոխանակել. եւ ի վե-

[13] Քաջ իմանամ, ազեկ կը հասկընամ:

[14] Փոխանակ՝ իշխան:

[15] Ի վայ, իմացիր՝ ի վայ լեռնէ, կամ ի վայրութիւն Տեառն:

[16] Անխոհ յամառութիւն, յամառութիւն. տես եւ Գ· 4, Ծան. 2:

բայ այսր կենայց որ[17] յաշխարհի աստ կեամ՝ իշխանութիւն ունիմ, բարձ յինէն զոսոս վաղվաղակի որով եւ կամիս մահուամբ: Ասէր ասէ. Եթէ դու առ Տպարտուղեանդ՝ զոր ամենեցունդ յայտ առնել կամիս՝ ոչ խնայեսցես յոգիդ, սակայն ես զուսմնակիցս քո զարհուրեցուցանեմ դառն մահու զոր ածեմ ի վերայ քո, եւ առնեն զկամս իմ ի հարկէ եւ ապրին: Շմաւոն ասէ. Այդ մի լեզի[18] թէ առ քեզ կեցցեն եւ յԱստուծոյ մեռանիցին. բայց դու տես զնոցա հանդէսն սպրասուր սրոմն, եւ անդ տեսանիցես զաղնուականն կամս նոցա, զի առաւել բուռն եւ աստիկ են քան զքո կամդ չարութեան. քանզի իւրաքանչիւր ոք ի նոցանէ զճշմարտութիւնն զիւրեանց անձանց հաստատուն ունին եւ չեն ինչ սասանելոց: Եւ զայս գիտասջիր, արքայ, զի ընդ քո անուանեալ եւ ընդ անցաւոր թագաւորիդ[19] զմեծ անուն որ կայ ի վերայ մեր՝ ոչ կարեմք փոխանակել, այս ինքն է Ցիսուսի Քրիստոսի Տեառն մերոյ: Արքայ ասէ. Եղծանեմ սպականեմ զդեղ ցանկալի եւ յարիւն յապաժոյժ[20] թաթաւեալ զհաստիկ գեղեցիկ հուպ ընդ հուպ կարճ ի կարճոյ վաղվաղեան ժամանակի[21], եթէ ոչ արասցես ինձ պատիւ առաջի իշխանացս իմոց պատուականացդ եւ պագանիցես երկիր ինձ եւ արեգական աստուծոյն արեւելից: Շմաւոն ասէ. Ո՞ւր է զի աստուած է արեգակն, զի ահա քեզ որ մարդ ես եւ նման՝ հաւասարակ[22] եւտուր գերկրպագութիւն. եւ զայս գիտասջիր եթէ դու մեծ ես քան զնա, եթէ կամիցիր իմանալ. եւ զի ասացեր եթէ զդեղ ցանկալի սպականեմ, գոյ մեր կենարար որ նորոգէ միւսանգամ մեծաքանչ փառաւք զմեզ ի մեռելոց, որ յոչընչէ ի չգոյն արար զմեզ եւ հաստատեաց[23]:

[17] Փխկ· Զոր . . . կեամ:
[18] Օրինակը՝ այդ մի լեզին:
[19] Քոյ տեղդ որ անուամբ եւ անցաւոր թագաւոր ես:
[20] Աբիան սպանօղի, մարդու արիւն:
[21] Հուպ ընդ հուպ, կարճ է կարճոյ, վաղվաղեան ժամանակի, անմիջապէս շուտ մը. նոյնանշան աւելադրութիւն:
[22] Հաւասարի, հաւասարապէս:
[23] Ոչինչ, չէոյ. — առնիլ, հաստատիլ, նոյնանշանները աւելադրութիւն:

9.

Կապանք եւ մահ արդոյն Քրիստոսի:

Երամանն եւ արքայ կապել զՇմաւոն մինչեւ ցառաւօտն, զի այսպէս իմացաւ՝ եթէ ի միտս ինչ ուսանիցի վաղուն որ առնիցէ զհրամանս նորա[1]: Յարեաւ եկաց յաղօթս (Շմաւոն) եւ ասէր այսպէս: Տուր ինձ Տէր զպատակ զայս, դու ինքնին գիտես զի ես ինձէն խնդրեցի, զի ամենայն մտօք եւ ոգւով եւ կենօք սիրեցի զքեզ, զի տեսից զքեզ եւ ուրախ եղէց եւ հանդեայց. եւ այլ մի եւս կեցից յաշխարհիս, եւ տեսանիցեմ զչարչարանս ժողովրդեանս եւ զաւեր եկեղեցեաց քոց, զկործանումն սեղանոյն, զնեղութիւն սուրբ ուխտին, զվհատութիւն վհատելոցն, զղանգիտանս[2] դարձելոցն ի ճշմարտութենէն, եւ զայլոց բազմաց որ վերին երեսօք[3] սիրէին զնս, եւ իբրեւ հալածանքն եղեն՝ եղեն առեւրիք եւ թշնամիք, մանաւանդ խաչահանուքն այսպանդք որ մեծաբանեն ի վերայ ժողովրդեանս մերոյ: Այլ ես յոր[4] կոչեցայս՝ ի սմին հաստատուն կացից, եւ յոր հրաւիրեցայս՝ զնոյն եւ կատարեցից արդեամբք. եւ եղէց օրինակ ամենայն ժողովրդեան քոյ՝ որ են յարեւելս: Ես ի վերոյ բազմէի, ես[5] նախ պարտիմ մեռանել, տայ զանձն իմ ի սպանդ առաջի նոցա եւ առիւ ընդ նոսա զկեանս իմ, ուր ոչ հոգւք է[6] եւ ոչ ծուփք, ոչ տրամսութիւնք, եւ ոչ յղկք խորհրդոց[7]. ոչ որ նեղէ եւ ոչ որ նեղի, ոչ որ զրկէ եւ ոչ (որ) զրկի, ոչ որ խաղացուցանէ եւ ոչ որ խաղանայ, ոչ սպառնալիք եւ ոչ պատուհասք թագաւորաց, ոչ որ կոչէ եւ երթ-

[1] Զի այսպէս խմացաւ . . . , այս ինքն՝ վասն զի կը մտածէր որ (մինչեւ) երկրորդ օրն զդասանայ եւ իր կամքը կատարէ:
[2] Զանգիտանք, վախ:
[3] Վերին երեսօք, առ երեսս, արտաքուստ:
[4] Օրինակին մէջն էր՝ որ:
[5] Օրինակը՝ Եւ նախ:
[6] Խմացիր կամ կարդա՝ Որ ոչ հոգւք ևն եւ ոչ ծուփք:
[7] Հոգւք, ծուփք, յղկք (խորհրդոց), հոս նոյնանշան են:

կեցուցանէ, եւ ոչ որ տագնապէ եւ զարհուրեցուցանէ: Իսկ երկու եւս ծերքն որք էին կապեալք ընդ նմա, զարմանային ընդ աղօթսն եւ ընդ տարածել ձեռացն ընդ երկինս. մանաւանդ իբրեւ տեսանէին թէ երբեմն երբեմն հարկանի[8] յերեսաց նորա իբրեւ զվարդի եւ զծաղկաց ի ժամանակս գարնայնոյն:

Իսկ իբրեւ եղեն երեք ժամք աւուրն, հրամայեաց եւ վասն նորա ստիպով, եւ առեալ տանէին տագնապաւ[9]: Եւ իբրեւ եմուտ առաջի արքային ոչ եպագ երկիր. ասէ արքայ. Ցո՞ր ինչ խորհուրդ ազդ[10], սո՛վ տգետութեամբ, մնա՛լ առ մեզ բարեկամութեամբ՝ թէ իջանել ի դժոխս թշնամութեամբ: Ասէ ցնա սուրբն. Ես ի բարի եւ յօգտակար խորհուրդս ազգ, զի զթշնամութիւն քո լաւ համարիմ քան զբարեկամութիւնն: Արքայ ասէ. Մի անդամ պագ երկիր արեգական եւ այլ ոչ որ ստիպէ զքեզ, եւ ապրիս յայսցանէ որք խնդրեն սպանանել զքեզ: Ասէ Շմաւոն. Մի արասցէ Աստուած եթէ ելցէ այդ համբաւ ընդ տիեզերս եւ պատմեսցի ընդ աշխարհս ամենայն, եւ մի ուրախ լեցին թշնամիքն արդարութեան եւ մի ցնծասցեն առելիքն մեր տարապարտուց եւ ասիցեն, թէ Շմաւոն մոլորեցաւ յԱստուծոյ եւ եպագ երկիր ոչընչի վասն ահի սպանման: Արքայ ասէ. Գիտասջիր Շմաւոն զի սիրեմ զքեզ, վասն այնորիկ կամեցայ երկայնամիտ լինել եւ տալ խրատ, եւ ոչ կամեցար լսել. արդ գուշ գիտեա: Շմաւոն ասէ. Աւելի օտարոտի[11] համարիմ զայդ ամենայն բանս՝ արքայի. այլ արձակեա զիս վաղվաղակի զի ժամ է ճաշոյ, եւ փութամ առնել. զի սեղան կազմեալ է ինձ եւ պատկ յօրինեալ: Եւ մինչ կայր ի միջի ցանկալի տեսլեամբ[12] եւ զեղեցիկ կերպարանօք, ասէ արքայ ցԹագաւորն եւ ցիշխանսն որ նստէին առաջի. բազում ազգս այլազգիս տեսեալ

[8] Երբեմն երբեմն հարկանի, աղուոր գոյներ կը ցոլանան:

[9] Սիրով, փափաքանօք, նոյնանշան են. արտորանօք:

[10] Ցո՞ր ինչ խորհուրդ ազդ, զիչերն ինչ մտածմունքով անցուցիր:

[11] Աւելի օտարոտի (քանի), աւելորդ եւ անպատեհ:

[12] Օրինակը՝ գեղեցկեմբ:

է իմ եւ բազում երկիր կոխեալ ասա ի մերում աշխարհիս, այդպիսի գեղ ազնիւ եւ հասակ գեղեցիկ իբր զայդ[13] չէք իմ տեսեալ. եւ տեսէք զիաւրդ ոչ խնայեաց յանձնդ՝[14] վասն տարապարտ սպանութեանն զոր ունի[15]: Պատասխանի եւսն ամենեքեան եւ ասեն. Արքայ քաջ, մի՛ հայիր ընդ գեղ մարմնոյն, այլ որչափ զոգիս մարդկան կորուսանէ եւ մոլորեցուցանէ յուսմանէս մերմէ: Յայնժամ եւ հրամայն զի սպանցեն զնա սրով, եւ ելին իշխանքն սպանանել զնա:

Այսպէս կատարեցաւ սուրբն Շմաւոն եպիսկոպոս ի Շապհոյ Պարսից արքայէ՝ յաւուր չարչարանաց Տեառն մերոյ, Հարիւր արամբք ժառանգաւորօք սուրբ եկեղեցւոյ, եւ այլ անթիւ բազմութեամբն. եւ ընկալան զպսակս անապականս ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր:

Ի ՎԿԱՅՍՆ ԸՐԵԻՆԼԻՑ

10.

Փոկոմիոն ոգւոց նոտիրական արեւմտից Քրիստոսի:

Ո՛վ, քանի ցանկալի է տաճարն որ շինեցաւ ի պատուական ազատութենէ. ո՛վ, քանի գեղեցիկ է յարկն որ յարկաւ[1] ի կամաց կամարարաց. ո՛վ, քանի հաւուր է սեղանն որ ուղղեցաւ արեամբ եւ սպանմամբ մարդկան, զարիւն եւ զսպանումն Քրիստոսի կարգեաց յօրհնեալ եկեղեցւոյ:

Քեզ օրհնութիւն Տէր մեր եւ Փրկիչ, որ վասն փառաւորութեան հարսին քո հեղեր զարիւնդ պատուական, եւ առիթք[2] եւ հարսնեղբարք հարսին[3]

[13] Իբր ղայդ, ատոր պէս:

[14] Այս ինքն՝ Ոչ խնայեաց քո յանձն:

[15] Իմացիր՝ Զոր յանկն ունի. զորն որ յանձն կ'առնու:

[1] Ցարկն որ յարկաւ, յարկը որ ձգուեցաւ, ծածկը որ գոցուեցաւ:

[2] Առիթք, հոս՝ հարսանեաց միջնորդ եղողները:

[3] Հարսնեղբարք հարսին, հարսին մերձաւորները, հետեւողները: Տես Ա·15, Ծան·8:

ըստ նմին օրինակի նմանեցուցին[4], եւ հեղին զարիւնս իւրեանց վասն նորա: Ո՛վ Հարան խօսեալ արեամբ փեսային եւ փեսաւիրայն[5], եւ առեալ ի կնութեան արեամբն Աստուծոյ եւ մարդկան. ով քանի՛ ծանր են վարձանք[6] քո՝ Հարան ցանկալի, քանզի արիւն է. ով քանի՛ մեծ են Հարանիկք քո, քանզի սպանումն է: Խաչեալ է փեսայն առ ի հաստատութիւն Հարսնութեան քո, եւ կոտորեալ Հարսնեղբարքն առ ի պէտս Հարսանեացն. եւ խառնեալ[7] արիւն փեսային յրմպելի քեզ, եւ բաշխեալ մարմին նորա ի մսատուս Հարսանեաց քոց: Նստիս յառագաստ խաչելոյն՝ եւ ուրախ ես. ննջես ի սենեկի քարկոծելոցն՝ եւ զուարթ ես. ընթեռնուս զնամակս սպանելոցն՝ եւ յանհոգս կաս. կարգաս զգիրս խողխողելոցն՝ եւ ծիծաղիս: Դադարեալ են աչք քո ի լալոյ եւ յեցեալ ի յոյս. չէլանէ կառաչ[8] ի բերանոյդ եւ յանձն ապաստան ես: Վասն այսորիկ ես քեզ սուրբ փեսային զմարմինն իւր յուտել, զի կենդանի մնաի նորա յիշատակս հեծութեամբք. եւ վասն այսորիկ ես քեզ զարիւն ըմպել, զի զանարատ զպանումն նորա կալցիս միշտ ի մտի արտասուօք: Ջմնաւ ած եւ տես իւր փրկեցար. քննեա եւ ծանիր իւր գնեցար: Պատարագեալ է գառն սուրբ ի պատիւ քոյոյ քաւութեան. պատարագեալ դասակք օդեաց ի տուն քո ուրախութեան. զննեալ[9] է պատարագն յուրախութիւն Հարսանեացն քոց. զննեալ որթք անդուց ի զուարճութիւն քո ցնծութեան. հատեալ հացն ցանկալի ի լիութիւն քոյոյ սեղանոյդ. խառնեալ գինի անուշահամ ի քո թագկոյին խառնելիս[10]: Ցուեալ գիր սրբութեան առ ի դիտութիւն քոյոյ խնամատութեանդ. տարածեալ ընդ-

[4] Ըստ նմին օրինակի նմանեցուցին, նոյնպէս ըրին, նմանող եղան: — Օրինակը՝ ընդ նմին:

[5] Փեսաւիրայ, փեսայածու:

[6] Վարձան, օժիտ:

[7] Խառնել, հոս՝ բաժակի մէջ (գինի) լեցընել:

[8] Կառաչ, գոչում, ձայն. տես Փ. 23, Ծան. 14:

[9] Զննել, պտտցնել, նոյնանչան են՝ պէսպիսութեան համար փոխոխուած:

[10] Թուիչ խառնելիք, գինի լեցընելու ամաններ. տես եւ 7:

արձակեալ տեղի քոյոյ խորանին, եւ կանգնեալ խորան սքանչելի ի պատիւ փառաց քոց:

Գրգիս ի տաճարի որ շինեցաւ ի հզօրաց. եւ բազմեալ ես յապարանս՝ զոր զարդարեցին սքանչացմամբն. դան քեզ պատարագք ի հեռաստանէ, եւ տաճարորդք ի չորից կողմանց երկրի[11]. ուստես զարդիւնս կալոյ, եւ ըմպես զաղնուական գինիս հնձանոյ: Ո՞չ դիտես որչափ Քանաացաւ Աստուած վասն քոյոյ հանգստեան. ո՞չ իմանաս որչափ ճգնեցան Հարք քո վասն քո շահի եւ օգտի. քանի՛ ինչ բերան ունիս գոհանալոյ. որչափ լեզու ունիս առ ի փառաւորել: Շինեցին քեզ տաճար առ իւրեանց սպանմամբն, եւ կանգնեցին խորան իւրեանց արեամբն պարանոցաց. եղեւ Քրիստոս սկիզբն եւ կատարումն շինուածոյն, որպէս եւ գրեալ է. եթէ Նա է գլուխ եւ հիմն շինուածոյն, եւ նովաւ յանդի[12] ամենայն շինուածն, եւ շինի տաճարն սուրբ եւ փառաւորեալ:

11.

Թէ զօրութիւն վկայիցն ի տանջանսն՝ հին չարչարանք կենդարարին:

Կահատակեալ վկայքն մեծազօրք մինչ ի թըշնամեացն եւ ի հալածչացն արդարութեանն ի չարչարանաց եւ ի նեղութեանց ի մէջ[1] կային, զաչս ի վեր համբարձեալ ի մարդասէրն Փրկիչն որ կախեցաւն զփայտէ՝ հայէին եւ լինէին ժուժկալեալք[2]. եւ զբարերարն Աստուած որ պրկեցաւն ի Գողգոթա՝ տեսանէին եւ զօրանային. ըստ այնմ զոր առաքեալ ասէ, թէ Ուրախ եմ յորժամ պատարագիմ ըստ պատարագելոյ պաշտամանն Քրիստոսի. եւ դարձ, ասէ,

[11] Ի չորից կողմանց երկրի, փակ. Ի չորից կողմանց երկրի:

[12] Ցանգիլ, լմընալ, կատարը հասնիլ:

[1] Ի չարչարանաց եւ նեղութեանց է մէջ, փակ. Ի մէջ չարչարանաց եւ նեղութեանց:

[2] Ժուժկալեալք, փակ. ժուժկալեին:

առաւել ուրախ լերուք ի չարշարանս: Պնդակամք քաջալերութիւն առաքինեացն՝ զտեսիլ խաչին տեառնէր եւ զօրանայր. եւ ժուժկալ համբերութիւն նոցա ի չարչարանս կենարարին հայէր, եւ սիրան պընդէր. աչք նոցա զծակս բեւեռաց Ցեառնորդւոյն տեսանէին եւ լուսաւորէին. եւ ականջք նոցա զքաղցր բարբառ խաչելոյն լսէին եւ հանդչէին: Իսկ յորժամ զծարաւ եւ զլեղի անարատին յիշէին՝ ցանկալի ոգիքն ճգնելոյն զուարճացեալ ցնծային: Եւ յորժամ զնոյն նարհել գլխոյ Փրկչին եւ զվերանալ հոգւոյ յիշէին, զչարաշուք մահ դառնութեանն առ ոչ ինչ համարեալ արհամարհէին. եւ վասն այնր որ պակաք փշոյ պակեցաւ, զցանկալի եւ զվայելուչ պսակ աշխարհիս անարգեցին. եւ վասն այնր որ[3] եղեգամբ ձաղանացն թշնամանէին, ոչ արարչին ցուպ եւ ապաստան զեղէգն ջախջախ, այսինքն զմարդ մահկանացու. այլ՝ Ո՛ւր յաղթութիւն քո մահ, ուր են խայթոցք քո դժոխք, աղաղակէին: Զգեցան զնոնարհութիւն հեղոյն, եւ խիստ բանիւք զթշնամին խոցոտէին. եւ զարհամարհողս խաչին՝ անուամբ խաչին երգիծուցանէին[4]: Արկան զիւրեամիք զւռութիւն, զի ոչ եղեն անձանց ջատագով, եւ զատելիս ճշմարտութեանն ճշմարտին՝ նախատէին: Եդին առաջի աչաց զյարութիւն յարուցելոյն, սիրով եւ ցնծալից ուրախութեամբ հասանել ի յարութիւնն ճեպէին:

Ո՛վ աքանչելի չարչարանք եւ զարմանալի մահ Փրկչին. զնաիրդ փութացուցանէ ներմեռանդն սիրով զՏեառնաբերեալն՝ ճեպել մատուցանել զմարմինս նմա պատարագ: Ո՛վ քաղցր դաւթ կենարարին, որ յորդորէ եւ քաջալերէ զհաւատացեալս զի արբցեն եւ արբեսցին եւ արհամարհեսցեն զմահ ահագին, եւ զպատառնալիս դառնաշունչ իշխանացն: Ո՛վ ցանկալի ոգեյոյզ Աստուծոյ՝ որ ճմլեցաւ ի կենդանի բաժակն սրբութեան, զոր ճաշակեցին խորամանկք եւ միամտե-

[3] Վասն այնր որ, փոխանակ՝ վասն այնր զոր թշնամանէին:

[4] Երեսեհաճանել, պատառել, խոցել:

ցին կոխել զիւրեանց ոգիսդը ըստ նմին նմանութեան: Ո՛վ պատմուճան ներկեալ արեամբ արարչին, զոր արկին ճշմարիտ վկայքն ըստ նորին օրինակի[5], եւ ներկան արեամբ անձանց իւրեանց: Սպիտակացուցանէ գինւով զպատմուճան իւր, եւ արեամբ խաղողոյ զգեստ իւր. գունեան[6] են աչք նորա քան զգինի, եւ սպիտակ ատամունք նորա քան զկաթն: Ո՛վ զգեստ փառաւորեալ եւ զարմանալի, որ յորժամ մնանէ կարմիր յառագաստն՝ դառնի անդ սպիտակ: Այս այն պատմուճան փառաց է որ բխեաց ջուր եւ արիւն ի կողից իւրոց. զի ջուրն լնգի (ի) լուանալ ի մկրտութիւն, եւ արիւնն ի քաւութիւն մեղաց: Ո՛վ հանդերձք սքանչելիք սպիտակք եւ կարմիրք, որ կաթամբ կարմրանան եւ գինեաւ սպիտանան. այս այն պատմուճան վայելուչ է, յորմէ բխեաց սուրբ բխումն փրկութեան. այս է պատմուճան սքանչելի, որ յորժամ պատառի՝ յայնժամ լինի ողջանդամ: Ո՛վ հանդերձ մեծ եւ երկայն, յորժամ[7] աշխատեցան ձեռք ապականչացն եւ ոչ կարացին քակել. այս է պատմուճան նոր բաղմադիմի[8], զոր նիւթեցին չարչարանք եւ հասին[9] նեղութիւնք եւ անկին[10] տանջանք, եւ եհատ սուրն սայրասուր. թափեաց[11] սպանութիւն եւ սպիտակացոյց արիւն. պատառեցին չարչարանք եւ կարկատեաց աշն վերին զոր ասուածութիւնն զգեցաւ, եւ մարդկութիւնն զարգարեցաւ:

[5] Փոխանակ՝ ըստ օրինակի նորին:— Օրինակը՝ ընդ նորին:

[6] Գառնեան, գունաւոր, գեղեցիկ գունով:

[7] Յմացիր կամ կարդա՝ յոր աշխատեցան. որուն վրայ յոդնեցան:

[8] Բազմաթիւ, զանազան, զանազան, պէսպէս, նկարեն:

[9] Հոս յայտնապէս հանուած (ամ. թօփօսմաք) բային կատարելը պիտի ըլլայ:

[10] Անկանիմ, հիւանդ, կատարտալ: Օրինակը՝ արկին: — Նէ-նիւթել, հանուած, անկանիլ, նայնանշանութերու գեղեցիկ զանազանութիւն:

[11] Թափիմ, հոս՝ լուալ, ջրոյ մէջ ձեծել: (Այսպէս ալ՝ խափիլ կը նշ. լուացարար, ձեռքիցընող. եւ լուալու՝ ձեծելու գործիք. տաճկ. թօփաճ) — թափեաց, սպիտակացոյց. պէսպէսութեան համար փոփոխուած:

12.

Ջարիարանք վիպոյ:

Ակապայ այսուհետեւ պատմել դողալով զլաբ-
չարանս որ եկին ի վերայ ազգիս մերոյ, եւ զանարգանս
եւ զառականս[1] զորս կրեցին ժողովուրդք մեր, զան-
հնարին նեղութիւնսն որ եկին ի վերայ աշխարհիս, եւ
զդառն ժամանակն որ եկն եկայ ի վերայ մեր. զտան-
ջանս, բարկութեան եւ զկորստ ողորմութեանցն,
զգազանութիւն թագաւորացն՝ որ խանձեալ[2] էին
ուտել զմիս եւ զարիւն մարդկան. որ յառիւծ սա-
տակիչ առակեալ է ըստ Գրոյն, եւ յարծուի արա-
գամեւ. որ ունի ի ձեռին իբրեւ զմատուռակ[3] զբա-
ժակն բարկութեան, եւ արբուցանէ զամենայն ազգս.
յետոյ բմպէ եւ ինքն զմրուրն եւ յիմարի: Բաժակ
ոսկի, ասէ, Բաբելոն ի ձեռին Տեառն, եւ ումբ կամի
խռնարհեցուցանէ զնա. արբցին եւ արբեսցին, եւ
տապալեսցին ամենայն ազգ[4] երկրի. գազան ահաւոր
եւ սատակիչ է, եւ սատակումն ի վերայ ամենեցուն
հասանէ անողորմ: Սա է որում մտանեցաւ Խոսրովէ
վասն անօրէնութեան, եւ առ ի նմանէ զվրէժ հա-
տուցմանն. եւ եհան ընդ բռնդունս նորա զշղթաշկս[5],
եւ զկարկանդակս զոր ուտէր ի վերայ լերանց բարձանց
եւ ի ներքոյ ծառոց վարսաւորաց[6]: Սա է որ եկայ
հակառակ արեւմտից եւ հնազանդեաց զՀիւսիսի
եւ վանեաց զՀարաւ, եւ եղծ ապականեաց սատէն
զնոր աշխարհս. որպէս եւ ասէ Եսայի, թէ Զերկիր
քո ապականեցեր եւ զազգդ կոտորեցեր. եւ մեք առ
մեղս մեր՝ զի բարկացուցաք զՔարձրեարն՝ անկաք ի
ձեռս նորա ընդերկար ժամանակս:

[1] Առականք, խայտառակու-
թիւն:

[2] Խանձիմ, հոմ՝ բանի մը
ծարաւովին այրիլ:

[3] Մատռաւակ, գինւոյ բա-
ժակը տուողը:

[4] Փոխանակ՝ ազգէ:

[5] Շղթալ կամ չղթալ, պա-
խուց:

[6] Վարսաւոր (ծառ), տե-
րեւալից, տերեւախիտ, հով-
անաւոր:

Ա՛յս քառասունն ամ է զի պրկեալ կան մկա-
նունք մեր ի դանս, եւ պարանոցք ի սուր սուսերաց[7].
զի կարկեցոյց զմեզ արդար դատաստանն Աստուծոյ
առ ամենի մերում. ըստ այնմ զոր Երեմիայն ասէ, թէ
լուռ լեցի զի կարկեցոյց զմեզ, եւ արբոյց մեզ ջուր
դառնութեան վասն մեղաց մերոց: Սպասեցաք խաղա-
ղութեան եւ չկաք սրեք խաղաղութիւն. եւ ահն կալաք[8]
բարեաց՝ եւ հեռացաւ ի մէնջ, եւ ժամանակ բժշկու-
թեան՝ եւ եղեւ մեզ տրտմութիւն. զի եւ առիւծն
յանտառէ մրմռեալ ի վերայ սակաւ որթոյ Հօտին,
կոտորեաց ի նմանէ որպէս եւ կամեցաւ, ցրուեաց կո-
րոյս ըստ ախորժեցաց. զկոյս եւ զմանբիս առ ոտն կո-
տորեր, եւ զգառինս եւ զորոջս թռուցաւոր ճիրանամբք
պատառեր. եւ քանզի այծեացն սեւացեալոց ոչ մե-
ղանչէր, բազում ոչնաբեր մարմառոցք[9] վասն ապրե-
լոյ ի նմանէ ի սեւացեալ գոյնն փոխեցաւ: Ո՛վ ազա-
տութիւն անձնիշխան, որ ներկանէ զանձն պէսպէս
գոյնս յոր եւ կամի. թէ կամի ի ոգեղութիւն, եւ թէ
կամի ի սպիտակս, եւ թէ կամի ի թուխս. այլ գի-
տասցէ զի սպիտակքն ի փառս եւ ի պարծանս լինին,
իսկ թուխքն ի կորանս[10] եւ յանարգանս:

13.

Պիսպիս ոկանք զոր ազիին զրրիստոնեայսն:

Սուր սուսերացն միշտ ի մարմնոյն քահանայիցն
ուտէր եւ քաղցնոյր, եւ յարենէ առաջնորդացն ըմպէր
եւ ծարաւէր, քանզի հրաման արոյն ի սատիկ թա-
գաւորէն եւ ի վերայ նոցա տագնապաւ յառաջնումն.
եւ ի ձեռս թշնամեացն որ ծարաւէին արեան անձանց
նոցա, մղուց խաբէբայ ումանն մատնեցան. ըստ
այնմ զոր Մովսէսն ասէ, թէ թշնամիք մեր եղեն մեզ

[7] Սուր սուսերի, սուր· տես
Ա· 7, Ծան· 18:

[8] Օրինակը՝ ախոյնք:

[9] Մրմռաւոր, հիւանդ, խա-
զաւարտ ունեցող:

[10] Կորան, ամօթ, նախատինք:

դատաւորք, եւ առաւել յեղբարց եւ ի տոհմայնոց եւ ի բարեկամաց նեղէին եւ հալածէին: Եւ կատարեցաւ բանն զոր ասաց, թէ Առեսցեն զձեզ յամենայն տեղիս վասն անուան իմոյ, եւ մատնեսցեն զձեզ հարքք ձեր եւ եղբարք եւ տոհմայինք եւ բարեկամք, եւ սպանանիցեն ի ձէնջ. եւ մազ մի ի գլխոյ ձերմէ մի կորիցէ, եւ համբերութեամբն շահիլ զոգիս ձեր: Այս ամենայն յայնմ ժամանակի կատարեցաւ առ վկայն սուրբ եւ երանելիս արդեամբք: Զինչ մահ անհնարին էր զոր ոչ ածին դատաւորքն ի վերայ մեծաղօր վկային. կամ զո՞ր տանջանս դառնութեան[1] թողին թշնամիքն եկեղեցւոյ. եւ ոչ այնու զշնարհիս ծառայն Աստուծոյ կատեցին. կամ զո՞ր չարչարանս եւ զլկանս թողին թշնամիք ժողովրդեանն Քրիստոսի, եւ ոչ այնու զպնդակազմն եւ զպատերազմողն չարչարեցին: Զկէան[2] ի քաղց եւ ի ծարաւ ճգնեցուցանէին, մինչեւ ծորէին[3] մարմինք նոցա եւ մեռանէին. զկէաս գլխիվայր կախէին զմիջօրեայ ժամանակն, ոսկրաքանչ առնէին[4] եւ մեռանէին. զկէաս՝ քակելով զյօդս թիկանցն առ ի պրկել եւ ձգել բազում ապանչ[5], լուծանէին եւ սպանանէին. զկէան հանապազորդ գանիւք՝ արիւնուռուշտ[6] առնէին եւ սպանանէին: Զկիսոց անհնարին գելոցք[7] խորտակէին զկոզս եւ զոսկերս եւ սպանանէին. եւ զկէաս ի ցուրտ եւ ի պաղ[8] ընկենուին, մինչեւ պրկէին մարմինք նոցա եւ մեռանէին. եւ զկիսոց կարոցօք առ սակաւ սակաւ քարշէին զմարմինս ոսկերացն եւ սպանանէին. եւ զկէան[2] չարաչար մորթելով սպանանէին. եւ զկիսոց

[1] Տանջանք դառնութեան, փակ. Դառն տանջանք:

[2] Զկէան, իմացիր կամ կարգա՝ զկէաս կամ զկեան:

[3] Ծորիլ (մարմնոյ), հիւծիլ, մաշիլ, քամուիլ:

[4] Ոսկրաքանչ առնէլ, ոսկրները մսէն փրցընել, հանել:

[5] Ապ է պրիել իս յիել բառ պատառ առնոյ, շատ մարդիկներու պրկելովին ու քաշելովը:

[6] Արիւնռուշտ առնէլ, արեան մէջ թաթխել:

[7] Գելոց, ճմլելու, ճնշելու գործիք:

[8] Պաղ, (բ.) պարզկայ, գիշերուան ցուրտ. (յայտ.)

գայլեկոնօք ծակէին զպճղունսն[9] եւ սպանանէին: Եւ կիսոցն՝ եղէգն հերձեալ հանգոյն հատարակացն դնէին շուրջ, եւ պնդէին լարօք ընդ անդամսն[10], եւ մի մի ձգէին հանէին հանդերձ մորթովքն եւ մօքն եւ ջղօք, եւ այնու սպանանէին. եւ զկէաքն[11] քարամբք անողորմ ծեծէին եւ սպանանէին: Թող զայլ կրատանսն զոր կատէին[12]. եւ զունչսն հատանէին, եւ զականջսն խլէին, եւ զմատունսն կտրէին, եւ զաչսն փորէին, եւ զբարձսն եւ զծունկսն ուռամբք խորտակէին: Եւ զկէաս զբուխից ոտիցն կախէին. եւ կիսոցն խեցիս ջեռուցեալ յանթիս[13] դնէին եւ պնդէին, եւ կիսոց՝ զքուրձ մխրոյ լնուին եւ թաղէին զգլուխն ի ներքս. եւ կիսոց՝ քացախ եւ մանանիխ արկանէին եւ շփէին: Կիսոցն ասեղունս ընդ եղունգսն[14] վարէին[15] յանխնայ. կիսոց փշեղէն գաւազանօք նորոգէին օր ըստ օրէ զկարուածսն: Եւ զարձեալ յետ այսր ամենայնի անհնարին չարչարանաց եւ կատաղութեանց[16] զգլուխն սրով հատանէին. բայց ի միոջէ միայն խորամանկութենէ զոր եմոյծ ազատութիւն յաշխարհս՝ պահեցին վերանելիսն, զի հրով զոք ոչ այրեցին, քանզի զհուրն պաշտէին. եւ թերեւս վասն զի ի Բաբելոնի յամօթ եղեն. զի քաղցուցին[17] զհուրն եւ եւտուն նմա կերակուր զընտիրսն, եւ ոչ իշխեաց մատաբերել ի նոսա[18]:

[9] Պճղունք, ոտքին թաթէն վեր եղող ոսկրները:

[10] Այս ինքն՝ Անգամներուն հետ չուաններով ամուր կը կապէին:

[11] Զկէաքն, իմացիր կամ կարգա՝ զկէաս:

[12] Կտրանս կտրէլ, չարչարել. տես Բ. 1, Ծան. 19:

[13] Իմացիր կամ կարդա՝ յանդամսն, թեւերն ատկը. (ֆօլքլոր:) Անկ խանդարեալ կը համարուի եւ վերջին դարերուն սովորական է:

[14] Եղնգունբերան, ըղունգի ծայրը, մասը: — Օրինակը՝ եղինգնաբերան:

[15] Վարել, հոս՝ խոթել:

[16] Փակ. Ցետ այսոյ ապերախտ անհնարին չարչարանաց . . .:

[17] Քաղցուցանել, անօթեցընել:

[18] Եւ ոչ իշխաց մտաբերել ի նոսա, եւ անոնց վնաս մը բնելու չհամարձակեցաւ:

14.

Վասն արհամարհելոյ վկայիցն զանցառոյր իրս աշխարհի:

Ո՛վ սէր ճշմարտից, քանի՛ ինչ արդարակորով եւ արագաթեւ իցես, զի ընդ երկինս եւ ընդ երկիր կաս արբանեակ ի միջի. ի բարձանց ի խորս իջուցանես, եւ ի խորոց ի բարձունս կարես հանել. ցուցանես աչօք զաղգականութիւնն եւ զօրութիւնն որ ի քէն ընդ քեզ ի թիկունս ի մարտի առաքինեացն. ունիս ի ձեռին զպատկն յաղթութեան զոր առնլոց են երանելիքն յարքայութեանն: Ո՛վ ճշմարիտ սէր, քանի՛ ինչ է արդեւք սերա եւ հաստատուն ճշմարտութիւնն, զի զչարչարանսն զոր դուք արդեամբք կրեցէք՝ մեք յականջալուրս չեմք բառական լսել[1]. չարչարեիք եւ կրեիք նախատինս, վասն զի եղեւ յոյս ձեր յԱստուած. եւ զի դաւանեցէք ի բանն կենդանի եւ նովաւ երեւեցայք իբրեւ լուսաւորք ի խաւարի, վասն այնորիկ լինել լոյ են ձեզ պարծանք յաւուրն Քրիստոսի. բուռն հարէք զհաստատուն եւ զանքակ որմոյն բարձանց եւ նա առ վերացոյց եհան զձեզ յերկինս: Արհամարհեցէք զանցաւոր իրս աշխարհիս, որով եւ թշնամիքն կամէին պատրել. եւ ի ձէնջ մեծաձայն բարբառովք զայն բան լսէին, թէ Պարգեւեսդ ձեզ լիցին, եւ զպատիւ տան ձերոյ ուր կամիք տաջիք. զի լաւ համարեցայք զնախատինսն Քրիստոսի քան զմեծութիւն եւ զդանձս երկրի. քանզի հայեցեալ սպասէիք[2] պարգեւացն հանդերձեալ աշխարհին:

Դուք էք ազատորդիք վերին ազատութեանն[3], զոր կամեցան հնազանդել ծառայորդիք ներքինն[4] ծառայութեանն[5]. ասէ. Որ զմեզ առնէ, ծառայ է, եւ

[1] Ճանկանջալուրս լսել, առկանջով լսել:

[2] Օրինակը՝ սպասէք:

[3] Ազատորդի՛ ազատութիւն. տես Ա· 15, Ծան. 8:

[4] Ներքին, հոմ՝ սորին. վարի, տես Ի· 10, Ծան. 13:

[5] Ծառայորդի՛ ծառայութիւն. տես Ա· 15, Ծան. 8:

վերինն երուսաղէմ ազատ է: Ծառայք են մեզաց՝ որք պաշտեցին եւ պաշտեն զարարածս. ըստ այնմ, եթէ փոխեցին զճշմարտութիւնն Աստուծոյ եւ պաշտեցին զարարածս եւ ոչ զարարիչն: Ելայ արեգակին եւ եղեւ ամբաստան զնոցանէ. սուտ զդեցայ լուսին եւ եմուտ ի դատ ընդ նոսա. տրտմեցայ հուր եւ յաճախեաց նոցա սպառնալիս, եւ յայտ արար զցասումն անկանել ի տեղիս տեղիս. մրմռան ելանեն ջուրք ընկղմեն զնոսա, եւ վկայեն հեղեղքն որ վնասեցին ուրեք ուրեք. ըստ այնմ, եթէ Ամենայն արարածք հեծծեն եւ երկնեն մինչեւ ցայժմ: Իսկ ի ձեր մարտ պատերազմի զուարճացեալ ցնծային արարածք. զի ոչ խոնարհեցուցէք զդլուխս եւ մատուցէք նոցա երկրպագութիւն, եւ ոչ առէք զպաշտօն Ցեառն եւ եռուք անխօսիցն: Ո՛վ վկայք, եղիցիք վաստակաւորք որ մտէք ի հանգիստ յաշխատութենէ հալածանացն, եւ ի բազմապատիկ տհմմանականացն լցէք զմտաւս ձեր հոգեւորս, զարթիցէք վայելիցէք յայն յաւիտեանն: Վա՛յ անօրինացն որ աշխատեցին[6] զձեզ անողորմ. երթան գտանեն զանդնդեան յաւիտենից: Ո՛վ եղիցիք վաստակաւորք, որ ինքեանք իւրեանց եղեն մշակք եւ սերմանիչք. սերմանեցէք մահուն ձերով սերմն յերկիր կենաց, եւ հեղմամբ արեանն (ձերոյ) արբուցէք[7], զի տացէ տօհմականս հարիւրաւորս, վաթնաւորս եւ երեսնաւորս: Սուտ առ սատանայ, զամբէ զդեցայ եւ դառնացայ. զի ոչ կարաց խաւնել զդառն որոմն ի սերմն ձեր ընտրեալ:

Ո՛վ սպանեալք տարապարտք[8] եւ խողխողեալք անարատք, որոց գոչէ սուրբ արիւնն ի վերոյ բարձանց զարիւնահեղացն՝ իբրեւ զարիւնն Հաբելի որ գոչէր ի դաշտին զկայենէ: Եղեն մարմինք ձեր պատարագք սուրբ, որ մատուցայք ի ձեռաց պիղծ քահանայից. եղեն եւ բլուրք բարձունք սեղանք բար-

[6] Աչխատիլ (ղտ.), (սովորաբար՝ ազիւտ առնել,) աշխատցընել, չարչարել:

[7] Օրինակը՝ որ արբուցէք:

[8] Խմացիք՝ սպանեալք տապարտաբար, (Ա.) եւ կամ թերեւս՝ տապարտաբար, (ա՛.) փխկ. անպարտաբար:

ձրադէզք[9], օրինակ եւ նմանութիւն գողգոթայի. եւ եղեւ սեղան կենդանի պատարագին որ պատարագեցաւ ի նմա: Հոտեցան ձեռք պղծոց անուշահոտ աբեամբն ձերով, որով բուրեաց հոտ անուշութեան ընդ աշխարհս ամենայն՝ ի հաճութիւն այնմ որ ընդունիչ է պատարագաց: Վայ անօրինացն զի ոչ լուացան քաւիչ ջրերքն ի ներկուածս սուրբ արեանցն, որով ներկան սուրբ ոգիք եւ մարմինք նոցա: Թխեաց աբիւն ձեր յերկիր եւ հեղաւ ի քաւութիւն արարածոց, եւ հաստատեցաւ ի վկայութիւն սպանողացն. զոր ոչ անձրեւ ողողել կարէ եւ ոչ ցօղ լուանալ. ոչ ձմեռն ջնջել շող[10] ամպովք, եւ ոչ ամառն ցամաքեցուցանել դալարեան տապով. զոր ոչ գազան կարէ լիզել, եւ ոչ թռչունք ըմպել, ոչ գարուն հեղհեղել յորդաբուխ ուղխիւք, ոչ աշուն խաղաղել[11] հողմանցն[12] փոշովք. ոչ վայրք անհետեւալ[13] եւ ոչ ոտք մշակաց թաւթուցանել. այլ թերեւս եւ տեղակալքն կալան զսուրբ մարմինն. զի զիւրաքանչիւր նշանագիր յայտ յանդիման ցուցանեն, եւ պահեցի ի գառաստան եւ ի հատուցումն վրէժխնդրութեան:

Ո՛վ արիւն, քանի՛ ողորմագին ես, մանաւանդ զի տարապարտ եւ յանիրաւի հեղար. յիշեցի զհեղումն անարատ եւ առաքնապէցայ. միաբո յիմարեցան, զոյն երեսաց եղծաւ. գութքն առիպին հանել յինէն ջըղեղն արտասուաց, զի յորդեացեն եւ լեցին գետք արտասուաց ի մկրտութիւն մեղաց իմոց: Ո՛վ քահանայք քաւիչք արեան եւ մեղաց այլոց, ո՞վ կարասցէ հատուցանել զպարտս արդարութեանդ ձերոյ. ոչ հատուցանեն զնա ոսկին Սովփերայ[14] եւ ոչ արծաթին ընտիր որ գայ ի Թարշիշայ. ոչ գնէ զնա մարդարիտն գնուշանայց, ոչ քաւեն զնա սուտակն եւ դահանակն Եւելաթայ, եւ ոչ զմրուխտն եւ տպազիոնն որ գայ ի Հընդկաց:

[9] Թաւշրարբեղ, բարձր, վրայէ վրայ դիզուած:

[10] Շող (ամպ), փայլուն, շողուն, ասլիսակ:

[11] Խաղաղել, հոմ՝ ծածկել:

[12] Հողմանց (քամի), հոմ՝ մանրամաղ:

[13] Անհետեալ, իմացիր՝ անհետեբը, հետքը ջնջել:

[14] Օրինակը՝ ոսկին Սոֆիրայ:

Ի ՃԱՇԻՑ ՅՈՎՀ· ՈՍԿԵԲԵՐԱՆԻ

15.

վասն արդոյ խաչին Քրիստոսի:

Օ՛ինչ ասացից կամ զինչ խօսեցայց. զո՞ կոչեցից զձեզ, ոչխարս եթէ հովիւս, նաւավարս եթէ նաւապետս, աշակերտս եթէ վարդապետս: Որպէս դարմացայց ընդ ձեր նախանձդ, որ քան զհուր ջերմագոյն է: Ոչխարս կոչեցից զձեզ. քանզի եւ էք իսկ հեզք եւ խոնարհք. հովիւս կոչեցից զձեզ, քանզի եւ էք իսկ նման ցեղոյն ձերոյ. նաւավարս կոչեցից զձեզ, քանզի էք իսկ անշարժք յալեաց եւ ի խառնուածս թեանց միջի: Նաւապետս կոչեցից զձեզ, զի էք իսկ որպէս խելամուտ նաւապետ[1] որ նստիցի ի խելս նաւուն, եւ արուեստիւն իւրով ի սահանաձայն[2] ալեաց ողջ եւ անվնաս զնաւն հանիցէ ի նաւահանգիստ խաղաղութեան: Ալ աշակերտս կոչեցից զձեզ, քանզի եւ էք իսկ պատրաստք առ ի լսել. այլ վարդապետս. դարձեալ ասեմ ձեզ, եւ էք:

Արդ այսուհետեւ կամիմ առաջի ձեր դնել զՀոգեւորական սեղանն[3], ոչ որ զմարմինն բուծանել, այլ որ զՀոգին պարապէ[4]. նա առաւել եւս զմարմինն բուծանէ եւ զՀոգին սրբէ: Զի այսպիսի է սեղանս Հոգեւորական. ոչ որպէս սեղան որկորատացն կակորդալի[5] զմայլեցուցանէ, այլ բան է Հոգեւորական, որ զՀոտ անոյշ բուրէ: Իրրեւ յիշէ մարդ զբուրել Հոտոյն յամենեւսեան կամի բխել. որպէս եւ որ զՀամեմատս

[1] Միւս օրինակին մէջ չկայ՝ Զէ էտ էսկ. որպէս խելամուտ նաւապետ:

[2] Սահանաձայն, սահանքի՛ հեղեղի ձայն ունեցող: — Միւս օրինակը՝ սուսփիաձայն.

[3] Միւս օրինակին մէջ Դնել խաչի տուրքն այնը սեղան հոգեւոր, . . . որ հոգւով պարբերաբար: Ան եւ հետեւեալ հատուածներուն մէջ այսպիսի օրինակի տարբերութիւններ խիստ յաճախ են, զորոնք մէկիկ մէկիկ նշանակելը զանց կ՛առնենք:

[4] Պարապել, հատատաել, ամրացընել:

[5] Կակորդալի, լեցուն բերնով, խճողելով:

անոյշ արմատ ոք ծամեսցէ, եւ զհոտ անուշական բուրեսցէ, ոչ եթէ ինքն միայն վայելէ ի հոտ անուշութեան, այլ եւ որ շուրջ զնովաւն իցեն, լցուցանէ:

Ընդ պատրաստեցէք զանձինս ձեր, քանզի կամիմ բանս ինչ ճառել ձեզ: Զի որպէս ի լուղորդաց ոք կամիցի վազել ի նաւէ անտի ի ծով, եւ մերձակ հաբեալ ճախր առեալ՝[6] զմսրգարարիան խնդրիցէ առ ի գտանել. նոյնպէս եւ մեք առաւել եւս ունիմք՝ փոխանակ նաւի զհին եւ զնոր կտակարանս, փոխանակ զեղկաց զլսէն, փոխանակ նաւավարի զՔրիստոս, փոխանակ նաւապետի զՀայր, փոխանակ օդոյ զՀոգին սուրբ, փոխանակ առագաստին զխորհուրդն, փոխանակ նաւավարացն զաշակերտս, փոխանակ բեռանց[7] զմսրգարեսն. ոչ հոսեսցուք զանձինս մեր ի կրոցն[8] ի վայր, այլ յօժարութեամբ յանդուգնդս գիտութեանց աբաձակեսցուք, ոչ զի զմսրգարիան ի վեր բերիցեմք, այլ որ քան զամենայն մսրգարիս պատուական է, հանցուք:

Այսուհետեւ զձեզ աղաչեմ առ ի պատրաստել զլսելիս ձեր, որպէս յառաջագոյն ասացի, թէ պատուական է քան զմսրգարիս, զոր կամիմ ի վեր ածել յիմաստնական անդնդոց. մի ինչ անփոյթ առնիցէք եւ իբրեւ անխմաստք լսիցէք. զի գրեալ է. Մի տպիր զսրբութիւն շանց, եւ մի արկանիցէք զմսրգարիտս ձեր առաջի խոզացն: Յորժամ խոզս լսիցես, մի զանաանոց կարծիցես, եւ շունս յորժամ լսիցես, մի շունս իմասցիս զի խոզս զայնպիսին կոչէ՝ որ յանառակութեան են, եւ շունս զայնոսիկ ասէ՝[9] որ վայրապար եւ ընդ վայր[10] ընդդէմ տեառն իւրեանց զօղան-

[6] Մերձակ հաբեալ, ձախր առեալ, ըստ յն. շուրջ եկեալ զնաւորովք: — Օրինակ մի՝ փերձ, ուրիշ մի՝ փրճոտ հաբեալ:

[7] Բեռանց, իմացիր ըստ յն. նաւաստեաց:

[8] Կոտր, նաւակ: — Ուրիշ օրինակ մի՝ Ոչ խորչիսցուք զանձինս մեր ի կրոցն ի վայր:

[9] Զանաանոց կոչէ, շունս խմասցիս. — խոզս զայնպիսիսն կոչէ՝ որ . . . , շունս զայնոսիկ ասէ՝ որ . . . , զեղեցիկ զանազանութիւն բառից, ուր որ յն. է՝ երկու տեղ ալ՝ կոչէ. — նոյնպէս յն. խոզս ասէ զնեցուցն, շունս ասէ զզղջացողսն: Ցես եւ Ը. 2, Ծան. 13:

[10] Վայրապար է՝ ընդ վայր. նոյնանշան աւելագրութիւն:

ջեն: Այլ դուք արարէք զանձինս արժանիս մարգարէին, զոր կամիմ ձեզ ընծայեցուցանել: Զի եւ մշակք ոչ զսերմն ընդ վայր առեալ ընդ երկիր[11] ցրուեն, եթէ ոչ նախ եղինս լծիցեն, եւ արօրս կազմեացեն, եւ զփուշն խլեացեն, եւ ակօսս բանայցեն եւ կակղեացեն, եւ ապա յայնժամ զսերմն ցանիցեն, եւ յորժամ եկեսցէ անձրեւ ի սիրտ երկրին, յայնժամ երկիրն զՀասկն ծնանիցի: Բայց անդաստան ակն ունիցի ձմերայնոյ եւ ամարայնոյ եւ ցօղոյ յերկնից եւ արեգական նշողից[12] եւ ժամանակի հնձոց, եւ ապա առեալ յայնժամ ժողովեացեն յշտեմարանս իւրեանց: Իսկ ես ոչ ձմեռն եւ ոչ ամառն, ոչ արեգական նշոյլս եւ ոչ անձրեւ, ոչ վար եւ ոչ եղինս ի լուծ դնեմ, եւ ոչ մանճ ի ձեռն առնումս եւ ակօսաբեկ առնեմ, եւ ոչ փուշ խլեմ: Այլ այսօր սերմանեմ եւ ի նոյն աւուր հնձեմ, եւ զի ոչ գործեմ զերկիր անբան եւ անխմաստ, այլ բանական եւ խմաստնական եւ շնչական: Երանի՛ է ինձ, զի այնպիսի երկրի մշակ իցեմ, եւ եւս երանի՛ յայնժամ իցէ, յորժամ յականջս լսողաց խօսիցիմ. զի Աստուածանէն զմեզ գործէ[13]: Երանի՛ է ձեզ ըստ բանի առեւտրանին, զոր ասէր Տէրն մեր ցաշակերտան. Երանի՛ է ձեզ, ասէ, թէ զպատուիրանս իմ պահիցէք:

Ընդ յօժարեցուցէք զանձինս ձեր եւ ունկնդիր լերուք բանիցս, քանզի կամիմ ձեզ օրինակաւ ցուցանել ըստ բանից կարգի[14], թէ զինչ է Աստուած: Նման է Աստուած առն՝ որ նետիցի ի վերայ բարձրանդակի եւ նկատիցէ զամենայն ծով, եւ տեսանէ ի նմա նաւս բազումս զնայուն եւ զահանական անդընդական[15] ալիսն, որ վերացեալ բարձրանան սաստ-

[11] Ընդ երկիր, Հողին երեսը, Հողին վրայ:

[12] Ուրիշ օրինակ մի՝ Բայց նա ի՛ սմն ունին Յիերեմիէ ի՛ սմ՛ոբայնոյ . . . ի՛ արեգականն լուսոյ:

[13] Զի աստուածանէն զմեզ գործէ. Ս· Գրոց ասացն խօսքը՝ մէկ օրինակի մէջ է՝ Զի աստուածանէն գործէ է:

[14] Օրինակաւս եւ ըստ բանից կարգի, (ինչպէս վարը՝ ի բանից կարգի,) առակաւս, նմանութեամբ:

[15] Սահմանական անդնդական, յն. միայն՝ ծփեալ, ալեկոծ. (ἐπίσαλος.)

կացեալ Հողմոյն: Եւ իբրեւ խելամուտ ոք նաւավար հնարէ ընդդէմ ալեացն, ի նաւահանգիստ խաղաղու-թեան վնասն ձգել փութայ, զի մի անժամ երեկն երկիւղալից հասեալ՝[16] զարհուրեցուցանիցէ, եւ ընկղմեալ նաւն ի վայր նստիցի, եւ ընդ այլ նաւսն հանդէպ կշռական Հողմոյն նայեցեալ դիտիցէ զուղղական ճանապարհն վարատեալս[17], եւ այլոց ընկերացն ալէկոծք, անդնդամուխք, Հողմահարք լեալք, նաւաբեկիք, ապականեալք եւ մահկանացուք, եւ ոմանց յապուշ անկեալ[18] զարհուրանօք, ախս ձեռս ածեալք[19] բուռն հարկանիցեն եւ ունիցին փոքր կուբ ինչ, եւ ի ծփական ալեացն ի խաղաղ տեղին ձգիցին. եւ զմեռելոց անդամն զգրուեալս եւ զմատնեալսն, զայն ամենայն տեսանիցէ ի վերայ բարձրաւանդակ դիտակին[20]: Նոյնպէս եւ Աստուած. որպէս յառաջադոյն ասացի, թէ ի բանից կարգի[14] ասեմ:

Ցորժամ զԱստուծոյ ասեմ նստեալ ի բարձունս, մի կարծիր թէ ի բարձունս միայն իցէ, այլ եւ ամենայն ուրեք. զի եւ ոչ տեղի թափուր իցէ ի նմանէ եւ կամ ի նմանէ հեռի, այլ ինքն իւր տեղի է. նա ամենայն յամենայնի, եւ ոչ ուրեք բովանդակի: Զի զի՞նչ կարիցէ ունել զանմարմնական զնուագիւնն եւ զանհիւթականն[21] եւ զանբաւն եւ զանքննին եւ զանա-

[16] Զի ՚ի անթամ երթիւ երկիւղալից հասեալ, որպէս զի չըլլայ թէ աճապար իրիկունը՝ առաջուց վրայ գալով:

[17] Վարատեալս, խմացիր կամ կարգա քան յին. Լաթինաբ:

[18] Ցապուշ անկանիլ, ապշիլ ընալ:

[19] Ձեռս յետս ածել, ձեռքով ոտքով ոգորիլ, աշխատիլ. (չարչարանօք, նեղութեանօք:)

[20] Բուլոր աս մեծին կոտրն ըսա յին. այսպէս կը պարզուի. Այլ խելամուտ ոք նաւապետ կոչեալ ընդ ալիսն գնասն ի խաղաղ նաւահանգիստն ձգել փութայ՝ վասն երեկոյեան ի վերայ հասանելոյ, կասկածեալ թէ գուցէ ընկղմեալ նաւն ի վայր նստիցի. մինչ դեռ այլք ի նաւաց ընդ ուղղական ճանապարհն վարեալք, եւ այլք հողմահար լեալ սուզանիցին եւ քայքայիցին. եւ կէսք մեռեալք, եւ կէսք ապրեալք եւ զդոյզն ինչ զեկաց բռնեալ՝ յահաւադիկ ալեացն ի ցամաք անգր ձգիցին. եւ որ յառաջադոյն մեռեալ իցեն՝ նոցա դիակունք ընկեցեալ կայցեն: Զայն ամենայն տեսանիցէ որ նստիցին ի վերայ բարձրաւանդակ դիտակին:

[21] Անհիւթական, աննիւթ:

բարն եւ զանպատուն եւ զանմատոյցն. զի որ այսպիսի է՝ նա Աստուած է, եւ որ ոչ է այսպէս՝ նա չէ Աստուած: Զի ոչք աստուածապաշտքն իցեն, այսպէս պարտ է խմանալ զԱստուած, եթէ նա է մեր յոյս. որպէս եւ գրեալ է՝ թէ Ա՛յս են կեանք յաւիտենից, զի ծանիցեն զքեզ միայն Աստուած եւ զոր առաքեցեր զՈրդիդ քո սիրելի զՅիսուս Քրիստոս:

16.

Վասն ապաշխարութեան:

Տեսէք յառաջնումն կիւրակէին զպատերազմին եւ զյաղթութիւնն. զպատերազմին սատանայի եւ զյաղթութիւնն Քրիստոսի. տեսէք որպէս ապաշխարութիւնն դովէր, եւ բանսարկուն Հարուածոյն ոչ հանդուրժէր, այլ երկեւս եւ զարհուրեցաւ: Զի՞ երկնչիս, ով բանսարկու, եւ ընդ դովեսա ապաշխարութեան սրամիս. զի՞ հեծծես, զի՞ տագնապիս: Ա՛յո, ասէ, յիրաւի տագնապիմ եւ նեղիմ եւ խռովիմ: Ընդէ՞ր, ասա ինձ, ով բանսարկու: Զի զմեծ զէնն իմ յափշտակեաց եւ ևՀան յինէն ապաշխարութիւնն: Զո՞ր զէն: Զմաքսաւորն, զՀայհոյիչն, զաւազակն: Եւ արդարեւ իսկ ճշմարիտ, զգազում եւ զմեծ զէնն սատանայի յափշտակեաց ապաշխարութիւնն. եւ անդէն դեղն բարձրաբերձ քաղաքն նորա կործանեաց, եւ առանց բժշկութեան[1] ունի զվերոն յապաշխարութենէն. քանզի ոչ ինչ դոյ նման ապաշխարութեան, սիրելի, զորոց զվորձն յառաջադոյն եցոյց:

Իսկ արդ ընդէ՞ր եւ վասն է՞ր այսպիսի խօսիւք ոչ վայելես եւ Հանապազորդ լինիս յեկեղեցւոջ[2]:

[1] Առանց բժշկութեան, անբժշկելի. տես Ե· 2, Ծան. 3:

[2] Վասն ինչ ոչ... հանապազորդ լինիս յեկեղեցւոջ. ինչու եկեղեցին չես յաճախեր: — Օրինակը յաջորդ մաս մ՚ալ

Եթէ մեղաւոր ես եւ եթէ արդար, մուտ չեկէ- ղեցին. թէ մեղաւոր իցես, մուտ զի խոստովանեսցես զմեղն. եւ եթէ արդար ես, մուտ զի մի վըրիպեսցիս յարդարութենէն. քանզի երկոցունց նաւահանգիստ է եկեղեցին: Մեղաւոր եւ յանցաւոր կաս իցես, մուտ ապաշխարութեամբ զգեցեալ, ասա Աստուծոյ թէ մեղայ. զինչ աշխատութիւն է այս եւ կամ զինչ ծախք, որպիսի՞ նեղութիւնք եւ կամ որպիսի՞ վիշտք՝ բանիւ ասել թէ մեղայ: Զի թէ դու քեզէն խոստովանեսցիս զմեղն, ոչ ունիս դա- տախազ զքանսարկուն. յառաջես եւ յաւիշտակես զնորա պատիւն, զի նորա պատիւն բանսարկութիւն է: Իսկ արդ եթէ դու քեզէն իսկ յառաջեսցես եւ ասիցես զմեղս քո, ընկեսցես զյանցանս քո, գիտա- ցեալ թէ այնպիսի ոսոխ ունիցիս՝ որ լռել ոչ կարէ: Մեղաւո՞ր ես, մուտ ասա Աստուծոյ թէ մեղայ. ոչ ինչ զքեզ ազաչեմ[3], բայց զայս միայն. զի եւ Գիրն աստուածեղէն ասէ. Ասա դու զմեղս քո, զի արդա- րասցիս. պատմեա զյանցանս քո, զի լուծցես զպար- տիս: Ոչ ինչ աշխատութիւն է այս եւ ոչ թանչակ ինչ եւ ոչ ծախք ընչից, եւ ոչ ինչ յայսպիսեացս՝ բանիւ ասել թէ մեղայ. խոստովան լեր զյանցանսն եւ ասա թէ մեղայ: Եւ ուստո՞ իցէ այս չայտ, ասիցես, եթէ խոստովանիցիմ նախ զմեղս իմ, քաւիցեմ զյան- ցանսն: Ի Գրոց ունիցիս զօրինակն. որ ասացն՝ եւ քաւեաց[4], եւ որ ոչն խոստովանեցաւ՝ պարտաւորե- ցաւ[5]: Զի Կային վասն նախանձու սպան զեղբայր իւր զԱբէլ, եւ զկնի նախանձու սպանումն գնաց[6]. եւ ա- ռեալ սպանաներ գնա ի դաշտին: Եւ ապա զինչ ա- սէր ցնա Աստուած: Ո՞ր է, ասէ, Աբէլ եղբայրն քո:

(Խոչընդոտել) կարգացուեր է: Ուրիշ օրինակ մը նոյնը չի- բնագրին այսպէս չարմարցուե- ցած՝ ունի, ոչ հանապազ չար- նեալ չեւիզեչի՝ տղմանիմ ընդ ապաշխարութիւն:

[3] Ոչինչ զքեզ ազաչեմ, խնդիր՝ Ոչ ինչ (այլ) ի քէն խնդրեմ:

[4] Որ ասաց՝ եւ քաւեաց, (մեղայ) ըսողը՝ քաւեց ալ:

[5] Պարտաւորիմ, դատապար- տուիլ: Տես Ա· 18, Ծան. 19:

[6] Զհետ... գնաց, եաւելն եկաւ, հետեւեցաւ:

Որ ամենագէտն էր ամենայնի[7], հարցանէր ոչ առ ի չգիտել[8], այլ հարցանելովն յապաշխարութիւն ձգէր զապաշողն: Եւ թէ ոչ առ ի չգիտել հարցանէր, յայտ արար զկնի այնր. Ո՞ւր է, ասէ, Աբէլ եղբայրն քո: Նա եւս պատասխանի եւ ասէ. Ոչ գիտեմ, միթէ պահապա՞ն եւս իցեմ եղբօրն իմում: Համարեա եթէ պահապան չէս, սպանող ընդէր ես. եթէ ոչ պա- հէիր, սպանանէիր ընդէր[9]. բայց սակայն խոստովանիս զայս թէ պարտական իցես պահապանութեան: Եւ ապա զինչ ասիցէ ցնա Աստուած. Գոչումն արեան եղբօր քո բողբոջ ունի առ իս յերկրէ: Եւ իբրեւ յան- դիմանեաց, եւ անդէն զպատուհասն ի վերայ հասու- ցանէր. ոչ այնպէս վասն սպանմանն, որչափ վասն լըքումեանն. զի ոչ այնչափ առեաց զյանցաւորն եւ զմեղաւորն, որչափ զլերըն եւ զանամօթն:

Նա եւ յետ այնորիկ Կային յապաշխարութիւն եկն[10], այլ ոչ ընկալաւ զնա Աստուած, զի ոչ յառա- ջագոյն խոստովանեցաւ զմեղն: Եւ սակս զինչ ասէրն, թէ Մեծ է պատիժ պատուհասիդ քան զներել թո- ղութեան իմոյ. իբրեւ այն թէ՝ այնչափ յանցեայ զի ոչ եմ արժանի կեալ: Եւ ապա զինչ ասէ ցնա Աս- տուած. Հեծեծանօք եւ երերանօք շրջեսցիս ի վերայ երկրի. եւ հրամայէր նմա Աստուած զանհնարին տան- ջանսն: Ոչ ընչեմ զքեզ, ասէ, զի մի մտաւացումն լերի ճշմարտութեանն[11]. այլ դնեմ զքեզ օրէնս ի կար- գացումն ամենեցուն, զի եղիցին տառապանքն մայր իմաստութեան: Եւ ապա շրջէր Կային զօրէն շնչաւորի իբրեւ զարձան դնայուն լուռ մուռ[12], եւ առաւել եւս հնչէր քան զփող բարբառովն. մի ոք, ասէ, արասցէ

[7] Անդնդեալ ամենայնի, տես Ա· 15, Ծան. 8:

[8] Ըստ ի չգիտել, չգիտնալուն համար:

[9] Մեկալ օրինակը՝ Միթէ պահապա՞ն եմ ես եղբօրն իմոյ: Համարեա ինէ պահապան չկայ ես, եւ ոչապանո՞ղ ընդէր. վասն ոչ պա- հէիր, ընդէ՞ր սպանանէիր:

[10] Գալ յապաշխարութիւն, ապաշխարել, դարձի գալ:

[11] Զի դ մտաւացումն լեցի ճըշ- մարտութեանն, որպէս զի ճըշ- մարտութիւնը չմոռցուի:

[12] Լուռ մուռ, անձայն, լռիկ ճիջիկ:

զայս, զի մի՛ զնոյնս կրեսցէ: Ընկալաւ զպատիժս պա-
տուհասին վասն լըբութեանն իւրոյ. զոր[13] ոչ խոս-
տովանեցաւ, յանդիմանեալ կշտամբեցաւ վասն մե-
ղացն. զի թէ կամք խոստովանեալ էր յառաջ,
ընչեալ էր զմեղն:

Կայ եւ այլ ճանապարհ ապաշխարութեան:
Ո՞ր իցէ այն: Ցրտիլ եւ յոգւոյ հանել վասն մեղաց
եւ քաւել զյանցանս: Ոչ ինչ ի քէն պահանջեմ
աւելի, բայց թէ սգայցես զմեղն. ոչ ասեմ քեզ
զանդունդս հատանել անցանել, եւ ոչ ի նաւահան-
դիստ իջանել[14], եւ ոչ ընդ դաշտս անցանել,
եւ ոչ ճանապարհ գնալ, եւ ոչ ընչից ծախս առնել,
եւ ոչ ընդ խռովական անդադար[15] ալիս ծովու
ճանապարհ հորդել. այլ սգալ վասն մեղացն:

Եւ թերեւս ասասցէ ոք. եթէ արտմէացայց,
լուացից արդեւք զյանցանս: Ունիս եւ այժմ օրինակ
ի Գրոց: Էր ոմն թագաւոր Ա.քաաբ անուն, վկայէ
թէ յառաջ արդար էր եւ թագաւորեաց: Այլ նա
որ արդար թագաւորն էր, ի չարութենէ Ցեզաբելէ
կնոջէ իւրմէ դարձաւ, եւ սպանումն եւ ագահութիւն
միանգամայն կատարէր: Նաբութեայ ուրումն յեզ-
րայելացւոյ այգւոյն ցանկացաւ, եւ յղէր առ նա եւ
ասէր՝ թէ տուր ինձ զտեղին որում ցանկացայ, եւ
առ յինէն դինա եւ կամ տեղի փոխանակ տեղւոյն:
Եւ նա ասէ ցնա՝ թէ քաւ լիցի ինձ զժառանգու-
թիւն հարց իմոց վաճառել: Իսկ Ա.քաաբ ցանկանայր
այգւոյն, այլ ոչ կամէր բռնադատել. եւ յայնմանէ
ի հիւանդութիւն դառնայր[16]: Եւ յետ այնորիկ
մտանէր առ նա կին նորա Ցեզաբել անտմօթ, եւ
հրաժարեալն ի բարեաց, պիղծն եւ ագահողն, եւ
ասէր ցայրն իւր. զի՛ արտմեալ ես եւ կամ ընդէ՞ր ոչ
ճաշակես. յոտն կաց, կեր արբ, եւ ես արարից քեզ

[13] Զոր, իմացիր՝ Ե— զի:

[14] Օրինակը՝ ԿՂաւսանել, դրինք ըստ յն: Ուրիշ օրինակ մը՝ Եւ ոչ ի նաւ ննջել:

[15] Խռովականդադար, յոյզով եւ չհանգարտող:

[16] Ի հիւանդութիւն դառնալ, հիւանդանալ:

ժառանգել[17] զայգին Նաբութեայ յեզրայելացւոյ: Եւ
առեալ գրեր թուղթս յերեսաց Թագաւորին առ
ծերս եւ առ իշխանս, եւ ասէր. քարոզեցէք պահս,
եւ կացուցէք առ սուտս վասն Նաբութեայ՝ թէ օրհ-
նեաց զԱստուած եւ զարքայ, այսինքն հայհոյեաց:
Ո՛վ պահք փութով եւ լի անօրէնութեամբ. քարո-
զեցին պահս զի սպանումն արասցեն: Իսկ Նաբութ
քարկոծէր[18] եւ մեռանէր: Իբրեւ լսեր Ցեզաբէլ, ա-
սէր ցայր իւր ցԱ.քաաբ. արի ժառանգեա զայգին, զի
մեռաւ Նաբութ: Իսկ նա առ ժամանակ մի սրտմէր,
եւ ապա մտանէր ժառանգէր զայգին:

Եւ յայնժամ առաքէր առ նա Աստուած զԵ-
ղիա մարգարէ եւ ասէր. Երթ եւ ասա ցԱ.քաաբ, փո-
խանակ զի սպաներ եւ ժառանգեցեր եւ հեղեր արիւն
արդար, այնպէս հեղցի արիւն քո, եւ շունք լիզեսցեն[19]
զարիւն քո: Աստուածական էր բարկութիւնն, լի
աստիկ հրամանաւք, լի ամենայն պատժովք: Եւ տես
եթէ յո՞ առաքէ զնա, յայգին, ուր մեղքն եղեն՝ անդ
եւ պատիժքն. ուր անօրէնութիւնն՝ անդ եւ պատու-
հասն: Եւ իբրեւ տեսանէր զԵղիա Ա.քաաբ, ասէր՝
թէ Ահա գտեր զիս, թշնամի իմ. իբրեւ այն թէ
յանցաւոր գտեր զիս եւ մեղաւոր, ունիս ժամանակ
առ ի պատժել զիս: Ցամենայն ժամ, ասէ, յան-
դիմանէիր զիս, բայց այժմ աւելի եւս ի դէպ[20]
պատուհասես զիս: Եւ կարդայր առաջի նորա զպա-
տուհասն. Այսպէս ասէ Տէր, փոխանակ զի սպաներ
եւ ժառանգեցեր եւ զարիւն առն արդարոյ հեղեր,
այսպէս հեղցի քո արիւնդ, եւ շունք լափեսցեն զա-
րիւն քո: Ասաց նմա զհրամանն՝ թէ աստուածական էր
պատուհասն: Եւ իբրեւ լսեր զայս Ա.քաաբ, յոյժ ագոյր
եւ սրտմէր վասն մեղացն եւ ճանաչէր զյանցանսն, եւ
Աստուած անցուցանէր ի նմանէ զպատուհասն:

[17] Ընթրիք ֆէշ քաաանիէլ, կը ժառանգեցընեմ:

[18] Քարկոծեր (Իր·) այսինքն՝ քարկոծ լիներ:

[19] Լիզեսցեն· ուրիշ օրինակ մը՝ լափեսցեն:

[20] Ընկալ Եւ ի գէպ, պատշաճաւորին կերպով:

17.

վասն պահոց եւ աղօթից:

Երեւելի եւ վայելուչ է ոտն, եւ վերագոյն եւ բարձր քան սովորութեան աւուրց[1] ժողովս այս. եւ զինչ իցէն պատճառք: Բայց ես ասեմ, եթէ պահոցն իցէն կարգք ուղղութեան. պահոց ոչ մօտաւորիս, այլ որում անկասկածիքն: Զի նա է որ ժողովեացն զձեզ ի հայրենական տունս յայս. եւ նա է որ յառաջ անփոյթդ եղիք եւ վհերոտք, զորս այսր անդր՝ իբրեւ զմայր ի գիրկս իւր ամփոփեաց եւ ընկալաւ[2]: Զի եթէ առ ի սպասել եւ ակն ունել այսպիսի ինչ փոյթ յանձին ետ ունել, իսկ յորժամ եկեսցէ եւ հասցէ՝ քանի՞ եւս առաւել ցուցցէ ի ձեզ զերկիւղ եւ զհամբերութիւն:

Բայց զպահս եւ զսրբութիւն մի ոք համարեսցի յերկիւղ եւ ի տաղտկութիւն. զի ոչ եթէ ձեզ է ահագին, այլ բնութեան դիւաց: Զի թէպէտ եւ լուանահար[3] ոք իցէ, ցոյց նմա զօրինակ[4] պահոց, եւ գտանի քան զվէմ անշարժ, տաքնապակաղ յերկիւղէ եւ սարսեալ եւ որպէս երկաթի կապանօք կապեալ, եւ մանաւանդ առաւել եւս յորժամ տեսանիցէ զդեւսն զակիցն իւր զաղօթս. վասն այսորիկ եւ Քրիստոս ասէր՝ թէ Ազգս այս իւիք ոչ ելանէ, բայց եթէ աղօթիւք եւ պահօք: Իսկ արդ յորժամ թիշնամեաց փրկութեան մերոյ եւ հակառակորդին կենաց մերոց այսպէս ահաւոր իցէ եւ ահագին, ապա արժան է սիրել զնա եւ մերձենալ առ նա, ոչ եթէ ակն ինչ ածել ի նմանէ. զի թէ խորշել արժան է, յորկորըսութենէն եւ յաբրեցութենէն, եւ ոչ ի պահոց[5]: Զի

[1] Ըստ սովորութեան աւուրց, իմացիր ըստ չին. քան զսովորականն:

[2] Այսինքն ըստ չին. Նոյն եւ զորս յառաջ վհերոտքն էին՝ ի մայրենի՛ն ձեռս ամփոփեաց:

[3] Լուանահար, լուանոտ:

[4] Զօրինակ (պահոց), ըստ չին. զդէմս, զերեսս:

[5] Զօրութեամբ կ՚իմացուի՛ եւ ոչ ի պահոց արժան է խորշել:

նա է որ կապեաց զմեզ ձեռնակապօք, եւ մատնեաց զմեզ ի ձեռս բռնութեան ախտից. սիրեաց եւ հնազանդեցոյց եւ արար որպէս զերի վարեալ ի ծառայութիւն: Իսկ պահք եւ աղօթք ազատեցին զմեզ ի ծառայութենէն եւ արձակեցին զմեզ ի կապանացն, եւ վճարեցին[6] զմեզ ի բռնութենէն եւ անդէն յառաջին ազատութիւնն նուաճեցին[7] զմեզ: Իսկ արդ յորժամ ընդդէմ թիշնամեաց մերոց կայցեն եւ ի ծառայութենէ վճարիցեն եւ յազատութիւն ձգիցեն զմեզ, ապա զի՞նչ եւս աւելի կամիցիս զաւդ առնուլ զսիրոյ նոցա զոր ունին առ մեզ:

Արդ կամիցի՞ս ուսանել թէ որպիսի զարդք են մարդկան պահք եւ աղօթք, եւ կամ որպիսի պահպանութիւն եւ զգուշութիւն. հայեաց ի վարս առաջինն սրբոց հարանցն եւ վանականացն, եւ ի միտ առ[8] թէ զիարդ նոքա որոշեալ եւ զատեալ իցեն յամենայն զբօսանաց[9], եւ հեռացեալ մերժեալ են ոմանք ի գլուխս լերանց, եւ ոմանք տաղտաւորք յանապատի դադարեալք, իբրեւ ի նաւահանգստի խաղաղութեամբ բնակեալ են: Զպահս եւ զաղօթս առեալ ունին շահակիցս եւ հաղորդս կենաց իւրեանց յամենայնի, եւ նոքիմբք իսկ եղոյց զնոսա հրեշտակս ի մարդկանէ. եւ ոչ եթէ միայն զնոսա, այլ եւ որք ի քաղաքս բնակեալ են եւ մերթ են յաղօթս եւ ի պահս, ի նոյն բարձրութիւն փառաց հանդիսին պահին[10]: Որպէս Մովսէս եւ Եղիա գլուխք աշտարակաց ի հին կտակարանացդ, եւ որք յայլոց եւս եղեն երեւելիք[11] եւ հզօրք, որք ունէին զհամարձակութիւն առ աստ

[6] Վճարել, հոմ՝ ազատել:

[7] Նուաճել, հոմ՝ վերածել, դարձընել:

[8] Ա՛ս տեղս երեք օրինակներն իրարմէ բոլորովին տարբեր են. սկզբնագրին ամենէն նմանագոյնն ընտրեցինք:

[9] Զբօսանս, զբաղմունք, աղմուկ:

[10] Ի նոյն բարձրութիւն փառաց հանդիսին պահին. օրինակ մը՝ ի նոյն բարձրութիւն փառաց հանդիսին, եւ հասանէն պահին՝ սրտ սրբութեամբ պահեսցին:

[11] Այս ինքն՝ Ութիշներեն ալ երեւելի կը համարուէին, ութիշներն ալ գերեզման մեծարոյ կը համարեին:

Աստուծոյ: Զի յորժամ կամիցին մերձենալ առ նա եւ խօսել ընդ նմա, որպէս եւ[12] մարդոյ հնար է, ընդսա ապաստան առնէին առ նա:

Վասն այսորիկ եւ Աստուած յորժամ ստեղծ ի սկզբանէ զմարդն, վաղվաղակի անդէն եւ անդ[13] պահոյն պատուիրանսն Հրամայեաց նմա: Քանզի յորժամ ասէ թէ Ցամենայն ծառոց պտղոյ դրախտիդ կերիջիք, իսկ ի ծառոյն գիտութեան չարին եւ բարւոյն մի ուտիջիք եւ մի հուպ լինիցիք, այսու եցոյց զօրինակ պահոյն: Զի եթէ ի դրախտի անդ պատուական եւ կարեւոր էին պահքն, որչափ եւս առաւել արտաքոյ դրախտին: Զի եթէ յառաջ քան զհարուածման յարդոյ[14] էին դեղքն, քանի՛ եւս առաւել յետ հարուածոյն: Զի եթէ մինչ չէր գրդռութիւն ցանկութեանցն պատերազմեալ էր՝ ի դէպ եւ պատշաճ էր զհնն, որչափ եւս առաւել յետ պատերազմի ցանկութեանցն գտանէր. զի ընդդէմ դիւաց մեծ հնարք օգնականութեան են պահք: Զի թէ այսմ ձայնի լուեալ էր Ադամ, ապա ոչ եւս լսէր երկրորդ բարբառոյն որ ասէր, թէ Հող ես եւ անդէն ի հող դարձջիր: Այլ որովհետեւ ստունդանեաց, վասն այնորիկ մահ եւ աշխատութիւնք եւ վաստակք եւ տրտմութիւնք եւ կեանք ծանրագոյն քան զմահ եղան. վասն այնորիկ փուշ եւ տատասկ, վասն այնորիկ ցաւք եւ երկունք եւ կեանք աշխատութեան:

Ցեսանեմս զիարդ բարկանայ Աստուած առ ի թշնամանել պահոյն. եւ ուսիր դարձեալ թէ զիարդ ուրախ լինի առ ի պատուել պահոյն[15]: Քանզի յորժամ թշնամանեցաւ, պատիժ զմահն եղ ի վերայ թշնամանողին. այնպէս եւ յորժամ պատուեցաւն, զմահն արձել: Արդ եւ կամի ցուցանել քեզ զգօրութիւն իրացն, զոր եւս իշխանութիւն նմա յետ հրա-

[12] Որպէս եւ, իմացիր՝ որչափ ինչ. տես եւ Ի. 1, Ծան. 2:

[13] Վաղվաղակի անդրանդ, անդ, նոյնանշան աւելադրութիւն:

[14] Ցարդոյ, հասցի՛ ազդող, գործանենայ:

[15] Ընդ ի ընդունել, առ ի պատուել, անարգուելոյն համար, պատուելուլոյն համար:

մանին եւ զկնի[16] նեղութեանցն. զորս վաստանդեալ էր մահուն, ի միջոյ առ, ի նմանէ ի բաց կորզեաց եւ անդէն ի կեանս հաստատեաց եւ կարդեաց: Եւ զայս ոչ երեք երկուք եւ կամ երիւք եւ քսան արամբ, այլ զբազմութենէ եւ զհաւնիճատանէ աշխարհացոյց զղաքմանալի եւ զմեծ քաղաքն, որք ի ծովն ընկիճեալ կային[17], եւ խոնարհեցուցեալ զդլուխս իւրեանց ի կործանումն խորխորատի, սպասեալք անկ ունելին ի վերուստ հարուածոյն բարկութեան, ապա յանկարծակի վաղվաղակի զհետ եւ զկնի[18] երազաթեւ հասանէր զօրութիւնն, եւ անդէն յետս ընդ կրունկն զհրամանն պատուհասին դարձուցանէր[19]. կորզեր եւ ձգէր եւ ի ձեռաց բուռն պատուհասին ի բաց հանէր, եւ անդէն ի կեանս դարձուցանէր:

Իսկ արդ այսուհետեւ թէ կամ իցէ ձեզ ունկնդիր լինել պատմութեանն, արասցուք սկիզբն եւ ճառս:

18.

Ի Յովնան եւ ի Նինուէացիս:

Յետ երից եւս աւուրց, ասէ, եւ Նինուէ կործանեսցի: Արդ ընդէ՞ր արդեւք ժամանակ Հրամանին ի նեղ եւ ի նուրբ արգել[1]. զի զետեղաժողով ազդին Նինուէացւոց ուսցիս զարուեստս, որք երբորդական աւուրբքն[2] կարացին զայնպիսի մեղաց բարկութիւն ցածուցանել. եւ զԱստուծոյ մարդասիրութենէն զարմացիս, երկբաւութ պահօք[2] բաւական եղեալ վասն

[16] Ցետ, զկնի, պէսպիսութեան համար փոխաւած:

[17] Ի ծովն ընկիճեալ էին, ծնկան վրայ եկած էին:

[18] Ցանկարծակի, վաղվաղակի. — զկնի է՛ զինէ. նոյնանշան աւելադրութիւն:

[19] Ցետս ընդ կրունկն դարձուցանել: եւ դարձընել:

[1] Ի նեղ է՛ ի նուրբ արձակել, կարճ ժամանակուան ամփոփել:

[2] Երբորդական աւուրբքն, երեք օրուան մէջ: Ուրիշ օրինակ մը՝ Երեք աւուրբքն: — վարը՝ Երեքաւուր պահօք. իմացիր կամ կարգա՝ Երեք օրեայ: Ուրիշ օրինակ մը՝ Երբորդ աւուրբքն բաւական:

անշափ յանցանացն: Եւ դու մի՛ կասեցես եւ հրաժա-
րեսցես, թէպէտ եւ բիւր անգամ իցես յանցուցեալ:
Զի որպէս եւ ոք որ ակարն եւ թոյլն է ի մտաց [3] թէ-
պէտ եւ բազում ժամանակս կայցէ յապաշխարութեան՝
ոչ ինչ կարէ օգուտ շահել անձին իւրում, եւ ոչ
զԱստուած ընդ իւր հաշտեցուցանել վասն թոյլ կա-
մաց իւրոց· այնպէս եւ որ փոյթն եւ յորդորն է եւ
քաջալերութեամբ կեայ եւ բազում աշխատութեամբ
զապաշխարութիւն ցուցանիցէ, կարէ ի սակաւ ժամա-
նակի զբազում ամաց զմեղս յանցանացն խափանել:

Ո՞չ ապաքէն Պետրոս երդմամբ երիցս ուրացաւ,
ո՛չ ի միոջէ յաղջկակին ազախնոյ բանից [4] ակնած եաց
եւ երկեաւ: Եւ ապա զի՞նչ· բազո՛ւմ ինչ ամն արկ ի
վերայ ապաշխարութեանն [5]. եւ ոչ ուրեք· այլ ի նմին
եւ ի նոյն գիշերի գլուրեցաւ եւ կանգնեցաւ· զի զվերն
առ եւ ախտացաւ, եւ դարձեալ բժշկեցաւ եւ ոզ-
ջացաւ: Թէպէտ եւ յանցեաւ զանհնարին յանցանսն,
տես յորպիսի համարձակութիւն կամ ի պատիւ փա-
ռաց վերացաւ: Նոյնպէս եւ դու յորժամ մեղանչիցես,
մի՛ անկեալ վհատիցես ամենայնիւ· զի անհնարին եւ
կարեւոր [6] մեղք այն են՝ որք կան եւ մնան ի նմին:
Բայց արդ դարձցուք անդրէն ի նոյն ճառ պատմու-
թեան: Քանզի յորժամ լուաւ մարգարէն զպատգամն
Տեառն, էջ ի Յոպպէ, զի փախիցէ ի Թարսիս յերե-
սաց Տեառն: Ցո՞ փախստական լինիս, այր դու· ընդ
երկիր· այլ՝ Տեառն է երկիր լըի՛ւ իւրով· ի դժոխս· այլ՝
թէ իջանեմ, անդ ի մօտ ես· որում եւ եղեւ խակ այս [7]:

Քանզի այնպիսի են մեղք· ի բազում մոլորու-
թիւն անմտութեան ընկղմեն զանձինս մեր: Որպէս
արբեցութիւնք եւ գլխագարութիւնք ունիցին զոք [8],

[3] Ցնոր է՝ խոյլ է հոգւոյ, տկարամիտ, թուլամիտ:

[4] Ի գողջ ազկիսէն ազախնոյ բառնէր, այս ինքն՝ ի բանից աղջկան միոջ աղախնոյ: — Օրինակ մի՛ ի պոյ աղկիսնէ բառնէր:

[5] Փակ. Բազո՛ւմ ամն ապաշխարութեան արկ ի վերայ:

[6] Անհնարին է՝ խրխոյր, սաստիկ ու ծանր:

[7] Այս ինքն՝ ինչպէս որ իրեն (Յովնանու) ալ եղաւ:

[8] Որպէս յորժամ արբենացեալն է գլխագարնիւն առնիցէն զոք, ինչպէս երբ որ մեկը գինովութենէն ու գլխու-

եւ նա ընդ վայր եւ վայրապար բանդագուշեալ շրջեսցի,
եւ եթէ պատահեսցէ նմա խորխորատ կամ քարան-
ձաւ [9] եւ կամ զենչ եւ իցէ վնաս [10], յանխնայ եւ յան-
երկիւղ անկեալ կործանեսցի· այնպէս եւ որք ի մեղս
բմբռնեալք իցեն՝ իբրեւ յարբեցութիւն անառակու-
թեան ի գործս ցանկութեան կապեալ եւ կաշկան-
դեալ կան, եւ ի նոյն պաշարեալք են, ոչ գիտեն զինչ
գործեն, ոչ զմօտաւորն գիտեն եւ ոչ զհեռաւորն ճա-
նաչեն, եւ ոչ զՏէրն զմտաւ ածեն:

Բայց դու այսու հետեւ ունկն դիր եւ անսա վայրիկ
մի եւ յիրաց անտի առցես զՀանդամանսն: Զի ի ձեռաց
ծովուն եւ ի ծառայակէն իւրմէ ոչ կարաց ապատամբել
եւ փախչել· զի մինչ չեւ էր նորա հասեալ ի նաւն,
եւ ծովն անդէն զալիսն կուտակեալ վերացուցանէր
եւ բարձրացեալ դիպանայր: Իբրեւ զծառայ տիրասէր
եւ հաւատարիմ՝ զծառայակիցն իւր գտեալ ապատամբ
եւ փախստական, իբրեւ զդող տէրունական ստա-
ցուածոցն, եւ ոչ ի բաց կայ եւ հեռանայ յայնցանէ
որ ասպնջական եւ վանատուք լեալ էին նմա, եւ բա-
զում եպերանօք եւ դարսովանօք նկուն առնէ զնա,
մինչեւ հանեալ առնուցու ի նմանէ զտէրունական
զդիւան: Նոյնպէս եւ ծովն գտեալ զծառայակիցն իւր
ճանաչէր եւ բազում ինչ իրօք [11] աչխատ առնէր զնա,
ամբոխէր, աղմկէր, բարկանայր· ոչ ի դադարման
ձգեալ տանէր, այլ ինքնին ապառնայր նմա եւ սատէր
առ ի յրնկղմել զնաւն եւ զտեղատուք նորա [12], եթէ
ոչ զծառայակիցն իւր առեալ ի դուրս տայցէն:

Եւ իբրեւ այս ամենայն լինէր, զինչ արգելք
առնէին նաւավարքն· Ընկէցէք, ասէ, զկարասի իւրեանց
ի նաւէ անտի, եւ սակայն նաւն ոչ թեթեւանայր·
քանզի ծանրութիւն բեռինն անդր ի ներքս կայր,
այսինքն մարմին մարգարէին: Քանզի ոչ ինչ է այնպէս

ծանրութենէ բռնուած բը-
լայ:

[9] Քարանձաւ, դահլանդ, դահավէժ տեղ. (սալաբարմ:)

[10] Վնաս, հոս՝ վանդ:

[11] Օրինակ մը՝ շատ ինչ իրօք:

[12] Եւ զտեղատուք նորա, յն. մէջ չկայ. ըստ լտ. թրգմ. Զնաւն հանգերձն նաւատրծ:

ծանր եւ դժուարաբեռն քան զմեզս[13] եւ զապստամբութիւն: Իսկ Յովնան ի քուն կայր եւ խորդայր: Խոր էր քունն, այլ ոչ քաղցր: Քանզի եւ են իսկ այնպիսի մեղքն, զի յետ մեղացն ծնանելոյ՝ յայնժամ յարուցանէ եւ դրդռէ զերկունս ծննդեան ոգւոցն:

Եւ ապա զինչ եւ նաւապետն: Զարթոյց զնա եւ ասէ. Աըի կարդա առ Ցէր Աստուած քո: Քանզի գիտաց այնուհետեւ տեղեակ նաւավարն եթէ ոչ է դղրդումն ծովուս բան սովորութեան աւուրցն հանապազորդաց, այլ աստուածական հրամանն է, եւ ոչինչ յօգուտ եւ ի շահ են ճգնութիւնք եւ աշխատութիւնք մինչեւնայից նաւավար ճարտարապետին: Վասն այնորիկ եւ նոքա իսկ թողին լքին զղեկան եւ զառագաստս զգաւառս եւ զկեճանս կանգնագործս[14] եւ զառաստանս լարաճիգս[15] եւ զամենայն կազմակերտս[16] բան կազմածոյ չափուն իւրեանց. զձեռս ի վեր առեալ յաղօթս եւ ի պաղատանս պատրաստէին. զաչս ի յերկինս Համբառնային եւ զԱստուած աղաչէին:

Եւ իբրեւ ոչինչ լինէր աւելի քան զդէպն[17], ապա արկանէին վիճակս, եւ մնաներ այնուհետեւ վիճակն զպարտականն ի ձեռս պատուհասին: Բայց սակայն նոքա եւ ոչ այնպէս առեալ ընկղմէին զնա ի ծովն. այլ դառնային յօրինեալ կարգէին անդէն իսկ ի ներքս ի նաւին. հաւաստեալ զամենայն ինչ քննէին, թէ որով եւ զիարդ կարասցեն վճիռ առնել[18] թէ ով ոք ի նոցանէ յանցաւոր եւ պարտական գտանիցի:

Ապա յայնժամ ծովն լինէր ամբառնան զնմանէ եւ աղաղակէր, եւ յանդիմանէր եւ վիճակն եւ վկայէր. բայց սակայն ոչ առ ի ծովուն աղաղակելն եւ ոչ առ ի վիճակին վկայել՝ զնա ընդ պատուհասիւ փակէր: Այլ

[13] Քան զքեզ, փխկ. իբրեւ զմեզս. տես Ե. 2, Ծան. 29:

[14] Հետեւեալ կանգնագործս, բարձր, գեղեցկահասակ կայմ:

[15] Առաստան լարաձիգս, պրկած չուան. — Օրինակ մի՝ Զչուանս լարաձիգս:

[16] Կազմակերտ, կազմածք. (Խոսքմ:)

[17] Եւ իբրեւ ոչինչ լինէր առնել ևս դէպն. յն. միայն եւ իբրեւ այնպէս ոչ ինչ աւելի լինէր:

[18] Վճիռ առնել զորոշելվճռել

զհետ ծովուն դառնալոյ եւ զկնի[19] յանդիմանութեան վիճակին՝ ահաւանիկ եւ ինքն իսկ վասն իւր ասէ[20] եւ զիաճառան խոստովանի. սակայն նոքա եւ ոչ այնպէս ձեռն արկանէին ի մարդարէն այլ խնայէին ի նա, եւ զանձինս իւրեանց ի կշտամբութեան ունէին: Զի հնարեցան զնա ապրեցուցանել ի ծովուն սահանայն: Թէպէտ եւ մաքառէին եւ ջանային[21] վարել զնաւն ի ցամաքն, այլ ալիք ծովուն ոչ անասային:

Բայց արդ դու տեսեր ապաքէն զմարդարէն փախստական լեալ. լսիցես ի նմանէ եւ զխոստովանութիւն ի ներքուստ ի փորոյ ձկանն գազանին: Զի փախստա նորա իբրեւ զմարդոյ լինէր եւ խոստովանութիւն որպէս[19] զմարդարէի: Զի այնուհետեւ առ ընկղմեալ զնա ծովն եւ որպէս ի բանտի երկաթապատ կապանօք զնէր զնա ի փոր ձկանն, եւ նա պահէր զնա տեառն իւրում իբրեւ[19] զծառայ փախստական: Զի ոչ ալիքն անհամբոյրք հեղձուցին զնա, եւ ոչ գազանակերպ ձուկն որ եկուլ զնա՝ ապականեաց եւ կորոյս, այլ պահեաց զնա եւ տարաւ Հասոյց ի քաղաքն: Քանզի ծովն եւ ձուկնն, որ էին անզգայական բնութիւնք, լսէին եւ անասային աստուածական հրամանին, որովք եւ խրատեր իսկ զմարդարէն:

Ապա յայնժամ երթայր մնաներ ի քաղաքն Նինուէ եւ քարոզէր նոցա զՀրամանն պատուհասին իբրեւ զմուրհակ թագաւորական եւ զմահաբեր պատուհաս. ազաղակէր եւ ասէր՝ եթէ Յետ երից աւուրց՝ եւ Նինուէ կործանեսցի: Եւ նոքա իբրեւ լուան զայն, ոչ թերահաւատեցին եւ ոչ անփոյթ արարին, այլ ամենեքեան վաղվաղակի ընծայեալք յապաշխարութիւն՝ յաղօթս եւ ի պահս ապաւինէին աբգ եւ կանայք, տեարք եւ ծառայք, իշխանք եւ ունկնդիրք, ծերք եւ տղայք, մանկունք եւ երիտասարդք. քանզի

[19] Զհետ, զինէ. — իբրեւ, որովհետեւ, նախադրութիւնները պեսպիսութեան համար փոփոխուած: Տես եւ Ե, 13. Ծան. 20:

[20] Ոսոխել, ոսոխ կենալ, ամբաստանութիւն ընել:

[21] Օրինակ մի՝ Եւ վարեն վարել զնան:

եւ ոչ անառնոց անգամ բնութիւնն յայնպիսի պաշտամանց անհնազանդ էր[22]: Ամենեքեան առ հասարակ քրձազգեաց մոխիր ի գլուխ լինէին[23], ամենայն ոք ի սուգ եւ ի տրտմութիւն մտանէր[24]. նաեւ ինքն իսկ արքայն՝ որոյ թագն ի գլուխն էր, իջեալ յաթոռոյ արքայութեան իւրոյ՝ քրձազգած մոխիր ի գլուխ լինէր. եւ այնպէս կարէր ապրեցուցանել զտագնապեալ քաղաքն ի բռնութենէ վշտացն[25]: Եւ անդ էր տեսանել իրս զարմանալիս եւ սքանչելիս. քուրձ եւ մոխիր՝ պատուական գտեալ քան զթագ եւ զծիրանի. զի յորմէ ոչ կարացին ազատել թագն եւ ծիրանիքն, յաղթեցին եւ ապրեցուցին քուրձն եւ մոխիրն:

[22] Իմացիր ըստ չն. Ցայսմ պաշտամանէ ազատ էր: Ուրիշ օրինակ անխօսուն ած է:

[23] Քրձազգեաց մոխիր ի գլուխ լինէին, քուրձ հագան, գլուխնին մոխիր ցանեցին:

[24] Ամենեքեան առ հասարակ...

[25] Ցն. պարզապէս՝ Ամենայն ուրեք քուրձ, ամենայն ուրեք մոխիր, ամենայն ուրեք ողբ եւ հեծեծմունք:

ՑՈՒՑԱԿ

Ը· ԵԶՆԻԿ ԿՈՂԲԱՑԻ

ԸՆԴԴԻՄ ԱՂԱՆԴՈՑ

1. Նկատութիւն սասուածեղէն բնութեան: 1
2. Թէ չէր ինչ որ բնութեամբ չար իցէ: 5
3. Արեգակն եւ լուսին: 7
4. Թէ ուսաւ աշխարհս կազմեալ կայ: 10
5. Անձնիշխանութիւն մարդոյ: 11
6. Սկիզբն չարեաց: 14
7. Ընդէր ոչ երարձ Աստուած զառաջնայ ի միջոյ: 17
8. Թէ կամածինքն են չարիք եւ ոչ բնականք: 20
9. Ընդդէմ այնոցիկ՝ որ զանաս եւ զբնաւ թշուառութիւնս ի չարէ արարչէ դնէին: 22
10. Բնութիւն հրեշտակաց: 24
11. Քէշ Պարսից կամ երկրմնատեան վարդապետութիւն: 26
12. Վասն գաղտնացն ձեռնադրութեան: 30
13. Թէ ի վեր քան զանասունս է մարդ: 32
14. Արեգակն եւ լուսին: 34
15. Հեթանոսութեան սկիզբն: 36
16. Պատճառք յամլոյ գալստեանն Քրիստոսի: 38
17. Պատճառք արթընութեան: 41
18. Աղանդ Մարկիոնի: 44
19. Ցանդիմանութիւն աղանդոյն Մարկիոնայ: 49
20. Ցառաջ մատչի նոյն յանդիմանութիւն: 55
21. Ցարութիւն մարմնոց: 61

Թ· ՑՈՎՀ· ՈՍԿԵՐԻՐՔՆ

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՄԱՏԹԷԻ

1. Թէ ընդելացուցանել պարտ է զանձն ընդ հոգեւոր բանս: 63
2. Ընդդէմ արծաթասիրութեան: 67
3. Թէ չէ եւ չէ իսկ հնար կալ ի միասին խոստովանութեան եւ փափկութեան: 71
4. Պարտ եւ պատշաճ է ըստ պատուոյն մկրտութեան՝ որ առաւ մեզ, արժանի վարս ցուցանել: 74

5. Թէ չէ պարտ երկնչել յօրժամ բամբասիցիմք սուտ՝ 80
6. Թէ խաղաղ են կեանք աշխարհիս եւ հանդերձեալքն ոչ խաղաղ՝ 85
7. Թէ չեն ինչ ընդհատ ի մեռելոց՝ որ ի չարիսն կայցեն՝ 87
8. Նկարագիր ասն արդամարտիւրի՝ 89
9. Չէ արժան թշնամանել զաղքատս՝ 91
10. Վասն չարեաց՝ որ ի բարեկեցութենէն լինիցին՝ . . 93
11. Թէ հայել պարտ է յառաքինութեան պատկերն՝ որ զլուխ եւ անդամս ունի՝ 97
12. Թէ քան զամենայն արուեստս ազնուագոյն է ողորմածութիւն եւ պիտանացու՝ 99
13. Ասուած ոչ հեշտականացն միայն եւ ոչ արտմականացն առմնձինն թոյլ տայ լինել՝ 104
14. Ընդդէմ արբեցութեան՝ 108
15. Թէ սլլոցն փրկութեան փոյթ յանձին ունել պարտ է՝ 110
16. Վասն մեծամեծ երախտեացն Ասուծոյ, եւ մերոյ առնա ապախտաւորութեան՝ 116
17. Թէ զհոգւոյ մանաւանդ փոյթ առնել պարտ է՝ քան զմարմնոյ՝ 122
18. Թէ զերդ գոհութեան խորհրդոյն արժան իցէ հաղորդել՝ 127
19. Մանուանցն արհամարհութիւն ի մեծամեծան տայ ոտնառել՝ 132

Գ. ՅՈՎՀ. ՈՍԿԵՐԻՐՔՆ

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԹՂԹՈՑՆ ՊԱՒՂՈՍԻ

1. Թէ հաւատալ արժան է առանց երկմտութեան՝ . . 136
2. Թէ զինչ իցէ ձշմարիտն փառաւորութիւն՝ 139
3. Վասն չնչին եւ անարդ զինչս համարելոյ՝ 144
4. Ընդ՞ր դէհենին երկիւղիւ բեկանիցէ Ասուած զմիտս՝ 147
5. Ա՛յնպէս դոնէ ծառայել պարտ է մեզ Ասուծոյ, որպէս մեզ ծառայքն կան ի հարկի՝ 152
6. Թէ ընաւ չէ պարտ զվարս առաջնորդացն քննել եւ խօսել զնոցանէն չար՝ 155
7. Համեմատին ընդ միմեանս Ներոնի եւ Պաւղոս առ ի զճշմարիտ փառսն ցուցանելոյ՝ 161
8. Թէ զո՞ր մեռեալս ապալ եւ ընդ ո՞ր կենդանիս ուրախ լինել պարտ իցէ՝ 166
9. Որ ընդ փառաւորն լինել կամի, փառաց մի ցանկասցի՝ 169
10. Թէ ընաւ չէ պարտ արամնջել՝ 176
11. Թէ քանի՞ ողբոց արժանի գործ իցէ՝ ի բաց փախչել յԱսուծոյ՝ 181

12. Թէ զառ ի յեսոյն մոռացեալ եւ յառաջադէմն նկրտել պարտ է՝ 185
13. Թէ քանի՞ անհնարին ազէտք են անկանել յարքայութեանն փառաց՝ 189
14. Զի՞ իրրեւ ընդ մանկուց, այնպէս իմն դնայր ընդ Հրեայսն Ասուած՝ 193
15. Թէ մեծութիւն եւ փափկութիւն իրրեւ զփուշի անկայ եւ անկութ՝ 199
16. Թէ չեն եւ չեն իսկ մեղք որ ի հարկէ ինչ եւ ի բռնութենէ գործիցին՝ 204
17. Զոր օրինակ հրդեհ զտունս ի հիմանց բրէ, այնպէս փառասիրութիւն ի տաղնապի կացուցանէ զեկեղեցի՝ 210
18. Ընդդէմ հեթանոսացն անմտութեան, որք հրոյ երկիր պագանէին՝ 216
19. Թէ ի բաց բառնալ պարտ է զամենայն գառնութիւն եւ զընաս չարութիւն՝ 222
20. Ընդդէմ խեղկատակութեան եւ վասն չարեացն որ անտի ծնանիցին՝ 227
21. Վասն անձուկ եւ համարձակ ճանապարհին՝ . . . 232
22. Երանութիւն արքայութեան երկնից՝ 238
23. Վասն ողորմութիւնս աղքատացն առնելոյ՝ 242

Գ. ՅՈՎՀ. ՈՍԿԵՐԻՐՔՆ

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԵՍԱՑԻԱՑ

1. Հալածական լինի եկեղեցի եւ տանջի, այլ սակայն յաղթէ եւ աճէ՝ 247
2. Ընդդէմ կռոցն երկրպագութեան՝ 251
3. Պատառնալիք Ասուծոյ՝ անվերակացու յառաջնորդաց ղՀրեայսն թողոյ՝ 256
4. Թէ զանզգամն լի առնէն ցաւովք արդարոց ուղղութիւնք, եւ չարիք անձամբ յանձնէ ունին զպատիժս՝ 261
5. Թէ Ասուած ամենեցուն ըստ իւրաքանչիւր գործոցն հատուցանէ՝ 265
6. Ասուած հեշտականացն աւետօր զՀրեայսն մխիթարէ՝ 269
7. Ընդ՞ր օրհնութիւն պատուհասն կոչիցի՝ 273
8. Ընդդէմ արբեցութեան՝ 275
9. Թէ չէ պարտ ի բազմութիւն լինել ապատանն՝ . . . 277
10. Թէ քրիստոնէութեան միայն է չջնջել զվայրենամիտ բարս մարդկան ի զգօնութիւն՝ 280
11. Թէ օր Տեառն անարժչկական է՝ 285
12. Քրիստոս ամենայնիս իսկ զոր արար, ուսոյց մեզ վստնարհութիւն՝ 289

13. Թէ ոչ ի մարդիկ, այլ Աստուած յորմէ ամենայն փոփոխմունք իրաց են, պարտ է ապաստան լինել։ . 292
14. Սենեքերիմայ եւ Եզեկիայ պատմութիւն։ 296
15. Ցառաջ մնալոյն նոյն պատմութիւն։ 301
16. Վասն արարչութեան երկնից։ 306
17. Վասն հանդերձեալ դատաստանին։ 308
18. Վայ այնմ որ իրաւունս իշխիցէ պահանջել յԱրարչէն։ 313
19. Թէ չիք ճշմարիտ խաղաղութիւն եւ ուրախութիւն ամպարշտաց։ 317
20. Ի ժամանակի ընդունելութենան, մինչ յաշխարհիս իցեմք, մինչ մեզ Տէր։ 322
21. Ոչ թէ վայրապար ինչ կեանքն լաւ իցէ, այլ բարւոքն կեալ։ 326
22. Թէ բաց յառաքինութենան յիշատակէ, ոչինչ իսկ են այլ յիշատակք։ 330

Ե. ՍԵՐԲԵՐԻՈՆՈՍ ԵՄԵՍԱՑԻ

ՃԱՌՔ

1. Վասն անպատում՝ աստուածեղէն բնութեանն։ . . 332
2. Թէ ընդ որմէք մարդկեղէն ակարութեամբք եմուտ Քրիստոս եւ ընդ որմէք ոչ։ 336
3. Թէ չզուցէ արդար աք ի միջի, չառնու Աստուած վրէժս ի չարաց։ 341
4. Թէ Քրիստոս ի խաչն ելանելով՝ առ ինքն զամենայն մարդկութիւնս ձգեաց։ 345
5. Ընդէր երեւելի ինչ իրօք ի խորհուրդն աներեւոյթի պարզեաց Հոգւոյն սրբոյ բաժանիցին։ 349
6. Թէ բանն ուսեալ է քարոզաց։ 352
7. Թէ երեք են աստուածեղէն անձինք, այլ Աստուած մի է։ 355
8. Թէ կրեաց Քրիստոս աշխատութիւն, զոր եւ չիրել իսկ կարող էր։ 358
9. Վասն վերջնոյ դատաստանին։ 360
10. Թէ ամենայն նիւթք եղան մեզ յԱստուծոյ առաջի, այլ ոչ եթէ եւ իրացն հանգամանք։ 366
11. Թէ Ցեսուն է երկիր լրիւ իւրով։ 369
12. Վասն առաջին նշանին զոր արար Քրիստոս։ . . . 372
13. Թէ արդէս պարտ իցէ կալ յաղօթս։ 374
14. Թէ զինչ իցէ ասելն, Հայր, եթէ հնար ինչ իցէ, անցցէ բաժակս։ 379

Զ. ԿԻՐԻԼԻ ԸՂԻՔՄԱՆԴՐԱՑԻ

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ Ս. ԳՐՈՑ

1. Թէ չէ պարտ ի թարգմանութիւնս առանձինն բանիւք իւրաքանչիւր լեզուացն վարել։ 386
2. Վասն արարչութեան երկրի։ 392
3. Թէ զինչ իցէ Հոգւոյ Աստուծոյ չոքել ի վերայ ջուրց։ 394
4. Վասն արարչութեան անասնոց։ 396
5. Վասն լուսաւորաց։ 397
6. Վասն ծառոյն կենաց եւ վասն ծառոյն դիտութեան բարւոյ եւ չարի։ 400
7. Վասն օձին որ խաբեաց զԵւա։ 403
8. Վասն ծիածանին եւ վասն որթոյ։ 405
9. Վասն նշանին զոր ետ Աստուած Մովսիսի։ 407
10. Թէ ընդէր Մովսէս զքառասուն օր եղեւ ի լերինն։ . 409
11. Վասն զոհիցն եւ վասն անասնոցն ընտրութեան։ . 411
12. Վասն Բաղաամու օրհնութեանն զոր օրհնեաց զԻսրայէլ։ 415
13. Վասն Սաուղի։ 418
14. Հնարք Ցովաբայ խօսելոյ ընդ Դաւիթ ի ձեռն կնոջն Թեկուացւոյ։ 421

Է. ԵՒՍԵԲԻՈՍ ԿԵՍԱՐԱՑԻ

ՔՐՈՆԻԿՈՆ ԱՄԱՆԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆՔ

1. Վասն ժամանակագրութեան։ 424
2. Վասն քաղդէական անվաւերական պատմութեանն։ . 427
3. Աղեքսանդրի Բազմավիպի վասն Ջհենդղին։ . . . 432
4. Աբիդենայ վասն Ջհենդղին եւ վասն աշտարակաւորութեանն։ 435
5. Աբիդենայ վասն Սենեքերիմայ։ 437
6. Աբիդենայ վասն Նաբուքոդոնոսորայ։ 438
7. Ի Ցովսեպոս յառաջին նախնեաց պատմութենէ զնաբուքոդոնոսորայ։ 441
8. Վասն Եբրայեցւոց։ 446
9. Ի Ցովսեպոսէ՝ զերուսաղէմեան տաճարին։ . . . 449
10. Ցովսեպոս ի Մանեթովսի գրոցն։ 452
11. Սոփեր եւ Աղեքսանդրոս։ 457
12. Վասն Ադոնին դնելոյ, որ են մրցութենան հրահանգք։ 458
13. Վասն Սկեւեկայ։ 461
14. Դիոնիսի Աղիկառնացւոյ յառաջին հռոմայական պատմութենէն։ 463
15. Վասն Էնեայ յԻտալիա երթալոյն։ 465

16. Վասն չինուածոյ Հռոմ քաղաքի 468
17. Վասն գերուելոյ Եանն Հբէից եւ դարձին եւ վասն տաճարին չինուածոյ 473
18. Գալուստ Օծելոյն որ կանխաւ կարապետեալ էր, եւ աւետ Երուսաղէմացւոց քաղաքին 475

Ը. ԸՆԼՆՈՒԱԾՔ

Ի ԳՐՈՑ ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆ

1. Օրինակք ինչ յառաջնոցն որք իմաստութեամբն փրկեցան 481
2. Թէ անմոռութիւն է կռապաշտութիւն 485
3. Վասն Թանձրամած խաւարին եւ մահու անդրանկացն Եգիպտացւոց 490

Ի ՄԱՐԳԱՐԷՈՒԹԵՆԷ ԵԶԵԿԻԵԼԻ

4. Առակ արծուեացն, առիւծուցն եւ որթոյ 495
5. Ողբք ի վերայ կործանման Ցիւրոսի 497
6. ԹՈՒՂԹ ԿՈՐՆԹԱՑԻՈՑՆ ԱՌ ՊԱՒՂՈՍ 500

Ի ՎԿԱՑՈՒԹԵՆԷՆ ՇՄԱՒՈՆԻ

7. Վասն սրբոյն Շմաւոնի եպիսկոպոսի 504
8. Ընդ Շմաւոն առ Տապուհ արքայ 508
9. Կապանք եւ մահ սրբոյն Շմաւոնի 513

Ի ՎԿԱՑՄՆ ԱՐԵՒԵԼԻՑ

10. Փրկութիւն ոգւոց նուիրական արեամբն Քրիստոսի 515
11. Թէ զօրութիւն վկայիցն ի տանջանս էին չարչարանք կենաարարին 517
12. Չարչարանք վկայից 520
13. Պէսպէս լկանք զոր լկէին զքրիստոնեայսն . . . 521
14. Վասն արհամարհելոյ վկայիցն զանցաւոր իրս աշխարհի 524

Ի ՃԱՌԻՑ ՑՈՎՀ. ՈՍԿԵԲԵՐԱՆԻ

15. Վասն սրբոյ Յակոբ Քրիստոսի 527
16. Վասն ապաշխարութեան 531
17. Վասն պահոց եւ ազօթից 536
18. Ի Ցռիման եւ ի Նինուէացիս 539

ՈՒՂՂԵԼԻՔ

Է.Ջ.	ՎՐԻՊԱԾՔ	ՈՒՂԻՂՔ
1 Ծան.	2. Նա թէ որ եւ Հայեբէն	Նա եւ Հայեբէն՝ թէ որ...
40 Ծան.	14. է յալդն տուժելոյ.	է յալդն տուիլոյ.
196 Ծան.	29. մանանալէն.	մանանայէն.
267 Ծան.	19. Զգոբաթամ ոսոփ ոքալ	Զգոբաթամ ոսոփն ոքալ.
401 Ծան.	6. ղպտոսէրաեա.	ղպտոսէրաեաւն.
420 Ծան.	17. Իերպարբաեա տուն.	Իերպարբաեա տուն.
453 Ծան.	4. տէմաւոց.	տէմւոց.
491 Տող.	20. եթէ թանձրախիտ.	եթէ ի թանձրախիտ.
— Ծան.	8. Ըստ յն. Ապա ... անկանէր.	Ըստ յն. Ապա ... անկանէր, պահէր.
524 Ծան.	1. Ցանկանլըսբ լսէլ.	Ցանկալըսբ լսէլ.

20665

2013

<< Ազգային գրադարան
NL0379555